

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА**

**ӘЛЕУМЕТТІК ҒЫЛЫМДАР ФАКУЛЬТЕТІ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК**

**ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ӨЗІН-ӨЗІ ТАҢУ КАФЕДРАСЫ
КАФЕДРА СОЦИАЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА И САМОПОЗНАНИЕ**

**ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ, ПРОФЕССОР
КЕРТАЕВА ҚАЛИЯБАНУ МАХМЕТОВНАНЫҢ
70 ЖЫЛДЫҚ МЕРЕЙТОЙЫНА АРНАЛҒАН**

**«ДЕОНТОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ
ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ
ПРАКТИКА»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**«АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДЕОНТОЛОГИИ,
ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА»**

**МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ ПОСВЯЩЕННОЙ 70-ЛЕТИЮ ДОКТОРА
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОРА
КАЛИЯБАНУ МАХМЕТОВНЫ КЕРТАЕВОЙ**

**7 октября 2016 года
Астана**

УДК 37:001
ББК 72я73
К 36

**Ұйымдастыру комитеті
Организационный комитет**

Ұйымдастыру комитетінің төрағасы: Шалғынбаева Қ.Қ. – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Педагогика Ғылымдары Академиясының академигі.

Председатель оргкомитета: Шалғынбаева К.К. – профессор Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, доктор педагогических наук, академик АПНК

Жинақтың басылымына жауаптылар / Ответственные за выпуск сборника: Албытова Н.П., Сламбекова Т.С., Байсарина С.С., Ботабаева А.Е., Махадиева А.К.

К 36 «Деонтология, педагогика және психологияның өзекті мәселелері: теория және практика»: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары.

К 36 «Актуальные проблемы деонтологии, педагогики и психологии: теория и практика»: Сборник материалов международной научно-практической конференции / Астана: ЖҚС «Идеал –ИС 2009», 2016. -768 б.

ISBN 9965-5573-56-5

Жинаққа «Деонтология, педагогика және психологияның өзекті мәселелері: теория және практика» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары енді. 7 қазан, 2016 ж.

В сборник включены материалы международной научно-практической конференции, «Актуальные проблемы деонтологии, педагогики и психологии: теория и практика». 7 октября 2016 г.

**УДК 37:001
ББК 72я73**

ISBN 9965-5573-56-5

@ Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2016

**ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ, ПРОФЕССОР
КЕРТАЕВА ҚАЛИЯБАЛУ МАХМЕТҚЫЗЫНЫҢ
ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҒЫЛЫМНЫҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ**

Шалғынбаева Қадиша Қадырқызы

п.ғ.д., профессор, әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану кафедрасының
меңгерушісі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ.

Қай халық болсын әрдайым білім сырын, ғылым тілін түсінген, еліне енші етіп ұстатқан ұстаздар мен ғалымдарды аса құрметтеген. Сондай ғалым-ұстаздардың бірі - Халықаралық Акмеология ғылымдар академиясының мүше-корреспонденті, Педагогика ғылымдарының Халықаралық академиясының мүше-корреспонденті, Қазақстан Педагогика Ғылымы Академиясының академигі, КСРО Физиктер қоғамының мүшесі педагогика ғылымдарының докторы, профессор Кертаева Қалиябану Махметқызы.

Кертаева Қалиябану Махметқызы 1946 жылы қыркүйек айының 3 жұлдызында Павлодар облысы, Ефремовка ауылында дүниеге келді. 1968 жылы Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институтын физика пәні мұғалімі мамандығы бойынша бітіріп, өзінің еңбек жолын Павлодар қаласының орта мектебтерінде физика, математика пәндерінің мұғалімі болып бастады. 1987-1995 жылдары - Павлодар педагогикалық училищесінде физика пәні оқытушысы және қазақ бөлімінің меңгерушісі қызметін атқарды. Ал, 1995-2013 жылдары С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің доценті, профессоры, кафедра меңгерушісі, құрметті кафедра меңгерушісі қызметтерін атқарды.

Кертаева Қалиябану Махметқызының үнемі жаңалыққа, шығармашылық ізденіске деген құштарлығы оны «Физика пәні мұғалімінің әдістемелік шеберлігінің дидактикалық негіздері» тақырыбында кандидаттық диссертациясын ал, 2003 жылы «Болашақ мұғалімнің деонтологиялық даярлығын қалыптастыру» тақырыбындағы докторлық диссертацияларын жоғары деңгейде қорғауға қолын жеткізді. Ол өзінің осы ғылыми зерттеулерімен отандық педагогика және психология ғылымдарының теориялық және практикалық мазмұнын толықтырып, бүгінгі күні 170 жуық ғылыми еңбектері жарық көрген. Олардың ішінде: 3 монография, 1 электронды оқулық, 5 оқу-әдістемелік құрал, ҚР РУМС ұсынған 3 оқу құралы, 5 бағдарлама. Соның ішінде авторлық патентіне ие болған 2 оқу құралы, 2 электронды оқу құралы бар. Бұлардың барлығы Республикамыздың ЖОО-ы мен жалпы білім беретін мектептерде, колледждерде пайдаланылуда.

Кертаева Қалиябану Махметқызының өмір өткелдеріне үңіле қарасақ, ғылым мен білімді, қоғамдық жұмыс пен қызметті қатар алып жүргенін аңғарамыз.

1983 жылы ерекше шығармашылық еңбегі үшін - «Қазақ ССР халық ағарту ісінің озат қызметкері» белгісімен, 1988 және 1991 жылдары «Урок

физики - 88» (Москва-Черноголовка), «Урок физики-91» (Москва-Дубна) Бүкілодақтық әдістемелік фестивальдарға арнайы конкурстардың жеңімпазы ретінде қатысып, КСРО ПҒАның «Құрмет Грамотасымен», 2003, 2005 жылдары - Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің мақтау грамоталарымен, 2005 ж. – «Қазақстан Республикасының білім беру ісінің құрметті қызметкері» белгісімен марапатталды. 2005 ж. үздік ғылыми зерттеулері мен жұмыстары үшін Ы. Алтынсарин атындағы ІІ дәрежелі сыйлығымен, 2007 жылы «Жоғары оқу орнының үздік оқытушысы» мемлекеттік грантының иегері атанды. Дәл сол жылы -«С.Торайғыров атындағы ПМУ-дің үздік ғалымы» атағына ие болды. 2008 жылы - Халықаралық педагогика ғылымдары академиясының (Мәскеу қаласы) мақтау дипломымен марапатталды. 2005-2010 жылдары Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің БД 14.50.05 біріккен диссертациялық докторлық Кеңесінің мүшесі, төрағасының орынбасары болып еңбек етті. 2010 жылы - С.Торайғыров атындағы Алтын медалімен марапатталды. 2013жылы ерекше ғылыми, кәсіби және қоғамдық қызметі үшін Сократ атындағы Номинациялық комитет «The Name in Science» («Имя в науке», рег. рег. № 2563774, құқықтар қорғалған заңнамасында жазылған, Ұлыбритания) құрмет атағына ұсынды.

2012 жылдың қыркүйегінен бастап Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің Әлеуметтік ғылымдар факультетіндегі әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану кафедрасының профессоры болып болашақ мамандарды даярлау қызметін жалғастыруда.

**Посвящается нашему Юбиляру – Кертаевой Калиябану Махметовне,
доктору педагогических наук, профессору
ЕНУ им.Л.Гумилева**

ЖЕНЩИНА. ПЕДАГОГ. УЧЕНАЯ.

Магауова Акмарал Сабитоллаевна

Директор Международной образовательной компании, доктор педагогических наук, профессор, академик МАНПО, академик КазНАЕН, Почетный работник образования РК, Лауреат Национальной премии достижений женщин Казахстана «Ажар», г. Алматы

Кертаева Калиябану Махметовна, выпускница физико-математического факультета КазГос ЖенПИ, более 27 лет проработавшая учителем школы в Павлодарской области и более 20 лет работающая в системе высшего профессионального образования, прошла непростой, тернистый трудовой путь от учителя физики до профессора высшего учебного заведения.

Еще работая учителем школы, она добилась высоких результатов: победа на Всесоюзных конкурсах методических идей «Урок физики-88», «Урок физики-91», участие на Всесоюзных методических фестивалях «Урок физики-88» (Москва-Черноголовка), «Урок физики-91» (Москва-Дубна).

Ее научные достижения в области системы образования тоже высоко оценены: она обладатель Гранта и Медали Ы.Алтынсарина, Обладатель государственного гранта МОН РК «Лучший преподаватель вуза», Почетный работник образования РК.

Ученый-педагог Калиябану Махметовна постоянно находится в поиске новых научных идей. Основные направления ее научных изысканий связаны с исследованием проблемы формирования деонтологической готовности специалистов сферы «человек-человек» в системе среднего специального и высшего образования; деонтологическим аспектом компетентностного подхода в профессиональном образовании.

В 2003 г. она успешно защищает докторскую диссертацию «Болашақ мұғалімнің деонтологиялық даярлығын қалыптастыру» 13.00.08. – Кәсіптік білім беру теориясы мен әдістемесі. Ученая является автором монографий «Ұстаз қызметіндегі педагогикалық деонтология; «Рахат» мектебі: жаңа ғасырға – жаңа мектеп»; учебников и учебно-методических пособий «Педагогикалық деонтология негіздері», «Основы педагогической деонтологии», «Организация психолого-педагогических научных исследований» и др.

Калиябану Махметовна активно участвует в международных научных конференциях ближнего и дальнего зарубежья. Значимым было персональное приглашение ее на Международную конференцию по Проблемам Образования (London International Conference on Education), которая состоялась 19-23 ноября 2012 г. в Великобритании (Лондон). Ее научный доклад «Deontological

Preparedness as the Quality of the New Generation Teachers», прозвучавший на английском языке вызвал особый интерес зарубежных ученых.

Кертаева К.М. внесла значимый вклад в подготовку научно-педагогических кадров для Республики Казахстан. Под ее руководством были защищены докторские, кандидатские, магистерские диссертации.

В 2005-2010 годы она была членом, а затем заместителем председателя Объединенного диссертационного совета ОД 14.50.05 по защите диссертаций на соискание ученой степени доктора педагогических наук при КарГУ им. Е.А. Букетова.

Кертаева К.М., являясь член-корреспондентом МАНПО, внесла значительный вклад в расширение международного научного сотрудничества с учеными-педагогами России в плане подготовки социальных педагогов. Она, будучи заведующей кафедрой педагогики и психологии ПГУ им. С. Торайгырова, была организатором проведения первой в Республике летней школы по социальной педагогике и психологии (г. Павлодар 22.07.2008 – 02.08.2008) с приглашением ведущих ученых, авторов учебников по социальной педагогике из России – Л.В. Мардахаева, академика МАНПО, д.п.н., профессора, заведующего кафедры социальной педагогики Российского государственного социального университета (г. Москва), М.А.Галагузовой, академика МАНПО, д.п.н., профессора Уральского государственного педагогического университета (г.Екатеринбург); из Казахстана - А.С.Магауовой, академика МАНПО, д.п.н., профессора и др.

Калиябану Махметовну отличает постоянное стремление к поиску новых инновационных идей в педагогической науке и практике. Это ей принадлежит идея создания психологической обеспеченности учебно-воспитательного процесса, которая нашла воплощение в работе педколлектива школы № 35 г. Павлодара в экспериментальном режиме. В качестве теоретико-методического обеспечения этой идеи была издана монография «Рахат» мектебі: жаңа ғасырға – жаңа мектеп», методическое пособие «О психологическом комфорте на уроке». Затем ею была высказана идея совершенствования языка обучения, обучения языку посредством всех общеобразовательных дисциплин в школе, вузе и других учебных заведениях, которая была реализована в экспериментальном режиме в учебно-воспитательном процессе школ №35 г. Павлодара, №68 г. Караганды, №4 и 38 г.Астаны, №159 г. Алматы, педагогическом училище им. Б.Ахметова г. Павлодара. В качестве теоретико-методического обеспечения было издано учебно-методическое пособие «Мемлекеттің тілдер туралы саясатын білім беру жүйесі арқылы іске асыру» и др.

Педагог-наставник, всегда находящаяся в гуще учителей-практиков, Кертаева К.М. в течение многих лет тесно сотрудничает с ННПООЦ «Бөбек», была избрана членом Республиканского совета по нравственно-духовному образованию «Самопознание». Была руководителем научно-исследовательского сектора педагогического клуба «Игілігі үшін ұрпақтың» при департаменте по защите прав ребенка Павлодарской области.

Осуществляла научное руководство школой №25 г. Павлодара по внедрению здоровьесберегающих технологий, а также научное руководство РГП «Детский сад «Карлыгаш» Медицинского центра Управления делами Президента Республики Казахстан.

В данное время, работая профессором кафедры «Социальная педагогика и самопознание» ЕНУ им.Н.Гумилева, КалиябануМахметовна продолжает активно трудиться на педагогическом и научном поприще. Где бы она ни работала, ее отличает высокий профессионализм, любовь к своей профессии, ответственное отношение к своему педагогическому делу, чуткое и внимательное отношение к своим ученикам.

Дорогая Калиябану Махметовна, примите самые теплые и искренние поздравления по случаю замечательной даты в Вашей жизни – 70-летним Юбилеем!

Мы выражаем Вам огромное спасибо за Ваш талант педагога, за Вашу доброту души и сердца, за Ваше искусство понимать людей и за Ваше умение поддерживать нас словом и делом!

Вы заслуживаете восхищения своей женской красотой, неиссякаемой энергией, оптимизмом, мудростью, способностью видеть инновации и перспективы образования и педагогической науки и находить в себе бодрости и силы достигать поставленных целей!

В этот замечательный день мы хотим пожелать Вам и Вашей семье крепкого здоровья, долгих лет активной жизни, семейного счастья и благополучия! Пусть юбилейный год будет для вас годом реализации ваших новых творческих идей!

Пленарлық мәжіліс Пленарное заседание

ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ

Мардахаев Лев Владимирович

академик МАНПО,

доктор педагогических наук, профессор,

заведующий кафедрой социальной педагогики РГСУ, г. Москва

Всякая профессия имеет свои деонтологические основы. Такие основы определяют понимание специалистом, в том числе педагогом, социальным педагогом своего долга перед государством и обществом, самим собой, реализуемым им в процессе профессиональной деятельности. Речь идет о профессии, реализуемой в сфере работы в системе «человек – человек», имеющей свое назначение и свое понимание долга и должного, определяющие этические нормы и принципы профессиональной деятельности.

Понятие деонтологии. Термин «деонтология» введен английским философом, экономистом и юристом И. Бентамом (Jeremy Bentham) – (1748-1832). Этим термином он обозначал теорию нравственности. По своей сущности – это теория, определяющая совокупность принципов и норм поведения людей по отношению друг к другу и обществу, регулирующие действия человека во всех сферах жизни, включая труд, быт и отношение к окружающей среде. В сфере профессиональной деятельности эти принципы и нормы определяются назначением специалиста, его социального статуса и роли в социокультурной среде.

Постепенно термин получил признание и отражение в литературе. В ней под **деонтологией** (от греч. *déon.* – долг; *déontos* – должное + *logos* – учение) понимается раздел этики, изучающий проблемы долга и должного; учение о морально-этических нормах и принципах поведения специалиста по отношению к объекту профессиональной деятельности; учение о долге. Долг – то же что и обязанность. С позиции деонтологии – учение о нравственном долге (нравственных обязанностях) специалиста (медицинского работника, педагога, социального педагога, социального работника и пр.) перед обществом и государством, а также перед собой как личностью, имеющей определенный статус, авторитет, признание и человеком, по отношению к которому он осуществляет профессиональную деятельность.

Каждая профессия имеет свои основы нравственного долга перед государством и обществом, реализующиеся в процессе профессиональной деятельности, свои деонтологические основы. Эти основы формируются с развитием профессии. Речь идет об основах, определяющих деонтологию определенной профессии, определяющей теорию и практику профессиональной деятельности; деонтологию соответствующей профессии, деонтологию профессиональной деятельности и деонтологию специалистов

этой профессии. При этом каждая профессия в зависимости от ее места и роли в государстве, возможностях воздействия на процессы в государстве и обществе, социум, отдельные личности, группы имеет свои деонтологические основы. Такие основы складываются и в социальной педагогике. Для их раскрытия необходимо осмыслить их существо, содержание и особенности проявления.

Истоки деонтологии социальной педагогики. Одно из первых исследований существа деонтологии в педагогике принадлежит Г.М. Кертаевой (Республика Казахстан). В своих исследованиях она подчеркивала, что учитель характеризуется деонтологической готовностью (Г.М. Кертаева) к профессиональной деятельности, которая представляет собой «состояние готовности сознания учителя, его знаний, умений, навыков к выполнению образовательной, воспитательной деятельности в соответствии с требованиями профессионального долга. Она является неотъемлемой частью его общей готовности, отражающей уровень развития профессионального сознания, осознания должного в профессиональной деятельности» [3,с.62]. Закладывается деонтологическая готовность в вузе, утверждается и поддерживается повседневной практической деятельностью учителя.

В литературе выделяют деонтологическую культуру учителя, представляющую «качественную социально-педагогическую характеристику его подготовленности и повседневного проявления в педагогической деятельности в рамках установленных нравственных норм и правил» [2,с.11] (Г.А. Караханова). Основы ее также закладываются в вузе и ежедневно совершенствуются с учетом изменяемых требований в социокультурной образовательной среде и учебно-воспитательной (профессиональной) деятельности учителя.

Деонтологические основания социальной педагогики не получили отражения в литературе и требуют специального исследования и раскрытия.

При раскрытии существа деонтологии социальной педагогики следует отметить, что она имеет особую значимость, так как проявляется в сфере «человек – человек» и связана с благополучием одного человека по отношению к другому. Особенно это ярко проявляется в деятельности врача. Можно с уверенностью сказать, что это одна из древнейших профессий, так как именно врачу во многом принадлежит перспектива содействия преодоления недуга больным человеком.

Известно, что успешность врачевания зависит от ряда факторов. Данный факт побудил обратиться к личности Николая Ивановича Пирогова (1810-1881) – русскому хирургу и анатому, естествоиспытателю и педагогу. Сохранилась молитва Н.И.Пирогова, которая была на стене его кабинета. Человек обращается к Всевышнему, прося у него помощи в жизненно важном. Для Николая Ивановича жизненно важным было – обеспечение результативности во врачебной деятельности, в достижении результата в лечении пациента. Анализ существа этой молитвы показывает, что Н.И. Пирогов видел успешность врачевания в ряде факторов:

- *субъектном* (враче), его профессионализме, уверенности в своих возможностях и отношении к объекту и своей деятельности;
- *объектном* (больном), его уверенности, что именно этот врач поможет ему преодолеть недуг, готовности к взаимодействию с ним;
- *деятельностном* – способным реализовать свой профессионализм в лечении (деятельности);
- *средовом* – благоприятная среда, в которой успешно решались подобные проблемы (лечение других людей), а также подготовленность, уверенность и единство всех участвующих во врачебной деятельности, их благоприятное отношение к объекту (больному) и деятельности в соответствии со своим назначением в лечебном процессе.

В частности, в молитве Николай Иванович просил:

- быть уверенным в себе, что может помочь конкретному человеку (больному), вселить в него веру в перспективу излечения;
- способность достигать результат в лечении;
- *проявить необходимое отношение к страждующему и своей врачебной деятельности* (умение, уверенность и мудрость во врачебной деятельности, *крепкую веру, надежду и любовь к больному*);
- уверенности больному человеку, что здесь ему обязательно помогут и его готовности к взаимодействию с врачом и персоналом;
- благоприятной среды для врачебной работы, а также умения, уверенности и мудрости во врачебной деятельности, *крепкой веры, надежды и любви к больному всех, кто обеспечивают достижение исцеления*.

Анализ изложенного показывает, что специалисту наряду с профессионализмом и готовностью его проявить, необходимы определенные личностные качества, характеризующие его как личность, которой больной готов доверить свою жизнь. Эти качества определяют такое явление как чувство долга врача, определяющее его отношение к больному и своей профессиональной деятельности, обеспечивающей результативность лечения.

Деятельность врача не редко сравнивают с деятельностью педагога (социального педагога). Это связано с тем, что профессиональная деятельность социального педагога направлена на стимулирование социализирующего воздействия на человека (объекта социально-педагогической деятельности), что определяет перспективы его становления как личности. Данный факт определяет важность для социального педагога (педагога) таких понятий, как долг и должное, этических норм и принципов профессиональной деятельности. В этом плане объект (растущий человек) смотрит на субъекта (педагога, социального педагога), как на личность, деятельность которого во многом определит его будущее благополучие. Одновременно субъект деятельности ожидает со стороны объекта определенное доверие, уважение и веру в него, в то, что он сможет обеспечить перспективу его благополучия. Данный факт диктует необходимость совокупности нравственных основ личности социального педагога, которые определяют существо его долга и

должного, определяющие отношения к человеку, с которым он работает, к себе, своей деятельности и ее результативности.

Подобную позицию можно проиллюстрировать на примере врача. Не случайно, с древнейших времен он старался заверить своего клиента *в своей искренности, любви и максимальном стремлении ему помочь*. Это связано с тем, что больной человек смотрит на врача как на своего Спасителя, доверяя ему самое ценное – свое здоровье. Больной хочет верить врачу в том, что он, как врач, сделает все, что от него зависит, чтобы восстановить его здоровье. От этой веры больного зависит его внутренний (эмоциональный) подъем, необходимый в процессе лечения, а также отношение к тому, что рекомендует врач и от выполнения чего зависит выздоровление. Этот факт определяет позицию врача добиться того, чтобы больной поверил в него, как специалиста, способного вылечить его и стал его союзником в борьбе с недугом. Подобная позиция врача проявлялась в его заверениях, клятвах. Издревле в них закладывались основы этики и деонтологии врача. Основа этой веры лежит в клятве, которую давал врач, после овладения искусством врачевания.

Клятва – торжественное обращение, утверждение, уверение, подкрепленное упоминанием чего-нибудь, священного, ценного, авторитетного. Истари она считалась священной. Возникновение клятвы значительно древнее времени жизни Гиппократов. Согласно преданию, клятва врачей восходит к прямым потомкам Асклепия (в древнеримской мифологии эскулап (др.-греч. Ἄσκληπιός – «вскрывающий») - бог медицины и врачевания) и переходила в устном виде, как семейная традиция, из рода в род. Записанная Гиппократом на ионийском диалекте древнегреческого языка в эллинистической Александрии в V веке до н.э. клятва стала документом с III века до н.э. Произносилась эта клятва врачами Древней Греции по окончании обучения. Для своего времени она была очень большим достижением, задавая высокую нравственную планку личности и деятельности врача.

Анализ существа «клятвы Гиппократов» свидетельствует о том, что она содержит 9 этических принципов или обязательств врача, которые можно объединить в два блока.

Первый, – обусловлен долгом и как врача, и как отца:

1) *уважение к учителю и обязательства перед ним*. Еще Аристотель подчеркивал: «Учителя, которым дети обязаны воспитанием, почтнее, чем родители, которым дети обязаны лишь рождением: одни дарят нам только жизнь, а другие добрую жизнь». Данный факт издревле предписывал особые отношения к учителям;

2) *ответственность как отца и мастера за то, чему должен научить и что передать своим детям, детям учителя и ученикам*. В этом был величайший смысл передачи мастером достигнутого им мастерства своим детям и ученикам, как его продолжателям.

Второй, – собственно врачебной (профессиональной) деятельностью и включал:

1) по отношению к больному (объекту врачебной деятельности) – недопущение причинения всякого вреда и несправедливости. По существу – это основа веры врачу, как специалисту, способному вылечить больного;

2) по отношению к себе и своей врачебной деятельности, характеризующих единство жизни и профессиональной деятельности (характерное и в педагогической сфере деятельности) – чисто и непорочно проводить свою жизнь и свое искусство. В этом проявляется обязательство врача наиболее полно и профессионально сделать то, что требуется для лечения больного;

3) нравственность поведения в доме больного – это показатель культуры поведения врача, его авторитетности;

4) недопущение разглашения информации, которую получил врач, субъект профессиональной деятельности (принцип конфиденциальности, имеющий не менее важное и в педагогической деятельности).

Нравственные принципы и нормы поведения специалиста каждой профессии представляют собой ее деонтологические основы. Они особенно ярко проявляются в повседневной деятельности тех, кто работает в системе «человек – человек», «человек – группа». Однако, следует подчеркнуть, что проблема долга имеет место и в системе «человек – техника», «человек – природа» и пр. В каждой сфере имеют место свои нравственные нормы долга и ответственности специалистов в профессиональной деятельности. Речь идет о теории и практике долга. Они требуют учета и обеспечения их реализации в процессе профессиональной подготовки будущего специалиста и главное – в повседневной профессиональной деятельности.

Деонтология социальной педагогики: понятие, сущность и содержание. Известно, что социальная педагогика представляет собой отрасль педагогического знания, исследующая явления и закономерности социального становления и развития человека в социокультурной среде, а также целесообразно организованной социально-педагогической деятельности, способствующей этому становлению. Деонтология – учение о долге.

Деонтология социальной педагогики – это учение о нравственной направленности ее теории и практики. По существу она определяет нравственно-этические основы теории и практики социально-педагогической деятельности – учение о морально-этических основах назначения социальной педагогики как отрасли знания развития социума и обеспечения гармонизации человека и среды в процессе его формирования как личности и самореализации в обществе с учетом своего назначения, статуса и роли в социуме. Не случайно при разработке методологии социальной педагогики выделен в ней деонтологический уровень [8].

Знакомство с опытом подготовки социальных работников университета Монитоба (Канада), показало, что они уже на первом курсе начинают изучать этические нормы и принципы их профессиональной деятельности, а затем через призму них студенты изучают технологии и опыт социальной работы. По существу – это выступает деонтологической основой профессиональной

подготовки специалистов социальной работы. В России В.М. Гребенникова (2012) в своем исследовании выдвинула идею о том, что раз деонтология – это учение, следовательно, может быть и соответствующий подход в подготовке и в повышение квалификации педагогических кадров [1]. Подход – определенная позиция по отношению к какой-либо проблеме или явлению; теоретическое и (или) логическое основание рассмотрения и проектирования объекта; совокупность способов приемов осуществления деятельности на основании какой-либо идеи или принципа. «Деонтологический подход к развитию профессиональной культуры менеджера образования в системе повышения его квалификации, – справедливо подчеркивает В.М. Гребенникова, – ориентирован на принятие и осознание специалистом-практиком этико-должностных, нравственных, императивно-кодексных норм, ценностей, идеалов педагогической профессии как в широком, так и в узком специализированно-профессиональном понимании; на овладение вариативными навыками личностно-деловых коммуникаций и межкультурного, поликультурного сотрудничества; понимание ответственности за свое профессиональное поведение; осознание своей высокой миссии как носителя родной культуры, речевой культуры, как представителя учительской интеллигенции, принятие ценностей толерантности как базовой составляющей педагогического общения и коммуникативной культуры руководящего работника» [1].

Именно деонтологический подход в подготовке педагогических кадров позволяет привлечь внимание будущих педагогов (социальных педагогов) в деонтологическим основам педагогической профессии и деятельности выпускника, вызвать интерес к ним, содействовать приданию деонтологической направленности сознания педагога, сформировать у каждого соответствующую позицию – нравственно-этического долга педагога, как основы профессионально-педагогической социализации.

Деонтология социальной педагогики включает в себя: деонтологию социальной педагогики, деонтологию социального педагога (деонтологию социально-педагогической деятельности специалиста) и социально-педагогическую деонтологию.

Социально-педагогическая деонтология – это учение о нравственных требованиях долга, нормах, принципах и правилах поведения, профессиональной деятельности человека в социокультурной среде. Она имеет место по отношению к любому человеку, реализующему себя своим поведением и/или профессиональной деятельностью в определенной социокультурной среде и оказывающему на нее то или иное социально-педагогическое влияние. Ее проявление можно наблюдать по отношению к человеку, как специалисту, который работает весьма успешно, производит продукцию высокого качества, но одновременно оказывает негативное влияние на социокультурную среду производственной деятельности, создавая в ней напряженность, провоцируя агрессии и недовольство. Проявление социально-педагогической деонтологии этого человека весьма негативное.

Деятельность социального поведения регламентируют сложившиеся **стандарты этического поведения**. *Стандарт* (от англ. standard – норма образец) – нормативно технический документ, устанавливающий комплекс норм, правил, требований к объекту стандартизации и утвержденный компетентным государственным органом. *Стандарт этического поведения социального педагога* определяют нормы и правила его профессиональной деятельности в соответствии с этическими ценностями, принципами и правилами. Эти стандарты не носят исчерпывающего характера.

Этические нормы и принципы социальной педагогики. *Этика* (греч. ethika, от ethos – обычай) – философская наука, объектом изучения которой является **мораль**, ее развитие, нормы и роль в обществе. **Профессиональная этика** – одна из фундаментальных теоретических основ любой профессиональной деятельности. **Профессиональная этика социального педагога** представляет собой науку о профессиональной морали, совокупность идеалов и ценностей, идей о должном, этических принципах и нормах поведения, отражающих сущность его профессии и обеспечивающих необходимые взаимоотношения, складывающиеся в процессе профессиональной деятельности. Она складывается на основе осмысления и обобщения практики профессиональной деятельности социальных педагогов. Эти обобщения систематизированы в виде кодексов (писаных и неписаных), заключающих в себе не только этические требования к содержанию и результатам деятельности специалиста, но и к отношениям, возникающим в процессе деятельности, а также выводы, сделанные на основе обобщений.

В своей деятельности социальный педагог руководствуется **принципами профессиональной этики** – ценностная основа социальных связей и культуры межличностных отношений социального педагога в сфере профессиональной деятельности. Они основаны на понятии профессионального долга, ведущих идеях, нормах и правилах, определяющих их деятельность. К ним следует отнести:

- *принцип соблюдения рациональных интересов того, с кем работает;*
- *принцип личной ответственности за нежелательные последствия своих действий;*
- *принцип уважение прав и личного достоинства тех с кем работает социальный педагог;*
- *принцип принятие каждого таким, каков он есть;*
- *принцип конфиденциальности* по отношению ко всему тому, что стало известно о воспитаннике и близких ему людей;
- *принцип доброжелательности* по отношению к тому, с кем работает специалист;
- *принцип честности и открытости во взаимоотношениях;*
- *принцип отсутствия предрассудков и предубеждений в отношении того, с кем работает;*
- *принцип сотрудничества* социального педагога с теми, с кем он работает, способствуя совместной продуктивной деятельности;

• *принцип гуманизации* – ориентация на ценность человека, восприятие его таким, каков он есть со всеми его достоинствами и недостатками, проявление к нему толерантности.

Существуют отечественный и зарубежный этические кодексы социального педагога. Он отражает основные принципы профессиональной морали. Рациональный, проверенный временем и откорректированный социально-педагогической действительностью набор этических норм приобретает статус кодекса (от лат. *Codex* – книга), представляющего собой свод нравственных норм, предписываемых к исполнению, принятого ассоциацией или союзом профессиональных социальных педагогов. Он выступает стандартом этических отношений в профессиональной деятельности. Основой этического кодекса социального педагога является моральная норма – общее содержательное требование к его поведению и деятельности, справедливое во всех ситуациях и обстоятельствах. Нормы морали в социально-педагогической деятельности выступают в качестве инструмента для достижения цели, а также регулятора самоуправления.

Деонтология социального педагога – это учение о нравственных требованиях, нормах, принципах и правилах поведения, профессиональной деятельности социального педагога, определяющие его назначение и обязывающие в повседневном проявлении. Эти требования, нормы, принципы и правила частично находят отражение в его функциональных обязанностях. Однако все в инструкции не вложишь. Существуют так называемые «неписанные правила поведения и профессиональной деятельности», которые характерны для определенной профессии. Они есть и у социального педагога.

В понятийном аппарате учения о деонтологии Г.М. Кертаевой выделено также понятие деонтичность (деонтичное). Оно во многом характеризует своеобразие личности специалиста социальной педагогики, обусловленное фактором долга, должного. В частности, речь идет о деонтической направленности сознания специалиста (педагога, социального педагога), позиции, повседневном деятельностном проявлении. Следует выделять деонтичную (деонтологическую) готовность и деонтичную (деонтологическую) культуру профессиональной деятельности, каждая из которых имеет свое содержание и выполняет определенные функции [8; 9].

Предметом заслуживающего внимания исследователей выступает деонтичная направленность сознания педагога. Под сознанием понимается – высшая форма отражения объективной реальности, определяющая мыследеятельностное проявление человека. Направленность личности – мотивационную обусловленность действий, поступков, поведения человека [11, с. 265, 407]. Именно деонтичная направленность сознания личности определяет обусловленную нравственным долгом действия, поступки, поведение и деятельность человека. Изложенное позволяет определить деонтичную (деонтологическую) направленность сознания педагога (учителя) – обусловленная нравственным долгом восприятие реальной социально-

педагогической действительности, определяющее его отношения, действия, поступки, поведение и профессиональную деятельность.

Деонтичная направленность сознания педагога непосредственно связана с деонтичной (деонтологической) готовностью к профессионально-педагогической деятельности. Такая готовность создается на основе осознанного отношения к профессионально-педагогической деятельности, в которой должно признается неприкосновенным и обязательным.

В литературе выделяют деонтичную (деонтологическую) культуру учителя, представляющую «качественную социально-педагогическую характеристику его подготовленности и повседневного проявления в педагогической деятельности в рамках установленных нравственных норм и правил» [2, с. 11] (Г.А. Караханова). Основы ее также закладываются в вузе и повседневно совершенствуются с учетом изменяемых требований в социокультурной среде учебно-воспитательной (профессиональной) деятельности и обществе.

Таковы основы деонтологии социальной педагогики.

Литература:

1. Гребенникова В. М. Деонтологический подход к развитию профессионально-коммуникативной культуры руководителей общеобразовательных школ в системе повышения квалификации: автореф. дисс. ... д.пед.н, по спец. 13.00.08. – М., 2012.

2. Калабалина Г.К. Педагогические размышления: сб. / сост. И ред. Л.В. Мардахаев. – М.: Изд-во РГСУ, 2015.

3. Караханова Г.А. Формирование деонтологической культуры учителя в системе непрерывного профессионального образования: автореф. дисс... докт. пед. н. – М., 2007.

4. Кертаева Г.М. Основы педагогической деонтологии: учеб. пособ. – Павлодар, 2009.

5. Кертаева Г.М., Мардахаев Л.В. Формирование деонтологической направленности сознания будущих педагогов // ЦИТИСЭ. – 2016 – № 2.

6. Мардахаев Л.В. Деонтология социальной педагогики, ее сущность и содержание // Педагогика және психология – Педагогика и психология: ғылыми-әдістемелік: научно-методический журнал. – 2012. – № 3(12)-4(13). – С. 22-30.

7. Мардахаев Л.В. Социально-педагогическая деонтология // Понятийный аппарат педагогики и образования: сб. науч. тр. – Вып. 6 / отв. ред. Е.В. Ткаченко, М. А. Галагузова. - Екатеринбург: Изд-во «СВ-96», 2010. – С. 308-315.

8. Мардахаев Л.В. К вопросу о развитии методологии социальной педагогики // ЦИТИСЭ: Электр. науч. журнал. – 2016. - № 1(5).

ПОДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРОВ СФЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ С УЧЕТОМ ОСНОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕОНТОЛОГИИ

Аганина Кундыз Жамиевна

доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики и психологии, КазНПУ им. Абая, г. Алматы

Одной из основных особенностей современного этапа развития образования и управления им является их протекание в условиях глобализации - интеграции мирового сообщества в общую социальную систему. В этих условиях управление любой системой должно строиться с учетом всей совокупности сложных внешних и внутренних связей между составными элементами целостного процесса или объекта.

Во всем мире актуализируется усиление глобальной конкуренции за человеческие ресурсы. Развитие человеческих ресурсов Казахстана является одним из высших приоритетов долгосрочной стратегии развития РК до 2020 года. Президентом Казахстана была также поставлена задача о вхождении республики в число 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира. Совершенствование системы образования играет важную роль в достижении этой цели.

Цель модернизации казахстанского педагогического образования - создать механизм его эффективного и динамичного функционирования. Результатом такой модернизации должна стать обновленная система подготовки, переподготовки и повышения квалификации педагогов, отвечающая требованиям, предъявляемым обществом к педагогическим кадрам. От специалиста требуется высокий профессионализм и компетентность, мобильность, способность к профессиональной адаптации, постоянному самосовершенствованию

Подготовка педагогов с высокой квалификации должно начаться с воспитания чувства ответственности, уважения к выбранной профессии и самое главное, привить у них призвания к профессии педагога, для этого необходимо совершенствование гуманитарного начала педагогического образования. В условиях реформ и модернизации образования гуманистическую направленность педагогического процесса можно считать проявлением инновационной педагогики.

Эффективность деятельности любого образовательного учреждения в условиях рыночной экономики во многом зависит от использования современных методов и принципов менеджмента.

В Государственной программе развития образования Республики Казахстана на 2011-2020 годы отмечается, что одним из слабых сторон системы образования РК является слабое развитие менеджмента в образовании.

Жесткая конкуренция на рынке труда требует мобильности и динамичности системы менеджмента образования. К управлению

образованием будет привлечена широкая общественность - как педагогическая, так и разных слоев населения. Для обеспечения корпоративности, прозрачности управления системой образования будут функционировать попечительские советы в учебных заведениях, отраслевые и региональные советы по подготовке кадров с участием работодателей.

Согласно выше указанной государственной программе в организациях образования будут созданы попечительские советы до 45% до 2015г., до 2020 г. 100% руководителей организаций образования пройдут повышение квалификации и переподготовку в области менеджмента [1, с. 2].

Меняется роль руководителей образовательных учреждений - осуществляется попытка ухода от командования и тотального контроля к стремлению оказать профессиональную помощь и поддержку, влияющую на всю систему организации методами оперативного и эффективного управления. Системное мышление требует от современного руководителя определенный уровень компетентности принятия управленческих решений в условиях неопределенности. Усиливается его ответственность за целевую ориентацию образовательного процесса на устойчивое развитие.

При подготовке менеджеров образования необходимо учесть, что они являются вдохновителями и создателями любой системы общей теории управления. В связи с этим считаем необходимым разработки принципиальных основ системы профессиональной подготовки менеджера и модели менеджера-профессионала с учетом особенностей национальной деловой культуры в нашем современном обществе [2, с. 120].

По данному направлению, на базе КазНПУ им.Абая, проведена научно-исследовательская работа «Менеджмент в сфере образования». По результатам исследования разработаны основные положения образовательной программы «Менеджмент в сфере образования» для применения их в организациях образования. В дальнейшем положения могут быть использованы при разработке учебно-методической литературы по подготовке менеджеров образования. Разработана образовательная программа в соответствии с результатами, заявленными в ГОСО РК 5.04.033-2011 и модульная программа для подготовки магистрантов [3, с. 5].

Ученые Казахстана Б.А.Абыкаримулы, К.С.Ахметкаримова, Р.Ш.Абитаева в книге «Технология развития управленческой компетентности руководителей организаций образования» отмечают некоторые противоречия в современном образовании. По их мнению, знание-центрированная парадигма образования, как культурная форма, не соответствует парадигме культуры XXI века. В этом состоит одно из противоречий современной системы образования.

В связи с этим совершенствование системы подготовки будущих специалистов, повышение квалификации педагогических работников, руководителей организаций образования - менеджеров образования многими казахстанскими учеными (К.Н.Нарибаев, К.Ж.Аганина, Б.А.Альмухамбетов, З.А.Исаева, А.А.Жайтапова, З.М.Садвакасова и др.) рассматриваются как общенациональный приоритет.

В настоящее время, особую актуальность, приобретает подготовка менеджеров образования, как условие эффективного функционирования системы образования, как основной фактор формирования высококвалифицированных специалистов для системы образования. Для реализации таких масштабных работ по подготовке менеджеров образования, необходимо **научно-методическое обеспечение учебного процесса**, являющихся одним из главных аспектов в данной работе.

При разработке учебной литературы нами отобраны ряд педагогических условий, где отмечены, что учебная литература для ВУЗа должна соответствовать современным социально-экономическим, психолого-педагогическим требованиям нашего общества. Содержание образования и структура учебной литературы для ВУЗа должны быть отобраны в соответствии:

- -с государственной политикой РК;
- -с современным подходам к обучению;
- -с современным научным результатам ученых;
- -с дидактическими принципами обучения;
- -с учетом современной технологии обучения;
- с учетом этических норм ,
- -с реальными материально-техническими условиями организации образования РК.

При отборе содержания образования и учебной литературы по подготовке менеджеров образования нами были учтены современные специфические особенности функции менеджмента.

Таким образом, в подготовке современных менеджеров образования важны не только общетеоретические и фундаментальные, но и гуманитарные, междисциплинарные, интегрированные знания и умения, ключевые компетентности по применению современных инновационных технологий, с учетом принципов и установок педагогической деонтологии, являющихся современным направлением педагогической науки.

Профессор Кертаева К.М. в своих исследованиях рассматривает деонтологию как науку о поведении специалистов системы «человек-человек» в соответствии с их профессиональным долгом [4, 8].

Подготовка менеджеров образования с учетом основ педагогической деонтологии сегодня особенно актуальны, поскольку способствуют успешной реализации новых образовательных задач, определенных государственными документами и подчеркнутых в Программе развития страны «Казахстан-2050 - Мәңгілік ел».

Менеджеры образования - это особая категория специалистов, которым необходимо овладеть управленческой культурой: интеллектуальной, правовой, информационной, основой этических норм [5, с. 34].

Понятия этика, мораль, деонтология тесно взаимосвязаны между собой. В повседневной жизни в качестве синонима слова «мораль» многие употребляют в речи другой термин – «этика». Однако с точки зрения науки,

такая замена неправомерна, так как этика – это учение о морали. То есть «этика как теория морали устанавливает логическую связь между моральными оценками, выявляет законы, в соответствии с которыми вырабатываются суждения, призванные руководить поступками людей». Мораль является предметом изучения этики, которая не создает нормы, принципы и правила поведения человека, а изучает, теоретически обобщает, систематизирует и стремится обосновать единые моральные нормы, ценности и идеалы, раскрывает сущность профессионального долга. Способы осознания этих моральных норм и ценностей, специфика реализации профессионального долга в конкретных видах взаимоотношений человека – одна из важнейших задач деонтологии.

Поэтому при разработке модели формирования профессиональной компетентности менеджеров образования нами учтены основы педагогической деонтологии. Есть определенные качества, которые в обязательном порядке должны быть присущи профессиональному менеджеру. Существует три группы таких качеств: личные, профессиональные, организаторские и деловые.

К личным качествам в первую очередь относятся честность и порядочность, предполагающие всегда соблюдение норм общечеловеческой морали, скромность и справедливость по отношению к окружающим. Руководитель должен стараться понимать своих подчиненных, видеть в них личности, достойные уважения, уметь разбираться в их поведении, быть человечным и заботиться о людях, стремиться к сотрудничеству, учитывая при этом интересы всех.

Менеджер образования должен быть принципиален во всех вопросах, уметь противостоять давлению как «сверху», так и «снизу», последовательно и твердо стоять на своем, не скрывать своих взглядов, защищать до конца те ценности, которые они исповедуют, и помогать обретать эти ценности другим. Посредством личного примера, а не морализирования, твердо держать данное слово.

Менеджер образования должен оберегать дружеские и семейные, да и просто человеческие отношения, которые сами собой не сохраняются, но поддерживать лишь наиболее важные личные контакты с теми, кто по настоящему привлекают и обогащают жизнь, не соглашаться из вежливости на все требования и просьбы окружающих.

При всем этом, нельзя забывать, что работа менеджера чрезвычайно тяжела, и поэтому одним из его важнейших личных качеств должно быть хорошее здоровье, которое помогает быть энергичным и жизнестойким, мужественно переносить удары судьбы, успешно справляться со стрессами. Для поддержания хорошего физического здоровья нужны постоянные тренировки, сбалансированные нагрузки, предполагающие смену видов деятельности - ведь отдых не в безделье, а в переключении на другую работу. Силы и энергию необходимо, поэтому рационально распределять между всеми своими делами, чтобы в каждом добиться успеха, но нельзя приучать себя к

постоянным стабильным нагрузкам и время от времени разрушать привычные образцы действий.

Однако одного физического здоровья менеджеру не достаточно. Он должен быть еще и эмоционально здоровым человеком, иначе просто не выдержит всех сваливающихся на его голову перегрузок. Поэтому нужно загодя формировать у себя положительные эмоции: сопереживание, делающее человека гуманным; волнение, стимулирующее активность; заинтересованность и любознательность, помогающую продвигаться вперед, освоению новых сфер деятельности; уверенность, добавляющую солидности.

Принятие управленческих решений требует от менеджеров не только квалификации, но и эмоциональной зрелости, которая выражается в умении и готовности идти навстречу острым ситуациям, успешно справляться с ними, не делать переживаемой трагедии из поражений, неминуемых на жизненном пути любого менеджера. Между тем, многие в таких ситуациях страдают от чувства неспособности справиться с ними, создают себе дополнительное напряжение, имеющее свойство накапливаться и, в конце концов, приводить к стрессам.

Но стресс - это такая реакция организма, которой в определенной степени можно управлять. В какой-то мере она даже полезна, поскольку стимулирует активность. Ведь недостаточная нагрузка и нехватка острых ощущений приводят к ухудшению морального состояния, низкой эффективности работы, потере самоуважения, появлению личных проблем [6, 108].

Концепция человековедческой компетентности состоит из двух частей: человековедческая образованность и человековедческая технологичность.

Управленческая этика - это часть системы антропологических знаний относящихся к человековедческой образованности

Человековедческая технологичность менеджера - это совокупность умений, благодаря которым антропологические знания реализуются в его практических действиях (сбор информации, принятие управленческого решения, футурологическое проектирование, и т.д.). Умение правильно использовать *человековедческие технологии* гарантирует менеджеру успех в применении антропологических знаний. К этим технологиям относятся и технология этического соотнесения [7].

Управленческая деятельность по своему содержанию и характеру играет интеллектуально упорядочивающую роль в жизни общества. По мере наращивания человечеством научно-технических, экономических и социальных достижений происходит непрерывное возрастание наукоемкости управленческой деятельности. Смысл управления заключается в обеспечении объективных и субъективных условий в таком соотношении и сочетании, которое позволяет достигать поставленные цели. Поэтому компетентный руководитель меньше командует людьми, а создает оптимальные условия, необходимые для их трудовой деятельности, стремиться действовать соответственно профессиональному долгу. Отсюда следует, что

деонтологическая подготовленность менеджера образования будет способствовать бесприкословному соблюдению им правил, требований своей профессии.

Литература:

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстана на 2011-2020 годы, Астана-2010 -13 стр.
2. Умирбекова Ж.Б. Организационно-педагогические основы менеджмента в образовании в условиях глобализации современного общества. - Диссертация на соискание ученой степени...д.п.н. - Алматы, 2010. С. 353
3. Аганина К.Ж., Утебаева Н.М. Подготовка менеджеров сферы образования как условие эффективного функционирования системы образования // Білімәлемінде. В мире образования. IntheworldofEducation. № 2. 2011. С. 3-6
4. Кертаяева Г.М. Основы педагогической деонтологии Астана, 2014. 200-стр
5. Нарыбаев К.Н., Аганина К.Ж. Организационно-педагогические вопросы построению модели менеджера образования // Педагогика и психология Вестник КазНПУ им. Абая № 2. 2012. С. 34-39- 140 стр.
6. Нарыбаев К.Н., Нурлихина Г.Б., Аганина К.Ж., Жунусбекова А., Куанжанова К. «Подготовка менеджеров образования» / учебное пособие Алматы 2013. КазНПУ им. Абая, - 140 стр.
7. Шепель В М. Человековедческая компетентность менеджера. Управленческая антропология для менеджеров./ <https://marketing.wikireading.ru/293>

ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИЕ КОДЕКСЫ ГОССЛУЖАЩЕГО КАК НОРМАТИВНО-ОРИЕНТИРУЮЩИЙ СОЦИАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ

Магауова Акмарал Сабитоллаевна

доктор педагогических наук, профессор, академик МАНПО,
КазНУ им. Аль-Фараби, г. Алматы

Современное динамично развивающееся общество закономерно предъявляет высокие требования к государственной службе. В Стратегии развития Казахстана до 2030 года Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в качестве долгосрочного приоритета особо выделил задачу по формированию в республике государственной службы нового типа [1]. В условиях реформирования государственной службы Республики Казахстан возрастает значение этических норм, что усиливает значимость государственной службы как социально-нравственного института.

Вопрос о государственной службе как профессиональной деятельности по обеспечению исполнения полномочий государственных органов приобрел

особую актуальность в связи с решением задач по формированию правового, социально ориентированного демократического государства.

Деонтология государственной службы в настоящее время переживает период институционализации. Институционализация любой науки предполагает создание ее теории и концепции, обоснование категориального аппарата, определение объекта и предмета исследования и т. д.

Важно отметить, что появление общественной потребности в разработке деонтологии государственной службы объективно обусловлено требованиями современности.

Во-первых, в правовых демократических социально ориентированных государствах лица, осуществляющие государственную службу, должны соответствовать своему высокому социальному статусу, достойным образом исполнять свои должностные обязанности, служа гражданам этого государства.

Во-вторых, ее появление и развитие обусловлено не только процессом реформирования государственной службы современного государства, но, в первую очередь, социальной значимостью обеспечения прав и свобод человека, потребностью в профессиональной государственной помощи, в гуманном и внимательном обращении с населением.

В-третьих, общественность осознает зависимость благополучия народа от деонтологического потенциала государственных служащих, ожидая от них соответствующего должного профессионального поведения, соблюдения общепринятых профессиональных этико-деонтологических норм.

В-четвертых, деонтология, как система принципов, требований, норм, должного профессионального поведения, как теоретическая и практическая научная и учебная дисциплина стала ответом на социальную потребность в системе научных знаний о долге и нормах должного поведения людей, занятых в реальной социально ориентированной практике.

В-пятых, деонтология, обеспечивающая функционирование большой социальной, профессионально-ориентированной группы государственных служащих, представляет систему социальных (этических, правовых, организационно-управленческих, культурных и т. д.) норм, стандартов и требований, направленных на качественное функционирование социального института государственной службы, что сегодня является особенно актуальным.

Постановка данной проблемы актуальна в связи с реализацией ценностей правового государства не только в Казахстане, но и во многих современных государствах, где осуществляется реформирование публично-правового института государственной службы.

Актуальная и неотложная задача совершенствования всей системы государственной службы диктует необходимость научного обоснования и разработки моральных и профессиональных стандартов, деонтологических норм, применяемых при оценке профессионального развития кадров государственной службы.

В методологическом аспекте деонтология как система знаний о должном профессиональном поведении, его нормах и принципах трактуется разнопланово.

Термин «деонтология» (от греч. deon -- долг, род. пад. deontos -- *должное*, должного и logos -- наука, учение, знание) впервые употребил И. Бентам в работе «Деонтология, или наука о морали» [2]. Свои взгляды он основывал на приоритетном внимании к проблемам «государственной нравственности», что имеет прямое отношение к должному осуществлению обязанностей государственными служащими. Ученый первым предложил модель науки о нормах профессионального поведения человека, который в силу своей социальной роли наделен властными полномочиями и призван в рамках этики реализовывать их в интересах общества и конкретных граждан.

Мыслитель заложил методологическую основу подхода к проблемам, связанным с несением государственной службы, способствовал созданию системы норм деонтологии государственных служащих. В своей работе И. Бентам писал: «Задача деонтолога - дать социальным мотивам всю силу мотивов личных. Его цель - сделать заметными отношения, соединяющие интерес с обязанностью во всех обстоятельствах жизни» [2. С.338].

Французский исследователь проблем деонтологии государственной службы К. Вигуру считает, что деонтология «является одним из центральных элементов той «государственности», которой должно руководствоваться любое должностное лицо государственной службы. Это нечто большее, чем просто профессиональная совесть наемного работника, работающего на государство. Ученый подчеркивает, что «государственность» вытекает из Конституции ... и из необходимости в какой-то степени жертвовать своими интересами, служа обществу» [3, С. 19]. Ученый считает одной из наиболее важных разработку деонтологии практических действий государственных служащих. По его мнению, «...деонтология может стать предметом технической информации, которую получает каждый государственный служащий и которая касается его будущих обязанностей, развивая у него критический подход» [3, с.13].

Л.М. Яблонская утверждает, что: «Деонтология государственной службы - это наука о должном осуществлении служебной деятельности и о поведении кадров управления - административного аппарата, профессионалов, выполняющих наиболее важные для общества функции, связанные с обеспечением исполнения полномочий государственных органов власти» [4].

Деонтология – это междисциплинарная наука, складывающаяся на стыке профессиональной этики и социологии морали. В теоретическом и прикладном значениях ее можно рассматривать в четырех основных аспектах:

– как *теорию профессионального долга*, должного или морально обязательного в поведении специалиста;

– как *область знаний о зарождении, формировании, развитии и функционировании действующего в профессиональной группе людей нормативно-ориентирующего социального института*, особой системы норм

и кодексов должного профессионального поведения специалистов; исторически сложившихся общепризнанных стандартов, основанных на моральных аксиомах;

– как науку, изучающую международные, региональные и национальные системы требований к поведению специалиста с целью придать их поведению и мотивации нравственную аргументацию, утвердить в их профессиональной группе императивные общечеловеческие и групповые ценности;

– как учебную и научную дисциплину, используемую в профессионально-нравственной подготовке кадров госслужащих. В современных условиях деонтологическая подготовка кадров становится важным фактором их социализации, выполнения ими своего социально-гуманистического назначения.

Деонтология госслужащих – наука о зарождении, формировании, развитии и функционировании действующего в профессиональной группе госслужащих нормативно-ориентирующего социального института, особой системы норм и кодексов профессионального поведения госслужащего, исторически сложившихся общепризнанных стандартов, основанных на моральной аксиоматике.

Деонтология госслужащих, обеспечивающая функционирование большой социальной, профессионально-ориентированной группы государственных служащих, представляет систему социальных (этических, правовых, организационно-управленческих, культурных ит.д.) норм, стандартов и требований, направленных на качественное функционирование социального института государственной службы.

Таким образом, можно констатировать, что *объектом исследования* деонтологии является институт государственной службы, деятельность и поведение его сотрудников. Главное предназначение государственной службы заключается в удовлетворении фундаментальных потребностей населения страны, общества в профессиональном решении их вопросов.

Обозначим, круг следующих научных проблем, которые призвана разрешать деонтология госслужбы как наука: какой должна быть государственная служба? какие средства, приемы и способы она должна использовать, чтобы удовлетворять потребности людей в правовом социально ориентированном государстве, где человек является высшей ценностью? каким образом создать достойные условия для жизнедеятельности и личностной реализации людей? каким должен быть государственный служащий? какими личностными качествами он должен обладать? какими ценностями руководствоваться? каким нормам и правилам поведения следовать?

Предмет любой науки, как известно, раскрывая различные стороны объекта исследования, определяет ее систематизированное содержание. **Предмет** деонтологии государственной службы, таким образом, охватывает:

1) проблему соотношения и гармонизации должного и реального в осуществлении служебной деятельности государственных служащих;

2) исследование содержания реального сознания социальной профессиональной макрогруппы государственных служащих, которое включает предметное воплощение (и по форме, и содержанию) ценностей, знаний, умений, навыков, нравов, установок, потребностей, интересов и т. д.;

3) разработку и кодификацию норм, требований и стандартов должного поведения и деятельности государственных служащих при исполнении функциональных обязанностей;

4) исследование всего многообразия социальных отношений и реального поведения служащих, характера и методов их деятельности, а также разработку рекомендаций по их совершенствованию;

5) изучение социальных ожиданий и требований, предъявляемых населением к государственным служащим, поиск путей достижения соответствия их реальной деятельности и поведения социальным ожиданиям, изучение возможностей установления социального партнерства;

6) разработку и формирование системы мотивации и стимулирования государственных служащих к достойному осуществлению ими должностных обязанностей;

7) исследование и обобщение опыта деятельности государственных служб зарубежных стран;

8) разработку эффективной системы социального контроля над деятельностью и поведением государственных служащих.

Профессиональная деонтология представляет собой учение о долге и обязанностях представителя профессии перед обществом и государством, перед своей профессией, перед коллегами и перед людьми, на которых, в конечном счете, направлена деятельность.

Деонтология является одной из основ профессиональной деятельности социальных работников, медицинских работников, учителей, психологов, юристов и представителей других профессий, объектом деятельности которых является человек, а профессиональные действия непосредственно связаны и направлены на достижение физического, психического и социального здоровья и благополучия человека, его социального окружения и общества. Учение о долге является центральным звеном системы профессиональной этики.

Деонтология как наука способна реально повлиять на повышение уровня нравственности и эффективности работы государственных служащих современного государства. Деятельность и поведение государственных служащих в деонтологии предстает как совокупность всех социальных связей и отношений через личность государственного служащего. В связи с этим можно выделить основные факторы, влияющие на деятельность и поведение госслужащих, а именно: философский, этический, правовой, социологический, политический, культурологический, эстетический, психологический, педагогический и другие. Все они находят прямое воплощение в процессе государственного управления и через него способствуют разрешению социальных проблем.

Подчеркивая общую потребность в деонтологии, К. Вигуру считает необходимым утверждение позитивных принципов деятельности государственных служащих, которые должны опираться на правовой механизм контроля и санкций. Им были предложены принципы, общие для всех видов государственной службы: равенство и свобода, преемственность, беспристрастность, нейтральность, уважение религиозных убеждений, уважение нравственности и «добрых нравов», бесплатность услуг, знание конечных результатов и общественная польза, делегирование полномочий, защита пользователя [3].

Деонтологические принципы и нормы способны воплощаться в реальность через создание и реализацию ориентирующих социальных институтов и деонтологических кодексов (кодексов этики, кодексов поведения, кодексов чести и т. д.), что используется человечеством с древности до наших дней.

Своеобразным сводом правил для поведения внутри организации является деонтологический кодекс (кодекс профессиональной морали), в котором отражаются нормы поведения.

Деонтологические нормы и кодексы госслужащего представляют собой важнейший социальный институт. Как социальный институт деонтологические нормы и соответствующие этические кодексы, дают профессионалу ориентиры в социальной практике, подсказывают, как нужно соответствовать своей социальной функции, роли, статусу при любых профессиональных действиях, особенно в экстремальных ситуациях.

В условиях государственной службы возрастает значение этических норм, что усиливает значимость государственной службы как социально-нравственного института. В связи с этим, профессиональная деонтология, являясь составной частью этики, рассматривающей особенности формирования и механизма функционирования принципов и норм морали, играет роль регулятора практических действий специалиста в его профессиональной деятельности.

Базовым законом, содержащим основы для иных законодательных и нормативных актов о госслужбе, регулирующим весь комплекс вопросов о госслужбе является Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999 года «О государственной службе». В данном Законе впервые на законодательном уровне было определено понятие государственной службы.

Государственная служба - это профессиональная деятельность лиц, занимающих должности в государственных органах и их аппарате по практическому выполнению задач и функций государства и получающих заработную плату за счет государственных средств. Исходя из приведенного понятия, можно выделить следующие основные ее *признаки*:

- а) профессиональная деятельность;
- б) деятельность в государственных органах и их аппарате;
- в) заработная плата за счет государственных средств [5].

Социологические проблемы, связанные с реализацией правовых и моральных норм, усиливают социальную роль деонтологии. Категории «долг» и «должное поведение» применимы, не только к профессиональной деятельности госслужащих. Они характеризуют весь спектр социальных отношений человека, взявшего на себя ответственность исполнения государственной службы, как в общественной, так и в личной жизни.

Поэтому, следует выделить следующие сферы действия норм должного профессионального поведения специалиста:

- долг работника по отношению к обществу;
- долг работника по отношению к окружающим людям;
- долг работника по отношению к коллегам.

Отсюда вытекают следующие *социологические аспекты взаимоотношений госслужащих*:

- 1) госслужащий и общество, государство, право, закон;
- 3) госслужащий и его должные отношения к разным категориям людей;
- 4) госслужащий и микросоциальная среда;
- 5) госслужащий и его отношение к самому себе, самооценка им своей деятельности, своих достижений и ошибок.

Осознание госслужащим своего профессионального долга означает:

высокий профессионально-квалификационный уровень как гарант качества работы;

четкое знание своих профессиональных обязанностей, добросовестное и неукоснительное их выполнение;

профессиональную деятельность строго в рамках нормативно-правовой базы;

глубокую убежденность в необходимости выполнения своих профессиональных обязанностей, поскольку этого требуют интересы общества и населения;

высокую организованность и сознательную дисциплину, привычку к должному поведению наличие волевых качеств, необходимых для выполнения своего профессионального долга;

стремление постоянно совершенствоваться в профессии.

Согласно «Кодексу чести государственных служащих Республики Казахстан» существуют основные стандарты служащих поведения государственных Республики Казахстан. В своей деятельности государственные служащие должны:

- быть приверженными политике Президента Республики Казахстан и последовательно приводить ее в жизнь, своими действиями укреплять авторитет государственной власти, защищать интересы государства; не допускать совершения действий, способных дискредитировать Казахстан;

- руководствоваться принципом законности, неукоснительно соблюдая Конституцию и строго следуя законам Республики Казахстан, актам

Президента Республики Казахстан и иным нормативным правовым актам Республики Казахстан;

- обеспечивать соблюдение и защиту прав, свобод и законных интересов граждан, не допускать действий, сопряженных с нарушением прав и свобод человека и гражданина;

- противостоять проявлениям коррупции;

- исключать действия, наносящие ущерб интересам государственной службы; не вмешиваться в деятельность лиц, причастных к принятию решений по вопросам, затрагивающим личные интересы государственного служащего;

- не допускать использования служебной информации в корыстных и иных личных целях;

- не участвовать в азартных играх денежного или иного имущественного характера с вышестоящими либо находящимися с ними в иной зависимости по службе или работе лицами;

- своим отношением к делу и личным поведением способствовать созданию устойчивой и позитивной морально-психологической обстановки в коллективе;

- не допускать случаев подбора и расстановки кадров по признакам землячества и личной преданности;

- не допускать и пресекать факты нарушения норм служебной этики со стороны других государственных служащих;

- придерживаться делового стиля в одежде в период исполнения своих служебных обязанностей [6].

Несение государственной службы является выражением особого доверия со стороны общества и государства и предъявляет высокие требования к соблюдению принципов деловой этики. Под этикой в широком смысле понимается система универсальных и специфических нравственных требований и норм поведения, реализуемых в процессе общественной жизни. Постановлением Правительства от 21 сентября 2007 года № 825 утвержден *«План мероприятий по формированию и укреплению позитивного имиджа государственной службы»*, который направлен на формирование морально-этического облика госслужащих [7].

Таким образом, деонтология, как система принципов, требований, норм, должного профессионального поведения, как теоретическая и практическая научная и учебная дисциплина стала ответом на социальную потребность в системе научных знаний о долге и нормах должного поведения людей, занятых в реальной социально ориентированной практике. Совершенствование всей системы госслужбы вызывает необходимость комплексного исследования проблем функционирования деонтологии госслужащих, эффективности ее норм в социальной практике, поиска новых методов совершенствования профессиональной их деятельности с опорой на зарубежный опыт.

Литература:

1. Назарбаев Н.А. Казахстан – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента народу Казахстана. Алматы, 1997.
2. БентамИ. Деонтология, или наука о морали. – Bentham, J. Deontology or science of morality / J. Bentham. L.; Edinburgh, 1834.
3. Вигуру К. Деонтология государственной службы.- Deontologie des fonctions publiques: [пер. с фр.] / К. Вигуру ; Посольство Франции в России. - М. : [Логос], 2003. - 279 с.
4. Яблонская Л.М. Деонтология государственной службы как наука о долге и достойном поведении государственных служащих-М., 2005 г.-250с
5. Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999 года № 453«О государственной службе».
6. Кодекс чести государственных служащих Республики Казахстан (Правила служебной этики государственных служащих), утвержденные Указом Президента Республики Казахстан от 3 мая 2005 года № 1567, Казахстанская правда.
7. «План мероприятий по формированию и укреплению позитивного имиджа государственной службы» (Утвержден Постановлением Правительства от 21 сентября 2007 года № 825)

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ДЕОНТОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР

Меңлібекова Гульбахыт Жолдасбековна

педагогика ғылымдарының докторы, профессор

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

«Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында» (2010 ж.) «Қазақстанның білім сапасы білім саласындағы ең үздік әлемдік практикаға сәйкес болады», - деген басымдық көрсетілген. Қазақстан Республикасының Президенті - Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс», - деп атап көрсетуі мемлекет пен қоғам алдындағы міндет, парыз, борыштың тарихи миссиясын бағамдай түседі [1].

ЮНЕСКО «Білім қоғамына қарай» атты әлемдік баяндамасында «білім қоғамы – даму мен айрықша қабілеттер қайнарының алуан түрлігіне негізделген қоғам. Әрбір қоғам білім саласында ерекше артықшылыққа ие болуға ұмтылады. Сондықтан да білім экономикасы арнасында әр қоғамға білімді меңгеру мен оны таратуға қол жеткізуі керек» [2].

Білім экономикасы – білімді өндіру, оны жаңғырту, жаңарту, тарату және пайдалану үдерісі жүріп отыратын экономика. Демек, білім қоғамында білімдерді пайдалану, қоғамның әрбір мүшесінің әлеуметтік ортаға кірігуі, қоғамға қатысты әділеттік, борыштылық, жауаптылық, міндеттілік нормаларын қабылдауы әлеуметтік құндылықтар жүйесінде маңызды орын алады. Осы тұрғыдан алғанда, білім қоғамы жаңа қоғам үшін жаңа адамды тәрбиелеу, білімді тәжірибеде қолдану, дамудың жаңа жүйесі үшін сапа факторын қалыптастыруды білдіреді.

Олай болса, қажеттіліктерді сәйкестендіру бойынша құзыреттерді тиімді пайдалану негізінде құндылықтарды құру және оларды иемдену құзыреттіліктерін басқарумен байланысты метақұзыреттерді дамыту қатарында міндеттемелік, борыштылық пен жауаптылық бар.

Деонтология пәнаралық сала болғандықтан, өзара міндеттемелеу мәселесі әлеуметтік философия, саясат пен құқық философиясы, этикадан – кооперативті мінез-құлықтан - басқа психологияда, басқару теориясында, экономикалық ғылымда, ойынның математикалық теорияларында, медицинада т.с.с. кеңінен қолданылады. Өндірістің тиімділігі туралы пікір-таластар, «қоғамдық ігілік» деп аталатын өндіріс пен оны бөлу мәселелерін талқылаудың да тарихи маңызы болды (Э. Даунс, М. Олсон, П. Самуэлсон, А. Сен, Г. Саймон, Р. Так). Ойын теорияларында да кооперативтік мінез-құлық және ортақ нәтижеге үйлесімді, әрі оңтайлы жетудің алғы шарттарын зерттеу ғалымдардың назарын аударғаны (Р.Д. Льюис, Х. Райфа, Дж. Нейман, О. Моргенштерн, Дж. Харшаньи и др.).

Философия тарихында социумдағы адамдардың өзара міндеттеме мәселесі тұжырымдамалық түрде «борыш», «тиісті», «тиісінше», «міндеттеме», «міндет», «лайықты» ұғымдары арқылы көрініс тапты, сонымен қатар әлеуметтік-философиялық дәстүрлерде және қоғамдық келісім үлгілерінде орын алды. «Борыш» категориясының өзі Демокриттің ашқан жаңалығы деп саналды. «Қорыққандықтан емес, борыштылықты сезінгендіктен, жағымсыз әдеттерден бас тарту керек» (Демокрит). «Міндеттемелер туралы» трактатында Цицерон да міндеттемелерді «жетілдірілген», «кәдуілгі», «орташа» деп бөле келе, оны екі бағытта қарастырады: біріншісі, міндеттер мен міндеттемелерді әділеттілік ретінде қабылдау; екіншісі, міндеттілікті қайырымдылық –жомарттық тұрғысында ұғыну. Шын мәнісінде, міндеттемелерді құқықтық және моралдық деп бөлу мүмкіндігі пайда болды. И.Кант бұл түсінікті одан әрі тереңдетуге ұмтылды: сыртқы заңнамалық үшін мүмкін болатын «құқықтық міндеттемелерді» (*officia juris*) тұлғаның өзіне және өзгелерге қатысты міндеттемелерін айқындайтын «адамгершілікті міндеттемелерінен» (*officia virtutis*) бөліп алып қарастырды.

Философия тарихында қоғамдық-келісімдік дәстүрлерінің үлкен орын алатыны белгілі. Міндеттемелердің келісімдік сипаты туралы идея қоғамдық келісімнің классикалық (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж-Ж. Руссо) және заманауи тұжырымдамаларында айқын рәсімделген. Бұл әдіснама ағылшын-америкалық философияда кеңінен танымал болып отыр, өйткені өзара құқық мен

міндеттемелердің гипотетикалық шекарасын анықтау үшін қолданылды (Р. Нозик, Д. Готиер).

Заманауи аналитикалық философияда Дж.Серлдің уәде өзін-өзі міндеттеудің парадигмалды формасы ретіндегі зерттеу тұжырымдамалары ерекше танылды. Деонтологиялық субъектілік (моралдық, саяси, әлеуметтік, медициналық, кәсіби т.с.с.) мәселесіне қатысты, атап айтқанда, оны құрылымдауға арналған ғылыми ізденістер де жоқ емес (П.Рикер, В.Декомб). Жоғары білім жүйесінде педагогикалық үдерістің барлық субъектілерінің міндеттемелік ұстанымдарының өзгешеліктері әлеуметтік норма ретіндегі мінез-құлықты реттеуіш арқылы айқындалатыны ақиқат. Әлеуметтік міндеттемелердің оңтайлы және нормативті көздері, тәсілдері мен оларды негіздеу әзірлемелері, ұтымды және нормативті мінез-құлық контекстінде міндеттемелік қарым-қатынастарды негіздеу, әлеуметтік міндеттемелермен тұжырымдамалық жағынан байланысты моральдық және саяси міндеттемелердің мазмұндық ерекшеліктерін сипаттау, жауапкершілік тетіктерін, әлеуметтік деонтологиялық субъектіліктің мүмкін болатын шарттарын орындаушы ретінде әлеуметтік субъектінің негізгі сипаттамаларын негіздеу керек. Қазіргі демократиялық қоғамның азаматтары, яғни әлеуметтік деонтологиялық субъектілердің, арасындағы нормативтік қарым-қатынастарды әлеуметтік міндеттеелердің өзгешелігі деп қабылдаудың қалыптасуы осының дәлелі болып табылады.

Әлеуметтік міндеттеме – субъектінің өзінің әлеуметтік мәртебесін ұғынуымен байланысты нормативті рефлексивті пайымдауы негізінде ерікті және саналы түрде қабылдайтын міндеттемесі [3].

XXI ғасырдың басында қолданбалы психология саласында жаңа психотерапевтік әдістерді және психологиялық тәжірибелерді қолдануда мамандардың кәсіби іс-әрекетін этикалық-деонтологиялық жағынан қамтамасыз ету мәселесі де маңызды сипат алды. Психологиялық деонтология тұжырымдамасы жаңа ғылыми бағыт ретінде медициналық деонтологияға жақын пән деп түсіндірілді, өйткені дәрігерлік көмек – тарихи жағынан алғанда аянышты адамға кәсіби көмектің бірінші түрі. Психологиялық деонтология психологиялық көмектің алуан түрлі аспектілерін адамгершілік-этикалық тұрғыдан регламенттеу шеңберінің пәндік саласы болып есептеледі [4].

Жоғары білім жүйесіндегі деонтологиялық мәселелер ғылым (іргелі және қолданбалы) мен білім (ғылыми жаратылыстану және гуманитарлық) салаларының интегративтілігін және олардың синтездік үдерістерінің мәндік аспектілерін қамтиды. Мамандық бағыттары бойынша білімдік бағдарламалардың құрылымдық бөліктерінің мазмұндық әлеуетінің деонтологиялық негіздемелері ғылыми тұрғыдан орныққан.

Студентке бағдарланған оқыту жүйесінде педагогикалық үдерістің субъектілерінің академиялық адалдығы мен кәсіби-деонтологиялық міндеттемелерінің бірлігі мамандардың жаңа сапаларын қалыптастыруға ықпалын тигізеді.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты// Қазақстан Республикасының Президенті - Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. -Астана, 2012
2. Всемирный Доклад ЮНЕСКО/ Издательство ЮНЕСКО, 2005.- 239.
3. Шевченко А. А. Социальная деонтология: нормативность, субъектность// Автореферат дисс. ... д-ра философских наук. – Новосибирск, 2012.
4. Веселова, Е.К. Психологическая деонтология // Автореферат дисс. ... д-ра психологических наук. – Санкт-Петербург, 2003.

КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ДЕОНТОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Кертаева Калиябану Махметовна

педагогика ғылымдарының докторы, профессор

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Кіріспе

2050 стратегиялық жоспар бойынша Қазақстан қуатты да табысты мемлекетке айналып, өзінің бастамалары арқылы жоғары халықаралық беделге ие болуы керек. Ол үшін, оны іске асыратын адам капиталының бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселесі шешуін күтуде. Осыған орай қазақстандықтардың интеллектуалдық әлеуетін, кәсіптік құзырлығын, рухани байлығын, жан саулығы мен тән саулығын қамсыздандыру әрекеті кезек күттірмейтін мәселенің бірі.

Осыған орай, соңғы кезде қоғамның дамуына байланысты кәсіби білім берудің алдына қойылған міндеттердің мазмұны да айтарлықтай өзгерді. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына сәйкес «білім беру жүйесінің басты міндеті – жан–жақты дамуға, кәсіби шеберлікті жетілдіруге, жеке тұлғаны ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде қалыптастыруға жағдай жасау» болып отыр.

Қазіргі қоғамда аталған өзгерістермен қоса, рухани құндылық орнына біртіндеп материалдық құндылық басымдылық танытып келе жатқаны байқалады. Бұған жемқорлықтың өршуі, қаржылық мәселелер адам өмірі мен денсаулығынан, тіпті бас бостандығынан да жоғары болуы дәлел.

Сондықтан, бүгінгі күні мамандарды даярлаудың мазмұны мен технологиясын түбегейлі өзгерту өзекті мәселеге айналды, әсіресе «адам-адам» жүйесіндегі мамандарды даярлаудың кәсіби білім беру жүйесін қайта құру қажет. Болашақ маманның білім, ептілік, дағды, құзырлығы мен қатар оның деонтологиялық даярлығын қалыптастыру кезек күттірмес мәселе. Яғни, кәсіби білімнің аса маңызды құрамдас бөлігі ретінде **деонтологиялық санасын** тәрбиелеу болашақ мамандардың кәсіби біліктілігінің маңызды көрсеткіші бола алады. Деонтологиялық сана - өзіндік ойлау, кез-келген іске

шығармашылықпен қарау, жалпы адамзаттық құндылықтарды түсіне білу, қарама-қайшылықтарды жоюда болжамдар құра білу, білімге деген белсенді құштарлықпен оны сауатты игеру мүмкінділігімен сипатталатын тұлғаның интеллектуалдық мәдениетін қамсыздандырады.

Интеллект – зеректілік, саналы, сыни тұрғысынан ойлау қабілеті, кез-келген ақпаратты талдау-таразылауды қамтитын ақыл-ой функцияларының тұтастығы. Сондықтан, жоғарыда келтірілген келеңсіздіктердің алдын алу үшін және елдің әлеуметтік-экономикалық тұрғыда өсіп-өнуін қамыту үшін білім беру саласының басты рөлі – интеллектуалды ұлт қалыптастыру. Бұл заманымыздың ең өзекті мәселесі. Ал интеллектуалды ұлт қалыптастыру үшін болашақ мамандардың деонтологиялық санасын тәрбиелеу қажеттігі күмән тудырмайды. Өйткені, деонтологиялық сана адамның ақыл-ойын, ынта-ықыласын, жүріс-тұрысын іштей реттеуші күш.

Адамның мінез-құлқы мен қоғамдық қатынастарын әлеуметтік тұрғыда бақылап, реттеудің амалдары – мораль және құқық.

Мораль құқықтан бұрын пайда болды және онсыз да өмір сүре береді. Құқық та, мораль да заттардың әділетті тәртібі туралы түсінік қалыптасқан қоғам қалауын білдіретін нақты талаптар мен қағидалардың, ұйғарымдар мен ережелердің жиынтығы болса да, қалыптасу жолдары мен жүзеге асыру тәсілдерінде айрықша айырмашылыққа ие. Негізінен, «құқық мемлекетпен заңдастырылып, бекітіліп, қамтамасыз етіледі». Құқықтық нормалар қатаң түрде нақты құжаттамалық пішінмен бекітіледі. Құқыққа қарағанда мораль «қоғамдық өмір барысында бей-берекет пайда болады» [4].

Мораль құндылықтары мен талаптары қоғамдық пікір күшінің, адамның жеке сенімінің қолдауына иеленеді. Олар ешбір жерде тіркелмеген, тек қоғамдық санада өмір сүреді, кейде насихаттау мен белсенді түрде ендіру мақсатында түрлі «Кодекстерде» жазылады. Оған қоса мораль талаптары мәжбүрлеу арқылы іске аспайды, себебі оның міндеті негізінде жазалау қорқынышы емес, ерікті қабылдауға жетелеу жатыр. Моральдың құқықтан басты айырмашылығы уәжілік сипатында анық көрінеді.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, құқық адамның мінез-құлқын сырттай реттеуші болса, мораль оның өзін-өзі реттеуші ішкі күші болып табылады. Яғни құқықтан моральдың ерекшелігі – «бірнеше элементтерден тұратын, күрделі жүйелі, сан алуан құрылымды құбылыс» [2]. Зерттеушілер (Г.Н.Кузьменко, И.Т.Фролов және т.б.) моральдың екі өзара дербес құрылымдық элементін бөліп қарастырады: сана және адамгершілікті мінез-құлық. Олардың теорияларына сәйкес, сана - идеалдық, ал адамгершілікті мінез-құлық - заттық іс-әрекетті білдіреді.

Адам санасы дамыған сайын оған моральдың тигізер әсері күшейеді. Сонымен, егер келешек өркениет дамуы мен елестесе, онда моральдық ұстанымдар заңнан гөрі күшті бола бермек. Осыдан адамгершілікті-этикалық сана сезімсіз, моральсыз ешқандай заң, тағы басқа қарым-қатынасты әлеуметтік бақылаулар, құқық қорғаушылар адамдар арасындағы қарым-қатынасты дұрыс жолға қоя алмайды.

Моральдың синонимы ретінде тәжірибеде «этика» деген сөз қолданылады. Ал этика шындап келгенде, моральды теориялық тұрғыда негіздеп, жалпылап, сонымен қатар бірыңғай моральдық нормаларды, құндылықтарды, идеалдарды жүйелейді және бұл түсінік кәсіби парыз болмысын толықтай ашады. Бұл аталып кеткен моральдық нормалар мен құндылықтарды танып-білудің психологиялық, педагогикалық шарттарын зерттеу, жалпы адами, соның ішінде - кәсіби, қарым-қатынастарды реттеудің, «адам-адам» жүйесіндегі мамандардың кәсіби парызын міндеттендірудің амалдарын іске асырудың теориялық-әдістемелік негізін түзу - **кәсіптік деонтологияның** негізгі міндеттерінің бірі.

Қорыта келе, қоғамдағы нормативтер мен ережелер әрқашанда екі тұрғыдан қарастырылды: біріншіден - бұл құқықтық, ал екіншісі - моральдық яғни адамгершілік-этикалық реттеушілер. Деонтология - екінші бөліміне қатысты. **Қоғам қаншалықты өркендесе, адамның санасындағы моральдық реттеушісі соншалықты әрекет етпек.**

Сәйкесінше, қазіргі таңда кәсіби мамандарды дайындауда оның мазмұны мен формасын түгелдей жаңартудың қажеттілі туындап отыр.

Кәсіптік білім беру - педагогикалық құбылыс ретінде болашақ маманның моральдық келбетін қалыптастыруға бағытталған мақсатты, жүйелі және жоспарлы педагогикалық іс-әрекет. Сонымен қатар болашақ "адам-адам" жүйесі мамандары бойында кәсібилік, ғылыми білім, қабілет, білік және құзыреттілік жүйесін игеруге шарт түзеді.

Қазақстан Республикасында білім алушы патриоттық тұрғыдан тәрбиелеуге, оның Конституциялық құқықтарын қорғауға бағытталған нормативті-құқықтық база жеткілікті деңгейде құрылған (Қазақстан Республикасының этномәдени білім беру тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасының білім алушы жастарға құқықтық білім беру Тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасының Білім беру саласындағы жастар саясаты мемлекеттік тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасының гуманитарлық білім беру Тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасының білім беру мекемелеріндегі тәрбие берудің кешенді бағдарламасы, Қазақстан Республикасының азаматтарына патриоттық тәрбие берудің мемлекеттік бағдарламасы және т.б.). Ұсынылып отырған Тұжырымдама болашақ маманның кәсіби міндеттерді өзінің парызы ретінде қабылдай алу қасиетін тәрбиелеуге бағытталған. Ал ол өз кезегінде мемлекетіміздің интеллектуалды әлеуетін қалыптастыруды қамтамасыз етері анық.

Білім беру мекемелерінде қоғамның қажеттілігіне бағытталған түрлі тәрбие беру жүйелері нәтижелі жұмыс жасауда: патриоттық, денсаулық сақтау, адамгершіліктік және т.б. Дегенмен болашақ мамандарды дайындауда келесідей шешілмеген мәселелер бар:

- болашақ мамандардың деонтологиялық даярлығын тәрбиелеуге, кәсіби іс-әрекеттің қажеттілігін, мән-мағынасын адамгершілік, парыздылық тұрғыдан сезіне білу қабілет-қасиеттерін дамытуға айтарлықтай көңіл бөлінбеуі, бірыңғай тұғырдың болмауы;

- кәсіби этиканың бұзылуы мен жемқорлыққа әкелетін маңызды өмірлік құндылықтардың ауысуы;

- ПОҚ-тың деонтологиялық тәлім-тәрбие беруге ынта-ықыласының, мінез-құлқы, педагогикалық шеберлігінің жеткілікті деңгейде болмауы.

Аталып өткен мәселелерді шешуде деонтологиялық тәрбие беру заманауи қазақстандық қоғамның болашақ маманын дайындаудағы стратегиялық міндеттердің бірі ретінде қарастыру қажеттілігі туып тұр. Себебі бұл еліміздің өркендеуі мен жоғары білімді, парасатты ұлт қалыптастырудың негізі болмақ.

Осыдан ұсынылып отырған Тұжырымдама заманауи талаптарға сәйкесті болашақ мамандардың деонтологиялық санасын қалыптастыруды қамтитын құжат болып табылады.

1. Тұжырымдама мақсаты мен міндеттері

Мақсаты:

Көп деңгейлі кәсіби білім беру жүйесіндегі деонтологиялық тәрбие беру үдерісін теориялық және әдістемелік тұрғыдан қамыту. Деонтологияның жемқорлыққа қарсы функциясын арттыру.

Міндеттері:

- Кәсіптік білім беру жүйесінің субъектісін мамандығына сәйкесті дамуын, оның бойында моральдық құндылықтың басымдылығын қамыту;

- әлеуметтік сала болашақ мамандарының іс-әрекеті мен мінез-құлықтарында кәсібіне қатысты деонтологиялық талаптардың орындалуын қамтамасыз ету;

- кәсіптік іс-әрекеттің әлеуметтік нормалар жүйесіндегі моральдық және құқықтық нормалардың өзара сабақтастығын ашу, қоғамның болашақ мамандарға деонтологиялық тәрбие берудің әлеуметтік маңыздылығын түсінуіне үлес қосу;

- болашақ мамандарды кәсіби этикалық-деонтологиялық мәдениетке икемдеу;

- кәсіптік деонтология мәселесі бойынша зерттеушілік іс-әрекет пен ғылыми ізденісті белсендету;

- деонтологиялық тәрбие берудегі міндеттерді жүзеге асыруда интеллектуалды, ұйымдастырушылық-педагогикалық, кадрлық, экономикалық, әдістемелік және басқа да ресурстарды кіріктіру;

- болашақ мамандардың деонтологиялық дайындығын қалыптастыруға ашық ақпараттық, білім беру, іс-әрекеттік және коммуникативтік әлеуметтік кеңістік құру;

- әрбір студенттің рухани байлығын, парасаттылығын, өзінің денсаулығы мен жансаулығына деген сауатын қамтитын деонтологиялық құзыреттілігі мен жауапкершілігін арттыруға жағдай жасау;

- болашақ маманның деонтологиялық маңызды тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру;

- студенттің кәсіби өсуі мен өзін-өзі көрсетуі үшін оқу орнында психологиялық-педагогикалық шарт түзу;
- болашақ мамандарға өмір бойы өзіндікбілім алу мен өзін-өзі жігерлендіру үшін қажеттілік туындату.

Осыдан кәсіптік деонтологияның негізгі қағидасы шығады: *егер маман (педагог, дәрігер, юрист, журналист, әлеуметтік қызметкер, психолог т.б.) шешім қабылдауда бостандығы шексіз болса, онда оның қабылдаған шешімдеріне жауапкершілік мөлшері одан әрмен жоғары болу керек.*

2 Маманның деонтологиялық даярлығының мәні, мағынасы

Мемлекетімізге жеке кәсіби қызмет атқаратын бір жақты мамандар ғана емес, ғылыми білімі терең, рухани дүниесі бай, өзінің кәсіби парызын саналы түрде орындайтын, жан-жақты дамыған, белсенді, адамгершілігі мол адамдар қажет. Қоғам сұранысы «адам-адам» жүйесінде қызмет ететін маман тұлғасына, оның ішінде ұстаздарға, медицина қызметкерлеріне, юрист, журналисттерге ерекше маңызды талаптар қояды. Бұл талаптарды маман тұлғасының бойында болдыру деонтологиялық дайындық құзыретінде.

Маманның деонтологиялық даярлығы – бұл оның кәсіби парыздылығына, сәйкес қызметтік іс-әрекетті орындауға сана-сезімінің күйі. Мұндай мінездемеге оның адамгершілік, ғылыми-теориялық, әдістемелік және психологиялық-педагогикалық дайындығы, сонымен қатар кәсіби білімі, білігі, қабілеті, құзыреттілігі және тұлғалық қасиеттері кіреді. Бұл маман тұлғасының интегративті мінездемесі.

Осыдан деонтологиялық даярлық мағынасына оның қоғамдық функцияларының мақсаты мен міндеттерін адамтану проблемаларын түсінудегі рөлін анықтайтын жоғары дамыған парыздылық санасы, деонтологиялық әлеуеті енеді.

Маманның деонтологиялық даярлығы кәсіби құзыретінің даму деңгейін, құндылық бағдар басымдылығын, кәсіби әдептіліктің, деонтологияның ұстанымдарын, әлеуметтік өмір заңдылықтардың, Конституцияның және тағы басқа заң актілерінің нормаларын сақтау және меңгеру деңгейін сипаттайды.

Деонтологиялық даярлық сипаттамасы тек қана кәсіби деонтологияны білу және түсінумен шектелмейді, сонымен бірге кәсіптік білім беру мекемелердің әртүрлі салаларына оны енгізу бойынша белсенді жұмыс жасауды да білдіреді. Осының нәтижесінде кезкелген қызметкерде *деонтологиялық интуитивизм* пайда болады, яғни кәсіби парыздылық ұғымы дәлелдеуді керек қылмайтын айқын, ақиқат танымды мағынасында қарастырды.

Басқа сөзбен айтқанда, маманның деонтологиялық даярлығы - бұл маманның қызметі барысында өзіндік сана-сезіміне айналатын, санасының (деонтологиялық санасы) жағымды кәсіби күйі. Маманның деонтологиялық сана-сезіміне өзінің мінез-құлығының уәжін түсінуі, рефлексияның пайда болуы, кәсіби борышын түсіне біліп, сәйкесті әрекет жасауы жатады.

Егер деонтологияны маманның кәсіптікпарызғанегізделгенмінез-құлқы, тәртібітуралығылым дейтін болсақ, онда оның деонтологиялық даярлығы - бұл кәсіби іс-әрекетте парыздылықты міндеттенуді қамтитын сананың күйі, яғни *моральдық барометрі, парыздылық ары*.

Сананың реттеушілік функциясы бойынша деонтологиялық сана «адам-адам» жүйесіндегі маманның қызмет барысында кәсіптік парызына негізделген нормалар, ұстанымдар мен ережелерге сәйкес барлық іс-әрекетін, тәртібін, жүріс-тұрысын, мінез-құлқын реттеуші күш бола алады. Деонтологиялық даярлығы қалыптасқан маманның кәсіптік іс-әрекетіне, қызметінің сапасына арнайы сырттан бақылаушы, тексеруші (инспектор, директор, проректор т.с.с.) керегі жоқ. Оның бақылаушысы – *парыздылық сана сезімі*. Ондай маман қарым-қатынастың, қызметінің әр сәтінде өзінің әрекеттерін саналы бақылауды естен шығармайды.

Маманның кәсіби іс-әрекетке деонтологиялық даярлығының компоненттері: мотивациялық-құндылықтық, эмоциялық-еріктік және мазмұндық-операциялық.

Мотивациялық-құндылықты компонент

Деонтологиялық даярлықтың мотивациялық-құндылықтықкомпонентінің құрамдас бөлігінде құндылықтар, қызығушылық, уәж және қажеттіліктер ұғымдары қарастырылады.

Маманның кәсіптік іс-әрекетке деонтологиялық даярлығының мотивациялық-құндылықтық компоненті ретінде оның бойындағы кәсіби қызметіне қатысты санасының деонтологиялық сипаты, яғни жалпы адами, кәсіби парыздануға қатысты наным-сенім, уәж, мотивтердің пайда болуы мен болашақ жұмысының мәнін түсіну және ол жұмысқа қанағаттану сезімдері қарастырады.

Солардың көмегімен педагог өзінің даму және жігерлену жолында бағыт-бағдар болатын іс-әрекеттің, мінез-құлықтың үлгісін құрастыра алады. Мұндай үлгі маман санасына кәсіптік құндылықтарға ұмтылыс жасау сезімін ұялатады, ісіне адал, шығармашылыққа, ізденіске дайын және моральдық тұрақтылық, қызмет қиындығына төзімділік қасиеттеріне ие болуға жетелейді. Бұл қасиеттер білім, дағды, ептіліктердің олқылықтары болса, орнын толтыра алады және оларды жетілдіруге түрткі болады.

Адамға қызығушылық, мотив, мақсат тек қана оның мәнін түсінгенде ғана саналы болады, яғни оның өзінің құндылықтарына сәйкес келгенде ғана. Құндылықтар индивид үшін белгілі бір құбылыстардың, іс-әрекеттердің субъективті бағасының немесе саналы қажеттілігінен туындаған әрекетінің көрсеткіші.

Эмоционалды-еріктік компонентке болашақ мамандардың қызметіне қатысты туындаған эмоционалды күйлері туралы мәлімет кіреді. Қызметтік іс-әрекеттерді ұйымдастыру, жүзеге асыру сонымен қатар адамдармен қарым-қатынас барысында осы сала маманы ретінде өзін-өзі тануы, кәсіби қызметі бойынша түрлі рөлдерді игеру кезінде парасатты болуы жатады.

«Ақыл - парасат күші – адамның ойлауына, пайымдауына, ғылым мен өнерді ұғынуына және жақсы қылық пен жаман қылықты айыруына көмектесетін күш...» деп ғұлама ойшыл Әл-Фараби айтқан [5].

Парасатты адамға істейтін ісін, сөйлейтін сөзін, қабылдайтын шешімін алдымен ақыл таразысынан өткізіп алу, әдеп-инабат, адамгершілік жағынан кінәратсыздық, салиқалылық пен мейірімділік, ізгілік пен кең пейіл, ұстамдылық тән. Сондықтан парасат даналық ұғымына жақын, көптеген авторлар сол мәнде де қолдана береді. Басқа артықшылықтарына қарамастан, ұшқалақ, күйгелек, шалкес мінезді адамдарды парасатты демейді. Сонда парасат ұғымы жеке адамның кемелдігінің толыққан белгісі ретінде үлкен сана мен келісті әдет, инабаттылығының, кең бай мінезінің жарасты тұтастығын білдіреді.

Сан құбылып, кейде алай-түлей, бұрқ-сарқ қайнап жататын тіршілікте адамның парасат биігінде қалуы үшін, ақыл мен мінезге қоса, үлкен ерік-жігер керек. Сонда ғана адам қанды бұзатын, әдеп, ізет шеңберінен шығаратын ашу-ыза, артық сөз бен әрекетке билік бермей, салтанатты, салиқалы қалпын сақтай алады [6]. Әрине, мұндай қасиет «адам-адам жүйесі» маманына ауадай қажет. Педагогикалық (медициналық, құқықтық, журналистік т.б.) оптимизм, толеранттық, креативтілік, тағы басқа жоғарыда ескертілген қасиеттерге парасаттылық негіз болады. Осының барлығы қызметкердің деонтологиялық даярлығының эмоционалды-еріктік компонентіне жатады.

Келесі компонент **мазмұнды-операционалды компонент**. Оның құрамына кәсіби қызмет саласындағы келесі **құзыреттіліктер** кіреді: әлеуметтік, коммуникативті, арнайы, когнитивті.

Құзыреттіліктердің бұл ретте бөлуге ЮНЕСКО-ның «XXI ғасырда білім беру» туралы Халықаралық Комиссиясы мен білім мен ғылым саласында жұмыс істейтін қызметкерлердің құзыреттілік классификациясын ұсынған Еуропа Кеңесі ұсынған анықтамалар негіз болды [7].

Әлеуметтік құзыреттілік білім алушылардың өзіне жауапкершілікті алу мен шешім қабылдау қабілеттерін, кәсіби қызметін ұйымдастыру мен жүзеге асыру барысында оған белсене атсалысу және де жеке қызығушылықтарының ғылым мен жұмыс істейтін саласының қажеттіліктерімен кіріктіру қарастырады.

Коммуникативтік құзыреттілік кәсіби қызмет барысында студенттердің қазақша, орысша, ағылшынша және де басқа тілдерде ауысша және жазбаша қарым-қатынасқа түсе алу қабілеттерін, ғылыми мақсатта ғаламтор жүйесін қолдану, вербальды, вербалсіз қарым-қатынас, психологиялық түсінушілік іскерліктерін қамтиды.

Арнайы құзыреттілік болашақ мамандардың деонтологиялық дайындыққа қажетті білімді игеріп, (нормативті-заңнамалы актілермен танысу, философия негіздері, технологиялар, кәсіби деонтологияның негіздерін білу, ғылыми зерттеудің теориясы мен әдістері, әріптестерімен дұрыс қарым-қатынас ұйымдастыру мен оны жүзеге асырудың ерекшелігі, кәсіби қызметтегі әртүрлі рөлдердің ерекшелігі, кәсіби білімдер) оны тәжірибеде қолдана алу

кабілеттері, қабылданған мәліметтерге сыни және талдамалы тұрғыда қарау, болашақ маман ретінде өзіне және жұмысының нәтижесіне деген объективті баға бере алуы.

Когнитивтік құзыреттілік болашақ маманның тұрақты ғылыми өсуге деген құлшынысын айғақтауды қамтиды. Кәсіби міндеттерін саналы орындау үшін жаңа білімдер мен іскерліктерді өздігінен игеру. Бұл жоспарлай алу қабілеті, өзін-өзі ұйымдастыру, яғни аралық және ақырғы мақсат үшін тұлғаның өз мүмкіндіктерін жұмылдыру, релаксацияға қабілеттілік, бастапқы ойға түзетулер еңгізіп, кейін оны әрі қарай жетілдіру.

Аталып өткен әр компонент мамандардың кәсіби қызметінде белгілі бір міндеттерді атқарады:

- мотивациялық-құндылықты – қызметін талапқа сай іске асыруға түрткі болу;

- мазмұндық–операциялық – оны жүзеге асырудың іргетасын қамыту;

- эмоционалды-жігерлі – кәсіби қызметінің талапқа сай нәтижесін қамтамасыз ету.

Барлық мамандардың деонтологиялық даярлығы келесідей сипатталады:

1. Жалпы білім беру және кәсіби пәндер туралы теориялық білімдерінің болуы, сонымен қатар болашақ қызметтегі міндеттері туралы сауатты болуы. Хабардарлық – болашақ маман тұлғасында деонтологиялық дайындықты қалыптастырудың негізгі аспектісі;

2. Жинақталған ақпарат пен білімді өзіндік санаға, сенімге, наным мен дүниетанымға, дағдыға, кәсіби әдетке айналдыра алу икемділігі;

3. Жоғарыда көрсетілген білім мен сенімдерді басшылыққа ала отырып әрекет жасау. Яғни кәсіби міндеттеріне сәйкес әрекет жасау: құзыреттілігін, білім, білік, қарым-қатынас жасауда қағидалар мен психогигиенаны сақтау.

Демек, деонтологиялық тәрбие беру бұл болашақ маманның санасына бағытталған үдеріс. Болашақ маманның кәсіби қызметіне қатысты түрткінің пайда болып оны тәжірибеде көрсету.

Қорыта келгенде, оқытушы өзінің сыртқы бейнесі арқылы да, өзінің ұстаздық ісі, адамгершілігі арқылы да, білімалушылармен достық қарым-қатынас орнатуы арқылы да, өз оқушыларына ақылы, тәрбиеші болу арқылы да үлгі болуы керек. Сонда ғана ол оқушылардың алдында беделді болады. Мұғалім бойында мұның бәрін болдыруға жетелейтін құдіретті күш – парыздылық сана-сезімі, деонтологиялық әлеуеті.

3 Кәсіптік білім беру жүйесіндегі деонтологиялық дайындықтың әдістемелік тәсілдер, принциптері

Маманның деонтологиялық даярлығын қалыптастырудың әртүрлі аспектілері акмеологиялық, аксиологиялық, мәдениетілік, гуманистік, біртұтастық т.с.с. әдіснамалық тәсілдерде негізделген.

Акмеологиялық тәсіл әрбір студенттің шығармашылық қабілеттерін дамытуға барынша мол жағдайлар жасап, кәсіптілік шыңына жетуге ықпал

етудің факторлары мен заңдылықтарына сүйенетін деонтологиялық тәрбиелеуді көздейді.

Аксиологиялық тәсіл болашақ мамандардың моральды санасы және мінез-құлқының сипаты ретінде құндылықты бағдарлығын зерттеп, қалыптастыруға негізделеді.

Деонтологиялық тәсіл. Маманның кәсіптік мәдениетін дамытуға негізделген деонтологиялық тәсіл, адамгершілік, императивті-кодексті нормалар, соған сәйкесті құндылықтарды өзіндік сана ретінде қабылдап, адами, кәсіби парызын әрдайым орындауға даяр болуын қамтамасыз етеді. Мұнда жеке тұлғалық, іскерлік коммуникация және этносаралық, полимәдени ынтымақтастық, өзінің жоғары миссиясын танушы-таратушы ретінде ана төл мәдениеті, сөйлеу мәдениеті, соның негізінде қабылданған құндылықтар, төзімділік, әлеуметтік қарым-қатынас және коммуникативтік мәдениет жатады.

Мәдениеттілік тәсіл болашақ қызметінің қыр-сырын меңгеру үдерісінде студенттің жеке бас мәдениетінің қалыптасуын естен шығармау қағидаларын негіздейді.

Гуманистік тәсіл болашақ мамандардың деонтологиялық даярлығын қалыптастыруда жеке тұлғалық қабілет-қасиеттерін адамгершілік нормаларына сәйкестендіріп, әлеуметтік идеология мен имандылықты қамтуға негізделеді.

Біртұтастық тәсіл бойынша болашақ мамандарды оқыту, тәрбиелеу және дамытуды болашақ қызметінде іске асырудың біртұтастығын қамсыздандырады, қызмет аясында басқа да қатысушылармен қарым-қатынас жасауды, өз-өзін болашақ маман ретінде сезінуді, кәсіби қызметте әртүрлі рөлдерде бола білуді деонтологиялық ұстанымдарға сәйкестендіріп, мұның бәрін біртұтастық жүйе ретінде ескереді.

Маманның деонтологиялық даярлығын қалыптастыру келесі **ұстанымдарға** негізделеді: қалыптастырудың әдістері мен мазмұнының ғылымилық ұстанымы, адамға әсер етудің жаңашылдық пен өзіншілдік ұстанымы, мөлшерлік ұстанымы, кәсіби қызмет тәжірибесін, ғылым жетістіктерін игерудің жүйелілік және бірізділік ұстанымы, студенттердің шығармашылық белсенділігі, саналылығы және дербестік ұстанымы. Оларға қысқаша сипаттама беріп көрелік.

Болашақ маманның деонтологиялық даярлығын қалыптастырудың әдістері мен мазмұнының **ғылымилық ұстанымы** студенттерді қазіргі заманғы ғылыми білімдермен қамсыздандырып, тәрбиелеу және оқытудың өзара сабақтастығын ашып, сонымен қатар, болашақ маманды кәсіби деонтологияның алғышарттарымен, даму тарихымен, кәсібіне сәйкес парызының мазмұнымен және осы саладағы қазіргі заманғы жаңа идеялармен, белгілі ғалымдардың зерттеулерімен таныстыру болып табылады.

Әсер етудің **жаңашылдық пен өзіншілдік** ұстанымы студенттермен әрбір кездесуді ерекше есте қалдыруға мүмкіншілік жасайтын болашақ

маманның деонтологиялық даярлығын қалыптастырудың құралдары мен амалдарын үздіксіз толықтырып, шеңберін кеңейту болып табылады.

Мөлшерлік ұстанымы кәсіби қызметті іске асыру және ұйымдастыру үдерісінде қызметтік құралдар мен амалдарды, шараларды қолдануда әрбір әрекеттің шегін біліп, сақтау, мөлшерінен асырмау, эмоцияға артық жол бермеуге, т.с.с. шектеулерге негізделеді.

Кәсіби қызмет тәжірибесін, ғылым жетістіктерін игерудің **жүйелілік және бірізділік** ұстанымы бойынша жүргізілген жұмыстарға, студенттердің деонтологиялық дайындығын қалыптастыруға қажетті теориялық білімдер мен тәжірибелік дағдыларға жүйелілік сипат беру, сонымен қатар болашақ маманның деонтологиялық даярлығын қалыптастыру үдерісінде бірізділік қағидасы ескеріледі.

Деонтологиялық даярлықты қалыптастыру үдерісінде студенттердің шығармашылық белсенділігі, саналылығы және өзіндік ерекшелігі кәсіби парызды саналы сезініп, алған білімдері мен іскерліктерін жағдаятқа ұтымды қолдануға негіз болады. Сонымен қатар, бұл ұстаным студенттерді оқу және өзіндік жұмыс әдістерімен қаруландыруға, мамандық кәсіпке сәйкес парыздылық сана-сезімді бойда болдырып сенімге, нанымға дейін жеткізіп, мінез-құлықтарын, қабілет қасиеттерін реттеуге студенттің өзіндік танымдық белсенділігін ұйымдастыруға негізделеді.

Студенттердің деонтологиялық даярлығын қалыптастыру үдерісінде жеткен жетістіктерінің **беріктік ұстанымы** саналы қызмет атқаруға және ұйымдастыру кезінде қажетті білімнің, нанымның және қабілеттің, оқып үйрену материалын тұрақты есте сақталу нәтижесін көрсетеді.

Сонымен жоғарыда сипатталған ұстанымдар маманның деонтологиялық даярлығын қалыптастыру үдерісінде ақылменен ескерілсе, нәтиже ойдағыдай болары күмән тудырмайды.

4. Деонтологиялық тәрбие беруді жүзеге асырудың механизмі

1. **Бағдардамалық:** Тұжырымдаманы жүзеге асыруға сәйкес келетін мемлекеттік, муниципалды және жергілікті мақсатты бағдарламалар.

Бағдарламаларды қабылдау мен жүзеге асыру Қазақстан Республикасының заңнамасымен реттеліп, соның шеңберінде белгілі жұмыс түрі айқындалып, әр іс-шараға қажетті қаражат пен қаржыландыру көзі көрсетіледі.

2. **Ақпараттық:** кәсіби білім беру жүйесіндегі деонтологиялық тәрбие беру мәселесіне қатысты әлеуметтік мониторингтік зерттеулердің статистикалық есебі жүргізіліп, Бұқаралық ақпарат құралдары арқылы Тұжырымдама идеялары туралы ақпараттық-насихаттау жұмыстарын ұйымдастыру. Тұжырымдама идеясын өндіріске ендіру қажеттілігі бойынша тәжірибемен алмасу және тарату мақсатында ғылыми-практикалық конференциялар, семинарлар ұйымдастыру.

3. **Әдістемелік:** түрлі кәсіби салаларға бағытталған деонтологиялық тәрбие беру үдерісін болжау, ғылыми зерттеу жүргізуде, ұйымдастыруда ғылыми әлеуетті қолдану; тұжырымдаманы, сәйкесті бағдарламаларды жүзеге

асырудың тиімділігін анықтайтын мониторинг жүргізу (қоғамдық мониторинг пен қоғамдық бақылау); негізгі шарт деонтологиялық сананы тәрбиелеу болып табылатын ғылыми-практикалық жобаларды іске асыру, яғни түрлі байқаулар, пікірталас, тренингтер мен басқа да технологияларды қолдану.

4. *Ұйымдастырушылық*: болашақ мамандарға деонтологиялық тәрбие беруге қызығушылық танытқан барлық мекемелер, ұйымдар, мемлекеттік үкімет органдары мен жеке тұлғалардың іс-әрекеттерін жұмылдыруды қамыту.

Жоғарыда сипатталып өткенді түйіндей келе, кәсіби білім беру жүйесі төмендегідей үдерістерге бағытталуы тиіс:

- болашақ маман тұлғасының қазіргі заманғы мәдениетке лайықты күзиретті болуына, өзі-өзінің мүмкіндіктерін анықтап, талдап-таразылап, сәйкесті жетілдіріп болашақ қызметіне ынталы болуына қажетті деонтологиялық даярлығын қалыптастыру үшін соған сәйкесті педагогикалық-психологиялық жағдай жасау;

- тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерін ашатын, ноосфералы ойлауын қалыптастыратын, құндылықтары мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастырып, оны кәсіби, ғылыми және қоғамда көрсете алуына түрткі болатын ЖОО-да гуманитарлы кеңістік қалыптастыру.

Болашақ мамандарды деонтологиялық даярлыққа тәрбиелеу үдерісінде барлық мүмкіндіктерді қолдану - әр студент тұлғасын өзінің жүріс-тұрысына ғана емес кәсіби кемелденуге ұмтылуы жайлы ойландырады.

Болашақ маманның деонтологиялық даярлығын қалыптастыру үшін біріншіден, жоғары оқу орнының барлық тәрбиелік жағдайы және профессор-оқытушы құрамының сипаты аталмыш сапаға сәйкес болуы тиіс; екіншіден, әрбір пәнді оқыту тәртібі студент санасының деонтологиялық бағыттылығын тәрбиелеу мақсатына негізделуі қажет.

Көпдеңгейлі білім беру жүйесінде деонтологиялық тәрбиені іске асыруға пайдалы ұсыныстар:

1. Кафедраларда болашақ мамандардың деонтологиялық дайындығына аса маңызды мәселе ретінде назар аудару, барлық пәндер бойынша теориялық курстар мен практикалық сабақтардың мазмұнына тиісті өзгертулер енгізу;

2. «Педагогикалық (әлеуметтік, заң, психологиялық, журналистикалық, ветеринарлық, т.б.) деонтологияның негіздері» атты арнайы курс ендіру. "Оқытушылық қызметтің деонтологиялық негіздері», «Кәсіби психология», «Кәсіби этика» және т.б. Бұл пәндер бойынша оқу-әдістемелік кешендер бар.

3. Бұл пәндер бойынша лекцияларды дайындап, баспадан шығарып, көпшілікке қолдануға тарату;

4. Педагогикалық, әлеуметтік, медициналық, заң және т.б деонтология проблемалары бойынша жүйелі ғылыми зерттеулер жүргізу;

5. Деонтологиялық тәрбие беру мәселесін ЖОО-ның ғылыми кеңесінде қарастырылатын тақырыптар тізіміне тіркеу;

6. Деонтологиялық тәрбие беру мен оны ендіру мәселесі бойынша ғылыми-теориялық, ғылыми-әдістемелік (халықаралық, республикалық,

университеттік, облыстық, қалалық және т.б) форумдар, конференциялар, семинарлар жоспарлау және өткізу;

7. Талапкерлердің оқу орындарына құжаттарын тапсыру кезінде олардың таңдаған мамандығына байланысты деонтологиялық келбеттерін анықтау;

8. Кәсіби деонтологияның ережелерін профессорлар, оқытушылардың және басқа да мамандардың қызметіне ендіру мәселесін шешу;

9. Кәсіби қызметтегі жүріс-тұрыс бойынша деонтологиялық кодекс жасап, оны ендіру;

10. Оқу орынның барлық бітірушілері диплом алу кезінде халықтың, мемлекеттің алдында өз кәсіби қызметін адал атқаратыны, кәсіптік парызын мүлдіртпей орындайтыны туралы ант беруін ұйымдастыру;

11. Арнайы газет, журнал беттерінде «Педагогикалық (әлеуметтік, заң, психологиялық, журналистикалық) деонтология» рубрикаларын ашу, осы тақырыптағы түрлі мәселелер бойынша ғалымдардың, педагогтардың, философтардың, психологтардың ойларын баспаға шығару;

12. Ғылыми іс-әрекеттерде деонтологиялық аспектілерді тиімді қолдануды қамтамасыз ететін зерттеу алаңдары мен ғылыми жұмыстар көлемін кеңейту;

13. Кәсіби деонтологияның ұстанымдарын күнделікті өмір жағдаяттарымен сәйкестендіру мақсатында лабораторияларда, кафедраларда үлгілі деонтологиялық атмосфера құру. Яғни оқу-тәрбиелеу үдерісінің барлық қатысушыларының қарым-қатынасы деонтология талаптарына негізделуі керек. Сонымен қатар студенттердің өндірістік практика өтетін орындарында педагогикалық деонтология принциптеріне сәйкес кеңістік құруды ұйымдастыру, кәсіби деонтология мәселесі бойынша жұмыс берушілермен ПОҚ-тың қатысуымен ғылыми кеңес өткізу.

Аталған ұсыныстар іске қосылса Қазақстан Республикасының білім берудің гуманизациялау мен гуманитаризациялауға елеулі септік болары күмән тудырмайды. Яғни, Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің модернизациялау стратегиясының бағыты ұлтымыздың рухани, интеллектуалды әлеуеттің жоғарылауын қамтамасыз етпек.

5. Кәсіптік білім беру жүйесінде деонтологиялық тәрбие беру

Тұжырымдамасын жүзеге асыруда күтілетін нәтижелер

Болашақ мамандарға деонтологиялық тәрбие беру келесі нәтижелерге әкелуі тиіс.

Тәрбиелік нәтижесі – болашақ маманның кәсіби міндеттерін мүлдіртпей орындауға оның деонтологиялық дайындығы түрткі болады. Деонтологиялық тәрбие беру механизмін жүзеге асыру нәтижесінде олар рухани-адамгершілік тұрғыда өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамытуға мүмкіндік алады.

Тәрбиелік нәтижелер үш деңгей бойынша бөлінеді.

Нәтижелердің бірінші деңгейі – болашақ мамандардың кәсіби, этикалық-деонтологиялық білімдерді (арнайы, спецификалық, нормативті,

кәсіби қарым-қатынас аясында жағымды және жағымсыз формасы жайлы) игерулері, әлеуметтік-кәсіби шындықты түсінулері.

Нәтижелердің екінші деңгейі – кәсіби қызметте тәжірибе алу және таңдалған мамандығының базалық құндылықтарына деген жағымды қатынастың қалыптасуы, болашақ қызметінің өндірістік саласына, әлеуметтік-экономикалық шындыққа деген құндылықтық қатынас орнату.

Нәтижелердің үшінші деңгейі – саналы, дербес кәсіби іс-әрекетінен тәжірибе алу. Тәрбиелік нәтижелердің бір деңгейінен екіншісіне өтуі кезекті, бірқалыпты болуы, кәсіби білім беру жүйесінде деонтологиялық тәрбие беруді ұйымдастыруда ескерілуі тиіс.

Соңғы нәтижесі: Болашақ мамандарда деонтологиялық сананың жоғары дәрежеде қалыптасуы, патриоттық және азаматтық сезімдері жоғары деңгейде, интеллектуалды әлеуеті жоғары, өз-өзіне және елінің болашағына сенімді, жеке және кәсіби өсуіне жауапты болмақ.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.А.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы: білім беру мен инновация арқылы білім экономикасына. – Астана, 2006.
2. 2011 – 2015 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрлігінің стратегиялық жоспары. (ғаламтор желісінен).
3. Кертаева Г.М. Педагогикалық деонтология негіздері. Оқу құралы. / – Павлодар: Кереку, 2011-286б.
4. Философский словарь//И.Т.Фролов, Г.Н.Кузьменконың ред. – М.: Советская энциклопедия, 1983.
5. Аль-Фараби. Социально-этические трактаты. А.-А., 1973
6. Асыллов Ұ., Нұсқабайұлы Ж. Әдеп: инабаттылық дәрістері (Оқу құралы), Алматы, Рауан, 1998
7. Жалпы және кәсіби педагогика // Симоненко В.Д. – М., 2005.
8. Мырзалы Серік. Философия. Алматы: Бастау, 2008
9. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика /Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006. - 482 б.

КОНЦЕПЦИЯ ДЕОНТОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Введение

Согласно Стратегическому плану развития страны до 2050 года, Казахстан должен стать страной, обладающей мощной и эффективной экономикой и высокими стандартами качества жизни. Это может обеспечить только конкурентоспособный, уникальный человеческий капитал. То есть, это возможно при условии соответствующего уровня интеллектуальной, профессиональной, физической и духовной подготовленности казахстанцев.

Президент страны Н.А.Назарбаев отметил в послании народу Казахстана «Для того, чтобы стать развитым конкурентоспособным государством, мы должны стать высокообразованной нацией». Поэтому, «Новая роль в социально-экономическом прогрессе страны будет принадлежать системе образования. При этом главная стержневая идея – формирование интеллектуальной нации» [1].

Интеллект обеспечивает разумное действие, способность мыслить, проницательность, совокупность тех умственных функций, которые превращают восприятие в знания или их критически пересматривают и анализируют.

Формирование интеллектуального потенциала государства может обеспечить деонтологическое сознание специалистов, так как оно будет способствовать принятию профессионального *долга* как собственного убеждения.

Термин «деонтология» впервые был введен И.Бентамом, который употребил его для обозначения теории нравственности. Джереми (Иеремия) Бентам (Jeremy Bentham) – (1748-1832 г.) английский философ, юрист, один из основателей Лондонского университета. Организатор и экономист, в науке он известен тем, что разработал одно из узких направлений в теории утилитаризма (*utilitas* – полезный), утверждая, что каждое действие человека *должно* оцениваться с позиции той пользы, которую оно приносит людям.

Иммануил Кант отмечал, что «Высшей системообразующей ценностью является *долг*, которому должна следовать воля человека».

Из философии известно, что долг - это нравственная форма осознания необходимости действия. Человек совершает должный поступок добровольно, из уважения к себе, окружающему миру. Особое значение играет осознание долга в личной и профессиональной деятельности. Воспитание деонтологической направленности сознания специалистов обеспечит интеллектуальную культуру личности, так как сознание включает в себя не только познавательные, но и эмоциональные, мотивационные, волевые компоненты. А воля это способность человека, проявляющаяся в саморазвитии, самовоспитании и саморегуляции. В качестве основных функций воли выделяют: выбор мотивов и целей, регуляцию побуждения к действиям (из словаря по психологии). И, как следствие, возникает

потребность в самоизменении и самосовершенствовании, что является движущей силой и источником самовоспитания специалиста, а мотивом, при этом, будет являться чувство профессионального иморального долга, ответственность за свою деятельность, осознание высокой миссии, чувство призвания, профессиональной чести.

Из вышеописанного можно сделать вывод, что воспитание деонтологической направленности сознания специалистов является универсальным средством обеспечения высококачественного профессионального образования, которое приведет к долгосрочному экономическому росту, создаст базу для будущих научных и технологических прорывов, повысит качество жизни граждан страны, укрепит социальную основу государства, будет способствовать формированию интеллектуальной нации, функционировать как мощное *профилактическое средство в борьбе с коррупцией*. Поэтому особое место в системе профессионального образования должно уделяться *проблемам деонтологической подготовки специалистов*.

Отсюда следует, что деонтологическая подготовка специалистов должно занять достойное место в системемногоуровневого профессионального образования Республики Казахстан, в антикоррупционной стратегии государства.

Задачи профессионального образования, существенно менялись на разных этапах развития общества. Согласно Закону Республики Казахстан «Об образовании» «главная задача системы образования – *создание условий для развития, профессионального совершенствования, формирования личности* на основе достижений науки и практики на национальных и общечеловеческих ценностях». А в современном обществе, кроме всех прочих изменений, наблюдается доминирование материальных ценностей над моральными. Чему доказательством являются случаи разрешения финансовых проблем ценою жизни, здоровья или свободы человека

Мораль является предметом изучения этики, которая изучает, теоретически обосновывает, обобщает, систематизирует единые моральные нормы, ценности и идеалы, *раскрывает сущность профессионального долга*. Способы осознания этих моральных норм и ценностей, реализация профессионального долга в конкретных видах взаимоотношений человека – одна из важнейших задач деонтологии.

Нормативы и инструкции в обществе всегда протоколировались с двух позиций: первая – это нормы права, а вторая – *нормы морали*, т.е. нравственно-этическиерегуляторы. Деонтология относится ко второй позиции. Чем цивилизованнее будет общество, *тем больше будут действовать моральные регуляторы сознательной деятельности человека, они будут возвышаться над материальными*.

Следовательно, на сегодняшний день становится актуальным необходимость абсолютногообновления содержания и формы профессиональной подготовки специалистов,особенно специалистов сферы «человек-человек», в системе среднего специального и высшего образования.

При этом назревает необходимость развернуть их подготовку с позиции формирования ЗУН к формированию деонтологической готовности. То есть, самым важным аспектом профессионального образования считать *формирование деонтологического сознания*, которое в свою очередь будет механизмом регулирующим деятельность будущего специалиста на осознанное присвоение им квалификационной характеристики.

Профессиональное воспитание как педагогическое явление означает целенаправленную, систематическую и планомерную деятельность, направленную на формирование морального облика будущего специалиста, обеспечение условий для присвоения ими системы профессиональных, научных знаний, умений, навыков, компетенций.

В Республике Казахстан разработана достаточная нормативно-правовая база, направленная на целостность воспитания обучающегося как гражданина Республики Казахстан и обеспечивающая его конституционные права (Концепция этнокультурного образования в РК, Концепция правового обучения учащейся молодежи в Республике Казахстан, Концепция государственной молодежной политики в области образования РК, Концепция по нравственно-половому воспитанию в РК, Концепция гуманитарного образования в Республике Казахстан, Комплексная программа воспитания в организациях образования Республики Казахстан, Государственная программа патриотического воспитания граждан РК и др.). Разработанная Концепция направлена на воспитание деонтологической направленности сознания будущего специалиста, то есть способности принятия профессионального долга как собственного убеждения, что обеспечит формирование интеллектуального потенциала государства.

В учреждениях образования существуют и успешно функционируют различные воспитательные системы, ориентированные на потребности общества: патриотическое, здоровьесберегающее, нравственное и т.д. Вместе с тем, в системе подготовки будущих специалистов существуют нерешенные проблемы в области следующих двух направлений:

1) формирование нравственной формы осознания необходимости, важности, значения профессионального действия:

- неотработанность методов решения проблем осознанного выполнения профессиональных функций;

- отсутствие четких ориентиров, обозначающих цели и приоритетные направления выполнения профессионального долга;

- приоритет материальных ценностей над моральными, подмена жизненных ценностей узкопрагматическими взглядами, приводящими к нарушению профессиональной этики, как следствие - к коррупции;

2) внутренние причины системы образования:

- недостаточное научно-методическое обеспечение деонтологического воспитания будущих специалистов;

- недостаточное владение ППС новыми технологиями деонтологического воспитания;

- отсутствие единого подхода к воспитанию деонтологической готовности будущих специалистов.

Для решения вышеназванных проблем следует рассматривать *деонтологическое воспитание будущих специалистов как одну из стратегических задач подготовки будущих специалистов* современного казахстанского общества, составляющую основу процветания и становления высокообразованной нации.

В связи с вышесказанным, разработанная Концепция является документом, в котором отражаются соответствующие современным требованиям профессионального образования методологические подходы, принципы формирования и воспитания деонтологической направленности сознания будущих специалистов.

1. Цель и задачи Концепции

Цели:

- теоретическое, методическое обеспечение деонтологического воспитания в системе многоуровневого профессионального образования, усиление его антикоррупционной функции;

- обеспечение согласования действий всех субъектов воспитательного процесса в системе многоуровневого профессионального образования в Республике Казахстан в решении нижеследующих задач.

Задачи:

- создание психолого-педагогических условий в учебном заведении для профессионального становления и самореализации личности студентов;

- формирование потребности будущих специалистов к самообразованию, самоактуализации на протяжении всей жизни.

- формирование приоритетных моральных, общечеловеческих ценностей у студентов в контексте ориентации на неприкосновенное исполнение ими профессионального долга;

- обеспечение выполнения деонтологических требований к поведению и деятельности будущих специалистов социальной сферы;

- раскрытие взаимосвязи моральных и правовых норм в системе нормативно-правовой базы социальных кодексов профессиональной деятельности, содействие пониманию обществом социальной значимости и перспективности деонтологического воспитания будущих специалистов;

- приобщение студентов к профессиональной этико-деонтологической культуре;

- активизация исследовательской деятельности и научного поиска по проблемам профессиональной деонтологии;

- концентрация интеллектуальных, организационно-педагогических, кадровых, экономических, методических и других ресурсов реализации задач деонтологического воспитания;

- создание открытого информационного, образовательного, деятельностного и коммуникативного социального пространства для формирования деонтологической готовности будущих специалистов;

- создание организационных условий повышения деонтологической компетентности, деонтологической культуры, ответственности у студентов за свою духовную, интеллектуальную, нравственную, профессиональную жизнь, за свое здоровье и благополучие;
- формирование деонтологически значимых качеств личности будущего специалиста;

2. Сущность деонтологической готовности специалиста

Деонтологическая готовность личности – это состояние готовности сознания человека, его знаний, умений, навыков к выполнению профессиональной деятельности в соответствии с требованиями профессионального долга. Иначе говоря, это интегративная характеристика личности будущего специалиста, включающая в себя научно-теоретическую, методическую и психолого-педагогическую подготовку, а также профессиональные знания, умения, навыки, компетенции, личностные качества.

Деонтологическая готовность специалиста служит гарантией тому, что его профессиональная деятельность не будет сведена к механическому выполнению его функциональных обязанностей. Обязанности, ставшие моральным долгом, профессионал выполняет по внутреннему убеждению, без побуждающего воздействия извне, действуя при этом сознательно.

Сегодня специалист должен быть личностью, способной к самостоятельному принятию решения, к рефлексивному анализу собственной деятельности. Это связано с тем, что обществом востребован специалист, готовый к инновационной, социально-значимой и творческой деятельности, готовый осознанно выполнять свой профессиональный долг на благо общества, человечества.

Сущность деонтологической готовности к профессиональной деятельности у будущих специалистов представляет собой сложный синтез тесно взаимосвязанных структурных компонентов. К ним относятся мотивационно-ценностный, эмоционально-волевой и содержательно-операциональный компоненты.

Мотивационно-ценностный компонент является интегрирующим и занимает центральное место. Составляющими мотивационно-ценностного компонента в структуре деонтологической готовности будущих специалистов входят ценности, интересы, мотивы, потребности. Мотивационно-ценностный компонент деонтологического воспитания будущего специалиста есть осознание значимости знаний о деонтологической готовности к профессиональной деятельности, наличие положительного мотива к будущей деятельности, личностного смысла в будущей профессии и удовлетворенностью этой работой.

Интересы постоянными, мотивы осознанными (мотивы-цели) будут в том случае, если они имеют определенный смысл для человека, то есть соотносятся с его ценностями. Ценности выражают субъективную оценку индивидом определенных предметов и явлений действительности, а также

действий, поступков с позиции их осознанной необходимости.

В состав *эмоционально-волевого компонента* входят эмоциональные переживания будущих специалистов, которые возникнут в процессе организации и осуществления профессиональной деятельности, общения с ее участниками, познания себя как будущего профессионала, освоения различных ролей в профессиональной сфере деятельности, и наличие у них волевой регуляции.

Следующим компонентом в структуре рассматриваемой нами готовности является *содержательно-операционный компонент*, в состав которого входят компетенции в профессиональной сфере деятельности: социальная, коммуникативная, специальная, когнитивная

Виды компетенций были определены нами исходя из предложенной Международной Комиссией ЮНЕСКО по образованию XXI века и Советом Европы классификации компетенций работников сферы образования и науки [2]

Социальная компетенция предполагает наличие у обучающихся способности брать на себя ответственность, принимать решения и участвовать в их реализации в процессе организации и осуществления профессиональной деятельности, проявление сопряженности личных интересов с потребностями социума, сферы деятельности и науки.

Коммуникативная компетенция подразумевает овладение студентами технологиями вербального и невербального, устного и письменного общения на казахском, русском и английском и других языках, психогигиены общения в процессе организации и осуществления профессиональной деятельности, умением пользоваться системой Интернет в научных целях.

Специальная компетенция предполагает овладение будущими специалистами знаниями, необходимыми для их деонтологической подготовки (содержание нормативно-законодательных актов, регулирующих профессиональную деятельность, основы философии, технологий преодоления профессиональных деструкций, знание основ профессиональной деонтологии, теории и методики научного исследования, особенности организации и осуществления правильных взаимоотношений с коллегами, особенности каждой роли в профессиональной сфере деятельности, профессиональные знания) и умением применять их в практической деятельности, критичное и аналитическое отношение к полученной информации, объективная оценка себя как будущего специалиста и результатов своего труда.

Когнитивная компетенция обеспечит динамическое самостоятельное мышление, стремление будущих специалистов к постоянному научному совершенствованию, способности самостоятельно приобретать новые знания и умения, необходимые для осознанного выполнения своего профессионального долга. Это - умения планировать, способность к самоорганизации, т.е. способность личности мобилизовать свои возможности для достижения промежуточных и конечных целей, способность к релаксации, коррекции, доработке и совершению первоначального замысла.

Каждый компонент выполняет определенную функцию в профессиональной деятельности специалистов:

- мотивационно-ценностный – побуждает к деятельности;
- содержательно – операционный – создаёт базу для её осуществления;
- эмоционально-волевой - обеспечивает действия его осуществления и результативность.

Деонтологическая готовность любого специалиста характеризуется:

5. наличием теоретических знаний по общеобразовательным и специфическим дисциплинам и соответствующей компетентности, общей профессиональной информированности. Знание содержательной характеристики профессионального долга (требований, законов, правил, норм и т.п.);

6. умением превращать накопленную информацию и знания в самосознание, убеждения, веру, credo, привычки профессионального поведения;

7. готовностью действовать, руководствуясь вышеописанными знаниями и убеждениями, т.е. поступать в соответствии с требованиями профессиональной этики, деонтологии: использовать свои компетенции, ЗУН, исполнять обязанности, соблюдать правила должного в действиях, соблюдать правила психогигиены общения.

Таким образом, деонтологическое воспитание это процесс нацеленный на становление такого состояния сознания будущего специалиста, при котором им совершается осознание необходимости неприкосновенного исполнения своего профессионального долга, то есть отражение им объективных профессиональных *обязанностей во внутренних мотивах будущей профессиональной деятельности и реализация их на практике.*

3. Методологические подходы, принципы деонтологического воспитания в системе профессионального образования

В основу деонтологического воспитания в системе профессионального образования нами положены следующие методологические подходы: акмеологический, аксиологический, деонтологический, компетентностный, культурологический, личностно-деятельностный, синергетический, целостный, ценностный.

Акмеологический подход заключается в создании условий для максимального развития креативных способностей будущего специалиста и оказании ему помощи для достижения вершин в профессиональной сфере деятельности.

Аксиологический подход основывается на изучении и формировании ценностных ориентаций будущих специалистов как устойчивых норм морального сознания и поведения.

Деонтологический подход к развитию профессиональной культуры специалиста ориентирован на принятие и осознание им этико-должностных,

деонтологических, нравственных, императивно-кодексных норм, ценностей, идеалов выбранной профессии как в широком, так и в узком специализированно-профессиональном понимании; на основе овладения вариативными навыками личностно-деловых коммуникаций и межкультурного, поликультурного сотрудничества; понимания ответственности за свое профессиональное поведение; осознания своей высокой миссии как носителя родной культуры, речевой культуры, а также на основе принятия ценностей толерантности как базовой составляющей социального общения и коммуникативной культуры. В основе деонтологического подхода лежит понимание и утверждение уникальности индивидуальности каждого субъекта целостного педагогического процесса, ценности его жизненного опыта, то есть приоритетности индивидуально-личностного начала в человеке.

Компетентностный подход позволяет утверждать, что профессионально-личностный рост будущего специалиста в период профессиональной подготовки обеспечивается развитием системы вариативных компетенций, профессионально важных качеств, необходимых и достаточных для эффективного и результативного выполнения задач профессиональной деятельности специалиста.

Культурологический подход базируется на положении о формировании культуры личности студента в процессе освоения им способов профессиональной деятельности на практике и наоборот.

Личностно-деятельностный подход предполагает ориентацию на личность как на цель, субъект, результат осуществляемого процесса, а также вовлечение студентов в полноценную, в социальном и нравственном отношении, жизнедеятельность.

Синергетический подход исследует систему профессионального образования как открытую, самоорганизующуюся и саморазвивающуюся систему, составные элементы которой находятся в многообразных связях и отношениях как между собой, так с элементами внешнего мира. Синергетический подход в системе профессионального образования рассматривает процессы развития и совершенствования профессиональных компетенций специалиста как непрерывный процесс, требующий создания *внутренних и внешних условий*, разрешения возникающих противоречий в процессе профессионального и личностного развития специалиста как в период обучения, так и в процессе самостоятельной трудовой деятельности. Основные идеи синергетического подхода в отношении процессов функционирования системы профессионального образования в значительной степени созвучны базисным идеям реализации деонтологического подхода.

Целостный подход строится на обеспечении единства развития, обучения и деонтологического воспитания будущих специалистов в процессе организации и осуществления профессиональной подготовки, обеспечения общения с участниками будущей профессиональной деятельности, познания себя как будущих специалистов этой сферы, освоения различных профессиональных ролей, а также изучении процесса формирования деонтологической готовности как целостной системы.

Ценностный подход и формирование мировоззрения на основе общечеловеческих ценностей выдающиеся ученые - И.Д. Бех, М.И. Боришевский, Т.В. Бутковская, П.Р. Игнатенко, Т.И. Левченко, О.В. Сухомлинская - рассматривают как одну из основных проблем образования на современном этапе. И.Д. Бех считает, что ценности можно охарактеризовать как “индикаторы развитой личности, с помощью которых она познается”. Идея ценностного подхода в научной литературе ассоциируется с гуманистической парадигмой образования, которая предусматривает обращение к общечеловеческим моральным ценностям и их воплощение в следующих поколениях.

Принципы деонтологического воспитания в системе профессионального образования

Процесс воспитания деонтологического сознания базируется на реализации следующих принципов формирования искомой готовности:

- принцип научности содержания и методов формирования деонтологической готовности будущих специалистов;
- принцип оригинальности и новизны воздействия;
- принцип меры;
- принцип систематичности и последовательности в овладении достижениями науки, опыта профессиональной деятельности;
- принцип сознательности, творческой активности и самостоятельности студентов в процессе формирования деонтологической готовности;
- принцип прочности достигнутых студентами результатов в процессе формирования у них деонтологической готовности.

Представим их краткое описание.

Принцип научности содержания и методов деонтологического воспитания будущих специалистов является отражением взаимосвязи обучения, воспитания и развития студентов с современными научными знаниями, а также ознакомление будущих специалистов с историей возникновения профессиональной деонтологии, содержанием профессионального долга специалиста, современными идеями и гипотезами известных ученых в этой области науки.

Принцип оригинальности и новизны воздействия заключается в постоянном пополнении и расширении арсенала педагогических методов и средств формирования деонтологической готовности будущих специалистов, позволяющих каждую встречу со студентами сделать неординарной и запоминающейся.

Принцип меры базируется на положении о том, что любое воздействие на студента или взаимодействие с ним в процессе организации и осуществления профессиональной деятельности эффективно только при соблюдении меры в эмоциях, разнообразии используемых педагогических средств, форм и методов.

Принцип систематичности и последовательности в овладении достижениями науки, опыта профессиональной деятельности придает системный характер осуществляемой работе, теоретическим знаниям и практическим умениям студентов, необходимым для формирования деонтологической готовности, а также требует логического построения как содержания, так и самого процесса формирования искомой готовности будущих специалистов.

Принцип сознательности, творческой активности и самостоятельности студентов в процессе формирования деонтологической готовности основывается на положении о необходимости обстоятельного осмысления будущими специалистами тех знаний, умений и навыков, компетенций, которыми они овладевают в процессе обучения и необходимых им для осознанного выполнения профессионального долга. Кроме того, данный принцип предполагает вооружение обучающихся методами как учебной, так и самостоятельной работы, а также проявление собственной познавательной активности студента, оказывающей влияние на темп, глубину и прочность овладения знаниями, быстроту выработки умений, навыков и привычек, необходимых в процессе организации и осуществления осознанного выполнения профессионального долга.

Принцип прочности достигнутых студентами результатов в процессе формирования деонтологической готовности отражает результат хорошо усвоенных и продолжительно сохраняющихся в памяти знаний, умений и навыков, необходимых в процессе организации и осуществления осознанной профессиональной деятельности, и, кроме того, формирования позитивного отношения к профессиональной деятельности.

Таким образом, охарактеризованные выше принципы формирования деонтологической готовности при разумном их сочетании будут способствовать реализации процесса становления искомой готовности будущих специалистов.

4. Механизмы реализации деонтологического воспитания

1. Программный: государственные, региональные, муниципальные и местные целевые программы, соответствующие реализации Концепции.

Разработка, принятие и реализация программ осуществляются в соответствии с законодательством Республики Казахстан с указанием конкретных видов работ по выполнению программы, необходимых затрат по каждому мероприятию и источников их финансирования.

2. Информационный: управление данными статистической отчетности, данными социологических мониторинговых исследований проблем деонтологического воспитания в системе профессионального образования, организация информационно-просветительской деятельности по пропаганде идей Концепции через средства массовой информации. Организация научно-практических конференций и семинаров, круглые столы, совещаний, консультаций по обмену и распространению передового опыта по внедрению идей данной концепции.

3. Методический: использование научного потенциала для организации и проведения научных исследований и научного прогнозирования процессов деонтологического воспитания, ориентированного на различные профессиональные области;

- проведение мониторинга (включая общественный мониторинг и общественный контроль) эффективности реализации Концепции, целевых программ.

- использование проектного подхода, конкурсных ситуаций, смотров, дискуссионных площадок, обучающих тренингов и других технологий, в которых главным условием является воспитание деонтологического сознания.

4. Организационный: объединение и координация действий всех учреждений, министерств, организаций, органов государственной власти, отдельных лиц, заинтересованных в деонтологическом воспитании будущих специалистов.

Из вышеописанного следует, что система профессионального образования должна быть нацелена на процесс:

- создания психолого-педагогических условий для формирования деонтологической готовности специалистов, что обеспечит их достойную компетентностную характеристику, возможность самореализации, самоопределения личности будущего специалиста в пространстве современной культуры;

- создания в вузе гуманитарной сферы, способствующей раскрытию творческого потенциала личности, формированию ноосферного мышления, ценностных ориентаций и нравственных качеств с последующей их актуализацией в профессиональной, научной и общественной деятельности;

Ценность использования различных средств в процессе воспитания деонтологической готовности будущих специалистов заключается в создании с их помощью оптимально насыщенной целостной многофункциональной среды, а также в воздействии на личность каждого студента, заставляя его не только задумываться над своим поведением и поступками, но и стремиться к профессиональному совершенствованию.

Для этого необходимо: во-первых, ориентировать направленность учебно-воспитательной деятельности, профессорско-преподавательского состава в учебном заведении эффективному решению данной задачи; во-вторых, целенаправленное преподавание дисциплин по формированию самосознания и профессионального совершенствования.

Предложения по организации деонтологического воспитания в учебных заведениях:

14. на кафедрах многоуровневой системы образования уделить внимание деонтологической подготовке будущих специалистов как особо важной проблеме, ввести соответствующие изменения в содержания теоретических курсов и практических занятий всех учебных дисциплин;

15. ввести соответствующие предметы, спецкурсы «Основы педагогической (социальной, юридической, психологической, журналистской,

ветеринарной и др.) деонтологии», «Деонтологические основы преподавательской деятельности», Прикладная педагогика», «Профессиональная психология», «Профессиональная этика» и др. Учебно-методический комплекс к этим дисциплинам имеется.

16. подготовить, напечатать, распространить для широкого применения курсы лекций по этим дисциплинам;

17. организовать систематическое научное исследование проблемпедагогической, социальной, медицинской, юридической и др. деонтологий;

18. деонтологическое воспитание превратить в проблему, которая закрепится в тематикеученого совета вуза;

19. запланировать и проводить научно-теоретические, научно-методические (международные, республиканские, университетские, областные, городские и др.) форумы, конференции, семинары по проблемам деонтологического воспитания и ее внедрения;

20. принимать документы абитуриентов в учебные заведения с учетом деонтологического облика выбранной им профессии;

21. решить проблему внедрения правил профессиональной деонтологии в практическую деятельности ППС вуза, педагогов учебных заведений многоуровневой системы образования;

22. разработать и внедрить деонтологические кодексыповедения в профессиональной деятельности;

23. учитывать требования профессиональной деонтологии в квалификационных характеристиках для присвоения определенной категории;

24. открыть на страницах специализированных газет и журналов рубрику «Профессиональная (юридическая, психологическая, журналистская, педагогическая, медицинская) деонтология», публиковать мнения ученых, педагогов, философов, психологов по различным вопросам данной темы;

25. расширить фронт исследований, публикацию работ, способствующих более эффективному использованию деонтологических аспектов научной деятельности;

26. с целью приведения в соответствие ежедневных жизненных ситуаций принципам профессиональной деонтологии нужно создать в лабораториях, на кафедрах учебного заведения образцовую деонтологическую атмосферу, основывая взаимоотношения между всеми участниками учебно-воспитательного процесса на требования деонтологии, а также стремиться к созданию соответствующей атмосферы в местах прохождения производственной практики студентов, проводить расширенный Ученый совет с участием работодателей и ППС вуза, посвященный рассмотрению вопросов соблюдения принципов профессиональной деонтологии в учебно-воспитательном процессе образовательных учреждений;

27. каждый выпускник учебного заведения при получении диплома должен дать клятву перед народом и государством на добросовестное выполнение своего профессионального долга.

Необходимым фактором является охват данной проблемой всех образовательных учреждений РК. Это будет способствовать гуманизации и гуманитаризации образования и обеспечит подъем и обогащение нравственного и интеллектуального потенциала нации, что является одним из стратегических направлений модернизации системы образования в РК.

5. Ожидаемые результаты реализации Концепции деонтологического воспитания в системе профессионального образования

Деонтологическое воспитание обеспечит **высокий уровень сформированности профессионально-должного самосознания будущих специалистов.**

Воспитательный результат: деонтологическая готовность будущего специалиста как средство обеспечения их мотивации к неприкосновенному выполнению профессионального долга, самовоспитанию, саморазвитию это те духовно-нравственные приобретения, которые они получают вследствие реализации механизмов деонтологического воспитания.

Воспитательные результаты распределяются по трем уровням.

Первый уровень результатов – приобретение будущими специалистами профессиональных, этико-деонтологических знаний (специальные, специфические, нормативные, о позитивных и негативных формах коммуникации, поведения в пространстве профессиональной деятельности и т.п.), понимания социально-профессиональной реальности.

Второй уровень результатов – получение опыта профессиональной деятельности и позитивного отношения к базовым ценностям выбранной профессии, ценностного отношения к социально-экономической реальности, к производственной сфере будущей профессиональной деятельности.

Третий уровень результатов – получение опыта осознанного самостоятельного профессионального действия.

Переход от одного уровня воспитательных результатов к другому должен быть последовательным, постепенным, что должно учитываться при организации деонтологического воспитания в профессиональном образовании.

Итоговый результат: новое поколение специалистов с высоким уровнем деонтологического сознания, патриотизма, и гражданственности; обладающих интеллектуального потенциала, уверенных в себе и будущем своей страны, ответственных за свой личностный и профессиональный рост.

Использованная литература:

1. Назарбаев Н.А. К экономике знаний через инновации и образование: послание Президента Н.А. Назарбаева народу Казахстана. – Астана, 2006.
2. Общая и профессиональная педагогика// Под ред. Симоненко В.Д. – М., 2005.
3. Психология. Словарь Под общей редакцией А.М.Петровского и М.Г.Ярошевского М. Издательство политической литературы 1990 494 с.

4. Стратегический план Министерства образования и науки Республики Казахстан на 2011–2015 годы (из интернета).

5. Вершинина Л. А. Формирование приоритетных общечеловеческих ценностей у студентов в контексте решения проблемы современного прочтения классики // Школьная педагогика. - 2015. - №3. - С. 6-8.

6. Кертаяева Г.М. Основы педагогической деонтологии: учебное пособие. / – Павлодар: Кереку, 2011-286с.

7. Караханова Г.А. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук на тему "Формирование деонтологической культуры учителя в системе непрерывного профессионального образования", Москва, 2007.

8. Филатова И. А. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук на тему "Деонтологическая подготовка педагогов-дефектологов в условиях современного образования", Москва 2012.

DEONTOLOGICAL EDUCATION CONCEPT IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL EDUCATION

Introduction

According to the Strategic plan of the country development by 2050 Kazakhstan is to become the country with the powerful and effective economy and the high quality life standards. That can be provided by a competitive, unique human capital. It is possible on condition of the appropriate level of intellectual, professional, physical and spiritual readiness of Kazakhstan citizens.

The president of our country N. A. Nazarbayev noted in the message to Kazakhstan people "To become the developed competitive state, must become the highly educated nation". Therefore, "The new role in social and economic progress of the country will belong to system of education. Thus the main idea is forming of the intellectual nation" [1].

Intelligence provides reasonable action, capability to think, the insight, the set of the intellectual functions which turn perception into knowledge otherwise they are critically reviewed and analyzed.

Forming of the state intellectual potential can provide deontological consciousness of specialists as it will promote acceptance of a professional duty as own belief. Immanuel Kant noted that "The supreme backbone value is the duty which should be followed by the person's will".

It is known from philosophy that duty is a moral form of awareness of action need. The person makes a due act voluntary, in deference to himself and the world around.

Understanding of duty in personal and professional activity is of great value. Education of specialists' deontological consciousness will provide intellectual culture of the personality because the consciousness includes not only informative, but also emotional, motivational and the will components.

The will is the person's capability demonstrated in self-development, self-education and self-control. Choice of motives and the purposes, motivation regulation to actions are allocated as the main functions of the will.

As a result, there is a need for self-change and self-improvement which is a driving motive and the source of the specialist's self-education. The motive, thus, will be the feeling of a professional and moral duty, responsibility for activities, understanding of high mission, feeling of professional aptitude and honor.

Thus education of specialists' deontological consciousness is a universal remedy of ensuring of high-quality professional education which will lead to long-term economic growth, will create base for future scientific and technological breaks, will increase living standards of our country citizens, will strengthen a social basis of the state, will promote forming of the intellectual nation, will function as a powerful prophylactic remedy in fight with the corruption. Therefore the problems of deontological training of specialists should take the main place in system of professional education.

Thus the specialists' deontological training should take a worthy place in system of multi-level professional education of the Republic of Kazakhstan, in anti-corruption strategy of the state.

The tasks have ever set before professional education were significantly changed at different stages of society development. According to the Law of the Republic of Kazakhstan "About education" "the main task of education system is the creation of conditions for development, professional enhancement, forming of the personality on the basis of achievements of science and practice on national and universal values". Except all the other changes, in modern society there is a change of moral values on the material ones. The cases of permission of financial problems with the price of person's life, health or freedom provide the evidence of that fact.

The moral is the object of search in ethics which studies, proves theoretically, generalizes and systematizes single moral standards, values and ideals, opens the essence of a professional duty. Methods of understanding of these moral standards and values, implementation of a professional duty in specific types of person's relations is one of the most important tasks of deontology.

Standard rates and instructions in society were always recorded from two line items: the first are rules of law, and the second is the moral standards, moral and ethical regulators. Deontology belongs to the second part. The more the society will be civilized, the more moral regulators of person's conscious activities will operate the higher they will tower over the material.

Therefore, today there is an actual need of absolute updating of the content and form of specialists' professional training, especially specialists in the "person – to- person" sphere, in system of secondary vocational and higher education. That is why there is a need to develop their preparation from the position of ZUN forming to deontological readiness forming. The most important aspect of professional education should be forming of deontological consciousness which should be the mechanism regulating activities of future specialist on conscious assignment of the qualification characteristic.

Professional education as the pedagogical phenomenon means the purposeful and systematic activity directed on formation of future expert's moral shape providing conditions for his assimilation of system of professional, scientific knowledge, abilities, skills, competences.

There is a sufficient standard and legal base in the Republic of Kazakhstan directed on integrity of education of being trained as the citizen of the Republic of Kazakhstan and providing his constitutional laws (The concept of ethnocultural education in the RK, the Concept of legal training of studying youth in the Republic of Kazakhstan, the Concept of the public youth policy in the RK field of education, the Concept on moral sexual education in the RK, the Concept of arts education in the Republic of Kazakhstan, the Comprehensive program of education in the organizations of formation of the Republic of Kazakhstan, the State program on patriotic education of the RK citizens, etc.). The developed Concept is directed on education of ability to admit professional duty as own belief. That fact will provide formation of intellectual potential of the state. In the establishments of education there are various successful educational systems focused on requirements of society: patriotic, health saving, moral, etc. At the same time there are unsolved problems about the following two directions of future experts' training :

- 1) formation of moral form of awareness of professional action need :
 - problems with the conscious performance of professional functions;
 - lack of the accurate reference points designating the purposes and the priority directions of professional duty performance ;
 - substitution of vital values by the pragmatic views leading to violation of professional ethics and corruption.
- 2) internal reasons of the education system:
 - insufficient scientific methodological support of future experts' deontological education ;
 - insufficient teaching staff's competence in new technologies of deontological education;
 - lack of united approach to education of future experts' deontological readiness .

For the solution of the mentioned above problems it is necessary to consider future experts' deontological education as one of the strategic problems of modern Kazakhstan society future experts' training which is the prosperity and formation basis of the highly educated nation.

Due to the aforesaid the developed Concept is the document reflecting approaches conforming to modern requirements, the principles of formation and education of future experts' deontological consciousness .

1 The Purpose and The Concept Tasks

- **The purpose:**
- theoretical, methodological support of deontological education in the system of multilevel professional education. Strengthening of anti-corruption function and deontological education.

- Ensuring the coordination of actions of all the subjects of educational process in the system of multilevel professional education in the Republic of Kazakhstan in the solution of the following tasks.

- **The Tasks:**

- • development of the educational system subject, directed on assimilation by him the content of education , formation the subject's moral valuable orientations;

- • orientation of graduates to execution of their professional duty through the allocation of universal moral values priority;

- • ensuring the performance of deontological requirements to behavior and activity of the future experts in social sphere;

- • disclosure of interrelation of moral and precepts of law in system of social norms of professional activity, assistance to understanding by society of the social importance and prospects of future experts' deontological education ;

- students familiarizing to professional ethic and deontological culture;

- activization of research activity and scientific search on problems of professional deontological ethics;

- concentration of intellectual, organizational and pedagogical, personnel, economic, methodical and other resources for realization of deontological education problems;

- creation of open information, educational, activity and communicative social space for formation of future experts' deontological readiness;

- creation of organizational conditions to increase students' deontological competence and responsibility for spiritual, intellectual, moral life, for health and wellbeing;

- formation of deontologically significant qualities of the future expert's identity;

- creation of psychological and pedagogical conditions in educational institution for professional formation and self-realization of the students' identity;

- formation of future experts' need to self-education, self-updating throughout life.

2 . The essence of the expert's deontological readiness

Deontological readiness of the personality is the person's state of consciousness readiness, readiness of his knowledge, abilities, skills to perform professional activity according to the professional duty requirements. In other words, it is the integrative characteristic of future expert's identity which includes scientific-theoretical, methodical and psychological - pedagogical preparation as well as professional knowledge, abilities, skills, competences and personal qualities.

The expert's deontological readiness guarantees that his professional activity will not be mechanical performance of his functional duties. The professional carries out consciously his duties becoming as a moral imperative, on his own belief, without inducing influence from the outside.

Today the expert has to be the personality capable to make decisions independently, analyzing reflexively his own activity. It is connected with the fact that in the society there is a demand in the experts ready to innovative, socially significant and creative activity, ready to fulfill consciously the professional duty for the society benefit.

The essence of deontological readiness for professional activity at future experts represents complex synthesis of closely interconnected structural components. They are motivational - valuable, emotional and strong-willed and substantial - operational components.

The motivational - valuable component is integrating one and takes central place. Components of a motivational - valuable component in structure of deontological readiness of future experts include values, interests, motives, requirements. The motivational and valuable component of future expert's deontological education is awareness of the importance of knowledge of deontological readiness for professional activity, having the positive motive to future activity, personal sense in future profession and satisfaction with the work.

Interests will be constant, motives will be realized (motives - purposes) in case if they make a certain sense for the person and correspond to his values. Values express the individual's value judgment of certain things and the reality phenomena, as well as actions from position of their conscious need.

The emotional experiences of future experts arising in the course of the organization and implementation of professional activity, communication with its participants, his experience as future professional, development of various roles in professional sphere, and strong-willed regulation at students are the parts of an emotional and strong-willed component.

The following component in structure of readiness considered by us is the substantial - operational component which includes the professional sphere competences: social, communicative, special and cognitive ones.

Types of competences were defined by us proceeding from offered by International Commission of UNESCO on the XXI century education and the Council of Europe on classification of competences of educators and sciences [2] 96. The general and professional pedagogics//under the editorship of Simonenko V. D. – M., 2005.

Social competence assumes the ability to assume responsibility, to make decisions and to participate in their realization in the course of organization and implementation of professional activity, manifestation of an associativity of private interests with requirements of work and science field.

Communicative competence means mastering students technologies in oral and written communication in Kazakh, Russian, English and other languages in the course of organization and implementation of professional activity, ability to use system the Internet in the scientific purposes.

Special competence assumes mastering by future experts the knowledges necessary for their deontological preparation (acquaintance with the standard acts regulating professional activity, with fundamentals of philosophy, technologies of

overcoming of professional deceptions, knowing fundamentals of professional deontological ethics, theory and technique of scientific research, features of organization and implementation of the correct relationship with colleagues, features of each role in professional work field, professional knowledge) and ability to apply them in practice, critical and analytical attitude to the received information, an objective assessment of himself as future expert and results of his own work.

Cognitive competence testifies to future experts' aspiration to continuous scientific improvement, ability to acquire independently new knowledges and the abilities necessary for conscious professional duty performance. They are the abilities to plan, ability to self-organization, i.e. person's ability to mobilize the opportunities for achievement of intermediate and ultimate goals, ability to relaxation, correction, completion and commission of an initial plan.

Each component carries out a certain function in expert's professional activity:

- the motivational - valuable component induces to activity;
- substantially – operational component creates base for its implementation;
- the emotional and strong-willed component provides its finishing.

The expert's deontological readiness is characterized:

1. by theoretical knowledge on general education and specific disciplines as well as corresponding knowledge of a professional duty. Knowledge is a fundamental aspect of formation of future expert's deontological readiness I ;

2 .the ability to turn saved-up information and knowledge into consciousness, belief, credo and professional behavior habits;

3 .readiness to work, being guided by the above described knowledges and beliefs, i.e. to act according to his professional duty: to use the competences, ZUNs, to fulfill duties, to observe rules of due in his actions, to observe the rules of communication psychohygiene.

Thus, deontological education is the process aimed at formation of future expert's consciousness condition at which he understands his professional duty, that is he reflects the objective professional duties in internal motives of future professional activity and realizes them in practice.

3 The methodological approaches, the principles of deontological education in system of professional education

- The following methodological approaches are considered by us as the basis of deontological education in system of professional education: akmeological, axiological, culturological, personal – activity and integral ones.

- Akmeological approach creates conditions for the maximum development of future expert's creative abilities and helps him to achieve the tops in professional field of work.

- Axiological approach is based on search and formation of future experts' valuable orientations as steady norms of moral consciousness and behavior.

- Culturological approach is based on formation of student's identity culture regulation in the course of his development of professional activity ways in practice and vice versa.

- Personal-activity approach assumes orientation to the personality as to the purpose, the subject and the result of carried-out process as well as involvement of students in real, in social and moral sense, activity.

- Integral approach is based on ensuring of unity of future experts' development, training and deontological education in the course of vocational training organization and implementation, ensuring communication with participants in future professional activity, his experience as future expert in this field, development of various professional roles as well as studying the process of deontological readiness formation as a complete system.

- The principles of deontological education in system of professional education

- Process of education of deontological consciousness is based on realization of the following principles of the required readiness formation:

- principle of scientific character of the content and methods of formation of future experts' deontological readiness ;

- principle of originality and influence novelty ;

- principle of measure;

- the principle of systematicity and sequence in mastering of science achievements and professional activity experience;

- the principle of consciousness, creative activity and students' independence in the course of deontological readiness formation;

- the principle of durability of the results reached by students in the course of deontological readiness formation.

- Let's give their short description.

The principle of scientific character of the content and methods of future experts' deontological education is the reflection of interrelation of students' training, education and development with modern scientific knowledge as well as future experts' acquaintance with the history of professional deontological ethics emergence, the maintenance of the expert's professional duty, modern ideas and hypotheses of well-known scientists in this science field.

The principle of originality and novelty of influence consists in continuous replenishment and expansion of pedagogical methods arsenal and means of future experts' deontological readiness formation, making every meeting with students extraordinary and memorable one.

The principle of measure is based on regulation that any impact on student or interaction with him in the course of organization and implementation of professional activity is effective only at observing of measure in emotions as well as observing of variety of the used pedagogical means, forms and methods.

The principle of systematicity and sequence in mastering science achievements, experience of professional activity gives system character to students' carried-out work, theoretical knowledge and practical abilities necessary for

formation of deontological readiness, as well as it demands logical construction not only of the content, but also of the process of future experts' required readiness.

The principle of students' consciousness, creative activity and independence in the course of deontological readiness formation is based on regulation on need of future experts detailed understanding of that knowledge, skills, competences which they get in the course of training and which are necessary for them for professional duty conscious performance.

Besides, this principle assumes students' arming with methods of educational and independent work, and also manifestation of their own informative activity influencing on speed, depth and durability of mastering knowledge, speed of development of abilities, skills and the habits necessary in the course of the organization and implementation of conscious performance of a professional duty.

The principle of durability of the results reached by students in the course of deontological readiness formation reflects result of well acquired and for a long time remaining in memory knowledge, the skills necessary in the course of conscious professional activity organization and implementation as well as formation of the positive attitude to the studied material.

Thus the above mentioned principles of deontological readiness formation at their reasonable combination will promote realization of process of future experts' required readiness formation.

4 . Mechanisms of realization of deontological education

1 . Program: state, regional, municipal and local target programs corresponding to the Concept implementation.

Development, acceptance and implementation of programs are carried out according to the legislation of the Republic of Kazakhstan with the indication of concrete work types on the program implementation , necessary expenses on each action and sources of their financing.

2 . Information mechanism: data control of the statistical reporting, data of social monitoring researches of deontological education problems in professional education system, organization of information and educational activity for promotion ideas of the Concept through mass media. Organization of scientific and practical conferences and seminars for an exchange and distribution of the best practices on introduction of the concept ideas.

3 . Methodical: use of scientific potential for organization and carrying out scientific researches and scientific forecasting of deontological education processes focused on various professional areas;

- carrying out monitoring (including public monitoring and public control) of efficiency of the Concept implementation and target programs.

- use of the design approach, competitive situations, reviews, the discussion platforms, trainings and other technologies where the main target is education of deontological consciousness.

4 . Organizational: association and coordination of actions of all the establishments, ministries, organizations, public authorities and individuals interested in future experts' deontological education .

From the aforesaid follows that the system of professional education must be aimed at the process:

- creation of psychology - pedagogical conditions for formation of experts' deontological readiness which will provide their worthy competence-based characteristic, possibility of self-realization, self-determination of future expert's identity in the space of modern culture;

- creation in higher education institution of the humanitarian sphere promoting disclosure of creative potential of the personality, noosphere thinking formation, valuable orientations and moral qualities with the subsequent their updating in professional, scientific and public work;

The value of use of various means in the course of education of future experts' deontological readiness includes creation with their help of optimum saturated complete multipurpose environment, as well as impact on each student's identity, forcing him not only to think about his behavior and acts, but also to seek for professional improvement.

To achieve this goal it is necessary at first to orientate the activity of the teaching staff of educational institution to the effective solution of this task; secondly, to teach purposefully the disciplines on formation of consciousness and professional improvement.

Proposals on organization of deontological education in educational institutions.

1 . At the departments of a multilevel education system to assign future experts' deontological training as problem of especial importance, to make corresponding changes in the content of theoretical courses and practical training of all subject matters;

2 . to institute special courses of study "Bases of pedagogical (social, legal, psychological, journalistic, veterinary, etc.) deontology", "Deontological bases of teaching profession", "Applied pedagogics", "Professional psychology", "Professional ethics" etc. There is an available educational - methodical complex to these disciplines.

3. to prepare, print, disseminate for broad application courses of lectures on these disciplines;

4. to organize systematic scientific research of problems pedagogical, social, medical, legal and etc. deontology;

5 . to turn deontological education into the problem which will be fixed in the subject of an academic council of higher education institution;

6. to plan and hold scientific-theoretical, scientific - methodical (international, republican, university, regional, city, etc.) forums, conferences, seminars on problems of deontological education and its implementation;

7. to admit documents of applicants to educational institutions taking into account the deontological shaping of the chosen profession ;

8. to solve a problem of implementation of professional deontology rules into practice of higher education institution teaching staff and other experts;

9. to develop and introduce deontological codes of behavior in

professional activity;

10. every graduate of educational institution when obtaining the diploma should to swear before the people and the state on conscientious performance of his professional duty;

11. to consider requirements of professional deontology in qualification characteristics for assignment of a certain category;

12 to write a column on "Professional (Legal, Psychological, Journalistic, Pedagogical, Medical) Deontology" at pages of specialized newspapers and magazines, to announce opinions of scientists, teachers, philosophers, psychologists on various problems of the subject;

13. to broaden field of researches, the publication of the works promoting more effective use the deontological aspects of scientific activity;

1. To conform daily life situations to the principles of professional deontology it is necessary to create in laboratories, at the departments of educational institutions the model deontological atmosphere where the relationship between all the participants of teaching and educational process will be based on deontological standards. It is necessary to create such atmosphere in places of students' work practice, to conduct an expanded Academic council with participation of employers and teaching staff of higher education institution devoted to problems of respecting the principles of professional deontology in educational process of educational institutions.

The essential factor is that all the RK educational institutions should work at this problem. It will promote a humanization and humanitarization of education and provide lifting and enrichment of moral and intellectual potential of the nation which is one of the strategic directions of modernization of the RK education system.

5 The expected results of implementation of the Concept of deontological education in system of professional education.

Deontological education of future experts must lead to the following results.

High level of formation of future experts' deontological consciousness.

The educational result – future expert's deontological readiness as an instrument for ensuring of their motivation to inviolable performance of a professional duty, self-education, self-development. They are the spiritual and moral acquisitions which they will receive owing to realization of mechanisms of deontological education.

Educational results are distributed on three levels.

The first level of the results – acquisition by future experts professional, ethic - deontological knowledge (special, specific, standard, about positive and negative forms of communication, behavior in the sphere of professional activity, etc.), understanding of social and professional reality.

The second level of the results – getting the experience of professional activity and the positive attitude to basic values of the chosen profession, valuable attitude to social and economic reality as well as to the production sphere of future professional activity.

The third level of results – getting the experience of conscious independent professional action.

Transition from one level of educational results to another one must be consecutive, gradual and it should be taken into account at the organization of deontological education in professional education.

Total result: new generation of experts with high level of deontological consciousness, patriotism, and civic consciousness; with high level of intellectual potential, self-assured and having confidence in future of our country, responsible for the personal and professional growth.

6. Glossary (all the things expressing moral requirements in the form of instructions).

Education – effective tutors and pupils' interaction (cooperation), directed on achievement of the set purpose.

Educational process is teachers and students' interaction for the purpose of orientation to self-development, self-education, self-realization.

Educational system – 1) the complete social organism arising in the course of interaction of the main components of education (the purposes, subjects, their activity, communication, the relations, material resources) and having such integrative characteristics, as collective's living, its psychological climate (L.I.Novikov); 2) open social-professional, psychology-professional system ordered concerning education as the main function. The educational system has complex structure and includes system of educational work as system of adequate to the goal interconnected actions (affairs, actions), as well as the didactic system characterized with the purposes in education, the content of education, process, methods and forms of its organization. 3) complex of the interconnected components of the initial concept developing in time and space (set of ideas to realize which it is created for). It includes the following parts:

- different types of activity providing implementation of the concept;
- the subjects of activity organizing it and participating in it;
- the relations integrating subjects into a certain community;
- the field mastered by subjects;
- the management providing integration of all system components in the integrity.

Deontology – (from Greek deontos – "due" and logos - "doctrine") – the section of ethics which considers problems of duty and the due in general.

Deontological intuitionism – duty is considered concept not depending on good or doesn't preface it logically (the good consists in fulfilling a duty). According to deontological intuitionism, moral duties have no basis in social requirements, they are allegedly obvious in itself, eternal and invariable.

Deontic modality is the characteristic of practical action from the point of view of a certain system of norms. The standard status of action is usually expressed by concepts "surely", "it is authorized", "it is forbidden", "(standardly) indifferently" which are used in standard statements.

Deontic logic is the field of logic that is concerned with logical structure and logical communications of standard statements. Analyzing reasoning which serve as the parcels or conclusions of such kind of statements, the deontic logic separates unreasonable schemes of reasonings from reasonable ones and systematizes them.

"Yuma principle" is the principle claiming that by means of one logic it is impossible to pass from statements with a sheaf "is" to statements with a sheaf "has to". The principle is named after English philosopher D. Yum (1711-1776) who has specified that ethics constantly makes a gross mistake believing that it is possible from the description of the thing which takes place it is possible to output any statements about moral good and duty.

Deontic need is a modal characteristic of a statement (along with "opportunity", "accident" and "independence"); that statement is necessary which denial is logically impossible. Deontically that is necessary which follows from laws or the norms operating in society.

Deontological relationship is mutual emotional contact, joint actions, the behavioural communication taking place between subjects of professional activity, based on the principles of deontology.

Deontological readiness is an expert's condition of consciousness at which he understands his duty in need of implementation of the professional activity corresponding to this duty, that is such kind of consciousness condition when the expert's objective duties are reflected in ideas, feelings, beliefs, in internal motives of professional activity and realized in practice.

Deontological education is the process of systematic and purposeful impact on expert's consciousness.

Deontological thinking of the expert is the expert's ability to analyze his own acts as well as the acts of the other participants of professional process, to understand their motives and to predict behavior in possible situations.

Deontological qualities of the expert is the set of components of the expert's identity, providing his stable professional behavior according to professional duty.

Deontological potential of the expert is a complex of the expert's properties and abilities allowing to work according to the principles of deontology, existing in the hidden look and able to be shown in professional activity.

Deontological position of the expert is integration of stable, based on sense of duty expert's attitude to professional sphere of action, to the role he carries out in this sphere, to himself as to the professional and to the people around, shown in the behavior generating in combination with deep competence high socially significant results.

Deontological consciousness of the expert is the reflection of the reality on the basis of subjective, free and self-denying motivation which is based on respect of professional duty.

Deontological credo is the internal belief forming outlook, based on professional duty consciousness.

Duty is the transformation of the moral requirement equally carrying to all people into a personal task of the particular person.

Intelligence is relatively stable structure of skills at the heart of which there are both conscious and the unconscious processes which provide processing of different quality information and its conscious assessment.

The concept (from Latin *conceptio*) is a system of the description of a certain subject or the phenomenon, promoting its understanding, treatment, identification of leading ideas of its construction or functioning.

Conceptual approach is the set of initial fundamental ideas and the theoretical provisions which are the cornerstone of the research.

Pedagogical deontology is the science about teacher's behavior according to his professional duty.

Social deontology is the branch of science studying professional ethical standards and the principles of behavior and activity of the social worker.

Consciousness is the highest expression of person's consciousness revealed in understanding and experience of system of representations of the individual about itself, the social relations inherent in him, requirements, motives of activity, essence.

Technology of education is the set of the operations which are carried out in the certain way and in the certain sequence for achievement of concrete educational result.

Tolerance is the patience, endurance, mental stability in the presence of frustrator and the stressor, created as a result of decrease in sensitivity to their repeating influence.

Legal deontology is the branch of the jurisprudence representing generalized system of knowledge of the code of lawyer's professional behavior.

1. Nursultan Nazarbayev. К экономике знаний через инновации в образовании: The message of the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to the people – Astana , 2006.

2. Strategic plan of Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan: 2011–2015 (from the Internet).

3. Kertayeva K.M. Основы педагогической деонтологии: учебное пособие. / Pavlodar: Kereku, 2011-286p.

**1-СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДЕОНТОЛОГИЯ: ЖЕТІСТІКТЕРІ
МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАСЫ**
**1-СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕОНТОЛОГИЯ: ДОСТИЖЕНИЯ И
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ**

**ПРИНЦИПЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЦЕНТРОВ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИЙ
В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

Молдажанова Асемгуль Александровна

доктор педагогических наук, профессор¹

Сулейменов И.Э., доктор химических наук, профессор Алматинского
университета энергетики и связи

Копишев Э.Е., кандидат химических наук, старший преподаватель²

Ниязова Г.Б., магистрант³

Аманова А.К., докторант⁴

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева^{1,2,3,4}

Выступая на Пленарном заседании IX Астанинского экономического форума, Глава государства Н.А. Назарбаев предложил новый путь развития, основанный на «инклюзивной глобализации» [1]. При этом он особо подчеркнул, что Казахстан в ближайшие годы должен перейти от «экономики ресурсов» к «экономике знаний и инноваций».

Мировая экономическая мысль также рассматривает «экономику знаний» как базовое средство преодоления складывающихся депрессивных тенденций [2,3], что полностью соответствует существующим представлениям о роли человеческого капитала. Еще в работах Г.Беккера на основании сугубо экономических расчетов было показано, что эффективность капиталовложений в человеческий капитал выше по сравнению с инвестициями в ценные бумаги [4].)

Можно утверждать, что направления развития РК макроэкономического уровня определены, однако теперь встают сугубо практические вопросы – как конкретно будут воплощаться в жизнь указания Главы Государства.

Следует подчеркнуть, что практически при всех государственных и частных университетах РК уже существуют организационные структуры, преследующие цель стимулирования инноваций; к ним, в частности, относятся технопарки. Имеется также и целый ряд организаций, созданных именно для достижения той же цели. Наиболее известным примером является Национальное агентство по технологическому развитию (АО «НАТР»). Их эффективность, однако, сложно признать приемлемой по *основному* экономическому критерию – привлечению *частных* инвестиций. Кроме того, необходимо подчеркнуть, что концепция, высказанная Главой Государства на IX Астанинском экономическом форуме, предусматривает *системное* воздействие инноваций на отечественную экономику, т.е. наличие единичных успехов, единичных реализованных инноваций не может рассматриваться как

достижение поставленной стратегической цели. Упрощая, внедрение нескольких самых привлекательных инноваций еще не означает переход к экономике знаний.

Как вытекает из базовых положений теории инноваций, развитых еще Й.Шумпетером [5], уровень доходности конкретной инновации, заслуживающей такого названия, определяется временным достижением монопольного положения на рынке, что автоматически должно сделать ее привлекательным для *частного* инвестора. (Современное состояние проблемы рассматривается в [6].) Упрощая, принципы функционирования центров развития инноваций на современном этапе должны быть таковы, чтобы обеспечить приток частных инвестиций, исключив нагрузку на бюджет. Дополнительным фактором здесь, очевидно, является волатильность мирового сырьевого рынка.

Разумеется, здесь существуют вполне определенные трудности, также многократно описанные в литературе по теории инноваций (обзор соответствующих работ можно найти, например, в [6]). В первую очередь, к ним относится требование высокого уровня проработанности новшества, доведение его до стадии, когда потенциальный инвестор реально сможет оценить привлекательность инновации. Соответственно центральной проблемой здесь является поиск средств, позволяющих проводить работу над инновациями на первых стадиях, на которых их экономическая привлекательность остается неясной даже для самих разработчиков (невозможно оценить стоимость технологии или изделия, которого еще не существует).

Вторая существенная трудность отчасти носит субъективный характер. А именно, в РК пока не создана среда, обеспечивающая восприятие инноваций со стороны инвесторов. Упрощая, возможность вложения средств в инновации пока не прописана в массовом сознании бизнес-сообщества, де-факто такие возможности просто выпадают из поля их восприятия.

Первую из указанных выше трудностей (обеспечение финансирования инновационной деятельности на первоначальных этапах) теоретически должны преодолевать такие инструменты стимулирования инновационной деятельности как НАТР. Однако институции такого рода также неизбежно принимали, и будут принимать решение на основе информации, доказывающей целесообразность выделения финансирования. Это автоматически также предусматривает достаточно высокий уровень проработанности новшества, а также выполнение вполне определенного объема работ, связанных с получением гранта. Легко показать, что совокупный объем предварительных работ, обеспечивающих получение гранта, сопоставим с объемом предварительных работ, позволяющих доказать частному инвестору привлекательность той или иной конкретной инвестиции.

Порочный круг, описанный выше, как показывает мировая практика, разрывается через студенческие стартапы. В известном смысле, уже пора говорить о том, что принцип Гумбольта, выражающий единство *исследования*

и преподавания, следует дополнить, говоря о единстве исследования, преподавания и инновационной деятельности.

Действительно, в современных условиях все равно нет возможности снабдить студента всем комплексом умений и навыков, необходимых для осуществления инновационной деятельности в рамках классических учебных программ. Современная инновационная деятельность заведомо является мультидисциплинарной, уже не говоря о том, что потенциальный инноватор должен обладать вполне определенным объемом знаний в экономике и маркетинге. Вводить десятки новых лекционных курсов (или перестраивать старые) – долго, дорого и неэффективно. К тому же решительно непонятно, где можно будет найти преподавательские кадры необходимой квалификации.

Альтернативный путь основывается на расширительном толковании принципа Гумбольта – студент *учится, работая над инновациями*. При таком подходе, во-первых, выпускник будет куда лучше адаптирован к требованиям постиндустриального рынка труда (невозможно предсказать, какой именно комплекс знаний и умений потребуется выпускнику через десять лет). Во-вторых, параллельно решается вопрос о «первичных» инвестициях: коль скоро работа над инновациями входит в учебную программу, то снимается вопрос об оплате исполнителей. В-третьих, (при должном уровне личной заинтересованности) из учебных инновационных проектов вполне могут родиться реальные стартаповские компании.

Разумеется, остается вопрос о первичных затратах, связанных с приобретением материалов, проведением лабораторных исследований и т.д. Он может быть решен через организацию лабораторий-мастерских широкого профиля, ориентированных на изготовление опытных образцов изделий. Наиболее просто такие лаборатории-мастерские могут быть реализованы применительно к программам обучения по специальностям, связанным с радиоэлектроникой. В данном случае производственное оборудование является типовым. Еще более просто данная проблема решается в области информационных технологий – в данном случае вопрос о приобретении материалов и комплектующих не стоит вообще.

Таким образом, если рассуждать с позиций институциональной экономики, то «локомотивом» инновационной активности могут и должны стать как раз те области, в которых генерация инноваций требует минимальных первоначальных инвестиций. Разумеется, существует опасность возникновения вполне определенного рода дисбалансов – перемещения инновационной активности в отдельные сектора экономики. Однако, во-первых, такая тенденция уже реализуется на практике, причем в негативном для отечественной экономики ключе (уход специалистов в области информационных технологий на «серый» рынок и далее через схемы интеллектуальных оффшоров за рубеж). Во-вторых, для создания определенного инвестиционного климата, связанного, главным образом с внедрением соответствующих представлений в массовое сознание

казахстанского бизнес-сообщества, выбор конкретной области, в которой иницируется инновационная активность, не является существенным.

Парадоксально, но в сложившихся условиях первичной задачей, таким образом, является не *поиск источника инвестиций*, о чем не устают говорить лица, привыкшие к «распилу» бюджетных средств, но *удержание* потенциальных инноваторов (особенно молодых) в рамках, предполагающих сотрудничество с университетами, шире – в рамках открыто существующей институциональной среды, обеспечивающей генерацию инноваций. Подобно тому, как специалисты в области экономики часто говорят о деоффшоризации, так и применительно к инновационной активности уже приходится ставить вопрос о выводе казахстанских интеллектуальных ресурсов из интеллектуальных оффшоров.

Очевидно, это можно сделать, только предложив им более привлекательные условия для деятельности, сопоставимые как по уровню доходности, так и по уровню организационного комфорта. При этом необходимо учитывать также факторы риска (истинные или иллюзорные), которые принимают на себя инноваторы при выходе из «экономической тени».

Исходя из данного вывода, можно предложить следующие принципы организационной деятельности центров развития инноваций.

Привлекательность центра развития инноваций для инноваторов задается, в первую очередь, возможностью продвижения продукции на рынок. Как любят повторять представители бизнес-сообщества, «никто не дает деньги под бизнес-план, деньги выделяют под *имя*», на языке институциональной экономики – для продвижения инноваций часто определяющими являются репутационные факторы. При условии, что центры развития инноваций достигнут нужного уровня, их привлекательность для начинающих инноваторов будет определяться именно репутационными факторами, обеспечивающими и поиск частных инвесторов, и продвижение инноваций на рынок.

Собственно, именно репутационные факторы и определяют эффективность неформальных институций, существование которых является ключевым для создания институциональной среды рассматриваемого типа.

Технически, формирование неформальных институций требуемого типа также не требует значительных затрат; по существу, оно сводится к представлению соответствующей информации на сайте центра развития инноваций. Разработчик инновации в данном случае платит за репутацию, за то, что организация, представляющая его предложения, де-факто принимает на себя ответственность (если не юридическую, то моральную) за качество разработки.

Для многих специалистов, имеющих опыт (чаще всего, негативный) внедрения инноваций в постсоветских государствах рассматриваемый подход может показаться утопией. На первый взгляд, это действительно так, но стоит напомнить, что внедрение разработок в химической технологии, энергетике и т.д. до сих пор фактически идет по безнадежно устаревшим советским схемам.

Они, как правило, ориентируются на проекты с достаточно большим бюджетом, на проекты, предполагающие значительную (в денежном эквиваленте) отдачу.

Предлагаемые принципы построения центров развития инноваций, по крайней мере, на первых этапах, предполагают ориентацию преимущественно на малобюджетные проекты, вплоть до уровня первоначальных инвестиций в несколько сотен долларов США. (Для значительного числа инноваций в области информационных технологий, как показывает текущая практика, этот уровень является вполне достаточным.)

Такой уровень первоначальных инвестиций позволяет осуществлять их в режиме, близком к игровому. Здесь уместно отметить, что ролевые игры, организационно-деятельностные игры и аналогичные им формы стимулирования творческой активности неизбежно станут элементом новых форм обучения, ориентированных на экономику знаний. Несколько утрируя, армия Петра Великого когда-то родилась из потешных полков; это потом в золотой роте Преображенского полка служила высшая аристократия Российской Империи.

Парадоксально, но в условиях, когда высокое значение инновационного сопротивления сводит на нет любые классические схемы стимулирования инноваций, остается использовать нестандартные подходы, в максимальной мере задействовав потенциал Игры. Если она будет интересной, то вполне можно найти желающих платить за сам факт участия, а далее (при адекватном построении соответствующих информационных ресурсов) талантливая молодежь сама втянется в процесс. Особенно, если развлечение будет приносить доход, пусть и небольшой.

Таким образом, в условиях, когда известные и описанные в литературе методы стимулирования инноваций оказываются макроэкономически несостоятельными, приходится переходить к разработке нетривиальных подходов.

В первую очередь, представляется целесообразным задействовать уже существующий потенциал, обеспечив вывод отечественных интеллектуальных ресурсов из интеллектуальных оффшоров за счет формирования более комфортной среды для разработчиков. Вместе с тем, этот ресурс может оказаться недостаточным для решения масштабной задачи по стимулированию процессов, которые в итоге должны привести к становлению экономики знаний. Наиболее существенным здесь является целенаправленная подготовка инноваторов, в том числе через соответствующие модификации учебных программ. Если инноваторов в достаточном количестве сейчас *нет*, то не остается ничего другого, как их *воспитать*.

Литература:

1. АЭФ-2016: к диверсификации, инновациям и экономике знаний // Каз. Правда. 26.05.16. <http://www.kazpravda.kz/articles/view/aef-2016-k->

diversifikatsii-innovatsiyam-i-ekonomike-znaniy1/. Официальный сайт
<http://www.akorda.kz>

2. Институт статистических исследований и экономики знаний (ИСИЭЗ). Официальный сайт. <https://issek.hse.ru>

3. Корчагин Ю.А. Циклы развития человеческого капитала как драйверы инновационных волн. — Воронеж: ЦИРЭ, 2010

4. Becker G. S. Human capital: theoretical and empirical analysis, with special reference to education. N.Y: University of Chicago Press, 1964. 288 p.

5. Schumpeter J. Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. – Springer US, 2003. (рус. Шумпетер, Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982.)

6. Сулейменов И.Э., Габриелян О.А., Пак И.Т., Панченко С.В., Мун Г.А. Инновационные сценарии в постиндустриальном обществе. Алматы – Симферополь, 2016, 218 с.

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ В РАЗВИТИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ: ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГА

Егорычев А.М.

академик МАНПО, доктор философских наук, профессор кафедры
социальной педагогики РГСУ, г. Москва

Социальная педагогика является одной из древнейших социальных практик человеческого сообщества по воспитанию человека, его подготовки к жизни. Можно говорить о том, что социальная педагогика выступает важным основанием культуры любого национального сообщества планеты Земля.

Россия, как и любое другое государство, прошла свой путь развития, сотворив свою национальную культуру, накопив свой уникальный педагогический опыт по воспитанию подрастающего поколения, его подготовки к жизни и труду в своем Отечестве.

Несмотря на разные исторические периоды развития России, её накопленный педагогический опыт не просто сохранялся, он проверялся временем, ложное отсеивалось, добавлялось то новое, что соответствовало реалиям нового времени и не противоречило культурному архетипу русского народа. Важное и особое место в развитии отечественной системы образования играло направление, связанное с воспитанием личности, обладающей высоким уровнем патриотизма и долга перед государством и обществом.

Необходимо отметить, что истоки данного направления относятся к раннему периоду становления государственности на Руси-России. Особую роль в его утверждении в системе общественного сознания и развитии государственной системы образования в стране сыграли прогрессивные цари (Иоанн Грозный, Петр I, Екатерина II), многие государственные служащие,

просветители, философы, религиозные деятели, ученые и педагоги (И.И. Бецкой, А.А. Барсов, А.Н. Радищев, Н.И. Новиков, Ф.С. Салтыков, И.Т. Посошков, В.Н. Татищев, др.).

Процессы развития педагогических знаний приобретали особую активность в социокультурные переломы развития страны. В такое время рождаются новые педагогические идеи, разрабатываются инновационные положения и теории, утверждаются социально-педагогические практики, содержащие новые идеи и подходы к воспитанию подрастающего поколения. Многие из того, что выработывалось в такие периоды, сегодня представляет не просто огромный исторический социокультурный образовательный потенциал, но и непреходящую ценность, имеющую научную и практическую значимость на любом историческом этапе развития российского государства и общества.

Сегодня в новый период экономического и социокультурного развития России и бывших республик Советского Союза (страны СНГ), произошла переоценка прежних смыслов и ценностей, идеалов, направлений развития. В большей мере это коснулось и системы образования. Тем не менее, интерес к накопленному образовательному и педагогическому опыту советского периода достаточно высок, как в российском научно-образовательном сообществе, так и за рубежом.

Начиная с 1917 года в России, начался великий социокультурный перелом. В советский период вся образовательная деятельность организуется в рамках идеологии строящегося социализма, принимает вид единой общегосударственной системы, охватывающей все слои населения, все большие и малые народы огромной империи. В водоворот нового времени были включены 15 республик, имеющих свой национальный социокультурный и образовательный потенциал. Это было великое и одновременно противоречивое время. Время свершения великих дел и разрушение родовых национальных основ народов, входящих в состав советской империи.

В стране, за достаточно короткий срок были решены многие проблемы и задачи, оставшиеся в наследство от гражданской войны и эпохи до 1917 года. По сути, была создана новая по содержанию и направленности система образования, которая обладала важнейшими качествами – бесплатность и доступность для всех социальных слоев. Было введено всеобщее среднее образование. Начато движение по развитию всеобщего образования населения огромной страны – детей и взрослых.

Тем не менее, в основу политики развития системы отечественного образования Советской страны были положены те же принципы, которые выражали необходимость воспитания долга, как нравственной формы поведения личности, её отношения к себе, своей стране, труду, семье. В своем обобщенном понимании эти деонтологические принципы рассматривались как основа нравственного руководства к действию человека социалистического общества.

Уже в 1917 году Государственным комитетом по народному образованию было подготовлено несколько десятков законопроектов, касающихся образования. Это положение о введении обязательного обучения, об общедоступности начального образования, временные правила об управлении делом народного образования в губерниях, уездах и городах, религия в школе и другие документы.

В марте 1918 года руководитель страны В.И. Ленин определил стратегию действий по превращению России в современную цивилизованную страну с могучей экономикой и широко образованным народом. А.В. Луначарский, нарком просвещения, получив прямое указание, немедленно принялся за разработку концепции социалистической системы народного образования. Под названием «Основные принципы единой трудовой школы» концепция А.В. Луначарского была опубликована 16 октября 1918 года. Государственный деятель писал о том, что новая школа должна быть не только доступной и, как можно скорее, обязательной для того, чтобы она прочно укрепилась, она должна быть еще единой и трудовой [5].

Шла планомерная и системная работа Советского государства по развитию национальной системы образования, разработки её методологии, наполнение её новым содержанием. Этот период связан с появлением новых педагогических идей и концепций в развитии образования, а также опыта социально-педагогической деятельности по реализации новых подходов к воспитанию и обучению детей, подростков и молодёжи, их подготовки к жизни в социалистическом обществе (В.И. Ленин, А.В. Луначарский, М.И. Калинин, Н.К. Крупская, С.Т. Шацкий, В.Н. Сороки-Росинский, А.С. Макаренко, М.В. Круженина, Н.М. Шульгин, мн. др.).

Эти выдающиеся политики, государственные деятели, педагоги и практики пытались обосновать и реализовать социально-значимую цель – воспитания нового человека, честного, трудолюбивого и образованного, высокоморального коллективиста с высоким уровнем долга и ответственности перед своим народом и страной. Их педагогические идеи и содержание реализуемой социально-педагогической практики, в своей общей основе, были единены. Они выражали принципиальное положение, которое выражалось в необходимости соединения обучения с жизнью и трудом на благо общества; создании позитивных условий для развития у детей, подростков и молодёжи моральных и нравственных качеств и способностей, формирования у них мировоззрения, включающего чувства патриотизма, уважение к человеку труда, долг и ответственность. Всё то, что отвечает целям и задачам строительства социалистического общества.

Историческая доктрина социалистического воспитания и образования за короткое время вошла в социальную ткань всего российского общества, стала обретать реальные черты в педагогических концепциях и теориях, созидательной практике строительства социализма. Она активизировала научно-педагогическую мысль практически во всех братских республиках Советского союза, в которых шел активный процесс формирования новой

личности, обладающей деонтологической готовностью, имеющей глубокий нравственный смысл. Деонтологическое сознание человека (гражданина страны) обеспечивает его готовность исполнения гражданского долга. Личность нового социалистического общества должна обладать твердыми нравственными убеждениями, выражающие основы её мировоззрения, которые позволяют действовать такому человеку осознанно в соответствии с нравственными нормами общества, личным и профессиональным долгом.

Советская педагогическая теория и практика создавалась выдающимися людьми своего времени (М.Я. Басовым, А.С. Бубновым, М.Н. Покровским, Л.С. Выготским, П.П. Блонским, В.Н. Сороко-Росинским, А.С. Макаренко, А.К. Гастевым, А.В. Луначарским, П.А. Тюркиным, А.Г. Калашниковым, А.А. Вознесенским, И.А. Каировым, Е.И. Афанасьевым, В.А. Сухомлиным, Л.В. Зенковым, Б. Элькониним, В.П. Потенкиным, Э.В. Ильенковым, А.Н. Колмогоровым, Н.А. Менчинской, С.А. Калабалиным, А.С. Калабалиным, мн. др.).

Вопросы социального воспитания советского человека, его социализации, становятся важнейшими в системе отечественного образования, что актуализировало повсеместное развитие социально-педагогической мысли на всем огромном пространстве советской страны. Был накоплен значительный опыт по формированию гармоничной и всесторонне развитой личности с высоким уровнем деонтологического сознания.

В 80-е годы XX столетия в стране развивается разветвленная сеть разнообразных комплексов: социально-педагогических, образовательно-культурных, сельских школ-комплексов и т.п. Формировалась и утверждалась идея целенаправленного накопления социально-педагогического опыта. В педагогической науке этот период характеризуется усилением внимания исследователей к проблемам социального воспитания и социализации подрастающего поколения, попыткой осмыслить и рассмотреть идеи педагогики среды, проблемы и противоречия ее развития в иной социальной ситуации применительно к данному этапу эволюции общества, включая вопросы деонтологии (Г.М. Кертаева, Л.В. Мардахаев, А.В. Мудрик, Л.И. Новикова, А.М. Егорычев, А.Ф. Дайкер, др.).

1991 год «разорвал» огромную империю на части. Каждая республика (вновь организованное государство) начинает сложную и тяжелую фундаментальную экономическую и социокультурную перестройку, обретение своей государственности. Это был труднейший период в жизни всех стран бывшего союза, который резко разграничил население по уровню и качеству жизни, усилил социальную напряженность, породил обездоленность значительной части российского народа. Это обострило и актуализировало проблему поиска путей оздоровления общества, защиты населения, его интересов, потребностей, прав. Это, в свою очередь, породило проблему, разработки адекватных времени образовательных стандартов по всем направлениям профессиональной деятельности, выработке новой методологии системы образования, подготовки соответствующей

теоретической основы, конструирование эффективных моделей системы социальных служб, приемлемых для различных национально-региональных условий государства, и др.

Это сложное время характеризовалось активизацией социально-педагогической научной мысли, расширением научных исследований проблемного поля в образовании стран СНГ, прежде всего социальной педагогики. Необходимо признать, что, несмотря на достаточно жесткую идеологизацию всей социальной системы советского государства, были достигнуты значительные результаты, как в науке, так и в образовании. Более того, все последующие научные труды ученых в области педагогической науки в своей основе опирались на достижение ученых этого времени.

Основные итоги развития научной мысли в России нового времени стали диссертации, монографии, учебные пособия, учебники, научные статьи по социально-педагогической проблематике (В.Г. Бочарова, И.А. Липский, В.А. Никитин, С.И. Григорьев, А.В. Мудрик, Г.Н. Филонов, М.А. Галагузова, Л.В. Мардахаев, А.Г. Селевко, М.В. Шакурова, П.А. Шептенко, Г.А. Воронина, Е.И. Холостова, Л.Е. Никитина, Б.З. Вульф, А.М. Егорычев, Э.Ш. Камалдинова, А.И. Ходаков, Н.И. Бабкин, Г.В. Мухаметзянова, Ю.Г. Антонова-Грибанова, М.М. Плоткин, Н.С. Дежникова, А.Д. Лопуха, В.А. Фокин, Н.И. Бабкин, С.А. Калабалин, А.С. Калабалин, и др.).

Здесь стоит отметить один важный момент в формировании нового образовательного пространства, как в России, так и в странах бывшего Советского Союза. Дело в том, что образование является достаточно открытой системой. Её развитие связано не только с национальными социокультурными процессами родного сообщества, но и теми научно-педагогическими знаниями, которые вырабатываются в окружающем мировом пространстве.

В этой связи хотелось бы отметить роль известного казахстанского ученого-педагога Кертаевой Галиябану Махметовны в развитии социально-педагогического знания в образовательном пространстве стран СНГ. Она выступает одним из немногих ученых, посвятивших свои научные изыскания проблеме деонтологии в профессиональном педагогическом образовании. Как ученый и человек она состоялась в советский период, создав прочные методологические основы для дальнейших исследований в педагогике высшей школы, прочно утвердив себя в избранном направлении – деонтологии в образовании. Сегодня она успешно продолжает свою научную деятельность на прочной методологической основе, внося значимый вклад в развитие социально-педагогической науки.

Г.М. Кертаева постоянно говорит и пишет о том, что в профессиональной подготовке будущего учителя «...особое место должно уделяться проблемам деонтологической подготовки» [1, с. 320]. Данная позиция казахстанского ученого основана на её многолетнем научном опыте и уверенности в том, профессия учителя отличается высоконравственной деятельностью, любовью к детям, «осознанием своего долга в необходимости

осуществления профессиональной деятельности, соответствующей этому долгу» [1, с. 322].

Профессиональная деятельность педагога во все исторические времена всегда была связана с его духовно-нравственным отношением к миру и своим подопечным (воспитанникам). Как указывает Г.М. Кертаева и Л.В. Мардахаев, в условиях нового времени «Данный факт диктует необходимость в педагогических вузах обеспечить не только соответствующую подготовленность педагога к самореализации по профессиональному назначению, готовности к этому, но формирование у него высочайшее чувство ответственности за свою деятельность и ее результат по отношению к каждому учащемуся. Подготовленность педагога проявляется в умении создавать благоприятную среду обучения и воспитания, стимулировании активного деятельностного проявления каждого обучающегося» [2].

В заключении можно сделать следующие выводы:

1. Система образования выступает базовым институтом в развитии любого национального сообщества и государства, всех его структур и направлений деятельности.

2. Система образования выступает самым консервативным социальным институтом в развитии общества. Её развитие жестко связано с исторической преемственностью педагогических знаний и социально-педагогического опыта, их учетом в дальнейшей разработке фундаментальной теории педагогики и социальной педагогики.

2. Важнейшим лицом в реализации социальной политики государства выступает учитель, его профессионализм в воспитании подрастающего поколения, подготовка его к жизни и труду.

3. Существенным моментом в профессиональной подготовке учителя выступает его деонтологическая готовность к осуществлению профессиональной деятельности, сформированная нравственная позиция его гражданского долга.

Литература:

1. Кертаева Г.М. Деонтологический аспект компетентного подхода в профессиональном педагогическом образовании // Понятийный аппарат педагогики и образования: сб. научных трудов / Отв. Ред. Е.В. Ткаченко и др. – Екатеринбург: СВ-96, 2012. – С. 320-326.

2. Кертаева Г.М., Мардахаев Л.В. Формирование деонтологической направленности сознания будущих педагогов // Научно-аналитический электронный журнал «ЦИТИСЭ». – 2016. – № 2.

3. Кертаева Г.М. Основы педагогической деонтологии: учебное пособие. – Павлодар: ПГУ им. С. Торайгырова, Кереку, 2009. - 283.

4. Кертаева Г.М. О психологическом комфорте на уроке: учебно- метод. пособие. – Алматы, 1998. – 110 с.

5. Луначарский А.В. О народном образовании. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1958. – С. 529-530.

6. Мардахаев Л.В. Деонтология социальной педагогики, ее сущность и содержание // Педагогика және психология – Педагогика и психология: ғылыми-әдістемелік: научно-методический журнал. – 2012. – № 3(12)-4(13). – С. 22-30.

МОДЕРНИЗАЦИЯ МЕХАНИЗМА АНАЛИЗА ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Додуева Саихат Жабраиловна

кандидат филологических наук

Федеральное государственное бюджетное научное учреждение
«Институт стратегии развития образования Российской академии
образования». г.Москва

Первый этап на пути разработки программы развития образовательной организации – это анализ состояния образовательной системы, понять, что требуется изменить, чтобы образовательная деятельность было более результативной. При развитии образовательной организации реализуется логическая последовательность этапов постановки и решения проблем образовательной деятельности: проблемно-ориентированный анализ функционирования образовательной системы; проектирование желаемой в будущем образовательной системы (определение целей развития); стратегическое планирование преобразований в образовательной системе; разработка инновационных проектов решения частных проблем; осуществление нововведений; оценка результатов преобразований и институализация изменений в образовательной системе [6],[2],[4],[1].

Первый шаг на пути к определению целей развития общеобразовательной организации и планированию их достижения – критический анализ образовательной деятельности и ее условий. Разработчикам программы развития общеобразовательной организации необходимо определить: что требуется изменить, чтобы она в будущем могла работать лучше, чем в настоящем. Следовательно, развитие общеобразовательной организации (далее – ОО) начинается с анализа функционирования ее образовательной системы и выявление актуальных направлений и задач ее совершенствования – выявления проблем, решение которых позволит повысить эффективность работы ОО [2]. Этот этап на пути разработки программы развития ОО необходим для того, чтобы зафиксировать уровень, достигнутый образовательной системой, и тем самым определить исходную точку для дальнейшего ее развития. Иначе говоря, анализ должен обеспечить выявление проблем, решение которых позволит повысить качество реализации ФГОС второго поколения, а также эффективность образовательной деятельности педагогического коллектива ОО, отдельных педагогов и администрации образовательного учреждения.

Анализ функционирования образовательной системы ОО ориентирован на выявление одной общей проблемы – проблемы повышения качества образования. Однако для решения проблемы ее нужно конкретизировать и структурировать, то есть представлять в виде совокупности связанных между собой частных проблем, решая которые можно получить решение общей проблемы. Задача анализа и состоит в том, чтобы конкретизировать и структурировать общую проблему, обеспечивая тем самым возможность ее решения по частям [3].

Проблемы деятельности ОО возникают вследствие процессов, протекающих в ее внешней среде или же внутри нее. Поэтому необходимыми этапами анализа являются анализ внешней среды ОО и анализ ее состояния.

Процессы во внешней среде могут: породить изменения требований к результатам работы ОО (это означает изменение социального заказа); создавать возможности для достижения более высоких, чем прежде результатов; породить угрозы снижения эффективности образовательной деятельности. Поэтому необходимо регулярно проводить анализ окружения, чтобы своевременно выявлять проблемы, возникающие в связи с происходящими вовне изменениями. Чем интенсивнее и радикальнее эти изменения, тем сложнее своевременно реагировать на них, и тем большее значение приобретает их отслеживание и понимание.

Наиболее существенное влияние на деятельность ОО могут оказывать изменения: в социальном заказе; в нормативно-правовой базе; в источниках и объемах финансирования; в составе и качестве образовательных услуг, предоставляемых конкурентами ОО.

Поэтому на этапе анализа внешней среды ОО основными шагами выступают:

- анализ изменений характеристик социального заказа;
- анализ изменений в нормативно-правовой базе;
- анализ изменений в источниках и объемах финансирования;
- анализ изменений в составе и качестве услуг, предоставляемых конкурентами.

При анализе внешней среды ОО, прежде всего, должны быть осмыслены тенденции изменений требований к выпускникам системы образования. Особенно важно это на этапе введения федеральных государственных образовательных стандартов в общеобразовательных организациях, целевые ориентиры которых требуют от абсолютного большинства ОО критического пересмотра тех целей образования, которые они перед собой ставили. С другой стороны, анализ нововведений в общем образовании показывает, что имеются педагогические разработки, которые могут быть использованы для совершенствования педагогических систем образовательной организации.

Но, чтобы принимать обоснованные решения о корректировке целей ОО, недостаточно только анализа общих тенденций развития общего образования. Не менее важное значение имеет понимание региональной и муниципальной ситуаций и перспектив их изменения, так как ОО призвана удовлетворять,

прежде всего, потребности своего района, города в качественных образовательных услугах.

Социальный заказ – фактор, который существенно влияет на качественные изменения в образовательной системе, его структуре, содержании и способах. Социальный заказ – это: обеспечение государственных гарантий доступности и равных возможностей в получении полноценного образования; достижение нового, современного качества образования; формирование механизмов привлечения и использования внебюджетных ресурсов; повышение социального статуса и профессионализма работников образования. Социальный заказ может касаться практически всех аспектов образования – от результатов до форм организации. Он неоднороден, как неоднородна структура общества. При этом ожидания различных социальных групп могут касаться различных уровней и аспектов системы образования в целом.

В виду многоуровневости общественной потребности следует детализировать структуру социального заказа и выделить следующие его уровни: государственный заказ – определение требований со стороны государства к организациям (учреждениям) в соответствии с запросами и интересами общества, регламентированное в соответствующих документах; совокупность целей, способов и средств формирования и распространения государственной идеологии в социуме; заказ со стороны организаций и учреждений – их потребность в определенных видах продукции или услуг данного учреждения; личностный заказ – конкретная общественная потребность личности в определенном виде продукции или услуг, актуальная для общества в целом или для определенной его части.

В общем виде социальный заказ – это общественная потребность, актуальная для общества в целом или для определенной его части. Для ОО – это отражение интересов тех сторон, чьи потребности удовлетворяются в процессе его деятельности.

В качестве заинтересованных сторон, участвующих в формировании социального заказа, выступают: непосредственные участники образовательного процесса – учащиеся и педагоги; родители, представляющие интересы семьи; общеобразовательные организации; государство, представляющее интересы общества в целом. Поэтому анализ состояния и прогнозирование тенденций изменения социального заказа, адресуемого ОО, предполагает проведение опросов потенциальных субъектов социального заказа, в том числе родителей, педагогов, представителей Учредителя.

Основными компонентами социального заказа выступают:

- *государственный заказ* – требования со стороны государства к ОО в соответствии с запросами и интересами общества;
- *потребности учащихся;*
- *ожидания родителей;*
- *профессиональные потребности педагогов;*
- *требования и ожидания общеобразовательных организаций.*

Субъекты социального заказа неоднородны, поэтому формируемые ими компоненты социального заказа на образование не обязательно находятся в гармонии. Следовательно, от того, насколько точно в социальном заказе будут отражены все его компоненты, зависит быстрота, точность и полнота его выполнения.

Инвариантной составляющей государственного заказа на данном этапе выступают требования ФГОС второго поколения общеобразовательных организаций к результатам освоения основной образовательной программы, заданные в виде целевых ориентиров образования, представляющих собой возрастные характеристики возможных достижений учащихся на этапе завершения уровня общего образования. Эти требования не зависят от форм реализации образовательной программы, её характера, особенностей вида общеобразовательной организации.

Вариативная составляющая государственного заказа может быть представлена в примерных образовательных программах, так как каждая из примерных программ имеет свои отличительные особенности, свои приоритеты и целевые ориентиры, которые не противоречат ФГОС ОО, но могут конкретизировать и дополнять его требования.

На уровне регионов заказ также выражается в общественных докладах, законодательных актах, в регламентах и стандартах образовательных организаций.

Так как государственный заказ является основой для разработки образовательных целей его необходимо детально проанализировать, обсудить его особенности с коллективом и родителями.

Изменения профессиональных потребностей педагогов устанавливаются также в процессе бесед, анкетирования, опросов, публичного обсуждения проблем ОО [4]. Как показывают исследования, педагоги, в первую очередь, ждут толерантного отношения со стороны родителей; снижения документооборота; доступных образовательных программ; больше курсов повышения квалификации.

Анализ изменений в нормативно-правовой базе необходим, так как новые законодательные и нормативные акты, которые разработаны и переданы на утверждение в органы законодательной или исполнительной власти (касающиеся не только образовательной деятельности, но и хозяйственной) могут нести в себе как возможности, так и угрозы.

Прогнозирование вероятных изменений в финансировании следует осуществлять по основным источникам, даже если в данный момент какие-то из них не используются. Конечно, прежде всего, следует оценить предполагаемые изменения в объемах государственного финансирования, но только этим нельзя ограничиваться. Нужно анализировать также ситуацию на рынке платных образовательных услуг, тенденции ее изменения и выявлять возможности увеличения объема привлекаемых средств за счет обучения на платной основе или угрозы их уменьшения. Следует также выявить и оценить

изменения в возможностях привлечения средств спонсоров и угрозы потери тех средств, которые уже удастся привлечь из внебюджетных источников.

При анализе изменений в составе и качестве услуг, предоставляемых конкурентами, самым важным источником информации является, конечно же, интернет.

Все выявленные возможности следует оценить с точки зрения того, какую пользу могло бы принести их использование и какова вероятность эффективного использования каждой возможности.

Выявленные угрозы также следует оценить по двум параметрам: степени негативного влияния на ОО и вероятности реализации этих угроз.

Литература

1. Афанасьева Т.П. Выявление актуальных направлений и задач совершенствования педагогической системы ОУ: Методические рекомендации для работников учреждений дошкольного образования/ Афанасьева Т.П., Елисеева И.А., Новикова Г.П. – М.: ИРОТ. – 2012.

2. Афанасьева Т.П. Разработка модели деятельности организации дошкольного образования по повышению качества реализации ФГОС ДО /Т.П. Афанасьева //Педагогическое образование и наука – 2015. – № 3. – С. 20-25.

3. Афанасьева Т.П. Технологии развития педколлектива, или как без проблем управлять педагогическим коллективом школы / Т. П. Афанасьева, И. А. Елисеева // Практическое пособие. – М: АРКТИ. – 2007.

4. Афанасьева Т.П., Елисеева И.А., Новикова Г.П. Восприимчивость учреждений дошкольного образования к новшествам и методы ее повышения: монография.– М.: ИРОТ, 2011.

5. Лазарев В.С. Модернизация механизмов инновационной деятельности //Педагогическое образование и наука. – 2013. – № 5.

6. Новикова Г.П., Афанасьева Т.П., Елисеева И.А. Проблемы готовности организаций образования к реализации ФГОС //Педагогическое образование и наука. – 2013. – № 5. – С. 33-38.

МЕТОДИКА КОНСТРУИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ФИЛОСОФИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ ПЕДАГОГИКИ»

Таубаева Ш.Т.

д.п.н., профессор кафедры педагогики и образовательного менеджмента
КазНУ имени аль-Фараби, г.Алматы

Современная цивилизация стремительно меняет мир образования, обуславливает рождение новой культуры образования. Этому способствует постоянно растущее количество диссертаций, фундаментальных и прикладных исследований, призванные отвечать современным потребностям человека и

развивающегося мира. Полученные результаты исследований влияют на состояние и перспективу образовательной практики.

Действительно, современный человек, живущий в высоко техническом и поликультурном обществе, все больше ощущает растущую ответственность за собственные поступки, собственный выбор. Все чаще он сам становится активным участником формального, неформального и информального образования, автором своего образования. Существенно меняются привычные роли субъектов образовательного процесса. Заметно усложнились проблемы воспитания и социализации. По этой же причине появились новые специальности: «Педагогика и психология» и «Социальная педагогика и самопознание». Учитывая современные тенденции развития гуманитарных наук и общества в целом, можно ожидать, что сегодня именно педагогика может стать связующим звеном всего научного знания о человеке, лидером современного человекознания. При этом исследования по педагогическим наукам занимают ведущее место в общем массиве гуманитарных наук [1].

Докторанты, обучающиеся по специальностям «Педагогика и психология» и «Социальная педагогика и самопознание», готовят и защищают диссертации по актуальным проблемам педагогики, психологии, социальной педагогики и самопознания. Как известно, нормативное закреплено следующее понимание диссертации – это квалификационная научная работа, в которой на основании теоретического анализа и эмпирического исследования решаются крупные научные проблемы или научные задачи, показывается логика и приемы научного поиска.

От педагога-психолога, социального педагога, преподавателя самопознания требуется подготовленность к эффективной профессиональной научно-исследовательской и аналитической деятельности в сфере воспитания, социализации и социально-педагогической деятельности в организациях образования, образовательной среде и социуме. Главными компетенциями представителей этих профессий становятся творческий подход к работе, стремление к поиску инновационных форм психолого-педагогической поддержки, социально-педагогического сопровождения обучающихся, умение применять в профессиональной деятельности научно-исследовательский инструментарий. Основные виды их деятельности – проведение исследований, ведение аналитической и консультационной работы в различных функциональных областях названных специальностей. В связи с этим возникает необходимость уточнение назначения дисциплины «Философия и методология педагогики», ее роли и значения в подготовке конкурентоспособных кадров, систематизации междисциплинарных связей профессиональной образовательной программы специальности [2].

Динамика развития философии и методологии педагогики раскрывается через воспроизведение ее процессуально-онтогенетической, функциональной, структурно-морфологической системности благодаря вычленению следующих крупных блоков философско-методологического педагогического метазнания:

- общее представление о философии и методологии науки в целом, о философии и методологии педагогики в частности, подходы к ее определению;
- понятийно-категориальный аппарат философии и методологии педагогики;
- функции философии и методологии педагогики, структура философских и методологических знаний;
- совокупность методологических ориентиров, этапы и тенденции в развитии методологии педагогики;
- методология и методы педагогического исследования [3].

Дисциплина «Философия и методология педагогики» предназначена для освоения докторантам вышеуказанных блоков методологии педагогической науки с опорой на философию и методологию науки.

Введение философии и методологии педагогики в содержание подготовки будущего специалиста позволяет ему успешно ориентироваться в философских основах педагогики и ее методологии, организовать и провести научно-педагогическое исследование. Философия и методология педагогики создает основу разработки образовательной программы специальностей «Педагогика и психология» и «Социальная педагогика и самопознание» с учетом эвристического потенциала межнаучных связей педагогики с философией, науковедением и другими отраслями наук.

Дисциплинами, предшествующими изучению данной дисциплины являются: «История и философия науки», «Методология и методы педагогических исследований» в магистратуре, «Методология и методы психолого-педагогических исследований» в бакалавриате. В качестве дисциплин, содержащих знания, умения и навыки, необходимые для освоения изучаемой дисциплины, выступают: «Педагогическая системология», «Теории и технологии социально-педагогических исследований».

Целью изучения дисциплины «Философия и методология педагогики» является формирование системных компетенций докторантов в области философии и методологии науки, методологии педагогики, методологии и методики педагогического исследования. Задачами изучения дисциплины «Философия и методология педагогики» выступают:

- систематизация знаний докторантов о теоретических положениях философии и методологии науки, философии и методологии педагогики;
- углубление их знаний о методологических ориентирах в педагогическом исследовании;
- формирование навыков построения научного, понятийного и критериального аппарата педагогического исследования;
- выработка умений экспертизы научных исследований в области педагогики и проектов системы образования.

Докторанты должны знать:

- структуру педагогики как научной системы;
- историю и этапы развития методологии педагогики;

- понятийный аппарат методологии педагогики;
- методологические подходы и принципы в педагогике.

Докторанты должны уметь:

- определять направление, проблему и тему исследования;
- обосновать актуальность темы исследования с позиций методологии педагогики;
- трансформировать методологические подходы на предмет своего исследования;
- оформить и опубликовать результаты своего исследования;
- принять участие в дискуссиях по проблемам методологии науки и методологии педагогики, психологии, социальной педагогики;
- провести экспертизу научно-исследовательских программ ученых, авторских образовательных программ школ и вузов;
- дать экспертную оценку качеству педагогических исследований и проектов организаций образования [4].

В настоящее время дисциплина «Философия и методология педагогики» занимает важное место в подготовке докторантов в области педагогики. Содержание, объект и методы данной дисциплины разрабатываются с опорой на учебный курс «Философия и методология науки», *объектом* ее является сама педагогическая наука.

Методология педагогики представляет собой систему знаний о способах получения нового педагогического знания, которая в широком смысле включает теорию, общенаучные и специальные методы исследования ее предмета, в узком смысле – систему методов получения новой научно-педагогической информации, ее анализа, интерпретации и объяснения, которую:

• *понимают как:*

- систему общих гносеологических установок, определяющих направления исследовательской деятельности в педагогической науке, ее цели и структуру, а также принципы и методы получения нового знания;
- специальную дисциплину в рамках педагогической методологии, предметом которой вступает сам процесс педагогического исследования и методы его обеспечения;

• *рассматривают как:*

- теоретическое учение о научных методах;
- науку о методе, систему наиболее общих принципов, положений и методов, составляющих основу педагогических исследований;
- систему знаний о способах достижения нового педагогического знания;
- правила, согласно которым происходит принятие либо отбрасывание той или иной теории и исследовательской программы [5].

В раскрытии специфики и содержания методологических основ научного поиска или содержания своей деятельности педагоги-исследователи чаще всего используют понятия: «метод», «подход», «принцип», «закон», «идея», «логика», «парадигма», «теория». *Предметом методологии педагогики в*

узком смысле определяют как зависимость педагогической науки от характера и особенностей организации научно-исследовательской деятельности педагогов.

К настоящему моменту в научном сообществе сформировано понимание научного статуса методологии педагогики.

Методология педагогики:

- понимается как теоретическая система, научное знание о деятельности, связанной с поиском новых методов развития педагогики как научной системы и новых методов проектирования объектов педагогической практики как эмпирической системы; принципах организации, содержании, средствах и результатах этой деятельности;

- рассматривается как *система*, в которой методология научного познания и преобразования педагогической реальности как методология развития педагогической науки и педагогической практики не смешиваются и существуют как *разное в едином целом* [6].

Методология педагогики (от греч. *metodos* – путь исследования или познания и *logos* – слово, учение) может пониматься в разных смыслах, значениях и аспектах. Анализ литературы позволяет сделать вывод о сближении взглядов различных авторов на данную проблему, по крайней мере в том, что касается определения методологии педагогики как учения о структуре, логической организации, методах и средствах деятельности в области обеспечения эффективности и достижения результативности научно-познавательной и проектно-преобразовательной деятельности педагогов, их предназначения и функций.

Предмет методологии педагогики в широком смысле определяют как соотношение между педагогической действительностью и ее отражением в педагогической науке. Данная дисциплина расширяет и углубляет знание докторантов по методологии и методике педагогического исследования а также по оценке его качества [7; 9].

Уточняя объект и предмет методологии педагогики, необходимо описать *краткий исторический очерк развития науки дисциплины «Философия и методология педагогики», отражающей ее основные этапы*. Изучение истории, раскрытие логики и тенденций развития педагогической методологии обусловлено тем, что развивающаяся педагогическая наука, начиная с конца XIX в. и в течение всего XX в., дала основание:

- уточнять и раскрывать истоки появления новых методологических оснований и ориентиров в научно-педагогическом поиске, лежащих в основе обновления педагогической науки и практики, обогащения их новыми идеями или гипотезами;

- систематизировать методы и способы развития наиболее известных и признанных в научном сообществе педагогических идей, концепций или теорий.

- Это значит, что можно говорить о складывающихся в отечественной педагогике методологических традициях – истории поэтапного развития методологии педагогики [6; 8;].

В период всего XX и в начале XXI в. заложены фундаментальные основы развития методологии педагогики как самостоятельного научного направления через раскрытие:

- *объекта и предмета методологии педагогики* (Ф.Ф. Королев, М.А. Данилов, В.В. Краевский и др.);

- *сущности и специфики методологии педагогики, ее функций и принципиального отличия от философии, определение места в общей методологии наук* (М.А. Данилов, М.Н. Скаткин, В.В. Краевский, И.Я. Лернер, В.Е. Гмурман, Г.В. Воробьев и др.);

- *методов педагогических исследований и логики их развития* (Ю.К. Бабанский, В.И. Загвязинский, В.С. Шубинский и др.);

- *типологии и логики организации педагогических исследований* (В.М. Полонский и др.);

- *диалектического по своей природе характера развития и обновления системы эмпирических и теоретических знаний о педагогической действительности в ходе организации и проведения педагогического исследования* (Н.В. Бордовская) и др. [9; 15].

Результаты деятельности методологов включены в общий ход развития методологии педагогики в соответствии с периодами наиболее активной их научно-педагогической деятельности.

Первый этап процесса методологизации педагогики в конце 1960-начале 1970-х гг. сопровождался уточнением предметного поля, раскрытием структуры и функций методологии педагогики, определением эффективных способов взаимодействия педагогики с философией.

Второй этап процесса становления методологической традиции в педагогике в 1980-1990-е гг. характеризуют как процесс расширения методологической проблематики педагогических исследований и ее развитие в нескольких направлениях в рамках того или иного принятого научным сообществом методологического ориентира как доминирующего.

На третьем этапе (конец XX – начало XXI в.) ученые вновь обращаются к проблемам методологического характера в анализе процесса развития педагогической науки и практики [6; 10].

Дисциплина «Философия и методология педагогики» - новая. Учебной литературы в этой области немного. Исследуются проблемы структуризации и проектирования содержания философии и методологии науки в целом, философии и методологии педагогики в частности. Наиболее известны учебники и учебные пособия С.И.Гессена, Т. Куна, В.С.Степина, Г.И. Рузавина, В.П.Кохановского, В.М. Розина, О.Г. Прикот, И. Лакатос, В.П. Кохановского, Л.Х. Тургумбаева, Ж.М. Абдиьдина, К.Х. Рахматуллина, Т.Х. Габитова, Г.П. Щедровицкого, М.А. Данилова, Н.И. Болдырева, Ф.Ф. Королева, М.Н. Скаткина, В.С. Шубинского, Л.И. Новиковой, Я. Скалковой,

Б.С. Гершунского Я.С. Турбовского, В.В. Краевского, В.И. Журавлева, Ю.К. Бабанского, В.И. Загвязинского, В.М. Полонского, Н.Д. Никандрова, И.А. Липского, Н.В. Бордовской, В.И. Гинецинского, Г.Б. Корнетова, Л.В. Мардахаева, М.А. Лукацкого, М.В. Богуславского, А.В. Коржуева, Н.Д. Хмель, К.Ж. Кожахметовой, Ш.М-Х. Арсалиева и др. В этих учебных изданиях обобщены научные знания, накопленные в области педагогического науковедения [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14].

В учебнике «Философия и методология педагогики» автором предпринята попытка их учесть и систематизировать основные опубликованные материалы по дисциплине, а также уточнить философские и методологические ориентиры педагогики, методологические основы педагогических исследований. Учебник разработан на основе *авторской концепции формирования исследовательской культуры педагога новой формации*, результате анализа логической структуры учебных пособий, опубликованных по философии и методологии педагогики до настоящего времени. Поэтому в учебнике рассмотрены общедисциплинарная модель науки, концепции развития научного знания в философии науки, этапы развития методологии педагогической науки, система методологических подходов в педагогике, законы, категории, принципы, подходы, методы диалектики как методологии педагогического исследования [12; 13; 14].

Кроме того при написании учебника учтены новые требования к качеству образования по специальностям «Образование». Научная новизна учебника заключается в рассмотрении исследовательской деятельности в контексте усовершенствования методологических основы попытке их прикладного приложения. Это позволило уточнить логику построения дисциплины «Философия и методология педагогики», в которой предполагается гармоничное сочетание и развитие у будущих специалистов триады качеств: навыков исследовательской деятельности, творческих способностей и методологического мышления.

Учебник «Философия и методология педагогики» содержит шесть глав: «Философские и методологические основы педагогики», «Методологический фонд педагогики», «Методологические подходы в педагогике», «Методология научно-педагогического познания», «Методология и методика педагогического исследования», «Исследовательская культура педагога». В конце каждой главы докторантам предложены вопросы и задания для самопроверки знаний, таблицы, логико-структурные схемы в соответствии с содержанием философии и методологии педагогики как учебной дисциплины. В учебнике даны перечень трудов методологов педагогики, диссертаций по методологии педагогики, методологический тезаурус, тестовые задания, список использованных источников [15].

Основная цель учебника – помощь докторантам в успешном овладении философско-методологическими основами педагогики, понимании сущности методологии педагогики, механизмами использования методологических знаний в целях организации и проведения педагогического исследования.

Учебник знакомит обучающихся со смыслом, структурой, функциями методологии педагогики, историей ее развития, методикой конструирования научного, понятийного, критериального аппарата педагогического исследования.

Список литературы

1. Кохановский В.П. Философия и методология науки: Учебник для высших учебных заведений. – Ростов на Дону: «Феникс», 1999. – 576 с.
2. Философия и методология науки: Для аспирантов и магистрантов / Под ред. К.Х.Рахматуллина и др. – Алматы: Қазақ университеті, 1999. – 403 с.
3. Щедровицкий Г.П. Философия. Методология. Наука: Сб. статей. 1954-1989 гг. М., 1997.
4. Прикот О.Г. Лекции по философии педагогики. СПб., 1998.
5. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение и прикладную философию. М., 1995.
6. Вершинина Н.А. Методология исследования структуры педагогики. 13.00.01. Автореферат.... д.п.н. СПб, 2008. – 51с.
7. Данилов М.А. Всеобщая методология науки и специальная методология педагогики в их взаимоотношениях. М., 1971.
8. Краевский В.В. Методология педагогики: Новый этап: учеб. пособие для студ. Высш. Учеб.заведений/ В.В.Краевский, Е.В.Бережнов, - М.: Издательский центр «Академия», 2006 – 400 с.
9. Загвязинский В.И. Исследовательская деятельность педагога: учеб. пособие для студ. Высш. Учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 176 с.
10. Журавлев В.И. Педагогика в системе наук о человеке. М.: Педагогика, 1990.
11. Липский И.А. Социальная педагогика: методологический анализ. М.: ТЦ «Сфера», 2004. – 320 с.
12. Гмурман В.Е. Методологические проблемы педагогики: Сб. науч. трудов. М., 1977.
13. Бордовская Н.В. Педагогическая системология: учебное пособие. – М.:Дрофа, 2009. – 464 с.
14. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. – М.: Высшая школа, 2004. -512 с.
15. Таубаева Ш. Методология и методика дидактического исследования: учебное пособие. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 246 с.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ КӘСІБИ ҚҰНДЫЛЫҚҚА БАУЛУ

Шалғынбаева Қадиша Қадырқызы

педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан педагогика
ғылымдары академиясының академигі

Кажимова К.Р.

докторант

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Қазіргі таңда әрбір жеке тұлғаның құндылық қасиеттерін дамытып, қалыптастыруға аса мән беріліп отырғаны белгілі, әсіресе ұрпақтан-ұрпаққа мирас болып келе жатқан салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарын, тарихи-әдеби мұралар арқылы студенттердің жеке басының қасиетін дамыту мүмкіндігіне барынша көңіл бөлінгенін ғылыми-зерттеу еңбектерден аңғарамыз.

Кәсіби құндылықтар түсінігінің мазмұны маманның кәсіби қалыптасуы - өте күрделі әрі тұлғаның болжамдық үдерісі. Маманның кәсіби қызметкерге айналуы студенттің белсенділігіне, шығармашылығына, ынталану дәрежесіне байланысты. Э.Ф. Зеер тұлғаның өзіндік ұмтылуы арқылы кәсібиліктің биігіне жетудің бес кезеңін анықтайды: Оптация (латынша optatio – қалау, таңдау) тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктеріне байланысты мамандықты таңдауы; «Кәсіби дайындық» - мамандығына байланысты ситуация мен тапсырмаларды шешуде теоретикалық және практикалық тәжірибе жинауға, білім қабілетке бағытталған жүйе және профессионалды дайындық. «Кәсіби адаптация» - мамандыққа кіру, жаңа әлеуметтің ролін табу, кәсіби өзіндік анықтау, жеке кәсіби құндылықтарға ие болу, кәсіби маманданған қызметті орындауға тәжірибе жинау. «Кәсібилену» - өз қызметін квалификациялы орындау, жеке профессионалды құндылықтар мен қабілет, профессионалды қажетті білім интеграциясы, профессионалды позицияны дамыту. «Кәсіби іскерлік» – толық реализация, профессионалды қызметтің біртіндеп өзіндік қалыптасуы, негізгі интегралды психологиялық жаңа білімнің пайда болғаны [1].

Егер студент қызығушылығына қарай жүйелі мәлімдемелер түсіп отырса, студенттің даму үрдісі шапшаңдайды. Біз бұл жерде Л.В.Занковтың идеясын негізге алдық. Ол студент қоғамдық өмірдің әртүрлі жақтарымен еркін араластыру керек, әртүрлі студенттің дамуы үшін туындайтын шегіністерден қашпауымыз керек, керісінше, болашақ мамандың дамуына қандай дәрежеде ықпал еткенін айқындай отырып, жүргізу қажет. Тарихи ескерткіш мұраларға жүргізілген саяхат-сабақтар мен экскурсиялар болашақ мамандардың танымын қалыптастыруда негізгі орын алатынын практикадан байқауға болады.

Әртүрлі жүргізілген саяхат жұмыстары студенттердің ынтымақтастығын жетілдіреді. Бұл туралы психолог Л.С.Выготский: «Дербес жұмыс істегеннен гөрі бала ынтымақтастықта күштірек әрі

ақылдырақ болып, ол өзі шеше алатын интеллектуалды қиындықтар деңгейі жөнінен биікке көтеріледі...», - дейді.

Жалпы болашақ педагог маман бойындағы кәсіби құндылықтарын қалыптастыруға байланысты арналған ғылыми зерттеу еңбектерді зерделеу барысында студенттердің мәдени, кәсіби құндылықтарының қалыптасуы, олардың психологиялық дамуына байланысты арналған еңбектер сараланып, жүйеленгенін байқауға болады .

Құндылықтар өмірге, кәсіби еңбекке, шығармашылыққа, адам өмірінің мәніне баға беруден тұрады. Құндылықтар қоғам үшін ең маңызды деген әдет-ғұрыптар мен нормалар қызметін өзіне бағындырады және реттейді. Адам өзін қоршаған заттық және рухани әлемді құндылықтар арқылы бағалайды. Құндылықтар - қасиеттер. Қасиетсіз адам жануарға айналып кетеді. Кәсіби құндылықты жоғары қоймаған педагог маман ол студенттерге жасалған қастандық. Жалтырағанның бәрі алтын емес. Құндылықтарды танудағы ең қиын мәселе – нағыз құндылықтарды жалғандарынан ажырата білу.

Құндылықтар әр адам үшін әртүрлі болады. Реттілігіне қарай, маңыздылығына қарай өзгеріп отырады. Петракова құндылықтарды үш түрге бөледі: табиғи, жүре пайда болатын және абсалюттік. Табиғи және жүре пайда болатын құндылықтар тәрбие жүзінде адам бойында қалыптасады. Ал, абсалюттік – уақытқа бағынбайтын, өзгермейтін, бүкіл адамзат үшін маңызы зор мәңгілік құндылықтар. Жалпыадамзаттық құндылықтар адамбойында тұмысынан болады. Әр адамда рух бар. Рух дегеніміз жалпыадамзаттық құндылықтардың жиынтығы. Табиғи құндылықтармен жүре пайда болатын құндылықтар жалпы адамзаттық құндылықтарды жоя бастайды. Негізгі бес жалпы адамзаттық құндылықтарды атап айтар болсақ: ақиқат, сүйіспеншілік, дұрыс әрекет, ішкі тыныштық, қиянат жасамау.

Мәселен, С.Төрениязова «Мектеп оқушыларын сыныптан тыс оқу-тәрбие жұмысы арқылы дамытудың педагогикалық негіздері» атты ғылыми - зерттеу жұмысында оқушыны дамытуда білім мен тәрбие негізгі орын алатынын атап көрсете келе, дамудың бес жағдайын нақтылайды: психикалық дамуға - оқушының мінез-құлқының, ерік-жігерінің қабілетінің дамуы; денелік дамуға - дене бітімінің өз жасына сай болуы; рухани дамуға – оқушының ішкі жан дүниесінің сырттан әсер ететін күшпен өзара бірлігі; әлеуметтік дамуға - өздері өмір сүріп отырған қоғамдық ортаға үйлесе дамуы; жалпы дамуға – оқушының жан-жақты үйлесімді дамуы, - деп қорытындылай келе, сыныптан тыс уақытта оқушыларды дамытудың ғылыми-теориялық негізін айқындай отырып, оқушылармен жүргізілетін жұмыстардың тиімділігін арттыруға, үйірме жұмыстары мен қоғамдық ұйымдардың құрылымын айқындай отырып, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың тиімділігін нақтылайды. Мектеп оқушылары біздің болашақ студент, олар мектеп қабырғасынан құндылықтарды бойына сіңіріп келсе, ЖОО-ға келген кезде оларды кәсіби құндылыққа баулуымыз қажет.

Ал, Л.К.Керімовтің қиын балалар тәрбиесіне арналған еңбегінде, оларды «қиын балалар» етіп тәрбиелейтін әлеуметтік жағдайларға ғылыми

талдау жасай келе, тығырықтан шығу жолдарын саралап көрсетеді. Әсіресе, қиын балалардың мінез-құлқын түзетуде адамгершілік тәрбиесінің ықпалының мол екеніне тоқталады. Көп ұлтты Қазақстан жағдайында аралас мектептегі адамгершілік тәрбие мәселесі В.А.Кимнің еңбегінде негіз болады. Әрбір этникалық топтың бір ұжымда тәрбиелену барысында олардың ұлттық ерекшеліктеріне, салт-дәстүріне, әдет-ғұрыптарына аса мән бере отырып, адами құндылық қасиеттерін қалыптастыруда әр ұлт өкілдерінің ықпалын жан-жақты ашып көрсетеді.

Қоғам дамуының жаңа кезеңінде жоғары сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеудің ғылыми педагогикалық тұрғыда жүйесін жасаған Р.К.Төлеубекова адамгершілік тәрбиесі адамзат қоғамын үнемі толғандырып келе жатқан күрделі мәселенің бірі. Жаңа әлеуметтік мәдени жағдайда жеке тұлғаның адамгершілік, кәсіби тұрғыдан қалыптасуына байланысты, біріншіден, бүкіл адамзат қоғамының даму тарихында адамгершілік тәрбиесінің өзекті болғанын, екіншіден, философиялық, тарихи, әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық әдебиеттер мен зерттеулерге талдау жасай келе, адамгершілік адамның тұлғалық құрылымында ең алдымен өзін танып білуі, олар мен адамгершілік қарым-қатынасы адамгершілік тәрбиенің бір қыры, үшіншіден, қазіргі жаңа әлеуметтік мәдени орта жағдайында адамның адамгершілік тұрғыдан қалыптасуы өзі өмір сүріп отырған қоғамның және әлеуметтік ортаның, оның жанды саласы-мектептің алатын орнының маңызы зор екеніне тоқталады [2].

XIX ғасырдың 60 жылдары мен XX ғасырдың 90 жылдары аралығындағы адамгершілік тәрбиесінің дамуы тарихын зерттеген Э.А.Урунбасарованың еңбегіндегі қазақ төңкерісіне дейін және төңкерістен кейін де қоғам дамуында адамгершілік тәрбиесінің басты орын алғанына архив деректерін негізге ала отырып тұжырымдайды. Қазіргі таңда кәсіби құндылық ең өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Ал, болашақ мектеп мұғалімдерін мектепте адамгершілік тәрбиесін ұйымдастыруға байланысты А.А.Калюжный, А.А.Аманжолова, С.Қ.Әбділдинаның еңбектері арналған.

Бүгінгі жас ұрпақ бойындағы адамгершілік, кәсіби құндылықтарды қалыптастыруда ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан мұралардың маңызының мол екенін ұстаздық тәжірибеден көріп отырмыз. Себебі, студент менталитетіне жақын, күнделікті отбасындағы, қоршаған ортадағы ізгіліктер адам бойынадағы құндылықтарды дамытуға ықпалы мол. Тәжірибе барысында қоршаған ортаның студенттерге қандай ықпалы болатынына зерттеу жүргіздік. Зерттеу барысында студенттердің көңіл-күйіне сыртқы қоршаған ортаның ықпалының мол болғанын тәжірибелік зерттеу жұмысында айқындады. Әсіресе, қоршаған табиғи ортамен тікелей қарым-қатынаста болу арқылы табиғаттың небір қыр-сырын білуге мүмкіндік алады.

Тәрбие арқылы халықтың тұрмысын жақсарту және оның таным қабілетін дамыту мәселелерін педагогика таптық қоғамды жойып, жаңа

демократиялық қоғамды құрғанда ғана іске асыруға болады деп қарастырады [3].

Тәрбие процесінде студент өзінің дамуына қажетті жағдайларды пайдалануы тиіс. Осыған орай, тәрбиеші тәрбие арқылы студенттер түрлі іс-әрекеттерін тиімді етіп, ұйымдастырады, оның дамып жетілуіне қажетті материалдарды іріктеп алады, айналадағы табиғи және әлеуметтік ортаға көзқарасын дамытады.

Тәрбие жұмыстарының сара жолдарын табудың нәтижесінде студенттің ой-өрісі кеңиді, эстетикалық сезімі мен талғамы артып, адамгершілік сапасы қалыптасады сонымен қатар кәсібине деген қызығушылығы артады.

Оқытушылардың берген тәлім тәрбиесі, берген білімі тәлім алып жатқан болашақ педагог маманның тәрбиесіне, сана сезіміне едәуір ықпал етеді. Адамгершілік тәрбиесі белгілі жүйеде жүзеге асырылады. Мектепті бітіргеннен кейін адам мінездің жаңа сапаларын игермейді, қайта бұрынғыларын шыңдай түседі немесе түзетеді. Сол себепті балалардың мектептегі адамгершілік тәрбиесі өте шеңберлі болуы тиіс. Әрі қарай адамгершілік тәрбиесін жоғары және арнаулы оқу орындарында жалғасын табады [4].

Педагогика адамгершілік тәрбиесінің мазмұнымен ұйымдастырушының қоғамдық мораль сипатына тәуелділігін объективтік заңдылық деп санайды.

Адамгершілік тәрбиесі: ережені түсіндіру және оны санамен қабылдау, оны бекіту және өмірде, мінез-құлқында оны қолдану сияқты белгілі бір кезеңдерден тұрады екен деп ойлап қалуға болмайды.

Ережені жай игеру адамгершіліктің дамуына, адамның жетілуіне жағдай жасамайды. Студенттің қоршаған орта, түрлі өмірлік жағдайлар ықпалында болатындығын жоғары оқу орын ескеріп отырады. Студенттің өмір процесінде қалыптасқан адамгершілік тәжірибесі бұл жөніндегі оқу орны мақсатымен сәйкес келе бермейді, ол кейбір жағдайда қарама-қарсы қайшылықта болуы мүмкін. Сол себепті оқу орны тәрбие жұмысын студенттің адамгершілік тәжірибесін негізге ала құрады және біздің қоғамымызда қабылданған моральдық принциптерді бекіте түсуге тырысады.

Сондай-ақ жеке тұлғаның адамгершілік тәрбиесі бір жақты процесс емес, ұзақ процесс, ол тәрбиешілердің сыртқы ықпалымен бірге, тәрбиеленушінің өзіне жүргізетін жұмысын қамтиды.

Адамгершілік тәрбиенің басқа ерекшелігі – үлкен концентризм де осымен тығыз байланысты. Әр қилы адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға оқудың барлық кезеңінде қайта оралып, балалар ұғымын жаңа, тереңірек мазмұнымен байытып отырамыз. Түсініктері байып, адамгершілік санасының өсуімен қатар, оқушылар мінез-құлықтың жаңа дағдылары мен әдеттерін игереді.

Сөйтіп, студент өмірін ұйымдастыруды жан-жақты адамгершілік теориясын иерумен ұштастыру – жас ұрпақты адамгершілік жағынан шынықтырудың негізгі жолы.

Адамгершілік тәрбиесі күрделі де қайшылыққа толы процесс. Тәрбие ісінде тұқым қуалаушылықтармен, орта және тәрбиешілер талаптары арасындағы қайшылықтармен есептесуге тура келеді. К.Д.Ушинский «Біз табиғи бейімділігімізге сәйкес келетіннің бәрін жеңіл де, оп-онай меңгереміз, ол оған қайшы немесе жат нәрселерді қиыншылықпен қабылдаймыз, ойда нашар сақтаймыз, тек ұзақ уақытқа күш-жігердің арқасында ғана өз табиғи мінезімізге айналдырамыз» – деген болатын. Бұл ойдың дұрыстығына әрбір тәрбиеші өз тәжірибесінен көз жеткізеді. Міне-құлықтағы қалыптасқан дағдыларды жоғары жаңа талаптар негізінде қайта құру әрқашан қиындықпен іске асады [5].

Адамгершілік тәрбиесі дегеніміз – адамның моральдық қасиеттерін, мінез-құлқын, тәртібін, адамгершілік сезімі мен сапасы белгілі бір мақсатқа бағыттап қалыптастыру.

Адамгершілік тәрбиесінің мазмұна, ең алдымен, Отанға, елге деген сүйіспеншілік, борыш сезімін тәрбиелеу, жолдастық, достық, жанашырлыққа баулу жатады.

Адамгершілік тәрбиесінің мазмұнына үлкенді сыйлау, тыңдау, беделін мойындау, еңбек адамдарын құрметтеу, қамқорлық жасау сияқты адалдыққа, шыншылдыққа, қарапайымдылыққа, батылдыққа, ұстамдылыққа, ұйымшылдыққа тәрбиелеуде жатады

Адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі жолы-оқу процесі мен оқушылардың, студенттердің, болашақ мамандардың күнделікті өмірін, іс-әрекетін тиімді тәрбие шараларын ұйымдастыру. Оқушылардың адамгершілік туралы түсінігі мол болғанымен, тәжірибеде іс-әрекеті, тәртібі, біліміне сәйкес келмейтін жайлар көзделеді .

Сондықтан кәсіби құндылық жайында түсінік, білім берумен қатар дұрыс тәртібін, іс-әрекетін ұйымдастыруды көздейді. Жалпы болашақ педагог мамандарды кәсіби құндылыққа баулу ол біздің парызымыз.

Әдебиеттер

1.Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования. М.: Издательский центр «Академия», 2013. - 416 с.

2.Төлеубекова Р.К. Өзгермелі әлеуметтік-мәдени жағдайда мектеп оқушыларына адамгершілік тәрбие берудің педагогикалық теориялық негіздері. Алматы, 2000 -146 б.

3.Әлиева К. Адамгершілік сезімін қалыптастырудың теориялық негіздері / Бастауыш мектеп. 2004 ж. №3

4.Жарықбаев Қ. Тәлім – тәрбие. Алматы 1995 ж.

5.УшинскийК.Д. Педагогические сочинение в шести томах.Том3.Изд-во: Педагогика.-М.,1989.-С.234.

ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ: ПРЕЗЕНТАЦИЯ НОВОГО КУРСА

Тесленко Александр Николаевич

доктор педагогических наук, доктор социологических наук., профессор
АО «Университет КАЗГЮУ», г.Астана

Фундаментальные социально-экономические преобразования в Республике Казахстан повлияли на процессы социализации людей, на все стороны общественной жизни. Радикально изменились содержание образования и профессиональной подготовки специалистов. Новая социальная ситуация требует серьезного пересмотра учебно-воспитательного процесса в вузах и школах, выявления возникающих проблем, которые в новых исторических условиях должны рассматриваться на принципиально иной основе. Становятся востребованными социальной практикой новые концептуальные подходы в конструировании содержания образования, повышения эффективности воспитания и социализации личности.

Особую роль в целеполагании и совершенствовании воспитательной работы с молодым поколением играет качество преподавания психолого-педагогических дисциплин. Анализ положения дел в гуманитарных вузах убедительно свидетельствует о том, что изложение курса педагогики явно не соответствует требованиям сегодняшнего дня, социальным ожиданиям. В тоже время в обществе неизменно вырос интерес к проблемам социализации, образования и воспитания подрастающего поколения. Причина, однако, ни сколько в качестве преподавания, сколько в содержании этой важной для будущего специалиста в социально-гуманитарной сфере учебной дисциплине.

Современный момент развития педагогики характеризуется открытостью и ее широкой междисциплинарной интеграцией с другими социально-гуманитарными науками, и, прежде всего, с психологией. Психологическая наука с каждым годом привлекает к себе все большее внимание в обществе, главным образом своей направленностью на обеспечение гуманизации общественной жизни, формирования гражданского общества с гуманистической направленностью. В последние годы психологи все больше внимания уделяют проблеме социальной интеграции индивида в сложившиеся общественные структуры, его отношения с социальным окружением (как в узком, так и широком смысле).

Ключевым понятием для описания этих взаимодействий является понятие «социализация». В психологии под социализацией принято понимать «процесс и результат усвоения и активного воспроизводства индивидом социального опыта, осуществляемый в деятельности и общении» [1, 373].

Основы психологического знания необходимы каждому современному человеку в его повседневной жизни и уж совершенно нельзя представить современного педагога или социального работника без целостной системы психологических знаний. Практически все современные авторы, пишущие о

социализации личности, подчеркивают ее важнейшую характеристику – *собственную активность личности*.

Долгое время общество рассматривало личность как объект воспитания. Человек же в процессе социализации выступает самоорганизующимся и самореализующимся *субъектом*, обладающим внутренними, нередко иррациональными мотивами, потребностями, ставящим перед собой цели. Отсюда, сущностью социализации является вхождение личности в социум, обусловленное конкретными социальными условиями, а роль социума – целенаправленное, систематическое создание благоприятных условий. Стратегическим ориентиром социализации должна стать идея формирования новой генерации людей с инновационным, творческим типом мышления, с развитой мировоззренческой культурой; высококвалифицированных профессионалов с этически ответственным отношением к миру. Общественный идеал нового типа социальности – благополучие каждого есть неперенное условие благополучия всех и наоборот [2].

В этой связи чрезвычайно важно помочь молодым специалистам в социальной сфере связать теоретические знания по психологии и педагогике с повседневной социально-педагогической практикой через осознание целостности процессов социализации, воспитания и развития личности. Чтобы данная рефлексия была успешной необходимо изучить:

- ведущие факторы социализации личности;
- возраст как социокультурный феномен;
- психолого-педагогические детерминанты социализации и развития личности;
- институты и агенты социализации;
- основные виды деятельности на определенном этапе социализации;
- специфику социальной коммуникации и возрастной субкультуры;
- психолого-педагогические риски социализации (нормы и отклонения);
- доминирующие направления в технологии педагогической деятельности.

Между тем, вузовская «Общая педагогика» провозглашает, декларирует принципы, формы, методы воспитания и обучения, но не раскрывает технологические стороны целостного педагогического процесса. В арсенале ее средств нет аргументов убедительно доказывающих истинность провозглашаемых постулатов она в основном отвечает на вопрос «Что такое?». Вопрос «Почему?», как правило, адресует психологам, физиологам, социологам, и др., а вопрос «Как, каким образом?» остается за пределами ее исследовательского поля.

Общая педагогика провозглашает необходимость связи с психологическими дисциплинами, однако не использует эти знания для аргументации выдвигаемых позиций, полагая, это должны делать специалисты других направлений. В результате получается, что педагог в ситуации, когда необходимо понять причины проблемы, найти способы ее преодоления, оказывается некомпетентен, что толкает его на экспериментирование методом

проб и ошибок. Этот непродуктивный путь заканчивается, как правило, разочарованием в профессии, профессиональными деформациями.

Смысл же опоры на психологические знания – в предупреждении нежелательных процессов, в обосновании эффективности способов педагогического действия. С этих позиций психология выступает как *инструмент педагогической практики*, позволяющий рассматривать учащегося как часть специфичной возрастной группы, имеющей свои закономерности, особенности психофизического и социального развития. Возрастные новообразования – это качественно новый тип личности, его деятельности, со своей специфичной системой потребностей, ведущих мотивов деятельности и общения, со своим социальным статусом, но в общей педагогике ребенок показывается без пола и возраста. Безусловно, возрастной подход предполагается, но он метафизичен и построен статично, без динамики развития личности, без демонстрации диалектических противоречий развития.

Отсюда и самое слабое место общей педагогики – ее бесконфликтность, оторванность от реалий жизни, безадресность даже практических спецкурсов, которые по логике должны компенсировать дефицит ее технологической составляющей. Ребенок в этой системе выступает, говоря языком немецкого классика социологии Макса Вебера, «идеальным типом» – абстрактным существом, на котором можно демонстрировать действенность педагогической теории и технологии. Вот почему и специальные методического характера педагогические дисциплины не выполняют своих технологических функций, а сводятся нередко к рецептуре, формируя у будущих специалистов острую тягу к разного рода методическим пособиям и рекомендациям, тормозящих развитие творчества, становление неповторимого педагогического подчерка.

Отсутствие учета противоречий возраста не дает возможность педагогике осуществлять действительно личностно-ориентированный подход к ребенку, который означает не только включение его в разные виды деятельности и общения, но и в деятельность, направленную на себя, на самопознание, на рефлекссию, без которой немислимо воспитание интеллигентности духовной культуры.

Разрешение перечисленных противоречий создает основание утверждать, что в настоящее время назрела потребность в создании новой учебной дисциплины, которая бы на междисциплинарной основе учитывала сложность процессов воспитания, социализации и развития в условиях модернизации всех сторон общественной жизни и помогла решению задач психолого-педагогической подготовки учителей и других специалистов в социальной сфере.

Создание такой комплексной дисциплины было успешно реализовано нами на кафедре педагогики Евразийского гуманитарного института в процессе подготовки магистрантов первого года обучения [3]. Если объектом общей педагогики выступает ребенок в самых разных видах деятельности, общения, и т.д., а объектом психологии выступает человек в процессе онто- и социогенеза, то объектом «Педагогики и психологии социализации личности» – *личность в*

процессе формирования и интеграции в общественные отношения на протяжении всего жизненного цикла.

Если предметом учебной дисциплины «Общая педагогика» являются закономерности, формы, методы, средства организации целостного педагогического процесса, а предметом психологии – психика человека, как системное свойство высокоорганизованной материи, заключающееся в активном отражении человеком объективного мира, в построении им карты этого мира, в саморегуляции на этой основе своего поведения и деятельности. *Предметом «Педагогике и психологии социализации личности» выступают закономерности, методы и технологические средства организации и самоорганизации жизненного пространства человека в процессе социализации.*

Междисциплинарное единство и целостность научного содержания дисциплины обеспечивается единством объекта, предмета и методологии. Синергетика, теория самоорганизации, как методологическая основа данного учебного курса, показывает несостоятельность идеи полного и всеохватывающего контроля над социальными процессами (И.Пригожин, И.Стенгерс). Управляющее воздействие со стороны субъекта лишь включается в процесс социальной самоорганизации по кибернетическому принципу «черного ящика». Сложность процесса социализации проявляется не только в трудности проведения границы между биологическими и социальными детерминантами, но и в том, что выходная реакция не обязательно связана с входящей социальной информацией и сама не влияет на свое последующее изменение. Выход зачастую определяется ее внутренней переработкой и следует собственным законам. Входной толчок запускает цепь структурных рекурсивных изменений, итог которых зависит не от входа, а от индивидуальных свойств личности, от ее поведенческого репертуара. Среда воспринимается им выборочно: какие-то сигналы игнорируются, другие воспринимаются, но конечный результат – поведение, определяется внутренними потребностями.

Социализация в этих условиях, ее изучение предполагает неклассический взгляд на социокультурную действительность, оперирующий такими регуляторами как: плюрализм, полиэкранность, ипостасность, холизм, синергизм, дополненность, релятивизм, нелинейность (В.В.Ильин, А.С.Панарин). Центр тяжести с анализа «оснований» и причинно-следственных связей переносится на изучение реальных жизненных проявлений человеческого взаимодействия на определенных этапах личностного развития.

Между возрастом и стадиями социализации имеются существенные различия: возраст – понятие психологическое. Оно характеризует, во-первых, определенный этап психофизиологического развития, во-вторых, способность человека разрешать противоречия между требованиями окружающей среды и его возможностями.

Стадии социализации – понятие социально-педагогическое, тесно связанное с психологическим, т.к. в его основе лежит, прежде всего, возраст, но более широкое в понимании. Во-первых, оно определяется степенью

социальной интеграции индивида, позволяющей ему удовлетворять базовые жизненные потребности (биологические, духовные, материальные).

Во-вторых – уровнем самоорганизации личности, самозащиты от негативных воздействий окружающей среды. Так, например, ребенок достигает состояния взрослого человека только при наличии следующих уровней: способность самостоятельно удовлетворять свои главные жизненные потребности; обеспечивать самозащиту от неблагоприятных влияний среды; быть юридически дееспособным.

Все это достигается необходимым уровнем развития общественного самосознания, духовной культурой и нормами социального поведения конкретного социума.

В-третьих, понятие «стадии социализации» носит социально-ценностный характер, т.е. личность рассматривается не только как полноценный член общества (не смотря на возраст), но и как непреходящая, самостоятельная ценность. Ценностное отношение предусматривает не только индивидуальный, но личностный подходы, включает в себя критерии социализированности (социального возраста).

Таким образом, вариативный курс «Педагогика и психологии социализации личности» позволяет на новой основе, в едином междисциплинарном ключе раскрыть проблемы, которые ранее рассматривались при изучении разных психолого-педагогических дисциплин (социальная педагогика/психология, возрастная психология/педагогика, методики воспитания и т.п.). Это с одной стороны позволяет оптимизировать процесс обучения, с другой – облегчает постановку задач по освоению базовых знаний и умений, предусмотренных квалификационными требованиями к специалисту и государственным стандартом.

Литература:

1. Психология: Словарь / Под ред. А.Петровского. М., 1990.
2. Концепция нового социоэкономического поведения казахстанцев. -Алматы, 2005.
3. Тесленко А.Н. Педагогика и психология социализации личности. Учебное пособие. Астана: ЕАГИ, 2011.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК ОРТАНЫҢ ОРНЫ

Исмуратова Жанар Ибрагимовна

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні оқытушысы

К.Дутбаева атындағы Атырау гуманитарлық колледжі

Әлеуметтену ұғымы философиялық, психологиялық және социологиялық ғылымдарда жалпы мағынада дара тұлғаның, оның мәнінің жасалуы мен дамуы, қоғамның және әр түрлі әлеуметтік топтардың жасап шыққан мөлшерлерін, құндылықтарын, түсініктерін, дәстүрлерін игеру үдерісін

бейнелейді. Әлеуметтену ағымында тәжірибелік қызмет пен жетілу, толысу арқылы өмірге қажетті дағдылары мен ептіліктері қалыптасады, ал олар қоғамдық қатынастарға, әлеуметтік болмысқа икемделуі мен сіңісуін жеңілдетеді. Нәтижесінде жеке адамның даралығы қалыптасады.

Жеке тұлғаны әлеуметтендіру (лат. - *socialis* – қоғамдық) – әлеуметтік құндылықтар мен әлеуметтік нормаларды меңгеру негізінде жеке тұлғаның қоғамдағы әрекетке қабілеттілігін қалыптастыру. Әлеуметтендіру – әлеуметтік ақиқатты жеке тұлғаның меңгеруі. Әлеуметтендіру процесінде адам әлеуметтік нормаларды меңгереді, әлеуметтік рөлдерді орындау тәсілдері мен қоғамдық мінез-құлық дағдыларын игереді. Әлеуметтендіру жеке тұлғаға қоғамда тең құқылы мүше санатында болуына мүмкіндік береді.

Әлеуметтену адам мен ортаның байланысы тұрпатына ғана емес, осы қоғамның даму дәрежесіне де тәуелді, үздіксіз, үнемі өтіп жататын үрдіс.

«Әлеуметтену» ұғымы «білім» және «тәрбие» ұғымдарымен салыстырғанда кең ауқымды, терең мағыналы ұғым. Білім белгілі бір білім жиынтығын беруді көздейді. Тәрбие мақсатты, саналы түрде жоспарланған әрекеттер жүйесі ретінде түсіндіріледі, оның мақсаты - балада белгілі бір тұлғалық сапаларды және мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру; Әлеуметтендіру өзіне білім беруді де, тәрбиені де қосып алады, сонымен қатар тұлғаның қалыптасуына ықпал ететін ешкім жоспарламаған тосын жағдайларды да, стихиялық жиынтығын да, әлеуметтік топтарға индивидтердің ену процесін де қамтиды. Олай болса, педагогика ғылымында әлеуметтену тәрбиемен, оның маңызы, мәні және даму тенденцияларымен байланыстырылып қаралады.

Әлеуметтену тұлғаның әлеуметтік қасиеттерін қалыптастыру процесі ретінде танылады. Әлеуметтену ағымында жеке адамға қоғамның мәдени жетістіктерін неғұрлым көбірек өз бойына дарытып, сіңіріп алу мақсаты тұрады. Осының негізінде ғана дара адамның жасампаздық әлеуеті көбейтіледі, оның әлеуметтік қызметінің шығармашылық кепілі жасалынады.

Әлеуметтену процесіне ең алдымен екі жақ - әлеуметтендірудің объектісі және субъектісі қатысады. *Әлеуметтенудің объектісі* - жеке адамдар немесе топтар. *Әлеуметтенудің субъектісі* - осы процесті жүзеге асырушы, яғни жеке тұлға, әлеуметтік топ, әлеуметтік құрылым немесе ұйым, бұларды кейде *әлеуметтендіру агенттері* деп те атайды.

Әлеуметтендіруді *бірінші* және *екінші* әлеуметтендіру деп бөледі. *Бірінші әлеуметтендіру* адамға өзін тікелей қоршаған ортаның, алғашқы әлеуметтік топтардың: отбасының, туған-туыстардың, достардың, құрдастардың, оқу және еңбек ұжымдарының, тәрбиешілердің, ұстаздардың, оқудағы, қызметтегі, жұмыстағы тікелей басшылардың және т.б. тікелей ықпал жасауымен байланысты. Тұлғаның алғаш қалыптасуы мен дамуында бірінші әлеуметтендірудің рөлі аса зор. *Екінші әлеуметтендіруді* екінші қатардағы әлеуметтік топтар (шағын немесе ірі), құрылымдар мен ұйымдар және мекемелер тікелей және жалпы формада, көбінесе бір-екі бағытта жүзеге асырады. Мұндағы қатынастар көбіне институционалдық сипат алады. Екінші

Әлеуметтендірудің агенттері мемлекет пен оның органдарының (әскер, полиция, сот, прокуратура, т.б.), кәсіпорындардың, жоғары оқу орындарының, мектептердің, балабақшаларының, радио, теледидар, баспасөз және т.б. басшылары және ресми өкілдері болып табылады. Екінші әлеуметтендіру жасы кемеліне келген, есейген шақта өте маңызды. Бұл тұста адамның әлеуметтік мәртебесі мен рөлі негізінен анықталады, енді соларды жүзеге асыруға және ішінара өзгерістер жасауға көңіл аударылады. Әлеуметтендірудің бірінші және екінші агенттерінің қызметін өзара байланысты мен үйлестіруді қамтамасыз ету аса маңызды.

Адам өмірінің әр түрлі кезеңдерінде әлеуметтенудің өзіндік мәнді ерекшеліктері болады. Осыған байланысты әлеуметтендіру процесі өз ерекшелігі бар бірнеше сатыдан: балалық, жасөспірім, есейген, қартайған шақтан тұрады. Әлеуметтендіру процесі балалық және жастық шақта қарқынды жүреді. Әлеуметтенудің бастапқы сатысында балаларды ересектер әлеміндегі өмірге бейімдеу іске асырылады. Бұл жерде басты рөлді әлеуметтендірудің бірінші агенттері саналатын ата-аналар атқарады. Осы сатыда ата-аналар мен балалар арасындағы өзара қарым-қатынастар олардың бір-біріне деген жақындық, жауапкершілік, ыстық ықылас сезімімен сипатталады, бұл әлеуметтендірудің келесі сатысына шешуші ықпал жасайды. Бұл кезеңде бала ойлау және танымдық дағдыларды меңгереді, күрделі тәртіп ережесінің жүйелерін игереді, мәдени құндылықтар мен нормалардың үлгісімен таныса бастайды, бұлардың мәнін және мазмұнын жақсы түсіне қоймаса да, оларды қолдануға ұмтылады.

Әлеуметтену жеке адамды қоғамның әлеуметтік маңызды ерекшеліктері мен әлеуметтік қатынастарының тұлғада айқын тұтасқан жүйесі ретінде түсіндіріледі. Адамның қоғамға ену процесі, оның әлеуметтік байланыстарға қосылуы және әр түрлі әлеуметтік қауымдасуларға біріктірілуі, тұтастыққа кірігуі барысында индивидтің әлеуметтенуі қалыптасады.

Биологиялық тіршілік иесі ретінде адамның әлеуметтік тіршілік иесіне айналуының бүкіл процесі әлеуметтену болып табылады. Әлеуметтік кеңістік биологиялық, табиғи жағдайлар сияқты адамның ішкі негізіне сай лайықты қасиеттер мен белгілерді қалыптастырады.

Адамның өз мақсатын іске асыруы тек қана өзіне байланысты. Адамның жеке қасиеттері өмір жолында дамып қалыптасады. Ғалымдар жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуының негізгі объективті факторлары ретінде биологиялық факторды, сыртқы ортаны және тәрбиені атайды. Биологиялық факторға балаға ата-анасының қасиеттері мен ерекшеліктерінің берілуі кіреді. Сыртқы ортаға әлеуметтік орта, отбасы, мектеп, құрбылары жатады. Тәрбие беру үрдісінің орны өз алдына бір бөлек. Өйткені тәрбие жеке тұлғаның бейімділік қабілеттерін де жетілдіреді.

Адам әлеуметтену үрдісінің белсенді кейіпкері болып табылады. Ол тек қана қоғамға бейімделуді ғана емес, өзінің тәрбиесімен, білімімен өмір сүру мүмкіндіктерін де өзгерте алады. Адам бір-бірімен қарым-қатынас алу барысында өмір сүрудің жалпы құндылықтарын бойына сіңіреді.

Американдық зерттеуші Т.Парсон «әлеуметтену негізі отбасынан қалыптасады» деген пікір айтқан. Тек қана отбасының өзі өсіп келе жатқан ұрпақтың бойына балалықтан ересек кезеңге өту аралығында қоғамда өз орнын іздеп табуына, әлеуметтік ортаға сіңуіне зор ықпалын тигізеді.

Тұлғаның әлеуметтенуінде тек қана қоғам емес, ең бірінші адамның өзі белсенді рөл атқарады. Бұл теорияның авторлары - XX ғасырдың Америка ғалымдары У.Томас, Ф.Знанецкий, У.Кули, Дж.Мид. У.Кулидің теориясы бойынша әр адам басқа адамдармен қарым-қатынасы арқылы өзінің кемшіліктерін байқайды және өзін салыстыра келе өзгереді, қайта тәрбиеленеді. Ғалымдардың ойынша, адамдарда әрқашан болатын «әлеуметтік айна» термині қызықты. Тұлғаның бала күніндегі «әлеуметтік айнасы» өзгермесе, әлеуметтік ортаға ене келе, тәжірибе, көрген-білгенін жинақтай келе өзгере бастайтыны ескеретін жағдай-ақ. Америка ғалымы Дж. Мид осы теорияға ұқсас басқа теорияны ұсынған. Бұл теория бойынша тұлға адамдармен араласу кезеңінде қарым-қатынас жасауды үйренеді және қарым-қатынастың жақсы немесе кемшілік жақтарын бағалай білсе, өзін басқа адам орнында қоя білсе әлеуметтену сәтті өтеді деген тұжырымға келген. Демек, тұлғаның әлеуметтенуі топтық тәжірибенің, қарым-қатынастың негізінде іске асады. Шағын және ірі әлеуметтік топтардағы адамдардың әлеуметтік өзара әрекетінің нәтижесінде адам қоғамда жинақталған білім мен тәжірибені, ол қалыптастырған құндылықтар мен нормаларды меңгереді.

Адамның дамуы - күрделі процесс. Адамның дамуына табиғи және әлеуметтік орта ықпал жасайды. *Табиғи орта* - бұл түрлі табиғат жағдайларының адам тұрмысына, қызметіне ықпал жасауы. Тропикалық ауа райы жағдайында және ауа райы өте суық солтүстік аймақтарда тұратын халықтардың тұрмысында және іс-әрекеттерінде елеулі айырмашылықтар болады. Ауа райы өте ыссы елдердің халықтары егін шаруашылығымен шұғылданса, ал Қиыр Солтүстіктің қатаң ауа райына шыныққан тұрғындары бұғы өсіру, балық аулау кәсібімен айналысады. Табиғат жағдайларына байланысты олардың мінез-құлқында да ерекшеліктер байқалады. Әрине, бұл жағдайлар халықтардың адамгершілік қасиеттеріне, эстетикалық талғамдарына зиянды әсерін тигізбейді.

Әлеуметтік орта – жеке адамның мінез-құлқының дамуына ықпал жасайтын әлеуметтік қатынас, олардың көп қырлы іс-әрекеттер нәтижесінде баланың дүниеге көзқарасы, құлықтық, эстетикалық және осы сияқты құнды қасиеттері дамып қалыптасады. Егер адамдардың қалыптасуына ортаның қатысы шамалы болса, онда орта адамдардың талабын қанағаттандырмайды, сондықтар адам өзінің дамуы үшін қажетті материалдарды осы әлеуметтік ортадан жинақтайды.

«Әлеуметтік орта» деген ұғым, кең мағынасында, қоғамдық өмірдің материалдық жағдайлары, әлеуметтік және мемлекеттік құрылыс, өндірістік, қоғамдық қатынастар жүйесі және олар анықтап отырған әлеуметтік жүйе сипаты мен қоғамда пайда болған әртүрлі мекемелер қызметін қамтиды. Шынында да, жеке тұлғаның әлеуметтік бейнесі, белгілі бір мөлшерде, оның

кай мемлекетке жататыны арқылы көрінеді, адам дүниеге келгеннен соң қандай да бір қоғамның азаматы болады. Адамның дамуына барынша әсер ететін әлеуметтік орта, әсіресе қазіргі уақытта, ең алдымен, экономикадағы өзгерістер, идеологияның өзгеруі, қала мен ауылдағы өмір жағдайлары, миграциялық процестер (яғни адамдардың белгілі бір мемлекет территориясы аясында көшіп-қонуы, сонымен қатар, одан көшіп кетуі), демографиялық процестер, сәбилердің дүниеге келуіндегі, өмір ұзақтығындағы өзгерістер, т.с.с. жатады. Жеке тұлғаның қалыптасуында географиялық орта белгілі рөл атқарады. Баланың айналасы-үйдегі ортаға көп көңіл бөлінеді.

Орта макро және микро орта болып бөлінеді.

Макро орта – бұл адамға қажетті әлеуметтік-экономикалық ықпалдардың жиынтығы (өндіргіш күштер мен өндірістік қатынастар деңгейі, қаржы жағдайлары, мәдениеттің даму деңгейі, бұқаралық ақпараттық құралдар).

Микро орта – баланың ең жақын қарым-қатынас ортасы, ол – адамды әрдайым қоршайтын және оның дамуына әсер ететін өзара байланысты заттар, құбылыстар мен адамдар әлемі. Жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуына, белгілі бір мөршерде, табиғи немесе географиялық орта (климат), табиғат жағдайлары әсер етеді.

Адамның дамып, жетілуіне қажетті мүмкіншіліктерді - нышанды табиғат береді. Бірақ нышан өздігінен дамымайды, оның дамуына себепші болатын факторлардың бірі - әлеуметтік орта. Егер бала әлеуметтік өмірден тыс қалса, онда оның даму дәрежесі жануарлардан жоғары болмайды. Әлеуметтік орта жеке адамның мінез-құлқының дамуына ықпал жасайтын қоғамдағы әлеуметтік қатынас, адамдар, олардың көп қырлы іс-әрекеттері.

Біздің елімізде адамның қалыптасуы әлеуметтік ортаны құрайтын шындық жағдайларында жүзеге асырылады. Әлеуметтік орта мен мектептің ықпал жасауы нәтижесінде дүниеге көзқарасы, құлықтық, эстетикалық және осы сияқты құнды қасиеттері дамып қалыптасады. Әрине, әлеуметтік орта адамның қалыптасуына жоспарлы түрде ықпал жасамайды. Сондықтан ортада стихиялық жағдайлардың да болуы сөзсіз. Егер адамның қалыптасуына ортаның қатысы шамалы болса, онда орта адамның талабын қанағаттандырмайды. Адам өзінің дамуы үшін қажетті материалдарды осы әлеуметтік ортадан жинайды.

Ортаның адамның дамуына әсерін қарастыра отырып, философиялық және педагогикалық ағымдардың көбісі адамның жеке тұлға боп қалыптасуы үшін, сөйлеу, ойлау, тік жүру секілді адамға ғана тән нышандар дамуы үшін адами қоғам, әлеуметтік орта қажет дейді. Сәби жасынан жануарлар ортасына тап болған балалар туралы оқиғалар олардың бойында осы адами нышандардың дамымағанын дәлелдейді. Ол қасиеттердің қалыптасуына деген қабілеттерінің табандалып қалғаны соншалықты, олар адамдармен қарым-қатынас жасаудың ең қарапайым формаларын үлкен қиыншылықпен үйреніп, заманына сай адамның тұрмыс қалпын қабылдай алмады.

Педагогтар ортаның әсерін айтқанда, олар ең алдымен әлеуметтік және отбасылық ортаны атап көрсетеді. Біріншісін – алыс ортаға, екіншісін – жақын ортаға жатқызуымызға болады (Кесте-1).

Қоғамдық мекемелердегі оқу-тәрбие процесін ұйымдастырғанда мұғалімдер мен тәрбиешілер балаға кең әлеуметтік ортамен қатар, мектептен тыс ең жақын айналасының әсерін ескерулері тиіс, өйткені кейде аулада, көшеде, оқушыларға, әсіресе жасөспірімдерге белгілі бір мөлшерде әсер ететін жағымсыз (қоғамға қарсы) топтар пайда болуы мүмкін. Бұл орайда, оқушыларды жақын айналасының қоғамдық-экономикалық өмірінің әртүрлі саласына белсенді әлеуметтік іс-әрекетке араластыру қажеттілігі туындайтынын ескеру керек.

Кесте – 1. Орта компоненттері және олардың бала дамуына әсері

№	Орта компоненттері	Олардың бала дамуына әсері
1	Табиғи және географиялық орта (климат, табиғат жағдайлары)	Бала организмінің мүмкін болатын күштерін оятады
2	Әлеуметтік орта (макро-орта) а) өндіріс күштерінің деңгейі; б) өндіріс қарым-қатынастарының деңгейі; в) өмір сүрудің материалдық жағдайы; г) мәдени даму дәрежесі; д) көпшілік ақпарат құралдары; е) техникалық құралдар	Адамға талап қояды, мінез-құлық үлгісімен береді, санаға әсер етеді, белгілі көзқарас енгізеді. Даму жағдайын қамтамасыз етеді.
3	Микро – орта (үй-іші ортасы, баланы қоршаған жақындарының ортасы, аула, көші әсерлері)	Талап-тілектерді анықтайды, құндылықтарды қалыптастырады, қарым-қатынас негізін қалайды.

Педагогтарды көбіне қызықтыратыны әлеуметтік және отбасы ортасы. Әлеуметтік орта балалар үшін алшақ, ұзақ орта есептелсе, ал отбасы - жақын ортаны құрайды. Бұл ортада балалар ата-анасымен, туған-туысқандары, жекжаттарымен, достарымен қатынас түзеді. Үй ішіндегі тұрмыстық жағдаяттар нақты баланың дамуына ықпал жасайды және ол дамудан біз ең алдымен баланың қай дәрежеде тамақтанатынын, сабақ және демалыс тәртібін, тән-дене және ақыл-ой жүктемелерінің қажетті дәрежеде болуы, болмауын анықтаймыз. «Әлеуметтік» орта түсінігі қоғамдық құрылым, өндірістік қатынастар жүйесі, өмірдің материалдық шарттары, өндірістік және әлеуметтік үдерістердің жүріс сипаты және басқа да жағдаяттарды аңдатады. Ортаның адам қалыптасуына ықпалы қандай? Қоршаған орта маңыздылығын барша дүние педагогтары мойындауда. Дегенмен, сол ортаның ықпал дәрежесін бағалауда әртүрлі көзқарас қалыптасқан. Дерексізденген (абстракт) орта болмайтыны белгілі. Нақты қоғамдық орта, адамның нақты өмір жағдайлары, оның отбасы, мектебі, достары болады. Осыдан алыс және жақын қоршаған орта неғұрлым қолайлы жағдайларды қамтамасыз ете алатын болса, соғұрлым адам өз дамуында жоғары деңгейге көтеріледі.

Адам дамуының әсіресе балалық шағында отбасының маңызы орасан. Адамның алғашқы ете қажет даму және қалыптасу дәуірі осы жастық шағына байланысты. Бала өзі туып өскен және дамыған отбасының дәл бейнесін қайталайды. Оның қызығулары мен қажеттері, көзқарастары, құндылықтар бағыты өскен отбасының сипатына тәуелді. Осы отбасында баланың табиғи нышандарының дамуына материалдық және де басқа жағдайлар жасалады. Тұлғаның адамгершілік және әлеуметтік сапалары да - отбасынан.

Өйткені отбасындағы туысқандық қарым-қатынастар мен тұрмыс жайттары балаларға үздіксіз ықпал етуші тәрбиелік күш болып табылады. Ата-ананың, аға-апаның, іні-қарындастың, туған-туыстың өнегелі үлгісі баланың сана-сезімінің, ой-өрісінің өсуіне, адамгершілік қасиетінің қалыптасуына ықпалын тигізеді

Әлеуметтендіру процесіндегі отбасының атқаратын негізгі функциялары төмендегідей:

- отбасы – адамның физиологиялық және эмоционалдық дамуын қамтамасыз етеді.

- отбасы – баланың өз жынысына сәйкес дамып, қалыптасуын қамтамасыз етеді.

- отбасы - баланың ақыл-ойының дамуында маңызды рөл атқарады.

- отбасы - адамның құндылық бағыт-бағдарының қалыптасуына негіз болады.

- отбасылық рөлдерді игеруіне көмектеседі.

- отбасы – балаға әлеуметтік-психологиялық қолдау көрсетеді. Осы функция неғұрлым жақсы жүзеге асатын болса, соғұрлым өзін-өзі бағалауы, өзін-өзі қабылдауы жақсы болады.

Сонымен, жеке тұлғаны әлеуметтендіру ортасының орны ерекше. Өйткені әлеуметтік орта оқушыларды қоғамымызды ізгілікті адамгершілікті тұрғыдан жаңартудың әлеуметтік-экономикалық міндеттерін іс жүзінде асыруға қабілетті, өзін-өзі қоғамдық талаптар мен сұраныстарға сай іскерлік пен шығармашыл әрекеттерге икемді, әлеуметтік қатынастарға тән мінез-құлықты қалыптастыра алатын адамгершілік қадір-қасиеті жоғары азаматтар даярлауды қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1. Мудрик А.В. Социализация человека: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. М.,2004.- 304с.
2. Мудрик А.В. Социализация и «смутное время». М.,1991.
3. Кон И.С.Социология личности. –М.,1967.
4. Кон И.С.Ребенок и общество. М.,1988. - 188б.
5. Нұсқабаев О. Мектеп –жас ұрпақты әлеуметтендіру институты. А., 1997.

СУЩНОСТЬ ДЕОНТОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Есимова Динара Даутовна

кандидат педагогических наук

Павлодарский государственный университет имени С.Торайгырова,

г.Павлодар

Научно-технический прогресс, процессы глобализации, социально-экономические изменения, происходящие в Республике Казахстан, стремление к международной консолидации в сфере науки, образования и культуры предъявляют новые требования педагогической науке, современной школе и личности педагога. Перед школой стоит задача формирования всесторонне и гармонически развитой личности.

В данной ситуации наиболее важной становится проблема, связанная с деонтологической готовностью/неготовностью будущих педагогов, разрешение которой будет способствовать развитию чувства профессионального долга. В связи с этим данная проблема чрезвычайно актуальна, и ее решение представляется возможным в специально организованном педагогическом процессе в учреждениях образования. Названная проблема напрямую связана с проблемой готовности к профессиональной деятельности, которая в психолого-педагогической литературе представлена достаточно широко.

Категория «готовность» определяется психологами Н.Д.Левитовым [1], Ш.А.Надирашвили [2], А.С. Прангишвили [3], Н.Д.Узнадзе [4], как особое длительное состояние, которое связано с понятием установки. В трудах А.Г.Асмолова [5] мы находим обобщение грузинских ученых, где исследователь приходит к выводу о том, что процесс возникновения установки зависит от потребности как предпосылки возникновения деятельности, активности как момента деятельности и ситуации удовлетворения потребности.

Психологи М.И.Дьяченко и Л.А.Кандыбович рассматривают «готовность» как «профессионально важное качество личности, которое является сложным психологическим состоянием и включает в себя следующие компоненты: а) познавательные, б) эмоциональные, в) мотивационные, г) волевые» [6,58].

В контексте исследований структурных составляющих деятельности, особенностей ее функционирования, психологической характеристики учителя, требований к личности учителя рассматривается готовность в работах В.А.Кан-Калика [7], Н.В.Кузьмина [8], В.А. Слостенина [9], В.А.Сухомлинского [10] и др.

Профессиональную готовность как сложное структурное образование, центральным ядром которого являются положительные установки, мотивы,

освоенные ценности учительской профессии, профессионально важные черты характера определяет К.М.Дурай-Новакова [11,254].

Л.И.Рувинский, опираясь на концепцию профессионально-деятельностной подготовки будущих педагогов к воспитательной работе в школе считает, что наиболее важными для деятельности педагогов являются интеллектуальные педагогические знания и умения педагогической техники, включенные в эмоционально волевою сферу личности учителя [12].

В.А.Сластенин указывает на готовность как на один из показателей профессиональной направленности личности педагогов и рассматривает ее как «целостное образование, в котором установки, мотивы, ценностные ориентации, с одной стороны, и знания, умения, навыки, с другой, обуславливают друг друга» [9,123].

Вышеизложенное показывает, что в современной психолого-педагогической литературе понятие «готовность» к профессиональной деятельности рассматривается с различных позиций, что обусловлено спецификой и особенностями теоретических подходов.

Следовательно, в контексте нашего исследования возрастает значимость знания методологии деонтологической науки, ее связи с основными концепциями педагогики, психологии, философии, так как деонтология рассматривает человека, в первую очередь, через такие объективные понятия, как сознание, самосознание, самопознание, а также профессиональное взаимодействие, взаимоотношения, развитие.

В связи с этим возникает необходимость в раскрытии сущности понятий «деонтология» и «деонтологическая готовность будущих педагогов» как важных аспектов профессиональной подготовки студентов педагогических специальностей.

Деонтология (греч. deontos – должное, надлежащее, logos – учение) – раздел этики, в котором рассматриваются проблемы долга и вообще должного, то есть всего того, что выражает требования нравственности в форме предписаний. Термин деонтология впервые был введен английским философом-утилитаристом И.Бентамом, который употребил его для обозначения теории нравственности в целом. Однако впоследствии деонтологию стали отличать от аксиологии - учения о добре и зле - и стали употреблять для обозначения науки о профессиональном долге и профессиональном поведении человека. Если предметом аксиологии является природа ценностей, ценностное отношение человека к миру, то предмет деонтологии - это проблема долга, моральных требований и норм, долженствования как специфической для нравственности формы проявления социальной необходимости [13]. Одной из особенностей морального сознания как специфической формы общественного сознания является то, что оно отражает объективную социальную необходимость, потребности людей, общества, исторического развития в особой субъективной форме - в виде представления о должном (о том, что «должно быть»), устанавливая, насколько соответствует этому представлению фактически существующее.

Моральное сознание оценивает жизненные явления с той точки зрения, насколько они оправданы в силу своего нравственного достоинства. Из представления о должном складываются нравственные требования, представления о том, какие поступки люди должны совершать.

Применительно к человеку эти требования выступают как его обязанности: последние в обобщенной форме правил, равно распространяющихся на всех, формулируются в моральных нормах, заповедях. Все эти этические категории и являются предметом изучения особого раздела этики - деонтологии. Понятие «деонтология» в равной мере применимо к любой сфере профессиональной деятельности – медицинской, педагогической, юридической и т.д. Следовательно, деонтология – наука о долге, о моральных обязанностях человека.

Основателями педагогической деонтологии и деонтологической готовности педагогов являются К.М.Кертаева [14] и К.Д.Левитан [15].

Педагогическая деонтология рассматривается учеными и как наука о профессиональном поведении педагога, и как профессиональная этика, гарантирующая отношения доверия между участниками деятельности и общения. Педагогическая деонтология означает педагогическую компетенцию, терпимость по отношению к учащимся и другим людям, их идеям, взглядам, убеждениям, моральную ответственность за принятые в учебной и воспитательной деятельности решения.

Анализ понятия педагогической деонтологии позволил выявить его сопряженность с такими философскими категориями, как мораль, этика и долг. При этом среди них основной акцент делается на понятие профессионального долга, которое трактуется как система нравственных требований, обуславливающих эффективное осуществление педагогом профессиональной деятельности. Нравственные аспекты этого явления определяют общие точки соприкосновения с понятиями морали и этики. Каждый из вышеперечисленных понятий является предметом изучения отдельных научных отраслей. Так, понятие профессионального долга находится в фокусе деонтологических исследований.

Все сказанное в полной мере относится и к профессионально-педагогическому долгу. Однако, деонтологические аспекты педагогической деятельности имеют свои специфические особенности, которые определяются характером и состоянием объекта педагогической деятельности, социальным статусом участников педагогического процесса.

В контексте рассматриваемой нами проблемы актуализируется проблема деонтологической готовности. Совокупный анализ основных положений теории деонтологии и теории профессиональной подготовки позволяют уточнить сущность деонтологической готовности будущих педагогов к работе с детьми девиантного поведения. При этом ключевой позицией для определения сущности такой готовности является идея К.М.Кертаевой, о трансформации самосознания педагога в деонтологическое убеждение, регулирующее и нормирующее его поведение и позволяющее ему

принять единственно верное решение в любой педагогической ситуации, прививая навыки адекватного общения.

В статье нами рассматривается деонтологическая готовность педагогов в различной сфере своей профессиональной деятельности: при работе с детьми девиантного поведения, при формировании здоровьесберегающего пространства школы, патриотического воспитания

В настоящее время все большую актуальность приобретают вопросы организации и ведения процесса патриотического воспитания. Причиной этого стали, в первую очередь, новые условия развития казахстанского общества со времени обретения независимости, сопровождающиеся стабилизацией экономики. Именно в этих новых условиях развития государственности так необходима опора на национальные традиции воспитания патриотизма и чувства причастности к происходящим в обществе переменам. Для претворения в дело целей построения нового общества крайне необходимо определить основные направления духовного развития подрастающего поколения и общества в целом. Наш народ издревле славится своими духовными традициями: почитание старших, опека младших, традиции гостеримства, воспитание на примере мудрых решений старейшин, почитание прав человека. Все эти традиции на протяжении веков сформировали особую культуру народа, пронизанную человеколюбием, гуманизмом, чувством национального самосознания, опорой на духовное наследие, сохранением лучших народных традиций и обычаев и на их возобновление. Все это необходимо донести до молодого поколения, привить ему чувство уважения к духовному наследию народа.

В современных условиях, когда независимый Казахстан переходит в эпоху пространства всеобщей глобализации, перед человечеством стоит важная задача – проблема воспитания подрастающего поколения на основе прогрессивных идей народной педагогики, духовно-национальной культуры и общечеловеческих ценностей. А также основной задачей любой независимой страны, народа является создание системы образования, формирующей патриотическое сознание молодого поколения. Вооружение будущих педагогов этнопедагогическими знаниями, определение воспитательных ценностей традиций народа возможно осуществить посредством деонтологической готовности будущего педагога к патриотическому воспитанию учащихся. Функции педагога в этих условиях должны содействовать формированию генеративных, порождающих структур мышления и поведения подрастающего поколения.

Наряду с этим в условиях создания нового независимого государства крайне необходимо соотнести накопленный веками богатый духовный опыт нашего народа с мировым опытом для применения его в воспитании нового гражданина независимого, демократического, экономически стабильного государства. Не подлежит никакому сомнению важное значение деонтологической подготовки будущих педагогов, которым предстоит решить многие вопросы формирования национального самосознания у молодого

поколения. Деятельность педагога, обладающего деонтологическими компетенциями, является основой для воспитания интереса к освоению ценностей своей национальной культуры, традиций и обычаев своего народа, пробуждения интереса к культуре других народов в целях обогащения собственной культуры. Культурно-познавательный интерес будет способствовать воспитанию патриотизма, сопровождаемого чувством уважения к другим народам, которое лежит в основе толерантности.

В основе содержания народной педагогики лежат научные воззрения средневековых философов, творчество акынов-жырау, биев, проповедовавших сохранение и укрепление позиций родного языка, народных традиций и обычаев; особое место занимает прсветительская деятельность представителей прогрессивной части общества. Исследователи брали за основу изучение примеров народной педагогики, нашедших отражение в традициях и обычаях народа, народных играх. Отдельно освещается тематика героизма народных защитников, связанная с особенностями жизни средневекового Казахстана, вынужденного защищать свои государственные границы [26, 224]. Настоящие исследования, анализ образцов проявления самобытности народной педагогики, выявление закономерностей развития, дает возможность использования результатов теоретического исследования в деонтологической подготовке. Наряду с этим народная педагогика основана на формировании у личности уважения к родному языку, уважения к верованиям народа, освоения обычаев и традиций народа, освоения культурных ценностей, применение современных достижений в процессе воспитания личности. Целью же народной педагогики является воспитание истинного патриота своего народа, наделенного сознанием значимости культурного наследия своего народа и ее места в мировой цивилизации, как составляющего общечеловеческой культуры; априори признается взаимосвязь и неделимость мировых общечеловеческих ценностей. Содержание и сущность деонтологической подготовки будущих педагогов можно раскрыть соединяя воедино рассмотренные выше понятия народная педагогика и деонтологическая подготовка.

Уровень развития национального самосознания, умение определять задачи народной педагогики является обязательной составляющей подготовки будущего педагога. Все это вкуче составляет основу освоения педагогом профессиональных навыков, профессиональной подготовки отдельной личности, характеристика его интегративной сущности. Мы наблюдаем прямую зависимость организации процесса патриотического воспитания от процесса формирования деонтологической подготовки будущего педагога.

Патриотическое воспитание включает в себя содержание предмета педагогической деонтологии, которая состоит в исследовании процесса овладения и руководства в практической деятельности педагогом системы нравственных норм, в совокупности определяющих его профессиональное поведение. При этом следует заметить, что поведение педагога определяется не только знанием социальных норм (норм морали, норм-обычаев, норм права

и т.д.), но и его отношением к тем социальным, и в первую очередь, профессиональным ценностям (правовым, этическим, эстетическим и др.), которые защищаются этими нормами.

Для реализации задач патриотического воспитания педагог, обладающий деонтологической подготовкой, должен обладать следующими умениями и навыками:

- ознакомление учащихся с основными понятиями патриотического воспитания, основными идеями, положенными в его основу, и способами познания мира;

- формирование у учащихся чувства гордости, ощущения ценности, внутреннего мироощущения через освоение истории, языка, духовных традиций, культурных обычаев и традиций, национальной культуры собственного народа;

- развитие у учащихся на основе национальных ценностей навыков и умений социально-психологического, правового и экономического и логического мышления, развитие навыков правильно строить свою речь, основ ораторского мастерства, умения правильно вести себя в социуме; все перечисленное будет способствовать формированию качеств конкурентноспособности личности, как отдельной компетенции;

- ограждение подрастающего поколения от вредных привычек, ориентирование на духовность, привитие навыков развития нравственных качеств личности;

- привитие навыков ресурсосбережения, чувства бережного отношения к природным богатствам, ощущения взаимосвязи национальных ценностей собственного народа с системой общечеловеческих ценностей, сопричастности отдельной личности к мировой цивилизации;

- с целью стабилизации межнациональных взаимоотношений пропаганда среди представителей других народов глубокого и содержательного по сути казахстанского патриотического воспитания.

Для создания условий реализации задач патриотического воспитания в части деонтологической подготовки будущих педагогов необходимо, наряду с принятием необходимости патриотического воспитания, определением его основных составляющих, методов и приемов, определить особенности национального патриотического воспитания. Практическое применение перечисленных знаний при реализации процесса патриотического воспитания реализуется в рамках подготовки педагога и развития его творческого потенциала. Важным является организация процесса развития умений и навыков посредством использования разных видов деятельности. В основе такой деятельности лежит взаимодействие и взаимозависимость деятельности участников процесса [27, 12-13 стр].

Наряду с этим деонтологическая подготовка педагога при организации процесса патриотического воспитания отличается степенью готовности личности к работе в данном направлении и личностными качествами

участников процесса воспитания. Деонтологическая подготовка является важным профессиональным качеством и обладает рядом особенностей.

Для реализации процесса формирования деонтологической подготовки будущего педагога прежде всего необходимо определить возможный уровень развития данного процесса и иметь точное представление личностных качествах будущего педагога.

Априори, что каждый педагог изначально обладает определенным уровнем деонтологической подготовки. С момента обретения независимости нашим суверенным государством каждому из нас присуще определенное чувство патриотизма. Исходя из этого каждый учитель, определив и продиагностировав уровень развития патриотического сознания, может на основе этого определить частные цели организации процесса патриотического воспитания.

Вопросы оценки формирования деонтологической подготовки будущих педагогов для организации патриотического воспитания тесно взаимосвязаны с вопросами формирования критериев и определения показателей оценки. В первую очередь это связано с внесением ясности в процесс определения, выбором объективных количественно-качественных характеристик. Как правило, показатель является составной частью определенного способа измерения.

В процессе исследования мы определили возможность выявления компонентов модели отдельной личности с сформировавшейся деонтологической подготовкой. Для этого мы вывели методы измерения, предположив возможность характеризовать показатели каждого измерения.

Попробуем рассмотреть подробнее компоненты и показатели измерения исследуемой модели.

Предложенная деонтологическая подготовка будущих педагогов для организации процесса патриотического воспитания состоит из следующих мотивационных компонентов модели личности педагога:

- осознание будущим педагогом необходимости патриотического воспитания;
- формирование и совершенствования чувства национального патриотизма;
- осознание будущим педагогом своего профессионального долга в деле патриотического воспитания.

В деонтологической подготовке мы уделяем особое внимание мотивационному компоненту. Это связано с тем, что осознанность действия и способов мышления присуща лишь человеческой природе. Лишь человек может объективно воспринимать окружающий мир, строить в своем воображении модель окружающей действительности. На основании таких представлений человек обладает способностью прогнозировать действия и результаты деятельности. Мы обладаем способностью поиска истины путем сопоставления объективных фактов действительности. Это в свою очередь дает нам возможность реально оценивать наши действия и дифференцировать

их. Готовность педагога к организации процесса патриотического воспитания формируется лишь в при достижении им уровня деонтологической осознанности. Лишь тот педагог может достичь необходимого для организации процесса патриотического воспитания уровня подготовки, который осознает необходимость формирования у учащихся чувства национального самосознания, необходимость построения с учащимися отношений основанных на взаимном уважении, взаимном сотрудничестве. Учитель новой формации должен любить учеников, быть выдержанным, тактичным, осознающим долг учителя, нуждающийся в постоянном процессе саморазвития [28, 32 с.].

Для определения мотивационных компонентов деонтологической подготовки будущего учителя для организации процесса патриотического воспитания определены следующие показатели:

- приверженность задачам патриотического воспитания;
- критическое отношение к своим профессиональным возможностям с целью их улучшения;
- осознание необходимости реализовать себя в процессе организации патриотического воспитания;
- принятие во внимание особенностей патриотического воспитания;
- проявление интереса к реализации процесса патриотического воспитания;
- наличие представления о сущности патриотического воспитания;
- сформированность чувства патриотизма;
- наличие чувства национального самосознания;
- направленность процесса патриотического воспитания;
- осознание постоянства и непрерывности процесса патриотического воспитания;
- наличие чувства профессионального долга;
- внутренняя потребность необходимости воспитания патриотизма.

К содержательным компонентам исследуемых нами составляющих деонтологической подготовки входит необходимый объем знаний по народной педагогике, этнопедагогике, по теоретическому обоснованию необходимости данных знаний для решения задач патриотического воспитания. Наряду с этим необходимо реализация задач патриотического воспитания в соответствии с принципами педагогической деонтологии. В качестве показателей содержательных компонентов нами определены следующие:

- наличие знаний по педагогической деонтологии;
- знание основ теории этнопедагогике и народной педагогике;
- наличие у педагога знаний об основах патриотического воспитания

В качестве параметров измерения содержательных компонентов деонтологической подготовки будущих педагогов нами определены следующие:

- знание основ педагогической деонтологии;
- понимание сущности и содержания деонтологической подготовки;

- знание теоретических основ этнопедагогики;
- знание основ народной педагогики;
- знание основ патриотического воспитания;
- умение определять цели, задачи, закономерности патриотического воспитания.

Выделяются технологические компоненты, в состав которых включены методы и приемы, классифицированные в соответствии с практической деятельностью и педагогической функцией. Таким образом в качестве параметров измерения технологических компонентов определены следующие:

- освоение навыков и педагогических процессов необходимых для реализации процесса патриотического воспитания;
- наличие у будущего педагога способностей осознанного управления поведением, проявлением личностных качеств при организации процесса патриотического воспитания;
- креативность, самосовершенствование педагога как условие реализации процесса патриотического воспитания.

Представленные в нашем исследовании технологические компоненты необходимые для реализации процесса патриотического воспитания определены как осознанное управление поведением, проявление личностных качеств педагога, креативность, стремление к самосовершенствованию, умение управлять своими эмоциями, постоянное развитие личности [29, 54 с.].

В качестве параметров измерения технических компонентов деонтологической подготовки будущего педагога необходимых для организации процесса патриотического воспитания определены следующие:

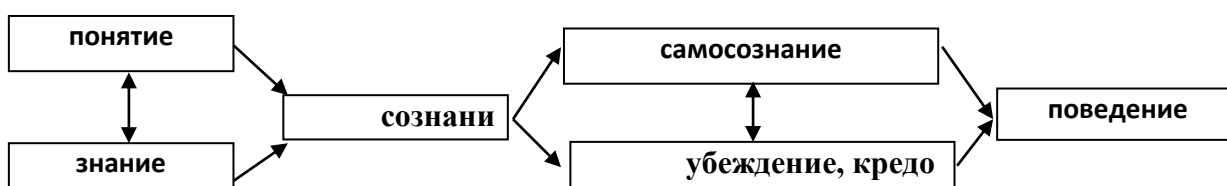
- сбор информации по вопросам патриотического воспитания, умение систематизировать полученные сведения;
- исследование различных методик, используемых при организации патриотического воспитания, умение их различать и выделять;
- знать цели, задачи, закономерности, методы и составляющие патриотического воспитания и определять пути его реализации;
- умение ставить цели для выполнения профессионального долга, умение преодолевать трудности по пути достижения этих целей, т.е. освоение способов преодоления;
- проанализировав креативные технологии патриотического воспитания, освоить навыки их применения;
- умение эффективно применять психогигиенические основы взаимоотношений;
- наличие знаний по самовоспитанию и самоконтролю;
- умение выполнять курсовые и дипломные работы по вопросам патриотического воспитания;
- наличие навыков определения на каждом этапе организации процесса патриотического воспитания определения и выбора путей решения вопросов.

Как отмечалось выше, мы уделяем особое внимание мотивационному компоненту в деонтологической подготовке педагога. Это связано с тем, что

осознанность действия и способов мышления присуща лишь человеческой природе. Лишь человек может объективно воспринимать окружающий мир, строить в своем воображении модель окружающей действительности. Лишь деонтологическая подготовка даст возможность подготовить педагога, готового организовать и вести процесс патриотического воспитания [30, 116 с].

Выводы: Таким образом деонтологическая готовность будущего педагога к различным аспектам профессиональной деятельности: работе с детьми девиантного поведения, работе в здоровьесберегающем пространстве школы, патриотического воспитания рассматривается как развитие сознания и самосознания для формирования убеждения и кредо, которое определяет поведение будущих учителей.

Сущность деонтологической готовности будущих педагогов к работе с детьми девиантного поведения представлена в виде следующей схемы:

Итак, из всех определений профессиональной готовности мы остановились на понимании ее как состояния сознания, так как в отличие от других концепций в деонтологии особым образом актуализируется проблема профессионального долга, ответственности, которая не может быть разрешена без осознания будущим специалистом необходимости соблюдать должностное, обязательное, непременно присутствующее во всей совокупности профессиональных действий и профессионального поведения. В контексте исследуемой нами готовности, которая только и может проявляться в реальном педагогическом взаимодействии, проблема осознания приводит к направленности личности будущего педагога. Поскольку стержнем педагогического взаимодействия является нравственная направленность личности, прежде всего, педагога, то именно у него должен быть сформирован высокий уровень нравственности, что отвечает этико-деонтологическим нормам.

Перспектива исследования заключается в дальнейшей разработке возможностей деонтологической готовности специалистов широкого спектра системы «человек-человек», целенаправленное применение при этом информационно-коммуникационных технологий на материале гуманитарных дисциплин, педагогической практики и др. Особый интерес представляет исследование взаимосвязи и взаимодействия различных социальных институтов и служб по формированию деонтологической готовности работающих специалистов.

Литература:

1. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека. М. : Просвещение. – 1964. – 343 с.

2. Надирашвили Ш.А. Понятие установки в общей и социальной психологии. – Тбилиси. – 1974. – 368 с
3. Прангишвили А.С. Психологические очерки. – Тбилиси. – 1973. – 111 с.
4. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установок. – Тбилиси : Изд-во АН Грузин. ССР. – 1961. - 210 с.
5. Асмолов А.Г. Деятельность и установка. - М. : Изд-во Моск. ун-та. – 1979.- 150 с.
6. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология в высшей школе. - Минск, 1993. - 320с
7. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. - М. : Просвещение. – 1987. – 184 с.
8. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Просвещение. – 1990. – 123 с.
9. Сластенин В.А. Формирование личности учителя в процессе профессиональной подготовки. - М. :Просвещение. – 1987. – 187 с.
10. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Киев. – 1969. – 214 с.
11. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности. Дисс. ... докт. пед. наук. – М. : Просвещение. – 1983. – 356 с.
12. Рувинский Л.И. Нравственное воспитание личности. – М. : Педагогика. – 1981. –123 с.
13. Кон И.С. Словарь по этике. М.: изд «Политическая литература». – 1981. – 430 с.
14. Кертаева Г.М. Ұстаз қызметіндегі педагогикалық деонтология Алматы: «Ғылым» ғылыми баспа орталығы. – 2002. – 224с.
15. Левитан К.Н. Педагогическая деонтология. – Екатеринбург. - Изд. «Деловая книга». – 1999. – 272 с.
16. Кон И.С. Психология старшеклассника. Пособие для учителя – М.: Просвещение. – 1980. – 192 с.
17. Петровский А.В. «Психология развивающейся личности», М.: Педагогика. – 1987. – 325 с.
18. Писаренко В.И., Писаренко И.Я. Педагогическая этика. Изд. 2-е переработ. и доп. мн. – Минск : «Нар. асвета». – 2001. – 250 с.
19. Закон «Об охране здоровья граждан Республики Казахстан» от 19 мая 1997., г.Алматы, 2006. – 250 с. (Нормативно-правовая база службы формирования ЗОЖ, выпуск 4).
20. Энциклопедический словарь медицинских терминов, Т 1, Л.: Медицина, 1986. – 421 с.
21. Мещеряков Б.Г., Занченко В.П. Большой психологический словарь. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК. – 2007. – 672 с.
22. Шапарь В.Б., Россоха В.Е. Новейший психологический словарь – изд.3. – Ростовн/Д.: Феникс, 2007. – 806 с.

23. Философский словарь / под ред. Проф.д.филос.н., А.П.Ярещенко . Ростов-н-Д. Феникс, 2004 – 560 с.
24. Гигиенические требования к условиям обучения школьников в различных видах современных общеобразовательных учреждениях №2.01.007 – 99 утвержденный главным государственным санитарным врачом РК от 21.05.1999 г.
25. Парсонс Т. Система современных обществ. – М.: Аспект-пресс, 1998. – 264 с.
26. Концепция этнокультурного образования Республики Казахстан // Казахстанская правда, 1996, август – 7.
27. Концепция развития образования Республики Казахстан до 2015 года. - Астана. Одобрено Правительством Республики Казахстан 24.02.04 протокол № 3.
28. Концепция развития государственной молодежной политики РК // Казахстанская правда. – 1999, октябрь – 28,– С.2
29. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность // Педагогика. – 2003.– № 4. – С. 21-26
30. Немов Р.С. Практическая психология, пособие для учащихся. – М.: Владос, 2002. – 318 с.

ПРОБЛЕМА ДЕОНТОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аубакирова Сауле Джамбуловна

докторант специальности «Педагогика и психология»

ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Демократические преобразования в нашей стране, процесс вхождения в мировое образовательное пространство обуславливают изменения в отношении государства к людям с ограниченными возможностями здоровья, усиление интегративных процессов в образовании.

Президент страны Н.А. Назарбаев в своем Послании к народу Казахстана «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» обращает внимание на необходимость создания доступной среды для лиц с ОВЗ, их включение в активную жизнь: «Надо усилить внимание нашим гражданам с ограниченными возможностями. Для них Казахстан должен стать безбарьерной зоной. Позаботиться об этих людях, которых немало – наш долг перед собой и обществом»[1].

В Конституции Республики Казахстан и в Законе РК «О правах ребенка в РК» гарантируются равные права всех детей независимо от происхождения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, социального или имущественного положения, места жительства, состояния здоровья и иных

обстоятельств. Таким образом, право детей с ограниченными возможностями на получение качественного образования закреплено законодательством РК.

Развитие системы инклюзивного образования является одним из приоритетных направлений Государственной программы развития образования на 2011-2020 годы, которая планирует увеличение количества инклюзивных школ до 70 % от общего количества школ к 2020 году [2].

С принятием Закона «Об образовании» Республики Казахстан (от 27 июля 2007г.), Закона Республики Казахстан «О социальной и медико-педагогической поддержке детей с ограниченными возможностями» (от 11 июля 2002 г.), Закона «О социальной защите инвалидов в РК» (от 13 апреля 2005 года), Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг (от 07 декабря 2010 г.) и др. созданы правовые предпосылки становления и развития системы инклюзивного образования в нашей стране. Инклюзивное образование представляет собой перспективную систему обучения всех детей, направленную на удовлетворение образовательных потребностей каждого ребенка, расширяя при этом возможности социализации и создавая предпосылки для их последующего включения в общество.

Особое внимание к проблеме формирования деонтологической готовности будущих учителей к работе в условиях инклюзивного образования можно объяснить следующими основными причинами:

1) необходимостью включения учащихся с ограниченными возможностями здоровья в среду общеобразовательной школы и недостатком квалифицированных педагогов для реализации инклюзивного образования;

2) требованиями, предъявляемыми к уровню подготовки будущих учителей к работе в условиях инклюзивного образования и недостаточной разработанностью теоретико-методологических подходов его формирования в учебно-воспитательном процессе в вузе;

3) необходимостью формирования деонтологического сознания у всех педагогов как условия успешной профессиональной деятельности.

Очень важным условием создания эффективной системы инклюзивного образования является наличие организационной культуры и этики, которая способствует развитию инклюзии.

«Длительное пребывание ребенка с ОВЗ в массовой школе без создания специальных условий, специального подхода к их обучению и воспитанию может привести к вторичным нарушениям в развитии, педагогической запущенности, может сформироваться стойкое отрицательное отношение к учебе» [3, с.27].

Подготовка учителей к работе в условиях инклюзивного образования предполагает формирование готовности учителей к взаимодействию с обучающимися разного возраста, пола, этнической, культурной, языковой или религиозной принадлежности, социально-экономического статуса, с инвалидностью или ООП, что требует сформированной нравственной основы для работы с таким разнообразием контингента обучающихся.

Учитель является образцом культуры, носителем национального самосознания, нравственных ценностей. А подготовка современного учителя, способного осуществить инклюзивное образование, оказывается еще более сложной задачей для высшей школы. «Наиболее актуальный и сложный аспект проблемы инклюзивного образования, пишут А.П. Валицкая и В.А. Рабош, это педагогическое образование для инклюзива: учитель нового типа должен не только владеть соответствующими профессиональными психолого-педагогическими умениями, но и быть личностью подлинной гуманитарной образованности, способной понимать современную социокультурную ситуацию в стране, обладать высокой нравственной культурой, видеть смысл собственной жизни в служении ребенку, людям» [4]. Поэтому в инклюзивном образовании важное значение приобретает педагогическая деонтология.

Термин «деонтология» был введен в начале XIX века английским философом, социологом и юристом Иеремией Бентамом (1748-1832) для обозначения учения о нравственности в целом («Деонтология, или Наука о морали» «*Deontology or the science of morality*», vol. 1 – 2, 1834). Данный термин происходит от греческих слов «*deontos*» - должное и «*logos*» - учение, знание, т.е. деонтология есть учение, наука о должном, «знание о том, что правильно или должно, но не является объектом законодательства, а наукой о том, как надлежит поступать в каждом случае» [5].

Деонтология также рассматривается как раздел этической теории, в которой изучаются проблемы долга, моральных требований, нормативов и долженствования в целом [6].

Одной из первых профессиональных деонтологий появилась медицинская деонтология, поскольку именно в данной сфере остро стоит вопрос о нравственном поведении врача. Медицинская деонтология есть совокупность этических норм и принципов поведения медицинского работника при выполнении профессиональных обязанностей, предполагающая оказание больному максимально возможной помощи с целью исключить возможность причинения ему вреда и способствующая повышению эффективности лечения больного и профилактике болезней [7].

Однако, понятие деонтологии в равной мере применимо к любой сфере профессиональной деятельности системы «человек-человек» (врач и пациент, судья и подсудимый, учитель и ученик, социальный работник - клиент), где имеется отношение зависимости и неравенства от компетентности, порядочности и человеческих качеств специалиста, от его осознанности.

Т.В.Мишаткина отмечает, что поскольку в сфере профессионального взаимодействия в системе «человек-человек», в частности в системе педагогического взаимодействия, наблюдается неравенство сторон – педагогов и учащихся, то возникает необходимость профессиональных деонтологий – этических кодексов, предписаний, норм и правил поведения в условиях неравенства и зависимости. [8, С.8].

Веселова Е.К. [9, с.16] определяет деонтологию как учение о должном профессиональном поведении, о соблюдении всей совокупности этических

норм выполнения профессиональных обязанностей. Деонтология – прикладная часть этики, которая ориентирована на выполнение нравственного долга и таких элементарных норм морали, как правдивость, доброта, честность, внимание, чуткость и др., которые являются основой долженствования в любой профессии сферы «человек – человек»

Основоположником педагогической деонтологии является К. М. Левитан, который в своем труде «Основы педагогической деонтологии» определяет ее как науку о профессиональном поведении педагога, разрабатывающую нормы и правила его поведения в сфере профессиональной деятельности, с помощью которых вырабатывается отношение к самому себе как профессионалу, к другим участникам педагогического процесса, через призму которых он оценивает все факты педагогической действительности. [10, С.5].

К. М. Кертаева определяет педагогическую деонтологию как науку о поведении учителя в соответствии с его профессиональным долгом, разрабатывающую правила и нормы поведения педагога в сфере его профессиональной деятельности [11].

Мы придерживаемся точки зрения Кертаевой К.М., Веселовой Е.К., Коджаспировой Г.М. и считаем, что деонтология является отраслью этики. Педагогическая деонтология - отрасль педагогической этики.

Обобщая вышеизложенное, можно сделать вывод, что педагогическая деонтология есть раздел педагогической этики, который изучает профессиональное поведение педагога в соответствии с его нравственностью, морально-этическими нормами и профессиональным долгом. Моральный аспект педагогической профессии предполагает личную ответственность каждого учителя за свои действия и их последствия. Педагог несет моральную ответственность и имеет обязательства не только перед обучающимися и их родителями, но и перед профессиональным сообществом, перед обществом в целом.

В становлении системы инклюзивного образования в целом, и в частности в создании эффективной образовательной среды, успешного взаимодействия обучающихся, педагогов и родителей огромное значение имеет подготовка педагога, в частности деонтологическая подготовка.

Эффективная реализации инклюзивной практики зависит от качества подготовки педагогических кадров к работе в условиях инклюзивного образования. Особое значение имеет духовно-нравственный, деонтологический аспект профессиональной подготовки будущих педагогов к работ в условиях инклюзивного образования

Судьба ребенка во многом определяется степенью гуманности и нравственности в процессе социализации, и в первую очередь в период его обучения. Учитывая значимость психической сферы и особую чувствительность ребенка с ОВЗ, «основополагающее (фундаментальное) значение имеет этика и деонтология обучающего» [12, С.55] Поэтому подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования должна

включать основы педагогической деонтологии. Формирование профессиональной готовности к работе в условиях инклюзивного образования, в частности деонтологической готовности, представляется актуальным направлением в подготовке педагогических кадров.

Деонтологически подготовленным можно назвать учителя, который на достаточно высоком уровне осуществляет педагогическую деятельность, педагогическое общение, достигает стабильно высоких результатов в обучении и воспитании обучающихся, исходя из своих моральных принципов, чувства профессионального долга перед обществом, государством, родителями, детьми и самим собой.

Деонтологическая готовность будущего педагога к работе в условиях инклюзивного образования есть его личностное качество, содержательно раскрывающееся через комплекс компетенций, определяющих его эффективную педагогическую деятельность в условиях инклюзивного образования в соответствии с профессиональным долгом.

Литература

1. Назарбаев Н.А. Казахстанский путь - 2050 Единая цель, единые интересы, единое будущее // Казахстанская правда. - 2014. - 18 января (№ 11).
2. Государственная программы развития образования РК на 2011-2020 годы: от 7 декабря 2010 г. № 1118 // Казахстанская правда. - 2010.- 14 декабрь. (№ 338). - С. 10-12 ; Собрание актов Президента РК и Правительства РК. - 2011. - № 5. - С. 211-278.
3. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки [Текст] : дисс. канд.педагогич.наук 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / И.Н. Хафизуллина. – Астрахань, 2008. – 213 с.
4. Инклюзивное образование: проблемы совершенствования образовательной политики и системы [Текст]: мат-лы междунар. конф., 19–20 июня 2008 года. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2008. – 215 с., с. 71.
5. Bentam J. Deontology or the Science of Morality [Текст] / ed. by J. Bowring. L. Edinburgh. 1834. - P.22-35.
6. Философский словарь [Текст] / под ред. И.Т. Фролова – 4-е изд.- М.: Политиздат, 1981-445 с.
7. Краткая медицинская энциклопедия [Текст]. - Советская энциклопедия, изд 2. - М., 1989.
8. Мишаткина Т.В. Педагогическая этика [Текст]: учебное пособие для вузов /Т.В.Мишаткина. - Ростов н/Д:Феникс, 2004. - (Высшее образование). -303с. - ISBN5-222-05265-6.
9. Веселова Е.К. Психологическая деонтология [Текст] / Е.К. Веселова дисс. докт.психологич.наук 19.00.01 – общая психология, психология личности, история психологии. – Санкт-Петербург, 2003. – 402 с.

10. Левитан К.М. Основы педагогической деонтологии [Текст] : учеб. пособие / К. М.Левитан. - М. : Наука, 1994. - 192 с. - Библиогр.: с. 189-191 (90 назв.). - ISBN 5-02-011220-8.

11. Кертәева К.М. Болашақ мұғалімнің деонтологиялық даярлығын қалыптастыру [Текст] : автореферат дис. . пед. ғылым. д-ры : 13.00.08 : қорғалды 29.10.2003 / Қалиябану Махметовна Кертәева ; Абай атын. Алматы ун-ті. - Алматы, 2003.- 48 б.

12. Чурилов Ю.С. Этика и деонтология в специальном образовании [Электронный ресурс] // Специальное образование, 2005. - №5.- С. 54-57. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/etika-i-deontologiya-v-spetsialnom-obrazovanii>.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕОНТОЛОГИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЯ

Кудерина Айжан Ермековна

кандидат педагогических наук, доцент

г. Астана

Профессиональная подготовка учителя современного общества предполагает, прежде всего, наличие у педагога нравственно-профессиональных качеств, обеспечивающих успешное решение поставленных перед ними задач. Успешное решение этих задач зависит, в том числе и от личности учителя, от его уровня мастерства.

Особенность труда учителя в том, что его личностные качества являются тем средством, с помощью которого осуществляется воспитание ученика. Сегодняшней школе нужны педагоги, личность которых сама по себе уже будет являться основным орудием в его профессиональной деятельности.

Педагогика как наука уделяла и уделяет большое внимание проблеме формирования личности учителя, его профессиональным качествам.

Будущий педагог должен получить основательную подготовку, чтобы быть способным на должном уровне, высокопрофессионально решать новые задачи в области образования. Профессиональный рост учителя, его самосовершенствование не представляется возможным, если у него не сформированы деонтологические качества, под которыми мы понимаем совокупность компонентов личности учителя, обеспечивающих его устойчивое профессиональное поведение в соответствии с профессиональным долгом. Сегодня, когда мы наблюдаем массу проблем в работе учителя в виде низкого уровня знаний обучающихся, духовной бедности и недостаточной воспитанности отдельных представителей молодежи, роль педагогической деонтологии особенно значима.

Педагогическая деонтология определяет нормы поведения педагога в сфере его профессиональной деятельности. Существование нормативных

профессиональных требований помогает педагогу сознательно регулировать свое поведение. Через призму данных норм педагог оценивает свою педагогическую деятельность.

Запросы общества обуславливают высокие требования к личности учителя, к профессиональной подготовке педагогических кадров. Сегодня уже никто не сомневается, что современному обществу нужны не узкие специалисты, выполняющие отдельные функции, а всесторонне развитые социально-активные люди, имеющих фундаментальное научное образование, богатую внутреннюю культуру, высоконравственные в соответствии с велением времени.

Великие мыслители и педагоги, размышляя над проблемами обучения и воспитания молодого поколения, не могли не касаться вопросов подготовки учителя, того, какими качествами он должен обладать, чтобы его деятельность была успешной. В своих трудах они стремились обозначить обязанности учителя, правила, без соблюдения которых, с их точки зрения, невозможно было стать настоящим профессионалом, добиться результатов в деле воспитания и обучения подрастающего поколения.

Ценные высказывания о подготовке учителя встречаются у античных философов, классиков педагогики Квинтилиана, Сократа, Дж. Локка, А. Коменского, Г.Песталоцци, аль - Фараби, А. Дистервега и др.

Свой вклад в выработку норм профессионального поведения учителя внесли своими трудами прогрессивные русские демократы XIX в. В.Г.Белинский, А.И.Герцен, а позже Н.Г.Чернышевский и Н.А.Добролюбов. Считая главной задачей воспитания – формирование гуманной свободной личности, они указывали на важную роль в повседневной воспитательной деятельности «таланта терпеливой любви» (А.И. Герцен), расположения воспитателя к ребенку, уважения к нему, знания его потребностей.

Труды русских ученых-педагогов К.Д. Ушинского, П.П. Блонского, С.Т. Шацкого, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинского внесли значительный вклад в развитие педагогической этики и деонтологии. К.Д.Ушинский высоко оценивал роль учителя в воспитании детей: «В воспитании все должно основываться на личности воспитателя, т.к. воспитательная сила изливается только из живого источника человеческой личности. Никакие уставы и программы, искусственный организм заведения, как бы хитро он ни был придуман, не может заменить личности воспитателя в деле воспитания. Без личного непосредственного влияния воспитателя на воспитанника истинное воспитание, проникающее в характер, невозможно» [1].

Актуальны мысли П.П.Блонского для тех, кто готовит сегодняшних будущих педагогов: «Педагог должен быть сам воспитанным и образованным человеком. Поэтому подготовка педагога должна начинаться с его собственного воспитания и образования» [2]. По Блонскому, «учитель должен быть не энциклопедическим словарем, а Сократом».

Мыслям русских прогрессивных педагогов XIX века созвучны идеи «пионера педагогической мысли в Казахстане» Ибрая Алтынсарина: «И как от

прочности и основательности кладки фундамента зависит все достоинство новостроящегося здания, так и в нашем деле вся дальнейшая будущность киргизских школ зависит во многих отношениях от теперь положенного начала, ввиду чего я и ценю теперь хорошего учителя дороже всего на свете» [3]. Придавая личности учителя огромное значение, казахский педагог-просветитель писал: «Для народных школ учителя составляют **все** (выделено нами); с ними не могут сравняться ни прекрасные педагогические руководства, ... ни тщательный инспекторский надзор» [3].

Эти высказывания И.Алтынсарина особенно актуальны сейчас, когда остро стоит вопрос востребованности педагогов, способных должным образом выполнять свои обязанности. И.Алтынсарин считал, что успех или неуспех в воспитании и обучении зависит большей частью от учителя, от его умения найти правильный подход к ребенку.

Большое значение в настоящее время имеют и педагогические идеи ученого и педагога-практика А.С.Макаренко, обосновавшего идею о сотрудничестве воспитателя с коллективом воспитанников, без которых «невозможно успешное формирование педагогического мастерства, таких качеств личности учителя как целеустремленность, педагогический такт, требовательность и уважение к личности, товарищеская взаимопомощь, взаимное доверие и ответственность всех за одного и одного за всех» [4].

Особенно актуально в наши дни, когда широко обсуждается проблема повышения качества подготовки будущих педагогов, звучит мысль Макаренко о необходимости, «чтобы из педагогических вузов выходили люди более широко образованные независимо от избираемого для преподавания цикла предметов» [4].

В.А.Сухомлинский в своей работе «Сто советов учителю», указывая на задачу школы – «бороться за человека, преодолевать отрицательные воздействия и давать простор положительным», выдвигает для выполнения данной задачи необходимое условие: личность учителя должна оказывать «наиболее яркое, действенное и благотворное влияние на личность ученика» [5].

Таким образом, появление педагогической деонтологии опирается на научные исследования выдающихся ученых-педагогов, на профессиональный опыт учителей многих поколений, то, что легло в теоретические основы педагогической деонтологии.

На пороге XXI века лучшие педагогические идеи получают дальнейшее развитие, расширяются функции учителя в обществе, растет роль педагога, укрепляется его статус, происходит усложнение задач и содержания воспитания. Для того, чтобы соответствовать современным требованиям, предъявляемым к сегодняшнему педагогу, необходимо иметь эталон профессионального поведения, базирующийся на осознанном выполнении профессионального долга. Решение данной проблемы способствовало развитию педагогической деонтологии.

Впервые в педагогической науке Республики Казахстан и

постсоветского пространства проблемы педагогической деонтологии начала системно исследовать доктор педагогических наук, профессор Калиябану Махметовна Кертаева, которая построила научно-методологическую основу педагогической деонтологии. Ею введены соответствующие понятия и определения, определен теоретический материал, изданы учебные и учебно-методические пособия по педагогической деонтологии. Профессор ввела в педагогическую науку понятие «деонтологическая готовность педагога», разработала практические и методологические рекомендации, учебно-методические комплексы дисциплин по формированию деонтологической готовности будущих учителей в высших учебных заведениях («Основы педагогической деонтологии», «Педагогикалық деонтология негіздері», «Деонтологическая готовность будущего специалиста сферы образования», «Социально-педагогическая деонтология» и др.).

Сегодня педагогическая деонтология прочно вошла в науку и в подготовку специалистов сферы типа «человек-человек».

Педагогическая деонтология, являясь составной частью этики, рассматривающей особенности формирования и механизма функционирования принципов и норм педагогической морали, выполняет роль регулятора практических действий учителя в его профессиональной деятельности. Предполагается, что деонтологически подготовленному педагогу присущи преданность своему профессиональному долгу, профессиональная сознательность, соблюдение им комплекса правовых принципов и правил, регулирующих его профессиональную деятельность.

Педагогическая деонтология – это наука о поведении педагога в соответствии с его профессиональным долгом, это способ регулирования практической деятельности работника сферы образования. Это комплекс этических, правовых принципов и правил педагога, соответствующих честному, добросовестному выполнению им своего профессионального долга.

Таким образом, педагогическая деонтология представляет собой обобщенную систему знаний о кодексе профессионального поведения учителя.

Педагогическая деонтология как отрасль научного знания имеет свой предмет, задачи, функции и методы исследования.

Предметом данной науки является исследование процесса овладения и руководства в практической деятельности педагогом системой нравственных норм, в совокупности определяющих его профессиональное поведение. При этом следует заметить, что поведение педагога определяется не только знанием социальных норм, но и его отношением к тем социальным, и в первую очередь, профессиональным ценностям (правовым, этическим, эстетическим и др.), которые защищаются этими нормами [6].

Профессиональное поведение педагога проявляется не только в культуре его профессионального мышления, в его умении правильно организовать свой труд, но и в способности критически оценивать свои действия, анализировать собственные возможности, в умении принимать

правильные решения в конкретной ситуации, а также создавать благоприятный психологический климат в ученическом коллективе. Педагогическая деонтология призвана раскрывать причины возникновения и существования тех или иных моральных норм и правил в профессии педагога. В этом отношении актуальность педагогической деонтологии несомненна. Возможности педагогической деонтологии в профессиональной подготовке учителя и в определении сути его профессионального долга весьма существенны, свидетельство этому огромный интерес к педагогической деонтологии как ученых-теоретиков, так и практиков. Проблемы педагогической деонтологии рассматриваются на конференциях международного уровня, многочисленных международных симпозиумах и встречах ученых, в научных публикациях.

Задачи педагогической деонтологии заключаются не только в раскрытии значения профессионального долга педагога, ответственности за результаты профессиональной деятельности, определении системы норм и требований, предъявляемых к учителям в процессе взаимоотношений с учащимися, их родителями, коллегами, но и в выявлении условий их реализации в практической деятельности [6].

Педагогическая деонтология как подлинно гуманистическая наука разъясняет значение тех или иных действий, поступков, мотивов, характерных личностных качеств педагогических работников, содействует формированию необходимых для данной профессии нравственных черт, предотвращает их деформацию в результате длительного выполнения профессиональных функций.

Кроме того, в задачи педагогической деонтологии входит изучение предпосылок профессионального поведения педагогов, способов устранения неблагоприятных факторов, конфликтных ситуаций, возникающих в процессе профессиональной деятельности, предотвращение формального использования знаний педагогами, определение направлений стимулирования и активизации осознания моральных и профессионально-значимых отношений, воспитания деонтологических качеств личности, раскрытие значения и роли ранее выработанных норм профессиональной деятельности учителя, а также повышение престижа педагогической профессии [6].

Педагогическая деонтология, как и любая наука, выполняет определенные функции:

- научно-теоретическую, изучающую сущность профессионального долга педагога, его деонтологической готовности, воспитания деонтологических качеств и др.;

- конструктивно-техническую, обеспечивающую разработку механизма реализации выполнения профессионального долга педагогами, создания благоприятного морально-психологического климата в ходе взаимодействия учителя со всеми участниками педагогического процесса, методов и форм работы по содействию гармоничному развитию воспитанника, не нанося вреда его физическому и психическому здоровью;

- прогностическую, изучающую перспективы развития педагогической деонтологии, ее отдельных направлений (деонтологическая готовность педагога к работе с детьми девиантного поведения, деонтологическая готовность педагога к формированию активной личностной позиции у учащихся общеобразовательных школ и т.д.), появление и развитие новых (деонтологическая готовность воспитателя дошкольного образовательного учреждения, теория воспитания как отрасль педагогической деонтологии и т.д.) [6].

Принципы педагогической деонтологии – это исходные непререкаемые требования, предъявляемые к профессиональной деятельности педагога и выполняющие функцию социальных ориентиров его поведения в различных системах взаимоотношений.

Основываясь на постулатах биоэтики, принятых на IV Всемирном конгрессе в г. Токио:

- необходимо признать автономию личности (personal autonomy), т.е. право каждого человека решать самому все проблемы, касающиеся его самого, его психики, эмоционального статуса и др.;

- необходимо соблюдать справедливость во всем;

- необходимо соблюдать принцип «Не наноси вред, а делай добро!», означающий с этической точки зрения оказание правильного влияния на человека, К.М. Кертаева определила следующие принципы педагогической деонтологии [6]:

1. Принцип содействия гармоничному развитию воспитанника в соответствии с его природой, предполагающий постоянное повышение педагогом уровня своей квалификации, изучение им психологии каждого ученика с целью стимулирования у ребенка интереса к учению, активизации его познавательной деятельности, реализацию идей развивающего обучения.

2. Принцип справедливости, согласно которому педагог должен оценивать себя и всех участников учебно-воспитательного процесса по реальным заслугам и пропорционально затраченным усилиям.

3. Принцип благотворного влияния на ученика, не нанося вреда его физическому и психическому здоровью. Данный принцип предполагает уважительное отношение педагога к каждому конкретному ученику, своему коллеге с учетом его индивидуальных особенностей, умение поставить себя на место партнера по общению и посмотреть на ситуацию с его позиции, а также умение найти преграду психосоматическим заболеваниям своих воспитанников, содействовать сохранению, закаливанию, укреплению здоровья, усвоение и внедрение в практику валеологической грамотности, приведение личностных качеств в соответствие с деонтологическими требованиями.

Педагогическая деонтология как наука имеет большие перспективы в своем дальнейшем развитии. На сегодняшний день аспекты педагогической деонтологии рассматриваются в таких направлениях, как формирование деонтологической готовности будущих педагогов к работе с детьми

девиантного и криминального поведения (К.М.Кертаева, Е.Н.Жуманкулова); формирование деонтологических качеств будущих педагогов в процессе профессиональной практики (К.М.Кертаева, А.Е.Кудерина); развитие деонтологической готовности педагога, формирующего активную личностную позицию школьников посредством уроков гуманитарного цикла (К.М. Кертаева, М.Ш. Кунанбаева); формирование деонтологической готовности сельского учителя(К.М. Кертаева, Б.Д. Каирбекова), создание деонтологической атмосферы в вузе (К.М. Кертаева, О.Б. Боталова).

Литература

1. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: В 6 т. Т.2 Сост. С.Ф. Егоров. – М: Педагогика, 1988. – 496 с.
2. Блонский П.П. Мои воспоминания. – Москва: Педагогика, 1971. – 174 с.
3. Алтынсарин И.Собрание сочинений в трех томах. Т.3. Алма-Ата: «Наука» Каз.ССР., 1978. – 352 с.
4. Макаренко А.С. Сочинения в 7 томах. Т.7. – Москва: Изд-во Академии педагогических наук, 1958. – 582 с.
5. Сухомлинский В.А.. Избранные произведения в пяти томах. Т.2. – Киев: «Радянська школа», 1979. – 718 с.
6. Кертаева К.М.Основы педагогической деонтологии. Астана: Фолиант, 2016. – 232 с.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Махадиева Б.О.

«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Жамбыл облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты

Білім беру жүйесі жаңаша көзқараспен іскерлікпен, ақпараттарды қабылдау мен өңдеу қабілеттілігін дамытуды, білім беру мәселелерін шығармашылықпен шешуді, білім бағдарламаларын дербес өзгешеліктермен толықтыруды ұсынады. Қалыптасқан дәстүрлі оқыту әдістері ақпараттық құралдармен алмасуда. Оқытушы мен білімгердің қарым - қатынасы педагогикалық дамуда ең басты рөл атқарады. Педагогика - психология тұрғысында білім беру технологияларын жетілдірудегі негізгі тенденцияның негізгі сипаттары: білім алуда есте сақтау қызметінен ақыл - ой даму қызметіне көшу; жүйелі ойлау, жекеден топтық оқыту бағдарламасына ауысты.

Бінтымақтастық оқу - өзара іс-әрекет жасау философиясы, ал бірлескен жұмыс соңғы нәтижеге немесе мақсатқа жетуге ықпал етуге бағытталған өзара әрекеттің құрылымы болып табылады.

Бінтымақтастық оқу сыныпта пайдаланатын әдіс қана емес, жеке философия болып табылады.Барлық жағдайларда адамдар топтарға бірлескен

кезде ынтымақтастық адамдардың топтың жекелеген мүшелерінің қабілеті мен үлесі құрметтей отырып жұмыс істеу тәсілін ұсынады

Топтың жұмысы тиімді болуы үшін топ мүшелері арасында билік пен жауапкершілікті бөлу орын алады. Ынтымақтастық оқудың алғышарты топ мүшелерінің ынтымақтастығы арқылы ымыраға, пәтуаға жетуге негізделген.

Бірлескен оқудың мәні

Ынтымақтастық оқу – оқыту мен оқуға білім беру тәсілі, бұл проблемаларды шешу, тапсырмаларды орындау немесе әлдебір өнім жасау үшін бірлесіп жұмыс істейтін оқушылар тобы дегенді білдіреді. Ынтымақтастық оқу оқуды табиғи әлеуметтік әрекет ретінде қабылдауға негізделген, оған қатысушылар бір-бірімен әңгімелеседі, және осы әңгімелесу арқылы оқуды жүзеге асырады.

Топтық оқыту қазіргі таңда көптеп мектептерде қолданылуда. Оқулықта топтап оқыту мәселелері және қалай жүргізу тәсілдері қарастырылады. Біздің еліміз демократиялық даму жолына түскендіктен, шешім қабылдауға қатысуға жұмылдыру ауадай қажет, білімгерлер айтарлықтай белсенді болуы керек. Білімгерлердің белсенділігін арттыратын әдістердің қатарына осы топпен, жұппен жұмыстарды жүргізуге болады.

Топпен жұмыс жасауда ұстанатын негізгі ережелер

Шағын топтармен жұмыс жасау -білімгерлердің жұмысқа қатысуына, ынтымақтастық дағдысын тәжірибеден өткізуде тұлғаралық өзара қарым – қатынаста (оның ішінде белсенді тыңдау, жалпы пікір қалыптастыру, түрлі көзқарастың шығуына рұқсат беру) үлкен мүмкіндік береді. Оның бәрі көбінесе үлкен ұжымдарда болады. Шағын топтағы жұмыс – көптеген интерактивтік әдістердің ажырамас бөлігі болып табылады. Мысалға пікір – сайыс, қоғамдық тыңдау т.б.

Шағын топтағы жұмыстар көп уақытты талап етеді. Сол себепті бұл стратегияны асыра пайдалануға да болмайды. Топтық жұмысты жеке дара адамның қолынан келмейтін мәселені шешерде пайдаланған жөн.

Ол үшін білімгерлер маңызды деген теориялық материалмен оқу немесе дәріс тыңдау арқылы танысып түсіну. Оған дайындық былай жүргізіледі. Әрбір жеке білімгер өздеріне берілген тапсырмаларды орындау арқылы оқытушы қандай ұғымдарды бекіту керектігін алдын ала анықтау.

Топтық жұмыстарды ұйымдастыру

Топтық жұмыстар тиімді әрі көңілден шығу үшін жан-жақты ұйымдастыру қажет.

А)Топтардың құрамын жиі өзгертіңіз, әрбір білімгер қалған барлық білімгерлермен жұмыс жасай алатын болсын. Топтың құрамын әр түрлі етіп өзгертуге болады.

Ә) Әрбір топ мүшелері өз ролін толық түсінгенін біліңіз. Мысалы: 1 нөмерлі сен хатшысың, 2 нөмірлі сен реттейсің деген сияқты т.б.

Б)Білімгерлер басқалардың да өз пікірін айту құқығын сыйлауы керек.

В)Білімгерлердің барлығының жұмыс жасауына назар аударыңыз.

Г)Жұмысын ерте бітірген білімгерге жеке тағы да тапсырма беріңіз.

Д)Оқытушы - бақылаушы қызметін атқарады.

Ж)Білімгерлердің мәселелерді толық талқылап жатқанын бақылау.

И)Топтық жұмысты жариялау кезінде тақтаға шығып сөйлеу қажет. Себебі барлық тыңдаушының назары сол баяндамашыда болады.

Екі адамнан тұратын топтар

Бұндай топтарда ақпарат алмасу жоғары деңгейде өтеді.

Үш адамнан құралған топтар

Даралық ерекшелігі өте күшті ұйым өзіне әлсіз топ мүшелерін тарта алады. Сондай – ақ мұндай топтар тұрақты құрылым болып табылады.

Топтық жұмыс білімгерлердің өздерін сенімділікке тәрбиелейді, өзін - өзі ортада ұстай білуге, сөйлеу қабілеті дағдыларын қалыптастырады. Бірін бірі тыңдауға, сыни ойлауға, өзінің пікірін айтуға құқығының бар екендігін сезінеді, пікірлердің сан алуан болатындығын жақсырақ түсінуге үйренеді. Өздерінің идеяларымен шағын топтарда өзінің құрдастарымен бөлісе алады.

Осы ретте Милтон Ольсонның өзара топтық ынтымақтастығы жайлы жабайы қаздар бес сабағынан, қаздардың іс-әрекеті ұсынылып отыр.«Қаздардан үйренеміз» деген тақырыптағы деректерге тоқталамыз. Жабайы қаздардың өзара топтық ынтымақтастық жайлы бес сабағы (Милтон Ольсон бойынша) 1991 жылы Энджнс Эрриен бір жиында Мильтон Ольсон жұмыстарына сүйене отырып, «Қаздардан үйренеміз» деген тақырыпта ерекше бір әңгіме айтты. Онда жабайы қаздардың ұшу кезіндегі өзара топтық ынтымақтастығы мен бірлесе әрекет етуі жайлы қызықты деректер келтірілген. Сол қаздарды зерттеу арқылы біз олардан өзімізге бес түрлі сабақ ала алады екенбіз. Олардың бұл өнегесін адамдар топтасып жұмыс жасағанда өз пайдаларына жарата алады.

Топтық жұмыс арқылы білімгерлер өз ойларын ашық айтуы, өзгелердің пікірін тыңдау, бірін-бірі сыйлау мәдениеті қалыптасады, сонымен қатар олар түсінбеген жерлерін сұрау, бір-біріне түсіндіру, ортақ пікірге келу жүзеге асады. Осылардың бәрінің жүзеге асуы арқасында ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады. Осыған байланысты Л.С. Выготскийдің оқыту моделін еске түсіруге болады: оқушы диалог құру нәтижесінде білім алады деп жорамалданады. Сондықтан, білімгердің білім деңгейін дамытуда, әлеуметтік қолдауда топтық жұмыстың маңызыерекше.

Әдебиеттер

1. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық, үшінші (негізгі) деңгей, Астана 2012 ж.
2. Тренерлерге арналған нұсқаулық, үшінші (негізгі) деңгей, Астана 2012 ж

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ТВОРЧЕСТВО: ОБЩИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ

Оразаева Бакытжан Канатовна

Жидких Галина Геннадьевна

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №17»

г. Семей, ВКО

Сегодняшние преобразования в сфере образования Республики Казахстан находятся в постоянной динамике, чутко реагируя на изменения, происходящие в обществе, активно влияя на состояние среды. Современное образование, базирующееся на Законе «Об образовании» Республики Казахстан, Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы требует социальной активности педагогов и творческой деятельности субъектов [1; 2]. Таким образом, в настоящее время существует социальный заказ на повышение творческого потенциала общества как основного ресурса развития государства. Если раньше социальным стимулом изучения творчества была любознательность, то теперь, согласно Закону Республики Казахстан «Об образовании», особое значение приобретает создание экспериментальных площадок для новых подходов к содержанию и технологии образования [1].

Сегодня содержание труда человека измеряется не только степенью его интенсивности, но и уровнем проявления творчества. Причем наблюдается объективная тенденция – с развитием общества интенсивность и количество физического труда убывает, а интеллектуального, творческого возрастает. Все большую общественную значимость приобретает творческий труд, а значит и творчески работающий человек.

Творчество, с учетом социальной принадлежности, следует рассматривать в связи с деятельностью человека, преобразующего природный и социальный мир в соответствии с его целями и потребностями на основе объективных законов действительности в контексте общественно-исторической практики.

И несмотря на то, что проведено огромное количество исследований в области психологии и педагогики творчества, нет целостной его концепции, отвечающей запросам философской, искусствоведческой, психологической и педагогической мысли. Не разработаны вопросы об источниках и детерминантах творчества, взаимосвязи личности и творчества, нет единого представления о понятии творческого потенциала личности и условиях творческой самореализации.

Проблеме развития профессионального творчества учителя посвящен значительный ряд исследований (К.А.Абульханова-Славская, Ю.П.Азаров, А.В.Брушлинский, А.А.Вербицкий, Т.М.Давыденко, В.В.Давыдов, В.И.Загвязинский, В.А.Кан-Калик, Ю.Н.Кулюткин, И.Я.Лернер, М.И.Махмутов, Н.Д.Никандров, Новосёлов С.А., П.И.Пидкасистый,

М.М.Поташник, А.З.Рахимов, В.А.Сластенин, Г.С.Сухобская, Н.Н.Тулькибаева и др.) [4; 5;6;7].

Развитие профессионального творчества учителя более эффективно, если рефлексивную позицию педагога рассматривать как необходимое условие становления и совершенствования его творческой деятельности. Изменяющееся общество требует подготовки творчески мыслящего педагога, способного к продуктивной рефлексии. Поэтому, многие работы были посвящены анализу педагогической деятельности и педагогического мастерства (М.Е.Дуранов, Э.Ф.Зеер, К.М.Левитан, Г.М.Романцев, В.П.Симонов, Е.В.Ткаченко и др.). Многие стороны формирования творческой личности учителя стали предметом диссертационных исследований. Например, В.Ф.Лехтман, А.И.Христева и др. исследовали определённые качества личности, В.А.Беляева, М.И.Лунина, В.А.Сластенин - знания, умения и навыки будущего учителя, С.А.Новосёлов - технологии развития творчества студентов профессионально-педагогических специальностей. Существенный интерес представляют работы и исследования, посвященные проблеме педагогического мастерства (Ю.П.Азаров, В.А.Кан-Калик, Н.Д.Никандров и др.), формированию умений творческой воспитательной деятельности (М.П.Герасимова, В.В.Лебединский и др.).

В Республике Казахстан исследуются некоторые аспекты проблемы формирования педагогического творчества. К примеру, проблема формирования педагогического творчества разрабатывается научной школой под руководством Ш.Таубаевой, Б.А.Тургымбаевой [8;9].

Современный педагог чаще всего определяет себя как практический работник. Его творчество проявляется в основном в создании практико-методического продукта, изменяющего педагогическую технологию процессов обучения и воспитания. Успех развития профессионального творчества педагога определяется также и методологическими знаниями.

Н.А.Бердяев (1989) считал, что творчество – единственный вид деятельности, который делает человека человеком. Как пишет В. Т. Кудрявцев (1990), «со времен Аристотеля природа души, психики, сознания человека связывалась с его способностью свободно ориентироваться и действовать в неопределенных ситуациях, предполагающих поиск и построение таких способов действия, которые были бы сообразны логике будущего, т. е. с особой универсально-творческой активностью человека» [3, с.7-8].

Творчество как особый вид человеческой деятельности следует отличать от других, нетворческих видов или проявлений деятельности. Так, творчество можно понимать как созидательную деятельность, противостоящую деструктивной (разрушительной) деятельности.

Творчество – это деятельность, порождающая нечто новое, ранее небывшее, на основе реорганизации имеющегося опыта и формирования новых комбинаций знаний, умений, продуктов. Творчество имеет разные

уровни. Для одного уровня творчества характерно использование уже существующих знаний и расширение области их применения; на другом уровне создается совершенно новый подход, изменяющий привычный взгляд на объект или область знаний.

При этом нужно иметь в виду, что творчество как специфический вид человеческой деятельности наряду с «новизной» характеризуется и «прогрессивностью». С.С. Гольдентрихт отмечает, что «природа творческого деяния – созидание, рождение нового прогрессивного, способствующего развитию человека и общества».

Трактовка творческой деятельности как продуктивной выводит на такие ее характерные признаки, как полезность (ценность) и новизна (оригинальность). Следует, однако, уточнить, что полезность не является специфическим признаком именно творческой деятельности, она присуща и репродуктивной деятельности. Однако недооценка полезности может свести на нет творческие усилия. Новизна (оригинальность) отличительный признак творчества. Но она не является самоцелью, и ее абсолютизация в отрыве от социальной полезности приводит к вычурным и спорным нововведениям, которые не могут быть внедрены в широкую практику.

Проблемы теории творчества, природа и закономерности творчества, место творчества в жизни общества, социальная значимость творчества представлена в трудах А.Т. Шумилина.

Лингвокультурологическая разработка смыслов «творчества» широко представлена в работах С. Ожегова, В. Даля, А.И. Серавина, В.Н. Николко, П.П. Крамара.

Педагогический словарь определяет творчество как деятельность, результатом которой является создание новых, оригинальных и более совершенных материальных и духовных ценностей, обладающих объективной или субъективной значимостью. Иными словами, творчество является показателем глубоких и всесторонних знаний педагога и их осмысления; умения перевести теоретические и методические положения в педагогические действия; способности к самосовершенствованию и самообразованию, к разработке новых методик, форм, приемов и средств и их оригинальные сочетания, способности к импровизации, основанной на знаниях и интуиции.

Творчество, особенно научное, художественное, связано с созданием какого-то нового продукта, который оценивается обществом. Поэтому ради пользы для общества, а также личного удовлетворения и престижа творец стремится создать продукт как можно лучшего качества.

Научное творчество невозможно без высокого уровня развития общего и профессионального интеллекта, пространственных представлений и воображения, способности к обучаемости и деловому общению, т.е. без проявления социальной активности личности. Творческая деятельность предполагает самостоятельность, гибкость, направленность на постановку и решение проблем, воображение, комбинационные способности и другие аналитико-синтетические мыслительные способности, а так же упорство,

уверенность в себе, жажду знаний, стремление к изобретениям и экспериментам, готовность к риску.

Творчество - это деятельность, порождающая нечто качественно новое, никогда ранее не существовавшее; создание чего-то нового, ценного не только для одного человека, но и для других; процесс создания субъективных ценностей.

Рассмотрим подробнее понятие «педагогическое творчество». Что же такое педагогическое творчество? Однозначного определения сущности этого понятия в научных трудах мы не находим. С.Л. Рубинштейн характеризует творчество как «деятельность человека, создающего новые материальные и духовные ценности, обладающие общественной значимостью».

Н.В. Кузьмина рассматривает данное понятие, акцентируя значимость творческих аспектов труда педагога. Она считает, что продуктивным является такое педагогическое творчество, в центре внимания которого находятся способы подготовки учащихся к жизни и дальнейшей деятельности, способы обучения самообразованию, самоорганизации и самоконтролю. В этом смысле понятие продуктивности педагога близко осмыслению Ю.К. Бабанским категории оптимизации педагогической деятельности как целенаправленного отбора педагогом наилучшего варианта построения процесса обучения, который обеспечивает за отведенное время максимально возможную эффективность решения задач воспитания и образования школьников.

Р.С. Немов исследует понятие эффективности деятельности педагога как интегративную функцию нескольких составляющих: успешности (результативности) деятельности и личностной удовлетворенности ее процессом. В исследованиях А.П. Ситникова категория эффективности близка понятию целесообразности. Категория успешности труда педагога используется исследователями и в качестве синонима эффективности (Е.В. Андреев, Л.В. Ишкова и др.), и в определении внутреннего момента деятельности (Ю.А. Гагин, Н.К. Гребенкина, С.А. Замятина и др.). Понятия успешности и эффективности педагогической деятельности выявляют разные аспекты продуктивности педагога. Проявления успешности отражает внешне обусловленные зависимости результативности деятельности педагога от структурных элементов педагогической системы (средовых факторов становления профессионализма в педагогическом сообществе). Эффективность труда педагога выявляет внутренне детерминированные зависимости результативности деятельности от функциональных проявлений профессионализма.

В.И. Андреев, определяя творчество как вид человеческой деятельности, отмечает ряд признаков, характеризующих ее как целостный процесс:

– наличие противоречия проблемной ситуации или творческой задачи;

- социальная и личная значимость и прогрессивность, которая вносит вклад в развитие общества и личности (антисоциальная деятельность, даже в ее самой изобретательной форме, это не творчество, а варварство);
- наличие объективных (социальных, материальных) предпосылок, условий для творчества;
- наличие субъективных (личностных качеств знания, умений, особенно положительной мотивации, творческих способностей личности) предпосылок для творчества;
- новизна и оригинальность процесса или результата.

Если из названных признаков осмысленно исключить хотя бы один, то творческая деятельность, либо не состоится, либо деятельность не может быть названа творческой. Таким образом, педагогическое творчество – это процесс самореализации индивидуальных, психологических, интеллектуальных сил и способностей личности педагога.

Осмысляя ряд признаков, характеризующих творчество как вид человеческой деятельности можно выделить основные признаки творчества педагога.

Творческая деятельность учителя, по мнению В.В. Краевского, В.П. Борисенкова и др., осуществляется в двух основных формах: «применение известных средств в новых сочетаниях к возникающим в образовательном процессе педагогическим ситуациям и разработка новых средств применительно к ситуациям, аналогичным тем, с которыми учитель уже имел дело ранее».

Область проявления педагогического творчества определяется структурой деятельности и охватывает все ее стороны: конструктивную, организаторскую, коммуникативную и гностическую.

Объектом педагогического творчества и его конечным результатом является обучаемый. А поскольку педагогическая деятельность характеризуется двойной обращенностью (качества педагога на каком-то этапе его деятельности становятся качествами его обучаемых), то в педагогическом труде весьма важно различать объективную и субъективную стороны творчества.

Объективность творчества оценивается по конечным результатам педагогической деятельности (глубина знаний учащихся их интересы и ценностные ориентации, степень подготовленности к самообразованию, к самосовершенствованию). Субъективная же сторона творчества основывается на его процессе [10, с.102].

К чертам педагогического творчества относятся высшая активность духовной жизни педагога, чувства нового, вкус к инновациям, поиск нестандартного решения педагогических проблем, непрерывное профессиональное самосовершенствование на основе изучения и внедрения в практику достижений педагогической науки.

Уровни педагогического творчества рассматриваются с учетом степени сформированности умения анализировать свой труд и его качественные показатели:

Первый уровень, информационно-воспроизводящий: педагог умеет воспроизводить опыт других, решать простые задачи на пути к результату, анализирует эффективность принимаемых решений в конкретных ситуациях. Это уровень педагога без категории.

Второй уровень, адаптивно-прогностический: педагог умеет трансформировать известную ему информацию, отбирать способы, средства, методы взаимодействия с учащимися с учетом их личных качеств. Этот уровень деятельности педагога соответствует второй категории.

Третий уровень, рационализаторский: педагог проявляет рационализаторские способности (высокую эффективность опыта, умение решать сложные, нестандартные педагогические задачи и находить оптимальные решения). В его работе присутствуют элементы индивидуальности и неповторимости. На этом уровне осуществляет свою деятельность педагог первой категории.

Четвертый уровень, научно-исследовательский: педагог умеет определять концептуальную основу собственного поиска, разрабатывать собственную систему деятельности на основе исследования ее результатов. На этом уровне работает педагог высшей категории.

Пятый уровень, креативно-прогностический: педагог способен выдвигать сверхзадачи и обосновывать способы их решения; вносит существенные изменения в систему образования, трансформирует ее и, овладев механизмом диагностики, идет от алогичного к логике устоявшихся стереотипов. Это уровень педагога экстра-класса» [10, с.33-44].

Сущность творческого подхода к педагогической деятельности видится в умении самостоятельно ставить проблемы и решать их нетрадиционными методами, порождать нечто качественно новое, отличающееся неповторимостью и оригинальностью. Творческий подход - это применение имеющегося опыта в новых условиях, способность к импровизации, основанной на знаниях и интуиции. Педагогу приходится ставить творческую задачу для решения которой отсутствует разработанная теория.

Творческий подход это результат и, одновременно, важное условие дальнейшего развития личности, развитие её творческого потенциала. У творчески работающего педагога результат деятельности всегда отличается качеством, новизной, оригинальностью, уникальностью.

Учитывая современные требования к образованию, мы считаем, что педагогический труд нетворческим не бывает и быть не может, ибо неповторимы дети, обстоятельства, личность самого учителя, и любое педагогическое решение должно исходить из этих нестандартных факторов.

Литература

1. Закон «Об образовании» Республики Казахстан. Астана, 2012

2. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. // <http://kz.government.kz>.

4. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. М.: Наука, 1983, -335с.

5. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. М., Педагогика, 1987. С.16-17

6. Кан-Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс. Грозный: Чечено-Ингушское книжное изд., 1976. 286с.

7. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество М.: Педагогика, 1990. 144с.

8. Таубаева Ш.Т. Научные основы формирования исследовательской культуры учителя общеобразовательной школы: автореф. докт. пед.наук: Алматы, 2001, - 46с.

9. Тұрғынбаева Б.А. Формирование творческого потенциала учителей в системе повышения квалификации. Дисс...докт.пед.наук. Алматы, 2006. – 320 с.

10. Левко А.И. Педагогическое творчество и его социально-культурные основания// Образование и воспитание. – 2004. – №9. – С.33– 44.

ПОДГОТОВКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ ИНДУСТРИАЛЬНО-ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ В ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Сагалиева Ж.К.

Казахский агротехнический университет им.С.Сейфуллина, г. Астана

Современные изменения интенсивно развивающей социальной жизни Республики Казахстан требуют адекватного преобразования высшей профессиональной подготовки специалистов и вхождение в мировое образовательное пространство. Закон «Об образовании», Закон РК «О науке», «Государственная программа развития образования Р К на 2011-2020 годы», стали реальным системным катализатором, побуждающим национальные университеты и другие ведущие казахстанские вузы к трансформации в национальные исследовательские университеты [1,2,3].

В программной статье «Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов Обществу Всеобщего Труда» Глава государства Н. Назарбаев уделит проблемам образования и дал конкретные поручения по всестороннему развитию человеческого капитала [4]. Как известно, одной из важнейших составляющих конкурентоспособности общества является образование, его качество, профессионализм личности. В связи с этим международное образовательное пространство сегодня интенсивно развивается в направлении создания глобальной стратегии образования. Университетское образование

приобретает черты поликультурного. В мире активизировалась интеграция высших учебных заведений в научно-образовательные мегаполисы континентального, межрегионального и государственного значения. Во многих странах наблюдается объединение университетов с промышленными комплексами. Так формируется база для научных изысканий и подготовки конкурентоспособных специалистов.

Необходимость опережающей подготовки специалистов обусловлена стратегическими планами развития и интенсивным характером системных модернизации общества в условиях трансформации в исследовательский университет.

Новизна проекта заключается в том, что ставятся задачи исследования, разработки концептуальной модели системы и практической реализации опережающего обучения на основе системного подхода в условиях трансформации в исследовательский университет. В этой связи будут разработаны необходимые для этого системные методы и технологии, способствующие повышению качества и эффективности подготовки современных специалистов и внедрение опережающего обучения в учебный процесс исследовательского университета.

Проект обуславливается также тем, что само опережающее обучение осуществляется на основе системного подхода, обеспечивая формирование и развитие у будущих специалистов системных представлений, умений и навыков системного подхода и системного, научного мышления.

Разработка теории и практики опережающего обучения и внедрения в учебный процес предполагающего оптимально использовать учебное время в условиях трансформации в исследовательский университет. Опережающее обучение – как технология, способствует опережающему и интенсивному развитию и формированию у субъекта: его личностных средств познания и преобразования окружающей действительности; умений и навыков целостного познания окружающей действительности; эффективных учебно-познавательных, научных, творческих и практических умений, навыков и способностей; системных представлений, умений и навыков системно-творческого, инновационного и прогностического мышления и т.д.

Все это служит, впоследствии, более эффективному и ускоренному усвоению содержания обучения, достижению целей и поставленных задач образования и подготовки будущих специалистов в условиях трансформации в исследовательский университет.

Научная и практическая значимость проекта состоит в разработке и внедрении в учебный процесс методологических, теоретических и методических положений опережающего обучения, разработка концептуальной модели системы опережающей подготовки специалистов в условиях трансформации в исследовательский университет, системных методов и технологий опережающего обучения, которые могут быть использованы в профессиональном образовании.

Тезис о том, что образование должно быть опережающим по сравнению с другими отраслями экономики провозглашается практически всеми странами. Вместе с тем, следует отметить ограниченность исследований зарубежными учеными проблем опережающего обучения.

Социальный и экономический эффект ожидаемых результатов определяется тем, что они окажут влияние на: обогащение современной педагогической науки и практики реформирования образования, так как они будут способствовать развитию теории и методики профессионального образования; развитие системы послевузовского образования и в целом научной компетенции; подготовка обеспечит конкурентоспособности, как самих ученых и специалистов; обеспечение преемственности и отбора научно-педагогических кадров новой формации; развитие технического и профессионального, высшего и послевузовского образования за счет формирования технологического обеспечения подготовки кадров, так как данная проблема позволяет обеспечить подготовку компетентных специалистов.

Обеспечение международного сотрудничества с высшими учебными заведениями зарубежья, вузами республики по развитию и продвижению идеи опережающего образования, служит повышению качества и эффективности подготовки современных специалистов в условиях трансформации в исследовательский университет.

Социальный заказ на формирование интеллектуального и творческого потенциала выдвинул одну из главных задач современного образования - выявление и создание адекватных условий для развития опережающего познания обучающихся в условиях трансформации в исследовательский университет.

Актуальное значение для познания имеет опережающее формирование и развитие у субъектов культуры учения, научных познавательных способностей и средств, способствующих значительному ускорению темпов процесса обучения. В этом заключается одно из условий опережающего образования и интенсификации учебного процесса, которые обуславливаются не только стратегическими задачами трансформации в исследовательский университет и научно-техническим прогрессом, а также необходимостью проектирования и реализации новой модели образовательной системы, развития теории научного познания.

Одним из перспективных направлений решения этих проблем является построение учебного процесса с опорой на теорию и методологию опережающего обучения.

В теорию и практику опережающего обучения внесли свой значительный вклад следующие отечественные и зарубежные ученые: Ж.М.Абдильдина [5], И.А.Зимняя [6], Б.Ц.Бадмаева [7], В.Г.Афанасьева[8], С.П.Баранов [9], Т.Т.Галиев [10] и др.

Научное познание - есть сложный диалектический процесс воспроизведения объекта [5]. А научно-познавательная деятельность

обучающегося должна быть направлена на освоение глубоких системных знаний [6]. Закон усвоения знаний состоит в том, что они формируются в человеческой голове в процессе применения их к практике (к жизни, к делу) [7]. Опережающее познание должно быть целостным, предусматривающим изучение объектов окружающей действительности с учетом их прошлого, настоящего и будущего состояния [8]. Опережающее обучение как искусственно организованную познавательную деятельность с целью ускорения индивидуального психического развития и овладения познанными закономерностями окружающего мира [9]. Совокупность своеобразных ориентиров, выявленных субъектом в процессе отражения окружающей действительности, составляет основу его ориентировочной деятельности. Опережающему познанию окружающей действительности необходимо человека учить. Формирование опережающей и эффективной познавательной самостоятельности происходит тем быстрее и успешнее, чем быстрее формируются и развиваются у субъектов необходимые для этого умения и навыки системного подхода и системного мышления [10].

Технико-экономические показатели для прогноза эффективности и целесообразности вложения средств, предполагаемые потребности разработок, наличие рынка реализации:

Системный подход позволяет достигать поставленные цели и задачи при минимизации затрат. Реализация опережающего обучения позволяет повысить интенсивность усвоения изучаемых дисциплин на 20%. При этом высвобождающееся время используется для углубления знаний и развития научных умений и навыков.

Литература:

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 15 июля 2011 года
Закон Республики Казахстан «О науке» от 18.02.2011 г. № 407-IV
2. Государственная программа развития образования Р К на 2011-2020 годы. – Астана, 2010 г.
3. Назарбаев Н.А. Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда.-Астана: Акорда.- <http://www.akorda.kz>
4. Абдильдин Ж. Собрание сочинений в пяти томах. Том II. – Алматы: Өнер, 2000. – С.152, 377.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебное пособие. – Ростов н/Д.: Изд-во «Феникс», 1997. – 480 с.
6. Бадмаев Б.Ц. Психология и методика ускоренного обучения. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – 272 с.
7. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познание, управление. -М.: Политиздат, 1981. – 180 с.
8. Баранов С.П. Сущность процесса обучения: Учебное пособие. – М.: Просвещение, 1981. – 143 с.
9. Галиев Т.Т. Опережающее обучение на основе системного подхода. – Астана: Изд-во НЦОКО МОН РК, 2011. – 317 с.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДЕОНТОЛОГИЯ - КӘСІБИ ДЕОНТОЛОГИЯНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Есімсейтов Бауыржан Рақымжанұлы

филология ғылымдарының кандидаты, доцент

Калмурзина Зарина Жандарбекқызы

заң ғылымдарының магистрі

ҚР Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының әлеуметтік-гуманитарлық пәндер және кәсіби тілдік дайындық кафедрасының аға оқытушылары, Астана қ.

Деонтология ұзақ даму жолынан өтті. Оның тарихы драмалық оқиғалар мен фактілерге толы. «Деонтология» терминін алғаш рет енгізген ағылшын философы, заңгер, Лондон университетінің негізін қалаушылардың бірі Джереми Бентам болған. Д. Бентам адамгершілік теориясын тұтас ілім ретінде көрсету үшін енгізген.

Деонтология ұғымы грек тілінен «deon, ontos – қажетті, logos – сөз, мораль, адамгершілік туралы ғылым» [1], ал «Педагогика және психология сөздігінде» деонтология «(грек. deontos - міндетті және . логия) – 1) борыш пен борышкер проблемасын қарастыратын әдептану бөлімі» [2] деп түсіндіріледі.

Қарастырылып отырған мәселенің теориялық, әдіснамалық негізін жасауға ұлы ұстаздар А. Құнанбаев, Ш. Уәлиханов; қоғам қайраткерлері Ж. Аймауытов, Ы. Алтынсарин, А. Байтұрсынов, М. Дулатов, М. Жұмабаев және т.б. болған. Сонымен қатар, жаңа заман ғалымдары Қ. Бөлеев, Ғ. Кертәева, Ж. Наурызбай еңбектері де зерттеу жұмысының теориялық негізін құрады.

Кәсіби деонтология қызметтің жалпы біріккен қағидаларын, моральдық және қоғамдық идеалдарын зерттейді. Деонтологияның тар мағынасында дәрігерлердің, заңгерлердің, педагогтардың, соттың, полицейлердің т.б. кәсіби міндеттерін, этикетін т.с.с. сақтай отырып кәсіби тиімділігін арттыруды мақсат ететін кәсіби этиканы атайды.

Кәсіби деонтология – пәнаралық ғылым, қолданбалы этика және әлеуметтану моральдарының бөлігі, кәсіби парызын, талаптарын, міндеттері мен қарым-қатынаста өзін-өзі ұстау мәселелерін қарастырады.

Деонтология медицина, сот, полиция, психология т.б. бағыттарда да қарастырылып жүргендігін айта кеткен жөн.

Педагогикалық деонтологияның мәселелері бойынша отандық бірқатар ғалымдар айналысып, ұлттық дәстүр мен әскери-патриоттық тәрбие, адамгершілік бағытында Е. Жуманкулова, А. Кудерина, Р. Айтжанова, К. Әбілғазиев, Ғ. Базарғалиев, Е. Жұматаева, С. Иманбаева, Ш. Мұхтарова, Қ. Сарбасова, Р. Төлеубекова, С. Қалиев, С. Ұзақбаева және т.б. зерттеулер жүргізді.

Сонымен, осы бағытта соңғы жылдары жарық көрген ғылыми еңбектің авторы, Қазақстанда педагогикалық деонтология ілімінің негізін қалаушылардың бірі - педагогика ғылымдарының докторы, профессор Қ.М.

Кертаева өзінің ғылыми еңбектерінде «біз деонтологияны «адам-адам» жүйесіне қызмет ететін мамандардың парызына адалдығы мен кәсібіне сәйкес саналы әдеп және құқықтық ұстанымдар мен ережелер кешені» деп тұжырымдай келе, «педагогикалық деонтология – ұстаздың кәсіби парызына сәйкес мінез-құлқы туралы ғылым» деген анықтама бере отырып, бұл ұғымдардың педагогикалық негізін қалаған [3].

Педагогикалық деонтология – педагогикалық этиканың жеке мамандыққа тән моральдың ұстанымдары мен қағидаларын, ерекшеліктерін қарастыратын бөлігі. Педагогикалық мамандықтың бірнеше түрі болуына, олардың міндеттері мен еңбек жағдайларының айырмашылығына байланысты деонтологиялық талаптардың да өзгешеліктері бар. Сол себепті педагогикалық этиканың жалпы ұстанымдары мен ережелерінің мазмұндары өзгеріп, деонтологиялық талаптар адамгершіліктік ережелер аталып, түрленіп, белгілі бір педагогикалық қызмет аясында практикалық іс-әрекетті реттеуші рөл атқарады. Педагогикалық этика педагогика, психология, философия ғылымдарының түйісуінен туған ғылым. Яғни педагогикалық кәсіптің өзіндік моралі, этикасы, деонтологиясы бар.

Оқытушының кәсіби-адамгершілік сана-сезімін қалыптастыруды педагогикалық этика негіздерінен бастаған жөн. Педагогикалық деонтологияның педагогикалық этиканың негіздеріне сүйенетіні белгілі. Бұл – мораль, этика, деонтология ұғымдарының өзара қатынасы. «Ойымызды түйіндесек, педагогикалық деонтология – ұстаздық парыз туралы ғылым, ұстаздың іс-әрекетінің саналы, адамгершілік компоненті. Педагогикалық деонтологияға мұғалімнің парызына деген адалдығы мен кәсібіне сәйкес саналы әдеп, құқықтық ұстанымдар мен ережелер кешені жатады» [4].

Педагог – тәрбие және оқу процестерін кәсіби тұрғыдан игерген тұлға. Педагогикалық деонтология – осы тұлғаның кәсіби парыздылығына негізделген мінез-құлқы туралы ілім.

Педагогтың мінез-құлқы кәсіби ойлау мәдениетімен, өз қызметін ғылыми тұрғыда ұйымдастыра алу қабілеттілігімен, өз іс-әрекетін сыни тұрғыда бағалауымен, өз мүмкіндіктеріне талдау жасауымен, дұрыс шешім қабылдауымен, ұжымда тыңдаушылармен, әріптестермен жағымды психологиялық жағдай жасай білуімен және т.б. көрінеді.

Педагогтың мінез-құлқы қандай деген сауалға идеялары ғасырлар өткен сайын айшықтанып, дамып келе жатқан өшпес есімдердің иелері – Конфуций, Платон, Әл-Фараби, Шоқан, Ыбырай, Абай нақты өміршең тұжырымдар жасады. Осы еңбектер педагогикалық деонтологияның теориялық негіздерін салуға септігін тигізді.

Педагогикалық мәселелерді қарастырған философ Әл-Фарабидің тұлғаны тәрбиелеу үшін «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» деген ұстанымын, Ы. Алтынсариннің «Халық мектептері үшін ең керектісі – 3 оқытушы. Тамаша жақсы педагогика құралдары да, ең жақсы өкімет бұйрықтары да, әбден мұқият түрде жүргізілген инспекторлар

бақылауы да оқытушыға тең келе алмайды. Сондықтан да мен жақсы оқытушыны дүниедегі заттың бәрінен де қымбат көремін» деген пайымдаулары толықтырды [5].

Абай: «Ақырын жүріп анық бас, еңбегің кетпес далаға. Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» деген өлең жолдарынан, педагог үшін кәсіби шеберлікке жету бір сәтте қалыптасатын дүние еместігін, өмір бойы ізденушілік жолда болу керектігін талап етуді толық аңғарғанда ғана тиімді нәтижеге жетуге болатындығын аңғартады [6].

Бүгінгі педагогқа қандай талап қойылады, қазіргі жаңа қоғам оның кәсіби шеберлігінен, мінез-құлқынан т.б. қандай ерекшеліктерді көргісі келеді? Жоғарыда сипатталған ұлылар жасаған «Ұстаз бейнесі» бүгінгі педагог бейнесінде бар ма? деген сауалдарға жауап іздеу өз саласында педагог-маман дайындайтын әрбір ЖОО басты міндеті. Сонымен бірге педагогикалық деонтология міндеттеріне педагогтың кәсіби мінез-құлқының алғышарттарын қарастыру, кәсіби қызмет үдерісі кезінде пайда болған жағымсыз факторларды жою тәсілдері, моральдық және кәсіби-маңызды қатынастарды жете түсінудің белсенділігін ояту мен ынталандыру бағытындағы іс-шараларды айқындау, тұлғаның деонтологиялық қасиеттерін тәрбиелеу, оқытушының алдын ала қалыптасқан кәсіби қызмет ұстанымдарының мәнін айқындауды, педагогикалық мамандықтың беделін жоғарылатуды зерттеу жатады.

Жоғарыда аты аталған отандық ғалымдардың ғылыми еңбектерінде педагогикалық деонтологияның негізгі міндеттері, қызметі, ұстанымдары, талаптары анықталып, сипатталған. Ендігі кезекте теориялық бағытта зерделенген, зерттелген мәселені тәжірибеде қолданысқа ендіру. Яғни, деонтологиялық ұғымдар жүйесін кеңінен қарастырып, болашақ педагогтардың бойында деонтологиялық нышандарды қалыптастыруға айтарлықтай көңіл бөлу керек.

Педагогикалық деонтологияның ұстанымдары – бұл педагогтың кәсіби әрекетінде басшылыққа алатын, парыздылық ұғымына негізделген жетекші идея, іс-әрекетті реттеуші талаптар.

Сонымен, педагогиканың көптен бері топталып айтылып келе жатқан этикалық мәселелері қазіргі заман талаптарына сай педагогикалық деонтология деп қайта мазмұндалуына себеп соңғы кезде білім беру жүйесіндегі құндылықтардың өзгеруі болса, ол өз кезегінде ғалымдарды педагогикалық әдеп және педагогикалық деонтология мәселелері жөнінде тереңнен ойлануға итермеледі.

Педагогикалық деонтология туралы зерттеулер болғанымен, түбегейлі жан-жақты салалық бағыттағы ғылыми еңбектер әлі де аз. Деонтологияның дербес қағидалары, нормативтері, ережелері әрбір мамандық ерекшелігімен одан әрі де анықтала түсері сөзсіз.

Әсіресе ведомстволық ЖОО-дағы педагог бейнесін оның деонтологиялық қасиеттерін анықтауда әрине олардың өзіндік кәсіби мінез-құлқының алғышарттарын, кәсіби қызмет ұстанымдарын жете түсіну қажет. Ведомстволық ЖОО-дағы педагог белгілі бір құқық қорғау органының

қызметкері. Лауазымдық қызмет педагог парызын одан да күшейте түседі. Бұл дегеніңіз, ведомстволық ЖОО-дағы педагогтың деонтологиялық ұстанымының, модальдық талабының, тәлім-тәрбиесінің, деонтологиялық дайындығы мен сана-сезімінің жауапкершілігі екі еселенеді.

Яғни оқытушы тыңдаушысына білім беріп қана қоймай, сонымен қатар болашақ офицерді тәрбиелеп шығаруға борышты. Педагог өзінің педагогикалық парыздылық арының негізінде болашақ офицердің моральдық барометрін қалыптастыру үшін еңбектенеді.

Өкінішке орай, біздің ЖОО бітірген тыңдаушыларымыздың қызмет барысында неше түрлі жағымсыз қылықтарға барып, әкімшілік, қылмыстық жазаларға тартылып жатқандығы туралы ақпарат естігенде «дұрыс тәрбие бере алмадым ба немесе осы мәселені оқу процесінде қалт жібергенімді қарашы» деген еріксіз өкініш, өз-өзіңді кінәлау орын алады. Сондықтан оқытушының моральдық барометрі – педагогикалық парыздылық ары. Оқытушының қолында нәтиже өлшеуіші жоқ. Ол күнделікті сабақта тыңдаушыға Абайдың «Пайда ойлама, ар ойла, Талап қыл артық білуге» деген тұжырымы мәндес адамгершілік, ар-намыс, мараль тақырыбында тәрбиелегенімен, оның тәжірибедегі қолданысы туралы бейхабар. Сол себепті педагогикалық қызмет қағидаларын заң саласынан гөрі педагогикалық деонтология бағытында қарастыру тиімді болмақ деп есептейміз. Бұндай тұжырымға келу мемлекеттік қызметкерлердің қарым-қатынасын бақылаудың басты амалы ретінде тиімді қолданылып келе жатқан – құқық, яғни үкімет тарапынан анықталатын, адамдардың жүріс-тұрысындағы құқықтық ережелер. Бұл – қызметкерлердің заң ретінде қабылданған ықтияры, елде, қоғамға және оның мүшелеріне зиян келтіретін тәртіпке, мінез-құлыққа тосқауыл қояды. Бірақ заң қандай қатал болса да, адамдар арасындағы қарым-қатынасты толық қамти алмайды. Әрбір айтылған сөз бен жасалған іске заңды бақылау жүргізу мүмкін емес. Сонымен адамгершілікті-этикалық сана-сезімсіз, моральсыз ешқандай заң, аталмыш қарым-қатынасты бақылаулар, құқық қорғау қызметкерлерінің арасындағы қарым-қатынасты дұрыс жолға қоя алмайды.

Бүгінде педагогтардың алдында болашақ офицердің қарым-қатынасын тек бір жақты бақылайтын жүріс-тұрысындағы құқықтық ережелермен қоса олардың деонтологиялық сана-сезімін, деонтологиялық кредосын, деонтологиялық әлеуетін қалыптастыратын адами қарым-қатынастың негізін орнату мақсаты тұр. Ол үшін, әрине, болашақ маманның тәрбиесімен тікелей айналысатын оқытушының деонтологиялық әлеуеті жоғары, деонтологиялық тұғыры берік болуы шарт. Әрбір педагог осы бағытта кәсіби түрде дамуға талпынуы керек деп ойлаймыз.

Әдебиеттер

1. Михельсон А.Д.Объяснение 25000 иностранных слов, вошедших в употребление в русский язык, с означением их корней. – М.,1865.

2.Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Педагогика және психология/Жалпы редакциясын басқарған – педагогика

ғылымдарының докторы, профессор А.Қ. Құсайынов – Алматы: «Мектеп» баспасы ЖАҚ, 2002. 256 бет.

3. Кертаева Қ.М. Ұстаз қызметіндегі педагогикалық деонтология. - Монография. Алматы: «Ғылым» ғылыми баспа орталығы, 2002,- 224 б.

4.Кертаева Ғ.М.«Педагогикалық деонтология негіздері: оқу құралы. / Кертаева Ғ. Павлодар, 2011. – 298 бет.

5 Алтынсарин Ы. Мұсылманшалықтың тұтқасы. – Алматы: Қазақстан, 1991.

6. Құнанбаев А. Таңдамалы шығармалары. – Алматы: Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасы, 1952. 343 бет.

ЗНАЧИМОСТЬ ДЕОНТОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВУЗЕ

Сарсенбаева Б.Г. кандидат педагогических наук, профессор кафедры психологии

Аплашова А.Ж. кандидат психологических наук, доцент, заведующая кафедрой психологии

Демиденко Р.Н. кандидат биологических наук, профессор кафедры психологии

Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар

Система образования Казахстана является важным фактором сохранения уже определенной позиции республики в ряду ведущих стран мира, ее международного престижа как страны, обладающей достаточно высоким уровнем культуры, науки и образования. Решение этой задачи поставлено как перед сегодняшними учителями, так и перед вузами, которые дают основы педагогических знаний и мастерства. Предметная область деятельности человека, так или иначе, отражается в системе знаний. Поэтому без образования целостных объектов сознания синтетического характера невозможна успешная деятельность субъекта. Целостные объекты сознания, образующейся как результат освоения знаний об определенной области деятельности, представляют собой соединение внешних требований к деятельности субъекта и субъективно-ценностной ориентации человека.

Существуют различные подходы к исследованию проблем профессиональной готовности педагога и множество трактовок понятия «готовность к педагогической деятельности» («профессиональная готовность педагога»), раскрывающих различные аспекты формирования готовности будущих педагогов. Г.М. Кертаева отмечает необходимость рассмотрения вопроса о состоянии готовности педагога находить пути и способы содействия гармоничному развитию личности учащегося, его физическому и психическому здоровью, основываясь на принципе «Не навреди».[1]

Общая профессиональная психолого-педагогическая подготовка в высшей школе выполняет важные социальные и профессиональные функции: обеспечивает развитие у будущих учителей общей и профессиональной культуры, педагогической направленности мышления, профессионально важных качеств личности. Это системообразующий стержень профессиональной подготовки учителя. Значимость профессиональной подготовки усиливается в связи с тем, что она придает целостность и профессиональную направленность всей деятельности вузов, осуществляющих подготовку учителей. Если ранее доминировал унифицированный подход к этой подготовке, то в настоящее время необходимо было ее персонифицировать, направив все усилия на развитие личности будущего учителя. В ходе социализации личностные качества, характерные для человека, преломляясь в профессиональной деятельности, конкретизируются и приобретают характеристики профессиональных. Общее, разностороннее развитие личности, проявляясь в условиях конкретной профессиональной деятельности, придает новые характеристики профессиональным качествам: осознание социальной значимости профессиональной деятельности, оценка ее содержания и результатов с позиций этических и эстетических категорий, осознание необходимости самосовершенствования личности и т.п. Деонтологическая готовность педагога это состояние готовности сознания учителя, его знаний, умений, навыков к выполнению образовательной, воспитательной деятельности в соответствии с требованиями профессионального долга. Она является неотъемлемой частью его общей готовности, отражающей уровень развития профессионального сознания, осознания должного в профессиональной деятельности. Иначе говоря, это интегративная характеристика личности педагога, включающая в себя научно-теоретическую, методическую и психолого-педагогическую подготовку, а также профессиональные умения и профессионально значимые качества личности. Отсюда следует, что формирование деонтологической готовности педагога не есть обособленный процесс [2]. Следовательно, мерой разносторонности личности будущего специалиста является познавательный научный к данной науке (например, интерес к физике, химии, биологии, истории и т.п.) и способность к ее овладению, и интерес выступает в качестве предпосылок овладения необходимым уровнем профессионализма. В овладении каждой наукой можно наблюдать разносторонность познавательных интересов студента, например, изучение естественнонаучных дисциплин, предполагает различные аспекты – научный (факты, законы, теории), мировоззренческий (метафизический, идеологический), материалистический, диалектический), экологический, эстетический, нравственный и т.п. Такое понимание разносторонне развитой личности специалиста позволило нам не просто признать необходимыми в учебном плане отдельные предметы (философия, биология, математика и др.), но и обеспечивать их интеграцию как на уровне межпредметных связей, так и внутрипредметных. Будущий педагог, рассматривающий знание как ценность,

будет владеть способами приобретения знаний и обоснования их истинности, уметь находить творческое применение полученным знаниям, обучать этому своих учеников. Более того, будущий специалист будет уметь отличать научные знания от псевдонаучных, что в настоящее время является актуальным, так как замаскированные под научные теории обманы могут с молниеносной скоростью распространяться в мире, стремительно овладевая умами людей, дезориентируя их. Помимо этого, студент научится синтезировать знания из различных областей науки и превращать их в личное достояние, делать инструментом своей педагогической деятельности и профессионально-личностного самосовершенствования [4]. Опыт показывает, что в педагогической деятельности «общее», «разностороннее» развитие выступает одним из содержательных аспектов профессионального, которое, в свою очередь, является формой проявления «общего», «разностороннего». В педагогических умениях (например, сформулировать познавательную задачу, спрогнозировать результаты процесса развития личности и коллектива, выбрать метод педагогического, психологического воздействия и т.п.) отражаются не только знания о содержании профессиональной деятельности, но и уровень общего развития личности, а именно – потенциал общего, разностороннего развития определяет как содержание, так и форму актуализации данных умений (т.е. проявляется социальный опыт, общая культура, нравственные нормы и принципы и т.п.). Так как в педагогической деятельности отражаются интегративные, а не отдельные характеристики и качества личности, то педагогическая компетентность выступает как целостная характеристика деятельности педагога. Мы проследили взаимосвязь и взаимообусловленность педагогических умений, формируемых в условиях воспитательно-образовательного процесса вуза средствами различных дисциплин. Ряд общих педагогических умений (например, умение подводить учащихся к выводам мировоззренческого характера в процессе преподавания конкретного предмета) зависят от сформированности черт и качеств личности, которые выступают как ее интегративные характеристики, формирующиеся не путем суммирования знаний, навыков, а путем их углубления, синтеза. Деонтологическая готовность педагога характеризует уровень развития его профессиональной компетенции, приоритетность ценностных ориентаций, степень усвоения и соблюдения им норм педагогической этики, деонтологии, правил социальной жизни, Конституции и иных законодательных актов [2]. В деятельности педагога каждая учебная дисциплина является главным содержанием обучения и воспитания студентов в вузе. Объективно обладая такими специфическими возможностями, каждая учебная дисциплина «закладывает» определенную систему знаний, умений и навыков как составную часть формирования профессионального самоопределения, в плане создания основ педагогического мастерства, что позволяет студенту ориентироваться лишь в одном из аспектов педагогической деятельности (например, познавательном, гражданском: общественном, общественно-полезном, эстетическом, этическом

экологическом, экономическом и других аспектах воспитательной работы), в зависимости от профиля факультета. Е.И.Головаха отмечает, что «...важнейшей предпосылкой успешной самореализаций человека в будущем является согласованная, непротиворечивая система ценностных ориентации, которая лежит в основе формирования содержательного и хронологически согласованных жизненных целей и планов», и пишет дальше, что «ценностные ориентации, жизненные цели и планы составляют ядро жизненной перспективы, без которого она утрачивает свою основную функцию регулятивную» [3]. В связи с тем, что в настоящее время обозначилась тенденция интеллектуализации профессионального труда, значимость высшего образования, актуальна новая парадигма подготовки, ориентированная на формирование специалиста с инновационным мышлением, с присущим ему системным видением задач деятельности и стремлением к реализации высоких показателей эффективности своего труда. Педагогические исследования последних лет привели к выводу, что конечной целью обучения и воспитания является формирование у личности способностей и навыков к самоорганизации, самоуправлению, самообразованию, самовоспитанию, саморазвитию, самоопределению. В современном подходе к высшему педагогическому образованию главная цель делается на «саморазвитие индивида в горизонте личности» (В.С.Библер), когда для будущего педагога собственная личность будет осознаваться как «ядро личностно-профессионального становления» (Л.Н.Куликова). В современном вузовском обучении возрос спрос на все то, что рождает и обогащает профессионализм учителя, а также формирование готовности эти знания отыскивать, выстраивать в систему «создавать выводное, личностно значимое, ценностно окрашенное знание – убеждение» (Л.Н.Куликова) [4].

Отсюда, критерием является активность студента, будущего учителя во всех видах учебного процесса и вне учебной деятельности, показателями которой являются профессиональная направленность как организующая учебную деятельность; умение формировать свою личную профессионально-педагогическую позицию, реализовать и отстаивать ее в вузовском учебном процессе – поскольку «внутренний момент самоопределения», «верность себе» диктует в будущей профессиональной деятельности направленность действий; саморазвитие у себя тех качеств и способностей, которые необходимы для успешного выполнения будущей профессиональной деятельности; устойчивое положительное отношение к профессии учителя. Деонтологическая готовность педагога способствует выработке деонтологического поведения, которое формируется в зависимости от: степени усвоения основ педагогической деонтологии; степени осознания профессионального долга; специфики профессиональной деятельности; индивидуальной неповторимости творчества личности каждого педагога [2]. Таким образом современному обществу и современной школе требуется учитель деонтологически подготовленный, т.е. обладающий

соответствующими личностными характеристиками, профессионализмом и моральными принципами.

Литература

1. Кертаева Ғ.М. Педагогикалық деонтология негіздері. Павлодар: 2011
2. Кертаева Ғ.М. Ұстаз қызметіндегі педагогикалық деонтология. Монография. Алматы: «Ғылым» ғылыми баспа орталығы, 2002,- 224 б
3. Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса: Учебное пособие в помощь преподавателям, аспирантам; Алматы, 2002, 90 с.
4. Чистякова С.Н. Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера молодежи. – М., 1993 – 180 с.

DEONTOLOGICAL PREPAREDNESS IN THE STRUCTURE OF AN ACTIVITY SCIENTIFIC POSITION OF FUTURE TEACHERS

Olga Borisovna Botalova

the candidate of pedagogical Sciences, associate Professor
Pavlodar state pedagogical Institute, Pavlodar

The present witnesses significant changes in all spheres of social and spiritual life, particularly in the sphere of education. The state of education in many ways determines the future of all mankind. Therefore education staff training attracts special attention, and the main role goes to the formation of a pedagogue's preparedness for fulfilling various types of professional activity.

Psychological and pedagogical literature considers the notion of "preparedness for pedagogical activity" in several aspects:

-personal, approaching preparedness as the manifestation of individual personal features conditioned by the character of future activity (K.A. Abulkhanova-Slavskaya, V.G. Ananjev, L.S. Vygotsky, A.N. Leontiev and others);

functional, presenting it as temporary preparedness and efficiency, pre-start activation of mental functions, ability to mobilize necessary mental resources for carrying out the activity (I.P. Ilyin, N.D. Levitov, F. Genov and others).

personal functioning, determining preparedness as the integral manifestation of all sides of a person, giving an opportunity to fulfill one's functions effectively.

However it is worth mentioning that the theses stated above do not consider the issue of the pedagogue's preparedness to find the ways and methods of contributing to the harmonious development of a student's personality, his physical and mental health being guided by the principle "Do not harm". It is appropriate to mention that it is also a state of awareness of available knowledge and skills necessary for fulfilling the pedagogues professional duty in accordance with deontological principles. The described state is defined by K.M. Kertayeva as deontological preparedness of the pedagogue [1, 45].

Proceeding from the thesis that teaching, educational and research work are the basic activities of the pedagogue, it is possible to state that it is necessary to form pedagogues' deontological preparedness for these kinds of activity.

Let us consider the essence of deontological preparedness of intending pedagogues for research activity.

Every kind of activity forms the concept of what must be simultaneously comparing it with what really exists. What must be is the basis for requirements of conduct and actions that in the case of an intending pedagogue prove to be professional duty and responsibility. Here it is important to say that professional duty and responsibility include not only functional responsibility of an intending specialist but his responsibility before the people he is interacting with, before the profession as it is and the society.

Awareness of one's duty to occupy an active scientific position determines the behaviour of the future pedagogue and his choice of certain moral norms guiding the pedagogue in practical activity. Besides, an active scientific position of pedagogical students contributes to research activity as well as to educational and teaching work.

Duty, unlike responsibility, is the inner need of a student, profound conviction of certain deeds' and actions' necessity.

I.S. Konstates: «долг есть высокая нравственная необходимость, ставшая внутриличностным источником добровольного подчинения своей воли задачам достижения, сохранения тех или иных моральных ценностей, внутренне закономерно связанный с ответственностью» [2, 78] - (duty is a high moral necessity that has become an intrapersonal source of voluntary submission of one's will to the tasks of achievement and preservation of one moral value or another internally and regularly connected with responsibility).

Research activity of the future pedagogue based on proper behaviour is always aimed at conscientious and creative fulfillment of duties and achievement of high results accompanied by awareness of individual responsibility for deeds and actions performed.

At the same time the future pedagogue must be responsible and realize his duty before society and state, profession and people he interacts with in the given field of activity, and, which is equally important, he must realize the necessity to occupy an active scientific position facing himself.

That is, guided by professional duty in conduct and professional activity, the future pedagogue takes into consideration the juridical and professional requirements established by society, but at the same time he acts independently, as the student may choose the system of moral norms existing in research activity sphere that most comply with his inner aspiration – choose deliberately as the decision to carry out some deed or action is taken independently after choosing from a considerable number of possible decision variants due to realized necessity.

Thus, we understand deontological preparedness of future pedagogues for scientific-research work as a functional state of an intending pedagogue under which the pedagogue realizes his duty and the necessity of active scientific position

formation, i.e. the state when actual duties of the student are reflected in ideas, feelings, convictions and inner motives of research activity and they are realized in practice.

The structural components of deontological preparedness of future pedagogues are:

Motivation:

deontological awareness, self-consciousness of a researcher-pedagogue;
professional orientation;
pedagogical orientation;
research orientation.

Content:

knowledge of professional activity sphere;
knowledge of general content of pedagogical deontology;
knowledge of the role of pedagogical deontology in the process of organization and realization of research activity;
knowledge of pedagogy and psychology fundamentals;
knowledge of one's professionally important personal qualities necessary for a researcher-pedagogue;
special knowledge;
knowledge of group peculiarities (children's and adults');
knowledge of basic principles of scientific management of labour;
knowledge of professional deceptions;
knowledge of legal acts;

Technology:

research capability and skills;
management skills;
ability to diagnose and predict the development of various phenomena and events;
ability to work in a group;
constructive communication skills;
ability to overcome professional deceptions;
ability to analyse the results of pedagogical and research activity;
ability for creative self-development, self-education and self-perfection in research activity.

The complex realization of these components results in future pedagogue's deontological preparedness for research activity and thus more complete and adequate comprehension of pedagogical reality, orientation in this reality and the elaboration of strategy and tactics of professional activity.

Literature

1 Kertayeva K.M. Teacher's professional pedagogical deontology: Monography. – Pavlodar: Avertisment and Information Department of PSU after S. Toraigyrov, 2005.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Кажыбаева Назым Қайроллақызы
№9 «Айгөлек» ясли-бақшасы
Шығыс Қазақстан облысы, Семей қ.

Келешек ұрпаққа заман талабына сай тәрбие мен білім беру қазіргі уақытта өте өзекті мәселе болып отыр. Сондықтан педагогтарды жаңа технологияны меңгеруге даярлау-олардың кәсіби бідіктілігін көтерудің негізгі құралы болып табылады.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеті болып отыр. Ол бүгінгі білім беру кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару педагогтың қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісімен келмек. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді.

Педагогикалық технология кәсіптік қызметтің ерекше түрі болып табылады. Оқытудың жаңа педагогикалық технологиясын меңгеру педагогтан орасан зор іскерлік пен шығармашылыққа негізделген ізденістерді қажет етеді. Осындай мақсат көздеген жүйелі ізденістер педагогтың жаңа технологияны меңгеріп, инновациялық жетілуіне әкеледі.

Кез келген елдің экономикалық қуаты, халқының өмір сүру деңгейінің жоғарылығы, дүние жүзілік қауымдастықтағы орны мен салмағы сол елдің технологиялық даму деңгейімен анықталады. Жалпы қоғам дамуы мен жаңа технологияны енгізу сапалығы осы елдегі білім беру ісінің жолға қойылғандығы мен осы саланы ақпараттандыру деңгейіне келіп тіреледі. Қазіргі кезде білім беру саласында болып жатқан ауқымды өзгерістер түрлі ынталы бастамалар мен түрлендірулерге кеңінен жол ашуда. Осы тұрғыдан алғанда ұрпақ тәрбиесімен айналысатын әлеуметтік-педагогикалық қызметтің тиімділігін арттыру, оны жаңа сапада ұйымдастыру қажеттігі туындайды. Бұл үшін педагогтардың инновациялық іс-әрекеттің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі мақсат етіледі. Ал жаңа технологияны пайдалану міндетті деңгейдегі білімді қадыптастыра отырып мүмкіндік деңгейге жеткізеді. Сондықтан оқытушының біліктілігін көтеру мен шығармашылық педагогикалық әрекетін ұйымдастыруда қазіргі педагогикалық технологияларды меңгерудің маңызы зор.

Ұстаз алдындағы басты мақсат сапалы білім мен саналы тәрбие беру, тұлғаның заман талабы мен ағымына сай қалыптасуына ықпал ету екендігін бәріміз білеміз. Сол мақсатқа жету үшін сұрақтар туындайды.

Осы сұрақтарды шешудің бір жолы – оқытуда инновацияны қолдану, яғни мұғалімнің жаңа қаруы ретінде инновациялық әдіс–тәсілдерді кеңінен пайдалану. Инновация дегеніміздің өзі жаңалықты енгізу, жаңалық әкелу, жаңа әдістеме мен жаңа технология. Қазіргі кезеңде әр педагог үшін көмек болатын «ақпараттық-коммуникативтік технологиялар (АКТ)» деп айта аламыз. Қазіргі кезде ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім беру саясатының ажырамас бөлігі болып табылады. Біз «ақпараттық ғасыр» дәуірінде өмір сүріп отырмыз. Ғылыми білім мен ақпарат көздерінің мөлшері тез өсуде. Қазіргі кезде толғандыратын мәселелердің ең негізгісі - еліміздің болашағы. Еліміздің өркен жайып кеңге сермеуі үшін басты мәселе жас ұрпақтың білімді де тәрбиелі болып жетілуі екені белгілі. Балабақша - келешек ел басқарар, жер суына иелік етер, ел - халқын гүлдентер, мерейін өсіріп, мәртебесін биіктетер жасампаз жандарды шыңдап өмірдің ең басты сатысын қалайтын киелі ұя.

Балабақша - бұл бала тұлғасы мен санасының қарқынды дамитын құнды, қайталанбайтын кезеңі. Сондықтан балабақша-баланы тұлға етіп қалыптастырудың алғашқы баспалдағы. Қазіргі балабақша жағдайындағы білім берудің ұлттық моделіне өту оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, жаңа инновациялық педагогикалық технологияны игерген, психологиялық диагностиканы қабылдай алатын, педагогикалық жұмыста қалыптасқан бұрынғы ескі сүрлеуден тез арада арылуға қабілетті және нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашыл педагог-зерттеуші, ойшыл тәрбиеші болуын қажет етеді. Инновациялық технологиялар, әдістер, балалардың психологиясы мен педагогикасын терең білуді педагогтарға нақты бір жетістіктерге көмектеседі. Нақтылап айтқанда балаға білім мен тәрбие беруді саналы, сапалы етіп қызығушылықтары мен өміршеңділігін арттырады деп айтуға болады. Қазіргі педагогика ғылымының бір ерекшелігі жеке тұлғаға бағдарланған инновациялық оқыту технологиясының кең қолданысқа енуі. Қазіргі таңда мектепке дейінгі орындарда инновациялық технологияны ендіруге көптеген күш жұмсалады. Мектепке дейінгі ұйым педагогтарының негізгі міндеті: әдіс тәсілдерді дұрыс таңдау, жаңаша педагогикалық технологияларды дұрыс қолдана білу, жеке тұлғаның дұрыс дамып қалыптасуы үшін ыңғайлы жағдай жасау. Сонымен қатар, мектепке дейінгі мекемелерде инновациялық білім беру құралдарын қолданудың да маңызы зор. Біздің педагог ретінде алға қойған мақсатымыз-балаларға ұлттық педагогикалық тәрбие мен білім берумен қатар олардың шығармашылық қабілетін арттыру. Сол себепті ұйымдастырылған оқу іс-әрекетін идеялық жағынан ғылыми негізде өмірмен байланысты ұйымдастырып, баланың қызығуын, білім құштарлығын таныту. Әр ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде балаларды ойлануға, өздігінен ізденіс жасауға баулып, ауызша, мәдениетті сөйлеуге үйрету арқылы дағдыландыру әрбір педагогтың абыройлы борышы. Ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде ақпараттық технологияларды пайдалана өткізілетін сабақтарды жоспарлаудың негізгі талаптары: психологиялық ахуал туғызу; балалардың

ұйымдастырылған оқу іс-әрекетіне қызығушылықтарын (ынта, ұмтылыс) тудыру; ақпараттық-коммуникативтік технологиялармен орындалатын жұмыстардың қызықты болуы; топтағы әр деңгейлі балалар ескерілуі керек; өзіндік пікір, идеялар, тұжырым, түсінік келтіру; өз бетінше орындауға берілген жұмыстарды шығармашылықпен орындауға үйрету; балалардың өзінің үйренгені мен өз түсініктерін ортаға салып, бірлесе талқылап, олар туралы пікір алысуға мүмкіндік жасау. Инновациялық білім беру құралдарына: аудио, видео, құралдар, компьютер, интерактивті тақта, интернет, мультимедиялық құрал, электрондық оқулықтар мен оқу әдістемелік кешендер, инновациялық ақпарат банк, инновациялық сайт және тағы басқалары жатады. Мультимедиялық оқулықтар арқылы тәрбиеші уақытты тиімді және ұтымды пайдалануға болады.

Балабақша баласына мультимедиялық оқулықтар, слайд шоу, видео, электронды ойындар, электронды көрнекіліктер, электронды ойыншықтар біріншіден балалардың қызығушылығын арттырады, екіншіден зейін қойып көрумен қатар түсінбеген жерлерін қайта көруге мүмкіндік алады. Мультимедиялық оқулықтар балабақшада балаларға арналған таптырмас құрал болып табылады. Өйткені, балалардың зейіні әр түрлі әдемі түстерге ойыншықтарға, әдемі суреттерге, әсемдікке әуес болады. Мультимедиялық құрал электронды оқулықтар бала үшін, педагог үшін күнде дамытылып отыратын анық түрдегі әдістемелік жүйе болып табылады.

Аталған педагогикалық технологиялар мен инновациялық құралдарды балабақшада балалардың жас ерекшеліктеріне қарап, балалардың қабылдау мүмкіндіктерін ескерген жағдайда ғана пайдалануға болады. Мектепке дейінгі балалардың есте сақтау қабілеті әлсіз, қабылдау процестері тұрақсыз келеді. Сондықтан олар затты қолмен ұстап, көзімен көргенді ұнатады. Осыған сәйкес, мектепке дейінгі балалардың оқу іс-әрекеттеріне көрнекілік, ойын технологиясын кеңінен қолданған жөн.

Жаңа заман баласын қалыптастырып, дамыту үшін, тұлғаның ішкі дүниесімен оның қыр сырын анықтап, мүмкіншіліктері мен қабілетінің дамуына жан-жақты білім алуына белсенді, шығармашыл болуына жағдай жасау қазіргі таңдағы әрбір педагогтың міндеті болып табылады.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Саипов Абдимажит Аманжолович

д.п.н., профессор

Байсарина Сандугаш Сайлауовна

к.п.н., доцент, профессор РАЕ, ЕНУ Л.Н.Гумилева, г.Астана

В условиях конкуренции на рынке образовательных услуг качество подготовки специалистов становится главным показателем конкурентоспособности высшего учебного заведения. Одним из основных факторов,

влияющих на качество образовательного процесса, является уровень профессиональной компетентности преподавателя вуза.

Проблема совершенствования профессиональной компетентности педагогов высшего профессионального образования в последние десятилетия приобрела особое значение и выявила новые аспекты. Значительно изменился социальный статус преподавателя: из числа уважаемых и престижных профессия перешла в разряд непривлекательных, низкооплачиваемых. Очевидным является противоречие: с одной стороны, преподавательская деятельность выполняет высокую миссию в информационном обществе, обладает значительным образовательным потенциалом, а с другой стороны - невысоким уровнем жизни, слабой мотивацией преподавателей к научно-исследовательской деятельности. Проблема усиливается сокращением инвестирования вузов в развитие профессионализма преподавателей: сокращаются либо вовсе отсутствуют расходы на участие и поездки преподавателей на конференции с целью обмена опытом и повышения квалификации.

В отечественной науке профессиональную компетентность рассматривают как определенное психическое состояние, позволяющее действовать самостоятельно и ответственно, как обладание человеком способностью и умением выполнять определенные трудовые функции; как наличие специального образования, широкой общей и специальной эрудиции, постоянное повышение своей научно-профессиональной подготовки; как профессиональную подготовленность и способность субъекта труда к выполнению задач и обязанностей повседневной деятельности; как потенциальную готовность решать задачи со знанием дела.

Что же такое компетентность?

Компетентность - это совокупность свойств (характеристик) личности, позволяющих ей качественно выполнять определенную деятельность, направленную на разрешение проблем (задач) в какой-либо отрасли. Кроме понятия «компетентность» различают близкое ему понятие «компетенция».

Компетенция - это то, на что претендует человек, это круг вопросов в которых он хорошо осведомлен, обладает познаниями и опытом. Компетенция - это характеристика места, а не лица, т.е. параметр социальной роли человека. Если человек соответствует этому месту (социальной роли), то считается, что он обладает компетентностью по данному кругу вопросов.

Компетентность - это то, чего достиг конкретный специалист, она характеризует меру освоения компетенции и определяется способностью решать предписанные «местом» задачи.

Профессиональная компетентность преподавателя - это система знаний, умений и способностей, составляющих основу его профессиональной деятельности как педагога и ученого.

Педагогическая деятельность, как и любая другая, имеет мотивацию, которая влияет на его самочувствие, профессиональный рост. Однако, само понятие «профессиональная компетентность», его содержание, сущность и

структура, сегодня еще не определены однозначно, не разработана система критериев определения сформированности профессиональной компетентности преподавателя.

Вместе с тем, Е. П. Белозерцев, Ф. Н. Гоноболин, Э. Ф. Зеер, В. А. Крутецкий рассматривают профессионально значимые качества личности педагога, М. В. Булыгин, И. Ф. Демидов, М. И. Лукьянова, О. М. Шиян - условия и средства развития педагогической компетентности, Н. В. Кузьмина, А. К. Маркова, В. А. Сластенин - пути повышения профессиональной компетентности.

В современной практике в общем смысле под профессиональной компетентностью понимается способность специалиста в той или иной области, успешно решать задачи профессиональной деятельности согласно заданным стандартам. Компетентность это то, чего достиг специалист. Составляющими профессиональной компетенции специалиста являются знания, умения, навыки, профессионально значимые личностные качества, в совокупности, обеспечивающие его способность успешно выполнять свою работу.

Исходя из выше представленного, а также специфики педагогической деятельности преподавателя (сочетание педагогической деятельности с научно-исследовательской работой), в качестве структурных компонентов профессиональной компетентности преподавателя вуза следует выделить:

- знания и умения в области преподаваемой дисциплины (науки);
- психолого-педагогическую компетентность;
- коммуникативную компетентность;
- управленческую (организационную) компетентность;
- креативную компетентность.

Компетентный преподаватель непременно должен владеть научными знаниями в области преподаваемой дисциплины, чего однако недостаточно, вопреки представлениям преподавателей, не имеющих педагогического образования. Компетентный преподаватель хороший методист, профессионально владеющий методами и методикой (образовательными технологиями), позволяющими ему представить учебный материал в виде системы познавательных задач, решение которых направленно на овладение студентом содержания изучаемой дисциплины.

Помимо знаний в области преподаваемого предмета и методика его преподавания, независимо от того какую дисциплину он преподает, обязательно должен быть компетентен в психологии личности и учебно-воспитательного процесса, и в педагогике.

Психологическая компетентность преподавателя вуза включает помимо выше обозначенного еще: психологические особенности студенчества; психологию учебно-познавательной деятельности студентов; психологию педагогической деятельности преподавателя; психологию педагогического общения; основы психодиагностики, без знания которых невозможно вовлечь

студентка в образовательный процесс и реализовать личностно-ориентированное образование.

Педагогическую компетентность преподавателя составляет совокупность знаний, умений и педагогических и научно-исследовательских способностей, необходимых ему для выполнения функции обучения и воспитания студентов. Он должен знать: государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования; цели и содержание высшего профессионального образования; принципы построения содержания профессионального образования; предмет, основные понятия и задачи научной дисциплины «Педагогика высшей школы»; сущность и закономерности процесса обучения и воспитания; принципы, методы и организационные формы обучения и воспитания студентов; современные педагогические технологии. Быть способен: самостоятельно подбирать учебный материал и оптимальные технологии их подачи студентам с целью обеспечения усвоения студентами за сравнительно короткий срок его значительного объема информации; правильно планировать и организовывать занятия с использованием активных и интерактивных методов обучения, обеспечивающих процесс творческого познания и добывания собственных знаний, формирования умений и навыков самими студентами; формировать у студентов мотивацию самостоятельной учебно-познавательной деятельности; передавать свой опыт коллегам и учиться у них, заниматься самообразованием и др.

В деятельности преподавателя особое место занимает умение выстраивать общение со студентами, своими коллегами. В данном случае оно выступает средством научной и педагогической коммуникации, условием совершенствования профессионализма, создания благоприятного психологического климата в студенческой аудитории, между педагогом и студентами. Для этого преподаватель должен владеть специальными коммуникативными умениями, к которым относятся: познание личности обучающегося – студента; организация деятельности студентов в образовательном процессе в форме сотрудничества, творческого поиска; восприятие и правильное оценивание ситуации общения; сочувствие, сострадание, понимание личности студента; сочетание уважения личности обучающегося с высоким уровнем требовательности к нему, построенного на гуманистических методах взаимодействия. При этом он должен быть способен: выступать в студенческой аудитории, вести беседу или дискуссию, используя вербальные и невербальные средства общения; объективно воспринимать партнера по общению и вызывать у него потребность к совместной деятельности; способность предвидеть и предупреждать конфликты; способность конструктивно критиковать, воспринимать и учитывать критику. В качестве одного из самых важных коммуникативных способностей преподавателя выступают рефлексивные способности, позволяющие ему объективно осознать, как он воспринимается партнером по

общению, что возможно при умении воспроизводить внутренний мир собеседника.

Помимо, выделенных коммуникативных умений и способностей в структуре коммуникативной компетентности преподавателя, особо стоит сказать о профессионально важных личностных качествах преподавателя, наличие которых является катализатором становления профессионально компетентного преподавателя вуза. Сюда входят: подлинный интерес к студентам, потребность и умение с ними общаться; способность проявлять к ним эмпатию; умение ощущать и поддерживать обратную связь в общении; умение управлять собой, своими чувствами, быть эмоционально устойчивым; умение прогнозировать педагогические ситуации, возможные последствия и пути их решения; способность к педагогической импровизации; умение применять все разнообразие методов взаимодействия (убеждение, внушение, беседа, дискуссия, психическое заражение и др).

Как известно, преподавательская деятельность это управленческая деятельность и для ее успешной реализации преподаватель должен обладать организаторской компетентностью, включающая знания в области менеджмента образования: понятие о менеджменте, его цели, значение, функции и особенности менеджмента образования; структура организаторской деятельности преподавателя. Преподаватель должен уметь выполнять действия по: определению цели учебно-познавательной деятельности студентов; планировать содержание, методы, средства обучения по преподаваемой дисциплине; подготовить и провести различные виды занятий, организовать совместную деятельность студентов, контроль за выполнением работ и оценку результатов, обеспечение учебной дисциплины при творческой обстановке.

Надо отметить, что организаторская компетентность преподавателя высшего учебного заведения направлена не только на организацию образовательной, научно-исследовательской деятельности со студентами, но и для самоорганизации собственной деятельности.

И конечно, определяясь с составляющими профессиональной компетентности преподавателя вуза непременно нужно остановиться на креативной компетентности, настоятельно необходимой для обеспечения эффективной научно-педагогической и исследовательской деятельности.

Креативность - это относительно устойчивая характеристика личности, показывающая уровень ее творческой одаренности, способность к творчеству. Креативная компетентность преподавателя проявляется в творческом процессе, обеспечиваемом системой знаний, умений, навыков, способностей и личностных качеств, необходимых ему для творчества. Пожалуй, самым важным составляющим данного вида компетентности являются качества личности преподавателя, а именно способность к творчеству: интуиция, ассоциативность, одухотворенность, воображение; чувство новизны; гибкость и критичность ума, изобретательность, самобытность; умение видеть знакомое в незнакомом;

способность к анализу, синтезу и комбинированию; способность к предвидению, переносу опыта; способность ставить и решать нестандартные задачи; стремление к новому, свободе и др.

Креативная компетентность преподавателя делает профессиональную деятельность конкретного преподавателя неповторимой, продуктивной и обеспечивает эффективную научно-исследовательскую работу.

Литература

1.Байденко В.И.Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы):Москва, 2005.

2.Безюлева Г.В.Профессиональная компетентность специалиста:взгляд психолога// Профессиональное образование. Москва, 2005. № 12.

3.Зеер Э.,Самаюк Э.Компетентностный подход к модернизации профессионального образования // Высшее образование в России. Москва, 2005. № 4. С. 23-29.

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ТАЛУДАҒЫ ДЕОНТОЛОГИЯЛЫҚ ДАЯРЛЫҒЫ

Жұмабекова Фатима Ниязбековна

педагогика ғылымдарының кандидаты

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің доценті,
Астана қ.

XXI ғасырда білім мен ғылым саласында болып жатқан өзгерістер болашақ мамандар даярлауда жоғары мектептің алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Осыған орай, Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Біздің елімізде білім берудің тиімді жұмыс істейтін қазақстандық жүйесі қалыптасып, қазіргі әлемде Қазақстанның лайықты орын алуына мүмкіндік беретін оқыту мен кадрларды даярлаудың сапалық білім деңгейіне қол жеткізетін болады» деп сипатталған[1]. Яғни, жаңа қоғамға сапалы, білімді де, білікті маман қажет. Мұндай маманды қалыптастыру қазіргі заманғы білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндет болып табылады.

Бұл мәселеге байданысты Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «жаңа жағдайларға сай біздің бәрімізді алаңдататын мәселе білімді, кәсіби даярлығы бар адамды тәрбиелеу ғана емес, қоғамдық өмірдің барлық саласында ұлттық және дүниежүзілік құндылықтарды қабылдауға қабілетті, рухани адамгершілік мүмкіндігі мол тұлғаны қалыптастыру болып табылады» деп атап көрсетілген [2]. Соған орай атаулы мәселе қоғам талабынан туындап отырғандықтан тақырыптың өзектілігін дәлелдейді.

«Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту» тұжырымдамасы білім берудің мақсат-міндеттері мен мазмұны ізгіліктік

рухани-адамгершілік пен демократиялық идеяларға негізделген мемлекетіміздің білім беру саясатын айқындайды[3]. Аталған идеяларды жүзеге асыру ЖОО-ындарында оқу-тәрбие үрдісіне жаңа талаптар енгізу негізінде жетілдіру, оған құрылымдық, мазмұндық тұрғыдан өзгерістер енгізу арқылы мүмкін болатыны белгілі.

Жоғары оқу орнында болашақ мамандарды даярлау мәселесін, оқу тәрбие үдерісін өркендету, мектепке кәсіби білімі жоғары мамандарды даярлау мәселелері қазақстандық ғалымдар Қ.М.Арынғазин, Ш.Ә.Әбдіраман, Б.Әбдікәрімұлы, С.Т.Каргин, Ж.А.Караев, Н.Ә.Мыңжанов, Ж.Ы.Намазбаева, Ә.Ә.Усманов, Н.Д.Хмель, Л.А.Шкутина т.б. еңбектерінде қарастырылған[4].

Бүгінгі таңда болашақ мамандардың оқу-тәрбие үрдісінде өзін-өзі тануы терең руханилықтан, жан дүниесінің тылысым сезімінен адамның өз бойындағы құпия жан қуаттарының бастауларына сын көзбен қарау, өзін-өзі танып біліп, оған баға беру, адами қасиеті жоғары, көкірегі ояу, жүрегінде адамгершілік, мейірімділік шуағы үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру терең зерттеуді қажет етіп отыр.

Адамгершілік-рухани құндылықтар мәні, тәрбиелік маңызы туралы қоғам қайраткерлері, ғұламалар, ғалымдар ұлы педагогтар: әл-Фараби, Ж.Баласұғын, Қ.А.Йассауи, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердіұлы, А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, М.Жұмабаевтар өз еңбектерінде құнды ой пікірлерін қалдырып кеткен. Құндылыққа бағдарлау негіздері және отбасы тәрбиесіндегі ізгілік мәселелерін Н.Г.Нұрғалиева, Г.К.Байдельдинова, валеология ғылымының теориялық және әдістемелік мәселелері А.С.Иманғалиев, А.Ақанов, рухани құндылықтардың әлеуметтік-философиялық негізі С.Нұрмұратов, Е.Әлсатов, Б.С.Ерасов, адамгершілік тәрбиесін жетілдіру А.А.Калюжный, Ж.С.Хасанова, А.А.Аманжолова, Г.А.Мұратбекова, К.Б.Сейталиев т.б. еңбектерінде орын алған[4].

Адамзаттың ұлы ұстаздары өз ілімдерін сөзбен ғана емес, іс жүзінде де ұстана білген ойы, сөзі және іс-әрекетінің бірлігімен тарихта қалғаны мәлім. Олар адамның бойындағы ең бастысы - оның *рухани Бастауы*, жан-дүниесі, сондықтан адам болмысынан мейірімді және таза екендігін айтады. Ғұламалардың тәжірибесі Рухани болмысты терең толғану, ажырату, іздену, интуиция, адам игілігі үшін риясыз қызмет ету арқылы түсінуге болатындығын дәлелдеді.

Адамзаттың ұлы ұстаздарының еңбектерін талдай келіп, қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мұрат-міндеттерінің ең бастысы- *өзін-өзі тану мәселесі болған*. Осы тұста грек философы Фалестің «Өмірегі ең қиыны - өзінді өзің тану» деген ойының мәнділігі арта түседі. Өйткені адамның «менін түсіну», «өзіңді тану», «өмірді тану», «адамдарды тану», «айналаны тану» мәселелерін жан-жақты қамтитын күрделі салаларды біліп-ұғынып, талдап-зерттеп қана қоймай олардан адамның рухани адамгершілік дамуына ықпал ететін сапалар мен қасиеттерді, жалпыадамзаттық құндылықтарды, өмірде қолданудан және оларды келешек ұрпаққа жеткізуден тұрады. Әркім өзінің жан тазалығын өзін-өзі танудан бастаса - ол адамның

бұлтартпас ақ жолы, әділ тұрпаты, азаматтық айқындамасы. Ондай адамның жанарының жылуы біреуге болмаса біреуге жетпей қалмайды. Ал жанның тазалығы үшін өзінді тану - не болса да әйтеуір қарабас қамы дейтін кәдімгі өзімшілдік моральмен тіпті де қарсы ұғымдар.

Бүгінгі күні Қазақстанда жас ұрпақты жоғары ізгілікке, адамгершілікке халықтың мәдени мұрасын, халықтық педагогика құралдарын пайдалану арқылы тәрбиелеу мәселесін көрнекті ғалымдар С. Қ. Әбілдина, А. Е. Дайрабаева, А. А. Данилов, А. Қ. Қисымова, З. М. Магомедова, Г. А. Мұратбаева, Ж. Б. Сәдірмекова, Р. Ә. Сқақова, Р. К. Төлеубекова, Ұ. Т. Төлєнова, А. Л. Шаалы және т.б. зерттеу еңбектерінде қарастырып тың нәтижелер алғандығы белгілі.

Өзін-өзі тану мәселесіне арналған педагогика саласында зерттеу еңбектері әлі де болса аз. (В.Н. Козиев, Е.М. Боброва, С.В. Васьковская, Л.Н. Митина, Г.И. Метельский) және қазақстандық зерттеуші ғалымдар Қалиева К.М., К.Ж. Қожахметова, Д.Н. Әбішеваның еңбектерінде қамтылғандығын көруге болады. 2001 жылдан бастап “Өзін-өзі тану” курсы ұйымдастырып оның бағдарламалық негізін қалауда көптеген отандық ғалымдар С.А. Назарбаева, психол.ғ.д. Х.Т.Шерьязданова, п.ғ.к.Т.А.Левченко, п.ғ.д. М.Х. Балтабаев, профессор Б.Қ. Дамитов, п.ғ.к. Семченко, ф.ғ.д. Е.Е. Булова, п.ғ.к. Л.К. Көмекбаева, психол. ғ.к. З.Б. Мадалиева т.б. айналысуда[4].

Жоғарыда аталған еңбектердің барлығының да теориялық және практикалық маңызы зор. Алайда зерттеуші ғалымдардың өзін-өзі тану және рухани – адамгершілік құндылықтар мәселесіне қосқан үлкен үлесіне қарамастан, тұлғаның өзін-өзі тануы арқылы адамгершілік-рухани құндылық бағдарын қалыптастыру зерттелмеген күйде қалып отыр. Бүгінгі таңда бұл жұмысты әрі қарай жалғастырып, еліміздің болашағы студент жастардың бойында адамгершілік, имандылық, ізгілік, парасаттылық, мәдениеттілік, т.б. қадір – қасиеттер мен жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыру бүгінгі күнде жоғарғы мектептің өзекті мәселелерінің бірі болып саналады.

Бұл тұрғыда С.А.Назарбаева өзінің халықаралық ғылыми практикалық конференцияда сөйлеген сөзінде «Білім беру мен тәрбиелеу үрдісі бұл біріккен үздіксіз процесс, ол адамның және жеке тұлғаның дамуына бірден бір әсер ететін негізгі факторлар. соңғы жылдары біздің елімізде білім беру сатысы көптеген өзгерістерге толы болып отыр. Бұл өзгерістердің ең басты мақсаты адамның бойында қайырымдылық, ізгілік, рухани жан азығы мен денінің саулығын қамтамасыз ету арқылы әрбір тұлғаның дамуына мүмкіндік туғызу» деп атап көрсетті.

«Өзін-өзі тану» курсы ХХІ ғасыр адамының құзыреттіліктері қатарында саналатын, қазіргі білім беруде басшылыққа алынатын *«тануды үйрену, жасауды үйрену, бірге өмір сүруді үйрену, өмір сүруді үйрену»* негізгі «төрт қағидасының» мәнін ашады.

«Өзін-өзі тану» курсының болашақ маманның тұлғалық сапасын жетілдірудегі құндылығы болып оның адам бойына жеке тұлға тұрғысынан және дебасқа адамдармен өзара

әрекеттестіктегі, әлеуметтену барысындағы, қоғамға қызмет етудегі қарым-қатынастары тұрғысынан кіріктірілген құзыреттіліктерді сіңіре алуы табылады. Оның тағы бір ерекшелігі құндылықтар мазмұнын меңгерумен қатар олардың арасынан өзіне қажеттісін таңдау негізінде әрбір білім алушының жеке мінез-құлқының модельденуінің қамтамасыздандырылуымен сипатталады. Өзін-өзі тану сабақтарының ерекшелігі болып оқытушының білім алушылармен тұлғалық қарым-қатынасы саналады. Осы үдерісте білім алушылар өзі туралы, өзінің сезімдері, ойлары мен әрекеттері туралы айтады, оларға талдау жасайды және адамгершілік тұрғыдан баға береді, өзін және басқаларды тыңдауға, оларға ізгілікпен және шыдамдылықпен қарым-қатынас жасауға дағдыланады. Ал бұл болса болашақ мамандардың тұлғалық сапасының қалыптасуына тікелей ықпал етеді.

Өзін-өзі тану философиялық тұрғыда - бүкіл дүниені ойлау, оның шығу тегін білуге ұмтылу, адамның дүниедегі орнына үнілу, адамның ішкі дүниесінің сырын ашу, табиғат пен қоғамның негізгі заңдарын танып білу, адам өмірінің мәнін айқындау т.с.с. жүйе ретінде қарастырылады. Бұдан шығатын қорытынды сол кездегі көзқарастарға тоқтала келе, өзін-өзі тану көзқарастарын зерделей отырып, олардың адамның ішкі дүниесі мен сыртқы дүниенің бірлігі үндестік тапқанда ғана табиғат пен қоғамның талабына сай тұлғаның қалыптасуына көз жеткізуге болады. Өзін-өзі тану арқылы тұлғаның өзіндік дамуына, білімдік және танымдық әрекеттеріне ықпал ету, өзара адамгершілік құндылықтары мен өзіндік бағдарын таңдауға мүмкіндік жасалу идеялары алынатындығы белгілі болды.

Жалпы алғанда, болашақ педагог маман ретінде өзін-өзі тану мәселесін зерттеуге қатысты еңбектерді үш топқа бөлуге болады:

1. Болашақ маман иесінің білімдік жағы, перцептивтік-рефлексиялық қабілеттер мен өзін-өзі тану қабілеттерін дамыту мәселелерін зерттеуге арналған еңбектер.

2. Болашақ маман иесінің өзін-өзі танудың мазмұнын, өзін-өзі түсінудегі педагогикалық саланың компоненттік құрлымының көрнісін, оның қиындықтарын зерттеуге арналған еңбектер.

3. Өзінің бұл жолдағы бағдарын айқындау процесіндегі іс-әрекеттің маңызды аспектілері мен өзін-өзі бағалау мәселелері зерттелетін еңбектер.

Қазіргі замағы педагогика және психология ғылымында өзін-өзі тану мәселесі одан ауқымы кеңірек ұғым-тұлғаның өзіндік сана (өзін-өзі түсіну, самосознание) ұғымымен берік байланыста қарастырылады.

Өзін-өзі тануды зерттеудің педагогикалық-психологиялық аспектісі өзіндік сананың (өзін-өзі түсінудің) адам психикасының ерекше бір процесі ретіндегі табиғатын анықтау болып табылады. Бұл процесс жеке тұлғаның өзін-өзі тану мен өзіне деген эмоционалдық құндылық қатынасы негізінде іс-әрекет пен тіршілік әрекеттері санасындағы өзін-өзі ұйымдастыруына және кәсіби даярлығына байланысты болмақ [4]. Оның ішінде болашақ мамандардың өзін-өзі тануының маңызды құрамдас бөлігі ретінде деонтологиялық даярлық мәселесіне баса назар аудару қажет.

Болашақ мамандардың деонтологиялық даярлық мәселелерін алғаш көтергендердің бірі, қазақстанда педагогикалық деонтология ілімінің негізін қалаушы - педагогика ғылымдарының докторы, профессор Қ.М.Кертаева. Ғалым-педагог өзінің еңбектерінде деонтология, педагогикалық деонтология, деонтологиялық даярлық ұғымдарына толық анықтама бере отырып, бұл ұғымдардың педагогикалық негізін қалаған.

Профессор Қ.М.Кертаеваның айтуы бойынша, ұстаз тұлғасын адамгершілік тұрғысынан қалыптастыру, яғни ұстаздың тек кәсіби сапасына ғана емес, тұлғалық сипатына, адамгершілік қасиетіне, оның моральдық бет-бейнесіне ден қою - көп көңіл аударарлық мәселе деп ой тұжырымдайды[5].

Педагогикалық деонтологияның мәселелері бойынша 5-6 диссертациялық жұмыс қорғалған, солардың ішінде Е.Н.Жуманкулова және А.Е.Кудерина зерттеулерінде болашақ ұстаздардың кәсіби практикасында деонтологиялық сапаларын қалыптастыру және қиын балалармен жұмыс жасауда деонтологиялық дайындықтарын қалыптастыру мәселелері қарастырылған[6].

Деонтологиялық даярлық – кәсіби іс-әрекетін жүзеге асыру қажеттілігі тууы кезінде өзінің парызын мойындау барысындағы болашақ педагогтың сана-сезімінің қалпы, сондай-ақ, өз идеялары мен сезімдерінде, наным-сенімдерінде, педагогикалық іс-әрекеттің ішкі уәжділігі мен іс жүзінде жүзеге асырылуы. Біздің ойымызша, болашақ мамандардың деонтологиялық даярлығы келесі тұлғалық сапалармен сипатталады: -ізгілік, қамқоршылық, адалдық; -ықыластылық, қайырымдылық, қозқарасты түсіну үшін ұмтылыс (құлшыныс); - достық, жылы шырайлық (жайдарылық); - сабырлық, адамгершілік, көшбасшы болуға қабілеттілік; - сыпайылық, рақымдылық, кішіпейілдік; - ұйғарымға ұласу; - жайдарылық; - төзімділік, пайдақорсыздық, табандылық; - жауапкершілігі мол, мамандығына деген қызығушылық; - әр қилы жұмысты орындау қабілеттілігі; - еңбек әрекетіндегі ынта, альтруизм (қалтқысыз қамқорлық); - мамандармен өзара әрекеттесуге қабілеттілік; - қимыл мұқияттылығы; - ұқыптылық пен іс-әрекеттегі жүйелілік; - өз болашағын жоспарлау қабілеті; - ауызша сөйлеуге деген қабілеттілігі; - өзгелерді оқыта білу қабілеті; - басқа адамдарға қамқорлық жасау ептілігі; - жаңа идеяларды жүзеге асыру, өзіндік (дербес) пайымдау. Сонымен қатар, болашақ мамандардың бойында болмауы тиіс жарамсыз бірнеше қасиеттерді атап көрсетуге де болады, олар: қызбалық, пайдакүнемдік, жан мейірімсіздігі, өркөкірек пен менмендік, арамдық, қаталдық пен қайырымсыздық, дөрекілік, жасы үлкен адамдарды сыйламау, жиіркенгіштік, кекшілдік және әдепсіздік, о жарлық, өз қамқорлығындағы адамдарға деген талғамсыздық, тұрақты асығыс, жауапкерсіздік, жалқаулық, арам ниетті, жәрдемдесуді қаламау, ұшқалақтық пен алаңғасарлық, күштеп алу мен жемқорлық[5].

Болашақ мамандар өзін-өзі әрдайым жетілдіріп отыруы тиіс және кәсіби дайындығына сәйкес қажымай-талмай білімдерін толықтыру, дағдылар мен машықтарын дәлдендіру, өзінің сыртқы көрігіне көп көңіл бөлу т.с.с. саяды. Яғни білімін толықтыруға, әрі қарай оқуға, өзін жетілдіруге жалыққан

мұғалім, ұстаздық етуден қалады, бұл қатты айтылған сөз болса да, шындығына дәлел болатын кейбір жағдайларға тоқтала кетейік: Заман ағымы жыл сайын демейміз, күн сайын адамдарды өзгертеді, ал бала, қорғасын сияқты, заманның өзгеруіне өте бағынышты екені белгілі; психология, педагогика ғылымдарында технологиялық, теориялық жаңалықтар желісі үдеу алып келеді; қоғамда, мемлекетте, әлемде болып жатқан даму өзгерістерден ақпараттану екпіні асуда т.с.с. Болашақ маман осының бәрінен хабардар болып, өзінің соларға қатысын қалыптастырып, оқушылардың болашағына ұтымды әсер ете білуі қажет. Сондықтан ұстаздың өзін-өзі танып білуі және әрдайым тәжірибесін жетілдіруге дайын болуы – оның өте маңызды кәсіптік міндеті [6]. Болашақ мамандардың *өзін-өзі танып*білуінің кепілі оның деонтологиялық даярлығы екенін төмендегідей көрсеткіштер дәлелдейді: өзін-өзі танып білуінің мән-мағынасын ашып, әдістерін игеруге ынтасы; өзінің деонтологиялық даярлық бейнесін жобалаудың жолдарын білуі; өзінің мінез-құлқына, іс-қылығына талдау жасау әдіс-тәсілдерін игеріп, рефлексия жасауға дағдылануы; өзін-өзі танып білуінің педагогикалық жағдаяттарды ұтымды басқаруға септілігін айқындай білуі; басқаны өзіне сендіру өнеріне үйрене білуі; өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі басқару, жігерлендіру әрекеттерінің теориялық негіздерін білуі; өздігінен білімін жетілдіруді жобалап, жоспарлау үлгілерін талдап-таразылауы; өзін-өзі тәрбиелеуді жобалап, жоспарлау үлгілерін талдап-таразылай білуі; оқушыны, тәрбиеленушіні өзін-өзі танып-білуге үйретудің әдіс-тәсілдерін игеруі; өзін-өзі танып-білу бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын жасай білуі т.б. Бұл көрсеткіштерге қол жеткізу болашақ мамандардың деонтологиялық даярлығын қалыптастыруда оқу-практикалық іс-әрекеттерін белсендендіруге мүмкіндік берді. Студенттердің кәсіби оқытуын жетілдіруге ынтасын тудырды, кәсіби білімін жетілдіруге қажетті білім, білік және дағдыларды, тәлім-тәрбие берудегі қажетті біліктер мен білімдерді игеруге қызығушылықтарын арттырды. Білім мен тәлім-тәрбиенің қоғамдық мәнін саналы түрде сезінуге мүмкіндік берді, деонтологиялық даярлықты қалыптастырудың бүгінгі күнгі маңыздылығын түсінуге ықпал етеді[7].

Ойымызды қорытындылай келе болашақ мамандарды өмірден өз орнын табуына бағыттай отырып, олардың кәсіби-тұлғалық жетілуін, интеллектуалдық дамуын қамтамасыз ете отырып, рухани-адамгершілік тәрбиесін жетілдіріп және қоғамға қызмет ету дағдыларын дамыту қажет. Олар жалпыадамзаттық, ұлттық, әлемдік құндылықтардың прогрессивтік түрлерін меңгеріп қана қоймай, осы құндылықтарды өскелең ұрпақтың бойына сіңіруге дағдылануы керек. Осындай адами құнды, қоғамдық маңызды құндылықтарды теориялық және практикалық тұрғыдан игерген мамандардың мемлекетте қолға алынған әлеуметтік жаңғырту саясатын жүзеге асыруға өз үлестерін қоса алатындығы ақиқат.

Әдебиеттер

1.Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы.

2. Білім туралы – об образовании: Қазақстан Республикасы. //Интернет сайт:

3. «Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту» тұжырымдамасы.

4. Назарбаева С.А. «Өзін-өзі тану» курсының жеке тұлғаның дамуындағы ролі. Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. Алматы. 2014.

5. Кертәева Ғ.М. Ұстаз қызметіндегі педагогикалық деонтология. Монография. Алматы: «Ғылым» ғылыми баспа орталығы, 2002,- 224 б.

6. Өзін-өзі тану: махаббат пен шығармашылық педагогикасы». Халықаралық педагогикалық оқулар материалдары. Алматы. 2012.

7. Есімова Д.Д. Болашақ ұстаздың ұлттық тәлім-тәрбие беруге деонтологиялық даярлығын қалыптастыру. 2010.

РОЛЬ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ТРАДИЦИЙ НАРОДОВ В ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ, МОЛОДЕЖИ

Рахимжанова Майра Муратбековна

кандидат педагогических наук, кафедра социальной педагогики и самопознания, Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, г. Астана

Одним из основных достижений нашего многонационального государства Республики *Казахстан* является свобода в развитии родного языка и культуры. *В нашей стране* в период возрождения национальной государственности возрос интерес к истории своего народа, к своей национальной культуре, к истокам формирования этноса, традиций и его эволюции в системе общемировой цивилизации.

История культуры, по мнению ученых, есть накопление опыта усилий человека в поисках гармонии, самовоспитания человека и общества. Понятие культурной традиции употребляется в следующих основных значениях: традиция как процесс и механизм передачи от поколения к поколению устоявшихся образцов поведения, норм, идей и идеалов и культурная традиция того или иного народа, как совокупность присущих ему форм духовной и материальной деятельности, поведения, идеалов, ценностей, идей. Традиция является и условием бытия культуры, и ее воплощением. [1]

Каждая культурная традиция воплощает в себе соотношение сохранения и развития памяти, несет способ организации этого соотношения. С этой точки зрения культурная традиция есть мера гармонии социума по отношению к природе и к индивидуальному сознанию и мера творчества как показатель свободы индивидуума над природной и социальной необходимостью [1].

У каждого народа этнокультурные традиции, а также взаимодействие с природой имеют свои особенности. Рассмотрим этнос как определяющий фактор хозяйственной деятельности, отсюда следует принципиальные, качественные различия национальных, хозяйственных систем, зависящих от характера и традиций конкретного народа.

Отправной точкой может служить определение этноса, данное Л.Н.Гумилевым. В его понимании "этнос - это коллектив людей, который противопоставляет себя другим таким же коллективам, исходя не из сознательного расчета, а из чувства комплиментарности – подсознательного ощущения взаимной симпатии и общности людей. Живя в своем ландшафте, члены этноса могут приспособиться к нему только изменяя свое поведение, усваивая какие-то специфические правила поведения – стереотипы. Усвоенные стереотипы (историческая традиция) составляют основное отличие членов одного этноса от другого». В данном случае представляет интерес то, что в этнос людей объединяет не сознание интереса, а подсознательная тяга друг к другу, основанная на общности особых стереотипов поведения, которые вырабатываются в результате длительного существования в общей среде и передаются воспитанием как историческая традиция. Нельзя не учитывать при изучении данного вопроса несколько факторов.

Во-первых, этнические традиции нередко бывают в остром конфликте с естественными инстинктами людей: например традиция насилия с инстинктом самосохранения, традиция централизма с инстинктом свободы. Во-вторых, устаревшие традиции могут действовать пагубно, когда не успевают складываться новые. Тогда у людей исчезают внутренние, моральные критерии поведения и неупорядоченные естественные инстинкты обрушиваются на формальную правозащитную преграду, у общества не остается иных путей защиты цивилизации. Ибо даже самые положительные инстинкты, не упорядоченные моральными нормами, проявляются в формах, разрушительных для цивилизации.

Поэтому один из главных принципов жизнестойкости всякой общественной системы – ее соответствие природным основам человеческой психологии и вековым традициям этноса. Как бы ни эволюционировала эта система под воздействием сдвигов в науке, технике, демографии, окружающей природной среде, культуре – этот принцип должен оставаться неизменным критерием развития.

Значимость этнических традиций состоит в том, что они в длительном плане воздействуют на структуру социосистемы, представляют различный арсенал выработанных историей и воспитанных навыков поведения.

Роль этнокультурных традиций в формировании личности высоко оценивалась в народной педагогике. Исторические корни любви и бережного отношения к родному краю заложены в традициях каждого народа. Весьма оригинальные идеи о гармонии взаимоотношений человека и природы высказывались великими просветителями казахского народа Абаем Кунанбаевым, Ибраем Алтынсариним, Шакаримом Кудайбердыулы и др.

Лирические стихи Абая о природе, религиозно-философские идеи о месте человека в природе в его «словах назидания» заключают в себе пронзительную мудрость мыслителя: с самого рождения народ, ведущий кочевой образ жизни, был тесно связан с природой, жил в ладу с ней, более того – мыслил себя питомцем великой матери – Природы.

Исходные методологические положения во взглядах на воспитательную функцию природы и формирования отношения к ней мы находим в педагогических трудах И.Алтынсарина. В своих методических наставлениях и руководствах он первостепенное внимание уделял преподаванию естествознания (ботаники Оливера, зоологии Сент-Илера, физики Крюгера, минералогии Герда, химии Константиновича, бесед о природе Зобова), обосновывающего взаимосвязь научных знаний и чувственного восприятия природных объектов и явлений.

На необходимость разумного отношения к природным богатствам указывал Шакарим: «Природа располагает достаточным для всех богатством. Но этот земной рай люди сами превращают в ад. Если бы люди стали друг для друга добрыми братьями и сестрами, свой разум использовали бы ради созидательного труда и разумно пользовались дарами природы, то никто и не подумал бы спорить о том, что мир – это рай!..».

Учеными давно было замечено, что характер взаимоотношений человека с природой у разных народов неодинаков. Хозяйственная деятельность, нормы права, системы питания, религиозные верования тесно связаны с особенностями среды обитания. Именно активное воздействие человека на среду своего обитания порой становилось причиной развития общества, возникновения государственности. Так, например, еще 8 тысяч лет назад в бассейне Аральского моря, в предгорьях Копетдага неолитические племена джейтунской культуры освоили орошаемое земледелие, что дало им возможность выращивать зерновые культуры и перейти к оседлому расселению. Овладев первыми технологиями управления водными ресурсами малых рек, совершенствуя способы орошения, требующие четкой централизации производства, племена перешли на более высокую ступень социальной организации общества - возникла земледельческая цивилизация Приаралья, появились государства Бактрия, Дахистан, Маргиан и др...

Характер взаимоотношений каждого конкретного этноса с природой предопределяется особенностями среды обитания. Этот характер отразился в традициях народов, уходящих глубоко корнями в далекую историю. Возрождение этих традиций, отражающих этнические особенности взаимодействия общества и природы, и развитие на этой основе в сочетании с современными научными знаниями и технологическими процессами культуры природопользования, на сегодняшний день основная задача в сохранении биосферы. [2]

XV-XVII вв. вошли в историю как время возникновения, становления и развития Казахского ханства, складывания как такового казахского этноса. Несомненным образом этот период отразился на характере и специфике

культуры казахского народа. Основным типом хозяйствования у казахов было кочевое скотоводство – это результат степной цивилизации как культурной общности. В силу особенностей кочевого образа жизни обозначились специфические черты и неповторимый колорит, как в материальной, так и в духовной культуре казахов. Система кочевого хозяйствования имела сложную организацию в связи с необходимостью перекочевков, предполагая не только труд, приложенный к стаду, но и гармоничное, бережное отношение к используемым пастбищам. Чрезвычайную опасность для окружающей среды имел как перевыпас, так и недовыпас скота, что приводило к истощению земли, уплотнению почвы, в результате чрезмерного статического давления животных на площадь пастбища, а также переунавоживанию почвы и т. д., что могло привести в итоге к эрозии и опутыванию. Поэтому на протяжении веков тюрками-кочевниками были выработаны особые способы сохранения равновесия, гармонии с природой, отсюда выбор пастбищ: зимой – это низовья рек, где специально оставляют не тронутой сочную, высокую траву, которую могли бы достать из-под снега в холодные зимние дни самостоятельно пасущиеся табуны, а летом – свободные, открытые пространства, продуваемые ветром, спасающим пасущихся животных от насекомых. Скорость продвижения кочевков весной и осенью также не произвольна, а глубоко продумана, учитывается и состояние скота, и необходимость нанесения наименьшего урона пастбищам.

Подобный образ жизни определяет и соответствующее мироотношение, когда человек не мыслит себя вне неразрывного единства с природой, ощущает частицей этой целостности, восхищается и боготворит ее - природу. Человек действует и живет под влиянием природы на основе своих этнокультурных традиций.

Нормы, обычаи, традиции, несущие глубокое нравственное содержание в обществе носили огромный воспитательный характер для молодежи.

Культура казахского ханства была культурой, вобравшей в себя духовные ценности предков. Значительное развитие получило прикладное искусство, что непременно отразилось в оформлении убранства юрты, одежды, оружия, предметов конского снаряжения, посуды, ковров и др.

Изделия домашних промыслов и прикладного искусства, будучи тонко орнаментированы и искусно выделенными, свидетельствовали о высоком уровне, своеобразии и самобытности материальной культуры казахского народа. Казах, являясь кочевником, хозяином степей, воспринимал окружающий мир во всей первозданности, разнообразии и красоте. На высокий уровень материальной культуры казахов указывает то, что основной формой жилища была юрта. Юрта явилась одним из величайших изобретений мировой цивилизации. Она по своему функциональному значению наиболее соответствовала кочевому образу жизни, а по художественному оформлению не имела себе равных.

Л.Н. Гумилев в «Древних тюрках» писал: «Никем не доказано, что каменная лачуга или глиняная лачуга есть высшая форма жилища по

сравнению войлочным шатром, теплым просторным и легко переносным с места на место. Для кочевников, тесно связанных с природой, жизнь в таком шатре была не прихотью, а необходимостью... Человек с самых первых дней своей жизни осознал, что он сможет выжить, только повторяя природу, воссоздавая по образу и подобию ее свой быт, свое общество, свое жилище. Природа диктовала самые целесообразные решения в построении жилищ... Так, в открытой местности, пространстве степей, возникает полукруглая форма юрты».

Люди в своем веровании поклонялись небу – Тенгри, почитали дух земли – Жерана, воды - Су ана. Отсюда вывод о принципиальном, качественном различии национальных, хозяйственных систем, зависящих от характера и традиций конкретного народа. [3]

Роль этнокультурных традиций, таким образом, состоит в том, что они воздействуют на структуру хозяйственного механизма, заставляя ее в большой мере опираться на природные условия. Кроме того, этнокультурные традиции разных народов представляют в распоряжение хозяйственной системы различный арсенал выработанных историей и воспитанных навыков поведения это воздействие сказывается в длительном плане.

Поэтому, с одной стороны, традиции, обычаи отражали жизнь народа, являясь «зеркалом» народной жизни, с другой, они выступали из поколения в поколение средствами трудового, эстетического, нравственного воспитания молодежи и готовили их к жизни.

Для Казахстана с его полиэтническим населением, национально-этнический аспект в развитии культуры и воспитании подрастающего поколения, молодежи имеет особую значимость.

В связи с тем, что в основе единства этнокультурного процесса человеческой цивилизации лежит производственная деятельность, а в условиях постоянно изменяющегося типа деятельности, ее технологии, экономического реформирования общества следует учитывать самобытность трудовых и культурных традиций различных народов.

Проведенный анализ показывает, что в целостную систему человеческое общество трансформировалось благодаря деятельности по преобразованию окружающей природной среды. При этом одновременно и взаимообусловлено видоизменялась и сама культура, определяющая облик нового поколения людей. В тоже время культура аккумулирует многообразие человеческого опыта, что делает настоятельной задачей понимания принципов самобытности и взаимодействия культур на разных уровнях этническом, национальном, цивилизационном.

Глава государства в своей книге «В потоке истории» пишет: «Выстраиваемая общекзахстанская культурная реальность не должна быть замкнутой в пределах нашего государства культурной системой. Ее базовая характеристика – принципиальная открытость и направленность на диалог с другими культурными потоками. ... Эту колоссальную роль этнических диаспор нельзя недооценивать, и ее позитивное значение покажет будущее.

Ведь на территории Казахстана проживают представители крупнейших народов планеты, представители великих культурных традиций. И в тоже время они наши сограждане, и в плане гражданской идентификации, прежде всего казахстанцы.[4].

В Республике *Казахстан* созданы все необходимые условия для развития культуры, языка, традиций всех этносов.

Так, идея создания Ассамблеи народа Казахстана была впервые высказана Президентом страны Н.А.Назарбаевым в 1992 году, на Первом Форуме народов Казахстана, посвященном первой годовщине Независимости страны. Сегодня Ассамблея народа Казахстана – это основополагающая структура, которая смогла объединить народ одной страны, имеющий разные корни, национальности, религии и культуры. И одной из главных особенностей Ассамблеи народа Казахстана является представительство интересов этнических групп в Мажилисе Парламента Республики Казахстан. Девять депутатов Мажилиса Парламента от Ассамблеи народа Казахстана представляют интересы этносов страны.

В Послании «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства» Глава государства отметил, что «мы восстановили историческую справедливость по отношению к казахскому народу, нашей культуре и языку. Несмотря на этническое, культурное и религиозное многообразие, мы сохранили в стране мир и политическую стабильность. Казахстан стал родным домом для представителей 140 этносов и 17 конфессий».

Этнокультурное многообразие Казахстана является позитивным фактором общественного, этнокультурного развития страны. Этнокультурная традиция каждого народа обобщает накопленный опыт поколений и является ядром духовного, ценностного.

Таким образом, содержание этнокультурных традиций народов, их роль и устойчивость отражают историю социального регулирования традиций, историю общества. Этнокультурные ценности этноса - это совокупность ценностей материальной и духовной жизни людей: природа, народный быт, культура, история, традиции и все это является воспитательным потенциалом подрастающего поколения, молодежи.

Литература

- 1.Перщиц А.И. Традиции и культурно-исторический процесс – Народы Азии и Африки, 1981, № 4, 69 с.
- 2.Сарыбеков М. Н. «Экология и я», I часть, 28 с.
- 3.Республика Казахстан. Энциклопедический справочник. Алматы, 2001, 255 с.
- 4.Назарбаев Н.А. В потоке истории. 1999, 127 с.

ДЕОНТОЛОГИЯ В ПРАКТИКЕ СЛУЖБЫ СКОРОЙ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ

Бекова Жанат Кадырбаевна, к.пс.н., доцент

Мандыкаева Алмагуль Рамазановна, к.пс.н., доцент

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, г. Астана

Жизнь современного человека проходит во все более нарастающем темпе. Работа, общественная деятельность, учеба, бытовые заботы, воспитание детей и прочее – все это настолько заполняет дни, что практически не остается времени на то, чтобы остановиться, сосредоточенно подумать в спокойной обстановке. Особенно трудно в этом отношении врачу, фельдшеру, которым кроме собственных забот и переживаний приходится нести тяжесть тревог и страданий людей, нуждающихся в их помощи. Термин «деонтология» был предложен в начале XIX века английским врачом Бентамом как определение учения о морали в целом. Далее «деонтология» сформировалась как специфическая система знаний о профессиональном поведении человека, исходя из требований общественной морали. Медицинская деонтология, являющаяся частью этой науки и изучающая профессиональную этику медицинского персонала, направлена на предупреждение отрицательных последствий взаимоотношений между медицинским персоналом и больным (пациентом).

Деонтология - прикладная, нормативная часть медицинской этики. Она тесно связана с профилактикой, клиникой, врачеванием, непосредственным общением с больным и ориентирована на выполнение медицинскими работниками нравственного долга и таких элементарных норм: морали, как правдивость, скромность, доброта, честность, внимание, чуткость и др., которые являются основой долженствования в медицине (Лисицын Ю.П., Изуткин А.М., Матюшин И.Ф., 1984). Центральной для медицинской деонтологии является проблема взаимоотношений «врач - больной». Эти взаимоотношения в основном определяются личными качествами врача, его моральными принципами, личной нравственностью. Исходя из этого в медицинской деонтологии много места уделяется именно личным нравственным качествам врача, его облику [1].

Современная медицинская деонтология включает комплекс юридических, профессиональных и моральных обязанностей и правил поведения медицинских работников по отношению к пациенту, его родственникам и коллегам.

Предметом медицинской деонтологии являются главным образом вопросы разработки этических норм и правил поведения медицинского работника при его общении больными. Однако, несмотря на то, что понятия «медицинская деонтология» и «медицинская этика» нетождественны, они должны рассматриваться в диалектической взаимосвязи, «под медицинской деонтологией мы должны разуметь учение о принципах поведения медицинского персонала» (Н.И.Пирогов). Нормы и принципы врачебной

деонтологии и этики могут верно ориентировать медицинского работника в его профессиональной деятельности только в том случае, если они не произвольные, а научно обоснованы. Только тогда они будут теоретически осмысленными и найдут широкое признание. Великий врач далекого прошлого Гиппократ писал: «Врач - философ, он равен богу. Да и немного, в самом деле, различия между мудростью и медициной, и все, что имеется для мудрости, все это есть и в медицине, а именно: презрение к деньгам, совестливость, скромность, простота в одежде, уважение, решительность, опрятность, изобилие мыслей, знание всего того, что полезно и необходимо для жизни, отвращение к пороку, отрицание суеверного страха «перед Богами», божественное превосходство». Соблюдение моральных норм является одной из необходимых сторон в деятельности любого специалиста, работающего с людьми. Важнейшей чертой их морального долга является то, что все их поступки и действия выступают как должное. А.П. Чехов говорил, что «профессия врача подвиг, она требует самоотверженности, чистоты души и чистоты помыслов». Медицинская деонтология паука о должном, разрабатывает принципы поведения медицинского персонала, направленные на достижение максимального лечебного и оздоровительного эффекта посредством строгого выполнения медиками этических норм и правил поведения. Принципы поведения врача вытекают из сущности его гуманной деятельности. Поэтому недопустим бюрократизм, формальное бездушное отношение к больному человеку (инвалиду). Основные принципы, регламентирующие нравственный облик врача, формировались на протяжении столетий. Уже в индийском своде законов Ману «Веды» детально перечислены правила поведения врача, понимаемые как этические нормы. В античном мире медицинские воззрения, как правило, были непосредственно связаны с философскими, этическими и социальными доктринами[2].

Выдающаяся роль в определении основных проблем медицины как науки и как нравственной деятельности принадлежит основоположнику научной медицины Гиппократу. Непосредственное отношение к проблемам медицинской деонтологии имеют разделы сборника Гиппократа «Клятва», «Закон», «О враче», «О благоприятном поведении». Здесь Гиппократ сформулировал ряд деонтологических норм. Обязанности врача по отношению к больному Гиппократ сформулировал в знаменитой «Клятве»: «Чисто и непорочно буду я проводить свою жизнь и свое искусство... В какой бы дом ни вошел, я пойду туда для пользы больного, будучи далек от всего намеренного, несправедливого и пагубного... Что бы я ни увидел или ни услышал касательно жизни людской из того, что не следует когда-либо разглашать, я умолчу о том, считая подобные вещи тайной... В средневековой медицине врачам также не были чужды нормы медицинской деонтологии. Например, они были изложены в «Салернском кодексе здоровья» и в «Каноне врачебной науке» и «Этике» Ибн Сины. В эпоху Возрождения получили признание гуманные заветы великих античных медиков. Известный врач и химик Т. Парацельс писал: «Сила врача - в его сердце, работа его должна руководиться

Богом и освещаться естественным светом и опытностью величайшая основа лекарства - любовь». Русские клиницисты (М.Я.Мудров, С.П.Боткин, А.А.Остроумов и др.) строго придерживались принципов деонтологии в своей профессиональной деятельности. Большое влияние на формирование отечественной медицинской деонтологии оказали передовые общественные деятели, гуманисты А.И. Герцен, Д.И. Писарев, Н.Г. Чернышевский и др. Заслуга введения в практику советского здравоохранения термина «медицинская деонтология» и раскрытия его содержания принадлежит Н.Н. Петрову, который определил ее как «учение о принципах поведения врача не для достижения индивидуального благополучия и почестей, но для максимального повышения суммы общественной полезности и максимального устранения вредных последствий неполноценной медицинской работы»[3]. Строить свою деятельность в соответствии с требованиями медицинской деонтологии может только врач, избравший свою профессию по призванию. Любить свою профессию это значит любить человека, стремиться помочь ему, радоваться его выздоровлению. Ответственность за больного и его здоровье главная черта нравственного долга врача. Вместе с тем в задачу врача входит оказывать психологическое воздействие на родственников, когда вмешательство последних может неблагоприятно влиять на состояние больного. В создании оптимальной обстановки в лечебных учреждениях, высокой служебной и профессиональной дисциплины врачу помогают медицинские сестры. Высокая культура и опрятность, сердечность и заботливость, тактичность и внимательность, самообладание и бескорыстие, человечность - основные качества, необходимые медицинской сестре. Она должна хорошо владеть искусством слова в общении с больными и их родственниками, соблюдать чувства меры и такта, прилагать максимум усилий для создания обстановки доверия между больным и врачом. Отношения между врачами, сестрами и младшими медицинскими работниками должны быть безукоризненными и основываться на абсолютном взаимном доверии. В лечебных учреждениях должна быть создана такая обстановка, которая бы максимально щадила психику больных и порождала атмосферу доверия к врачу [4].

К медицинскому персоналу, работающему в системе скорой медицинской помощи, предъявляются особенно высокие требования. Вопросы деонтологии здесь имеют значение не только для самого больного, но и для окружающих его лиц. Медицинским работникам должны быть присущи следующие качества: крепкое здоровье, физическая и психологическая выносливость, уравновешенная нервная система; особая профессиональная наблюдательность; чувство оптимизма, основанное на достаточно большом практическом опыте и хорошем знании специальности; умение сохранять спокойствие, собранность и постоянная готовность к решению новых задач в любое время суток; умение быстро и легко входить в контакт с любым больным и его родственниками, несмотря на наличие у пациента, тяжелого или неизлечимого заболевания; способность понять больного, вселить в него

веру в выздоровление, рассеять его сомнения и опасения; поддерживать его при любых обстоятельствах. Перечисленные особенности, характеризующие работников скорой медицинской помощи, не могут полностью отражать их повседневный труд. Несмотря на сложность, ответственность, лежащую на плечи медицинских работников скорой помощи, им необходимо четко и скрупулезно соблюдать правила медицинской этики и деонтологии [5]. Большую роль играют межличностные психологические отношения в бригаде. Старшим в бригаде является врач, и его распоряжения фельдшером бригады должны исполняться беспрекословно и быстро. Значение проблемы деонтологии для учреждений скорой медицинской помощи заключается в необычности ситуации, в которой оказывается медицинская помощь заболевшему или пострадавшему. В этом случае кроме общепринятых принципов медицинской этики и деонтологии возникает необходимость в реализации принципов деонтологии в экстренных условиях. Бригаду ожидают с нетерпением, и время ожидания пациенту или его окружающим кажется вечностью. Приход фельдшера, его поведение, выражение лица, первые слова очень важны. Выйдя из машины скорой помощи, фельдшер должен быстро пройти к больному, провести опрос целенаправленно, без сутолоки и многословия. Речь его должна быть спокойной и неторопливой, тон доброжелательным. Необходимо найти тот контакт с больным и родственниками, который поможет снять атмосферу настороженности и трагизма. Ласковые слова вселяют надежду и уверенность в больного. Однако в беседе с родственниками не стоит давать каких-либо гарантий по дальнейшему состоянию и лечению пациента. Многие внезапно пострадавшие или заболевшие испытывают страх смерти. Фельдшеру по возможности необходимо рассеять это мучительное чувство. Снятие тревоги, страха смерти достигается не только медикаментозными, но и психотерапевтическими средствами.

Особую сложность представляет оказание медицинской помощи в общественных местах, на улице. Прежде всего не должно быть суеты, нервозности и толчеи. По возможности необходимо освободить побольше места. Лицам, дающим советы или критикующим, лучше не отвечать и не вступать с ними в пререкания. Необходимо помнить, что люди, не привыкшие видеть кровь, часто ведут себя неадекватно, - им приходится оказывать медицинскую помощь наряду с пострадавшим. Специфика работы медицинского персонала скорой помощи заключается в постоянном столкновении с человеческим горем, трагизмом ситуации, тяжелым состоянием больного и пострадавшего, внезапной смертью.

Большое психологическое значение имеет внешний вид фельдшера, выезжающего на вызов. Он должен быть подчеркнуто опрятен, - неряшливый вид крайне негативно воспринимается больным и его окружением. Фельдшер выездной бригады видит больного один раз и непродолжительное время, в которое ему необходимо правильно оценить состояние больного, установить контакт с родственниками, не дать повода к необоснованным жалобам,

оставить хорошее впечатление у окружающих, так как порой даже по единичному случаю судят о работе всей службы скорой медицинской помощи.

Литература

1. Веселова Е. К. Психологическая деонтология. – СПб.: Питер, 2006. – 316 с.
2. Рожнов В. Е. Медицинская деонтология и психотерапия // Руководство по психотерапии
3. Грандо А.А. Врачебная этика и медицинская деонтология, Киев, 1988; Ред. В.Е. Рожнов. - М.: Академия, 2004. – 320 с.
4. Соложенкин В.В. Психологические основы врачебной деятельности. Учебник для студентов высших учебных заведений. – М., 2003, С. 273-283

ВОЗМОЖНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ВАЛЕОЛОГИИ В ВОСПИТАНИИ ВАЛЕОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ

Васильева Лидия Николаевна, Бурдесбекова Умит Исмаиловна
старший преподаватель
ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана

В процессе решения задач воспитания валеологической культуры студентов особое место принадлежит педагогической валеологии как одному из важнейших фактов развития современных образовательных систем.

В настоящее время наблюдается ухудшения здоровья молодёжи: быстрое утомление, патология органов пищеварения, нарушение осанки, рассеянность на учебных занятиях, учащение неврозов, нервно-психических расстройств.

Усилие науки педологии, впервые заявившей о необходимости учёта психо-физиологических, половозрастных особенностей развития учащихся, «положения об индивидуальной формуле развития в учебном процессе» (П.П.Блонский, Л.С.Выгодский и др.) в своё время были недостаточными, а в наше время и вовсе забыты. Мы уверены, что педологию с её идеей комплексного «детоведения» на диагностической основе можно отнести к одному из методологических компонентов валеологопедагогической диагностики. Педология могла стать связующим звеном между физиологией, медициной и прикладной педагогикой. Но, к сожалению, исследования в области педологии не увенчались созданием моделей гигиенически здорового учебного заведения. Педагогика валеологические идеи не слышала или отторгала и в результате в настоящее время крайне медленно продвигается в решении вопросов сохранения и укрепления здоровья учащихся. Педологии нет, но ее задачи может решать *педагогическая валеология*.

Статистические данные о состоянии здоровья свидетельствуют, что у большинства школьников не сформированы мотивы здоровья, поэтому на

долю высших учебных заведений выпадает архиважная задача, наряду с профессиональным образованием, воспитание высокого уровня валеологической культуры. Ситуация усугубляется ещё и тем, что на протяжении многих лет человек в системе школьного и высшего образования в совершенстве научился вырабатывать высокие технологии эксплуатации, применимые как к природе, так и к себе, т.е. человек привык к затратным видам поведения, которые не позволяют ему вовремя восстановить свои ресурсы. Поэтому в сложившихся условиях изменяется профессиональная деятельность педагога, задачи самой педагогики. Сегодня на первое место выходит *здоровьесберегающая педагогика – педагогическая валеология*.

В.П.Казначеев на Международном конгрессе в Новосибирске (ноябрь 1999г.) заявил, что наш народ от вырождения и гибели могут спасти не врачи, а Учителя. Будущее сегодня действительно в руках педагогов и врачей – всех кто учит, врачует душу и тело [1].

Таким образом, появление педагогической валеологии – это понимание того, что сохранение этноса должно решаться на философской, методологической и инструментальной основе. Назрела необходимость того, чтобы каждый студент обладал минимумом валеологических знаний, т.е. необходим валеологический всеобуч. Центр тяжести больше здесь переносится на работников просвещения: работников, которые оказывают большое внимание на формирование взглядов, убеждений молодого поколения. Чтобы обосновать роль педагогической валеологии как науки в воспитании валеологической культуры студентов, считаем необходимым провести небольшой экскурс в её историю.

Термин « **валеология**» появился сравнительно недавно. В 1980 году И.И.Брехман в книге «Человек и биологически активные вещества» предложил науку о здоровье называть валеология (от лат valeo – «здоровствовать», «быть здоровым» [2].

Валеология, по мнению И.И.Брехмана должна быть интегральной, рожденная на стыке многих традиционных наук и современных научных знаний и синтезирующая их достижения на уровне человека [3,с.6] .

Возникновение валеологии В.П.Казначеев обозначил как прорыв интеллекта в науках о здоровье. Медицина – это наука о болезнях, о том, как лечить болезни, а науки о здоровье до последнего времени, как ни парадоксально, не было. Даже слово «валеология» в словарях 80-х гг. отсутствует. Между тем, сложившаяся в 90-е годы ситуация определяется как демографическая катастрофа. Впервые в России в Ленинградском институте усовершенствования врачей в 1987 году В.П.Петленко была создана кафедра валеологии.

Появление валеологии помогает решать многие задачи: сформировать понятие «здоровый образ жизни», «индивидуальное здоровье», начать осуществлять подготовку кадров, способных решать эти задачи; но вместе с тем появились новые проблемы, которые валеология, как наука появившаяся в

системе медицинских знаний объяснить, на наш взгляд, не в силах, т.к. это функция другой науки.

Отсутствие целостной концептуальной системы, позволяющей учитывать сиюминутные потребности и экзистенциальные проблемы человека на пороге нового века приводит к появлению важнейших нравственно-психологических проблем (валеологических, интеллектуальных и социальных), что позволяет отнести их к функции педагогической валеологии [4]. Понятие «педагогическая валеология» определилось к середине 90-х годов XX столетия в работах И.Ю.Глиняновой, Г.К.Зайцева, А.Имангалиева, В.В.Петленко, Е.М.Минима, В.А.Панина, Э.М.Казина, Н.Н.Куинджи, И.И.Соковня-Семеновой, Л.Г.Татарниковой и других. Научные исследования проводимые в этой области можно разделить по следующим основным направлениям: определение сущности педагогической валеологии (Г.К.Зайцев, В.В.Колбанов, В.П.Петленко, Л.Г.Татарникова); развитие педагогической валеологии в Казахстане (А.Имангалиев, Х.К. Сатпаева, Ж.З.Торыбаева, А.Р.Ерментева, Г.С.Акиева, Л.З. Тель, Н.Г.Приходько, А.В.Ахаев, А.С.Адылханов, З.Г. Брусенко, С.Т.Сейдуманова и др.); развитие педагогической валеологии в России (В.Г.Воронов, Г.К.Зайцев, В.В.Колбанов, Н.К.Смирнов, Л. Г.Татарникова); проблема валеологического образования (Л.Д.Гришанов, Ж.И. Зайцева, Г.А.Захарова, В.В.Колбанов, М.Г.Колесникова, В.Д.Ловицкий, И.В.Павлова, В.Ф.Савин, Н.Г.Севастьянова, Н.М.Семчук, Л.Д.Старикова и др.).

Педагогическая валеология – это отрасль педагогических знаний, предметом изучения которой являются закономерности развития валеологически ориентированной личности в процессе обучения, зависимости развития валеологического сознания от степени включенности человека в различные виды деятельности, от уровня активности формируемой личности, от характера отношений субъектов оздоровительного процесса [5].

Т.К.Мустафина определяют **педагогическую валеологию** как отрасль валеологии, разрабатывающая проблемы воспитания и формирования валеологически ориентированной личности, умеющей беречь свое здоровье путем совершенствования ценностно- мотивационной сферы.

В.П.Бузунов рассматривает **педагогическую валеологию** как направление, предусматривающее формирование, сохранение и укрепление здоровья обучающихся педагогическими средствами и выделяет два направления её развития:

педагогические аспекты валеологического образования;
валеологические основы общего образования.

Педагогическая валеология должна опираться: а) на здравосохраняющие основания наук; б) на здравосохраняющие элементы педагогики; в) на здравосохраняющие культуру и искусство нации. Только такой «педагогический ансамбль» даст нам человека здорового, умного и красивого. О таком человеке мечтали И.Кант, Ф.М.Достоевский.

Цель педагогической валеологии – это выработка методологии воспитания правильного отношения к здоровью у учащихся.

На наш взгляд, **задачами** же педагогической валеологии являются следующие:

- формирование бережного отношения к личному и общественному здоровью у подрастающего поколения; «моды быть здоровым»;

- осознание факторов, обеспечивающих условия полноценного функционирования человеческого организма;

- вооружение учащихся валеологическими знаниями, сознанием, валеологическим мышлением. Научить самим заботиться о своем здоровье и здоровье окружающих;

- сформировать устойчивую положительную мотивацию на ведение здорового образа жизни;

- вовлечение участников образовательного процесса в процесс формирования собственного здоровья своим усилием, поведением и стремлением во всех делах. Кроме того, сохранение, укрепление и формирование здоровья в процессе получения образования; формирование у личности ответственного отношения к самому себе: к своему телу, душе, и разуму на уровне готовности быть здоровым. Эта готовность должна складываться из потребности (хочу) быть здоровым; из способности (могу) строить отношения с самим собой и окружающим миром; и решимостью (буду) жить по природосообразным законам;

- воспитать у всех участников образовательного процесса валеологическую культуру.

Объектом педагогической валеологии – это процесс формирования валеологической культуры.

Предмет педагогической валеологии – это компонент целостного педагогического процесса, ориентированного на воспитание валеологической культуры.

По мнению А.А.Чиркова, **девиз педагогической валеологии**: «Здоровье через образование».

Специфика педагогической валеологии заключается также в интеграции философии, педагогики, валеологии, педиатрии, гигиены, возрастной педагогики и психологии, возрастной физиологией, анатомии, физической культуры и спорта и выработке нового знания, определяя здоровье как категорию педагогическую.

Таким образом, для решения задач педагогической валеологии необходимо объединение усилий многих специалистов. Процесс валеологизации вузовского образования практически охватывает все учебные дисциплины. Поэтому большое значение имеет разработка и осмысление принципов педагогической валеологии, которые дают знания о том, как строится педагогический процесс и направляют деятельность педагогов в нужное русло.

В нашем теоретическом исследовании мы попытались представить принципы педагогической валеологии с позиции их возможности в решении задач обучения здоровью студентов; выявить основополагающие и специфические принципы для валеологической подготовки студентов и воспитания их валеологической культуры.

В результате анализа литературы по дидактике высшей школы, теории обучения (М.А.Данилов, Б.Есипов, Л.З.Занков М.Н. Скаткин, С.П.Баранов, Ю.К.Бабанский и других); а также валеологии и педагогической валеологии (И.И.Брехман,Б.Н. Чумаков, В.В.Колбанов, П.В.Лесгафт, Л.Г.Татарникова, А.Имангалиев и других) как основополагающими нами выделены следующие принципы педагогической валеологии:

принцип природособразности. На основе этого принципа система воспитания и образования должна строиться в соответствии с природой человека, с законами его развития; **принцип демократизма,** доступности и многообразия содержания видов и форм в соответствии с интересами и возможностями студентов в сочетании с обязательностью сформированности достаточно высокого уровня валеологической культуры у студентов; **принцип гуманизации** образовательного процесса, который предполагает создание в процессе обучения атмосферы совместной творческой деятельности, сопереживания, взаимообогащения студентов и профессорско-преподавательского состава университета знаниями и позитивным жизненным опытом; создание условий для проявления и развития творческой индивидуальности каждого студента; **принцип связи** валеологического воспитания студентов с профессиональной подготовкой будущих специалистов; **принцип гибкости, вариативности,** системности методов и форм воспитания; **принцип преемственности,** обеспечивающий непрерывность развития студентов и воспитания их валеологической культуры; **принцип комплексного подхода** к решению задач воспитания валеологической культуры; **принцип парциальности** – представления валеологического воспитания студентов как компонента воспитательного процесса и составной части культуры личности.

К *специфическим принципам* можно, на наш взгляд, отнести следующие: **принцип междисциплинарного подхода** в воспитании валеологической культуры студентов; **принцип единства** интеллектуального и эмоционального начал в оздоровительной деятельности студентов; **принцип учета национально-культурных традиций,** демографических, природных, социально-экологических условий жизни; **принцип единства учебной и внеучебной образовательной работы.**

Каждый из этих принципов требует разработки конкретного аппарата (механизма) их реализации. Это будет предметом нашего дальнейшего исследования.

Литература

1.Казначеев В.П. Основы общей валеологии. – М., 2007

- 2.Брехман И.И. Человек и биологически активные вещества. – М., 1980
- 3.Брехман И.И. Валеология – наука о здоровье. – М..1980
- 4.Татарникова Л.Г. Педагогическая валеология: Генезис. Тенденции развития//Автореф. докт.дис.. М.. 2011

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҮЙІРМЕСІ (6М010300 – «ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ» МАМАНДЫҒЫ МЫСАЛЫНДА)

Исмуратова Шынар Ибрагимовна

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ.

Ғылым дегеніміз бұрыннан белгіліден басқа ақпарат жинақтау, жаңалық іздеу болғандықтан ол зерттеу міндеттерін шешудің жаңа жолын іздеуге де көмектеседі. Бізге белгісіз ситуацияда өзін ұстау, мәселе шешімін табуға көмектесетін әдістерді таңдау, шығармашылық тұрғыда мәселені шешу, оның мүмкіндіктерін түсіну туралы қарапайым түсініктерді меңгеру ЖОО даярлап жатқан бүгінгі мамандарға аса қажет.

Бүгін әрбір педагогқа өзінің сұрағына жауап бере алатын, өзінің шығармашылық іскерлігін дамытатын, оқу-тәрбие үдерісіне жаңалық енгізуге мүмкіндік беретін «өзінің» шығармашылық *зертханасын* ашу уақыт талабы. Өйткені психология, педагогика саласындағы заманауи өзгерістер, ондағы инновациялық технологиялар, білім алушыларға бағытталған іс-әрекеттер бүгінгі педагогтан педагогикалық іс-әрекеттің «*жаңа стилін*» қажет етеді. Бүгінгі педагогтан білім алушыларды жаңашы оқыту, үйрету талап етілуде. Сондықтан да ЖОО жағдайында шығармашыл маманды қалыптастыру мақсатында «*Болашақ педагог-психологтардың педагогикалық шығармашылығы үйірмесін*» ашу көзделді.

Педагогикалық шығармашылық үйірмесі болашақ мамандардың ақыл-ой әрекетін стимулдандырады, кәсіби іс-әрекетке мотивациясын қалыптастырады.

Педагогикалық шығармашылық үйірмесі – болашақ мамандардың ғылыми-зерттеу жұмысының әр түрінің ерекшеліктерін, принциптерін, мазмұны мен тәсілдерін өзбетімен игеруге мүмкіндік беретін орта.

Педагогикалық шығармашылық үйірмесі – білім алушының шығармашылық потенциалын ашушы, өмірлік тәжірибені жинақтаушы, жоғары интеллектіні, есте сақтауды, жауапты іс-әрекетті, зерттеу мәдениетін, зерттеу сауаттылығын демек, педагогқа өте қажетті ресурстарды жинақтаушы, дамытушы, жетілдіруші.

Педагогикалық шығармашылығы үйірмесінің мақсаты: 6М010300 - «Педагогика және психология» мамандығы бойынша білім алушыларды мүмкіндіктеріне, қабілеттеріне, дайындық деңгейлеріне қарай ғылыми-зерттеу

іс-әрекетімен айналысуға бейімдеу арқылы олардың педагогикалық шығармашылық дағдыларын дамыту.

Міндеттері: болашақ мамандардың өздігінен орындайтын ғылыми зерттеу іс-әрекеттерінің шығармашылық жүйесін ұйымдастыру мен бағдарлау; жаңашыл идеяларлы ортаға салу, идеялармен алмасу, талдау; маңызды шығармашылық дағдылар мен түсініктерді дамыту; күрделі шығармашылық тапсырмаларды орындау үшін қолайлы ортаны қамтамасыз ету; болашақ мамандардың педагогикалық шығармашылық бағыт ұстануын қалыптастыру; болашақ маманның кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру; барынша ұтымдылығы жоғары нәтижелерге қол жеткізу.

Педагогикалық шығармашылық үйірмесіндегі іс-әрекет барысында болашақ педагог-психолог келесі құзіреттіліктерді игереді:

Ғылыми-зерттеу іс-әрекеті негізіндегі педагогикалық шығармашылықтың негізгі категориялары мен олардың міндеттері туралы білім; педагогикалық - психологиялық ғылымның жетістіктеріне қызығу; ғылыми-зерттеу іс-әрекетінің педагогикалық шығармашылықты дамытудағы ұтымдылығы туралы білім; ғылыми-зерттеулер бойынша дерек көздерін табу, кітап авторларын табу, конспектілеу, сілтеме жасау, тезистеу, цитаталау, аннотация жазу, рецензиялау, дерек көзі жарнамасын ұйымдастыру іскерлігі; педагогикалық шығармашылықтың даму деңгейін диагностикалау мен анализдеу іскерлігі; практикалық міндеттерді шешуде кәсіби білім мен бағдарларлы қолдану іскерлігі; ғылыми-зерттеу мәселесі бойынша ғылыми баяндама, ғылыми мақала, жоба, магистрлік диссертация жазу мен оның нәтижесін болжау дағдысы.

Зерделілік құзыреттілік өзінің міндеттерін орындауда аналитикалық ойлау мен кешенділік тұрғысынан шешу қабілеттілігі; тұлғалық өзін-өзі іске асыру мен өзін-өзі дамыту амалдарын, тұлғаның кәсіптік деформациялануына қарсы құралдарды меңгеруі;

Жеке құзыреттілік өзінің даму перспективасын, кәсіптік талаптар мен шектеулерді, қоғамдық өмірдің сұраныстарын айқындауға, талдауға және бағалауға қабілеттілігі; тұлғалық потенциалын көрсете білуі, өмірлік жоспарын жасауға және дамытуға, дене, рухани және зерделілік тұрғысынан өзін-өзі дамытудың, эмоционалдық тұрғыда өзін-өзі реттеу мен өзін-өзі қолдаудың тәсілдерін меңгеруі, өзінің жұмысының нәтижелерін жақсартуға қабілеттілігі мен даярлығы, жекелік-тұлғалық ерекшеліктері мен кәсіптік-психологиялық әлеуетін жеке пайдалану есебінде еңбек тиімділігін көтеруі, өзі, өзінің сапалары, ерекшеліктері, қажеттіліктері, мотивтері, құндылық бағдарлары туралы дұрыс түсініктерінің болуы.

Кәсіби құзыреттілігі білім алушылардың тұлғалық дамуына бағытталған кәсіптік іс-әрекеттерді жүзеге асыруға қабілеттілігі; жеке тұлғаның жалпы мәдениетінің қалыптасуына, кәсіптік білім беру бағдарламаларын саналы таңдауы мен бірізділікпен меңгеруіне ықпал ету; өзінің кәсіби біліктілігін, функционалды сауаттылығын жүйелі көтеріп отыру. Құзіреттілік теориялық білім негізінде әр түрлі сферадағы жұмыс барысында

міндеттерді шешуге мүмкіндік береді. Болашақ маманның құзіреттілік деңгейі кәсіби және әдістемелік құзіреттіліктен тұратындықтан аталған құзіреттіліктерді дамытуға бағытталған педагогикалық шығармашылық зертханасының маңызы зор.

Педагогикалық шығармашылық үйірмесінде қатысушы оның ережелерін, демек ондағы талаптарды, негізгі нәтижелер мен әрекетті орындау кезеңдері берілген жалпы ережелерді басшылыққа алуы қажет. Ол шығармашылық лабораториясының әрбір мүшесінің одан не күтілетіндігін, жұмыстың қалай бөлінетіндігін және қолдау көрсетілетіндігін, сондай-ақ нәтижелерге қалай қол жеткізілетіндігін білулері үшін қажет.

Олай болса, болашақ педагог-психологтардың ғылыми-зерттеу мәдениетін, дағдысын дамыту, педагогикалық іс-әрекеттегі танымдық тәжірибені анализдеу, педагогикалық-психологиялық проблеманы шешуде шығармашылық тұрғысында шешімді іздестіру осы *педагогикалық шығармашылық үйірмесіндегі* ізденістер барысында шешілмек.

Педагогикалық шығармашылық үйірмесінің нәтижесі: кәсіби білім; кәсіби іскерлік; жаңа идеялар; шығармашылық дағдылары мен түсініктердің қалыптасуы: а) меңгерілген білім мен дағдыны жаңа ситуацияға енгізе білу; ә) дәстүрлі ситуацияда жаңа мәселені көре білу; б) дәстүрліге қарағанда объектінің жаңа функциясын көре білу; в) мәселені шешуде альтернативаларды көре білу; г) жаңа мәселені шешуде бұрыннан белгілі әдістерді біріктіре қолдану; ғ) зерттеу мәселесін шешуде жаңа бағыт-бағдарды ойластыру, қолдану.

Педагогикалық шығармашылық *үйірмесі* жеке шешуге болатын тапсырмаларды емес, анағұрлым күрделі тапсырмаларды шешуді көздегендіктен оның бөлімдері де ауқымды.

Педагогикалық шығармашылық үйірмесінің құрылымы

Лекторлық бөлім.

Ғылыми және техникалық ақпарат бөлімі.

Ғылыми жоба мен болжау бөлімі.

Ғылыми баяндама бөлімі.

Ғылыми ізденіс бөлімі.

Ғылыми шеберхана.

Лекторлық бөлім

Мақсаты: Ғаламдық зерттеу мәселелері туралы түсінік қалыптастыру.

Лекторлық бөлімде бекітілген жоспарға сәйкес лекция оқылады. Лекция лаборатория жетекшісі ұсынған тақырыпта және білім алушылардың сұранысына байланысты ұйымдастырылады. Лекцияны лаборатория жетекшісі, тіпті мүмкіндігіне, ғылыми потенциалына байланысты магистранттар да оқи алады.

Лекция тақырыптары:

Ғылым мен техникадағы жетістіктер

Ғылым тарихы

Ғылым құпиялары

Ғалым-зерттеушілер

Шығармашылық тапсырма: Берілген қасиеттерді маңыздылығына байланысты жоғарыдан төмен қарай орналастыра отырып, мінсіз ғалым сипатын беріңіз.

Берілген қасиеттер: салмақты, әуесқой, көп оқыған, мақсатқа ұмтылатын, тез тіл табысатын, жақсы тәрбиеленген, белсенді, экстраверт, тәртіпті, табанды, жұмысқа қабілетті, қолынан іс келетін, қанағатшыл, бір нәрсені қадалып орындайтын, ынтымақтастықта әрекет ететін, құндылықтарды ұстанатын, дербес, іскер, батыл, тәуекелшіл, ойлауға бейім, шығармашыл, ықыласты, бақытты, байсалды және т.б.

Ғылыми және техникалық ақпарат бөлімі

Мақсаты: Жүйелі түрде магистранттарды ғылымдағы жаңалықтармен, ғылым күнтізбесіндегі ерекше күнмен (ғалым-зерттеушілердің еңбек жолы, ашқан жаңалықтары және т.б.) таныстыру, ғылыми зерттеулер бойынша дерек көздерін табу, оларға аннотация беру, кітап авторларын табу, дерек көзі жарнамасын ұйымдастыру, конспектілеу, сілтеме жасау, тезистеу, цитаталау, аннотация жазу, рецензиялау.

Бөлім жұмысына ғылыми, ғылыми-көпшілік журналдармен таныстыру да кіреді. Бір журналды бір секция мүшесіне тапсырып, одан бір айда бір рет журнал мазмұнымен таныстыру сұралады.

«Ғылыми жоба мен болжау» бөлімі

Мақсаты: ғылыми жоба жазу, оның нәтижесін болжауға мен өз позициясын дәлелдеуді үйрену; жобалау әдісі негізінде танымдық дағдыларын дамыту, білімін өз бетінше қолдана білуге үйрету; ақпараттық кеңістікте ғылыми бағыт-бағдарларды ажырата білу; сыни және шығармашылық ойлау жүйесін дамыту.

Ұсынылатын ғылыми жоба тақырыптары:

- 1) «Мен - концепция»
- 2) Бағдарлама - оқу-әдістемелік нұсқаулар - білім алушы
- 3) Педагогтың шығармалық жетілуі
- 4) Сабақ – ЖОО зерттеу жұмысы
- 5) Шығармашыл тұлғаның өмірлік стратегиясы

Шығармашылық тапсырма: «Менің педагогикалық және психологиялық жаңалықтарым» тақырыбы бойынша педагогикалық жобаны қорғау. Жоба мәнін ашу, нәтижесін ұсыну, талдау.

Шығармашылық тапсырмалар:

1 вариант. Көптеген фактілерді жинап, олардың арасындағы бірдей көзқарас-пікірлер негізінде теориялық тұжырым жасау.

2 вариант. Зерттеу мәселесіне сәйкес туындаған теориялық тұжырымды сызба, кесте, сурет түрінде беру.

3 вариант. Зерттеу мәселесіне сәйкес жинақталған материалдардың ішінен қайталанбайтын, қызықты, көпшілікке таныс емес фактілер тізбегін жасау.

«Ғылыми баяндама» бөлімі

Мақсаты: эссе, ғылыми мақала, резюме, ғылыми баяндама, реферат, эпиграф, тақырыптық тезаурус жазуды, ғылыми мақалаларды анализдеу негізіндешығармашылық дағдыны жетілдіру

Ғылыми мақала, баяндама, реферат және т.б. мазмұны ғылыми стильде болуы шарт.

Шығармашылық тапсырма: «Менің жетістіктерімнің шыңы»; «Педагог-психолог мамандығындағы менің парызым» тақырыптарына эссе жазу.

Шығармашылық тапсырма: Отбасында ата-ана мен бала арасында үй тапсырмасын орындау барысында қарама-қайшы көзқарастар мен дау-жанжалдар туындайды. Дау-жанжалдың туындау себебі неде? Қандай әрекеттер арқылы келісімге келуге болады? Жауабын тезис түрінде беріңіз.

«Ғылыми ізденіс» бөлімі

Мақсаты: болашақ мамандардың ғылыми-шығармашылық мәдениетін дамыту.

Нені үйренеді: ғылыми-зерттеу жұмысына қойылатын талаптар мен құрылымын (курстық жұмыс, дипломдық жұмыс, магистрлік диссертациялар) меңгеру.

«Ғылыми ізденіс» бөлімінің ерекшелігі мүшелігіне студенттердің де мүше бола алуында.

Ғылыми шеберхана

Мақсаты: Стандартты емес және күрделі психологиялық-педагогикалық тапсырмаларды (педагогикалық жағдаят) шешу арқылы шығармашылық ойлауды дамыту.

1-жағдаят. Білім алушының оқудағы жетістіктеріне көңілі толмайды, өзінің икемділігінен күмәнданады, оқу материалын түсініп, игеріп алатындығына көзі жетпейді, ол мұғалімге: «Сіз қалай ойлайсыз, мен қашан да болсын құрбыларымнан қалмай жақсы үлгеріп, оқып кете аламын ба?» - дейді, Сіздің жауабыңыз?

Жауаптар:

- 1) Сенің икемділігің өте жақсы, мен саған үлкен сенім артамын.
- 2) Қане отырып әңгімелесіп, мәселені шешейік
- 3) Әрине, бұл туралы сен күмәнданбасаң да болады.

2-жағдаят. Сабаққа кіруге қоңырау соғылды. Білім алушылар кабинеттің алдында оқытушыны күтіп тұр. Кабинет жабық. Оқытушы келіп, кілтпен есікті ашайын десе, кілттің орны қағазбен бітелген. Оқытушы оқушыларға күмәнді көзқараспен қарап шығып: «Бұл кімнің ісі, осылайша сабаққа кедергі жасайын дедіндер ме?» - деп өзінің наразы көңілін білдірді. Оқушылар ыңғайсызданып қалды, қарсыласайын деп еді, оқытушы тыңдамай одан әрі дауыс көтеріп кінәлай берді. Осы сәтте директордың шаруашылық ісі жөніндегі орынбасары келіп: «Кешіріңіз сәл кешігіп қалдым. Мен сізге басқа кабинет ашып берейін, себебі бұл кабинет сырланған еді, бөгде адам кірмеуі үшін мен кілт орнын әдейі қағазбен бітеп едім» деді.

Сұрақтар:

- 1) Неліктен шиеленіс пайда болды?
- 2) Шиеленісті болдырмауға болатын ба еді?
- 3) Осындай жағдаяттардың дұрыс шешімін табу үшін, оқытушы қандай сапаларды игеру керек?

4) Бұл жағдайда сіздің әрекетіңіз?

3-жағдаят. Оқу жылы басталды. 6-шы сыныпта оқитын Арман әкесімен қыркүйектің басында, егер мен жақсы оқитын болсам, маған велосипед алып бересіз бе, деп келісті. Әкесі ойланбастан уәдесін берді. Арман жақсы оқуға тырысты, бірақ ол жақсы жетістікке әр түрлі әдістермен жетті. Математикадан көршісі Мөлдiрден, басқа сабақты тағы басқалардан ұқыптап көшіріп алып жүрді. Әкесі Арманның күнделігін бақылап жүрді, бағалары дұрыс. Арманның әкесі уәдесінде тұрып, жазғы демалыс кезінде баласына велосипед алып берді.

Әдебиеттер

1. Ануфриев А.Ф. Научное исследование. Курсовые, дипломные и диссертационные работы. -М.:Просвещение, 2002.
2. Брежнова Е.В., Краевский В.В. Основы учебно-исследовательской деятельности студентов. – М., 2005.
3. Введение в научные исследования /Под ред.В.И.Журавлева. – М., 1988.
4. Герасимов И.Г. Структура научного исследования. – М., 1985.
5. Новиков А.М. Методология образования. М.: Эгвес, 2006.- 488 с.
6. Таубаева Ш., Аганина К., Әділбекова З. Педагогикалық колледждар мен институттар, университеттер студенттерінің курстық және дипломдық жұмыстарды жазып даярлау әдістемесі. А., 2002.
7. Таубаева Ш.Т. Педагогика әдіснамасы. Оқу құралы. – Алматы: Қарасай, 2013. – 432 б.
8. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Учеб. Пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. – М., 2001. – 208 с.
9. Загвязинский В.И., Поташник М.М. Как учителю подготовить и провести эксперимент. – М., 2004.

ДЕОНТОЛОГИЯ - ДӘРІГЕР МЕН НАУҚАС ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ НЕГІЗІ

Балчих Балауса

Ғылыми жетекші п.ғ.к Муталиева А.Ш

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану мамандығының 2 курс магистранты

Мейірбике және науқас. Мейірбике емделушімен сабырлы әрі ашық жарқын сөйлесуге міндетті. Дәрекі, тұрпайы немесе тым ресми сөйлесуге

болмайды. Науқастарға «Сіз» деп және аты мен әкесінің атын атап сөйлескен жөн. Науқастың жанында тұрып оның диагнозын, емдеу жоспарын талқылауға болмайды және күрделі және ауырсындыратын емшараларды бастамас бұрын, медбике осы емшаралардың мәнін, мағынасын және қажеттілігін науқасқа түсіндіре отырып тыныштандыруы қажет.

Емделушінің туысқандары немесе күтушілері арасында ұстамдылықты, сабырлылықты, тыныштықты және әдептілікті сақтауы қажет. Тек өз құзыреті шеңберінде сұхбаттасуы қажет, яғни науқастың сырқаты, болжамы жөнінде ақпаратты білу үшін дәрігерге жолдауы тиіс.

Өз ұжымдастарымен жұмыс істеу барысында дөрекілікке, тұрпайылыққа жол берілмеу керек. Тәжірибиелері мол медбикелер жас мамандарға тәлімгерлік көмек көрсете отырып, қиын жағдайларда бір біріне көмектесулері тиіс.

Қандай да бір ескертулер, науқас болмаған уақытта, әдепті түрде айтылуы тиіс;

Мейірбике дәрігердің бірінші көмекшісі немесе дәрігердің оң қолы болып саналады. Сондықтан да дәрігердің мейірбикемен тығыз қарым-қатынаста болуы керек. Мейірбике аса кішіпейіл тәртіпті, мәдениетті болуымен қатар, өзіне тапсырылған істі дер кезінде орындайтын тындырымды болуы, сондай-ақ ол жинақы, байыпты, сабырлы жүруге тиіс. Халаты, бас киімі таза, үтіктелген, өзіне шақ болуы қажет.

Медициналы қызметкерінің жан дүниесі жауапкершілігі жоғары болуы қажет, себебі қоғамның байлығы адам болса, сол адамның өмірі, денсаулығы медицина қызметкерінің жауапкершілігіне байланысты.

Медицина қызметкері қандай болуы керек? - деген сұраққа «қыран көзді, мамық қолды, жыландай сабырлы, арыстандай жүректі» болуы керек десе болады.

Барлық деонтология негізінен сабырлы сөз құрайды - «сөз емдейді, сөз жаралайды», сондықтан тек науқастарға емес, барлық адамға жақсы сөз айтып жанын жадыратуға икемді болғанымыз дұрыс деп санаймыз.

Медициналық этика және медициналық деонтология – спецификалық жағдайдағы, үлкен парыздың, кәсіби қызметтің, жалпы адамзаттың адамгершіліктік үлкен міндетінің айқындылығы болып табылады

Халыққа көрсетілетін медициналық көмектің сапасының объективті

Қазіргі медициналық көмектің ең алғашқы элементтері -дүниеге сол алғашқы адамдар қауымы мен бірге келген кәрі құбылыс. Ежелгі күн - көріс қамы, аң аулау, табиғат құбылыс-тарының әртүрлі апаттары, топ-тайпалар арасындағы қақтығысулар сол қауым мүшелері ішінде жарақаттану, қантөгістер туғызуы заңды жайттар. Осындай қауіп-қатерге ұшыраған өз қандастарына қолдан келген көмегін көрсету, оларға қамқорлық жасау қазіргі медициналық көмектің алғашқы рухани, адамгершілік мәселелері де өзінің негізін әріден, сол жоғарыда айтылған алғашқы қауым мүшелері арасындағы өзара көмек көрсету әрекетінен алады. Әрине, олар қоғамның тарихи даму барысында өз мезгілінің рухани деңгейіне, қоғам мүшелерінің талап-

тілектеріне сәйкес өзгеріп отыруы сөзсіз. Ізсіз жоғалып кетпей, ғасырлар пердесінің саңлауларынан өтіп, біздің уақытқа әртүрлі құжаттар арқылы жеткен деректердің өзі осыны дәлелдейді. Ертедегі Вавилон, Египет Индия, Қытай қолжазбаларында дәрігерлер, олардың жұмыстары және оларға қойылатын талаптар жөнінде мәліметтер кездеседі, Осы тұрғыда медицинаның моральдық этикалық жақтарын зерттеушілердің көпшілігі жаңа дәуірге дейінгі V—IV ғасырлар шамасындағы Үнді халық эпосы «Аюр-Веды»-ны мысалға келтіреді /С.С.Юдин, 1967,И.А.Кассирский, 1970,Э.П.Чеботарева, 1970, Б.В.Петровский, 1988 т.б./. Осы ерте ғасырлар куәсінде сол тұстағы қауымның дәрігерлер жөніндегі көзқарасы берілген. Дәрігерлердің негізгі рухани, адамгершілік қасиеттері ретінде өзгеге жаңашырлық, тілектестік, төзімділік, ұстамдылық сияқты сипаттар көрсе-тілген.Дәрігерлердің ең басты міндеті ауру адамның өмірден үмітін үзбеу, сұрқостан айығып кететіне күмәнсіз сендіру деп көрсетілген. Бұлай болуы заңды да. Себебі қай уақытта, жер шарының қай түкпірінде болмасын адам жанының араша-лары болатын емшілерге қоғам мүшелерінің немқұрайлы қарауы мүмкін емес құбылыс. Ондай жандарды өзінің мұқтаж, зардапқа ұшыраған қандас бауырларына көмек керсетуге итермелейтін күштің өзі олардың бойындағы абзал адамгершілік қасиеттер екені де рас.

Медицинаның, дәрігерлік жұмыстың көптеген маңызды қағидалары әр түрлі ескі тарихи ескерткіштерде кездескен-мен оның белгілі жүйемен жинақталған, қазіргі медицинаның деонтологиялық-этикалық мәселерінің ғылыми негізі болып саналатын, уақыт сынынан мүдірмей өтіп бүгінгі дәрігерлер қауымына өзінің толық мағынасында жеткен еңбек - ертедегі гректің әрі философ, әрі ғалым дәрігері Гиппократтың «Клятвасының» қазіргі медицинадағы маңызы соншама, ол уақыт алшақтығына қарамай /2500 жыл/ соңғы кездегі көптеген деонтологиялық-этикалық құжаттарға негіз болып отыр. Мысалы, XX ғасырдың басында пайда болған Ресей дәрігерлерінің «Факультетскоеобещание», 1948жылы жарық көрген Дүниежүзі дәрігерлер Ассамблеясының «Женева декларациясы», 1971 жылы жарық көрген «Советтер Одағы дәрігерінің анты» барлығы да Гиппократ «Антының» көшірмесі деуге болады. 1969 жылы Парижде өткен медицинаның деонтологиялық мәселелеріне арналған Халықаралық конгресте «Гиппократтың антына» тек бір ғана «бүкіл өмірбақи оқуға ант өтемін» / Клянусь обучаться всю жизнь/ деген сөйлем қосылған. Гиппократ «Антының» өшпес зор маңызы, қазіргі медицина тәжірибесінде алатын орны осыдан -ақ айқын көрініп тұрған жоқпа?

Орта ғасырларда медицинаның орталығы біртіндеп Шығыс, Орта Азия, Араб елдеріне ауысады. Бұл елдерде медицинаның теориялық-тәжірибелік жақтарымен қатар рухани, этикалық-деонтологиялық мәселелері де даму-жетісу тапты. Дүние жүзі медицина ғылымына өшпесі із қалдырған Абу Али Хусейн ибн Абдаллах /дүние жүзіне латынша Авиценна деген есіммен белгілі 980-1037 жылдары өмір сүрген/ өзінің медицина саласындағы ғылыми еңбектерінде дәрігерлік жұмыстың этикалық – деонтологиялық мәселелеріне үлкен мән берген. Оның медицина саласындағы негізгі еңбегі «Дәрігерлік ғылымдар

негізі» /Канон врачебной науки/ тек қана өз заманы емес бес ғасыр бойы XII-XVII ғасырлар/ бүкіл Батыстың, Шығыстың медициналық университеттерінің негізгі оқу құралы болып, 35 рет қайта басылым көрді. Бес ғасыр бойы бүкіл дүние жүзі медицина ғылымына негіз болған ғалымның бұл еңбегі бүгінгі күнге дейін өз маңызын жоғалтқан жоқ. Өзбекстан ғалымдарының орасан зор еңбегі арқасында бүкіл түрік тектес халықтардың ұлы бабасы әрі мақтанышы Авиценнаның медицина жөніндегі еңбектері араб тілінен орысшаға аударылып 6 том болып, 1954-1960 жылдар арасында Ташкентте басылып шықты. Ғалымның бұл еңбегінде дәрігерлердің адамгершілік, моральдық қасиеттеріне үлкен мән берілгеа Емдеу барысында дәрігер ауру адамның көңіл-күйіне көңіл бөліп, оның бойындағы қорқыныш-уайымды жою керек деп санаған. Бұл бүгінгі психотерапияның ең алғашқы ғылыми-практикалық негізі деп санауға болады. Авиценна дәрігерлердің адам-гершілік, имандылық, рухани қасиеттерімен қатар оның денсаулығына, ақыл-ой қабілетіне, дене мүшелерінің сезімталдығына өте үлкен мән берген. Оның келешек дәрігерлерге: қоятын қатаң талаптарының ішінде бүкіл дүние жүзі дәрігерлеріне жақсы белгілі, темендегі пікірлері мазмұн тереңдігімен де, шешендік көркемдігімен де сүйсіндіреді: «Дәрігерде қыран бүркіттің көзі, жас қыздың жұмсақ қолы, жыланның арбаушы данышпандығы, арыстанның айбарлы жүрегі болуы керек». Барлық дәрігерлерге, оның ішінде хирургтерге қойылатын негізгі қатаңталаптар. Бабаның бұл талаптары-деонтология-лық талаптардың негізі, оның өшпес, медицина ғылымымен біргежасай беретін өзекті желісі.

Сонымен, бүгінгі күнгі түсінік бойынша медициналық деонтология дәрігердің моральдық, этикалық, адамгершілік келбетің оның өз жұмысына байланысты қоғам, халық алдындағы борышың ауру адамдарға, өз әріптестеріне, аурудың жақын-жуықтарына қарым-қатынасың кәсіптік өсу, оқып-үйрену жолдарын және өз жұмысын аурулардың мүддесіне сәйкес ұйымдастыру жолдарын қамтиды. Көріп отырсыздар, дәрігерлік деонтология өте маңызды және көлемді мәселелерді қамтиды. Ол жалпы мораль туралы ғылым-этикамен тікелей байланысты, дәрігерлік этика есебін-де түсініледі. Сондықтан дәрігерлік тәжірибеде деонтология-лық қағидалардың сақталуы не бұзылуы заң жүйелерімен емес жалпы моральдық, адамгершілік талаптармен, қоғамдық пікір, көзқарас күшімен реттеледі.

XIX ғасырда медицинаның деонтологиялық мәселелеріне Ресейде де үлкен маңыз беріліп, алдыңғы қатарлы орыс дәрігерлері /М.Я.Мудров, Н.И.Пирогов, С.П.Боткин т.б./ өз еңбектерінде дәрігерлік тәжірибенің моральдық-этикалық жақтарына, дәрігердің қоғам алдындағы, мұқтаж ауру кісі алдындағы борышы туралы өте бағалы пікірлер айтты. 1917 жылғы қазан төңкерісіне дейін медициналық жоғарғы оқу орнын бітіріп шыққан дәрігерлер «Факультеттік уәде» қабылдап, оның өз тәжірибесінде мұқият сақталуын қамтамасыз етіп отырды. Бұл «уәденің» толық текстісі оқу орнын бітіргендігі туралы дәрігерлік дипломда жазылатын. Дәрігерлердің ең керекті қасиеттері; «ауру адамның мүддесін жоғары ұстау, оларға тегін көмек көрсету, ауруды

күрметтей білу, адалдық, өте жоғары рухани-моральдық тазалық, асқан адамгершілік» -деп анықтады. Дәрігерлерге өте жоғары кәсіптік білімділік керек екенін баса көрсетеді.

Әдебиеттер

1. Ахунбаева, Н.И. Этика и сердце :деонтология в хирургии / Н.И. Ахунбаева, М.И. Ахунбаев. - Фрунзе : Кыргызстан, 1987. – 76 с.
2. Мұратбекова С.Қ. Мейірбикелік іс негіздері.– Астана, 2007
3. Деонтология в медицине. В 2-х т. / общ. ред. Петровский Б.В.; сост. Богорад И.В., Изд. организация Академия медицинских наук СССР.М.Медицина, 1988. 614.25 Д-11 Аб.науч

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОЙ КАЗАХСТАНСКОЙ МОЛОДОЙ СЕМЬИ И ИХ СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Сарбасова Сауле Багауовна

доцент Казахского университета экономики, финансов и международной торговли

Абдигалива Динара Кайржановна

магистрант 1 курса специальности «Социальная работа»

Семья представляет собой комплексное социальное явление, в котором сплелись воедино многообразные формы общественных отношений и процессов и которому присущи многочисленные социальные функции. Трудно найти другую социальную группу, в которой удовлетворялось бы столько разнообразных человеческих и общественных потребностей. Она представляет собой такую социальную группу, в которой разворачиваются основные процессы человеческой жизни и которая настолько связана с жизнью каждого индивида, что накладывает отпечаток на все его развитие.

Согласно исследованиям Центра Изучения Общественного Мнения (ЦИОМ) Казахская семья, как правило, детоцентристская. Однако среди азиатов нацеленность на брак и семью несколько выше, чем у европейцев. Около 93% казахстанцев положительно относятся к заключению брака. Среди разочарованных в браке большую долю составляют разведенные. Это говорит о том, что лишь незначительная часть казахстанцев имеет отрицательное отношение к браку перед первой женитьбой/замужеством в своей жизни, как правило, это чувство приобретается после негативного опыта супружеских отношений.

Казахстанское общество нельзя назвать либеральным, так как большая часть населения, отрицательно относятся к абортам (44%), к регулированию количества детей (25%), к сексуальным отношениям до брака (37%). Но поскольку люди молодого возраста терпимее относятся ко многим явлениям современного мира, можно предположить, что нашему обществу присуща тенденция к либерализации социальных норм. Для нормального

функционирования семьи, она должна иметь возможность самостоятельно удовлетворять все свои основные потребности. Молодые люди, прежде чем вступая в брак и налаживать семейную жизнь, обязательно должны задуматься о важнейших вещах: жилье, финансовая независимость.

Молодая семья – одна из самых незащищённых групп населения, так как имеет много специфических проблем, которые связаны с финансовым обеспечением, приобретением жилья, обеспечением медицинского обслуживания, с возможностью обеспечить детей дошкольными учреждениями, доступа к хорошему сервису.

Финансовая проблема молодых семей совпадает с поиском работы, низкой заработной платы из-за низкой квалификации, высокими ценами на оплату коммунальных услуг, содержание детей (ребенка) и т.д.

Жилищная проблема тоже одна из самых важных для молодых семей. Это вызвано свертыванием практики предоставления доступного жилья государством и недоступное из-за дороговизны жилье на свободном рынке. Возможно несколько вариантов проживания: государственная, кооперативная, частная квартира, общежитие. Лишь небольшое количество молодых семей имеет отдельную квартиру. В большинстве случаев самый предпочтительный вариант проживание с родителями. Это улучшает материальное положение семьи, помогает воспитанию детей.

В Конституции Республики Казахстан статья 25 п.2 «В Республике Казахстан создаются условия для обеспечения граждан жильем. Указанным в законе категориям граждан, нуждающимся в жилье, оно предоставляется за доступную плату из государственных жилищных фондов в соответствии с установленными законом нормами». Согласно Закону Республики Казахстан от 16 апреля 1997 года «О жилищных отношениях» молодая семья не входит в список нуждающихся в жилье граждан. Следовательно, молодая семья не может претендовать на доступное жилье из коммунального жилищного фонда.

Таким образом, *проблема материального обеспечения и приобретения жилья* это вопрос № 1 становления молодой семьи. Небольшая часть молодых семей имеют возможность отдельное проживание.

Проблема занятости молодежи являются актуальным на сегодняшний день, т.к. это источник доходов многих молодых семей. Трудоустройство не гарантирует молодой семье благополучия в связи с невысокой заработной платой, особенно в бюджетной сфере.

Психологические проблемы. К ним можно отнести совместные эмоциональные отношения, психологическую совместимость, привыкание супругов к изменившемуся образу жизни. Супругам приходится привыкать к увлечениям, проявлениям характера товарищ друга.

В браке молодые семьи на первое место ставят взаимопонимание, доброжелательность; на второе - эмоциональные отношения; на третье - материальное благополучие; и лишь четвертое место - детей.

Медицинские проблемы. Неподготовленность молодых семей к браку, недостаточное половое воспитание проявляется несформированностью

культуры интимных отношений, неосознанным отношением молодых людей к репродуктивному поведению. Охрана здоровья семьи в репродуктивном возрасте играет большую роль, так как его уровень определяет эффективность выполнения функции деторождения. Женщины, не состоящие в браке, страдают хроническими заболеваниями больше, чем замужние женщины из полных семей. Семейная неустроенность, отсутствие мужской опоры существенно влияют на появление у женщин хронических заболеваний. Выявлена связь между неблагоприятным семейно-психологическим климатом и риском возникновения хронических заболеваний. Как нам представляется в структурном отношении молодую семью можно условно разделить на два вида благополучную семью и социального опасности. К последним относятся: семьи одиноких матерей, студенческие семьи, семьи несовершеннолетних матерей и отцов, где отец проходит срочную военную службу. Причём наиболее многочисленные из них студенческие семьи. В нашей стране в последнее десятилетие количество разводов возросло, как и в большинстве развитых стран. В общем числе ежегодно расторгаемых браков удельный вес разводов среди молодых семей на самом деле велик.

Согласно Агентство статистики РК за 2015 год число молодых людей вступивших в брак от 18 до 28 лет составляет 217292 из них 99083 женихи, 118209 невесты. Разведенные женихов – 2782, невесты – 3391. Общие показатели разводимости в Казахстане составляют: по одному разводу на четыре зарегистрированных брака. Показатели разводимости постепенно повышаются в городе, показатели разводимости городского населения в три раза превышают показатели разводов сельского населения. В совокупности это характеризует более интенсивную динамику процессов брачности и разводимости в городе.

Тем не менее, при всех прочих различных результатах в целом можно обозначить тенденции изменения репродуктивного поведения семьи в казахстанском обществе: в рыночной ситуации происходит трансформация репродуктивных установок у молодежи в пользу среднететных и малодетных семей; снижение рождаемости является проявлением адаптации семей к современным условиям; глобализация современного общества усиливает внесемейные ценности, что в свою очередь влияет на репродуктивное поведение семьи, ориентируя ее на среднететную и малодетную модель; модернизационные процессы влияют на трансформацию традиционной семьи в современную; основными чертами современного репродуктивного поведения становятся сознательное планирование и регулирование рождаемости с помощью средств контрацепции, откладывание рождаемости на более поздние сроки; ухудшение репродуктивного здоровья мужчин и женщин исподволь усиливает процесс снижения рождаемости в Казахстане. В стране стали популярны гражданские браки. Каждый пятый ребенок в Казахстане рождается вне законного брака.

Сегодня молодая семья испытывает все негативные последствия социально-экономической нестабильности. Стабилизация молодой семьи не

может пройти за пределами процесса социально-экономической ситуации в стране, оживления хозяйственной деятельности. В данной ситуации нужно осуществление мер социальной, экономической и правовой защиты молодых семей, чтобы вручить им равные с остальными семьями возможности развития, повышения уровня своего благосостояния. Проведение этих мероприятий следовало бы взять на себя государству.

Стабильное функционирование семьи как социального института возможно лишь тогда, когда она взаимодействует с другими институтами, прежде всего с государством, правом, общественным мнением, религией, образованием, культурой. Будучи включенной в структурно-функциональную и нормативную системы общества, семья регулирует поведение своих членов, определяя присущие им социальные роли и статусы.

Основной целью государственной политики в отношении молодой семьи является стабилизация демографической ситуации, поскольку брачно-семейные отношения в современном Казахстане претерпевают серьезные и не радующие перемены. Размывание социальных норм привело к тому, что примерно половина женщин и мужчин в возрасте 25 лет проживают со своим партнером в «гражданском браке», резко увеличилось число рожденных вне брака, брошенных и беспризорных детей.

Анализируя полученные данные, можно сказать, что большинство молодых семей основную часть семейного бюджета тратят на оплату коммунальных услуг, аренду жилье, продукты питания, покупку товаров первой необходимости. Небольшая доля молодых семей может позволить себе тратить основную часть семейного бюджета на погашение кредита, на покупку недвижимости или автомобиля, на семейный досуг. Полученные результаты показывают низкий качественный уровень жизни молодых семей, позволяющий удовлетворить только основные базовые потребности.

Тем не менее необходимо отметить, что для современной молодой пары вступление в официальный брак – шаг экономически достаточно обдуманый и взвешенный.

Проблема трудоустройства. Молодые супруги относятся к социальной группе – «молодежь», поэтому на ситуацию трудоустройства молодых супругов в целом влияет то, как обстоят дела на рынке труда у молодежи и с какими трудностями она сталкивается в поиске работы.

Переход к рыночным отношениям в сфере труда и занятости в условиях экономии возникло новая ситуация в социально-трудовых отношениях. Особенно болезненной данная ситуация оказалась для молодёжи, которая в силу своих специфических социально-психологических характеристик оказывается не подготовленной к современному рынку труда. При первичном выходе на рынок труда у молодежи преобладают максимализм представления о будущей профессии, трудовой и профессиональной карьере, которые на рынке труда разрушаются и приводят к возникновению сложных социально-психических состояний (тревога; состояние депрессии, влияющее на коммуникативную сферу и сопровождаемое ощущением безысходности,

комплексом вины) в условиях невозможности трудоустройства. Столкновение с трудовой реальностью приводит к переориентации либо деградации трудовых ценностей. Именно поэтому проблема своевременного трудоустройства на подходящую работу является одной из самых важных и актуальных для современной молодежи, и, стоит отметить, она естественным образом связана с материально-бытовой и жилищной обеспеченностью молодых семей.

Растягивающийся во времени период приобретения образования отодвигает для молодых людей момент вступления в трудовую жизнь и достижения профессиональной зрелости, а вместе с тем отодвигается и момент финансовой независимости и материального благополучия молодой семьи. Молодежь в возрасте 18-24 года – это студенты и молодые люди, завершающие или завершившие в основном профессиональную подготовку. Однако после завершения образования они являются самой уязвимой группой, вступающей на рынок труда, так как не имеют достаточного профессионального и социального опыта и в силу этого менее конкурентоспособны.

В возрасте 21-24 года большинство молодых людей испытывают так называемый “шок от реальности”, связанный с тем, что их идеальные представления о будущей трудовой деятельности вступают в противоречия с реальной обстановкой на рабочем месте. Специальные адаптационные молодёжные программы призваны помочь молодым сотрудникам адекватно воспринять существующее в социально-трудовой сфере положение вещей. Именно на этот же возраст приходится и период начального этапа карьеры, характеризующийся вхождением в организацию, нахождением своего места в ней. Т.С. Зубкова, кроме того, обращает внимание на следующий факт: низкая зарплата молодого специалиста, особенно в бюджетной сфере, неудовлетворенность вторичными заработками толкают молодых специалистов искать работу в другом городе и уезжать за рубеж, что, безусловно, препятствует укреплению молодой семьи.

В 25-29 лет молодые люди, в основном, уже делают профессиональный выбор, имеют определенную квалификацию, некоторый жизненный и профессиональный опыт. Они знают, чего хотят, но предъявляют достаточно высокие требования к предлагаемой работе, что вновь осложняет её поиск. Предъявляемые молодыми безработными требования к рабочим местам высоки. Сложные экономические условия не могли не повлиять на мотивацию молодых людей при трудоустройстве. Материальные претензии молодёжи находятся посередине между прожиточным минимумом и средней заработной платой в регионе, их нельзя назвать чрезмерно завышенными, но, как свидетельствуют данные различных исследований (в том числе и наших), они значительно выше, чем у тех, кто имел работу до обращения в службы занятости. Существует серьезный разрыв между ориентацией на высокооплачиваемую работу и своими собственными возможностями.

Молодые не могут конкурировать с более опытными кадрами (доля молодежи от 20 до 24 лет среди обратившихся в службу занятости граждан составляет 11 %), они в первую очередь попадают под сокращение. Довольно значительную часть среди безработных составляют молодые специалисты – выпускники профессиональных учебных заведений, чьи знания оказываются невостребованными на рынке труда. Даже те молодые люди, кто имеет престижные на данный момент профессии, не могут найти работу по специальности, так как предложение превышает спрос на них. К тому же за редким исключением работодатели одним из условий приема на работу ставят наличие опыта, которого у вчерашних студентов просто нет.

И, конечно же, дополнительные проблемы с трудоустройством имеют молодые замужние женщины, имеющие или еще не имеющие ребенка. К проблемам, общим с мужчинами, добавляются специфические. В приеме на работу могут отказать из-за опасений, что потенциальная работница или скоро уйдет в отпуск по уходу за ребенком, или будет уделять больше сил и времени семье и ребенку, но не выполнению профессиональных обязанностей. Работодатели, стремясь «застраховать» себя, применяют разнообразные неправомерные (незаконные) способы воздействия на молодых работниц: например, требуют подписать контракт/договор «об увольнении по собственному желанию в случае наступления беременности» или «о ненаступлении беременности в ближайшие 3 года», а чаще просто принимают на работу без заключения трудового договора и внесения соответствующей записи в трудовую книжку – со всеми вытекающими отсюда последствиями и полной правовой незащищенностью молодой женщины.

Проблема трудоустройства молодых людей существенно отражается на молодой семье, а иногда вообще ставит под угрозу её существование. Ведь из-за отсутствия работы многие молодые люди стеснены в финансовом плане, из-за чего не могут содержать семью самостоятельно. Поэтому многие пары не живут вместе, а только периодически встречаются то на одной, то на другой родительской территории. Часть молодых людей нашла другой выход: следствием нестабильности в материальном плане является также увеличение числа гражданских браков, так как люди боятся брать на себя ответственность за будущую семью и предпочитают состояние «временного пребывания». У образовавшихся после заключения брака молодых семей проблем из-за невозможности трудоустроиться на желаемую работу не меньше. Многие молодые семьи надолго откладывают рождение детей из-за боязни «не потянуть» ребенка. А некоторые молодые семьи, живя с родителями, в связи с невозможностью иметь свою квартиру, и вовсе распадаются, так как не выносят постоянного вмешательства родителей и упреков в иждивенчестве.

Важное место в структуре трудностей молодой семьи занимают психологические проблемы, при этом не всегда супруги способны их осознать и самостоятельно с ними справиться.

Структурируя супружеские проблемы, приводит список проблем, являющихся наиболее частыми поводами для обращения в консультацию:

- различного рода конфликты, взаимное недовольство, связанные с распределением супружеских ролей и обязанностей;
- конфликты, проблемы, недовольство супругов, связанные с различиями во взглядах на семейную жизнь и межличностные отношения;
- сексуальные проблемы, недовольство одного супруга другим в этой сфере, их взаимное неумение наладить нормальные сексуальные отношения;
- сложности и конфликты во взаимоотношениях супружеской пары с родителями одного или обоих супругов;
- проблемы власти и влияния в супружеских взаимоотношениях;
- отсутствие тепла в отношениях супругов, дефицит близости и доверительности, проблемы общения;
- болезнь (психическая или физическая) одного из супругов, проблемы и трудности, вызванные необходимостью адаптации семьи к заболеванию, негативным отношением к себе и окружающим самого больного или членов семьи.

Все они могут встречаться и в молодых семьях (хотя две последние крайне редко), однако имеют свою специфику.

М. Стуколова предлагает классификацию семейных конфликтов в зависимости от причин, их породивших. Важнейшими из них являются:

- ограничение свободы активности, действий, самовыражения членов семьи;
- отклоняющееся поведение одного или нескольких членов семьи (алкоголизм, наркомания и так далее);
- наличие противоположных интересов, устремлений, ограниченность возможностей для удовлетворения потребностей одного из членов семьи (с его точки зрения);
- авторитарный, жесткий тип в отношениях, сложившихся в семье в целом;
- наличие трудноразделимых материальных проблем;
- авторитарное вмешательство родственников в супружеских отношениях;
- сексуальная дисгармония в браке и другие.

В.П. Меньшутин считает, что адаптационный процесс значительно усложняется вследствие того, что каждый из супругов приносит опыт родительской семьи, супружеских отношений родителей: довольно часто в молодой семье сталкиваются и переплетаются между собой две «психологии»: «психология» семьи, где вырос муж, и «психология» родительской семьи жены.

Психологический климат в молодой семье может существенно осложняться и специфически видоизменяться в том случае, если молодая пара вынуждена жить вместе с родителями. Решение жить совместно с родителями одного из супругов может быть продиктовано не только отсутствием материальной возможности купить квартиру или хотя бы ее снимать, но и

другими соображениями. Например, молодожены-студенты, которые не решаются отделиться материально от родительских семей из-за отсутствия постоянного заработка. Иногда молодые супруги не решаются на ведение самостоятельного домашнего хозяйства из-за занятости или отсутствия опыта. В любом случае, если есть возможность жить отдельно от родителей, а молодожены не стремятся к этому есть более или менее осознаваемый отказ от принятия на себя ответственности за собственную семью. Но независимо от того, живут ли молодожены отдельно или совместно с родителями одного из супругов, выстраивать правила совместной жизни, как-то обозначить границы своей семьи и, наконец, определиться с семейным бюджетом, все-таки приходится. Если молодые люди, создавая семью, полностью зависят от родителей, не имея собственного бюджета, по мнению некоторых исследователей, вряд ли есть смысл говорить о создании новой семьи как таковой. Такое сожительство – всего лишь санкционированные законом и потому не осуждаемые обществом сексуальные отношения между молодыми людьми. В этом случае пара полностью принимает семейные правила, традиции родительской семьи, на территории которой она проживает.

Главная социальная проблема современной молодой семьи – социальная психологическая и социально-бытовая несовместимость; противоречия в этой области не всегда обнаруживаются в повседневной жизни. Для молодых супругов более актуальным становится умение разрешить конфликты. В повседневной жизни встречаются различные моменты противостояния между супругами, которые требуют немедленного разрешения. Умение находить компромисс ведет к сплочению семьи.

Таким образом, молодая семья испытывает ряд проблем. Основными из них являются материально-бытовые и жилищные проблемы; психологические проблемы; проблема трудоустройства молодых супругов. Для того чтобы молодая семья могла осуществлять все свои потенциальные возможности, необходимо комплексный подход к решению насущных проблем, на что и должна быть направлена государственная политика защиты молодых семей.

Резюмируя вышесказанное, мы приходим к необходимости признания приоритетного значения именно реально существующих семейных отношений, поскольку именно такие союзы мужчин и женщин способны выполнять функции, возлагаемые обществом на семью. Мы никоим образом не хотим умалить роль официального признания брачного союза, осуществляемого путем его государственной регистрации, однако данный юридический факт значим в первую очередь в плане установления правоотношений, устранения неопределенности в сфере юридических прав и обязанностей супругов, их детей и иных родственников. Наша же цель состоит в том, чтобы понять реальные проблемы семьи, определить направления семейной политики, направленной на организацию эффективной поддержки этого социального института.

Литература

1. Конституция Республики Казахстан принятая на республиканском референдуме 30 августа 1995 года. Внесены изменения и дополнения Законом Республики Казахстан от 7 октября 1998 года, Законом Республики Казахстан от 21 мая 2007 года, Законом Республики Казахстан от 2 февраля 2011 года.
2. Социальная политика: учебник / под ред. Н.А. Волгина. – М.: РАГС, 2015. - 450 с.
3. Социальная работа с семьей / под ред. Е.И. Холостовой. – Москва – Тула, 1996. – 213 с.
4. Алимбекова Г.Т. «Особенности состояния казахстанской семьи» ЦИОМ, Алматы, 2008. -256с.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЫН АНЫҚТАУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ботабаева Әдемі Еркебайқызы

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Хайрат Эльмира

магистрант

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Студенттердің әлеуметтік құндылық бағдарын анықтау мәселесі барлық елдегі қоғамда маңызды мәселелердің бірі болып келеді. Бұл туралы «Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасында: «Жастарды әлеуметтендіру процесі – бұл жастарды қоғамдық-саяси өмірге қосудың басты тетігі. Объективтілік тұрғысынан, жас ұрпақтың қоғамның дамуына қатысу мәселесі ел дамуының сапасы мен қарқынын, сипатын көрсетеді. Жастардың әлеуметтік-экономикалық және саяси прогрестерге толыққанды ықпалдасуы мемлекеттің, азаматтық қоғам институттарының және бизнес-қоғамдастықтардың өзара кеңінен іс-қимыл жасауы негізінде қамтамасыз етіледі. Сонымен бірге, мемлекет пен қоғам жастарға қолдау көрсете отырып, жастардың өмірдегі өз орнын табуға деген ұмтылысын төмендететін шамадан тыс қамқорлықтан арылуға тиіс. Осылайша, Тұжырымдаманың мақсаты жастардың ойдағыдай әлеуметтенуіне, олардың әлеуетін елді одан әрі дамытуға бейімдеуге бағытталған мемлекеттік жастар саясатының тиімді моделін қалыптастыру болып табылады» [1].

Құндылық тақырыбы мәңгілік, оны түрлі ғылым салаларының өзіндік ерекшеліктеріне қарай қолданады. «Құндылық» ұғымына көптеген авторлар маңыздылығына, мөлшерлігіне, пайдалылығына, қажеттілігіне, мақсатқа лайықтылығы белгілері бойынша сипаттама бере білген (С.Ф.Анисимов, А.Г.Здравосмыслов, В.П.Тугарин, В.А.Ядов т.б.). В.А.Ядов құндылықтарды өзгеше жіктей отырып, төрт тобын ажыратады: құндылықтар-нормалар, құндылықтар-идеалдар, құндылықтар-мақсаттар, құндылықтар-құралдар. Ол

құндылық бағдарлар өмірлік мақсаттардың – жуық және алыс сатысын құра отырып, қайткенде идеалдармен келісіледі. Өз кезегінде құндылық бағдарлар жүйесінде саты болады, оның биік шоқысын өз қалауындағы бейнесі ретіндегі өмірлік идеал құрады.

Сайлауова Н.С. «Бастауыш сынып оқушыларына этномәдени құндылықтар негізінде патриоттық тәрбие берудің теориясы мен практикасы» атты ғылыми еңбегінде этномәдени құндылықтарды екіге бөліп қарастырған: рухани: тіл, діл (әдет-ғұрып, салт-дәстүр), дін, өнер, тарих, тәрбие, рух (психология), ұлттық мейрамдар, т.б., материалдық: жері, үй-жайы, малы, тұрмыс-мүлкі, киімі, т.б [2].

Қазіргі кезде құндылық термині философия, әлеуметтану, мәдениеттану, этика, эстетика, психология, педагогика ғылымдарында кеңінен қарастырылуда. Бұл еңбектерде құндылық ұғымы әр қырынан зерттеліп, оның мәні мен табиғатына, тәлім-тәрбиелік жақтарына жан-жақты көңіл бөлінген.

Философ Т.Қ.Ғабитов «құндылықтар - қасиеттер» дей отырып, бұл қасиеттердің бала кезден, ана сүтімен бірге өзінің ана тілі арқылы, мораль негіздері ретінде, өз тарихын, мәдениетін, әдет-ғұрыптары мен салт, дәстүрлерін игеру нәтижесінде орнығатынын ерекше бағаласа, өзіндік мәні бар екендігін айтады. Құндылық ұғымында құндылық ұғымының объектісі болып табылатын заттардың сыртқы қасиеттерінің сипаттамасы, осы қатынастың болып табылатын адамның психологиялық сапалары, құндылықтың жалпы мәнділігін көрсететін адамдардың өзара қарым-қатынасы ұштасады.

Педагогикалық сөздікте: «құндылық – адамның ішкі құқы, ізгілігі, адамдармен қарым-қатынасы, іс-әрекет кезіндегі көрсетілетін тұрақтылығы, қайырымдылығы, мейірімділік тәрбиесі», - делінген. Сондықтан біз «құндылық» ұғымын адамды тәрбиелеу үшін оның өмір сүруіне ең керекті, маңызды, қажетті, бағалы дүниелердің жиынтығын құрайтын педагогикалық категория ретінде қарастырамыз.

Бүгінгі таңда маңызды әлеуметтік құндылықтар болып табылатын ұлттық құндылықтардың мәні ерекше артып отыр. Бұл адамзат тарихында сонау 9-15 ғасырлардаға Қорқыт, әл Фараби, Ж.Баласағұнның, М.Қашғари, Қ.Ясауи, Асан қайғы сияқты қазақ даласының ойшылдарының еңбектеріндегі «Кемел адам» тұлғасын жасау идеяларында айқындалған. Ғұламаларымыздың еңбектеріндегі құндылықтарды зерделей келе, былайша топтастыруға болады:

- заттар мен құбылыстардың маңыздылығын түсінуге көмектесетін құндылықтар: Өмір, Теңдік, Жер, Отан, Отбасы, т.б.;

- кемел тұлғаға тән дара қасиеттер түрінде көрінетін құндылықтар: өмір сүйгіштік, имандылық, ізгілік, тектілік, парасаттылық, тәубешілдік, т.б.

- адамдардың өзара қарым-қатынасы ережелерін белгілейтін құндылық - өлшемдер: туысқандық, достық, жолдастық, т.б.

К.Қожахметова әр адамның бойына қуат беретін, жігерін жасытпай рухтандыратын ұлттық рухани –адамгершілік құндылықтары ерекше бағалай келе төмендегідей түрде жіктейді:

- Жалпы адамзаттық: Отан, отбасы, тәрбие, білім, махаббат, достық, бейбітшілік, теңдік, бостандық, ана, тіл, дін, өнер, жауапкершілік, адалдық, отансүйгіштік, сенім, ерлік, азаматтық, сыйластық, түсіністік, мейірбандық;

- ұлттық: Ар, намыс, ана тіл, діл, рух, тәубешілік, ризашылдық, Отанының тарихы, туған жер, ізеттілік, парасаттылық, рахымшылдық, қанағатшылдық, ата салты, дәстүр, жеті атасы, шежіресі.

Джонисова Г.Қ. «Бастауыш мектептің оқу-тәрбие үрдісінде оқушылардың ұлттық құндылық бағдарын қалыптастыру» атты ғылыми еңбегінде, келесідей анықтама берген, ұлттық құндылық бағдар – тұлғаның ұлттық келбетін анықтайтын өзіндік сана мен ұлттық құндылықтарға қатынасын көрсететін сенімі, көзқарасы, ұмтылыстары түріндегі ерекше тұлғалық құрылым.

Бастауыш сынып оқушыларының төмендегідей ұлттық құндылық бағдарының келесі мазмұнын белгілеген: Отан, Туған жер, Ана тілі, Отбасы, Салт-дәстүрлер, Ел рәміздері, Тарихи тұлғалар құндылығы [3].

Қалиев Ж.Н. «Халық педагогикасы құндылықтары негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беру» атты зерттеу жұмысында философия мен психология ғылым салаларымен байланыстырады. Патриотизмге тәрбиелеу үрдісінің танымдық мәнін естен шығаруға болмайды, бірақ ол әр оқушыда патриоттық сана, патриоттық сезім қалыптастырудан бастау алғанда ғана тиімді болмақ. Психологияда адамның жан дүниесі, сезім әрекеттеріне екінші сигналдық жүйенің ықпалы мол екендігі айтылады. Сезім қағидалары зат, құбылыстардың ғана ықпалымен емес, сөздің әсерімен де пайда болатыны белгілі. Аса күрделі моральдық сезімдердің қалыптасуына сөздің әсері мол [4].

Ал әлеуметтік құндылықтар дегеніміз кең мағынасында - болмыстағы құбылыстар мен заттардың, қоғамның, әлеуметтік топтардың және жеке тұлғалардың қажеттілігіне сәйкес келу немесе сәйкес келмеу тұрғысындағы маңызыдылығы; тар мағынасындағы - адам мәдениетінің және қоғамдық сананың өнімі ретінде қалыптасқан ізгілікті және эстетикалық талаптар[5].

С.Л. Рубинштейн құндылықтар әлем мен адам арақатынасынан туындайды. олар әлемдегі барлық нәрсені және тарих процесіндегі адам тудыратын нәрселерді де көрсетеді дейді [6].

Қорыта келгенде, студенттердің әлеуметтік құндылық бағдарын анықтаудың маңыздылығы, ол тұтасымен қоғамның болашақтағы қозғалысын алдын ала анықтайды. Яғни, студенттер – бұл қоғам перспективасындағы оның бөлігі. Студенттер мәселелерін зерттеудің әдістемелік негізі олардың қоғам бөлігі ретіндегі қоғамдық жүйенің басқа да элементтерімен өзара әрекеттілік пен даму заңдарымен бірлігіндегі шынайы байланысын ашып қарастырудан тұрады. Бұл дегеніміз, студенттер мәселелерінің көп түрлілігі оның қоғамдағы басты байланыстарының көптүрлілігімен себептенген. Сонымен, В.Шубин сөздерімен айтар болсақ, «жастар- бұл біздің жеке бейнеленуіміз, бұл біз жасаған әлеуметтік қатынастардың нәтижесі. Сонымен қатар, жастарды зерттеу – болашақты түсінудің кілті болып табылады».

Қолданылған әдебиеттер:

- 1 «Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы. – Астана, 2013.
- 2 Сайлауова Н.С. Бастауыш сынып оқушыларына этномәдени құндылықтар негізінде патриоттық тәрбие берудің теориясы мен практикасы. Пед. ғыл. докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайынд. автореф. – Атырау, 2010. – 44 б.
- 3 Джонисова Г.Қ. Бастауыш мектептің оқу-тәрбие үрдісінде оқушылардың ұлттық құндылық бағдарын қалыптастыру. Пед. ғыл. канд. ғылыми дәрежесін алу үшін дайынд. автореф. – Атырау, 2010. – 25 б.
- 4 Қалиев Ж.Н. Халық педагогикасы құндылықтары негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беру. Пед. ғыл. канд. ғылыми дәрежесін алу үшін дайынд. автореф. – Астана, 2005. – 27 б.
- 5 Орысша-қазақша түсіндірмесөздік: Педагогика /Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006. - 482 б.
- 6 Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Просвещение, 1973 – 123 с.

«НАЗАРБАЕВ ЗИЯТКЕРЛІК МЕКТЕБІ» ОҚУ БАҒАРЛАМАСЫНДАҒЫ БАСЫМДЫЛЫҚТАР

Бекбердиева Г.Т., Абдрасилова Д. Т.

Д.Қонаев атындағы № 1 Жалпы білім беретін ауылдық гимназия
Жамбыл облысы, Қордай ауданы

Еліміздің білім беру жүйесін, әсіресе, жалпы орта білім беруді әлемдік деңгейге жеткізу туралы ойлар мен жобалар жиі айтылып, біраз іс-шаралар атқарылуда. Бұл туралы Қазақстан Республикасының Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «үш тұғырлы мемлекет болып қалыптасуымыз үшін, біз қазақ, орыс және ағылшын тілдерін жетік білуіміз қажет... Бала тәрбиелеу – болашаққа ең үлкен инвестиция. Біз бұл мәселеге осылай қарап, балаларымызға жақсы білім беруге ұмтылуымыз керек», - деп баланы жан-жақты білімді, әрі тәрбиелі етіп өсіру жайында баса айтты [1]. Білім беру технологиясының әлемдік бірізділікке ыңғайлануы-табиғи құбылыс екен. Егемендік алған еліміздің дүниежүзілік аренаға шығып, басқа елдермен саяси-экономикалық, мәдени қатынастарды қалыптастыруы, әр түрлі дипломатиялық қызмет атқаруы шетел тілінің бүгінгі рөлін анықтайды. Осыған байланысты шетел тілдерін пайдалану қажеттілігі де артып келеді. Тіл тек қатынас құралы емес, тілін үйреніп жірген елдің рухани байлығын меңгеруде де үлкен рөл атқарады [1]. Әсіресе, бастауыш сынып жасында алынған білім қоры жеке тұлғаның жарқын болашағына жол бастайды.

Сондықтан бастауыш кезінен балаларға қазақ, орыс және ағылшын тілдерін меңгерту мәселесі биылғы жылы бірінші қыркүйектен бастап, жалпы орта білім беретін мектептің бірінші сынып оқушыларына жаппай енгізілді. Бұл мәселеде Назарбаев зияткерлік мектептерінің ролі ерекше. Бүгінгі күннің өзінде аталған зияткерлік мектептің іс-тәжірибесін енгізген мектептерде білім сапасының артуы, оқушылардың ғылыми ізденіс әрекетінің ілгерлеуі - осының дәлелі болып тұр.

Бүгінде еліміздің барлық өңірлерінде интеллектуалды мектептер ашылды. Ең алғаш болып Астанада ашылған Назарбаева зияткерлік мектебінің мақсаты әр түрлі салалар үшін бәсекеге қабілетті менеджерлерді дайындау. Әлемдік бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеуде мектеп дамуының басты бағыттары айқындалған. Олар әлемдік сапа және білімнің өтімділігі, дара оқыту және қабілетті дамыту, тілдердің үштұғырлығы, ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылым. Ал оқушыны жеке тұлға ретінде қалыптасытуға бағытталған біртұтас білім жүйесі құрайтын оқыту және тәрбиелеу процесінің бірыңғайлығы үнемі басышылыққа алынады.

Назарбаев зияткерлік мектебінің ерекшелігі – электрондық оқудың e-learning жүйесімен жарақталған. Бұл ата-ана өз баласының білім алу үдерісін қадағалап отыратын білім порталы. Яғни әрбір оқушыға портфолио ашылып, оған оқушының барлық бағалары мен мінездемелері тіркелген. Осылайша, баланың дамуына тұрақты мониторинг жасап, оның білім алуының нәтижелігін қамтамасыз етеді. Бұл мақсатта мектеп заманауи оқу жабдықтарымен, smart-сыныптарымен, тіпті телестудиямен жабдықталған.

Сондай-ақ, мектепте педагогикалық және ақпараттық технологиялардың ықпалдастық орталығы, медиатека, рототехникалық зертхана, ақпараттық анықтама жүйесі жұмыс жасайды. Мектептердің оқу бөлмелерінің барлығы жылдамдығы жоғары Интернетке қосылған [2].

Оқу процесін Назарбаев зияткерлік мектебі тәжірибесі негізінде ұйымдастыру үшін тізбектелген сабақтар топтамасын жоспарлау қажеттілігі туындайды. Біздер оқушыларға білімді береміз және қайтып алатын едік, яғни оларға үйретпесек үйрене алмайды деген ой қалыптасқан еді. Егер жақсы үйрететін болсақ, онда неге оқушыларымыздың бәрі үздік және тәрбиелі бола бермейді? Оқушылар өздігінен оқи бермейді, оқитын болса оқулықта керекті ақпарат бар ғой, себебі зерттеушілердің айтуы бойынша мектептен, ата-аналардан гөрі балаларға қоршаған ортаның әсері анағұрлым көбірек әсер етеді екен. Сондықтан оқу бағдарламасына сәйкес жазылған тізбектелген сабақтар топтамасының жоспарын әрбір оқушының электронды жәшігіне жыл басында жіберген дұрыс болар еді. Оқушы қашан, нені және қалай оқу керектігін алдын ала дайындалатын болады. Оқу бағдарламасын әдетте білім саласындағы саясаты қалыптастыратын адамдар мен мектеп әкімшілігі жоспарлайды. Бір топ адам оқу бағдарламасын сыныпта сабақ беру тәжірибесіне деңгейлік бағдарламасының барлық жеті модулі (оқытуды басқару және көшбасшылық, оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту және оқу, қалай оқу керектігін үйрену, диалогтік оқыту, сын тұрғысынан

ойлауға үйрету, оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау, талантты және дарынды балаларды оқыту АКТ-ны пайдалану) ықпалдастырылған тізбектелген сабақтар топтамасына айналдырса, сол орта мерзімді жоспарлау болады. Өз кезегінде әрбір жеке мұғалім орта мерзімдік жоспарды әрбір жеке сынып үшін сабақтарды егжей-тегжейлі жоспарлау үшін пайдаланады.

Орта мерзімді жоспарлау немесе тізбектелген сабақтар топтамасын жоспарлаудың мақсаты:

-жұмыс кезеңдерінің дәйекті, тізбектеліп ұйымдастырылуы;

-сыныпта оқыту тәжірибесіне жеті модульді ықпалдастыру;

-әрбір сабақ үшін оқыту және оқу мақсаттарын белгілеу;

-оқыту және оқу нәтижелерін өлшеу әдістемесін анықтау;

-осы нәтижелерге қол жеткізу мақсатында жоспарланған оқыту мен оқу міндеттерін көрсету;

-оқудың әрбір кезеңінің басынан бастап соңына дейін алға ілгерілеудің болуын қамтамасыз ету;

-барлық оқушыларды қамту үшін асқан ептілікпен және ұқыптылықпен жоспарлау;

-оқу мақсаты мен оның нәтижелері.

Мұғалім оқушыларға арнап жоспарлайтын іс-шаралар оқу мақсаты болып табылады. Мақсат қол жетімді болу тиіс, яғни өлшенілетін 45 минута немесе 90 минутта үлгеретін қандай? неше? қаншалықты? сұрақтарға жауап беретіндей болуы керек. Осыған байланысты, оқыту және оқу мақсаттарын қалыптастыру шаралары төмендегілерді білуге бағытталған:

Сіздің ойыңызша, оқушылар нені білуге тиіс?

Оқушылар қандай түйінді идеяларды түсінулері керек?

Оқушылар қандай мәселелерді зерттеп, талдаулары керек?

Оқу нәтижелері:

Оқушыға бағытталуы керек.

Оқушының оқу үлгеріміне сәйкес болуы қажет.

Назарбаев зияткерлік мектебінің тәжірибесі сабақты жоспарлаумен ғана шектеліп қана қоймай мектепті, зерттеуші - мектепке қоғамды өзгертетін нысанаға айналдыруды көздейді [3].

Жоғарыда атап өткендей, Назарбаев зияткерлік мектебі оқу бағдарламасы Кембридж университетінің оқыту бағдарламасын басшылыққа ала отырып әзірленген. Назарбаев зияткерлік мектебінің тәжірибесіне негізделіп, осы оқу жылынан бастап 1-сынып оқушылары 5 күндік жүйеге көшеді. Аптаның алтыншы күні (сенбі) қосымша білім беру күні болады. Балалар ата-аналарымен бірге түрлі үйірмелерге қатыса алады. 1-сынып оқушылары 1 қыркүйек пен 1 маусым аралығында 35 апта білім алады.

1-сынып оқушылары келесі пәндер бойынша білім алады:

1.Сауат ашу

2.Ағылшын тілі

3.Орыс тілі

4.Математика

- 5.Жаратылыстану
- 6.Дүниетану
- 7.Көркем еңбек
8. Өзін-өзі тану
- 9.Музыка
- 10.Дене шынықтыру

Осы жоғарыда аталған алғашқы жеті пән бойынша жұмыс дәптерлері бар. Бұл оқулықтар мен жұмыс дәптерлері Қазақстандағы барлық жалпы орта білім беретін мектептің бірінші сынып оқушыларына тегін таратылды. Оқулықтар мен жұмыс дәптерлері түрлі түсті бояуда, оқушыларға тартымды. Бұл оқу құралдарындағы тапсырмаларда ойын технологиялары қолданыла отырып дайындалған. Тапсырмалар оқушының өз бетінше ойлап, шешім шығаруына бағыттаған. «Көркем еңбек» атты жаңа пән бар, ол бейнелеу өнері мен еңбекке баулу пәндерінің негізінде әзірленген.

Қорытындылай келе, қазіргі мемлекетіміздің білім беру саласындағы алдына қойып отырған басты мақсаты – заман талабына сай кәсіби мұғалімді қалыптастыра отырып, білім берудің ұлттық моделін қалыптастыру. Бұл бағытта қазіргі белсенді оқушылардың энергиясын кезекті бағытқа икемдеу, сол энергияны тұрақты, берік негізді, өмірдің өзгермелі ситуацияларына қолдануға дайын жас ұрпақты дайындауда еліміз бойынша біртіндеп енгізіле бастаған Кембридж университетінің оқыту бағдарламасын негізге алу – білім саласына үлкен өзгеріс әкелмек.

Әдебиеттер

- 1.Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Лекция курсы. – Тараз, 2012. – 34 б.
- 2.«Астана» кітап-альбомы (классикалық энциклопедия). – Астана, 2012.
- 3 Маңғытай Қ.Ы. Оқу үрдісін Назарбаев зияткерлік мектептерінің деңгейінде ұйымдастыру - заман талабы. Интернеттен.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ БОЙЫНДА РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Байгулина Э.А.

Тараз инновациялық-гуманитарлық университеті

Сатылганова К.А.

№ 48 Т.Рысқұлов атындағы орта мектеп, Тараз қ.

Рухани-адамгершілік тәрбие - өмірге кез келген адамның тұрақты және үйлесімді дамуын қамтамасыз ететін құндылықты қатынасты қалыптастыру. Оқушыларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу – қазіргі мектептердің ең маңызды міндеттерінің бірі. Себебі, біздің қоғам өмірінде адамгершілік бастамаларының рөлі барған сайын артып, моральдық фактордың ықпал аясы кеңейіп келеді. Ұлттық мәдениет тарихының қайта жаңғырып өркендеуі, халықтың рухани мұрасын, дәстүрлерін қастерлеу – оның дүниежүзілік

өркениеттер арасындағы өзіндік дербестігінің айқын көрсеткіші. Осы өркениетті өзгертіп, оны дәріптеп, дамытатын жас ұрпағымыз. Сонымен қатар, оқушыларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу, болашағына жол сілтеу – бүгінгі күнгі кезек күттірмес мәселесі. Рухани-адамгершілікке тәрбиелеу білім берумен ғана шектелмейді, ол оқушының сезіміне әсер ету арқылы ішкі жан дүниесін ояту нәтижесінде қалыптасады.

Бұл жөнінде Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған тұжырымдамасында «Жаңа білім беру мазмұнының базалық принципі - әрбір мектепте тұлғаның адамгершілік-рухани қасиеттерін дамытуды ынталандыратын ізгі білім ортасын құру керек» екендігі айқын айтылған [1].

Қай ғасырда болсын тәрбие мәселесі назардан тыс қалған емес. «Бала тәрбиесі мемлекеттің маңызды міндеті» деген сөзді Платон бекер айтпаған. Болашақты жасайтын ертеңгі азаматтар - бүгінгі жас ұрпақ, оларды тәрбиелеу - бүгінгі күннің ең басты мәселесі. Жастар мен жүргізілетін тәрбие жұмыстарының сипаты қандай болса, жемісі де соған сай болары хақ.

«Адамға ең бірінші керегі - тәрбие беру. Тәрбиесіз берілген білім - адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне опат әкеледі», - деген екен данышпан Әл-Фараби бабамыз [2].

Адамның адамгершілік жағынан қалыптасуы оның өз елінің патриоты болуын талап етеді, ал мұның өзі белгілі дәрежеде ұлттық дәстүрлерді, ұлттық ережелерді мақтанышты, ар-ожданды жақсы білу деген сөз.

Адамгершілік мәдениет адамзат қоғамының даму тарихы арқылы қалыптасады, әрбір дәуірдің өзіндік қайшылықтарымен біте қайнасып, жетіледі. Сондықтан да адамгершіліктің мәнін абстрактылы түрде қарап, оны адамдардың табиғатымен, биологиялық ерекшеліктерімен ғана байланыстыруға болмайды.

Адамзат тарихында адамгершілікке байланысты пайда болған категорияларға мыналар жатады: жомарттық, батырлық, ерлік, әділдік, қарапайымдылық, кішіпейілділік, адалдық, шыншылдық, ұяттылық, ар мен намыс, тағы басқалары. Әрбір қоғам өзінің даму процесінде адамгершілік категорияларына, оның мазмұнына көптеген өзгерістер енгізіп отырған. Адамгершілік - адамдардың практикалық өмірінен тамыр алып, пайда болған әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерді тудырып, солармен сәйкес дамиды. Ал мораль болса, шындыққа қарама-қарсы, теріс қарым-қатынаста пайда болады және адамның өзіне субъективті түрде міндет қоя білумен туындайды. Рухани-адамгершілік қасиеттері отбасында, қоршаған ортада, балалар бақшасында, мектепте, адамдардың іс-әрекетінің барысында бір-бірімен араласуы нәтижесінде, қоғамдық тәжірибе алуын өмірмен байланыстыру арқылы қалыптасады. Халықта: «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деген мақал бар. Тәлім – тәрбие болмаған жерде адамгершілік мәдениеті мен қасиеті де қалыптаспайды.

Адамның рухани–адамгершілігі - оның жоғары қасиеті, былайша айтсақ, кісілігі. Оның негізгі белгілерінің бірі - адамдық ар - намысты ардақтау, әр уақытта жақсылық жасауға ұмтылу, соған дайын болу, «Өзің үшін еңбек қылсаң, - дейді Абай, - өзі үшін оттаған хайуанның бірі боласың. Досыңа достық - қарыз іс, дұшпаныңа әділ бол». Ақылды, мейірімді адам кез-келген уақытта өзгенің жақсылығын бағалағыш болып келеді. Арлы адам - ардақты. Біздің ортамызда осы сапаларды бойына сіңіріп қана қоймай, өзін қоршаған ортаға таратушы, осындай өз сапаларымен жас ұрпақты тәрбиелеуші ұстаздар аз емес. Рухани–адамгершілігі мол адам - басқаларға қашан да үлгі-өнеге.

Батырлық, ерлік көрсету дегеніміз - адамның жан дүниесінің ерекше қасиеті. Ержүрек адамды бүкіл халық мақтаныш етеді. Бауыржан Момышұлы, Талғат Бигельдинов, Әлия Молдағұлова, Мәншүк Маметова, тағы басқа ер жүрек ұл-қыздарымыз халқымыздың мақтанышы. Олардың әрқайсысы біздің елімізге абырой, атақ, даңқ әкелді. Соларды үлгі, өнеге етіп отыру.

Әр адамның бойында жастайынан мынадай қасиеттер қалыптасуы керек. Олар: Отансүйгіштік.

Халқымыз кір жуып, кіндік кескен атамекенін аялап, елінің тілі мен мәдениетін, әдебиеті мен тарихын, біртуар аяулы перзенттерін мақтан тұтып, қадірлеп, қастерлеуді ұрпағына аманат еткен.

Қазақ елі – біздің Отанымыз, атамекеніміз. Оны қастерлеп, қадірлеп қадір тұтқан адам ғана есейе келе туған халқы мен ел-жұртын, атамекенін шын көңілімен сүйетін болады. Өйткені халқымыз «Отан – от басынан басталады» деп бекерге айтпаған. Ата-анасын, өз үрім-бұтағын жанындай жақсы көріп сүймеген баланың ел-жұртын, халқы мен ұлтын сүйетін толыққанды азамат болуы екіталай. Ұлтжанды кісінің имандылық – адамгершілік қасиеттері, сондай-ақ, оның достарына, ата-анасына деген көзқарасынан да жақсы байқалады. Қазақ елінің кез-келген перзенті жұмыр жердің қай бұрышында жүрсе де өзінің іс-әрекеті мен мінез-құлқынан өз ұлты мен халқына деген сүйіспеншілік қасиеттерін тайға таңба басқандай айқын байқатып отыруы тиіс.

Бүгінгі тәуелсіз мемлекетіміздегі жаңа қоғам мүддесіне лайықты, жан-жақты жетілген, бойында ұлттық сана мен ұлттық психологиясы қалыптасқан ұрпақ тәрбиелеу отбасының, білім беру ошақтары мен барша халықтың міндеті.

Өзіміздің өркениетті ел қатарына қосылу бағытындағы үлкен мәселелердің бірі келешек ұрпақтың рухани дамуы.

Ал рухани-адамгершілік құндылық белгілі бір бағытта, мақсатты жүйелі ұлттық көзқарасты, мінез-құлықтағы адамдық тәртіп пен рухани дағдыны қалыптастыратын жүйе.

Адамгершілік құндылық – адамдық қасиетінің өлшемі. Оның жақсылыққа талпынуы, өзге адмға жанашырлық білдіруі. Айналадағы

адамдарға қайырымы, өмір сүру мәселелері жайында ізденуі, өзін-өзі танып сол арқылы дүниені - әлемді тануы.

М.Шоқайұлы былай деген: «Мәдениет - адам әлемі. Мәдени көріністерде адамдық парасат, ақыл-ой, ізгілік пен әдемілік заттандырылып, игіліктер дүниесі құрылған. Сонымен бірге мәдениет адамды тұлға деңгейіне көтеретін негізгі құрал».

Тәрбие өмір бойы үздіксіз жүретін болса да, қазақ халқы жетелеген тұлғаның сипатын «Сегіз қырлы бір сырлы» деген бір ауыз сөзге сыйғызып, түйіндеген. Адам санасы үш түрлі құрамнан тұрады, ол ақыл-ой, сезім, ерік. Осыған орай оның санасында адам жаратылысының қай сипаты басым болса, оның өмірдегі ізденісі мен ұмтылысы да соны бейнелейді..

Демек, жас ұрпақтың денсаулығын нығайту, рухани-адамгершілігін жетілдіру мәселелеріне тың көзқарастардың қажеттігі туындауда. Сондықтан да ұрпақ тәрбиесіндегі көкейкесті мәселелердің бірі - жетілген тұлға тәрбиелеу.

Рухани-адамгершілік тәрбиесінде алдымен баланы тек жақсылыққа-қайырымдылық, мейірімділік, ізгілікке тәрбиелеп, соны мақсат тұтса, ұстаздың, ата-ананың да болашағы зор болмақ. «Мен үш қасиеттімді мақтан тұтам», - депті Ақан сері. Олар: жалған айтпадым, жақсылықты сатпадым һәм ешкімнен ештеңені қызғанбадым.

Бұл үш қасиет әркімнің өз құдайы. «Өз құдайынан айырылған адам бос кеуде, өлгенмен тең» деген екен. Шындығында бұл ақиқат. Олай болса, жеке тұлғаны қалыптастыруда, олардың жан дүниесіне сезіммен қарап, әрбір іс-әрекетіне мақсат қоюға, жоспарлауға, оны орындауға, өзіне-өзі талап қоя білуге тәрбиелеу — адамгершілік тәрбиенің басты мақсаты. Мақсатқа жету үшін сан алуан кедергілер болуы мүмкін. Ондай қасиеттерді бала бойына жас кезінен бастап қалыптастыру жеке тұлғаны қалыптастырудың негізін қалайды [3].

Қорыта айтқанда, рухани-адамгершілік тақырыбы – мәңгілік. Ол ешқашан ескірмейді. Жас ұрпақтың бойына рухани-адамгершілік қасиеттерді сіңіру – ата-ана мен ұстаздардың басты міндеті. Адамгершілік әр адамға тән асыл қасиеттер. Адамгершіліктің қайнар бұлағы – халқында, отбасында, олардың өнерлерінде, әдет-ғұрпында.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2010.

2 Аль-Фараби. Философские трактаты. – Алма-Ата, 1972. – 305 с.

3 Әбілова З. Этнопедагогика оқулығы / З. Әбілова: А. 1999.

БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТІҢ ДЕОНТОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

**Маманова Алма Шарипуллина
Аюпова Гулбаршын Турагуловна**

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанттары

Қоғам дамуының әлеуметтік, саяси және экономикалық бағыттарының жаңа бетбұрыстары жағдайында, педагогтың мамандығына, кәсіби қалыптасуына, кәсіби жетілуіне, кәсіби еңбегінің сапасына, тиімділігіне және нәтижелеріне деген жауапкершілігіне қойылатын талаптардың да жоғарлайтыны белгілі.

Еліміздегі демократиялық үрдістерге байланысты ұлттық құндылықтарымызды өскелең ұрпақты тәрбиелеу мен оқыту үрдісіндегі маңызы артуы педагог тұлғасының жауапкершілігін, этикалық нормаларды сақтауын, биік парасаттылықты, адамгершілікті және елжандылықты талап етеді. Болашақ педагогтарды даярлау және кәсіби білім беру бағытындағы оқыту шараларының мазмұнында осы мақсатты оларға терең де сапалы кәсіби білім беру жан-жақты тәрбиелеу және ұлттық құндылықтарды қастерлеуге бағытталуда. Әсіресе, болашақ әлеуметтік педагогтің деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастыру қазіргі уақыт талабы болуда. «Құзыреттілік» ұғымы педагогикада жан-жақты қарастырылып болашақ мамандардың жоғары оқу орны қабырғасында алған кәсіби білімі, білігі және дағдыларының өзара байланысы ретінде көрсетілуде, яғни болашақ маманның кәсіби білімі мен құндылықтарына жеке бейімділіктеріне негізделген қабілеттері және осы білімі мен дағдыларын кәсіби іс-әрекеттерінде қолдана білу қабілеттерінің көрінісі ретінде сипатталуда.

Педагогтің кәсіби құзыреттілігі мәселесі туралы бірқатар зерттеу еңбектері бар. Оларда кәсіби құзыреттілік мәселелері түрлі бағыттарда қарастырылды. Осы тұжырымдарды негізге ала отырып, педагогтің құзыреттілігі ретінде болашақ педагог тұлғасының жалпы кәсіби шыңдалуы мен қалыптасуының, теориялық және тәжірибелік даярлығын жеке адамгершілік сапаларын атауға болады. Ал кәсіби педагогикалық құзыреттілік ретінде осы жеке тұлғаның сапалары мен кәсіби даярлығының, білімі мен білігінің, тәжірибесінің жиынтығы қарастырылады. Болашақ әлеуметтік педагогтің кәсіби білімі, педагогикалық-психологиялық және қоғамдық саяси тұрғыдағы даярлығы өз мамандығын жүйелі меңгеруіне, жүзеге асыруына және кәсіби шыңдалуына негіз бола алады. Педагог мамандығы қоғамдағы ең байырғы әрі құрметті, жауапкершілігі мол мамандықтар қатарында саналады. Елдің ертеңгі азаматтары, елдігімізді өрге сүйрететін ертеңіміздің тұтқаларын ұстайтын болашақ азаматтарды тәрбиелеу әрі құрметті, әрі қиын мамандық иелеріне сеніп тапсырылады. Қазіргі кезеңдегі көтеген әлеуметтік және идеологиялық бағыттар мен ұстанымдар тұсында кәсіби қалыптасқан тұлғаның қоғам алдындағы парызының мәні мен мағынасын айқындау

қажеттілігі – педагогикалық деонтологияның қалыптасуына негіз болады. Педагогикалық деонтологияның ғылыми бағыт ретіндегі маңызы мен мазмұны айқындала түсуде. Еліміздегі педагогикалық деонтология ілімінің көшбасшысы п.ғ.д., профессор Қ.М.Кертаева деонтология, педагогикалық деонтология мәселелерін жан-жақты қарастырып, педагогикалық деонтологияның ғылыми негіздерін қарастырды.

Ал, болашақ педагогтардың деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері де осы деонтологиялық даярлық, кәсіби даярлық мәселелерімен тікелей байланысты, өйткені болашақ мамандардың өз кәсібі туралы, оның қоғамдағы мәнін терең пайымдап, қоғам алдындағы кәсіби парызының міндеттері туралы білім мен біліктілікті игеруі, деонтологиялық құзыреттілік негіздерін жан- жақты игеруі, оның жақсы маман болуының, өз мамандығын кәсіби деңгейде меңгеруінің алғышарттары бола алады. Деонтология мәселесін зерттеуші ғалымдар педагогикадағы басты бағыттардың қатарынан саналатын этикалық мәселелерді осы педагогикалық деонтологияның мазмұндық арқауы ретінде қарастырады, сондықтан болашақ мамандардың деонтологиялық құзыреттілігі туралы айтқанда, ең алдымен, осы тұлғаға қатысты биік адамгершілік ой-өріс, адамдар арасындағы қарым - қатынас, кәсіби парыз бен адамдық борыш, болашақ кәсібіне деген адалдық, өзін- өзі кәсіби тұрғыда жетілдіру, даярлау және кәсіби іздену мәселелерінің маңыздылығы айқындала түседі. Болашақ әлеуметтік педагогтің өз кәсібіне деген жауапкершілігі, құқықтары, міндеттерін сезінуі алдымен оның сапалы іс-әрекетінің қалыптасқан заңнамалар мен ережелерге сәйкес талаптарды меңгеріп кәсібіне сай жан-жақты даярлануынан бастау алады. Деонтологиялық құзыреттілікті болашақ маманның кәсіби парызын жүзеге асыруына, кәсіби парызын жоғары деңгейде атқаруына негіз болатын жүйелі білім мен біліктілікті игерумен, ережелер мен тәртіпті ұғынумен, жас ұрпаққа білім берудегі кәсіби жауапкершілігін толық сезінумен еліміздегі білім беру саласындағы өзіндік кәсіби міндеттерін сапалы жүзеге асырумен байланысты қарастыруға болады. Деонтологиялық құзыреттілікті терең ұғыну болашақ әлеуметтік педагогтердің адамгершілік қағидалар мен құндылықтарды ұғынып, дербес кәсіби ұстанымдарын қалыптастыруға ықпал етеді, яғни деонтологиялық құзыреттілікті кәсіби парыз туралы ұғымдардың негізі деп атауға болады.

Болашақ әлеуметтік педагогтердің деонтологиялық құзыреттілігінің мазмұнын айтқанда оның кәсіби қалыптасу үрдісінің негізгі кезеңдері қарастырылады.

Болашақ мамандардың деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастырудың жоғары оқу орнындағы оқыту үрдісі барысындағы негізгі кезеңдері қатарына кәсіби бағыт-бағдар беру, кәсіби негізде оқыту, кәсіби жетілдіру және кәсіби тәрбиеленуді айтуға болады. Осы арқылы болашақ мамандардың кәсіби парыз туралы теориялық және рухани, жан-жақты даярлауға, кәсіби білімі мен біліктіліктерін арттыруға болады.

“Құзыреттілік” ұғымына С.Ожеговтың түсіндірме сөздігінде белгілі бір кәсіби қызметке байланысты мәселеден хабардарлық, беделділік ретінде анықтама берілген. Ғылыми зерттеулерде білім берудің құзыреттілік бағыттылығы ретінде оқытудың күтілетін нәтижелеріне бағытталған білім беру үрдісі қарастырылады. Жеке білім алушы тұлғаға қатысты алғанда, құзыреттілікті жеке тұлғаның білім алу үрдісінде, білімді игеру нәтижесінде қалыптасатын, осы алған білімі мен тәжірибесі және құндылықтар жүйесі мен кәсіби бейімділіктеріне негізделетін жалпы қабілеттерін айтуға болады.

Бүгінгі таңда ұлттық құндылықтарға көп мән беріліп, елдігіміз бен егемендігіміздің алтын арқауы мемлекеттігіміздің түп қазығы ретіндегі ұлттық рухани жәдігерлер мен ұлттық сана-сезім, дәстүрлердің негізінде болашақ ұрпаққа ұлттық тәлім-тәрбие беру жоғары оқу орындарындағы оқыту бағаттарында қарастырылып отырған тұста, болашақ педагогтардың деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастыруда олардың адами болмысына ұлттың алтын рухани қайнарлары, мәдени игіліктері мен ұлттық сана-сезім бастауларынан мол хабардар болып, оларды өз бойларына игерулеріне көңіл берудің маңызы зор. Бұл бағыттар болашақ педагогтардың деонтологиялық құзыреттілігінің этикалық, саяси және кәсіби парыздың негізі болғаны дұрыс. Өйткені білім беру саясатына қатысты мемлекеттік ұстанымдар қатарында да, осы жалпы ұлттық мәдениет пен дәстүр негіздерін дамыту жалпы адами құндылықтарды игеру және қадірлеу болашақ мамандарды даярлаудың сапасын жетілдіру, қоғамдағы әлеуметтік және мәдени өзгерістер ғылым мен өндірістегі білім беру әдісін жаңа сипатта жетілдіруде ұштастыру, білім беру жүйесіндегі заңдар мен тұжырымдардың жаңа мазмұнда жетілдіру бағыттарына маңыз беріледі. Болашақ мамандар ертеңгі ұлт болашағын оқытып-тәрбиелейтін болғандықтан, олардың кәсіби бағытта алатын білімдері мен тәжірибелерінің терең сапалы әрі жан-жақты болуы, өзін-өзі дамытуы білімнің өздігінен жетілдіру, алған білімін кәсіби қызметінде ұтымды пайдалана білуге даяр болуы болашақ педагогтардың өздеріне деген сенімдерін кәсіби еңбек әрекетіне жауапкершілігін деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастырады.

Болашақ педагогтардың кәсіби даярлығында олардың болашақ кәсібіне байланысты ұғымдары мен қызығушылықтарын қалыптастырудың орны бөлек. Олардың мамандығына деген қызығушылықтары педагогикалық білімдерді меңгеріп, оны тәжірибеде шыңдауына бағытталуы барысында айқын көрінеді. Кәсіби даярлық ең алдымен өзін болашақ мамандық иесі ретінде сезінуі осы еңбек әрекетіне байланысты қиындықтарды ұғынып, осы әрекеткесай бейімделіп өзінің дербес кәсіби жоспарын құрып, өз қабілеттерін жұмылдырудан бастау алатыны белгілі. Болашақ педагогтың кәсіби іс-әрекетіне даярлығының басты көрсеткіштері де осы дербес кәсіби қызығушылықтары мен ұғымдарының қалыптасуымен байланысты.

Педагогикалық қызметте кәсіби білімдермен, әдістемелермен және дидактикалық әдіс тәсілдермен қатар кәсіби қалыптасқан тұлғаның жеке тұлғалық сапалары да аса маңызды, оның ішінде адамгершілік қасиеттерінің

орны ерекше. Жалпы адами құндылықтардың бірі болып табылатын қарым-қатынас мәдениеті болашақ педагогтың бағытындағы ең бағалы да құнды қасиеттер қатарынан саналады, өйткені тұлғаның әлеуметтік бағыттылығының саналы реттеушісі ретінде құндылық бағдарлардың орны бөлек. Құндылық бағдарлар сананың құрамдас бөлігі оның құрылымының бөлігі ретінде саналады. Болашақ педагогтардың деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастыруда құндылық бағдарлардың орны бөлек, ол жоғары мектептегі оқу үрдісінің барлық кезінде іс-әрекет мазмұнына, мақсатына сай анықталып, мазмұндық жағынан толықтырылып отырады. Құндылық бағдарлардың мазмұны мен өрістеуі болашақ педагогтың қоғамдық қатынастарына байланысты. Жастардың қоғамдық маңызды, қоғамға пайдалы әрекеттерін ұйымдастыру олардың қоғамдық белсенділіктерін арттыратын жастардың түрлі саяси ұйымдағы белсенділігін арттырып, көзқарастарын қалыптастырып кәсіби өзіндік анықталуын нығайтуға, қоғамдағы әлеуметтік қатынастарға бейімделіп өздерінің адами болмысын нығайтуларына әсер етеді.

Болашақ педагогтардың деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастыру бағытында шығармашылық бағыт, шығармашылық іс-әрекет шығармашылық қабілет мәселелердің алатын орны бөлек. Болашақ педагогтардың кәсіби санасын қалыптастыру үрдісі, оның үнемі жаңару сипатында болатын шығармашылықпен тығыз байланыста қарастырылаатын педагогикалық іс-әрекетке психологиялық тұрғыда даярлығын дамытуды қажет етеді. Осы мақсатта болашақ педагогтардың шығармашылық белсенділігін дамыту, кәсіби еңбек іс-әрекетінің шешімдерін шығармашылықпен ұштастыру шығармашылық іс-әрекет жоғары кәсібилікке қол жеткізуге бейімдеу керек. Білім беру үрдісіндегі оқу тапсырмалары барысында оларды өз бетінше шығармашылық ойлауды талап ететін міндеттер қойып, шығармашылық ой-өрістерін дамыту шығармашылық сипатта ойлау іс-әрекеттерінің негізгі құрылымдық бөліктері болып саналатын мақсатты әрекет жаңа шешімдерге келу, гипотеза ұсыну, бағалау сияқты әрекеттерді негізге ала отырып, тың шешімдер мен нәтижелерге қол жеткізуге баулу. Болашақ педагогтардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың басты шарттары ретінде арнаулы тапсырмалар негізінде олардың шешімін табудың оңтайлы жолдарын қарастыру, кәсіби және танымдық ерекшеліктерін жоғары даму деңгейін анықтауға болады, шығармашылыққа бейімделуді дамыту біртіндеп жүзеге асырылып оқыту үрдісінде проблемалық жағдаяттар қолданып, жарыс, салыстыру әдістері арқылы шығармашылықпен ойлау әрекетінің белсенділігін арттыру маңызды. Тұлғаның шығармашылық әрекетке ұмтылу деңгейінің тұрақтылығын қалыптастыра отырып, шығармашылықты тұлғаның жеке қасиеттерімен ұштастыруға болады.

Болашақ педагогтардың шығармашылық қабілетін дамыту арқылы олардың шығармашылық іс-әрекетін белсенді етуге, кәсіби іс-әрекеттің тиімділігін арттыруға өз болашақ кәсібіне деген құрметі мен оң көзқарасын қалыптастыруға, кәсібіне бейімделуіне, кәсіби санасының орнығуына, кәсіби парызын түсініп, болашақ кәсіби парызы мен азаматтық борышы туралы

ұғымдары мен білімінің толығына қол жеткізуге болады. Ал болашақ педагогтың кәсіби сана-сезімінің қатарына жалпы және кәсіби тұрғыда өзіндік бағалау, педагог мамандығына деген кәсіби-педагогикалық бағыттылық пен қарым-қатынасты атап кетуге болады. Жалпы өзіндік бағалауда жеке адами және моральдық қасиеттері маңызды болса, ал кәсіби өзіндік бағалауда өзінің кәсіби маңызды қасиеттері ескеріледі. Жеке тұлғаның кәсіби тұрғыда бағытталуында педагог еңбегінің қоғамдық маңызы, әлеуметтік сипаты құрметті мамандық екеніне көз жеткізу қиындығы да қазығы да мол кәсіп екенін ұғынуы маңызды. Болашақ педагогтық деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастыруда таңдаған мамандығын меңгерудегі зор табыстарға жетуінің болып табылатын осы мамандық бойынша өзін таныту, өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін жарқырата көрсетуге осы кәсіп қана қажет екенін ұғынуы маңызды, осы арқылы болашақ педагог кәсіби міндеттері мен мақсаттарын айқындап өзіне сын көзімен қарап, кәсіби сана-сезімі қалыптаса бастайды. Болашақ педагогтың өзін болашақ ұстаз ретінде тануы, өзіндік бағалауымен мінез-құлық және іс-әрекетін өзіндік реттеуінің негізі болады, өз мүмкіндіктерін ескере отырып іс-әрекетін жоспарлы түрде жүзеге асыруға дағдылана бастайды.

Болашақ педагогтың кәсіби сана-сезімі жеке дара даму ерекшеліктері жеке шығармашылық қабілеті оның тұлғасының басты сапалық көрсеткіштері ретінде саналады. Кәсіби сана-сезім деңгейі кейін тұлғаның педагогикалық шеберлігінің қалыптастыруының көрсеткіші әрі алғы шарты болып табылады. Студенттік кезеңде кәсіби-педагогикалық өзіндік сананың қалыптасуында айтарлықтай өзгерістер жүзеге асады. Жоғары оқу орны қабырғасындағы жаңа әлеуметтік орта талаптары, өздік сана-сезімдегі айтарлықтай бетбұрыстарға ықпал етеді, болашақ маман кәсіби тұрғыда өзін-өзі тануға, өзін-өзі жетілдіруге және өзін-өзі тәрбиелеуге бейімделе бастайды, осы кәсіби өзіндік санасының қалыптасуы тұлғаның педагогикалық кәсіпті меңгеруі үшін қажетті ішкі мүмкіндіктерін қолдануға қолайлы жағдай жасайды.

Болашақ педагогтардың деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастыру осы көрсетілген талаптарды қамтитын болғандықтан, кәсіби парыз туралы біліктер мен білімнің мазмұны мен міндеттері де қоғам талабына, мемлекетіміздегі білім беру саясатының бағыттарына сай биік деңгейде, осы талаптарға сай болуы керек. Деонтологиялық құзыреттілікті болашақ педагогтың кәсіби білімін жетілдіруге, кәсіби парызын ұғынуға, кәсіби шығармашылығын дамытуға және өз кәсібін жан-жақты тануға баулу арқылы дамытуға болады.

Әдебиеттер

1. Кудайбергенова К. С. Құзырлылық білім сапасының критерийі: әдіснамалық және ғылыми-теориялық негіздері. - Алматы, 2008. -161-163 б.
2. Ожегов С. И. Словарь русского языка. М., 1987. -54 б.
3. Колесникова И.А. Педагогические цивилизации и их парадигмы // Педагогика, 1995. №6. -13-16 б.

МҰҒАЛІМ КӨШБАСШЫЛЫҒЫН ДАМУ

Бибекөв Қаныш Тілеужанұлы

Филология ғылымдарының кандидаты, доцент
«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ «Педагогикалық өлшеулер
орталығы» филиалы, Астана қ.

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы мұғалім мектепке инновацияны жеткізуші деген қағидаға негізделген. Мұғалімдер оқушыларға ХХІ ғасырда керек дағдыларды қалыптастыру үшін өздері де ол дағдыларды біліп қана қоймай, өз бойына дарыта алуы керек. Курстан өткен мұғалімдер әріптестері арасында ынтымақсатық орнатып, сыныпқа енгізілуі тиіс өзгерістерді басқара алуы керек болады. "Құзырлы мұғалімдердің қасиеттері, икемділіктері және олардың жұмыс тәртібі туралы зерттеулерден білуге болады. Біз сонымен қатар бұндай қасиеттер мен жұмыс тәртібін мұғалімнің кәсіби дамуындағы қандай мүмкіндіктер дамытатыны туралы да көп білеміз. Зерттеулерден көрініп отырғандай, кәсібилік мұғалімнің өзін білім беру қоғамдастығының бір бөлігі ретінде қарастыруын талап етеді [1.4]. Тренерге арналған нұсқаулықта көрсетіліп отырғандай, мұғалім өзін білім беру қоғамдастығының бір мүшесі ретінде тануы керек. Бір қарағанда бұл өте қарапайым әрі солай болып жатқан сияқты. Шындығында да мұғалім білім беру қоғамдастығының бір бөлігі емес пе?! Бірақ бұл жерде айтылып тұрған тұжырымның мәні бір қарағандағыдан әлдеқайда тереңде жатыр. Қазіргі таңда мектептегі мұғалімдер өз күштеріне сенімдері әлсіз. Олар өздерін өзгеріс енгізуге құзыретті деп санай бермейді. Әдетте білім басқармасынан бағдарламалар мен реформалар жайлы нұсқау түседі де, мұғалімдер оларды орындауға міндетті болады. Мұғалімнің үні естіле бермейді. Реформалардың олқы тұстары мен оқулықтардың қателіктері туралы жекелеген мұғалімдер ғана үн қатады. Мұғалімдердің оқыту тәжірибесі ауық-ауық тексеріліп, оған ескертулер мен сөгістер беріліп тұрады. Осы жағдайлардың барлығы мұғалімнің тұлға ретіндегі өзінің күшіне деген сенімін азайтқан. Жалпы қоғамның дамуындағы мұғалімнің орны мен маңызы төмен болып саналып келген. Осы жағдайды Педагогикалық шеберлік орталығы мен Кембридж университеті Білім факультетінің мамандары Бағдарламаның жүзеге асуын мониторингілеу есебінде анықталған мәселелер де растайды.

Тағы бір қиындық көбінесе білім мекемелері өзгеріске құлықты емес. Шын мәнінде, жаңа лепке мызғымай тұрған құрылымдарда мұғалімдер кемелденуге асыға қоймайды. Себептердің бірі ретінде білім саласының базасының әлсіздігі келтіріледі. Одан шығатыны, мұғалімдерді кемелдендіріп, үлгерімді жоғарлатуға жаңа тәсілдерді енгізу үшін білім мекемесінің тәжірибесіне енгізудің нақты анықталған тәсілі жоқ десе де болады дейді Кембридж университеті Білім факультетінің ғалымдары Элейн Уилсон мен Фэй Тернер.

Бағдарлама жүзеге аса бастаған кезден бері өзгерістер біртіндеп ене

бастағанын көреміз. Мұғалімдер өздерінің білім беру саласындағы орнын сезініп, үн қата бастады. Еңселерін көтеріп, қанаттарын кере биікке ұмтылудан қорықпайды. Деңгейлік курстан өткен мұғалімдердің негізгі екі басымдығының бірі, мұғалімдердің оқыту мен оқудың табыстылығы туралы заманауи түсініктеріне барабар бай білімді игеруі, екіншісі, өз әріптестерінің кәсіби дамуына ықпал ету болып табылады[2]. Қазақ даналығы: Көш бастау қиын емес, қонатығын жерің болса, қол бастау қиын емес, шабысатын жауың болса, бәрінен алқалы топтың алдында сөз бастау қиын" дейді. Сөз бастау, басқаларға өз ойын түсіндіріп, соңынан ерте білу оңай жұмыс емес. Тренерлердің алдында тұрған міндеттің де ең бастысы мұғалімдерді білім саласында көшбасшы болуға қанаттандыру болып табылады. Ал егер тренердің өзінде көшбасшылық қасиет болмаса, бұл мүмкін емес. Көшбасшылық тек туа бітетін қасиет емес, оны да адам бойында тәрбиелеу керек.

Кез келген жаңалықты енгізу үшін ғылыми негіздерге сүйену керек болады. Мұғалымдердің, тренерлердің көшбасшылығын дамыту үшін не істеуіміз керек? Бұл сұрақтың жауабын таппас бұрын эксперт өзіне "мен көшбасшылығымды" дамыту үшін не істеуім керек?" деген сұрақ қойғаны дұрыс болады. Мәшһүр Жүсіп: "Өзіңді таны, адам өзін таныса, жаратушысын да таниды" деген даналық ой айтқан. Осыдан бір ғасырдай бұрын айтқан ойдың дұрыстығын қазіргі ғылым да дәлелдеп отыр. Әрине, барлық ақиқаттар сияқты "өзіңді таны" ежелгі даналардың аузынан шығып, тарих қойнауында ұмыт қалып келген. Ғылымның да негізі өзін-өзі танудан басталады.

Көшбасшылық туралы айтқанда, қазіргі ғылымда эмоциялық зият туралы ұғымды бірінші кезекте ауызға алады. Эмоциялық зият ұғымын ғылымға Дэниел Гоулман 1995 жылы енгізген болатын. Шамамен 200 ірі компанияны зерттей келе, Гоулман жетістікке жету үшін қажетті, әдетте көшбасшылықпен тығыз байланысты зият, табандылық, тәуекелшілдік әрі қырағылық сияқты қасиеттер жеткіліксіз екендігін анықтады. Шын мәнінде табысты көшбасшылар жоғарыда аталған қасиетіне қоса эмоциялық зиятының жоғары болуымен ерекшеленуі тиіс, оған өзіндік саналылық, өзін өзі реттеу, уәж, эмпатия және әлеуметтік дағдылар кіреді [3].

Эмоциялық зияттың бірінші бөлігі де "өзіңді таны" ұғымынан басталады. Оны өзіндік саналылық деп қарайды. Өзіндік саналылық адамның өзінің шама-шарқын, күшті және әлсіз жақтарын, өз сезімін, қажеттіліктері мен қалауларын, талғамдары мен сезімдерін түсінуі болып табылады. Өзіндік саналылығы жетілген адам өзіне не қажет екенін, неге шамасы келетінін біледі. Соған лайық алдына қолжетімді, нақты мақсаттар қоя алады. Өзінің әлсіз тұстарын үнемі жетілдіріп отырады. Сол арқылы кемелдікке ұмтылатын болады. Өзіндік саналылығы бар адам басқаларға да шамадан тыс талаптар қоюдан аулақ. Басқаларға да, өзіне де әділ бағасын беріп, шынайылыққа негізделген адами қарым-қатынас орната алады. "Біздің эмоциямызды биологиялық импульстер басқарады. Біз олардан құтыла алмаймыз – алайда

басқара аламыз." [3]Осында айтылып отырған "биологиялық импульс" ата-бабамыздың тілімен айтқанда "нәпсі" болып табылады. "Жауды жеңген емес, нәпсісін жеңген шынайы батыр" деген даналық тегін айтылмаса керек. Қазақ тіліндегі көңіл сөзінің ұғымы эмоция ұғымынан әлдеқайда терең болып келеді. Қазақтың дәстүрлі философиясы материалдық дүниесінен гөрі адамның жан әлеміне көбірек үңілгенінің дәлелін біз осыдан көре аламыз. Жоғарыда айтылған ойды өз түсінігімізге келтірсек: "Адамның көңілін нәпсі билейді. Нәпсіден құтылмасақ та, билей аламыз" болып шығар еді. Нәпсіні билеу өзін-өзі реттеу ұғымымен байланысты. Өзін-өзі реттеу өз-өзіңмен іштей кеңесіп, рефлексия жасап отыру болып табылады. Гегел рефлексияны адамның рухани дамуының қозғаушы күші деп тегін айтпаса керек. И. Кант. "Ойлану - өзінмен-өзің сөйлесу, өзінді-өзің есту" деген болатын. Рефлексия тұлғаның өзіндік сана-сезімімен жақын байланысады және өз «Менінің» толыққанды бейнесін жасау үшін субъектінің рухани әлемінің ішкі құрылымы мен мәнін ашуға бағытталған өзін-өзі тану үдерісі ретінде қаралады. Осыдан көріп отырғанымыздай, рефлексияны ғылымда өзін-өзі тану үдерісі деп те қарайды. Әрине, бұдан рефлексия тек өзін-өзі тану деп түсінуге болмайды. Өзін-өзі тану рефлексияның бір қыры ғана болып табылады. Эксперт өзінің рефлексиясын дамытуды еш уақытта назардан тыс қалдырмау керек. Эксперттің жұмысындағы басты қатерлердің бірі ол басқаларды бақылауға көшіп, өзін бақылауды мүлде естен шығарып алуы мүмкін. Эксперт әрқашан өзі бақылауға алатын ең бірінші нысан өзі екенін ұмытпағаны дұрыс. Содан кейін ғана тренердің тәжірибесін сапалы бақылап, әділ бағалай алады. Эксперт тренермен және мұғалімдермен қарым-қатынас жасағанда өзінің көңіл ауанымен кетіп қалмай, бойын билеп сабырға бой алдыру керек. Бойын билеу дегеніміз өзінің көңіл күйін жақсы танып, жағымсыз эмоциялық импульстердің сыртқа шығып кетпеуін бақылауда ұстау болып табылады. Эксперт ретіндегі сіздің көңіл күйіңіз тренерге де, мұғалімдерге де әсер ететінін ұмытпаңыз. Бұл эксперт үшін өзін-өзі реттеудің маңыздыдылығын көрсетеді. Біз "Эксперт - стандарттардың сақшысы" деген түсінікті жиі қайталаймыз. Бұл бізге жүктеліп отырған функционалдық міндет екенін білеміз. Бірақ стандарттарды сақтау маңызды болғанмен, бірден-бір міндет емес. Қарапайым ғана түсінік эксперттер де өзін білім саласының бір бөлшегі ретінде тануы керек. Өзіне бірінші қойылатын сұрақ та "Мен стандарттарды сақтау үшін не істей аламын емес, мен білім саласын, оқыту мен оқуды жетілдіру үшін не істей аламын" болғаны әлдеқайда маңызды. Эксперт сонда ғана нұсқаулықтар мен стандарттардың тасасында қалмай, тұлға ретінде әрекет ететін болады. Бір қарағанда дұрыс көрінген қағидаларға басқа қырынан қарай алудан ғана саналы тұлғалық әрекет туындайды. Байбына барсақ: "Эксперт - стандарттардың сақшысы" деген түсінік түбегейлі қате болып шығады. Бұл эксперт стандарттарға тәуелді функционер дегенді білдіреді. Ал бізге өзгеріс енгізу үшін тәуелсіз тұлға, көшбасшы-эксперт қажет. "Стандарттар - эксперттің жұмыс құралы" дегенде ғана барлығы өз орнына келеді.

Бағдарламаның қазіргі шешуші кезеңі үшін эксперттердің тәлімгерлік жұмысының маңызы басымдау болып отыр. Осы жағыдайды шетелдік ментор да, Бағдарламаның бастауында тұрған кембридждік мамандардың бірі Элейн Уилсон да өз есептерінде жазған болатын. Тиімді көшбасшылықтың басты құралы уәж. Көшбасшының ішкі уәжінің күштілігі басқаларға да әсер береді. Егер адам өз ісінің дұрыстығына, маңыздылығына сенімі болмаса, басқаларды қалай сендіруі мүмкін?! Эксперт көшбасшы ретінде тренерлерді өзіне деген сенімдерін күшейтіп, табысқа ынталандыра білулері қажет. Эксперт Ежелгі Грек мифологиясындағы қарақшы Дамаст сияқты әрекет жасамауы керек. Дамаст жолаушыларды өзінің төсегіне жатқызып, ұзын болса, аяғын шауып, қысқа болса, созып азаптайды екен. Мұндай жағдайда стандарттар жазалау құралына айналып кетуі де мүмкін. Эксперттер тренерлердің стандарттарға сәйкес болуына қолдау көрсетеді. Сонымен бірге өзі де стандарттарға сәйкес болуға ұмтылады. Эксперттің де, тренердің ішкі уәжі мықты болған жағдайда, ол өз жетістіктерінен қанағаттану сезімін алады. Тренерлерді де уәжділік өз жұмысын үнемі жетілдіріп отыруға жетелейді. Ол өзінің қол жеткізген табысына қанағаттанып қоймай, жұмысына жаңа тәсілдерді қолданып, өзінің дағдылары мен білімін шыңдай береді. Ал эксперттің қадағалауы мен стандартқа сәйкес еместігі туралы тренерге берген сөгістері үнемі оң нәтиже бере алмайды. Тренерді үнемі қадағалап отыру мүмкін емес. Мұндай мақсат қойғанда әр тренерге бір эксперттен керек болар еді. Тренердің өзіндік саналылығы мен өзін-өзі реттеуге қабілеттілігі ғана Бағдарламаның көздеген мақсатына жетуіне жол ашады.

Шын мәнінде, тренердің стандартқа сәйкестігін тексеру қиындық туғыза қоймауы да мүмкін. Эксперт тренерге оқыту және бағалау тәжірибесін жетілдіру үшін тиімді кеңестер бере алады. Эксперт тренердің тәжірибесін бақылай отырып, оның өзі берген кеңестерді сәтті пайдалана алғанын көреді. Бұл тренердің оқыту тәжірибесін біршама жетілдіруге мүмкіндік береді. Бірақ бұл мәселені түбегейлі шешпейді. Тренердің өзіндік санасы, өзін-өзі реттеуі мен күшті уәжінің жетілуіне қолдау көрсете алу эксперттің құзыреттілігінің көрсеткіші ретінде қаралуы керек деп ойлаймын. Тәжірибені бақылау барысында өзін-өзі реттеуде рефлексияны тиімді қолданатын, өзіндік санасы қалыптасқан тренерлердің табысты екеніне көз жеткізуге болады. Ондай құзыретті тренерлер өз тәжірибесін жетілдіру үшін эксперттерді сыншы дос ретінде қабылдайды. Экспертпен барынша ашық, шынайы қарым-қатынас орнатуға бейім болады. Уәжділіктері жоғары болғандықтан жеңіл мақтаулар мен оңай марапаттарға қанағаттана қоймайды. Ондай тренерлер үшін маңыздысы өз тәжірибесі туралы эксперттің сыншыл-конструктивті пікірі болып табылады. Олар өз оқыту тәжірибесіннің мықты жақтары мен әлі де жетілдіруді қажет ететін жақтарын да біледі. Ал эксперттің пікірі конструктивті болған жағдайда басымдықтарды неғұрлым дұрыс анықтауына көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Тренерге арналған нұсқаулық. Екінші деңгей. Астана, 2014ж.

2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші деңгей. Астана, 2014 ж.
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Москва, 2014г.
4. Мұғалімдерді бағалау қағидалары. Екінші деңгей. Астана, 2014

БІРЛЕСКЕН ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫ САБАҚТА ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Оразғалиева Лаура Мұратбекқызы

филология ғылымдарының кандидаты, доцент

Қазіргі заман қойып отырған мәселелерді жеке адам ғана шеше алмайды. Бүгінгі мәселелер бірлесіп шешуді талап етеді. Заманауи адамнан талап етілетін дағдылардың бірі түрлесіп жұмыс істей алу болып табылады. Ынтымақтастық оқу – өзара іс-әрекет жасау философиясы, ал бірлескен оқу соңғы нәтижеге немесе мақсатқа жетуге ықпал етуге бағытталған өзара әрекеттің құрылымы болып табылады.

Ынтымақтастық оқу сыныпта пайдаланатын әдіс қана емес, жеке философия болып табылады. Адамдар топтарға бірлескен барлық жағдайларда топтың жекелеген мүшелерінің қабілеті мен іске қосқан үлесі құрметтеліп, атап көрсетілетін, адамдардың жұмыс істеудің басқа тәсілі орын алады. Топтың жұмысы тиімді болуы үшін билік пен жауапкершілік топ пен топ мүшелерінің арасында бөлінеді. Ынтымақтастық оқудың негізгі аспектісі топ мүшелерінің ынтымақтастығы арқылы бітімге, келісімге қол жеткізуіне негізделген.

Ынтымақтастық оқу – бұл оқыту мен оқу тәсілі, аталған тәсіл проблемаларды шешу, тапсырмаларды орындау немесе әлдебір өнім жасау үшін оқушылар тобының бірлесіп жұмыс істеуін білдіреді. Ынтымақтастық оқу оқуды табиғи әлеуметтік әрекет ретінде қабылдауға негізделген, оған қатысушылар бір-бірімен әңгімелеседі, және осы әңгімелесу арқылы білім алады.

Педагогикада ынтымақтастық оқу тәсілдерінің саны жеткілікті, бірақ та бірлескен оқу үдерісінің негізгі сипаттамалары мынадай:

1. Оқу оқушылар ақпаратты игеретін және өздері игерген мәліметті бұған дейін меңгерген білімдерімен байланыстыратын белсенді үдеріс болып табылады.

2. Оқу тапсырмаларды орындау үшін механикалық есте сақтау мен қайталау емес, құрдастардың белсенді қатысып, ақпараттарды өңдеуі және қорытуын талап етеді.

3. Қатысушылар әр адамдардың көзқарасымен танысудан пайда алады.

Сабақта бірлескен топтық жұмысты қажетіне қарай жиі қолдану керек. Өйткені топтық оқыту студенттің жеке дамуына, жаңа білімді меңгеруінің сұранысының артуына, өз бетімен жұмыс жасауына, білімдерін шығармашылықпен қолдануына, білім мазмұнын сапалы меңгеруге ықпал етеді.

Топтар түрлі тәсілдермен құрылуы мүмкін. Кей кездері студенттер

өздерінің қалауы бойынша топталып жұмыс істейді. Не болмаса, кездейсоқ іріктеп алынған топтар құрастырылады. Сонымен қатар топтар жекелеген мүшелердің нақты бір мықты қасиеттеріне қарай құрылады. Шағын топтар 3-8 адамнан болады. Дегенмен 5 студенттен құралған топтар тиімді жұмыс істейді деп саналады. Әр түрлі құрамды топтарда жұмыс істеу тиімділігін ғалымдар зерделеп, бес оқушыдан құралған топтар тиімді болатындығы жөнінде тұжырым жасаған. Өйткені 3 оқушының талқылау жұмыстарын жүргізу үшін қажетті пікірлері мен ұсыныстары жеткіліксіз, 4 және 6 адамнан құрылған топтарда жіктелу пайда болады, ал 7-8 адамнан құрылған топта әрбір оқушының өз пікірін айтуына мүмкіндік болмайды.

Топтың қандай тәсілмен құрылғанына қарамастан, жаңадан құрылған кез келген топқа бір-бірімен жұмыс істеу сипатына, дағдылары мен стиліне икемделіп, бейімделуге уақыт талап етіледі.

Топпен орындалатын жұмысты ұтымды ұйымдастыру үшін топтарды орналастыру да маңызды мәселелердің бірі. Тіпті қарапайым кеңістікке орналастыру да студенттердің өзін-өзі танытуларына да, олардың өзіндік қасиеттерін қалыптасытуға әсер етеді екен. Жекелеп алғанда, бір-бірімен қатар отырған студенттерге қарағанда бір-біріне қарама-қарсы отырған студенттердің арасында барынша белсенді байланыс орнайтындығына көз жеткіздім.

Топтық жұмыс – оқытудың өте ықпалды тәсілдерінің бірі. Бұл тәсіл студенттерге: уақытты ұтымды жоспарлауға; инновациялық көзқарастар мен идеяларды ұжыммен талқылауға; топтағы жұмысқа дейін қандай да бір жеке-дара қызмет немесе ойластыру қажет пе екендігін анықтауға; топ ішінде рөлдерді анықтауға (басшы, хатшы, тілші, бақылаушы және т.б.) немесе топ мүшелеріне тапсырмаларды бөліп тапсыруға; тапсырмаларды орындау барысында келісімге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қарым-қатынасқа түсу мүмкіндігі топтағы жұмыстың барынша қолайлы аспектісі болып табылады, алайда ол тек айта білуді ғана емес, сонымен қатар тыңдай білуді де қажет етеді. Сондықтан студенттер білуге тиісті бірнеше негізгі ережелер бар, олар: кезекпен сөйлеу; белсенді тыңдау; сұрақ қою және сұрақ бар ма екенін сұрау; ұсыныс енгізу және басқаларда ұсыныс бар ма екенін сұрау; өз ойларын және пікірлерін ортаға салу және басқалардың идеялары мен пікірлерін білу; ұсыныстарды, идеяларды және пікірлерді ұжыммен талқылау; көмектесу және көмек сұрау; түсініктеме беру және түсініктеме беруді өтіну; идеяларға түсініктеме беру және оны бағалау; топтық шешім қабылдау және бір топтамға келу; талқылаудың қорытындысын шығару; дәйекті айғақтар келтіру.

Топтық жұмыс арқылы ұйымдастырылғын сабақтан үзіндіні келтірейік.

Топ 3 шағын топқа бөлінді. Әр шағын топ бір-біріне қарама-қарсы отырады. **«Адасқан сөздер»** деген тапсырма берілді. Қорапқа сөйлемдегі

сөздер кесіліп салынады. Шағын топтар берілген сөздерден сөйлем құрастырып, оның мағынасын түсіндіреді. Мысалы, 1-топқа: «Спорт – өмір көркі», 2-топқа: «Тәні саудың – жаны сау», 3-топқа: «Шынықсаң, шымыр боласың». Әр топ өздеріне берілген сөздерді байланыстырып, сөйлем құрау үшін сабақта үйренген білімдерін пайдаланды. Олар өздеріне таныс емес сөйлемді құрастыру үшін сөздердің грамматикалық тұлғаларына, байланысу тәсілдеріне көңіл аударып, құрастырып шықты. Содан кейін оның мағынасы туралы ойланып, талқылады. Олар бір-бірінің ойларын тыңдап, өз таныстырылымдарында айтылатын сөзді сайлап, ортасынан бір баяндамашы шығып, пікірлерін дәйектеме келтіре отырып қорғады. Студенттер топтық жұмыс орындауда бірлескен ортада бір-бірін толықтырып, өз ара оқыту орын алды.

Келесі топтық жұмыс мәтінмен жұмыс. «Паралимпиадада болған оқиға» туралы мәтінді оқылды: «Бірнеше жыл бұрын Сиэтлдегі Параолимпиадалық ойынында тоғыз мүгедек – атлет жүз метрлік жүгіру жолында тұрды. Кейін бәрі мәреге қарай ұмтылды. Барлығы жеңіске құштар еді. Алайда, бір ұл баланың аяғы сүрініп кетті. Жүгіру жолына домалап құлаған әлгі бала дауыстап жылап жіберді».

Мәтін аяғына дейін оқылмай, осы жерге келгенде, «**Болжау ағашын**» толтыруды ұсынылды. Әр топ өздерінің болжауын айтып, тақтадағы болжау ағашының бұтақтарына жазып шықты. Әр топ өздерінің пікірлерін қорғап сөйледі. Содан оқиға қалай өрбігені баяндалды.

«Жүгіріп бара жатқан қалған сегізі жылаған дауысты ести сала, бірте–бірте жүгіруін баяулатып артқа көз тастады. Құлап жатқан баланы көрген олар алдымен тоқтап, кейін барлығы артқа жүгірді. Даун синдромымен науқас бір қыз бала ұл баланың қасына отыра кетіп, «Еш жерің ауырмады ма? Жақсысың ба?» - деп сұрай бастады. Соңында барлық қатысушылар құшақтасып, мәре сызығын бетке алды. Бұл көрініске толғанған стадиондағы барлық халық орындарынан көтеріліп, қол соға бастады. Сөйтіп, тоғыз спортшы да алтын медальмен марапатталды». Топтар өз пікірлері мен шынайы оқиғаны салыстырып, пікір алысты. Топтар естіген әңгіме туралы өз әсерлерімен бөлісті. Шынайы оқиға өз болжауларынан да әсерлі болып шыққанына таңданыстарын жасырмады. Әңгіменің мұншалық әсері болуына алдын ала жасалған болжаулар мен талқылаулар өз үлесін қосты.

Топта орындауға «**Пирамида толтыру**» берілді. Топтарға мәтін таратылып, оған сүйене отырып, сызылған пирамиданы толтыру тапсырылды.

1. Мәтін не туралы? (Бір сөз)
2. Ол қандай? (Екі сөз)
3. Болған оқиғаның орны мен мезгілі (Үш сөз)
4. Негізгі оқиғалар. (Төрт сөз)
5. Негізгі кейіпкерлер? (Бес сөз)
6. Мәтіннің басын, ортасын, аяғын оқығанда қандай сезімде болдыңыздар? (Алты сөз)
7. Мәтін не туралы? (жеті сөз - бірінші жолды толтыру керек)

8. Осы мәтін туралы сіздің жарнамаңыз (Сегіз сөз)

Топтар мәтінді оқи отырып, берілген пирамиданы толтырды. Пирамиданы толтыру кезінде студенттерге мәтін туралы терең ойланулары керек болды. Олар өз ойларын ортаға сала отырып, талқылау нәтижесінде неғұрлым дұрыс деп тапқан сөздерді жазды. Тапсырманы топта орындау барысында студенттер өз білімдерін толықтырды. Олардың топта жұмыс істеу дағдылары жетілді. Студенттер басқалардың пікіріне құрметпен қарай отырып, өз пікірінің де құнды екенін есте ұстайтын болды. Топтың жұмыс нәтижесіне өз үлесін қосудың маңызды екенін түсінді.

Жақсы ұйымдастырылған топтық жұмыс студенттер арасында әлеуметтік өзара қарым-қатынасты, тиімді араласу және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұл, өз кезегінде студенттер өздерінің оқуларына белсенді қатысуға итермелейді. Студенттерді алынған ақпаратты ойластыруға және талқылауға, өзгелердің пікірлерін түсінуге немесе теріске шығаруға ынталандырған жағдайда топтық жұмыс тиімді болады.

Әдебиеттер

1. Галкина Т. П. Социология управления: от группы к команде. Москва «Финансы и статистика» 2001г.

2. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. Бірінші (әлгері) деңгей. Екінші басылым. Астана, 2014. -200б

3. Найденов

М.И.Групповая рефлексия в решении творческих задач при различной степени готовности к интеллектуальному труду. Канддисс по психологии. Москва, 1989ж. -157б.

**2 СЕКЦИЯ: АДАМНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ТАЛУЫНЫҢ
ДЕОНТОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ
2 СЕКЦИЯ: ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ
САМОПОЗНАНИЯ ЧЕЛОВЕКА**

**СВОБОДА, ОТВЕТСТВЕННОСТЬ И СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ
СТУДЕНТОВ**

Байлук Владимир Васильевич

Доктор философских наук, профессор кафедры технологии социальной работы, Институт социального образования, Уральский государственный педагогический университет, г. Екатеринбург.

Свобода и необходимость – философские категории, выражающие взаимоотношение между деятельностью людей и объективными законами реального мира. Свобода и необходимость – противоположности, которые взаимопологают друг друга, так, как, например, добро и зло. Немецкий философ Г. Гегель отмечал, что **«свобода, которая не имела бы внутри себя никакой необходимости, и одна лишь необходимость без свободы - суть абстрактные и, следовательно, неистинные определения. Свобода существенно конкретна, вечным образом определена внутри себя и, следовательно, вместе с тем необходима»**.

Исходным условием истинной свободы человека является познание им разнообразных необходимостей: природных, социальных, индивидуальных. Ещё Сократ подчёркивал решающую роль знаний в осуществлении свободы. Знание различных необходимостей существует в виде требований, разного рода социальных и индивидуальных норм. И чтобы действия человека были свободными, он должен осуществлять их в соответствии с этими нормами, т.е. на основе знания необходимости. Нельзя, например, продуктивно строить человеческие отношения с людьми, игнорируя требования норм нравственности. Студент не может стать таким, каким он должен стать по своему призванию, игнорируя свои способности и склонности.

Свобода человека также предполагает его право на выбор целей деятельности, средств и условий их достижения. Объективным основанием выбора является то, что разного рода необходимости проявляются или могут проявиться в разных условиях. Поэтому при выборе варианта своей деятельности человек имеет дело, с одной стороны, со спектром своих потребностей и возможностей, а с другой – с требованиями (потребностями) среды (коллектива, общества) и теми возможностями, которые в этой среде существуют. Право выбора предполагает возможность человека ставить любые цели и выбирать любые способы их достижения. В праве выбора выражается творческий характер свободы.

Но свобода человека не сводится только к праву выбора. Свобода также зависит от содержания выбора. В пределах всегда возможны два взаимоисключающих варианта выбора. Первый вариант выбора – выбор способа деятельности в соответствии со знанием объективной необходимости,

проявляющийся в виде нравственных, правовых и других норм-требований. Второй вариант выбора – выбор способа деятельности, основанный на игнорировании тех или иных социальных и индивидуальных норм.

Первый вариант выбора является свободным, второй – несвободным. Существенно отметить то, что в каждом из предельных альтернативных вариантов выбора способа деятельности, существуют соответственно как праведные, так и неправедные варианты способа деятельности. Так, например, у мошенников существуют десятки способов присвоить чужие деньги.

Свободный выбор всегда предполагает определённые ограничения. В общей Декларации прав человека подчёркивается, что при осуществлении своих прав и свобод, каждый человек должен подвергаться только таким ограничениям, которые своей целью имеют обеспечить признание и уважение прав других. Французский писатель В.Гюго писал: **«Всеобщий закон – это свобода, кончающаяся там, где начинается свобода другого»**. По мнению русского философа Н.А.Бердяева **«по-настоящему любит свободу тот, кто утверждает её для другого»**.

Далее. И истинное познание необходимости и выбор правильного способа деятельности – это тоже ещё не свобода, а только её предпосылка. Главное в свободе – это реальная деятельность человека в соответствии с познанной необходимостью, объективация, опредмечивание проекта в определённом результате. Иначе говоря, свобода человека – это не только истинное познание необходимости, но и реальная деятельность в соответствии с истинным знанием дела.

Противоположностью свободы является несвобода, которая включает два аспекта. Первый аспект несвободы связан с деятельностью, которая осуществляется на основе незнания необходимости, на её ложном знании, или на сознательном игнорировании знания о необходимости. Второй аспект несвободы связан с принуждением, с зависимостью. Зависимость – это подчинённость другим (другому) при отсутствии самостоятельности, права на выбор, возможности самоопределяться.

Подлинная свобода человека также предполагает его ответственность за результаты своей деятельности и последствия этих результатов. Свобода вне ответственности утрачивает свойство общественной полезности, т.к. превращается в своеволие, произвол, вседозволенность, распущенность. В общем виде свобода без ответственности выражается в таких словах: **«Что хочу, то и ворочу»**.

Что представляет собой ответственность? В «Философском словаре»: **«Ответственность - категория этики и права, отражающая особое социальное и морально-правовое отношение личности к обществу (человечеству в целом), которое характеризуется выполнением своего нравственного долга и правовых норм. Категория ответственности обнимает философско-социологическую проблему соотношения способности и возможности человека выступать в качестве субъекта (автора) своих действий»**. (27). С такой трактовкой ответственности мы

согласны не во всём. 1. Почему ответственность ограничивается только отношением личности к обществу? Ведь существует ответственное отношение личности и к самой себе (Я к Я), например, за организацию своего питания, к своему здоровью и т.д. 2. Почему категория «ответственность» рассматривается только как категория этики и права? С нормативными требованиями к личности, так или иначе, связаны все прикладные науки, в т.ч. технические и педагогические. Нам представляется, что категория «ответственность» скорее всего является междисциплинарной. 3. Субъектом может быть не только ответственный человек, но и безответственный. 4. Кроме того, субъектом ответственности является не только отдельный человек, но и другие субъекты, например, отдельные организации, государство и т.д.

В «Словаре по социальной педагогике» ответственность определяется как **«способность личности понимать соответствие результатов своих действий поставленным целям, принятым в обществе или коллективе нормам, в результате чего возникает чувство сопричастности общему делу, а при несоответствии - чувство невыполненного долга»** [25]. Это определение ответственности, на наш взгляд, является односторонним, т.к. ответственность в нём фактически связывается только с её гносеологическим аспектом, т.е. с познанием необходимости как долга. Но знание необходимости, как отмечалось, – это только предпосылка свободы, а значит, и ответственности. Главное же, как в свободе, так и в ответственности, – это реальная деятельность в соответствии с познанной необходимостью.

С.М.Куница пишет: **«Под ответственностью мы понимаем интегративное качество личности, детерминирующее активность субъекта на основе свободного выбора и предвидения его результатов»** [16]. Это определение «ответственности» мы считаем ошибочным, так как под него можно подвести и такое качество человеку как безответственность. Так, например, преступная деятельность человека – это тоже форма активности субъекта, которая осуществляется на основе свободного выбора и определённого предвидения его результатов.

По мнению Л.В.Крылова **«Ответственность как философская категория отражает характер взаимоотношений между личностью, коллективом и обществом с точки зрения социального осуществления предъявляемых к ним взаимных требований»** [15]. На наш взгляд, в этой дефиниции даётся определение не понятия «ответственности», а понятия «взаимоответственности». Но основой взаимоответственности связанных друг с другом субъектов является их ответственность.

Для понимания и свободы и ответственности принципиальное значение, на наш взгляд, имеет выявление их соотношения с понятием **долга**. Долг в «Философском словаре» определяется как нравственное требование, которое принимает форму долга, когда оно превращается в личную задачу определённого индивида применительно к его положению в какой-либо конкретной ситуации. В этом случае личность выступает как активный

субъект морали, который сам осознает и своей деятельностью осуществляют моральные требования.

Мы исходим из того, что понятие «долг» производно от понятия «должное». А истинное должное – это объективные «требования» объективных природных, социальных и индивидуальных законов, переведённые на язык социальных и индивидуальных норм (норм правовых, нравственных, технических, валеологических и т.д.), которые по отношению к личности выступают как выраженные в вербальной форме требования, обязанности, функции. Истинное должное во всех видах человеческой деятельности это и есть долг. Поэтому, если свобода – это познание долга и осуществление своей деятельности в соответствии с его знанием, то ответственность это готовность и способность личности намеренно, добровольно познавать свой долг и способностью знанием его регулировать свою деятельность, направленную на созидание благ себе и другим.

В построении своей деятельности на основе своего истинного долга, на наш взгляд, находит своё выражение подлинный смысл жизни человека, его продуктивная, всесторонняя самореализация в этом мире. Выполнение своего жизненного долга – это земная миссия каждого человека, это единственный путь к счастью.

И.Кант писал: Долг! Ты возвышенное, великое слово. Это именно то великое слово, что возвышает человека над самим собой». По мнению немецкого поэта и учёного И.Гёте «Долг – это любовь к тому, что сам приказываешь себе». «Не полюбивши долга, нельзя его исполнить» - считал русский писатель И.А.Гончаров. Многие мыслители с выполнением своего жизненного долга связывали счастье человека. Так, например, французский писатель Ж.Лабрюйер считал, что «за усердное исполнение своего долга человек вознаграждает себя удовлетворением, которое он испытывает, и не заботится о похвалах, почёте и признательности, в которых ему отказывают». По мнению французского учёного Э.Ренана «Нет другого величия, кроме величия исполненного долга, нет другой и радости». Внутренним контролем ответственного отношения к выполнению человеком своего долга является его совесть. «Наша совесть, считал французский писатель О.де Бальзак, судья непогрешимый, пока мы не убили её».

Таким образом, необходимость в обществе выступает в виде долга того или иного субъекта деятельности, а свобода проявляется в виде познания долга и осуществляется в реальной деятельности в соответствии с его знанием с целью созидания благ себе и другим. Ответственность же выступает как способность и готовность субъекта познавать долг и на основе его знания регулировать свою деятельность, направленную на созидание благ себе и другим. Тем самым свобода предполагает ответственность, а ответственность выступает как способ осуществления свободы. При этом необходимость (долг)это объективная сторона ответственности, а ответственность, связанная с познанием необходимости и регуляцией её знанием своей деятельности её

субъективная сторона. Ответственность предполагает: 1) самостоятельное, добровольное, без давления извне, принятие решения о познании своего долга и принятии его; 2) выбор варианта деятельности, в котором предвидятся результаты его реализации; 3) отчёт только за то в своей деятельности, что находится в сфере прямого или косвенного влияния субъекта. Поэтому субъект несёт ответственность и за бездействие в тех ситуациях, в которых он был обязан действовать; 4) чёткое осознание того, за что он отвечает, перед кем, а также того, что за невыполнение добровольно взятых на себя обязательств он может понести наказание. Иначе говоря, ответственность человека всегда конкретна, т.к. определяется его положением в системе общественных отношений (в обществе, коллективе), личных отношений (напр., к друзьям) и отношении к самому себе. Объясняется это тем, что системой жизненных отношений отдельного человека обуславливаются различные виды его долга и связанные с ними конкретные требования к нему (напр., требования к нему в профессиональной деятельности, в семье и т.д.).

Как же в этом случае понимать используемые в различных официальных документах положения об «ответственности личности перед народом, обществом, будущими поколениями», «за настоящее и будущее своей страны» и др. Ведь народ, общество – это миллионы и миллионы конкретных граждан моей страны, огромное большинство которых мне неизвестно, с которыми я не взаимодействую, а значит на них и не воздействую. А если не воздействую, значит за результаты своей деятельности перед ними я не отвечаю. Разумеется, я не могу брать ответственность на себя и за других граждан.

Каждый отдельный человек, достигший определённого возраста, может и должен брать на себя ответственность только за результаты своей деятельности (профессиональной, учебной, семейной, оздоровительной, и др.) в соответствии с объективно предъявляемыми ему требованиями, вытекающими из потребностей прогрессивного, культурного развития общества и его самого. Поскольку обозначенная здесь деятельность представляет собой продуктивную всестороннюю самореализацию личности, нацеленную на созидание благ себе и обществу, то фактически тезис «ответственность личности перед народом и обществом, перед будущими поколениями» идентичен тезису «что каждый человек в этой жизни должен брать всю полноту ответственности за свою продуктивную самореализацию на самого себя». Ведь в процессе самореализации создаются блага не только для себя, но и для других людей, тем самым создаются благоприятные условия для продуктивной самореализации этих других. А эти другие создают блага для продуктивной самореализации третьих и т.д. Э.Фромм считал, что **«гуманистическая этика под благом понимает утверждение жизни, раскрытие и развитие своих потенциалов, под добродетелью – ответственность за своё существование».**

На наш взгляд, ответственность человека относится к числу его фундаментальных ценностей, так как только при его ответственном

отношении к деятельности возможно созидание материальных и духовных благ, ценностей или, говоря обобщённо, предметов культуры. Без должной ответственности производится брак, при полной безответственности не создаётся ничего, более того, без всяких на то оснований, ценности противоправным способом присваиваются, а худшее состоит в том, что ценности варварским способом уничтожаются, гибнут люди.

Из сказанного следует, что противоположностью ответственности является безответственность. Если ответственного человека характеризует способность и готовность познавать свой долг и на основе знания его регулировать свою деятельность, то безответственного человека характеризует отсутствие готовности познавать свой долг и регулировать свою деятельность нормативным сознанием, долгом.

Формирование у студентов социальной ответственности – определяющее условие их вхождения в социум и продуктивной профессиональной самореализации с целью созидания благ другим и самим себе. Социальной ответственностью также определяется сознательное регулирование студентами своей деятельности. Мы исходим из того, что профессиональный и личностный рост, саморазвитие студентов зависят прежде всего от возрастания в их деятельности самовоспитания как духовного труда. Социальная ответственность студентов и их ответственность в целом интегративный результат и показатель их воспитанности и критерий сформированности их личностной и профессиональной субъектности.

Принципиально важно отметить также то, что учебный долг студентов это одновременно и их гражданский долг, т.к. связан он не только с ответственностью за своё будущее, но и с ответственностью за будущее своего Отечества. Ведь то общество, в котором студенты будут жить через 5-10 лет, зависит от того, какую личностную и профессиональную субъектность они сформируют в годы учёбы в вузе. В «Стратегии государственной молодёжной политики РФ» сказано, что от позиции молодёжи в общественно-политической жизни, её ответственности за своё будущее, будет зависеть темп продвижения государства на пути инновационных преобразований, что ответственность в её социальном модусе является ценностью и значимой характеристикой российской молодёжи, а её формирование – важной педагогической задачей.

С чего начинается формирование социальной ответственности будущих специалистов к своей учебной деятельности в вузе, а тем самым и к профессиональной деятельности? С первичного профессионального самоопределения, т.е. с выбора профессии. Это может показаться странным, но это действительно так. Выбор будущей профессии связан с одним из главных решений, которое человеку приходится принимать в жизни. Профессию же можно выбрать сознательно и ответственно, что означает в соответствии со своим призванием, т.е. в соответствии своих потребностей и возможностей, склонностей и способностей требованиям профессии, но профессию можно выбрать и стихийно и безответственно, т.е. вопреки этим требованиям, исходя из разного рода случайных факторов (давление

родителей, влияние родственников и друзей, престижность профессии, наличие бюджетных мест и др.). Если при выборе в первом случае студенты, как правило, мотивированы на успешную учёбу с тем, чтобы в будущем продуктивно самореализоваться в профессии (получать от процесса труда удовлетворение, хорошо зарабатывать, пользоваться авторитетом среди окружающих и т.д.), то при выборе во втором случае у студентов внутренняя потребность в учёбе практически отсутствует. Идеал этих студентов – хотя бы как-нибудь сдать зачёты и экзамены, чтобы получить диплом. Учить этих студентов очень трудно, а воспитать у них социальную ответственность практически невозможно. В последующем эти студенты чаще всего по специальности не работают, а если и работают, то без удовлетворения трудом и при низкой производительности труда. Такова цена ответственного и безответственного отношения к выбору профессии.

Какова причина безответственного отношения выпускников средних школ к выбору профессии? В настоящее время в средней школе обучающимся знаний о самопознании личности не дают и этому познанию их не учат. Итог – обучающиеся приобретают множество знаний о мире, но себя они не знают и не знают главного – своих истинных потребностей и возможностей, склонностей и способностей. Вследствие этого, выбор профессии сегодня большинством выпускников школ осуществляется стихийно, под воздействием случайных факторов, а значит безответственно. Но это не столько их вина, сколько беда. Основным же ответчиком за описанные процессы в обществе является государство в лице Министерства образования и науки РФ. Из-за нерешённости этой проблемы огромные финансовые ресурсы уходят в песок.

Мы считаем, что формирование у всех абитуриентов ответственного отношения к выбору профессии в соответствии со своим призванием, является одним из основных направлений модернизации современного образования.

Литература

1.Александрова Т.Л., Зборовский Г.Е., Лемперт. Профессиональное образование и социальная ответственность на рабочих местах в России и в Германии. Екатеринбург, 1996.

2.Амирова Е.С. Становление у старшеклассников ответственного отношения к биосоциальной среде (в процессе преподавания интегрированного курса «Основы социальной экологии»). Автореф. дисс... канд. пед. наук. Екатеринбург, 1998.

3.Байлук В.В. Духовная самореализация личности: Законы успеха. Екатеринбург, 2013.

4.Байлук В.В. Системность самостоятельной деятельности студентов вуза – основа профессиональной деятельности студентов вуза – основа профессиональной самореализации. Екатеринбург, 2015.

5.Байлук В.В. Функции профессиональной самореализации личности // Педагогическое образование в России. 2014. № 11.

6.Байлук В.В. Человеческое знание. Основы самопознания и самореализации личности. Часть 2. Самопознание личности как самопроектирование. Екатеринбург, 2010.

7.Байлук В.В. Человеческое знание. Самообразовательная и самовоспитательная реализация личности как законы успеха. Екатеринбург, 2012.

8.Барановская Л.А.Формирование социальной ответственности студента в социокультурном образовательном пространстве. Автореф. дисс... докт. пед. наук. Чита, 2012.

ЖАЛПЫАДАМЗАТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ АДАМГЕРШІЛІК МӘСЕЛЕСІ

Толеубекова Рымшаш Камешевна

педагогика ғылымдарының докторы, профессор

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Қазақстан Республикасында жалпы әлемдік өркениет құндылықтарды өз Отанының ұлттық мәдениетін, рухани байлығын, ұлтаралық адамгершілік даналықпен өрбіту, байланыстыру арқылы әлемдік ізгілік идеяларды бүкіл адамзаттық, адамгершілік идеялармен тоғыстыруға бүгінгі таңда мүмкіндіктер жасалуда.

Осы ретте оқушыларды субъект ретінде танып, оның өздігінен дамуына мақсаттылықпен жүйеленген жаңа тәрбие парадигмасының болуы, онда ең құнды адамгершілік басты бағыт тірек етіп алынып, оқушының барлық қабілетіне мүмкіндіктер жасалуы керек.

Жаңа әлеуметтік-мәдени жағдайда адам өзінің адамгершілік, рухани болмысынан туындаған жағдаяттарға сай бірден өзгерте алмайды. Мұндай кезеңде өмір барысының өзгермелі жағдайына икемдейтін өзінің көзқарасын, қарым-қатынасына мүмкіндік беретін бейімделу механизмінің іс-әрекеті болуы өте қажет. Бүгінгі таңда біздің қоғамдағы адам жаңа жағдайдағы жағдаяттарға бейімделуге мәжбүр болып отыр. Мәселен, экономикалық өмірдің туралауы, халықтың басым көпшілігінің әл-ауқатының төмендеуі де рухани, адамгершілік тәрбиелік жағдайдың қиындауына әсерін тигізді.

Философтардың айқындауы бойынша, жеке тұлға жүйенің бір құбылысы ретінде қарастырылады. Жеке тұлға тұтас жүйе ретінде үнемі дамуда және динамикалық қозғалыста болатын өзгермелі субъект.

Міне, осындай ерекшелігімен танылған әлеуметтік-мәдени жағдайдағы ортада оқушыларға адамгершілік тәрбие беруде педагогикалық ықпал жүйесінің орны ерекше. Осыған байланысты педагогика теориясында жеке тұлғаның барлық табиғи мүмкіндігінің дамуы тәрбиемен байланысты екендігі мәлім.

Қазіргі жаңа әлеуметтік-мәдени жағдайда біз тәрбиені екі тұрғыдан қарастырамыз. Бірінші әлеуметтік тұрғыдан: мұнда қоғам өзінің басқару

механизмі арқылы оқушылардың қалыптасуына арнайы жағдай туғызады, сонымен қатар, олардың белгілі бір әлеуметтік топқа және барлық өмір жолын айқындауға ықпалын жасайды. Екінші педагогикалық, мұнда әрбір жеке оқушыға дербестік, топтық, ұжымдық, көпшілік тұрғыдан әлеуметтік-мәдени институттар арқылы тәрбиелік ықпал жасайды.

Әр оқушының өзіндік ерекшеліктері ержете бастаған кезде әлеуметтік жағдайлармен, жүйелі тәрбиенің ықпалымен, жан-жақты алып отырған білімді меңгеру дәрежесімен, өзін-өзі танып білуімен байланысты әр түрлі кездескен жағдаяттарда адамгершілікті мінез-құлықпен қарым-қатынаста болып, дұрыс шешім қабылдауға дағдыланады.

Оқушы өзіндік ерекшелігімен танылғанымен, ол әлеуметтік мәні бар субъект болады. Екінші жағынан, индивид өзінің белсенді әрекетімен әлеуметтік ортаға, қоғамдық қатынасқа ықпал жасап, әлеуметтік ереже, заңдар, талаптарды меңгеріп, қоғамдық қатынастарды жетілдіруге өз пікірімен, өз әрекетімен әсер етеді.

Әлемдік және отандық мәдениеттің, білімнің, ғылымның рухани жетістіктерін білуге қазақ халқы мен республиканың басқа да халықтарының тарихын, әдет-ғұрпы мен дәстүрлерін зерделеу болашақ ұрпақты республикамыздың қоғамдық-саяси, экономикалық және мәдени өміріне қатыстыру қажеттігімен, сондай-ақ олардың өз орнын өмірде анықтай алатын, өзін танып білумен байланысты. Ал, өзін-өзі танып білу ол - өз ұлтының халық даналығы мен тарихын білу, сақтау, әрі қарай дамыту, жаңартумен өзі өмір сүріп отырған қоғамдық, әлеуметтік ортаның лайықты адамгершілік қасиет-сапалары бар жеке тұлға болуымен танылады. Жоғарыдағы ой түйіндеуімізден біздер «өзінді танып білу» ұғымы, бұл тәрбие философиясының адамгершілік категориясының бірі деп түсіндіреміз.

Ересектер әлеміне өтер жолда жасөспірімдердің алдында өздерінің болашақ тағдырын ең құнды азаматтық, адамгершілік, жауапкершілік сезіммен қарап, қазіргі қоғамның өркенеттілік идеясын жүзеге асыруда қоғам алдында тұрған міндеттерді шешуде бүгінгі күндегі туындап отырған қиындықтарға қарамастан өзін ең жоғарғы адамгершілік қасиет-сапаларымен нақтылы іске жұмылдырып, еңбектің әр саласына араласу қажеттігі туындап отыр. Осы тұрғыдан келгенде, жеке тұлға өзінің көптеген жан-жақты адамгершілік қасиет-сапаларымен тұтас ықпалдасқан тұлға ретінде танылады. Тұтас тұлғаның қасиет-сапаларын жеке-жеке өз алдына бөліктеп қарастыруға болмайды. Мұндағы ұстанатын бағыт жеке тұлғаға негіз болатын, оның тұтастығын көрсететін ең шешуші көрсеткішті айқындап алу, одан туындайтын жеке бөліктерді білу арқылы жеке тұлғаның дара ерекшелігі айқындалады. Жеке тұлғаның адамгершілік тұрғыдан тұтастығын айқындайтын қасиет-сапалар адамгершілік сенімділік, тұрақтылық, мақсаттылық, іскерлік, шығармашылық, кәсіпкерлік, нарық жағдайындағы бәсекелестік, қабілеттілік, әрбір жұмыстың пайдалы көзін таба білушілік, өзінің таңдаған мамандығына деген біліктілігін көрсете білу т.б. қасиеттермен сипатталады. Тәрбие үдересі тиімді және нәтижелі болу үшін ең алдымен

оқушылардың ерекшеліктерін, әр оқушының табиғи дара қабілеттерін, оның мәнін білу және айқындау қажет. Сонымен қатар, әр оқушының бойында тұтастай жеке тұлға болып қалыптасуына негіз болатын адамгершілік қасиет-сапалар.

Адамгершілік – қоғамдық өмірдің объективтік заңдылықтарына сәйкес адамдар арасындағы қарым-қатынастарды реттеуге негіз болып табылатын, талапқа сай белгілі бір гуманистік принциптерді білдіретін жалпы адамзаттық ұғым. Ал тәрбие – өз тарапынан әлеуметтік-мәдени тәжірибені шығармашылықпен меңгеруші. Себебі, оның болашақ ұрпаққа әлеуметтік ортаның ықпалын үнемі реттеп отыруда мол мүмкіндігі бар. Атап айтқанда, мектеп оқушыларының әр жақты өзіндік тәжірибелерін қалыптастыруда, ал кейде олардың тұлғалық дамуына кедергі болатын ортаның келеңсіз жағдайларын болдырмау шараларына оқушыларының өздерін қатыстыру арқылы, әлеуметтік ортаның тәрбиелік потенциалын мақсаттылықпен пайдалану адамгершілік тәрбиесінің мазмұнын айқындайды.

Оқушыларды әлеуметтік-мәдени орта жағдайында адамгершілікке тәрбиелеу, оның алдағы дамуын анықтау өте кешенді мәселе. Бүгінгі күндері педагогиканы жаңа парадигмаға сәйкес құру адамгершілік тәрбиесінің мазмұнына байланысты күрделі өзгерістер болуда. Мәселен, мектеп өміріндегі дәстүрге айналған бір сарында, қалыпты, бір бағытта ұйымдастырылатын тәрбие жұмысының, тәрбиелік шараларының орнына, тұлғалық бағыттылық мақсатқа көзделген, әлеуметтік адамгершіліктің басты құндылығы адам еркіндігін, бостандығын дәріптеуді жүзеге асыру; оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеуде олардың шығармашылық қабілеттерінің дамуын, дербестік бағыттылық негізде білім алуын жаңа түрдегі мектептердегі әр оқушының өзі таңдауына мүмкіндік туғызу; тұлғаның қалыптасуына барлық әлеуметтік-мәдени құндылықтар және ақпараттар жүйесін пайдалану, оқушылардың өзара еркін қарым-қатынаста болуы, бір-бірімен араласуы, пікірлесу мәдениетіне үйренуімен жаңа тәрбиенің мазмұны айқындалды. Тек осындай бағытта құрылған тәрбиенің мазмұны ғана адамгершіліктің мәнін түсінуге, адамгершіліктің негізін білуге, адамдық мінез-құлықты меңгеруге мүмкіндік туғызады.

Осы орайда өзін-өзі қоғамда таныта білу үшін, оқушылар өзінің бойында мынадай жалпыадамзаттық құндылықтар негізіне бағытталған адамгершілік қасиет-сапаларымен, түсініктерімен ересектер әлемінде өзін-өзі жеке тұлға ретінде танытады:

1. Адам-аса жоғары құндылық.

Баланың бар болмыс күшін табу және оны дамыту, әрбір тәрбиеленушіге оның өзіндік қайталанбас даралығын түсіндіру, өзін-өзі тәрбиелеу арқылы өзін-өзі жасап шығуына ұмтылдыра білу болып табылады.

Ең маңыздысы—осы міндеттер мейірімділік пен әділеттілік заңдары аясында жүзеге асырылып, әрбір адамның өзін-өзі алып шығуы басқа адамдардың ар-намысы мен мүддесін басып жаншымауы тиіс. Адамдар әлемі дегеніміз— адамдардың өзара қарым-қатынасы. Адам өзінің әр қадамында

басқа адамға деген өзінің дұрыс қарым–қатынасын көре алуға және білдіре алуға үйренуі тиіс.

2.Жер - жалпыадамзаттың ортақ үйі, өмірі мен тіршілік іс-әрекетінің мекені. Әр оқушы өзін жердің туындысымын,жердің жемісімін деп сезіну және Жер - Ананың құндылығын қастерлеу. Жасөспірім әлемнің тұтастығын, бөлінбейтігін дүниежүзіндегі барлық жалпыадамзаттық проблемалардың өзара байланыстылығын білу және өзің жердің болашағына жауапты екенін сезіну, мен жер иесімін деген планетарлық ойлаумен жаңа ғасырды экологиялық дағдарыстан және әртүрлі катаклизмадан сақтай алуы.

3.Ұлт - өз ұлтына мақтана білу, қадір тұту, қадірлеу, еркіндікті сүю, өз халқының тіліне, тарихына мәдениетіне құрметпен қарау. Ұлтжандылық өз ұлтының, халқының шеңберінде шектеліп қалмау. Басқа халықтардың, ұлттардың тілін, мәдениетін, рухани байлықтарын өз елінің мүддесіне пайдалана білу.

4.Отан - өз мемлекетінің рәміздеріне құрметпен қарау – әнұран, елтаңба, жалау, халықтық дәстүрді қастерлеуге Қазақстан Конституциясына қайшы келетін қоғамға қарсы кез келген көріністерге төзбеу. Мемлекеттің және қоғам мүддесіне сай өмір сүру, оны қорғай білу. Өз Отанының тарихи мұраларын, мәдениетін, өнерін зерттеу, құрметтеу.

5.Бейбітшілік - дүниежүзілік қоғамдастықта лайықты орын алуды көздеп, қазіргі және болашақ ұрпақтар алдында жоғары жауапкершілікті сезіну. Бейбітшілік, еркіндікті, теңдікті, татулықты, өз елінің егемендік құқығын, тәуелсіздік, демократиялық, өркениеттілік мүддесін қорғау, толерантты бола білу.

6.Мәдениет - рухани жетілудің тірегі. Төл мәдениетін терең білу арқылы өзге мәдениеттерге бағыт ұстаған адам, жан-жақты тұлға. Адами қасиеттерді бойына жинаған, сөз асылын құрметтеген, ұлттық әдет-ғұрып, салт–дәстүр, мәдениетін сақтаған, әдеби мұраларды бүгінгі өркениеттілік әлемдік мәдениетпен сабақтастыра білу.

7.Еңбек - нарық жағдайында жаңалық тапқыштық, жаңа техникалық ойлар нарық еңбегіне байланысты туындаған ұжымдық және жеке шаруашылық еңбектің мақсатын ұйымдастыру нәтижелігін көрсету. Бәсекелестік қабілетпен еңбек ету, жеке басының мүдделерімен үйлестіре білу. Еңбек ету құқығы бар субъект ретінде өзін–өзі танып білу, таныту.

8.Білім - үшінші мыңжылдықта білім қоғамды өзгертудің шешуші факторы. Білімділік ойлау, техникалық сөйлеу, жобалау, әлемдік білімге құштарлық, шығармашылық зерттеушілік, оқушының рухани әлемін дамыту. Оның өзінің ішкі әлемін түсінуін, өзіндік дамуын қамтамасыз ету. Заманға сай, қажетті ғылыми-техникалық прогресс талаптарына сай жауап беретін білімді меңгерумен өзінің дарындылығын дамытып өзін-өзі таныту.

9.Отбасы – отбасылық адамгершілік қарым-қатынасты, отбасының татулығын, беріктігін,болашаққа сенімділігін нығайтатын тірек болатын өмірлік құндылық - ол сүйіспеншілік.

Бұл іріктеліп алынған бүгінгі жаңа қоғамда оқушылардың өзінің Адам деген ұлылық атымен танылатын қасиет-сапаларын адамзат жасаған рухани мәдени игіліктерді, жалпыадамзаттық құндылықтарды оның ішінде ұлттық және адамгершілік құндылықтарды білуге және оны меңгеруге, жасауға ынталандыру негізінде ғана жүзеге асырылады.

Әдебиеттер

1. Толеубекова Р.К. Қоғам дамуының жаңа кезеңіндегі адамгершілік тәрбиесінің теориялық-әдіснамалық негізі. Алматы, 2001

ТІЛДІК ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚТЫҢ САЯСИ ДИСКУРСТАҒЫ КӨРІНІСІ

**Абдрахманова Кызжибек Мендыбаевна, Наурызбекова Айнур
Жаскайратовна, Жуманова Гульнур Жанатовна**

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті,
Көкшетау қ.

Әлемдік геосаясат жалпы адамзаттық ауқымда, немесе бірнеше мемлекет аясында, тіпті бір мемлекеттің ішкі өмір сүру ахуалына қатысты, яғни саяси дискурс тұрғысында қазіргі кезеңде «толеранттылық» ұғымы ХХІ ғасырда жиі қолданыла бастады. Қазақстан Республикасында мемлекетті құрушы ұлт қазақтармен қатар, өзге де жүздеген диаспора өкілдері тұратындығын, кейінгі кезеңде айналада болып жатқан түрлі шиеленісті жағдайлардың алдын алу тұрғысында да «толеранттылық» ұғымының мәні біздің жас тәуелсіз мемлекетіміз үшін маңызы аса зор болып отыр. Осы тұрғыда ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев былай деп атап көрсеткен болатын: «Біз өзіміздің жиырма жылдық тәуелсіздігімізде бірлігімізге сызат түсірмей, ымыра-бірлікте өмір сүрдік. Алдағы уақытта да осы бетімізден қайтпайтын боламыз. Біз көпұлтты халықпыз және осыны мақтан етеміз. Осы уақыт аралығында 130 ұлт өкілдері діни қақтығыстар, ұлттық және өзге де шиеленіскен себептер кезінде бейбіт ғұмыр кешуде. Біздің қазақтың толеранттығы, түсіністікпен шыдамдылығы бірліктің бастауы». Демек, Қазақстан Республикасының ішкі бірлігі ел дамуының басты факторларының бірі. Саяси сауаттылық таныта отырып, еліміздегі тілдік ахуалды талас пен тартыстың көзіне айналдырмаудың қажеттілігін барынша сезінгендейміз.

Жалпы толеранттылықтың мәні неде?

«Толеранттылық» (лат. «tolerantia» шыдам, төзім) терминіне сөздіктерде бір нәрсеге, біреуге төзімділік, төзу, шыдау деген мағынада түсініктеме беріледі. Жалпы алғанда, толеранттылықтың негізі - өзінің «басқаға, бөтенге» қатынасын бақылау болып табылады. Бұл күнделікті кездесетін, тұрмыстық деңгейден бастап кәсіби қарым-қатынас жасауға дейінгі аралықты қамтитын мәселе болып саналады. «Толеранттылық» терминін

саралау барысында ғалымдар арасында елеулі қайшылықтар туындайды. Біраз жағдайда оны тікелей «төзімділік» сөзімен байланыстырады. Қазақ тілінде «төзім» сөзі «шыдам», «сабыр», «тағат» мағынасында да қолданылады. Яғни, «төзімді болу» - басқаға, оның ісіне, құбылыстарға шексіз төзу, шыдауды білдіреді [1].

Толеранттылық ұғымына түсініктеме беруге әсіресе соңғы онжылдықта Г.Д. Дмитриев, А.В. Логинов, А.С. Меньшиков, В.В. Самсонов, М.Б. Хомяков, Дж. Грей, Б. Берри, М. Мараверс, М. Уолцер, т.б. тарапынан үлкен қадамдар жасалды. Дегенмен, философиялық, психологиялық жағынан бұл құбылысты зерттеудің ертеректе басталғанын атап өтпей болмайды. [2].

«Толеранттылық» терминінің мағынасын терең талдап, құрылымын білу үшін ресми құжаттарға да назар аударайық. 1995 жылғы 16 қарашада ЮНЕСКО-ның Бас конференциясының 5.61 қаулысымен бекітілген «Толеранттылық принциптері декларациясында» келесі анықтама ұсынылады: «Толеранттылық – біздің әлемнің өте бай мәдени көптектілігін, біздің өзіндік анықталу формаларымыз бен даралығымызды көрсету тәсілдерін құрметтеу, қабылдау және түсіну. Оған ашықтық, білімділік, қарым-қатынас, ой, ар-ұят еркіндігі әсер етеді. Толеранттылық – бұл біреуге орын беру, мойынсұну емес». Бұл анықтаманың құндылығы – түсініктің құрылымын жіктеп беруінде. [3]. «Толеранттылық» ауыз толтырып айтарлықтай өзіндік тарихы бар көнеден келе жатқан сөз болса да, оның жаңа заман мәдениетінің сөздері қатарына қосуға болатын сияқты. Бүгінгі күні әлеуметтік гуманитарлы ғылымдардың ең өзекті тақырыптарының біріне айналып отырған бұл ұғымның маңызы соңғы он жылдықтарда тіптен артқаны байқалады. XX ғасырдың екінші жартысындағы халықаралық қатынастардағы жаңа тәртіп, мемлекетті басқару формасының демократиялана түсуі, халықаралық және мемлекеттік деңгейдегі даулы мәселелерді шешудің құқықтық механизмдерінің жетілуі, азаматтық қоғамды дамыту, жаһандандудың ықпалымен алыстың жақындап, арақашықтықтардың азаюы, әлеуметтік-мәдени қатынастардың жиілеуі, адам құқы, сөз бостандығы, ар-ұждан мен наным-сенім еркіндігі және т.б. әлемдік деңгейдегі соны өзгерістер мен жаңаша түсініктерге жол ашты. Халықтар ендігі жерде әлемнің мультимәдениеттілігін аңғарып, бұндай жағдайда бір-бірінің пікірін, бұрыннан қалыптасқан наным-сенімі мен көзқарастарын, салт-дәстүрі мен ғұрыптарын, өзіндік дүниетанымы мен құндылықтарын жат көріп жатырқамай, мүмкіндігінше құрметтеу керектігін, өзімен өзің оқшауланбай, ойда, пікірде, көзқараста ашықтық қажеттігін түсіне бастады. Сондықтан да бүгінгі күні бірқатар салаларда жиі естілетін сөздің бірі толеранттылық болып отыр.

Қазіргі жаһандасу кезеңінде түрлі қоғамдар арасындағы толеранттылықтың белең алып келе жатқанын көріп отырмыз. Дегенмен де, бұл ұмтылыстың әлі де толық жоғарыда айтылған анықтамаға сай толеранттылыққа айналуына біраз еңбек сіңіруіміз керек.

Толеранттылық мәселесін елбасымыз Н.Ә.Назарбаев ерекше атап көрсетті: «Біз әркімнің ар-ұжданы, абыройы мен беделі қадірленетін,

мәртебелі мораль, этикалық негіздер мен рухани құндылықтар ірге тепкен қоғам құруымыз», - деді және осы бағытта Қазақстан халықтарының ассамблеясында біршама игі істер атқару үстінде. Бұл істердің негізінде елбасымыздың ұлтаралық мәселелер жөніндегі ішкі және сыртқы саяси бағдарламалары негіз болып отыр.

Тілдік толеранттылық өзге тілге деген құрмет көрсету, ел алдында сөз сөйлейтін елбасымыздан бастап, саясаткерлер мен зиялы қауым өкілдерінің, ұлт жанашырлары мен қарапайым халықтың айтылымдарында өзгеге деген сыйластық, тілге деген құрметі жатады [4].

БАҚ саяси өмірдің ажырамас бір бөлігіне айналды. Сонымен қатар демократиялық институттардың даму шамасына қарай мемлекеттік саясаттың азаматтық, тұрақты дінаралық және этносаралық келісім, ұлттық бірлік сияқты маңызды салаларында ақпараттық ресурстардың ықпалы өсіп келеді. Этносаралық қарым-қатынастарды реттеуде БАҚ-тың рөлін байыптау қажеттілігі қоғамдық-саяси қайта құрулармен, жаңа тәуелсіз мемлекеттердің этномәдени кеңістігіндегі өзгерістермен байланысты болды.

Ал саяси дискурста, БАҚ, саясаткерлер арасында қаншалықты толеранттылық сақталған деген сауал әркімді болса да алаңдатпай қоймайды. Ал енді осы толеранттылық атап айтқанда тілдік толеранттылық саяси дискурста қалай сақталған деген сұраққа келетін болсақ, ойымыз екі жікке айырылады. Бірі- саяси дискурста толеранттылық сақталған деген пікір болса, екіншісі- сақталмаған. Сөзіміз дәйекті болуы үшін кейбір саясаткерлердің айтылымдарына тоқтала кеткенді жөн көрдік.

Халықтың наразылығын тудырған экс-министр Серік Әбденовтың неліктен әйелдердің зейнетақыға шығу жасын ұзарттыңыз деген сұраққа *«патамушта патамушта»* деген жауабы ғаламтор желілерін дүр сілкіндірді. Халық арасында «Әбденов сияқты азаматтар халықтың пікірімен санаспайды. Себебі, мемлекеттік маңызы бар сұрақтарға «сондықтан да, сондықтан да» деп жауап береді» деген пікірлер қалыптасты.

Партия лидері Гани Касымов Қазақстанға Ресеймен Украина және Крым арасындағы мәселе шешілместен бұрын ешқандай келісімшарт жасамауға шақырады. Саясаткер Украинаны егемен ел және БҰҰ-ның мүшесі екенін, ішкі мәселелерін ешкімнің қатысуынсыз-ақ шешетінін ерекше атап көрсетті: *«Я считаю, что они и сами могут решить их внутренние проблемы, которые не касаются России. Тем не менее, сейчас Российская Федерация ставит мир на грань мировой войны, их действия носят кабальный характер. Они в одностороннем порядке присваивают себе право вводить войска в дружественное государство, нарушая нормы международного права»*.

Америка қоғамында мемлекет немесе белгілі бір аймақ тұрғындарының ғылыми-негіздеме сипатқа бағытталған пікірі жиі қолданылады. *Repeated suggestions by the White House and friendly commentators that the news media's selective displays of terrorist attacks in Iraq are warping American public opinion are belied by the U.S. State Department's own recent Country Report on Human*

Rights Practices for Iraq. «Американское общественное мнение» (American public opinion).

«Егер біз өз отанымыздың нағыз патриоттарымыз десек, егер шынында дағдарыстан шыққымыз және халыққа жақсы өмір бергіміз келсе, біз қиындықтарға баруымыз және оларға шыдауымыз керек. Осыдан 50 жыл бұрын, нацистік Германияға қарсы соғыс кезінде, Ұлыбританияның Премьер-министрі Уинстон Черчилль өз халқына жолдаған ТӘУЕЛСІЗДІК СТРАТЕГИЯСЫ 35 үндеуінде: «Бұл барлығымыздан құрбандықты талап ететін ауыр да қиын соғыс болады, бірақ бізде басқа таңдау жоқ» деп турасын айтты. Ол жеңіс үшін соғыста ауыр қайғы мен азап шегу қажет болатынын халықтан жасырмады. Қазақстан саяси тәуелсіздігін алды. Бірақ біз енді экономикалық дербестігіміз үшін күресудеміз. Сондықтан да мен Сіздерге ақтарыла ашық айтамын, Қазақстан азаматтарының тікелей әрқайсынан, бірінші кезекте Сіздер мен бізден анағұрлым артық күш салу талап етіледі». Жоғарғы Кеңесте сөйлеген сөзінен, 9 маусым 1994 жыл.

Зерттеушілер ұлттық тілдің басқа да қосалқы жүйелерінде жоқ қандай да бір фонетикалық, морфологиялық және синтаксистік құбылыстарды саяси мәтіндерде табу мүмкін емес деп көрсетеді. Бұл таң қаларлықтай жайт емес, өйткені, халықтың түсінігіне ие болу үшін, саясаткерлер жалпыға түсінікті тілде сөйлеуі керек. Саяси тілдегі құбылыстардың көпшілігі лексикалық-фразеологиялық деңгейге және лексикалық-стистикалық құбылыстарға жатады. Міне, сондықтан да саяси дискурстың лексикалық ерекшеліктері ерекше зерттеуді талап етеді [5].

Көпшілік алдында сөз сөйлейтін саясаткерлер олардың сөздері белгілі бір адамдар тобы немесе жеке дара тыңдаушыға емес, қалың тыңдарманға арналатынын ескереді. Сондықтан саясаткерлердің баяндамалары жеке санадан ажыратушы белгілі бір ерекшеліктер кешеніне ие көпшілік санаға әсер ететіндей құрастырылады:

Көпшілік сана эмоционалдық коммуникацияға тез беріледі, оған рационалды дәлелдер шамалы ғана әсер етеді.

Көпшілік сана – өзі нені естігісі келетін нәрсені ғана еститін зейінсіз әңгімелесуші.

Осыдан түсінетініміз, топқа рационалды әсер етуге қарағанда, эмоционалды әсер ету тиімдірек екен. [6].

Нақты бұл ереже көптеген заманауи саясаткерлердің вербалды коммуникациясының негізінде жатыр. Мысалы, АҚШ президенті Барак Обама жұртшылық алдында өте эмоционалды, позитивті көңіл-күйде сөйлейді. Оның баяндамалары өте салғырт аудиторияны да жігерлендіріп жібере алады, бұл баяндамалар халықтың естігісі келетін уәделер мен фразалардың негізінде құрастырылады, бұл, әлбетте, көпшілік санаға тиімді әсер етеді. Обама адамдарды тұрғын үймен қамтамасыз етуге, орта топты қолдауға және білімді қолжетімді етуге уәде береді. Қаржылық дағдарыс жағдайында бұл уәделер өте өзекті екенін ескерген жөн, бірақ, керісінше жағдайда да олардың еш ерекшелігі болмас еді. Президенттің сөзінде халықты жарқын болашаққа

жетелеу, «американдық арманды» жандандыру сияқты абстрактілі уәделер айтылған болатын:

«This is our time – to put our people back to work and open doors of opportunity for our kids; to restore prosperity and promote the cause of peace; to reclaim the American Dream and reaffirm that fundamental truth – that out of many, we are one; that while we breathe, we hope, and where we are met with cynicism, and doubt, and those who tell us that we can't, we will respond with that timeless creed that sums up the spirit of a people».(«Obama acceptance speech» «The Guardian» November 5,2008). – «Бұл адамдардың жұмысын қайтарып беретін және өз балаларымызға барлық мүмкіншіліктерді туғызатын заман; өркендеуді қайта жандандырып, бейбітшілікті қолдайтын, американдық арманды қайтарып, біздің бір екенімізді растайтын кезең; соңғы жүрек қағысына дейін біздің үмітіміз еш үзілмейді; бұған сенбейтіндерге, арсыздық және күмәнмен бетпе-бет жүздескенде, біз халықтың рухын біріктіретін сеніммен осының бәріне төзе алатынымызды айтамыз».

Аутентикалық мәтіндерге жүргізілген талдау нәтижесінде (саяси қайраткерлердің, Барак Обаманың, Джордж Буштың мақалалары мен баяндамалары) біз саяси дискурстың келесі ерекшеліктерін анықтадық:

1. Эвфемизмдер,
2. Метафоралардың болуы,
3. Саясат жарысты білдіретіндіктен, спорттық терминдердің қолданылуы,
4. Бірінші жақ есімдіктерінің пайдаланылуы (*we, us, our*), бұл жерде саясаткер өзін халықпен, елімен теңдестіреді, яғни, ол – олардың барлығы бір екенін көрсетеді,
5. Қарсыластарының немесе дұшпанының әрекеттерін сипаттау және бағалау кезінде теріс коннотациялы лексикалық бірліктердің пайдаланылуы.

Ұлыбританияның ХХ ғасыр премьер-министрлерінің, ХХ ғасырдың АҚШ президенттерінің және федералдық президенттер мен ҚР президентінің және ҚР Премьер-Министрлерінің қоғамдық сөздеріне өткізген біздің когнитивтік-дискурсивті талдауымыз саяси дискурстың когнитивтік аспектілерін анықтауға көмектеседі.

Мәселен, саяси тілдің танымдық-дискурстық талдауының негізінде біз американдық және қазақстандық саяси дискурсты біріктіретін және кейбір ұқсастықтарды орнатуға мүмкіндік беретін мынадай когнитивтік аспектілер анықталды:

- 1.Қаратпа.
- 2.Эмоционалдылық.
- 3.Сөз стратегиялары.
- 4.Мақсатқа бағытанушылық.

Әдебиеттер

- 1.Гершунский Б.С. Толерантность в системе ценотно-целевых приоритетов образования // Педагогика. – 2002. – №7.

2.Медведев Н.П. Толерантность и образование: грани соприкосновения // Качество образования как социальная проблема: Материалы научной конференции. – Ставрополь, 2002.

3.Нұрсейітова Х.Х. Медиялық дискурс мәселелері. – Алматы, 2002.

4.Краткий словарь терминов лингвистики текста//Лингвистика текста/ Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. VIII. – Сост., общ. ред. и вступ. ст. Т.М. Николаевой. – М.: Прогресс, 1978.

5.Ахатова Б.А. Политический дискурс и языковое сознание. – Астана, 2006. – Прогресс, 1978.

6. Ван Дейк Т. А. К определению дискурса ,1998.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ

Каирбекова Багжанат Дындарбеккызы

доктор педагогических наук, профессор ИнЕУ,

ИқсатӘйгерім, Кулибанова АнельЕрмековна, Кусаинова Толкын

Утеуовна, Куанышбаева Анель, Толеутай Гульназ

магистранты ИнЕУ г. Павлодар

Изучение истории педагогической науки позволяет выделить различные подходы к определению сущности профессионального поведения будущего специалиста вуза. В основе каждого из них заложен определенный образец – представление о том, что такое образованный человек. Этот образец задает содержание образования, его цели и задачи, формы и методы обучения, а также определенные требования к личности будущего специалиста и его профессиональному поведению.

Задолго до введения термина «деонтология» некоторые нормативные требования к профессиональному поведению педагогов формировались философами и педагогами, исходя из конкретной социально-исторической ситуации. Сложившийся в данном обществе политический строй, социально-экономические отношения, национальные и религиозные традиции во многом определяли содержание и цели системы образования и, соответственно, те или иные требования к педагогу, к его профессиональному поведению.

Ценные мысли об искусстве воспитания, о личности педагога и о культуре его профессионального поведения берут свое начало у известных мыслителей древнего мира и своими корнями уходят вглубь веков.

Более отчетливо требования к педагогу, к учителю начали формироваться в период, когда были заложены основы содержания и формы организации классического образования, что повлекло за собой соответствующие требования к личности педагога. Так, в эпоху Возрождения (XV-XVI вв.) в образовании нашло свое выражение процесс гуманизации, отказ от суровой палочной дисциплины, столь характерной для средневековой школы [98]. Педагогические идеи в этот период связаны, прежде всего, с осознанием значимости живого интереса учащихся к знаниям. Одним из

следствий этих процессов явилось зарождение основных принципов дидактики.

Наиболее ярко и полно эти педагогические идеи выразил Я.А. Коменский (1592-1670гг.) – великий чешский педагог, обосновавший в своей всемирно известной «Великой дидактике» идеи «школы родного языка», принципы природосообразности образования и воспитания. По мнению ученого, образование только тогда имеет ценность, когда благотворно влияет на нравственность воспитанников: «ученость без добродетели – все равно, что золотое кольцо в носу у свиньи» [99]. Это во многом обязывает педагога в его взаимодействии со своими воспитанниками.

Особое значение для становления современной педагогической деонтологии имеет труд французского мыслителя Жан-Жак Руссо (1712-1778) «Эмиль, или о воспитании», в котором он утверждает, что искусству воспитания следует учиться. Учитель, по мнению Руссо, должен быть лишен человеческих пороков и в нравственном отношении стоять выше общества, обращал внимание на талант и способности, которыми должен обладать учитель. В этом трактате Ж.Ж. Руссо изобразил идеального воспитателя, который пытается вылепить личность ученика по своему образу и подобию.

В унисон педагогическим идеям Ж.Ж. Руссо звучат мысли швейцарского педагога и публициста Иоганна Генриха Песталоцци (1746-1827), который активно пропагандировал идеи, заложившие начало гуманистической педагогики, выступал против муштры, зубрежки и насилия, царивших в школах того времени. Популяризатором идей Песталоцци был яркий представитель немецкого Просвещения Адольф Дистервег (1790-1866гг.). Мастерство учителя виделось ему в хорошем владении своим предметом, постоянной работе над собой, в выработке практических педагогических умений и навыков. А. Дистервег сформулировал четкие требования к учителю, который обязан: в совершенстве владеть преподаваемым предметом; любить свою профессию и детей; постоянно заниматься самосовершенствованием; быть гражданином и отстаивать прогрессивные убеждения; быть бодрым, энергичным, волевым, оптимистичным, строгим, требовательным, справедливым.

Как мы наблюдаем, требования к учителю, отраженные в трудах вышеназванных просветителей, соответствовали общим гуманистическим идеям и морали того времени.

Личность учителя всегда была в фокусе внимания и русской педагогической культуры. Уже в регламентах М.В.Ломоносова, наряду с идеями организации учебного процесса, выдвигались требования к личности учителя, а вне официальных текстов встречаются подобные рассуждения в более ранних источниках, например у Симеона Полоцкого. Духовно-личностный аспект в походе к учителю отражает специфику русской культуры, которую всегда отличали духовная напряженность, нравственный поиск, неприятие технократического понимания человека. В отношении к

учителю утверждалась мысль о том, что для педагога более важно, какой он человек, какими знаниями он владеет (Л.Н.Толстой).

Значительный вклад в развитие педагогической деонтологии внесли труды русских демократов XIX века А.И. Герцена, Н.А. Добролюбова, Н.Г. Чернышевского. Считая гуманизм и разумность важнейшими принципами воспитания, они требовали от педагога глубокого уважения прав и достоинства ребенка, предоставления ему свободы и самостоятельности при разумном руководстве его действиями.

Большой вклад в развитие педагогической деонтологии внес К.Д.Ушинский (1824-1870гг.). По мнению Ушинского, учитель должен иметь глубокие знания, твердые убеждения, искренне любить детей, быть практическим психологом. Он призывал изучать закономерности, из которых вытекают нормы профессионального поведения педагога. Студентам педагогических институтов, считал Ушинский, необходимо не только отрабатывать средства педагогической техники, но и производить определенные действия на практике. Затем всем вместе обсуждать ошибки и удачу своих коллег и тем самым приходиться к определенным выводам. Для преподавателя необходим поиск каждодневный, проигрывание различных педагогических ситуаций в уме, подбор тех или иных средств в системе педагогического мастерства для разрешения проблемы.

Все это сыграло определенную роль в формировании облика учителя, сопряженного с развитием школьной системы

В связи с тем, что одной из задач нашего исследования является выявление историко-педагогических предпосылок актуализации проблемы, которой посвящено наше диссертационное исследование, свой ретроспективный анализ мы начали с истории возникновения школ как социальных институтов общества.

Таковыми первыми школами в Казахстане являлись мектебы (начальные мусульманские школы) и медресе (религиозные учебные заведения средне-высшего типа, которые функционировали на территории Казахстана ещё в период раннего средневековья (VII-VIII-м вв.). Крупные медресе имелись в г. Отраре, Исфиджабе, Таразе, Сайраме, Туркестане и др. Однако, истоками зарождения системы образования в полной мере выступают педагогические идеи саков и гуннов, древнетюркские письменные памятники, наследие Аль-Фараби и других представителей Арабского средневековья, творчество просветителей эпохи Казахского ханства. Сюда входит и казахская народная педагогика, как органичный синтез педагогических идей с традициями и обычаями, в которых отражаются творческий опыт народных масс, правила, нормы и принципы поведения человека. В соответствии со своеобразными особенностями социально-экономических, культурно-исторических, природно-климатических условий у казахов-кочевников сложились свои требования к обучению и воспитанию детей и молодежи, а, следовательно, и к народным дидактам.

Археологические исследования на территории современного Казахстана свидетельствуют о том, что кочевые племена казахской степи были не только воинами и скотоводами, но и воспитателями. В воспитании детей широко использовались все детские жанры устного народного творчества: сказки, легенды, шежиры, благословение, клятва, напутствие, айтыс (песенные состязания) и др.

На всех присоединенных к России казахских территориях открывались учебные заведения общероссийского типа, где обучались дети русского населения. Учащихся казахов в этих школах было очень мало.

До начала 70-х годов 19 века на территории Казахстана не существовало особых правительственных органов, ведавших вопросами народного образования.

Школ для казахских детей было немного. Различие в типах школ объяснялось общим состоянием культурного развития населения, его составом, наличием педагогических кадров, а также отсутствием одной, общепринятой системы школьного образования не только для казахского населения, но и для других национальных меньшинств царской России.

Литература

1 Кертаева К.М. «Рахат» мектебі; жаңа ғасырға – жаңа мектеп. – Павлодар, 2005. – 298б.

2 Коробова Е.В. Формирование деонтологической готовности студентов диссер. к.п.н., М., 2001. 178 с.

3 Левитан К.М. Основы педагогической деонтологии. Екатеринбург, 2002. - 234 с.

4 Слостенин В.А. Формирование социально-активной личности учителя // Советская педагогика. - 1981. – с.78-85.

5 Шиянов Е.Н. Образование и культура // Педагогика. - 1997. - №5. - с.9-18

6 Назаров И.Ф. Стать воспитателем. - Алма-Ата, 1988. 189 с.

7 Шнибекова Э.И. Профессиональная этика в работе учителя. - Алма-Ата, 1987.149 с.

8 Чернокозов И.И. профессиональная этика учителя. - М., 1988. 167 с.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КАЧЕСТВА СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ

Кариев Адлет Дюсембаевич

аспирант 1 курса по направлению 44.06.01 Образование и педагогические науки (Общая педагогика)

Приамурский государственный университет имени Шолома-Алейхема,
г.Биробиджан

Профессия учителя – самая почетная и уважаемая. Учитель начальных классов вливает в каждого ученика яркий луч знаний, учит пониманию жизни, формирует знание об окружающей среде, тайн природы, пробуждает интерес к знаниям. Ребенку, впервые переступившему порог школы, учитель начиная с того как держать ручку, учит чертить палочки, из букв составлять слова, читать, считать. Открывая перед ним сокровенные тайны книг, двери к знаниям, пробудив в его разуме интерес к знаниям. Поэтому первого учителя помнят очень долго.

Разумеется, кроме первого учителя на пути у ученика встречаются еще много учителей. Среди них есть такие которые оставляют яркий след в сознании ребенка.

Настоящим учителем называют того, который нашел путь к сердцу и сознанию своего ученика.

Успешность работы учителя зависит от четкого понимания целей и задач учебной и воспитательной работы. Учитель занимается воспитанием детей, дает им всесторонние знания, формирует у них взгляды на жизнь, развивает мировоззрение, воспитывает любовь и интерес к обществу и труду.

Для того, чтобы удовлетворять растущие из года в год потребности учащихся, учитель должен идти в ногу с постоянно меняющимся временем.

Современные учителя не должны ограничиваться знаниями, полученными в институте. В народе получило распространение крылатое выражение: тот считается учителем, который сам непрерывно учится, как только он прекращает учебу он перестает быть учителем. С развитием научных взглядов, с обоснованием гипотез и превращением их в теорию, с раскрытием, увеличением новых научных фактов и законов растут и требования, предъявляемые к учителю.

Когда говорят, что учитель – это главный человек в школе, имеют ввиду его различные личностные качества с помощью которых он обучает детей. Одно из них – это любовь к детям.

Об этом ранее писали многие ученые-педагоги. К примеру, великий французский мыслитель и педагог Ж.Ж.Руссо (1712-1772), швейцарский педагог И.Г.Песталоцци (1746-1827), выдающийся педагог советской эпохи А.С.Макаренко (1888-1939) отмечали, что преданное отношение учителя к своей работе показывает его любовь к детям. Ж.Ж. Руссо в своем романе «Эмиль или о воспитании» писал: любите детский возраст, будьте

внимательны к играм, ярким чувствам. А.С.Макаренко неоднократно отмечал, что необходимо связывать любовь к детям с требовательностью. А В.А.Сухомлинский писал: «... постоянное общение с детьми повышает любовь и доверие к человеку».

Успешная деятельность учителя в определенных обстоятельствах зависит от любви к детям. Доброжелательное отношение к учащимся, заботу и уважение к ним, с педагогической точки зрения, необходимо уметь сочетать с предъявлением требований.

Для того, чтобы быть учителем одной любви к детям недостаточно. Освоение профессии учителя зависит от способностей, интересов и склонностей отдельного человека. Конечно же особенности отдельной личности зависят от его самостоятельной деятельности.

Любовь к детям нельзя понимать однобоко. И.Алтынсарин писал: «Учитель должен сотрудничать с детьми: если ученики что-то не освоили по изучаемой теме, учитель не должен обвинять в этом учеников, в этом он должен винить себя, потому что он чего-то не донес до их сознания».

По-нашему мнению, любовь к детям понятие широкого значения. Это, прежде всего, стремление учителя через любовь к своей профессии как можно больше дать информации ученикам по своему предмету, довести до сознания ребенка научные основы. Также это способ влияния на учащихся через порождение внутренних потребностей к усвоению знаний.

Психическое свойство личности показывающее результат определенной деятельности называется способностью. Развитие способности зависит от признака. Признак это анатомо-физиологические изменения, зарождающиеся внутри нервной системы. Это не психические свойства, это только причина для развития способностей. Если у человека даже присутствуют признаки, способности самостоятельно не развиваются. Поэтому развитие способностей зависит не только от признаков, а зависит от выполнения определенной деятельности. Именно поэтому результативность деятельности связана с несколькими взаимодополняющими и взаимосвязанными способностями.

В психолого-педагогических исследованиях (Ф.Н.Гоноболин, Н.В.Кузьмина, И.В.Страхов, В.А.Сластенин, А.И.Щербаков и др.) рассматриваются следующие виды педагогических способностей:

- Дидактические способности
- Академические способности
- Перцептивные способности
- Речевые способности
- Организаторские способности
- Коммуникативные способности
- Конструктивные способности
- Практические способности

Дидактические способности – конкретные умения учителя доступно, ясно, выразительно, убедительно и последовательно излагать учебный

материал, умение правильно определять навыки деятельности, повышать интерес к своему предмету, развивать познавательную активность и мышление.

Академические способности – способности учителя знать особенности преподаваемого предмета (математика, физика, химия, биология, история и т.д.). характерной особенностью данных способностей является знание учителя своего предмета в соответствии с развитием науки, умение самостоятельно проводить исследования.

Перцептивные способности – проявляются в умении проникать в духовный мир обучающихся, педагог безошибочно определяет психическое состояние учащихся во время урока (обижен ли, насколько готов к уроку или не готов и т.д.).

Речевые способности (экспрессивные) – умение с помощью речи доходчиво довести свои мысли и чувства. Для учителя это очень важные способности.

Организаторские способности – умение подготовить учащихся к уроку, к восприятию нового материала, уметь правильно организовывать детей и руководить ими, объединяя задачи обучения и воспитания, давать детям направление, побуждать их к самовоспитанию, умение работать с родителями, превращение классного коллектива в орудие педагогического влияния на учащихся, умение учителя организовать свою работу.

Коммуникативные способности – умение устанавливать с учащимися целесообразные отношения, совершенствование педагогической этики.

Конструктивные способности – поиск эффективных путей решения учебных и воспитательных задач, определение содержания видов и методов учебной и воспитательной работы, подходить к своей работе с большой ответственностью, умом и рассудительностью.

Практические способности – заинтересовать учащихся дополнительными не имеющими отношения к своему предмету занятиями, это может быть спортивные или интеллектуальные игры – шахматы, шашки, художественное искусство, изобразительное искусство.

Щуркова Н.Е.[1], отмечает, что если исходить из сущности содержания профессии учителя, то первое основное и личностная черта, это интерес к жизни. Влияние этой личностной черты на содержание и характер работы педагога чрезвычайно сильное и тем более сильное, что оно незаметно даже самому педагогу интерес к человеку как таковому. Под ним подразумевается такое общее отношение к человеку как феномену в системе живых организмов на земле. Когда внимание к разного рода личностным проявлениям «Я» человека связано с познанием человеческой души, с уважением индивидуальности, с признанием права человека на особенности и не сходство с другими людьми и когда в отношении к человеку сохраняется ценностная позиция вне зависимости от конкретных характеристик данного человека. Если педагогу интересен человек как таковой, решается или снимается целый ряд проблем. интерес к культуре. Как личностная

характеристика он с одной стороны является условием успешной профессиональной деятельности педагога, а с другой стороны эта черта личности развивается в процессе воспитания. Интерес к культуре у педагога означает не только собственное ознакомление с фактами развивающейся мировой культуры, не только личное оценивание происходящего в культуре, но непременно целенаправленное приобщение детей к аналитической работе ума в оценивании культурных продвижений, либо падении их.

По мнению Столяренко А.Д. [2], профессионально важные качества учителя, обеспечивающие успешное педагогическое общение и взаимодействие учителя с учащимися.

- наличие потребности и умений общения, общительность, коммуникативные качества.

- способность эмоциональной эмпатии и понимания людей,

- гибкость, оперативно – творческое мышление, обеспечивающее умение быстро и правильно ориентироваться в меняющихся условиях общения, быстро изменяет речевое воздействие в зависимости от ситуации общения, индивидуальных особенностей;

- умение ощущать и поддерживать обратную связь в общении; умение управлять собой, своим телом, голосом, мимикой, умение управлять настроением, мыслями;

- способность к спонтанности (неподготовленной коммуникации);

- умение прогнозировать возможные педагогические ситуации, последствия своих действий;

- хорошие вербальные способности; культура, развитость речи, богатый лексический запас;

- способность к педагогической импровизации;

- умение применять все многообразие средств воздействия (убеждение, внушение), применение различных приемов воздействия (приспособление и пристроек).

Таким образом, современный педагог должен быть человеком, освоившим литературное и научное словарное богатство родного языка, интеллигентом впитавшим в себя духовные блага своей нации и всего мира.

Литература

1. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 576 с.

2.195 Столяренко А.Д. Психология делового общения и управления. – М.: Изд-во: «Феникс», 2005. – 409 с.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ ҮДЕРІСІНІҢ МАҢЫЗЫ

Жұрымбаева Айгул Глеухановна

К. Бозтаев атындағы Жалпы білім беретін орта мектеп. Аягөз қ.

«Мен кіммін?», «Кім болғым келеді?», «Кімге ұқсағым келеді?», «Өзім туралы не білемін?», «Өзім туралы не ойлаймын?», «Өзімді қалай бағалаймын?», «Өзіме қарым-қатынасым қандай?», «Мені өзге адамдар қалай қабылдайды?», «Шынында да мен қандаймын?», «Адам өзінің ішкі әлемінен нені тануы тиіс, нені танудың қажеті жоқ?», «Өзімді қалай тануға болады?», «Адам үшін өзін-өзі танудың қаншалықты маңызы бар?», «Өзін-өзі тану қайда апарды, оның шегі бар ма?» және т.б. өзіне қатысты психологиялық, философиялық сауалдар әрбір жеткіншекті, жасөспірімді, ересек адамды мазаласа, халқымызды «Біз кімбіз?», «Не үшін өмір сүреміз?», «Өмірдің мәні неде?», «Біздің басты адами бағыт-бағдарымыз қандай болу қажет?», «Болашақ ұрпақ үшін алған бағытымыз дұрыс па?» деген тіршіліктің мәңгілік сауалдары мазалауда. Және әрбір адам осы сауалдарға жауап іздеу барысында ұшы-қиырсыз жаңа сауалдар тізбегіне жолығады. Олай болса, осы аталған сауалдардың ішінен көптеген сұраққа жауап бере алатын «Өзін-өзі тану дегеніміз не, оның жауабы бар ма? - сауалына жауап іздеп көрмекшіміз.

Өзін-өзі тану мәселесі қазақ ойшылдарының рухани мұраларында нақты айшықталған. Қазақ қоғамындағы тұлға руханиятының түп тамырын зерделеген дана бабаларымыз Абай Құнанбаев пен Шәкәрім Құдайбердиевтің «Толық адам» қағидасы бүгінгі қазақ әлемінің биік межесі болып табылады. ХХ ғасырдың алғашқы ширегінде Әлихан Бөкейхан мен Ахмет Байтұрсынов бастаған қазақ оқығандарының руханият саласындағы іргелі еңбектері мен ізденістерінде алдыңғы тарихи жағдайымыздағы тұлғаны жаңа тұрпатты тұлғалық келбетке ізерлей ілгерлету мәселелеріне көп көңіл бөлінді. Замана ағысында орын алған саяси үдерістер бұл құндылық ілімдер ағынын тура жетпіс жылға тоқтатты. Қазіргі қазақ қоғамы сол құндылықтар дүниесі мен әлемдік ауанды қамтыған гуманистік идеямен айқындалған ашық қоғам теорияларымен астастыра қабылдау үдерісін бастан өткеруде. Қазақстандық барлық деңгейдегі тәрбие һәм білім жүйесі Ұлы даланың заңғар тұлғаларын қалыптастыру жолында игі ізденістерді біртіндеп жүзеге асыруда. Бұл үдеріс кедергісіз өтуде деп айтуға әлі ертерек.

Кеңестік дәуірдің тұлғаны қалыптастыру дәстүрі сол заманның идеологиялық негіздемесі негізінде қалыптастырылды. Қазақтар сияқты ұлттық республикаларда тұлға санасының екі айырылу үдерісі орын алды. Алдымен қасаң әрі шектеулі қалыптағы кеңестік жалаң дәстүр және келесі тектілік код арқылы берілетін ұлттық тұлғалық қалыптасу іздері арасындағы қайшылық туындады. Бұл мәселе бір ұлттың өз ішінде бірнеше саналық-руханилық және тәрбиелік астардағы адамдар топтарын өмірге әкелді. Тек адамның ішкі дүниесі ғана ұлттық қалпына сай түсінетін және соған сай тұлғалық қалыптасу жолын аша алатын тетіктер жабық қалды. Тұлғаның өзін-

өзі тануы кеңестік екі тілдік сипаттағы қазақ топтары және ешқандай идеялар мен нұсқауларға мойын ұсынбайтын дара тұлғалар топтары арқылы көрініс берді. Соңғылары ұлттық тектілік кодын шығармашылықтары арқылы берді. Ұлттық ішкі сұраныстарға сай келетін туындылар халықтық тарих пен мәдениетті сақтап қалды. Кеңестік дәуірдегі «коллективизм» идеясы жеке тұлғаның қоғамда артық қабілет-қасиеттері арқылы танылуына жалпылама сипатта ғана мүмкіндік берді. Одан артық дүние большевиктік коммунизм идеясына кереғар деп ұйғарылды. Тоқ етерін айтсақ, тек ішінара эпизодты санатта ғана орын алған жекелеген фактілер тұлғанын өзін-өзі тану үдерісінде қас-қағым сәт болып қана қала берді. Тұтас қоғамдық санаттағы тұлғалық өзін-өзі тану үдерісі жоққа шығарылды.

Қазіргі әлемдік қауымдастыққа батыл енген қазақстандық қоғам төл тұлғаны қалыптастыру мен оны индивидтің өзіне сездірту мен таныту және оны тәрбие құралы ретінде басшылыққа алу ісіне жете көңіл бөлуде. Мықты адамдар қоғамы мықты мемлекет пен қоғамды қалыптастырады және оны ілгерлетеді. Бұл заңмен жазылмаған ақиқат дүние. Әрбір мемлекет болсын болмас ұлттық шеңбердегі қоғам болсын тұлғалы қоғамға деген ізденіс жолын еш уақытта тоқтатпаған. Мәселе біреу, ол бәсекеге қабілетті, уақыт сындарына төтеп беретін ұрпақты қалыптастыру, соған жету болмақ.

Сыртқы жақын және қашық әлемде кең уақыттық шеңберде жарық көрген немесе заманында танымал болған, сондай-ақ белгілі бір кеңістікке болмаса халықтарға ықпал еткен «өзіндік тұлғатануға қатысты» ізденістер бүгінгі қазақстандық ғылым жүйесіне таныс және сол бағытта отандық ізденістерге жол ашуда. Біздің мақаламыздың да басты ұстанымы сол ізденістердің мол қоры ішінен адамгершілік пен парасаттылыққа негізделген қоғамның тізгінін ұстар жеке тұлғаның бар болмысын ашуға және оның қалыптасуына ықпал ететін авторлық еңбектер мен ізденістерді зерделеу болып табылады.

«Өзін-өзі тану» ұғымына ғылыми айналымда әр түрлі түсініктер берілген. «Өзінді-өзің танып біл» - бұл Сократ философиясының қайнар көзі мен кредосы болса, И.Кант бойынша «Өзін-өзі тану – адамзат ақылының басы», ал Г.Лессинг бойынша, «ортасы» болмақ.

С.Л.Рубинштейн: «Өзін-өзі тану - өзінің әлемге және басқа адамдарға қатынасы туралы есеп беру» - десе [1], Спиркин А.Г.: «Өзін-өзі тану - адамның өз әрекеті мен оның нәтижесін, ойын, сезімін, моральдық келбеті мен қызығушылығын, идеалдары мен мінез-құлық түрткілерін сезінуі және бағалауы, өзін және өмірдегі өз орнын тұтастай бағалауы» - десе [2, 148-149 б.], В.Г.Маралов: «Өзін-өзі тану – өзінді, өз мүмкіндігіңді және белсенді қасиеттеріңді, жеке тұлғалық, интеллектуалдық ерекшеліктеріңді, мінезіңді, өзінің басқа адамдармен қатынасыңды тану үдерісі» - деген [3].

Ежелгі грек философы Фалес Милетский (б.э.д. 625-547ж.): «Не қиын?» «Өзінді өзі тану қиын, өзгелерге кеңес беру - оңай» - демекші, өзін-өзі тану қарапайым үдеріс емес, ол – өте күрделі үдеріс және субъективті маңызды міндет.

«Максимы и рефлексии» атты еңбегінде И. Гете «Өзінді-өзің қалай тануға болады? Өзінді пайымдау жолымен тану мүлдем мүмкін емес, ол тек қана іс-әрекетте ғана мүмкін. Міндетінді өтеуге тырыс, сонда ғана сен өзінде қандай қасиеттердің бар екендігін білесің» - деген екен [4].

Ресейлік философ П.С.Таранов «Бірде бір адам өмірінің соңына дейін танылмайды, о дүниелік болғаннан кейін тіпті» - деп өзін-өзі танудың оңай еместігіне тоқталса, Публий Сир «Ең маңыздысы сені өзгелердің кім деп қабылдауында емес, шынында да сенің кім екендігіңде» - деп өзін-өзі танудың мазмұнына тоқталса керек.

Тұрмыстық психология болса, өзін-өзі тануды өте қарапайым түсіндіреді. Ол «өзін-өзі тану өзіңнің мүмкіндігіңді толықтай қолдануға мүмкіндік береді» - дейді.

Жалпы адамның танымы сыртқы әлемді және өзін-өзі тануға бағытталады, өзін-өзі тану арқылы адам өмірдің мәнін түсінеді, тіршіліктің қуанышын сезінеді, тұлғалық қасиеттері жетіледі, дамиды.

Әрбір адам болмыста тіршіліктің, қоғамның заңдылығымен және өз заңымен тіршілік етеді. Адамның өз заңының интеллектісімен, қабілетімен, мінез-құлқымен, өзіндік пікірімен және т.б. анықталады да осыған сәйкес оның өмірлік траекториясы анықталады. Өмірлік траектория, ол – адамның адами-тұлғалық мүмкіндігі мен интеллектісінің шекарасы. Әрбір адамда өмірлік траекторияны таңдаудың екі нұсқасы бар: өз іс-әрекетін тұрмыс-тіршілік заңдылықтары туралы біліммен ұштастыру, екіншісі оларды мүлдем қабылдамау. Біріншісі өзіндік көріністі – мәдениеттен тапса, екіншісі мәдениетке қарсыласудан (нашақорлықтан, ішімдік ішуден, зорлық-зомбылық көрсетуден, терроризмнен т.б.) табады.

Объективті тұрмыс-тіршілік заңдарын қабылдай отырып тіршілік ететін адам табиғатпен, қоғаммен, тіпті өзімен-өзі үйлесімділікте (гармонияда) тіршілік етеді. Аталған үйлесімділік адамды «өмір сүру өнеріне» үйретеді. Бірақ осы үйлесімділік адамның өзін-өзі танымай мүмкін емес. Бірақ, өзінді-өзің тану да оңай үдеріс емес. Өзін-өзі танудың күрделілігі индивидуалды-субъективті ішкі әлемді танумен түсіндіріледі.

«Адам не үшін өзін-өзі тануы қажет?» өйткені *біріншіден*, адам биологиялық және әлеуметтік тіршілік иесі ретінде тіршілік пен қоғам заңдылығына сәйкес дамуы тиіс; *екіншіден*, адам өзін-өзі тану үшін материалдар жинақтау қажет, бұл жердегі материалдар дегеніміз – оның белгілі бір іс-әрекет барысындағы мінезі, эмоциясы, қабілеті, қылықтары, ақыл-ойы және т.б.; *үшіншіден*, да өзін-өзі тану міндетінің маңыздылығы, ол дегеніміз өзі туралы жинақталған кез-келген ой-тұжырым факт ретінде субъектіні өзгертеді, сондықтан өзін-өзі танудағы кез-келген қозғалыс өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі жетілдіруге жасалған қадам болып табылады.

Өзін-өзі тану объектісі мен субъектісі жеке индивид болып табылады.

«Өзін-өзі тану» ұғымы индивидтің «өзіндігін» бейнелейтін көптеген ұғымдармен байланысты өзіндік түйсік, өзіндік сезім, өзіндік қабылдау, өзіндік түсіндіру, өзіндік бағалау, өзіндік әрекет, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі

дамыту, өзін-өзі басқару, өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі бақылау, өзіндік тәртіп, өзін-өзі бекіту, өзін-өзі ұйымдастыру және т.б. Г.К.Чернявская «Трудный путь к самому себе» (СПб., 1994) еңбегінде аталған түсініктерді алғаш рет жүйелеуге тырысқан. Г.К.Чернявская ұғымдарды түсіндіру негізі ретінде әрбір адамның алдында тұрған И.Кант қалыптастырған маңызды сұрақтарды қояды [5,66].

«Менің ақыл-ойымның барлық қызығушылықтары (интеллектуалдық және практикалық)» - дейді И.Кант – келесі үш сұраққа біріктірілген:

1) «Мен не біле аламын?»

2) «Мен не білуге тиіспін?»

3) «Мен неменеге үміттенемін?» [6, 66 б.]. Осы сұрақтарға байланысты жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асырудағы ішкі қозғалысы когнитивті («Мен не біле аламын?»), мінез-құлықтық («Мен не білуге тиіспін?») және реттеушілік («Мен неменеге үміттенемін?») «блоктарына» бөлінген.

Когнитивті блоктың «Мен не біле аламын?» сауалына Г.К.Чернявская бір-бірімен байланысты өзіндік түйсікті, өзіндік бақылауды, өзін-өзі тануды, өзіндік бағалауды, өзіндік моделді жатқызса, мінез-құлықтық блоктың «Мен не білуге тиіспін?» сауалына өзіндік дайындықты, өзіндік білім алуды, өзін-өзі тәрбиелеуді және өзін-өзі дамытуды жатқызады, үшінші - «Мен неменеге үміттенемін?» блогына өзін-өзі бақылау, өзін-өзі реттеу және өзіндік тәртіп жатады.

Еркін іс-әрекет процесінде жеке тұлғаның өзін-өзі тану, өзін-өзі дамыту, өзіндік тәртібі жүзеге асырылады. Егер өзіндік іс-әрекетті шартты түрде аталған блоктардың фундаменті десек, осы блоктың аяқталуы болып тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы табылады. Олай болса, өзін-өзі жүзеге асыруы «өзіндік» ұғымын ашатын басты да жүйені құраушы негізгі категория деп тануға болады [5].

«Өзін-өзі жүзеге асыру» (самореализация) алғаш рет 1902 жылы жарық көрген «Философиялық және психологиялық» сөздікте берілген. Бүгінде аталған ұғым шетелдік әдебиеттерде «өзіндік мүмкіндіктерін жүзеге асыру» мағынасын береді. «Өзін-өзі жүзеге асыру» ұғымы адам туралы ғылым салаларының көпшілігінде қарастырылады. Ол философиялық-психологиялық әдебиеттерде өзіндік идеялары мен жоспарларының жүзеге асырылуы ретінде қарастырылады. Танымал американдық психолог А.Х.Маслоу бойынша, өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілік иерархиясында адамның таланты мен қабілетін ашуға және жүзеге асыруға деген ең жоғарғы тілегі (және мүмкіндігі). Сондай ақ, өзін-өзі жүзеге асыру өзін-өзі сезіну, өзін-өзі таныту деп те түсіндіріледі.

А.Я.Голубчиков индивидтің өзін-өзі анықтауының генетикалық циклында өзін-өзі тану, өзіндік жобалау және өзін-өзі жүзеге асыру түсініктерінің өзара байланысын бөліп қарастырады. Мұндағы өзін-өзі тану бірнеше міндеттерді шешуді көздейді: а) қаншалықты мен тектің (род) мәні мен идеалын толықтай бере аламын, б) жеке тұлға ретінде маған тән өзгешелік неде, в) менің ерекшелігім қайдан көрінеді? [7].

Өзін-өзі тану ерте балалық шақтан басталады да ақыл-ойдың дамуымен бірге ол да кеңейе түседі. Өзін-өзі тану үдерісі баяу дамиды, кейде тіпті адам оны сезінбеуі де мүмкін. Ең басында бала өзін физикалық әлемнен алшақтатуды үйренеді, ол әзірге оның денесінің құрамына ненің енетінін, ненің енбейтінін түсінбейді. Кейінірек ол өзін басқа мағынада, демек, әлеуметтік микротоптың мүшесі ретінде қабылдай бастайды. Бала санасында өзі әлеуметтік микроәлемнің орталығы, ал басқалар оған «қызмет етулері қажет» деп түсіндірілетін танымал балалық эгоцентризм көрініс береді. Жеткіншектік кезеңде өзінің психикалық қабілетін, мінезін, адами қасиеттерін демек, «Рухани - Мен» - ді сезіну басталады. Осы үдеріс ұрпақтың мәдени және адамгершілік мәселелерін шешуде көрінетін мәдени тәжірибені белсенді түрде меңгерумен стимулдандырылады. Жеткіншек өмірінде осы үдеріс «Мен қандаймын?», «Менде не дұрыс емес?», «Мен қандай болуым қажет?» сауалдарынан басталады. Осы кезеңде салыстыруы өзіне деген қанағаттанбаушылықты тудыратын және өзін өзгерткісі келуге апаратын саналы түрде қабылданған жеке тұлғалық идеал «Идеал - Мен» (Сверх -Я) қалыптасады. Осыдан барып өзін-өзі жетілдіру басталады [8].

Өзін-өзі тану – адамның өзіне басқа қырынан қарау, ішкі диалогтік принцип бойынша өзінің бір көзқарасын келесі даму үстіндегі көзқараспен қарсы қою. Өзін-өзі тану механизмі болып – рефлексия табылады. Өйткені өзін-өзі тану рефлексияның арқасында жүзеге асады. Өзінің «он бесінші қара сөзінде» Абай: «Егерде есті кісінің қатарында болғың келсе, күнінде бір мәртебе, болмаса жұмасына бір, ең болмаса, айында бір, өзіңнен өзің есеп ал! Сол алдыңғы есеп алғаннан бергі өміріңді қалай өткіздің екен, не білімге, не ахиретке, не дүниеге жарамды, күнінде өзің өкінбестей қылықпен өткізіппісің? Жоқ, не болмаса, не қылып өткізгеніңді өзің де білмей қалыппысың» [9]- деп, адамдарды өз ісі мен амал-қимылдарына сыншыл көз тастай білуге шақырады. Бұл өз-өзіне, өз әрекетіне талдау жасау өзін-өзі танып-білудің басты амалы.

Өзін-өзі танудың дамуы адамға өзінің ішкі әлемін танытады, ішкі жағдайды, мотивті, мақсатты, құндылықтарды және т.б. сезінуге апарды. Өзін-өзі тану – рационалды ғана емес, эмоционалды да үдеріс. Өзін-өзі тану нәтижесінде адам өзін-өзі анықтайды, өзі үшін маңызды қажеттіліктерді, құндылықтарды анықтайды, ал ол адамның «Менін» ашады.

Өзін-өзі тану өзін-өзі жетілдірумен, өмір мәнін іздеумен байланысты реттеушілік қызметті де атқарады. Жеке тұлға үшін сананың орны қандай болса, өзін-өзі танудың да орны сондай.

Өзін-өзі тану жеке тұлғаның дамуы үшін, іс-әрекетті тиімді жүзеге асыру үшін, әлеуметтік және табиғи ортаға бейімделу үшін, тиімді перспективалық өмірлік позиция мен стратегияны құру үшін де қажет [10].

Өзін-өзі танудың нәтижесі индивидтің өзі туралы ойларының жиынтығы «Мен бейне» немесе «Мен - тұжырымдамасы» (Р.Бернс). «Мен» тұжырымдамасы адамның басқалармен қарым-қатынас орнатуы, өзін-өзі жүзеге асыруы, тіршілікте өз орнын табуы негізінде қалыптасады (Сызба-1).

Олай болса, өзін-өзі тану адамның өзін-өзі тануына, өзінің ішкі әлемін, потенциалды және белсенді қасиеттерін, тұлғалық, интеллектуалдық ерекшеліктерін, мінез келбетін, басқалармен қарым-қатынасын тануға бағытталған іс-әрекеттің спецификалық формасы болып табылатын *танымның бір түрі*.

Өзін-өзі тану – өзі туралы білімді болу мен өзін-өзін басқарудың дағдысын дамыту. Өзін-өзі тану – әркімнің өзімен жұмысының бастамасы, өзіне ғана арналған қызметі. Сол бағытта адамның өзіне деген талапты күшейтуі, әлеуметтік кемелденуге ұмтылуы.

Өзін-өзі тану - адамның іс-әрекет барысында өзінің ішкі әлемін зерттеуі, түсінуі, сезінуі, тануы. Ол қабылдау, өз мінез-құлқын, қылығын, қобалжуын, іс-әрекет нәтижесін сезінген кезде жүзеге асырылады. Өзін-өзі тану тек қана адамзатқа ғана тән.

Сонымен, тұлғада жүретін - өзін-өзі тану, өзін-өзі көрсету, өзіне-өзі сену, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі іске асыру, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі қалыптастыру және т.с.с үдерістердің мәні мен маңызы өте зор. Және де әрқайсысы жекелей зерттеуді қажет ететін өте күрделі мәселелер.

Әдебиеттер

- 1 Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. М., 1957
- 2 Спиркин А.Г. Сознание и самосознание. М., 1972
- 3 Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития. М., 2002.
- 4 Гете И. Максимумы и рефлексии. М., 1995
- 5 Чернявская Г.К. Трудный путь к самому себе. М., СПб., 1994
- 6 Кант И. Соч. Т.3, М., 1964
7. Байлук В.В. Человеческое знание. Основы самопознания и самореализации личности. Книга первая. Основы самопознания личности. Екатеринбург, 2010
- 8 Головин С.Ю. Словарь практического психолога, Минск.: Харвест, 1998 г.
9. abai.kz ақпараттық порталы
- 10 Акмеологический словарь /Под общ.ред. А.А.Деркача. – М.:Изд-во РАГС, 2004, - 161 с.

АДАМГЕРШІЛІК-РУХАНИ ТӘРБИЕНІ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ІЗГІЛІКТІК-ЖЕКЕ ТҮЛҒАЛЫҚ ТҮРҒЫДАН КЕЛҮДІҢ НЕГІЗДЕРІ

Омарбекова Айкүміс Илиясқызы

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Өтегенова Эленора Жомартқызы

магистрант, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында: «елімізді одан әрі жанарту мен демократияландыру үшін

оқыту жастарға тек білім беріп қана қоймай сонымен бірге олардың әлеуметтік бейімделу үдерісінде пайдалана білуге үйрете отырып, оқыту үдерісінің тәрбиелік құрамдасын күшейту қажет» - деген болатын [1].

Бүгінгі таңда жеке материалды интеллектті дамытуға және жоғары қоғам жағдайына ұмтылу - күштің емес, әлсіздіктің белгісі. Тек қана жақсы мінез көрсету, адамның жақсы, мейрімді іс-әрекеттері адамның шынайы күші болып табылады. Шынымен, заманауи өркениеттің қолайлығының дамуына қарамастан, дүниеде тыныштық пен сенімділік жоқ. Бұның себебі адамның кесірлі іс-әрекеттері мен қылықтары болып табылады. Мысалы, заманауи дүниенің жаһандық мәселелері: экологиялық апаттар, қоғамдық-экономикалық дағдарыстар, террористтік актілер, ұлтаралық және дін аралық қайшылықтар. Сонымен қоса дағдарыс тек қана қоғам-экономикалық қатынастар мен экологиялық мәселелерден ғана көрінбейді, сонымен қоса тұлғаның ішкі дүниесінде өмір мәнін жоғалту, норкомания, суицид түрінде жеке тұлғалық дағдарыстарда кездседі. Бұл орайда мұғалім еңбегінің ұшан теңіз екендігі мәлім дүние.

Білім берудің мақсаты не болып табылады, егер біздің оқып жатқандарымыздың көбі сондай тез ұмтылып қала берсе? Бұл сұраққа жауап беретін болсақ, онда мынандай қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Қазір білім беруде мақсат пен басымдылыққа назар аудару керек. Әрине бұл жерде мұғалім еңбегі орасан зор. Заманауи білім беру үлкен көлемде ақпарат берсе де, ақылдың талаптарын әрен орындайды. Бір елемей отырғаны, ол – жүрек болып отыр. Шынайы білім ақылды, іс-әрекетті және жүректі біріктіру керек. Ой жүйесіндегіні жүрекпен терең сезіну қажет, ал одан соң дұрыс шешім дұрыс әрекет болуы қажет. Бұл білім берудің соңғы нәтижесі болып табылады.

Бұған дәлел, ұлы Абайдың астарлы әңгімесіндегі («ақыл сөздері» 17 сөз) онда Ерік, Ақыл және Жүрек Білімге олардың ішінде кім маңыздырақ екендігі жайлы дауды шешу үшін барады. Олардың әрқайсысының сөзін тыңдап шығып, Білім айтады: «Сіздерге бірігу қажет және барлығында Жүрекке көмектесулерің керек, себебі тек Жүрек қана Мейірімділі пен Махаббат жолын таңдайды және ешқашан Зұлымдыққа бойынсынбайды»[2]. Сонымен, Абай Ақыл мен Еріктің тәрбиеленуінің жолы – ол Жүректі тәрбиелеу: «Адамның Ақылы мейірімділікке деген бітпейтін, шексіз махаббатпен жетілдіріледі». Өкінішке орай, заманауи ғылым және білім беру тек қана ақыл мен ерікке мән береді, жүрекке емес, сондықтан заманауилықтың негізгі мәселесі – ғылым мен білім берудің өзінің алғашқы жоғарғы белгіленуіне қайту болып табылады.

Көрнекті педагог В. Сухомлинский «Мұғалім жақсы сабаққа өмір бойы дайындалады. Біздің мамандардың рухани және философиялық негізі осындай: оқушыларға білім ұшқынын шашу үшін мұғалім өз бойынан телегей-теңіз нұр жинауы қажет» - дей келіп, «Білім арқылы қоғамымызда әр адамның өз бойында тумысынан жаратылған қабілеттерін жарыққа шығарып, сол арқылы біздің мемлекетімізде ғана емес, жер шарындағы барлық адамзатқа қайта

келтіруге мүмкіндік беруге рухани адамгершілікті жандандыруды көздейміз». деген тұжырым айтады[3].

Демек, адамгершілік-рухани тәрбиені білім беру үдерісінде ізгіліктік-жеке тұлғалық тұрғыдан келуде, шәкіртке жан-жақты терең білім беріп, оның жүрегіне адамгершіліктің асыл қасиеттерін үздіксіз ұялата білсек, ертеңгі азамат жеке тұлғаның өзіндік көзқарасының қалыптасуына, айналасымен санасуына ықпал етері сөзсіз.

Рухани ізгілік педагогикасының негізін қалаушы ғалым, педагог Ш.Амонашвили: әрбір бала - керемет рухани күш иесі, ол шетсіз шексіздікті танып білуге ұмтылады. Мұндай ұмытылыс адам баласының бойында дүниеге келген сәтінен- ақ пайда болады, Сондықтан да кез-келген мұғалім әр балаға рухани күш иесі ретінде қарау керек. Мұғалімнің мұндай көзқарасы баланың белсенділігін арттырады. Білімге деген құштарлығын көбейтеді. Балаға сеніммен қарау баланы тек қуаттандыра түседі. Осы орайда Шалва Амонашвилидің «Мектепті емес, мұғалімнің ішкі дүниесін реформалау қажет» деген ұлағатты сөзі басты ұстаным болуда.

Ізгілікті педагогика Манифесінде мұғалім - нұр себуші, нұр таратушы бала сол нұрды іздеуші, сол нұрға ұмтылушы дейді. Ал, нұрлы балаларға қандай педагогика қажет. Оларға сүйіспеншілік, мейірімділік, түсіністік, шабыттандыру, құлшындыру, жанашырлық, қорғаныш педагогикасы керек. Мұндай педагогика оқушыларды тектілікке, бекзаттыққа, кеңпейілділікке, олардың танымдық белсенділіктерінің өсуіне, сонымен қатар өздерінің өмірлік бағытын іздеуіне бағыт-бағдар береді.

Бұл төмендегідей ізгілікті педагогикалық ойлар постулаты арқылы жүзеге асырылады:

1. Баланың бойындағы жоғарғы рухани бастауы оның жарқын тағдырына, шексіз кемелдену мүмкіндігіне деген сенім.
2. Өз бойындағы жоғарғы рухани бастауға, оның жарқын болашақ тағдырына шексіз кемелдену мүмкіндігіне деген сенім.
3. Тек ізгі әдістердің күшіне деген сенім.

Мұғалім – қоғам мен өскелең ұрпақ арасындағы сарапшы. Оның қызметі адамды дамытуда, оның алдағы жағдайдың өзгеруіне қарай белсенділігін арттыруға бағытталған. Болашаққа жарамды адамды тәрбиелеу үшін, оларды тамаша жетілген азамат етіп тәрбиелеу қажет – тек сонда ғана тәрбиеленуші өз ортасында өмір сүретін ұрпақтың лайықты мүшесі бола алады. Ұрпақ қамы үшін бітіретін істің бірі – жаны сау, дені сау, ел қамын ойлайтын ұл, қыз өсіру. А. Байтұрсынов: «Біз әрқашанда білімге ұмтыламыз. Негізінде ең бірінші тәлімге ұмтылуымыз керек. Бізге тәлімді рух, тәрбиелі білім қажет, тәрбиелі білімдар Міне адам! Міне тұлға!». Мұндай істі жүзеге асыру үшін қам-қаражат, моральдық, материалдық жағдаймен қоса, ең белді шарт – ұстаз тұлғасының кемелдігі екені белгілі.

Сондықтан мұғалім еңбегінің әлеуметтік құндылығының шеңбері шексіз. Бүгінгі күн талаптарына сай барлық түрлерінде білім беру мен тәрбиенің мақсаты, міндеті, мазмұны оқу-тәрбие процесін оңтайлы

ұйымдастыру, ізгілендіру бағытына негізделуі қажет. Атап айтқанда, әлемдік және отандық мәдениеттің ортақ мәселелерін бағдарлай білуге, ең құнды адамдық қасиеттерге, ұлттық сана-сезімге ие болуға, демократиялық және жаңа әлеуметтік-мәдени ортада өмір сүрудің жаңа ережелерін үйренуге, мәдени тілдік қажеттілікті бағалауға тәрбиелеу керек. Осы мақсатта барлық пәндерге арналған мемлекеттік базалық жаңа оқу бағдарламалары мен оқулықтар, әдістемелік нұсқаулар қабылданып, мектеп тәжірибесіне енгізілуімен бірге мұғалім тұлғасының сапасына деген талап өседі.

Қазақтың хәкімі Абай Құнанбайұлы ұстаздық еткен адам тұлғасына көп көңіл бөліп, олардың біліктік мінездемесі мыналардан құралады дейді:

1) батыл; 2) жарылқаушы (өзінді және өзгені); 3) мейірімді; 4) сүйікті; 5) кешіруші; 6) қорғаушы; 7) айыпты жабушы; 8) қызық беруші; 9) пайда беруші; 10) басқарушы; 11) кірсіз, жаны таза; 12) негізі бар; 13) күнәсін біліп, оны тазарта алушы және т.б.. Мұнда Абай жалпы ғылымнан қуат алған ізгілікті, парасатты адамның тұлғалық моделін жасаған.

Әр баланың жүрегіне жол тап, біреуін жылы сөзіңмен баура, екіншісіне сәл-пәл қатаңдау бол, үшіншісіне әлденені өзің жасап көрсет, әр балаға нақтылықпен қара, – деп халық педагогикасы да ұстазды міндеттейді.

Қоғам өз үмітін, өз болашағын тапсырған адамда қандай қабілеттер болуы тиіс? Педагогикалық қызметтің табысты өтуін қамтамасыз ететін мұғалімнің мінезінде қандай қасиеттер, тұлғасында қандай қабілеттері мен моральдік көрсеткіштері болуы керек? Ел арманын жүзеге асыруды қамтамасыз ету үшін, мектеп мұрат-мұқтажығын іске асыратын мұғалім нені білу керек? Неге парыздану керек?

Ұстаз қандай болуы керек? – деген сұраққа жазушы, қоғам қайраткері, Қазақстанның еңбек сіңірген мұғалімі Спандияр Көбеев төмендегідей пікір білдірген екен: біріншіден, ол теорияны жақсы меңгерген, ұдайы оқып, өзінің идеялық-саяси білім, мәдениет дәрежесін жоғары көтеруші адам болуы керек; екіншіден, өзінің педагогикалық мамандығын жақсы көретін, осы мамандықтың жетіле беру жолында арымай-талмай еңбек етіп, ұдайы ізденіп, педагогика ғылымын тереңдей зерттеп отыратын адам болуы қажет; үшіншіден, өзі сабақ беретін пәнді толық меңгерген, сонымен бірге ғылымның әр саласынан көп хабары бар, жан-жақты білімі бар, мәдениетті болуы қажет; төртіншіден, ол өзінің әрбір оқушысының ерекшелігі мен зейінін жақсы білетін, балаларды, өз оқушыларын жақсы көретін, оқыту әдісін жетік білетін болуы қажет; бесіншіден, өз оқушыларымен тығыз байланыста, олармен дос, олардың қойған тілектеріне көңіл қойғыш, сұрауларына түсінікті жауап бере алатын, мұң-мұқтажына ұдайы көңіл бөліп отыратын қамқор болуға тиіс; алтыншыдан, өз оқушыларына қатаң талап қоя отырып, сол талаптарын орындатқанда, оны жақсылап ұғындыру арқылы, барлық істегі саналылығы мен ұқыптылығы, мәдениеттілігі мен үлгілілігі арқылы орындатып отыратын болуы қажет; жетіншіден, оқытушы керек болған жағдайда, жаза тарттыра отырып, бұл шараны балалардың, оқушының тәртіпті болуын, жақсы тәлім-тәрбиелі және саналы болуын көздеп жүргізетін адам болуы қажет [4].

Сонымен ғалымдардың бір бөлігі мұғалімнің оқушыға деген сүйіспеншілігін, баланы жақсы көру сезімін асыра айтса, екіншілері, ұстаз сипатының ең алдыңғы қатарында кәсіби парыздылық сезімі болу керек деген тұжырымдары байқалады. Парыз, парыздану, парыздылық мәселесін зерттейтін ғылым – деонтология. «Этика сөздігінде» деонтология «(грек тілінен deon – парыз және logos – ілім; парыз туралы ілім) – адамгершілік талаптарын ұйғарым түрінде көрсететін жалпы парыз мәселелерін қарастыратын әдеп бөлімі».

Адамгершілік-рухани тәрбиені білім беру үдерісінде ізгіліктік-жеке тұлғалық тұрғыдан келуде, жоғарыда келтірілген ой-пікірлерді талдай келе: профессор Ғ.М.Кертаеваның: «педагогикалық деонтологияға сәйкес ұстаздың мінез-құлқының негізгі іргелі қасиеттері және іс-әрекет стилі, педагогтық реңкі туралы үш пікірге тоқталдық: *адамсүйгіштік* (соның ішінде әсіресе балаға деген сүйіспеншілік), *парыздылық сана-сезімі* (әділдік, парыздылықпен жауапкершілік), *білімге*, өзіндік ізденіске, *өзін-өзі* жетілдіруге деген ұмтылыс. Осы үшеуін ең негізгісі деп бөлмей бәрі бір деңгейде қарастырылғанын жөн деп санаймыз, яғни, адамсүйгіштік те, білімге деген мәңгілік құштарлық та, ұстаз парыздылығы, яғни деонтологиялық даярлығы деген қасиетке саяды» [5] - деген тұжырымын басшылыққа алған жөн деп білеміз.

Қорыта келгенде, жаңаша оқыту әдістемелері мен қаруланған оқытушылар қауымы қазіргі қоғамдағы педагогика жүйесінің негізі тармағында жалпыадамзаттық құндылықтарымызды жоғары қоюы керек. Ұлттық білім үлгісінің негізгі бағыты- адамды қоғамның ең негізгі құндылығы ретінде тану, оның қоғамдағы орны мен роліне, әлеуметтік жағдайына, психологиялық даму ерекшелігіне мән беру, сол арқылы оның рухани жан-дүниесінің баюына, саяси көзқарасының, шығармашылық еркіндігі мен белсенділігінің, кәсіби іскерлігінің қалыптасуына жағдай жасау, мүмкіндік беру. ХХІ ғасырдың маманы-жаратылыстану мен гуманитарлық ғылымдар бойынша ой-өрісі кең, жан-дүниесі бай, ұлттық менталитеті жоғары, кәсіби білікті маман, адамдармен дұрыс қатынас жасай алатын, жауапкершілік сезімі жоғары, қоғамда белгілі рөл атқаратын, қайталабайтын дара тұлға болуы тиіс.

Оқытушы өзінің сырт бейнесі арқылы да, оқытушылық ісі, адамгершілік қасиеті, балалармен достық қарым-қатынас ұстауы арқылы, өз білім алушыларына ақылшы, тәрбиеші болу арқылы да үлгі болу керек. Сонда ғана ол беделді ұстаз болады. Жас дарынды шығармашылық жұмысқа тәрбиелеу, оның қабілетін ашу, санасында жалт еткен шоқты үрлеп, үлкен жалынға айналдыру әрбір оқытушының әдіскерлік шеберлігі мен парасат-пайымының нақты көрсеткіші мен оның парыздылығы екені айқын.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы 27.01.2012 ж.
2. Абай. Қара сөздері. – Алматы: Өнер, 2006. – 124 бет.,

3. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: В 5 т. – Киев, 1979. – Т.2.
4. Көбеев С. Кейбір педагогикалық мәселелер туралы. Таңдамалы шығармалары. Алматы, 1960, 145с
5. Кертаева Г.М. Педагогикалық деонтология негіздері. – Павлодар, Кереку баспасы 2011. – 224 бет.

МЕДИЦИНА ҚЫЗМЕТКЕРЛЕР ҚЫЗМЕТІНІҢ ДЕОНТОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС АСПЕКТІЛЕРІ

Мандыкаева А.Р¹., Бекова Ж.К.²

психология ғылымдарының кандидаты, доцент ^{1,2}

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Әрбір адамның денсаулығын қорғау Қазақстан Республикасының Конституциясында заңды түрде бекітілген. Конституция денсаулық қорғауға құқыққа кепілдік беріп қана қоймайды, сонымен бірге денсаулық қорғау Республиканың әрбір азаматының тікелей міндеті екендігін де ескеру қажет. Демек, қазақстандықтардың салауатты өмір салтын қамтамасыз ету олардың құқықтары мен еркіндігінің көрінісі ғана емес, сондай-ақ қоғамның және өзінің алдындағы міндеті болып та табылады.

Деонтология — өз өмірін ең игілікті іске — адам денсаулығына қамқорлық жасауға өзін арнаған дәрігердің моральдық, этикалық және зиялылық бейнесі, дәрігер мен сырқаттың, оның туыстарының арасындағы өзара байланыстың қандай болуы керектігі туралы ғылым [1]. Негізінде деонтология этикамен берік байланысқан. Дәрігердің сырқатпен қарым-қатынасы олардың алғашқы кездесуінен, кейде тіпті одан да ертерек, емделушінің медициналық құжаттарымен алдын-ала танысудан басталады, осы сәттен деонтологиялық талаптар күшіне енеді. Адам — әлемдегі барлық құндылықтардың ішіндегі ең жоғарғысы — медициналық деонтологияның маңызды принципі, гуманизмнің принципі осындай. Дәрігерге сырқатқа адами қатынас, риясыздық, әділдік, білімдарлық, қарапайымдылық, еңбек сүйгіштік, мәдениеттілік, көпшілдік, қоғамдық өмірге қатысу, Отанға сүйіспеншілік пен өз білімін ұдайы жетілдіру қасиеттері тән болуға тиіс.

Дәрігер өзімен-өзі қызмет етпейді, ол — медициналық мекеме ұжымының мүшесі. Ол ұжымдағы дұрыс өзара қарым-қатынастар қай тұрғыдан алып қарағанда да маңызды. Оның қалыпты болуы мекеменің емдік және ғылыми беделін, сондай-ақ сырқаттардың көз алдында дәрігер айбынын асырады. Әрбір дәрігер өзінің күнделікті қызметінде емделушілер алдында, тіпті түптеп алғанда қоғам алдында өзінің жеке және ұжымдық жауапкершіліктерін сезініп отыруы тиіс.

Адамның бүкіл өмірі басқа адамдармен қарым-қатынаста өтеді. Ол қарым-қатынаста іс-әрекеттің нақты мақсаттарын жүзеге асырады. Олар:

қарым-қатынаста өзара қабылдау, өзара бағалау, әңгімелесушілердің өзара әсерлесуін реттеу, ақпарат алмасу. Қарым-қатынас тиімділігі бірлескен іс-әрекет қатынасының жақсаруына қаншалықты негіз болуына байланысты.

Маңызды деонтологиялық принциптердің бірі — шыншылдық. Шындықты талап ету дәрігерлік кұпияны сақтауға қарсы келмеуі тиіс, сондай-ақ сырқат адамның тағдыры туралы өз ойларын, кейде барынша қайғылы болса да, оның туыстарынан жасырмауды қажетсінеді. Шыншылдық кез келген адам — сырқат немесе оның туысқандары мен әріптестер тұрғысынан да, тұжырымдар мен әрекеттердің асығыстығын, қате пікірді теріске шығарады. П.А. Герцен дәрігердің темпераменттен басқа, әрекет ету үшін ғана емес, сонымен бірге өзінің шешімдері мен әрекеттерін дер кезінде тоқтата білу үшін де білім мен салқынқандылықтың мол қорына ие болуы қажеттігін айтты [2]. Бұған мынаны қосуға болады: өз темпераментіне ие бола білуі, былайша айтқанда өз мінезін жүгендей білуі маңызды. Ятрогениямен күрес, яғни сырқатты дәрігердің ойланбай айтылған, ауызынан сәтсіз шыққан сөздермен жанын жаралауды болдырмау ерекше мәнге ие. Ятрогенді сырқаттар қатарына дәрігердің кінәсінен туындайтын жаны жаралануларды немесе дәрігермен қарым-қатынас яки медициналық әдебиеттерді оқу әсерінен күдікшіл адамдарда бой көтеретін келеңсіз жайларды жатқызуға болады. Дәрігердің дер кезінде айтқан сенімді ырғақтағы ақылға сыйымды, беделді де жылы сөзі сырқатқа қорқынышты жеңуге көмектеседі, оның сауығып кетуіне деген сенімін нығайтады. Дәрігердің қолайсыз пайдаланған сөздері сырқаттың жанын аяусыз жаралайды, тіпті ауыр, кейде қайғылы жағдайларға да соқтырады. Дәрігердің жай ғана жұбату сөзі сиқырлы сауықтыру күшін бере алады, керісінше иландыру күшін білмейтін немесе білгісі білмейтін дәрігердің сырқатқа қатал да суық үкімі шын мағынасында қазаға әкелуі мүмкін. Сол себепті де, денсаулық сақтау ұйымдарындағы қарым-қатынастың деонтологиялық аспектісі қоғам үшін қазіргі таңдағы өзекті мәселеге айналып отыр.

Адам қарым-қатынастан, қоғамнан тыс салыстырмалы түрде өзіндік адами қасиеттерін жылдам жоғалтады. Балаларды айтпағанда, ұзақ уақыт қоғамнан тыс болған жоғары деңгейдегі индивидтер, адамға ұқсас емес аярлықтай мәнсіздікке айналады, сол мезетте тек тілін ұмытып, сөйлеу қабілетінен айырылып қоймай, сонымен қатар ақылынан да адасуы мүмкін. Олай болса, адамның адами қасиеттерін сақтауға, психикалық дамуына қарым-қатынас тікелей ықпал етеді.

Әрбір ғылымға өзінің пәндік аясын нақтылауға бағытталған дифференциация үдерісі тән екендігі мәлім. Алғашында, ол барлық ғылыми салада дамиды: медицина, педагогика, психология, элеуметтану және т.б. Бұл үдерістің түрлі саладағы мамандық иелерінің кәсіби парыз мазмұнына байланысты деонтологияға да тиісті мына салаларын атап айтуға болады:

-педагогикалық деонтология - ұстаздың кәсіби парызына сәйкес мінез-құлқы туралы ғылым (К.М.Левитан, Г.М.Кертаева, Г.А.Қараханова,, А.Е.Күдерина, Д.Д.Есімова, Ү.А. Ажигалиева және т.б.)

-психологиялық деонтология - «көмек ұсынушы - көмекті қабылдаушы» сияқты өзара әрекеттесудің, жәрдемдесуші мамандардың моральдық сенімділігін қамтамасыз ететін тұлғаның психологиялық тетіктерінің этикалық аспектілерін зергтейді (М.А.Гулина, А.А.Крылов, И.В.Силуянова, А.И.Юрьев т.б.);

-әлеуметтік деонтология - әлеуметтік қызметкердің іс-әрекеті мен мінез-құлқы принциптерін және кәсіби-этикалық нормаларын зерттейді (Л.М.Анисимова, Н.Ю.Гурьевич, Л.П.Козыревская, Д.П.Котов, Г.П.Медведева, т.б.);

-құқықтық деонтология - заңгердің кәсіби мінез-құлқы кодексі жөнінде жинақталған мағлұматтар жүйесін белгілейтін заң ғылымдарының бір саласы ретінде анықталады (Н.М. Блохин, В.М. Горшенев, Ю.А. Романов, т.б.);

-журналистік деонтология - журналистің кәсіби мінез-құлқы, парыздылық талаптарының, нормаларының, принциптерінің жүйесі ретінде; БАҚ қызметкерлерінің жауапты мінез-құлқының құқықтық және этикалық нормаларының жиынтығы ретінде, журналистік парыздылық пен міндеттемелер және осы міндеттемелерді олардың қандай деңгейде ұғынуына қарамастан орындау нормалары ретінде (ЕЛЛрохоров, Ю.М.Батурин, Я.Н.Засурский, К.Крисченс, М.Трейбер, К.Норденстренг және т.б.) анықталады [2, 3,4]

Яғни, деонтология - «адам-адам» жүйесіне қызмет ететін мамандардың парызына адалдығы мен кәсібіне сәйкес саналы әдеп және құқықтық ұстанымдар мен ережелер кешені жатады деп қорытамыз [5].

Медициналық деонтология медицина мамандарының науқастармен қатынасына, олардың туыстарымен қатынасына, дені сау адамдармен қатынасына, сонымен қатар науқасты емдеу барысындағы өзара қатынастарға қатысты мәселелердің кең ортасын қамтиды. Дәрігердің науқасқа деген қажетті қатынасы мейірімділікті, аяушылықты қарастырады, дәрігер өз білімі мен дағдыларын кеңінен пайдалану керек, оларды тұрақты түрде дамыту керек. Дәрігердің науқасқа деген қатынасының басты принципі келесіде: өзіне қандай қатынасты қаласаң, науқасқа сондай қатынаста бол.

Медицина қызметкерлерінің науқастың туыстарына деген қатынасы оларды науқастың ауруымен күресуге тартуды, сонымен қатар жасалған ем тиімді болмаған жағдайда оларға түсіністікпен қарауды қарастырады. Соның өзінде аурудың науқастың туыстарына деген психожаралаушы әсеріне көңіл аудару керек. Профилактикалық бағыттылық шеңберінде медицина қызметкерлерінің дені сау адамдарға деген қатынасы маңызды. Дәрігер адамды денсаулықты сақтау күресінде өзінің одақтасына айналдыруы керек.Ғылыми-техникалық прогресс медициналық деонтология саласындағы адамгершілік мәселелерінің бірқатарын шарттады, негізінен олар медицина мамандарының өз арасындағы қатынасын қарастырады, себебі ол медициналық көмектің тиімділігіне зор ықпал етеді[6].

Ғылым-техникалық революция және медицинадағы мамандандыру дәрігерлер мен орташа медицина қызметкерлерінің санын күрт арттырды. Сол

себепті олардың арасындағы серіктестіктің мәні артты. Техника, әсіресе компьютерлік техника диагностикалық, емдік және болжамдық үрдістерді объективтілендіруге ықпал ететіндіктен, медицина ғылым мен өнердің ағысы болып қала береді.

Дәрігерлік деонтология— дәрігерлік қызметтегі қажетті принциптер туралы оқу. Мәселе, осы немесе басқа аурумен ауыратын науқасты қалай және немен емдеу туралы емес – ол үшін кәсіби білім керектігі туралы емес, мәселе дәрігерлік етудің жалпы принциптері олар оның тиімділігінің және қоғамдық пайдалылығының артуына ықпал етуі тиіс. Академик Б.В. Петровский ескерткендей, дәрігердің деонтологиясы ол «Дәрігердің науқастың алдындағы ғана емес, сонымен қатар халықтың алдындағы борышы туралы оқу». Әрине, деонтологияның принциптері мен талаптары барлық медициналық қызметкерлердің жұмысына таратылады, сол себепті жалпы медицина үшін осыдан да кең түсінік бар, ол – медициналық деонтология. Дәрігер кез келген емдеу мекемесінің орталық фигурасы болғандықтан, дәрігерлік деонтология жалпыланған түрінде медициналық деонтологияны жалпы көрсетеді, себебі орта және кіші медициналық қызметкерлердің тәртібі мен әрекеттері айтарлықтай деңгейде дәрігердің жеке тұлғасымен анықталады.

Қарым-қатынассыз жеке адамды түсіну, оның дамып жетілуін талдау мүмкін емес. Қарым-қатынаста адамдар өзін көрсетеді, өзі үшін және басқалар үшін психологиялық қасиеттерін аша түседі. Сонымен бірге, ол қасиеттері қарым – қатынаста қалыптасады да. Адамдармен қарым-қатынаста адамның адамзаттық тәжірибені игеруі, қалыптасқан мораль, құндылықтар, білім мен іс-әрекет түрлерін игеруі, жеке адам және дара адам түрінде қалыптасуы іске асырылады. Яғни қарым-қатынас адамның психологиялық дамуының маңызды факторы [7].

Дәрігерлік деонтология кең мағынасында – науқас пен оның жақындарының психикасын сақтау үшін, емдеу үрдісін дұрыс ұйымдастыру үшін, науқасқа медициналық көмек көрсету кезіндегі барлық мүмкіндіктерді толық пайдалану үшін дәрігерлердің өзара әрекеттері мен қатынастары, тәртіптері туралы оқулар. Дәрігерлік деонтологияның ережесі (нормалар, тиымдар, критерийлер, бағалар) дәрігерге императивті тәртіпте жазылады. Аталғанға сәйкес, дәрігерлік деонтология – дәрігерлік этикаға қарағанда әлдеқайда жиынтықты түсінік, себебі ол өз құрамына дәрігерлік етудің моральдық-этикалық аспектілерін ғана емес, сонымен қатар әрекеттерді, жұмыстың ұйымдастырылуын, біліктіліктің және дағдылардың арттырылуын және т.б. кіргізеді. Одан артық, деонтология моральдық принциптерді қарапайым жалпылау элементі ретінде ғана емес, сонымен қатар науқастың психикасына ықпал ету құралы ретінде пайдаланады, және сол арқылы – патологиялық үрдістің өтуіне ықпал еткісі келеді.

Дәрігерлік деонтология өз құрамына нақты білімдердің келесі бөлімдерін құрайды: Дәрігердің қоғаммен қатынасы (мемлекетпен); Дәрігердің науқас пен оның жақындарына деген қатынасы, әдебі, өзара қатынастары мен әрекеттерінің принциптері; Дәрігерлердің өз арасындағы және басқа

медициналық қызметкерлерімен жасалатын қатынастары. Осы бөлімдердің барлығы өзара байланысты. Бірақ дәрігердің науқаспен және оның жақындарымен, ұжымдастарымен және басқа медициналық қызметкерлермен жасалатын қатынасын анықтайтын шешуші фактор дәрігердің қоғамдағы орыны болып табылады [8].

Мәнді деонтологиялық аспект медициналық персоналдың пациенттермен және олардың туыстарымен қарым-қатынасы болып табылады. Науқастармен қарым-қатынастың деонтологиялық қағидаттарын бұзушылық оларда ятрогенді аурулардың дамуына әкелуі мүмкін, оларға науқас психикасына жағымсыз әсер еткен, медициналық қызметкерлердің абайсызда білдірген пікірлері немесе қылықтары септігін тигізеді. Мұндай аурулар көбінесе өз сезімдеріне жоғары алаңдаушылықпен қарайтын, кінәмшіл пациенттерде дамиды. Ятрогениялардан сақтандыруға пациенттермен егжей-тегжейлі түсіндіру психотерапевтикалық әңгімелесулері, олармен әңгімелесуде барынша абай болушылықты сақтау, сондай-ақ орта және кіші медперсоналды дәрігерлік құпияны сақтауға – пациентпен және оның туыстарымен орын алған ауру, емдеудің қолданылатын әдістері және басқалар туралы әңгімелерге кіріспеу қажеттілігіне үйрету жағдай жасайды. Ауру адамдардың психологиясын, олардың дүниеге көзқарасын өзгертеді. Мұндай минуттарда тіпті күшті адамдардың өздері қорыққан, қызба, ызакор, қыңыр немесе керісінше, басыңқы және немқұрайды болатын жағдайлар кездеседі. Бұған қоса, заманауи пациенттерде медициналық әдебиетке кең қолжетімділік бар, бұл оларға өз ауруы туралы өз түсінігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұндай жағдаятта дәрігер пациентпен кәсіпқойлықпен және сыпайы қарым-қатынас жасау үшін ұстамдылық, өзін-өзі меңгеруді, жан-жақты сауаттылық пен жоғары біліктілікті танытуы тиіс. Пациент дәрігер өзін дұрыс түсінетіндігін және өзіне шынайы қызығушылық білдіретіндігін сезінуі тиіс. Медицина қызметкерлерінің жұмыстың тығыз кестесі мен қауырт еңбекке қарамастан пациенттермен жан-жақты әңгімелесуге уақыт табуы тиіс, пациентке барынша көңіл аудару мен шыдамдылық көрсету, оны сабырына түсіру, емдеу қажеттігін түсіндіру, жай-күйінің жақсаруы мен жазылып кетуіне сендіру өте маңызды.

Әдебиеттер

- 1 Гулина М.А. Психологическая деонтология. - СПб., 2008.-135 б.
- 2 Анисимова Л.М. Социальная деонтология. - Ижевск, 2005.-154 б.
- 3 Герцен А.И. «Дилетантизм в науке», - Париж, 1875. -29 б.
- 4 Билибин Д.Ф. Горизонты деонтологии, Вести. АМН СССР, № 5,35 б, 1979;
- 5 Грандо А.А. Врачебная этика и медицинская деонтология,- Киев, 1988.- 72 б.
- 6 Сук И.С. Врачебная тайна, Киев, 1981.-39 б.

7 Горянина В.А. Психология общения: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/-3 изд., стер. –Москва: Издательский центр Академия, 2005. -415 б.

8 Эльштейн Н.В. Диалог о медицине,- Таллин, 1986.-42 б.

ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ РЕАЛИЗАЦИИ ПОЛИЯЗЫЧИЯ

Тлеубаева Жансая Алихановна

Магистрант педагогических и психологических наук
Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г.Астана

«Возвысить свою нацию, унижая другую нацию невозможно. Поэтому я говорю о трёхязычии. Казахстан должен знать государственный казахский язык. Русский язык - язык нашего большого соседа, один из шести языков Организации Объединенных наций. Через этот язык мы вышли на великую литературу и великую культуру, согласитесь. Нам нельзя забывать этот язык, каждый язык - это богатство человека. Из 10 млн книг, которые издаются в мире, 85% выходят на английском языке. Наука, развитие, информационные технологии - все идет на английском языке. 3500 иностранных компаний работают в Казахстане, на каком языке мы будем с ними разговаривать? На каком языке мы будем внедрять оборудование, которое везем», - сказал Президент Республики Казахстан Н. Н. Назарбаев [1].

Трёхязычие – залог конкурентоспособности. В стране проводится уникальная политика трёхязычия, направленная на освоение казахстанцами сразу трех языков: казахского, русского и английского.

Министр образования и науки Казахстана ЕрланСагадиев свое первое обращение посвятил реализации принципа трёхязычия в казахстанском обществе посредством системы образования. По его словам, с этого года планируется начать внедрение изучения на трех языках предметов, особенно, естественнонаучных (таких как химия, физика, биология, информатика), по обновлённым методикам, разработанным в соответствии с лучшими мировыми практиками. Данное обновлённое содержание прошло апробацию в Назарбаев интеллектуальных школах. Для этого 73 тысячи преподавателей 1 класса наших школ летом будут готовиться к преподаванию по новой методике[2].

"С этой целью мы подключаем к широкополосному интернету 2,5 тысячи школ в течение ближайшего времени. Кроме того, мы подготовили 80 специалистов из Назарбаев интеллектуальных школ, которые будут в режиме онлайн обучать преподавателей новым методикам. Президент РК утвердил вышеупомянутый план, были выделены соответствующие средства. С 2017 года ещё 2,5 тысячи школ будут подключены к широкополосному интернету" сообщил глава МОН[2].

В процессе внедрения трехязычия в учебные заведения Казахстана важным аспектом является подготовка учителя. От педагога целиком зависит успех любой учебно-образовательной деятельности. Следовательно, каждый педагог должен осознавать свою серьезную и ответственную роль в этой миссии. В первую очередь, он должен быть деонтологически подготовленным профессионалом.

«Личность учителя – краеугольный камень воспитания. Все, что осуществляется в процессе воспитательной работы: формирование взглядов, убеждений, идеалов, мировоззрения, интересов, увлечений – все, как в фокусе, сходится в личности педагога. В нем преломляются общественные, политические, нравственные, эстетические идеи, истины, воззрения. Все это, только пройдя через его личный мир, отражается в воспитании, повторяется в нем на высшей основе», - говорил В.А.Сухомлинский.

К моральным ценностям с точки зрения деонтологии относятся такие понятия, как педагогическая совесть, педагогический долг и педагогическая воля.

Педагогическая совесть – это саморегулятор педагогической ориентации учителя. По ней сверяется соответствие поступков учителя педагогическому идеалу. Совесть стимулирует развитие особой педагогической интуиции [3]. Педагогу чрезвычайно важно не только разумом, но и сердцем понимать свои промахи и ошибки. Педагогическая совесть – это осознание учителем ответственности не только за свои поступки, но и за будущую деятельность тех, кого он призван подготовить к жизненному пути. При этом, если совесть определяется, как глубокое познание своей ответственности и долга, как **внутренний моральный самоконтроль**, то долг - это требования, обязанности, переживаемые человеком и выполняемые им из побуждений совести. Отсюда следует, что главным качеством учителя должно быть чувство профессионального долга. В этом понятии сконцентрировано представление о совокупности требований и моральных предписаний, предъявляемых обществом к личности учителя, к выполнению им профессиональных обязанностей: осуществлять определенные трудовые функции, правильно строить взаимоотношения с учащимися, их родителями, коллегами, осознавать свое отношение к выбранной профессии, своему педагогическому коллективу и обществу в целом. Занимаясь обучением и воспитанием детей, педагог осознает и реализует высокие моральные обязанности перед обществом. Долг – это сосредоточение нравственности. «Чувство долга – это не узы, связывающие человека, а подлинная человеческая свобода», - писал В.А.Сухомлинский. Специфика понятия «педагогический долг» в том, что в его содержании нашли отражение нравственные требования не только к характеру учителя в сфере педагогического труда, но и к личным качествам педагога. Если перечислить все эти требования, то получится своего рода кодекс педагогической морали.

Для выполнения педагогического долга учителю необходимо обладать твердой волей, четко представлять себе цель, к которой он хочет прийти путем

своей педагогической деятельности, грамотно организовывать учебный процесс, ставить задачи и т.д. Учение – это труд, требующий умственного, физического и морального напряжения; это воля, направленная на добывание знаний; это умение подчинять свои «хочу-не хочу» обязательному «надо». Поэтому педагог должен обладать таким качеством, как воля.

Деонтология – (от греч. deontos – «должное» и logos – «учение») раздел этики, в котором рассматриваются проблемы долга и вообще должного (всего того, что выражает требования нравственности в форме предписаний) [4].

Наука деонтология исследует проблемы профессионального долга и занимается внедрением моральных норм в действие. Следовательно, если каждый современный педагог будет иметь деонтологическое сознание, то языковая ситуация в стране будет развиваться. Деонтологически готовый учитель сам в первую очередь, должен владеть казахским, русским и английским языками. И он будет осознавать эту необходимость. Его языковая подготовка должна быть на высшем уровне.

Поэтому, во внедрении полиязычия в Казахстане особое место должно уделяться проблемам деонтологической подготовки преподавателей.

Деонтологическая готовность педагога – это состояние готовности сознания учителя, его знаний, умений, навыков к выполнению образовательной, воспитательной деятельности в соответствии с требованиями профессионального долга [5].

Именно деонтологическая готовность всех педагогов и работников учебных заведений способствует выработке деонтологического поведения, которое приведет к благоприятным результатам при работе с учениками школ и студентами высших учебных заведений [6].

Казахстанское сообщество терпит ряд изменений в системе образования, в следствии этого встает вопрос острой необходимости подготовленных специалистов в данной сфере.

– Система трехязычия становится велением времени, как отметил наш Президент Н. Назарбаев, это требование XXI века, – говорит Азат Шауеев, директор Фонда развития государственного языка. – Многоязычие необходимо для построения открытого демократического общества, интеграции Казахстана в мировое сообщество, а английский язык нам нужен для выхода на мировую арену. Казахстан планирует войти в тридцатку конкурентоспособных стран мира, и каждый казахстанский выпускник должен быть конкурентоспособным [7].

6 фактов о трехязычии от МОН РК:

1. Повышается конкурентоспособность страны, доход на душу населения, меньше безработица, лучше бизнес-климат.

2. Изучение иностранного языка улучшает знание математики и повышает вероятность завершить вуз на 25%.

3. На английском языке говорят 1,5 млрд человек, 55% информации в интернете – на английском.

4. В 17 из 28 стран ЕС изучение иностранного языка начинается с детсадов.

5 В 17 странах ОЭСР английский как иностранный акцентированно учат в начальной школе. В РК английский язык усиленно (136 часов) начинается со старших классов. Это уже поздно. Поэтому ни один из предметов не преподается на английском языке.

6. Чтобы начать преподавать 4 предмета на английском, его изучение нужно начинать с первых классов. Это предусмотрено новым стандартом начальной школы (102 часа со 2 класса, тогда как в старом – 34 часа) [8].

С 1 сентября 2016 года в школах ВКО начнется внедрение трехязычного обучения. До 2019 года намерены внедрить единые учебно-методические комплексы по казахскому, русскому и английскому языкам. Заместитель акима области Жаксылык Омар сказал, что все учителя казахского, русского, английского языков во время весенних и летних каникул, в течение 3-х месяцев пройдут переподготовку. Для повышения квалификации учителей английского языка пригласят зарубежных специалистов - носителей языка.

Для всех школ области будут приобретены единые учебники по казахскому и английскому языкам. Специальной рабочей группой будет разработана методика преподавания русского языка по уровневым программам. В вузах области будет увеличено количество часов на изучение методики интегрированного обучения языку и предмету [9].

Для успешной реализации языковой политики предлагаются следующие методы внедрения трёхязычия:

1. Деонтологически готовый преподаватель. У деонтологически готового педагога вырабатывается деонтологический интуитивизм, при котором профессиональный долг считается не зависящим от добра понятием или логически предшествующим ему (добро состоит в том, чтобы выполнять долг). Согласно деонтологическому интуитивизму, нравственные обязанности не имеют основания в социальных потребностях, они очевидны сами по себе, вечны и неизменны [6].

2. Методика преподавания, взаимодействием «учитель-ученик», «ученик-ученик». Данные модели взаимодействия способствуют оптимизации учебного процесса. В последнее время все больше исследований в педагогике уделяется диалогу, результаты этих исследований показывают, что диалог занимает центральное место на уроке, при этом совместная беседа позволяет ученикам выражать своё понимание темы, помогает им осознавать, что у людей могут быть разные идеи, содействуют аргументированию учениками своих идей, помогает учителю понять, на какой стадии находятся их ученики в процессе своего обучения. Диалог в классе может происходить на различных уровнях: «учитель – ученик» и «ученик – ученик». Если рассматривать диалог на уровне «учитель – ученик», то сначала необходимо обратить внимание на типы бесед, проводимых на уроках: кумулятивная (обмензнаний), беседа – дебаты. Диалог на уровне «ученик – ученик»

подразумевает работу в малых группах или парах сменного состава (беседа с партнёром).

3. Подготовка учителей-предметников, способных преподавать на английском языке географию, историю и другие предметы. Для этого предлагается педагогам пройти повышение квалификации с носителями языков, семинары и мастер-классы. На специальных курсах будут повышать профессиональную компетентность учителей языковых дисциплин.

4. Бесплатные факультативы по казахскому, русскому и английскому языкам. Языковые кружки и клубы с носителями данных языков. Такого рода позитивная пропаганда будет создавать благоприятное впечатление на школьников, студентов и их родителей.

Исходя из вышесказанного, следует прямой вывод, что деонтологически мыслящий, с последовательными и твердыми убеждениями педагог будет в полной мере осознавать необходимость знания родного, государственного и иностранных языков. Следовательно, квалифицированный, деонтологически готовый, знающий казахский, русский и английский языки педагог является залогом успешной реализации трехязычия в Республике Казахстан.

Литература

1. «www.strategy2050.kz».
2. <http://newskaz.ru/>
3. <http://studopedia.org/>
4. Словарь по этике/ Под ред. И. Кона. – М., 1980.
5. Словарь по логике//Под ред. Ивина А.А., Никифорова А.Л. – М., 1997.
6. Кертаева Г.М. Основы педагогической деонтологии - Павлодар: Кереку, 2009. С.180
7. <http://liter.kz/>
8. <https://kapital.kz/>
9. <http://www.inform.kz/>

МЕНЕДЖМЕНТТІҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МАҢЫЗЫ

Орынбекова Айнур Саматовна

Әлеуметтік ғылымдар магистрі

«Отырар» кітапхана-ғылыми орталығының аға ғылыми қызметкері

Астана қаласы

Басқару- қызмет пен тәжірибе ретінде өте ежелгі сипатқа ие, сонымен қатар ғылым және зерттеу саласы түрінде салыстырмалы түрде алғанда жаңа болып табылады. Өйткені көп басқару қызметі орындайтын орта буын

басшыларының болмауы, басқару қызметтерінің нақты және деректі түрде бөлінбеуі, басшылықтың мұрагерлік және тәртіп алу арқылы берілу әдісі осыған түрткі болады. Қорыта айтқанда, XX ғасырға дейінгі кезең де жүйелі, жан-жақты түрде басқару ғылымы жайлы ешкім терең ойлана қоймады. Мәселен, XX ғасырдың басындағы Нью-Ланардегі Роберт Оуеннің батыл да тамаша әлеуметтік сипаттағы тәжірибесін ешбір басшы өз тәжірибесінде қолданған емес. Басқаша айтқанда, соңғы ғасырға дейін басқарудың ғылыми әдістемелік маңызы айтарлықтай дамымай келді.

Басқару - өте ежелгі тәжірибе болып табылады. Адамдар топтар мен ұйымдарға бірігіп өмір сүре бастаған кезден басқару қажеттілігі пайда болады. Ерте кездегі Вавилонды, Египет пирамидаларын, Македонияны, Римді еске алатын болсақ, соның ббарлығы да үлкен үйлестіру, ұйымдастыру қызметтері арқылы жүзеге асырылып келеді.

Өндірісті шоғырландыру мен жаратылыстану техникалық білімдері жетістіктері нәтижесінде басқаруға ғылыми жүйе ретінде қызығып көңіл бөлу XX ғасырдың басынан орын алды. 1911 жылы жарияланған Фредерик У. Тейлордың «Ғылыми басқару қағидалары» атты еңбегі осы үлкен ғылыми бастаманың ұйытқысы еді. Тейлордың пікірінше тиімді ғылыми басқару ұдайы бақылау, тәжірибе жасау және ой-саналық, топшылау арқылы анықталған көрсеткіштер көмегімен бизенсті жпандандыратын қызмет саласы болып саналады. Тейлор өз теориясын тұжырымдай келе, мынада йтоқтамға келеді: «дәстүрлі әдістің орнына - ғылым, қарама-қарсылықтың орнына – үйлесімділік, дербес жұмыстың орнына ынтымақтастық, еңбек өнімділігін арттыру, өте қажетті барынша қолайлы жағдай жасау.», - деген тұжырымды нақтылады.

Кең мағынасында алғанда, басқару дегеніміз- қоғамдық ұдайы өндірісті нысаналы түрде үйлестіріп отыру. Басқару табиғаттың барлық құбылыстарына тән. Бүкіл айналадағы дүниеден оның үш компонентін: өлі табиғаттағы тірі табиғатты және адам қоғамын бөліп көрсетуге болады. Мұның өзі басқару процестерін былайша ірі көлемде саралауға мүмкіндік береді: өлі табиғаттағы басқару процестері техникалық жүйелер (техникалық жүйелерді басқару), Ф. Энгельс еңбек құралдарын басқаруға «заттарды басқару» деген анықтама берген:

- тірі организмдерді (биологиялық жүйелердегі) басқару процестері;
- қоғамдағы (әлеуметтік жүйедегі) басқару процестері

«Техникалық жүйелердегі басқару дегеніміз» - адамның көрінеу қатысуынсыз өлі табиғаттағы (станоктармен механизмдермен) басқару. Бұл жүйелермен техникалық ғылымдар айналысады.

«биологиялық жүйелерді басқару» - тірі табиғаттағы, биологиялық дүниедегі басқару. Ол басқару процесіне философиялық сипат береді. Басқарудың бұл саласы- жаратылыстану ғылымы зерттейтін тақырып.

«Әлеуметтік (қоғамдық) жүйелерді басқару дегеніміз»- шын мәнінде келгенде адамдарды басқару. Қоғамның ең басты «өндіргіш күші» ретінде адамдар табиғат пен қоғам заңдарын танып, оларды материалдық игіліктерді өндіру мен тұтыну процесінде пайдаланады. Оның зерттеу объектісі -

әлеуметтік-экономикалық жүйелер, ал пәні өндірісті басқару жүйесі болады. Француз экономисі, «саяси экономия» терминінің авторы Антуан Монкретьеннің

(шамамен 1575-1621жж.) өзі де елдің шаруашылығын ең алдымен мемлекеттік басқару объектісі деп ойлаған болатын. Басқарудың бұл жағы әлеуметтік ғылымдар зерттейтін тақырып. Басты ерекшелігі басқарудың нысаналылығында, саналы көзқараста болып табылады.

Бұл жүйе саяси, экономикалық, рухани, әлеуметтік (әлеуметтік қатынастар) басқару болып бөлінеді – олар қоғам өмірінің тиісті салаларын көрсетеді.

Қоғам өмірінің осы салаларын негізге алғанда әлеуметтік басқару үш түрге: экономикалық басқару, әлеуметтік басқару, қоғам өмірінің, рухани саласын басқару түрлеріне бөлінеді. Әлеуметтік экономикалық процестердің өздері тұрақты және үздіксіз болғандықтан, экономиканы басқару үздіксіз сипатталады. Бұл жүйенің факторлары: еңбек бөлінісі, мамандандыру, кооперация, қоғам өмірінің үздіксіздігі, нысаналылық.

Басқару ол біздің айналамыздағы дүние элементтерінің бірі болып табылады. Бірақ басқару процестерін тарихтан тыс және басқаруды жүзеге асыру саласынан қол үзген деп қарастыруға болмайды.

Басқарудың анықтамалары көп. Олардың кейбіреулері мынандай:

-Басқару дегеніміз жүйенің жаңа сол жүйеге арналған күйге көшуі (академик Берг);

-Басқару – не істеуге тура келетінін және мұны қайткенде, мейлінше жақсы және арзан істеуге болатынын білу өнері (Тейлор).

Басқарудың екі жағы бар. Бірінші жағы еңбек бөлісінің қажеттігіне байланысты. Екінші жағы басқару қашанда билігі бар өкілеттікпен (әлеуметтік экономикалық аспект), белгілі бір мақсатт іске асырумен байланысты. Барлық қоғамдық жүйелер ішінен зерттеу үшін басқару ғылымы қоғамдық өндірісті басқаруды таңдап алады. Ол мынандай буындардан: жалпы қоғамдық өндірісті басқару, материалдық игіліктер өндіруді басқару, рухани игіліктер өндіруді басқару және қызмет көрстеуді басқару буындарынан тұрады. Бұл арада олардың арасында көлбеу байланыстар бар екені әбден айқын көрінеді. Материалдық игіліктер өндіру басым болады, өйткені басқарудың басты объектісі сол. Ол материалдық негіз ретінде рухани игіліктер өндіру мен қызмет көрсетуді алдын-ала анықтайды, ал сонымен қатар, олар материалдық игіліктер өндіруге ықпал жасайды.

Басқарудың бастапқы негізі басқарудың қалыптастырылуы мен мақсатын таңдап алу болып табылады. Адамның кез-келген қызметінің басты белгісі – нысаналы қызмет. Сондықтан да ерекше әлеуметтік қызмет ретінде басқаруға нысаналық тән.

Әлеуметтік басқарудың айырмашылығы мынада: басқару субъектісі басқару объектісіне қызметтің мақсатын анықтау жолымен ықпал жасайды.

Өтпелі кезең жағдайында экономиканы басқарудың орасан зор мақсаты нарықтық қатынастарды реттеу әдістерінің икемді жүйесін жасау, халық

шарушылығының әлеуметтік жағынан бағдарланған, қоғам мүшелерінің лайықты өмір сүруі үшін материалдық жағдайлар жасай алатын нарықтық экономикаға оңтайлы енуі қамтамасыз ету болып табылады. Сонымен қатар, басқарудың перспективалы мақсаттарының бірі оны кәсіпорындар мен аймақтар деңгейінде демократияландыруды одан әрі тереңдете түсуі тиіс.

Өндірісті басқарудың ғылыми негіздері дербес ғылым болып табылады. Оны жеке ғылымға бөлу факторлары мыналар: а) басқарудың әлеуметтік маңызы; ә) эмпериктік білім жинақтау; б) ғылымды дамытудың материалдық мүмкіндіктері.

Өндірісті басқарудың ғылыми негіздері үш бөліктен тұрады, олар ғылымның пәні, әдісі, теориясы.

«Басқарудың ғылыми негіздері» және «басқару теориясы» (ғылым) деген ұғымдарының ара жігін ажырата білуі керек. Басқару теориясы басқару практикасында объективті заңдарды саналы пайдаланудың формаларын зерттеумен шектеле алмайды, бірақ ол ең алдымен бір тұтас нәрсе ретінде басқару заңдарын және басқарудың барлық бөліктерін тұтас етіп (белгілі жүйеге) интеграциялау заңдарын тұжырымдауға тиіс.

Басқару теориясы екі бөліктен тұрса да, ғылым ретінде біртұтас. Олардың біреуі қисынды талдау негізінде өндірісті басқарудың жалпы заңдары мен қағидаларын зерттейді, ал сөздің тар мағынасында алғанда ол басшылық теориясы деп аталады. Екінші бөлігі басқару өнері деп аталады. Ол нақты тәжірибе негізінен алынған тәжірибелік қорытындылар арқылы басшылардың белгілі бір категориялары үшін басқару үлгілерінің жүйеге келтірілген жиынтығын қалптастырып, сол арқылы басқару теориясын байыта түседі.

Басқару ғылымның пәні экономиканы басқару процесінде пайда болатын қызметкерлердің қатынасы болып табылады немесе басқа бір анықтамасы- басқару қатынасын басқару ғылымының пәні деп анықтауға болады. Басқару қатынастары аса маңызды әлеуметтік - экономикалық категория болып табылады. Өндірісті басқару теориясында бұл категорияның ерекше орын алу себебі – оның зерттейтін пәні- басқару қатынастары болуына байланысты.

Басқару қатынастары мынандай ұйымдастырушылық түрлерге бөлінеді: біріншіден басқарушы және басқарылушы жүйелер арасындағы, яғни тікелей басқару субъектісі мен тікелей өндіру объектісі арасындағы қатынастарға, екіншіден басқарылушы жүйенің өз ішінде де басқару қатынастары болады:

а) басқару сатылары арасында басқару аппаратының арасындағы қатынастар (тік байланыстар);

ә) әрбір сатыны басқару буындарының арасында. б) басқарушы жүйенің әртүрлі сатыларындағы аттас функционалдық басқару буындары арасындағы қатнастар: мысалы министрліктің оспар- экономикалық бөлімі арасындағы қатынастар және т.б.

Үшіншіден, басшылар мен әрбір басқару буынындағы бағыныштылар арасындағы қатынастар (субординация қатынастары).

Төртіншіден, басшылар арасындағы және бағыныштылар арасындағы қатынастар (координация қатынастары).

Белгілі қатынастар жүйесі тұрғысынан алғанда, басқару; ішкі және сыртқы болып бөлінеді. Қатынастардың сипаты және жасаушыларының санына қарай оларды басқаруды: жүйеаралық, жеке адамдар арасындағы, және аралас сондай-ақ, коллективтік және жеке қатынастарға бөлуге болады, ал олар өз кезегінде: тура, топтық және айқас қатынастарға бөлінеді. Басқару қатынастары жасалу уақыты бойынша: уақытша және тұрақты қатынастар болып бөлінеді.

Басқару қатынастары объектіге ықпал ету бағыты және дәрежесі жөнінен тікелей (бұйрықтар, өкімдер) және жанама (кеңестер, консультациялар, хабарламалар) қатынастарға бөлінеді.

Менеджмент негізінде өз еңбегін пайдаланып, интелектісін және басқа да адамдардың тәртібін пайдаланып жетекшінің қойылған мақсатқа жете білуі. Басқаша айтқанда бұл ғылым саласы және адамдарды және әлеуметтік процестерді басқару өнері.

Педагогикалық менеджмент – бұл қағидалардың, әдістердің, ұйымдастырылған формалардың, технологиялық әдіс жинақтарының қызметін көтеруге және дамытуға бағытталған педагогикалық жүйелерді басқару.

Білім беру процесінің астарында оны құраушы үш процесс бар:

Оқу-тәрбиелік, оқу-танымдық және өзіндік білім алу процестері. Педагогикалық менеджмент анықтамасына қарап, кез келген оқытушы оқу-танымдық процесінің менеджері екенін көреміз (оларды басқару субъектісі ретінде) ал, орта білім беру мекемелерінің жетекшісі - жалпы алғандағы оқу-тәрбиелік процесінің менеджері (осы процесті басқаратын субъект ретінде).

Педагогикалық менеджменттің (білім беру процесін басқарудың теориясы, әдістемесі және технологиясы) өзіндік ерекшелігі және өзіне ғана тән заңдылықтары бар. Бұл ерекшелік ең алдымен өзіндік құралынан, қажеттілігінен, қаруынан және менеджер еңбегінің нәтижесінен көрінеді.

Менеджер еңбегінің құралы - білім беру процесіндегі басқарылатын субъектінің қызметі болып табылады. Еңбек қажеттілігі- ақпарат. Еңбек қаруы- сөз, тіл, сөйлеу.

Оқу-танымдық процесі менеджерінің еңбегінің нәтижесі оқушылардың білім алу, тәрбиелену және даму дәрежелері болып табылады.

Тәжірибе көрсеткендей орта білім беру мекемелерінде білім беруді басқарудың төмен болу себебі - жүйеге немқұрайлықпен қарау. Ол осы жүйедегі бір-бірімен байланысты субъектілердің арасында қарама-қайшылық туғызады. Соның нәтижесінде субъекті және объекті болып бөлінеді. Педагогикалық менеджмент тұрғысынан осы орта білім беру мекемелері жетекшілері мен оқытушыларының қызметі оқу-тәрбие, оқу-танымдық процесінің менеджері ретінде осы немқұрайлық пен шығармашылық арасындағы қарама-қайшылықты шешу болып табылады.

Орта білім беру мекемелеріндегі оқушылардың оқу-танымдық процестерін оқытушымен басқару проблемасын жақсартудың бірден-бір шарты олардың жете білушілігі мен оқытушыға лайықты кәсіби шеберліктермен қамтамасыз ету. Менеджмент субъектісі ретінде оқытушының жете білушілігі оның кәсіби функцияларын орындау даярлығымен, әлеуметтік құрылулармен үйлесімді бірлікте болуымен және оның психо-педагогикалық дайындалуымен сипатталады. Мұндағы ең бастысы – педагогикалық шеберлік. Зерттеулердің негізінде «педагогикалық шеберлік» түсінігіне біз келесі мағыналарды кіргіземіз:

-мұғалімнің оқу мақсаттарын, тәрбиелеудің және олардың диалектикалық өзара байланыста және бірлікте дамуын шеше білу;

-оқушылардың назарын аудару және оқылатын материалмен қызықтырып әкету;

-оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктерін есепке алу, сонымен қатар олардың даму дәрежесін ескеріп сол негізінде дара және дифференцияланған күтіммен қамсыздандыру;

-адамгершілікте және демократиялық негізде оқушылармен өзара қарым-қатынас құра білу;

-ең қиын және оқушылардың күтпеген сұрақ қою кездерінде өзін жоғалтып алмау;

-оқыту барысында теория мен тәжірибені біріктіре білу;

-өз жұмысында алдыңғы жаңа педагогикалық ғылымдар мен тәжірибелерді сауатты қолдана білу;

-«еңбек қаруын» пайдалана білу- сөзбен, сөйлеумен қалыптасады.

Қорыта келе, басқару процесінде сыни ойлай білу және айқын белсенді позициялы болу, қиындықтардың алдында төзімді және оқушыларға сөздердің органикалық бірлігін, сенімділікті және істі көрсете білу қажет деп саналады.

Әдебиеттер

1. Баймолдаев Т.М. Педагогический менеджмент и современное управление школой.-А:2001

2. Бердалиев К.Б., Өмірзақов С.П., Есенгазиев Б.К., Ерғалиев Қ.Р. Басқару негіздері.-Алматы:1997

3. Бердалиева Н., Байболенова Л.А., Баллошо Қ.Т. Ақпараттық менеджмент негіздері.-Алматы:2000

4. Рахымбаев А. Б., Сабатаева Б.О. Менджмент. -Алматы:2006

5. Бабаев С.Б, Оңалбек Ж.К. «Жалпы педагогика».-Алматы: 2006.

6. С.Ш. Әбенбаев, А.М. Құдиярова, Ж.Ә. Әбиев «Педагогика». – Астана: 2003.

7. История менеджмента / Под ред. Д. В. Валового. –М: 1997

КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ БАСҚАРУҒА ЖҮЙЕЛІ ҚОЗҚАРАСТАР

Есекешова Марал Дуйсенеевна

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Ресей ЖҒА-ның профессоры

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана қ.

Кәсіби педагогикалық іс-әрекет педагогикалық жүйелерді басқару мәнін, принциптерін, мазмұнын толық білуді қажет етеді. Педагогикалық үрдісті басқару – қойылған мақсатқа сәйкес шешім қабылдау, ұйымдастыру, бақылау, басқару объектісін зерттеу, алынған ақпараттарды талдау және қорытындылау іс-әрекеті болып табылады.

Басқару объектісі биологиялық, техникалық, әлеуметтік жүйелер бола алады. Білім беру әлеуметтік жүйеге жатады және елдің, өлкенің, облыстың, қаланың және ауданның аумағында қызмет етеді. Сондықтан басқару субъектілері министрлік, облыстық, қалалық, аудандық білім беру басқармалары болып бөлінеді.

Жалпы білім беретін мектептер күрделі динамикалық жүйе ретінде мектепшілік басқару объектісі болып табылады.

Мектепшілік басқару – тиімді нәтижелерге қол жеткізу мақсатында тұтас педагогикалық үдерістің объективтік заңдылықтарын тануға негізделген оған қатысушылардың мақсатты, саналы өзара әсерлесуі.

Тұтас педагогикалық үдеріс қатысушыларының оны басқарудағы өзара әсерлесуі өзара байланысты: педагогикалық талдау, мақсат қою және жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау, реттеу мен түзету тәрізді әрекеттер мен функциялардан тұрады.

Қазіргі білім беру жүйесінің дамудағы бір ерекшелік – білім беру мемлекеттік-қоғамдық басқару болып табылады.

Білім беру жүйесін мемлекеттік басқару сипаты мындай қағидалар принциптер жиынтығымен анықталады:

- білім берудің ізгілік сипатта болуы;
- білім беру жүйесінің ұлттық мәдениеттерді және салт-дәстүрлерді мемлекеттік тараптардан қорғауы;
- білім берудің жалпыға бірдейлігі;
- білім берудің зиялылығы;
- білім берудегі еркіндік пен плюрализм;
- білім берудің демократиялық сипатта болуы;

Білім берудің қоғамдық сипаты бірқатар белгілермен анықталады. Мұндай белгілер қатарына мыналар жатады. Мектеп іс-әрекетін ұжымдық басқару органы – мектеп кеңесі басқарады. Оның атқаратын функциялары мен жұмыс мазмұны жалпы білім беру мекемесінің типтік ережелерінде көрсетіледі.

Мектептің жоғары жетекші органы – конференция, жылына кем дегенде бір рет шақырылып отырады. Мұнда мектеп кеңесі, оның төрағасы, іс әрекет мерзімі анықталады және мекеме Жарғысы қабылданады. Конференциялар аралығындағы жетекші орган ролін мектеп кеңесі атқарады.

Мектеп педагогикалық жүйеге жатады, себебі ол бірқатар жүйе құраушы факторлармен, қызмет көрсету жағдайларымен, құрылымдық және функционалдық компоненттер жиынтығымен сипатталады. Жүйе құраушы факторлар ролін мақсаттар мен нәтижелер атқарады; қызмет көрсету жағдайлары - әлеуметтік-педагогикалық және уақытша байқалатын жағдайлармен; құрылымдық компоненттер – басқарушы (педагогикалық ұжым) және басқарылушы (оқушылар ұжымы) жүйелермен, педагогикалық іс-әрекет мазмұнымен, құралдармен, нысандармен және әдістермен; функционалдық компоненттер – педагогикалық талдаумен, мақсат қою және жоспарлаумен, ұйымдастырумен, бақылаумен, реттеу және түзетумен анықталады.

Мектепті педагогикалық жүйе және басқару объектісі ретінде қарастыру оны басқарушылардың басқару іс-әрекеті бір мезгілде мақсаттар анықтау мен олардың нәтижелеріне қол жеткізуге, педагогикалық және оқушылар ұжымдарын қалыптастыру жағдайларын жасауға, оқу-тәрбие жұмысы мазмұнын таңдап алу мен құралдарын, нысандарын, әрекетін қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай амал педагогикалық жүйе мақсаттылығын сақтай отырып, оны құрайтын компоненттерді жаңартуға тиімді әсер етеді.

Енді педагогикалық жүйенің сжүйе құраушы факторлары мәніне тоқталайық. Педагогикалық жүйенің бастысы болып табылатын, маңызды жүйе құраушы фактор баланың тұлғалық күштерін үйлесімді дамытуға, оның өзін-өзі анықтауына және өзін-өзі дамытуына жағдайлар жасауға бағытталған мұғалімдер мен оқушылардың біріккен әс-әрекет мақсаты болып табылады. Мектеп мақсаты тұлғаның интеллектуалдық, құлықтық, эстетикалық, еңбектік, экологиялық, құқықтық және басқа да мәдениетін қамтитын базалық мәдениеті негіздерін қалыптастыру болып табылады.

Жүйе құраушы ретіндегі нәтижелер жекелеген оқушылардың да, тұтастай алғандағы оқушылар ұжымының да тәрбиелік деңгейін анықтауды қамтамасыз ететін неғұрлым тұрақты және нақты өлшемдер жиынтығымен анықталады. Мұндай өлшемдердің болуы қойылған мақсатты оның жүзеге асырылу күйімен салыстыра отырып, мұғалімнің, педагогикалық, іс-әрекетке қатысушыларың іс-әрекеті жолдарын түзетуге мүмкіндік береді.

Педагогикалық жүйенің әлеуметтік педагогикалық жағдайларын жалпы және арнайы жағдайлар деп екіге бөлуге болады. Жалпы жағдайларға әлеуметтік, экономикалық, мәдени, ұлттық, географиялық жағдайлар, ал арнайы жағдайларға оқушылардың әлеуметтік-демографиялық құрамы, мектептің туған жері, материалдық мүмкіндіктері, жабдықтар, ол тұрған жердегі қоршаған ортаның тәрбиелік мүмкіндіктері жатады. Педагогикалық үрдістің тиімділігін көрсететін маңызды көрсеткіштер педагогикалық және

оқушылар ұжымдарындағы моральдық-психологиялық климат, ата-аналар мен оқушылардың педагогикалық деңгейлері болып есептеледі.

Педагогикалық жүйенің уақытша сипаттамалары үш өзара байланысты кезеңдермен анықталады: бастапқы жалпы 1-3 (4) сыныптар; негізгі жалпы – 4 (5) – 9 сыныптар; орта (толық) жалп білім беру – 10 (11) сыныптар. Жалпы білім берудің әрбір сатысы өзінің ерекше міндеттерін жүзеге асырады, бірақ жалпы мақсатқа – оқушы тұлғасын дамытуға – бағытталады.

Педагогикалық жүйенің құрылымдық элементтері педагогикалық ұжым және оның жетекшілерінің немесе басқарушы жүйенің іс-әрекеті негізінде анықталады.

Басқарушы жүйе құрылымы төрт деңгейге бөлінеді:

Бірінші деңгей мектеп директоры, мектеп кеңесі, оқушылар комитеті, қоғамдық ұйымдар жетекшілерінен тұрады. Бұл деңгей мектепті дамытудың стратегиялық бағытын анықтайды.

Екінші деңгей – мектеп директорының орынбасары, мектеп психологы, әлеуметтік педагог, қоғамдық пайдалы еңбекті ұйымдастырушы, аға вожатыйлар, мектеп директорының шаруашылық жөніндегі көмекшісі, өзін-өзі басқаруға қатысатын органдар мен бірлестіктер.

Үшінші деңгей мұғалімдер, тәрбиешілер, сынып жетекшілері.

Төртінші деңгей оқушылар, сынып және жалпы мектеп оқушыларының өзін-өзі басқару органы. Бұл деңгейдің бөлінуі мұғалімдер мен оқушылардың арасындағы қатынастың субъект-субъектілік сипатын көрсетеді. Оқушы өзара ісерлесу объектісі бола отырып, өзінің дамуына субъект рөлін атқара алады.

Басқарылатын жүйеде негізгі орын оқушылар ұжымына беріледі. Мұнда басқарудың екі деңгейін анықтауға болады: вертикаль бойынша жалпы мектеп ұжымы және сыныптар ұжымы. Горизонталь бойынша қоғамдық ұйымдар, спорттық секциялар, шығармашылық, бірлестіктер, үйірмелер, бригадалар және т.б. Ал педагогикалық жүйенің функционалдық компоненттері жеке-дара өмір сүрмейді, мұғалім іс-әрекетімен бірлесе жүреді. Функционалдық компоненттер: педагогикалық талдау, мақсат қою және жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау, реттеу мен түзету – бұлар педагогикалық үдерісті қозғалыста, өзгерісте сипаттайды, оны дамыту мен жетілдіру логикасын анықтайды.

Қазіргі заман жағдайында жалпы білімдік немесе қалаған басқа да оқу-тәрбие мекемелерінің педагогикалық жүйесін әрқайсысы өз алдына күрделі жүйе бөлімшелері болып есептелетін төмендегідей жүйешелер (подсистемы) бірлігі ретінде қарастыру қабылданған:

-дидактикалық. Бұл жүйеше өз ішіне сабақ және сабақтан тыс оқу-тәрбие жұмыстарын; міндетті және факультатив дәрістерді; оқу процесін ұйымдастырудың негізгі формасы – сабақты (сабақтағы оқушы және мұғалімдердің жұмыс орындау әдістемелерін) -әрбірін өз алдына жүйе бірліктері ретінде қамтиды;

-тәрбиелік – үлкен жүйе бола тұрып, келесідей сыныптан тыс және мектептен тыс тәрбие жұмыстары, отбасы тәрбиесі, қоғамдық мекемелердегі тәрбие және өзіндік тәрбие жүйешелерінен құралады;

-оқушылардың қарым-қатынастары және олардың мектептегі өзіндік басқару жүйешесі (мұның құрамына енетіндер: сыныптағы өзіндік басқарым, әрқилы іс-әрекет бағыттары бойынша кіші жүйешелер);

-мектептің әкімшілік жүйесі: оқу процесін басқару, тәрбие жұмыстарына жетекшілік, басқа да жұмыс түрлерін алып бару жүйешелерінен құралады. Әкімшілік жүйенің қажеттігі – дидактикалық, тәрбиелік, материалды-техникалық жүйешелер мен оқушылардың өзіндік басқару жүйешелерінің басын қосып, үлкен біртұтас жүйелікке келтіру мақсатынан. Оқушылардың жан-жақты тәрбиесі мен дамуына қатысты міндеттердің шешілуі, яғни жүйенің тиімді жұмыс атқарушы барша жүйелік бірліктердің іс-әрекеттері бір бағытта орындалып бару шартына байланысты. Тұлға бөлшектеніп қалыптаспайды. Бұл кешенді де (комплексті) әрі педагогикалық жүйелерді басқарудың өзіндік ерекшелігін танытады.

Басқаруға тән және бір сипат-бұл жұмысқа баршаның: әкімшілік, мұғалімдер, оқушылар араласуы. Мұндай жағдай басқару қызметінің мазмұны мен нәтижесіне үлкен әсерін тигізеді, себебі бұл істің қалаған сатысында қай деңгейде болмасын, басқарушы адам өз әрекетінің кез-келген сәті мен жүйенің қалпы тек оның шешіміне тәуелді болмайтынын мойындауы тиіс. Білім жүйесінде қалаған деңгейдегі басқару қатынастары тәрбиелік қызметті де атқарады. Тәрбиеленушілерді басқарушы болып есептелетін педагог тәрбиешілер оларға жетекшілік етеді, ал тәрбиеленушілер осы жетекшілік қатынастарды пайдалы ұғымдар ретінде игереді, яғни тәрбиелік қызметтің орындалып жатқаны. Осыдан да басшының, тәрбиешінің, мұғалімнің моральдық, әдептілік кейпіне жоғары талаптар қойылады. Кәсіби іс-әрекетті әрқилы деңгейде бірдей тең басқару – бұл да педагогикалық жүйелерді басқарудың өз алдына ерекшелігі. Өз тұлғасын қалыптастыру барысындағы оқушы іс-әрекетін тәрбиешінің бір өзі басқармайды, бұған бірнеше пән мұғалімдері, сынып жетекшісі және басқа да күнделікті ықпал жасаушы мектептің барша қызметкерлері араласады. Сондай-ақ, мұғалімдердің, сынып басшыларының қызметтеріне мектеп директоры мен директордың оқу, тәрбие және сыныптан тыс жұмыстар бойынша орынбасарлары әкімшілік басқару жүргізеді. Мұғалімдер бір уақытта бірнеше қызмет атқарады. Ол – сынып басшысы, пән мұғалімі, әдістемелік бірлестік мүшесі.

Мектеп көп тарапты байланысқа ие. Оның жұмысы ата-аналармен, қоғамдық ұйымдармен, мемлекеттік мекемелермен қатынастар негізінде атқарылып барады. Мектеп - мемлекеттік (немесе онымен тығыз байланысқан) құрылым. Отбасы, қоғам, мемлекет араларындағы бірлікті іс-әрекеттердің ұштаса орындалуынан тәрбиенің жалпы мақсаттары іске асып барады. Мұндайда өзара байланыстар міндетті түрде жүйелі басқарымда болуы шарт. Бұл да педагогикалық жүйелерді басқарудың өз ерекшелігі. Білім берудегі мектеп жағдайы «мұғалім-оқушы» қарым-қатынасына тәуелді екенін ескеретін

болсақ, білім жүйесін басқарудың келесі ерекшеліктерін де біліп қойған жөн: әртүрлі жас деңгейіндегі балалар бірлестіктеріне басшылық; материалдық ынтадан гөрі моральдық ынтаның басым болуы; басқарушының өз басқарымындағылармен жеке таныс болу қажеттігі, білім саласын басқаратын тұлғаның жоғары дәрежеде білікті, білімді болуы. Директор және басқа да басшылардың оқу-тәрбие процесін нақты басқару қызметтері белгілі принциптерге негізделіп орындалады. Ол принциптер төмендегідей: - педагогикалық жүйелер басқарымын демократияластыру және гуманизациялау. Бұл басшылардың, мұғалімдердің, оқушылар мен олардың ата-аналарының өзіндік іс-әрекеттері мен ынтасының дамуына жол ашады. Ал бұлардың орындалуы пікір алмасу және басқару шешімдерінің қабылдануына байланысты жариялылықты қажет етеді;

- орталықты басқару мен өзіндік басқарымдарды оңтайлы үйлестіру. Мұндай басқару үйлесімдері әкімшілік және қоғамдық органдар басшыларының іс-әрекетін мектептің бүкіл ұжымы мүддесіне орай жүргізілуін қамтамасыз етеді; басқару шешімдерін талқылау және қабылдауды, кәсіби деңгейде іске асыруға жағдайлар жасайды; жүйедегі барша құрылымдық бөлімдерді өз жұмыстарында бірін-бірі қайталаудан құтқарып, әрекеттерін жоғары деңгейде орайластырып баруға мүмкіндік береді;

- жеке басқару және ұжымдасқан жетекшілік бірлігі. Бұл принципті ұстанудағы мақсат- біртұтас педагогикалық процесті басқару барысында субъективизм мен әміршілдікке жол бермеу.

Ұжымдасқан жетекшілік сонымен бірге тапсырылған іске деген ұжым мүшелерінің әрбірінің жеке жауапкершілігін жоққа шығармайды. Ал жеке басқару тәртіп және жөн-жосақ қамтамасыз етіп, педагогикалық процесс қатысушыларының өз өкілеттіктерін нақты шектеп, ретімен орындап жүруін қадағалайды.

Қорыта келе, басқару ақпараттарын әр түрлі белгілеріне қарай жіктеуге болады:

- уақыты бойынша - күнделікті, ай сайынғы, тоқсандық, жылдық;
- басқару қызметі бойынша- талдауға орай, бағалық, құрастырушылық, ұйымдастыруға байланысты;
- келіп түсу көздері бойынша- мектепшілік, ведомстволық, қарым-қатынастағы мекемелерден;
- мақсаты бойынша - өкімдік, ұсыныс, нұсқау-таныстыру және т.б.

Әдебиеттер

1. Менеджмент в управлении школой. Уч. пос / под. ред Т.И. Шамовой – М:2006

2. Бердалиев К.Б., Өмірзақов С.П., Есенгазиев Б.К., Ерғалиев Қ.Р. Басқару негіздері. - Алматы, 1997

3. Бердалиева Н., Байболенова Л.А., Балашо Қ.Т. Ақпараттық менеджмент негіздері. Алматы: 2000

4. Рахымбаев А. Б., Сабатаева Б.О. Менеджмент. - Алматы: 2006

**ЖАСТАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ӘЛЕУМЕТТІК-
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ**

Байсарина Сандугаш Сайлауовна

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Ресей ЖҒА-ның профессоры

Әмірхан Әсел

6М012300 – «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану»

мамандығының 1 курс магистранты

Әрбір қоғамның, әрбір отбасының ертеңгі келбеті ондағы жастардың қалай өсіп, ер жетуіне байланысты. Сондықтан да бұл мәселеге мән беру тұрмыстық-әлеуметтік көзқарас ғана емес, қоғамдық-саяси салмағы бар үлкен міндеттердің бірі болып табылады.

Әлеуметтік жұмыс жүргізудің теориялық және методологиялық мәселелері Гусякова Л.Г., Холостова Е.И., Зайнышев И.Г., Саппс М., Уэллс К., Фирсов М.В. және т.б. ғалымдар еңбегінде қарастырылған. Отандық ғалымдарымыз Аитов Н.А., Джаманбалаева Ш.Е., Ешпанова Д.Д., Нысанбаев А.Н., Калибеков Д., Меңлібекова Г.Ж., Құсайынов А.К. және т.б. ғалымдардың еңбектерінде Қазақстан жастарының әлеуметтік-саяси бейнесі, олардың әлеуметтену жағдайы, жалпы проблемалары қарастырылған. Жалпы, жастар мен қоғамдық ұйымдар арасындағы байланысты ескере отырып, әлеуметтік жұмыс жүргізу мәселесін арнайы зерттеу нысанына айналдырған еңбектер жоқтың қасы деуге болады [1].

Жастарды тәрбиелеу мен әлеуметтендірудегі қайшылықтардың туындау себептері:

1)құндылықтар жүйесінің өзгеруі, оның нәтижесінде аға буын жастарды жаңа өмірге үнемі толыққанды әзірлей алмайды;

2)қоғамның әлеуметтік құрылымының түп тамырымен және өте тез өзгеруі көптеген әлеуметтік топтарға қатты соққы болды;

3)әлеуметтену факторы ретінде қоғамдық ұйымдар арқылы формальды және формалсыз бақылаудың әлсіреуі;

2014-2015 жыл аралығында Қазақстанда 160-қа жуық жастар мен жасөспірім балалар бірлестіктері тіркеуден өтті. Республикамыз да олардың ішінде онға жуығы қоғамдық жастар құрылымы дәрежесінде: «Қазақстан Жастар Альянсы», «Жас Отан», «Нұр Отан», "Қазақстан жастарын қолдау Ассоциациясы"; "Балалар неврологтарының Ассоциациясы"; "Қазақстан Республикасының футболдан жасөспірімдер лигасы қоғамдық бірлестігі", "Азан" жастар Альянсы қоғамдық бірлестігі", "Қазақстан Жастарының Форумы" қоғамдық бірлестігі, Республикалық жасөспірімдер бірлестігі, "Атамекен" қоғамдық бірлестігі орын алады. Бірақ осындай шараларға қарамастан жастардың барлық қажеттіліктерін олар қамтамасыз ете алмай отыр.

Республикалық студенттер қоғамдық ұйымдарының басты мақсаты - олардың қоғамдық жұмыстардағы белсенділігін, студент жастардың құқықтық, әлеуметтік-экономикалық және тұрмыстық мәселелерін шынымен шешуші және тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуына белсенді қатысушы ұйым ретінде құру.

Қойылған мақсаттарға жету үшін келесі міндеттерді орындау арқылы жүзеге асырылады:

Еліміздің студент жастарының құқықтары мен мүдделерінің қорғалуын қамтамасыз ету.

Студенттерде патриоттық сезімді қалыптастыру және жетілдіру.

Студент жастар арасында жемқорлыққа қарсы дәстүрді қалыптастыру.

Студент жастардың интеллектуалды әлеуеттерін жетілдіру.

Студенттер арасында салауатты өмір салтын қалыптастыру.

Ұйымның қоғамдағы ішкі және сыртқы өзара әрекеттесуін жетілдіру арқылы әлеуметтік –педагогикалық жұмыстарды жандандыру [2].

Қоғамдық ұйымдар дегеніміз белгілі бір әлеуметтік топтар мен индивидтердің мүддесін білдіріп, оны қорғайтын, алдына қойған әлеуметтік мақсатқа жету үшін ерікті түрде мүшелікке кірген, оған материалдық көмек көрсететін, мүшелерінің арасында еңбек бөлінісі жүзеге асқан, төменнен жоғарыға дейін тұрақты ұйымдық құрылымы бар, өзін-өзі басқаратын азаматтардың бірлестігі.

Ұйым - бұл екі немесе одан көп индивидтер іс-әрекеттерінің саналы үйлестірілген жүйесі. Бұл анықтамада ұйымның екі маңызды сипаттамасы бар: әлеуметтік ортақтық, бірлік (әлеуметтік қауым белгілі мүшелері бар ұйымнан тұрады) және қауымдастықтың мақсатты қызметі.

Ұйымдық құрылымның негізгі өзегі билік - басқару қатынастары болып табылады. Сондықтан бұл құрылымда басқарушы блок (басшы немесе тиісті функцияларымен, штатымен басшылар) және орындаушылар блогы болады. Қоғамдық ұйымның ең жоғары формасы мемлекет болып табылады.

Ұйымдар әкімшілік, қоғамдық және формалды және формалды емес типтерге бөлінеді. Әкімшілік ұйымдар құрылымдарының қатаң және жоғары деңгейімен, директивті бекітілген мақсаттарымен ерекшеленеді.

Қоғамдық ұйымдар адамдардың ерікті бірлестіктері болып саналады. Бұлардың басқаларға қарағанда демократиялылығы басымдау болады. Ал формалды ұйымдар бұл функциялары, құқықтары және міндеттері қатаң белгілеген қоғамның әкімшілік негізі болып табылады. Неформалды ұйымдар кездейсоқ құрылған екі түрлі болады. Біріншісі мақсаттары айқын емес кездейсоқ құрылған адамдар жиыны да, екіншісі мақсаттары айқын, барлық талаптар мен орындаушылық тәртіппен ерекшеленген қылмыскерлердің болмаса діни ұйымдары.

Жастар ұйымы – негізгі мақсаты жастардың әлеуметтік, мәдени, білім алу қажеттіліктерін шешуге жәрдемдесу болып табылатын, заңды тұлғалардың қауымдастығы (одағы), жеке, қоғамдық немесе корпоративтік қор, сондай-ақ мүшелерінің (қатысушыларының) кемінде жетпіс бес пайызы

жастар өкілдері болып табылатын қоғамдық бірлестік нысанында құрылған қоғамдық бірлестік болып табылады.

Студенттер - жоғары және кәсіби, арнайы оқу орындарында оқып жүрген ұл-қыздардың әлеуметтік қоғамдастығын айтамыз. Бұл әлеуметтік кәсіби категорияның тарих бетінде пайда болуы XI-XII ғасырларда алғашқы университеттердің ашылуымен байланысты. Студенттердің негізгі әрекеті оқу, яғни мақсатты түрде жүйелі, тыңғылықты білім алуға, кәсіби еп-дағдыларды үйренуге ұмтылуы.

Студенттік шақты (негізінен 18-25 жас аралығы) адамның басқа жас кезеңдерінен бөліп алып, өзінше әлеуметтік-психологиялық қауымдастық ретінде терең әрі ауқымды зерттеген профессор Б.Г.Ананьев бастаған психологтар мектебі. Оларды зерттеу нәтижелері бұл шақта адам зиятының (интеллекті) ең күшті даму кезеңі болатындығын, оның аса күрделі әрі әр адамға тән ерекшелігі және өзгермелі келетіндігін көрсетеді.

Жастар – қоғамның саяси, мәдени және әлеуметтік-экономикалық салаларының толыққанды қалыптасуына және оның тұрақтылығына ықпал ететін негізгі әлеуметтік-демографиялық топ. Демократиялық даму жағдайында жастар мен қоғамның өзара қарым-қатынасы еркін түрде өрбиді. Бұл мәселе өз кезегінде жастар мен қоғамның бір-біріне өзара ықпалы мен тәуелділігін айқындайтын фактор болып табылады.

Әлеуметтану ғылымында әр түрлі авторлар, жастарды - ерекше әлеуметтік-демографиялық топ ретінде сипаттай отырып бұл ұғымды біржақты қолданады. Мысалы, австриялық социолог Л.Розенмайер жастық кезең 13 жастан басталып 24 жаста аяқталады деп санайды. Ғалым осы кезеңнің ішкі жас ерекшелігін және әлеуметтік дифференциациясын баса айта отырып, қандай да болмасын нақты негіз бермейді [3].

13 пен 18 жыл аралығындағы жас «жасөспірім шақ» ұғымымен біріктіріледі және біршама дәрежеде жаңа белгілерге жеке әлеуметтік тәртіптің нысандарына әкелетін биопсихологиялық дамумен сипатталады. Бірақ адамды балалық шақтан бөлетін демаркациялық сызық 18 жаста өтеді. Бұл жас көптеген елдерде құқықтық дербестіктің басталуымен сипатталады, яғни ересектермен қалыпты теңестірумен және заңды құқықтарды көрсетумен: еңбек үшін тең ақы төлеу, армияда қызмет ету, некеге отыру, сайлауға қатысу.

18 және 24 жыл арасындағы жаста жастардың отбасылық, кәсіби және құқықтық мәртебесі бойынша дифференциация неғұрлым нақты болады. Осы кезеңді Л. Розенмайер «жас ересектер» деп айтады. Егер бірінші кезеңде бұл кейбір кезде біртекті топ болса, онда 18 және 25 жас аралығындағы халық гетерогенді (біртекті емес). Бұл құрдастар тағдырының айырмашылығына байланысты әлеуметтік біртектілік емес және социологтар үшін ерекше мүдде.

Жастық шақта әлеуметтік рөлдерді белсенді игеру процесі болады. Олардың саны олар бәсең игерілетін немесе тоқтатылатын белгілі бір «толығы» шегіне жылдам жақындайды.

Социолог В.Н. Боряз «толығы» шегі жастық шақ деп түсінуге болатын жас ерекшелік кезеңдерінің шеңберіне жатады деп есептейді. Ал одан әрі —

әлеуметтік есею кезеңіне кіру. В.Н. Боряз жастар санатын айқындауға арналған аса кең шекараларды ұсынады, ол осы топқа 14-33 жас аралығындағы адамдарды кіргізеді.

Қазіргі күнде әлеуметтік қызметтің одан әрі дамуы өз дәрежесіне сәйкес, құқықтық қамтамасыз етуді және жұмыс істеу тәртібін нақтылауды талап етеді. Әрине, көп нәрсе бюджеттік қаржыландыру мәселесіне келіп тіреледі. Осы орайда, Қазақстандағы жастардың әлеуметтік қызметін, тек ішкі проблемалар аясына шектемей, халықаралық деңгейге көтерудің пайдасы мол болмақ.

Жастардың болашақта патриот азамат болып қалыптасуында маңызды орын алатын аспектілердің келесі бір тетігі – жастар ұйымдарына көрсетілетін мемлекеттік қолдау механизмдері. Дәл қазіргі уақытта республикамыздың Әділет министрлігінде 157 жастар ұйымы тіркелген. Олардың бағыт-бағдарлары әр түрлі, соның ішінде экологиялық, ақпараттық, құқықтық қорғау, салауатты өмір салтын насихаттайтын, мәдени-ағартушылық болып бөлініп кете береді. Айталық, «Жас Отан», «Нұр Отан», «Қазақстан студенттерінің альянсы» ұйымдары, «XXI ғасыр көшбасшысы», «Анти-Спид», «Қазақстан болашағы үшін», «Жастар салауатты өмір салты үшін», «Жастар таңдауы», «Ұлттық пікірталас орталығы», «Жастар парламенті», «Қазақстан жас лидерлер ассоциациясы», «Қазақстан жастар одағы» т.б. осындай ұйымдар республика көлемінде жұмыс атқаруда.

Оның үстіне жастардың діни сана-сезімі де үлкен өзгерістерді бастан кешіруде. Бүгінгі таңда мемлекетімізде діни бірлестіктердің саны 3 000 мыңға жетіп, ал діни конфессиялардың 40–тан астам түрі тіркелген. Қазақстанда соңғы жылдары діни институттардың саны мен сапасы артып кара көз қазақтың 500 мыңға жуығы басқа діннің өкіліне айналған. Бір алаңдататыны олардың арасында жастарымыздың саны көбейгендігі.

Десе де жастар ұйымдарының қоғамдық-саяси процестерге ықпалы төмен деңгейде қалып отыр. Сондықтан Қазақстан жастарының конгресі жалпы қазақстандық жастардың проблемаларын мемлекеттік деңгейге көтеруге мүмкіндік алып отыр. Ал, мемлекеттің міндеті Жастар конгресімен тығыз байланыста болып жастарды барынша кең көлемде саяси процестерде, әлеуметтік-маңызы бар жобаларды іске асыруда белсенді ат салысуына жағдай туғызу болып отыр.

Демек, Қазақстан жастарының конгресі сияқты үйлестіруші органның болуы, елімізде жүргізіліп отырған жастар саясатының тиімділігін арттырудағы маңызды механизмдердің бар екендігінің айғағы болса керек [4].

Сонымен қатар, осындай жетістіктер мен бірге жастар қозғалысының құрылуы мен ұйымдастыру, мемлекеттік органдар мен жастар бірлестігі арасындағы өзара тиімді әріптестік қатынасты жасау кезінде туындаған проблемаларды айтпай кетуге тағы да болмайды.

Кеңес уақытынан кейін көптеген елдер мемлекеттік жастар саясатын іске асыруда мемлекет пен жастардың өзара қатынастарының нашар

ұйымдастырылу салдарынан сергелдеңге түсіп, біршама күйзеліске ұшыраған жайы бар.

Сөз жоқ, бір жағынан соңғы жылдары жастар саясатын мемлекеттік деңгейде іске асыру жұмыстарында жүйелі әдістерді ендіріліп, заман талаптарына сай өзгертулер жүргізілуде. Екінші жағынан, жастар саясатына деген көзқарастар мен осы процестерді басқару органдарының жиі қайта құрылуы тағы бар. Осы орайда, ресейлік зерттеушісі В.А.Луков мемлекет тарапынан қарастырылатын шаралар жүйесі мен ұйымдастыру құрылымдарын орнықсыз өзгерте беру мемлекеттік жастар саясаты міндеттерін белгіленген уақытта орындалуын тежейді, ал бұл өз кезегінде бағдарламалық принциптердің маңыздылығын төмендетеді деп анық атап көрсеткен.

Қорыта келе, мемлекеттік жастар саясаты аясындағы бағдарламалық әзірлемелер, ұйымдастыру шаралары жоғарғы билік өкілдерінің назарынан тыс қалатын кездер аз емес. Сол себептен іске асырылған шаралар қоғамда, әсіресе жастар ортасында қажетті нәтижеге қол жеткізе алмайды. Сол үшін, ведомствоаралық және басқа да ұйымдар арасындағы кедергілерді алып шығуға бағытталған жастар ісі бойынша қызмет атқаратын мемлекеттік құрылымның болғаны дұрыс деп. санаймыз.

Әдебиеттер

1. Джанабаева Р.А. Студент жастардың кісілік келбетін халық педагогикасы негізінде қалыптастыру. Оқу құралы. - Алматы: 2004. -50 б.

2. Қазақстан Республикасы азамат тарихының жаңа әлеуметтік-экономикалық мінез-құлқын қалыптастыру тұжырымдамасы. –Алматы; 1999, 40 б.

3. Қазақстан Республикасы этникалық-мәдени білім беру тұжырымдамасы. //Егемен Қазақстан, 7 тамыз, 1996

4. Қазақстан Республикасының гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы. Алматы, 1994, 37 б.

3 - СЕКЦИЯ: ЖЕКЕ ТҮЛҒА ДАМУЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАСЫ МЕН ПСИХОЛОГИЯСЫ

3-СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ЛИЧНОСТНО– ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ВОСТРЕБОВАННОГО СПЕЦИАЛИСТА

Оспанова Бахыт Апсиитовна, д.п.н., профессор¹

Рысбекова Айман Калышбайкызы, к.п.н., доцент²

Кобекова Жанагул Сейтмуханбеткызы, психолог медицинского
колледжа

Международный казахско-турецкий университет им.Х.А.Ясави^{1,2}
г.Туркестан

Вопрос качественной подготовки квалифицированных кадров в стране является особенно актуальным и определяется, прежде всего, личностью преподавателя, его профессиональной и методической деятельностью, способностью к реализации различных инновационных программ, преодолению традиционности в учебно-образовательной среде, стремлению к профессиональному самосовершенствованию. Другими словами педагогическая деятельность преподавателя должна носить прежде всего инновационно-креативную направленность.

Совершенно очевидно, что в современном развитии общества признание приоритета общегуманистических ценностей и прав человека в качестве основополагающего принципа, объективно обуславливает необходимость такого кардинального направления коренных преобразований в подготовке специалистов, как гуманизация, персонификация профессионального образования.

Несомненно, цель современного образования состоит в подготовке высоко духовной и нравственной личности, обладающей профессиональными и социальными компетенциями специалиста; владеющей научным стилем мышления, способной к генераций как в решении экстремальных, кризисных ситуаций, так и в разрешении задач повседневной деятельности, которые востребованы сегодня нашим обществом как никогда прежде.

Прежде всего, задача профессионального образования состоит в том чтобы выпускник был конкурентноспособным в сфере своей деятельности, главными критериями которого являются мобильность, креативность, нестандартность мышления, способность к трансферту знаний, чтобы он был ее активным субъектом творцом и созидателем.

Острая потребность человека в умении адаптироваться в современном инновационном обществе, в котором источниками конкурентного преимущества становятся информации и идеи, поставили образование перед необходимостью перехода от педагогических усилий, направленных на развитие репродуктивного мышления (знаниевый подход), к педагогическим

инновациям, направленным на развитие продуктивного, творческого, инновационного мышления (компетентностный подход).

Как известно, современное образование имеет опережающий характер, что обеспечивается формированием социально-профессиональной компетентности и развитием экстрафункциональных качеств будущего специалиста в процессе учебно-профессиональной, продуктивно-креативной деятельности. Развитие профессиональной компетентности это динамичный процесс усвоения модернизации профессионального опыта, ведущий к развитию индивидуальных профессиональных качеств, накоплению профессионального опыта, предполагающий непрерывное личностно-профессиональное развитие. Характерной чертой современности становится личная, социальная и профессиональная компетентность умение самостоятельно добывать, анализировать и эффективно использовать информацию для принятия грамотных профессиональных решений, умение рационально и целесообразно жить и работать в быстро меняющемся мире с учетом опережения требований конкурентной среды. Для высокого уровня профессиональной компетентности, что является основополагающим условием развития учебного заведения, типична устойчивая потребность преподавателя в ее повышении, постоянное стремление к активной профессиональной деятельности.

Следует подчеркнуть что интересы педагогической науки фокусируется на комплексе объективно субъективных характеристик востребованного специалиста, который, как представляется, можно интерпретировать как личностный ценностно-смысловой конструкт, оказывающий влияние на поведение и деятельность в условиях надситуативности и вневременности.

На наш взгляд, смысл подготовки востребованного специалиста в том, чтобы формировать его общепрофессиональные знания и умения, развивать творческие способности, расширять профессиональный профиль, обеспечивать развитие креативных качеств личности. Динамическая личностная характеристика творчества выражается в креативности и ее основных показателях. Востребованный специалист легко ориентируется в ситуации и гибко реагирует на все нюансы межличностного общения, становясь продуцентом гуманных межличностных отношений и генератором межличностной толерантности. Он умеет планировать и достигать не только ближайшие, но и перспективные цели, четко реагировать на вкусы и изменения в воззрениях и интересах социума, сохраняя приверженность общечеловеческим ценностям и этическим идеалам. Личностно ориентированные взаимодействия сопровождаются педагогической фасилитацией в целях усиления продуктивности образования и развития субъектов профессионально-образовательного процесса за счет доверительного стиля общения и особой роли личностных качеств преподавателя.

Таким образом, творческое разрешение профессиональных проблем возможно с решением определенных вопросов. С одной стороны, с

организацией ряда внешних условий (методическое обеспечение, своевременное обучение и др.), направленных на становление профессионала как субъекта деятельности. С другой стороны, с мерами, направленными на его личностное развитие, удовлетворяющими потребности в повышении компетентности, которая позволит не только профессионально ставить цели и задачи, но и выбирать эффективные, адекватные поставленным целям, надситуативные средства, способы и приемы выполнения профессиональной деятельности. Надситуативный вектор мышления характеризуется преобладающим направлением мыслительных действий, проявляющихся в процессе творческого решения конкретной ситуации.

К сожалению, нередко передача даже самых современных знаний о человеке студенту, вполне уживается с недостаточным вниманием к нему как к личности, и мало влияет на развитие личности, включая профессионально важные личностные качества. Следует отметить, что созревание личности как творческой индивидуальности возможно лишь при наличии определенных условий: внешних и внутренних. К внутренним, субъективным условиям следует отнести готовность к профессиональному творчеству, формирование которой должно начинаться на студенческой скамье. Личностный потенциал профессионала характеризуется совокупностью социокультурных и творческих характеристик его личности и выражает готовность совершенствовать деятельность. Такой потенциал отличает наличие внутренних, обеспечивающих эту готовность, средств и методов. Сюда также включается желание и возможность развивать свои интересы и представления, воспринимать и творчески воплощать уже существующие нестандартные подходы в профессиональной деятельности.

Полагаем, что кроме технологической подготовки специалиста, существенным фактором развития образования становится формирование таких качеств личности, как самостоятельность, способность принимать ответственные решения, творческий подход к любому делу, умение постоянно учиться, коммуникативность, способность к сотрудничеству и сотворчеству, социальная и профессиональная ответственность и т.д.

Очевидно, что задачу такого рода профессионализации призвана выполнить высшая школа, которая обязана не только сообщить обучающемуся определенный объем знаний, но и что гораздо важнее выработать способ владения приемами предметно-практического преобразования объекта, приемами формирования и обоснования теоретических взглядов, методологических установок.

Мы убеждены, что формирование профессионального самосознания будущего специалиста, с целью создания универсальной базы, обеспечивающей высокую мировоззренческую культуру, творческую активность и «интеллектуальную мобильность», может быть достигнуто путем взаимного сближения преподавания специальных наук и психолого педагогических дисциплин, гуманитаризацией преподавания специальных дисциплин.

Совершенствование содержания психолого-педагогических дисциплин предполагает рационального отбора учебной информации с четким выделением в нем основной базовой части и второстепенной информации, концентрации аудиторных занятий на начальном этапе освоения курса с целью наработки задела знаний, необходимых для плодотворной самостоятельной работы, выполнения творческих заданий. Психолого-педагогические дисциплины формируют качества личности, которые составляют «ядро» будущего востребованного специалиста: инициативность, самостоятельность, рефлексивность, превосхищение результата, адекватная оценка своих возможностей, критический анализ и др.

Теоретические исследования и практический опыт показывает, что знания по педагогике и психологии оказываются более прочными, когда предмет учебной деятельности выступает как средство общения. В этой ситуации в процессе общения возникают отношения студентов между собой по поводу предмета, то есть по схеме субъект (студент) объект (предмет) субъект (студент). Правильное соотношение деятельности и общения позволяет органично сочетать обучающую и воспитывающую функцию учебного процесса.

Как убеждает наш многолетний опыт работы в вузе, процесс педагогического проектирования стимулирует и развивает творческую активность студента, как будущего специалиста. Сочетание познавательного интереса к предмету с профессиональной мотивацией оказывает наибольшее влияние на эффективность и результативность обучения. Для активизации личностного потенциала ранее других должен быть задействован мотивационный компонент личности. Без развитого познавательного интереса, формирования смысла учения эффективная ориентация на личность в учебном процессе невозможна. В сформированном «поле интереса» происходит самовыражение личности, оценка ею своих способностей, развивается стремление достичь Я идеального. Высокий уровень познавательного интереса обычно присущ студентам с развитой «Я-концепцией». Вот почему выявление психолого-педагогических характеристик, способствующих появлению познавательной мотивации, с последующей ее трансформацией в мотивацию профессиональную, представляет собой одно из стратегических направлений педагогики высшей школы и инновационных технологий обучения.

Следует подчеркнуть, что познавательная мотивация побуждает студента развивать свои склонности и возможности, оказывает определяющее влияние на формирование личности и раскрытие ее креативно- творческого потенциала.

Исследования показали, что для понимания студентом социального смысла учения и его личностной значимости надо постоянно и целенаправленно воспитывать уважение к самим знаниям, правильное отношение к их социальной и профессиональной роли. Ведь это, собственно, и значит: обучая-воспитывать. Инновационные образовательные технологии активизируют не только когнитивный компонент педагогического процесса,

но совершенствуют еще и воспитательный аспект, связанный с формированием и развитием личностных качеств обучающихся.

Из выше изложенного вытекает вывод, что в настоящее время учебный процесс в вузах стал более сложным по своим задачам, интенсивности и содержанию. Он требует глубокого психолого-педагогического осмысления преподавателями закономерностей учебной дисциплины, принципов и методов обучения и воспитания, формирования креативной личности студента. Переход к новой педагогике означает обновление всех сторон вузовского педагогического процесса – его содержания, форм, методов, и что самое сложное в психологии преподавателей и студентов – образа их мышления, ведущее к развитию личностно-профессиональной активности будущего специалиста.

Акцент на личностно-профессиональное развитие востребованного специалиста обуславливает опережающий характер профессионального образования. Именно профессионально обусловленные качества личности обеспечат «образование на всю жизнь». Становление личностно ориентированного образования позволит также обеспечить профессиональную самореализацию человека и поддержку его дальнейшего творческого роста. Растущая потребность общества в новом качестве образования является определяющим фактором, побуждающим исследователей заниматься проблемами личностно-профессионального развития востребованного специалиста. Эти тенденции окажут существенное влияние на развитие высшего образования, которое будет ориентироваться на становление социально и профессионально активной личности, обладающей высокой компетентностью, креативностью, мобильностью и высоким профессионализмом.

Литература

1. Засобина А.А. Разработка проекта «портфолио» для студентов гуманитарных специальностей. М., 2003. -200с.
2. Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования. – Алматы, 2001. – 296 с.
3. Переходов В.Н. Основы управления инновационной деятельностью. М., 2005.- 456с.
4. Оспанова Б.А. Креативная психология. –Алматы, 2012. – 420 с.

ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ АРҚЫЛЫ ТҰЛҒАНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Рысбекова Айман Калышбайқызы, п. ф. к., доцент

Оспанова Бахыт Апсиитовна, п. ф. д., профессор

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті

Асанова Марина Шакенқызы

№8 Н.Төреқұлов атындағы жалпы орта мектебінің мұғалімі, Түркістан қ

Қазақстанның әлемдік үрдістерге кірігуі, дамыған елдердің стандарттарына деген ұмтылысы еліміздің жаңа сапалық деңгейге жылдам өту қажеттілігін туындатуда. Қазіргі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде білім беруді дамыту, дүние – жүзілік білім беру мақсатында елімізде білім берудің жаңа жүйесі құрылып жатыр. Қоғамның әлеуметтік- экономикалық және саяси бағыттарындағы өрлеуіндегі осындай өзгерістер өмірдің барлық саласындағы шығармашыл тұлғаның мәртебесін көтеріп мерейін үстем етуде.

Қазіргі педагогика мен психологияда шығармашылық психологиясының жаппай зерттеу белсенді жүргізіледі. Өйткені қоғамдық ортада педагогикалық психологияда осы мәселені зер сала қарауға мәжбүр етуде. Осыған орай өмірге жан-жақты дайындалған еңбек сүйгіш, ынталы, шығармашылықпен ойлайтын, интеллектуалдық және адамгершілік тұрғысынан бай, жоғары білімді жеке тұлғаны оқытып тәрбиелеу қажеттігін дамыту мәселесі тұр. Жан-жақты дамыған жеке тұлғаның шығармашылық әлеуметін дамыту оның ой қызметінің шектеусіз қозғалыста болуына мүмкіндік туғызады. Шығармашылық жетістіктер тұлғалық ғана емес, әлеуметтік мәнге ие.

Ғылымда шығармашылық туралы ұғым ХІХ-ХХ ғасырларда пайда болып, зерттеліне бастады. «Шығармашылық – тура мағынасында жаңалық ашу дегенді білдіреді». Ал С.Ожеговтың сөздігінде «Шығармашылық материалдық және мәдени құндылықтар жасау» делінген. Философиялық сөздікте «шығармашылық - қайталанбайтын, тарихи қоғамдық мәні бар жоғары сападағы жаңалық ашатын іс-әрекет» деп түсіндіріледі. Шығармашылық тұлғаның жеке ерекшелігі, табиғи дарындылығы мен даналығының көрінісі, шығармашылық қабілеттердің деңгейлері ғылыми тұрғыда қарастырылып, зертеулерде.

«Шығармашылық» сөзінің төркіні «шығару», «ойлап табу» дегенге саяды. Демек жаңа нәрсе ойлап табу, сол арқылы жетістікке қол жеткізу деп түсіну керек. Көрнекті психолог Л. Выготский «шығармашылық» деп жаңадан ашатын әрекетті атаған [1]. Ал осы мәселені терең зерттеген психологтардың бірі Я.Пономарев [2] оны «даму» ұғымымен қатар қояды. Өйткені әрбір жаңалық, әсіресе интеллектуалдық тұрғыда болса ол тұлғаның психикасын жаңа сапалық деңгейге көтереді деп есептейді. Бұл пікір бүгінгі педагогиканың талаптарына сәйкес келетіндіктен көңілге қонымды. Зерттеле келе шығармашылыққа берген анықтамалар да өзгере бастады. Соңғы

жылдары «шығармашылық» сөзімен, «жаңалықпен» қатар «бастамашылық, белсенділік» ұғымдары астарлас қолданылып жүр.

Шығармашылық жөнінде жазылған еңбектерді талдай келе, төмендегідей қорытындыға келдік. Шығармашылық өте күрделі психологиялық үрдіс. Ол адамға ғана тән. Шығармашылық - жаңа нәрсе ойлап табуға бағытталған қабілет деңгейі. Шығармашылықпен тұрақты және саналы айналысатын және өз мүмкіндігін жүзеге асыра алатын адам өмір талабына өзгермелі еңбек шартына, өзін-өзі жетілдіруге бейімделеді. Шығармашыл адам жаңашыл, ізденімпаз болады, өмірі қызық, мақсаттарын жүзеге асыру барысында өз жолын өзі ашып кедергілерді жеңе алады, үздіксіз алға жылжып отырады. Шығармашыл тұлға шығармашыл іс-әрекетте болады, іс-әрекетінің барлық түрінде шығармашылықпен дамиды. Тұлғаның шығармашылыққа деген құлшынысы оның өз даралығын өз қабілеттерін іске асыруына жол ашады.

Шығармашылықтың мәнін аша отырып оның «әрекет» ұғымымен тығыз байланыста екенін анықтауға болады. Шығармашылық және әрекет диалектикалық бір тұтастықты құрайды. Әрекет шығармашылықты тудырып, оны нақты болмысқа айналдырса ал шығармашылық әрекетті реттейді, оның амалдарын, тиімділігін анықтайды. Шығармашылық әрекет арқылы шығармашылық қабілеттер қалыптасады, әрі қарай дамиды. Шығармашылық қабілеттер шығармашылық елес, шығармашылық ойлау арқылы қалыптасады. Ал шығармашылық ойлауға ойдың жылдамдығы, ұшқырлығы, икемділігі, тапқырлығы, дәлдігі жатқызылады.

Зерттеушілер шығармашылық әрекетке әр түрлі анықтама береді. Мысалы, И. Лернер шығармашылық әрекет деп білім, білік, дағдыны жаңа жағдайда тасымалдай білуді, нысанның жай қызметін көре білуді, жаңа шешім табуды белгілейді [3]. А. Лук шығармашылық әрекетті мәселені шешуде көрегендікке балайды, идеаларды іске асыру генерация жасай білу, болжай білу қабілеттерін атайды [4]. Даралығын, өз қабілеттерін іске асыруына жол ашады. Шығармашылықтың мәнін аша отырып оның «әрекеті» тұлға іс-әрекетті, өзіне және айналасына қарым-қатынасы арқылы шығармашылық қабілетін жүзеге асыру арқылы қалыптасады. Сондықтан тұлғаның табиғи бейімділігін дамытып, тұрақты, әлеуметтік құнды шығармашылық қабілетке айналдырудың, осы әрекетке педагогикалық басшылық етудің маңызы зор.

Өз республикамызда бұл мәселеге назар аударған ғалымдар: Ә.Қоңыратбаев, С.Тілешова жоғары сыныптарда шығарма жазғызу жұмыстары арқылы қабілетті шығармашылық деңгейге көтеру жолдарын қарастырса, ал М.Мұхамедин ойын әрекеті арқылы шығармашылық қабілеттерді дамыту жолдарын айқындайды [5]. Ғылыми әдебиеттерге жасаған талдаулар тұлғаның шығармашылығын дамытудың бір жолы инновациялық технологиялар екендігін атап өтеді. Яғни, инновациялық іс-әрекет дәстүрлі іс-әрекеттен түбірлі түрде ерекшеленіп тұратын тұлға іс-әрекетінің негізгі түрлерінің бірі. Ол барлық уақытта қарама-қайшылықтар болған жағдайда іске асырылады. Өмір талабына сай тұлға тәрбиелеудің ерекшелігі оның үздіксіз

жүргізілу қажеттілігінде. Тұлғаның шығармашылығын дамыту адамның кішкентай кезінен бастап есейген кезіне дейін жүреді.

Бүгінгі таңда оқу үрдісін жетілдіру үшін инновациялық білім беру технологияларын пайдаланудың тиімділігін тәжірибенің өзі дәлелдеп отыр. Мұның өзі аталған мәселенің теориялық негіздемесін жасау қажеттілігін туындатады. Сондықтан оқытудың теориясы мен тәжірибесіндегі зерттеліп отырған мәселенің жағдайына талдау жасауды «инновациялық білім беру технологиялары» ұғымына нақты түсінік беруді жөн көрдік. «Инновация» термині ғылымға ХІХ ғасырда енді. ХХ ғасырдың екінші жартысында инновация әлеуметтік өзгерістердің жалпы үрдісінің сатысы ретінде қаралып, оның негізгі элементтерін атап көрсетті. Педагогикалық инновациялардың феноменологиясы «инновациялық ағын» ұғымын енгізеді. Бұл ұғымға педагогикалық жаңалықтарға деген дұрыс қатынасын білдіретін тұлғаның түрлі сипаттағы қызметтері енеді. Жаңашыл педагог – жаңа педагогикалық жүйенің авторы, яғни өзара байланысты идеялармен тиісті технологиялардың жиынтығының авторы деп айтуға болады.

Жаңашылдық – нағыз құрал (жаңа әдіс, әдістеме, технология, бағдарлама және т.б.), ал инновация – осы құралды меңгеру үрдісі. Сауатты түрде тандап алынған жаңашылдық барынша мүмкін дәрежеде жаңа енгізілімнің табысқа кенелуіне кепілдеме беруі тиіс. Жаңа енгізілген, жаңа құрал негізі болып қаланған нәрсе мектептің даму мәселелерін шешуге мүмкіндік берсе, ол сәтті деп саналады. Педагогикалық инновация осындай байланысты іске асырып, педагогикада жаңалықтарды жасау, оларды меңгеру мен тәжірибе жүзінде қолдану үрдістерін біріктіретін инновациялық үрдістерге тән қызмет мөлшерлерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Тәжірибе көрсеткендей, инновациялық прогресс процедуралар мен құралдардың жиынтығын танытады. Олардың көмегі арқылы ғылыми жаңалық, әлеуметтік идея білім берудегі жаңа енгізілімге айналады. Сөйтіп, идеялардың жаңа енгізілімге айналуын қамтамасыз ететін, сондай-ақ осы үрдісті басқару жүйесін қалыптастыратын іс-әрекет инновациялық іс-әрекет болып табылады. Инновациялық іс-әрекет дәстүрлі іс-әрекеттен түбірлі түрде ерекшеленіп тұратын тұлғаның іс-әрекетінің негізгі түрлерінің бірі. Ол барлық уақытта қарама қайшылықтар болған жағдайда іске асырылады. Іс-әрекеттердің дәстүрлі модельдері тиімсіз болса, ары қарай оның жетілдіруі қажетті нәтиже бере қоймайды. Аталған қайшылық инновациялық білімнің ерекше саласы ретінде педагогикалық инновацияны әзірлеу мәселесін айқындауға мәжбүр етті. Мұнда жаңаны құру мен оны тәжірибеде қолдану үрдістерін үйлесімді біріктіру жолдары көрсетіледі. Бұл талдау педагогикада инновациялық үрдістер теориясын, инновациялық үрдістерді бейнелейтін жетекші категориялар мен қағидаларды және қоғамдағы инновациялық үрдістердің жалпы теориясының ерекші бөлімі ретіндегі педагогикалық инновацияның құрамдас негіздерін терең түрде әзірлеу қажеттілігін көрсетіп берді.

Осыған орай инновациялық білім беру қызметін жобалаудың негізгі әдіснамалық қағидасын құруға болады. Оның мәні мынада: ең алдымен білімді басқару жүйесіндегі инновациялық сана элементтерінің пайда болу жағдайы, мүмкіндіктері және жүйелік қайшылықтары зерттеледі. Келесі кезекте инновациялық қатынас элементтерін талдау кезінде айқындалған тәжірибені пайдалану кезінде инновациялық білім беру жүйелерінің дамыту жолдары негізделеді. Білім беру саласындағы инновацияларды жобалау логикасы аймақта объективті түрде пайда болған инновациялық элементтерден ғылыми білім беру кешені және эксперименттік алаңдардың бекітілген үлгісінде инновациялық саланы қалыптастыруды қарастырады.

Оқыту үрдісінің құрылысы білім стандартына сәйкес білім мазмұны нақтыланады. Білім мазмұны сәйкесінше оқыту мақсатын белгілейді. Оқыту мақсатына сәйкес оқытушының және оқушының іс-әрекеті анықталады. Инновациялық технология оқытушы мен оқушы іс-әрекетінің ара жігін анықтауға алып келеді. Оқыту әдістемесінде көбіне оқытушының іс-әрекетіне жете тоқталатын болса, ал инновациялық технология оқушы іс-әрекетін сабақтың әр кезеңінде ашып көрсетуге жүгінеді.

Әрбір іскер оқытушы оқушының шығармашылық қабілетін дамытуға тырысады. Шығармашылық қабілет өзіне деген сенімділігін арттырады. Біз, көбінесе, оқушылардың өз қабілетін толық көрсетпейтінін білеміз. әр адам өзін жетілдіру үшін өзіне-өзі қанағаттанбай, жоғары талап қойып отыруының үлкен мәні бар. Шығармашылық қасиет уақыты бағалауға ұмтылдырады.

Таным үрдісі бір нәрсеге қызығудан басталады, ал қызығу мақсатқа жету қажеттілігіне айналғанда белсенділік оянады. Сонымен тәжірибе жұмысы педагогикалық үрдіс, шығармашылық деңгейлерден тұрады. Шығармашылықтың бірінші дейгейі педагогтер мен оқушылардың қарапайым, жайлы, ынтымақтаса қарым-қатынас жасауы арқылы оқушыларды шығармашылыққа бейімдейді.

Екінші деңгей жұмыс (сабақ) барысында жоспарлаудан бастап іс әрекетті тиімді ұйымдастырады. Бұл дейгейде оқу-тәрбие жұмыстарының мазмұны, әдістері мен түрлері таңдалып, іріктеледі.

Үшінші деңгей эвристикалық. Оқытушы оқушымен таза шығармашылық қарым-қатынаста болады. Педагог шығармашылығының жоғары деңгейі дербестігінен, өзін-өзі жетілдіруінен көрінеді.

Төртінші деңгей айқындалу. Оқытушы оқушымен өнердің белгілі бір жетекші түрін айқындап, кәсіби күрделі жұмыстармен айналысады: шығармашылық кеш, сахналық көрініс, көрме, т.б. Педагогтің идеясы басты рөл атқарады. Әрбір тұлғаның бойындағы шығармашылық қабілетті ұйымдастыра білу, іздене білу арқылы үлкен нәтижеге жетуге дәлелдеуге болады.

Біздің ойымызша біз қарастырған шығармашылықтың мәнді сипаттамасы, ол үнемі даму, қозғалыста болатын процесс екендігін дәлелдейді. Шығармашылық өзінің бастамасы мен дамуы бар процесс. Онда қажеттіліктің туындауынан шығармашылыққа, оның таралауына қозғалыс болады, сондай ақ

дамуда әр-түрлі кезеңдер мен сатылар болады. Сабқты жасау барысында бейнелік-шығармашылық, ашық-эмоционалдық сипатта болатын өнімді іс-әрекеттің ерекшелігі туралы үнемі еске алып отыру қажет. Сондықтан да бейнелік дамуды, эстетикалық қабылдауды, бейнелік көріну, ойлау, эстетикалық сезімді дамытуды қамтамасыз ету қажет. Біз кез келген пәнді еске түсіруге арналған іс-әрекетті жалпылау әдісін қалыптастыруға ерекше көңіл бөлдік. Осы мәселені шешу үшін шығармашылық қабілетті дамыту, белсенділік және жекелік, тұтастай олардың шығармашылық өнімділігіне көңіл бөлу қажет.

Қазіргі кезеңде білім берудің ұлттық моделіне өту оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, инновациялық педагогикалық технологияларды игерген, психологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, педагогикалық жұмыста қалыптасқан бұрынғы ескі сүрлеуден тез арада арылуға қабілетті және нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашыл педагог-зерттеуші, ойшыл маман болуын қажет етеді.

Тұжырымдай келе айтатын болсақ, оқытушылардың эмпирикалық инновацияларын ескере отырып, оқыту үрдісін дұрыс, ұтымды басқаруды қарастырады. Оған өзара бір-бірімен байланысты екі үрдіс енеді: білім алушының іс-әрекетін ұйымдастыру және оқушы тұлғасын дамытудағы жоғары нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған іс-әрекетті бақылау. Жоғары да айтылғандардың барлығы шығармашылық бұл көрген нәрсені қайтадан жаңарту арқылы жаңа нәрсе жасау деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді: жаңа нәтиже немесе оны алудағы әдістер мен түпнұсқалық жолдар. Жаңалық пен қайта құру – шығармашылықтың екі маңызды сипаттамасы. Бұл үрдістер өзара үздіксіз әрекетте болып, бақылау нәтижесі басқарушы әрекеттердің мазмұнына әсер етеді, яғни оқу іс-әрекетінің ары қарай ұйымдастырылуын өзгертеді. Сонымен шығармашыл тұлға болу дегеніміз – дүниені тану және жаңарту арқылы тұлғаның болмысқа көзқарасын айқындауы. Шығармашылық – бұл тұлғаның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылу, іздену. Тұлға іс-әрекеті, өзіне және айналасына қарым-қатынасы арқылы, шығармашылық қабілетін жүзеге асыру арқылы қалыптасады. Сондықтан тұлғаның табиғи бейімділін дамытып, тұрақты, әлеуметтік құнды шығармашылық қабілетке айналдырудың, осы әрекетке педагогикалық басшылық етудің маңызы зор.

Әдебиеттер

1. Выготский Л.С. Психология развития человека.-М.:, 2005. -1136 с.
2. Пономарев Я.А. Фазы творческого процесса // Исследование проблем психологии творчества. – М., 1983. –396 с.
3. Лернер И.Я. Человеческий фактор и функции содержания образования. //Советская педагогика, 1987. – №11. – С. 60–64.
4. Лук А.Н. Теоретические основы выявления творческих способностей. – М., 1979. – 150 с.

5. Мұхамедин М. Оқушылардың шығармашылыққа деген қызығушылығын қалыптастыру негіздері. //Ізденіс. - 2001. - № 6. - 121-124 б.

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ МАГИСТРАНТА КАК БУДУЩЕГО НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО РАБОТНИКА

Абыкенова Дария Болатовна

Докторант кафедры «Психологии и педагогики»

Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова

Сегодня магистратура является важнейшей ступенью подготовки научно-педагогических кадров. Согласно квалификации Европейского пространства высшего образования уровню магистратуры (EQF7), будущий магистр обладает высокими специализированными знаниями в предметной области, критическим мышлением понимания проблем в изучаемой области, имеет специализированные навыки решения проблем научного исследования.

Модернизация системы образования Казахстана определила необходимость подготовки и подключения научно-педагогических кадров к системе школьного образования. Так, согласно Государственной программе развития образования (Государственная программа 2011) в Казахстане доля педагогов профильной школы, имеющих степень магистра до 2020 года должна составлять около 20% [1]. Это накладывает требования к качеству педагогической подготовки будущих магистров.

Современный компетентностный подход к подготовке магистров предполагает формирование профессиональной компетентности, определяющей способность магистра решать профессиональные проблемы и типичные профессиональные задачи, возникающие в реальных ситуациях профессиональной деятельности, с использованием знаний профессионального и жизненного опыта.

Профессиональная компетентность педагогических работников включает в себя информационно-коммуникационную компетентность, которая относится к проблеме формирования не только компьютерной грамотности работников сферы образования, но и их технологической, деятельностной составляющей.

Данной проблеме исследования посвящены работы академика М.П.Лапчика [2], который определяет информационно-коммуникационную компетентность (ИКТ-компетентность) педагогического работника как компетентность, ориентированную на практическое использование информационных и коммуникационных технологий в своей профессиональной деятельности и сводится не только к овладению компонентами компьютерной грамотности, но и личностно-деятельностными характеристиками специалиста сферы образования, «в высшей степени

подготовленного к мотивированному и привычному использованию всей совокупности и разнообразия компьютерных средств и технологий в своей профессиональной работе: учителя, школьного психолога, воспитателя, менеджера или руководителя образовательного учреждения» [2].

Научная составляющая профессиональной компетенции магистранта рассматривается во многих исследованиях. Rowland S. утверждает, что тесная взаимосвязь «преподавания» и «научного исследования» позволит улучшить качество преподавания в университете [3]. Twalib S. указывает, что ИКТ-компетентность необходима для качественного выполнения научной деятельности [4], Verhoeven Jef C. связывает уровень заинтересованности в проведении научных исследований со знанием и применением ИКТ студента [5]. Однако, некоторые ученые [6] утверждают, что роль компьютерного программного обеспечения в качественном анализе научных данных ограничена. Следует отметить, что проведено достаточно мало исследований, интегративно описывающих ИКТ-компетентность магистранта как будущего научно-педагогического работника. В основном исследования касаются конкретной составляющей ИКТ-компетентности. Так, Герова Н. рассматривает различные подходы непрерывного обучения по формированию информационных компетенций студентов бакалавриата и магистратуры [7].

Ранние исследования делают акцент на необходимости использования ИКТ в научной и педагогической деятельности, описывают ИКТ компетентность педагогов и научных исследователей. Однако на данный момент не исследована структура ИКТ-компетентности магистранта как научно-педагогического работника.

Существует формальное дифференцирование магистерских программ на академическую магистратуру (упор делается на научно-исследовательскую деятельность) и профильную магистратуру, позволяющую сделать осознанный переход из одного направления (профиля) подготовки в другое или дополнить базовое образование [8]. В Казахстане магистр, окончив научно-педагогическую магистратуру, завершив исследование защитой диссертации, имеет право преподавать в любом учебном заведении. Профильная магистратура дает только профильные углубленные знания, при этом магистр не имеет возможности преподавать.

Магистры научно-педагогического направления это будущий профессорско-преподавательский состав, которые во время обучения получают разностороннюю подготовку. Так, магистр технического профиля получает гуманитарные (социологические) знания в области дидактики и образования. Изучение материалов позволило обозначить три основных вида профессиональной деятельности магистра как научно-педагогического работника (независимо от специальности): а) деятельность в предметной области, б) научно-исследовательская деятельность, в) научно-педагогическая деятельность.

Соотношение этих видов деятельности носит комплексный характер: педагогическая деятельность базируется на фундаментальных основах предметной области и научно-исследовательской деятельности.

Магистр, безусловно, должен обладать фундаментальными знаниями в предметной области. Помимо базиса, который он получил на уровне бакалавриата, магистрант углубленно осваивает дополнительные отрасли знания, связанные с его научно-исследовательской деятельностью. Поскольку научно-исследовательская деятельность применима для любого знания, то она является более сложной и включает в себя фундаментальные основы, виды деятельности, связанные непосредственно с предметной областью. Любая научно-педагогическая деятельность базируется на знаниях, компетенциях из предметной области, педагогики и методики обучения, а также компетенциях в области научно-исследовательской деятельности, поскольку на занятиях преподаватель также должен показать логику познания (исследования) изучаемого предмета.

ИКТ компетенция, как показывают многие авторы [2, 9, 10, 11], является одной из ключевых профессиональных компетенций педагога. В работах авторов прослеживается, что ИКТ-компетенции пронизывают все компоненты профессиональной компетенции магистранта. Объясняется это тем, что в любом виде деятельности магистранта, как научно-педагогического работника, применяются ИКТ.

Изучение зарубежного опыта подготовки магистров выявило разные подходы к определению структуры и содержания ИКТ-компетентности магистранта в качестве научно-педагогического работника. Так, L.Rogers в составе ИКТ-компетентности рассматривает педагога как архитектора и менеджера, в соответствии с которыми изучаются информационные технологии для поиска новых способов организации и управления обучения [9]. В другом исследовании утверждается, что ИКТ-компетентность необходимо развивать в четырех направлениях: содействие ИКТ, контроль, коучинг и сотрудничество [12]. Другие исследователи [10] включили в ИКТ-компетенцию магистранта навыки работы в виртуальной среде обучения.

Лапчик М.определил инвариантную структуру компетентности, в которую входят ключевая, базовая, специальная компетенции [2]. В соответствии с этим мы конкретизируем ИКТ-компетентность магистранта как научно-педагогического работника в таблице 1. Знание таких составляющих ИКТ-компетентности магистранта как ИКТ-компетенция в научно-педагогической деятельности и ИКТ-компетенция в научно-исследовательской деятельности по умолчанию предполагают наличие у магистранта компьютерной грамотности. Исходя из анализа научно-педагогической литературы, деятельности педагога в высшей школе и в другом образовательном учреждении, учитывая развитие современных технологий обучения, мы конкретизировали ИКТ-компетентность магистранта как научно-педагогического работника. Она, как говорилось выше, состоит из трех компонентов: ИКТ в предметной области, ИКТ в области научно-педагогической деятельности и ИКТ в области научно-

исследовательской деятельности. Опишем основные ключевые ИКТ-компетенции в соответствии с данными областями (Таблица 1).

Таблица 1 – ИКТ-компетенции магистранта

<i>Деятельность магистранта</i>	<i>Компетенции</i>
Предметная	– использование цифровых технологий, программных инструментов коммуникации и/или сетей для получения доступа к информации, управления ею, ее интеграции, оценки и создания для решения задач в предметной области, владение способами создания собственных Интернет-ресурсов, активное использование сервисов Веб 2.0, использование новейших разработок в процессе обучения по предмету, организация и управление взаимодействием в виртуальной образовательной среде, применение специализированных программ, средств коммуникации, онлайн-сервисов, свободное владение технологиями информации и коммуникации, использование интерактивной доски, различного цифрового оборудования, умение изменять настройки ПК, устанавливать и удалять приложения и электронные образовательные ресурсы, выбирать способы представления информации с учетом возможностей аппаратного и программного обеспечения, способность работать с Интернет-ресурсами, использовать свободные программные продукты для интерактивного взаимодействия обучающихся и т.п.
Научно-педагогическая	владение техническими устройствами для использования в педагогической деятельности, аналитическая обработка информации, систематизация, обобщение и распространение методического опыта (отечественного и зарубежного) в профессиональной области, способность использовать современные дистанционные формы обучения в педагогической деятельности магистранта, для повышения квалификации и реализации учебного процесса в виртуальной образовательной среде, владение способами автоматизации процессов управления учебным процессом, способность использовать средства компьютерной коммуникации при решении учебных задач (чат, форум, доска, мессенджеры и т.п.), способность продвижения научных и педагогических идей в социальных сетях, способность подбирать и создавать информационные продукты, подбирать готовые образовательные медиаресурсы, разрабатывать интерактивные учебные курсы и обучающие программы, создавать собственные продукты (презентационного, обучающего, тренирующего или контролирующего характера), владение методикой, способность отбирать содержание образования, методы и формы обучения и воспитания, владение различными методами оценивания для определения эффективности использования магистрантами информационных ресурсов в обучении; умение давать экспертную оценку продуктов образовательной деятельности, владение способами обобщения опыта эффективного использования ИКТ в педагогической деятельности, способность применения мобильных технологий обучения.

<p>Научно-исследовательская</p>	<p>способность структурировать информацию по различным критериям, формировать систему ключевых слов, анализ текста с выделением нужной информации «на глаз», анализ линейных информационных источников (видео, аудио), других объектов и коллекций, способность использовать программные средства моделирования и прогнозирования научного исследования, способность провести статистическую обработку данных с помощью программ SPSS, STATA, STATISTICA, STADIA, R и др., умение грамотно цитировать источники (по делу и с соблюдением авторских прав), вести базу библиографии научного исследования с помощью программных инструментов таких как Biblioscape и BiblioExpress, Citeulike (онлайн-сервис), EndNote, Scholar's Aid, Zotero и др.; настройка Интернет-браузеров (Google Chrome, Mozilla Firefox) для оптимизации работы с библиографией, интеграция с текстовыми редакторами, способность искать источники цитируемых журналов, определять импакт-фактор того или иного ресурса, подбирать журналы с импакт-фактором для публикации статьи, способность поиска цитируемых материалов с фильтрацией результатов и уточнением результатов поиска, персонализацией поиска (регистрация, настройка оповещений), сохранение поисковых запросов, поиск через цитирование (цитируемые и цитирующие источники). способность установить плагины программ для научно-исследовательской работы на мобильных устройствах (приложения для iPad и Android), умение сформировать технически-насыщенную предметную среду обучения для решения научно-исследовательских задач магистранта, владение педагогико-эргономическими условиями эффективного и безопасного применения средств вычислительной техники.</p>
---------------------------------	---

Развитие системы казахстанского образования, совершенствование компьютерных средств обработки научно-технической информации приводит к тому, что содержание ИКТ-компетенций может изменяться и дополняться.

Литература

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 г. № 1118.
2. Лапчик М.П. ИКТ-компетентность педагогических кадров. Монография. Омск: Изд-во ОмГПУ, 2007. – 144 с.
3. Rowland, S. 1996. Relationships between teaching and research. *Teaching in higher education*, 1(1), 7-20. DOI: 10.1080/1356251960010102.
4. Twalib, S., Lynton, A., Buttsworth, A., Boyes, C., Goessmann, F., Ricketts, M., and Lynton, S. 2012. Survey report: ICT in the Research Workflow.
5. Verhoeven, J. C., Heerwegh, D., and De Wit, K. 2016. ICT learning experience and research orientation as predictors of ICT skills and the ICT use of university students. *Education and Information Technologies*, 21(1), 71-103. DOI: 10.1007/s10639-014-9310-3.

6.Roberts, K. A., and Wilson, R. W. 2002. ICT and the research process: Issues around the compatibility of technology with qualitative data analysis. In Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research, 3(2).

7.Gerova, N. 2014. Methodical system of future teachers' information training in higher education. In SGEM Conference on Psychology and Psychiatry, Sociology and Healthcare, Education (Vol. 3, pp. 541-547). September 1-9. DOI: 10.5593/SGEMSOCIAL2014/B13/S3.072.

8.Kehm, B. M., and Teichler, U. 2006. Which direction for bachelor and master programmes? A stocktaking of the Bologna process. Tertiary Education and Management, 12(4), 269-282. DOI: 10.1007/s11233-006-9008-1.

9.Rogers, L., and Twidle, J. 2013. A pedagogical framework for developing innovative science teachers with ICT. Research in Science & Technological Education, 31(3), 227-251. DOI: 10.1080/02635143.2013.833900.

10.Lavonen, J., Lattu, M., Juuti, K., and Meisalo, V. 2006. Strategy-based development of teacher educators' ICT competence through a co-operative staff development project. European Journal of Teacher Education, 29(2), 241-265. DOI: 10.1080/02619760600617433.

11.McGarr, O., and O'Brien, J. 2007. Teacher professional development and ICT: an investigation of teachers studying a postgraduate award in ICT in education. Irish Educational Studies, 26(2), 145-162. DOI: 10.1080/03323310701295872.

12.Larsen, A. K., Sanders, R., Astray, A. A., and Hole, G. O. 2008. E-teacher Challenges and Competences in International Comparative Social Work Courses. Social Work Education, 27(6), 623-633. DOI: 10.1080/02615470802201671.

CRITIACL THINKING AS PEDAGOGICAL TECHNOLOGY

Professor Nazymgul Albytova

Professor Tolkyn Slambekova

Senior lecturer Aida Meirkulova

Astana. L.N.Gumilyov Eurasian national university

The American professor David Klooster writes: "From Kansas to Kazakhstan, from Michigan to Macedonia school teachers and university professors are seeking to encourage critical thinking among their students. We know that the critical thinking is a good thing, a skill that enable us to better cope with a demands of the 21st century, and give us an important perspective on much of what we learn about and do" [Klooster: 2001].

Undoubtedly we need to cope successfully with requirements imposed by the globalized society as well as to understand what we learn and we do. According to Edward De Bono we must learn students to think if we want teach them to succeed. We passed the time of memorizing; retelling it is necessary to teach learners to think and to think critically and it will lead our learners to success. I assume that justified relevance of a question of critical thinking.

For reasoning of this topic I made following tasks to explore theories and research which explain “Critical thinking”; to consider the possibility of CT, to reflect on practical perspectives with comparison with traditional lesson; to expand opportunities through my own experience at professional placement and university.

In the literature there are many definitions of critical thinking, and they are all of different character. Meanwhile, CT should be equally clear to everyone: from primary school teacher to university teachers, to representatives of the most various ethnics and cultures therefore its determination shall be rather flexible. According to these principles I have identified the following designation term of **Critical Thinking**:

Start-up definition of critical thinking

Critical thinking is the art of thinking about thinking while thinking in order to make thinking better. It involves three interwoven phrases: it analyzes thinking, it evaluates thinking, it improves thinking [Paul.,Elder:2006a].

Defining critical thinking

Critical Thinking is that mode of thinking – about any subject, content or problem in which the thinker improves the quality of his or her thinking by skillfully analyzing, assessing, and reconstructing it [Lai:2011].

Critical Thinking is self-directed, self-disciplined, self-monitored, and self-corrective thinking. It presupposed assent to rigorous standards of excellence and mindful command of their use. It entails effective communication and problem-solving abilities, as well as a commitment to overcome one’s native egocentrism and socio-centrism [Paul.,Elder:2006b].

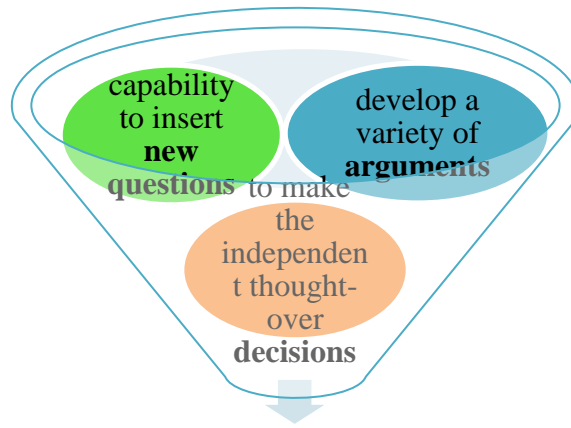
Critical Thinking is not on all or nothing event – *now I am a critical thinker!* Rather, it is a process in which we learn to become increasingly critical. We learn to practice and improve the habits and tools of critical thought and we learn to become self-conscious (reflective and reflexive) about our own learning and thinking, so that critical stance towards it enables self-improvement in the ability to be analytic [Leicester:2010a].

As we can see, in critical thinking, the main action proceeds from the learners. We as teachers create the conditions to our pupils to think, solve the problem, to come to the answer of their question, analyze and the most important and as a result that they have come to understanding that they learn for themselves. If to deal it is a purpose of educational process. From this perspective possibility of **Critical Thinking** is indisputable. According to tasks it is necessary to reveal practical perspectives of **Critical Thinking**.

So, what attracts teachers to **Critical Thinking**? First of all, the developed technology and strategy of goal achievement which I will demonstrate later. Teachers note, that learners often are not able to select the main and minor information, to systematize and generalize material, logically build it. The capability

to the analysis and synthesis is not developed. And critical thinking offer accurately developed algorithm of work: (*Picture 1*)

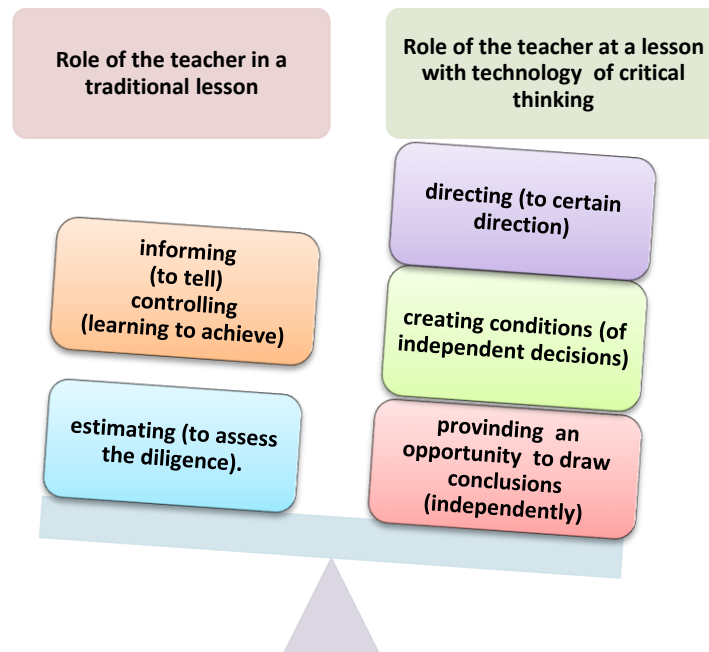
- **The I stage** – *Challenge*
- **The II stage** – *Understanding*
- **The III stage** – *Reflection*

Essence of Technology of Critical Thinking

If to consider to 3 stages of work, from the point of view of a traditional lesson, it would seem the same, at first there is an introduction to a problem, learning of new material and at last, material fixing.

What is the difference? Novelty items of CT contained in the teaching methods that are oriented at creating conditions for the development of each learner, in each of the stage. Also difference consists in the role of teacher who organize this process: (*Picture 2*)

Thus, comparing these two lessons theoretically, I think, advantage is given to lessons with technology of CT. Because it allows us to reach the new level of knowledge. The technology of CT, it is a variety which helps to do learning saturated, different, unlike, effective, interesting, bringing satisfaction for students.

And now, how it works in practice? In the next part of my account I consider opportunities and also differences in implementation of CT in our countries

(GB and KZ). I will provide examples through my own experience and my observation in my professional placement school.

As has shown my experience in my country the technology of critical thinking can be used in system of the higher professional and postgraduate education without any difficulties and misunderstanding. But as a psychologist, concerning schools it is necessary to consider the next points. It is important to take into consideration the main distinctions in perception of CT in Great Britain and in Kazakhstan. There is the differences in perception of reality: British critical thinking (positive thinking) while we have – criticality of thinking (negative thinking).

For example, the British mother, sending the child to a playground, speaks to him: "Enjoy yourself!" (Play, have a fun!). And the Kazakh mother speaks: "Do not play about!" (Buzyk bolma!) In the same way and the word "critical" has different implication in two language cultures: in the Britain culture this word means "important reflection", "the reflection connected with acute judgment", and for our mentality a picture absolutely another is "the reflection connected with removal of an adverse assessment, identification of shortcomings". The given example it is possible to review a historical flow of thinking, and it can serve one of barriers in development of critical thinking in nowadays. In my opinion for this reason our many school teachers cannot fully use technology of CT for our learners. Because our children are not ready to think critically, understanding it as to think criticality. But this is just my reasoning with my point of view on the question of why CT is not fully implemented in our schools.

In our personal experience my searches of an effective method of teaching have led me to use technology of critical thinking. From all technologies it is in our opinion the most rational. Because there is no need to force learn to listen to the teacher. According to CT work in collective, individually, pair forces the students to look at own self in a different way, to mobilize the potential. It is also necessary to mark out such feature of critical thinking as interconnection with creative development of the student.

In our practice at university we have often used Socratic Questioning strategy of technology of CT. This method is called ‘Socratic dialog’, by asking questions to come to the answer, think critically in finding and solving pedagogical problems. According to this strategy there are following types of questions (by Richard Paul):

- Questions for Clarification
- Questions about the Initial questions or Issue
- Questions that Probe Assumptions
- Questions that probe Reasons and Evidence
- Questions that probe Origin or Source questions
- Questions that probe Implications and consequences
- Questions about viewpoints or perspectives

According this strategy is very effective to conduct lesson to the result. By the asking questions students find a *Challenge*, and they think how to solve the problem, think critical to *understand* and come to the *Reflection*.

Considering CT in general Britain, approach to teaching and learning quite different from my country. As I learned from university Cambridge “P&C” course ‘From a young age, children are capable of learning some of the foundational critical thinking concepts and skills...’(Elder, 2005). It absolutely was expressed in my observation of Ms Darlow’s, Ms Schofield’s lessons which were revealed on technology of CT. Pupils were free and open mind in conversation, in relationship of each other and with teacher too. They could think critically in expression of opinions because teacher has created for it condition and pushing children to do it. I agree with the view that critical thinking is laid at an early age. Because learners know that this criticism is in a good meaning, for their development and learning. But a very important factor is the role of the teacher as he organizes and creates a friendly atmosphere to think critically. Since there is a fine line not to be crossed it’s a criticism of the child's personality, all depends on the skill of the teacher who teaches how to criticize and why it necessary.

And here I see the problem resolution. It is on implementation of CT through teaching skills of the teacher. That is everything depends on the teacher as far as he is resolute and competent on using of CT in pedagogical activity.

According to Donald Shon’s exploring teachers in their teaching must be Reflective Practitioner. Which means that during and after the teaching activity we must think critically about our own practice. Also Christopher Day when mentioned about teachers professional development “When we think critically, we come to our judgments, choices and decisions for ourselves, instead of letting others do this on our behalf” [Leicester: 2010b]. It suggests that if a teacher wisely let through CT and provides teaching in the right way, we can see the result.

Now to prove our opinion with psychological points of view The Soviet psychologist Lev Vygotsky emphasizes that 'cognitive functioning occurs first on the social level, between people, and that the child then internalizes this in individual development' [Asaf:2009]. By his idea most effectively when pupil can be learned in the company of other people, entering interaction with them. Among these people: teachers, parents, schoolmates and some other who know at least a little more about what is studied by the pupil. On these grounds it could be argued that children can be taught to think critically.

In concluding, for us as teachers of university is very important to implement determination of critical thinking in daily practice. Because we are teacher who prepare future teachers. We constantly try to pass from traditional pedagogy to new pedagogies for 21st century to the progressive pedagogy.

References

1. Assaf, M.A.(2009)*Teaching and Thinking:A Literature Review of the teaching of thinking skills*. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED505029.pdf>
- 2.Klooster,D. (2001) *What is critical thinking?* Retrieved from http://www.sdcentras.lt/pr_kmusr/whatisct.pdf.

3.Lai, E. R. (2011). *Critical Thinking: A Literature Review* (Research Report). Pearson.

Retrieved from <http://tinyurl.com/o3r4k74>

4.Leicester M. (2010) *Teaching Critical Thinking Skills*. London: Continuum International Publishing Group.

5.Paul,R.,Elder,L. (2006). *Criticalthinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*.New Jersey: Pearson Prentice Hall.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНА ТАЛАПКЕРЛЕДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚТАР БОЙЫНША ҚАБЫЛДАУДАҒЫ ІЗДЕНІСТЕР

Иргебаева Назиля Мұқатаевна

П.Ф.К., доцент

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразияұлттық университеті, Астана қ.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2016 жылғы жоғары оқу орындарында кәсіби мамандарды дайындау сласындағы аса тиімді шарлардың бірі мұғалімдік мамандықтан үміткерлердің осы салада маман болуына бейімділіктері мен икемділіктерін анықтауға назар аударуы [1]. Мемлекеттің болашағы жас ұрпақтың адамгершілік сапалары мен тұлғалық құрылымының жетіліп, өз елінің патриоты болуының негізі отбасынан кейін білім беру ұйымдарының статусына (атқаратын жұмыстары, қол жеткізген жетістіктері, беделі), одан ары қарай қоршаған орта мен әлеуметтік жағдайларға байланысты. Сондықтан адам тіршілік ету барысында өмір бойы ізденіп, оқу үрдісін тоқтатпайды. Бұл мемлекетіміздің барлық азаматтардың ақысыз орта білім алуын міндетті деп санап, қатаң қадағалаудың арқасында жүйелі жүзеге асырылуда [2]. Ал білім беру ұйымдарындағы салпалы білім беру, саналы ұрпақ тәрбиелеу педагог мамандығының құзырында. Мұғалім, Педагог мамандығы, дәрігер мамандығы сияқты, ең көне мамандықтардың бірі. Онда ұрпақтар сабақтастығының мол тәжірибесі жинақталған.

Қазіргі уақытта педагогтар қауымынан мемлекетіміздің тұрақтылығын, тәуелсіздігі мен қауіпсіздігін сақтауда белсенді әрекеттерге бағытталған, өзге мәдениет өкілдерімен өрелі қарым қатынас жасай алатын жоғары білікті, бәсекеге қабілетті мамандар буынын қалыптастыру талап етіледі. Бұл талапты жүзеге асыруда педагогикалық мамандықтарға қабылданатын абитуриенттердің өз мамандығының ерекшеліктерін сезініп, түсінетін, жастармен жұмыс жасап, білім беруде өзінің тұлғалық сапаларымен үлгі өнеге болатын, шғармашыл креативтілігіне баса назар аударылады.

2015-2016 оқу жылында педагогикалық мамандықтарға оқуға түсуге талпыныс жасаған талапкерлерлерге арналған арнайы емтихан психологиялық тестер және педагогикалық жағдаяттар түрінде Қазақстан Республикасы Білім

және ғылым министрлігі дайындаған материалдар бойынша шілденің 4-нен 14-дейінгі аралықта, соңынан тамыз айының 18-не дейін өткізілді.

Психологиялық кешенді тест сұрақнама педагогикалық мамандықтарды таңдаған талапкерлерді психологиялық диагностикалау мақсатында Р.В. Овчарованың мамандық таңдау мотивтері, А.Реанның болашақ педагогтың кәсіби іс-әрекетінің мотивациясы, В.В.Бойконың эмпатияны диагностикалау, К.Хекк және Х.Хестің неврозды жылдам диагностикалау, В.В. Синявский мен Б.А.Федоришиннің коммуникативті және ұйымдастырушылық қабілеттерді бағалау, Г.Айзенектің психикалық күйлерді өзіндік бағалау әдістері және В.Урбановичтің тұлғалық және әлеуметтік бірдейлік тесті негізінде құрастырылған.

Психологиялық тест сұрақтары педагогикалық іс - әрекетке бейімділіктің мотивациялық, мазмұндық және ұйымдастырушылық коммуникативтік компоненттерінен тұратын «Абитуриент бейнесін» анықтауға құрылған. Тест материалдары:

I Педагог мамандығын таңдаудағы қызығушылықтар мен мотивтері

II Абитуриент тұлғасының индивидуалды психологиялық ерекшеліктері

III Педагог мамандығы туралы жалпы түсініктері

IV Абитуриенттің коммуникативтік және лидерлік қабілеттері

V Абитуриенттің эмпатиясы

VI Әлеуметтік ұнамдылық шкаласына бөлінген, барлығы 40 сұрақтан тұрады.

Абитуриенттердің басым бөлігінде: «Педагог мамандығын таңдаудағы қызығушылықтар мен мотивтері», «Абитуриенттің эмпатиясы», «Абитуриенттің коммуникативтік және лидерлік қабілеттері» шкаласы бойынша берілген сұрақтарға жауаптарында қате белгілеулер көп болды. Алынған нәтижелерді өңдеу тест сұрақтары кілтінің негізінде жүргізілді. Жиналған балдар 10 балдық шкалаға салынды. Алдымен «Әлеуметтік ұнамдылық шкаласының» балдары саналды. Бұл шкала бойынша абитуриенттердің көрсеткіштерінің 3 балдан төмен болуы олардың берген жауаптарының шынайылығын білдіреді. Тестке қатынасқан абитуриенттердің «Әлеуметтік ұнамдылық» шкаласы бойынша жинаған балдары басым бөлігі 3 балдан кем болды.

Психологиялық тестегі «Педагог мамандығын престижді деп санайсыз ба?» деген сұраққа талапкерлер мәні жағынан мәртебесі жоғары болғанымен, қазіргі кезде қоғамдағы беделі жоғары еместігін және мамандыққа талапкердің бейімділігіне қарамай кешенді тестілеуден алған сертификаттағы балының шамасына қарай, кез келген талапкердің осы мамандыққа түсетінін де қынжыла атады. «Педагог мамандығының қиындықтары туралы білесіз бе?» деген сұраққа «Иә» деп жауап берді. Қандай қиындықтар? деген сұрақтарға: «оқушылармен тіл табысу, сәйкес қарым-қатынас жасау, оқушылар арасында және ұжымдағы бедел, өз ісінің шебері болу, түрлі жағдайлардан шығудың жаңа жолдарын таба білу, креативтілікті» атады.

«Педагогикалық жоғары оқу орындарында оқу Сіздің болашақтағы өмірлік мақсаттарыңызды жүзеге асыруға көмектесе ме?» деген сұраққа жауап беруде де «Иә» деген жауаптан «Жоқ» деген жауаптар басым болды. Бұл жауаптар педагог мамандығының басқа мамандықтар сияқты жеке тұлғаның өмірлік сұраныстарын қанағаттандыруға мүмкіндігінің барлығына күмәндану барлығын көрсетеді.

Педагогикалық жағдаяттарды шешу алдын ала дайындалған билеттер бойынша талапкерлердің өз ой пікірлерін жазып көрсетумен қатар өз ұстанымдарын айтып, дәлелдеулері талап етілді. Жалпы барлық талапкерлердің педагогикалық жағдаяттарды түсіндірудегі ұстанымдары гуманистік бағытта болды. «Осы айтқан пікірлеріңізді сабақта, шынайы өмірде, балалармен қарым - қатынаста ұстана аласыздар ма?» деп қойған сұрақтарымызға сенімді түрде «Иә» деп жауап берді. Талапкерлердің 70 пайызы өздерінің білімдерінің жоғарылығын тікелей сабақ берген ұстаздарының үлгі өнегесімен байланыстырды. Ал онбес пайызы мұғалімдерінің ұстамсыздығын, орынсыз айғайлайтынын, өздерін ұстай алмайтынын эмоциясын реттей алмайтынын атап көрсетті. Мысалы Педагогикалық жағдаят бойынша 286 билетте «Пән мұғалімі өзінің жеке басындағы қиындықтарға байланысты үнемі оқушыларға дауыс көтереді. Сіз сынып жетекшісі ретінде қандай әрекет жасар едіңіз?» деген сауалға «Дауыс көтеру мұғалімнің шарасыздығын, өзін өзі тану, реттеу, бағалау, дамыту сапаларының жетіспейтіндігін көрсетеді» деген пікірлерін білдірді.

Онбес пайызы кейбір сабақ берген мұғалімдерінің өз мамандығына немқұрайды қарайтынын, беделінің жоқтығын, көптің бірі болып жүре беретінін қынжыла айтты.

Талапкерлердің мұндай жауаптарына сүйене отырып, олардың басым көпшілігінің «Нағыз мұғалім өзінің оқушысы үшін идеал» деп санайтыны педагогикалық мамандық туралы, педагогтардың тұлғалық сапалары туралы пікірлерінің жағымдылығын көрсетеді.

2015-2016 оқу жылында жоғары оқу орындарына түсуге талапкерлерді қабылдау науқанында Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің қабылдау комиссиясына еліміздің әр аумағынан, Өзбекстан Республикасынан, Монголиядан 600 ге тарта талапкерлер педагогикалық мамандықтар бойынша арнайы емтихан тапсырып, осы мамандыққа қабілеттерінің деңгейіне қарай жолдама алды. Олардың екіден бір бөлігі психологиялық тесттер мен педагогикалық жағдаяттардан 5B011900 - шет тілі: екі шет ел тілдері мамандығына тапсырғандар, ал бір бөлігі: 5B010800 - Дене тәрбиесі және спорт, 5B010900 - Математика, 5B011000 - Физика, 5B011100 - Информатика, 5B011200 - Химия, 5B011300 - Биология, 5B011400 - Тарих, 5B011600 - География мамандықтарына тапсырғандар. Ал талапкерлердің басым бөлігі педагогикалық мамандықты төртінші мамандық ретінде таңдаған. Бұл топтағы талапкерлердің педагогикалық мамандықты

таңдауы соңғы орында болғанымен арнайы өткізілген емтихан материалдарына берген жауаптары, бағыттылықтары, қызығушылықтары,

эмоцияларын реттей алуы, өздерін ұстай алуы, іс- әрекетін бақылап, бағалай алулары жас ерекшеліктеріне сай екенін көрсетті. Бұл қазіргі жастардың интеллектуалдық әлеуеттері мен креативті ойлау мүмкіндіктерінің жоғарылығын көрсетеді. Әрине, мұндай қабілеті жоғары студенттерді оқытып, тәрбиелеу жұмыстары жоғары оқу орны оқытушыларының тұлғалық дамуына және оқу орнының жұмысының мазмұнына қойылатын талаптың жоғары болатынын көрсетеді.

Педагогикалық іс-әрекеттің негізгі стратегиясын таңдау Н.В. Кузьминаның зерттеулерінде бағыттылықтың үш типін: «шынайы педагогикалық, формалды педагогикалық және жалған педагогикалық» деп көрсетеді. Бағыттылықтың тек бірінші типі ғана педагогикалық іс-әрекетте жоғары нәтижеге жетуге ықпал етеді.

Шынайы педагогикалық іс-әрекеттің негізгі мотиві педагогикалық іс-әрекеттің мазмұнына қызығушылық болып табылады (Н.В. Кузьмина бойынша бұл мотив педагогикалық жоғары оқу орны студенттерінде 85%). Педагогикалық бағыттылыққа оның жоғарғы деңгейі ретінде табиғи бейімділік қосылады, ол өзінің даму процесінде таңдап алынған іс-әрекеттегі қажеттілікпен байланыстырылады. Дамудың осы жоғарғы сатысында – табиғи бейімділік – «педагог өзін мектепсіз, өз оқушыларының іс-әрекетінсіз және өмірінсіз елестете алмайды» [3].

Тұлғаның психикалық құрылымы бір-бірімен байланысты дара тұлғалық, дүниетанымдық, әлеуметтік - психологиялық жақтардан тұрады. Дара тұлғалық жақтарына: психикалық процестер, психикалық қасиеттер, психикалық қалып және туындылар жатады.

Дүниетанымдық жағына; дүниетаным, моральдық бейнесі, адамгершілігі жатады.

Әлеуметтік-психологиялық жағына: әлеуметтік бағыты, ұстанымы, адамдарға қатынасы, әлеуметтік ролі жатады. Бұл тұлға өмірінде қалыптасқан мінез - құлқын, іс- әрекетін анықтайтын, реттейтін, өзін- өзі реттейтін әлеуметтік мәнді қасиеттері мен сапасын, ұстанымын, іс-әрекетінің алгоритмінің жиынтығын бейнелейтін сапасы [4]. Адамның психикасы, оның психикалық құбылыстарының әлемі тек өзінің ғана даму нәтижесі емес, ол сонымен қатар қоршаған ортаның, қоғамдық қатынастырдың нәтижесі.

Яғни педагогикалық мамандықтар бойынша арнайы ұйымдастырылған психологиялық тесттер және педагогикалық жағдаяттарды ұйымдастыру педагогикалық мамандықтың қоғамдағы ролінің теориямен қатар шынайы өмірдегі мәнін жастарға түсіндірудің нақты көрінісі болды.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің тарапынан басталған бұл шараның педагогикалық мамандық туралы қоғамдық пікірді жақсартып, бұл мамандыққа негізінен білімді, қабілетті талапкерлердің талпынысын арттыратыны даусыз. Әрине, кез келген жағдайдағы ең басты мәселе адамның талпынысы, ізденісі яғни іштей ниеттенуі. Кәсіби мамандар дайындауды жетілдірудегі бұл бастама бұдан ары қарай толықтырылып, мазмұны мен мәні жағынан кеңейіп, талапкерлердің мамандық таңдауында

олардың қабілеттерін, бейімділіктері мен икемділіктерін, жалпы әлеуетін барынша нақтырақ анықтауға қол жеткізіледі деген пікірдеміз

Дамудың қозғаушы күші іс-әрекет, ал білім беру саласындағы іс-әрекет екі жақты (оқытушы мен білім алушының) ақыл ой еңбегінен тұрады, яғни оқытушы да білім алушыда өз жауапкершілігін түсінуі қажет. Жоғары оқу орындарында берілетін білім оқытушыдан академиялық білімділікті, дүниетанымының кеңдігін, ішкі және сыртқы мәдениетті талап етеді. Оқытушының жүріс тұрысы, сөз саптауы, адамдармен қарым - қатынасы, өзіне, өз іс-әрекетіне яғи «Меніне» талапшылдығы студент үшін ең басты үлгі өнеге болатынын талапкерлердің жауабы және мамандық туралы теориялық зерттеу материалдары растайды. Жоғары оқу орындары оқытушыларының мұндай тұлғалық сапаларсыз болашақ ұстаз тұлғасының дамуына ықпал ету мүмкін емес. Басты талап педагог пен білім алушылар арасындағы субъект-субъектілік қарым-қатынастың шынайылығында. Шын мәнінде, педагог – бұл ұрпақтар арасындағы байланыстырушы буын, қоғамдық-тарихи тәжірибені тасымалдаушы. Халықтың қоғамдық-мәдени тұтастығы, жалпы өркениет, ұрпақтардың мираскерлігі көп жағынан Мектеп - Мұғалім рөлімен байланысты. Педагогикалық іс-әрекеттің даралық субъекті ретінде бола отырып, педагог сонымен бірге, қоғамдық субъект – қоғамдық білімдер мен құндылықтарды тасушы. Осыған орай, педагогтың субъективті сипаттамасында үнемі аксиологиялық (құндылықтық) және когнитивті (білімдік) жазықтықтар бірігеді. Бұл жерде екіншісі, сонымен қатар жалпы мәдениеттік және пәндік-кәсіби білімдерді қамтиды [5].

Кезінде Демокриттің «Кісі өзін ізгілік туралы сөздерді айтуға емес, ізгі істер мен қылықтарға үйретуі тиіс»[6] деген талабы оқытушы, педагогтарға тікелей тиесілі талап. Министрлік тарапынан бастау алған бұл шара қоғамдық қолдау табуымен қатар жоғары оқу орындарында қызмет жасайтын оқытушы профессорлар құрамының да өздеріне қойылатын талаптарды тиянақты орындауларына да әсері мол деп ойлаймын.

Болашақ мамандар бойында бәсекелестікке қабілетті әлеуетті дамытуда жоғары оқу орнының оқытушыларына қойылатын талапта шек жоқ.

Әдебиеттер

1.Инструктивное письмо по вопросам приема в высшие учебные заведения в 2016 году № 14-3/ от 8.07.2016 МОН РК Департамент высшего послевузовского образования и международного сотрудничества

2.Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы Астана,1999

3.Кузьмина Н.В. Исследование гуманитарных систем.Вып.1. Теория педагогической системы Н.В.Кузьминой:генезис и исследование /Под ред. В.П.Бедерхановой. сост.А.А.Остапенко.Краснодар: Парабеллум, 2013.90

4.Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика Учеб. пособие для студентов педагогических учебных заведений. — М.: Школа-Пресс, 1997. -512 с.

5. Ерментаева А.Р. Жоғары мектеп психологиясы: Оқулық - Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2012. - 492 б.

6. Демокрит. Антикалық философия Саяси түсіндірме сөздік. – Алматы, 2007.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Толеубекова Рымшаш Камешевна

п.ғ.д., профессор

Саржанова Ғалия Байжұмақызы

PhD докторант

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Қазіргі еліміздегі ғылыми-техникалық прогрестің негізгі белгісі қоғамды жаппай ақпараттандыруға бағытталған жаңа кезеңіне көшті десек қателеспейміз. Өйткені оқыту теориясы мен тәжірибесі көрсетіп отырғанындай, студенттердің кәсіби және тұлғалық өсуінің едәуір әлеуеті оқытуда ақпараттық технологияларды пайдалануға деген жаңаша сипатқа ие болып отырғандығын аңғартады. Соған сәйкес, қазіргі білім жүйесінің негізі ашық ақпараттық ресурстарды, қашықтықтан, мобильді және бұлтты технологияларды оқу үдерісінде жаппай пайдалануға бағытталып отыр. Ашық білім беру кеңістігінде бұл технологияларды пайдалану педагогикалық әдістер мен тәсілдердегі, оқытушылар мен студенттердің оқу-тәрбие үдерісіндегі терең өзгерістерімен қатар жүріп, ол білім сапасын арттырып, оқу үдерісін дамытуға және жетілдіруге мүмкіндік беретініне саяды.

Осы орайда, білім беру технологияларының даму тенденциялары студенттердің өзіндік білім алуына, өзін-өзі өзектендіруге және өзін-өзі дамытуға мүмкіндік беретін ашық білім беруге бағытталуда деп санаймыз. Бұл бағыттар Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламаларының аясында жүзеге асырылып жатқандығы анық. Яғни, бұған» ақпараттық білім беру ортасы, ашық білім беру ресурстары, электронды журналдар, жоғары оқу орны сайттарының жан-жақты қолданысы айқын дәлел деп айта аламыз. Басқа қырынан алғанда, білім беру үдерісінің технологиялық қамтамасыз етілуіне байланысты студенттердің өзіндік білім алу жағдайында қолжетімді ақпараттық технология құралдарын таңдау жауапкершілігін оқытушылар мен студенттер толықтай өз міндеттеріне алатынын білдіреді.

Біздің елімізде жүргізіліп жатқан білім саясаты әлемдік білім кеңістігімен ықпалдасуға бағдарланған. Әлемдік білім кеңістігіндегі жалпы білім берудің басымдылық мақсаты өзгермелі өмір жағдайына тез бейімделетін, өз жолын дұрыс таңдай білетін, оң шешім қабылдай алатын

тұлға дайындауға бағытталған. Және де мемлекетімізде білім беруді дамыту ісі жаңаша көзқарастар мен сондай бағыттарға негізделіп отырғаны мәлім.

Осы мәселелерді ескере отырып, қазіргі кезде Қазақстан Республикасының жоғары білім беру тенденциясын былайша сипаттауға болады:

Біріншіден, Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі ғаламдастыру үдерісіне сүйенеді;

Екіншіден, нарықтық экономиканың болып жатқан талаптарына және шарттарына сәйкес өзгеріп отырады;

Үшіншіден, дәстүрлі оқыту формаларымен бірге халықаралық ашық білім беру жобаларына қатысу қарқынының жоғарылауы;

Төртіншіден, білім саласы әлемдік ашық білім беру кеңістігіне енгізілуде;

Бесіншіден, мемлекеттік емес жоғары оқу орындарының санының артуына қарай, мемлекет білім сапасын бақылау және білім бағдарламаларының басым бағыттарын қалыптастырып береді.

Сондықтан ғаламдастыру үдерісі адамдар санасында және тәжірибеде қозғаушы күш ретінде қарастырылып келеді де, ол халықаралық білімге ақпараттық технологиялар және технологиялық байланыстар енгізуде айқын көрініс табуды. Яғни бұл үдерістің пайда болуынан гөрі оның халықаралық білім тұжырымдамасына әсері, оның табиғаты және қамту аумағы қызығушылық тудыруда екенін байқаймыз. Ал, бұл айтылған ғаламдық мүдделердің пайда болуы өз кезегінде мемлекеттер арасында келісімшарттар жасасуына, қаржы-экономикалық, әскери-саяси, ғылыми-мәдени және білім салаларында келісімдер жасауға әкелді. Мысалы, ТМД елдерінің Білім министрліктерінің конферециялары, Еуразиялық университеттер ассамблеясы, т.б. келтіруге болады.

Сонымен бірге Қазақстан Республикасында ЮНЕСКО-ға мүше болғаннан бері халықаралық ынтымақтастыққа, соның ішінде білім берудің жаңа перспективаларына жол ашылды. Ол білім берудегі дәстүрлі оқыту формаларымен бірге халықаралық ашық білім жобаларына қатысу мүмкіндігі, білім саласында заманауи мәселелерді шешетін консультациялар, ғылыми және педагогикалық технологиялар бойынша алмасуларды жүзеге асырумен анықталады [1].

Жоғары оқу орны студенттерінің ақпараттық технологияларды пайдалану тенденцияларын анықтауда ҚР-ның жоғары білім беру тенденцияларын, білім беруді ақпараттандыру тенденциялары басшылыққа алынды. Осы орайда, зерттеулерге жүргізген теориялық талдаулар бізге студенттердің ақпараттық технологияларды пайдалануының келесі тенденцияларын нақтылауға себеп болып отыр:

1. Ашық білім беру кеңістігінде студенттердің ақпараттық сауаттылығын басты назарға алу.

2. Ашық білім беру кеңістігі негізіндегі оқу-тәрбие үдерісіне бұлтты технологиялардың ендірілуі.

3. Ақпараттық технологияларды пайдаланудағы студенттердің рефлексивті құзыреттілігі.

Алдымен, жоғары оқу орындарында студенттердің ақпараттық технологияларды пайдалану тенденцияларының алғашқысы – ашық білім беру кеңістігінде *студенттердің ақпараттық сауаттылығын* басты назарға алумен ұштасады. Ашық білім беру кеңістігінде заманауи техникалық-технологиялық талаптарға сай студенттің ақпараттық сауаттылығы оның ақпараттық мәдениетінің деңгейін көрсетумен ұштасады.

Қазіргі ашық білім беру кеңістігінде студенттердің оқу-тәрбие үдерісінде заманауи ақпараттық технологияларды пайдаланбауы мүмкін емес жағдай. Соның салдарынан заманауи ақпараттық технологияларды оқу-тәрбие үдерісіне енгізу алға қойған мақсаттарға жетуге мүмкіндік беріп, ашық ақпараттық технологиялар инфрақұрылымның барлық өнімнің нәтижесіне қауіпсіз және сенімді түрде қол жеткізуге болады деп нық айта аламыз. Сонымен қатар шығынды азайтып және ақпараттық технология инфрақұрылымын қолдау және дамыту, білім беру саласында оған деген бейімділік пен сұраныс қажеттілігін арттыру, ақпараттық технология қызметінің инновациялық бағытын дамытудың негізгі тиімді әдісі ақпараттық технологияны дамыту және оған деген талапты қанағаттандыру үшін бұлтты есептеуді енгізу болып табылады деп есептей келе, студенттердің ақпараттық технологияларды пайдалануының екінші маңызды тенденциясы ретінде – *ашық білім беру кеңістігі негізіндегі оқу-тәрбие үдерісіне бұлтты технологиялардың ендірілуі* деп алдық.

Бұлтты технология – бұл жаңа парадигма, белгілі бір ұйғарылған деректерді сақтауға, өшіріліп қалғанды өңдеуге арналған мүмкіндік. Бұлтты технология арқылы интернет жүйесінде деректерді электронды сақтауға мүмкіндік беріліп, ол деректерді өңдеуге, сонымен қатар маңызды файлдар мен құжаттармен, достарыңмен және әріптестеріңмен виртуалды байланыс орнатуыңа мүмкіндік береді [2]. Ашық білім беру кеңістігінде ақпараттық технологиялар мүмкіндіктерінің арқасында бұлтты технологияларды оқу-тәрбие үдерісіне ендіру кеңінен қолданыла бастады. Соның салдарынан процессор қуаттылығы уақыт өткен сайын артуда, қатты диск көлемі және көп ядролық сәулеттену дамуда және Интернет-каналдар жылдамырақ және қолжетімді бола бастады. Сондықтан бұлт – интернеттің өзі емес, тұтынушының сұранысын орындау және өңдеу, барлық ақпарат және бағдарлама жиынтығымен қамту десек қателеспейміз. Егер де өзіңізбен әрқашан флеш-картаны алып жүру жалықтырса, ал егер оны ұмытып кеткен жағдайлар туындаса, бұл мәселенің шешімін бұлтты технология арқылы шешеміз. Өйткені оның көмегімен барлық уақытта өзіңмен флешканы алып жүру не болмаса смартфонды кабельге қосу міндетті емес. Ол үшін бұлтта сақтау ұяшығына өзіміздің қолданатын маңызды файлдарымызды жүктеп қою жеткілікті. Әлемнің қай бұрышында жүрсекте қажетті материалымызға қол жеткізу үшін интернет желісі мен мобильді қалта телефонымыздың болуы жеткілікті.

Қазіргі таңда студенттердің ақпараттық технологияларды еркін пайдалана отырып, сапалы маман тәрбиелеу мәселесі ең өзекті мәселелердің бірі. Сондықтан да әр білім алушыда «мен болашақта өз ісімнің шебері боламын» деген мақсат болу керек. Мұндай позицияны ұстанған әрбір студент қоғамымызға пайдасын тигізетінін анық айта аламыз. Осы мәселенің шешімі студенттердің ақпараттық технологияларды пайдалануындағы рефлексивті құзыреттіліктің алатын өзіндік орны бар екенін ескере, үшінші тенденцияны ақпараттық технологияларды пайдалану негізіндегі студенттердің *рефлексивті құзыреттіліктеріне* негіздейміз. Ол шешілетін міндеттердің сипаты мен формасын өзгерту бағалау мен бақылаудың дәстүрлі тәсілдерінің тиімділігін төмендетеді. Бір мәнді жауаптың дұрыстығын бақылаудан өзара шығармашылық нәтижесі болып табылатын өнімдегі өзгерістер хронологиясы мониторингісін бақылауға ауысу жүреді. Соның салдарынан алынған нәтиженің белгілі бір нормаға сәйкестігі (зерттеу пәні стандарт немесе нормативті құжат болған жағдайдан басқалары) бағаланбайды, топтық жобадағы жеке тұлғаның қаншалықты белсенді қатысу үлесі мен қол жеткізетін нәтижелер рефлексиясына дайындығы бағаланады. Рефлексия нәтижесі және ақпараттық технологиялар құралы авторлық сайт, блог, форум түріндегі электронды портфолио болып табылады. Кей уақытта оқытушы технологиялардың жиі ауысуына байланысты оларды нақты бағалау мүмкіндігінен айырылып нәтижесінде эксперт бола алмайды.

Зерттеуші ғалымдардың бірі С.Ю.Степанов: *«рефлексивті құзыреттілік – бұл рефлексивті үдерістерді аса тиімді және тепе-тең түрде жүзеге асыруға мүмкіндік беретін, даму мен өзін-өзі дамытуды қамтамасыз ететін, кәсіби қызметте шығармашылық тұғырға сәйкес келетін тұлғаның кәсіби сапасы»*, – деп анықтама береді [3]. Ғалымдардың ой-пікірлерін негізге ала отыра, біз құзыреттілік маманның өз іс-әрекетін талдау негізінде дамуды ынталандыратын жаңа кәсіби эталондар мен стандарттарды белгілеудегі рөлін арттыру белгісі деп айтамыз. Рефлексиялық қабілеттері дамыған маманда оған деген тұрақты қажеттілікте сезіліп тұрады. Кез келген істі ол өзіне-өзі сұрақ беруден бастайтындай дәрежеге жетеді. Бұл кәсіп иесінің шығармашылық әрекетке қосылуының құралдарының бірі одан өзіне қатысты белсенді позицияны таңдауды талап ететін рефлексиялық өзіндік диагностика жасауға мүмкіндік береді.

Студенттердің рефлексивті құзыреттіліктері маңызды мәселе және біздің түсіндіруімізше, рефлексивті құзыреттілік – педагог «мен мұны не істеймін, қалай және не үшін істеймін» деген сауалдарға жауап іздеуі өзінің ұстанымдарына қарай, өзінің іс-әрекетін бағыттау деңгейін қарастыру деп білеміз. Бұл тенденция негізінде ақпараттық технологияларды оқытуда жалпыпедагогикалық сипаттағы құзыреттіліктер маңызды роль атқарады, яғни білім беру ортасында оқу үдерісін ұйымдастыру іскерлігін меңгерген тьютор бағдарламалаушы мен дизайнердің технологиялық іскерліктеріне қарағанда көп мәнге ие болады. Осы тұста ақпараттық технологиялар негізінде оқытудың мазмұны мен әдістері студенттің келесідей қасиеттерін қалыптастыруға белгілі

ортаға тәуелсіздік, жүйелі тәртіптілік, студенттердің ішкі мотивациясы мен рефлексия, ашық ақпараттық ортаға икемділік, жаңашылдыққа бастамашылдық мүмкіндік беруі қажет деп пайымдаймыз. Бұл аталған қасиеттер студенттердің ақпараттық технологияларды пайдалануының жаңашылдық үлгілерін жүзеге асыруға қажетті бағыттар қатарын айқындайды. Олар студенттердің ақпараттық технологияларды пайдалануындағы білім, білік, дағдылары келесідей жалпы бағыттарға негізделуі тиіс: 1) мәселелік тұрғыдан келу; 2) ақпараттық қажеттіліктерді анықтау; 3) ақпаратты жинақтау тактісі; 4) ақпарат көздерімен жұмыс жасай білу іскерлігі; 5) әртүрлі ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді жинақтай алу іскерлігі; 6) міндеттерді шешуге шығармашылық тұрғыдан келу; 7) ойлаудың сынилығы.

Студенттердің ақпараттық технологияларды пайдаланудағы қажетті іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыруда ойлаудың келесі тәсілдерін қолданған жөн екенін анықтадық: 1) мәселені көру; 2) болжам жасау; 3) антиципация; 4) негізгіні айқындау; 5) идеяларды талдау, бағалау, интерпретациялау және тіркеу; 6) икемділік тұрғыдан келу; 7) жаңалықтарды қолдану; 8) күрделі қатынастарды ұғыну; 9) жалпы үлгіні қолдану; 10) шешу тәсілдерін жаңа жағдаяттарға көшіру [4].

Біз қарастырған студенттердің ақпараттық технологияларды пайдалану тенденциялары студенттердің білім сапасын арттыруға септігін тигізеді және келесідей дидактикалық ұстанымдарды басшылыққа алуға негізделеді: ақпараттың шынайы қажеттілігі, ақпараттық сауаттылық жаңашылдығы, бұлтты технологиялар жағдайында іскерлік пен дағдылардың біріктірілуі, педагогтің шығармашылық ролі, әлемдік ұжымшылдық, студенттердің жаңашылдық рухы. Алайда, бұл тенденциялар студенттердің ақпараттық технологияларды пайдалануы арқылы білім, білік, дағдыларын арттыру үшін қажетті алғышарт деп түйіндейміз.

Әдебиеттер

- 1 //<http://bigox.kz/bilim-beru-zhujesin-damytudagy-shetel-tazhiribesinin-rol/>
- 2 Buckingham Shum S. Learning analytics: Policy Brief. - М.: UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2012, november // <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214711.pdf>.
- 3 Степанов С.Ю., Похмелкина Г.Ф. Принципы рефлексивной психологии педагогического творчества // Вопросы психологии. - 1991. - №5. -С. 35–38.
- 4 Sarzhanova G.B. and oth. The use of Information Technologies in the Formation, Development and Improvement of the Competence of Higher Education Teachers // Indian Journal of Science & Technology. – India, 2016 – P. 1-4 // <http://indjst.org/index.php/indjst/article/.../69765>.

ӘЛЕМ МЕН ҚАЗАҚ ОЙШЫЛДАРЫ ДАРЫНДЫЛЫҚ ТУРАЛЫ

Сламбекова Саулеш Тлековна

№30 «Жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Нығыманбекова Қырмызы Маратовна

№17 «Жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Семей қ., ШҚО

Бүгінгі таңда дарынды балалар мәселесін зерттеуге катысты философиялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік әдебиеттерде маңызды ой-пікірлер жинақталған. Бұл мәселенің түп тамыры ғасырлар тереңінде жатыр. Адамның психологиялық ерекшеліктері жөніндегі идеялар, оның ішінде қабілеттілік туралы ойлар сонау ертедегі грек философтарының еңбектерінде, қайта өрлеу дәуірі ғалымдарының және алдыңғы қатарлы әр елдің озық ойлы педагогтерінің еңбектерінде кездеседі.

XIV ғасыр ойшылдары қабілеттілік, дарындылық тек өнер адамдарында ғана байқалады деп есептеген. Үкімет қызметкерлеріне, әскери адамдарға, ғалымдарға дарындылық қабілетін жат санаған. Дегенмен, бұл ойды жоққа шығаруға әрекет жасағандар да болды. Аристотель көркем өнер туындысының интеллектуалдық іс-әрекетпен байланысты екендігін айтады [1]. Грек философтары дарындылықты құдайдың құдіретінен дей келе, оны дамытуда білім мен тәрбие берудің маңызын жоққа шығармайды. Ұрпақтың ақыл-ой тәрбиесіне негізделген тәрбие теориясында айналасындағы дүниені шынайы ақиқат тұрғыда танып-білуін қамтамасыз етуі мен қоғамға, адамдарға дұрыс қарым-қатынасын қалыптастырылуын қарастырады. Бұл идеялар Платон, Аристотель, Гераклит, Гиппократ, Демокрит, Плутарх, Квинтиллан еңбектерінде одан әрі дами түсті [1].

Ұлы ойшыл Плутарх жеке тұлғаның дарындылығын танып білуге, қабілеттілікті ашуға үлкен мән бере: «Көптеген табиғи талант дарынсыз ұстаздарының кесірінен жойылып кетеді. Олар дарынның табиғи құбылысына терең бойлай алмай, тұлпарды есекке айналдырып күртып тынады» - деп атап көрсетеді [1, 71 - б.].

Қайта өрлеу дәуірінде дарындылық табиғатын танып білу мәселесімен испандық дәрігер Хуан Уарте айналысты. Ол Испан империясының қайта өрлеуінің болашағы мемлекеттік қызметке аса дарынды азаматтарды тарту деп есептеді. Х.Уартенің пікірінше, талант адам табиғатына байланысты, дегенмен, оның дамуына тәрбие мен еңбек қажет. Ол таланттылық мәселесімен айналысатын мемлекеттік жүйе құру жөнінде пікір қозғаған және жас жеткіншектердің қабілеттіліктерін дамыту үшін арнайы жұмыс жүргізу керектігі, сондай-ақ мұндай жұмысты ақылы мен білімі жоғары ұлы адамдар жүргізу керек деп есептеді [1, 121 б.].

Оқушылардың жеке қабілеттерін, дарындылығын, ақыл-ойын дамыту мәселесі туралы құнды пікірлер Ф. Бэкон, М. Монтень, Д. Локк, Д. Дьюи, Я.А. Коменский, Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, И. Кант еңбектерінде қарастырылған [2;3;4;5;6;7].

XVI ғасырда өмір сүрген француз ғалымы Мишель Монтень оқытудағы дарындылықты тану қабілеттіліктерін дамытудың маңыздылығын ерекше атап көрсетті: «Тәрбиеші баланы бастан-ақ оның бойындағы қабілеттерді еркін көрсете білуін, түрлі заттардың дәмі мен олардың ерекшеліктерін ажыратуда өз бетінше әрекет етуін, кейде оған жол көрсетіп, керісінше, өзіне іздетіп отыруын қалаймын». Монтень оқытушының басшылық ролінің маңыздылығын да айтты. Ол: «Оқушы мұғалімнен алған білімін түгел сүзгіден өткізіп, өз бетінше талдау жасау қажет. Соның нәтижесінде оның білуге құштарлығы дами түсетіні сөзсіз», - деп жазған болатын [2,111- б.].

Дарындылықты, ақыл-ой қабілетін дамытудағы оқыту әдістемесінің негізін алғашқылардың бірі болып қалаған ұлы педагог Я.А. Коменскийдің XII ғасырда жазған «Ұлы дидактика» атты еңбегінде: «Заттың не құбылыстың түп тамырына жету, анықтау қабілетін дамыту, оны шынайы түсіну және оны қолдана білу қажет», - деп ерекше атап өтті. Я.А. Коменский дидактикалық принциптерді ұсына келіп, ақыл-ой әрекетін дамытуда мұғалімнің ролі туралы жазған болатын. Ол: «Таным бастамасы - сезімнен, бала сезіне білмесе, оның ой-өрісінде ешқандай өзгеріс болмайды. Оқытуды зат туралы сөзбен емес, сол затты бақылау арқылы шәкірттің ойын дамыту керек», - дейді. «Мен өз шәкіртімнің әрқашанда өз бетінше бақылауын, практикада өздігінен тұжырым жасауын дамытуды - білім берудегі негізгі жетістікке жету құралы ретінде қарастырамын», - деп жазды [4,171-б.].

Джон Локк өзінің «Адамның ақыл-ой тәжірибесі» философиялық еңбегінде төмендегідей пікір айтады: адамда туа біткен ой-пікірлер болмайды, олар тәжірибе негізінде пайда болады; адамның сәби кезіндегі ақыл-ойы «Таза тақта» (*tabula rasa*) секілді; сезімде жоқ нәрсе, ақыл-ойда да болуы мүмкін емес. Ж.Ж. Руссо тәрбие мақсаты жөнінде пікір айтып, баланың шығармашылық тұлғасын көрсету керектігін негіздейді. Ол оқудағы белсенділік, өзбеттілік, дербестік ұстанымын көрсете келе, таланттың, дарындылықтың көзін ашуды міндеттейді [5]. Ж.Ж. Руссо баланың өз бетінше білім танымдық, шығармашылық әрекет идеясына үлкен мән берді. Руссо дидактикасында оқыту үрдісінде ең бірінші орынға танымдық қабілеттілікті, белсенділік пен өзбеттілік принциптерінің маңыздылығына тоқталады.

Американдық психолог, педагог Джон Дьюи дарындылық пен қабілеттілікті жоғары қояды және оқу әрекетінің маңыздылығын айта келіп, негізгі дидактикалық мақсат білімді, материалды түсіндіру емес, ол өздерінің тәжірибесі негізінде оқыту, дара қабілеттерінің дамуына жағдай жасау қажет деген пікір айтты [1,82 -б.].

XVIII-XIX ғасырда дарындылық пен интеллектуалдық қабілет туралы және қайнар көзін іздеуде И.Г.Песталоцци еңбектерінің маңызы зор. И.Г.Песталоцци «Көзбен қабылдау әліппесі» деген еңбегінде баланың сезім тәжірибесіне сүйенеді. Ол интеллектуалдық ақыл-ой тәрбиесінің алғашқы сатысы - танымдық белсенділікті дамытуға қажетті оқытудың эвристикалық бақылау әдістемесін жасайды. «Адамның әрбір сөзі, әрбір іс-әрекеті, - деп

жазды Песталоцци, - бұл оның бақылаулары нәтижесінде қалыптасқан ой-өрісінің жемісі» [6].

Песталоцци сияқты Дистервег оқытудың негізі ақыл-ой мен қабілетті дамыту деп көрсетті. Дистервег еңбектеріндегі баланы оқытудың өзбеттілік принципі - өздігінен білім алуға талпындыратын өзіндік таным еркіндігі. Сондықтан мұғалімнің негізгі мақсаты өзбеттілік іс-әрекетті дамыту арқылы оқушылардың білім сапасын тереңдете түсу. Ол баланы оқытуда тәжірибе жинақтауынан, оның ақыл-ой әрекетінде болатын сандық және сапалық өзгерістердің жиынтығы ретінде ойлауды дамытуды көздеді. Әсіресе, ол оқыту барысында әңгіменің алатын орнын жоғары бағалады. Әңгіме баланың ақыл-ойын дамытады, білімін нығайтады, байыптауы, өздігінен ойлауға үйретеді деп есептеді [6].

Ғылымдағы педагогика мен психологияның дифференциясы негізінде адам психикасы мен қабілеттілігі жөніндегі ғылыми зерттеулер жүргізіле бастады. Қабілеттілік ілімі жөніндегі алғашқы зерттеулер ағылшын психологі ХІХ ғ. өмір сүрген Френсис Гальтон есімімен байланысты. Ол адамдардың жеке дара ерекшелігі мәселесін зерттеген. Ол өзінің «Таланттың тұқымқуалаушылығы: оның заңдылығы мен шығу тегі» еңбегінде қабілеттіліктің шығу тегін әдіснамалық тұрғыда негіздеп, келесі заңдылықтарды белгіледі: «өте жоғары қабілеттілігі болмаса, ешбір адам қоғамда жоғары дәрежеге, атаққа, даңққа ие бола алмайды; өте жоғары қабілеттілігі бар адамдардың тек аз бөлігі ғана қоғамда жоғары дәрежеге, атаққа, даңққа ие бола алмайды». Ф.Гальтон көптеген ұлы да қабілетті адамдардың өмірін бақылай келе «кез келген деңгейдегі қабілеттілікте тұқымқуалаушылық негізгі шарт» деген қорытындыға келеді [8, 53-б.].

Ф.Гальтоннан кейін неміс педагогі және психологі Э. Мейман (ХІХ - ХХғ.ғ.) дарындылық мәселесін зерттеуді теориялық тұрғыда жалғастырып, соның негізінде «дарындылық белгілерінің типтерін» белгіледі. Сонымен қатар туа біткен дарындылық пен кейіннен игерілген дарындылықты бірлікте қарауға тырысты. Э. Мейман дарындылықтың педагогикалық аспектілерін: оқу мен тәрбиенің дарындылықтың дамуына әсерін, дарындылық, қабілеттілік, жетістікке жетушілік ара салмағын қарастырады [9, 146.].

ХХ ғ. бірінші жартысында неміс психологі В.Штерн адамның жеке басы ерекшелігін зерттеп, жеке адам дарындылығы психологияның негізін салған. Ол интеллектіні бағалау әдістерін қарастырып, оқушылардың ақыл-ой қабілетін анықтауға арналған «қабілеттілік коэффициентін» көрсетті. В.Штерн ақыл-ой қабілеттілігінің келесі анықтамасын ұсынды: «Ақыл-ой қабілеттілігі - өз ойын саналы түрде жаңа талаптарға қарай бағыттайтын, жаңа міндеттер мен өмір жағдайына бейімдейтін жалпы ақыл-ой қабілеттілігі». Штерннің пікірінше, дарынды деп жаңа талаптарға әр түрлі салада, әр түрлі жағдайларда тез бейімделе алатын адамды айтуға болады [10].

Қабілеттілік пен дарындылық мәселесі - қазақ ойшыларын да толғандырған мәселе. Олар халықтың сауаттылығын арттыру, жеке тұлғаның қабілетін, дарындылықты дамыту мәселелерін көтерген. Қазақ ағартушылары

дарындылықтың туа бітетін қасиет екенін мойындай отырып, адам қабілеттілігінің дамуына білім мен тәрбиенің, еңбектің, қоршаған ортаның зор ықпалының бар екенін айтады.

Ағартушы Ы.Алтынсарин: «Табиғи ақыл өзін қоршағанды ғана құшағына ала алса, оны дамытып өзі көрмегенді де танып білуге мүмкіндік жасайтын тек қана өркениетке жетелейтін озық білім», - дейді [11, 57-б.]. Ш.Уәлиханов шығармаларында жеке тұлға тәрбиесіндегі білім мен тәрбиенің шешуші рөлі көрсетілген. Оның жалпы қазақ халқының ақыл-ой қабілеттілігі жөніндегі пікірі мынадай: «Қырғыз-қайсақтар табиғатының ақыл-ой жүйріктілігімен, таңқаларлық көңілшектілігімен ерекшеленеді». Ш.Уәлиханов тәрбиеге үлкен маңыз бере отырып, адам қабілетінің дамуына оның табиғи бейімділігінің мәні зор екендігін алға тартады [12, 211б.].

Абай Құнанбаев адамды қоршаған орта - табиғаттың бір бөлігі дей келе, табиғаттың адам баласына берген керемет сыйы - туылғаннан бастап білуге, түсінуге деген ұмтылысы деп есептейді. Сондай-ақ, ұлы ойшыл адамның ойы мен санасы еңбек іс-әрекетінде қалыптасады деп тұжырымдайды: «Кей қасиет туа бітеді, ал кейбірі еңбек арқылы қалыптасады». Абай «жетінші қара сөзінде» баланың ақыл-ой, қабілеттілік туралы мынадай пікір айтады: «Жас бала анадан туғанда 2 түрлі мінезбен туады. Біреуі - ішсем, жесем, ұйықтасам деп туады. Бұлар - тәннің құмары, бұлар болмаса, тән жанға қонақ үй бола алмайды, һәм өзі өспейді, таппайды. Біреуі білсем екен деп, не көрсе соған талпынып, жалтыр-жұлтыр еткен болса, оған қызығып, аузына салып дәмін тартып қарап, тамағына, бетіне басып қарап, сырнай-керней болса, дауысына ұмтылып, онан ежетіңкірегенде ит үрсе де, мал шуласа да тура жүгіріп, «ол немене?», «бұл не?», деп «ол неге үйтеді?», «бұл неге бүйтеді?» деп, көз көрген, құлағы естігеннің бәрін сұрап, тыныштық көрмейді. Мұның бәрі жан құмары, білсем екен, көрсем екен, үйренсем екен» - деген [13,78-б.]. Баланың білсем, үйренсем деген талабын ұштайтын, жеке ерекшелік қасиет, қабілеттерін ескере отырып оларды біліммен, іскерлік, дағдымен қаруландыратын, танымдық ой-өрісін және шығармашылық әлеуетін дамытатын мұғалім-ұстаздың ерекше мақсатты қызметінің қажеттілігі жоғары.

XX ғасырдың бас кезінде Қазақстанда педагогикалық теория негіздерінің қалыптасуына ат салысқан көрнекті қайраткерлер Ж.Аймауытов, Ш.Құдайбердиев, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, М.Жұмабаевтардың педагогикалық мұраларында білім беру үрдісінде балалардың қызығуы мен қабілеттілігін қалыптастыру мәселесін ескеру керектігі баса айтылған.

М.Дулатов қазақ арасында көбіне көзге түспей, түссе де еленбей жүрген ғылым-білімге, өнерге зерек, дарынды балаларды оқытып тәрбиелеудің мәні жайында сөз ете келіп, дарындылықтың кейбір психологиялық астарына үңіледі. М.Дулатов: «Туысында қанша зеректік болса да - ғылымсыз, тәрбиесіз кемеліне жетпейді. Кімде-кім өзінің табиғатында не нәрсеге шеберлік барлығын сезіп, өз жолына түссе ғана, көзге айнытпай сала білсе, жақсы

жазушы да адамның ішкі сырын, мінезін, әдетін бұлжытпай көрсете біледі, оқығанда - көріп тұрғандай боласың...» [14, 88б.].

Шәкәрім Құдайбердиев те «Насихат» атты өлеңінде өмірдің тұтқасы өнер мен білімде, өнерлі озады, білімді ғаламды билейді, ғылым - таусылмас кен, оны жас күнінде үйрен деп насихаттайды [15,81б.].

Ж. Аймауытовтың пікірінше, адам өмірге өзіндік табиғи қасиеттерімен, қабілеттерімен келеді. Ал баланың бойындағы туа біткен қасиеттерді дамытатын оқыту мен тәрбие. «Неғұрлым баланың қабілеті мен талантын дамытуға көңіл бөлінсе, соғұрлым оны толық ашуға мүмкіндік туады. Бала бойындағы ерекше қасиеттерді, оған жақын жасы үлкендер жігерін ескеру қажет. Сонымен қатар Ж. Аймауытовтың ойынша, әрбір адамның белгілі бір мамандыққа деген туа біткен бейімділігі бар, сондықтан адам өзінің табиғатына тән қызметпен айналысқаны тиімді болады [16,41б.].

М.Жұмабаев өзінің «Педагогика» еңбегінде адамның жалпы рухани дамуы туралы айта келіп, тәрбиені ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық деп бірнеше түрге бөліп қарастырады. Ол жеке тұлға тәрбиесі мәселесін интеллектуалдық қабілеттілікпен тығыз баланыста қарастырады [17, 99б.].

Сонымен, адамның дарындылығы қай уақытта болмасын өзекті мәселелер қатарында болғандықтан, қай кезең ойшылдары болмасын барлығының назарында екендігін байқаймыз.

Әдебиеттер

1. Познавательная традиция: философско - методологический анализ (сб. статей). – М.: Философское общ., 1989. – 203 с.
2. Монтень М. Опыты: в 3-х книгах. Книга первая. - М., 1991. - 339 с.
3. Локк Дж. Педагогические сочинения. /Под. ред. Г.Н. Джибладзе. – М., 1981. Т.1. – 653 с.
4. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. – М., 1982. – 384 с.
5. Руссо Ж.Ж. Избранные педагогические сочинения. – М., 1979. – 553 с.
6. Песталоцци И.Г. Избранные педагогические сочинения / Под. ред. Шаббаевой. В 2т. - М., 1963. Т.1. – 563 с.
7. Кант И. Умственная одаренность: Психологические методы испытания умственной одаренности в их применении к детям младшего возраста. М., Психология, 1967. -160 с.
8. Гальтон Ф. Наследственность таланта, её законы и последствия. – М.: Знание, 1999. -268 с.
9. Мейман Э. Психологическое тестирование. Пер. с англ.: в 2-х т. – М., 1982.
10. Штерн В. Психология раннего возраста. М., 1972. – 42 с.
11. Алтынсарин Ы. Шығармалары. Алматы: Жазушы, 1990. – 201 б.
12. Уәлиханов Ш. Таңдамалы. Алматы: Жазушы, 1986. – 560 б.

13. Құнанбаев А. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. Алматы: Жазушы, 1995. – 355 б.
14. Дулатов М. Шығармалары. Алматы, Жазушы, 1991. – 381 б.
15. Құдайбердиев Ш. Шығармалары. Алматы: Қазақстан, 1991. – 560 б.
16. Аймауытов Ж. Комплексті оқыту жолдары. Қызылорда, 2012. – 110 б.
17. Жұмабаев М. Таңдамалы шығармалар. Алматы, Ғылым, 1992. – 272 б.

**TENDENCIES AND FEATURES OF DEVELOPMENT OF THE
MEDIA EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN KAZAKHSTAN**

**associate professor R. H. Aymagambetova,
professor A.B.Abibulaeva**

L.N.Gumilyov Eurasian national university, Astana

Development of historical and pedagogical process at the beginning of the 21st century is in many respects determined by the tendencies reflecting movement of mankind to world civilizations. What prerequisites amplify and become stronger: relations between various regions of the globe; develop communications; cultural and information exchange; interaction and interference of the people and the countries grows in the most various areas of public life including in education.

Today we must consider tendencies and the prospects of development of media education not only through a prism of "requirements" and social progress, but also through creation of conditions, giving to the person the chance fully to disclose the best intellectual and moral qualities, the creative capabilities promoting self-realization of the personality that is about the media educational environment. Value of the media educational environment is obvious here. Information transferred on channels of mass media, a product, to the so-called industry of consciousness is directed to a manipulation by consciousness of the consumer with educational, political, economic or other goals. Therefore interest in general in a media education problem is not accidental. The condition of media education and the media educational environment in Kazakhstan, the prospects of its development depends on the state and public policy in this sphere.

The purposes, priorities, methods and results of media educational policy expressively find a combination of global tendencies, national and regional specifics.

Social and economic, cultural changes in society require development of new model of education system, on the basis of modern information technologies. One of the priority directions of upgrade of the Kazakhstan education is creation of the unified information and education environment. Increase in efficiency and quality of educational process requires implementation of modern information and telecommunication technologies. In Kazakhstan it is developed and implemented the

project Unified information educational environment of the RK based on the Education law in RK, annual president's letters of the country to the people of Kazakhstan, the State program of forming of "the electronic government" in RK for 2005 - 2007, Programs of decrease in information inequality in RK for 2006-2008 and other standard and legal documents.

Development and implementation of this project is dictated by the urgent requirement. Our country aims to enter world educational space to provide the citizens with available and quality education. Quality of education, its content and level influence not only state of the economy, population's level of living, a national security, but also determine intellectual fund of the state, competitiveness indicator of the country in the world community. For this purpose it is necessary to create conditions where the person could realize and creative potential completely, develop the capabilities, cultivate in itself requirement of continuous self-improvement and responsibility for own education and development. The condition of modern education and tendency of development of society require new approaches to development of the educational environment. Creation of the media educational environment is one of condition of realization of this idea. Therefore it is possible to distinguish education informatization from priorities of upgrade modernization, the main task which creation of the single information and education environment as it becomes a condition of achievement of new quality of education.

Among the most important goals of media education allocated the formation of a students' civil responsibility in a modern society. It is clear that a citizen, conscious of itself as a responsible member of society, should be able to analyze media texts with different social and political orientation, to be able to justify their own position in relation to this or that information.

Media education is part of the fundamental rights of every citizen in every country in the world for freedom of expression and the right to information and it is a tool to support democracy. Media education is recommended for implementation in the national curricula of all countries, in a system of additional, non-formal education during all life.

Effectively to develop media education in Kazakhstan, it is necessary to reveal and analyse process of media education and its role in the most developed countries of the world. In many foreign countries there is the own system, the concept, vision of this problem.

In Kazakhstan development of the media educational environment is observed on a joint of two opposite tendencies:

- Unification (creation of the unified systems of media education, entering of new elective disciplines, etc.);

- Diversifications (development of various channels of receipt of media education)

Amendments of 2012 to the Law "About Mass Media of RK" balanced regular traditional media and Internet resources in the rights and responsibility. Thus, now news resources, blogs and online platforms can also enter classification of media.

Amendments to the Law of 2012 "About Mass Media of RK" balanced regular traditional media and Internet resources in the rights and responsibility. Thus, now news resources, blogs and online platforms can also enter classification of media.

Today in the Republic of Kazakhstan about 3000 media work. From them the vast majority is constituted by non-state media.

In the territory of Kazakhstan there are 134 networks function such as radio and cable television providing services of paid multiprogramme television and it is increased quality and the service level function. Infrastructure of radio and cable television gained development in the largest cities because of a high involvement of the population into teleshop it has huge influence on society.

Tendencies and the prospects of development of education, in particular media educations during the modern period come down not only to knowledge transfer and a reeducation of people, and also change the relation of the person by the social, cultural and geographical environment surrounding it, to provide suitability of the person to activities in the changing working conditions and productions.

Development of the media field along with many benefits for people bears in itself potentially dangerous moments (flashes of information conflicts and the soldier).

In information society there are new forms of mass communication of social communication, a thinking style and a conduct of life, new paradigms of economy and policy, management. Education, state and information and media educational policy shall be directed to it.

Introduction in a school rate of the disciplines connected with media will allow to prepare children for ability to work with information, to select necessary, to differentiate information hindrances, to filter information, ability to create available media texts. These skills will be useful because in information society of people can't be simply "the reader of newspapers" or any information product. He will be both his creator, and his reasonable consumer at the same time.

It is necessary to notice that both the higher school, and system of secondary education needs reforming and entering of the new disciplines connected with mass communications today.

Therefore the most important mission of the higher education in Kazakhstan is educating the generation of the highly moral, intellectually developed, creatively working professionals - citizens of the Republic of Kazakhstan. Before system of the higher education there are essentially new tasks today, main of which was mentioned by President of Kazakhstan N. A. Nazarbayev in the national project "The intellectual nation - 2020: "education of Kazakhstan citizens in a new formation, transformation of Kazakhstan into the country with a competitive human capital".

In the assembly lecture in KazNU of al-Farabi the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev noted a paramount task of a modern education system

"training of the people having critical thinking and capable to be guided in information flows" [1].

The analysis of references showed that nature of interaction of the media educational environment and political processes in the Republic of Kazakhstan can still be characterized as loyal. Certainly, it is also dictated also by the fact that the domestic media educational environment are at the next stage of the development therefore this field of use of resource opportunities is in the short term.

Need of creation of the media educational environment for an education system is caused by the fact that information in modern conditions is the basis providing efficiency and efficiency.

In our opinion, the media educational environment has the largest potential for development of media competence of the student. It gives to students opportunities such as:

- to work directly with concepts, materials and environment: to assume a role of the experimenter, to check hypotheses and to aim to do the conclusions on the basis of collected information;

- to work in the conditions of group or team. It will allow to achieve deeper judgment of the new ideas and their subsequent statement, establishment of interrelation of new concepts with earlier studied material;

- to work in the conditions of the real world. Tools of ICT allow to model more precisely various situations and conditions of the real world in which it will be necessary to apply new knowledge subsequently;

- to flexibly use ICT resources, to work with the set of various methods studied by material, to create and represent products showing results of training in very specific forms.

Thus, the media educational environment - an effective remedy of development of media competence of students.

Group of scientists of Al-Farabi Kazakh National University by request of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan worked on the project in the three-year program, but the subject "Development of Technologies of Media Education for Forming of Intellectual Potential of the Country". In the course of generalization of the studied material major factors of a sociocultural and educational situation in Kazakhstan, and also the current state of media education were determined. its purposes, task, content, organizational forms, models, methods and means. Questions of media literacy are studied. media competence, the theory and practice of media education in foreign countries, the short dictionary the reference book is constituted and. etc.

And also the group of scientists of department of social pedagogics and self-knowledge of ENU of L. N. Gumilyov under professor Seytkazy P. B., works since 2012 on the scientific project "Scientific and Methodical Bases of Forming of Information Culture of the Student in the course of Media Education". In creation of a media educational environment on disciplines of the master program not only aspects of professional activity of the teacher, but also specifics of activities in the virtual circle of students performed within classroom work.

The project of the network environment of elective courses of Media pedagogy, Media education, "media in educational sphere", "Media education the basis of information culture", the "media in activities of the social teacher and teacher of self-knowledge" developed at department of social pedagogics and self-knowledge of ENU of L. N. Gumilyov allows to solve such problems on development of media competence of students as providing resource base of media texts on rate subjects, creation of conditions for self-education of students at the rate by means of media technologies; development of the critical relation to media texts of students and others.

Issues of media education were always subject to close attention of the researcher Seytkazy P.B., for teachers of schools of the city of Astana, Akmola, Pavlodar, Kostanay regions in subject of professional development course special courses "Technique of the organization of educational work though media" and "Media education - one of the directions of pedagogics" where the wide range of questions, since a role of mass media in the child's life to value of their use in teaching and educational process. On these rates along with many other questions, lectures on subjects were given: "TV programs and their educational potential". "Radio programs and their educational potential". "Ways of forming at children of information literacy and culture", and also were considered mechanisms of accomplishment of practical tasks.

Media work as the "teacher" who is selecting, packing, interpreting information. To remember what is frequent children and teenagers acquire not only positive, but also negative sides of information.

In view of line items of the leading media teachers under the media competent identity of future teacher, we understand a capability of the personality, to perform culture corresponding types of activity (search, selection, use, the critical analysis, information assessment; creation and transfer of media texts; ownership of technologies of creation of media products; experience in implementation of socially important media projects; experience of designing of media educational space for the pupils), i.e. mastering the complex of abilities helping it to perform professional and cultural dialogue with information society. We consider that training of students, undergraduates to implementation of media education in higher education institution will be successful in case of implementation of the following organizationally - pedagogical conditions of educational process of higher educational institution:

- Inclusion in standards of the higher education of the media educational block; the qualitative organization of media educational space of higher education institution;

- Consecutive realization of media educational potential of disciplines of the curriculum in the course of their studying by students through involvement of students to active media activity;

- Saturation of classes in disciplines of the curriculum maintenance of media educational character.

Existence of the media educational environment is necessary for formation of the media competent personality. Such approach in preparation, will allow to solve the problem of formation of media competent experts in the field of education to realization of media education in educational institutions.

References

1. Message of the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev to the people of Kazakhstan. January 17, 2014. Kazakhstan way-2050. - Astana, 2014.

2. Rams O. A. Media education at school and higher education institution. Tver: Publishing house the Tver, 2002.

3. Fedorov of A.V. Media education: history, theory and technique. – Rostov: TsVVR, 2011.

4. Aymagambetova R. H., Kurbenova A. Media education development problem: foreign experience. / Reports of the Kazakh Academy of education. 2014 No. 1-2.

5. Aymagambetova R. H., Kurbenova A. Media educational environment space of self-education. "The theory of complete pedagogical process - a basis of vocational training of future teacher": materials of the International scientific and practical conference) - Almaty, 2014.

6. Seytkazy P. B. Technique of teaching Media education" - the education guidance. Astana. Ideal-IS LLP. 2014. – 121p.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫНЫҢ МӘНІ

**Түлеубекова Мейрамгуль Керейбаевна
Жундибаева Риза Канапияновна**

Шәкәрім атындағы облыстық дарынды балаларға арналған үш тілде оқытатын мамандандырылған мектеп, Семей қ.

Қазіргі уақыт білім беру жүйесіне жаңа талаптар қоюда. Осы уақытқа сәйкес талаптар мемлекетіміздің басты-басты құжаттарында көрініс ала отырып оларды орындауға өкілетті органдарға нұсқау берілген. Осындай өзекті талаптың бірі білім алушылардың функционалды сауаттылығын дамыту мәселесі мақсаты - «жеке тұлғаның қажеттілігін қанағаттандыратын және білім беру саласындағы үздік әлемдік тәжірибелерге сай келетін жоғары білім сапасының жоғары деңгейіне қол жеткізу, ҚР зияткерлік, дене бітімі және рухани дамыған азаматын қалыптастыру, тез өзгеретін әлемде оның табысты болуын қамтамасыз ететін білім алудағы қажеттілігін қанағаттандыру, еліміздің әл-ауқаты үшін бәсекеге қабілетті адами қабілетті дамыту, әлемдік білім беру кеңістігіне бірігу» болып табылатын ҚР 2011-2020 ж. арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында тұжырымдалған [1].

Елбасы Н.Назарбаевтың 2012 ж. 27 қаңтарындағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» жолдауында

тиімді білім беру жүйесін құру, оқыту үдерісіне заманауи әдістемелер мен технологияларды енгізу және педагогикалық құрамның сапасын арттыру міндеттері көзделген [2]. Жолдауды жүзеге асыру мақсатында өкіметтің қаулысымен (25 маусым, 2012 ж. №832) 2012-2016 ж. аралығында мектеп оқушыларының функционалды сауаттылығын дамытудың ұлттық жоспары қабылданған [3].

2012 жылғы ҚР БҒМ мәлімдемесіне қарағанда Қазақстан сауаттылық деңгейі бойынша әлемнің 177 елі арасында 14 – орында делінген. 2020 жылға қарай Қазақстанда компьютерлік сауаттылық деңгейін 80 пайызға жеткізу жоспарланған. Және аталған өте маңызды міндеттерді шешу барысында мемлекет үшін жеке тұлғаның функционалды басты сапаларына белсенділік, стандартты емес шешім қабылдау, шығармашылықпен ойлау, кәсіби жолыңды дұрыс таңдау, өмір бойы оқуға дайындық жатады. Осы функционалды дағдылар білім беру жүйесінде қалыптаспақ.

XX ғасырдың ортасынан бастап сауаттылық мәселесі халықаралық ұйымдар назарына іліге бастады, 1990 жыл ЮНЕСКО тарапынан Халықаралық сауаттылық жылы болып жарияланса, 2002 жылы БҰҰ 2003-2012 жылдар аралығын сауаттылықтың он жылдығы деп жарияланған.

Қазіргі ғылыми зерттеулерде «сауаттылық» ұғымы мазмұнына іс-әрекеттік аспектінің кіріктірілуіне байланысты кеңейтіліп қарастырылғандықтан «функционалды сауаттылық» түсінігі туындаған.

Сауаттылық – дәстүрлі тұрғыда, адамның белгілі мөлшерде оқи алуы мен жаза алуы. Оқи алу мен жаза алудың пайда болуы адамзат тарихын өзгертті. Бірақ алғашқы кезеңде адамдардың барлығы оқи алу, жаза алу, санай алу қабілетіне ие болмады. Өркениет дамыған сайын жазуға, оқуға, санауға деген қажеттілік арта түсті, білім қоғам ішінде кең тарала бастады. Сауаттылық күнделікті іске айналып, жазу, оқу, санау барлық адамға тән сапаға айналды. Бүгінде тұрғылықты халықтың сауаттылығы – олардың әлеуметтік-мәдени дамуының базалық көрсеткішінің бірі болып табылады.

Тегеранда 1965 жылы болған Халықаралық ағарту министрліктерінің конгресінде сауатсыздықты жоюда функционалды сауаттылық түсінігін енгізу ұсынылды, 1978 жылы түсінік ЮНЕСКО тарапынан қарастырылып сауатты деп топтың тиімді қызмет атқаруы үшін барлық іс-әрекет түрлерін атқара алатындарды атайтындығы айтылған [4].

Бүгінде сауаттылыққа (функционалды сауаттылық) берілген тұжырымдар да әр-алуан:

Функционалды сауаттылық – адамға қоғамда тиімді әрекет етуі үшін қажет дағдылар деңгейі.

Сауаттылық (функционалды сауаттылық) – білім әлеміне ену, адамдардың ең алдымен өзіне емес өзгелерге қоятын талабы, білім алу жолы.

Сауаттылық (функционалды сауаттылық) – ұлттың, мемлекеттің немесе адамдар тобының мәдени немесе гуманитарлық дамуының өлшемі, және осында ғана сауаттылық жекелей адамдардың дамуының өлшемі ретінде қолданылады.

Сауаттылық (функционалды сауаттылық) – тұрақтап қалған мәдениетке даму үстіндегі мәдениеттің қарсы тұруы.

Функционалды сауаттылық – тіршілікте жинақталған білімді, іскерлікті, дағдыны адами іс-әрекеттің әртүрлі сферасында, қарым-қатынаста, қоғамдық қатынаста кең көлемдегі маңызды өмірлік міндеттерді шешу қабілеті.

Функционалды сауатты тұлға – әлемдік деңгейде бағыт алатын, қоғамдық құндылық, қызығушылыққа сәйкес әрекет ететін адам.

Біз сауаттылықтың бар екендігін сауатсыздықты көргенде ғана байқаймыз. Сауаттылық мәселесі сауатсыздықты жоюда, халық, мемлекет, мәдениет жоғалтып алғандарын қалпына келтіруге талпынғанда ғана өзекті болады. Сондықтан да функционалды сауаттылықпен қоса қоғамды артқа тартатын факторлардың бірі болып саналатын функционалды сауатсыздық та бар.

Қазіргі ақпараттық уақытта сауаттылық қоғамның барлық топтары үшін аса қажет. Уақыт озған сайын сауаттылық түрлері де көптеп анықталуда (ақпараттық сауаттылық, техникалық сауаттылық, музыкалық сауаттылық, медициналық сауаттылық, инженерлік сауаттылық, экономикалық сауаттылық, экологиялық сауаттылық және т.б.) және де ол мәдениеттің атрибуты статусына айналууда.

Функционалды сауаттылық түрлері:

Жалпы сауаттылық (мазмұндама, шығарма немесе баяндама, реферат жазу, калькуляторсыз есептеу, анкеталарды, бланктерді толтыру және т.б.);

Компьютерлік сауаттылық (Интернет жүйесінден ақпарат іздеу, электрондық поштаны қолдану, мәтін құрастыру, оны принтерден шығару). Кейбір деректерде компьютерлік сауаттылық сандық сауаттылық деп те аталып жүр. ХХІ ғасырды ақпараттың көлемінің ұлғаюына сәйкес ақпараттық дәуір дейміз. Осы ретте пайда болған сауаттылықтың түрі – сандық сауаттылық. Ол бірнеше құрама бөлшектерден тұрады. Сандық сауатты адамды сандық азамат деп атаған. Сандық азаматқа тән қасиеттер: ол – кибернетикалық кеңістікке кіруіне мүмкіндігі бар адам; ол – сандық коммерцияны, атап айтқанда онлайн-дүкендерден тауарлар мен қызметтер ала алатын, интернет арқылы интернет картасын пайдалана алатын т.б. адам; ол – интернет желісі арқылы басқалармен байланыс орната алатын, хаттарды тасымалдайтын қызметтерді дұрыс пайдалана алатын адам; ол – сандық заңдарды білетін; ол – сандық құқықтарды білетін; ол – сандық сауатты, демек адам ағзасына инновациялық технологиялардың әсерін білумен қатар, интернет арқылы өз денсаулығын сақтай алатын; ол – сандық қауіпсіздікті меңгерген, демек жеке ақпараттарды сақтай және оларды дұрыс пайдалана алуға қабілетті адам.

Коммуникативтік сауаттылық (топта жұмыс жасау, басқаларды өзіне қарату, өз көңіл-күйінің жетегінде жүрмеу, мәдениетті сөйлеу және т.б.);

Шет тілдерді меңгерудегі сауаттылық (сөздікті қолдана отырып

киын емес мәтінді аудару, әр түрлі тауарлар этикеткасындағы кеңесті түсіну, шетелдік таныстармен тұрмыстық мәселелерді талқылау);

Тұрмыстық сауаттылық (дүкеннен тағамдарды, қажет заттарды дұрыс таңдау, ақшалай шығындарды жоспарлау, нұсқауды қолдана отырып әр түрлі тұрмыстық тауарларды қолдану, анықтама, карта арқылы таныс емес қалада жүру);

Құқықтық және қоғамдық-саяси сауаттылық (өз құқығың мен қызығушылығыңды қорғау, құқықтық, әкімшілік және тәртіптік құқық бұзушылықтың арасындағы айырмашылықты ажырату, кандидаттар мен партиялардың сайлау алды бағдарламаларымен танысу). Азаматтарының құқықтық және қоғамдық-саяси сауаттылығына ең алдымен қоғам мүдделі. Саяси сауаттылық қоғамды адамгершілік құндылықтарға қарсы жүйеден сақтандырады. Мемлекетте жастардың саяси сауаттылығы өздерінің қандай саяси құқықтары мен бостандықтары бар екендігін білуге және оларды орынды да тиімді пайдалана білуге үйретеді; мемлекеттік саяси маңызды мәселелерді шешуде (сайлау, референдум және т.б.) халықтың саяси белсенділігінің төмендемеуіне көмектеседі; мемлекетте болып жатқан саяси реформаларды, саяси құбылыстарды дұрыс қабылдауға, түсінуге, саяси баға беруге көмектеседі; жастардың жаппай саяси бассыздыққа, теріс әрекеттерге бармауына, олардың бойында қазақстандық патриотизмді жетілдіруге, шыңдауға септігін тигізеді.

Функционалды сауаттылық феноменінің туындауы сауаттылық компоненттерін кеңейтті: білім, іскерлік, дағды, іс-әрекет тәсілдері, мінез-құлықтық пен дүниеге көзқарастық сапалар. Көптеген зерттеушілердің пікірі бойынша, функционалды сауаттылық компоненттерін меңгеру бүкіл өмір бойына созылмақ. Функционалды сауаттылық тұрғылықты халық пен мемлекеттің жағдайымен тікелей байланысты әлеуметтік-экономикалық құбылыс. В.В.Мацкевич, С.А.Крупник шартты түрде функционалды сауаттылық деңгейін былайша тұжырымдаған: «Қазіргі еуропалық (азамат) білуі және істей алуы қажет .» және ол әрбір мемлекет үшін спецификалық мәдениет пен аймақтың қалыптасуы ескеріле отырылып анықталады [5, 412].

Функционалды сауаттылық белгілі бір білім беру сатысынан өткен адамдарға берілген мінездеме (сипаттама). Мұндағы білім беру белгілі бір сауаттылық деңгейін қамтамасыз ететін іс-әрекет сферасы мен құрал ретінде қарастырылады. 1990 жылдардан бергі зерттеулерде білім беру жүйелі ойлау іс-әрекеті әдіснамасындағы тұжырымдамаға сәйкес құрылымы төмендегідей 5 процестен тұрады:

Сауаттылықты меңгеру процесі. Адамның тіршілігі мен іс-әрекетіне қатысты ақпаратты алу мен оларды пайдалану мүмкін еместілді, тілдік жүйені меңгеру.

Оқыту процесі. Әр түрлі пәндер арқылы білімді, іскерлікті және дағдыны меңгеру.

Дайындау процесі. Білімді, іскерлікті, дағдыны нақты жұмыста іске асыруға бейімдеу.

Тәрбие процесі. Мәдени ережелерді, нормаларды, ұлттық ерекшеліктер мен дәстүрлерді меңгеру.

Білім беру процесі, тар мағынада, мақсаты мәдениеттің жалпы деңгейін камтамасыз ететін құндылықтармен, жаңа парадигмалармен таныстыру болып табылатын білім беру процесінің құрамдас бөлігі.

Дайындау, білім беру, оқыту процестеріне қарағанда сауаттылық міндетті процесс және жаппай білім алу сипаты болып табылады

Олай болса, бүгінгі функционалдық сауаттылықтың мәні білім алушыларда мынадай сапа-қасиеттердің қалыптасуында: азаматтық жауапкершілікке, отансүйгіштікке, толеранттылыққа, еңбексүйгіштікке, белсенді өмірлік көзқарас қалыптастыруға тәрбиелеу; ұлттық құндылықтар негізінде оқушылардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру; экологиялық сауаттылықты қалыптастыру, табиғатқа ұқыптылық пен аяушылықпен қарауға дағдыландыру; денсаулық сақтау мен салауатты өмір салтының құндылық пен дүниетанымдылық тұрғысын қалыптастыру; жеке мүмкіншіліктері мен қабілеттерін, пәнге деген қызығушылығын, шығармашылық ойлауын дамыту, жаңашылдық іс-әрекетке дайындығын қалыптастыру; ғылым негіздерін меңгеруде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру; қоғамдағы қарым-қатынас мәдениетіне тәрбиелеу, мораль нормаларына дағдыландыру; өзін-өзі жетілдіру қабілеттерін дамыту, талдамалық іс-әрекет дағдыларын қалыптастыру; өз бетімен білім алуда қазіргі байланыс құралдарын, оның ішінде ерекше коммуникативтік-ақпараттық кеңістік ретіндегі интернетті қолдану білігін қалыптастыру; мемлекеттік және әлемдік тілдерді қолдануға қол жеткізу; ғылым негіздері мазмұнындағы қазіргі кездегі өзекті мәселелерден хабары болуы және оны шешу жолдарын іздеу дағдыларын қалыптастыру.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы 7. 12.2010.
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан 27.01.2012 ж.
3. 2012-2016 ж. аралығында мектеп оқушыларының функционалды сауаттылығын дамытудың ұлттық жоспары, 25 маусым, 2012 ж..
4. Грамотность: жизненная необходимость. - Париж, 2005. - 505 с.
5. Всемирная энциклопедия: Философия /Главн. научн. ред. и сост. А.А.Грицанов.-М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. - 1312с.

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ДАМУЫ МЕН КӘСІБИ БЕЙІМДЕЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Телегенова Гульнара Талгатқызы
психология ғылымдарының магистрі, Астана қ.

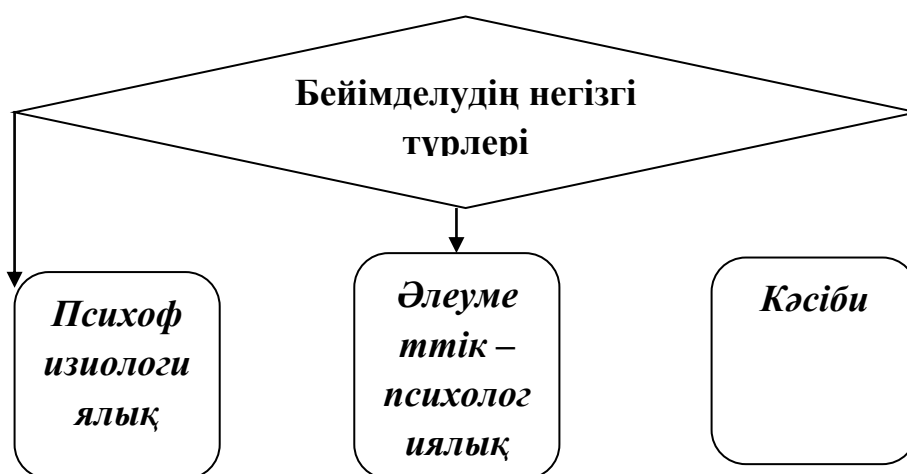
Еңбек әрекеті адам психикасына өзіндік әсерін тигізеді. Кәсіби іс–әрекеттің алуан түрлеріне қатысты, қазіргі таңда мамандықтардың үлкен тобы пайда болуда, сол әрекеттерді орындау барысында түрлі қиындық дәрежесіндегі кәсіби ауруларға да әкеледі. Осыған қатысты зияндыға жатпайтын еңбек түрлері бар, бірақ кәсіби іс–әрекеттің шарты мен сипаты психикаға жарақаттаушы әсерін көрсетуі мүмкін (мысалы, бір қалыпты еңбек, үлкен жауапкершілік, апаттың үлкен мүмкіндігі, еңбектің психикалық қысымдылығы және т.б.). Зерттеушілердің көрсетуі бойынша ұзақ жылдар бойы сол бір кәсіби іс–әрекетті орындау кәсіби шаршауға, психологиялық бөгеттердің пайда болуына, іс–әрекетті орындау тәсілдерінің бірігуіне, кәсіби ептілік және дағдыларды жоғалтуға, жұмысқа қабілеттіліктің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Осы мәселелерді қарастырмас бұрын, ең алдымен кәсіби бейімделудің ерекшеліктерін қарастыру қажет.

Кәсіби бейімделу дегеніміз – кәсіпорын ұжымының және маманның өзара бейімделуі, нәтижесінде жұмысшының: ол үшін жаңа әлеуметтік – кәсіби және ұйымдасқан экономикалық жағдайда өмір сүруге үйренуге; белгілі бір класс міндеттерін шешуге қабілетті маман ретінде кәсіпорын құрылымында өз орынын табуға; кәсіби мәдениетті меңгеруге және оның келуіне дейін қалыптасқан тұлға аралық байланыстар және қатынастар жүйесіне енеді.

Бейімделудің біріншілік және екіншілік деген түрлері бар:

–*біріншілік* – бұл кәсіби іс–әрекетте тәжірибесі жоқ (ЖОО түлектері) жас мамандардың бейімделуі

–*екіншілік* – кәсіби іс–әрекетте тәжірибесі бар (жұмысты мәжбүрлі ауыстыру жағдайында) мамандардың бейімделуі.

Сурет 5- Бейімделудің негізгі түрлері

Психофизиологиялық бейімделу дегеніміз – бұл ағза үшін жаңа физикалық және психофизиологиялық жүктемеге, режимге, еңбек темпі және ритмге, өндірістік ортаның санитарлық-гигиеналық факторларына, тамақтану және демалыс режимін ұйымдастыру ерекшеліктеріне үйренуі. *Психофизиологиялық бейімділік синдромын сәтті шешу көрсеткіштері:* маманның комфортты, эмоционалдық күйі, жұмыс ритміне және еңбек режиміне үйрену, оптималды жұмысқа қабілеттілікті қалыптастыру болып табылады.

Әлеуметтік – психологиялық бейімделу дегеніміз – жаңа әлеуметтік ортаға бейімделу, кәсіби тұлға аралық байланыстар мен қатынастар жүйесіне қосылу, жаңа әлеуметтік рөлдерді, мінез – құлық нормаларын, топтың норма және құндылықтарын меңгеру, өзін кәсіби ортаға теңестіру.

Кәсіби бейімделу – бұл кәсіби тәжірибесі және кәсіби іс – әрекет стилі бар адамдардың жаңа жұмыс орыны талаптарына бейімделуі, қызметкерлердің ол үшін жаңа кәсіби қызметтерді және міндеттерді меңгеруі, талап етіп отырған дағдылар мен ептіліктерді қайта өңдеу, кәсіби әріптестікке және серіктестікке қосылуы, бәсекеге қабілеттіліктің біртіндеп дамуы.

Алайда кәсіби бейімделу әрқашанда сәтті жүзеге аса бермейді. Кәсіби бейімделу барысында маман түрлі қиындықтарға соқтығысуы мүмкін. Осыған қатысты бейімделудің әрбір түрінде мекемеге келген маманда пайда болуы мүмкін келесідей қиындықтарды атап өтуге болады:

жаңа жағдайға бағдарлануға және дұрыс шешім қабылдауға мүмкіндік беретін қажетті ақпаратты уақытында ала алмау немесе жетіспеушілігі;
қажетті кәсіби тәжірибенің және біліктіліктің жоқ болуы;

бір уақытта бірнеше өте маңызды міндеттерді шешу қажеттілігі:
жағдаятты зерттеу, шешім қабылдау, өзінің жаңа міндеттерін орындау, пайдалы байланыстарды орнату, іс–әрекеттің жаңа элементтерін меңгеру, өзінің мінез–құлқын қалыптастыру;

кәсіби мінез–құлық нормалары жөнінде түсініктердің жеткіліксіздігі және өзін маман ретінде көрсете алмауы;

қоршаған ортаның өзі туралы позитивті пікірді қалыптастыру қажеттілігі, бағалау зонасында үнемі болуы, кейде басқалардан, ол туралы жағымсыз пікірлерін өзгерту қажеттілігі. Осындай қиындықтарды басынан өткізген мамандарды кәсіби бейімсізденуге әкелуі мүмкін.

Сонымен **кәсіби – психологиялық бейімделу**– индивидтің кәсіби ортаның физикалық жағдайларына (психофизиологиялық аспект), бейімделуі, субъектінің кәсіби міндеттер, еңбек құралында орындалатын операцияларға (өзіндік кәсіби аспект) бейімделуі және тұлғаның ортаның әлеуметтік компонентіне (әлеуметтік–психологиялық аспект) бейімделуі.

Әлеуметтік – психологиялық бейімделудің көрсеткіштері: өндірістік кәсіпорынға, ұйымға қатынасы, кіші топқа қатынасы, басшыға қатынасы, қызметкерлермен қатынасына қанағаттануы.

Бейімделудің жалпы көрсеткіші еңбектің мазмұнына және жағдайына қанағаттану болып табылады. Технологияның өзгеруімен, жаңа басшының

келуімен, жаңа мамандықты меңгерумен немесе жаңа лауазымға ие болу, басқа цехқа немесе басқа кәсіпорынға ауысумен байланысты кәсіби ортаның өзгеруі, сонымен қатар адамның өзінің қажеттіліктерінің, мүмкіндіктерінің және мақсаттарының өзгеруі адамның мамандыққа деген қатынасының өзгеруіне, тіпті кәсіби бейімсізденуге әкелуі мүмкін. Сондықтан да персонал бойынша менеджерлер қызметкерлерінің жаңа мамандыққа немесе өзгерген еңбек жағдайына кәсіби қайта бейімдеу қажеттілігі мәселесіне кездесіп отырады.

Бейімсіздену мәселесі адамға ортаның қысқа уақыттық және күшті әсерінен және қарқындылығы төмен, бірақ жалғасымды әсерден де пайда болады. Бейімсіздену іс-әрекеттің түрлі бұзылыстарынан пайда болады: еңбек өнімділігі және санасының төмендеуі, еңбек тәртібінің бұзылуы, апат және травматизмнің жоғарлауы. Психофизиологиялық бейімделудің көрсеткіштері денсаулық күйі, көңіл-күй, мазасыздану, қажу дәрежесі, мінез-құлық белсенділігі болып табылады. Психикалық бейімделудің тұрақты бұзылысы клиникалық айқын психопатологиялық синдромдарда немесе іс-әрекеттен мүлдем бас тартудан көрінеді.

Кәсіби бейімсіздену мәселесімен байланысты кәсіби деструкцияны қарастырып өтуге болады. Кәсіби деструкция – бұл кәсіби еңбек үрдісінде тұлғаның психологиялық құрылымында пайда болатын бұзылыс, өзгеріс немесе деформация. Кәсіби деструкцияның пайда болуы және дамуы іс – әрекетті орындау өнімділігін төмендетеді, мотивация және кәсіби іс – әрекеттің позициясына негативті әсер етеді.

Кәсіби деструкция жасерекшеліктік психологиялық өзгерістермен де байланысты: денсаулықтың нашарлауы, психикалық процестің әлсіреуі, интеллектуалды көмексіздік. Бұл жұмыс қабілетін төмендетеді, кәсіби шаршауды, жабырқаңқылықты тудырады.

Кәсіби деструкцияның пайда болуына әкелетін факторларды үш топқа бөлуге болады:

1) әлеуметтік – кәсіби ортамен байланысты; объективті факторлар: әлеуметтік – экономикалық ситуация, мамандықтың сипаты және имидж, кәсіби – кеңістіктік орта;

2) тұлғаның ерекшеліктерімен және кәсіби өзара қатынасымен қамтылған субъективті фактор;

3) кәсіби процестің жүйесі мен ұйымдастыруынан, басқарудан, басшылардың кәсіпқойлығынан туындайтын объективті – субъективтілік фактор.

А.К.Маркова тұлғаның кәсіби дамуының бұзылуын жалпылап кәсіби деструкцияға апаратын келесі тенденцияны бөлді:

– жасерекшеліктік және әлеуметтік нормалармен салыстырғанда кәсіби дамудың тежелуі;

– кәсіби дамудың дезинтеграциясы, кәсіби сананың құлдырауы – шынайы емес мақсат, кәсіби жанжал;

–төмен кәсіби мобильділік, жаңа жағдайға бейімделе алмау, бейімсіздену;

–кәсіби дамудың жеке бөлімдерінің арасындағы келіспеушілік, біреуі жоғары көтерілгенде, екіншісінің төмендеуі;

– кәсіби қабілет, кәсіби ойлаудың әлсіреуі;

–кәсіби дамудың бұрмалануы, бұрында болмаған негативті саналардың пайда болуы, әлеуметтік және индивидтік нормалардан ауытқуы;

–тұлғаның деформациясының пайда болуы (эмоционалды қажу және күйін кету);

–кәсіби аурудан және жұмысқа қабілеттілікті жоғалтудан, кәсіби дамудың тоқтауы.

С.П.Безносков, Р.М.Гроновская, Л.Н.Корнеева, А.К.Маркова көрсетуі бойынша кәсіби деформацияның жоғарғы дәрежесі үнемі адамдармен жұмыс істейтін әлеуметтік мамандық өкілдерінде пайда болады: дәрігер, педагогтар, қызмет көрсету қызметкерлері, құқық қорғау органдары, мемлекеттік қызметкерлер, басшылар, кәсіпкерлер және т.б.

Бұл мамандық өкілдерінде кәсіби деформация әртүрлі деңгейде көрінеді:

1)Осы мамандық жұмысшыларына тән жалпы мамандық деформациясы. Бұл тұлғаның инвариантты ерекшеліктері және кәсіпқойлардың мінез–құлық еңбек өтілі жоғарғы жұмысшыларда көрінеді, бірақ бұл топтан деформацияның көрінуі әртүрлі. Мысалы, дәрігерлерге «қайғырушылық қажу» синдромы тән, бұл наукастардың қайғыруына эмоционалды индеференттіліктен көрінеді. Құқық қорғау органдарының жұмысшыларда «асоциалды перцепция» синдромы дамиды, яғни әрбір азаматты потенциалды құқық бұзушы ретінде қабылдайды.

2)Кәсіп бойынша мамандандырылған үдерісте пайда болатын арнайы кәсіби деформация. Кез келген кәсіп бірнеше мамандықтарды біріктіреді. Әрбір мамандықтың өзіндік деформациясы бар. Тергеуші де – құқықтық күдіктенушілік, оперативті жұмысшыда – өзекті агрессия, адвокатта – айлакерлік, прокурорда – кінәлаушылық сияқты кәсіби деформацияның дамитынын көрсетуге болады.

3)Тұлғаның индивидуалды – психологиялық ерекшеліктерімен – темперамент, қабілет, мінезбен қамтылған кәсіби – типологиялық деформация. Мұның нәтижесінде кәсіби–тұлғалық комплекстер дамиды.

–тұлғаның кәсіби бағытталуындағы деформация: іс-әрекет мотивациясының, бұрмалануы, құндылықтық бағдарларын қайта құру, пессимизм.

–қандай да бір қабілеттердің негізінде дамитын деформация: ұйымдастырушылық, коммуникативті, интеллектуалды (артықшылыққа ұмтылу комплексі, талаптанудың гипертрофилденген жоғарғы деңгейі, шамадан жоғары өзіндік бағалау, нарциссизм) өзінің денесіне деген эротикалық құмарлық.

–*мінез бітістерімен қамтылған деформация*: билікті жақсы көру, доминанттылық, индеферентілік.

4)Эртүрлі кәсіптегі жұмысшылардың ерекшеліктерімен қамтылған дараланған деформация. Кәсіби іс-әрекетін ұзақ жылдар бойы орындау процесінен, тұлғаны мамандықтың жеке кәсіби қасиеттерімен жетілдіру, жоғарғы қасиеттердің, акцентуацияның пайда болуына әкеледі. Мысалы: шамадан тыс жауапты, супер әділ, гипер белсенділік, еңбектік фанатизм, кәсіби энтуизм.

Осы айтылғандарды талдай отырып, *тұлғаның кәсіби деформациясының дамуының келесі ерекшеліктермен* қорытындылауға болады:

1)Кәсіби қалыптасу тұлғаның түрлі бағыттағы онтогенетикалық өзгерістерімен өтеді. *Кәсіби даму* – бұл меңгеру және жоғалту, демек, маманның, кәсіпқойдың қалыптасуы тек жетілу ғана емес, сонымен қатар бұзылу, деструкция да болып табылады..

2) *Кәсіби деформация көп жағдайда* – бұл меңгерілген іс – әрекет тәсілдерінің бұзылысы, кәсіби мінез – құлық стереотиптерінің және жаңа кәсіби технологияны, жаңа мамандықты немесе мамандануды меңгерудегі психологиялық кедергілердің пайда болуы. Бұл сонымен қатар кәсіби қалыптасудың бір сатысынан келесі сатысына ауысудағы тұлға құрылымының өзгеруі. Кәсіби деформация жасерекшелік өзгерістерде, физикалық және жүйке қажуында да пайда болады.

3) Кәсіби деструкцияны бастан кешіру психикалық шиеленіспен, психологиялық дискомфортпен өтеді, ал кейбір жағдайларда қақтығыс және дағдарыстық құбылыстармен көрінеді. Кәсіби қиындықтарды сәтті шешу іс – әрекетті ары қарай жетілдіруге және тұлғаның кәсіби дамуына апарды.

4) Кез–келген кәсіби іс – әрекетті меңгеру сатысында және оны ары қарай орындау тұлғаны деформациялайды. Іс – әрекеттің нақты түрін жүзеге асыру алуан түрлі қасиеттердің барлығын талап ете бермейді, олардың көпшілігі қажетсіз болып қалады. Сондықтан да олардың кейбіреулері кәсіби қажетсіз қасиетке айналады. Осыдан кәсіби акцентуация дамиды – шамадан тыс айқын қасиет және олардың үйлесуі, маманның мінез-құлқына және іс – әрекетіне теріс әсерін көрсетеді.

Әдебиеттер

- 1 В.И. Курбатов, Обществознание. Ростов н/Д, 1998. Стр.96-100
- 2 А.Г. Маклаков, Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. Л.: Наука, 1988.
- 3 Дружинин В.Н. Психология общих способностей. /В.Н.Дружинин – 2 – е. Изд.Питер.ком, 199-368с.
- 4 Е.А. Янбург, Школа для всех. Адаптивная модель: (Теоретические основы и практическая реализация)- 1996.
- 5 Агаджанян Н.А. Адаптация и резервы организма / Н.А.Агаджанян. – М.: физкультура и спорт, 1983 – 176с.

- 6 Реан А.А. Психология изучения личности / А.А.Реан. – СПб.: Питер, 1999 – 416с.
- 7 Хартманн Х. Эго – психология и проблемы адаптации / Х.Хартманн, Под.ред. М.В.Ромашкевича. – М.: Институт общего Гуманитарных исследований, 2002-186с.
- 8 Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. В 2-х т. М., 1980
- 9 Лисовский В.Т., Дмитриев АВ. Личность студента. Л: ЛГУ, 1974.
- 10 Кон И.С. В поисках себя: Личность и ее самосознание.- М.: Политиздат, 1984.-335с.
- 11 Лисовский В. Т. Советское студенчество. - М.: Высшая школа, 1990.
- 12 Есарева З.Ф., Егорова Л.Г., Быстрова А.И. Некоторые аспекты профессиональной адаптации молодых специалистов//Задачи профориентации учащейся молодёжи. Казань: КГУ, 1979. - С. 110-111.
- 13 Джакупов С.М. Человеческий фактор в условиях совместной деятельности людей // проблемы активизации человеческого фактора в условиях совершенствования социализма. – Караганда,1988. – С. 66-73.
- 14 Исаев Е.И., Генезис понятия «адаптация» в психологии, 2007г.
- 15 Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: От деятельности к личности /Уч. пособие для ФПК и ИПК преподавателей и аспирантов. М.: Аспект Пресс, 1995. - 271 с.
- 16 Караленко Ц.П. Вселенная внутри себя /Ц.П. Караленко, отв.ред. А.Н.Кочергин - Новосибирск: наука, 1979-205с.
- 17 Кучер Т.В. Медицинская география /Т.В.Кучер, И.Ф. Колпашикова. - М: Просвещение, 1996-160с.
- 18 Квинн В. Прикладная психология /В. Квинн, - СПб.: Питер. Ком.2000-560с.
- 19 Кулагина И.Ю. Возрастная психология /И.Ю.Кулагина. - 4-е. изд.- М.:УРАО, 1998-176с.
- 20 М. Кайырбекова, Совместная работа куратора и психолога по адаптации учащихся в условиях ОЭР /М.Кайырбекова// Педагогический вестник ВКО,- 2001, №1, 63-66с.

БАЛАЛАР ҮЙІ ЖАҒДАЙЫНДА ТӘРБИЕЛЕНГЕН БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Асылбекова Марзия Пазыловна

п.ғ.к., доцент

Л.Н.Гумилев атындағы ұлттық университеті, Астана қ.

Адам өмірге келген сәттен бастап үлкен әлеуметтік ортаға тап болады. Оның осы ортада өзін нық, еркін сезінуі мен үйлесімді дамуы үшін көптеген факторлар қажет. Қазіргі көпмәдениетті қоғамда балаға сырттан әсер етуші жағдайлар оның жаңа қалыптасып келе жатқан тұлғасына ауқымды әсерін

тигізеді. Ст.Холл «бала толыққанды дамуы үшін өз халқының сезімдері мен көзқарастарын басынан өткеруі қажет» деп санайды [1].

Соңғы жылдары Қазақстанда ата-аналар қамқорлығынсыз қалған балалар санының кемуі байқалады. Дегенмен де бұл балалардың басым бөлігі, өкінішке орай «әлеуметтік жетімдік» дейтін құбылысқа жатады, яғни ата-аналары тірі жетімдер.

Әлеуметтік жетімдер туғаннан 18 жас аралығындағы әлеуметтік экономикалық, сондай-ақ, рухани-адамгершілік себептерінен ата-ана қамқорлығынан айырылған әлеуметтік-демографиялық балалар тобы, яғни бұл балалардың ата-аналары ауыр деңгейдегі аурулардан зардап шеккен, сонымен қатар маскүнемдік, нашақорлық және т.б. психикалық ауыру салдарынан өз балаларынан бас тартып, ата-ана құқығынан айырылғандар. Сонымен қатар, «әлеуметтік жетімдік» бұл қандай да себептермен тәрбеленумен айналыспайтын және қамқорлық жасамайтын биологиялық ата-анаға ие бала. Бұл балалардың барлығын мемлекеттік интернаттық мекемелер біріктіріп отыр [2].

Әлеуметтік жетімдіктің салдары баланың психикалық өміріне салмақты із қалдырады. Ата-ананың қамқорлығынан айырылған және интернаттық жағдайда өскен тәрбиеленушілердің психикалық күш қуаты азаяды, өзін-өзі реттеуі мен бағыттауы бұрмаланады, көңіл-күйлері жабырқау болады. Мұндай жағдайдағы балалардың көпшілігі болашақ өмірге деген қызығушылығын жоғалтып алады, өз-өзіне сенімділігін жоғалтады, қорқыныш билей бастайды.

Эмоциялық көңілін білдіре алмау, ортамен қарым-қатынасындағы туындайтын қиындық, серіктес болуға қабілетсіздік, эмоциялық дамуда артта қалушылық сияқты интеллектуалдық дамудың тежелуін айтпағанда, парааутизм аясында эмоциялық дамудың кешенді бұзылулары қалыптасады. Эмоционалдық өмірдің жетімсіздігі баланың жасы өсе келе әртүрлі психикалық күйзелістер мен әлеуметтік бейімделудің бұзылысын тудырады. Бұл үдеріс селқостыққа ұрындыратын белсенділіктің төмендеуі; бейәлеуметтік және қылмыстық әрекетке кетудегі гипербелсенділік; ызاقорлық, ересектердің назарын өзіне аудару үдерісі байқалады.

Осыған орай, балалар үйіндегі тәрбиеленушілер әлеуметтік топтардың тәуекел тобына жатқызылады. Орысша-қазақша түсіндірме сөздікте: «Тәуекел топтары - қылмыстық немесе делинквентті іс-әрекетті жасауға басқалардан карағанда бейім халық категориялары» деген анықтама берілген [3].

Ғалым И.В. Дубровинаның зерттеулері бойынша тәуекел топқа жататын балалар:

1. Дамуында ауытқуы бар балалар;
2. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған және жетім балалар;
3. Қиын өмірлік жағдайдағы отбасылардың балалары (кедей, көп балалы отбасылар, жалғыз басты ата-аналарды, отбасы, босқындар мен көшіп келушілер) [4].

«Тәуекел топтарының» 3 негізгі сипаттамасы:

1. Әлеуметтік оқшалану;

2. Ресурстардың жетіспеуі;

3. Мінез-құлықтың ауытқушылығы.

«Тәуекел топқа» жататын барлық балалар әлеуметтік жағынан оқшауланады. Олар «осы топқа жататындармен» өте жақын байланыста болуы мүмкін, бірақ әрқашан «қалыпты» топпен қарым-қатынасқа түсу қиынға соғады. Әлеуметтік оқшаланудың негізгі себептері:

1. Психикалық салдары: Негізгі белгілері мыналар: депрессия, енжарлық, қызығушылықтың жоғалуы, өзін-өзі кінәлауға бейімділік, өзіне сенімсіздік т.б.

2. Әлеуметтік салдары: Әлеуметтік деңгейінің, әлеуметтік белсенділіктің төмендеуі, қақтығыстардың ұлғаюы, өзін-өзі өлтіру бұлардың барлығы бүгінгі қоғамда жиі кездесетін құбылыс.

3. Физиологиялық әсерлері: Психотропты заттарды (есірткі) пайдаланумен байланысты.

Балалар үйінің тәрбиеленушілері балалар үйіне түскеннен бастап әлеуметтік оқшалануға тап болады. Балалық шақта әлеуметтік оқшалануды бастан кешіргендер адамдарға деген сенімнің тапшылығы, бөтен адамдарға деген негативті қарым-қатынас қалыптасады. Олар барлық уақытта достарына деген қатынасы қатал, өзгелерге тым сыншыл, мін таққыш, қызғаншақ болып келеді. Адамдардан психологиялық жатырқау ішкі шарты туындайды, кейін соның нәтижесінде құқық бұзушылыққа ұласады.

Шетелдік ғалымдар: А. Гезелл, Й. Лангмейер З. Матейчек, А.М. Прихожан және Н.Н. Толстых, А. Фрейд және басқалардың зерттеулерінде баланың отбасыдан тыс дамуы өзгеше жолмен жүретіндігін, онда мінез-құлықтың, тұлғаның ерекше сипаттары қалыптасатындығын көрсетеді. Сондай-ақ, балалар үйінде тәрбиеленіп жатқан балалар дамуында тұлғалық қалыптасу тек қана артта қалып немесе толық дамымай ғана қоймай, балаға осы мекемелерде өмір сүруге бейімделуге көмектесетін толықтай басқаша механизмдер де қалыптасатындығы анықталған.

Э.А. Минкова [5] өз зерттеулерінде балалар үйі тәрбиеленушісінің эмоциялық портретін тағайындайды және оны мына қасиеттермен сипаттайды:

- көңіл-күйдің төмендігі;
- эмоциялар аясының тарлығы, эмоциялық-экспрессивті қарым-қатынас тәсілдерінің біртектілігі;
- көңіл-күйдің жылдам ауыспалылығына бейімділік (ойын жылауға айналады, көтеріңкі көңіл агрессияға, қырғи қабаққа алмасады);
- эмоциялық көріністердің біртектілігі және таптаурындылығы;
- құптау және ескерту жасаудағы эмоциялық жауабының адекватты емес түрлері (енжарлықтан агрессивтілікке дейін);
- қорқыныш, мазасыздыққа деген жоғары бейімділік;
- жағымды эмоцияларының негізгі бағыты – жаңа ляззат алу (жағымды эмоциялары тиімді және тұрақты болады);
- қоршаған адамдармен эмоциялық байланысының тұрақсыздығы (қатынасқа жылдам түседі, сырттан қызығушылық байқалғанымен қарым-

катынастағы серіктесін жылдам алмастырады);

- келесі адамның эмоциялық күйін түсінбейді, бұл түсінбеушілік қарым-қатынастарында орын алып қақтығыс, ұрыс туады;
- шектен тыс импульсивтілік, аффективтілік (6-7 жасқа дейінгі балалар мінез-құлқын басқара алмайды, үнемі аффективтілік жетегінде болады).

Мұнымен қатар адамның құрсақтағы кезеңінде өмірлік қажеттіліктер мен мүмкіндіктің жоқтығы тұлғаның дамуындағы өзіне тән ерекшеліктерге және организмнің қалыптасуындағы жағымсыз күйге әкелетіндігі анықтайды. Осы күйдің пайда болуының себебін анықтауда ғалым психологтар «депривация» терминін қолданады.

«Депривация» терминін ағылшын психологы Дж.Боулби енгізді. Ол өзінің 1952 жылы жариялаған «Ана қамқорлығы және психикалық денсаулық» атты еңбегінде, екінші дүниежүзілік соғыстан кейін ана қамқорлығынан және сүйіспеншілігінен айырылған балалар эмоциялық, дене және интеллектуалды дамуы жағынан артта қалғанын атап өткен [6].

З.Матейчик, Й.Лангмейердің депривация тұжырымдамасында отбасынан тыс тәрбиеленіп жатқан бала тұлғасының дамуы ішкі және сыртқы жоспардағы кикілжіңдер арқылы жүзеге асырылады. Сыртқы жағдайда тұлға мен қоғам арасында, ал ішкі жағдай тұлғаның 3 субстанция арасында жоғарғы «Эго» (тұлғаның ұғынылатын әлемі) және «Ид» (іс жүзіне аспайтын, меңгере алмайтын) болады. Бұдан шығатын қорытынды, отбасын жоғалтқан баланың тұлғалық даму заңдылықтары динамикалық және әртүрлі қажеттіліктері мен мотивтерді қанағаттандыруды зерттеуден туындайды [2].

Ағылшын ғалымы Л. Ярроу сәбилер үйіндегі балалардың жағдайын зерттей келе, олардың дамуының кейін қалуын «депривация» ұғымы арқылы түсіндіреді («депривация» термині қазіргі кезде психология мен медицинада кеңінен қолданылуда, ағылшын тілінен аударғанда «өмірлік мәні бар қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндіктерінің тежелуі не болмауы» дегенді білдіреді) және төрт түрін ажыратады [7].

Аналық депривация баланың биологиялық анасымен байланысының болмауы. Сенсорлы депривация бала қабылдауындағы көптүрліліктің күрт төмендеуі. Әлеуметтік депривация баланың басқа адамдармен қарым-қатынасының шектелуі. Эмоциялық депривация қоршаған ортамен қарым-қатынасындағы эмоцияның нашар көрінісі, қоршаған ортасына деген енжарлық.

Түрлі депривация салдарынан балалар үйінде тәрбиеленген жасөспірімдер жалғыздықты қатты сезініп, ішкі жан дүниелері күйзеліске түседі. Үлкендерден, достарынан жақсы нәрсе күтпейді, ал бола қалған жағдайда ол нәрсені үреймен, сенімсіз оймен қабылдайды. Мұндай жағымсыз эмоциялық күй, жалғыздық сезімі олардың жүйкесі мен психикасының бұзылуына, түрлі ауруларға шалдығуына әкеледі. Тұлғалық, психикалық бұзылыстар, ең алдымен, жасөспірімдер жетімдер де түрлі аурудың

белгілерін, үрейлерін, мазасыздықтың жоғарлауын, әлеуметсізденуін, бейімсіздіктерін туғызып, оларды ерте психикалық жарақаттануға әкеледі.

Э.Эриксон пайымдауынша, мұндай баларда айналасына деген негізгі сенім қалыптаспайды, керсінше, жауластық сезімде болады. Ал Г.М.Сысоева өмірде маңызды қажеттіліктерге қанағаттанбаған баланың агрессиялық, дөрекі әрекеттері олардың қорғаныш реакциялары болып табылады. Осындай теріс әрекеттерге бару арқылы олар өздерін төмендетпеуге тырысатынын өз жұмысында атап көрсетеді.

Қорытындылай келе, жоғарыда баяндалған ақпараттардан жетім балалардың кәмелеттік жасқа толып, балалар үйі қабырғасынан шыққаннан кейін өз отбасында тәрбиеленген құрдасарымен салыстырғанда өзбетті өмір сүруге әзір емес тұлғаның қалыптасатыны заңды. Сондықтан, қазіргі қоғамның өзекті мәселесі балалар үйі жағдайында тәрбиеленген балалардың бейімделу үдерісін психологиялық қолдаса, жеке, коммуникативтік, жалпыазаматтық құқығын қорғауды жүзеге асыру үйретілсе, болашақта білімді, мейірімді, жауапкершілігі мол, саналы, құқықтық сауатты тұлға қалыптасады.

Әдебиеттер

1. Холл Ст. Эволюция и воспитание чувства природы у детей. СПб.: Изд-во газеты «Школа и жизнь», 1914.
2. Лангмейер Й., Матейчик З. Дети без семьи. -М., 1995
3. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік. -[Павлодар](#): «ЭКО» ҒӨФ, [2006](#). – 569 б.
4. Практическая психология образования: Учебное пособие для вузов /Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: Просвещение, 2003.
5. Минкова Э.А. Особенности личности ребенка, воспитывающегося вне семьи //Очерки. О развитии детей, оставшихся без родительского попечения. М., 1995.-Вып.4.- с.9-10

НРАВСТВЕННО – ПОЛОВОЕ ВОСПИТАНИЕ И ПРОФИЛАКТИКА РАННЕЙ БЕРЕМЕННОСТИ СРЕДИ ПОДРОСТКОВ И ДЕВУШЕК

Мамбеталина Алия Сактагановна

кандидат психологических наук, доцент

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана

Сороко Екатерина Николаевна

кандидат педагогических наук, доцент

Белорусский государственный педагогический университет им. М. Танка

Свою статью хотелось бы начать с мифологии. Именно в ней отражена красота человеческих отношений и суть нравственного воспитания подростков и девушек в современных условиях. Когда-то на свете не было мужчин и женщин, а жили и процветали на земле сросшиеся двуполые существа –

андрогины. Они были изумительной красоты, необычайной доброты, и главное, они обладали огромной силой, которая из года в год умножалась. Их сила привлекла внимание самого Зевса, который, опасаясь, что они когда-нибудь дерзнут посягнуть на трон богов, рассек их пополам. Каждая половина устремилась к другой: они обнимали друг друга, сплетались между собой, стремились срастись и вновь стать одним целым. Зевс, видя это стремление, смешал все половинки и, чтобы они не смогли найти друг друга, раскидал их по всему белому свету. С тех пор эти половинки ищут друг друга. В нашей статье мы хотели бы раскрыть главную цель полового воспитания – формирование у подрастающего поколения нравственных форм в области взаимоотношения полов во всех сферах деятельности.

«Воспитывая в ребёнке честность, работоспособность, искренность, прямоту, привычку к чистоте, привычку говорить правду, уважение к другому человеку, к его переживаниям и интересам, любовь к своей Родине, мы тем самым воспитываем его и в половом отношении» [1, с. 102-108].

В целом, за последние несколько десятилетий развитие и созревание детей проходит намного быстрее. На всем знаком термин «акселерация», что буквально переводится как «ускорение». Акселерация, в первую очередь отразилась на физическом развитии: увеличился рост, масса тела подростков, раньше стало наступать половое созревание. Причины этих явлений до конца не изучены. Многие учёные склоняются к мысли о том, что улучшилось питание учащихся, увеличилось различные раздражители во внешней среде, включая ионизирующие излучения и многое другое.

Пубертатный период – это важный и нелёгкий этап жизни детей. Для него характерно полное отсутствие гармонии. Ни мальчик с пробивающимися усиками, ни девочка с вполне развивающимися женственными формами ещё не пришли во взрослый мир, но уже покинули мир детства. Здесь кроется двойственность их положения и поступков, отсюда большинство проблем и кризиса в подростковом возрасте. Потеря равновесия вызвана перестройкой гормональной системы в организме, разницей в темпах физического, духовного развития подростка и степенью его социальной зрелости, самостоятельности.

С 13-14 лет мальчика становятся очень влюбчивыми. В отличие от девочек, они более склонны к сексуальным фантазиям. И здесь надо активно пропагандировать правильное отношение к противоположному полу. Та как, это отношение закладывается в детстве, поддерживается и формируется всю жизнь, огромная роль здесь отводится личному примеру родителей. Если юноша не приучен с детства относиться с уважением к женщинам, если он может позволить в их присутствии нецензурные выражения, если не чувствует себя виноватым, вступая с ними в разговор, будучи пьяным, он невоспитан, и тогда сексуальные отношения для него никогда не станут чем-то прекрасным.

Каждый из нас знает, что девочка, рожденная на Земле, в будущем призвана стать матерью, и должна продолжить род человеческий. Действительно, женщина – прекрасное творение природы, она олицетворяет

собой начало жизни, любовь и счастье. Но современная реальность столкнула нас с тем, что участились случаи, когда матерями становятся совсем еще юные женщины в 13 – 14 лет, которым впору играть с куклами, а не воспитывать ребенка; участились случаи прерывания беременности юными мамами и увеличилось число брошенных детей в детских домах, улицах, мусорных баках. Поэтому хорошо все то, что происходит вовремя. Ранней беременностью (ее еще называют подростковой) принято считать состояние беременности у девочек-подростков 13-18 лет. В этом возрасте у девочки идет гормональная перестройка организма, когда она «уже не девочка, но еще не женщина».

В развитых странах большинство подростковых беременностей являются незапланированными и, как следствие, в 70% случаев заканчиваются абортами, причем на поздних сроках, 15% - выкидышами и только 15% приходится на роды. Основная причина ранней беременности в наш информационный век – отсутствие или недостаточное половое воспитание подростков. Не каждый, всерьез задумывается о последствиях беременности незрелого организма, которых множество. Вот некоторые из них:

- основная проблема в том, что тело молодой женщины не готово физически вынашивать ребенка в таком юном возрасте.

- перед подростком стоит выбор – прекратить беременность или вынашивать ребенка.

- если девочка решается на аборт, она должна понимать, что в последствии могут возникнуть гинекологические проблемы, вплоть до бесплодия.

- если она решает рожать, то подвергнет себя серьезному испытанию, ведь в неокрепшем организме молодой женщины начнут происходить многочисленные сложные изменения, которые способствуют внутриутробному развитию плода, готовят организм к родам и грудному вскармливанию.

- организм беременной женщины начинает накапливать строительный материал для растущего организма: азот (для синтеза белка), жиры (для формирования тканей плода), железо (для образования крови), калий (для работы сердечной мышцы), магний, кобальт, медь. Что станет дополнительной нагрузкой на организм будущей матери. Помимо этого, при беременности значительно усиливается работа сердечно-сосудистой системы, что, в свою очередь, заставляет работать в усиленном режиме печень и почки.

- неподготовленный организм просто может не справиться со столь сложной задачей, как вынашивание и роды здорового ребенка. Вес ниже нормы у младенцев или младенцы с врожденными дефектами - общий печальный результат беременности подростка.

- психологическая проблема ранней беременности. Узнав о своем положении, молодые девушки испытывают шок и пребывают в панике. Психологи выделяют следующие реакции: чувство вины, гнев, нежелание признать случившееся.

Все это приводит к опасным последствиям, ведь девочка может остаться без необходимой и своевременной медицинской помощи.

Обычно, беременным девочкам не с кем поделиться своими переживаниями, они замыкаются в себе, часто бывают подавлены, ощущают страх и вину.

С этого момента происходит резкий переход из детства во взрослую жизнь, девочка сталкивается с первым серьезным решением в своей жизни. Причем принять важное решение ей приходится в одиночку, так как будущий папа, обычно, сразу перестает быть «крутым парнем» и предпочитает уйти.

Поэтому подросткам необходимо знать о ранней беременности следующее:

- вступившая в половую жизнь девочка, должна понимать, что у нее возможно наступление беременности. Насколько она готова к ней? Хочет ли она этого ребенка? Поэтому все, все эти вопросы должны быть решены еще до наступления половых связей;

- если же девочка не готова к ранней беременности, ей необходимо позаботиться о контрацепции. Очень важным также является посещение врача, ребенку нужно с детства прививать бережное отношение к своему здоровью;

- все девочки должны знать, что с появлением первой менструации она уже может забеременеть, причем даже при первом и единственном половом контакте;

- физиологически ранняя беременность возможна даже при безобидных, на первый взгляд, занятиях петтингом;

- при возникшей беременности стоит обратиться к психологу в школе или детскому врачу-гинекологу в семейной поликлинике.

Литература

1.Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. Т. 4 / Сост.: М.Д. Виноградова, А.А. Фролов. — М.: Педагогика: 1984. — 400 с. — С. 102-108.

ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕЛЛЕКТ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТӨЗІМДІЛІКТІҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

Айтышева А.М.

психология ғылымдарының кандидаты, доцент

Әлеуметтік зияткерліктің негізгі мазмұнды компоненттері болып тәжірибелік тапсырмаларды шешу қабілеті, ауызша сөйлеу қабілеті мен әлеуметтік біліктілік қабілеттері болып табылады.

Егер, әлеуметтік зияткерлік зияткерліктілік қабілеттің жеке нысаны – жеке болмысы, көрінісі болып табылса онда адамдар әлеуметтік қарама-қарсы және ойлау тобы бойынша ұқсас нәтижелерді көрсетуі тиіс, ал әлеуметтік зияткерлік тестінің көрсеткіші зияткерліктің дәстүрлі әлеуметтік емес

өлшемдерінің нәтижелеріне қарағанда әлеуметтік қызмет пен жетілудің нақты болжамын қамтамасыз етуі керек.

Тұлғаның әлеуметтік дамуы шеңберіндегі «Әлеуметтік зияткерлік» терминін бірінші болып сипаттап бергендердің бірі М.И. Бобнева (1978) болған. Автордың айтуынша, тұлғаның әлеуметтік-психологиялық дамуы, макро және микроәлеуметтік орта жағдайларындағы адамның өзін-өзі дұрыс ұстай алуын қамтамасыз ететін анық қабілеттіліктердің дамуын білдіреді. Әлеуметтік зияткерлік тұлғаның әлеуметтік өзара қарым-қатынасында және қызмет жағдайы процесі негізінде қалыптасады [1].

«Әлеуметтік зияткерлік» түсінігін «Әлеуметтік сенситивтілік» түсінігімен байланыстырған зерттеулер де кездеседі. Адамның интуициялық ой-түсінігі негізінде адамда тұлғааралық қарым-қатынастарға қатысты қорытындылар мен ой түйіндеуге қажетті жеке-даралық «эвристикалар» қалыптасады. Олар сенімділік пен жеткілікті болжамдық қасиеттерге ие болады. А.Л. Южанинованың зерттеулерінде интеллектуалды құрылымның негізгі үш сипаттарын бөліп көрсеткен: тәжірибелі зияткерлік, субъект пен объект қатынасын сипаттайтын логикалық зияткерлік және субъект пен объект қатынасындағы әлеуметтік зияткерлік. Әлеуметтік зияткерлік әлеуметтік-перцептивті қабілеттерден, әлеуметтік қарым-қатынас техникасы және әлеуметтік елестетуден тұрады [2].

В.Н. Куницына әлеуметтік зияткерлік мәселесіне қатысты жаңа көзқарастарды жетілдіре түскен. Автор күрделі құбылыстың жеке аспектісі болып табылатын толық талданып жинақталған және әлеуметтік зияткерліктің спецификалық құрылымын жақын түсіне алатын, оның әртүрлі жас кезеңдеріндегі жұмыс істеу ерекшеліктерін сипаттайтын қарым-қатынастық тұлғалық әлеуметтік сипаттаған [3].

Әлеуметтік зияткерлік – өзін-өзі реттеу процестерінің энергетикалық қамтамасыз етілуінің деңгейін қоса алғандағы зияткерлік, жеке тұлғалық, коммуникативтік және мінез-құлық кескіндері кешені базасында пайда болатын ғаламдық қабілеттілік. Бұл кескіндер тұлғааралық жағдайлардың дамып жетілдірілу болжамын, ақпараттар мен мінез-құлықтың интерпретациясын, әлеуметтік өзара іс-әрекетке дайындығы мен шешім қабылдауды ескертеді.

Әлеуметтік зияткерліктің негізгі функциялары келесілерден тұрады: өзгеретін шарттарда баламалылық пен бейімделуді қамтамасыз ету; стратегиялық және тактикалық бағыттардағы өзара сәтті іс-әрекеттер байланысының бағдарламасы мен жоспарларын құру, ағымды мәселелерді шешу;

тұлғааралық оқиғаларды жоспарлау, олардың дамып жетілдірілуін болжау; мотивациялық функция;

әлеуметтік біліктілікті кеңейту;

өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі тану және өзін-өзі оқыту.

Әлеуметтік зияткерліктің негізгі интегралдық функцияларының бірі ұзақ мерзімді және келешекте дамып жетілетін өзара ұзақ байланысты және өзара байланыс мінезі мен таным деңгейі негізіндегі оң өзара әсерлесуін құру.

Әлеуметтік зияткерлік берілген уақыт кесіндісіндегі жүйке-психикалық жағдайы мен әлеуметтік-орта факторларын, әлеуметтік өзара іс-әрекет байланысының сәттілігі мен баламалылық деңгейін, сондай-ақ энергия концентрациялығын талап ететін, эмоция шиеленісімен қарсыласу, күйзелістегі психологиялық қолайсыздығы, төтенше жағдайлар мен тұлғаның дағдарысы шарттарында сақтауға мүмкіндік береді.

О.Б. Чеснокова (1996) әлеуметтік зияткерлікті «қарапайым бақылауда анықталмайтын коммуникативті жағдайдағы маңызды сипаттамаларға бейімделген қабілеттілік (психикалық белсенділікке ойлау, сезіну, пиғыл; тұлғааралық жағдайларда және қарым-қатынас жүйесінде әлеуметтік позициялардың сипатына негізделген себептер), мақсатқа тура жету жолдары мүмкін болмаған жағдайда әртүрлі шарттарда өзінің немесе жалпы қателіктерді ескере отырып белгілі міндеттерге жету қабілеттілігі» [4].

Д.В. Ушаков (2004) әлеуметтік зияткерлікті құрылымдық-динамикалық тәсіл позициясы ретінде қарастырады. Автордың пікірі бойынша әлеуметтік зияткерлік танымдық қабілет болып табылады, зияткерліктің бір түрін сипаттайды және жалпы заңдылықтарға бағынады. Әлеуметтік зияткерліктің негізін вербальді және вербальді емес репрезентациялар үйлесімі құрайды. Әлеуметтік зияткерліктің қалыптасуын адамдардың коммуникативті ерекшеліктері анықтайды [5].

Осылайша, әлеуметтік зияткерлік жеке тәжірибеде ептілік пен әлеуметтік қозғалыстар мен байланыстар дағдыларын шығаруды жеңілдететін жеке тұлғалық кепілдемелер, қабілеттер мен қасиеттер. Жоғары деңгейдегі әлеуметтік зияткерлік тұлғасының ерекшелік мінездемелері мен нышандары оның барлық көріністеріндегі жеткілікті түрдегі әлеуметтік біліктілігі болып табылады.

Күтпеген жерден дағдарыстарды, ұзақ күйзелістерді және өзін-өзі құрметтеуге қауіп түсіретін жағдайларды бастан өткеруді жеңілдетуге көмектесетін әлеуметтік зияткерлік мобилизациялану функциялары өте маңызды болып келеді.

Әлеуметтік зияткерлік адамға тұлғааралық оқиғалардың жетілдіруін болжау мен ой-түйсіктің күшеюіне көмектесіп, көрегендік пен психологиялық төзімділікті қамтамасыз етеді.

Мазмұнды мінездемелер мен функцияларға келетін болсақ, әлеуметтік зияткерлік пен әлеуметтік біліктіліктің арасында кейбір жағдайда антагонизм, яғни қарама-қайшылық та байқалады. Адам танымында бағалау таптаурындары (стереотип) неғұрлым аз болса, соғұрлым оның әлеуметтік зияткерлігі жоғары және үйлесімді болып келеді, анығырақ айтсақ қабылдау мен түсінігі сараланған, өзін және басқаларды қабылдауы адекватты болып келеді. Сондай-ақ, адам өз танымында неғұрлым көп таптаурынды (стереотип)

қолданып, сақтай алса, соғұрлым әдеттегі әртүрлі әлеуметтік жағдайларға оңай кіріп кете алады.

Әлеуметтік біліктілік уақытша және тарихи шеңбердегі операциялдық түсінік болып табылады. Әртүрлі әлеуметтік жағдайларда өзгеретін адамның қызметтік функциялдықтарының сәтті кепілі жаңа әлеуметтік болмыстар мен өзара іс-әрекеттері бойынша серіктестердің болжалына жауап беретін мінез-құлық бойынша сценарийды жасап өндіру. Әлеуметтік біліктіліктің негізгі функциялары жалпы әлеуметтік және жеке тәжірибенің әлеуметтік бағдарлануы, бейімделуі және бірлесуі болып табылады. Әлеуметтік біліктіліктің негізгі құрылымы коммуникативтік және ауызша біліктіліктен, әлеуметтік-психологиялық біліктілік пен тұлғааралық бағдарланудан, эго біліктілік пен жеке әлеуметтік біліктіліктен (оперативтік біліктілік) тұрады.

Әлеуметтік зияткерлік келесі көріністерден тұратын күрделі құрылымды және көпөлшемді болып келеді:

1. Коммуникативті-тұлғалық әлеует тілдесу байланысын оңтайландырып немесе қиындататын қасиеттер кешені. Оның негізінде психологиялық түйіспелік және коммуникативтік үйлесімділік сияқты интегралдық коммуникативтік қасиеттер қалыптастырылады. Бұл әлеуметтік зияткерліктің негізгі өзегі болып табылады.

2. Өзіндік сана-сезім мінездемесі өзін-өзі құрметтеу сезімі, кешендерден, ырымшылдықтан және басыңқы күштен еркіндік және жаңа ойлар мен идеяларға ашықтығы.

3. Әлеуметтік естілім әлеуметтік ойлау, әлеуметтік елестету, әлеуметтік көрсету, әлеуметтік құбылыстарды үлгілеу және түсіну қабілеттілігі, адамдарды және оларды қозғаушы түрткілерді түсіну.

4. Энергетикалық мінездемелер психикалық және физикалық, төзімділік, белсенділік, әлсіз күйзелген.

Агрессивтілік адамдармен қалыпты түрде қарым-қатынас орнатуға тосқауыл жасайды, сол арқылы қауырттылық пен күдіктілік сезімін тудырады, мойындамау, мінегештік, көреалмаушылық және реніште білінеді. Өктемшілдік пен агрессивтілік - ептілік пен дағдылар коммуникативтілігінің жетілмеуі, ұяндылық немесе тұйықтанушылыққа қарағанда адамдармен қарым-қатынасты жетілдіруде және бағдарлауда негізгі байсалды тосқауыл бола алады.

Әлеуметтік зияткерліктің жоғарғы дәрежелі даму деңгейін гуманистикалық бағдарлау ерекшелейді, оның негізгі иесі қоршаған ортадағы басқаларға позитивтік әсерін тигізетін күштер, мысалы сәйкес өзін-өзі бағалау, өз-өзіне жеткілікті, жақсы бейімделген, жетілдірілген өзіндік адамгершілік сезімі бар, жоғары дәрежелі әлеуметтік әлеуетке ие әлеуметтік кемелденген тұлға болып табылады.

Осылайша, ғылымда әлеуметтік зияткерлік «Академиялық» зияткерліктің сынақтары арқылы тексерілетін неғұрлым «формалды» ойлаудың негізінде жатқан белгілерден іргетасы бойынша ерекшеленетін қабілеттілік топтары мен әлеуметтік ақпараттарды өңдеумен байланысты

ділді қабілеттердің айқын және келісілген топтарын ұсынады деген түсінік қалыптасқан.

Әлеуметтік зияткерліктің мәселелерін шешудің жаңа амалдары оның негізгі өзегі ретінде коммуникативті-тұлғалық әлеуетінің бөлінуінен тұрады. Коммуникативті-тұлғалық әлеует байланысты оңтайландырып немесе қиындататын қасиеттер кешені ретінде түсіндіріледі, олардың негізінде коммуникативтік үйлесімділік пен психологиялық байланыстылық сияқты интегралдық коммуникативтік қасиеттер құрылады. Бұл берілген қасиеттер кешенінен бөлек әлеуметтік зияткерліктің қызметтік функциялары әлеуметтік естілім, әлеуметтік ойлау, әлеуметтік елестету, әлеуметтік көрсетілім, сондай-ақ энергетикалық мінездемелер (психикалық және физикалық төзімділік, белсенділік, әлсіз күйзелген) мен өзін-өзі тану мінездемелерін анықтайды.

Әлеуметтік зияткерлік берілген уақыт кесіндісіндегі жүйке-психикалық жағдайы мен әлеуметтік-орта факторларын, әлеуметтік өзара іс-әрекет байланысының сәттілігі мен баламалылық деңгейін, сондай-ақ энергия концентрациялығын талап ететін, эмоция шиеленісімен қарсыласу, күйзелістегі психологиялық қолайсыздығы, төтенше жағдайлар мен тұлғаның дағдарысы шарттарында сақтауға мүмкіндік береді.

Адамда өзінен-өзі қандай да бір жаңа көрініс түсінігі, мысалы, адамзаттық қатынас жүйесі пайда болған кезде, біз осы адамның ерекше қабілеті жөнінде, адамзаттық қарым-қатынас талдауына арнаулы оқусыз сапалы жаңа сынып тапсырмаларын шешу әрекетін ашуды және меңгеруді айтамыз. Әлеуметтік тапсырмаларды шешу тәсілдерін ашу және меңгеру арнаулы оқыту жағдайында адамзаттық қарым-қатынасты талдауды «аса қабілетті» адамдар ғана емес көптеген адамдар да жүзеге асыра алады. Жалпы және әлеуметтік зияткерліктің өзара байланыс сипатын өрнектегенде әлеуметтік зияткерліктің жалпы зияткерлікке қарағанда салыстырмалы түрде тәуелсіз екендігі анықталды. Әлеуметтік зияткерлік пен өзін-өзі жетілдіру қабілетінің дамуында мотивация механизмі маңызды болып табылады.

Зерттеушілер әлеуметтік зияткерлікті адамдар мен әлеуметтік жағдайды түсіну құралы ретінде қарастыру үшін үш нұсқасын ұсынады.

1. Әлеуметтік зияткерлік өзімен қатар вербалды, кеңістік, математикалық және т.б. көптеген кең таралған зияткерлік түрлерімен ерекшеленетін қасиетті ұсына алады. Алайда осы аталған зияткерліктің басқа түрлері корреляциялық байланыста болады. Бұл қатыстың негізгі құндылығы оның логикалылығында болып табылады.

Әлеуметтік зияткерлік – бұл таным түрі болғандықтан, объект спецификалары тұрғысынан бір-бірінен ерекшеленетін зияткерлік таным түрлерінің қатарына жатқыза аламыз. Сондай-ақ, бұл қатыс жалпы зияткерлік факторы бойынша жоғары емес күш, жеке-даралық мінездегі корреляция сияқты жоғарыда аталған әлеуметтік зияткерліктің спецификалық мінез-салдарын түсіндіруге мүмкіндік бере алмайды.

2. Әлеуметтік зияткерлік қанша қабілеттілікке ие болса, соншалықты өмір ағымында қалыптасқан білім, ептілік пен дағды-машыққа ие бола алады.

Шынымен де, әлеуметтік зияткерлікті қазіргі заманғы тест сұрақтарымен өлшейтін болсақ, онда білім, ептілік пен дағдылардың мөлшері аса айтарлықтай дәрежеде қадағаланады.

3.Әлеуметтік зияткерлік – әлеуметтік қарым-қатынастың жетістігін анықтайтын тұлғалық бейне. Бұл қатыс – зияткерліктің басқа түрлерімен әлеуметтік зияткерліктің төмен корреляциясына қатысты және тұлғалық қасиеттердің жоғарғы корреляциясына қатысты табиғи реакция. Әлеуметтік зияткерлік түсінігін – тұлғалық бейне деп тұжырымдауы неде? Белгілі бір мағынада кез-келген зияткерлік, бұл адамның жүріс-тұрысын айқындай алатындай ерекшеліктерді тұлғалық бейненің астарынан түсіну. Алайда тұлғалық және темпераменттік бейнеден айырмашылығы, шын мәнінде зияткерлік адамның когнитивті ерекшеліктерін, танымдық қабілетін, қоршаған ортаға адекватты қарауын сипаттайды. Бұл ерекшеліктер біздің «Тұлға» бейнесімен байланыстыратын эмоцияға, бағыттарға және т.б. психологиялық ерекшеліктерге жатпайды. Әлеуметтік зияткерлікті тұлғалық бейне ретінде сипаттау біздің басқа адамдар туралы ойларымыз – бұл объективтілікке ынталандырудың танымдық процесі емес біздің өзіндік эмоциялық ерекшеліктеріміздің қорытындысы деп мойындау.

Қорыта келе, психологиялық әдебиеттердегі «Әлеуметтік зияткерлік» ұғымына талдау екі мағынаны анықтайтынын байқадық: ортаға бейімделе алу зияткерлік қабілеті және туа біткен әлеуметтік феномен. Сонымен, дамыған әлеуметтік зияткерлік қасиетіне ие тұлға кеңейтілген әлеуметтік байланыстарға енген, белсенді де икемді, өз өмірін қанағат тұтатын, қоғамдық жаңа құрылымдар мен өмірлік жағдайларға кіре алатын, өтпелі кезеңнің көптеген дағдарыстарына төтеп бере алатын, соған сәйкес ұзақ та, белсенді өмірдің қоғамдық пайдалы мүмкіндіктеріне ие бола алатын адам болып табылады.

Әдебиеттер

1. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения./ Бобнева М.И. // М.: Наука, 1978. – 311 с.
2. Южанинова, А. Л. К проблеме диагностики социального интеллекта А. Л. Южанинова // Проблемы оценивания в психологии. -Саратов, 1984. - С. 84 - 87.
3. Куницына В. Н. Социальная компетентность и социальный интеллект: структура, функции, взаимоотношение // Сб. теоретические и прикладные вопросы психологии. - 1995. -№1. - С. 195-200.
4. Чеснокова, О. Б. Изучение социального познания в детском возрасте // Познание. Общество. Развитие: сб. науч. ст. / Ин-т психологии РАН; под науч. ред. Д. В. Ушаков. - М., 1996. - С. 54-74.
5. Ушаков Д. В. Интеллект: структурно–динамическая теория. -М.: Институт психологии РАН, 2003. -264 с.

СОДЕРЖАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЕГО ОСНОВНЫЕ КОМПОНЕНТЫ

Есимова Динара Даутовна

кандидат педагогических наук

Павлодарский государственный университет имени С.Торайгырова,

г.Павлодар

В третьем тысячелетии человечество столкнулось с целым рядом глобальных экологических проблем, приводящих к ухудшению качества жизни и здоровья людей, ставящих под вопрос возможность существования жизни на Земле.

Необходимо научить людей жить и работать в согласии с окружающей средой. Этого можно достичь посредством качественного преобразования сложившейся в нашей республике практики экологического образования и воспитания.

Проблема экологического образования сегодня волнует всех – ученых, педагогов, методистов, практиков. Чему учить детей, чтобы сформировать у них на доступном уровне современную научную картину мира, представление о месте человека в этом мире, об особенностях взаимоотношений в этом мире?

Не вызывает сомнений, что основной ориентир в решении этой проблемы – это цель экологического образования. Интегративная сущность таких понятий, как экологическая ответственность, ответственное отношение к окружающей среде, экологическая культура, говорит о том, что экологическое образование по своей сути имеет сложный, комплексный характер, а его содержание поаспектно раскрывается системой учебных предметов в школе.

По мнению современных педагогов-экологов, содержание экологического образования представляет собой совокупность межпредметно-экологических идей, научных экологических и нравственно-экологических знаний (понятий, представлений, фактов), интеллектуальных и практических умений и навыков, социально выработанного опыта творческой деятельности, подлежащих усвоению учащимися в процессе формирования у них ответственного отношения к природе.

Содержание экологического образования системно-детерминировано и определяется многими социально-экономическими и психолого-педагогическими факторами и условиями, важнейшими среди которых являются следующие:

- заинтересованность общества в сохранении экологически чистой среды существования;
- потребность общества в экологически грамотных гражданах;
- состояние и достижения экологической науки;
- психологические закономерности умственной деятельности школьников;

-психолого-возрастные и познавательные особенности учащихся;
-общее состояние и тенденции развития общеобразовательной школы и общества в целом.

Содержание экологического образования представляет собой динамичное, постоянно развивающееся явление. Конструирование и непрерывное совершенствование содержания образования есть проблема непреходящей социально-педагогической значимости.

Существуют основные тенденции развития теории и практики экологического образования школьников:

1)повышение роли экологического образования в решении современных экологических проблем, а также в целостном процессе формирования личности третьего тысячелетия;

2)активизация международного сотрудничества в сфере экологического воспитания молодежи и образования в области окружающей природной среды;

3)обеспечение органического единства обучения, внеклассной воспитательной работы, общественно-полезной деятельности учащихся по исследованию и охране окружающей природной среды;

4)перенос «центра тяжести» эколого-образовательной работы с внеклассных мероприятий на учебный процесс;

5)использование в процессе экологического образования элементов системного подхода, методов моделирования и историзмов;

6)усиление ценностных аспектов содержания экологического образования;

7)экологизация учебного содержания предметов гуманитарного и естественнонаучного циклов;

8)введение в учебные планы общеобразовательных школ специальных курсов экологического содержания;

9)дифференциация и индивидуализация эколого-воспитательных воздействий на личность;

10)учет в процессе формирования у школьников ответственного отношения к природе, психолого-возрастных и индивидуальных особенностей личности, а также специфики ее реального отношения к природе;

11)внедрение в практику общеобразовательных школ новых форм экологического образования учащихся (межпредметные уроки, ролевые и сюжетные игры, приемы имитации и игрового моделирования, ученические конференции, походы-экспедиции по исследованию и охране природы родного края, ролевые практикумы).

Содержанию экологического образования принадлежит центральная роль в процессе формирования у личности ответственного отношения к окружающей среде.

Остановимся более подробно на раскрытии современными педагогами-экологами и психологами понятия **«ответственное отношение к окружающей среде»**. Данное понятие обстоятельно раскрыто в трудах И.Д.Зверева, А.Н.Захлебного, И.Т.Суравегиной, А.П.Сидельского, [1-4].

«Ответственное отношение к окружающей среде», - пишет И.Т.Суравегина, - есть способность и возможность школьника сознательно, а значит, намеренно, добровольно выполнять требования морального дома и решать задачи морального выбора, достигая определенного экологического результата [3].

Согласно Суравегиной, [3] ответственное отношение личности к природе характеризуется следующими основными признаками:

- а) устойчивость ценностных ориентаций экологического характера;
- б) овладение знаниями о взаимодействии общества и природы;
- в) желание участвовать в труде по изучению и охране природы и реальное участие в нем.

Придерживаясь несколько другой точки зрения, А.Н.Захлебный утверждает, что ответственное отношение к окружающей среде наиболее универсально проявляется:

во-первых, в готовности личности к ответственному поведению и деятельности в окружающей среде в соответствии с морально-правовыми нормами;

во-вторых, в готовности личности осуществлять экологически грамотное поведение, занимать социально активную жизненную позицию, выражать нетерпимость к проявлениям безответственного отношения к окружающей среде [2.54].

А.П.Сидельский считает, что бережное отношение школьников к окружающей среде имеет системное строение: оно развивается во внешней практически деятельной сфере жизни личности и во внутренней ее сфере в психике. Совокупность внешней и внутренней сторон отношения школьника к окружающей среде составляют определенную систему [4.13].

И.Т.Суравегина предлагает вместо термина «ответственное отношение к окружающей среде» использовать более краткий термин «экологическая ответственность», который, по ее мнению, вбирает в себя все существенные признаки понятия ответственности как социальной, так и моральной категории.

В научной педагогической литературе отмечается, что отношение личности к окружающей среде имеет три аспекта:

первый аспект выражает отношение к природе как к всеобщему условию и предпосылке материального производства, как к объекту и предмету труда, как к естественной среде жизнедеятельности человека;

второй отношение к собственным природным данным, к своему организму, который объективно включен в систему экологических взаимодействий;

третий представляет отношение людей к деятельности, связанной с изучением и охраной природной среды.

Основываясь на отмеченных положениях, ученые делают вывод о том, что отношение человека к природе есть фундаментальное и всеохватывающее

измерение его самого, которое выражается категорией не полезности, а универсальности [4.93].

В настоящее время одной из ведущих тенденций развития рассматриваемой проблемы является усиление ценностных, а также духовно нравственных аспектов содержания экологического образования. Данная тенденция особенно характерна для разрабатываемого в трудах зарубежных исследователей образования в области окружающей среды.

Важнейшим нравственно-экологическим качеством, формируемым в процессе экологического образования, является экологическая ответственность. Это качество характеризуется определенным уровнем развития мотивационно-ценностного, содержательно-операционного и оценочно-результативного компонентов.

Формирование ответственного отношения к природе требует включения учащихся в различные виды деятельности и межличностного общения, предполагает обеспечение такого воспитательного воздействия на учащегося, которые адекватно соответствуют «символической» структуре экологической ответственности. Основой психологического механизма формирования у учащихся экологической ответственности является поэтапный процесс накопления и разрешения противоречий между реальным уровнем их отношения к природе и тем потенциально возможным уровнем, на достижении которого ориентированы цели экологического образования школьника [5.36].

Основными педагогическими условиями повышения экологической ответственности являются:

а) целенаправленная реализация идей системного, личностно-деятельностного и культурно-исторического подходов в целостном процессе формирования ответственного отношения к природе;

б) учет реального отношения личности к природе;

в) обогащение учащимися естественнонаучными и гуманитарными знаниями о противоречивом единстве человека и общества с природой; осуществление органической взаимосвязи экологического и нравственного воспитания;

г) включение учащихся в различные виды эколого-воспитательной деятельности;

д) обеспечение единства учебной и внеклассной работы, общественно-трудовой деятельности по охране природы родного края;

е) подготовка учителей к решению задач экологического воспитания [5.13].

Педагоги-ученые (И.Д.Зверев, А.Н.Захлебный, И.Т.Суравегина, Л.П.Симонова и др.) считают, что целью экологического образования является становление экологической культуры личности и общества [6.144].

Истоки экологической культуры берут свое начало в многовековом опыте народа – в традициях бережного отношения к природе, природным богатствам родной земли. В глубокой древности наши предки хорошо знали

природу, взаимосвязь живых организмов с окружающей средой. Человек всецело зависит от природных ресурсов, погодных условий, от стихий. Наши предки поклонялись духам природы и вместе с тем ощущали себя ее частью, осознавали свою неразрывную связь с ней. Еще не зная грамоты и не имея письменности, люди могли читать книгу природы и передавать накопленные знания детям.

В процессе общения с природой, постигая ее закономерности, люди постепенно устанавливали нормы и правила поведения в природе. Они понимали, что, разрушая природу, человек уничтожает свое будущее. Тысячелетиями складывались народные традиции, создавалась народная педагогика, направленные на сохранение среды обитания и всего живого на Земле.

Природа издавна занимала важное место в творчестве разных народов нашей страны. Из поколения в поколение передавались накопленные знания и умения, воспитывалась любовь к родной земле, потребность заботиться о ней [5.77].

Народная педагогика изначально строилась на таких фундаментальных основах, как труд, бережное отношение к природе, на высоких нравственных принципах, на уважении к человеку как носителю народной мудрости. Народная мудрость, помогавшая выживать в условиях суровой природы, нашла отражение в сказках, героическом эпосе, пословицах, поговорках, загадках, а так же в праздниках и обрядах, обычаях и играх.

К сожалению, народная культура взаимоотношений человека с природой во многом утрачена. Поэтому возрождение народной традиции сегодня – важнейшая и благородная задача педагогической науки и практики.

В целевой установке экологической культуры отличается и такая специфическая особенность – неразрывное единство чувственного и рационального познания природного и социального окружения человека как важное условие становления у детей элементов экологической культуры.

Современные подходы к содержанию экологического образования в области окружающей среды должны исходить из концепции устойчивого развития, соответствовать новым ценностным ориентациям, следовать этическим принципам взаимоотношений человека с биосферой. При этом очень важны такие исходные предложения, как гуманизация, единство познания, переживания и действия, междисциплинарность и интеграция содержания.

Положение о необходимости применения современного подхода к исследованию психолого-педагогических проблем сегодня не вызывает возражений и является общепризнанным. Однако практически каждый исследователь вкладывает в понятие современного подхода свое особое и специфическое содержание, что, несомненно, вызывает некоторые сложности в понимании и интерпретации его отдельных аспектов [5.58].

В научной позиции современный подход выполняет функции средства объективизации целостных явлений и системных комплексов; раскрытие

общих механизмов интеграции и показа, представления качественной многомерности явлений: принцип гуманизации; принцип единства; принцип междисциплинарности; принцип интеграции; принцип комплиментарности; принцип природоспособности; принцип прогностичности.

Принцип гуманизации исходит из права каждого гражданина, жителя планеты Земля, прежде всего ребенка, на благоприятную окружающую среду (Конвенция о правах ребенка, принятая в 1990 году), из особенностей психического развития младшего школьника. Социальное назначение детства адаптация ребенка к природе и обществу, способность брать ответственность за свое поведение, поступки, оценивать их с точки зрения добра и зла. А для этого он сам должен быть добрым ко всему живому. Только при этом условии он становится воспитуемым. Именно по этому школа должна стать школой радости, доброты, формирования гуманных ценностей и отношений.

Школа должна работать на перспективу, на будущее и создавать самые благоприятные условия для формирования гуманного человека – гражданина нового типа, подлинного хозяина своего общего дома – планеты Земля.

Принцип единства (взаимосвязи) познания, переживания и действия позволяет обеспечить становление многогранных отношений младшего школьника к окружающей среде и к своему здоровью.

Принцип междисциплинарности предполагает согласование различных аспектов взаимоотношений с окружающей средой, причем надо помнить не как механическое включение разносторонних знаний и отношений в содержание школьных предметов, а как логическое подчинение этого содержания основной цели экологического образования.

Принцип интеграции естественнонаучных, нравственно-эстетических, социально-экономических, правовых аспектов экологических взаимодействий обеспечивает взаимосвязь всех сфер теоретического и практического сознания и различных видов деятельности школьников. Иными словами, интеграция как процесс и результат объединения знаний, способов познания и деятельности содействует целостному восприятию окружающего мира, сознанию роли и места человека в системе мировоззрения и характера его деятельности в социоприродной среде. А конкретнее можно сказать, что вышеназванный принцип содействует формированию научно-познавательных отношений, установлению целостно-нормативных ориентаций к окружающей среде, развитию практических умений по защите и улучшению природной среды, созданию правил поведения в ней, а также способствует здоровому образу жизни. Естественно, что станет возможным при умелой интеграции различных компонентов содержания, призванного обеспечить становление экологически грамотной позиции школьника.

Педагогическая эффективность данных подходов к содержанию экологического образования будет успешной только при строгом соответствии экологического образования психическому процессу, законам развития организма человека, т.е. при опоре на принцип природоспособности. Он

предполагает воспитание ребенка в единстве и согласии с природой и заботу об экологически благоприятной для него среде жизни.

Принцип прогностичности ставит перед теоретической и практической практикой задачу раскрытия в содержании школьного экологического образования двух взаимосвязанных тенденций природопользование и природовосстановление, представляющих собой две стороны единого процесса взаимодействия человека и общества с природной средой.

Принцип прогностичности ориентирует педагога на ознакомление учащихся с возможными видами будущего состояния природной среды, с экологически целесообразными нормами отношения человека и общества к природе, со взглядами и мнениями людей, которые своей практической деятельностью изменяют окружающую природную среду. Для того чтобы усилить доказанность экологических прогнозов или возможности тех или иных изменений в окружающей природной среде, необходимо не только теоретически знакомить учащихся с конечными выводами науки, но и целенаправленно вовлекать их в доступные для них способы научного исследования.

Принцип комплементарности позволяет точно охарактеризовать становление и развитие у школьников ответственного отношения к природе в условиях предметной структуры современного школьного обучения.

В современной системе школьного образования, как известно, каждый учебный предмет выполняет свою специфическую функцию в раскрытии идеальных аспектов сложного и неоднозначного взаимодействия в системе «человек-общество-природа».

В ходе экологического образования чрезвычайно важно подвести учащихся к выводу о том, что возникновение тех или иных экологических проблем зависит от поведения и деятельности практически каждого человека в том конкретном месте, где он живет и действует. Знание сущности экологических проблем, осознание необходимости их недопущения и важности незамедлительного решения уже возникших проблем являются определенными стимулами-мотивами для соблюдения целесообразных ограничений в личном поведении и деятельности, выработки грамотных способов поведения и деятельности в природной среде [10.84].

Принцип системной дифференциации является одним из «новых» общепедагогических принципов экологического образования, вытекающих из современного нейрофизиологического и психолого-педагогического знания.

Реализация принципа системной дифференциации представляет соответствующие требования к отбору содержания, форм и методов экологического образования, к построению логики и технологии осуществления педагогически грамотного и научно обоснованного процесса формирования у школьников ответственного отношения к окружающей среде. Важнейшими из этих требований являются:

1) Обучение охране окружающей среды должно начинаться с усвоения школьниками знаний, имеющих обобщенный, принципиально теоретический характер.

Более частные и конкретные знания, в том числе различного рода эмпирические сведения должны выводиться из общественно-теоретического знания как из своей единой генетической основы. Соответственно принципу системной дифференциации, совершенно необходимо уже на самых начальных этапах обучения экологии и целенаправленного формирования ответственного отношения к природе раскрыть учащимся систему ведущих межпредметно-экологических идей и в этой связи «ввести» в сознание и мышление учащихся основные научные экологические и нравственно-экологические понятия. Однако педагогическая ценность такого подхода обуславливается тем, что при этом у ребенка возникает целостное и принципиально правильное представление об изучаемом предмете, о его реальном состоянии и его проблемах, закладывается прочная ориентировочно-мотивационная основа всех последующих этапов формирования ответственного отношения личности к природе.

2) Обучение экологии следует ориентировать на выявление и первоочередное раскрытие совокупности немногих базовых, генетически исходных и всеобщих отношений, определяющих содержание и структуры современного экологического образования.

Примерами базовых отношений являются следующие: «экологическая система», «экологическое образование», «экологическое взаимодействие». Указанные отношения имеют принципиально абстрактный характер и, конечно, представляют собой определенную трудность для понимания и усвоения школьниками. Именно по этому эти абстракции должны воспроизводиться самими школьниками в особо знаково-символических, предметных или географических изображениях-моделях, позволяющих изучать и анализировать существенные свойства данного объекта в «чистом» виде.

3) Обучение экологии должно обеспечивать не только усвоение школьниками основных теоретических положений экологической науки, но и умение конкретизировать эти положения множеством частных эмпирических знаний и умений.

Все это предполагает развитую способность «совершать» мысленные переходы от всеобщего к частному и от частного к всеобщему. Выявленное всеобщее отношение должно быть тщательно подтверждено и конкретизировано самими школьниками совокупностью факторов, примеров и способов деятельности.

Более эффективному формированию у школьников экологически грамотных людей поведения и деятельности в природе может способствовать специально разработанная и поэтапно реализуемая на практике система учебных знаний, упражнений, самостоятельных и практических работ,

совокупность видов и форм практической деятельности учащихся по исследованию и охране окружающей среды родного края [7.68].

Междисциплинарный подход в экологическом образовании школьников представляет собой вариант педагогической модификации и практической реализации идей системного подхода. В научном понимании междисциплинарность – это взаимодействие наук, которое предполагает использование для решения какой-либо приоритетной задачи всего интеллектуального потенциала научного знания. Междисциплинарность может быть также определена и как применение в рамках одного какого-либо конкретного исследования нескольких научных методов.

Междисциплинарность имеет место обычно там, где налицо многокачественные, системные, многоотраслевые проблемы, которые не могут быть решены одной отдельно взятой наукой. В научных исследованиях междисциплинарность проявляется двояко, во-первых, многосторонне изучается единый многокачественный объект, т.е. исследуется совокупность разнородных, но взаимосвязанных вопросов, качеств, признаков и т.д.; во-вторых, один объект или даже одно какое-либо его свойство изучается с помощью методов, традиционно относящихся к различным наукам [5.108].

Важнейшим условием эффективной реализации межпредметного подхода является нахождение и целенаправленная реализация межпредметных связей того или иного школьного предмета с другими учебными дисциплинами и поэтапное использование этих связей в различных формах.

Межпредметные связи экологического характера в процессе обучения могут устанавливаться с помощью следующих методических приемов:

а) изучение биологических, физиологических и других явлений для раскрытия важнейших эколого-географических закономерностей;

б) постановка вопросов комплексного характера для систематизации знаний из других учебных предметов;

в) выполнение специальных заданий и упражнений, решение задач на межпредметной основе;

г) работа с таблицами и иллюстрациями;

д) составление комплексных характеристик различных объектов природы, требующих привлечения знаний из курсов биологии, физики, химии, истории и др.;

е) побуждение школьников к участию в опросе своих товарищей, к диалогу, направленному на воспроизведение знаний из курсов других школьных предметов [2.46].

При конструировании содержания экологического образования важно учитывать следующее:

1) Усвоению знаний, носящих общий и абстрактный характер, должно предшествовать знакомство учащихся с более частными и конкретными знаниями;

2) Знания, конструирующие учебный предмет (или его отдельные разделы), должно предлагаться учащимся в процессе анализа объективных

условий их прохождения, благодаря которым они становятся социально и личностно необходимыми;

3) Учащиеся должны уметь, прежде всего: обнаруживать в учебном материале генетически сходное, существенное, всеобщее отношение, определяющее содержание и структуру объекта новых знаний;

4) Выявленное всеобщее отношение учащиеся затем должны уметь воспроизвести (запечатлеть) в особых предметах, графических или буквенных моделях, позволяющих изучать свойства исследуемого объекта как бы в чистом виде;

5) Учащимся необходимо уметь конкретизировать генетически исходное, всеобщее отношение изучаемого объекта в системе частных знаний о нем, удерживаемых в единстве, которая обеспечивает мысленные переходы от всеобщего к частному и от частного к всеобщему;

6) Учащиеся должны уметь «переходить» от выполнения действий в умственном плане к выполнению их во внешнем плане и обратно [6.74].

Существует множество подходов и идей, разработанных различными учеными-педагогами, чтобы сформировать у ребенка отношение к окружающей среде и формировать экологическую культуру.

Как разобраться в этом обилии подходов и идей? Здесь уместно воспользоваться концептуальными положениями педагогов-экологов, в основе которых лежит взаимосвязь пяти основных компонентов: научно-познавательный; ценностный; нормативный аспект; практический-деятельный аспект; экологизация.

Научно-познавательный компонент, развивающий интерес школьников к проблемам окружающей среды может быть представлен характеристикой свойств предметов и явлений, их многообразия, связи между ними. Для школьников весь комплекс знаний об окружающей среде окрашен интересом, который способствует формированию отношений детей к природно-социальному окружению, принципиально новой мировоззренческой установки – осознание природы и общества в их целостности как функционально равных частей единого целого, необходимости постоянно соотносить свои действия с возможностями природной среды.

Ценностный компонент призван раскрыть детям многогранную значимость изучаемых объектов и явлений в жизни природы и человека. До последнего времени в практике обучения школьников нередко преобладала практическая позиция, что объединяло отношения детей к окружающей среде, осложнило развитие любознательности, эстетической отзывчивости, милосердия, сочувствия, сопереживания.

Ценностный компонент является ведущим в содержании образования вообще, а экологического образования в особенности. Для сохранения жизни на нашей планете, здоровья человека необходима благоприятная окружающая среда. По этому развитие цивилизации ориентировано на совершенствование личности, формирование гуманистических идеалов новой системы ценностей:

-жизнь во всех ее проявлениях как высшая ценность;

- человек как компонент сложной системы, которую изучает экология;
- универсальные ценности природы;
- ответственность за развитие биосферы и человеческого общества.

Нормативный аспект содержания образования направлен на освоение экологически оправданных норм поведения (запретов и предписаний) и органично включает ответственность человека за состояние окружающей среды. Знания и ценностные ориентации – важные регуляторы поведения и деятельности человека в природном и социальном окружении. Следование общественным нормам морали – показатель общей культуры поведения каждого в отношениях между людьми, к природным объектам, своему здоровью и здоровью окружающих людей. Основы экологической культуры закладываются в детском возрасте. Вот почему именно в начальной школе необходимо уделять особое внимание этому аспекту содержания образования.

Практически-деятельный аспект играет не менее важную роль в экологическом образовании, чем все вышеназванные. Практическая деятельность – это результат формирующихся отношений, критерий развивающегося сознания и чувств. В то же время сама деятельность формирует отношение человека с окружающим миром. Опыт творчески работающих учителей показывает, что, не смотря на бытующее представление об ограниченных физических возможностях в малой вовлеченности младших школьников в природоохранительную деятельность, объем и содержание практического участия детей в защите и благоустройстве окружающей среды своего района значительно шире. Детей младшего школьного возраста надо учить, что и как делать.

Магистральным направлением совершенствования содержания экологического образования школьников является **экологизация**, под которой в настоящее время понимается такой подход к раскрытию знаний об объектах, явлениях и процессах природы и общественной жизни, который позволяет выявить и глубоко познать связи в системе «человек-общество-природа», наметить пути рационального природопользования с целью формирования качественно нового типа отношений человека и общества к природе. Экологизация присуща практически всем школьным предметам, но прежде всего дисциплина естественно-научного цикла.

Ведущими, а следовательно, наиболее перспективными тенденциями развития экологизации являются:

- а) усиление ценностных аспектов компонентов экологического образования;
- б) гуманизация и усиление духовно-нравственного потенциала;
- в) экологизация учебного материала;
- г) введение в учебные планы общеобразовательных школ специальных курсов экологического содержания;
- д) внедрение в практику общеобразовательных школ новых форм экологического образования учащихся.

Обучение экологии всегда протекает как процесс решения непрерывно усложняющихся задач и включает в себя следующие компоненты: вводно-ориентировочный, операционно-познавательный и оценочно-результативный (Рисунок 1).

Рисунок 1. Компоненты ответственного отношения к окружающей среде.

Вводно-ориентировочный компонент обеспечивает понимание школьниками сущности, содержания и общей структуры изучаемой темы, осознание ими того, для чего необходимо изучать окружающую среду, каково ее место и значение в общей структуре экологического знания, какова социальная и научная значимость и необходимость возникновения и развития тех теорий, понятий, отношений, которые будут усваивать в процессе дальнейшего обучения.

Учитель должен объяснить учащимся почему необходимо беречь и охранять окружающую среду. Объяснить последствия не соблюдения правил защиты окружающей среды.

Операционно-познавательный компонент посвящается изучению школьниками правил поведения в природе и ее законам, его дальнейшей конкретизации и последовательной дифференциации, овладению новыми интеллектуальными и практическими умениями и навыками.

Основная цель операционно-познавательного компонента, состоящая во владении школьниками некоторым базовым отношением, подразделяется на ряд следовательно-достигаемых частных задач.

Для решения этих задач в начале организуется фронтальная работа школьников. В этом плане уместны объяснительно-иллюстративное объяснение, демонстрация опытов, проведение наблюдений и экспериментов. В дальнейшем же необходимы формы групповой и индивидуальной работы по конкретизации, дифференциации и подтверждению изучаемого отношения множеством частных примеров.

Оценочно-результативный компонент предполагает обобщение полученных в процессе формирования знаний, умений и навыков ответственного отношения к окружающей среде. В ходе выполненной работы,

школьники устанавливают важность ответственного отношения к окружающей среде, составляют тематические памятки, и в процессе всей жизни стараются выполнять правила поведения в природе [1.14].

Экологическая ответственность – это интегративная нравственно-экологическое качество, проявляющаяся прежде всего в адекватном, то есть ответственном отношении личности к природе и «вбирающие» в себя все основные признаки таких категорий, как отзывчивость, бережливость, рачительность, рациональность, но в тоже время существенно отличающиеся от названных качеств более высоким уровнем обобщенности, а также некоторыми содержательными и правовыми аспектами. В целостной структуре личности данное качество выполняет ту важную функцию, которая связана с регулированием сложных и неоднозначных отношений человека с окружающей его социально-природной средой.

Многоплановость экологической ответственности говорит о том, что данное качество не может иметь единого, универсального критерия. Вместе с тем основополагающим критерием определения выступает степень соответствия реального уровня сформированности у человека экологической ответственности тому социально-детерминированному и потенциально возможному уровню, на достижение которого ориентированы цели экологического образования. При этом следует учитывать, что экологическая ответственность проявляется в ответственном отношении личности к природе, включает в себя все основные признаки таких нравственно-экологических категорий, как отзывчивость, гуманность, но в то же время существенно отличается от вышеназванных качеств более высоким уровнем интегративности, рядом содержательных, в том числе правовых аспектов [3.26].

Для изучения компонентов экологической ответственности, необходимо выделить две группы критериев: системные и функциональные.

К системным критериям относятся те, которые, раскрывая сущность какого-либо личностного качества, характеризует его и в целом, а к функциональным критериям – критерии, характеризующие отдельные компоненты изучаемого качества [4.184].

К группе системных критериев экологической ответственности относятся:

- нравственно-экологическая направленность;
- проявление личностью ответственного отношения к природе;
- нетерпимость к фактам безответственного отношения к природе, готовность и способность действовать в защиту окружающей среды;
- инициативность и активность в процессе природоохранительной деятельности;
- воспитание у себя положительных нравственно-экологических качеств.

К функциональным критериям, характеризующим отдельные структурные компоненты экологической ответственности, относятся:

-проявление интереса к вопросам социальной экологии и современным экологическим проблемам, понимание универсальной ценности природы для человека и общества, наличие социально значимых мотивов охраны природы, позитивная эмоциональная установка на природоохранную деятельность мотивационно-ценностный компонент;

-глубина и систематичность экологических и нравственно экологических знаний, сформированность природоохранных умений и навыков, соблюдение правил поведения и деятельности в природе, проявление инициативности в процессе природоохранной деятельности содержательно операционный компонент;

-оценочные суждения по фактам взаимодействия человека и общества с природой, соответствие экологических и нравственно-экологических оценок нормам общественной морали и права, проявление нравственно-экологической направленности в оценке результатов деятельности людей в природе оценочно-результативный компонент [2.18].

Специальными психолого-педагогическими исследованиями установлено, что структура экологической ответственности раскрывается взаимодействием мотивационно-ценностного, содержательно-операционного и оценочно-результативного компонентов, стержневым среди которых является мотивационно-ценностный [1.93] (Рисунок 2).

Рисунок 2. Компоненты экологической ответственности.

Мотивационно-ценностный компонент определяется наличием социально-значимых мотивов отношения личности к окружающей среде, проявлением интереса к вопросам социальной экологии и современным экологическим проблемам, позитивной эмоциональной установкой на природоохранительную деятельность.

Ребенок глубоко убежден в универсальной ценности природы, в социальной и личной необходимости охраны окружающей среды. Видит в природоохранительной работе личностный смысл и рассматривает ее как свой гражданский долг. У ребенка появляется устойчивый интерес к проблеме окружающей среды. Испытывает потребность в общении с природой. Имеет

сформировавшиеся ценностные ориентации. В иерархии мотивов охраны окружающей среды ведущая роль принадлежит мотивам духовно-нравственного содержания.

Содержательно-операционный компонент характеризуется глубиной и системностью экологических и нравственно-экологических знаний, сформированностью природоохранных умений и навыков, соблюдением правил поведения и деятельности в природе, проявлением активности и инициативности в процессе природоохранительной деятельности, соотношением регуляции и саморегуляции поведения и деятельности в природной среде.

Ребенок проявляет высокий уровень экологических, нравственно-экологических оценочных и нормативных знаний, приобретает их самостоятельно. Использует экологические знания для анализа конкретных экологических проблем и ситуаций. Активно выступает против фактов безнравственного отношения к окружающей среде. Знает и добровольно выполняет правила поведения и деятельности в природной среде.

Оценочно-результативный компонент определяется оценочными суждениями личности о фактах взаимодействия человека и общества с природой, соответствием оценок нормам морали и права, появлением нравственно-экологической направленности в оценке результатов деятельности человека в природной среде.

У ребенка ярко проявляется нравственно-правовая направленность в оценке результатов деятельности в природе. Оценивает данные результаты с точки зрения нравственно-правовых норм. Систематически высказывает оценочные суждения по фактам взаимодействия человека и общества с природой. Самостоятельно контролирует и оценивает свои действия и поступки в природе. Систематически подвергает свою деятельность экологической оценке. Оценка результатов взаимодействия человека и общества с природой вызывает соответствующие переживания, что является дополнительным стимулом к работе по охране природы родного края. [3.76].

Основываясь на положении о том, что формирование всякого личностного качества или свойства предполагает обеспечение воздействия на личность, адекватной структуре данного качества, следует признать, что педагогическая технология формирования у школьников экологической ответственности включает в себя следующие основные звенья:

1) формирование у учащихся интереса к вопросам социальной экологии и современным экологическим проблемам;

2) развитие социальных мотивов отношения личности к природе;

3) раскрытие универсальной ценности природы;

4) формирование у воспитанников экологических и нравственно-экологических знаний, соответствующих интеллектуальных и практических умений и навыков, обобщенных принципов и моделей поведения и деятельности в природной среде;

5) включение учащихся в непосредственную работу по охране природы родного края;

б) побуждение школьников к оцениванию фактов взаимодействия человека и общества с природой, привлечение их к контролю и оценке социальных результатов природоохранительной деятельности.

Указанная технология может быть реализована в полной мере лишь с активным участием речи и межличностного общения и только в целостном педагогическом процессе, включающим в себя, как известно, обучение, внеклассную работу и общественно полезную деятельность школьников, в том числе работу по исследованию и охране природы родного края [5.53].

В процессе общения с природой, постигая ее закономерности, люди постепенно установили нормы и правила поведения в природе. Поэтому изучение экологической культуры стремительной силой внедряется в начальное образование. Формирование экологической культуры, определяющей отношение к окружающей среде, надо рассматривать как сложный комплексный процесс, который во многом зависит от возрастных особенностей и возможностей учащихся [4.74].

Учеными-экологами были выделены основные компоненты экологической культуры:

- экологические знания и умения;
- ценностные ориентации;
- экологически оправданное поведение;
- экологическое мышление [2.11].

Экологические знания и умения. С раннего детства, общаясь с природой, ребенок получает минимальные экологические знания и умения. Придя в школу, ученик начинает получать конкретные знания и умения по экологической культуре. Самое главное в этом процессе это заинтересованность ребенка.

Экологические знания ученик получает непосредственно на уроке или на внеклассных мероприятиях через общение с природой. Учитель должен использовать на уроке различные виды работ (просмотр кинофильмов, экскурсии, экологические вечера). Получить экологические знания ученик может и с помощью самостоятельной работы.

Экологические умения ученик может продемонстрировать непосредственно на практических работах.

В конце обучения у ребенка должны сформироваться четкие умения и навыки экологической культуры [2.15].

Ценностные ориентации. Специфика субъективного отношения к миру природы может быть отражена путем содержательного описания таких его базовых параметров, как ценностные ориентации и степень осознанности отношения.

Формирование ценностных ориентаций обуславливает необходимость организации педагогического процесса таким образом, чтобы включить в субъективное пространство отношение личности к миру природы.

Формирование ценностных ориентаций не должно сводиться только к повышению экологической эрудиции школьников. Важно, чтобы у ребенка не просто было сформировано понятие о многих природных объектах, а чтобы эти природные объекты стали для него лично значимыми, чтобы по отношению к ним проявлялись чувства ребенка. О высоком показателе ценностных ориентаций к миру природы можно говорить, когда ребенок проявляет симпатию к большому количеству природных объектов, способен идентифицироваться с ними, они ему симпатичны и, в конце концов, субъективируются ребенком.

Высоким параметром ценностных ориентаций обуславливает также и расширение индивидуального экологического пространства личности пространства, которое является для человека лично значимым, за порядок в котором он чувствует себя персонально ответственным [3.136].

Экологически оправданное поведение. Педагогически целесообразно формировать оправданное поведение личности к миру природы на ранних этапах развития ребенка. Уже в младшем школьном возрасте школьникам следует задавать вопросы об их отношении к миру природы, предлагать вербально описать, охарактеризовать его. Безусловно, такое задание по началу будет вызывать у учащихся определенные трудности, однако в результате можно добиться повышения уровня поведения в природе. Осознанность отношения к природе необходима для возможности его рефлексивного анализа, который является условием волевой коррекции личности своего экологического поведения.

Экологическое мышление. Мышление – это высшая форма отражения мозгом окружающего мира, наиболее сложный познавательный психический процесс, свойственный только человеку.

Важнейшими структурами экологического мышления являются анализ и синтез. Анализ и синтез – важнейшие мыслительные операции, в единстве они дают полное и всестороннее знание действительности. Анализ дает знание отдельных элементов, а синтез, опираясь на результаты анализа, объединяя эти элементы, обеспечивает знание объекта в целом.

Только в процессе мышления ребенок может выделить основные компоненты экологической культуры [2.70].

Основное содержание экологического образования раскрывалось через систему межпредметно-экологических идей, экологических и эстетических понятий, ориентаций на природу, как универсальную ценность, обуславливающих становление и развитие у учащихся ответственного отношения к окружающей среде.

Основные компоненты экологического образования были показаны через системные и функциональные показатели. К группе системных показателей относятся: проявление устойчивого отношения личности к природе; проявление нетерпимости к фактам экологической безответственности; нравственно-экологическая направленность личности; самовоспитание. К группе функциональных показателей, характеризующих

отдельные компоненты, включаются: проявление интереса к вопросам экологических проблем; глубина и системность экологических и нравственно-экологических знаний; формирование природоохранительных умений и навыков; проявление нравственно-экологической направленности в оценке результатов деятельности людей в природе.

Литература

- 1.Зверев Н.Д. Экология в школьном обучении. М., 1993, с.84-92.
- 2.Захлебный А.Н. На экологической тропе. М., 1981, с.21-31.
- 3.Суравегина И.Т. Теория и практика формирования ответственного отношения к природе: Дис. ... д-ра пед. наук. М., 1986, с.31-49.
- 4.Сидельский А.П. Человек и природа. Ставрополь, 1975, с.41-46.
- 5.Деребко С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону: Издательство «Феникс», 1996.
- 6.Симонова Л.П. Экологическое образование в начальной школе: Учебное пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. – М.: «Академия», 2000.
- 7.Чижевский А.Е. Экология в школе и дома: Печатковая школа. – 1999. - №8.

БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ МӘНІ

Шолпанқұлова Гүльнар Кенесбековна

п.ғ.к., доцент

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Қазақстандағы білім беру жүйесінің модернизациясы Еуропаның жоғарғы мектебіндегі болып жатқан өзгерістерге тікелей байланысты. Болон үрдісінің жоғары білімнің бірыңғай еуропалық жүйесін құру саясаты мен «Білім берудің» басымды ұлттық жобасы шеңберінде интеграция мен дифференциацияны сипаттайтын жаңа білім беру парадигмасының қажеттілігі мәселесі туындауда.

Осы орайда Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы [1] үздік халықаралық стандарттар бойынша сапалы білім беру мүмкіндіктерін кеңейтеді. Халықаралық стандарт бойынша білім берудің топтастырылуына сәйкес «білім беру» терминін білім алу барысында мақсатты және жүйелі қызмет деп түсінуге болады. Білім берудің қызметі – білім беру үдерісінің нәтижесі, ол осы қызметпен құрылған, білім алушылар қызметінің мақсатын ашып, бекітілген ережелерге сәйкес категориялар мен критерийлер арқылы кәсіби деңгейге жету. Сондықтан білімділік деңгейін көтеру халық өмірінің сапасын арттырудың неғұрлым маңызды көрсеткіштерінің бірі болып саналады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының «Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың принциптері» атты үшінші бабында (2007) білім берудің тоғызыншы принципінде айтылғандай, білім, ғылым және өндіріс интеграциялануы керек [2].

Демек интеграция қазіргі білім беру модернизациясының маңызды бағыты, сондай-ақ жаһандану жағдайында өндіріс, ғылым, білімнің өзара байланысын күшейтетін қоғамдық дамудың жетекші факторы болып табылады.

Осы тұрғыдан алғанда, педагогиканың маңызды әдіснамалық міндеттерінің бірі ғылым мен білім интеграциясының мәнін ашып көрсету болып табылады.

Б.М.Кедровтың пікіріне сүйенсек, барлық уақытта ғылымда бір-біріне қарама-қарсы екі тенденцияның бар екендігі айқындалады. Бірінші тенденция білім интеграциясына, олардың жалпы жүйеге бірігуіне, арасындағы өзара байланыстарды ашуға; ал екіншісі – білім дифференциациясына, олардың ары қарай тармақталуына бағытталған. Бұл тенденциялардың, яғни ғылыми білім дифференциациясы мен интеграциясының ішкі бірлігі арқылы ғылымның дамуы жүзеге асырылады [3].

Интеграция қоғамның барлық кезеңінде де педагогика ғылымының көкейкесті мәселесі ретінде бүгінгі күнге дейін Қазақстанда, ТМД және шетел ғалымдарының еңбектерінде зерттеліп келеді. Одақ көлемінде психолог ғалымдар Л.С.Выготский, В.В.Давыдов, т.б.; педагогтар М.Г.Чепиков, П.Ф.Федосеев, В.В.Краевский, Б.С.Гершунский, И.Д.Зверев, В.Н.Максимова және т.б.; шетел ғалымдары Дьюи Дж., т.б.; Қазақстанда Р.Г.Лемберг, А.А.Бейсенбаева, Ә.Мұханбетжанова, Г.К.Шолпанқұлова, т.б. пәнаралық байланыс, білім мазмұнын интеграциялаудың түрлі аспектілерін қарастырған.

Тарихқа жүгінетін болсақ, ХХ- ғасырдың 80-ші жылдарының ортасынан қазіргі уақытқа дейін ТМД, сондай-ақ Қазақстанда интеграциялық оқытудың теориясы мен тәжірибесінде бірнеше бағыттар пайда болғаны айқындалады:

- интеграциялық оқытудың жалпы теориялық-әдіснамалық негізін жасау (Ю.К. Бабанский және т.б.);
- интеграция жолымен білім беру үрдісін жетілдіру (В.С. Безрукова және т.б.);
- табиғи-ғылыми цикл пәндерінің интеграциясы; жалпы және кәсіби-техникалық оқытуда интеграцияны зерттеу (А.П. Беляева және т.б.);
- пәндер интеграциясы арқылы білім беру мазмұнын жетілдіру (Ю.И. Дик және т.б.);
- интеграцияны оқушылардың талдаушылық қабілеттерін дамыту құралы және оқыту үрдісінде зерттеушілік тұғырды жүзеге асырушы ретінде қарастыру (Т.А. Камышникова және т.б.);
- жалпы білім беретін мектептерде интеграциялық үрдістерді жүзеге асыру (И.Д. Зверев, В.И. Павленко және т.б.);

- пәнаралық байланысты тұлғаның көп бейнелі өмірлік іс-әрекеті жағдайында тұлғаны адамгершілік-интеграциялық сапасын өзбетімен қалыптасу құралы ретінде зерттеу (А.А.Бейсенбаева, т.б.).

Қазіргі таңда интеграция ғылыми білімнің құрылысын және мазмұнын, жеке ғылымдардың интеллектуальды-концептуальды мүмкіндіктерін түбегейлі өзгертеді. Білімге жаңа көзқарас, оның құнды мағынасын заманға лайықты түсінуден шығатын әлемдік мәдениеттің тұтас контекстімен арақатынасын белгілейді, білім мазмұны құрылымының нәтижесі ретінде білімнің жаңа формаларын жасауға бағыттайды.

Ғылымдар интеграциясы білім мазмұны құрылымындағы компоненттерде бейнеленеді:

- *білім жүйесінде*, жаңа, шекаралық ғылымдардың пайда болуы, зерттеудің кешенді бағыт алуы;

- *іс-әрекеттер жүйесінде*, ғылымаралық синтез тәсілдерін қалыптастыра отырып, әдістерді ғылымның бір түрінен екіншісіне көшіруді күшейту;

- *ғылымның қоғамдық сананың басқа формаларымен қатынас жүйесінде*, ғылымның аралас саласының техникалық маңызын арттыру;

- *ғылымды ұйымдастыру жүйесінде*, әр түрлі ғылым өкілдерінің ынтымақтастығын, ұжымдық шығармашылығын, кешенді зерттеушілігін дамыту.

Қазіргі білім беру жүйелерінің дамуында интеграция қағидасы жетекші идея болып саналады. Бұл қағиданың мәні жаратылыстану ғылыми және гуманитарлық білімді жеке білім салаларына бөлуді, әлемнің тұтас бейнесі туралы түсінік беретін синтетикалық, интеграциялық білім жүйесін құруды түсіндіреді.

Гносеологиялық тұрғыдан интеграция ақиқат шындыққа жетудің әр түрлі тәсілдері мен формаларын кездестіруге негізделген әлемнің көп өлшемділігі мен көп үндестілігін қалыптастыру процесі мен тәсілі екендігін айқындайды. Бұл көптеген басқа қасиеттер негізінде сапалар бірлігін, тұтастығын қалыптастыру процесін туғызады. Ақиқат шындыққа жетудің алуан формаларының өзара толықтырылуына негізделген білімдік процесті жүзеге асыру қағидасы деп есептеледі.

Герменевтикалық тұрғыдан интеграция – білім берудің интегративті нәтижесін алу, іс-шаралар, оқу курстары, сабақтар, оқу бағдарламаларын дайындау, біріктіру, талдап қорытындылау бағытында білім беру жүйесінің барлық компоненттерінің өзгеруін, жаңаруын көрсететін қағидасы екендігін болып табылады.

Іс-әрекеттік тұрғыдан интеграция – оқушыларға әлемнің тұлғалық-көпөлшемді бейнесін қалыптастыру және сол әлемде өзін түсіну үшін жағдай жасауда, практикалық міндеттерді шешуде адамның жүйелі ойлау қабілеті мен әлемді тұтас тануын қамтамасыз ету құралы ретінде пайдаланылады.

Ақпараттық тұрғыдан интеграция – білім мазмұнын жаңартудың жетекші тенденциясы, яғни ғылыми мәселе болып саналады. Бұл жердегі

негізгі міндет ақиқат шындықты көпөлшемді қабылдаудың табиғи мүмкіндіктерін көкейкестендіру арқылы оқушылардың әлеммен ақпараттық өзара әрекеттестік каналдарының интеграциясын туғызу болып табылады. Оқу танымында білім түрлері, ғылыми ұғымдар жүйесі, теориялар, идеялар, объективті процестердің үлгілері интеграция объектісі ретінде қатысады.

Әлемдік білім беруде интеграциялық бірігудің бірнеше түрін анықтауға болады: әртүрлі ел тобындағы білім беру жүйесіндегі интеграциялық бірігу; басқа елдердегі тарихи-мәдени қарым-қатынас негізінде белгілі бір даму деңгейіндегі білім беру саясатының міндеттері мен мақсаттарына ұқсас интеграциялық бірігу; ұлттық білім беру жүйесінде жаңашыл технологияларды қолдану, шет елмен тәжірибе алмасу арқылы интеграциялық бірігу; т.б. Сонымен интеграциялық бірігудің ең жоғары түрі, оқытудың барлық деңгейіндегі бірыңғай білім беру саясатын қалыптастыру болып табылады.

Бұл тұжырымдар интеграцияның мақсатын шартты түрде екіге бөліп көрсетуге мүмкіндік береді: әлемдік (жаһандық) және ұлттық (жүйеішілік, яғни күрделі қалыптасқан жүйе ретінде мемлекетішілік). Интеграцияның ұлттық (жүйеішілік) мақсаты бір мемлекеттің білімдік әлеуетінің мүмкіндігін екінші мемлекетке біріктіру, оны ары қарай дамытуды сипаттайды.

Сондықтан интеграциялық оқыту және білім беруді ізгілендіру бүгінгі таңда өзекті мәселенің біріне саналады. Қазіргі білімді ізгілендіру жағдайында интеграциялық үдерістер күшейтіліп, интеграция жетекші, доминантты тенденция болып табылады. Бүгінгі қоғамның өзгерістері мектептегі ғылымдар негізінен білім беруді, ғылымдардың алуан салаларының өзара байланысымен интеграцияның жаңа дәрежеге көтерілуі негізінде құруды талап етіп отыр.

А.А.Бейсенбаева «білімнің пәнаралық интеграциясы» ұғымын адамның субъектілік тұрғыдан өзін-өзі дамытуының қозғаушы құралы ретінде айқындап, интеграция дегеніміз пәндердің өзара байланысын жоғарғы деңгейде нақтылы түрде іске асыру деп есептейді [4].

Г.К.Меңдіғалиева пәнаралық интеграцияны даму үрдісінің әр текті бөліктер мен элементтерді тұтасқа біріктірумен байланысты жағы ретінде анықтайды [5].

Интеграция тек қана байланысты күшейту емес, негізгі элементтерді өзгерту. Интеграциялық үрдіс жалпы ғылымдық, ғылым аралық немесе ғылым ішілік әрекеттестіктегі жүйелі сапаға ие өзара байланыс механизміне үйлесімді, сондай-ақ, жаңадан пайда болған жүйелік құрал және сапаны кері байланыспен қамтамасыз ететін, зерттеу объектісінің элементтердегі, функциялардағы өзгерістерімен, жаңадан пайда болған тұтастықты көрсетеді.

Ғылыми интеграцияның ерекшеліктерін талдау жалпы білім беруде айқын көрініс табуға тиіс. Ол қазіргі ғылымның жалпы үдерістерін анықтауды талап етеді. Бұған қазіргі ғылымның қоғам, өндіріс, адам дамуындағы, оның әлеуметтік қызметінің күшеюі, оның гуманистік бағдары; ғылыми жаңалықтарды әдістемелік тұрғыдан өткізу; теорияның танымдағы

эвристикалық қызметін күшейту; құбылыстар мәнін математикалық модельдеу рөлінің дамуы; ғылым жүйесінің иерархиялануы; жаңа және ескі жүйелік компоненттер арасындағы байланыстың күрделенуі кіреді.

Дүниенің қазіргі ғылыми бейнесі туралы көзқарас философиялық және нақты-ғылыми ұғымдарды синтездеу арқылы қалыптасады. Білімнің «көлденең» (нақты ғылымаралық) және «тігінен» (нақты ғылымдар мен философияаралық) интеграциялық тенденцияға енуінен олардың арасында күрделі байланыс пайда болды.

Интеграция тұтастықты қалыптастырып, білімді жүйелеу мен жинақтауда әр түрлі ғылымдарды біріктіріп, пәндердің өзара байланысын жоғары деңгейде нақты түрде іске асырады. Интеграция бұл процесс, өзарабайланыс нәтижесі тұлғаның интеллектуалдық, мотивациялық және мінез-құлықтық сферасын, олардың диалектикалық бірілігінде өсіру және байыту. Тәжірибе көрсеткендей, интеграция бүгінгі ғылым мен қоғамдағы өтіп жатқан интегративті үрдістердің нақты көрінісі болып табылады.

Ашық білім беру кеңістігі жағдайында болашақ мамандарды дайындауда ғылым мен білім интеграциясының мәні: студенттердің ғылымдағы жүйелілік пен байланыстылықтың мәнін түсіну; білімін кешенді түрде ғылыми тұрғыдан жағдайға байланысты дұрыс қолдану; тұлғаның жан-жақты дамуына әсер ету; студенттердің танымдық процестердегі көзқарасы, ойлау, талдау дағдыларын жетілдіру, т.б.

Қорыта келгенде, білім беру саласындағы реформалар еліміздің жоғары оқу орындарының әлемдік университеттердің қатарына ену мақсатына негізделіп отыр. Әлемдік стандарттарға сай бәсекеге қабілетті мамандар дайындау арқылы ел экономикасын өркендетуге, халықаралық білім кеңістігіне еруге мүмкіндік туғызуда. Интеграцияның өзектілігі жалпы дүниенің біртұтастығын, қоршаған орта құбылыстарының бір-бірімен байланыстығын түсіндіріп, болашақ маманның ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға негіз болуымен, субъектілігін дамытумен сипатталады.

Әдебиеттер

1.Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 07.12.2010 ж., ҚР Президентінің № 1118 Жарлығы, Астана.

2.Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заң. - Астана: Ақорда, 2007. – №319-III ҚРЗ.www.edu.gov.kz.

3.Кедров Б.М. Классификация наук (в 3-х томах). – М.: Изд. ВПШ АОН, 1961-1965. – 580с.

4.Бейсенбаева А.А. Теория и практика гуманизации школьного образования. Монография. Алматы: Ғылым, 1998.-225с.

5.Мендигалиева Г.К. Педагогические основы интеграции науки и практики в школах нового типа. Автореф.дисс..к.п.н. А.,2000.-26с.

6.Шолпанқұлова Г.К. Қазақстанның педагогика ғылымында пәнаралық байланыстың қалыптасуы мен дамуы. Монография. – Алматы, 2007. – 355б.

КОГНИТИВНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ ТЯЖЕЛЫХ ЖИЗНЕННЫХ СИТУАЦИЙ

Рыскулова Мадина Мухаметалиевна

кандидат педагогических наук, доцент

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева

Жуламанова Темирболат Кожакевна

№ 64 школа-лицей г.Астаны

Теория совладания личности с тяжелыми жизненными ситуациями (копинга) возникла в психологии во второй половине XX в. Американский психолог Абрахам Маслоу (Maslow, 1987) ввел данный термин. Под термином «Копинг» (от англ. to cope - справиться, совладать) подразумеваются постоянно изменяющиеся умственные и бихевиорестические попытки справиться со неординарными внешними или/и внутренними запросами, которые оцениваются как натужность или превышают возможности человека справиться с ними (Нил, 1998).

Копинг-поведение – это форма поведения, отражающая готовность персоны решать реалистические прпятствия. Это поведение, сосредаточенное на адаптацию к сложившимся ситуациям и предусматривающее использовать определенные средства для преодоления эмоционального напряжения. При выборе инициативных поступков повышается допустимость исключение воздействия факторов на индивид [1].

По мнениям зарубежных исследователей Дж.Е. Сингер и Л.М. Девидсон, люди по-разному трактуют стрессовую ситуацию. Они могут впадать в стрессовое состояние, оценивать ее как угрозу или как требование. Стрессовые последствия, по мнению ученых, возможны только в том случае, если событие воспринимается индивидом как угроза, если же событие воспринимается как требование, то это вызовет другой способ ответа на него. Ученые думают, что оценивание того или другого стрессового состояния зависит от оценки личности своих ресурсов совладания со стрессором, которые могут быть основаны на индивидуальном опыте, знаниях или практики, или же на самооценке, восприятию собственной компетентности и др. На сегодняшний день, как указывают ученые, вопрос остается открытым по поводу того, какие характеристики среды или личности могут оказывать наибольшее влияние на процесс преодоления [2].

По мнению С. Фолкмен и Р. Лазарус, когнитивная оценка стрессовой ситуации, является ключевым механизмов, которое обуславливается в процессе преодоления[3].

Р. Лазарус предлагает две формы оценки – первичную и вторичную. При первичной оценке человек оценивает свои ресурсы, другими словами отвечает на следующий вопрос - «Что я имею чтобы преодолеть данную ситуацию?». Ответ на этот вопрос содействует качеству его эмоциональных реакций и их интенсивности. При вторичной оценке человек оценивает свои возможные действия и прогнозирует ответные действия среды. Другими

словами, задает следующие вопросы - «Что я могу сделать? Какие у меня стратегии преодоления? И как среда ответит на мои действия?». Ответ влияет на тип копинг-стратегий, которые будут выбраны для управления стрессовой ситуацией. [3]

Л.И. Анцыферова указывает на значимую роль способности к оценке ситуации, от которой зависит адекватный выбор стратегий преодоления. Характер оценки во многом зависит от уверенности человека в собственном контроле ситуации и возможности ее изменения. Автор вводит термин «когнитивное оценивание», определяя его как некую активность личности, а именно «...процесс распознавания особенностей ситуации, выявление негативных и позитивных ее сторон, определение смысла и значения происходящего» [4]. От того, как у человека работает механизм когнитивного оценивания, по мнению Л.И. Анцыферовой, зависят стратегии, которые будет использовать человек при разрешении трудной ситуации. Результат когнитивного оценивания – вывод человека о том, сможет ли он разрешить данную ситуацию или нет, сможет ли он контролировать ход развития событий или ситуация неподконтрольна ему. По словам Л. И. Анцыферовой, если субъект расценивает ситуацию как подконтрольную, то он склонен применять для ее разрешения конструктивные копинг стратегии[4].

По мнению С.Фолкмена и Р. Лазаруса, когнитивная оценка это интегральная часть эмоционального состояния. Гнев, например, обычно включает оценку параметров вреда или угрозы, счастье включает оценку условий «человек-среда» с точки зрения их выгоды или полезности[3].

Авторы пишут, что любое преодолевающее поведение начинается с оценки среды, которая оценивается как значимая для жизни и хорошего самочувствия, как вредная, выгодная, угрожающая или изменчивая. Характер такой оценки влияет на копинг, который в свою очередь изменяет отношения «человек-среда», и как следствие, эмоциональный ответ. Таким образом, копинг выступает как «медиатор эмоционального ответа»[3].

Отношения между копингом и эмоциями не носят статичный характер. Определенные эмоции облегчают процесс преодоления, но в то же время и копинг может детерминировать определенные эмоциональные состояния. С. Фолкмен и Р. Лазарус отмечают, что как копинг, так и эмоции необходимо рассматривать с точки зрения процесса. Процессуальный подход специфики взаимосвязи эмоций и копинга заключается в анализе динамики мыслей и поведения человека в процессе взаимодействия «человек-среда». Клинические исследования и эмпирические факты показывают, что эмоции и копинг в норме характеризуются высокой степенью изменчивости среди людей. Более того, копинг это многомерный процесс когнитивных и бихевиоральных стратегий, которые используют люди для управления требованиями в специфических стрессовых ситуациях.

Важно отметить, что копинг не стоит сводить только к эмоциональным аспектам, он зависит от когнитивной оценки своего состояния, или

произошедшего события, которая включается в эмоциональную оценку и предопределяет качество эмоций.

В условиях неопределенности особый интерес представляет собой оценка человеком стрессового состояния.

Неотчетливость ситуации является одним из важнейших ситуационных детерминант, которые влияют на особенность процесса преодоления. «Неопределенность ситуации ведет к ощущению беспомощности и к возрастанию стрессовых реакций» - считает В.А. Бодрова [5].

Копинг-ответ могут предопределять ситуационные переменные. Относятся к таким переменным—значение события в жизни человека, сила стрессового воздействия, длительность действия, трудность преодоления, возможность прогноза и степень субъективного контроля ситуации человеком. В условиях повышенной неопределенности в целом затруднена оценка ситуации.

Дипломатичность ситуации связана с такими мерами оценки ситуации как возможность прогноза [6]. Прогнозируемость события означает то, насколько человек способен предсказать динамику, развитие ситуации. Когда увеличивается неконкретность ситуации уменьшается степень определенности события, становится невозможным применение копинг-стратегий, связанных с планированием своих действий по преодолению стрессового события [7]. «Чем сильнее меняется ситуация, тем менее однородным становится поведение» - пишет Х. Хекхаузен.

Авторы считают, что проблемно-ориентированный копинг связан с попытками человека улучшить отношения «человек-среда» путем изменения когнитивной оценки сложившейся ситуации. К примеру, искать информации о том, что делать и как поступить, или удерживать себя от стрессовых или поспешных действий. Эмоционально-ориентированный копинг (или временно помогающий) включает в себя мысли и действия, которые имеют своей целью снизить физическое или психологическое влияние стресса. Такие мысли или действия дают нам чувство облегчения, но не устраняют угрожающую ситуацию, а просто дают человеку почувствовать себя лучше. Эмоционально ориентированный копинг является избегание проблемной ситуации, отрицание ситуации, мысленное или поведенческое дистанцирование, юмор, использованные чтобы расслабиться и т.д.

Надо отметить, что уклончивость события для человека может являться эффектом как объективно заданных конфигурации ситуации так и его субъективной интерпретации, которая связана с личностными особенностями человека, отсутствием опыта или навыков в решении данного типа жизненных событий. Последнее время исследования копинга только начинают развиваться в психологической науке. Впрочем ученые, занимающиеся проблемами справлявшегося причин и обнаруживанию поведения, могли бы уделять особое внимание поиску механизмов наилучших форм реагирования и самоопределения ситуаций человеком в условиях неконкретных социальных условий жизни.

Какой когнитивный стиль наиболее выражен у человека? От этого зависит быстрота и точность когнитивного оценивания тяжелых жизненных ситуаций .

Когнитивные стили это неординарно-персональные способы переработки информации о значительной ситуации (способы ее восприятия, оценивания, категоризации и т.д.). [3]

Можно найти в зарубежных и отечественных литературах описание около 15 различных когнитивных стилей. Ниже приведены примеры некоторых из них:

Полезависимость - полнезависимость. Представители полезависимого стиля больше доверяют наглядным зрительным впечатлениям в ситуации оценки положения объектов в пространстве, а также с трудом преодолевают видимое поле при необходимости его детализации и структурировании.

Представители полнезависимого стиля, напротив, в аналогичной ситуации полагаются на внутренние проприоцептивные впечатления и, кроме того, они быстро и точно выделяют любую деталь из целостного пространственного контекста.

Импульсивность-рефлексивность. Люди с импульсивным стилем быстро выдвигают гипотезы в ситуации неопределенного множественного выбора, при этом они допускают много ошибочных решений.

Для людей с рефлексивным стилем, напротив, характерен более замедленный темп реагирования в подобной ситуации, соответственно, они допускают мало ошибок в силу тщательного предварительного анализа альтернативных объектов.

Аналитичность-синтетичность (или узкий-широкий диапазон эквивалентности) Представители аналитического стиля склонны ориентироваться на различия объектов. Обращая внимание главным образом на их детали и отличительные признаки.

Представители синтетического стиля, напротив, склонны ориентироваться на сходство объектов, классифицируя их с учетом некоторых обобщенных категориальных оснований: функциональность - способность к функциональному усечению проблемных ситуаций.

Остальные, не столь совершенно формирующие когнитивный стиль виды мыслительных навыков, можно отнести к группам реальных тактик и навыков. Большой интерес для нас представляют те из них, которые связаны с когнитивными процессами деятельности учащихся и педагогов.

Литература

1. Малкина-Пых И.Г. Стратегии поведения при стрессе/ Московский психологический журнал. 1998, №12.
2. Кабанов М. М. Психосоциальная реабилитация и социальная психиатрия. - СПб, 1998.

3. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования// Эмоциональный стресс: физиологические и психологические реакции/ Под ред. Л. Леви, В.Н. Мясищева. - Л., 1970.
4. Анцыферова Л.И. Новые стадии поздней жизни: время теплой осени или суровой зимы// Психологический журнал.- Т.15. -1994.- №3.
5. Бодров В.А. Когнитивные процессы и психологический стресс// Психологический журнал. 1996. Т. 17 №4 С.64-74.
6. Дженкинс К. Дэвис К. Критические жизненные ситуации // Здоровье мира № 8-9, 1985. - с. 10-12.
7. Волкова Н.В. Copingstrategies как условие формирования идентичности // Мир психологии. 2004. №2 С. 119-124.
8. Хекхаузен Х. Личностные и ситуационные подходы к объяснению поведения // Психология социальных ситуаций. Хрестоматия. / Сост. и общая редакция Н.В. Гришиной. – СПб.: Питер. 2001. С. 58-91.

ОСОБЕННОСТИ КЛИПОВОГО МЫШЛЕНИЯ В РАЗВИТИИ ЧЕЛОВЕКА

Курмангалиева Жанаргуль Курманбаевна
магистр психологии, старший преподаватель

Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет,
г. Уральск

Технологический прогресс, развитие и распространение средств массовой коммуникации и информационных технологий, в особенности всего, что касается хранения и передачи информации, привели к изменению природы и статуса знания. Принцип неотъемлемости процесса получения новых знаний от формирования разума и личности устарел. Знание начало экстерииоризовываться и постепенно принимать стоимостную форму, т.е. производиться и потребляться для того, чтобы быть проданным, теряя, таким образом, самооценку и переставая быть самоцелью. С появлением и распространением всемирной сети Интернет мир изменился глобализационные процессы интенсифицировались, а человек оказался связан с глобальным информационным пространством. Неиссякаемый поток информации, неизбежно обрушивающийся на пользователей сети, явился причиной появления новых способов адаптации к изменившимся условиям существования, одним из которых стало распространение явления, названного «фрагментарным» или «клиповым мышлением».

Фрагментарное, дискретное, мозаичное, клиповое вот, наверняка, неполный список прилагательных, используемых для определения мышления нового типа, то и дело появляющихся в прессе и на просторах сети Интернет. При этом в большинстве случаев термин употребляется в негативном ключе. Владелец клипового мышления затрудняется, а подчас не способен

анализировать какую-либо ситуацию, ведь её образ не задерживается в мыслях надолго, он почти сразу исчезает, а его место тут же занимает новый [1].

Что же такое клиповое мышление, кто его обладатель и каковы его основные характеристики?

Сам термин «клиповое мышление» появился в прессе и на телевидении в середине 90-х годов и, по-видимому, происходит от аналогии с той разновидностью музыкальных клипов, где видеоряд представляет собой нарезку несвязанных между собой фрагментов и образов. Человек с подобным типом мышления воспринимает мир как калейдоскоп картинок, постоянно сменяющих друг друга, в процессе чего происходит потеря логических связей между явлениями и фактами действительности, теряется целостность восприятия, ввиду фрагментарности подачи информации и разнесению связанных событий по времени, мозг просто не может осознавать и постигать связи между событиями. И, как результат, клип превращается в информационный шум.

Феномен фрагментированного мышления чаще встречается у детей, подростков и молодежи, выросших под влиянием современных средств массовой информации и коммуникации, однако, не будучи врожденным, присущ и людям старшего поколения.

Изменению когнитивного стиля способствовало во многом массовое распространение такого явления как переключение телевизора с канала на канал. С появлением многоканального телевидения и ручного пульта дистанционного управления стало возможным создание собственного набора интересных блоков – переключение с новостей на сериал, с сериала на музыкальный канал, затем на ток-шоу, прерываемое рекламой, художественный фильм и т. д. Чем быстрее образы сменяют друг друга, тем меньше времени остается на понимание сути происходящего на экране и, таким образом, находящийся перед экраном толком ничего не смотрит и не слушает.

Впервые феномен «клиповой культуры» (от англ. «to clip» – обрезать, обрывать, делать вырезки) как принципиально нового явления, был отмечен американским футурологом Э.Тоффлером [2,57], рассматривающим данное понятие в качестве составляющей общей информационной культуры. Она формирует такие уникальные формы восприятия, как «зеппинг», когда путем безостановочного переключения каналов телевидения создается новый образ, состоящий из обрывков информации и осколков впечатлений. Этот образ не требует подключения воображения, рефлексии, осмысления, здесь все время происходит «перезагрузка», «обновление» информации, когда всё первоначально увиденное без временного разрыва утрачивает свое значение, устареваает. Он также ввел термин «блип - культура», («blip» – выброс сигнала) означающий фрагментарно-мозаичный характер представлений о мире, возникающих у постоянных потребителей аудиовизуальной электронной информации в условиях ее демассификации, причем хаотичность блип культурной информации с трудом укладывается в сознании людей,

привыкших к логической стройности и целостности массовых вещательных программ.

К.Г.Фрумкин [3] определяет клиповое мышление, как вектор в развитии отношений человека с информацией, способность быстро переключаться между разрозненными смысловыми фрагментами, но неспособность к восприятию длительной линейной последовательности однородной и однотипной информации.

Он выделяет пять факторов, породивших феномен «клипового мышления»:

1) ускорение темпов жизни и напрямую связанное с ним возрастание объема информационного потока, что порождает проблематику отбора и сокращения информации, выделения главного и фильтрации лишнего;

2) потребность в большей актуальности информации и скорости ее поступления

3) увеличение разнообразия поступающей информации;

4) увеличение количества дел, которыми один человек занимается одновременно;

5) рост демократии и диалогичности на разных уровнях социальной системы. Основная проблема клипового мышления отсутствие контекста. Контекст (от лат. «contextus» – тесная связь, соединение) обладающая смысловой завершенностью устная или письменная речь, позволяющая выяснить смысл и значение отдельных входящих в ее состав фрагментов [4].

Связь опыта с поведением является существенным тезисом в феноменологической теории К. Роджерса [5, с.367]. Он считал, что на поведение в данный момент всегда влияет нынешнее восприятие и интерпретация, то есть опыт, извлеченный из субъективного мира человека, определяет его поведение и его нельзя понять, не обращаясь к субъективной интерпретации событий. Кроме того, К. Роджерс поддерживал холистическую точку зрения на «личность» — представление о том, что человек ведет себя как целостный организм, и это единство нельзя свести к составляющим частям его личности.

Кроме этого, клиповое мышление обладает не только недостатками это просто развитие одних когнитивных навыков за счет других.

Также, можно отметить, что сознание современного человека в значительно большей степени, нежели раньше, испытывает наплыв хаотической и разнородной информации, забивающей каналы восприятия и совершенно избыточной, не нужной человеку, в данном случае, клиповое мышление выступает в роли защитного механизма от информационно психологических перегрузок [6, с 75]. Таким образом, мы можем сделать вывод, что клиповое мышление, становясь массовым явлением в современном обществе, является своеобразной защитой от информационных перегрузок, человек, испытывая потребность быстрого усвоения информации на разнообразные темы, не имеет другой альтернативы кроме восприятия по образцам. Клиповое мышление — это новый вектор в развитии отношений

человека с информацией, поэтому сетевые коммуникации оказываются не менее важными для современного человека, чем обычные. Итак, общепринятого определения понятия «клиповое мышление» нет, однако, мы попытались на основе основных характеристик сформулировать следующее: «клиповое мышление» - это процесс отражения множества разнообразных свойств объектов, без учета связей между ними, характеризующийся фрагментарностью информационного потока, алогичностью, полной разнородностью поступающей информации, высокой скоростью переключения между фрагментами информации, отсутствием целостной картины восприятия окружающего мира. На наш взгляд, основными характеристиками клипового мышления являются: конкретность мышления; фрагментарность (отсутствие целостного восприятия); ориентация на понятия меньшей степени общности; алогичность; лабильность.

Речь идет о том, что современное поколение плохо воспринимает линейный текст, которому предпочитает образную информацию. Чаще всего сетования о том, что молодые люди мало читают и плохо понимают смысл прочитанного, можно услышать из уст преподавателей литературы и других дисциплин, изучение которых связано с прочтением большого количества первоисточников в виде словесных текстов. То же касается и традиционных лекций, предполагающих, что внимание слушателей в течение долгого времени сконцентрировано на одном предмете. Очевидно, традиционные методы преподавания представляют серьезные затруднения для учащихся с отличным от текстового типом восприятия, число которых с каждым годом стремительно растет. Специалисты из разных областей, уделяющие внимание данной проблеме, разделились на два лагеря, которые можно условно определить как «консервативный» и «прогрессивный». «Консерваторы» хотят во что бы то ни стало удержать восприятие и сознание людей в рамках того когнитивного стиля, который кажется им более совершенным. Для того, чтобы помешать приобретению клипового мышления, предлагаются специальные тренинги, помогающие дольше концентрировать внимание, рекомендуется читать больше классических текстов. Как отмечает тот же К.Г. Фрумкин, задача найти идеальную пропорцию между данными качествами представляется трудноразрешимой.

Социальные сети, продолжающие победоносное шествие по миру, все более интегрируются в образовательный процесс – создаются специальные сообщества, куда выкладываются всевозможные пособия, лекции, видео- и аудиоматериалы, студенты просят преподавателей присылать задания туда же, поскольку такой способ удобнее, чем даже электронная почта. В этой связи, более прогрессивной представляется не борьба с распространением нового типа мышления, а попытка постепенного перестроения образовательного процесса в соответствии с новыми требованиями, интегрирования в него инновационных инструментов и методов, повышения степени вовлеченности в него учащегося, разбиение занятия на блоки для лучшего усвоения материала, переключения с одного вида деятельности на другой. При соблюдении

последних условий, однако, следует обязательно подводить в конце занятия итог, логически связывая упомянутые блоки. Необходимость внедрения указанных методов обусловлена все теми же типами восприятия, распространенными среди молодых людей – визуальным и кинестетическим. Большинство современных казахстанских студентов подходят к получению высшего образования с чисто практической стороны, чему способствует в числе прочего и интеграция казахстанских вузов в Болонский процесс. Студенты уделяют все меньше внимания предметам, не являющимся для них профильными, тем, которые составляют так называемый общеобразовательный блок, куда входит большое количество гуманитарных дисциплин. В этой связи, необходимым представляется внедрение учебных пособий, выполненных с поправкой на тип восприятия современных читателей. Только первоисточник поможет составить свое собственное непредвзятое мнение о каком-либо предмете и рассмотреть его именно с той стороны, которая субъективно кажется кому-то наиболее интересной, в противном случае, читатель рискует быть введенным в заблуждение автором-посредником. Нельзя игнорировать то обстоятельство, что человечество в течение веков поступательно двигалось к приобретению нового стиля мышления, которое, скорее всего, является просто еще одним этапом в развитии человечества, вектор которого одно поколение не в силах изменить. Вопрос об оценке нового когнитивного стиля остается открытым.

Литература

- 1.Семеновских Т.В. «Клиповое мышление» — феномен современности [Электронный ресурс]. / Оптимальные коммуникации: эпистемический ресурс Академии медиаиндустрии и кафедры теории и практики общественной связности РГГУ. – Режим доступа: <http://jarki.ru/wpress/2013/02/18/3208/>
- 2.Тоффлер Э. Шок будущего: пер. с англ. – М.: АСТ, 2002. 57 с. 14. Фельдман А.Б. Клиповое мышление [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ruskolan.xromo.com/tolpa/klip.htm>.
- 3.Фрумкин К.Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста [Электронный ресурс]. // Топос: литературно-философский ж-л. 2010. №9. <http://www.topos.ru/article/7371> (доступ свободный). Загл. с экрана. Яз. рус. 16. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб: Питер, 2003. 592 с.
- 4.Фрумкин К.Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста // Топос: онтологические прогулки: литературно-философский интернет-журн. 23.09.2010 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.topos.ru/article/7371> (дата обращения: 30.03.2012).
- 5.Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб: Питер, 2003. 592 с.
- 6.Головин С.Ю. Словарь практического психолога. – Мн.: Харвест, 1998. С. 201.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА АУЫЗ ӘДЕБИЕТІ ҮЛГІЛЕРІ АРҚЫЛЫ ӘЛЕУМЕТТІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ

Әбілдина С.Қ., п. ғ. д., профессор

Белгібаева Г.Қ., п. ғ. к., доцент

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті,
Қарағанды қ.

Қазіргі кезде елімізде болып жатқан өзгерістер мектепке дейінгі мекемелерде біршама жаңалықтар енгізіп отыр. Балабақшада тәрбиелік жұмыстар көптеп жүргізілуде. «Халық айтса қалт айтпайды» демекші тәрбие басын тал бесіктен бастағанның өзі де еліміздің ертеңін ойлаған яғни, атадан балаға жалғасып келе жатқан әдет-ғұрыптарымызды, салт-дәстүрімізді, тілімізді, дінімізді қадірлеу, балаға сәби кезінен қалыптастырған жөн.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Қазақ елінің Ұлттық идеясы – Мәңгілік ел» атты Жолдауында: «Біз Жалпыұлттық идеямыз – Мәңгілік Елді басты бағдар етіп, тәуелсіздігіміздің даму даңғылын Нұрлы Жолға айналдырдық. Қажырлы еңбекті қажет ететін, келешегі кемел Нұрлы Жолда бірлігімізді бекемдеп, аянбай тер төгуіміз керек. Мәңгілік Ел – елдің біріктіруші күші, ешқашан таусылмас қуат көзі. Ол «Қазақстан-2050» Стратегиясының ғана емес, ХХІ ғасырдағы Қазақстан мемлекетінің мызғымас идеялық тұғыры! Жаңа Қазақстандық патриотизм дегеніміздің өзі – Мәңгілік Ел! Ол – барша Қазақстан қоғамының осындай ұлы құндылығы. Өткен тарихымызға тағзым да, бүгінгі бақытымызға мақтаныш та, гүлденген келешекке сенім де «Мәңгілік Ел» деген құдіретті ұғымға сыйып тұр. Отанды сүю – бабалардан мирас болған ұлы мұраны қадірлеу, оны көздің қарашығындай сақтау, өз үлесінді қосып, дамыту және кейінгі ұрпаққа аманат етіп, табыстау деген сөз. Барша қазақстандықтардың жұмысының түпкі мәні осы!», – деп тұжырым жасай келіп, осы тәуелсіздікке қол жеткізу үшін өлшеусіз еңбек сіңіру керек деп атап өтті [1]. Бүгінгі жас жеткіншектердің бойында халқымыздың ғасырлар бойы қастер тұтып келген ар-намыс, ождан, ата-мекені мен ана тіліне сүйіспеншілік, әдет-иба, қайырымдылық, үлкенді, ата-ананы құрметтеу қасиеттерін дамыту. Сондықтан ұрпақ тәрбиесі жайындағы озық ұлттық мұраны бүгінгі таңда тәлім-тәрбие жұмысына енгізуді аса маңызды міндет деп қарастыру қажет.

Мектепке дейінгі кезеңдегі тәрбие – адам қалыптасуының алғашқы баспалдағы. Балабақшадағы тәрбие бала табиғатына ерекше әсер етіп, тәрбиенің алғашқы кірпішін қалап, оған өмір бойы өшпестей із қалдырады. Заман талабына лайық тәрбие мен білім беру жұмысын кешенді ұйымдастыру жаңа технологияларды, идеялар мен шығармашылық, инновациялық жаңашылдықты қажет етеді. Жас ұрпаққа білім беруді жетілдіру мәселесі толассыз күн сайын өзгеріп тұрған әлеммен бірге жүрері анық.

Балабақшада берілетін әлеуметтік тәрбие – барлық тәрбиенің бастамасы, әрі жан – жақты тәрбие мен дамыту ісінің түпкі негізін қалайтын

орын. Бала бойындағы жақсы қасиеттер мен мүмкіндіктерді ашып олардың өнегелі, тәрбиелі болып өсуіне балабақша ошағының тигізер әсерінің маңызы зор. Осыларды жүзеге асыру мектепке дейінгі мекемелердің мойнына жүктелген міндет.

Мектеп жасына дейінгі балаларға әлеуметтік тәрбие беру халық ауыз әдебиетінің мол мұрасымен астасып жатыр.

Халық ауыз әдебиеті халқымыздың ауызекі сөзінен тарап отыратын мол мұрасы. Халық ауыз әдебиеті талай-талай ғасырлар жемісі. Халық даналығымен туған мақал-мәтелдер, ертегілер, өлеңдер, жұмбақ жаңылпаштар, тұрмыс-салт жырлары адамның қандай болу керектігі, жалпы кейбір ертегілері кісіге қамқор болу, көмектесуге даяр тұру, шыншылдық, әділдік, еңбекті сүю, табандылық, кішіпейіл болу, үлкенді сыйлау, ерлік отаншылдық сияқты қасиеттерге үйретеді.

Жалпы мектепке дейінгі білім беретін ұйымдарда балалардың ой-өрісіне, санасына туған тіліне, халқына деген сүйіспеншілігі мен мақтанш сезімін ұялатып қиялдарын қанаттандыру, ұлттық рухты бойларына сіңіру, ана тілі мен отанына, тарихы мен мәдениетіне деген сезімдерін қалыптастыруда қазақ халқының ауыз әдебиетінің орны ерекше. Ол ескі замандардан бастап беріге шейін көбейіп келген мол дүние.

Қазақтың ауыз әдебиеті нұсқалары жас бөбектердің ой-өрісін, дүние танымын кеңейтеді. Оларды адамгершілікке, еңбекке, тапқырлыққа, ыждағаттылыққа, туған өлкеге сүйіспеншілік сезімге баулу ісінде шешуші орын алады. Жауыздық, зұлымдық жасаушылар, ел арасын арандататын алаяқ кулар тағы да басқа адам баласының бойында кездесетін жаман қылықтар халық ертегісінде жиіркенішті түрде орын алған. Оларға халық өз арасынан шыққан қарапайым адамның ақылы мен қайратын, көпшілік үшін жасаған адал еңбегін қарама-қарсы қояды да, үлгі етеді.

Ауыз әдебиеті — халық шығармашылығының айрықша саласы, ауызша шығарылып, ауызша тараған көркем-әдеби туындылардың жиынтық атауы. Қазақ халқының мұндай сөз өнерін ғалымдар ауыз әдебиеті деп атаған. Ауыз әдебиетінің шығарушысы да, таратушысы да, тыңдаушысы да — халық. Сондықтан ол, шын мәнінде, халықтың өз еншісі болып табылады.

Ауыз әдебиетінің осы өзгешілігі оның әлеуметтік бітімін де айқын сипаттайды. 20 ғасырдың басына дейін көшпелі қоғамда туып, көшпелі қоғамның талап-талғамы мен әлеуметтік қажеттілігіне толық жауап берген ауызша сөз өнері өзінің барлық даму жолдарында айрықша жүк арқалады, көркемдігі мен әлеуметтік-қоғамдық қызметі бойынша ең биік тұғырға көтерілді. Көшпелі қоғам мәдениетінде табан астында туып, тыңдаушысын тәнті етпеген өлеңді, мәнерін таппаған жырды өнер деп танымаған. Осындай тіршілік аясында қалыптасқан ауыз әдебиеті барлық белгілері бойынша классикалық деңгейге көтерілген. Сондықтан да қазақ халқының ауызша сөз өнері отырықшы елдердегі көп өнердің бір тармағы ретінде дамыған фольклорлық - шығармашылықтан оқшауланып тұрады [2, б. 56;].

Қазақ фольклоры біздің заманымызда өткен қоғамдардағыдай дамудың

қайнар көзінде, өсіп-өркендеудің ең биік сатысында тұрмағанымен қазір де ұлан-ғайыр әлеуметтік жүк арқалауда. Ұлттың рухани болмысын, мінез-сипатын, тұрмыс-тіршілік тынысын әлі сол фольклор арқылы айна қатесіз танимыз. Еліміздің тәрбиелік, эстетикалық, адамгершілік мұраттарының айқын айғағы, рухани өлшемі де сол фольклордан бастау алады.

Көшпелі қоғамда фольклор белгілі бір әлеуметтік топтың ғана шығармашылығы емес, жалпы халықтың ханы мен қарасына, батыры мен биіне, байы мен кедейіне ортақ өнер, әмбеге тиесілі мұра. Бұған себеп күнделікті тіршілікті өнер дәрежесіне, кез келген құбылысты бейнелі де бедерлі жеткізуге дала перзентінің бейім тұруы еді.

Үлкен де, кіші де ауызша өнер дәстүріне дағдыланды, жасынан санасына сіңіріп, соны ғана мойындады. Бүкіл қоғам ауызша өнер мектебі болды. Осыған лайық ауыз әдебиетінің көтерген жүгі де орасан зор еді. Халықтың тарихи зердесі, философиялық ой-түйіндері, педагогикалық тәжірибесі, адамгершілік нормалары, кәсіптік әдебиетке тән көркемдік сұраныстары, театрлық өнерге тиесілі есесі ауыз әдебиетіне жүктеледі.

Ауыз әдебиеті жанрлық құрамы жағынан да сан-салалы болып қалыптасты. Тұрмыс-салт өлеңдері (еңбек-кәсіп, аңшылық, үйлену, жерлеу салты, наным-сенім тағы да басқа), ертегілер, аңыздар, эпсаналар, мифтер, эпостық жырлар, тарихи өлең, қара өлең, лирикалық өлең, өтірік өлең, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, айтыс, шешендік сөздер, жаңылтпаштар, драмалық үлгідегі шығармалар... - міне, ауыз әдебиетінің негізін құрайтын осы бір жанрлардың өзі әрі қарай түр-түрге бөлініп кете береді. Бұлардың қай-қайсысы болса да сөзбен айтылатын шығармалар және олардың негізгі құралы сөз [3, б. 3-8;].

Ауыз әдебиеті табан астынан тыңдаушыға арналып айтылатындықтан (немесе орындалатындықтан) және суырып салып шығарылатындықтан мезгіл жағынан шектеулі болады, яғни әр жолды, әрбір шумақты, бейнелі тіркестерді айтушының ұзақ уақыт ойланып-толғанып отыруына мүмкіндік жоқ. Сондықтан көркем шығарманы алғаш шығарып отырған мезгіл де, оны ауызша орындау уақыты да бұл арада бірдей. Себебі ауызша шығарма тыңдаушы алдында қолма-қол шығарылатындықтан оны жазба әдебиетіндегідей үздік-сөздік, бірде жылдамдатып, бірде үзіліс жасап, ұзақ ойланып шығаруға мүмкіндік жоқ. Сөйте тұра табан астында шығарылған өлең-жырдың эстетикалық қуаты, нысанаға дөп тиіп жатқан әсерлілігі, өнер ретіндегі өзгешелігі тыңдаушысын қашанда тәнті еткен. Ауыз әдебиеті ауызша шығарылып, ауызша тарайтындықтан шығарманың үнемі өзгеріс үстінде болатындығы заңды құбылыс.

Қазақ ауыз әдебиеті – талай ғасырлардан келе жатқан мұра, сарқылмас бай асыл қазына. Онан халқымыздың өткенін білеміз, сол арқылы бүгінгі заманымыздың өткенін білеміз сол арқылы бүгінгі заманымыздың ұлылығын танимыз, оны одан әрі ұлықтаймыз. Халық ауыз әдебиетінен халқымыздың батырлық, ерлік тарихын көреміз [4, б. 5;].

Ұлттық тәрбиені оқыту үшін мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбиешілер

баланың жас дара ерекшеліктеріне сай ұғымына байланысты ертегі, мақал-мәтел және алуан түрлі салт-дәстүрлерді педагогикалық тұрғыдан іріктеп алу керек. Балаға ұлттық тәрбиені дер кезінде меңгерту ұстаздың басты міндеті. Мектеп жасына дейінгі балаларға ізеттілікті, кішіпейілділікті, қайырымдылықты үйретіп, тәрбиелеу. Оның бастамасы қазақ халқына тән үлкен бір ерекшелік “сәлемдесу” дәстүрі. Балаларды жастайынан дұрыс сәлемдесуге дағдыландыру әр тәрбиеші мен ата – ананың міндеті. Сондықтанда қазақ халқында “Сәлем - сөздің атасы”- деген мақал бар.

Халқымыздың ауыз әдебиеті шығармашылығы ұрпақ тәрбиелеуге өлшеусіз үлес қосты және әлі де үлес қосып келеді. Қазақ фольклоры тілінің бейнелілігімен, көптеген мақал-мәтелдерінің мәнділігімен, мазмұндық өткірлігімен аса құнды қазына. «Өнер алды - қызыл тіл» деп, «Тоқсан ауыз сөздің, тобықтай түйінін» шешкен ата-бабаларымыз, халықтың өмірі мен тұрмыс-тіршілігінің алуан түрлі жақтарын қамтитын өзінше бір жылнама болатын, ұрпақтарға тәлім болатын асыл мұра қалдырған. Сол бай құндылықтардың ішінде, патриотизмді дәріптейтін мұра - батырлық дастандар. «Алпамыс», «Қобыланды», «Қамбар батыр», «Едіге», «Сырым батыр» сияқты тағы да басқа, «Ақтабан шұбырынды, алқакөл сұлама» кезіндегі елін, жерін сырт даулардан қорғаған Қабанбай, Бөгенбай, Наурызбай сияқты мыңдаған қазақ батырларына арналған көптеген дастандар, өз халқының мүддесі, арман-тілегі, туған жері үшін жан аямаған батырларға деген халықтың сүйіспеншілігі, азаматтарының рухани жан дүниесінің беріктігі, ерлігі мен патриоттық қасиетін баяндайды.

Қазақтың мақал-мәтелдері болсын, жұмбақ-жаңылтпаштары мен ертегілері болсын – бәрі де балаларды Отанын сүюге, ерлікке, елін қорғауға үндейтіні белгілі [5, б. 8;].

Қиял дүниесінен туған ғажайып оқиғалы ертегілер, батырлық жырлар, өмір тәжірибесінің қысқаша қорытындысы – мақал-мәтелдер, ойға түрткі салатын сыр сандықты жұмбақтар, қиыннан қиыстырылған тақпақ жаңылтпаштар – бәрі де мектепке дейінгі мекемелерде кең пайдаланатын дүниелер. Бұлар балаларды елін сүюге, батылдыққа, адамгершілікке үндейді.

Сәбилердің ой-өрісін дамытуға, қиялын шарықтатып, тіл байлығын молайтуға ауыз әдебиеті үлгілері – ертегілер, жұмбақтар, жаңылтпаштардың, халық ойындарының тигізетін пайдасы ұшан-теңіз. Әрине, ауыз әдебиеті үлгілерімен балаларды таныстыру үшін, алдымен оқылатын материалдың көлемін, мазмұнын анықтап алу керек. Материал мәтінінің мазмұны балаларды қызықтыратындай, жалықтырып жібермейтіндей шағын болуы керек.

Мектеп жасына дейінгі балалар ертегілерді өте жақсы көретіндігі сөзсіз «Баланың ең алғашқы естіген ертегілері жақсы мен жаман туралы, әділеттілік пен әділетсіздік туралы, дөрекілік пен нәзіктік туралы, ар-ождан, ұят туралы түсінік береді, баланы қатты толқытады. Бұл толқу оның – мінез-құлқына, психикасына әсер етіп еңбекке, адамдарға деген ізгі ниетін қалыптастыруға жол ашады» деген [6, б. 55;].

Халық ауыз әдебиетінің басқа түрлері секілді ертегілер де адам баласының еңбекке, тұрмыс-тіршілік жағдайларына байланысты туған. Жаратылыс құбылыстарын, табиғат сырын жетік білмеген, олардың неліктен болатынын толық түсінбеген ертедегі адамдар әр нәрсені қиял еткен, өздерінің ауыр еңбектерін жеңілдету жайын қарастырған. Бұл жөніндегі ұғым-түсініктерін, сезім күйлерін әңгімелеп айтатан болған. Осы негізде ертегі – әңгімелердің алғашқы үлгілері пайда болған.

Ертегілер арқылы мектеп жасына дейінгі балаға ненің жақсы ненің жаман, қайсы дұрыс және қайсы бұрыс екенін әңгімелей отырып, балаларға үлкен тәрбиелік мәні бар мағлұматтар беріледі.

Мектеп жасына дейінгі баланы айналасындағы қоршаған әлеммен таныстырудың тағы бір құралы ол – жұмбақ. Жұмбақ деген атына қарағанда жұмудан шыққан сияқты. Шындығында жұмбақ қолдың жұдырығында жасырынып тұратын зат емес. Ол баланың күнделікті өмірде көріп жүрген жанды-жансыз заттарына ұқсас нәрселерді сипаттай отырып. Сол нәрсенің негізгі қасиетін бүгіп айтпай, баланың зейнін ұштау, ойлату, әрбір нәрсенің негізгі белгілері қандай, оны немен салыстыруға болады деген ой-елегін көз алдына елестете отыра, қоршаған дүниені бақылап, бағалауға баулитын тәрбиелік қасиеті ерекше.

Жұмбақ – халық ауыз әдебиетінің ең ескі түрінің бірі. Халық ауыз әдебиетін зерттеудің негізін салушылардың бірі – ғалым-жазушы М.Әуезов жұмбақтың өмір танытқыштық, тәлім-тәрбие берерлік маңызын көрсете келіп, былай дейді: «Сырт қарағанда соңғы уақыттарда жазба әдебиеттің күшеюімен қатар, жұмбақ азайған шығар, жаңадан жасалмайтын шығар деген ойлар болушы еді. Анығында, бұл теріс боп шықты. Жұмбақтар қазақ халқының арасында әлі тыңнан туып, молайып, дамып келеді. Олай болса, халықтың жұмбақ деген фольклор қорын жинап басып, тексеріп тану – ғылымдық зор міндет болады».

«Жұмбақтың көлеміне кіретіндер: табиғат жайы, адамның денесі, хайуанат пен өсімдік, бақташы, егінші елдің еңбек процесі, еңбек құралы, азын-аулақ техника жайы сияқтылар болады». Әдетте бір затқа жұмбақталған заттың мынадай белгіле, қасиеттері салыстырылып, ұқсатылады: бірінші – заттың сыртқы тұлғасы мен түр-түсі; екінші – заттың тұрақты саны мен көлемі (мөлшері); үшінші – заттың қызметі мен қимылы; төртінші – заттың неден жасалатындығы, қайдан шығатындығы; бесінші – заттың даусы, дыбысы.

Жұмбақтар балаларға олардың дүние тану қабілетін дамыту, тапқырлыққа баулу мақсатымен үйретіледі.

Жұмбақ оқу жеке сабақ түрінде емес, баланың білімін тиянақтау үшін сабақ процесінде оқылады. Әсіресе, зат таныту сабақтарында қолдану тиімді.

Ол баланы жастайынан қиялдай білуге, қоршаған ортаны бақылап, тапқырлыққа баулуды көздейді. Мысалы: Арбаны жұмбақтағанда, оны адамға тәріздеп ұқсатып былай сипаттайды.

Ізі бар, қадамы жоқ аяғының
Тимейді үші жерге таяғының

Қолдарын хайуанға арта тастап,
Салады әуезіне баяғының.

Ал, аспан әлемін жұмбақтағанда ол бір көз жетпейтін дария, көк шатыр, кең сарай бейнесінде суреттейді. Сол аспан әлемін мекендеушілер кімдер екенін былай баяндағанда:

Көріп едім бір үлкен дарияны,
Барша қыз мекен етіп жатыр оны
Ішінде ерлі-байлы екі аққу бар,

Жарықтық жеті сарбаз балалары, - деп аспанды – дарияға жұлдыздарды – қызға, ай мен күнді – аққуға, жеті қарақшыны – балаға теңеуі кімді де болса қызықтырады, ойландырады, не нәрсеге ұқсастығын салыстырады, қиялын ұштай түседі.

Балалар айналадағы өмірді бақылау арқылы таниды. Олай болса, бақылау кезеңі мазмұнды, нәтижелі өтуіне баса назар аудару керек. Мектепке дейінгі мекемелер тәжірибесінде көп байқалып жүрген жай: тәрбиешілер көбіне серуеннің бақылау кезеңін үстірт өтетіндігі. Мысалы, «Балалар, қараңдаршы, бүгін қар жауыпты, ол аппақ». Балалар, «Иә», -деп жауап береді. Әңгіме одан әрі ой жалғаспайды. Осы ретте қардың түсіне ғана көңіл аударып қоймай, қардың суық болатындығы, күннің көзіне шағылысып тұрса, оны ақша қар деп атайтынын айтып, қарды ұстатуға болады. Оны қолға ұстағанда еритініне де көңіл аудару керек. «Балалар, қар қолға ұстағанда ери бастайды екен, себебін кім айта алады? Иә, қол жылы, жылылықтан қар ериді. Бөлмеге апарып қойсақ та ериді, мына ыдысқа қарды толтырып салайық, бұл әзір далада тұрсын, серуен біткен соң, бөлмеге апарып қоямыз. Артынан не болғанын көреміз». Бұдан кейін тәрбиеші қар туралы тақпақ айтып беруіне болады.

Келесі серуенге шыққанда, тәрбиеші қар туралы балалар білетін жұмбақты айтқызып, шешімін сұрайды. Сонда 3-4 естіген жұмбақ туралы алғашқы түсінік беріледі, осылай түрлі іс-әрекет кезінде жатталады. Жұмбақ оқу, шештіру жеке сабақ ретінде емес, тіл дамыту сабақтарында, экскурсия, бақылау, ойын тағы да басқа жұмыстарға қоса жоспарланады. Мысалы, тәрбиеші найзағай туралы жұмбақты балаларға айтуы керек болды дейік:

Жөңкиді бұлттар дүркіреп,
Жауады жауын күркіреп.
Аспанның жүзі жарқ етті
Ақ найза жерге сарт етті (найзағай)

Мұндай жағдайда мынадай дайындық жұмыстары жүргізіледі: бақылау кезінде аспанда бұлт болатыны, ол бұлттың әр түрлі болатыны: қою бұлт, сұрғылт бұлт, ақ бұлт олардың қозғалып отыратындығы мұқият бақыланады. Ақша бұлт күні жаңбыр жаумайды, бұлт қоюланғанда, арты нөсер жаңбырға айналатыны сөз болады. Мұның бәрі бөлмедегі табиғат күнтізбесінде шартты белгілермен көрсетіледі. Бұдан кейін бұлт туралы, жаңбыр туралы тақпақтарды айтуға болады. Енді мен сендерге бір жұмбақ жасырайын, сендер жақсылап тыңдап жауабын айтыңдар:

Әдемі түнде
Мен жүрсем, бірге жүреді,
Ол не?

Қане балалар , ойланыңдар.

Балалардың көбі «Ай туралы», - деп жауап береді. Балаларды осылай жұмбақпен таныстыруға болады. Бұдан кейін мектепке даярлық тобы балаларының өздеріне жұмбақ кештерін ұйымдастырып тұруға болады.

Жұмбақты: 1) табиғат көріністерін; 2) заттардың, ойыншықтардың қасиетін, сынын байқату; 3) сабақты ұйымдастыру кезінде айтқызуға болады.

Мысалы, сурет салмастан бұрын салынатын зат бақыланады.

Жұмбақ сабақ алдында балалардың көңілін сабаққа аудару мақсатымен де айтылады. Мысалы, тәрбиеші математика сабағында балаларға сағат туралы ұғым беру үшін жұмбақты қосуын болады. Лүп-лүп соғып жүрегі, Сол қолында жүреді. Осылайша жұмбақтарды тізіп айта беруге болады. Ең негізгісі жұмбақ баланың дүниетану әлемін, ой-өрісін, білімін тереңдететін, әр бір заттардың неден істеліп, неден пайда болуын, дүниедегі әр бір заттың өзіндік атқаратын қызметін, ерекшелігін неден істелгенін, не жұмысқа арналғанын, жанды-жансыз нәрсенің адамның ойына келе бермейтін қасиетін баланың жас кезінен бастап тәрбиелеу керек екенін халық педагогикасы білген, сол жолда қазақ халқы баласын ұқыптылыққа әр нәрсенің өзіндік ерекшелігін ескеруге, бақылауға, байқауға көңіл бөлгендігін ғылыми педагогика жоққа шығармайды.

Баланың тілін дамытуда ауыз әдебиетінің жұмбақ түріне негізделіп жүргізілген жұмыс тәжірибе. Жұмбақтар тіл мәдениетін тәрбиелеуде үлкен рөл атқарады. Жұмбақтар баланы байқағыштыққа, тапқырлыққа, баулып, ойқиялын ұштастыруға көп әсер етеді. Жұмбақ баланың ойлау қабілетін дамытады.

Халық ауыз әдебиетінің бір саласы жаңылтпаштар. Жаңылтпаштар балалар бақшаларында ана тілі сабағында және сабақтан тыс уақыттарда тіл ұстарту, сөздің дыбысталуын нақышына келтіре дұрыс, тез, шебер айта білуге жаттықтыру, сөздің мағынасын түсіне білу мақсатымен пайдаланылады.

Қазақ халқы бауырында өсірген балапанының бойынан мінез құлқында, ақыл-парасатынан, жүріс-тұрысынан ең арғысы тілінен бір мүкіс болмас үшін ойын түрін ойлап тапқан халық ондай ойынның бірін жаңылтпаш деп атайды.

Жаңылтпаш - қазақ халқының ауыз әдебиетінің түріне жатады. Оның атқарар қызметі аз емес. Олар көбіне баланың ұғымын, түсінігін, дүниетанымын кеңейте түседі. Жаңылтпаштар баланың тілін ұштай түсіп, оның кекештенбей, тұтықпай, еркін, жатық, асықпай, қысылмай сөйлеуіне көмектеседі. Әр сөзді бұзбай дұрыс айтылуы мақсат етіледі. Сөздерді шапшаңдата тез-тез айтуы тиіс, баланы сөйлете білу үшін маңызы өте зор.

Ең бастысы жаңылтпаш бала тілін ширатудың қолайлы құралы. Баланың жас кезінде әсіресе 3-жасар кезінде «р» дыбысын айтуға қиналуы дәлел болады.

Жаңылтпаштарды жылдам айтқан кезде «р»-дың орнына «и» дыбысын айтып жіберетіндіктен «Тойта», «ойта», «Тайқайбай» болып шыға келеді.

Жаңылтпаштың негізгі мақсаты баланы әр дыбысты дұрыс айтуға баулиды.

1.Есет атам ет асатар, 2.Қай тай лақтай,

Ет асатса бес асатар.Қай лақ тайлақтай.

Жаңылтпаштың сөздері қара сөз түрінен, өлең түрінде ұйқасымды да құрылады. Мысалы: Ар жақтағы Күдияр құдам еді, ол мені кудаламады,

Мен оны кудаладым, - деп соңғы екі жолын қайталап айтады. Мұндағы мақсат сөздің мәнін, мағынасын бұзбай, әдемі көркем тілде сөйлей білуге баулу.

Қазақ ауыз әдебиетіндегі, әсіресе, балалар фольклорын дамытушы негізгі бір сала – балалар ойыны. Ойын балалар өмірінің нәрі, яғни оның рухани жетілуі мен табиғи өсуінің қажетті алғы шарты және халықтың салтын үйренуде, табиғат құбылысын тануда олардың көру, есту, сезу қабілеттерін, зейінділік пен тапқырлықтарын дамытады.

Қазақ халқының жылдар бойы атадан балаға жалғасып, қалыптасқан ұлттық дәстүрі, әдет-ғұрпы, тәрбие мектебі бар. Баршамызға белгілі, ойын арқылы баланың дене құрылысы жетіліп, өзі жасаған қимылына сенімі артады. Баланың бойында ойлау, тапқырлық, ұйымдастырушылық, шыдамдылық, белсенділік қасиеттер қалыптасады. Ойын дегеніміз – жаттығу, ол арқылы бала өмірге әзірленеді.

Сұлтанмахмұт Торайғыров «Балалықтың қанына ойын азық» деп бекер айтпаған. Өйткені, ойын үстінде баланың бір затқа бейімділігі, мүмкіндігі және қызығуы анық байқалады [7, б. 48;].

Ойын мектеп жасына дейінгі баланың жеке басының дамуына игі ықпал ететін жетекші, басты құбылыстың бірі деуге болады. Бала ойын арқылы өзінің күш-жігерін жаттықтырады, қоршаған орта мен құбылыстарды ақиқат сырын ұғынып, еңбек дағдысына үйрене бастайды. Былайша айтқанда болашақ қайраткердің тәрбие жолы, тәлімдік өнегесі ойыннан бастап өрбиді.

Қазақтың ұлт ойындары халықтың сәби шағымен бүгінгі өскелең дәуірінің куәсі ретінде, адам баласының фантазиялық ой-жүйесінің заңды жалғасы ретінде оны үйретудің тәжірибеде пайдаланудың үлкен білімділік, тәрбиелік маңызы бар.

Ұлттық мұраның бай қазынасының бірі халықтың ұлттық ойындары көп салалы, көп қырлы құбылыс, ол тек ойындық сала емес, мәні жағынан да балабақша тәрбиеленушілерінің рухани өресі кең өсіп жетілуіне, эстетикалық мәдениетін қалыптастыруға тәрбиелейтін негізгі құралдардың бірі [8, б. 19;].

Ұлттық ойын баланың дамып жетілуіне, адамгершілік қасиеттерінің артуына, психикасына да тигізетін әсері мол. Ұлттық ойындар арқылы өз халқының тарихын, жерін, даму сатысын, әдеп-ғұрпын, салт-дәстүрін, қонақжайлығын айқындап көруге болады. Ұлттық ойындары балаларға үйретуде тек олардың өмірі туралы мағлұмат беруге болады. Балаларға ұлт ойындарын үйрету арқылы әділеттілікке, достыққа, сыйластыққа, кішіпейілдікке, яғни адамгершілік қасиеттері дамиды. Басқа да ойындар сияқты қазақтың ұлттық ойындарындағы бұлжытпай орындауға тиісті тәртібін баланың ойын барысында сақтауы, баланы осы кезден бастап тәртіпке,

әділдікке, жинақылыққа баулиды, адал, қайырымды, батыл, өжет болуға тәрбиелейді.

Ойынның балаларды тәрбиелеуде алатын орны ерекше. Ойын арқылы тапқырлық, шапшаңдық, мергендік, еңбек сүйгіштік сияқты қасиеттермен қатар, ақыл-ой тәрбиесі де жүзеге асырылады.

«Ойын ойнап, ән салмай өсер бала бола ма» деп, балалар табиғатын, ойынның балалар тәрбиесіндегі алатын орнын жақсы білген халқымыз балаларға икемдеп «Санамақ», «Тәй-тәй», «Ақ серек, көк серек», «Қуыр-қуыр қуырмаш», «Соқыр теке» ойындарын ойлап тапқан. Аталған ойындарда ауыз әдебиетінің үлгілері пайдаланылған.

Халық ұрпақтан-ұрпаққа өзінің қоғамдық, әлеуметтік тәжірибелері мен рухани байлығын қалдыра отырып, сол арқылы қоғамның материалдық және рухани мәдениетінің тарихын да жасайды.

Мұндай сабақтастық жас ұрпақтың өзіне дейінгі адамзат жасаған игіліктерден өзіне қажеттісін іріктеп алып, ұлттық тәрбиеміздің қайнар бұлағының тереңіне бойлап, сол бұлақтан бойға қуат алу жаңа уақыт талабына сай тарихи құндылықтарды жан-жақты байыта түсуіне мүмкіндік береді. Бұл сияқты тарихи үрдісте халық тек жасампаз күш ретінде ғана емес, әрі сол құндылықтардың дара және тауысылмас бұлағы, жыршысы мен философы ретінде де көрінеді. Адамзат жаралғаннан бастап ол өзіне ғасырлар бойы жалғасып келе жатқан дәстүрлердің негізінде бала тәрбиесіне қойылатын жаңа талаптармен толығып отыр [7, б. 8;].

Мектеп жасына дейінгі балаларды өз халқының ұлттық мәдениеті, оның ауыз әдебиеті үлгілері негізінде тәрбиелеуде шешімін табуға тиіс мәселелер баршылық. Бұл мәселе ұлттық сананың оянуымен, демократиялық қоғамның жаңа адамға деген қажеттілігімен, ұлттық мәдениетінің жандануымен, балаға өз халқының рухани байлығын сусындатумен байланысты туындап отыр.

Халықтық салт-дәстүр – қоғамның рухани, мәдени және адамгершілік қарым-қатынасындағы ең қымбат қазына. Халық үшін тәрбие – тұтас дүние. Оның мақсаты – адам тәрбиелеу. Балаларға ұлтымыздың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін оның сәбилік шағынан бойына сіңіріп, ойына ұялату, сол арқылы ізгілікке, адамгершілікке тәрбиелеу қай күннің болмасын басты мәселесі. Бұл туралы ойшыл Абай: «Балаға мінез үш алуан адамнан жұғады; бірінші – ата-анасынан, екіншісі – ұстазынан, үшіншісі - құрбысынан» деген екен [7, б. 16].

Әрбір елдің, халықтың бала тәрбиелеудегі халықтық педагогиканың ғасырлар дәуірінен қалған асыл қазынасы бар. Жас ұрпақ сол ата-мұра өнегесінен күш алып қуаттанады, ізгілік негізі орнығады.

Сол себептен де, халық даналығына оның ұрпақ тәрбиесінде атқарар қызметіне зер салып, ықылас аудармаған ақын-жазушы, ұстаз-ғалымдар кемде-кем, әсіресе, Абай, Шәкәрім, Жүсіпбек, Мағжан сияқты ғұламалардың еңбектерінде негізгі арқауы – өз елі, халқы, болашақ ұрпақ тағдыры, оның тәрбиелі, парасатты, азамат болып өсуі жайында кең толғаным, өнегелі өсиет

жатады.

Халқымыздың аса көрнекті ақыны М. Жұмабаев та педагогиканың ұлттық тәрбиеден бастау алатыны жайлы айтқан. «Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып, көп буын қолданып келе жатқан тақтақ жол болғандықтан, әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет ететін болғандықтан, әрбір тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» деген «Педагогика» атты еңбегінде. Ақынның көздеп отырғаны бала тәрбиесін, халықтық педагогика тұрғысында ұйымдастыру екені айтпай-ақ түсінікті [10, б. 10;].

Қазақтың мақал-мәтелдері болсын, жұмбақ-жаңылтпаштары мен ертегілері болсын – бәрі де балаларды Отанын сүюге, ерлікке, елін қорғауға үндейтіні белгілі.

Қиял дүниесінен туған ғажайып оқиғалы ертегілер, батырлық жырлар, өмір тәжірибесінің қысқаша қорытындысы – мақал-мәтелдер, ойға түрткі салатын сыр сандықты жұмбақтар, қиыннан қиыстырылған тақпақ жаңылтпаштар – бәрі де мектепке дейінгі мекемелерде кең пайдаланатын дүниелер. Бұлар балаларды елін сүюге, батылдыққа, адамгершілікке үндейді.

Сәбилердің ой-өрісін дамытуға, қиялын шарықтатып, тіл байлығын молайтуға ауыз әдебиеті үлгілері - ертегілер, жұмбақтар, жаңылтпаштардың, халық ойындарының тигізетін пайдасы ұшан-теңіз. Әрине, ауыз әдебиеті үлгілерімен балаларды таныстыру үшін, алдымен оқылатын материалдың көлемін, мазмұнын анықтап алу керек. Материал мәтінінің мазмұны балаларды қызықтыратындай, жалықтырып жібермейтіндей шағын болуы керек.

Халық ұрпақтан-ұрпаққа өзінің қоғамдық, әлеуметтік тәжірибелері мен рухани байлығын қалдыра отырып, сол арқылы қоғамның материалдық және рухани мәдениетінің тарихын да жасайды.

Мұндай сабақтастық жас ұрпақтың өзіне дейінгі адамзат жасаған игіліктерден өзіне қажеттісін іріктеп алып, ұлттық тәрбиеміздің қайнар бұлағының тереңіне бойлап, сол бұлақтан бойға қуат алу жаңа уақыт талабына сай тарихи құндылықтарды жан-жақты байыта түсуіне мүмкіндік береді. Бұл сияқты тарихи үрдісте халық тек жасампаз күш ретінде ғана емес, әрі сол құндылықтардың дара және тауысылмас бұлағы, жыршысы мен философы ретінде де көрінеді. Адамзат жаралғаннан бастап ол өзіне ғасырлар бойы жалғасып келе жатқан дәстүрлердің негізінде бала тәрбиесіне қойылатын жаңа талаптармен толығып отыр.

Мектеп жасына дейінгі балаларды өз халқының ұлттық мәдениеті, оның ауыз әдебиеті үлгілері негізінде тәрбиелеуде шешімін табуға тиіс мәселелер баршылық. Бұл мәселе ұлттық сананың оянуымен, демократиялық қоғамның жаңа адамға деген қажеттілігімен, ұлттық мәдениетінің жандануымен, балаға өз халқының рухани байлығын сусындатумен байланысты туындап отыр.

Халықтық салт-дәстүр – қоғамның рухани, мәдени және адамгершілік қарым-қатынасындағы ең қымбат қазына. Халық үшін тәрбие тұтас дүние.

Оның мақсаты – адам тәрбиелеу. Балаларға ұлтымыздың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін оның сәбилік шағынан бойына сіңіріп, ойына ұялату, сол арқылы ізгілікке, адамгершілікке тәрбиелеу қай күннің болмасын басты мәселесі. Бұл туралы ойшыл Абай: «Балаға мінез үш алуан адамнан жұғады; бірінші – ата-анасынан, екіншісі – ұстазынан, үшіншісі - құрбысынан» деген екен.

Әрбір елдің, халықтың бала тәрбиелеудегі халықтық педагогиканың ғасырлар дәуірінен қалған асыл қазынасы бар. Жас ұрпақ сол ата-мұра өнегесінен күш алып қуаттанады, ізгілік негізі орнығады.

Қорыта келгенде, мектепке дейінгі ұйым қабырғасында білім нәрін сусындап, тәрбиеші педагогтарымыздан тәлім-тәрбие алып келе жатқан балалар болашақ иесі болғандықтан дүниежүзілік мәдениетті танытып, өзінің төл мәдениетін білетін, сыйлайтын, рухани дүниесі бай, саналы ойлайтын деңгейі жоғары білікті болуы міндетті. Ата-бабаларымыздың ғасырлар бойы жинақтаған тәжірибесін, мәдениетін жасөспірімдер бойында саналы сіңіріп, қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, мінез-құлқын, өмірге деген көзқарасын, бағытын дұрыс қалыптастыру тәрбиеге байланысты.

Бүгін де бала тәрбиесі – еліміздің болашағын жалғастырушы ұрпақ болғандықтан, өз елін, жерін, тілін, дінін құрметтейтін отаншыл азамат болып өсуіне жағдай жасап, келешекте өзінен көп үміт күттіретінде етіп тәрбиелеуіміз қажет. Ал, сол жас ұрпаққа тәрбие беретін бүгінгі тәрбиеші мамандар тәрбиелеу мен білім берудің жаңаша жетілдірілген әдіс-тәсілдерін іздестіріп, күнделікті жұмыс барысында жаңашыл бағыттар қарастырып, оны өздерінің іс-тәжірибесінде қолданып отырса, бала тәрбиесі алға басары сөзсіз. Ол үшін қазіргі заман талабына сай халқымыздың түпкі тәрбие бағытын негізге ала отырып жаңашылдыққа жаршы болу, ұтымды әдіс-тәсілдерді пайдалануымыз қажет.

Әдебиеттер

1.Н.Назарбаев. Қазақ елінің Ұлттық идеясы – Мәңгілік ел. Астана, 17.01.2014

2.Меңжанова А. «Мектеп жасына дейінгі балаларды көркем әдебиет арқылы тәрбиелеу» // Алматы // Мектеп. - 1998 - 59 б.

3.Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті //Алматы. - 1958 - 341 б.

4.Белинский В. Эстетикалық тәрбие жөнінде көзқарасы «Қазақстан мектебі» - №8 2004 - 55 б.

5.Калиев С. Халық педагогикасының ауыз әдебиетіндегі көрінісі // Алматы. - 1987 - 48 б.

6.Төтенаев Б.«Қазақтың ұлттық ойындары» // Алматы «Қайнар» баспасы. - 1994 - 19 б.

ОСОБЕННОСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ АУТИСТОВ В КАЗАХСТАНЕ

Кудышева Айнаш Амангельдиновна

кандидат педагогических наук, профессор

Павлодарский государственный университет им. С.Торайгырова

В Казахстане отсутствует стандарт по образованию детей с РАС (расстройства аутистического спектра): даже при высокой обучаемости эти дети сталкиваются с неприятием и непониманием в общеобразовательных учреждениях и вынуждены становиться изгоями общества. Само общество Казахстана еще не способно принять данный факт, что дети с РАС имеют право обучаться в школах наравне с обычными детьми.

На данный момент в школах отсутствует специализированная помощь для адаптации таких детей к обычной школе.

Для ввода инклюзивного образования в школах Казахстана для детей с РАС нужно выработать ряд рекомендаций для специалистов, педагогов и родителей.

Предлагаемая в данный момент надомная и дистанционная форма обучения ограничивает доступ детей к полноценному образованию, лишает их социального опыта и ограничивает их гражданские права и возможности. Главной целью программы должна быть адаптация детей аутистов к школе. На сегодняшний день в Казахстане существует дефицит адаптированных методик и специалистов, готовых работать с этой группой детей.

Самой главной проблемой в Казахстане является то, что существует необходимость разработки программы сопровождения подготовки детей с РАС к обучению в школе. Для решения данной проблемы, по нашему мнению, необходимо проработать ряд задач:

- Адаптировать для Казахстана метод структурированного обучения детей с аутизмом на основе прикладного поведенческого анализа («АВА-инклюзия») с участием специалистов из США;

- Сформировать экспериментальный АВА-класс и группу по подготовке детей с глубоким аутизмом к обучению на базе общеобразовательных учреждений;

- Подготовить команду профессиональных сопровождающих (тьюторов), учителей и воспитателей для учеников с тяжелым аутизмом;

- Предоставить специалистам и родителям детей с аутизмом базовую подготовку по АВА и обучению таких детей;

- Изменить представления о возможностях обучения детей с аутизмом и задержкой речи в профессиональном сообществе и обществе в целом;

- Разработать и внедрить инновационные модели по обучению детей с глубокой (безречевой) формой аутизма;

- Поддержать школьный класс и группу детского сада, где структурированное обучение применяется систематически.

В качестве базовой модели подготовки детей к инклюзии используется прикладной поведенческий анализ (АВА – Applied Behavioral Analysis). Он имеет широкую научную доказательную базу – ни один другой метод коррекции при аутизме не поддерживается таким количеством исследований, учит детей учиться – позволяет обучать навыкам поведения в классе, группе и основам учебной деятельности. Применяет поощрение без наказаний – метод основан на системе поощрений, что способствует уверенности и чувству успешности ребенка. Вовлекает родителей – тьюторы, специальные, общеобразовательные педагоги и родители работают как одна команда, вместе помогая ученику. Имеет четкие критерии работы – учебный план каждого ученика строится в соответствии с результатами стандартизированного тестирования (тест ABLLS) на учебные навыки, прогресс оценивается по изменениям в результатах тестирования.

Класс и группа должны быть расширены до 10 учеников (стандартный размер для коррекционного класса и группы детского сада).

На базе данного проекта следует создать лаборатория по инклюзии детей с тяжелым аутизмом, которая будет проводить консультации и тренинги по методикам обучения этой группы детей в системе общего образования на регулярной основе.

Возможность внедрения подобной модели обучения невербальных аутистов на базе других государственных учреждений, сотрудничество основателей проекта с представителями госструктур для внедрения инновационных образовательных моделей для этой группы детей.

Данная модель инклюзивного образования будет иметь силу если все участники процесса будут работать совместно. Все специалисты: педагоги, тьюторы, психологи, социальные работники, родители детей аутистов и родители других детей в классе, психиатры, должны отслеживать динамику развития и социализации ребенка аутиста. Специалисты работающие с детьми аутистами должны в первую очередь знать особенности ребенка, знать его сильные стороны, интересы и затруднения. Основные целевые установки обучения детей аутистов не должны отличаться от целей обучения других категорий детей. Они должны получить такие знания, умения и навыки, которые смогут применять во взрослой жизни.

Следующей важной задачей для специалистов занимающихся данной проблемой является занятость детей аутистов во время каникул. Как известно аутистов очень тяжело обучить социально-бытовым навыкам в искусственной среде. Для этой цели лучше всего подходит инклюзивный лагерь. Основным организационным принципом инклюзивного лагеря вариативность форм работы и гибкость их применения той или иной формы в зависимости от задачи, которая решается при занятиях с конкретным ребенком. Коррекционная работа должна вестись в процессе всех занятий. В лагере должны создаваться условия для общения с каждым членом коллектива.

Деятельность должна создаваться таким образом чтобы у каждого была возможность проявит творческий потенциал. Распорядок дня должен быть

четко построен. Вовлеченную в общую жизнь дети аутисты при постоянной поддержке педагогов и волонтеров должны участвовать в общественной жизни и приобретать новые навыки общения.

Таким образом, создание инклюзивного лагеря является важнейшим средством социально-педагогической реабилитации детей аутистов необходимым звеном системы непрерывной коррекционно-педагогической работы.

Литература

1. Аутичный ребенок: пути помощи. - М.: Теревинф, 1997. - 342 с.
2. Никольская О.С. Проблемы обучения аутичных детей // Дефектология. - 1995. - № 1.
3. Никольская О.С. Проблемы обучения аутичных детей // Дефектология. - 1995. - № 2. - С. 8-17.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ РУХАНИ – АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕНІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ – ҚОҒАМ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Тұрғанбаева Бейбітгүл Шәкәрімқызы

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Семей қаласы Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

Елімізде болып жатқан саяси әлеуметтік мәдени этникалық өзгерістер халыққа білім беру ісінің мазмұнын түбейлі өзгертуді қажет етеді. Бүгінгі өмірді жалғастырушы ұрпақ бұл қоғамнан өзінің келешегіне не ала алады деген сұраққа жалпы қауым болып жауап іздестіруде. Бүгінгі таңда білім беру жүйесіндегі *бірінші* міндет - ол дүние жүзі елінде жастарды бейбітшілік рухта ынтымақтастыққа, руханилыққа тәрбиелеу және әлемдік мәдениет пен әр халықтың ұлттық мәдениетін біріктіре меңгерту.

Екіншіден, жастардың бойындағы адами құндылықтарды, қайырымдылықты, сүйіспеншілікті дамыту, сөйтіп тәрбиелей отырып оқыту.

Үшіншіден, білім беру жүйесінің бұрынғы ағартушылық бағытын сақтай отырып, басым бағдарын жеке тұлғаның адамгершілік тұрғысынан кемелденуіне аудару [1,29].

Адамгершілік тәрбиені жүзеге асыру неліктен қоғам қажеттілігіне айналды?

Қазақ халқы ежелден ұрпақ тәрбиесіне баса назар аударып, перзентін бесіктен бастап, адамгершілік пен имандылыққа баулыған. Сондықтан кешегі ұрпақ қандай қиыншылықты бастан кешірсе де, ана сүті мен әке өнегесімен бойларына сіңірген тәлім- тәрбиесін жоғалтқан емес. Ал бүгінгі жастардың мәдениеті қаншалықты жоғары деңгейде екенін зерделеп көрейік.

Қазіргі қазақ жастары қандай?

Қаламызда жастардың көбеюі, әрине, көңілге қуаныш ұялатады. Кемел келешегіміз саналатын ұрпақтың өсіп-өркендеуі – қоғам үшін де маңызы зор құндылықтардың бірі. Алайда «біздің болашағымыз» деп мақтана жүретін

жастарымыздың мінез-құлқы мен тәрбиесі олардың киген киімі мен ұстанған үлгісіне сәйкеспей жататыны - ащы да болса, шындық. Негізгі нысанаға алдымен ЖОО мен арнаулы орта оқу орындарында және кәсіптік мектептердегі студент жастарды алатын болсақ, олардың қатарында ауылдан шыққан қаракөздермен бірге қаланың гламурный ұл қыздары да бар. Ауылдан келген ұяң баланың көрген өнегесі қалалықтарға қарағанда өзгешелеу болатыны да жасырын емес. Дей тұрғанмен, олар да өздерінше «қалалық» болуға тырысып, еліктеушіліктен туындайтын «жасанды қылықтарымен» өзгелердің назарын аударуға тырысады. Қазақы қалпын бұзатын кейбір өрескел іс-әрекеттерінің жалпы жастарға деген көзқарасты бұзатынын олар біле ме екен?! [3;4].

Бүгінгі қыздардың қылығы қандай?

Қазақ «қыз қылығымен тәтті», деп бекер айтпаса керекті. Әрине қазақ қыздары ибалы-инабатты, ұлттық болмысына тән ұяң екені рас. Бірақ қазір сол ұяңдық пен инабаттылыққа кір келтіріп жүрген қыздарымыз да жетерлік. Ащы да болса бұл шындық. Айтып –айтпай не керек, қыздарымызға қатысты жаға ұстатарлық жайттар толы. Кінә кімде? Әрине мұндай сорақылықтарға тек қыздарымызды айыптаудан аулақпын. Бұған жалпы қоғам кінәлі. Өйткені таңертеңнен кешке дейін теледидарымыз мән-мағынасы жоқ шетелдің мәні мен жад мәдениетті сіңіретін үнді мен түріктің телехикаяларын көрсетуден жалықпайды [4].

Осыдан барып, жеке тұлғаның адамды адам ете түсетін қасиеттерін ашып көрсету, яғни руханилығын дамыту- заман талабы екенін көреміз. Адамгершілік тәрбиесінің мәселелері үнемі жаңа адам тәрбиелеу міндетімен байланысты болып келеді. Ондағы адамгершілік тәрбиесінің өзекті мәселесі оқушының бойында қоғамға сай елжандылық, интернационализм, ұжымшылдық т.б қасиеттерді қалыптастыруды көздеді. Егер біз ертеректегі ғұламалардың еңбектеріне жүгінсек, пікіріміздің дұрыстығына көз жеткіземіз.

Өткен ғасырдағы педагогикаға көз жіберсек Әл-Фараби, Ибн-Сина, Ж.Баласағұн, А.Я.Коменский, А.С.Макаренко, Ы.Алтынсарин, Ш.Уәлиханов, А.Құнанбаев, А.Байтұрсынов, Ш.Құдайбергенов сияқты ойшыл оқымысты ғалымдардың бірде –бірі адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру мен дамытудың мәні мен мазмұнына көңіл бөлмей өткен емес.

Оған Әл-Фарабидің «адамға ең бірінші білім емес, рухани тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» деген сөзі дәлел.

Адамды интеллектуалды тәрбиелей отырып, оны адамгершілікті тәрбиелемеу- қоғам үшін қауіп тудыру. Ф.Рузвельт [1].

«Бала тәрбиесі – мемлекеттің маңызды міндеті» деген сөзді Платонның өзі де бекер айтпаған болар. Өйткені ұрпақ тағдыры дегеніміз – ұлт тағдыры. Әрбір қоғамның дамуына байланысты бұл мәселе әрқалай шешіліп отыр. Қазіргі таңдағы ағымда оңай болып отырған жоқ. Біз қайда бара жатырмыз, қандай ұрпақты тәрбиелеп жатырмыз, алдымызда не күтіп тұр деген сұрақ әрбір ата-ананың, әрбір педагогтың көкейінде тұр.

Француз жазушысы әрі философы Жан-Жак Руссо өзінің «Эмиль немесе тәрбие туралы» атты кітабында «баланы өмір сүруге үйрету керек» деп жазған болатын, өйткені өмір сүру адамның – ең басты мақсаты мен міндеті. Ал өмір сүру дегеніміз өмірдің әрбір мезетін, әрбір көрінісін толыққанды, бар мүмкіншіліктерімен, мүшелерімен сезіну. Дана деп көп ғұмыр сүрген адамды емес, өмірді жан – жақты сезіне білген адамды атамаймыз ба?! [2].

Ғұлама хәкім Абайдың негізгі ұстанымы да «Адам бол!» еді ғой Абай өзін өзгеден артық санайтын адамнан бойын тартып, тіксініп қана қоймай, оны адам қатарына қоспаған. Адам мен адам бір-біріне тең тұтқанда, тегін сыйлағанда ғана сүйі мүмкін. Адам баласын осылай сүйе алған Абай «Адамның баласы – бауырың», «Адам баласына адам баласының бәрі – дос», «Адамзаттың бәрін сүй, бауырым деп» деген нақыл сөздерінен білуге болады. Аса зор гуманистік сүйіспеншілікпен айтылатын мұндай ауқымды, құдіретті сөзді тек кеудесінде Жер шарындай алып жүрегі бар Абай сынды тұлға ғана айта алса керек. Сондықтан талай-талай ұлылардың тәлім-тәрбиелік әдеп-қағидаларын, өмірлік ғибратты өсиеттерін жастарымыздың санасына сіңіру, жалпыадамзаттық құндылықтарды игерту білім беру жүйесіндегі қажетті шарты болып табылады [1,31].

Демек бүгінгі таңда педагогика ғылымында әлі де толық шешімін таппаған өзекті мәселенің бірі жеке тұлғаның адамгершілігін дамыту болып табылады. Жеке тұлғаның адамгершілігін дамыту қоғам әлеуметтік қажеттілігін өтейтін рухани бай тұлға қалыптасуына ықпал етеді.

Жаңа әлем алдына жаңа талаптар қояды. Адам жоғарғы деңгейге талпынуын, рухани өсуін жаңа білім алуын тоқтатқан жағдайда, ол өзінің бағасын және осыған сәйкес бүтін ел бағасын ұлғайтуды тоқтатады. Ал, ұрпақ тәрбиесінде адамгершілік тәрбиесінің маңызы қай қоғамда, қай кезеңде болмасын күн тәртібінен ешқашан түскен емес. Оған дәлел Аристотельдің «Ғылымда ілгері ұмтылғанмен, адамгершілігі ақсап жатса, ондай адамның алға басуынан гөрі, кері кетуі тезірек» — деген сөзі дәлел.

Осы тұрғыда жалпы білім беру жүйесін ізгілендіру қажеттілігі, қазіргі таңда рухани адамгершілік тәрбие беру өзекті мәселе ретінде қарастырылады.

Сондықтан да шәкірт оқу орнының табалдырығынан қандай да бір ғылым иемденіп қана емес, бірінші кезекте адам болып шығуы қажет. Ол өз жүрегі мен жанын өмірге және басқа адамдарға айқара ашқан, жалған қағидаларды ұстанбайтын, дүниеге өз көзқарасы бар тұлға болуы керек. Адам болу дегеніміз адамгершілік қағидалар мен құндылықтарды ұстану, өмірдің мәнін өзіңнен емес, басқадан көру. «Өзің үшін!» қағидасының «Өзге үшін!» ұстанымынан бәсең болуы. Адамгершіліксіз білімнің еш қажеті жоқ екендігін ХХ-шы ғасыр дәлелдеді емес пе?!

Рухани-адамгершілікке тәрбиелеу білім берумен ғана шектелмейді. Баланың сезіміне әсер ету арқылы ішкі жан дүниесін ояту нәтижесінде оның рухани-адамгершілік қасиеттері қалыптасады. Рухани-адамгершілік тәрбиені қалай іс жүзіне асырамыз? Олар мына қағидаларды сақтағанда нәтиже береді. Егер: тәрбие үрдісі оқушылардың рухани адамгершілік қасиеттерді игеруіне

бағытталса; оқушылар рухани-адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру мақсатында әрекеттік, іскерлік дағдыларды игерсе; оқушылар жеке тұлғаның және әлеуметтік мәні бар рухани-адамгершілік қасиеттерді өз іс-әрекетінде, мінез-құлқы мен тіршілік әрекетіне көрсете алу мүмкіндігін ерікті таңдаса [2; 16].

Бүгінгі күндегі оқушы бойындағы адамгершілік құндылықтарының мәні мен мазмұнына келсек: бүгінгі күнгі жеткіншек еңбек етуге қабілетті, жинақы, ұқыпты, іскер, өз қажеттілігіне орай болашақ мамандығын таңдаған, жауапкершілігін түсінетін, өзін-өзі қызмет етуге дағдыланған, уақытты тиімді пайдаланатын, қоғам адам өміріндегі еңбектің орнын түсінген, жауапсыздықты, еріншектікті, табиғат байлықтарын рәсуә етушілерді жаны сүймейтін, оқу-тәрбие үрдісінде білім мен ғылым негіздерін сапалы игеріп, болашақ кәсіпкерлікті шығармашылық деңгейде көрсете білуі керек [5,195-199].

Көтеріліп отырған мәселенің күрделілігіне орай, толығымен шешім тапты дей алмаймыз. Сондықтан, ұрпақ тәрбиесінде ежелден қалыптасқан халқымыздың жақсы дәстүрлерін оқып үйрену, өнеге тұту, жас ұрпақты ізгілікке баулу үлкен жауапкершілікті талап етеді. Ұлттық тәрбиенің құдыретін қанша айтсақ та, түгесу мүмкін емес. Осындай ұлы тәрбие ізгіліктері бала кезден бастау алмаса, кейін өте қиынға соғатыны – дәлелдеуді қажет етпейтін ақиқат.

Әдебиеттер

- 1.«Педагогика мәселелері. Вопросы педагогики» Алматы, №4, 2004.
- 2.Республикалық ғылыми-практикалық психологиялық журнал № 3, 2008.
- 3.«Жайық үні- жизнь города» газеті №4 ; 4 бет;14.01.2016ж
- 4.«Болашақ жастар» газеті 2016ж - 4 бет;

РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Калимжанова Роза Лаиковна

докторант PhD специальности 6D012300 – «Социальная педагогика и самопознание» Евразийского национального университета, г. Астана

Современное образование – это процесс приобщения человека к культуре. Образовательную парадигму XXI века связывают с культурологической парадигмой, в рамках которой развиваются принципы гуманной педагогики, направленные на свободное творческое развитие личности [1,с. 51]. Современные тенденции интеграции образования и культуры вызывают необходимость развивать речевую культуру социального педагога, так как в социально-педагогической деятельности речь специалиста является категорией профессионально значимой. Однако, исследование проблемы речевой культуры социального педагога, считаем целесообразным,

рассмотреть с позиций ретроспективного анализа мировой историко педагогической мысли.

С давних пор речь, культура речи, педагогическое общение, ораторское искусство интересовали людей.

Первые учения, касающиеся речевого воздействия педагога на аудиторию, встречаются еще в древнем мире: учения йоги и дзен, у античных философов: Аристотеля, Гераклита, Демокрита, Платона, Плутарха, Сократа, Цицерона и др. Это связано с тем, что большинство из них являлись не только философами, но и педагогами, прекрасными ораторами [2,с.11].

Трактовка речевой культуры в Древней Греции связана с понятием «риторика». Риторика означала «искусство убеждать», это наука об искусстве публичного выступления. Слово *риторика* происходит от греческого языка *rhētorikē*, что в переводе означает «ораторское искусство». Следовательно, риторика – это наука об ораторском искусстве, о мастерстве публичного выступления перед аудиторией. Риторика призвана научить нас, как эффективно при помощи своей речи воздействовать на аудиторию, как достичь успеха, выступая публично [3, с.5].

Для нашего исследования данное замечание весьма существенно: речевая культура и речевое воздействие социального педагога в современных условиях информационного общества, в век активного использования Интернет – общения и социальных сетей оставляет желать лучшего. Использование, по словам О.Б. Сиротининой, «хорошей речи», «элитарной речи» студентами, будущими социальными педагогами приобретает первостепенное значение и важность параллельного, синхронного развития, наряду с информационно-коммуникационными технологиями обучения.

Основоположником риторики как науки считается великий древнегреческий философ Аристотель. Его всемирно известный труд «Риторика» широко известен и до сих пор не утратил своей актуальности. В XXI веке риторика получает новый толчок к развитию, так как входит в науку о речевом воздействии, то есть науку об эффективном общении. В этой работе Аристотель касается технической стороны риторики, анализа особенностей оратора, элементов речи: «речь слагается из трех элементов: из самого оратора, из предмета, о котором он говорит, и из лица к которому он обращается, оно то и есть конечная цель всего (я разумею слушателя)» [4, с.15].

По Аристотелю, речь есть то, что создает сообщество людей, прежде всего семью и государство. Следовательно, риторика есть одновременно учение об обществе и общественном управлении. Соглашаясь с тем, что ораторская речь и диалектика различны по цели и по влиянию на общество, и одновременно понимая, что без ораторской речи нельзя обойтись, Аристотель дает критерий этичности ораторской речи. Этим критерием является понятие *справедливости* [5,с.11].

В диалоге «Горгий» Платон, как и Аристотель, считает, что риторика инструмент гражданского управления. Платон противопоставлял риторике

этику и осуждал Горгия за отсутствие добродетели и невежество. Горгий был убежден в том, что риторика является ловкостью, сноровкой, которую можно развить в себе. По его мнению, любой гражданин полиса имеет возможность обвинить тебя, отнять жизнь, имущество, выиграв суд....Поэтому, нужно уметь защищаться, уметь убеждать своих сограждан согласиться на выгодное предложение. Оратор, стремящийся к государственной карьере, угодничает, уподобляется повару, потакающему обществу. Оратор угождает демосу, демос, как и тиран, не может в принципе действовать добродетельно и разумно. Поэтому оратор лишь усугубляет несчастья свои и людей.

Однако несчастья, происходящие от ораторской речи, согласно Платона, заключены не в самой речи как в технике изобретения мыслей и слов, а в этике. Дело в том, что риторская школа Горгия неэтична. Но речь как таковая, как инструмент общения по отношению к этике как бы нейтральна, так как бывает и добродетельное красноречие [5,с.6].

«Если красноречие двойственно, то одна его часть должна быть самой угодливой, постыдным заискиванием перед народом, а другая прекрасным попечением о душах сограждан...» [6, с.334].

Таким образом, цель красноречия и ораторства зависит от нравственности оратора. Неэтичные ораторы, по словам Платона, уподобляются людям, таскающим воду в дырявый сосуд решетом.

Древнегреческая цивилизация дала миру немало превосходных философов: Гераклит, Демокрит, Сократ, Платон, Эпикур и др. В их философских трудах возникли зародыши педагогики как особой отрасли знания, занимающейся вопросами воспитания. Их педагогическая деятельность, основанная на духовности, морали и нравственности, меняет и нравы общества. Педагогическая речь всегда диалектична, ее успех заключается в нахождении истины. Здесь критерием успеха является не торжество одного из говорящих, которое может быть своекорыстным, а нахождение истины о природе предмета.

Первые риторические школы были открыты в III в. до н.э. в Греции и в I в. до н.э. в Риме. Это высшие гуманитарные учебные заведения, где изучались наиболее эффективные способы построения речи. На наш взгляд, важным и значимым является тот факт, что овладению ораторским искусством на третьем уровне способствовало обучение чтению, письму, счету в начальной школе, а также чтение произведений классиков с объяснениями из всех областей знаний в средней школе. Начальный курс («прогимнасты») – это сочинение басен, рассказов, опровержений и утверждений, похвал и порицаний и т.д. Основной курс («декламации») – составление речи на вымышленные темы виде увещания, выступление по фиктивному судебному делу (конраверсии) [2,с.14].

Греко-римское ораторское искусство в произведениях Аристотеля, Квинтилиана, Цицерона представлено как система античного ораторского искусства и определяется следующими основными целями риторики:

убеждать, услаждать и волновать; видами искусства речи: торжественный, совещательный (политический), судебный.

Несколько замечаний сделаем о Цицероне, так как он - талантливый оратор и философ, внес неопределимый вклад в общую теорию ораторского искусства и риторики.

Первым вопросом, который разработал Цицерон, был вопрос о соотношении позитивного знания и того знания, которое несет в себе ораторство. *Позитивное знание*, по Цицерону, - это сумма проверенных практикой и теорией положений, которые характеризуют какое-либо практическое искусство: медицину, военное дело, философию и др. *Знание* характерно для ораторства, это отношение оратора к предмету обсуждения, истолкование с целью влияния на аудиторию.

Таким образом, по Цицерону, ораторство – одна из наук и искусств, рядоположенная другим и помогающая любой профессиональной деятельности, когда мысль оформляется в речь [5, с.20].

Ораторское искусство в Риме было ступенькой в гражданской карьерной лестнице. Была разработана и технология составления речей: изобретение – расположение – словесное выражение – запоминание произнесение (*invention – dispositio – elocution – memoria - actio*). Эта технология расчленяла действия оратора во времени и позволяла каждый этап доводить до совершенства. Также была разработана и структура речи: вступление, название и толкование названия, повествование, описание, доказательство, опровержение, обращение к чувствам, заключение[5, с. 22].

В зависимости от объекта речи, от мастерства в словесном выражении и соответствия последнего ситуации установилось три стиля: высокий (*genussublime*), средний (*genusmedium*) и простой (*genussubtile*). Под словесным выражением понимался как отбор слов, умение их сочетать, так и применение «цветов красноречия» - фигур и тропов. Фигуры речи – речевые обороты, которые выходят за рамки необходимых построений речи и служат для усиления выразительности: аллитерация, антитеза, градация, инверсия, повторение, риторический вопрос, риторическое восклицание, эллипсис. Тропы (греч. *Tropos* – «поворот») – употребление слов или выражений в переносном значении: гипербола, ирония, метонимия, персонификация, синекдоха, эвфемизм [2,с.15].

Уже в античности впервые звучит термин «воспитательное искусство», который означал совокупность качеств преподавателя, владеющего мастерством воспитания и обучения. Сократ считал, что искусство преподавателя заключается в пробуждении у обучаемого стремления к самостоятельному мышлению, а также, в умении преподавать, нежели передаче материальных знаний, искусство преподавания – это «божественное призвание», «учитель должен влиять на своих питомцев высокими качествами своего характера, силою любви и чарами своего преподавания» [7,с.20-21].

Мысли Сократа и античных мыслителей созвучны и сегодняшнему времени XXI века - века цифрового телевидения и оптико-волоконной связи,

века 5 G и компьютерных и Интернет технологий. Тысячелетия разделяют нас от времен Сократа и его единомышленников, но только мы твердо убеждены в том, что искусным мастерством владения словом можно достигнуть того, о чем мечтал Сократ.

Что касается других регионов мировой цивилизации, то развитие учения о речи шло совершенно иными путями.

Древний Китай со своим монархическим строем, где отсутствовала полисная демократия в сравнении с Грецией, отложила свой отпечаток на развитии речевой культуры в этом регионе. Структура государственной власти, в основе которой находился монарх, представляла собой думу из министров и советников, которые спорили между собой по поводу проблем, предложенных монархом. Однако, любой монарх должен был обладать прозорливостью решений, иначе народ мог поднять бунт. Принятие решений происходит в ученом аристократическом кругу, требования к речам предельный лаконизм, умственная и эмоциональная напряженность, сдержанная страсть и ответственность за каждое слово. Китайский оратор это философ, так как риторика неотделима от философии и составляет с ней одно целое. Кроме этого развитие стиля речи требовало усилий в поэзии, поэтому изучение поэзии и поэтическая практика составляли важнейшую часть подготовки философа к государственной карьере [5,с.29].

Что касается речевой культуры в Древней Индии, то в этом регионе мировой цивилизации, в отличие от Древней Греции и Китая, формирование речевой культуры зависит от сословной принадлежности к какой-либо касте, данной человеку от рождения. Три основных сословия (духовное - брахманы, военное кшатрии, остальные люди, занятые физическим трудом шудры) не должны смешиваться в разговорах, одежде, приеме пищи и в брачных отношениях.

Публичная речь в Индии это литургия и театр. Эти важнейшие средства воспитания всего народа, конечно, основываются на философии и ее школах, которые ведутся как домашние школы одного учителя, обладающего знаниями и опытом. Ученая и педагогическая речь, содержание которой дается в массовых средствах воспитания (театр и литургия), напоминает по своей структуре бытовую речь, но с ученым содержанием.

Таким образом, представленный обзор и ретроспективный анализ греческой традиции и сопоставление этой традиции с традициями цивилизаций Китая и Индии позволяет сделать следующие выводы:

- общество развивается благодаря речи;
- различие в общественном устройстве порождает разные типы философствования, они закрепляются в культуре и распространены в образовании;
- жить в обществе вне речи невозможно, личность находится внутри речевого потока и сама является его участником.

Литература

1. Леонтьева О.В. Культурологический подход к подготовке будущих учителей технологии в вузе // Вестник Новгородского государственного университета. 2008. № 45. С. 51-54
2. Кочкина Н.Л. Формирование речевой культуры будущего педагога в образовательном процессе вуза. – Дисс. на соис. уч. ст. к.п.н. – Воронеж, 2008. – 192 с.
3. Стернин И.А. Практическая риторика в объяснениях и упражнениях, для тех, хочет научиться говорить. – Воронеж: «Истоки», 2011. – 169 с.
4. «Риторика» Аристотеля / Пер. с греч. И. Платоновой. – С. Петербург. Типография. В.С. Балашова. – 1894. – 204 с.
5. Рождественский Ю.В. Теория риторики: учеб. пособие/ Ю.В. Рождественский; Под ред. В.И. Аннушкина. – 4-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 512 с.
6. Платон. Горгий // Сочинение в трех томах. – Т.1. – М., 1968. – С. 255 – 366.
7. Сократъ, как педагогъ./Очеркъ по истории педагогики /. А.В. Ждановъ. – Хараковъ: Типография А.И. Степанова, 1892. – 42 с.

МОДЕРНИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОДИНОКИХ ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ ЧЕРЕЗ АКТОРНЫЙ ПОДХОД К СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ

Тенгебаева Акерке Ержігітқызы, магистрант 1 курса
Есимова Динара, PhD
ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана

Модернизация социального обслуживания через усиление адресности является одним из основных шагов в послании к народу лидера нации Нурсултана Назарбаева «100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ». На данный момент адресность социальной помощи определяется минимальным прожиточным минимумом, который на январь 2016 года составляет 22 859 тенге, а минимальный размер пенсионных выплат составляет 37 789 тенге. Для одиноких пожилых людей, которые находятся на попечении государства, предоставляются специальные социальные услуги обслуживания на дому. Но для конкретной адресной поставки услуг для пожилых одиноких помимо материального обеспечения, важны также эмоциональное состояние пожилых и обеспеченность социальными связями [1, с. 45].

В целях выявления нужд и потребностей одиноких пожилых людей, в период месяцев январь-март 2015 г. было проведено социальное исследование на базе отделения социальной помощи на дому одиноким пожилым людям и инвалидам при аппарате акима района Сарыарка, г. Астана. В итоге был

составлен общий эмоциональный портрет среднестатистического одинокого пожилого человека получающего социальные услуги на дому. Исходя из результатов исследования, выявляется тактически выверенный потребитель социальных услуг, что позволяет повысить качество предоставляемых услуг и модернизировать систему адресной социальной помощи.

Эмоциональный портрет одинокого пожилого человека получающего социальные услуги на дому

Нами было проведено интервью, в котором поучаствовало 25 одиноких пожилых людей в возрасте от 65 до 88 лет, которые получают социальные услуги на дому в Сарыаркинском районе города Астана.

По эмоциональному и физическому состоянию здоровья эти люди оставили о себе различное впечатление:

Таблица 1

Эмоциональная характеристика одиноких пожилых людей

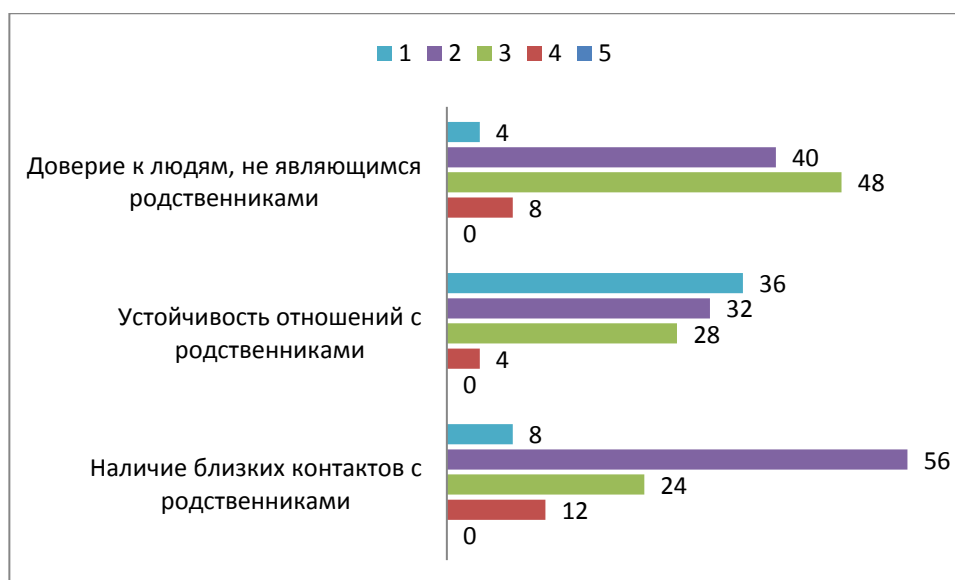

ранжированы с 1 до 5, где 1 - соответствует минимальному значению, 5 – максимальному

Как показывают полученные данные, все одинокие пожилые люди знают особенности и традиции своей национальности. При этом большинство респондентов в силу своего возраста, испытывают эмоциональные беспокойства.

Таблица 2

Наличие семейных отношений

*- ранжированы с 1 до 5, где 1 - соответствует минимальному значению, 5 – максимальному

Таблица 3
Социальные отношения одиноких пожилых людей

На вопрос «Помогают ли Вам дети?» 44% пожилых людей ответили «иногда», 20% респондентов дети не помогают, и только 36% респондентов ответили положительно. То есть, одинокие пожилые люди, которым даже собственные дети не всегда могут помочь, нуждаются в особенном внимании и поддержке общества [2, с. 13].

Следующий вопрос был обратным первому, то есть направлен выявить, помогают ли самые пожилые своим детям. В 44% случаев пожилые ответили что не помогают детям, 32% отметили что, иногда помогают, и только в 24% случаев одинокие пожилые способны помочь своим детям. По словам респондентов, их основная помощь заключается в уходе за внуками, психологической поддержке и в ведении хозяйства.

В ходе исследования выяснилось, что одинокие пожилые люди частично вырваны из привычного социального окружения. На вопрос «Общаетесь ли Вы со своими коллегами?» только 24% респондентов ответили положительно, 32% респондентов не общаются с бывшими коллегами, и 44% респондентов признались, что иногда поддерживают связь. А на вопрос «Достаточно ли Вам нынешнего уровня общения?» 48% пожилых людей ответили отрицательно, 32% иногда удовлетворены количеством общения, и всего лишь 20% положительно ответили на этот вопрос.

Отсутствие эмоциональных контактов делает пожилых людей более уязвимыми перед мошенниками и людьми с желанием извлечь выгоду из не легкого положения одиноких людей. Также потребность в общении одиноких лиц преклонного возраста доставляет существенные неудобства персоналу социальных и медицинских учреждений, так как в целях общения большинство пожилых людей акцентируют внимание на несущественных мелочах и отвлекают персонал от их основной работы, либо требуют особенного внимания [3, с. 75].

На самый важный вопрос, «Нуждаетесь ли Вы в заботе близких?» 56% одиноких пожилых людей ответили «да», 8% отмечают, что иногда им необходима поддержка, и 36% одиноких пожилых людей ответили, что они не нуждаются в поддержке близких людей. Судя по ответам респондентов, возникает двойное ощущение, по поводу распределения социальной помощи одиноким пожилым людям. С одной стороны, если большинство одиноких пожилых людей нуждаются в поддержке близких, то социальная помощь имеет направленный адресный характер. Но с другой стороны, правильно ли выбраны адресаты, раз 36% опрошенных пожилых людей заявили, что не нуждаются в сторонней поддержке? На наш взгляд, данный вопрос требует дальнейшего глубокого исследования.

Выявленные проблемы в социальном окружении и эмоциональной сфере одиноких пожилых людей дают почву для решения проблем и дальнейшей модернизации социального обслуживания пожилых. Так как только конкретное обозначение рамок проблемы задает четкие цели и задачи для решения проблем и дальнейшего развития [4, с. 22].

Акторный подход к модернизации социальной помощи одиноким пожилым людям

В основе акторного подхода лежит теория социальных сетей М.Вебера, где каждое действующее лицо связано с остальными участниками социальной сети. В социальной работе акторный подход активно используется в странах Европы, где объекты социальной работы активно участвуют в общественной жизни, и получают возможность обучать и обучаться самим социальной работе.

Как вариант акторного подхода, когда клиент сам становится поставщиком услуг, можно выделить проект «Олккари» (Гостиная) в Южной Остроботнии, Финляндия. Что представляют собой данный проект? В рамках проекта проводится реабилитация и обучение людей с различными

проблемами. В течение года группы людей по различным проблемам посещают центр, где они взаимопомогают друг-другу справиться с проблемами. По окончании курса, им присваивается звание «эксперт по опыту», то есть человек, который пережил уже данную ситуацию, и готов помочь другим людям. Эксперт по опыту может самостоятельно организовать собственную группу, и обучать новых клиентов.

Проект был основан в 2010 г., с целью реабилитации от токсикомании и обучения. С тех пор около 300 человек в месяц посещают «Олккари», а в список проблем также включили ментальные заболевания, наркомания, алкоголизм, радужные семья, домашнее насилие, и т.д. Организаторы проекта поддерживают инициативу участников, и готовы дать им возможность помочь другим людям.

Пример финского «Олккари» приемлем и для казахстанской аудитории. Возможны изменения в механизме организации и управления, но суть проекта остается в том, чтобы клиенты помогали друг другу, как эксперты по опыту [5, с. 31].

Изменение роли одинокого пожилого человека в социальном обеспечении и помощи, снизит экономическую нагрузку на государство, а что еще важнее, сформирует у одинокого пожилого человека круг общения и взаимопомощи.

На данный момент магистрантами ЕНУ, им.Гумилева разрабатывается проект «Зумба для пожилых», целью которого является введение одиноких пожилых людей в социальную среду и пропаганда здорового образа жизни.

Социальный бизнес как инструмент модернизации социальной помощи одиноким пожилым людям.

Пятое направление послания народу Президента Казахстана 2015 г. «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» посвящен новой социальной политике Казахстана. Где одной из задач является снижение нагрузки на государство, посредством только поддержки социально-уязвимых граждан и введением средств в человеческий капитал.

Человеческий капитал одиноких пожилых людей к сожалению часто остается неучтенным. Несмотря на преклонные года, эти люди умудренные опытом, в большинстве своем специалисты в различных сферах деятельности могут сыграть большую роль в обучении начинающих специалистов, также их опыт полезен для проведения различного рода исследований. По принципу фордизма, они являются незаменимым капиталом, свободное время которых стоит меньше, но их работа является выгодной как для работодателя, так и для работника.

В период развития человеческого капитала открываются возможности ведения социально значимого бизнеса, как с одинокими пожилыми людьми, так и в сфере предоставления услуг одиноким пожилым людям [6, с. 211].

Исходя из оценки нужд и потребностей одиноких пожилых людей, вырисовываются незаполненные ниши бизнеса: частные санатории для

престарелых, фитнес-программы, здоровое питание для престарелых, клубы по интересам, и т.д.

Заключение

С моей точки зрения, социальная помощь одиноким пожилым людям в Казахстане находится в отправной точке к модернизации, так как формируется экологическое самосознание народа. Экономия средств и ресурсов делает вызов (challenge) в кризисный период пересмотреть основные принципы социальной помощи населению. Ответом (response) на который является именно акторный подход к социальной работе. Превращая одинокого пожилого человека в субъекта социальной работы, мы даем ему работу, социальное окружение, и что не маловажно, чувство самодостаточности и собственной необходимости другому человеку. С другой стороны, происходит экономия денежных ресурсов, разгрузка система социального обеспечения государства.

Литература

1. Теория социальной работы / под ред. М.В. Фирсова, Е.Г. Студёновой – М: Академический проект, 2005 г.
2. Социальная политика и социальная работа / Под ред. Е.И. Холостовой – М: «Дашков и К», 2007.
3. Теория, история и методика социальной работы / Под ред. П.Д. Павлёнка – М: «Дашков и К», 2005.
4. Право социального обеспечения / под ред. Е.Е. Мачульской – М: «Книжный мир», 1999.
5. Организация работы органов социального обеспечения / Под ред. А.Н. Савинова – М: «Форум», 2005.
6. Социальная работа. Введение в профессиональную деятельность / Под ред. А.А. Козлова – М: «Логос», 2004.

СТУДЕНТТЕРДІ КӘСІБИ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ КЕЗЕНДЕРІ МЕН ФАКТОРЛАРЫ

Жолдасқалиева Аягөз Жолдасқалиқызы

«Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының 2 курс
магистранты

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Кәсіби әлеуметтену мәселесі бойынша ғылыми зерттеулерге жүргізілген талдаулар кәсіби әлеуметтену үдерісінің маңызын қарастыруда бірнеше тұрғыларды анықтауға мүмкіндік береді.

Кәсіби әлеуметтену үдерісі ең алдымен білімді, шеберлік пен дағдыны, сонымен қатар кәсіби қызметтің нормалары мен функцияларын меңгеруде жатыр. Ол студенттің кәсіби мәдениетті игеру мен ұдайы өндіріс барысында дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруын пайымдайды. Дамуына қарай, кәсіби әлеуметтену үдерісінде студенттің жаңа әлеуметтік-кәсіби ортасына кіруі,

жаңа кәсіби рөлді игеруі жүреді, бұл студенттің кәсіби маңызды сапаларын қалыптастырып, дамытуға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік үдерістің аталған бағыттарының әрқайсысының ерекшеліктерін қарастырайық. Ендеше, Р.Л.Кричевский, Л.М.Митина, А.О.Шики бірінші бағыттың өкілдері болып табылады және бұл түсінікті меңгерілген білімдер, шеберлік пен дағдылармен, кәсіби қызметтің нормаларымен және функцияларымен байланыстырады [1, с. 21].

Әлеуметтік психолог С.В.Паирель мәселені талдауда қызықты тұрғы ұсынады, «кәсіби әлеуметтену» өзіне кәсіби «Мен-тұжырымдамасын» жүзеге асыру үшін қажетті сапалық сипаттамалардың қажет мөлшерін жинақтайды деп пайымдайды. Студент кәсіби әлеуметтену үдерісінде аталған кәсіби ортаға жататын басқа адамдармен қоғамдық қатынастарға сөзсіз түседі. Кәсіби сипаттамаларды иемдену студентті қалыптастырады және оның «Мен-кәсіпқой» тұжырымдамасын жүзеге асырады.

Р.Р.Виньков, С.А.Артемьев, С.А.Багрецов, О.А.Дроздов, С.В.Рахманинова, Н.Е.Шустов сияқты ресейлік ғалымдардың айтарлық үлкен тобы кәсіби әлеуметтенуді студенттің жаңа әлеуметтік-кәсіби ортаға кіруі арқылы қарастырады [2, 81 б.].

Келесі басқа тұрғыда кәсіби әлеуметтену студенттің кәсіби маңызды сапаларын дамыту үдерісі ретінде қарастырылады. Мұндай тұрғының авторы А.В.Асмолов: кәсіби әлеуметтену негізінде студенттің кәсіби маңызды сапаларын қалыптастырып, дамытуға ерекше назар аударды.

Шетелдік зерттеушілер П.Бергер мен Т.Лукман кәсіби әлеуметтену үдерісін нақты кәсіби рөлдерді игеруі арқылы талдайды. Мұндай тұрғының ерекшелігі студенттің кәсіби әлеуметтенуін жалпы әлеуметтену үдерісінің екінші кезеңі ретінде қарастыруда жатыр. Бұл әлдеқашан әлеуметтенген студентке қоғамның жаңа секторларына объективті дүние ретінде кіруіне мүмкіндік береді. Екінші әлеуметтену ерекше-рөлдік білім ретінде қарастырылады, мұнда рөлдер тікелей немесе жанама түрде еңбек бөлінісімен байланысты [3, 7 б.].

Студент кәсіби әлеуметтену үдерісінде ерекше рөлдік білімдерді иемденумен қатар кәсіби рөлдерді де меңгереді. Қазіргі қоғамдағы кәсіби әлеуметтенудің аса мазмұнды кезеңі жоғары оқу орнында оқыған кезеңге сәйкес келеді, бұл уақытта студент тұлға ретінде өзін белсенді түрде қалыптастырады, жалпы және ерекше мәдениетте, сондай-ақ кәсіби қауымдастықта өз орнын іздейді. Студент тұлғасын кәсіби құраушылардың қалыптасуы мен дамуы оны кәсіби әлеуметтік ортаға, оның кәсіпқойлығы жүзеге асатын әлеуметтік жүйенің құндылық-мағыналық саласына қосылу үдерісі ретінде жүреді. Кейінірек, социомәдени білімдерді жоо-да оқу кезеңінде меңгерілгендерді кеңейту мен тереңдету әлеуметтік мінез-құлық үлгісінің жиынтығы мен спектрін кеңейтуде, алуан түрлі кәсіби әлеуметтік тәжірибелер мен рөлдерді белсенді түрде игеруде көрінеді.

Кәсіби әлеуметтенудің өзгеру үдерісі студенттің екінші әлеуметтенуінің құрамдас бөлігінің бірі ретінде ерекше қызығушылық

тудырады. Кәсіби білім мен еңбек қызметі арқылы жинақталған тәжірибе беріледі, студенттің кәсіби қызмет әлеміне кіруі жүреді, еңбек қатынастарының ұдайы өндірісі жүзеге асырылады, қоғамның әлеуметтік-кәсіби құрылымы жаңарады.

Студенттердің кәсіби әлеуметтенуі категориясының мәніне жасалған талдау аталған категорияны авторлық ұғынуға мүмкіндік береді. Студенттердің кәсіби әлеуметтенуі тұлға мен кәсіби ортаның сыртқы және ішкі факторлардың ықпалымен өзара әрекеттесу барысында кәсіби білімдерді, құндылықтар мен шеберлікті меңгеру үдерісін білдіреді, түпкі нәтижесінде оның кәсіби рөлді игеріп, әрі қарайғы өзінің кәсіби қызметінде ұтымды қызмет етуіне мүмкіндік береді.

Кәсіби әлеуметтену екіжақты үдеріс ретінде қарастырылатынын айта кету керек: бір жағынан бұл жас маманның кәсіби қоғамға ену, оның кәсіби тәжірибені, кәсіби қоғамның стандарттары мен құндылықтарын меңгеру үдерісі, екінші жағынан – кәсіби мінез-құлықты, үздіксіз кәсіби өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жетілдіруді белсенді жүзеге асыру үдерісі [4, б. 49].

Осылайша, студенттердің кәсіби әлеуметтенуі деп тұлға мен кәсіби ортаның өзара әрекеттесу үдерісін түсінеміз, ол арқылы кәсіби қоғамның нормалары мен құндылықтары интерриоризациясы, кәсіптегі тұлғаның оңтайлы қызмет етуі мен дамуын қамтамасыз ететін, ішкі және сыртқы факторлардың ықпалымен кәсіби рөлді игеру жүреді.

«Кәсіби әлеуметтену» ұғымына деген мұндай тұрғы оны бірнеше аспектілерде қарастыруға мүмкіндік береді:

- Түрлі жағдайлардың ықпалындағы тұлға мен кәсіби ортаның ерекше әлеуметтік өзара әрекеттесу ретінде;
- Кәсіптегі индивидті дамыту мүмкіндігі ретінде;
- Динамикалық, өзгермелілік пен шапшаңдықпен сипатталатын әлеуметтік үдеріс ретінде;
- Қоршаған әлеуметтік ортаның сыртқы факторларымен тығыз өзара әрекеттесу болатын көбінесе ішкі, субъективті факторларға тәуелді әлеуметтік үдеріс ретінде.

Кәсіби орта теңдіктің шегі мен нормаларын анықтайды, олар арқылы тұлға мен кәсіби ортаның өзара әрекеттесу жүреді. Студент көпшіліктің талаптарына бағыну керек, әйтпесе ол оны өзіне тең деп қабылдамайды. Кәсіби әлеуметтену үдерісінде студент кәсіби ортаның талаптары мен нормаларын қабылдауға мәжбүрлі, яғни азшылықтың көпшілікке бағыну принципі қызмет етеді. Осының нәтижесінде студенттің өзін өзгерту, сыртқы нормалар мен талаптарды қабылдау мүмкіндігі арасында қарама-қайшылық туындайды, бір жағынан, кәсіби ортаның өзіндікті мойындау мүмкіндігі мен екіншіден – индивидтің өз шешімдерін қабылдау белсенділігі [4, б. 50].

Кәсіби әлеуметтенуді қарастыру кезінде оны құраушы төрт компонентті талдау қажет.

1.Адамның стихиялық кәсіби әлеуметтенуі. Ол қоғам өмірінің объективті жағдайларының ықпалында жүреді, оның сипаты, мазмұны мен

нәтижелері әлеуметтік-экономикалық және социомәдени шындықпен анықталады.

2. Біршама реттелетін кәсіби әлеуметтену. Мұнда басты рөлді мемлекет ойнайды, ол аталған үдеріс аясында белгілі экономикалық және заңнамалық шараларды қолданады. Қабылданатын мемлекеттік шешімдер сол немесе басқа жастағы және әлеуметтік кәсіби топтардың кәсіби артықшылықтарына объективті түрде ықпал етеді. Мемлекет тұлғаның кәсіби әлеуметтену тиімділігіне белгілі талаптарды заңды түрде бекітеді. Мұндай шараларға келесілер жатқызылуы мүмкін: мемлекет азаматтары үшін білімнің міндетті минимумы, оқу орнына түсу жасы, зейнетке шығу жасы және т.б.

3. Біршама әлеуметтік бақыланатын кәсіби әлеуметтену. Бұл адам дамуы үшін түрлі жағдайларды қоғам мен мемлекеттің жоспарлы түрде жасауын білдіреді. Мұндай жағдайларға ұйымдастырушылық, материалдық және рухани жатады.

4. Адамның жеке кәсіби өзін-өзі өзгертуі. Мұндай үдеріс просоциалды-кәсіби вектор сипатта болады. Ол жеке ресурстар мен өмірдің объективті жағдайларына сәйкес жүреді [5, 69 б.].

«Кәсіби әлеуметтену» терминіне «әлеуметтену» және «еңбек әлеуметтенуі» сияқты ұқсас түсініктер арқылы талдау жасай отырып, қандайда бір тұжырымдар жасауға болады. «Жалпы», «ерекше» және «жеке-дара» сәйкес категориялары арқылы «әлеуметтену», «еңбек әлеуметтену» және «кәсіби әлеуметтену» түсініктерінің ара қатынасын белгілеуге болады.

Кәсіби әлеуметтену мәнін қарастыру оның кезеңдерін талдауды қамтиды. Түрлі авторлар тұлғаның әлеуметтену үдерісі мен әсіресе, кәсіби әлеуметтену үдерісінің кезеңдеріне қатысты түрлі тұрғыларды көрсетеді.

Мысалы, Ю.В.Каблинова шетелдік ғалымдардың еңбектерінің негізінде әлеуметтену үдерісін қарастыруда үш кезеңді бөліп көрсетеді:

- Бейімделу;
- Интерриоризация;
- Мақсатты тұжырымдау. Ол мақсатты тұжырымдау бірінші екі кезеңге кіреді деп пайымдайды, себебі мақсатты тұжырымдаусыз студент кәсіби ортаның шарттарына бейімделе алмайды, бұл орайда оның оның нормаларды, құндылықтарды, кәсіби рөлдерді қабылдауы туралы айтпаса да болады [5, 70 б.].

Студенттің кәсіби әлеуметтену үдерісіне детерминделген факторлар қатары айтарлықтай ықпал етеді. Н.Ю.Бухнер студенттің кәсіби өзіндік анықталуына ықпал ететін факторлардың үш тобын бөліп көрсетеді.

1. Макроорта факторлары. Қоғам көбінесе тұлғаның кәсіби өзіндік анықталу мен әлеуметтік мәртебесінің шегін анықтайды. Факторлардың бұл тобына келесілер жатады: қоғамдық құрылым, экономиканың, мемлекеттік биліктің тұрақтылық деңгейі, қазіргі социомәдени жағдай, әлеуметтік және демографиялық үдерістер. Макроорта факторларына сондай-ақ территория мен елдімекендердің аймақтық ерекшеліктерін жатқызуға болады. Бұл топтың маңызды факторларына еңбек нарығының жағдайын, экономика мен

әлеуметтік саясаттың дамуының жалпы үрдістерін, мамандықтың беделін және т.б. жатқыза аламыз.

2. Микроорта факторлары. Факторлардың бұл тобына келесілерді жатқызамыз: отбасы мен жақын қоршаған орта, референтті топ, оқу мекемелері, бұқаралық ақпарат құралдары, жастардың бос уақыттық, спорттық және басқа да орталықтары.

3. Студенттің жеке ерекшеліктері. Факторлардың бұл тобына жынысы, жасы, әлеуметтік-психологиялық және психофизиологиялық ерекшеліктерін, кәсіби қызығушылығын, студенттің ақпараттандырылғандығын, дүниетанымын және т.б. жатқызамыз [6, 19 б.].

Автордың пікірінше, заманауи жағдайларда жоо студентінің кәсіби әлеуметтенуіне ықпал ететін негізгі факторларға макроортаның үстем факторлары, сонымен бірге оқыған жоо ерекшелігі, оқыған факультет бейіні, оқу мекемесі орналасқан қала жатады.

Жоғарыда айтылғандар негізінде студент мамандыққа кіруі күрделі карама-қайшы үдеріс және оны игеруді кәсіби әлеуметтену үдерісі құрайды деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Студенттердің кәсіби әлеуметтену мазмұнының құрылымына қатысты қорытынды жасап, мынадай негізгі компоненттерді бөліп көрсетуге болады:

- ✓ Студенттердің жалпы әлеуметтенуі;
- ✓ Студенттердің тәжірибе өту кезіндегі кәсіби әлеуметтенуі.

Студенттердің кәсіби әлеуметтенуі үдерісінде ерекше орынды тәжірибелер алады және оқу үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады. Олар оқудың барлық жылдарында студенттердің теориялық дайындығын олардың тәжірибелік жұмыстарымен жүйелі түрде байланыстыруға мүмкіндік береді. Студенттердің тәжірибеден өту үдерісінде олардың кәсіби дайындығының қойылған мақсаттары мен міндеттері іске асырылады, кәсіби дағдылар, шеберліктер мен таңдалып алынған мамандық бойынша болашақ маманның қабілеттері қалыптасып, дамиды. Тәжірибенің нәтижесінде мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына маманның біліктілік минимумына жақындатуға көмектеседі. Сонымен қатар, тәжірибе өту барысында алынған материалдар әдетте студенттердің курстық және бітіру біліктілік жұмыстарының эксперименталдық бөлімдерінде қолданылады.

Студенттердің тәжірибе өтуінің негізгі мақсаттары:

- ❖ Студенттердің өздерінің болашақ кәсіби қызметтерінің ерекшеліктері мен өзгешеліктерін таныстыру;
- ❖ Өзінің болашақ мамандығына студенттердің алғашқы бейімделуі;
- ❖ Студенттерде кәсіби ойлау, кәсіби қызметтің ғылыми бейнесін қалыптастыру;
- ❖ Тәжірибе өту барысында студенттердің кейінгі кәсіби қызметі үшін қажетті тәжірибелік шеберліктер мен дағдыларды игеру іске асады;
- ❖ Студенттердің болашақ кәсіби қызмет үшін қажетті кәсіби қабілеттері дамиды;

❖ Болашақ маманның кәсіби маңызды және қажетті тұлғалық сапаларын қалыптастыру, студенттердің өздігінен білім алу және өзін-өзі жетілдіру қажеттіліктерін дамыту;

❖ Мамандыққа деген тұрақты қызығушылықтарды тәрбиелеу.

Зерттеуші Т.А.Кожевникованың пікірінше өндірістік тәжірибе келесі функцияларды жүзеге асырады.

Тәжірибенің бейімделушілік функциясы келесілерден тұрады: студенттер оны өту барысында кәсіби қызметтің ырғағына машықтанып, кәсіби қызметтің қиыншылығы мен қуанышын шынайы болжай алады, өндірістік ұжымдардың ұйымышілік қатынастар мен байланыстары жүйесінде бағдарлана бастайды.

Үйрету функциясы студенттердің теориялық дайындығын толықтырып, байытуда, кәсіби санасын қалыптастыруда көрінеді, сонымен бірге негізгі кәсіби құзыреттіліктерді өндіру үдерісі жүреді.

Диагностикалық функция студенттердің теориялық дайындығының кемшіліктерін және олардың кәсіби ептілігі мен дағдыларының қалыптасу дәрежесін айқындауға мүмкіндік тудырады.

Тәжірибенің дамытушы функциясы оны өту барысында білім алушының тұлға ретінде қалыптасуы мен оның құзыретінің жоғарылауында жүзеге асады.

Тәжірибенің тәрбиелеушілік функциясы мынада жатыр: мұнда студенттің жауапкершілік, борыш сезімдерін, өздігінен білім алу қажеттілігін тудыру іске асады, соңғы нәтижесінде ол шынайы түрде өз мамандығын жақсы көруді үйренеді [7,19 б.].

Кәсіби әлеуметтенуді қарастырудың әлеуметтік контекстінің үш деңгейін бөліп көрсетуге болады:

➤ Интерактивті. Бұл деңгейді бөліп көрсету ұжымның (оқу тобының, оқытушылар құрамының) басқа мүшелерімен кәсіби өзара әрекеттесу үдерісінде студентте тұлғалық және кәсіби даму траекториясын анықтайтын өзіндік сана, әлеуметтік сана, құндылық бағдарлар, коммуникативті дағдылар қалыптасатындығымен шарттастырылған;

➤ Институционалды. Бұл деңгейді бөліп көрсету кәсіби білім ерекше әлеуметтік институтты көрсететіндігімен шарттастырылған, студент жастардың әлеуметтену үдерісіндегі оның рөлі мен мәні оқытудың, тәрбиелеудің, өзіндік білім алудың түрлі формаларынан, студенттердің әлеуметтік бейімделуінің түрлі тетіктерінен және олардың кәсіби әлеуметтену ерекшеліктерінен көрінеді;

➤ Мәдени. Бұл деңгейді бөліп көрсету кәсіби әлеуметтенудің ажырамас талабы болып студенттердің ерекше кәсіби мәдени контексті, сондай-ақ мәдениеттің жалпы деңгейін игеру табылатындығымен шарттастырылған [8, 155 б.].

Жоо студенттерінің кәсіби әлеуметтену жүйесінің жағдайын кешенді талдау кәсіби әлеуметтену жүйесін оңтайландыру және тиімділігін көтерудің

негізгі бағыттарын, осының нәтижесінде кәсіби қызметке студенттердің бейімделуін анықтауға мүмкіндік береді.

Студенттердің кәсіби әлеуметтену үдерісі тиімділігінің маңызды шарты болып мамандық бойынша жұмысқа орналасу үшін кәсіби білімдерді алуға деген мотивация факторы табылады. Мотивация студенттің белсенділігін, мінез-құлқын, қызметін реттейтін негізгі шарт болып табылады. Студенттердің кәсіби әлеуметтенуінің тиімділігін көтеру үшін мотивациялық факторларды келесі екі бағытта белсенді түрде пайдалану қажет:

1. Студенттерді оқытудың жоғарғы курстарында арнаулы кәсіби білімдерді алуға мотивациялау, олар кәсіби әлеуметтенудің теориялық базасын құрайды. Бұл фактордың маңыздылығының артуы білім алып отырған мамандыққа студенттің қызығушылығын арттыруға, басынан бастап-ақ мамандық бойынша жұмыс істегісі келмейтін студенттер үлесін төмендетуге мүмкіндік береді.

2. Жоғарғы курстағылардың мамандықты белсенді түрде игеруге мотивациясы келесілерді қамтиды: өзінің кәсіби сәйкестігін қалыптастыру, аталған кәсіби ортадағы кәсіби этика, нормалар мен ережелердің негізін белсенді игеру, өзін тануға ұмтылу, өзіндік мінез-құлықты қабылдау және түзету, өзін-өзі жетілдіру.

Студенттің мотивациясын мақсатты түрде қалыптастыруда аса маңызды болып қазіргі жастардың құндылықтар жүйесінің ерекшелігін ескеруді көрсетеді, бұл қазіргі студент жастарға баса назар аудару керектігін талап етеді. Қазіргі жастардың белгілі бір нигилизмін, шектен тыс өзін дәріптеушілігін және басқа да белгілерін ескере отырып, аса тиімді мотивациялайтын фактор аталған саладағы табысты жас адамның үлгісі, өз мамандығы бойынша орнын тапқан жоо түлектерімен кездесу болып табылады [9, 97 б.].

Оқу мекемесінде студенттердің кәсіби әлеуметтенуінің тиімді үдерісінің шарты ретінде студенттің өзін-өзі жетілдіру жүйесі құрылған. Жоо-дағы мұндай қызмет келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

- Оқу үдерісінде жоо профессорлық-оқытушылық құрамының рөлін көтеру. Сәйкесінше, олардың педагогикалық, іскерлік және адамгершілік сапаларына аса жоғары талаптар қойылады;

- Маманның жан-жақты дамыған тұлғасын қалыптастырудағы әлеуметтік-педагогикалық пәндердің рөлін күшейту, оларды оқыту тиімділігін көтеру;

- ЖОО-да дамушы және жайлы педагогикалық ортаны жасау, оқу және тәрбие үдерістерінің субъектілері мен объектілерінің өзара әркекетесу стилін жаңарту (әсіресе, соңғы курста мұндай қатынастар әріптестік пен серіктестік формасында болуы керек);

- Оқу және тәрбиелеу үдерісі жеке тұрғыда болуы керек. Оқыту мен тәрбиелеудің жаңа жағдайында авторитарлық педагогика әдістері қабылданбайды;

- Оқыту мен тәрбиелеуде, соның ішінде педагогикалық ортада жаңа технологияларды қолдану;
- Студенттің әлеуметтену үдерісінің барлық кезеңдерінде тұрақты әлеуметтанулық бақылауда болуы керек;
- ЖОО-дағы әлеуметтік-психологиялық кеңес беру мен көмек көрсету жүйесі тәрбие беру жұмысының ажырамас атрибуты болуы қажет [9, б. 98].

Айта кету керек, жоо жүйесінде студенттердің өзін-өзі жетілдіруінің басқарушылық қызметінің нақты бір бағалы тәжірибесі жинақталған, ол да жинақтау мен кеңінен таратуды қажетсінеді.

Жоо қызметіндегі мақсатқа сәйкес бағыт болып кәсіби әлеуметтену тәжірибесі аясында студенттердің өз кәсіби портфолиосын жасауды енгізу табылады. Портфолио оқу жоспарында жоспарланған студенттің оқу, танысу және өндірістік тәжірибелерінің барысында алынған барлық бастапқы кәсіби тәжірибені жинақтауға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, студенттердің мамандыққа деген қызығушылығы айтарлықтай артады, олар өздерінің кәсіби дағдыларын, сондай-ақ әлеуетті жұмыс берушілерді қызықтыру қабілетін тексеру мүмкіндігін алады. Мұндай құжаттың жүргізілуі студенттің игерілген білімдердің мәнін ұғынуына, өзінің кәсіби тиімділігін түсінуге нәтижелі әсер етеді. Портфолио студенттің еңбек кәсіби биографиясының басталуын білдіретін күнделік ретінде жұмыс берушіге де пайдалы, себебі мұнда әлеуетті қызметкер рөліндегі студент оқу барысында қандай білімдерді, шеберліктер мен дағдыларды, тәжірибені меңгергендігі туралы ақпарат берілген.

Оқу мекемесіндегі әлеуметтік-тәрбиелеушілік қызметті жетілдіру студенттердің кәсіби әлеуметтенуінің тиімді үдерісінің шарты болып табылады.

Студенттердің кәсіби әлеуметтену үдерісіне тиімді әлеуметтік-тәрбиелеушілік қызмет мүмкіндік жасайды. Бұл қызметтің негізгі бағыттарына мыналарды жатқызуға болады:

- Студенттерге сабақтың оңтайлы жүйесін жасау арқылы аудиториядан тыс уақытта студенттердің дайындығының тиімділігін көтеру;
- Жан-жақты бос уақыт, студенттік спорт, сонымен бірге әлеуметтік қорғауды жетілдіру;
- Студенттерді белсенді еңбек қызметіне дайындау және олардың әлеуметтік-экономикалық қатынастарға біртіндеп қосылу;
- Нәтижесінде өмірге төзімді тұлғаның және бәсекеге қабілетті маманның қалыптасуы.

Оқу мекемелері үшін әлеуметтік-тәрбиелеу жұмыстарын жүзеге асырудың формалары мен әдістері, әдетте ұқсас. Бірақ аймақтық ерекшеліктерді ескерсек, олар өз ерекшелігін иеленуі мүмкін.

Аталған жұмыстың негізгі міндеттеріне келесілерді жатқызуға болады:

- Студенттердің мамандануы бойынша оқу және тәрбие үдерісіндегі жоо рөлін жетілдіру. Ол әлеуметтік және кәсіби бейімдеуші орталықтың рөлін орындауы қажет, бұл тұлғаның жаңа әлеуметтік рөлдерді тек маман-кәсіпқой

ретінде ғана емес, сонымен қатар өз елінің азаматы ретінде игеруіне мүмкіндік береді;

➤ Студенттерді жаңа өмірлік жағдайларға тартуға, білімнің жаңа көлемін алуға мүмкіндік тудыру, олар студентке жаңа кәсіби шарттарға тез бейімделуіне көмектеседі;

➤ Кәсіби әлеуметтену үдерісін жүйелеу, сонымен қатар девиантты мінез-құлық формасындағы жастар ортасындағы теріс үрдістердің алдын алу.

Бұл міндеттерді жүзеге асыру үшін әлеуметтік-тәрбиелеу жұмыстарының келесі бағыттарын қолдану мақсатқа сәйкес келеді.

1) Барлық деңгейлердегі аудиториядан тыс жұмыстардың жүйесін мақсатты жоспарлау. Мұндай өзара әрекеттесу тізбегі оқу орны деңгейіндегі бірізділікті көрсетуі керек: ректорат – факультет – кафедралар – кураторлар – студент. Сонымен бірге кері байланыста жүзеге асуы қажет: базалық ұйым – институт.

2) Студенттердің құндылық бағдарларының, қызығушылықтарының динамикасын мониторингілеу.

3) Студенттік ортадағы мінез-құлықтың жағымды үлгілерін қалыптастыру.

4) Түрлі формадағы моральдық, егер мүмкіндік болса материалдық ынталандыру жүйесін құру және тиімді пайдалану.

5) Студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту, мұндай жұмыстың жаңа формалары мен бағыттарын үнемі іздеу және әзірлеу. Мұның барлығы білім алушының қабілеттерін өзіндік жүзеге асыру және өзін-өзі өзектендіруге мүмкіндік тудырады.

6) ЖОО жинақтаған әлеуметтік-тәрбиелеу жұмысындағы оң тәжірибені қолдану.

7) Студенттердің тәлімгермен – оқытушылармен, мәдениет қайраткерлерімен, ғалымдармен, өндірістің тәжірибелі мамандарымен тікелей тұлғалық байланыс орнатуы [10, с. 60].

Студенттердің кәсіби әлеуметтенуін жетілдірудегі оқу пәндерінің тәрбиелеу әлеуеті сияқты факторды атап айту керек. Оқытылатын оқу пәндерінде болашақ мамандықтың теориялық және тәжірибелік негіздері салынады, ал оларды оқыту барысында кәсіби бейне мен нақты өтірлік ұстаным қалыптасады. Профессорлық-оқытушылық құрам оқу пәндерін оқытуды кезең-кезеңімен құруы маңызды. Тәжірибеде бұл бір деңгейде алынған білімдер оқытудың жоғарғы деңгейлерінде оқыту үдерісіне көмектесетіндігін білдіреді.

Әдебиеттер

1. Кричевский Р.Л., Митина Л.Н. Профессиональная социализация личности: проблемы профессиональной социализации. Тула, 1996. - 21 с.

2. Виньков Р.Р. Адаптация к трудовой деятельности. Саратов, 1992; Артемьев С.А., Багрецов С.А., Дроздов О.А., Рахманинова С.В. Использование технологии нейролингвистического программирования в профессиональной

социализации личности // Проблемы психологии и эргономики. - 2002. - Вып. 4. – 81 с.

3. Морозова А.В. Профессиональная социализация студентов в условиях модернизации институтов образования: автореф.дис... канд.социол.наук. Тула, 2004. – 7 с.

4. Садырова, М. С. Элеуметтану: өзекті мәселелер / М. С. Садырова. - Алматы : Эверо, 2011, 2014. – 49-50 б.

5. Ю.В.Каблинова. Профессиональная социализация студенческой молодежи: мотивационная структура процесса: автореф. дис... канд. социол. наук. Ставрополь, 2006. – 69-70 с.

6. Бухнер Н.Ю. Типы профессионального самоопределения студентов вузов Алтайского края (опыт социологического исследования студентов АлтГТУ): автореф.дис... канд.социол.наук. Барнаул, 2008. – 19 с.

7. Кожевникова Т.А. Формирование профессиональной компетенции будущегокомпетентности будущего учителя географии в процессе подготовки и проведения педагогической практики: автореф.дис... канд. пед.наук. Мурманск, 2006. 19 с.

8. Эбсаттаров, Р. Элеуметтану: оку құралы /Р. Эбсаттаров, М. Дәкенов. - 2-ші бас., толықт. - Алматы : Қарасай, 2009. - 155 б.

9. Биекенов, К. У. Элеуметтану: оку құралы / К. У. Биекенов, С. К. Биекенова, Г. А. Кенжакимова. - Алматы : Раритет, 2012. – 97-98 б.

10. Рахимова Р. Молодежная политика и социальное развитие студентов // Высшее образование в России. 2005. №2. – 60 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ – СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ПРИЗНАКИ

Каирбекова Багжанат Дындарбеккызы

доктор педагогических наук, профессор ИнЕУ,

Емцова А.В., Ахметова Е. С., Магашев М.И., Бозжигитова Д. Е.,

Садыкова М. Г., Хамзина С.

магистранты ИнЕУ г. Павлодар

Диалогическая речь это один из видов деятельности вообще, но диалогическая речь есть речевая деятельность, следовательно, у него имеются и какие то специфические признаки, можно выделить следующие основные признаки диалогической речи:

- 1) мотивированность;
- 2) ситуативность;
- 3) связь с деятельностью.

На данных признаках остановимся подробно.

Мотивированность. Диалогическая речь всегда мотивирована. Человек, как правило, говорит потому, что у него есть мотив, выступающий,

по выражению А.Н. Леонтьева, в роли мотора деятельности. Мотив может быть осознаваем и не осознаваем в данный момент, но он всегда связан с общением, со всеми его компонентами [7]. В основе мотивации лежат потребности: 1. потребность в общении как таковая, свойственная человеку как существу социальному; 2. потребность в совершении данного конкретного речевого поступка, потребность «вмешиваться» в данную речевую ситуацию. Оба эти два вида взаимосвязаны, но в смысле их использования в обучении неоднозначны. Первый вид можно назвать общей коммуникативной мотивацией, её уровень часто не зависит от организации учебного процесса (есть люди разговорчивые и неразговорчивые), но он является фоном для второго вида мотивации. Второй вид – это ситуативная мотивация, уровень которой в решающей степени определяется тем, как мы обучаем, в частности, как создаём речевые ситуации, какой используем материал и т.д. Как ситуативные интересы ведут к образованию устойчивых интересов, так и ситуативная мотивация воспитывает у обучаемого потребность в общении вообще, создаёт постоянную мотивационную готовность. Это важно для установления речевого партнёрства. Отсутствие в отношениях учеников и учителя статуса речевых партнёров происходит как раз из-за отсутствия коммуникативной мотивации (обоих видов). Процесс речевой деятельности тесно взаимосвязан с деятельностью мыслительной. Неслучайно часто используется термин «мыслительно – речевая деятельность». Но то, что совершается в процессе мышления как « активном процессе отражения объективного мира в понятиях, суждениях, теориях», не идентично тому, что происходит при мыслительной деятельности, связанной с диалогической речью. Вспомним слова С.Л.Рубинштейна о том, что «говорить ещё не значит мыслить». Дело в том, что перед человеком возникают разные задачи. Например, он должен путём познавательной деятельности найти что-то неизвестное, новое (для людей, для себя) [8]. Речь здесь – вспомогательное средство, которым надо владеть в совершенстве. Это мыслительные задачи, а мышление в них выполняет познавательную функцию [8]. Конечно же, предлагаемое деление задач весьма условно, но оно помогает перенести центр тяжести в обучении на главное. Ведь диалогическая речь - это постоянное решение коммуникативных речемышлительных задач. И если мы хотим обучить детей диалогической речи как средству общения, то делать это следует на подобных же задачах.

Ситуативность. Ситуативность диалогической речи как деятельности проявляется в соотносённости речевых единиц с основными компонентами процесса общения. Так, на дальнейший ход развития общения может повлиять любая произнесённая одним собеседником речевая единица, если она в смысловом отношении «вписывается в контекст деятельности другого собеседника, т.е. прямо или косвенно затрагивает его взаимоотношения с каким-то другим лицом. Преломляясь через личность, эта речевая единица может менять коммуникативную задачу и влиять на мотивацию. Таковы её потенциальные возможности. Когда речевая единица не способна

«продвинуть» речевую ситуацию, когда она, так сказать, повисает в воздухе, а, следовательно, не поддерживает речевой контакт (или сначала не устанавливает его), значит, она не воспринимается собеседником как значимая для контекста его деятельности, т.е. она не ситуативна. Поэтому ситуативность мы будем понимать, как соотнесённость речевой единицы с контекстом потенциальной способности речевой единицы вмешиваться в систему взаимоотношений, развивать, двигать её в желаемом направлении. Иными словами, ситуативность есть потенция речевого контакта. В процессе реального общения не ситуативные высказывания не вызывают реакций собеседника; в процессе же обучения положение ученика обязывает его реагировать на подобные высказывания. Но польза от этого минимальна, ибо речевые единицы, будучи лишёнными ситуативной соотнесённости, не связываются ассоциативно (как говорят лингвисты, не маркируются) ни отношениями, ни речевыми задачами, ни мотивами, ни чувствами и т.п., поэтому либо исчезают из памяти, либо остаются в ней, но не вызываются в нужный момент, когда в них появляется коммуникативная потребность [5]. Если обучение диалогической речи организовано как процесс постоянного решения речемыслительных задач, то создаётся связь речевых единиц со всем необходимым, что обеспечивает способность усвоенного речевого материала к переносу в новые ситуации.

Связь с деятельностью. Диалогическая речь как один из видов речевой деятельности несамостоятельна. С одной речью, как выразился, А.А. Леонтьев, человеку нечего делать. Диалогическая речь «обслуживает» всю другую деятельность человека. Но диалогическая речь не только играет служебную роль, она во многом зависима от общей деятельности человека. Достаточно упомянуть два момента. Первый касается содержательного аспекта диалогической речи, которая полностью обусловлена сферами деятельности человека. Этим определяется отбор речевого материала, и в какой-то степени его организация. Второй момент связан со стимуляцией диалогической речи. Потребность, скажем, убедить кого-то в чём-то возникает только в том случае, если ситуация, вызвавшая такую задачу, является следствием каких-то прежних событий, к которым причастны собеседники (иногда непосредственно они, иногда опосредованно через отношения с другими), или предтечей событий будущих.

Иными словами, потребность убедить кого-то, допустим, в своей правоте у человека не возникает, если обстоятельства, взаимоотношения, которые в принципе требуют действий по убеждению, не касаются каких-то аспектов деятельности самого человека, не связаны с ними, не включены в контекст его деятельности. И чем шире и глубже эти связи каждой данной ситуации со всем контекстом деятельности, тем легче вызывается речевая реакция [1].

Если с этой точки зрения взглянуть на процесс обучения, то не трудно заметить, что упражнения часто выглядят как обособленные островки: между ними есть дидактические мостики, но редко имеются мостики

содержательные, смысловые. Это происходит в том случае, если то, о чём ученик говорит на уроке, не связывается с контекстом его деятельности. Группа учёных (А.Н.Гвоздев, А.В.Запорожец, А.М. Леушина, Д.Б. Эльконин и др.) установила, что характерными и исключительно широкими особенностями детской речи являются образование слов и их форм по аналогии. Самостоятельное конструирование предложений первоначально осуществляется в процессе диалогической речи на основе словесного контакта ребёнка с взрослыми [9]. Речь ребёнка в этот период состоит из ответов на вопросы взрослого, вопросов к взрослому в связи с трудностями, возникающими в ходе деятельности, а также требований об удовлетворении своих потребностей. Овладение речевым общением начинается с использования ребёнком отдельных предложений разных типов, в основном побудительных, которыми он овладевает по подражанию. Позже в его речи появляются вопросительные и повествовательные предложения. Диалогическая речь усложняется в связи с развитием коллективной деятельности детей. Дневниковые записи матерей показывают, что оно связано с игровой деятельностью. В исследованиях М.М.Кольцовой, Е.К. Кавериной, Г.Л. Розенгарт-Пупко, Ф.И. Фрадкиной установлено, если слово у ребёнка сочетается с определённым действием, оно быстро становится сигналом к его выполнению. Однако развитие речи ребёнка зависит, прежде всего, от общения между взрослым и ребёнком. Но только организация активного общения ребёнка с окружающими является одним из существенных условий его быстрого развития, и особенно развития речи [6]. В связи с этим Н.Н. Жинкин обращает внимание школьных педагогов на то, что корни речи уходят глубоко в почву потребности общения, и на всех этапах речевого развития необходимо опираться на потребность ребёнка в общении [2].

Литература

1. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи / А.Н. Гвоздев. – Спб: «Детство-Пресс», 2007.
2. Жинкин Н.И. Психологические основы развития речи. //Жинкин Н.Н. Язык. Речь. Творчество (Избранные труды) М.: Лабиринт, 1998. - 368 с
3. Занков Л.В. Избранные педагогические труды. М.:Педагогика 1990 199с
4. Зинченко П.И. Непроизвольное запоминание. Издательство:Москва. Директмедиа Паблишинг 2010г. 717стр. ISBN: 978-5-9989-0398-4
5. Каирбекова Б.Д., Сырымбетова Л.С. Речевая коммуникация: Проблемы слабоуспевающих учащихся сельской школы. Караганда -2007 – 168с.
6. Кольцов М.М. Развитие речи младших школьников. – М., 1978. -124с.
7. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения. М.: Педагогика 1983, т.2 - 320с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2т. – М.,1989, т.2 – 328с.

9. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. – М.: Знание, 1974. - 64с.

ОТБАСЫ - БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ БАСТЫ ҚҰНДЫЛЫҚ РЕТІНДЕ

**Рахимжанова Айман Абитаевна
Абжанова Жаңыл Манатбековна
Секетаева Толқын Муратовна**

**КММ «№17 жалпы білім беретін орта мектеп»
Семей қ., ШҚО**

Бүгінгі күні біз жақсы өмір сүрудеміз дегенімізбен қаншама бала өз отбасынан безіп кетуде, өзіне назар аударту үшін небір әрекетке, тіпті қылмысқа да баруда. Бұған себеп өте көп, солардың бірнешеуін атасақ, отбасын құруға психологиялық-педагогикалық даярлықтың жоқтығы, ата-аналар ішінен шыққан баласын тәрбиелеу туралы білгісі, демек олардың күрделі де қызықты бала тәрбиелеу өнерімен айналысқысы келмеуінде; материалдық қиындықтар, тұрмыстық проблемалар, отбасындағы экономикалық жағдайдың төменгі деңгейде болуы; балалардың дұрыс өсіп-жетілуіне, денсаулығына қажетті тағамдардың жеткіліксіздігі, қоғамдық өмірдегі мәдениеттің құлдырауы; отбасының психологиялық тұрғыдан болашаққа сенімсіздігі; әсіресе, аналарға екі жақты ауыртпалықтың түсуі – бір жағынан, жұмысы болса, екінші жағынан, отбасына қамқорлық жасау; отбасында әлеуметтік, тұрмыстық, адамгершілік қарым-қатынастың бұзылуынан ажырасудың барған сайын орын алуы; мектеп пен отбасы арасында өзара тығыз байланыстың болмауы; жетім балалар мен тастанды балалардың әлеуметтік ортада кең орын алуы. Байқасақ, бала тәрбиесімен айналысушы орта да, себеп те көп болғанымен негізгі салмақ отбасына түспек. Өйткені бала өмірге отбасында келеді, онда айналасына алғаш рет көз салады, күлімсірейді, тіршілік ортасымен танысады, отбасында тұлға, қоғам мүшесі ретінде қалыптасады.

Отбасы ұғымы жалпылама қолданылғанымен, ол өте көпқырлы ұғым. Отбасына берілген түсініктердің әрқайсысы нақты тарихи, этникалық және әлеуметтік-экономикалық жағдайға, әр түрлі зерттеудің нақты мақсаттарына байланысты.

Отбасы - адам өміріндегі тарихи қалыптасқан, оның әлеуметтік қажеттілігін қанағаттандыратын негізгі фактор. *Бала* үшін отбасы – дене, психикалық, эмоционалдық және интеллеktуалдық дамуы қалыптасатын ортасы. *Ересек адам* үшін отбасы – кейбір қажеттіліктерді қанағаттандырушы орта және оған әртүрлі де күрделі талап қоятын шағын ұжым. Отбасы болашақ азаматтың әлеуметтену жолындағы алғашқы қадамдарын жасайтын бастапқы орта. Ол балаға әдеп, мораль, адамгершілік, инабаттылық, парасаттылық, сүйіспеншілік, сыйластық, қоғам, орта және т.б. сынды адами қасиеттерді

калыптасуға үлкен үлесі бар алғашқы түсініктерді береді және бала мінез-құлқын қалыптастыруға ықпал етіп, өз-өзіне қызмет ету дағдыларын қалыптастырады, отбасынан басталған тәрбие адамдар арасындағы қарым-қатынастың, адамның алдағы еңбек және әлеуметтік өмірінің бағытын айқындаудың негізі болып табылады.

Отбасы – баланы қоғамда қалыптасқан әлеуметтік нормалармен, принциптермен таныстырушы, мінез-құлқын қалыптастырушы, өзін-өзі танытушы, әлеуметтік және мәдени құндылықтарды игертуші.

Отбасы – бұл адамдардың әлеуметтік-педагогикалық тәрбие тобы ретінде әр мүшесінің өзін-өзі сақтау, ұрпақты жалғастыру және өзін-өзі сыйлау қажеттігінен туындайды. Отбасы белгілі дәстүрлерді, жағымды өнегелерді, мұраларды сақтаушы, тасымалдаушы. Отбасындағы ата-ананың іс-әрекеті мен мінез-құлқы, өмір сүру салты арқылы балаға дүниетанымдық, адамгершілік, рухани, әлеуметтік-саяси, қоғамдық құндылықтар беріледі. Олай болса, отбасы балаға өте жағымды әсер ететін дәстүрі, ғұрпы, салты, өз позициясы мен потенциалы бар шағын ұжым.

Отбасының қалыптасу, даму деңгейлері, ондағы мүшелердің құрылымына, мінездеріне қарым-қатынас стильдеріне және отбасылық бірлікті қамтамасыздандыру мен функцияларын орындауға даярлығына тікелей байланысты. Отбасы типтеріне нақты жіктеме жоқ, дегенмен көбінекей төмендегі негізде жүйелеуге болады.

Әлеуметтік-аксеологиялық бағыттағы отбасы түрлері (Силяева, 2004):

қоғамдық-прогрессивті (социум құндылықтарын қолдау, көзқарастардың бірлігі, жағымды жеке тұлғалық қарым-қатынас) отбасы;

қарама-қайшылықты (көзқарас бірлігінің жоқтығы, бір тенденциямен екінші тенденцияның күрес деңгейіндегі қатынас) отбасы;

қоғамға қарсы (құндылық идеалының қоғамдық идеалмен қарама-қайшылығы).

Бала санына байланысты (баласыз, бір балалы, аз балалы (2-3 бала), көп балалы (3 –тен көп бала));

Отбасы құрылымына байланысты: (бір ұрпақты (тек қана ерлі зайыптылар), екі ұрпақтылар (ата-аналар және балалар), ұрпақ аралық (әжесі, әке-шешесі, баласы));

«нуклеарлық отбасы»: ата-анасы, балалары;

«толықтырылған отбасы»: ерлі-зайыптылар, балалары, атасы, апасы, апайлары, ағалары;

- «аралас отбасы»: ажырасқан адамдардың отбасыларынан құрылған.

Бұл отбасында өгей әке, өгей шеше болуы мүмкін.

- «жалғыз ата-ана отбасы»: отбасында баланың не әкесінің, не шешесінің ғана болуы.

Личко (1979) бойынша отбасы классификациясы: Құрамына байланысты: Толық (әкесі, шешесі бар); Толық емес (әкесі немесе шешесі ғана бар); Деформацияланған отбасы (әкесінің орнына өгей әке, шешесінің орнына өгей шеше).

Функционалдық ерекшеліктерге байланысты: гармониялы отбасы; дисгармониялы отбасы.

Басшылық ету критерийіне сәйкес отбасы типтері (Антонов, Медков, 1996): патриархаттық отбасы: отбасындағы басшылық әкесінің қолында; матриархаттық отбасы: отбасындағы басшылық шешесінің қолында; эгалитарлық отбасы: нақты басшы болмағанымен әр түрлі жағдаяттарға сәйкес әкесінің немесе шешесінің басшылықты өз қолына алуы.

Отбасындағы қатынасқа немесе психологиялық саулығына байланысты оны сәтті, сәтсіз, ажырасқан, т.б. деп те бөлуге болады.

Әлеуметтанушылар отбасын әр түрлі типтерге бөледі: үйлесімді, бүлінген, ыдыраған, толық емес. Отбасы толық болғанымен, теріс тәрбие берілетін, келіспеушілік, жиі ұрыс-керіс болып тұратын толық отбасылар да кездеседі. Отбасындағы сәтсіздік белгілі деңгейде бала психикасының дұрыс дамуына әкелмейді.

Отбасының мәнін жете түсінуде анық қандай функциялар атқаратынын айқындап алған жөн сияқты. Отбасы балаға аса қажетті көптеген маңызды, ештеңемен өлшенбейтін құнды функцияларды атқарады.

Репродуктивтік функция – баланы саналы түрде өмірге әкелу арқылы адамзат тегін жалғастыру, ер жеткізу және тәрбиелеу қажеттілігі.

Шаруашылық-экономикалық функция – жалпы шаруашылық пен бюджетті жүргізу, отбасылық рөлдер мен міндеттерді бөлу негізінде материалдық-тұрмыстық жағдайды ұйымдастыру, еңбекке жарамсыз отбасы мүшесіне қамқорлық жасау және оларды материалдық жағынан қамтамасыз ету;

Тәрбиелік функция – отбасының әрбір мүшесінің және ең бастысы баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуына жағдай жасау; отбасылық ұжымның әрбір отбасы мүшесіне жүйелі түрде әсер етуі; әлеуметтік, еңбектік, өмірлік тәжірибені, адамгершілік нормаларын, принциптерін және адами құндылықтарды тасымалдайды, өзіндік санасының дамуына әсер етеді. Отбасы адамгершілікке, ізгілікке, биязылыққа, ар-ұят, намыс т.б. тәрбиелейді.

Танымдық функция- басқа адамдармен қарым-қатынас процесінде жеке тұлғаның жағымды рухани әлеуетін жасауға және жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Өзін жеке тұлға ретінде жетілдіреді.

Дүниетанымдық функция - әлеуметтік қоғамдағы, жалпы қоғамдағы жеке тұлғаның адамгершілік қатынас мазмұнына және сипатына деген көзқарасымен айқындалады. Отбасы әр түрлі құралдарды қолдана отырып қоғамдық өмірдің міндеттерін шешуде, қоғамдық идеалды қалыптастыруда болып жатқан процестердің мәнін түсінуге көмектеседі.

Коммуникативтік функция – отбасы мүшелері арасындағы өзара қарым-қатынасты ұйымдастыру; отбасының басқа адамдармен, отбасымен,

элеуметтік топтармен өзара байланысы. Аталмыш қызмет адамның қарым қатынасын болжап, оның өлшемдерін жасайды; қарым-қатынасты ізгілендіреді; қарым-қатынастың мүмкіндігінше барлық сала үшін ұнамды болуын ескереді. Ізгілікке, адамилыққа негізделген қарым-қатынас жаағымды көңіл-күйдің, психологиялық денсаулықтың, шығармашылық іс-әрекеттің негізі болып табылады.

Реттеуіш функциясы – адамдар арасындағы мазмұндық қатынасты белгілейді, мінез-құлыққа отбасының ерекше тәсілімен ықпал етуіне түрткі болады, қоғамдағы қатынасты басқаруды қамтамасыздандырады.

Интегративті функциясы – отбасы адамдардың элеуметтік жағдайларына, ұлтына, діни және басқа сенімдеріне қарамастан біріктіреді, өйткені ол жалпы адами сипат қалыптастыруда барлық жеке адамға бірдей талап қояды. Ешбір құбылыс осылай әр түрлі адамдардың басын біріктіре де, оларда басқаға деген сыйластықты да қалыптастыра алмайды.

Психологиялық жайлылық пен эмоционалды қолдауды қамтамасыз ету функциясы. Отбасына өте қажетті жайлы адами-психологиялық климатты қамтамасыз ету, мінез-құлық пен ішкі отбасылық қарым-қатынас стилін қалыптастыру, отбасылық ұжымның әрбір мүшесін моральдық-психологиялық қолдау. Бүгінде отбасы адамды сыртқы ортамен қақтығыстан, психологиялық стресстік жағдайларда оған рухани күш беруші, эмоционалды теңдікті ұстаушы орын.

Рекреативті функция – бос уақытты дұрыс ұйымдастыру. Отбасы мүшелерінің күш-қуатын, денсаулығын қалпына келтіруі.

Отбасының балаға әсері де әр-алуан. Адам дамуындағы әрбір кезеңде отбасының оған әсер ету интенсивтілігі мен сипаты әр түрлі болмақ. Мәселен, мектепке дейінгі балалар үшін отбасы баланың барлық қажеттіліктерін (материалдық, рухани, танымдық) қанағаттандырушы болса, төменгі сынып оқушылары үшін отбасы материалдық, коммуникативтік, және эмоционалды қажеттіліктерді қанағаттандырушы, бұл кезеңде танымдық сфераны дамытушы негізгі орта – мектеп. Жеткіншектер мен жасөспірімдік кезеңде отбасының рөлі сәл болса да төмендегенімен, қалыптасушы кезеңдегі бала үшін өзін-өзі тану, жеке тұлғалық, элеуметтік және кәсіби өзін-өзі анықтауда маңызды орында.

Отбасының бала тіршілігіндегі рөлі мынадай: әсер етудің үздіксіздігі, тұрақтылығы, жүйелілігі отбасы мүшесінің өмірге келген күнінен бастап, өмірден озғанға дейінгі аралықта әсер етеді. Отбасындағы тәрбиелік қатынас туысқандық сезімге, сүйіспеншілікке, сенімділікке, өзара жауапкершілікке негізделген. Әр түрлі жастағы, қызығушылықтары әр түрлі және әр түрлі әрекетпен шұғылданушы отбасы мүшелерінің қарым-қатынасы. Ата-ананың балаға, баланың ата-анаға әсері. Кей жағдайда баланың әсерінен ата-ананың көзқарасының, тіршілік сферасының, соған сәйкес мінез-құлқы мен дағдыларында да өзгерістер болуы мүмкін.

Отбасындағы басты жағдайлардың бірі бұл ерлі-зайыптылардың өзара махаббатына, көзқарастарының, мүдделерінің, сенімділіктің және ұжымдық іс-

әрекеттерінің бірлігіне негізделген татулық. Бір-бірін қабағынан түсініп, көңілдеріне қылау түсірмеуге тырысқан отбасындағы бала жастайынан адамды сыйлау, бағалауды үйренеді.

Отбасылық дәстүрлердің де қарым-қатынас мәдениетін дамытуда маңызы зор. Отбасындағы еркелік те, қамқорлық та, әзілге негізделген пікірталастыру да, кішкене бөбектермен әурелену де, жасы үлкендермен байсалды әңгіме де, болашаққа жоспар құру да, отбасы мейрамы да, үлкен-кішінің өзіне лайықты еңбектенуі де, отбасы өмірін толықтыра түсетін толып жатқан басқа әрекеттердің барлығы да болашақ азаматтың қоғамның толыққанды азамат болып қалыптасуына әсер етеді. Тату-тәтті отбасыларда ата-аналар балаларға қамқоршы болса, олардың да ата-аналарына деген ыстық ықыласы сондай болады. Өнегелі отбасы балаларды адамгершілікке, ұстамдылық пен мінез-құлық ережелеріне үйретеді.

Әрбір ата-ана өз перзентінің әдепті, саналы, иманды да ибалы, Отанының сүйікті және кішіпейіл азаматы болып жетілуін қалағандықтан, олар отбасының балаға әсерін, рөлін мен бала тәрбиесі мәселелерін шешудегі ерекшелігін саналы түрде сезінуі және сезініп қана қоймай оны баласын тәрбиелеуде сауатты түрде қолдана білуі қажет.

Әдебиеттер

1. Малькина-Пых И.Г. Семейная терапия. –М., Эксмо, 2008.
2. Гребенников И.Ф. Основы семейной жизни. М., Просвещение, 1991.

БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГЕРДІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУГЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Байменова Б.С.

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Шауғабаева А.Ш.

«Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының магистранты,
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Инклюзивтік білім беру әлеуметтік-педагогикалық сипатқа ие, себебі қоғамда толыққанды әлеуметтену және сапалы білім алу үшін физикалық, психикалық, эмоциялық және зияткерлік мүмкіндіктерге қарамастан барлық оқушылар үшін кедергісіз орта құруға бағытталған.

Инклюзивтік білім беру жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтің қызметінің ерекшеліктерін ашу мақсатында «педагогикалық қызмет» және «әлеуметтік педагогикалық қызмет» сияқты өзара байланысты түсініктердің мазмұнын қарастыру қажет.

Ұрпақтан ұрпаққа рухани-тәжірибелік дағдыны беруге бағытталған қызмет ретінде түсіндірілетін негізгі түсінік «педагогикалық қызмет» болып табылады.

Педагогикалық қызмет оқыту бағдарламасымен немесе бірқатар бағдарламалармен, сондай-ақ өзге де білім беру міндеттерімен және олардың әлеуметтік (экономикалық, саяси, адамгершілік, эстетикалық) мақсаттарымен қарастырылған нәтижелерге жету үшін білім беру мекемелерінде арнайы даярланған мамандармен жүзеге асырылатын қызмет ретінде анықтайды [1].

Кәсіби педагогикалық қызмет кәсіби педагогтармен, яғни мұғалімдермен, мектепке дейінгі мекемелердің тәрбиелеушілерімен, кәсіби оқу орындарының оқытушыларымен, қосымша білім беретін қызметкерлермен әртүрлі білім беру мекемелерінде жүзеге асады. Педагогикалық қызмет білім беру мекемелерінде мемлекеттік стандарт және заңнамалық құжаттардың аясында жүзеге асырылады.

Педагогикалық қызмет белгілі білім беру кезеңінде (балабақша-мектеп колледж-жоғары оқу орны-жоғары оқу орнынан кейінгі білім) балаларды, жасөспірімдерді, ересектерді оқытуға, тәрбие беруге және дамытуға бағытталған мақсатты үздіксіз сипатқа ие.

Әлеуметтік педагогикалық қызмет педагогикалық қызмет түрі болып табылады. Әлеуметтік саясат мәселелері бойынша балалардың және отбасылардың мүддесін, оның құқықтық негіздерін (И.Амоако-Аддо, М.Болстад, М.Весгаард, С.Стьерно және т.б), әлеуметтік-педагогикалық жұмыстың теориясын және тәжірибесін (Л. Берри, М. Готтесманн, Т.Гринде, К.Кеннан, В.Лоренц, Г.Майер, П. Марш, Дж. Триселиотис, Г.Хаген, С.Шлетте және т.б), муниципалдық мекемелердің әлеуметтік-педагогикалық қызметін (Ф.Кьелберг, Э.Пейдж, Л.Шарп және т.б), отбасымен әлеуметтік жұмыстарды, осы аймақтағы мамандарды даярлауды (Л.Белл, Б.Саймоне, К.Морган, О.Тутведт, Л.Шульман, Л.Янг және т.б) қорғауға бағытталған шетелдік әдебиеттердің талдауы заманауи индустриялық қоғам жағдайында, оның мақсаттарын және әлеуметтік-педагогикалық қызмет мазмұнын түсінуге ықпалын тигізді.

Инклюзивтік білім беру жағдайында әлеуметтік-педагогикалық қызмет мәселелерімен З.А.Мовкебаева, Р.А.Сулейменова, А.М.Ерсарин және т.б айналысады.

Кейбір авторлардың еңбектерінде мынандай анықтама беріледі: «әлеуметтік-педагогикалық қызмет – баланың психологиялық жағдайына, өзіне көмек беруді ұйымдастыруға оған қол ұшын созу және баланы (жасөспірімнің) әлеуметтік қорғауға, отабасында, мектепте, қоғамда қалыпты қарым-қатынастарды орнатуға, оны оқытуды ұйымдастыруға, құқығын қалпына келтіруге және бейімдеуге бағытталған педагогикалық қызмет» [2]. Аталған автор әлеуметтік-педагогикалық қыметті баланы әлеуметтік қорғаумен байланысқан педагогикалық қызмет түрінің бірі деп қарастырады.

М.А.Беляева әлеуметтік-педагогикалық қызметті «бейімделу» және «өзін-өзі таныту» түсініктері арқылы анықтама берді. Ол «әлеуметтік-қызмет-бұл әлеуметтік мәдени бейімделуіндегі және өзін-өзі іске асырудағы тұлғаның қажеттіліктерін барынша тиімді қанағаттандыруға жағдай жасаумен байланысты қоғамдық қызмет түрі» деп жазады [3].

Әлеуметтік-педагогикалық қызмет педагогикалық қызметтің бір түрі болғанына қарамастан оларды ұйымдастыруда, мазмұнында айырмашылықтар бар.

М.А.Галагузованың көзқарасы бойынша педагогикалық қызмет нормативтік-бағдарламалық сипатқа ие, ал әлеуметтік-педагогикалық қызмет нақты балаға және оның жеке мәселелерін шешуге бағытталады[4].

Сонымен қатар «әлеуметтік-педагогикалық қызмет» түсінігі «әлеуметтік жұмыс» түсінігімен өзара байланысты, себебі оларды мақсатты бағыт біріктіреді, яғни адамға әлеуметтік көмек беру. М.А.Беляева ескергендей олардың айырмашылығы «субстанциялық компоненттерден және олардың басымдылығының жиынтығынан» тұрады. Әлеуметтік жұмыстың субстанциялық компоненттер жиынтығының мазмұны әлеуметтік-педагогикалық қызметтен қарағанда кең.

Осыдан кейін М.А. Беляева әлеуметтік-педагогикалық қызметтің субстанциялық компоненттік аспектісі көмек құралдарының негізінде белгіленген үш көмек түрімен көрсетілуі мүмкін, яғни *педагогикалық* (негізгі көмек құралдары құндылықтар, білім, икемділік, дағдылар болып табылатын оқыту және тәрбиелеу кешені ретінде), *психологиялық, делдалдық*, яғни әлеуметтік қызметкер ретінде жоғарыда аталғандардан басқа міндетті компонент *материалдық көмек* болып табылатынын жазады.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы әлеуметтік-педагогикалық қызметті ұйымдастыру әлеуметтік педагогтың, сондай-ақ мұғалім қызметінің маңызды бағыттарының бірі болады.

Инклюзивті білім беру жағдайында әлеуметтік-педагогикалық қызметтің мақсаты тұлғаның өзін-өзі танытуына мүмкіндік беретін социумдағы әлеуметтену мен бейімделудегі баланың физикалық, психикалық, зияткерлік, эмоциялық мүмкіндіктеріне қарамастан, оған әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету және кедергісіз әлеуметтік орта құру болып табылады.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы әлеуметтік-педагогикалық қызметтің негізгі міндеттері:

- оқушылардың физикалық, психикалық, адамгершілік, әлеуметтік денсаулығын сақтауға және нығайтуға жағдай құру;
- оқушылардың өмірдегі орнын өзі белгілеудегі мақсаты, әлеуметтік маңызды бағдары, жалпы адами құндылықтары негізінде рухани адамгершілік қасиетін дамыту;
- баланың әлеуметтенуі мен бейімделуіне шағын социумның жағымсыз әсерлерінің алдын алу және жою;
- баланың жеке өзін-өзі танытуында оның физикалық, психикалық, зияткерлік, эмоциялық мүмкіндіктеріне қарамастан, оның шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін шағын социумда қолайлы жағдай құру;
- баланың әлеуметтік бейімделуі мен өзін-өзі тануын оңтайландыруға бағытталған сақтандыру, оңалту, түзету және дамыту шараларының жүйесін іске асыру.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы әлеуметтік-педагогикалық қызмет мазмұнының ерекшеліктері инклюзияны жүзеге асыратын білім беру мекемелерінің келесі ерекше компоненттерімен байланысты:

1. Инклюзивті білім беру мекемелері контингентінің ерекшеліктері;
2. Педагогикалық үдерісті ұйымдастыру ерекшеліктері;
3. Балаға, отбасыға әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсетуді ұйымдастыру;
4. Инклюзивті білім беру мекемелерін басқару ерекшеліктері.

Жоғарыда аталып өткендей, инклюзивті білім беру мекемелерінде ерекше білім беруді қажет ететін балалар дені сау балалармен бірдей оқытылады. Әлеуметтік-педагогикалық қызметтің ерекшелігі тек әлеуметтік жағдайы, қалыптасқан құндылықты орта деңгейі, тәрбиелеу әсеріне төзімділік дәрежесі емес, дені сау балалардағыдай психикалық, зияткерлік, эмоциялық мүмкіндіктерімен, сондай-ақ дамуындағы әр түрлі кемшіліктерімен ерекшеленетін балалармен өзара әрекет ету болып табылады.

Осыған байланысты педагогтардың басты міндеті баланың социумдағы өзін-өзі дамытуына, танытуына және бейімделуіне бағытталған психикалық, психикалық, зияткерлік мүмкіндіктеріне қарамастан барлық балалар үшін гуманистік, толеранттық білім беру ортасын құру болып табылады. Сонымен қатар, әрбір баланы, атап айтқанда дамуында кемшілігі бар баланы әлеуметтік өзара әрекет ету үдерісіне қосу және әлеуметтік қарым-қатынастардың субъектісі ретінде олардың дамуына жағдай жасау маңызды. Бұл үшін педагогтарға баланың жеке өзімен, оның отбасымен, әлеуметтік институттармен, медицина қызметкерлерімен және т.б. әлеуметтік-педагогикалық жұмысты жүзеге асыру қажет.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы педагогикалық үдерісті ұйымдастырудың ерекшеліктері оқушылар өмірінің әр түрлі ортасында ұйымдастырылған сақтандыру, оңалту, түзету-дамыту іс-шараларының әлеуметтік-педагогикалық бағыттарымен байланысты. Әлеуметтік-педагогикалық қызметтің түзету-дамыту бағыты қоғамда қабылданған мінез-құлық үлгілері мен нормаларына сәйкес келетін педагогикалық-әлеуметтік жоспардың ерекшеліктері және мүмкіндігі шектеулі балаларды түзетумен байланысты, бұл баланы жеке басының белгілі қасиеттерін, үдерістерін, жай-күйін өзгертуге бағытталған педагогикалық әсер етулердің бір тұтас ұйымдастырылған жүйесі.

Түзету-дамыту бағыты әлеуметтік педагогикалық қызметтің алдыңғы бағытымен тығыз байланысты және барлық адамдармен бірдей нағыз қоғамдық өмірге қосылуы мүмкін қоғамның толық құқылы және белсенді мүшесі етуге, қоршаған әлемнің шынайылығына мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік бейімдеу және сауықтыруға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік педагогикалық қызметтің түзету-дамыту бағыты бірнеше кезеңдер бойынша жүзеге асырылады:

1. Бала әлеуетінің диагностикасы;

2. Жеке түзету бағдарламаларын құру;
3. Әзірленген бағдарламаны іске асыру және оны ұдайы түзетіп отыру;
4. Ата-аналарға кеңес беру

Қорыта айтқанда, болашақ маманды даярлау мәселесі бүгінгі білім беру жүйесінде өзекті болып табылады. Отандық және Ресей авторлары «даярлық» ұғымына әртүрлі анықтама береді. Сол анықтамалар мен теорияларды сұрыптай келе, біз болашақ маманның даярлығы оның кәсіби құзыреттілігімен, шеберлігімен сипатталатын іс-әрекет.

Әдебиеттер

1. Шумиловская Ю.В. Подготовка будущих учителей к преподаванию технологии лицам с ограниченными возможностями здоровья. – М., 2009.
2. Каткенов К.А. Управление социально-педагогической адаптацией детей с ограниченными физическими возможностями в условиях специального образовательного учреждения. – автореф... к.п.н. – Москва, 2004. – 21 с.
3. Беляева М.А. Социально-педагогическая работа с семьей ребенка-инвалида. Москва: Владос, 2007
4. Галагузова М.А., Мардахаева Л.В. Методики и технологии работы социального педагога. -М: Владос, -2004

БАЛАЛАР ҮЙІНДЕ ТӘРБИЕЛЕНУШІ ЖЕТІМ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУДЕГІ РӨЛІ

Жұманбай Мөлдір Нұрхатқызы

«Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының
2 курс магистранті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, Астана қ.

Балалар үйлерінің пайда болуы балалардың психикалық дамуына қаншалықты ықпал ететіндігін қарастыруға ұмтылу және аса қалыпты емес қатынасын, сонымен қатар «институализация» мәселесін, яғни қоғамдық балалар үйлерін аралайтын баланың тұлғалық мінез-құлығын қалыптастыру ерекшеліктері мәселесін туғызды. Шетелдегі капиталистік мемлекеттерде ұзақ уақыт бойы бұл мекемелердегі балалардың дамуы өте төмен деген пікір кең таралған. Көптеген ғалымдар мекемелердің балалар психикасына теріс әсер етуін анық көрсетті. Р.Заззо (1967) француз жұмысшылары бала бақшаларының құрылуына бастапқыда қарсы болғанын жазған болатын. Өйткені оның пікірінше олар балалардан «ақымақтар жасап шығаратынынан» қорықты. Отбасы мен ата-ана қамқорлығынан айрылған балаларды тәрбиелеу жағдайлары ерекше алаң туғызды. Р.Спиц (1945) баланың ақырғы «институализациялану» формасы – «госпитализмнің» драматикалық бейнелерін сипаттады. Оның мәліметтері бойынша, аналарынан айрылған

жабық мекемелердегі шамамамен 70% дейінгі балалар өмірінің алғашқы жылдарында қайтыс болады, ал қалғандарының ойлау қабілеттері төмен. Автор мұндай белгілерді Батыс Германияның балалар үйлерінде байқады.

Ағылшын психологы Дж.Боулби жарты ғасырдан астам аналық қарым-қатынастан айрылған балалардың даму мәселесімен айналысты. Оның пікірінше баланың жастайынан дұрыс дамуы үшін тек биологиялық анасымен байланыс қажет.

Кеңес психиатры М.И.Буянов байқағандай, «Жарты ғасырдан аса Боулби жазғандары ішінен тек бір нәрсені: Бала мінезінің үйлесімді дамуы үшін ана қамқорлығы қажеттігін мойындауға болады, бірақ бұл қандай қамқорлық, бұл неден байқалу қажет және т.с.с. – бұл әлі шешілмеген және нақтылауды қажет етеді» [1].

У.Денис пен П.Наджарьян (1957) Ливандағы 100 жетімді зерттеуге алды. Паналау орнындағы балалар отбасындағы балалардан өмірінің алғашқы жылдарының соңында шынымен жылдам қалып қойғандарына олардың көздері жетті. Оның себебі берілген паналау орнына тән және толығымен жоюға болатын нақты жағдайлар. Авторлар тәрбиешілердің балаларға деген немқұрайдылығын, ал балалардың керісінше құштарлығын байқады. Бұдан басқа паналау орнында ойыншықтар өте аз болды, балалар негізгі уақытын төсекте қабырғаға қараумен өткізеді.

Л.Ярроу (1972) «аналық депривациямен» қатар жабық балалар мекемелеріндегі тәрбиеленушілердің артта қалуының көптеген себептерін анықтаған. Сонымен қатар Л.Ярроу анасыз және анасымен тәрбиеленетін балалар арасындағы айырмашылықты анықтады.

М.Раттер (1972) жабық түрдегі мекемелердегі ерте балалық шақтағы және емшектегі балаларды тәрбиелеудің теріс салдары анасының күтімінің болмауынан туындамайтынын, ал баланың ересектермен қазіргі әрекеттері мен эмоционалдық байланыстары жетіспеушілігі нәтижесінен болады деген қорытындыға келді.

Кейбір психологтар ана күтімінің мағынасын қоғамдық тәрбиелеу жағдайларында іске асыру мүмкін емес деген ұстанымнан түсінуге тырысты. Мысалы, балалар мекемелерінде бірнеше тәрбиешілер болса, отбасында ана әрқашан балаға қамқор болатын тек жалғыз ересек. Бала тұлғасы мен жүріс-тұрысының дамуына оның анасын алмастыратын көптеген тұлғалар кедергі келтірмей ме?

Г.Х.Рейнгольд және Н.Бейли (1959) «көптеген аналардың» балаға психологиялық зейінін анықтауға тырысты. Олар 3 ай қатар өмірінің алтыншы айынан бастап сегізінші айына дейін балаларды әдеттегідей төрт тәрбиеші күтетіндей тәжірибелік топты ұйымдастырды. Тәжірибе соңында тәжірибелік топ балалары бақыланушы топтағы өзінің құрдастарымен салыстырғанда жоғары әлеуметтік реактивтілікті байқады. Бірақ бір жылдан кейінгі жүргізілген зерттеу олардың арасындағы айырмашылық жоғалып кеткенін көрсетеді. Авторлар балаға қамқор жасайтын жалғыз ересектің болуы оның дамуына ерекше әсер ете алмайды дегенді бекітеді.

Кеңес ғалымдары ана мен баланың қатынасын зерттеуге көп көңіл бөледі, бірақ оны биологиялық себеп деп санамайды. Керісінше, баланың қоршаған ересектермен көпжақты қатынасы маңызды болып табылады. Балалар үйінде балалар мықты ұйымдастырылған педагогикалық жұмыс жағдайында сәтті дамиды, ал тәрбиелеудің тапшылығы анасынан айрылғанынан емес, ол баланың ересектермен қарым-қатынасы процесінде алатын әсерлер санына, әртүрлі іс-әрекеттерді игеруге тәуелді болады, - деп А.В.Запорожец жазғанын 30 жылдардың өзінде Н.М.Щелованов көрсетіп кеткен [2].

Чехословакиялық психологтар Й.Лангмейер мен З.Матейчек көпжылғы балалар үйіндегі балалардың психикалық дамуын зерттеу негізінде психикалық депривация немесе психикалық мұқтаждық ұғымын енгізді, ол белгілі бір уақыт ағымында субъектіге кейбір психикалық қажеттіліктерді жеткілікті мөлшерде қанағаттандыруға мүмкіндік берілмейтін осындай өмірлік сәттерде туындайды (1984) [3].

Балалар үйлеріндегі өмірлік ерекше жағдайлар баланың психикалық артта қалуына себеп болады. Балаларда ерте жастан отбасындағы олардың құрдастарында болмайтын енжарлық байқалады; ол балалардың бастамасының жоқтығынан және эмоционалдық күйсіздігінен көрінеді.

Бұл балаларда жалпы көзқарас, олар отбасында өмір сүретін әрбір балаға жақсы таныс қоршаған ортадағы құбылыстармен, тіпті тұрмыстық заттармен таныс емес. Тәрбиеленушілерде мектепке дейінгі кезеңде қалыптасатын көрнекі-бейнелік ес мектептік бағдарламаны толық игеруде қажетті іргетас болып табылады. Көптеген тәрбиеленушілерде өзінің жүріс-тұрысын өзі басқара алу қабілеті мәнді дамымағандығы, өз еркінсіздікке, ұйымсыздыққа әкелетін ересектер жағынан бақылаудың артта қалуы кезінде тапсырмаларды өз бетінше оындауы анықталған. Е.И.Афанасенко мен И.А.Капров «Интернат-мектептерге бес жыл» жинағының кіріспе мақаласында мектеп интернаттарда балаларда «бөтен ақылмен», бұйрық бойынша өмір сүру әдетін дамыту шынайы қауіпті екендігін келтіреді.

Ересектермен жоспарланған және ұйымдастырылған әрқашан достарының ортасында болу, айқай-шу, бос уақыт жүйкелік қажуды, жоғары қозғыштыққа алып келеді. Я.Корчак балаларды назар аударып бақылай отырып, тәрбиелік мекемелерде біріншіден, балалардың өмірін ұйымдастыру керек деген қорытындыға келеді. Балалардың балабақшада құрдастарының ортасында болуы оларда ұйымшылдықты тәрбиелеуде, тұлғаның әлеуметтік жақтарының құрылуына маңызды әсер етеді.

Жасы ұлғайған сайын балалардың өмірінде олардың ересектермен араласуы маңызды орын алады. Отбасында әр жастағы екі-үш бала болса, жабық мекемелерде 10-12 жастағы 25 тәрбиеленуші болуы мүмкін. Сондықтан балалар мекемелерінде тәрбиеленушілерде достық қатынастың қалыптасуы өзіндік ерешелікке ие.

Бала толық, толық емес отбасында, балалар мекемелерінде болса да, жанында ерте жастан оның өмірдегі алғашқы жетістіктерін байқайтын және

«бағалайтын» адам болуы қажет. Ақылды және мейірімді тәрбиеші баламен оның үйлесімді дамуы үшін және баланың әлеуметтік қажеттіліктерін толық қанағаттандыруды қамтамасыз ететін тығыз сенімді қатынас орната алады. Бірақ тәрбиешіге баламен анасы сияқты жеке эмоционалдық қатынас орнату қиындау болады, себебі топта баланың көп болуы, олармен тек жарты күндік уақыт өткізу т.с.с. Ал бұл баланың тұлғалық және психикалық дамуындағы мәнді бұзылыстарға әкеледі.

Ересектермен қарым-қатынас бала дамуында маңызды фактор бола отырып, әр жас кезеңінде өзіндік ерекшеліктерге ие болады. Жасөспірімдердің ересектермен қарым-қатынасының нәтижелілігі біріншіден, ол олардың болашақ өз еркіндік өміріне қажет білімдерді беруімен байланысты. К.Маркс тұлғаның дамуы тікелей және жанама қарым-қатынаста болатын басқа тұлғалардың дамуына себепті болады және әр түрлі бір-бірімен қатынасқа түсетін тұлғалар өзара байланысты, яғни кейінгі ұрпақ алдыңғылар қарым-қатынасының сақталған формаларын тұқым қуалайды.

Әрбір жас кезеңінде балаға аса күтіммен қарау керек. Белгілі бір жас кезеңінен келесісіне ауысу біріншіден, жетекші қызметтің ауысуымен және осы негізде тұлғалық жаңа құрылымдардың туындауымен сипатталады. Бірақ бұл жаңа құрылымдар өз-өзімен туындамайды, олар – баланы онтогенездің алдыңғы сатыларында тәрбиелеу мен үйретудің нәтижелері. Бала басқа адамдардың тілектері мен қызығушылықтарын, сезімдерін өзінің мінез-құлқында ескеру үшін біріншіден, ол жақындарының, оны қоршағандардың қайғысына ортақтаса білуді үйренуі қажет.

Әдебиеттерде «әлеуметтік бейімдеу» ұғымының назарды бұл құбылыстың әр түрлі жақтарына шоғырландыратын көптеген анықтамалары бар. Бұдан басқа әртүрлі ғылымдарда – философия, әлеуметтік психология, әлеуметтік педагогика, әлеуметтануда бұл ұғымды ашудың өзіндік нұсқалары бар. Жалпы қарастыра отырып, бұл ұғымның мынадай анықтамасын шығаруға болады: әлеуметтік бейімдеу бұл әлеуметтік орта жағдайларына белсенді үйрену процесі және нәтижесі. Әлеуметтік бейімдеу тұлғаны әлеуметтендірудің жүргізуші механизмдерінің бірі [4, 30 б.].

Психологиялық жағынан әлеуметтік бейімделу аккомодация және ассимиляция бірлігі ретінде көрінеді. Орта тұлғаға әсер етеді, ал өзінің ішкі табиғатына сәйкес бұл әсерлерге жауап беретін, өңдейтін, таңдай отырып қабылдайтын тұлға немесе топ ортаға белсенді әсер етеді. Бейімделудің мұндай механизмі тұлғаның әлеуметтену процесінде жинақтала отырып, оның жүріс тұрысы мен іс әрекетінің негізі бола бастайды.

Бейімделу өзіндік әлеуметтік деңгейінде бірінші кезекте әлеуметтік субъектілердің белсенді табиғаты, әрекеттілігімен анықталады. Әлеуметтік орта жағынан іс-әрекет мақсатымен, әлеуметтік нормалармен - оларға жету тәсілдерімен, және бұл нормалардан ауытқу санкцияларымен анықталады [5].

Тұлға жағынан бейімделу оның тұлғалық ерекшеліктерімен (көзқарастарымен, психикалық даму ерекшеліктерімен т.б.) анықталады. Әлеуметтік орта басты үлгіде әлеуметтік институттар: отбасы, мектеп,

бұқаралық ақпарат құралдары т.б. арқылы әсер етеді.

Әлеуметтік бейімделу процесс ретінде де, нәтиже ретінде де қарастырылуы мүмкін. Бұл процестің педагогикалық көзқарас тұрғысынан мақсатқа бағытталуы және басқарылуы біз үшін маңызды.

Қазіргі жағдайдағы әлеуметтік бейімдеу бойынша мақсатқа бағытталған жұмыстың негізгі мақсаты ретінде қазіргі мәдениет деңгейінде өзіңе, еңбекке, қоғамға, басқа адамдарға деген қатынастың бекітілген, тұрақты, үйлесімді жүйесін, өзін жүзеге асыруды көздеген және икемді, қоршаған ортаны және өз өзін қайта тудыру бойынша шығармашылық жұмыстарға бейім әлеуметтік белсенді тұлғаның құрылуын санауға болады.

Әдебиеттер мен педагогикалық тәжірибені талдау балалар үйінде тәрбиеленушілердің әлеуметтік бейімделу жетістігіне әсер ететін жетекші факторларды анықтауға мүмкіндік береді. Бұл факторларды бірнеше топқа топтауға болады.

Бірінші топ – жалпы білім беруге дайындық деңгейі. Ол оқудағы білімдер мен дағдылардың жақсы қасиеттерінен, жалпы оқу білімдері мен дағдылардың деңгейін дамыту және оқу мотивациясының құрылуынан тұрады.

Негізінде тәрбиеленуші балалар үйінен шыққаннан кейін өзіне өз еркін өмірді қамтамасыз ету үшін оқуды жалғастыруы, мамандық алуы қажет. Бұдан басқа қазіргі өмірдің талаптары – ылғи да білімдерді жаңарту, өзіндік даму, әйтпесе сен бәсекеге бейімсізсің. Ал егер тәрбиеленушіде жалпы білімдерге дайындық деңгейі жоғары болса, онда оқу мотивациясы құрылған, жалпы оқу білімдері мен дағдылары жақсы дамыған, сәтті әлеуметтік бейімделу үшін оның мүмкіндіктері жеткілікті жоғары деп есептеледі.

Екінші топ - әлеуметтік тұрмыстық дағдылар мен қатынастардың даму деңгейі. Бұл топ санитарлық-гигиеналық дағдылар мен қатынастарды, еңбек дағдыларын, жүріс-тұрыс мәдениеті дағдыларын, әлеуметтік-тұрмыстық бағдарларды қалыптастыруды дамыту сияқты тәрбиеленушілердің әлеуметтік бейімделу сәттілігінің шарттарынан тұрады [6].

Білімдер мен дағдылардың бұл тобы оң нәтижелерге алып жеткізетіндіктен балалар үйі жағдайында бұл бағыт бойынша мақсатқа бағытты жұмыс атқарылуы керек. Тәрбиеленушілерді өзін күтуге, өзінің сыртқы түріне киіміне, аяқ киіміне қарауға, тамақ пісіруге, кір жууға, өтектеуге, кептіруге, киімдерді тазалауға, үй жинауға, байланыс құралдары, көлікті қолдануға, керек-жарақтар сатып алуға, мәдениеттік жүріс-тұрыс дағдыларына үйренуге және т.б. міндетті түрде үйрету қажет, әйтпесе түлек өзінің еркін өмірінде дәрменсіз болады.

Әлеуметтік бейімделу сәттілігіне әсер ететін факторлардың үшінші тобы – балалар үйінде тәрбиеленушілердің психикалық дамуының ерекшеліктері.

Егер тұлғада өзіне, басқаларға, қоғамға, Отанға, еңбекке деген саналы қатынас, белсенді өмірлік позициясы болуы, қазіргі мәдениет деңгейінде саналы таңдау жасай алатын және оған жауапкершілікпен қарайтын тұлға, өмірлік перспективасын құра алатын, қақтығыстарды конструктивті шеше

алатын, айналасындағылармен өзара араласа алатын тұлға тәрбиеленсе – онда мұндай тұлғаның сәтті әлеуметтік бейімделуін батыл жобалауға болады.

Қазіргі социумда сәтті еркін өмір үшін тәрбиеленушілерде әлеуметтік белсенділік, өз еркінділігі, жауапкершілік, оқуды жалғастыруға, мамандық алуға, отбасын құруға дайындық жоғары болуы керек. Жоғарыда келтірілгендердің барлығы тек тәрбиеленушілердің психикалық дамуының ерекшеліктерімен анықталады.

Әдебиеттер

1. Буянов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи. –М.:Просвещение 1988г.
2. Очерки о развитии детей, оставшихся без родительского попечения/ Научная редакция М.Н.Лазутова. Вып.4., 1995
3. Лангмейер И., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте/ Перевод.- Прага, 1984

4 - СЕКЦИЯ: ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУДЕГІ МЕКТЕП 4-СЕКЦИЯ: ШКОЛА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ШКОЛЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Новикова Галина Павловна

доктор педагогических наук, доктор психологических, наук, профессор,
академик МАНПО, академик РАЕН

ФГБНУ «Институт стратегии развития образования РАО», г. Москва

Развитие педагогического процесса неразрывно связано с прогрессивными изменениями во всех сферах социальной жизни общества, с тенденциями реформирования образования на основе осмысления инновационных идей и концепций. Рассмотрение структуры, типологии и содержания инновационного педагогического процесса предполагает использование идей общей методологии педагогических нововведений и педагогических инноваций (В. И. Андреев, К. Ангеловски, В.В.Давыдов, В.И. Загвязинский, М.В. Кларин, В.А.Кан-Калик, В.С. Лазарев, Б.П. Мартиросян, А.М. Моисеев, М.М.Поташник, А.И.Пригожин, М.Н. Певзнер, Н.С. Розов, А.А. Скамницкий, В.А.Сластёнин, П.И. Третьяков, Я.С.Турбовской, Ю.С. Тюнников, В.Д.Шадриков и др.).

Анализ инновационных процессов в образовании как системы может быть осуществлён в русле различных концептуальных подходов: *историко-культурологического, социально-педагогического, технологического, субъектно-психологического.* (3;4;5).

С позиции историко-культурологического понимания инноваций наиболее общим является представление о реформаторском движении как педагогической альтернативы. Как отмечает М.В. Певзнер, на этом пути «своего рода аксиологической революции» педагогическое реформаторство прошло несколько этапов: от критики «старой школы», активного отторжения существующих норм, к выдвижению созидательных программ, основанных на новых ценностях.

В качестве критериев релевантности (значимости) педагогических реформ и нововведений рассматриваются:

1 - устойчивая способность к саморазвитию, наличие педагогической самооценности, благоприятных условий к трансформации;

2 - наличие прямого педагогического наследия в виде теорий, концепций и течений;

3 - влияние на дальнейшее развитие педагогического поиска, осуществляемого в рамках самодвижения педагогического процесса и рассмотрения педагога и ребёнка как субъектов деятельности;

4 - осмысление технологий реализации идей, методов, средств с точки зрения их практической и теоретической значимости;

5 - единство, общность, инвариантность наиболее существенных признаков в педагогическом поиске, позволяющих проектировать и конструировать его обобщённый характер.

М. В. Кларин, рассматривая характерные черты поисковой ориентации в зарубежной педагогике и в инновационной деятельности, в известной работе «Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках», выдвигает следующую типологию «освоения нового опыта», выраженную в инновационных моделях: 1 - обучение как решение проблем; 2 - обучение как систематическое исследование; 3 - обучение как формирование исследовательских процедур, развитие нового проблемного видения; 4 - обучение как игра и дискуссия.

Авторы получившего широкую мировую известность доклада Римскому клубу «Нет пределов обучению» сформулировали идею о трёх типах обучения, понимая его в широком смысле слова, как процесс приращения опыта, как индивидуального, так и социокультурного. К этим типам обучения они отнесли:

1. *«Поддерживающее, воспроизводящее обучение»* как процесс и итог такой учебной (а в результате и образовательной) деятельности, которая направлена на поддержание, воспроизводство существующей культуры, социального опыта, социальной системы. Такой тип образовательного процесса обеспечивает преемственность социокультурного опыта, и он присущ традиционному обучению на всех ступенях образования.

2. *«Инновационное обучение»* - процесс и результат такой учебной и образовательной деятельности, которая стимулирует инновационные изменения в существующей культуре, социальной среде. Такой тип образовательного процесса помимо поддержания существующих традиций стимулирует активный отклик на возникающие как перед отдельным человеком, так и перед обществом проблемные ситуации.

В докладе авторов Римского клуба обучение понимается чрезвычайно широко, что расширяет взгляд на значение дидактических поисков. Важно, что из отмеченных в докладе типов образовательного процесса первый связан с ретрансляцией, воспроизводством социального опыта, второй - с творческим поиском на основе имеющегося опыта и тем самым с его обогащением. Таким образом, *инновационность как характеристика обучения относится не только к дидактическому её построению, но и его социально-значимым результатам.* В соответствии с этим, в качестве важной характеристики всякого нововведения выступает его образовательная и социальная значимость.

В различных исследованиях выделяют три вида педагогических инноваций:

1 - в качестве инноваций выступают образовательные идеи и действия, полностью новые и ранее неизвестные;

2 - самое большое количество инноваций представляют собой адаптированные, расширенные или переоформленные идеи и действия,

которые приобретают особую актуальность в определённой среде и в определённый период времени;

3 - педагогические инновации возникают в ситуации, когда в связи с постановкой целей в изменённых условиях, оживают некоторые ранее существовавшие действия, поскольку новые условия гарантируют успех определённых положительных идей.

Термин «**инновация**» по разному определяется в энциклопедиях и словарях.

В психологическом словаре даётся определение "**инновации**" как **социально-психологического качества деятельности**. Эта деятельность, не являясь процессом, поддающимся формализации, требует преодоления социально-психологических барьеров, возникающих на всех этапах её развёртывания. Преодолению социально-психологических барьеров инновационной деятельности способствуют:

1 - учёт установок, ценностных ориентации, этических норм поведения;

2 - применение социально-психологических методов активного обучения работников с целью развития инновационных способностей, формирование готовности к восприятию и участию в инновации.

Подчёркивая значение деятельного подхода в осмыслении понятия «инновация», можно отметить, что в значительной мере речь идёт об инновационной практике или об инновационном опыте.

Социально-педагогический аспект раскрытия понятия инноваций состоит в том, что **инновация - это комплексный процесс создания, распространения и использования нового привычного опыта для удовлетворения человеческих потребностей, изменяющихся под воздействием закономерного развития общества а, также сопряжённые с данным новшеством изменения в социальной и вещественной среде.**

В зависимости от предметного содержания выделяются технические (продуктивные, технологические) и социальные (экономические, организационные, культурные, образовательные) инновации. На практике большинство инноваций включают как технические, так и социальные компоненты. Комплексный характер имеет и их эффективность. Сущность нововведения в школе составляет инновационная деятельность, то есть деятельность по достижению новых результатов, средств и способов их получения, по преодолению рутинных компонентов традиционной деятельности. При этом различают радикально новую деятельность и деятельность совершенствующую. Совершенствование хорошо уживается с существующими организационными структурами, вписывается в них, а радикальное нововведение взрывает их и поэтому встречает сильное противодействие. Комплексный и противоречивый характер инноваций означает, что для их успеха необходимо проектировать не только технико-экономические, но и **социально-организационные и социально-культурные условия**, развивать профессиональное управленческое консультирование относительно инновационных процессов, осуществлять

специализированное обучение персонала восприимчивости к нововведению, развитию *инновационных способностей* и т.п.

В работах М.В. Кларина подчёркивается важная мысль о том, что по своему основному замыслу «инновация» относится не только к созданию и распространению новшеств, но и к *преобразованиям, изменениям в образе деятельности, стиле мышления*, который с этими новшествами связан. *Рассматривая новые модели обучения, мы тем самым обращаемся к развитию инновационных, дидактических подходов, нетрадиционных представлений о построении учебного процесса.* Рассмотрение особенностей инновационных аспектов педагогической деятельности как одного из сложных объектов изучения является для нас самостоятельным вопросом. Образование представляет собой очень сложную и комплексную деятельность, состоящую из ряда компонентов, которые диалектически между собой связаны, обусловлены и взаимозависимы. Сферы образования настолько взаимосвязаны, что новшества в одной сфере обуславливают нововведения в любой другой сфере. Процессы обновления образования требуют теоретического осмысления и обоснования с тем, чтобы ограничить стихийность этих процессов и эффективно управлять ими. Этим целям, на наш взгляд, должна служить теория педагогической инноватики. Под инновационными процессами в педагогической инноватике понимается единство создания педагогических новшеств, их освоения педагогическим сообществом и использования в практике обучения и воспитания.

Долгое время эти процессы изучались изолированно друг от друга. Широкие исследования велись по проблеме внедрения педагогических новшеств (А.А.Арламов, В.К.Гмурман, В.И.Журавлёв, П.И.Карташов). В нашей стране продолжительное время изучаются вопросы педагогического творчества (В.И.Загвязинский, В.А.Кан-Калик, Н.Д. Никандров, В.С.Шубинский). Менее исследованы социально-экономические, психологические и педагогические аспекты творческой деятельности педагогического сообщества. Особенно слабо изучен вопрос о том, как осваивается этим сообществом новое в образовании, какие противоречия и конфликты здесь возникают и как они разрешаются.

По мнению Н.Р. Юсуфбековой, теоретическое содержание педагогической инноватики включает *три блока* понятий: *в первом* блоке раскрываются особенности создания педагогических новшеств, их источники, классификация, критерии новизны; *во втором* - исследуются проблемы восприятия, оценки и освоения педагогическим сообществом возникающих новшеств, *в третьем* - обобщаются данные о применении нового в образовании. В соответствии с этими понятиями говорится о педагогической неологии, аксиологии и праксиологии (учение о деятельности внедрения).

В зарубежной педагогике в работах А.Николса делается попытка не только теоретически обосновать инновационные процессы, но и дать практические рекомендации по освоению инноваций на практике. Американские и английские педагоги (Х.Барнет, Дж. Бассет, Д. Гамильтон, Н.

Гросс, Н. Дикенсон, М. Майлз, А.Хаберман, Р. Хейвлок, Л.Чен, Р. Эдем и др.) анализируют вопросы управления инновационными процессами, изучают отдельные теоретические и практические стороны инновационных процессов.

А.И.Пригожин определяет инновацию как процесс, то есть переход некоторой системы из одного состояния в другое и определяет «жизненный цикл» инновационного опыта, что включает следующие стадии развития:

1. Зарождение опыта (осознание потребностей, возможности изменений);
2. Освоение опыта и его изучение /эксперимент, внедрение на практике;
3. Диффузия (многократное повторение нововведения на других объектах);
4. Рутинизация (реализация новшеств в стабильных, постоянно действующих объектах).

М.В. Кларин, признавая саму по себе идею о стадийности, этапности, формирования и развития инновационного педагогического опыта, во многом связывает её с созданием новых систем, структур, форм обучения. В частности, речь идёт о различных типах инновационных образовательных учреждений (лицеи, колледжи, гимназии, открытые школы, школы экологической направленности, авторские школы и т.п.).

Новые направления, определение основ педагогической инноватики и осмысление ее конкретных задач отражены в работах В.С. Лазарева и Б.П. Мартиросяна «Введение и педагогическую инноватику» [1], «Педагогическая инноватика» [2]. Авторы рассматривают теоретические и практические предпосылки становления педагогической инноватики, основные понятия педагогической инноватики: новшество, нововведение, инновация, инновационный процесс, инновационная деятельность, определяют объект, предмет педагогической инноватики, ее основные задачи, описывают исследования и разработки, составляющие теоретико-методическую базу реализации трех фаз инновационного процесса (создания новшеств, их распространения и освоения), недостатки практики внедрения новшеств в образовательных учреждениях, а также научное обеспечение совершенствования инновационных процессов в образовательных учреждениях и оценку качества инновационной деятельности школ.

Инновационный педагогический процесс, кардинально меняет традиционно сложившуюся практику обучения. Это могут быть изменения в содержании, в методах и формах организации деятельности дошкольников и школьников, педагогической деятельности.

Таким образом, **инновационный педагогический процесс** определяется, на наш взгляд, как:

- **определённые сознательные изменения с целью творческого улучшения** воспитательно-образовательного процесса, развития образовательно-воспитательной технологии, качества обучения, воспитания и творческого развития дошкольников, школьников, студентов и педагогов;

- диалектический процесс развития педагогического реформирования (развитие новых систем на основе возрождения передовых и новаторских идей, относительность опыта для себя и для социума в массовой практике), обладающий признаками стадийности и целостности (зарождение опыта, его осознание, изучение, творческое развитие).

Инновационные процессы - это такие актуально значимые и системно самоорганизующиеся новообразования, возникающие на основе разнообразия инициатив, которые становятся перспективными для эволюции образования.

Таким образом, инновационная педагогическая деятельность, связанная с отказом от известных штампов, стереотипов в обучении, воспитании и развитии личности ученика, выходит за рамки действующих нормативов, создает новые нормативы личностно-творческой, индивидуальной направленности деятельности педагога, новые педагогические технологии, реализующие эту деятельность. В ней, по мнению В.А. Сластёнина, «новатор глубже реализует себя как носитель социальных инноваций» [6].

В связи с этим, инновационные процессы в образовании и науке требуют принципиально новых форм и механизмов взаимодействия теории и практики, создания инновационных банков, центров внедрения инноваций, научно-практических центров и др. И одной из проблем педагогики высшей школы является разработка концепции подготовки педагогов и руководителей образовательных учреждений к инновационной деятельности, которая требует также анализа социокультурного, «жизнедеятельностного контекста» восприимчивости учреждений дошкольного, школьного, вузовского, дополнительного профессионального последипломного образования к новшествам. Жизненный цикл как последовательность проектирования инновационного процесса в *последипломном образовании* включает следующие стадии:

- а) осознание потребностей в необходимых изменениях;
- б) определение исходных принципов, идей, концепций, обеспечивающих инновации;
- в) разработку целостного педагогического инновационного проекта как идеальной модели социально-образовательного взаимодействия субъектов педагогического процесса;
- г) экспертизу, экспериментальную апробацию проекта и выявление условий его функционирования (построение реальной модели) [4;5;6].

Однако любая система имеет определённый запас прочности, после перехода этого порога прочности система может начать своё разрушение. Чтобы избежать разрушения системы, её необходимо обновлять и развивать, т.к многие страны рассматривают образование как главный, ведущий фактор социального и экономического прогресса.

Литература

1. Лазарев В.С., Мартиросян Б.П. «Введение в педагогическую инноватику». М. 2004.

2. Лазарев В.С., Мартиросян Б.П. «Педагогическая инноватика». 2007.
3. Ломакина Т.Ю. Современный принцип развития непрерывного образования. Москва. Наука. 2006. С. 6.
4. Новикова Г.П. Перспективы подготовки специалистов в системе непрерывного инновационного образования России // Материалы Международного форума «Социальное партнёрство во имя ребёнка: передовой отечественный и зарубежный опыт» 25-26 ноября 2014 г. Ташкент, 2014. С. 239
5. Новикова Г.П. Непрерывное последипломное образование педагогов. Журнал «Педагогика» № 6, 2014. ВАК РФ. С. 85-88.
6. Новикова Г.П. Методологические основы развития инновационных процессов в образовательных организациях. Журнал «Педагогическое образование и наука» № 5, 2015. ВАК РФ. С. 8-13.

ИСТОРИЯ, ОСОБЕННОСТИ, ЗНАЧЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ВНЕШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В ОРЕНБУРГСКОЙ ОБЛАСТИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА

Мусафиров Михаил Константинович

Преподаватель, Оренбургский государственный университет, г.
Оренбург, Российская Федерация

На сегодняшний день именно школа является фундаментом, позволяющим высшим и средне - специальным профессиональным образовательным организациям готовить обучающихся к профессиональной деятельности. Сегодня именно от школы и её плотного, эффективного взаимодействия с учреждениями дополнительного образования детей зависит качество подготовки абитуриентов, при этом система дополнительного образования детей является важнейшим инструментом в этом значимом для любого общества процессе, от которого в итоге будет зависеть развитие общества и достижение успехов в различных отраслях – от науки и спорта до экономики и обороноспособности страны.

Существующая в Российской Федерации система дополнительного образования детей является преемницей системы внешкольного воспитания СССР. Исторически, как в прошлом, так и сегодня она выполняла и выполняет важнейшую функцию по раскрытию творческих способностей, самореализации, вовлечению обучающихся в различные отрасли науки и техники, организации их досуговой деятельности во внешкольное время, оказывает помощь в определении будущей профессии, а также в формировании необходимых компетенций. Она являлась и является важным инструментом государственных органов власти в проведении своей внутренней политики, в формировании и воспитании подрастающего поколения.

Так, по мнению российского учёного - педагога А. В. Скачкова, дополнительное образование детей - это специфическая органическая часть системы общего образования, представляющая собой процесс и результат становления личности ребенка в условиях развивающей среды, предоставляющей детям интеллектуальные, психолого-педагогические, образовательные, развивающие услуги на основе свободного выбора и самоопределения [13, с. 24].

Современные российские учёные, педагоги, занимающиеся проблематикой изучения дополнительного образования детей, его становлением и развитием в различные периоды нашей истории, отмечают эффективность данного образовательного института, различные этапы его функционирования в системе национального российского образования, в том числе, и как инструмента воспитания гражданственности, приобщения к достижению науки, исторического и культурного наследия, воспитанию и подготовки образованной современной личности [8, с. 25].

В послевоенный период происходит заметный подъём в реализации внешкольного воспитания в СССР, значительно увеличивается и количество детских внешкольных учреждений, также улучшается и материально-техническая часть [8, с. 12]. Начиная с 50-х годов XX века, в СССР начинается период интенсивного развития системы внешкольного воспитания.

До середины XX века в Оренбургской (Чкаловской) области функционировало семь многопрофильных учреждений внешкольного воспитания, которые располагались в своей основе в активно развивавшихся в тот период индустриальных центрах области - Оренбурге, Орске, Бугуруслане, Бузулуке, Медногорске, Сорочинске.

Так, в одном из них, в Доме пионеров города Бузулука, начиная с первых послевоенных лет, когда по решению городского исполнительного комитета детям было передано одно из исторических зданий, шла активная работа с обучающимися. Директором данной образовательной организации стала Елизавета Григорьевна Иванова – одна из первых пионерок города Бузулука. Уже в начале 50-х годов в Доме пионеров работали балетный, драматический, авиамодельный кружки, кружок «Юные садоводы».

В пятидесятые годы XX века в Оренбуржье шёл процесс значительного увеличения количества действующих многопрофильных учреждений внешкольного воспитания. В эти годы свои двери для детей открыли еще 17 многопрофильных внешкольных учреждений [12, с. 375 – 388]. При этом необходимо отметить, что заметно расширилась и география, больший охват обучающихся, многие из которых проживали в сельских районных центрах региона. В другом старейшем внешкольном учреждении – Бугурусланском районном Доме пионеров, основанном 4 марта 1947 года в селе Пилюгино (позже, в 1969 году, он был переведен в село Михайловка), внешкольная работа данной образовательной организации развивалась по трем основным направлениям: учебно-кружковой, методической и массовой

работе. В пятидесятые годы прошлого столетия при Бугурусланском районном Доме пионеров функционировали несколько кружков – рукоделия, художественной самодеятельности, авиамодельный, духовой оркестр.

В пятидесятых годах XX века основным направлением деятельности многопрофильных внешкольных учреждений являлась многопрофильная кружковая работа; учеба пионерского и комсомольского актива; проведение общероссийских игр «Зарница», «Мое Отечество»; организация и проведение детских творческих фестивалей, конкурсов, праздников; разноплановая методическая работа; разнообразная концертная деятельность. Однако, как отмечают российские учёные и педагоги, реализация внешкольной работы строилась без учета местных условий, специфики развития народного хозяйства района, области, нередко учреждения внешкольного воспитания проводили работу обособленно от школы, пионерской организации. В кружках дублировалась школьная программа [10, с. 15].

Вместе с многопрофильными внешкольными учреждениями внешкольного воспитания в Оренбуржье успешно функционировали и осуществляли работу с детьми и молодёжью однопрофильные учреждения технического, спортивного, краеведческого и агробиологического направлений. Так ещё с сороковых годов прошлого века решением исполнительного комитета Чкаловского (Оренбургского) областного Совета депутатов трудящихся была образована областная агробиологическая станция юннатов. С 1949 года она получила новое наименование - Областная станция юных натуралистов-опытников сельского хозяйства. Образование областной агробиологической станции юннатов стало закономерным итогом инициатив известного учёного мирового уровня И. Мичурина, который еще в начале тридцатых годов выступил с предложением по организации юннатской экспедиции для сбора семян, луковиц, черенков, отводков и другого материала полезных дикорастущих форм флоры на территории государства, особенно в восточных регионах СССР. В Советском Союзе в 50-х годах данное движение юных натуралистов набирало мощь, привлекая в свои ряды все новых школьников. В августе 1955 года по инициативе ЦК ВЛКСМ, ВСХВ и Министерства просвещения РСФСР был проведен Всесоюзный слет юных натуралистов. В тот период истории СССР основной базой для получения первоначальных трудовых навыков в области сельского хозяйства для обучающихся пионерского возраста должны были стать школьные учебно-опытные участки [14, с. 46 – 62]. Это стало для юннатского движения новым этапом развития и утверждения. Тем более в Оренбуржье разворачивалась большая битва за урожай, за хлеб, со всей страны в регион съезжались комсомольцы поднимать целинные земли. В области активно проводились слёты юных натуралистов, областные и городские выставки детского изобразительного творчества [6], а также проводились туристические походы с обучающимися детских спортивных школ [5].

В 1954 году был открыт Оренбургский областной центр детско-юношеского туризма и краеведения (ОЦДЮТурК) [12, с. 375 – 388] в связи со сложившейся потребностью в изучении родного края у обучающихся Оренбургской области и забытых страниц прошлого.

В 1956 году в городе Орске начинает работу городская станция юных техников, первым её руководителем был Л. М. Василькин [12, с. 397]. С пятидесятых годов в Орске городская станция юных техников имела притягательную силу для многих школьников города. Здесь начинали свой путь известные в будущем в Оренбуржье и России судомоделисты, авиамоделисты. В кружках в тот период собрались обучающиеся из разных школ города, они с удовольствием мастерили суда и вскоре уже приняли участие в областных соревнованиях. Первые результаты оказались обнадеживающими, обучающиеся неизменно входили в призеры соревнований, уступая лишь немного оренбуржцам [11, с. 162].

До пятидесятых годов в Оренбургской области функционировало только одно учреждение внешкольного воспитания спортивной направленности – это Бугурусланская ДСШ, которая была открыта в 1945 году. А в 1953 году начинает свою работу Новотроицкая ДСШ-1 [12, с. 389 - 395].

Большое место во внешкольной работе занимала кружковая деятельность обучающихся в школах Оренбуржья. На базе школы №34 Оренбурга было образовано и функционировало Объединение юных историков. Хорошо поставленной работой отмечался авиамодельный кружок, работавший при школе №2 города Орска. Органами советской власти отмечалась и работа исторического кружка, работавшего в школе №8 города Орска, руководителем которого являлась товарищ Бубчик. На базе кружка его обучающимися проводились конференции [4].

Одна из конференций, проводившаяся данным детским объединением, была посвящена важнейшему в тот период в СССР событию - 70 – летию И. В. Сталина, этапам жизни и деятельности вождя советского государства в различные исторические периоды. Акцентировалось внимание на том, каким он был в молодости, во время Великой Отечественной войны и об его личном вкладе в развитие Советского Союза. В 50 – 51 учебном году кружковцами изучались темы и обсуждались доклады по темам: «Декабристы и Пушкин», «Борьба русского народа в XVIII веке», «Орск раньше и теперь», «Личность Ивана IV» [4].

Работал при школе №8 города Орска и физический кружок. В Орске на базе школ № 21,26,33 развивалось юннатовское движение. Однако советскими органами государственной власти отмечалась слабая постановка работы в данных кружках [4].

В названный период в Оренбургской (Чкаловской) области был сформирован основной костяк системы внешкольного воспитания. При этом большой размах принимает деятельность внешкольных учреждений в 60-е годы. Одна из характерных особенностей этого периода — влияние научно-

технической революции на все стороны жизни общества. Это касалось и формирование личности человека, гражданина советской страны. Оно нашло отражение в работе внешкольных учреждений.

В данный период в Оренбуржье продолжалась тенденция по увеличению количества новых внешкольных учреждений, как в городах, так и в селах области. Начали работать еще 17 многопрофильных внешкольных учреждений. «Урожайным» стал 1966 год, когда свою работу начали пять новых внешкольных учреждений [12, с. 375 – 388]. Как отмечают изученные нами архивные документы, на 1 января 1967 года в Оренбургской области работал один Дворец пионеров, 6 городских Домов пионеров, 27 районных Домов пионеров. Всего в многопрофильных внешкольных учреждениях было создано 400 кружков и клубов, охватом в 10253 обучающихся, при этом показатели предыдущего года (на 1.01. 1966 г.) составляли – 409 кружков и клубов, имеющих охват в количестве десяти тысяч обучающихся [3].

Педагогами Оренбуржья в тот период активно использовалась и имела немалую популярность методика коллективного творческого дела педагога И. П. Иванова [9, с. 8].

В эти годы увеличилось количество и однопрофильных внешкольных учреждений, в том числе, и спортивной направленности - это Оренбургская ДЮСШ-3 (1961 г.); Оренбургская ДЮСШ-2 (1964 г.); Бузулукская ДЮСШ (1968 г.); Орская ДЮСШ-2 (1969 г.) [12, с. 389 – 395].

В 60-х годах прошлого XX века для внешкольного воспитания была характерна большая целенаправленная работа со школами. Станция юных натуралистов города Оренбурга вела активную работу со школами Оренбургской области, ставя своей главной задачей расширение во всех школах Оренбургской области опытнической работы [1]. У них имелся и опыт взаимодействия с научно-исследовательскими институтами СССР, к ним относились - Украинский научно-исследовательский институт сахара и свеклы, Сибирский научно-исследовательский институт, Центральный научно-исследовательский институт овощного хозяйства [2].

Активно взаимодействовали со школами и станции юных техников Оренбургской области, о чём также свидетельствуют изученные нами, в ходе проведённого историко-педагогического исследования, архивные документы.

На основе проведенного нами исследования можем констатировать, что шестидесятые годы прошлого столетия стали этапом интенсивного развития системы внешкольного воспитания в Оренбургской области.

В семидесятых – восьмидесятых годах XX века можно также констатировать продолжение тенденции по увеличению сети внешкольных учреждений.

За этот период открылось более двадцати многопрофильных учреждений внешкольного воспитания.

Ветер перемен, начавшийся с середины восьмидесятых, разрушил существовавший коммунистический строй и его ценности, что стало большим потрясением для многих граждан [7].

Кардинальным изменением подверглось и образование. Однако, несмотря на это, в сложные в социально-политическом и социально-экономическом плане девяностые годы XX века, несмотря на существовавшие сложности, пусть и не масштабными темпами, но всё же продолжали открываться новые учреждения дополнительного образования детей.

Так, к концу двадцатого века в Оренбургской области насчитывалось порядка ста тридцати образовательных организаций дополнительного образования детей. Благодаря эффективной работе государственных менеджеров, на протяжении, как советского периода, так и российского, в сфере образования области система дополнительного образования детей стала одной из лидирующих в России.

Современное дополнительное образование детей в России совместно с российскими школами, начиная с момента коренных социально-экономических изменений и введения новаций в её деятельности, стало инструментом подготовки молодого поколения на новых принципах, с учетом потребностей экономики, в том числе, рынка труда. Однако, несмотря на процесс трансформации девяностых годов, изучаемой нами системы, у неё осталась важнейшая задача по воспитанию и подготовке к жизни подрастающего поколения. И здесь считаем необходимо отметить тезис известного педагога XIX века П. Д. Юркевича, который отмечал, что «если мы будем различать в воспитаннике существо, которое сложилось из множества навыков, склонностей, страстей и направлений воли, и то лицо, которое внутри его судит об этом существе, то непосредственное нравственное влияние относится к этому лицу, помогая ему управлять названным существом, которое составляет как бы внешнюю сторону этого же самого лица» [15, с. 165].

На сегодняшний день мы можем смело констатировать, что интеграция системы дополнительного образования детей и школ вкупе с вузами способна стать одним из инструментов эффективной работы ФГОС в Российской Федерации, подготовки успешных абитуриентов, являясь при этом необходимым условием успешного процесса трансформации российского образования к современным реальностям.

Литература и источники

1. ГАОО. Ф. р. – 1893. Оп. 3, Д. 3539. Л. – 2.
2. ГАОО. Ф. р. – 1893. Оп. 3, Д. 3545. Л. – 57.
3. ГАОО. Ф. р. – 1893. Оп. 3, Д. 3549. Л. – 10 – 11.
4. ОФ ГАОО. Ф. р. – 1, Оп. 1, Д. 121. Л. – 54.
5. ОФ ГАОО. Ф. р. – 1, Оп. 1, Д. 194. Л. – 7.
6. ОФ ГАОО. Ф. р. – 25, Оп. 1, Д. 213. Л. – 6.
7. Buckley M. Redefining Russian society and polity. Boulder: WestviewPress, 1993. - 346 p.

8. Богатенко В.Д. Развитие муниципальной системы дополнительного образования детей в современных условиях (На примере г. Кемерово): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08: Москва, 2003. – 27 с.
9. Грибов Д.Н. Педагогические основы формирования системы дополнительного образования в современных общеобразовательных учреждениях. Автореф. дис... канд. пед. наук. М., 1998. – 21 с.
10. Дополнительное образование в России: История становления и развития. Сост. Н.В. Кравченко. Нижний Тагил, 2015. – 36 с.
11. Мусафиров К.Ф. Шагать в будущее, не забывая о прошлом. – Орск: МО ДОССАФ РФ г. Орска, 2012. – 256 с.
12. Образование Оренбургской области на рубеже XX – XXI веков. Часть II. Под редакцией В.В. Попова. – Оренбург: ООИПКРО, 2004. – 515 с. – ISBN 5-7752-0092-6.
13. Скачков А.В. Дополнительное образование как социально-педагогическая проблема: Автореф. дис. канд. пед. наук. – Ростов н/Д., 1996.
14. Экологическое образование и образованность - два «кита» устойчивого развития. Отв. ред. Г.С. Розенберг, Д.Б. Гелашвили, Г.Р. Хасаев, Г.В. Шляхтин. – Самара: Тольятти: Н. Новгород: Саратов: Самарский государственный экономический университет, 2014. – 292 с. – ISBN 978-5-94622-490-1.
15. Юркевич П.Д. Непосредственное нравственное влияние. сост. П.А. Лебедев // Антология педагогической мысли России второй половины XIX – начала XX в. – М., 1990. – С . 165–177.

ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Шукаева Тезата Магометовна

к.п.н., старший научный сотрудник, член-корр. МАНПО
Федеральное государственное бюджетное научное учреждение
«Институт стратегии развития образования Российской академии
образования» г. Москва

Развитие образовательной организации представляет собой процесс качественных изменений в составляющих ее компонентах и ее структуре, вследствие чего она приобретает способность достигать более высоких, чем прежде, результатов образования. Развитие всегда предполагает освоение (внедрение) педагогических новшеств, таких, которых раньше не было в образовательной системе школы. Если образовательная организация ориентирована на развитие, то это предполагает активизацию ее инновационной деятельности. Инновационная деятельность образовательной организации определяется как целенаправленное преобразование педагогическим коллективом образовательной системы с целью улучшения способности достигать качественно более высоких результатов

образования [1]. Инновационная деятельность образовательной организации имеет следующие характерные особенности: чувствительность к проблемам, т.е. способность педагогов выявлять проблемы, видеть их и адекватно оценивать; чувствительность к возможностям, т.е. способность педагогов находить во вне новшества и адекватно их оценивать; внедренческий потенциал, т.е. способность педагогов внедрять новшества; креативность, т.е. способность педагогов самим разрабатывать новшества, проекты их внедрения.

Следовательно, инновационная деятельность отличается от любой другой следующими признаками:

- полный и глубокий анализ образовательной системы, результатов образования, индивидуальной деятельности каждого педагогов, выявление проблемного поля, грамотное формулирование проблем, обоснование причин их вызывающие, адекватная оценка проблем и их ранжирование;
- активный поиск вне образовательной системы педагогических разработок, адекватная их оценка и принятие решение о их внедрении;
- внедрение новых разработок в образовательную систему, их апробация, распространение, ведение экспериментальной работы;
- разработка необходимых новшеств, программ, проектирование моделей модернизации образовательной системы, их реализация, разработка планов-действий, методик по оценки результатов [2].

Субъектом инновационной деятельности является педагогический коллектив образовательной организации. Объектом инновационной деятельности оказывается его образовательная система. Содержанием инновационной деятельности становится преобразование образовательной системы образовательной организации посредством внедрения новшеств.

Проведенные ранее исследования ученых ИСРО РАО под научным руководством академика РАО В.С. Лазарева показали, что существуют различия в том, как образовательные организации осуществляют свою инновационную деятельность, как они выявляют потенциально полезные для себя новшества, как их оценивают, и как принимают решения о том, внедрять их или не внедрять. Различия в способности школ к развитию находят свое выражение в качестве инновационной деятельности [3].

Образовательная практика показывает, что образовательные организации, которые ведут инновационную деятельность, внедряют локальные, системные новшества, испытывают затруднения в том, что отсутствует как теоретические модели по оценке качества инновационной деятельности, так и инструментарий, механизмы повышения её качества.

Когда говорят о качестве какой-то деятельности, то имеют в виду то, как выполняется ее назначение, насколько результаты деятельности соответствуют предъявляемым к ним объективным требованиям. В общем смысле качество деятельности можно определить как отношение фактически достигнутых результатов к объективно необходимым и возможным в существующих условиях. Уровень этого отношения в инновационной деятельности зависит от

того, как выявляются проблемы, ищутся и используются возможности для их решения. Если в образовательной системе объективно существует некоторое множество проблем, а выявляется только их небольшая часть, то чувствительность инновационной системы к проблемам должна быть признана низкой. Она тем больше, чем больше число выявленных проблем приближается к числу реально существующих. Как бы хорошо не выполнялась диагностическая функция (функция выявления проблем), но если педагоги плохо ориентируются в пространстве существующих возможностей для своего развития, то образовательная организация не может обеспечить эффективное развитие. Знание своих проблем и возможностей для их решения – условия необходимые, но недостаточные для высокого качества инновационной деятельности. Возможности нужно еще эффективно использовать.

Пересечение выявленных педагогами недостатков и известных им возможностей для их устранения образует пространство потенциальных возможностей улучшения образовательной системы школы. То, какая часть этой потенциальной возможности используется, характеризует внедренческий потенциал школы. Исходя из этого, качество инновационной деятельности образовательной организации определяют как отношение между необходимыми, потенциально возможными и фактически реализуемыми изменениями в ее образовательной системе.

Методологической цепочкой деятельности образовательной организации по повышению качества инновационной деятельности должны быть следующие этапы: Выявление проблем в образовательной системе (в целях, содержании образования, образовательных технологиях, способах оценки результатов освоения программ, условиях (кадровых, материальных, нормативных, учебно-методических, организационных, управленческих). Поиск и выбор новшеств для последующего внедрения. Повышение готовности (когнитивной, мотивационной, организационной, технологической) педагогического коллектива к проведению изменений в образовательной системе. Процесс преобразования образовательной системы и анализ результатов. Процесс внедрения новшеств понимается как осуществление управляемых изменений. Предметом таких изменений в образовательной организации могут быть цели, условия, содержание, средства, методы, формы организации учебно-воспитательного процесса.

Результаты многих исследований по оценке качества инновационной деятельности в образовательных организациях позволяют утверждать, что результативность инновационной деятельности во многом определяется уровнем готовности педагогов и наличием эффективных теоретических и технологических способов повышения ее качества.

Налицо теоретическая и практическая проблема - как, какими способами повышать качество инновационной деятельности в общеобразовательных организациях.

Составляющими готовности к инновационной деятельности являются:

- наличие мотива у педагогов;

- комплекс знаний педагогов о современных требованиях к результатам школьного образования, инновационных моделях и технологиях образования;

- компетентность в области педагогической инноватики.

Первая составляющая готовности учителя к инновационной деятельности – наличие мотива включения в эту деятельность. Мотив придает смысл деятельности для человека. В зависимости от содержания мотива инновационная деятельность может иметь разные смыслы для разных людей. Участие в инновационной деятельности может восприниматься как:

- способ получения дополнительного заработка;

- способ избежать возможные напряжения в отношениях с руководством и коллегами по работе в случае отказа от участия;

- способ достижения признания и уважения со стороны руководства и коллег;

- выполнение своего профессионального долга;

- способ реализации своего творческого потенциала и саморазвития.

Отсутствие мотивации свидетельствует о неготовности учителя к инновационной деятельности с точки зрения его направленности. Материальный мотив или мотив избегания неудач соответствуют слабой готовности к инновационной деятельности. Высокому уровню готовности к инновационной деятельности соответствует зрелая мотивационная структура, в которой ведущую роль играют ценности самореализации и саморазвития.

Направленность учителя на развитие своих профессиональных способностей и на достижение лучших результатов – необходимое условие приобретения инновационной деятельностью смысла ценности и цели, а не средства для реализации каких-то других мотивов. Любой человек в профессиональной деятельности сможет достигать все более высоких уровней мастерства, только изменяясь, только осваивая все новые способы деятельности и решая все более сложные задачи. Работая, лишь в режиме репродукции, воспроизведения уже освоенных когда-то способов деятельности, высококлассным профессионалом стать невозможно. Всякий, кто стремится достичь высот мастерства, должен сознавать, что путь туда лежит через критическое отношение к себе, к тому, что достигнуто, и поиски путей и средств развития своей практики. Без осознания участия в инновационной деятельности, как ценности для себя лично, не может быть и высокой готовности к этой деятельности.

Вторая составляющая рассматриваемой готовности – комплекс знаний о современных требованиях к результатам школьного образования, инновационных моделях и технологиях образования, иначе, обо всем том, что определяет потребности и возможности развития существующей педагогической практики. Чувствительность учителя к проблемам определяется прежде всего тем, как он понимает цели школьного образования вообще и из них выводит требования к результатам своей работы. Если эти требования не будут соответствовать самым высоким стандартам, то и проблем

в результатах своей работы учитель видеть не будет. Точно так же учитель, слабо ориентированный в инновационных моделях образования и инновационных программах и технологиях, не будет видеть как недостатков педагогической системы школы и своей практики, так и возможностей их устранения. Но недостаточно только знать о существовании инновационных образовательных моделей, программ, технологий. Чтобы учитель мог хорошо ориентироваться в пространстве возможностей и мог сделать правильный выбор, он должен хорошо понимать условия их эффективного применения. Всякое изменение в деятельности должно быть не только актуальным, но и реалистичным, т.е. соответствующим условиям, реально существующим в данной школе. Если, например, учитель хочет строить свою работу, реализуя технологию развивающего, проблемного или исследовательского обучения, а в целом педагогический процесс в школе строится по знаниевоориентированной модели, то он должен отдавать себе отчет в том, что в этих условиях возможно лишь частичное применение инновационной технологии.

Третий компонент готовности учителя к инновационной деятельности – совокупность знаний и способов решения задач этой деятельности, которыми владеет учитель, т.е. компетентность в области педагогической инноватики. Учитель, хорошо подготовленный к инновационной деятельности в этом аспекте:

- владеет комплексом понятий педагогической инноватики;
- понимает место и роль инновационной деятельности в образовательном учреждении, ее связь с учебно-воспитательной деятельностью;
- знает основные подходы к развитию педагогических систем школы;
- умеет изучать опыт учителей-новаторов;
- умеет критически анализировать педагогические системы,
- учебные программы, технологии и дидактические средства обучения;
- умеет разрабатывать и обосновать инновационные предложения по совершенствованию образовательного процесса;
- умеет разрабатывать проекты внедрения новшеств;
- умеет ставить цели экспериментальной работы и планировать ее;
- умеет работать в рабочих группах внедренческих проектов и проведения экспериментов;
- умеет анализировать и оценивать систему инновационной деятельности школы;
- умеет анализировать и оценивать себя как субъекта инновационной деятельности.

1. Повышение когнитивной готовности:

- включение в программу и планы заседаний методических объединений учителей направления «Повышение информированности учителей о новшествах»;
- включение в план педагогических советов школы тем, связанных с повышением информированности учителей о существующих новшествах;

- выпуск специальных методических бюллетеней о новшествах в образовании раз в год каждым МО;
- включение в аттестационные материалы критерия оценки знаний педагогов о новых образовательных технологиях;
- проведение учителями-новаторами мастер-классов по демонстрации опыта применения новых образовательных технологий;
- включение самих педагогов в поиск новых образовательных технологий с последующей их презентацией;
- проведение регулярных информационных вестников библиотекаря школы по обзору педагогических новинок;
- встреча с учеными с целью информирования педагогов о новых образовательных технологиях;
- проведение научно-практических семинаров, конференций по различным проблемам в образовании с привлечением ученых;
- организация внутришкольной системы повышения квалификации учителей;
- проведение тестирования учителей на знание ими современных требований к образованию и новых образовательных технологий;
- организация взаимопосещений уроков учителями;
- привлечение учителей к экспертизе новых образовательных программ и пособий;
- привлечение учителей к участию в обобщении и распространение педагогического опыта;
- привлечение учителей к разработке и корректировке программы развития школы;
- привлечение учителей к участию во встречах с разработчиками программ, учебных пособий и технологий;
- привлечение учителей к оценке деятельности других педагогов;
- выписать всем учителям предметные газеты и журналы.

2. Повышение мотивационной готовности:

- разработать положение о премировании и моральном стимулировании учителей работающих в инновационном режиме;
- разработать специальную программу обучения всех педагогов школы методике проблемно-ориентированного анализа результатов образования и своей педагогической деятельности;
- распределить обязанности между замдиректорами и руководителями МО по оценке анализа своей деятельности педагогов школы;
- провести анализ результатов образования и образовательной системы школы каждому учителю;
- привлечение учителей к поиску способов устранения недостатков в образовательной системе школы;
- включить коллегиальное обсуждение анализа образовательной системы школы на педагогических советах;
- по итогам анализа разрабатывать специальный план устранения

недостатков;

- проводить семинары и консультации ученых по обучению педагогов умениям формулировать цели и задачи образования и проверять их на соответствие полученным результатам;
- включать учителей в анализ различных направлений работы в школе;
- привлекать учителей к участию в семинарах по применению новых образовательных технологий;
- создавать в коллективе школы положительную атмосферу и уважение к учителям-новаторам;
- поощрять учителей за стремление учиться, познавать и использовать новшества.

3. Повышение операциональной готовности:

- обеспечить доступ к Интернету для всех учителей;
- увеличить подписных изданий в библиотеки школы в два раза;
- библиотекарь ежемесячно на планерках обязан информировать о новшествах в образовании;
- на педагогических советах вести информацию об изменениях в нормативно-правовой база развития образования;
- в планах МО отражать вопросы информирования педагогов о новшествах;
- освоить методики оценки тех новшеств, которые они нашли и хотят внедрять в образовательную систему школы и их применять в практике;
- привлечение учителей к поиску, оценки новшеств;
- издать приказ по школе о регламентации по поиску, оценки новшеств;
- привлекать учителей к участию в деловых играх, тренингах по овладению коллегиальным способом принятия решений о внедрении выбранных новшеств.

4. Повышение организационной готовности:

- издать приказ о подготовке планов по поиску, оценки и принятия решений о внедрении новшеств;
- привлекать учителей к совместному планированию работы по поиску, оценки и принятия решений о внедрении новшеств;
- разработать план по внедрению предложенных новшеств;
- издать приказ о внедрении новшеств в этом учебном году и в перспективе;
- издать приказ о контроле за ходом внедрения новшеств и назначить ответственных;
- издать приказ о создании совета по инновационной деятельности в школе.

Качество инновационной деятельности в школе во многом зависит от существующих в школе условий, но прежде всего, от уровня готовности педагогов к этой деятельности.

Литература:

1. Лазарев В.С. Управление инновациями в школе: Учебное пособие

РОЛЬ ГЛАВЫ ГОСУДАРСТВА В МОДЕРНИЗАЦИИ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Сейітқазы Перизат Байтешқызы

доктор педагогических наук., профессор

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана

«Модернизация системы образования в Казахстане целесообразна по трем главным направлениям: оптимизация образовательных учреждений; модернизация учебно-воспитательного процесса; повышение эффективности и доступности образовательных услуг», - говорится в статье президента РК Нурсултана Назарбаева «Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда» [1].

В целях совершенствования и эффективной реализации данных задач, поставленных Президентом РК, в условиях глобализации вытекает необходимость постоянной ориентации на мировой уровень образования. В главном докладе августовской конференции «Модернизация системы образования – как главный вектор качественного роста человеческого капитала» отмечается, что «наша страна входит в новый этап своего развития, где интеллектуальный капитал, человек труда, инновационное мышление становятся главными ценностями нового Казахстана... все проблемы, и пути их решения... должны быть синхронизированы со стратегическим курсом главы государства Н.А. Назарбаева, целями развития страны» [2].

Роль образования на данном этапе развития страны определяется и его социокультурными особенностями, значительным усилением тенденций интернационализации общества, увеличением удельного веса международной составляющей в период глобализации. В нынешних условиях модернизация образования напрямую зависит от взаимовлияния трех факторов: общемировых процессов модернизации, связанных с социокультурными изменениями информационного общества; национальных социально-экономических трансформации; социокультурных изменений, в результате которых образование принимает на себя системообразующую роль.

Таким образом, происходящие в Республике Казахстан за последнее десятилетие стремительные перемены, связанные с гуманизацией и демократизацией отношений, с преобразованиями в экономике, изменяют место и роль системы образования в процессе общественного развития. Эти изменения предполагают ответную реакцию на них со стороны одного из важнейших элементов системы образования – общеобразовательного учреждения.

Государственная программа развития образования в РК на 2011-2020 годы ставят задачи формирования интеллектуально, физически и духовно развитого гражданина Республики Казахстан, удовлетворения его потребности в получении образования, социализации, помогающей ей успешно жить и действовать в динамично меняющемся мире. А в Концепции 12-летнего образования отмечается, что в эпоху высочайшего динамизма, глобализации,

интенсивного развития средств коммуникации, которая меняет образ жизни, общения и мышления, а так же методы достижения благосостояния, интеллект человека, его способность к преобразующей, созидательной деятельности становится основным капиталом общества. В этих условиях одной из актуальных проблем казахстанского общества является формирование конкурентоспособной личности, готовой не только жить в меняющемся социальных и экономических условиях, но и активно влиять на существующую действительность, изменяя ее к лучшему. В связи с этим на первый план выходят определенные требования к такой личности-креативность, активность, толерантность, социальная ответственность, обладание развитым интеллектом, устойчивая мотивация поновательной деятельности. Таким образом, главная цель 12-летнего образования, это формирование и развитие образованной, творческой, компетентной личности, готовой к самоактуализации как в своих собственных интересах, так и в интересах общества [3].

Среднее образование является одним из главных факторов, способствующих социализации личности, включению подрастающего поколения в общественные процессы, формированию основы навыков, умений и знаний, необходимых для профессиональной деятельности и обретения соответствующего социального статуса. Оно представляет собой основу системы непрерывного образования. Ключевую роль в совершенствовании системы образования и среднего образования в частности играет Глава Государства Н.А.Назарбаев.

Государственная политика в области образования устанавливается Посланиями Народу Казахстана, Законом об образовании и программными документами, в том числе Государственной программой развития образования, в которой устанавливаются цели и соответствующие ключевые индикаторы перспективного развития образования.

Каждое время устанавливает свое «ключевое слово», характеризующее эпоху, вмещающее в себе основные события времени. Ключевым словом нашего времени является – конкурентоспособность. Прозвучавшее впервые в ежегодном Послании Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева 2004 года «К конкурентоспособному Казахстану, конкурентоспособной экономике, конкурентоспособной нации», оно используется сейчас в разных сочетаниях. Поэтому, учителя понимают, что главным для них является понимание задачи, стоящей перед современной школой, - формирование и развитие конкурентоспособной личности. Наша республика за очень короткий исторический период независимости достигла значительного роста в экономике, интегрируясь с мировым сообществом.

В современном мире изменилась роль и значение системы образования, от которой требуется «мобильности, адекватного ответа на реалии нового исторического этапа и соответствия потребностям развития экономики». Сегодня знание трактуется не как самоцель. Знание – это средство, позволяющее формировать мышление, в том числе – критическое. В условиях

глобальной информатизации должно воспитываться личностное отношение к разным событиям, происходящим в мире.

В центре государственной образовательной политике остается личность ребенка, и поэтому приоритетом образования должно быть формирование нравственно-духовного становления личности, развитие патриотизма у учащихся. Ученики должны получать в стенах школы не только знания, а быть здоровыми, образованными, с развитым чувством патриотизма, подготовленные к жизни в обществе.

Человеческий капитал является наивысшей ценностью в стране, ввиду чего вопросы развития системы образования, совершенствования человеческого капитала и социальной сферы являются основными направлениями развития Казахстана, определяемыми Главой Государства в его ежегодных посланиях Народу Казахстана. Среднее образование стало одним из основных акцентов и приоритетов, рассмотренных в Посланиях из года в год, что является показателем того, что Государство ценит и заботится о будущем своей страны и народа.

Экономический и социальный прорыв в 21 веке во многом зависит от человеческого капитала, так как процветание любого общества, государства находится в прямой зависимости от наличия и эффективной научной, экономической, художественно-творческой, спортивной и т.д. деятельности людей, и в основу каждой из них заложен интеллектуальный потенциал личности.

В связи с этим усиление развития человеческого капитала в современном мире является одним из наиболее эффективных факторов социально-экономического и политического развития государства. Только при таком подходе можно говорить о конкурентоспособности государства в мировой экономической системе. Поэтому будущее казахстанского общества связано с формированием интеллектуальной нации. На решение данной задачи направлен национальный проект «Интеллектуальная нация - 2020», идея которой принадлежит Президенту Республики Казахстан Н.А.Назарбаеву. Главная цель проекта была вызвана задачей воспитания казахстанцев новой формации, превращением Казахстана в страну с конкурентоспособным человеческим капиталом и достижение которой возможно с учетом следующих аспектов:

- инновационное развитие системы образования;
- совершенствованием информатизации образования и общества в целом;
- духовно-нравственное воспитание, которое должно способствовать укреплению национально-культурных ценностей, нравственности молодого поколения.

По мнению доктора педагогических наук, профессора, почетного академика НАН РК С.Ж.Пралиева, реализация данного проекта зависит от множества факторов. Само понятие «интеллект» означает мыслительные, умственные способности человека. Понятие интеллекта рассматривается как

многофакторная величина, которая «определяет как социальную полезность человека, так и его индивидуальные особенности и служит главным проявлением разума». В совокупности формируются интеллектуальный потенциал общества, под которым понимается способность общества к развитию всех сторон экономической и социальной жизнедеятельности путем создания и использования интеллектуального продукта.

Ниже нами рассмотрены Послания Президента РК Н.А. Назарбаева Народу Казахстана за годы независимости, в которых отражается последовательная и планомерная стратегия совершенствования системы образования и среднего образования в частности.

В своем Послании Народу Казахстана Президент страны Н.А. Назарбаев в 1997 году выделил «Здоровье, образование и благополучие граждан Казахстана» из числа других стратегических направлений развития страны, в рамках которого планировалось улучшить условия жизни, здоровье, экологическую среду и создать условия для получения образования казахстанцами [4].

Для осуществления той или иной цели и государственной политики в стране необходимы соответствующие меры и финансирование. В рамках Посланий Президента в последующие годы были предприняты конкретные шаги по модернизации системы среднего образования, которые послужили толчком в стратегическом развитии системы образования и всей страны в целом. Таким образом, в Послании народу Казахстана «О положении в стране и основных направлениях внутренней и внешней политики: демократизация общества, экономическая и политическая реформа в новом столетии» 16 сентября 1998 г., в котором Главой Государства были даны конкретные указания по финансированию государственных программ, стимулирующих экономический рост, в таких областях как, транспорт, водо- и энергоснабжение, здравоохранение, образование и профессиональное обучение [5].

Информационные технологии являются одним из важнейших резервов повышения эффективности образования и учителей школ. В этой связи в Послании от 16 октября 2000 г. «Свободному, эффективному и безопасному обществу» Главой Государства была поставлена задача по компьютеризации школ, которая со временем должна была достигнуть 100 % охвата [6].

Как уже было отмечено, важнейшей ключевой характеристикой, используемой для оценки эффективности экономики любой страны является ее конкурентоспособность, которая неразрывно связана с конкурентоспособностью системы образования. Таким образом, в 2001 году Главой государства четко была обозначена цель по повышению конкурентоспособности системы образования до конца десятилетия относительно образовательных систем других стран СНГ, прежде всего России, а также передовых стран Центральной и Восточной Европы [7]. Таким образом, в результате многолетней работы были значительно улучшены позиции Казахстана в PISA-2012. Например, 15-летних обучающихся по

математической грамотности на 27 баллов и по естественнонаучному направлению на 25 баллов. 7,84 тыс. участника из 232 школ и колледжей приняли участие в PISA-2015, 4,71 тыс. четвероклассников и 4,86 тыс. восьмиклассников из 179 школ в TIMSS-2015 [8].

Для обеспечения равного доступа детей к качественному образованию Главой Государства была дана установка ежегодного увеличения объема финансирования сельского образования и повышения статуса учителя. Например, в Посланиях 2002 г. «Об основных направлениях внутренней и внешней политики на 2003 год» на 2003—2005 гг. наряду со здравоохранением, средствами на питьевую воду, на строительство и реконструкцию межобластных и межрайонных сельских автомобильных дорог, финансирование сельского образования было увеличено на 10 млрд. [9]. В последующем для поддержки сельского образования на 2004-2005 гг. было выделено 15 млрд. тенге из государственного бюджета. Также развитие духовной и образовательной сфер страны были определены в качестве важнейших составляющих государственной политики в Послании Президента РК Народу Казахстана «Основные направления внутренней и внешней политики на 2004 год» 16 апреля 2003 г. [10].

Последующие годы стали прорывными для системы образования, в том числе в области среднего образования, в рамках которого было проведено подавляющее большинство реформ в свете Посланий Главы Государства. В Послании Президента Н.А. Назарбаева от 14 марта 2004 г. был представлен новый подход к реформированию всей системы образования, 5 из 10 стратегических задач были направлены на развитие среднего образования [11]. Также примечательность данного послания Главы Государства заключается в том, что впервые была озвучена идея перехода на двенадцатилетнее образование, предусматривающее профильное обучение учащихся на старшей ступени. Первоначально срок ее внедрения был запланирован на 2008 г. затем в последующем на 2020 г. [12]. Внедрение двенадцатилетнего образования предполагало определение учащимися своего дальнейшего пути по истечении десяти лет учебы: подготовка к поступлению в вуз или к самостоятельной трудовой деятельности, получив соответствующее техническое и профессиональное образование. Последний год обучения в школе будет соответствовать первому курсу вуза.

Для достижения вышесказанной цели Президентом страны были поставлены следующие задачи.

1. Так как дошкольная подготовка будет соответствовать первому классу двенадцатилетнего образования, восстановление системы детских садов и формирование полнокровного дошкольного образования, в том числе при школах, стало одним из приоритетов развития системы образования Казахстана.

2. Формирование учителя новой формации, для чего было запланировано

– увеличить государственный образовательный заказ на подготовку педагогических кадров с 2005-2006 учебного года на 5 тысяч единиц. При подборе педагогов в организации образования особое внимание обратить на полилингвистическое образование кандидатов.

повысить квалификацию учителей и укрепить материально-техническую базу Республиканского и региональных институтов переподготовки работников системы образования.

– Установить ориентир на повышение уровня школ Казахстана на уровень лучших мировых стандартов.

– Повышение статуса учителя.

3. Наряду со всем вышесказанным Главой Государства было дано задание отремонтировать 1900 школ в течение 3 лет, обновить предметные кабинеты в 2005-2008 гг., которые практически не обновлялись в течение 15-20 лет. Также в списке его поручений было подключить к интернету и телефонизировать школы [12].

4. Проработать вопрос развития сети школ-интернатов для детей с ограниченными возможностями в развитии.

5. Для повышения качества знаний учащихся внедрить независимую внешнюю оценку их учебных достижений, которая планировалась завершиться в 2004 г.

6. Инвентаризировать и провести качественную экспертизу учебников.

Вышесказанная политика, направленная на внедрение двенадцатилетнего образования и формирование учителей новой формации, была продолжена в рамках последующих Посланий Главы Государства Народу Казахстана [13]. Таким образом, 1 из 7 приоритетов, обозначенных в Послании Президента 2006 г. «Стратегия вхождения Казахстана в число 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира Казахстан на пороге нового рывка вперед в своем развитии» было развитие современного образования, непрерывное повышение квалификации и переквалификация кадров. Выпускники десятого класса должны иметь возможность продолжить обучение в организациях технического и профессионального образования, тем самым государство обеспечит непрерывность образования.

Также в данном Послании были представлены положения о создании системы повышения квалификации учителей, способствующей совершенствованию среднего образования [14]. В целях реализации вышесказанных областей среднего образования была принята Государственная программа развития образования на 2011-2020 гг., которая была реализована в свете Посланий Президента Народу Казахстана. В результате их реализации в 2005-2010 гг. были открыты 6 АОО «Назарбаев интеллектуальные школы». Также существенно укреплена материально-техническая база школ.

Таким образом, в 2009 году были поставлены 640 кабинетов биологии, 540 лингафонных мультимедийных кабинетов, 10 кабинетов физики, 78

кабинетов химии в школы страны. В 2005 - 2010 гг. 1,72 тыс. школ были оснащены интерактивными кабинетами и 3,45 тыс. школ получили за счет государственных средств лингафонные мультимедийные кабинеты, количество которых увеличилось на 2,66 тыс. единиц по сравнению с 2005 г. [15]

Залогом социально-экономического развития страны является его человеческий потенциал, который является его главной ценностью. В этой связи, в Послании Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева народу Казахстана от 27 января 2012 г. была обозначена политика страны по достижению качественного роста человеческого капитала, требующий следующих мер:

1. Внедрение в процесс обучения современных методик и технологий.
2. Распространение опыта НАО «Назарбаев Интеллектуальные школы»
3. Повысить качество педагогического состава через усиление стандартов базового педагогического образования, требований к повышению квалификации учителей школ. В этой связи, планировалось создание интегрированных центров повышения квалификации педагогов по всей стране [14]. Таким образом, на сегодня в стране осуществляет образовательную деятельность 17 Назарбаев Интеллектуальных школ, в свете трансляции опыта которых была реформирована система повышения квалификации педагогов [16].

Вышесказанная политика Главы Государства нашла отражение в его последующих Посланиях Народу Казахстана. Таким образом, создание возможностей для раскрытия потенциала казахстанцев стало ключевым направлением перспективного развития страны в Послании 2014 г. В рамках данного Послания Главы Государства были обозначены задачи по улучшению качества всех звеньев национального образования, в частности среднего образования. Данный уровень образования является одним из основополагающих в системе образования, требующий как финансовых вложений, так и определенных усилий. Он является фундаментом формирования конкурентоспособного населения и, соответственно, социально-экономического развития страны. Таким образом, в Послании говорится о необходимости развивать полиязычие учащихся школ, что как никогда актуально в настоящее время в условиях глобализации, когда страна, владеющая информацией, имеет преимущества перед другими странами за счет знания языков. В итоге в ноябре 2015 г. была утверждена Дорожная карта развития трехязычного образования на 2015-2020 гг., способствующая овладению обучающимися государственным языком – казахским, русским языком, употребляемым наравне с казахским в качестве официального, и английским языком.

Также, по мнению Главы Государства, результатом обучения учащихся должно стать овладение ими навыками критического мышления,

самостоятельного поиска и глубокого анализа информации. Это позволит качественно улучшить человеческий капитал страны. Естественно, при таких амбициозных целях наличие проблемы, связанной с нехваткой учебных мест и трехлетнего обучения, является неприемлемой для казахстанских реалий. В связи с этим, Президентом было дано поручение компетентным органам решить этот вопрос до 2017 года.

Таким образом, соответственно проведенным реформам в сфере образования с 90-х годов были достигнуты демократический характер управления образованием; расширены полномочия образовательных учреждений; гарантированы государством бесплатность среднего общего и начального профессионального образования в государственных учебных заведениях; внедрены принцип трехязычия; узаконены негосударственный сектор образования и право на получение образования в РК наравне с гражданами РК, для лиц казахской национальности, являющихся гражданами других государств и т.д.

Список использованной литературы

1. Назарбаев Н.А. «Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда». www.kazpravda.kz/1341882404
2. Жумагулов Б.«Модернизация системы образования – как главный вектор качественного роста человеческого капитала». www.tdu.kz, 17 августа, 2012 г.
3. Материалы международной научно-практической конференции «Инновационная модель образования: тенденции и перспективы», - Актобе. 2007.
4. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 16 Октябрь 1997 г. Официальный сайт Президента РК. Послания.http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstan-oktyabr-1997-g_1343986436
5. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 16 Сентябрь 1998 г. Официальный сайт Президента РК. Послания. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstan-sentyabr-1998-g_1342416797
6. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 16 Октябрь 2000 г., Официальный сайт Президента РК. Послания. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstan-oktyabr-2000-g_1342416665
7. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 16 Сентябрь 2001 г., Официальный сайт Президента РК. Послания.http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/page_poslanie

-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-sentyabr-2001-g_1344402184

8. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 гг. Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205. http://edu.gov.kz/sites/default/files/proekt_gpron_rus_0.pdf

9. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. Апрель 2002 г. Официальный сайт Президента РК. Послания. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-aprel-2002-g_1342416567

10. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 16 Апрель 2003 г. Официальный сайт Президента РК. Послания. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-aprel-2003-g_1342416495

11. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 14 март 2004 г. Официальный сайт Президента РК. Послания. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-19-mart-2004-g_1342416361

12. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 29 января 2010 г. Официальный сайт Президента РК. Послания. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-29-yanvary-2010-goda_1340624693

13. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 16 февраля 2005 г. Официальный сайт Президента РК. Послания. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-fevral-2005-g_1343986671

14. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 1 Марта 2006 г. Официальный сайт Президента РК. Послания. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-mart-2006-g_1343986805

15. Национальный доклад о состоянии и развитии образования - Астана, 2011.- 75 с.-26 с.

16. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 27 января 2012 г., Официальный сайт Президента РК. Послания. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-a-nazarbaeva-narodu-kazakhstana_1339760819

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ЧТЕНИЮ НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Какенова Кулян Кошановна

учитель английского языка школа-лицей № 64, г.Астана

Проблема совершенствования умения и навыков чтения на иностранном языке привлекает внимание учителей различных школ и направлений. В отечественной методике выделяются четыре аспекта цели обучения иностранного языка: 1) учебный практический аспект, 2) воспитательный аспект обучения, 3) образовательный аспект, 4) развивающий аспект [1, с.11]. Повышение эффективности обучения иностранному языку играет организация чтения и контроль за самостоятельным чтением учащихся, а также индивидуализация обучения через чтение. Для того чтобы чтение было постоянным обязательным, оно должно быть посильным. Поэтому тексты должны быть легкими (адаптированными) из художественной, общественной политической и научно-популярной литературы, содержащее преимущественно знакомый учащимся лексико-грамматический материал.

По характеру понимания читаемого – это синтетическое чтение, так как языковая форма текстов в данном случае не требует от читающего значительных мыслительно-волевых усилий для ее раскрытия и основное внимание читающего направлено на извлечение информации, зашифрованной в тексте.

По способу чтения – это чтение про себя или в идеальном виде – визуальное чтение, как наиболее совершенное и зрелое чтение.

По месту и времени чтения – это внеклассное, домашнее чтение.

Главное назначение чтения – получение информации из текстов на иностранном языке. Вместе с этим систематическое и планомерное чтение является важным источником и средством увеличения лексического запаса и развития навыков устной речи учащихся.

Определив, таким образом, сущность домашнего чтения, попытаемся предложить некоторые рекомендации по его организации. Так, принимая во внимание интересы учащихся и уровень владения ими иностранным языком, наличие материала для чтения, а также некоторые советы, имеющиеся в методической литературе, для старшеклассников можно предложить следующие основные варианты чтения:

1. Индивидуализированное чтение, т.е. когда каждый ученик работает над своим, выбранным им самим или подсказанным учителем в соответствии с его интересами, текстом.

2. Общеклассное чтение, т.е. когда весь класс читает общий для всех текст, но с различными по объему заданиями и установками на чтение в зависимости от языковых возможностей учащихся.

В обоих этих вариантах самостоятельного чтения нет необходимости, чтобы тематика их соответствовала лексико-разговорным темам, изучаемым на данном этапе.

Чтение общего для всех учащихся текста в этом случае может иметь двойную целевую направленность: а) собственно чтение и б) чтение как средство последующего развития речи. В этом случае работа над текстом может служить заключительным этапом в работе над изучаемой лексико-разговорной темой. Тексты для такого чтения лучше всего использовать из приложений к учебникам. Эти уроки можно проводить как уроки-конференции с целью обсуждения текста, прочитанного всем классом.

Следует подчеркнуть, что при любом подходе к организации чтения, последнее должно быть не только постоянным и обильным, легким, но и беспереводным, содержащим интересную информацию и оказывающим воспитательное воздействие.

Со стороны цели в организации чтения в настоящее время обозначились две тенденции:

- 1) Чтение с целью понять текст, т.е. собственно чтение;
- 2) Чтение как подготовка к беседе по прочитанному.

Это второе направление не является главным и постоянным в характеристике чтения как вида речевой деятельности. Оно привнесено в чтение практической направленностью учебного процесса обучения иностранным языкам на развитие устной речи.

В условиях школьного обучения иностранным языкам пока нет более реального источника, стимулирующего речевую деятельность, чем тексты. Именно во время беседы по текстам, прочитанным дома, учащиеся легче всего освобождаются от оков учебных тем и свободнее выражают свои суждения и эмоции.

Исходя из цели обучения иностранным языкам в современной школе, в организации чтения с учетом изложенного выше, необходимо различать два этапа.

Первый этап – собственно чтение как процесс получения информации из текста. Этот этап обязателен в работе над любым текстом.

Второй этап – беседа на материале чтения. Этот этап работы должен быть выборочным и распространяться только на часть наиболее подходящих для речевой практики текстов или их фрагментов.

Пригодность текстов или их частей для речевой практики может определяться такими, например, критериями:

- 1) Яркой и занимательной фабулой текста или отрывка;
- 2) Эмоциональностью и образностью изложения;
- 3) Актуальностью материала;
- 4) Тематической близостью предмета изложения к жизненному опыту и интересам учащихся;
- 5) Возможностью столкновения точек зрения и суждений, дающих повод для дискуссий;
- 6) Возможностью различных ситуативных трансформаций содержательной стороны текста или отрывка.

В зависимости от цели и характера речевой практики в отдельных случаях для определения пригодности текста может оказаться достаточным соответствие его всего двум-трем из названных критериев.

Наличие двух названных целевых установок и двух этапов в организации чтения обуславливает и два подхода к контролю чтения:

- 1) Контроль как средство проверки понимания информации, заложенной в тексте;
- 2) Контроль-обсуждение как средство развития устной речи на основе содержания текста.

В первом случае контроль направлен на усвоение содержания текста, операции контроля помогают осмыслению событий и той обстановки, в которой протекают события, описанные в тексте, раскрытию характеров действующих лиц.

Систему приемов контроля понимания текстов на этом этапе можно представить в виде следующих заданий:

- 1) Озаглавить главные смысловые части текста;
- 2) Найти (выписать) предложения, выражающие главную мысль отдельных частей текста;
- 3) Прочитать (выписать) те фрагменты из текста, которые характеризуют того или иного героя;
- 4) Найти (выписать) предложения подтверждающие или отрицающие определенное мнение;
- 5) Перечислить последовательно всех действующих лиц;
- 6) Назвать по порядку все места действий, названные в тексте;
- 7) Обозначить содержание отдельных мест текста схематическими рисунками;
- 8) Изобразить в стиле «кроки» последовательность появления действующих лиц в тексте;
- 9) Продолжить (окончить) рассказ одной – двумя фразами на иностранном языке;
- 10) Перевести на родной язык предложения или отдельные части текста;
- 11) Ответить на вопросы.

Следует отметить что вопросы в данном случае, как и все предыдущие задания, должны быть направлены на выяснение общего содержания текста или его отдельных мест. Обязательное условие - сознательное освоение упражнений при глубоком понимании сущности выполняемых действий [2, с.13].

Все перечисленные задания максимально облегчены, в них все внимание сконцентрировано только на содержании. Они могут по указанию учителя выполняться как в устной, так и в письменной форме.

Эта система контроля должна быть как можно больше ориентирована на самоконтроль читающего. При этом контрольные задания могут быть сообщены читающему или до чтения или после него.

В первом случае контрольная обратная связь осуществляется в процессе чтения и способствует более полному осмыслению информации текста.

При втором подходе к организации контроля чтения понимание текста – лишь часть задания, подготовка к следующему этапу – к беседе по прочитанному.

В сущности этот второй подход к контролю чтения скорее является упражнением в устной речи, нежели в чтении. Обсуждение предполагает понимание содержания текста; понятое содержание служит базой для построения бесед, сообщений, моделирования ситуативно-обусловленных речевых актов, высказывания суждений, выражения отношений, эмоций и т.п. упражнения для организации беседы по прочитанному должны представлять собой последовательную серию заданий, направленных на постепенный переход от подготовленной речи к речи неподготовленной. Эта система упражнений должна быть всячески ориентарована на выяснение взаимоотношений действующих лиц, на вскрытие и оценку мотивов их поступков.

Здесь возможны такие задания:

- 1) Передать содержание отдельных эпизодов из текста;
- 2) Рассказать, как действовал герой повествования в сложившейся ситуации;
- 3) Инсценировать вдвоем поведение (поступок) тех или иных героев;
- 4) Охарактеризовать того или иного героя повествования;
- 5) Охарактеризовать время, место и обстоятельства действия;
- 6) Объяснить намерения автора;
- 7) Ответить на вопросы с изложением в ответе собственной точки зрения по затронутому вопросу;
- 8) Прокомментировать событие, эпизод или поступок, содержащиеся в тексте;
- 9) Организовать беседу-дискуссию в связи с оценкой событий или поступков героев текста;
- 10) Дать развернутую оценку поступкам героев, изложенным в тексте;
- 11) Попытаться представить поведение героев в изменившихся обстоятельствах;
- 12) Дать краткую аннотацию прочитанного и пр.

Все изложенное дает основание нам для следующих выводов:

1. Чтение является важной и неотъемлемой частью учебного процесса по иностранным языкам. Оно осуществляется главным образом на механизмах беспереводного чтения, сформированных у учащихся в процессе чтения текстов в классе.

2. Цель чтения – получение информации из текстов на иностранном языке. Именно в этом легком и непринужденном чтении учащийся реально видит практическую ценность изучения иностранного языка. Вместе с этим систематическое и планомерное чтение является важным дополнительным

источником и средством увеличения лексического запаса и развития устной речи учащихся.

3. Процесс чтения должен быть по возможности легким, материал чтения должен содержать интересную информацию и оказывать воспитывающее воздействие.

4. Чтение должно стать постоянной (ежедневной) потребностью учащихся.

5. В зависимости от интересов учащихся и наличия материала для чтения в школе возможны индивидуализированный, общеклассный.

6. В организации чтения следует различать два этапа. Первый этап – чтение как процесс осмысления текста, раскрытия его содержания. Этот этап постоянный при любом чтении. Второй этап – беседа на основе содержания прочитанного текста. Этот этап выборочный, он касается только текстов, наиболее пригодных для речевой практики.

7. Наличие двух этапов чтения обуславливает два подхода к контролю чтения: контроль как средство проверки понимания информации, заложенной в тексте, и контроль как средство развития устной речи на основе водержания текста.

Постепенно у учеников проявляется интерес к чтению, желание исследовать, расширить опыт путем включения новых знаний, сопережить и тем самым получить удовлетворение от реализации намеченной цели, от обогащения новыми знаниями и новым взглядом на мир. [3, с.6]

Чтение на уроке иностранного языка может стать надежным способом извлечения информации и важным средством развития устной речи у учащихся, также анализ которой позволяет установить взаимосвязь таких категорий, как «общество» - «наука» - «практика» [4, с.33].

Литература

1. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам – М. «Просвещение», 2006.
2. Андреев О. Учимся читать быстро. - М., 1999.
3. Большаков А.П. Основы смыслового чтения и работа с текстом- Волгоград «Учитель», 2014.
4. Гальская Н.Д., Н.И.Гез. Теория обучения иностранным языкам - М. «Высшая школа», 2006.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ҮЙЕСІНДЕГІ ТЫҢ ӨЗГЕРІСТЕР МЕН ЖАҢҒЫРТУЛАР

Байсарина Нұргүл Сайлауқызы
«Семей қаласының білім бөлімі» ММ

Білім беруді жаңғырту – бүгінгі заманның талабы. Қазіргі таңда жаңа технологиялармен оқыту жүйелі түрде жолға қойылып келеді. Оған мамандарды қайта оқыту, интерактивті білім беру, түрлі технологиялық

тәсілдер арқылы оқуға деген қол жетімділікті арттыру сынды мысалдарды айтуға болады.

Елімізде білім сапасын арттырып, болашақта еңбекқор мамандар дайындау мақсатында Білім және ғылым министрлігі үнемі білім жүйесіне жыл сайын өзгеріс енгізіп отырады. Олар төмендегідей:

Ғылымға кіріспе сабағының барысында оқушылар табиғатқа деген қызығушылықтарын арттырып, болашақ өмірде қажет болатын ерекше қасиеттерді қалыптастырады, - деп хабарлады Білім және ғылым министрлігі мектепке дейінгі және орта білім департаменті директорының орынбасары Ж. Абуов.

Бірінші сынып оқушылары өнер пәнін өтеді. Жоспарға сәйкес жаңа пән 2016 жылдан бастап өтіледі.

Екінші-үшінші сыныптарда «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәні өтіледі. Атауы ұзақ пән компьютерді пайдалануға дағдыландырып қана қоймай, ақпаратты қалай өңдеу керектігін де үйретеді. Информатикаға ұқсас пәнді оқушылар 2017-2018 жылдан бастап меңгере бастайды. Ж.Абуов мырза: «...бұл жерде баланы жастайынан сапалы ақпарат таңдауға үйретіп, артынша оны кесте, графика, диаграмма түрінде көрсету мәселесі сөз болып отыр», - деп анығырақ айтып кетті.

Дүние тану курсына тарих пен қоғамтануға қатысты материалдар қосылады. 2016 жылдан кейін ұстаздар алты жасар оқушыларға маусымның ауысып отыруын ғана емес, маңызды тарихи оқиғалар мен қоғамның құрылымы туралы айтатын болады. Осылайша жас өрендер қоғамдық-гуманитарлық ғылымдарды меңгере бастайды.

Бастауыш сыныптардың бағдарламасында айтарлықтай өзгерістер бар болғандықтан, орта буынның жайы белгілі. Оларда да мектеп бағдарламасы қиындайды. Бар мәселе бұл жасқа арналған мемлекеттік стандарттар әлі де өңделіп жатқандығында. Десе де кейбір жоспарлар белгілі болды.

Физика, химия, биология пәндері бесінші сыныптан бастап өтіледі. Шамамен 2020 жылдан бастап бесінші сынып оқушылары қазір жетінші сыныптан бастап өтіліп жүрген пәндерді меңгере бастайды.

Ұлттық білім академиясы орта білім институтының директоры М. Мұқатова: «Мұндай ұсыныс кездейсоқ түскен жоқ. Оқушылар жаратылыстану пәнін бір жыл оқып, физика, биология, химия пәндерін екі жылдан кейін ғана өте бастайды. Арадағы үзіліске бола оқушылар оқыған материалдарын ұмытып қалады. Мұндай болмасын деген ниетпен аталған пәндерді бесінші сыныптан бастап меңгеруді ұсындық», - деп атап көрсетті.

Жоғары сынып оқушыларында өзгерістер аз емес. Ол өзгерістер туралы көп айтылуда. Десе де әлі толық өңделіп үлгермеген, олар «Жаһанды келешек», «Жоба қызметі» атты пәндерді меңгеретін болады. Бұл екі пәннің оқушыны ЖОО-ға дайындау мақсатында енгізілетіндігі анық. Өздігінше ойлауға, ғылыммен айналысуға, жинақтаған білімін тәжірибе жүзінде қолдануға үйретеді.

Міндетті пәндердің саны азайтылады. Жоғарғы сынып оқушылары оқығысы келетін пәндерін өздері таңдау мүмкіндігіне ие болады.

Кей сабақ ағылшын тілінде жүргізіледі. Оқушылар жаратылыстану-математикалық бағыттағы пәндерде көбірек өтетін болады. Мұнымен қатар, бірінші сыныптан бастап оқытылатын ағылшын тілі ерекше әдіспен өтіледі.

Сонымен қатар, біздің елімізде білім беру жүйесін жаңғырту үш басты бағыт бойынша жүзеге асуда. Біріншісі, білім беру мекемелерін оңтайландыру, екіншісі, оқу-тәрбие үдерісін жаңғырту, соңғысы, білім беру қызметтерінің тиімділігі мен қолжетімділігін арттыру.

Осы үш бағыт бойынша жұмыс жасау Елбасы Н. Назарбаевтың жыл сайынғы халыққа Жолдауында да, ұзақ мерзімді стратегияда да қамтылған. Білім беру мекемелерін оңтайландыру бағыты бойынша мемлекеттік бағдарлама негізінде жасалып жатқан шаралар аз емес. Алдымен, оған «100 мектеп, 100 аурухана» мемлекеттік бағдарламасы бойынша тұрғызылған білім ордалары. Бағдарламаның негізгі жоспары – жыл сайын 100 мектеп салу. Осы бағдарламаның аясында еліміздегі әр облыстардағы көптеген елді мекендерде жаңа заманауи білім беру ошақтары ашылды. Әр облыста бой көтерген Назарбаев Интеллектуалды мектептері осы бағыт негізінде қолға алынған болатын. Жоғары оқу орындарына қатысты айтар болса, қазір жұмыс істеп тұрған барлық ЖОО-ларды тексерістен өткізіп, қорытындысы бойынша олардың санын біріктіру немесе жекелеген мекемелерді тарату қолға алынып жатыр. Бұл да білім беру мекемелерін оңтайландыру бағытында қарастырылатын мәселелердің бірі.

Екінші бағыт - оқу-тәрбие үдерісін жаңғырту. Бұл бағыттың үдерістері біздегі білім саласына ене бастады. Мәселен, бүгінгі таңда академиялық еркіндікті дамыту білім беру жүйесін түбегейлі өзгертті деп айтуға болады. Білім алушының таңдаған пәні бойынша, мамандығына қатысты сабақтарды меңгеруі – академиялық еркіндіктің басты қағидаты болып саналады. Элективті сабақтар еңбек нарығы сұраныстары негізінде оқытылады. Оқыту үдерісін жаңғырту бағыты бойынша сұранысқа ие, болашағы бар бағыттарды күшейту жоспарланған. Сонымен қатар, тілдерді меңгеруге, электронды оқытуға, инклюзивті білім беруге, шағын кешенді мектеп мәселелері, 12 жылдық мектепке арналған маман даярлауға баса мән беріле бастады. Жоғары интеллектуалды әлеуеті қалыптасқан, инновациялық технологияларды еркін меңгерген, ғылыми-зерттеушілік қызметке бағытталған болашақ педагогтарды даярлау, қайта оқытуды да айта кету керек. Мектеп мұғалімдері, ғалым-оқытушыларды елдегі және шетелдегі біліктілікті арттыру орталықтарында жүйелі түрде оқыту қолға алынды.

Үшінші бағыт - білім беру қызметтерінің тиімділігі мен қолжетімділігін арттыру. Бұған инновациялық технологияларды, компьютер мүмкіндіктерді пайдалану, интерактивті білім беру, қашықтықтан оқыту, виртуальды педагогика тағы басқалар жатады. Ғалым-оқытушылар, зерттеушілер жалпы орта білім беретін мектептің жаңашыл мұғалімдерімен бірлесе отырып мектеп базасында инновациялық технологияны енгізу,

оқушының жеке интеллектуалдық қабілеттерін арттыру бағытында жұмыс жүргізіліп жатыр.

Еліміздегі жоғары білім беру ордалары әлемдік білім беру жүйесіне көше бастады. Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін арттыра түсетін білікті мамандарды дайындау үшін ЖОО-лары да түрлі инновациялық әдістерді пайдалана бастады.

«Академиялық мобильділік» бағдарламасы еліміздегі бірқатар жоғары оқу орындарында жүзеге асуда. Жоғары білім саласына көп сатылы оқу гранттары жүйесін әзірлеу, қолданбалы білім берудің өңірлік мамандықтарды ескеретін мамандандырылған оқу орындары жүйесін құру, оқыту әдістемелерін жаңғырту, оқытудың онлайн жүйелерін дамыту сынды жоғарыдағы бағыттың негізгі тетігі ретінде қарастыруда.

Елбасының жыл сайынғы Жолдауында да білім саласы қалыс қалып көрген емес. Білім беру саласындағы жаңашылдыққа ұмтылуда инженерлік оқыту, инновациялық зерттеулерді жетілдіру, ғылым мен бизнестің кооперациясы, перспективалы ұлттық кластерлерді қалыптастыратын жол картасын дамыту сынды ұсыныстарды айта кеткен жөн.

Елбасы Н.Назарбаевтың «Жалпыға ортақ еңбек қоғамына 20 қадам» атты бағдарламалық мақаласында: «Біріншіден, орта білім беру жүйесінде директорлар корпусының сапасын жақсарту жөнінде шаралар атқару қажет. Екіншіден, мемлекеттік білім беру үлгі-қалыптарының жеке мектептерде, колледждер мен ЖОО-ларда, соның ішінде халықаралық ЖОО-ларда да сақталуына бақылауды жолға қою қажет. Үшіншіден, ЖОО-ларды оңтайландыру үдерісін жүргізу маңызды. Қазақстанда 146 жоғары оқу орны бар. Олардың талайы маман тәрбиелеп шығарудың қажетті сапасын қамтамасыз ете алмайды» - делінген. Демек, елдегі білім беру саласы үлкен өзгерістер қарсаңында тұр. Жоғарыда келтірілген бағыттар жүйелі дамитын болса, білім беру саласы да алға жылжитыны сөзсіз.

Болашақ мамандардың сауатты, білімді болуы да білім ошақтарындағы дұрыс оқытудың нәтижесіне байланысты. Еліміздегі білім беру саласында қордаланған мәселелер өте көп. Мәселен, мұғалімнің білімсіздігі, оқулықтар мәселесі, басшылардың салғырттығы, оқушылардың тәрбиесі, т.б. Бұлардың барлығы елдегі білім сапасыздығын арттыратын факторлар саналады.

Сондықтан, білім беру саласына мемлекет тарапынан жасалып жатқан түрлі шаралар, жаңашыл бастамалар осы олқылықтардың орнын толтыруы тиіс.

Әдебиеттер

1.«Ұлт жоспары - бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам». Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы. –Астана, 2015

2. 2016-2017 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы.Әдістемелік нұсқау хат. -Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. -258 б.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН ҰЙЫМДАРДА ОҚУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Айтказина Күлаш Мадыбаевна
«№11 ЖББОМ» КММ-нің директоры, Семей қ.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен «100 нақты қадам» Ұлт жоспарын іске асыру аясында ЭЫДҰ елдерінің стандарттары негізінде адам капиталының сапасын көтеруге бағытталған білім беру саласындағы 5 қадам жоспарланған. Олар:

а) 76-қадам. 12 жылдық білім беруді кезең-кезеңімен енгізу, функциялық сауаттылықты дамыту үшін мектептегі оқыту стандарттарын жаңарту. Жоғары сыныптарда жанбасылық қаржыландыруды енгізу, табысты мектептерді ынталандыру жүйесін құру.

в) 77-қадам. Экономиканың алты негізгі саласы үшін **он алдыңғы қатарлы колледж бен он жоғары оқу орнында** білікті кадрларды әзірлеу, кейіннен бұл тәжірибені еліміздің басқа оқу орындарына тарату.

г) 78-қадам. Назарбаев Университеті тәжірибесін ескере отырып, **ЖОО-лардың академиялық және басқарушылық дербестігін** кезең-кезеңімен кеңейту. Коммерциялық емес ұйымдардағы жекеменшік ЖОО-ларын халықаралық тәжірибеге сәйкес трансформациялау.

д) 79-қадам. Білім беру жүйесінде - жоғары сыныптар мен ЖОО-да ағылшын тілінде оқытуға кезең-кезеңімен көшу.

е) 89-қадам. «Нұрлы Болашақ» ұлттық жобасын әзірлеу және жүзеге асыру. Мектептік білім берудің қолданыстағы оқу бағдарламаларына «Мәңгілік ел» құндылықтарын енгізу.

Білім мазмұны жаңартылған бастауыш, негізгі және жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті мемлекеттік стандартын, оқу бағдарламаларын әзірлеу «Мәңгілік ел» құндылықтарына бағдарлануымен жүзеге асырылды.

Мектептегі білімнің жаңартылған мазмұнына кезең-кезеңімен көшу, дуальді оқыту, колледждерде алғашқы жұмысшы кәсібін тегін алу, колледждер мен жоғары оқу орындарының мемлекеттік аттестаттаудан тәуелсіз аккредиттеуге өтуі заңнамамен регламенттеледі. БҒДМБ сәйкесоқытусапасын арттыруда білім беру процесінің барлық қатысушыларының ең үздік білім ресурстары мен технологияларына тең қолжетімділікті қамтамасыз ету; оқушылардың алған білімдері тез өзгертін әлемде табысқа жеткізетіндігінен қанағаттану; жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене бітімі және рухани дамыған азаматын қалыптастыру қажет. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі саласы жаңа тәсілдер аясында кеңеюде. Ол – пәнаралық және жобалық қызмет, оқыту мен басқаруда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды

пайдалану, білім беру қажеттіліктері ерекше балаларды интеграциялау және ата-аналарды консультациялық қолдау.

2016-2017 оқу жылында жалпы білім беретін ұйымдарда оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері келесі факторлармен негізделеді:

- 2016 жылғы 1 қыркүйектен бастап 1-сыныптарда жаңартылған білім мазмұнын енгізу (барлық пәндер оқыту тілінде оқытылады);

- бастауыш мектепте «Ағылшын тілі» пәнін оқыту 1-4-сыныптарда жүзеге асырылады;

- 9-сыныпта міндетті түрде «Дінтану негіздері» факультативтік курсының орнына «Зайырлылық және дінтану негіздері» факультативтік курсы оқытылады.

Жаңа оқу жылында: 1) мектепалды даярлық сыныптарында және 1-сыныптарда білім беру процесі келесі құжаттар мен материалдар негізінде жүзеге асырылады:

- Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 13 мамырдағы №292 қаулысымен бекітілген Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпыға міндетті мемлекеттік стандарты;

- Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 25 сәуірдегі №327 қаулысымен бекітілген Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты;

- Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 15 шілдедегі №453 бұйрығымен бекітілген бастауыш білім берудің үлгілік оқу жоспарлары;

Жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдері күнтізбелік-тақырыптық жоспарларды жалпы білім беретін пәндер бойынша үлгілік оқу бағдарламалары негізінде өздігінен әзірлейді және оны білім беру ұйымының директоры бекітеді. Білімалушылардың оқу нәтижелерін бақылау үшін педагогтердің таңдауымен іске асырылатын әртүрлі әдістер мен құралдар қолданылады. Бақылау шараларының негізгі түрлері шығарма, ауызша, жазбаша, практикалық формалармен жүзеге асырылады.

Бақылау формаларын таңдау оқу пәнінің ерекшеліктері мен мазмұнына, оны оқуға бөлінген сағат санының көлеміне, білім алушылардың жеке және жас ерекшеліктеріне, оқыту кезеңдері мен оқытудың жоспарланған нәтижелеріне байланысты жүзеге асырылады. Бақылау жұмыстары білім беру ұйымдары басшыларының бекіткен кестесіне сәйкес жүргізілуі керек.

Бақылау жұмыстарын дүйсенбі, жұма және сабақ кестесінің соңғы сабақтарында өткізу ұсынылмайды. Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстанды әлеуметтік жаңғырту бағытындағы «Жалпыға ортақ Еңбек қоғамына қарай 20 қадам» бағдарламалық мақаласында берілген тапсырмаларын іске асыру мақсатында әзірленіп, ҚР Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі №115 бұйрығымен бекітілген оқу бағдарламалары бойынша «Өлкетану» (7-сынып), «Абайтану» (9-11-сыныптар) таңдау курстарын оқыту ұсынылады. Вариативті компоненттен 9-

сыныптар үшін міндетті түрде «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының оқытуға 1 сағат апталық жүктеме беріледі.

ҚР Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 15 шілдедегі № 281 бұйрығымен бекітілген үлгілік оқу бағдарламалары бойынша «Зайырлылық және дінтану негіздері» курсының тарих немесе біліктілікті арттыру және қайта даярлау бойынша арнайы курстардан өткен пән мұғалімдері жүргізеді.

Мектеп және оқушы компонентінің пәндері бойынша емтихан және ұлттық бірыңғай тестілеу жүргізілмейді. 2016-2017 оқу жылында жалпы білім беретін мектептердің түлектерін қорытынды аттестаттау мен ҚР жоғары оқу орындарына іріктеу тесті өзгереді. «Білім туралы» ҚР Заңына орта білім беру ұйымдарындағы қорытынды аттестаттау рәсімін бөлу және жоғары оқу орнына оқуға түсу туралы түзетулер енгізілді. Түзетулер 2017 жылы күшіне енеді.

Мемлекеттік бітіру емтиханы - орта білім курсының бітіргені туралы куаландыратын мемлекеттік үлгідегі құжатты алу шарты болып табылатын орта білім беру ұйымдарындағы білім алушыларды қорытынды аттестаттаудың бір түрі. Емтихан мектептерде өткізіледі. Ұлттық бірыңғай тестілеу-жоғары оқу орындарына оқуға түсуге арналған іріктеу емтихандарының бір түрі. Тестілеу жоғары оқу орындарының базасында өткізіледі. Емтихан Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 18 маусымдағы № 393 бұйрығына сәйкес өзгерістер мен толықтырулар енгізілген ҚР Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 3 сәуірдегі № 115 бұйрығы мен бекітілген 10-11-сыныптарға арналған жалпы орта білім беру деңгейінің қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағыттарының оқу бағдарламаларына негізделеді.

Қазіргі таңда мемлекеттік бітіру емтиханы мен Ұлттық бірыңғай тестілеу рәсімінің форматын ҚР Білім және ғылым министрлігі әзірлеуде. Сонымен қатар, емтихан тапсырудың ұсынылып отырған формаларының бірі эссе жазу екеніне назар аударылған. Эссе жазуға қойылатын талаптар әдістемелік әдебиетте көрсетілген, оған қоса мұғалімге көмек ретінде әдістемелік-нұсқау хаттың тиісті тарауында эссе жазуға қойылатын талаптар бір үлгідегі талаптары барынша нақты көрсетілген.

Білім мазмұнын жаңарту шеңберінде мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту білім берудің басым мақсаттарының бірі ретінде айқындалып отыр. Функционалдық сауаттылық әр мектеп пәнінің негізінде қалыптасады. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту және оның қалыптасуын тексеру құралы шығармашылық сипаттағы тапсырмалар (зерттеу жұмыстарына бейімделген тапсырмалар; экономикалық, тарихи мазмұндағы тапсырмалар; тәжірибеге бағытталған тапсырмалар т.б.) болып табылады.

Қазақстанның дамудың жоғары әлемдік стандарттарына қол жеткізуіне ықпал ететін жаңа қазақстандық заңнамалар қазірдің өзінде жұмыс істей бастады.

Сондықтан қазір қазақстандықтардың олар туралы тек біліп қана қоймай, сондай-ақ, олардың практикалық өмірде, экономикалық қызметте немесе қоғамдық қатынастарда беретін жаңа мүмкіндіктерін қолданулары маңызды.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен «100 нақты қадам» Ұлт жоспары. -Астана, 2015
2. Республикасы Президентінің «Қазақстанды әлеуметтік жаңғырту бағытындағы «Жалпыға ортақ Еңбек қоғамына қарай 20 қадам» бағдарламасы.
3. ҚР Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 15 шілдедегі № 281 бұйрығымен бекітілген үлгілік оқу бағдарламалары.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГО–ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕЧЕВОЙ КОММУНИКАЦИИ У УЧАЩИХСЯ СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЫ

Каирбекова Багжанат Дындарбекқызы

доктор педагогических наук, профессор ИнЕУ г. Павлодар

Жетписова Д. Ж., Никитина Е.С., Гордеева Е. С., Сушко Н. Н., Главицкая А.А., Әпсалық К. магистранты ИнЕУ г. Павлодар

В современной философской, социологической и психологической науке подчеркивается связь речевого общения с процессом взаимодействия (интеракции) и с системой общественных отношений, проявляющихся в общении. Поскольку язык используется не только для общения, но и в других видах деятельности (в познавательной, т.е. мышлении, в мнемической – как опора памяти), можно выделить собственно речь (или внешнюю), которая имеет коммуникативную направленность, т.е. ориентирована на понимание другими людьми с целью воздействия на их сознание и деятельности, а также на социальное воздействие. Человек, будучи по своей природе существом социальным, не может жить вне связи с другими людьми: он должен советоваться, делиться мыслями, чувствами, сопереживать, искать понимания и т.д. Каналом связи с другими людьми является общение. Основной способ удовлетворения личных потребностей человека в общении – речь. Именно поэтому его называют речевым общением, или речевой коммуникацией. Речевая коммуникация – это мотивированный живой процесс взаимодействия между участниками коммуникации, который направлен на реализацию конкретной, жизненной целевой, протекает на основе обратной связи в конкретных видах речевой деятельности. Она органически включается во все виды деятельности человека (трудовую, общественную, познавательную и т.п.) [1]. Речевое общение осуществляется между многими, несколькими или двумя людьми, каждый из которых является носителем активности и

предполагает её в своих собеседниках. Формой проявления речевой коммуникации является речевое поведение собеседников, содержанием – речевая деятельность. Формирование социально активной личности ребенка предполагает развитие речевого поведения и речевой деятельности. Иными словами, задача сводится к формированию у школьников «коммуникативной компетентности».

В понимании социолингвистов, компетентность – это не врожденная способность, а способность, формируемая во взаимодействии человека с социальной средой, в процессе приобретения им социально – коммуникативного опыта, т.е. коммуникативная компетенция – это знания, умения и навыки, необходимые для понимания чужих и порождения собственных программ речевого поведения, адекватных целям, сферам, ситуациям общения [2]. В речевом общении выделяются три стороны: интерактивная (взаимодействие), коммуникативная (приём, передача, обмен информацией), перцептивная (восприятие и понимание людьми друг друга). Речевая коммуникация – единство взаимного обмена информацией взаимодействия собеседников друг на друга с учётом отношений между ними, установок, намерений, целей, всего того, что приводит не только к движению информации, но и к уточнению и обогащению тех знаний, сведений, мнений, которыми обмениваются люди. В структуре речевой коммуникации выделяется три взаимосвязанных компонента: процессуальный, знаковый, текстовый.

1. Процессуальный компонент включает в себя все виды речевой деятельности участников общения: говорение, слушание, письмо, чтение.

2. Знаковый компонент включает речь и язык. Речь рассматривается как способ формирования и формулирования мысли (внутренняя или внешняя, устная или письменная, диалогическая или монологическая). Средствами речевой коммуникации могут выступать различные знаковые системы. Одним из древнейших средств общения является язык. Всякий язык, в какой бы форме он не выражался, является знаковой системой. Наряду с звуковыми используются письменные знаки, зрительные образы, мимика, жесты, рисунки, интонация и др.. Знаки отличаются один от другого материей, т.е. из чего состоит данный знак. Некоторые группы людей часто в качестве знаков общения используют татуировки, жаргонные слова, аббревиатуры.

В процессе общения знаки выполняют определенные функции. Прежде всего, они указывают на принадлежность личности к той или иной группе. «Знак есть часть и условие процессов общения как одной из сторон социального взаимодействия людей как членов группы или общества в целом», - пишет [3]. Каков же механизм использования знаков в общении? На этот вопрос отвечает русский лингвист В.Н. Волошилов, писавший почти полвека назад: «Значение – не в слове, и не в душе слушающего. Значение является эффектом взаимодействия говорящего со слушателем на материале данного звукового комплекса. Только ток речевого общения даёт слову его значение» [3].

3. Текстовый компонент как результат речевой коммуникации включает в себя содержание и смысл, оформленные определенным образом (тип, жанр, стиль речи). Выделяются два принципиально различных вида коммуникации: личностная и метаязыковая. Личностная речевая коммуникация – сообщение некоторых сведений о предмете или явлении, в результате которого в сознании адресата не возникает преобразований в слове, смысле. Например, «Доброе утро, ребята! Все ли в классе?» - спрашивает учитель. В метаязыковой коммуникации лексический фон непременно изменяется, в его состав входит информация – метаязыковая, по словам Р.Якобсона, функция «толкования». Вот как, например, учитель в 1 – ом классе объясняет, что такое троллейбус: «Троллейбус похож на автобус, но мотор у него от электрического тока. Поэтому у троллейбуса есть дуга, как у трамвая, но он ходит не по рельсам, а по обычным улицам, и у него, как у любой машины, колеса на шинах». О чем говорит этот пример? Прежде всего, о том, что, передавая общественное значение, учитель использует слова, семантику которых необходимо уточнить детям. Владение этим видом речевой коммуникации для учителя очень важно. При усвоении звуковой оболочки слова его значение не усваивается, как думали, «в готовом виде», а начинает развиваться. Поэтому у ребенка и у взрослого одним и тем же словам приписывается разная семантика. Следовательно, учитель должен постоянно воздействовать на сознание ребенка, чтобы приблизить его понимание слова к своему [4].

Таким образом, приемы объяснения учителем нового материала целиком покоятся на метаязыковой коммуникации. И от того, как построены его высказывания, во многом зависит полнота и глубина знаний учащихся. По типу отношений между участниками различаются: межличностная, групповая, массовая коммуникация. По средствам – речевая (письменная и устная), паралингвистическая (жест, мимика, мелодия), вещественно-знаковая (продукты производства, изобразительного искусства и т.д.). Результатом речевой коммуникации людей в процессе общения становятся их сообщения разной степени эффективности (что удалось, что не удалось; почему не получилось, какие ошибки помешали?).

Межличностные отношения – это взаимная готовность партнёров по общению к определённого типу взаимодействия и речевой коммуникации. Готовность сопровождается эмоциональными переживаниями (положительными, отрицательными, индифферентными) и реализуется в поведении участников общения, и тогда устанавливаются отношения определённого типа: приятельские, дружественные, официальные, натянутые и др. Отношения могут проявляться в форме суждений, вербальных оценок, в эмоциях и чувствах собеседников. «Ничто – ни слова, ни мысли, ни даже поступки наши, - писал К.Д.Ушинский, - не выражают так ясно и верно нас самих и наши отношения к миру, как наши чувствования, в них слышен характер не отдельной мысли, не отдельного решения, а всего содержания души нашей и её строя. В мыслях наших мы можем сами себя обманывать, но

чувствования наши скажут нам, что мы такое: не то, чем бы мы хотели быть, но то, что мы такое на самом деле» [5].

Типичное для человека внутреннее отражение других людей называют стилем отношений. А совокупность индивидуальных особенностей речевого и неречевого поведения человека, влияющих на своеобразие протекания общения, называют стилем общения. Выделяются несколько типичных стилей общения, суть которых отражается в их наименованиях:

- общение-устрашение (авторитет одного из собеседников держится на страхе, который он внушает своим партнёрам);

- общение с четко выраженной дистанцией (собеседники отдаляются друг от друга, не раскрывают себя, что отрицательным образом отражается на их отношениях);

- общение – заигрывание (собеседник стремится понравиться, «снимая» между собой и участниками общения необходимую дистанцию);

- общение дружеского расположения (между собеседниками устанавливаются дружеские отношения);

- общение – совместная увлеченность познавательной деятельностью.

Взаимодействие и речевая коммуникация в ходе общения становятся возможными только тогда, когда его участники могут оценить уровень взаимопонимания и дать себе отчет в том, что собой представляет партнер по общению. В педагогическом контексте суть речевой коммуникации определяется тем, что человек, усваивающий знания и сообщения, на их основе обдумывает материал и готовится к устным и письменным высказываниям [6].

Речевая деятельность основывается на двух принципах внешней речи. Во-первых, в восприятии человеком слышимых и видимых речевых сигналов. Во-вторых, в произнесении звуков языка, осуществляемое с помощью мышц гортани, языка, губ и т.д. Внешняя речь является двусторонней деятельностью и предполагает наличие отправителя и получателя речевых сигналов. Отправитель говорит и пишет, а получатель слушает или читает. Внешняя речь может быть диалогической и монологической. В лингвистической литературе диалог и монолог рассматривают как два вида речевой коммуникации, тесно взаимосвязанные и обуславливающие друг друга. Их объединяет общая языковая система.

Литература

1 Антон Э. Исследования проблемы речевого взаимодействия на уроке в некоторых зарубежных странах // Измерения в исследовании проблем воспитания. – Тарту, 1973. – С.154 -158.

2 Белл Р.Т. Социолингвистика: цели, методы, проблемы / Под редакцией А.Д. Швейцера.- М.: Международные отношения, 1980.- С.50.

3 Волошилов В.Н. Марксизм и философия языка. – Л., 1929. – С.123

4 Каирбекова Б.Д., Сырымбетова Л.С. Речевая коммуникация: Проблемы слабоуспевающих учащихся сельской школы. Караганда -2007 – 168с.

5 Ушинский К.Д. Педагогические сочинения в 6 томах. – Т.4. –М.: Педагогика, 1988. – С.117 – 118.

6 Славина Л. С. Трудные дети. - М., 1998. -С. 360-408

О РЕФОРМИРОВАНИИ ЕДИНОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ТЕСТИРОВАНИЯ И ВНЕШНЕЙ ОЦЕНКИ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ

Батешов Ержан Асанович

кандидат педагогических наук

Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан, Акмолинская обл.

Шаукерова Зина Макышевна

кандидат экономических наук

Казахский агротехнический университет им.С.Сейфуллина, г.Астана

Субачев Сергей Владимирович

кандидат технических наук, доцент

ФГБОУ ВО Уральский институт ГПС МЧС России, г.Екатеринбург

В Казахстане проходит разработка нового формата Единого национального тестирования (*далее - ЕНТ*), где предполагается сдача двух экзаменов по двум профильным предметам в соответствии с выбранной специальностью.

Предлагаемая реформа проведения ЕНТ приведет к узконаправленной подготовке старшеклассников средней школы только по двум дисциплинам профильных предметов. Поэтому при поступлении в высшие учебные заведения республики проверку углубленных знаний абитуриента по профильным предметам считаем недостаточной.

То есть, если существующее ЕНТ охватывало контролем знания по пяти дисциплинам, то предлагаемое ЕНТ будет ограничено контролем только по двум дисциплинам. Это неправильно.

Будущий специалист должен обладать достаточно широкими знаниями, эрудированной и интеллектуально развитой личностью. А также учитывая активное внедрение в Казахстане трехязычной модели образования, считаем актуальным предмет ЕНТ по языку (*для выпускников казахских школ*) разбить на 13 вопросов по казахскому языку, 6 вопросов по русскому языку, 6 вопросов по английскому языку. Предмет по языку (*для выпускников школ с русским языком обучения*) разбить на 13 вопросов по русскому языку, 6 вопросов по казахскому языку, 6 вопросов по английскому языку. В том случае, если четвертым предметом ЕНТ абитуриент выбирает Иностраный язык, то предмет по языку должен состоять из 19 вопросов по казахскому

языку и 6 вопросов по русскому языку (*для выпускников казахских школ*). Для выпускников школ с русским языком обучения соответственно в соотношении 19 вопросов по русскому языку и 6 вопросов по казахскому языку.

Суть существующего в настоящее время пятого предмета по ЕНТ непонятна. Зачем вводить для контроля пятый предмет казахский язык для русских школ и русский язык для казахских, если набранные по ним баллы не учитываются при поступлении в ВУЗ? Исключив пятый предмет, мы снизим количество тестовых заданий ЕНТ со 125-ти до 100 вопросов. Это снизит психологическую нагрузку на выпускника школы во время сдачи одного из важных экзаменов в его жизни.

Также предлагаем существующий при ЕНТ предмет по Истории Казахстана переименовать в предмет по Истории, который должен состоять из 13-ти тест вопросов по Истории Казахстана, 12-ти вопросов по Всемирной истории. Данное нововведение еще и актуально в связи с тем, что Казахстан активно интегрирует в мировое политическое и экономическое сообщество и является членом различных международных организаций. Поэтому нам важно знать не только английский язык, историю и культуру своей страны, но и мировую историю.

Теперь рассмотрим вопрос минимального проходного балла для поступления в высшие учебные заведения страны.

Согласно официальной информации и.о. председателя комитета по контролю в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан Ляззат Булебаевой[1] в 2016 году из 120 тысяч выпускников школ в ЕНТ принимали участие 84 тысячи выпускника.

То есть получается, что все 36 тысяч выпускника, отказавшихся проходить ЕНТ, не планируют получать высшего образования. Скорее всего, это не так. Мы уверены, что большая часть их изначально планировала продолжить свое обучение в вузах стран ближнего и дальнего зарубежья, где сертификат ЕНТ им не нужен.

Из сдававших ЕНТ не преодолели пороговый уровень в 50 баллов - 14 252 выпускника школ. То есть и эти люди также не смогут получить высшего образования в Казахстане.

Набрать пороговый уровень не особо помогло и предоставленная абитуриентам возможность пройти повторно в августе 2016 года комплексное тестирование. В тестировании принял участие 41 801 абитуриент. По результатам тестирования пороговый уровень не преодолели 23 778 человек (56,884 процента) [2]. Зато у данной категории абитуриентов всегда есть прекрасная возможность получить высшее образование за рубежом, где не спрашивают результатов ЕНТ (*в том числе и бесплатное*).

В конечном итоге в 2016 году из Республики Казахстан может уехать учиться за рубеж несколько десятков тысяч человек.

Как уже отмечали ранее общественные деятели и чиновники, обучаясь за рубежом, наши граждане будут тратить свои финансы на обучение, питание, проживание (т.е. их деньги будут работать на экономику чужой страны).

Возникает также вопрос, насколько вероятна ситуация, что после завершения обучения данные люди захотят вернуться в Казахстан?

Для нашего молодого государства, обладающего достаточно большой территорией и относительно незначительным населением, не возвращение обратно наших граждан является стратегическим, политическим и экономическим фиаско. Мы просто теряем большую часть молодого и трудоспособного населения, могущего приносить пользу своей стране.

В связи с вышесказанным, предлагаем снизить минимальный пороговый уровень, дающий возможность для поступления в вузы страны, до 40 баллов. А также разрешить выпускникам колледжей продолжить своё обучение на платном отделении вуза без сдачи комплексного тестирования, в том случае, если полученная ими профессия в колледже, совпадает (*имеет одно направление*) со специальностью обучения в вузе. Данные нормы ранее действовали в казахстанском законодательстве, регламентирующем вопросы поступления в вузы. Но затем были отменены.

Теперь рассмотрим вопросы организации Внешней оценки учебных достижений выпускников высших учебных заведений Республики Казахстан. Здесь нас особенно интересует вопрос соответствия качества знаний выпускников по специальности «Правоохранительная деятельность» потребностям практической деятельности.

Академией правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан были направлены соответствующие письма руководству Университета «Астана», Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета, АО «Казахский гуманитарно-юридический университет», Университета «Кайнар», Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан, Алматинской академии МВД Республики Казахстан, Карагандинской академии МВД РК им. Б.Бейсенова, Костанайской академии МВД Республики Казахстан, Центрально-Азиатского университета, где проходят обучение слушатели и студенты по специальности «Правоохранительная деятельность».

Проанализировав полученные ответы, мы пришли к выводу, что содержание образовательных программ казахстанских вузов, осуществляющих подготовку кадров по специальности «Правоохранительная деятельность» на соответствии практической деятельности во всех вузах составляет не менее 70%.

Во исполнение Концепции развития правоохранительной службы, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева от 31 декабря 2013 г. во всех указанных вузах с каждым годом увеличивается количество изучаемых слушателями и студентами специальных курсов с практической направленностью и перспективой широкого применения на будущей службе.

Так, например, в АО «Казахский гуманитарно-юридический университет» (*далее - КазГЮУ*) для студентов 4 курса в Рабочих учебных планах (*далее – РУПл*) внедрена комплексная дисциплина «Следственно-оперативные учения», которая представляет собой имитацию деятельности дежурных следственно-оперативных групп в условиях специально создаваемой инфраструктуры (места происшествий, вещественные доказательства, роли должностных лиц и т.д.).

Кроме того, в КазГЮУ, практическая направленность и формирование прикладных навыков достигаются структурой РУПл, где после изучения основных отраслевых дисциплин (Уголовное право, Уголовный процесс, Криминалистика, Уголовно-исполнительное право, Основы квалификации преступлений) предусмотрено изучение практикумов по каждой из них.

В тоже время хотелось бы отметить, что существующие в настоящее время методики определения уровня владения практическими навыками и общим качеством профессиональной подготовки выпускников со стороны Министерства образования и науки Республики Казахстан требует реформы.

С 2011-12 учебного года в высших учебных заведениях Казахстана (далее – ВУЗы) для оценки качества предоставления образовательных услуг была введена внешняя оценка учебных достижений (далее - ВОУД). Данный вид мониторинга качества обучения ВУЗами был внедрен в соответствии с принятием Государственной программы развития образования на 2011-2020 годы и в соответствии с Законом Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Казахстан «Об образовании».

Практика применения ВОУД показала, что данный измеритель является односторонним показателем обучения выпускника ВУЗа, т.е. только по четырем дисциплинам и в основном проверяются только теоретические знания. Например, для специальности «Правоохранительная деятельность» проверяются знания по дисциплинам: Конституционное право, Теория государства и права, Уголовное право, Уголовно-процессуальное право.

Сам ВОУД, как мониторинг качества полученных знаний, мы предлагаем проводить по анализу статистики того, насколько выпускники ВУЗов востребованы на рынке труда, т.е. работают после окончания учебного заведения по специальности или родственной специальности через год, через три года, через пять и через десять лет.

Потому что только практика покажет, насколько человек квалифицирован и соответствует той специальности, которую он получил в ВУЗе. К тому же тогда и ВУЗ будет заинтересован в поиске работы своим выпускникам. Он будет работать с предприятиями-работодателями путем подписания соответствующих меморандумов о сотрудничестве, проводить мониторинг ошибок в подготовке своих специалистов, во время обучения действительно акцентировать внимание на практической направленности обучения. Благодаря всему этому качество обучения в ВУЗах страны должно выйти на более высокий уровень [3, с.22]. Дополнительно сообщаем, что отслеживать факты работы выпускников учебных заведений можно, например, по пенсионным и социальным отчислениям из той или иной организации.

Также мы предлагаем рассмотреть вопрос о создании Единого Республиканского Электронного пула выпускников и старшекурсников вузов (колледжей) в разрезе полученных (-чаемых) ими профессий, из числа которых потенциальные работодатели могли бы отбирать будущих специалистов.

В качестве дополнительных инструментов поиска работы мы инициируем методику прохождения государственной практики студентов выпускных курсов из трудоизбыточных регионов в регионах, где в настоящее время существует острая нехватка в определенных специалистах.

Данная методика направлена на то, чтобы будущие специалисты могли присмотреться к новым местам работы и при желании переехать после получения диплома из трудоизбыточных регионов в те районы, где в них нуждаются.

Таким образом, в рамках проведенной работы нами предлагается:

1) Реформировать организацию проведения ЕНТ с учетом трехязычной модели образования.

2) Снизить минимальный пороговый уровень, дающий возможность для поступления в вузы страны, до 40 баллов. А также разрешить выпускникам колледжей продолжить своё обучение на платном отделении вуза без сдачи комплексного тестирования, в том случае, если полученная ими профессия в колледже, совпадает со специальностью обучения в вузе.

3) Качество подготовки выпускников учебных заведений следует проводить на основе анализа их трудоустройства и дальнейшей практической работы.

4) Оказывать максимальную помощь выпускникам учебных заведений по их дальнейшему трудоустройству, а именно:

а) Создать Единый Республиканский Электронный пул выпускников и старшекурсников вузов (колледжей) в разрезе полученных (-чаемых) ими профессий.

б) Продолжить практику подписания меморандумов о сотрудничестве между учебными заведениями страны и работодателями.

в) Организовывать практику студентов и слушателей выпускных курсов в других регионах Республики, где есть потребность в данных специалистах.

5) В учебных заведениях Казахстана развивать дуальное обучение.

Литература

1. Касенова А. «Выпускник набрал 0 баллов на ЕНТ-2016»
https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/vyipusknik-nabral-0-ballovo-na-ent-2016-296611/
2. Более половины выпускников провалили повторное тестирование
https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/polovinyi-vyipusnikov-provalili-povtornoe-testirovanie-300880/
3. Батешов Е. «Внешняя оценка учебных достижений как показатель работы высшего учебного заведения» // Республиканский информационно-пропагандистский журнал «Сыбайлас жемқорлықпен күрес саясаты – Антикоррупционная политика» №5 (05), Издательство ТОО «Медиа-центр СП», г.Астана, 2014г.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Есина Лариса Васильевна

Миняева Людмила Анатольевна

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №17»

г. Семей, ВКО

Признаки будущего общества определяют новые требования к образованию. По мнению многих ученых, в этих условиях образование будет перспективно, если, образовывая человека сегодня, мы образовываем его не для существующих отношений, условий, потребностей, а для будущего. Сэтих позиций формирование функциональной грамотности рассматривается как аспект и этап непрерывного (пожизненного) образования человека и является одной из актуальных глобальных проблем образования XXI века.

Термин «функциональная грамотность» впервые прозвучал в сентябре 1965 года в г. Тегеране на всемирном конгрессе министров просвещения по ликвидации неграмотности. Но отделение понятия функциональной грамотности от понятия традиционной грамотности связано с осознанием в конце 1970-х - начале 1980-х годов того, что неграмотность населения присуща не только развивающимся, но и развитым странам, что и было отмечено в 1985 году на генеральной сессии ЮНЕСКО.

Согласно Всемирной Декларации «Образование для всех», образование должно удовлетворять важнейшие образовательные потребности личности. Эти потребности, в свою очередь, включают в себя усвоение базовых образовательных навыков, таких, как: грамотность, способность производить исчисления, выражать свои мысли устно, решать проблемные ситуации, и усвоение базового содержания образования (включая знания, ценности и представления), необходимые личности для того, чтобы быть способной выживать; развивать собственные способности; вести достойный образ жизни; активно участвовать в развитии общества; улучшать условия собственной жизни; принимать нестандартные решения; продолжать образование [1, с.53].

Говоря словами Б.С. Гершунского, «грамотность - это необходимая ступень и образованности, и профессиональной компетентности, и культуры человека. Она должна содержать в себе «эмбрионы», ростки каждого из последующих этапов становления личности» [1, с. 60].

Важно, что грамотность / функциональная грамотность «обеспечивает равные стартовые возможности для каждого, поскольку социальная справедливость требует, чтобы они были равными для всех людей независимо от их индивидуальных различий», и ее важнейшей педагогической характеристикой является «доступность овладения ею для всех и каждого, исключая необратимые случаи тяжелой патологии в физическом и психическом развитии человека» [1, с. 60].

Не останавливаясь на истории вопроса, выделим некоторые определения функциональной грамотности. Так под функциональной грамотностью понимается:

- Степень подготовленности человека к выполнению возложенных на него или добровольно взятых на себя функций.
- Уровень образованности, который характеризуется способностью решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизнедеятельности на основе преимущественно прикладных знаний.
- Уровень образованности, характеризующийся степенью овладения познавательными средствами основных видов жизнедеятельности; этот уровень характеризуется способностью решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизнедеятельности на основе преимущественно прикладных знаний.
- Умение человека грамотно, квалифицированно функционировать во всех сферах человеческой деятельности.
- Способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В отличие от элементарной грамотности как способности личности читать, понимать, составлять простые короткие тексты и осуществлять простейшие арифметические действия, функциональная грамотность есть атомарный уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе социальных отношений, который считается минимально необходимым для осуществления жизнедеятельности личности в конкретной культурной среде [1].

А также при компетентностном подходе к оценке результатов обучения в понятие «функциональная грамотность» вкладывается следующий смысл:

- читательская грамотность - способность к пониманию и осмыслению письменных текстов, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, для активного участия в жизни общества;

- математическая грамотность - способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину;

- естественно-научная грамотность - способность использовать естественнонаучные знания для отбора в реальных жизненных ситуациях тех проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов, для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах, необходимых для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, а также для принятия соответствующих решений.

Заметим, что уже на глобальном уровне функциональная грамотность

полиструктурна. Так, повсеместно переход к постиндустриальному обществу актуализировал на глобальном уровне базисные квалификации, связанные с компьютеризацией общественной жизни – *информационную (компьютерную) грамотность* и усилением процессов социального ха-рактера, связанных с деятельностью человека и его жизнеобеспечением – *экологическую грамотность*. Поскольку переход к постиндустриальному обществу сопровождается распространением рыночной экономики как экономики, ориентированной на потребителя, важное значение приобретает *экономическая грамотность*, а в ее рамках – *предпринимательская грамотность*.

Одним из общих последствий перехода к постиндустриальному обществу является возрастающее значение письменного слова и функциональной грамотности, которая должна быть обогащена элементами компьютеризации, которые составляют *компьютерную грамотность*.

Перспективы компьютерной грамотности для человека четко обозначил Т.Вэймос уже в 1987 году: «Роль компьютерной грамотности, включающей ознакомление с компьютером и обучение основам пользования им, все время растет. Определенный базовый уровень компьютерной грамотности будет скоро требоваться от каждого гражданина, молодого или старого, если он хочет заниматься своими повседневными делами без посторонней помощи и беспрепятственно. Пользование клавиатурой компьютера для коммуникации, отбора информации будет так же необходимо, как чтение, письмо и пользование справочником сегодня» [3].

Однако, несмотря на глобальность процесса, компьютеризация происходит неравномерно, особенно велик разрыв между промышленно развитыми и развивающимися странами. Но в любом случае компьютерная грамотность должна включать определенные общие знания, касающиеся информационной техники и технологии, компьютеров, их потенциала, возможностей и границ использования и относящихся к ним основных экономических, социальных, культурных и нравственно-этических вопросов [3, с.350].

Экологическая грамотность человека как важнейшая глобальная составляющая его функциональной грамотности, направленная на его выживание в современных условиях, определяет в значительной мере экологическую безопасность и является одним из основных ориентиров моделей устойчивого развития общества, разрешающих социоприродные противоречия.

В Концепции развития математического образования отмечается, что математика выступает как элемент общей культуры, функциональной грамотности и повседневного применения. «Математическая компетентность в разных формах должна быть повышена во всех категориях населения. Эту компетентность в обществе можно представить в виде пирамиды, в вершине которой находится небольшая группа профессионалов, включенных в создание ключевых элементов современной мировой математики, а в основании находится вся масса населения, для которой математическая

грамотность является обязательным элементом культуры, социальной, личной и профессиональной компетентности... Ключевым участником и фактором системы математического образования является педагог-математик. Он должен обладать не только математическим знанием в форме им воспроизводимого и передаваемого ученикам набора определений, доказательств и рецептов, но в первую очередь быть готовым к решению новых, ранее не встречавшихся (отдельному человеку или человечеству) задач в соответствующих областях, передавать обучающимся математическую модель деятельности» [3].

Функциональную математическую грамотность Г.С.Ковалева описывает «как способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину» [4].

«Математическая грамотность – это способность индивидуума формулировать, применять и интерпретировать математику в разнообразных контекстах. Она включает математические рассуждения, использование математических понятий, процедур, фактов и инструментов, чтобы описать, объяснить и предсказать явления. Она помогает людям понять роль математики в мире, высказывать хорошо обоснованные суждения и принимать решения, которые должны принимать конструктивные, активные и размышляющие граждане» [4].

Математическая грамотность выступает одним из критериев оценки качества знаний школьников по международной программе PISA.

«Под математической грамотностью понимается способность учащихся:

- распознавать проблемы, возникающие в окружающей действительности, которые могут быть решены средствами математики;
- формулировать проблемы на языке математики;
- решать проблемы, используя математические знания и методы математического моделирования;
- анализировать использованные методы решения;
- интерпретировать полученные результаты с учетом поставленной проблемы;
- формулировать и записывать окончательные результаты решения поставленной проблемы» [4].

Одним из аспектов определяющих математическую грамотность, является «математическая компетентность». Г. Селевко считает, что: «математическая компетентность – это умение работать с числом, числовой информацией (владеть математическими умениями)» [4].

Таким образом, функционально грамотный человек - это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого

диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

Литература

1. Ермоленко В.А. функциональная грамотность в современном контексте. – М.: ИТОП РАО, 2002.
2. Ермоленко В.А., Перченков Р.Л., Черноглазкин С.Ю. Дидактические основы функциональной грамотности. – М.: ИТОП РАО, 1999.
3. Денищева Л. О., Глазков Ю. А., Краснянская К. А. Проверка компетентности выпускников средней школы при оценке образовательных достижений по математике// Математика в школе. – 2008. – № 6. – С. 19-30.
4. Евтыхова Н.М. К вопросу о функциональной математической грамотности будущего учителя начальных классов. Научно-методический электронный журнал «Концепт». Приложение 9. «Современное образование: тенденции и перспективы. Выпуск 1»

БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТЕРМИНІНІҢ МӘНІ, ҚОЛДАНЫЛУ АЯСЫ

Жайлаубаева Индира Жұбатқанқызы

педагогика және психология пәндерінің оқытушысы,

Абишева Роза Жубаткановна арнайы пәндер оқытушысы

Қостанай облысы, Рудный қаласы

Ы.Алтынсарин атындағы Рудный әлеуметтік-гуманитарлық
колледжінің оқытушысы

Бүгінгі таңда егемен еліміздің жарқын өмірінде болып жатқан өзгерістер білім беру ісіне өз әсерін тигізери анық. Сондықтан мемлекеттің басым бағыты ретінде, бәсекелестікке қабілеттілікті қалыптастыратын басты құрал ретінде білім берудің орын алуы заңды құбылыс. Өткенге көз жүгіртсек, қайта құру кезіндегі және тәуелсіздік алғаннан кейінгі өзгерістер мұғалімдік мамандыққа да өзінің ықпалын тигізіп отырды. Сонымен қатар қоғамның жедел дамуымен бірге білім беруді ақпарттандыру мәселесінің өзектілігі артып отырғаны бұнде анық байқалады. Себебі, мұғалім біздің тәуелсіз мемлекетіміздің болашағын тәрбиелейтін маман иесі. Болашақ кілті жастардың қолында болса, жас ұрпақтың тағдыры мен ертеңгі өмірі жер бетіне білім мен ізгілік нұрын себуші ұстаздардың иелігінде. Осыған орай, ҚР білім беру кеңістігінде енгізілген 12 жылдық оқыту моделі жаңа тұрпатты педагог қалыптасыруға бағытталған. Ал, осы 12 жылдық оқытуға көшуге байланысты білім беру жүйесінде құзыреттілік, құзыр, құзырлылық деген жаңадан қолданысқа енген терминдердің мағынасы түсініксіздеу болып көрінеді. Осыдан келіп педагогикалық терминологияға қосылып отырған

құзырет, құзыреттілік, құзырлылық терминдерін қалайша түсініп, өз орнымен қолдануға болады деген ой туындайды [3].

Құзырет қойылған мақсаттарға жету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді іске асыруға дайындық; жеке және қоғамдық қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында табысты іс-әрекетке дайындық, білім беру жүйесіне әлеуметтік тапсырысты құрайды

«Құзырлық» термині «құзыр» сөзінен алынған туынды сөз. Бұл туралы қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде: «құзыр» (компетенция) - жалпы алғанда қасыбір тапсырманы орындауға қабілеттілік немес бір нәрсені жасау»деп берілген. Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында (6 том,96бет) «құзырет»-нақты органның не лауазымды тұлғаның заң жүзінде белгіленген өкілеттіліктерінің құқықтары мен міндеттерінің жиынтығы деп көрсетілген.Латын тілінен аударылғанда, «құзырлық-өз ісін жетік білу, танымы мол, тәжірбиелі»деген мағынаны білдіреді. Белгілі бір саладағы құзырлықты меңгерген тұлға өз саласына сәйкес білім мен біліктілікпен қаруланған қандай да бір негізі бар ой тұжырым жасайтын және тиімді әрекет ете алатын адамды есептеуге болады. Енді осы ұғымдарды мәнін тереңірек талдайтын болсақ онда «құзыр» тұлғаның белгілі бір пәндер шеңберіне қатысты білімі, біліктілігі,дағдысы,мен іс-әрекеттері тәсілінің өзара байланысқан сапаларының жиынтығы, ал «құзырлық»-адамның іс-әрекеті саласында сай құзырлықтардың меңгеруі.Бұл екі ұғымды керек болған жағдайда бөліп қарастырады. Мысалы, құзырлық оқушылар дайындығына алдын-ала қойылатын талаптарды, ал құзыреттілік олардың қалыптасқан тұлғалық сапасын және белгілі бір саладағы іс-әрекетке қатысты жинақталған тәжірбиесін айтады.

Қазақ тілінде «құзыр» ұғымының мән-мағынасы анықтауға бағытталған мәселелер ғылыми-әдістемелік басылымдарда,білім саясатын анықтайтын құжаттарда және әлеуметтік, философиялық ,психологиялық педагогикалық әдебиеттерде жиі қолданылған. Бұл осы ұғымның жалпы білім берудегі жүйелілік-практикалық қызметімен байланысты. Білім беру жүйесінде «құзырлық» тосыннан келген» жаңа ұғым емес. Мысалы, лингвистикалық құзырлықты орыс тілін оқыту әдістемесінің мамандары бұрыннан қолданып келгені мәлім. Ал, филология ғылымында «Коммуникативтік құзыреттілік» (латынның «competere» -қол жеткізу, сәйкес келу, сөзінен шыққан) – оқушылар және қоғам үшін күнделікті оқуда, қатысымдық міндеттердің тіл арқылы шеше білу қабілеттілігі; қатысымдық мақсатты іске асыруда оқушының тіл және сөз құралдарын пайдалана алуы деп түсіндіріледі. Егер оқушы сол тілде сөйлеушілермен тікелей немесе аралық қарым-қатынас барысында сол тілдің нормалары мен мәдени дәстүріне сәйкес өзара түсінісе алса, қатысымдық құзыреттілікті меңгергені [2, 150-б].

Егер, отандық әдебиеттерде құзырлық ұғымы жоғарыдағыдай тұжырымдалса, «Ресейдің мектептегі білімді модернизациялау стратегиясында» білім мазмұны – құрылымы бойынша адамның мәдениетіне теңестірілген, изоморфты, педагогикалық тұрғыдан бейімделген, адамзаттың

әлеуметтік тәжірибесі ретінде қарастырылады. Ол негізгі төрт элементтен тұрады:

- 1) танымдық қызмет тәжірибесі;
- 2) қызметтің белгілі амалдарын жүзеге асыру тәжірибесі;
- 3) шығармашылық қызмет тәжірибесі;
- 4) эмоциялық-құндылық қатынастар жасау тәжірибесі.

Осы төрт тұрпатты тәжірибені меңгеру оқушыларда әрекет етудің күрделі мәдениеттілікке сәйкес қабілеттерін қалыптастырады. Бұл қабілеттер құзыреттілік деп аталады.

Жоғарыда айтылған теориялық идеяларға сүйене отырып төмендегідей тұжырым жасауға болады. Құзырлық – алған білімін пайдалана білу қабілеті; болашақ таңдайтын мамандығына қатысты қабілеттер мен шеберліктерін меңгере білу; әлеуметтік даму деңгейіне сәйкес келетін және қоршаған ортаның әсер ету факторларына төтеп бере алатын тұлғаның интегративті қасиеттер жиынтығы. Құзыреттік тәсіл мектеп оқушысының өзгермелі жағдайда әлеуметтік иекмділігі мен әрекетін жүзеге асыру қабілетінде пайда болатын оқушылардың сапалық кешенін дамытуды көздейді. Негізгі құзыреттіліктер түрлерінен күтілетін нәтижелер

1. Мәселені шешу құзыреттілігі. Әр түрлі жағдайдағы мәселерді анықтауға, өз шешімінің нәтижесін бағалауға, өз қызметіне мақсат қоюға, оны іске асыру үшін қажетті жағдайларды анықтауға ондағы жетістіктерге жету процесін жоспарлауға және ұйымдастыруға, өзіндік бағалау мен тұшымды қорытынды жасауға технологиялады нақты қабылдауға мүмкіндік туғызады.

2. Азаматтық құзыреттілік. Сыни тұрғыдан талданған ақпараттар негізінде саналы шешім қабылдауға, өз бетінше мақсат қою білуге және қойылған мақсаттарға жету үшін танымдық қызметтерді жүзеге асыруға; өз бетінше табуға, талдауға, іріктеу жасауға, қайта құруға сақтауға, түсіндіруге және ақпараттарды тасымалдауды, оның ішінде қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен жүзеге асыруға; логикалық операцияларды қолдана отырып, ақпараттарды өңдеуге; қызметін жоспарлау және жүзеге асыру үшін ақпараттарды қолдануға мүмкіндік береді.

3. Коммуникативтік құзыреттілік. Адамдармен өзара әрекет пен қарым-қатынас тәсілдерін білуді, түрлі әлеуметтік топтарда жұмыс істеу дағдыларын, қоғамдағы түрлі әлеуметтік рөлдерді орындауды, өмірдегі нақты жағдайларда шешім қабылдау үшін байланыстың түрлі объектілерін қолдана алу білігін, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуын қарастырады. Құзыреттілікті игерудің үш деңгейі жалпы орта білім берудің үш деңгейіне сәйкес айқындалады. Оқушы әрбір білім беру деңгейін аяқтағаннан кейін енгізілген негізгі құзыреттіліктерді құрайтын, қызметтер түрінің ең аз көлемін игергенін көрсетуге тиіс.

Құзыреттілік терминінің әр мамандықта өздігінше тиісті қолданылу аясы кеңейіп қолданылу аясы кеңейіп отырады. Адамзат ғылымының ең ежелгі және қоғам дамуының ажырамас саласы болып табылатын педагогика ғылымына аталмыш терминнің қатысы бар ма деген сұрақ туындайды. Жалпы

педагогикалық мамандық бір уақытта өзгертуші, әрі басқарушы мамандық болып табылады. Ал тұлғаның дамуын басқару үшін құзыретті болуы керек. Құзыреттілік ұғымы белгілі бір салада шешім қабылдауға тұжырымдар жасауға мүмкіндік (немесе құқық) беретін адамның қабілеттілігі мағынасында қолданылады. Бұл қабілеттіліктің негізін білімділік хабардарлық және іс-әрекет тәжірбиесі құрайды. Осы арқылы құзыреттілік ұғымының жинақтаушылық, кіріктірушілік сипаты айқындалады. Адам білімді және сәйкесінше тәжірбиені меңгеру негізінде құзыретті болады. Сондықтан, құзыреттілік ұғымы қазіргі таңда елімізде, шетелде де білім берудің нәтижесі ретінде қолданылады. Төменде ғалымдардың құзыреттілік терминіне берген анықтамаларынан қорытынды жасауға болады [1.45-б].

Ш.Таубаева: «Құзыреттілік – ол тұлғаның оқыту және әлеуметтену процестері барысында меңгерген білім мен тәжірбиеге негізделген, оның жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығы ретінде айқындалатын, тұлғаның кіріктірілген қасиеті» - деп қарастырады. Педагогика ғылымдарының докторы, профессор В.А. Слостененко: «педагогтың кәсіби құзыреттілігі деп педагогикалық іс-әрекетті атқару үшін оның теориялық және практикалық дайындығын және профессионализмін атайды.

Әдебиеттер

1. Нағымжанова Қ.М. Оқыту технологияларын таңдау және мұғалімнің кәсіби-педагогикалық мәдениеті. Ж.К. Аубакирова. Педагогикалық қарым-қатынастың психологиялық-педагогикалық негіздері. «С. Аманжолов оқулары - 2005» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. Өскемен 2005. - 538 б.

2. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал.-М., 1994

3. Кертасова Г.М. «Рахат» мектебі: жаңа ғасырға – жаңа мектеп. Павлодар, 2005. – 297 б.

4. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» (2010 ж.) Жолдауы

КОРПОРАТИВНАЯ СИСТЕМА ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ: ОТ ИССЛЕДОВАНИЯ К ПРАКТИКЕ

Жалмагамбетова Б.Ч.

к.п.н., Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Павлодарской области, г. Павлодар

В настоящее время идеи партнерства, взаимодействия в обучении и повышении квалификации набирают силу. Если говорить о корпоративном обучении, то именно в силу указанных причин можно считать, что корпоративное обучение является мощным источником и стимулом профессионального развития педагогов современной школы. Перед современной школой поставлены сегодня новые цели и задачи, которые

ориентируют коллективы на постоянное повышение квалификации, на превращение школы в настоящие "обучающиеся организации", в один из эффективных механизмов профессионального развития педагогов, обеспечения непрерывности образования.

Филиал с 2014 года осуществляет деятельность по реализации исследовательской темы "Методология и методика внедрения корпоративного обучения в организации образования" на базе пилотных школ области. Уникальность нашей работы состоит в том, что это направление повышения квалификации еще новое, опыт только формируется.

Актуальность выбранной темы, её направленность на решение реально существующих проблем, связанных с профессиональным развитием педагогов в условиях школы, на "рабочем месте", заинтересованность в участии со стороны педагогических коллективов пилотных школ позволили включить весь коллектив института в данную работу, достичь определенных результатов научно-исследовательской деятельности по таким позициям, как:

- исследование факторов повышения профессиональной компетентности педагогов;
- исследование среды профессиональной деятельности педагогических работников и качества корпоративной культуры педагогических коллективов.

Задачу педагогического коллектива филиала на данном этапе мы видим в формировании мотивированной готовности учителя включиться в процесс саморазвития и повышения квалификации, содействию в определении индивидуальной траектории профессионального роста и самоорганизации, выборе оптимальной формы, адекватной особенностям учителя и реальной педагогической ситуации в школе. При этом важно, чтобы процесс профессионального развития педагогов в конкретной организации образования был адекватен целям и задачам государственной политики в области образования, согласован с целями и задачами организации образования, осуществляться последовательно, в системе, охватывая весь педагогический коллектив.

Филиалом были проведены системные мероприятия, позволяющие использовать ресурсы пилотных школ для реализации идеи корпоративного обучения. С новых позиций осмыслены и апробированы различные формы взаимодействия участников проекта.

Одной из форм нашей совместной деятельности является виртуальный Университет непрерывного образования. Профессорско-преподавательский состав кафедр разрабатывает учебные модули, проводятся выездные сессии в каникулярное время для проведения тренингов на базе пилотных школ. В числе стратегических задач Программы Университета непрерывного образования, учебных сессий - организация образовательной деятельности педагогических кадров по овладению теоретическим, методологическим содержанием учебных модулей, включение педагогических кадров в процессы командной работы, тренинговая работа по развитию корпоративного "духа школы", деятельность по анализу потребностей педагогов и образовательного

учреждения с целью выявления проблем повышения квалификации и определения составляющих профессионального поля деятельности педагогов.

С целью улучшения качественных показателей содержания и результатов научно-исследовательской деятельности в 2015 году был изменен диапазон форм профессионального общения. В связи с участием филиала с января 2015 года в проекте МОН РК по проведению Республиканских пилотных инспекций с применением критериев и дескрипторов для оценки качества образования создан клуб, который объединил руководителей организаций образования области, в том числе руководителей пилотных школ, с целью осмысления содержания управленческой деятельности, создания конструктивной рефлексивной среды, формирования практики корпоративного обучения. Формат клуба позволяет осуществлять практическую отработку критериев и дескрипторов для создания внутришкольной системы оценки качества образования, дальнейшего совершенствования системы инспектирования организаций образования с учетом педагогических реалий конкретной школы.

Все выше перечисленные действия филиала связаны с необходимостью интеграции научной и образовательной деятельности ППС и специалистов филиала, направлены на консолидацию усилий педагогических коллективов пилотных школ в достижении нового качества образовательных результатов, формировании конкурентоспособного статуса школы.

По итогам года работы выявлены некоторые особенности в организации корпоративного обучения. Так, в процессе опытно-экспериментальной деятельности были определены три функции, гарантирующие работоспособность пилотных школ в условиях корпоративного обучения:

- присвоение новых знаний, формирование новых умений, навыков, отношений;

- обратная связь, оценка, аттестация;

- мотивация сотрудников.

Важно учесть и такой факт, как освоение педагогическими коллективами пилотных школ в процессе обучения новых образцов корпоративной культуры. Формируются формальные и неформальные правила и нормы деятельности, обычаи и традиции. Безусловно, уровень профессионального самосознания, используемый в общении язык, уровень профессиональной культуры, конкурентоспособности каждого члена коллектива во многом определяют успешность обучения. Наличие у педагога высокой педагогической культуры означает, что он не дает себе покоя, не допускает своего профессионального устаревания, а значит - однообразия уроков.

Можно условно считать, что явно выраженный интерес к обучению, освоению новых технологий обучения у каждого педагога пилотной школы и есть общая установка, применяемая и разделяемая всеми членами коллектива. Главное, что кроется в корпоративной культуре пилотной школы, – это аккумуляция личностных и профессионально необходимых, важных качеств и педагогических способностей, улучшение психологической атмосферы, климата за счет профессионального поведения педагогов. Было очевидно, что

для формирования корпоративной культуры в педагогическом коллективе необходимо проводить целенаправленную работу по:

- а) усвоению педагогических образцов поведения;
- б) осмыслению значимости традиций и их поддержанию;
- в) постоянному профессиональному росту.

Задача филиала заключалась в максимальном приближении теоретической деятельности к профессионально-педагогической практике участников корпоративного обучения.

Анализ деятельности педагогических коллективов пилотных школ позволил определить серьезные преимущества корпоративного обучения как для филиала, так и для организаций образования.

В числе преимуществ:

для филиала - возможность системного и долгосрочного взаимодействия с организациями образования, изучение факторов и рисков, разработка рекомендаций по внедрению в массовую практику принципиально новых подходов к организации внутришкольной системы непрерывного профессионального развития;

для организации образования - согласованность процесса непрерывного профессионального развития педагогов с целями и задачами организации образования, обучение персонала непосредственно на рабочем месте;

для педагога - актуальные знания. Знания и умения, которые получает педагог в процессе такого цикличного непрерывного обучения, очень плотно связаны с выполняемыми им задачами и функциями;

для ученика - реальная доступность к получению качественного образования.

Главное преимущество для всех участников корпоративного обучения: улучшение качества образования.

Без всякого сомнения, корпоративное обучение в пилотных школах поддерживает интеллектуальный потенциал коллектива, организует процесс культурного приращения, позволяет определить траекторию своего развития с опорой на собственные ресурсы.

Результативность деятельности в указанном направлении, на наш взгляд, основывается на возможности и способности формирования образовательного пространства в школе, обеспечивающего гармонизацию ее корпоративных целей и профессиональных интересов педагогических работников.

Литература

- 1.Абрамова, Н.В. Социологические интерпретации концепций непрерывного обучения взрослых /Н.В. Абрамова // Социология. - 2006. - №2. - С. 144-152.
- 2.Кузнецов, В.В. Корпоративное образование/В.В. Кузнецов. – Екатеринбург: Изд-во Рос.гос. проф.-пед. Ун-та, 2010. – 227 с.

3.Певзнер, М.Н., Грауманн О., Петряков П.А. Корпоративная педагогика: уч. пособие/ М.Н. Певзнер, О. Грауманн, П.А. Петряков. - Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2010. - 459 с.

ОЙЛАНДЫРТУ МҮМКІНШІЛІГІН ТУҒЫЗА ОҚЫТУДЫҢ ТАКСОНОМИЯСЫ

Жұмабаева Зайда Ефимовна

Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының профессоры
Павлодар қ.

Таксономия – күрделі құрылым ауқымында «таксонилерді» жіктеу мен жүйелеу теориясы, нәтижеге жеткізетін, реттелген жүйелі құрылым. Таксономияны қолдану арқылы оқытудағы көлемді түсініктерді, ұғымдарды, тұжырымды, көрнекті және жинақты түрде білім теориясын оқыту үдерісінде қолдануға болады. Беріліп отырған таксономия әрі ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытудың таксономиясы, әрі білім теориясын трансформациялау қызметін атқаруы мүмкіндігі. Таксономия – (лат *taxis* – расположение по порядку, *nomos* – закон) – теория классификации и систематизации сложноорганизованных областей действительности, имеющих обычно иерархическое строение [1].

Ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытудың таксономиясын құрудың бірнеше жолы бар: алдын-ала әзірленген нұсқасы, оқушының өзі құрған, ұстаз бен оқушының диалогтік комментарийі жасап отырып құрған нұсқасы, оқу мен оқытуда берілген білім теориясын түсіндіру үдерісіне шақталып жасалған нұсқасы да болуы мүмкін.

Ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытудың таксономиясын қолдана отырып оқыту - мектеп, ұстаз және оқушы тарапынан қойылған мақсат-міндеттерді шешіп, тиімді оқытудың бірі. Ол оқушының өзі меңгерген деңгейінде білім теориясын өмір сүрерлік қарым-қатынаста қолдану машығын дамытады және танымдық үдерісті өздігінен ұйымдастыру жолын табуға мүмкіншілік тудырады. Мысалы, Міржақып Дулатовтың “Шешенің балаларын сүйюі” атты лирикалық өлеңін де ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқыту таксономиясы негізі арқылы трансформациялау жолына назар аударуға болады. Білім теориясының бірінші тармағы риторикалық сұрақпен беріледі: “Кім сендерді, балалар, сүйетұғын?” Қалған бес тармақ оқушылардың анасын қадірлеп – қастерлеуге, анасының бала үшін сіңірген еңбегіне арналады: “Қуанышыңа қуанып, қайғына күйетұғын, Түн ұйқысын төрт бөліп, кірпік қакпай, Шешен байғұс дамылсыз жүретұғын. Кім сендерді, балалар, тербететін, Еркелетіп, ойнатып, сергітетін?”. Осыншама еңбек сіңірген анасын қандай бала ренжітеді? – деген оқырманды ойландыртатын сұраққа жауап берер түйін былай болып келеді: жалқау болсаң, жаман болсаң, ананың реніші туар құбылыс қандай? Автордың ойы “Ол – жалқау, жаман бала. Қамқор анаң көз жасын көлдететін”. Ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытудың

таксономиясының құрамындағы көркемдегіш құралдар қарапайым түсінікті ұғымдармен өрнектеліп берілген өлеңдердің философиялық қуаты – тәжірибелік тыныс-тіршілікке бағытталуы басым болып отырады. Бұл өлеңдегі тіректік ұғым – “қамқор”. Ананың қамқорлық іс-әрекетін баласы түсініп, оған сыймен, құрметпен қарауының керектігі – өлеңдегі авторлық ұстаным.

Жоғарыдағы сипатта кез келген білім теориясын таным үдерісіне қосуға болады. Ж.Аймауытовтың мұрасы мазмұнындағы білім теориясында ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытудың таксономиясына шақтауға болады. Ж.Аймауытова “Статья Ж.Аймауытова опубликована в 1923 году. На наш взгляд теоретические выводы Ж.Аймауытова являются наиболее точной характеристикой стилевого открытия М.Жумабаева, продолжившего одну из ветвей мощного классического стиля Абая. “Мағжанның қазақ әдебиетіне кіргізген жаңалығы аз емес: орыстың символизмін (бейнешілдігін) қазаққа аударды, өлеңді күйге (музыкаға) айналдырды, дыбыстан сурет туғызды, сөзге жан бітірді, жаңа өлшеулер шығарды. Мағжан... нәзік сезімнің, тәтті қиялдың ақыны, ол кедейдің ақыны ғана емес, ұлт ақыны. Ұлтты жалпағынан алып қарайды.

Жақсы жағынан санасак, ол сыршыл толғанғыш, суретші, сөз ұстасы, түршіл, романтик, мәдениетшіл, отаршылыққа, жауынгерлікке қарсы күншығысшыл ақын”. “Мағжан ввел в казахскую литературу немало новшеств? Он ввел в казахскую литературу русский символизм (изобразительность, образность). ... М.Жумабаев оживил слово – “сөзге жан бітірді”, в том смысле, которое имеет в виду М.М.Бахтин; он не был и не старался быть пролетарским поэтом... В его стиле потрясает воображение необыкновенное чутье к слову, оживление в нем абаевской многозначности и ассоциативности”[2]. Бұл түйінді ойды оқушылардың ұғымына жеткізу – дидактиканың мазмұндық мәні. Адамның өмірде оптимистік және пессимистік жаққа ауып кетуінің өзі білімнің ізгілікті тәрбиеге құрылып меңгерілуіне, не меңгерілмеуіне қатысты болады. М. Жұмабаевтың “Мен жастарға сенемін” өлеңінің авторлық ұстанымы мен тақырыптың мәніне мәтінді оқу іс-әрекетімен емес, бірден ойға автор көздеген тұжырым, ұстаным оралары сөзсіз. Міне, бұндай білім теориясы нұсқасының өрілу сипаты М.Жұмабаевтың суреткер, оптимист ақын екендігін танытады. Сөйтіп, оқушылардың когнитивті, аффектілі біліктілік деңгейінің өніп-өсуіне үлкен мүмкіндік жасайды.

Аталған бір шумақ өлеңде автор теңеуді қайталау арқылы ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқыту барысында оқушылардың күш-қуатын, рухын биіктен көретіні, оған кәміл өзінің сенетінін аңғарту мақсатында теңеудің реңін градацияның геометриялық прогрессиямен өсуіне сәйкестендіре бейнелейді. Аталмыш білім теориясында символдықты аса бір күшпен, модульмен қолданған ақын М.Жұмабаев. Мектеп оқушыларына арналған оқулықтарға “Көбелек”, “Ескендірдің мүйізі”, “Сен сұлу” атты аталмыш ақынның өлеңдері кіргізілген. Ойландырту мүмкіншілігі аталған автор өлеңдерінде құпиялықты сақтаудың маңыздылығы суреттелген. Автордың

заманында қиын кезеңдерден өткендігі сипатталған. Табиғаттағы құбылыстардың иелерін жандандыра отырып, ойындағы ойларын оқырманға жеткізеді. Оттың, жарқыраған сәуленің бәрі бірдей “алтын” болмауы, адамға тек қана бақыт әкелмеуін абайлата отырып, адам өзіне сенімді, адал достықтың арқасында дұрыс өмір сүретінін дәлелдейді.

Білім теориясында құпиялықты сақтауда көптеген психологиялық процестердің бары ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытудың таксономиясының элементтерімен сипатталады. Психологизмдерді жеңудің өзі оңай емес, “күндер, айлар” өтсе де опасыздық адамның қасында жүретіні – табиғаттың заңдылығының бірі болып отыр. “Сен сұлу” атты шығармада сұлулық табиғаттан басталған болса да адамның жүрегіне жағымды, сүйкімді “сұлуы” ой, жүрек түйсігіне байланысты екеніне аса бір ерекшелікпен автор тоқталып өтеді. Бүгінгі оқыту бағыттарына білім теориясын ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытудың таксономиясы арқылы төмендегідей оқыту жүйесін шығаруға болатынын көрсетуге болады. М.Жұмабаевтың «Мен жастарға сенемін» айдарымен берілген білім теориясын практикалық тұрғыдан ұғындыра оқыту форматын ұсынған болсақ, трансформациялық сұлбалық оқыту пайда болады.

Білім теориясының мазмұнындағы тәрбиелік маңызы зор ана жүрегінің лүпілін қабылдау түйсігіне жан-жақты лайықталып, ананың сезім түйсігінің, ұрпақ тәрбиесіне маңызы зор екенін байқату дидактиканың миссиясы. Ананың балаға деген құштарлығы 76 сөз, 16 жолдан тұратын “Ұлан” өлеңінің 6 сөзі ананың жүрегінен шығатын “құлыншағым”, “қарағым”, “қарашығым”, “қозым”, “сәулем”, “еркетайым” – ұғымдары арқылы ананың асқар мейрімділігі сипатталады.

Балаға деген ана махаббаты шексіз де қайтарып сұрамайтын махаббат. Алдымен қолданылған “құлыншағым” сәбилікті белгілейді, “қарағым” деген сөз біраз есейгендікті сипаттау үшін қолданылған дегіміз келеді, ананың баласының ішкі ойын біліп, өмір өзгерістерін жеңіл қабылдауын тілейтінін аңғартады. Білім теориясының кезеңге бөлінген нұсқаны оқытудың дидактикасының құрамдық бөліктерімен қарастыруға үлес қосатын ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытудың таксономиясы деп есептеуге болады.

Ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытуды арнайы жолмен жүргізе білу – арнайы жол құрастыру. Тахис – ретпен орналастыру екенін жоғарыда айтқан болсақ, онда таксономия – күрделі құрылым ауқымында «таксонилерді» жіктеу мен жүйелеу теориясы, нәтижеге жеткізетін, реттелген жүйелі құрылым. Білім теориясын трансформациялау үшін таным материалының иерархиялық күрделі сала-саласын қосу, құрылымдық жіктеме мен жүйелеме құрастыру-ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқыту үдерісіндегі ең міндетті іс.

Әдебиеттер

1. Словарь иностранных слов – 16 издание – М:1988, 495 с.

- Исмакова А.С. Возвращение плеяды. Экзистенциальная проблематика в творчестве Ш.Кудайбердиева, А.Байтурсынова, Ж.Аймауытова, М.Жумабаева, М.Дулатова и М.Ауезова. – Алматы: НИЦ: Ғылым, 2002. – 198б.
2. Словарь иностранных слов / Под ред. И.В. Лехина, Ф.Н. Петрова. – Изд. 4-е перераб. и доп. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1954. – 853 с.
 3. Скаткин М.Н. Совершенствование процесса обучения. Проблемы и суждения.- М.: Педагогика, 1971. – 206 с.
 4. Оконь В. Введение в общую дидактику.- М.: Высшая школа, 1990. – 381 с.
 5. Бершадский М.Е., Гузеев В.В. Дидактические и психологические основания образовательной технологии. – М., 2003. – 256 бет.
 6. Жұмабаева З.Е. Орыстiлдi мектептерде казак әдебиетiн мемелекеттiк тiлде оқыту әдiстемесi. – Павлодар, «ЭКО» ҒӨФ, 2005 ж. – 205 б.
 7. Эльконин Д.В. Детская психология. - М.: Учпедгиз, 1960. – 328 с.
 8. Педагогический энциклопедический словарь / ред. О. Д. Грекулова. - М.: Большая Российская энциклопедия, 2003

ОСОБЕННОСТИ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ И РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ЭТОМ ПРОЦЕССЕ

Каирбекова Багжанат Дындарбеккызы

доктор педагогических наук, профессор ИнЕУ

Кусаинова Т. У., Хамзина С., Толеутай Г., Куаншбаева А., Әпсалық К.,

Каримова Д. Т., Жанабаева М.К., Главацкая А. А. – магистранты

Инновационного Евразийского университета г.Павлодар

Физическое воспитание является важнейшим элементом в системе воспитания человека. В этом аспекте физическое воспитание представляет собой образовательно-воспитательный процесс и характеризуется принципами, присущими педагогическому процессу.

В физическом воспитании определены роль педагога-специалиста (учителя физической культуры), место и функции воспитанников (учеников), их совместная деятельность, которая направлена на реализацию задач образовательного и воспитательного характера.

Назревает ситуация, когда общество захочет измерить то качество образовательных услуг, которое гарантируется образовательными учреждениями. Объективно оценить деятельность возможно только на основе исследования объективных критериев, сущностных характеристик педагога(1).

Педагогическая культура - это часть общечеловеческой культуры, интегрирующая историко-культурный педагогический опыт и регулирующая среду педагогического взаимодействия. Совокупным субъектом

педагогической культуры выступает общество в целом, задающее цели и содержание образования, а его «агентами» в педагогическом взаимодействии выступают учителя, родители, педагогические сообщества.

В аспекте деятельности педагогических учреждений педагогическая культура исследуется как сущностная характеристика среды, уклада жизни, особенностей педагогической системы, как процесс ее движения к новому, качественному состоянию.

Вопросы профессиональной подготовки будущего учителя физической культуры изучаются такими современными педагогами как О.А. Абдуллина, Н.Н.Згрязкина, В.П.Беспалько, Ю.Г.Татур, Н.В.Кухарев, Г.В. Степанова, М.М.Рыбокова, И.А.Бутенка, М.М.Боген, А.А.Полякова, и многими другими. В работах этих и других авторов, в частности отмечается, что современное состояние подготовки педагогических кадров в ВУЗах страны, глубина и темпы преобразований в высшей школе не отвечают потребностям общества на нынешнем этапе его развития. В них вскрываются диалектическое противоречие между достижениями высшей школы и ее возможностями и потребностями общества в ней в этот период, разрешение которого является главной задачей вузовской педагогики.

Исследователь подготовки педагогов О.А.Абдулина пишет: "главным недостатком подготовки нынешних выпускников является разрыв между теоретическими знаниями и навыками их практического использования, отсюда слабое владение практическими умениями и навыками" (2).

Е.П.Белозерцев также считает, что "в профессиональной подготовке выпускников педагогических учебных заведений, имеются следующие недостатки: неумение применять знания в конкретной педагогической ситуации, отсутствие навыков изучения школьников и налаживания с ними контактов"(3).

О.А.Абдулина и Н.Н.Загрязнина пишут: "в ходе педагогической практики появляется возможность проявить себя, правильно ли выбран жизненный путь, соответствуют ли личностные качества требованиям педагогической профессии, выяснить, любишь ли ты детей: начинается процесс профессионального самовоспитания"(2).

Н.Е.Шуркова считает, что "практика очень важное звено в профессиональном росте специалиста. Это звено предшествует не посредственной практике, являясь связующим элементом между изучаемой теорией и практической деятельностью молодого специалиста"(4).

Е.П.Белозерцев, исследовавший подготовку учителя считает, что "в настоящее время выпускники педагогического ВУЗА не обладают в полной мере не одним из следующих наиболее обобщенных мнений выявить степень сформированности личности и коллектива, ставит конкретные задачи дальнейшего развития личности, отбирать необходимые средства для решения поставленной задачи, оценивать полученный результат усвоения знаний, развития личности" (6).

В коренном изменении нуждается вся система семинарских, занятий и практикумов. Главным их назначением должно стать применение знаний в практической деятельности. Анализ учебных планов педагогических вузов, проведенный Е.П. Белозерцевым и по специальности физическое воспитание, показал, что динамика бюджета времени иллюстрирует усиление теоретической подготовки студентов против практико-деятельной за последние более чем 20 лет.

Известно, что решающей фигурой перестройки всей системы образования является учитель, преподаватель, а потому удельный вес его практической подготовки, профессиональной подготовки к педагогической деятельности, как неотъемлемой частью овладения студентами основательными практическими умениями и навыками приобретает особую значимость в перспективе их будущего педагогического труда. Для педагога важнейшее звено его профессиональной деятельности заключается в практике воспитания, обучения и развития подрастающего поколения. Для будущего учителя элементы этой деятельности должны проявляться в реальной практике уже в стенах ВУЗа, хотя бы на элементарном уровне. И чем раньше будущий специалист начнет применять получаемые знания, тем больше у него возможностей для совершенствования, повышения уровня своей профессиональной готовности, квалификации, для овладения педагогическим мастерством. Воспитание и образование человека неотделимо от его практического участия в созидательном труде на благо народа. Введение в учебно-воспитательный процесс ВУЗа системы практических знаний, задач, ситуаций, проблем позволяет формировать, отрабатывать у студентов практические умения и навыки, необходимые им в их дальнейшей работе, овладевать основными педагогическими функциями.

Есть и другое мгновение у ряда ученых Казахстана чтобы выйти специалистом высшей школы молодой человек в настоящее время затрачивает всего четыре года, сюда входят аудиторные занятия (теория, практические занятия, семинарские, практика в школе, написание дипломной работы, сдача экзаменов). Мы все с вами образованные люди и считать умеем, выпускник вуза выходит из вуза «пустым» у него нет главного, он не знает своего предмета. Пора на это обратить внимание и усилить теоретическую подготовку, хотя бы потому что работать в школе он будет всю жизнь. И если у него будет мощная теоретическая подготовка методике ему обеспечит школа через наставничество, через методические объединения по предметам, через курсы и семинары по повышению квалификации. У нас же вся литература по педагогике заполонена изучением общих принципов и постулатов. Пришло время функциональной грамотности, для этого нужна мощная теоретическая база на которую будет опираться молодой специалист в своей работе.

Потому, что «каждый миг пребывания студентов в стенах ВУЗа должен быть направлен, нацелен на приобретение будущей специальности, на превращение в практическую деятельность получаемых в институте знаний. Ибо способности личности раскрываются, формируются, развиваются,

реализуются только в практической деятельности, благодаря ей закрепляются базовые знания, т.е. в деятельности происходит выявление и развитие способностей человека как социальной единицы» (7).

В индивидуально-личностном аспекте она рассматривается как проявление сущностных свойств личности, профессиональной деятельности и общения учителя.

Педагогическая культура - это характеристика целостной личности педагога, потому ее развитие - реальный процесс движения профессиональной личности педагога к новому, качественному состоянию. В.А.Сухомлинский не раз говорил о том, что общение с детьми должно основываться на твердом фундаменте любви к ним - на том, что в науке сухоовато называется профессионально-педагогической направленностью учителя. Но научиться любить детей нельзя, ни в каком учебном заведении, ни по каким книгам.

Эта способность развивается в процессе участия человека в общественной жизни, его взаимоотношении с другими людьми.

Главная цель личностно-ориентированного образования - создание условий для становления и самореализации ребенка, в том числе и как члена общества. Но между природой и социумом лежит культура, объединяющая их и снимающая противоречия между природным и социальным началом в человеке. Естественное вхождение ребенка в социальную жизнь - через культуру. Человек обретает свою духовную сущность, становится частью человечества, постигая культуру и творя ее.

В процессе обучения создаются условия для непрерывного развития личности на всех ступенях образовательного процесса. Обучение и воспитание формируют социальный опыт, включающий знания, опыт творческой деятельности, опыт эмоционально-ценностных отношений. Дополняя друг друга, обучение и воспитание служат единой цели: целостному развитию личности школьника.

Физическая культура является одной из составляющих общей культуры человека, во многом определяет его отношение к учебе, поведение в быту, в общении.

В организации делового общения учителя с учениками на уроке, в обеспечении его воспитательного воздействия нужна оптимальная мера. Задача педагога - определить тот порог, за которым проверенные идеи, справедливые мысли, слова как бы обесцениваются в глазах учеников и самые благие намерения встречают тогда апатию или даже противодействие.

Важнейшим признаком профессионализма учителя является его способность, используя те или иные формы, приемы обучения и воспитания учащихся, выразить к каждому из них свое личное отношение.

Другим важным показателем профессиональной культуры учителя является использование им разнообразных и варьирующих межличностных связей для формирования коллектива учащихся.

Педагогическое общение учителя физической культуры предполагает умение работать как с классным коллективом учеников и спортивной группой

школьников (на уроках физической культуры, занятиях в спортивных секциях, соревнованиях), так и с большими коллективами учащихся при проведении спортивно-массовых мероприятий, дней здоровья, спортивных праздников и вечеров. Эти умения формируются на протяжении всей работы в школе и содержат навыки общения с учениками, их родителями, учителями и руководством школы, вышестоящими организациями: органами народного образования, департаментом по физической культуре и спорту (8).

В многообразной деятельности учителя физической культуры выделяют четыре функции его педагогического труда: конструктивная, коммуникативная, организаторская и познавательная.

Модернизация системы украинского образования потребовала коренной перестройки процесса обучения и воспитания, в том числе и физического воспитания учащихся. В настоящее время деятельность учителей физической культуры основана на решении таких задач, как воспитание ценностных ориентаций на физическое и духовное совершенствование личности школьника, закрепление потребности в регулярных занятиях физическими упражнениями и избранным видом спорта, воспитание моральных и волевых качеств, формирование гуманистических отношений и приобретение опыта общения между учащимися и педагогами. Физическое развитие школьников необходимо осуществлять с опорой на духовный фундамент личности. Поэтому необходимо развивать у школьников стремление к самоанализу, самооценке, самосовершенствованию.

Пример учителя физической культуры, обладающего высокой педагогической культурой, работающего над совершенствованием через самовоспитание собственной личности, является важным средством воспитания учащихся в условиях личностно-ориентированного образования. Движение в этом направлении сделает физическую культуру средством непрерывного совершенствования личности, как ребенка, так и учителя.

В современном обществе необходим творческий поиск новых подходов, концептуальных путей и содержательных форм в работе с детьми.

Основное содержание деятельности преподавателя физической культуры включает в себя выполнение определенных функций - обучающую, воспитывающую, организующую. Они воспринимаются в единстве.

Педагогическая деятельность - это профессиональная активность педагога, с помощью различных действий решающего задачи обучения и воспитания детей (9). Объективно оценить деятельность возможно только на основе исследования объектов критериев сущностных характеристик педагога. Оценка педагогической деятельности должна быть комплексной (разные источники информации), прежде всего, должна использоваться в целях совершенствования и развития творческого потенциала преподавателя, его физического и нравственного здоровья.

Литература

1. Джурицкий А.Н. История образования и педагогической мысли: Учеб. пособ. для студентов М., 2008.
2. Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений – М.: Академия, 2009.
3. Мижериков В.А. Введение в педагогическую деятельность М.: Роспедагентство, 2009.
4. Орлов А.А. Введение в педагогическую деятельность: Практикум: Учеб.-метод. пос./ А.А. Орлов, А.С. Агафонова. - М.: Академия, 2007.
5. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М., 2009.
6. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М. Бим-Бад. – М., 2007.
7. Питюков В.Ю. Основы педагогической технологии. Учебно-методическое пособие. – М., 2007.
8. Роботова А.С. Введение в педагогическую деятельность /М.: Академия, 2009. – 208 с.
9. Слостенин В.А. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений М.: Академия, 2009.

ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕНІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Калмурзина Зарина Жандарбекқызы

заң ғылымдарының магистрі

ҚР Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының әлеуметтік-гуманитарлық пәндер және кәсіби тілдік дайындық кафедрасының аға оқытушысы, Астана қ.

«Қазақ баласын ұлтжандылық, отаншылдық сезімде тәрбиелеу, білім берудің мектепке дейінгі жүйесінен жоғарғы оқу орнына дейінгі барлық ұйымдардың міндеті. ХХІ ғасырда өз ұлтын сүйген, бірлікте болған халық қана тұтастығын сақтап қала алады» (Н.Ә. Назарбаев)

Қазақстандық патриотизмді тәрбиелеу еліміздің барлық оқу орындарындағы жетекші бағыттарының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев өз сөзінде «Оқыту үдерісінің тәрбиелік құрамдасын күшейту қажет. Олар – патриотизм, мораль мен парасаттылық нормалары, ұлтаралық келісім мен толеранттылық, тәннің де, жанның да дамуы, заңға мойынсынушылық. Бұл құндылықтар, меншіктің қандай түріне жататынына қарамастан, барлық оқу орындарында да сіңірілуге тиіс» деген болатын [1].

«Патриотизм» сөзі (грек тілінде – patriots – отандас, paths – отан, атамекен) Отанға деген сүйіспеншілікті, оған адалдықты, өз іс-әрекеттерімен оның мүдделеріне қызмет етуге ұмтылысты, сондай-ақ, туған жеріне, тұрақтаған мекеніне бауырбасушылықты білдіреді.

«Қазақстан ұлттық энциклопедиясында»: «Отаншылдық, отансүйгіштік, патриотизм – адамның Отанына, туған еліне, оның тіліне, салт-дәстүрі мен мәдениетіне деген сүйіспеншілік сезімі» – деп анықталған.

Педагогикалық сөздікте «...патриотизм өз халқына, Отанға деген сүйіспеншілік ... пролетарлық интернационализммен берік байланысқан» – деп көрсетілген.

Еліміздің егемендігінен кейін «ұлттық патриотизм», «жалпыұлттық патриотизм», «қазақстандық патриотизм» ұғымдары қолданысқа енді.

Патриотизм, ұлттық патриотизм, қазақстандық патриотизм проблемалары мен патриоттық тәрбие мәселелерін А. Айталы, М. Қозыбаев, Ә. Нысанбаев, А. Қалмырзаев, К. Меңлібаев, М. Әуезов, Б. Момышұлы, М. Ғабдуллин және т.б. бірқатар ғалымдар жан-жақты талдап, зерттеп, зерделеген.

Ұлттық патриотизмелін қорғауға даярлығы, туған жеріне, өз ұлтына, тіліне, табиғатына, салт-дәстүрлеріне, мәдениетіне құрмет пен сүйіспеншілік ұғымымен байланысты болса, жалпыұлттық патриотизмтүрлі ұлт өкілдерінің тұрғылықты жерін, елін мақтан тұтуы, Отанына сүйіспеншілікпен қызмет етуін білдіреді.

Бүгінгі күні ғылыми еңбектерде «қазақстандық патриотизм» ұғымы кеңінен қолданыс тауып келеді. Бұл көп ұлтты еліміздің жалпы халықтарына арналған деп айтуға болады. Қазіргі қоғамның патриоттық санасы үш түсінікті құрайды: бірінші – ұлттық-этностық, екінші – жалпыадамзаттық және үшінші – әлеуметтік. Ұлттық – этностық – ұлттық намыс сезімі, Отанға деген, ұлт мәдениетіне, тіліне т.б. деген сүйіспеншілік. Патриоттық сана дегеніміз – Отанға деген ізгілікті қарым-қатынаспен байланысты идеялар мен көзқарастардың, Отанды қорғау мен дамытуға бағытталған адамдардың, әлеуметтік немесе ұлттық топтардың сезімдері мен көңіл-күйлерінің басқарылатын күрделі жүйесі [2].

Патриоттық сана ұлттық, жалпыадамзаттық көзқарастар тұрғысынан қарағанда Отанның бейнесі болып табылатын құнды элементтердің жиынтығын береді. Тұтастай алғанда патриоттық сана деген Отан мен өткеннің игілікті дәстүрлері түсінігінің адамдар санасында құндылық түрінде бейнеленуінің нәтижесі болып табылады.

«Патриотизм – адамның өз туған жеріне, еліне, тіліне, тарихына сүйіспеншілік танытып, мақтаныш етуі және құрметтеуі, елдің тұғырын биіктетуге адал қызмет етуі, Отанының құдіретін, өзінің онымен рухани байланысын, елін қорғауға даярлығын танытатын қасиеті».

Патриоттық тәрбие беру – жастармен жұмыс жүргізудегі өзекті әрі басты бағыттардың бірі. Қазақстандық қоғамда патриотизм ұғымы өз Отанына, халқына адал болу және сүйіспеншілік сезімін білдіру, азаматтылық және қоғам игілігі үшін қызмет ету деп түсіндіріледі. Патриотизм азаматтардың

ұлттық сана-сезімінің жалпы және ажырамас бөлігі ретінде болуы, сондай-ақ қоғамның рухани-адамгершілік тіректерін жаңғырту мақсатында қызмет етуі тиіс.

Осы мәселеге қатысты әдебиеттерге талдау жүргізу негізінде «патриотизм» ұғымының қолданыстағы негізгі мәні қалыптастырылды, олар:

- өзінің Отаны, тарихы, жетістіктері үшін мақтаныш сезімі;
- туған жерін көрікті, қуатты, бай, бақытты етуге ұмтылу;
- Отанына қызмет етуге әрі қажет жағдайларда оны қорғауға дайын болу және соған ұмтылу;
- елінің кең даласына, оның табиғи байлықтарына, ерлікке толы өткеніне және бүгінгі күннің құндылықтарына, оны мекендеген ел халқына, олардың ұлттық қадір-қасиетіне, мәдениетіне және дәстүрлеріне деген сүйіспеншілік;
- әр азаматтың өз елінің тағдыры, Қазақстанның қауіпсіздігі мен болашағы үшін жауапкершілікті саналы түрде сезіну;
- барлық отандастардың ұлтына, діни көзқарастарына, әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, тарихы, мәдениетіне қарамастан саналы түрде өзара сыйластықпен қарау;
- егеменді еліміздің әрбір азаматының мемлекеттік рәміздеріне және мемлекеттік тілге деген құрметі.

Патриотизмді жоғалтқан сәтте, онымен байланысты ұлттық мақтанышы мен қадір-қасиетін, өзін ұлы жеңістерге қабілетті халық ретінде жоғалтуға болады [4].

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев жастарды патриоттық тәрбиелеудің маңыздылығын көрсетеді. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Қазақстан халқына Жолдауында «Жаңа қазақстандық патриотизм – біздің көпұлтты және көпконфессиялы қоғамымыз табысының негізі деп көрсетеді. Біздің бұл бағыттағы басты мақсатымыз қарапайым және түсінікті: біз қоғамдық келісімді сақтауға және нығайтуға тиіспіз. Бұл – біздің мемлекет ретінде, қоғам ретінде, ұлт ретінде өмір сүруіміздің айнымас шарты. Қазақстан патриотизмінің іргетасы – барлық азаматтардың тең құқылығы және олардың Отан намысы алдындағы жалпы жауапкершілігі [5].

Жоғары оқу орындарында білім беру жүйесінде патриоттық тәрбие беру бағытында жұмыстар жүргізілуде. Тәлімгерлердің, факультеттердің, институттардың жұмыс жоспарлары патриоттық сипаттағы тәрбиелік іс-шараларды мынадай себептер бойынша қамтиды:

- біздің республикамыздың жоғары оқу орындарында патриоттық бағыттылықты атқаратын жастар ұйымдары, клубтар, үйірмелер іс жүзінде жоқ;
- жастарға бұқаралық ақпарат құралдары, әлеуметтік желілер ықпалының зор екендігі белгілі, дегенмен онда патриоттық тақырыптардағы фильмдер, бағдарламалар немесе т.с.с. аудио-, бейне материалдар көрсету іс жүзінде тоқтатылған;

– қазақстандық кітап баспалары белсенді түрде сатылатын және тиісінше табыс әкелетін әдебиетті басып шығарады, демек халықтың патриоттық мазмұндағы кітаптарға деген сұранысы мен қызығушылығы өте төмен болып табылады;

– патриоттық тәрбиені жалпы білім беретін мектептерден кейін мақсатты әрі ұйымдастырылған түрде орта-арнайы және жоғары білім беру мекемелерінде жалғастыру қажеттілігі.

Жоғары оқу орындарында студенттердің оқу сабақтарында оқытушылар тарих, қазақ тілі және т.б. қоғамдық пәндер бойынша ғылыми білімнің негізін игерту барысында іс жүзінде құзыреттілік педагогика теориясын қолдануға мүмкіндігі бар, сондай-ақ студенттердің бойында келесі құзыреттілікті қалыптастыруға ықпалын тигізеді:

– туған елінің тарихын зерделеу арқылы әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін, мәдениетін құрметтеу;

– туған тілінде қарым-қатынас жасай білу;

– іскерліктер саласындағы дағдыларын дамыту және т.с.с.

Оқу сабақтарында патриоттық бағыттылықты қамтитын аудио- және бейнематериалдар, деректі және көркем фильмдердің фрагменттерін көруді пайдалану, оның тиімділігін арттыратыны анық.

Тәрбиелік мақсат пен міндеттерін патриоттық сипаттағы түрлі үйірмелер, клубтар, жастар ұйымдары орындайды.

Жоғарыда айтылғандай, студент жастарды отансүйгіштікке тәрбиелеу – жоғары мектеп оқытушыларының оқу-тәрбие жұмысы процесінде студенттермен бірлесе отырып шешуге тиіс негізгі міндеттердің бірі болып табылады.

Студенттердің университет оқу-тәрбие процесінде патриоттық қасиеттерінің тиімді дамуының педагогикалық шарты ретінде, студенттерді патриоттық саладағы тәрбиелік іс-шараларға белсенді тарту және қатыстыру жолымен жүзеге асыру ұсынылады. Студенттерге патриоттық тәрбие берудің дамуына ықпал ететін маңызды факторлардың бірі ол аталған мәселелерге қызығушылықтарын тудырту, оларды тәрбиелік іс-шаралар қызметі саласына тарту қажеттілігі болып табылады.

Көріп отырғанымыздай, қазіргі уақытта тәрбие жұмысының ең күрделі салаларының бірі патриоттық тәрбие болып табылады, өйткені қазіргі заманғы қоғамның елеулі өзгерістерге ұшырасуының нәтижесінде сол қоғам жастарының да мінез-құлқы айтарлықтай өзгергені белгілі.

Студенттердің патриоттық қасиеттерін дамытуға ықпал ететін іс-шаралар ретінде, елімізде жыл сайын ұйымдастырылып өткізілетін мемлекеттік және ұлттық мерекелерін атауға болады. Нақты айтқанда Тәуелсіздік күні, ҚР Конституциясы күні, Наурыз мейрамы, Ұлы Отан соғысының Жеңіс күні, Отан қорғаушылар күні, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті күні сияқты мерекелерді ұйымдастырып өткізуде, ардагерлермен кездесулерде, тақырыптық экспозиция және көрмелерге бару, сондай-ақ салтанатты іс-шараларға белсенді түрде араластыру дұрыс болады.

Оқытылатын пәндерге шығармашылық көзқараспен қарау, студенттердің көркемдік әлеуетін тірек ету, оларды диалогтық қарым-қатынасқа тарту, оң бағалау және өзін-өзі бағалау, мақтау және мақұлдау – осы ынталандырудың барлық сыртқы және ішкі элементтері жастардың бойында патриоттық сезімнің қалыптасу процесін жандандыруға елеулі ықпалын тигізеді.

Азаматтық тәрбие беру өте күрделі міндет, қоғам өз кезегінде, жоғары оқу орнының білім беру қызметінің нәтижесі ретінде – түлек – белсенді азамат, өз елінің патриоты, жоғары парасатты тұлғаны күтетіні анық.

Әдебиеттер

1. 2012 жылғы 27 қаңтардағы Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына арнаған «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Жолдауы.

2. <http://group-global.org/kk/publication/3972-kazakstandyk-patriotizm-bukil-kazakstandyktarga-tn-sezim>

3. Абдрашитова Т.А., Оспанова Я.Н. Передовой опыт по патриотическому воспитанию граждан. Методическое пособие. Астана: Издательство ТОО «Агроиздат», 2009. – 236 с.

4. Ишмухамедов К. Символ гордости и патриотизма. – Общенациональная ежедневная газета «Казахстанская правда» от 11.12.2008 г №208-209 стр. 3.

5. 2012 жылғы 27 қаңтардағы Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Қазақстан халқына Жолдауы.

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Қанғабыл Ілияс Кәдірбекұлы

Тарих пәнінің оқытушысы, Педагогика ғылымдарының магистрі
Талдықорған медицина колледжі, Талдықорған қ.

Еліміздің дербес даму бағыты айқындалып, халықтың тарихқа деген көзқарасы жаңа қырынан жаңғыра бастаған бүгінгі таңда мемлекеттің тарихи сана қалыптастыру мақсатына жетудегі міндеттердің бірі – «тарихи ілім-білімнің негізгі-негізгі нысаналарын айқындау» болып отыр [1,16].

Тарихи сана қауымдастық өмірінің қуатты реттегіштерінің бірі екендігі және оны қалыптастыру қажеттілігі қоғамның пайда болуының алғашқы сатыларынан-ақ белгілі болып келеді. Аңыз-әңгімелерде, ертегілерде, батырлар жырларында ата-баба рухына тағзым ету, өз қауымдастығының өткенің, яғни тарихын білу дәстүрі бекітіліп келді. Ерте өркениеттер дәуірінде тарих адамды әлеуметтік тәрбиелеудің үлгі-өнеге құралы болып келсе, Жаңа заман уақытында өткенмен сырласу адам үшін әлемді тану, ағарту, өзін-өзі тану мен тұлғалық даму құралы болып саналды. Бүгінгі таңда тек тарихты оқу

негізінде өркениет дамуының барлық тәжірибесін, жалпы адамдық мәдениет құндылықтарын меңгеріп, туған Отанының өзіндік ерекшеліктерін сезінуге болады.

Осылайша тарихты оқу барысында тарихи сана қалыптасады. Тарихи сана - қоғамдық сананың маңызды жақтарының бірі болып табылады. Ғылымда тарихи сана ұғымының астарында қоғамның өзінің әлеуметтік қауымдастықтары мен өткен-кеткені және бүкіл адамзаттың өткені туралы жалпылама түсініктердің жиынтығы жатыр. Жалпы барлық ұлттық және әлеуметтік қауымдастықтарда өздерінің пайда болулары туралы, өз тарихындағы елеулі және маңызды оқиғалар туралы, өз тарихының басқа халықтың, тіпті бүкіл адамзаттың тарихымен қандай арақтынастары мен байланыстары бар екендігі туралы белгілі бір шеңбердегі білімдері мен түсініктері бар. Ата-бабалардың еңбек қызметтері, саяси-әлеуметтік қарым-қатынас салаларындағы тәжірибелерді меңгеру арқылы келер ұрпақ өткенді сараптап, қазіргіні бағалап, болашаққа қатысты шешімдер қабылдауды үйренеді. Ал тарихты, соның ішінде отандық тарихты тиісті деңгейде оқыту жастар мен жасөспірімдерді азаматшылық пен патриоттық рух тұрғысынан тәрбиелеуге мүмкіндік береді [2, 104б].

Соңғы уақыттарда барлық салаларда етек жайған тамырлы реформалық үдерістер халықтың қалың бұқарасы арасында тарихи сананы қалыптастыруды тиісті ғылыми тұрғыда қарастырмай келеді, нәтижесінде тарихи білім деңгейі төмендеп, халық пен мемлекеттің өткен-кеткеніне негативтік көзқарастар қалыптасып отыр. Тарихи сананы қалыптастырудың маңыздылығын бағаламаушылық көрініп тұрғандай патриоттық сезім мен азаматтық жауапкершілік деңгейінің төмендеуіне алып келіп, тиісінше ол өз кезегінде елдің экономикалық, әлеуметтік, мәдени даму қарқынының бәсеңдеуіне себепші болады.

Ақыры тақырыбқа маңыздылық пен мәнділік беретін, назарсыз қалдыруға болмайтын тағы бір мәселеге тоқала кетсек. Бүгінгі күннің шындығы ол кең етек жайып келе жатқан жаһандану (глобализация) үрдісі. Іс-тәжірибе көрсетіп отырғандай ол тек қана ұлттық экономиканың бүкіл әлемдікке қосылуы мен жұмыс күштері мен тауар-қаржы жүйесінің бір елден екінші елге өту жолындағы кедергілердің алынып тасталуы ғана емес, сонымен қатар ол деген барлық ұлттық мәдениеттердің негізгі құндылықтарын талқандайтын күрделі процесс болып табылады.

Ал тарихи сананы қалыптастырудың деңгейлерінің бірі мектеп қабырғасында алған және кейін жоғарғы оқу орындарында толықтырып, жетілдірілген білімдер болып табылады. Сондықтан бұл мәселеге деген көзқарасты өзгертіп, оны мемлекет пен қоғамдық ұйымдардың назары объектісіне айналдыру маңыздылығы туындауда.

Осылайша жаңадан туындап отырған жағдайлар тарихи сананы қалыптастырудың педагогикалық шарттары мен тәсілдерінің қалыптастыруды керек етіп отыр [3, 52б].

Жаңарған Қазақстанның қоғамдық өміріндегі білім саласында болып жатқан батыл өзгерістер тарихи білімге деген қызығушылықты арттырып отыр, сонымен қатар жоғарыда баяндалған ой тарихи сананы қалыптастырудың жаңашыл, сапалы жолдарын талап етіп отырғандықтан, бұл өз кезегінде тарихи сананы қалыптастырудың өзектілігі мен көкейкестілігін айқындап береді.

Сонымен тарих - оқу пәні ретінде жалпы негізгі білім беретін мектептегі, сонымен қатар жоғарғы оқу орындарында барлық гуманитарлық және қоғамтанушылық курстардың өзегін құрайды. Тарих ұлттық өзіндік сана-сезімді және адамгершілік-этикалық нормаларды қалыптастыра отырып, оқу орындарындағы жаратылыстану - математикалық және технологиялық циклдағы оқу пәндерін оқытудың дүниетанымдық негізін қалыптастырады. Яғни байқағанымыздай оқу жүйесіндегі тарих пәнінің маңыздылығы аса жоғары. Осы пән арқылы оқушылардың дүниетанымдық іргетасы қаланады. Тарих басқа пәндер арасындағы байланыстыту жүйесі қызметің атқарады десек артық айтпағанымыз.

Қазіргі заман маманы тек белгілі бір кәсіби білімдер мен біліктерді ғана игеріп қоймай, сонымен қатар бай жалпы мәдениет құндылықтарын да бойына сіңірулері тиіс. Сондықтан да, білім беру бірінші кезекте тұлға қалыптастыруға бағытталуы керек, яғни ол тек мемлекеттік құрылымның пайдакүнемдік қажеттіліктерін ғана іске асыруға бағытталған шағын кәсіптік білімдерді ғана беру ісімен шектеліп қалмауы тиіс. Адамзаттың жалпы мәдениеті гуманитарлық ғылымдардың ықпалымен қалдыптасады. Олардың ішінде маңызды орынға тарих ғылымы ие. Тарихты оқыту барысында білімгерлерде тарихи ойлау жүйесі құрылады, тарихи тәжірбиелер, сабақтар мен тағдырлар арқасында тарихи санасы қалыптасады. Ғылымда тарихи сана ұғымының астарында әлеуметтік топтардың және жеке адамдардың, өздерінің және жалпы адамзаттың өткені туралы түсініктердің жиынтығы жатыр. Яғни тарихи сана-үздіксіз тарихи білімдердің жинақталу үрдісі мен танымдық іс-әрекеттің нәтижесі болып табылады [31].

Тарихи сананы, тарихи танымды қалыптастыру бірқатар әлеуметтік қажеттіліктерден туындап отырған жағдай. Бірінші кезекте ол тарихи және әлеуметтік сана-сезімнің туындауына алып келеді. Оларсыз негізінен болашақ техникалық маман иелері дербес әлеуметтік іс-әрекеттер атқара алмайтын болады. Өз халқының, өз мемлекетінің тарихи тәжірбиесінен қол үзгендер келешектен тыс қалып, тек бүгінгі күнмен өмір сүруге мәжбүр болады. Ондай мамандар техникалық және әлеуметтік өрлеу мен ілгерлеуге ұмтылмайды, себебі олар үшін бұл керек емес. Яғни тек тарихи таным маңызды әлеуметтік мінез-құлық пен тәртіптің үлгілерін көрсетіп, өзіндік әлеуметтік бағыт-бағдар береді [3,536].

Тек тарихты оқу негізінде білімгер, өркениет дамуының барлық тәжірбиесін, адамзат мәдениетінің құндылықтарын меңгеріп, Отанының өзіндік ерекшеліктерін сезініп, халқы қалай әлемдік мәдениеттен сусындаумен қатар оны толықтырғананын байқай алады. Бұл білімгерлер бойында Жерде

болып жатқанның бәріне қатысы бар екенің сезіндіріп, тарихты «жасауға» деген қызығушылықтарын оятады, жаңаша ойлау жүйесін қалыптастырады. Сонымен қатар жастар Отанының жеңілісі мен жетістіктерің, қайғы мен қуанышын «көре» отырып патриоттық сезімдерің қалыптастырып нығайтады және ұлттық құндылықтары мен дәстүрлеріне деген мақтаныштарын туғызады. Бұл бүгінгі жаһандану үрдісінде ерекше маңызға ие болып отырған мәселе.

Қазіргі уақыт, әртүрлі әлеуметтік топтардың өздерінің өткен-кеткеніне көңіл бөлуімен сипатталып келеді, әсіресе бұл құбылыс білімгерлер бойынан ерекше байқалып тұр. Сондықтанда бұл қызығушылықты, тұлғанаң жан-жақты дамуының бірден бір кепілі ретінде тарихи сананы, ойлау мәдениетің қалыптастыруға итермелеу маңызды мәселе болып тұр. Адамдардың зердесі көлемдірек болған сайын тұтас қоғамның рухани байлығы молырақ болады, соның арақсында болып өткен буынның әлеуметтік-экономикалық және мәдени тәжірбиесіне тренірек үңілуге мүмкіндік туады, осылардың арқасында білімгердердің болашақ іс-әрекеттері айқын әрі алғыр болады [2,1056].

Бір сөзбен айтқанда тарихты оқу тұлғаның адамгершілігінің дамуына, азаматтықшылықтың қалыптасуына, жалпы адамзаттық құндылықтардың сақталуы мен жүйеленуіне, өнерпаздық ойлау жүйесінің дамуына, барлық әрекеттердің, білік пен дағдылардың қоғам пайдасына жұмысалуына көмектеседі. Тарихи сана мен тарихи ойлау дағдысының маңыздылығы туралы ұлы орыс тарихшысы В.О.Ключевский былай деп жазады: «Өз іс-әрекетіміздің мақсаттары мен бағыттарын анықтау барысында, адал және саналы азамат болуымыз үшін, ең алдымен әрқайсымыз белгілі-бір дәрежеде тарихшы болуымыз керек» [3,546].

Жоғарыда айтылғандай тарихи зерделеу арқылы тарихи сана, мәдениет, дәстүр, ұрпақтар сабақтастығы қалыптасады. Іс жүзінде тарихи сана ұғымы мен оны қалыптастыру жолдарын зерттеу мәселесі көп сатылы және күрделі процесс. Айтылып отырған рухани білім туралы ғылыми еңбектердің көп қырлы және бір-біріне қарама-қайшы болғанына байланысты «тарихи сана» ұғымының мәні мен мағынасын анықтауға тиесілі бірқатар сұрақтар әлі де жауапсыз қалуда.

«Тарихи сана» түсінігін талдау материалын қорытындылай келе, оның негізгі ерекшеліктеріне көңіл бөлейік:

Қоғамның рухани өмірінің даму ерекшеліктері мен даму барысындағы өзгерістерге назар аудартады;

- Рухани құбылыстардағы даму қарқының ашып көрсетеді;
- Кең көлемдегі пәндік құрылымдарға ие;
- Әр түрлі аспектілерді қамтиды: аксиологиялық, онтологиялық, әлеуметтік, гносеологиялық.

Тарихи сана – ұлттық сананың негізі, іргетасы. Демек, негізгі берік іргетассыз сапалы ұлттық сана қалыптаспайды.

Философиялық–тарихи ойларда әлеуметтік–тарихи мәселелерге көп көңіл бөлінді, соған қарамастан ол өзінің күрделі мәселе болуын қойған емес. Осы мәселеге байланысты әдебиетті оқыған кездегі екі ескертуге нұсқау қажет.

Ғылымда тарихи сана ұғымының астарында қоғамның өзінің әлеуметтік қауымдастықтары мен өткен-кеткені және бүкіл адамзаттың өткені туралы жалпылама түсініктердің жиынтығы жатыр. Тарихи сана қауымдастық өмірінің қуатты реттегіштерінің бірі екендігі және оны қалыптастыру қажеттілігі қоғамның пайда болуының алғашқы сатыларынан-ақ белгілі болып келеді. Аңыз-әңгімелерде, ертегілерде, батырлар жырларында ата-баба рухына тағзым ету, өз қауымдастығының өткенің, яғни тарихын білу дәстүрі бекітіліп келді. Ерте өркениеттер дәуірінде тарих адамды әлеуметтік тәрбиелеудің үлгі-өнеге құралы болып келсе, Жаңа заман уақытында өткенмен сырласу адам үшін әлемді тану, ағарту, өзін-өзі тану мен тұлғалық даму құралы болып саналды. Бүгінгі таңда тек тарихты оқу негізінде өркениет дамуының барлық тәжірибесін, жалпы адамдық мәдениет құндылықтарын меңгеріп, туған Отанының өзіндік ерекшеліктерін сезінуге болады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында тарихи сана қалыптастырудың тұжырымдамасы // Егемен Қазақстан. – 1995. – 30 маусым.

2. Исахметұлы Ж. Қазақстанда тарихи сана мен тарихи танымды қалыптастыру және тарихты оқытудың өзекті мәселелері // Мектепте құзыреттілік білім беруді енгізу жағдайында педагог кадрларды дайындау" атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның еңбектері: 6-7 желтоқсан.- Тараз, 2006.- Т.2.- 104-109 б.

3. Берлібаев Б.Т. Қазақстанда тарихи білімнің қалыптасуы мен дамуы: тарихи-теориялық зерттеу (1920-2001 жж.): тарих ғыл.док.автореф. –Алматы, 2010. – 53 б.

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Құдайбергенова Арай Қалиқызы
«Семей қаласы №11 ЖОББМ» КММ

Қазіргі заманда Қазақстанның өзіне ғана тән ұлттық сипаты бар білім беру жүйесін одан әрі дамыту, білім беру сапасында әлемнің басқада алдыңғы қатарлы беделді де, белді елдерімен қатар жұмыс жасау, қазақ тілін дамытуда өзіндік үлес қосу, бүкіл әлемдік деңгейге көтеру, білім беру ісінде әлеуметтік кеңістікке шығу-алдағы тұрған міндеттер.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «...білім беру жүйесінің басты міндеті-ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтары, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған, білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау,

оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп, білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделеді. Бүкіл дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында қазіргі кезде Қазақстанда білімнің жаңа жүйесі құрылуда. Бұл үрдіс педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіне нақты өзгерістер енгізумен қатар елімізде болып жатқан түрлі бағыттағы білім беру қызметіне жаңаша қарауды, қол жеткен табыстарды сын көзбен бағалай отырып саралауды, жастардың шығармашылық әлеуетін дамытуды, мұғалім іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды талап етеді.

Орыс сыныптарында оқылатын қазақ тілі пәнінің көздейтін негізгі мақсаты – оқушыларды белгілі дәрежеде қазақша сөйлеуге, өз ойын басқаға жеткізе алатын, біреудің сөйлеген сөзін, жазғанын түсіне алатын дәрежеге жеткізу.

Қазақ тілі сабағында ойын элементтерін кірістіре отырып шығармашыл тұлғаны қалыптастыру мұғалімнің міндеті.

Оқушыларға нақты мысал келтіре отырып, олардың алған білімдері маңызды практикалық мәселелерді шешуге қажет екендігін түсіндіру керек. Оқушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі, теория мен практиканы тығыз байланыстырады, пәнге ынтасын арттырады, оқушылар біліміндегі формализм элементтерін жояды. Оқушылардың білімге ынтасының болуы, олардың сабақтағы белсенділігінің артуына, білім сапасының жоғарылауына, білім алудың пайдасын түсінудің қалыптасуына мүмкіндік береді, жалпы айтқанда оқу процесінің деңгейін көтереді. Білім берудің құрылысын, оқушылар мұғалім қойған мақсаттарды түсінетіндей, қабылдайтындай етіп құру керек және оқушы мұғалім қойған мақсатты белсенді жүзеге асырушысы болуы тиіс.

Мектепте балалар сабақ үстінде бір-бірімен сөйлеспейді. Балалар сөйлескен жағдайда, ол тәртіпті бұзған болып есептеледі, мұғалімнен ескерту алады. Ойын жағдайын балалар сабақ барысында бір-бірімен ақпарлармен алмасатындай, ақылдасатындай, бір-біріне дәлелдей алатындай, бір-бірін бағалайтындай етіп, ұйымдастыру керек. Ойындар қолданылған сабақтарда оқушылар белсенділік көрсетеді. Бұлай болу барлық ойынға тән нәрсе, оның топтық түрде өтуіне байланысты. Топтық түрде сабақтағы білім алу, традициялық білім беру «мұғалім - оқушы» өрнегін күрделендіреді. Яғни, өрнек былай күрделенеді: «мұғалім - топ - оқушы», бұдан келесі өрнек туындайды: «оқушы - оқушы». «Оқушы - оқушы» жүйесінде «топ-оқушы», «оқушы - топ» өрнектері өздігінен туындап жатады және оқушылар білмейтіндерін көрсетуге тырыспайды.

Балалар бір-бірінің ойларымен, пікірлерімен алмасады, дәлелдейді, қателеседі, өз ойларын ортаға салады, негіздейді, тексереді, қателерін түзейді т. с. с. Ойын барысындағы пікірлер алмасу нәтижесінде, оқу материалдарын жылдам және жақсырақ игереді, қиындықтарды бірге шешеді. Мұндай жағдайда, барлық балалар алға жылжиды, білімдері терең балалардың тежелмеуін, білімі төмен балалардың алға ұмтылуына мүмкіндік береді.

Қазақ тілі сабақтарында ойынды ұйымдастырғанда оқушылар бір-біріне көмектесетіндей, бір-бірімен бірігетіндей жағдай жасау керек. Сонда сабақ тек білім беру қызметін ғана емес, тәрбиелеу қызметін де атқарады. Мұндай сабақтардың өтілуі нәтижесінде оқушыларда бір-бірімен сөйлесе білу мәдениеті, тәртіптілік, топқа және бір-біріне жауапкершілік сезімінің болуы, менмендік және жалқаулықтан безу қасиеттері қалыптасады.

Мұғалімнің ең басты мақсаты — сабақ мақсаты мен қолданылатын ойынның мақсатын ескере отырып, сабақтар мен сыныптан тыс сабақтарда, оны орынды қолдана білу. Оқушылар мен мұғалімнің ойынға ынтасы болған жағдайда ғана, ойын жүруі мүмкін. Ешқандай ойынды формалды ойнауға болмайды. Әрбір дидактикалық ойынға, бір жағынан дидактикалық жаттығуларды орындау тән, мысалы: затқа немесе құбылысқа жалпы сипат беру, олардың ерекшеліктерін табу сияқты жұмыстар, оқушыларды ұқсастықты, айырмашылықты т.с.с. құбылыстарды табуға, байқауға баулиды. Бұл мағынадағы ойындардың үйрету қасиеті бар. Ендігі бір жағынан, дидактикалық ойындарға тән нәрсе ойнау. Оқушының назары біріншіден соған ауады, ал ойын барысында ойынның білім беру мақсатының қалай орындалатындығы байқалмай қалады. Сондықтан, сабақтарда өтілетін ойындар оқушыларға жәй сабақ ретінде емес, жәй алданыш ретінде де емес, қызықты жұмыс ретінде беріледі. Ойынды жүргізу үшін сынып командаларға бөлінеді. Команда құрамын қалаулары бойынша жасауға болар еді, дегенмен топ құрамы аралас және топтардың күштері тең болуы керек.

Бір сабақтың өзінде қолданатын әдістерді кезектестіріп, оқушыларды шаршатпай, материалды қызықты жеткізе білуді де ескерген жөн.

Өзара қатынасқа және сөйлесуге құрылған оқыту оқу процесінде белсенді формаларды қолдану арқылы іске асырылады

Өз сабақтарында жаңа сөздерді түрлі - түсті суреттердің көмегімен түсіндіремін және суреттердің көмегімен сөйлемдер, сөз тіркестерін құраймыз. Өтілген тақырыптарды қайталаймыз. Доптың көмегімен үй тапсырмасын сұраймын.

Қазақ тілін оқытуда ойын түрлерін мынадай мақсаттарда қолдану тиімді:

- Алфавитті дұрыс меңгерту
- Орфографияны дұрыс оқыту
- Дұрыс оқу дағдысын қалыптастыру
- Грамматикалық құрылымды меңгеру
- Оқушының ойын дамыту, дұрыс жазу, айту.

Қазақ тілі сабағында оқытудың жаңа технологиялары, интерактивті әдістер жиі қолданылады. Басқа ұлт өкілдерін оқытуда даралай және деңгейлеп оқыту әдістерін қолдану керек. Инновациялық әдіс тәсілдерді ретімен ендіру арқылы оқытушы оқушының қызығуын, белсенділігін арттыру арқылы сабақтың сапасы көтеріледі.

Әдебиеттер

1. Тұрсынғалиева С.Ч., Берекенова Ә.С. Қазақ әдебиеті. Әдістемелік құрал. «Арман-ПВ» баспасы, 2013

2. Хабаршы. ҚазМҚПИ ғылыми журнал. Филология сериясы. №5 (2). - 2007. Б.38

3. «Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде» республикалық ғылыми-педагогикалық басылым, 2007жыл №8, Б.24-25

СИСТЕМА ОРГАНИЗАЦИИ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Кунанбаева Магзия Шайхимовна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры дошкольного и начального образования Павлодарского государственного педагогического института, г. Павлодар

В предыдущих исследованиях мы определили сущность непрерывного образования [1]. Однако было недостаточно внимания уделено системе организации непрерывного образования.

В настоящее время непрерывное образование становится основополагающим принципом образовательной системы и участия в ней человека в течение всей своей жизни. Дальнейшее развитие непрерывного образования предполагает поиск новых способов мышления, вследствие чего обучающиеся принимают активное участие в процессе обучения, начиная с дошкольного уровня; предоставление доступа к информации о возможности формального и неформального образования; наличие механизмов подтверждения компетенции, приобретенной за пределами системы формального обучения. Кроме этого, в документах ЕС при определении непрерывного образования отмечается различия между формальным (formal), неформальным (non-formal) и спонтанным или неофициальным (informal) обучением.[2] Формальное обучение реализуется учебными заведениями и структурировано по содержанию в соответствии с целями и продолжительностью обучения, подтверждается соответствующими документами. Неформальное обучение осуществляется при повседневной жизнедеятельности человека, связанной с его работой, жизнью в семье или досугом, за пределами учебного заведения, является структурированным по целям, продолжительности, однако не предусматривает документального удостоверения завершения обучения, чаще происходит спонтанно и его содержание определяется по собственному желанию. Другими словами говоря, это самообразование, которое возможно осуществлять в любом возрасте (начиная с дошкольного) в зависимости от возрастных и индивидуальных особенностей, а также личностных потребностей.

Современная концепция непрерывного образования ориентирована на человека в контексте обеспечения его занятости и связано с уровнем сформированности активной личностной позиции. [3]

Непрерывное образование как образование в течение жизни включает широкий спектр форм и методов обучения в разные периоды жизни, как формальных, так и неформальных. Особенности такого понимания непрерывного образования является комплексность целей его предоставления и получения, в частности: социализация будущего поколения, профессиональная ориентация, повышение квалификации, достижение определенного социального статуса, общее развитие личности. Как вывод, непрерывное образование охватывает все возрастные категории обучающихся, учитывает различные цели, использует как формальные, так и неформальные формы и методы обучения, имеет более широкое функциональное назначение в обществе и более социально-ориентированно.

Понимание непрерывного образования как образования взрослых делает акцент на возрастной категории участников образовательного процесса - взрослых и особенности их запросов технологий получения знаний. Но мы считаем, что в системе непрерывного образования занято не только взрослое население. Нельзя исключить из системы непрерывного образования семейное воспитание, которое осуществляется неформально и начинается буквально с рождения.

По мнению А. Балакирева и Г. Левина, «если непрерывное образование включает любые организационно оформленные виды и формы получения знаний и навыков любыми социально-демографическим и профессиональным группам населения (дошкольные общеобразовательные учреждения, дневные, вечерние, заочные школы, учебные заведения профессионально-технического образования, дневные, вечерние, заочные средние и высшие специальные учебные заведения, магистратуру, аспирантуру, докторантуру, курсы, факультеты, академии, институты повышения квалификации), то обучение в течение жизни - это любое обучение в течение всей жизни с раннего детства до глубокой старости в различных условиях: вне школьного образования, формально в учебных заведениях, формально и неформально на рабочих местах и в социальной жизни». [4]

По исследованиям И. Беха, непрерывность означает преемственность между всеми этапами образовательного процесса. [5] А это означает, по нашему мнению, участие в нем всех возрастных групп.

С. Кудрявцева и В. Колос считают, что непрерывное образование - это «комплекс государственных, частных и общественных учреждений, обеспечивающих организационное и содержательное единство и последующая взаимосвязь всех звеньев образования, удовлетворяя стремление человека к самообразованию и развитию в течение всей жизни», а «беспрерывное обучение - это обучение, которое имеет место в течении всей жизни индивида, обусловленное интенсивным обновлением знаний и умений, необходимых для успешной эффективной профессиональной деятельности и, соответственно,

быстрой сменой социальных и экономических условий, выдвигают новые требования к уровню профессиональной подготовки специалистов». [6]

По мнению С. Побирченко, система непрерывного образования - это «комплекс государственных и других образовательных учреждений, обеспечивающих организационную и содержательную единство, взаимосвязь преемственности всех звеньев образования, которые дают возможность временного прекращения и возобновления обучения, содержание его форм, выбора индивидуальной образовательной траектории, повышения квалификации, переподготовки с целью поддержки, как высокого уровня общего образования, так и профессиональной конкурентоспособности, в соответствии с запросами рынка труда и т.д.» [7].

Понимание непрерывного образования, как стадийного и целостного по своим элементам процесса, который продолжается на протяжении всей жизни и обеспечивает постепенное развитие творческого потенциала личности и всестороннее обогащение его духовного мира, находим в публикациях К.Т. Мусакулова. [8]

При общем теоретическом аспекте исследования сущности непрерывного образования, выделим научные подходы к ее толкованию, в частности как:

- формализованного фактора личностного развития на протяжении всей жизни;
- средства повышения профессиональной квалификации в соответствии с запросами рынка труда;
- основополагающего принципа реформирования системы высшего образования;
- системы государственных и других образовательных учреждений;
- ведущей сферы социальной политики, условия развития производства;
- стадийного и целостного по своим элементам процесса: [9]

Общей особенностью непрерывного образования являются: соблюдение идеи обучения в течение жизни; отсутствие возрастных ограничений относительно возможностей обучения; обеспечение взаимосвязи между отдельными элементами образования - дошкольного, среднего, высшего и послевузовского, чтобы каждый из них был продолжением предыдущей ступени и подготовкой к следующему.

Таким образом, анализ научных источников дает возможность констатировать, что формирование социально - защищенной личности, свободного в выборе человека и конкурентоспособного специалиста в соответствии с идеей непрерывного образования, является поэтапным и состоит из базового и дальнейшего образования, предусматривает на втором этапе последовательное чередование учебной деятельности в системе специально - созданных образовательных учреждений с профессиональной деятельностью. Таким образом, мы определили систему организации непрерывного образования, которую представили в виде нижеследующей схемы (рис. 1).

Как видно из этой схемы, самообразование присутствует в любой возрастной категории обучающихся, но естественно, что отличается целью, формой, методами, технологиями обучения. Об этом мы поговорим в другой статье.

Из схемы мы видим, что преемственность этапов непрерывного образования сохраняется. Поэтапно передаются основные фундаментальные знания.

Рис. 1. Система организации непрерывного образования

В свою очередь, именно высшее образование и образование взрослых является важнейшим с точки зрения развития непрерывного образования. Непрерывное образование предполагает последовательное чередование учебной деятельности в системе специально созданных учебных заведений с профессиональной деятельностью. Следовательно, распределение образовательных ресурсов признается более целесообразным в течение всей жизни человека. Это предполагает более рациональное распределение периодов обучения и трудовой деятельности человека в течение жизни; самостоятельное приобретение необходимых компетенций, качеств, ценностных ориентаций по мере возникновения потребности в них. В такой последовательности образования выбор ее уровня не связан с возрастом, перемещение внутри системы основывается не только на требованиях определенного минимума знаний, а определяются отношением человека к

обучению, уровнем активности личностной позиции, общего развития и интеллекта, потребностями социального статуса.

Реализация представленной схемы усиливает практическую значимость непрерывного образования через нивелирование границ между сферами политики по развитию образования, регулирование рынка труда, деятельности корпораций; вовлечение в систему непрерывного образования всех органов управления - от региональных до общегосударственных структур, образовательных учреждений к работодателям и занятого населения; перемещение ответственности за образование от публичности частного выбора; перенос акцента с государства на частных лиц по формированию собственной образовательной траектории и управления карьерой.

Исследуя сущность непрерывного образования и составляющие ее системы, считаем целесообразным конкретизировать функциональное назначение непрерывного образования, которое в общем виде состоит в развитии общества на основе новых знаний. При этом комплексная роль образования предусматривает как социально-экономическую, рыночную, антикризисную составляющую развития общества, коллектива или личности, но и духовное, культуротворческое и просветительское направление их развития. Такое функциональное назначение реализуется через функции непрерывного образования, которые являются ключевым элементом всей системы и имеют конкретное содержательное наполнение.

Исследование теоретико-методических положений формирования и развития системы непрерывного образования позволяют сделать следующие выводы:

Разработана схема организации системы непрерывного образования, которая позволила не только представить в единое целое ее принципы, этапы, элементы, виды, формы и функции, но и определить основных участников - государственные органы власти, образовательные учреждения, работодатели и частные лица, их целевые ориентиры и формы взаимодействия. Ее реализация показывает практическую значимость непрерывного образования, регулирование рынка труда, деятельности корпораций и социального развития; вовлечение в систему непрерывного образования всех ее участников, перенос акцента с государства на частных лиц по формированию образовательной траектории и управления карьерой. Таким образом, в нашей статье рассмотрена существующая система непрерывного образования.

Литература

1. Кунанбаева М.Ш. Сущность непрерывного образования / Материалы Международной научно-практической конференции "Европа и тюркский мир: наука, техника и технологии", 15-17 июня 2016 г., г. Сиде (Турция) Электронный ресурс, режим доступа: http://www.regionacadem.org/index.php?option=com_content&view=article&id=428&lang=ru

2. A Memorandum on Lifelong Learning / Commission of the European Communities Brussels, 30.10.2000 / SEC (2000) 1832/Commission Staff Working Paper [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/memorandumEng.pdf>.

3. Кунанбаева М.Ш. Теоретические основы формирования активной личностной позиции школьников. // Монография - Павлодар, 2014.121 стр.

4. Балакирева О.Н. Измерение человеческого капитала через показатель привлечения к обучению на протяжении жизни / А.Н. Балакирева, Р.Я. Левин // Экономика и прогнозирования. - 2010. - № 3. - С.120-139.

5. Бех И.Д. Принципы современного образования / И.Д. Бех // Педагогика и психология. - 2013. - № 4 (49). - С.5-27.

6. Непрерывное последипломное образование инженерно-педагогических работников: [монография] / А.С. Никулина, В.В. Олейник, Г.П. Матвеев и др. ; под ред. А.С. Никулиной, В.В. Олейника. - Алматы: ДИПОИПП, 2012. - 212 с.

6. Кудрявцева С.П. : [Учеб. пособие.] / С.П. Кудрявцева, В.В. Колос. - М.: Издательский Дом «Слово», 2005. - 400 с.

7.Побирченко Н.С. Формирование непрерывного педагогического образования как системы с точки зрения исторических преобразований (II половина XIX - начало XX века) / Н.С. Побирченко // Педагогика и психология. - 2010. - № 2 (67). - С.68-78.

8.Особенности многоуровневой подготовки кадров профессионального образования // Матер..межд.конф. «XXI век - эпоха обновления образования и воспитания молодежи» Ч.П. –Алматы: АИПА, 2010. -С. 160-163 (в соавторстве с Есполовой А.Е.)

9.Мусакулов К.Т. Состояние и перспективы развития системы непрерывного образования в Казахстане. // Сб. трудов «Теория и практика непрерывного образования: Образование через всю жизнь» Т.1. СПб.: «Петраполис», 2005. – С.51-68 (в соавторстве с Дуйсенбаевым К.А.)

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕДЕГІ ГРАФИКАЛЫҚ ПӘНДЕР ОҚЫТУШЫСЫНЫҢ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОФИСІ МОДЕЛІН ЗЕРТТЕУ

Нәби Ысқақ Айтқұлұлы

педагогика ғылымдарының докторы, Консалтингтік әдістемелік орталық
директоры, Астана қ.

Ібішев Өмірбай Шәрібекұлы

Қазақ ұлттық аграрлық университетінің аға оқытушысы, Алматы қ.

Модельдеу зерттеу әдісі ретінде математикалық, техникалық, жаратылыстану және әлеуметтік ғылымдарда, өнер, сәулет салаларында, бионикада, кибернетикада және т.т. пайдаланылады. Модельдеу педагогика ғылымының көп тараған зерттеу әдістерінің бірі болып табылады,

педагогикалық зерттеулерде ол дерексіздік, ұқсастық, болжау тәрізді санаттармен тығыз байланыста болады, себебі ғылымда ол әлі өмірде жоқ немесе кейбір жағдайларға байланысты қол жетпестік күйде болып тұрған нысандарды, құбылыстар мен үдерістерді көз алдына елестету немесе түрлендіру үшін кеңінен қолданылады. Ол объектілерді, құбылыстарды және үдерістерді оларды бейнелеп көрсету арқылы қисындық талдауға қолайлы түрге түрлендіруге көмектеседі, сондықтан модельдеу - ол нысанды оның моделін құру және зерттеу жолымен танып білу, яғни модельдеу нақты бір мақсат үшін жасалады және түпнұсқаны танып білуді оның моделін танып білумен алмастыру арқылы жүзеге асырылады. Олай болса, түзілетін модель нысандардың, құбылыстар мен үдерістердің бөлек мәндік қасиеттерін ерекшелеуге мүмкіндік береді. Модельдеу – кең ұғым, ол тірі және тірі емес табиғат нысандарын, болмыстың үдерістері мен құбылыстарын зерттеуді көздейді. Оның негізгі міндеті түпнұсқаға ең жақын келетін модельді таңдау және зерттеуді түпнұсқаға ауыстыру болып табылады. Зерттеу ретінде модельдеу өзінің тиімділігін әлеуметтік үдерістерді, оның ішінде білім беру үдерісін зерттеулер жүргізілуде дәлелдеді, сондықтан маңызды педагогикалық құралдардың бірі деп саналады. Мысалы, ол білім беру үдерісі қиындықтарын графикалық түрде бейнелеуге көмектеседі және пайда болатын мәселелерді шешуге себеп болады. Педагогикалық модельдеудің мынадай түрлері бар екені белгілі: тұжырымдамалық жүйелілік, үдерістік, ұғымдық, істәжірибелік және басқалар. Модель (латынша «modulus» – өлшем, үлгі) – кейбір құрылым үлгісі; табиғаттағы және қоғамдағы кейбір құбылыс немесе үдеріс сұлбасы, кескіні немесе сипаттамасы; нысанның кейбір сипаттамаларын қайта өндіруге арналған арнайы жасалған форма. Ол танып білу нысанының құрылымы немесе қызмет етуі туралы жуықталған, шектелген түсінік береді, белгілі бір білім саласындағы байланыстарды, қатынастарды, нысандарды, деректерді бейнелейді.

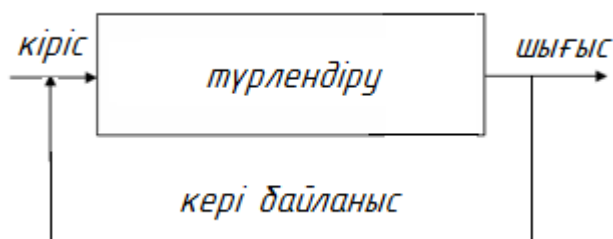
Модельдеу мәселесі үш міндеттен тұрады [1]:

1. модельді құру (бұл міндет аз дәрежеде формалданады және құрылымданады, себебі модель құру алгоритмі жоқ);
2. модельді зерттеу (бұл міндет үлкенірек дәрежеде формалданады, әртүрлі модельдер сыныптарын зерттеу әдістері бар);
3. модельді пайдалану (құрылымдық және нақты міндет)

Осыны басшылыққа алып, міндеттер орындалуын санамалап көрсетейік.

1) модельді құру.

Біздің бұдан бұрын жарық көрген еңбектерімізде көрсетілгендей [2, 3, 4, 5], модель кіріс, түрлендіру (қызмет ету, үдеріс параметрі және басқалар) және шығыс параметрлері тұтастығында ұсынылуы мүмкін, ал кіріс пен шығыс параметрлері арасындағы кері байланыс рефлексия шарты ретінде көрсетілу керек. Біздің оймызша, ең тиімді модель құрылымы 1-суретте көрсетілген құрылым болып табылады.

1-сурет. Модель құрылымы

Кіріс параметрлері мыналарды енгізеді:

1-модуль: білім беру сапасы мәселелері сипаттамасы. Бұл модульдің қажеттілігі аталған мәселелер білім беру сапасын жоғарылатуға инновациялық жолдар іздестіруді туындататынында. Бұл мәселелер біздің бірнеше еңбегімізде айқындалған, мысалы монографияда [4], Scopus базасына енген журналда жарық көрген мақалада [6]. Дегенмен, мәселелер тізбесін ресми құжаттан ([7]) алғанымызды жөн көріп отырмыз. Осы құжатта «Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім» бөлімінде төменгі проблемалар аталған:

- білім беру бағдарламалары жұмыс берушілердің күткен үміттерін қанағаттандырмайды;
- жоғары оқу орнын бітірген бітірушілердің бірінші жылы жұмысқа орналасу, оның ішінде ауылдық жерлерде жұмысқа орналасу көрсеткіші төмен (71%);
- педагогикалық мамандықтарды бітірушілер оқу практикасында оқытудың жаңа технологияларын пайдалануға бағдарланбаған және басқалар.

2-модуль: білім беру ұйымдары түлектерінің графикалық пәндер бейініндегі компетенттілік модельдері. Бұл модельдер жоғарыда келтірілген. Олардың ерекшеліктері – олар Блум таксономиясы және Дублин дескрипторлары негізінде түзілген.

3-модуль: білім беру үдерісі субъектілерінің инновациялық іс-әрекеті моделі. Бұл модельде вертикаль бағытта білім беру инновациясы анықтамасына сәйкес компоненттер тізбесі орналасқан: түрлендіруші білім беру іс-әрекетінің уәжі, мақсаты, үдерісі және нәтижесі. Горизонталь бағытта біз білім беру үдерісі субъектілерінің (педагог пен студенттің) инновациялық іс-әрекетінің осы компоненттері сипаттамаларын орналастырдық.

Түрлендіру параметрлері жобалық модельді құрайды. Оларды біз блоктарға бөлдік:

1) 1-блок. Тиісті деңгейдегі білім беру мекемелері түлектерінің графикалық пәндер бейініндегі компетенттілік моделі. Деңгейлерді бөлек шығару міндетті түрде жасалу керек, себебі түзілетін электрондық офис моделі біз [8]-де сипаттаған электрондық оқыту деңгейлеріне сәйкес көпдеңгейлі болып табылады;

2) 2-блок. Графикалық даярлауды жетілдіру бойынша онлайн курстар. Олар офисті пайдаланушыларға компетенттілік дамытуға мүмкіндік береді. Мұнда графикалық пәндер бойынша оқулықтардың электрондық нұсқалары орналастырылады;

3) 3-блок. Педагогикалық шеберлік қалыптастыру бойынша әдістемелік материалдар. Олар әртүрлі әдебиет көздерінен жинақталады және оқыту деңгейлері бойынша құрылымданады;

4) 4-блок. Графикалық пәндер бойынша электрондық оқыту құралдарын пайдалануға арналған онлайн курстар. Олар қазіргі кезде бар электрондық оқулықтарды, цифрлық білім беру ресурстарды танып білуге және практикада қолдануға көмектесетін болады. Мұнда да оқыту деңгейлері есепке алынады;

5) 5-блок. Әдістемелік материалдар қоры. Бұл кейбір форум болуы мүмкін, мұнда графикалық пәндер оқытушылары өз тәжірибесімен алмасады, жасалған әдістемелік материалдарды талқылауға және оқыту үдерісінде қолдануға ұсынады.

Модельдің *шығыс параметрлерін* модульдер құрайды, егер модульдерді компьютерлік бағдарлама түрінде іске асырса, ондамодель заттық модельдің үлгісі болады. Модульдер де үш деңгейде болады:

1) 1-модуль: сызу мұғалімінің электрондық офисі макеті;

2) 2-модуль: техникалық сызу оқытушысының электрондық офисі макеті;

3) 3-модуль: сызба геометрия мен инженерлік графика, компьютерлік графикаоқытушысының электрондық офисі макеті.

Түзілген графикалық пәндер оқытушысының электрондық офисі моделін жүзеге асыру Қазақстанда электрондықоқыту енгізу мүмкіншіліктерін кеңейтеді деп сенім білдіреміз.

Сонымен, модельді құрастыру педагогикалық модельдер заңдылықтарына негізделіп өткізілді, сондықтан зерттелетін нысанның негізгі элементтері арасындағы байланыстар дәлірек етілді, нысан параметрлері және модель құрылымы анықталды, яғни бірінші санама орындалды.

Енді құрылған модельді зерттейік. Жобалау қисынына сәйкес зерттеуді мына нышандар бойынша жүргіземіз:

- модельдің әдіснамалық базасының дәйектілігі;

- модельдің валидтілігі;

- модельді практикада қолдану мүмкіндігі.

Бірінші нышанға келетін болсақ, модельдің әдіснамалық базасы жан-жақты дәйектелді деп үзілді-кесілді айта аламыз. Оған дәлел – Қазақстан Республикасында электрондық оқытудың әдіснамалық бағдарлары айқындалды, электрондық оқыту енгізу жағдайында ЖОО-дан кейінгі білім беру жүйесінде графикалық даярлаудың әдіснамалық аспектілері бөліп шығарылды, атап айтқанда :

- ЖОО-дан кейінгі білім беруде электрондық білім беру жүйелерін жобалауға деген пәнаралық қозқарас дәйектелді;

- электрондық оқыту енгізу жағдайында ЖОО-дан кейінгі білім беру жүйесінде графикалық даярлау әдіснамасын негіздеу кезіндегі инноватиканың ролі анықталды;

- Қазақстан Республикасында электрондық оқыту проблематикасын түзуге деген диалектикалық қозқарас дәйектелді;

- Қазақстан Республикасындағы электрондық оқытудың генезисі, қызметі және деңгейлері сипатталды;
- Қазақстанда электрондық оқыту енгізу деңгейлері жіктелді;
- электрондық оқыту енгізу жағдайында ЖОО-дан кейінгі білім беру жүйесінде графикалық даярлау проблематикасы анықталды;
- электрондық оқыту енгізу әдіснамасы түзілді.

Модельдеу тиімділігін зерттеу үшін педагогикада арнайы ұғым - *педагогикалық валидтілік* енгізілген. Ол ұғым растық, барабарлық ұғымдарына жақын, бірақ оларға тепе-тең емес[9].

Педагогикалық валидтілікті кешенді түрде дәйектейді: тұжырымдама тұрғысынан, критерийлік тұрғыдан және сандық мөлшерде, себебі әдетте көп рауаятты құбылыстар модельденеді. Әлеуметтік саланың күрделі құбылыстарын модельдеу мүмкіншілігі жөнінде таластар осы уақытқа дейін жалғасып келеді және олар, мүмкін, ешқашан тоқтамайды. Ғалымдар пікірінше, бұл әр құрылымдалған модель толықтықтың іргелі мәселесімен байланысты. Ешқандай модель, қандай да күрделі болмасын, зерттелетін нысан туралы толық түсінік бере алмайды және оның дамуы болжамын дәл айта алмайды немесе кейбір дербес кеңістікте қозғалу жолын сипаттай алмайды. Сондықтан ғалымдар модельдер құрылымдағанда олардың толықтығы мен валидтілігі арасында теңдік іздеуге мәжбүр болады. Белгілі бір шешу жолын олар білім беру жүйесі дамуының іртүрлі рауаяттарын сипаттайтын модельдер кешенін құруда көріп тұр. Мұнда әңгіме кешен жөнінде, модельдер жиынтығы емес, болып тұр, олай болмаса, сипаттаудың таңдаулылығына, жөнсіздігіне, ретсіздігіне жол ашылады.

Wikipedia-ға енгізілген, сондықтан ең көп тараған валидтілік анықтамасына сәйкес, *валидтілік* - зерттеу нәтижелері мен әдістемесін нақты жағдайларда пайдаланудың дәйектілігі мен жарамдығы [10].

Бірақ, валидтеу мен валидтіліктің кеңірек түсінігі бар, мысалы:

1) валидтеу: «дұрыстықты, дәлдікті немесе заңды екенін анықтау» [11];

2) ұғымның, тұжырымның немесе өлшеудің дәйектелу және нақты әлемге сәйкес келу дәрежесі валидтілік болып табылады. "Валид" деген сөз латынша *Validus* «күшті» дегенді білдіреді. Өлшеу құралы валидтілігі (мысалы, білім берудегі тест) деп қай дәрежеде құрал өлшеуге жататынды өлшейді, соны болжалдайды; бұл жағдайда валидтілік дәлдікпен барабар келеді [12].

3) валидтілік өз мәнісіне қарай - ол кешенді сипаттама, оған, бір жақтан, әдістеме не үшін жасалғаны, соны тексеруге жарамды екені туралы мәліметтер, ал басқа жақтан, оның пәрменділігі, тиімділігі, практикалық пайдалылығы туралы мәліметтер кіреді [13]. Соңғы дефиниция құндылығы мынада: онда әдістеменің прагматикалық валидтеу, яғни оның тиімділігін, пәрменділігін, практикалық маңыздылығын бағалау жүргізу қажеттігі ерекше аталады.

Зерттеушілер бірнеше валидтілік түрін бөліп шығарады, мысалы [14]-те құрылымдық (*construct*), мазмұндық (*content*), критерийлік (*criterion*),

істәжірибелік (experimental), диагностикалық (diagnostic) және басқа валидтілік аталады, [15]-те педагогикалық нысандар валидтілігін қарастырғанда мазмұндық, құрылымдық және критерийлік бөліп шығарылған, ал құрылымдық валидтілік критерийлері деп авторлар модульдікті, диагностикалықты, квалиметриялықты санайды. Мазмұндық валидтілік – ол статистикалық емес валидтілік, ол өлшеуге жататын өзгермелі саланың өкілетті іріктемесін қамтитынын анықтауды көздейтін тест мазмұнын жүйелі талдауды енгізеді.

Біздің ойымызша, критерийліквалидтілікті [16] авторлары пікірі негізінде алуға болады. Олар қандай да болса зерттеу ақиқаттығын валидтілік пен сенімділік құрайды деп есептейді, және де валидтілікті үш түрге бөледі: анық, саймандық және теориялық деп, ал валидтілікке қол жеткізудің түйінді стратегиясы – зерттеуді бірнеше кезеңге бөлу және барлық әрекеттерді және олардың әрқайсысында тұжырым жасауды дәл құжаттау.

Сонымен, жоғарыда келтірілген әдебиетке талдаудың маңызды нәтижесі мынада: модель валидтілігін екі бағыт бойынша және келесі критерийлер бойынша жүргізетін боламыз:

1) құрылымдықвалидтілік бағытында - модульдік, диагностикалық, квалиметриялық;

2) критерийлік валидтілік бағытында - зерттеуді бірнеше кезеңге бөлу және барлық әрекеттерді дәл құжаттау.

Модель валидтілігін осы критерийлер бойынша дәлелдейік.

Диагностикалық – ол мақсаттардыөлшенілетін параметрлер арқылы беру, оларды айқындау, өлшеу және бағалау тәсілдерін өте анық, бірмәнді сипаттау.Басқаша айтқанда, дәл сипаттау арқасында қарастырылып отырған нысан қасиеттерін басқа нысан қасиеттерінен қателеспей айыруға болады, яғни диагностикалатын қасиетті бірмәнді ерекшелеу үшін кейбір тәсіл, құрал, өлшеу нәтижесіне негізделген бағалау межелігі болу керек. Егер модель жасауда мақсаттар диагностикалықты ескермей берілсе, онда мақсатқа жеткендікті-жетпегендікті анықтау және дәл бағалау мүмкін емес, себебі мақсатқа жету-жетпеу тек мақсатпен салыстыру арқылы анықталуы және өлшенілуі мүмкін.

Квалиметриялық – қажет көрсеткіштерді диагностикалау, яғни сапа өлшеу, мүмкіндігі. Біздің түсінігіміздегі квалиметрияны қарастырғанда [4, 17, 18] «өлшеу» санатын қарастырумен шектелуге болады, себебі «бағалау» және «межелееу» санаттары жүйенің басқа қызметіне қатысты. Бағалау кез келген сапа жүйесінің ажыратылмайтын элементі болып табылады. Олай дейтініміз, кейбір үдерісті басқару үшін алдымен оның параметрлерін өлшеуді үйрену керек. Сапаны мөлшерлік бағалаусыз қандай да болсын сапа мәселесін зерттеу мүмкін емес, себебі сапа өлшеу проблематикасы мәнісі сапа сипаттаудың мөлшерлік әдістерін қолдану қажеттігін талап етеді.

Құрылымдық валидтілік орын алып тұрғанын мынадан көреміз:

1) модельде әр параметр блоктардан, модульдерден тұрады;

2) модель диагностикалық критерийінесәйкес келеді, себебі оны құру мақсаттарыайқын тұжырымдалған, оның параметрлерін өлшеу және бағалау тәсілдері сипатталған;

3) модельде *квалиметриялық* критерийінесәйкестік орындалады, себебі жалпы алғанда модель білім беру сапасы мен тиімділігін арттыруға бағытталған

Критерийлік валидтілік бағытындағы критерийлерге де сәйкестік бар екенін дәлелдеу қиын емес: модельдеу бірнеше кезеңге бөлінді, атап айтқанда олар:

- модельдеу үш кезеңде орындалды (модельді құру, зерттеу және пайдалану), кейбір кезеңдерде басқа модельдер құрастырылды;

- модель жасау кезеңдері нақты сипаттау, сұлба, макет және т.т. түрінде құжатталды.

Модельді педагогикалық істәжірибеде толық көлемде қолдану мүмкін болмай тұр, оның салдары – модель біздің әдіснамалық зерттеуіміз шеңберінде жобаланған, сондықтан практикада қолдануды зерттеу жоспарына енгізу көзделмеген.

Дегенмен, түзілген графикалық пәндер оқытушысының офисі моделі маңызды, анықтаушы байланыстарды бейнелейді, оның инновациялылығын көрсетеді және болашақта жасалатын зерттеулер жолын меңзейді, атап айтқанда білім алушы мен компьютер арасындағы өзара әрекеттестікті қамтамасыз ететін онлайн-жүйе түріндегі компьютерлік бағдарлама жасауды.

Әдебиеттер

1. Основы моделирования. Виды моделей // URL <http://matmethod-popova.narod.ru/theme11.htm>

2 Наби Ы.А. Теория проектирования системы обеспечения качества высшего образования на основе модели EFQM: монография.- Алматы, ROND&A, 2013.-127 с.

3 Нәби Ы.А., Сырлыбаев М. Негізгі мектепте сызу пәнін электрондық құралдар арқылы оқыту үдерісін модельдеу // Қазақстан педагогикалық ғылымдар Академиясының хабаршысы.- 2014, №2(58)

4 Наби Ы. Системы обеспечения качества высшего образования: Проектирование на основе модели EFQM // Монография. Deutschland, Saarbrucken, Palmarium Academic Publishing. – 2014. 201 с.

5 Наби Ы.А., Шапрова Г. Г., Буганова С. Н. Модель инновационной деятельности субъектов образовательного процесса // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. LXIII междунар. науч.-практ. конф. № 4(61). – Новосибирск: СибАК, 2016. – С. 41-47.

6 Nabi Y.A., Zhaxylykova N.E., Kenbaeva G.K., Tolbayev A., Bekbaeva Z.N. Education quality in Kazakhstan in content of competence-based approach// International journal of environmental & science education // Volume 11 Issue 10 (2016) pp. 3423-3435.- e-ISSN: 1306-3065

7 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан

Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығымен бекітілген.// URL: www.edu.gov.kz

8 Наби Ы.А. Классификация уровней внедрения электронного обучения в Казахстане// Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук: журнал научных публикаций, №07(78) июль 2015. Ч.IV. – ISSN 2073-0071.- М.,2015. С.141-143

9 Богатырев А.И., Устинова И.М.Теоретические основы педагогического моделирования: сущность и эффективность// URL: http://www.rusnauka.com/SND/Pedagogica/2_bogatyrev%20a.i..doc.htm

10 Валидность URL:ru.wikipedia.org

11 Validation Dictionary of the English Language, Fifth Edition. Copyright © 2011 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. Published by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company

12 Brains, Willnat, Manheim, Rich 2011. Empirical Political Analysis 8th edition. Boston, MA: Longman p. 105

13 Валидность URL:[psyworld.ru/for-students/cards/psychodiagnostics/...](http://psyworld.ru/for-students/cards/psychodiagnostics/)

14 Validity (statistics) URL:en.wikipedia.org

15 Сафонцев С. А., Федотова О.Д. Технологии разработки проектных заданий для психолого-педагогического образования : монография. – Ростов-на-Дону : Издательство Южного федерального университета, 2014. – 168 с.

16 Мельникова О.Т., Хорошилов Д.А. Современные критериальные системы валидности качественных исследований в психологии// Национальный психологический журнал: Выпуск № 2 (14) / 2014

17 Наби Ы.А. Принципы и критерии обеспечения качества высшего образования// Вестник Академии пед.наук Казахстана. – 2007. – № 2–3.

18 Nabi Y.The qualimetric approach to projecting internal system of quality assurance // Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives. Volume 11, 2013

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

Нұрмағамбетов Бүркіт Ғалымұлы

саяси ғылымдарының кандидаты, доцент

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының әлеуметтік-гуманитарлық пәндер және кәсіби тілдік дайындық кафедрасының доценті, Астана қ.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2012 жылғы 14 желтоқсанындағы «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты атты Қазақстан халқына Жолдауының басым бағыттарының бірінде білім және кәсіби машық-заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағыттарын айқындап берді. Бүгінгі күні еліміздің білім беру салаларында жаңа интеллектуалды

тұлғаны қалыптастыру бағытында біраз жұмыстар жүргізілуде. Оның ең бастыларының бірі ұлттық негізде жетілген білім мазмұны мен тәрбиені әлемдік жүйеге жақындастыру. Сондықтан еліміздің білім беру үрдісіне жаңа технологияларды енгізу кең көлемде талап етіледі.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңында»: «Білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық, ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» – деп көрсетілген. Бұл міндеттерді жүзеге асыру барысында білім ордаларында жаңа педагогикалық технологияларды пайдаланудың негізгі мақсатын айқындап алуда, яғни «берілген үлгі бойынша өнім алу», оқытудың тиімділігін, сапасын көтеру.

«Инновациялық технологиялар» тіркесі қазіргі кезде педагогикада, оқу-тәрбие үрдісінде жиі қолданылатын түсінік болып отыр. Инновация (лат. innovis) - жаңа, жаңалық, жаңарту дегенді білдіреді.

Белгілі ғалым М. Поташник «Инновация - оқу бағдарламасын меңгертуде оқытушының оқытудың жаңа әдістемелері мен технологияларын тиімді игеруі» деген анықтама берсе, Н. Талызина «Инновациялық технологияларды қолданудағы негізгі міндет: сабақ үрдісінде белгіленген мақсатқа жетуде ең тиімді әдістерді таңдай білу» деп анықтама береді.

Зерттеуші ғалым Ф. Янушкевич «жаңа технологиялық сабақ оқытушының өз әдісін жаңартуға арналған емес, оқушының пайдасына, қажеттілігіне арналу қажет, сондағана сапа болады» дейді. Бұл пікірге менде қосыламын. Өйткені педагогтің жеке тұлға қалыптастырудағы іс-әрекетінің басты материалы-педагогикалық технология.

Ал, ең алғаш «инновация» ұғымын қазақ тілінде анықтаған ғалым, профессор Н. Нұрахметов: «Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз - білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі» деген анықтаманы ұсынады.

Бүгінгі күнгі өскелең ұрпақтың сапалы білім алуының бірден-бір жолы – оқу орындарындағы білім беру процесіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу. Сондықтан ғылыми прогрестен қалыспай, жаңа педагогикалық инновацияларды дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу - әрбір ұстаздың негізгі міндеті болып табылады.

Қоғам дамуға, өркениетке бет алған сайын білім беру қызметінде жаңа оқу жүйесі жұмыстарын талап етуде. Нақтырық айтсақ, қазіргі ғалымдар оның мынадай бағдарламаларын ұсынады:

- білім беру – тиісті оқу орны арқылы ғылыми мағлұмат беріп, адамның танымын, білімін, дағдысын, дүниеге көзқарасын жетілдіру үрдісі. Сонымен қатар қоғам мүшелерінің мәдениетін дамытудың негізгі шарты. Оны жетілдіріп, өмір бойы қол жеткізіп отыратын болу керек;

- білім беру – формальды немесе формальды емес жағдайда қоғамға жасампаздықтың, білім мен ғылымды тартудың құралы ретінде қызмет етуі тиіс, оның әділеттілік, релеванттық және жоғары сапалық мақсаттары білім беру саясатында биік әрі үстем болуы қажет;

- білім берудегі жаңалану, кез-келген қайта ұйымдастыру жаңа жетістіктерді терең талдаумен әрбір нақтылы жағдайдың ерекшелігін түсіндірудің нәтижелері болуы тиіс;

- білім беру барлық қауымдастықтың міндеті.

Заманауи әлемдегі оқу-тәрбие үрдісінде елеулі өзгерістер болып жатқаны белгілі. Соның ішінде Қазақстан қоғамында оқу-тәрбие үрдісінде инновациялық технологияларды қолдануда тыс қалып жатқан жоқ. Атап айтсақ 2016 жылы жаңадан құрылған Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясында Академия Ректоры Ұ.С. Байжановтың талабымен академияның профессорлық-оқытушылық құрамының алдына білім беру үрдісінде инновациялық технологияларды қолдану баса тапсырылды. Бүгінгі күні академия оқытушылары білікті және интеллектуалды құқық қорғау органдары қызметкерлерін даярлауда білім беру үрдісінде инновациялық технологияларды қолдануды бірден бастап кетті. Бүгінгі күні білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болуда. Болашақ ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде оқытушылардың инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі.

Инновациялық оқыту технологиясын меңгеру үшін педагогикалық аса зор тәжірибені жұмылдыру қажет. Бұл тәжірибені оқытушылар қайдан алуы керек, педагогикалық инновациялық технологияларды қолдануға даярлығын қалай қалыптастыру және оның құрылымдық-мазмұндық үлгісін қалай жасауымыз керек дей келе, мынадай тұжырым жасауға болады:

- оқу орындарының басшылық құрамы отандық және шет елдік білікті педагогтарының қатысуымен семинар-тренингтер, шеберлік кластарын ұйымдастыруы қажет. Бүгінгі күні құқық қорғау органдары академиясында шет елдік мамандардың қатысуымен семинар-тренингтер, шеберлік кластарын ұйымдастыру жақсы жалғасын табууда және тәжірибие алмасуда өз нәтижесін беруде;

- білім мазмұнын жаңарту мен сапасын жаңа деңгейге көтеру мақсатында оқытудың педагогикалық технологиялары арқылы оқыту әдістерінің нақты үлгілері ұсынылып, тәжірибиеге енгізілуі керек. Неге нақты деп отырғаным еліміздегі оқу орындарында әсіресе жоғары оқу орындарында бір жүйеге келген оқыту әдістемесі жоқ. Дамыған шет мемлекеттерде мектепте, жоғары оқу орындарында және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде оқыту әдістерінің нақты үлгілері жасалған. Сондықтан да біз білім беру үрдісінде өз ұлттық құндылықтарымызды, психологиямызды ескере келе деңгей бойынша оқыту әдістерінің үлгілерін жасауымыз қажет;

- оқыту технологиясы педагогикалық әрекеттерді ғылыми-әдістемелік, іс-тәжірибиелік негізде нәтижелі болатындай етіп, жоспарлы түрде ұйымдастыру қажет.

Білім беру үрдісінде инновациялық технологияларды қолдану барысында мынадай мәселелерге тап болып жатқанымыз бар:

- оқу-әдістемелік материалдары көптеп шығарылғанымен мардымсыздығы;

- білім алушылардың өздігінен білім алу дағдысының болмауы. Жалпы білім беру жүйесіндегі реформаны жоғарғы оқу орнынан емес, мектептен бастаған дұрыс болар еді;

- білім алушылардың кітаптар, әдебиеттерді және мардымды реферат, баяндамалар жазудан қол үзуі. Интернеттен немесе электронды кітапханадан алу білім алушы үшін тиімді болар, бірақ ол шығармашылық ізденістегі білімді дұрыс қалыптастыра алама? Бүгінгі білім жүйесі құрғақ материалды емес рухани, шығармашылық ізденістегі білім жүйесін талап етеді. Қай пәннің оқытушысы болмасын, ол оқытумен бірге тәрбиелік мақсаттағы жұмысты қатар алып жүруі керек. Қандас бабамыз Әл-Фараби «тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы» дегендей бүгін оқытып, ертең тәрбиелеуге болмайды. Сондықтан да инновациялық технологияларды қолдану аясында тәрбиелік, ғылыми мақсаттарды да игеру қажет;

- жаңа инновациялық оқыту технологияларын енгізу барысында әрбір оқу орнының материалдық техникалық базасының бүгінгі талапқа сай еместігі, әрі жетіспеуі, кадрлық әлеуеттің төмендігі көп кедергі жасайды.

Инновациялық оқыту технологиясын меңгеру қызметінде шығармашылықпен қарайтын, жеке басының белгілі іскерлік қасиеті бар адамды қажет етеді. Әр педагог жаңа инновациялық технологияны меңгеру барысында өзін-өзі дамытады және өзін-өзі қалыптастырады.

Білімнің басымды мақсаттарымен біріктірілген пәндер мен әдістемелердің, оқу – тәрбие процесін ұйымдастырудың өзара ортақ тұжырымдамамен байланысқан міндеттерінің, мазмұнының, формаларымен әдістерінің күрделі және ашық жүйелері – бүгінгі күнгі педагогикалық технологиялар. Бізге белгілі педагогикалық технологияның 90-нан астам түрлері бар.

Бұл педагогикалық технологиялардың маңыздылығы:

- білім алушылар барлық тақырыпты меңгереді;
- білім алушылар жоғары деңгейде меңгереді, дамиды, ізденеді;
- білімнің теориялық, жариялық, әділдік қағидалары сақталады;
- ұстаз бен шәкірт қарым-қатынасы өзгереді;
- білім алушының танымдық, интеллектуалдық қабілеттері дамиды;
- өзіндік көзқарасы қалыптасып, тыңдай, сыйлай білу міндеті

артады.

Кез-келген елдің экономикалық қуаты, халқының өмір сүру деңгейінің жоғарылығы, дүние жүзілік қауымдастықтағы орны мен салмағы сол елдің технологиялық даму деңгейімен анықталмақ. Жалпы қоғам дамуы мен жаңа технологияны енгізу сапалылығы осы елдегі білім беру ісінің жолға қойылғандығы мен осы саланы ақпараттандыру деңгейіне келіп тіреледі. Экономикалық күшті дамыған елдердің тәжірибесі білім үрдісіне жаңа инновациялық технологияны енгізу экономика, ғылым және мәдениеттің қарқынды дамуының негізгі кілті екендігін көрсетіп отыр. Ендеше қазіргі

заманның инновациялық - технологиясын игеру және оны білім беру үрдісінде тиімді қолдану біз үшін қажет және міндетіміз болып табылады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2012 жылғы 14 желтоқсанындағы «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты атты Қазақстан халқына Жолдауы.
2. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. 2007 ж.
3. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі-сапалы білім // Қазақстан мектебі. - 2008. -№ 4
4. Раджерс Э. Инновация туралы түсінік // Қазақстан мектебі. -2006. -№ 4
5. Мұғалім // Интернет сайтынан. 2010 жыл
6. Абдраманова Г.Б., Байзулдаева Г.О. Инновациялық технологиялардың білім берудегі рөлі // Молодой ученый. — 2015. — №7.1. — С. 4-6.

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ДИДАКТИКАСЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗІ

Сапабеков Досмұхаммед Қылышбекұлы

(PhD) философия докторы, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының аға оқытушысы, Павлодар қ.

Жұмабаева Зайда Ефимовна

п.ғ.к., профессор Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының меңгерушісі, Павлодар қ.

Студенттердің бүгінгі өмір талабына және әлемдік кеңістікте құзыреттілікке жетуі тек олардың жоғары оқу орындарында оқу және қабылдау, ой-өрісін дамыту секілді қасиеттерінің өркендеу қарқынына қатысты болып отыр.

«Оқыту» деген ұғым тек іс-әрекеттің жиыны еместігін ескерген орынды. Себебі іс-әрекет белгілі бір заңдылықтар мен қағидаларға, білім мазмұнына бағынбаған тұста өкімсіз өзара әрекеттікті іске асырады. Сондықтан жоғары оқу орындарында дәріс және тәжірибешілік жұмыс жүргізетін кез келген оқытушылар және т.б. тұлғалар студенттермен іс-әрекетке түскен тұста оның ішкі жағдайларына толықтай дерлік ден қоюы көзделеді. Жалпыбілім беретін және арнаулы білім меңгеретін мекемелер мен жоғары мектеп арасында айтарлықтай айырмашылықтар бар:

1. Жоғары оқу орнында өздігінен жұмыс мектептен әлдеқайда басым, атап айтсақ, 60-70 % көрсеткішке ие.

2. Мектепте мемлекеттік стандарт көлемінен шықпау қадағаланса, жоғары оқу орнында стандарт, типтік бағдарлама иегінен әжептәуір кең ауқымда меңгерілуі қадағаланады.

3. Мектепте ұстаз тұлға ретінде басымдықта болса, жоғары оқу орнында оқытушы-профессор құрамының мәртебесі студенттермен тепе-тең дәрежеде.

4. Оқу материалын, оқытудың дидактикалық негізінің жүйесін басқару, игерту тәсілі мен оның игерілуін тексеру тәсілін ұдайы өзгертіп отыру. Анықтап айтсақ, стандарт ауқымында студенттер дәріс, семинар, зертханалық-тәжірибешілік, өздігінен жеке жұмыс түрлері сағатқа жіктеліп берілді, ал мектепте әр ұстаздың шеберлігіне, кәсіптік құзыретіне қарай аталған сабақ түрлері өтіледі.

5. Мектепте көбінесе оқу, оқыту үрдістерін ұйымдастыруда әдіснамалық негіз құрастырылуы назардан тыс қалса, жоғары оқу орындарында бұл стандарт талабына сай жүргізілуі, ғылымилық заңдылығын жүзеге асырылуы бақыланады.

6. Мектепте күнделікті бақылау қарастырылса, жоғары оқу орындарында бақылау жұмысы, коллоквиум, семинар, сынақ, емтихан тесті өткізу арқылы рейтинг жүйесімен бағаланады.

7. Жоғары оқу орындарында мектеп стандартынан тыс көптеген пәндер қамтылады. Мәселен, «Орыс тілді оқытудың әдістемесі», «Математикалы оқытудың әдістемесі», «Геометрияны оқытудың әдістемесі» және т.б.

8. «Оқытушы - студент» арасындағы ықпалдастық сипаттың өзгеруі. Бұл өзгерістің мәнін студенттің шәкірттен гөрі осы үрдістің көбірек субъектісі болып табылатын сипатында.

Жоғарыда салыстырмамен жүргізілген жоғары мектеп пен білім беру нысандарының арасындағы 8 айырмашылық екі мекеменің атқарар рөлін айқындап берерлік басты көрсеткіші дер едік. Байқап отырғанымыздай, мектеп жоғары оқу орнында стандартқа жүгіну, оның ғылымилық негізіне өтілуге тиісті нысаналарды ыңғайлап отыру сияқты іс-әрекеттердің технологиясын меңгеру тәсілдері оқытушы-профессорлардың құрметтілігіне тікелей бағынысты екеніне көз жеткізеді.

Жоғары оқу орындарында студенттерге білімді ғылыми негізде меңгерудің нұсқалы жолын ұсынған бірқатар ғалымдарды атап өткен жөн. Олар: С.И.Архангельский, М.Г.Горунов, Р.А.Низамов және т.б. Жоғарыда аталып өткен ғалымдардың еңбектерінде зерттелімдер әртүрлі болғанымен, негізгі мүдделері бір.

Бүгінгі модернизация кеңістігінде жоғары оқу орнында оқыту үрдісі білімдену технологиясының негізінде көздейді. Қазақстан Республикасы мен әлемдік деңгейдегі жоғары оқу орындарындағы оқыту іс-әрекеті орайлас келуі бүгінгі таңда өзекті мәселе болып отыр.

Әлемдік деңгейдегі оқыту кредитті технологиямен іске асырылуы жайлы мағлұмат жаңалық емес. Кредитті технологияның ұтысы – ақпарат тоғынынан ең қажеттісін жүйелеп, саралап, меңгеруге бағдарлауы. Өкінішке орай, кредитті технологияға жаппай көшу мүмкіндігі жоқтығы 2003-2004 жылдары байқалды. Кредитті технологияға көшу үшін силлабустық жүйені әр оқытушы парасатты тұрғыда меңгеріп, оны тақырып ішіндегі негізгі және көмекші ұғымдарға жіктей білу шеберлігімен қарулану дәрежесінде іске асырады. Олай болса, бүгінгі айтып жүрген оқытудың интерактивті

технологиясын меңгермеген оқытушы силлабус құра алмайтыны түсінікті. «Интерактивті» деген ұғым екі сөзден құрылады. «Интер» (ағылшын тілінде - inter) - өзара әрекет, бір-біріне интеллектуалды әлеует деңгейліктері орайлас келіп, екеуара, немесе одан да көп тұлғалардың ішінара түсіністікте тіл табыса алуы дегенді білдіреді.

Бұл күрделі сөздің бір бөлігі. Ал «актив» (латын тілінде - actuvus) – 1? Заңды тұлға меншігіндегі рухани, ғылыми, біліми нысаны, мүлігі, игілігі, құты, дәулеті, құнды қағаздары, ақшалы қаржы және т.б. деген ұғымды білдіреді.

Адақтап айтсақ, модернизация кеңістігінде, ғаламдасу үрдісінде белгілі бір тұлғаның өзіне тән ғылыми игілігі басқалардың да өзіне тән ғылыми айналуға мүмкіндіктердің барлығы дегенді аңғартады. Жаңа қоғам өзгерісіне қарай тұлғалық болмыстың соны ой-тұжырымдары интеллектуалды құндылық деңгейінде есептеліп, оның құны ғылыми жобалар, байқаулар, гранттар, жүлделер арқылы авторларына ақшалай қаржы түрінде бағаланып отыр. Кеңестік дәуірде интеллектуалдық құндылық тек білім беру тұлғаларын басқарушылардың үлесі болатын. Бүгінгі таңда ақиқатты ғылыми еңбекке бөгет болар тосқауылдың жоқтығы Тәуелсіз Қазақстанның қол жеткізген рухани жетістігіміз дер едік. Егеменді Қазақстанда өмір сүріп жатқан тұлғалардың экономикалық мәселелері олардың интеллектуалды әлеуеттерінің деңгейліктеріне тікелей бағынысты.

Қорыта келгенде, «актив» әр адамның экономикалық қажеттегі пайданың көзі ретінде жарататын қоғамдық байлықтың барлық түрлері. Олай болса, «интерактивтік оқыту» деген ұғымның жоғары оқу орнына қатыстылығының басымдықта келуі – бүгінгі ғаламдасу үрдісіндегі Отандық рухани-ғылыми әлеуеттің құнын арттырудың көзі. Жоғары берілген анықтаманы жоғары оқу орнында оқытушы-профессорлардың дәріс, семинар-тәжірибешілік, зертханалық, студенттердің өздігінен жұмысы сияқты іс-әрекет тұрғысында қарастырсақ, оқытушы-профессор құрамы мен студенттердің өзара интеллектуалды әлеует дәрежесіндегі түсінісіп, қауымдасып қызмет атқаруы дегенді аңғартады.

Бұл ойымызды одан әрі дамыта түссек, интерактивтік технология білімдену технологиясының кеңістігіне жатады. Интерактивтік технология 1 оқытушының 15 студентпен бірнеше рет білім мазмұнына қатысты өзара интеллектуалды әлеует деңгейлестігінде түсіне отырып қарым-қатынаста болуына мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда педагогикалық және білімдену технологиясының ара-жігі ажырап, педагогикалық технология білім беру реформасының алғашқы кезеңіне үлес қосқанымен шектелетіні байқалды.

Президентіміз Н.Ә.Назарбаевтың 50 өркениетті елдердің қатарына қосылу керек деген ұстанымының жоғары оқу орнына да маңызды екеніне басымдық мән береміз. Болашақ мамандардың мемлекеттік стандарт ауқымында меңгерген ғылыми негіздегі біліктілігін өздігінен өркендете алуына ықпалдастық қуат беру оқытушы-профессорлардың атқарар басты міндеті демекпіз. Интерактивтік оқытудың шығу тегіне ой жүгіртсек, ол – 1954

жылы Б.Ф.Скинердің бихевиористикалық психология негізінде құрған тік сызықты оқытудың программалық технологиясы. Елуінші жылдары Альфред Бинеден кейінг компьютерлік жүйеге лайықты өзара әрекеттік технологияның алғашқы баспалдағын құрған Б.Ф.Скинер бұл оқытуды «бас марапаттау - қайшы пікір – білім қорын бекіту» айдарымен келетін қағидаға сүйене отырып тәжірибеге енгізген. Студентке программалық оқыту технологиясының алғы шарты білім мазмұнын ұсынады, студент өзінің когнитивті танымын іске қосады, ізінше оған жауап алып, өзінің интеллектуалды әлеуетінің құндылық дәрежесін шығарып отырады. Программалық оқыту жоғары оқу орындарында бүгінгі кредитті технологиядан силлабустық жүйені толықтай студенттің өздігінен және жеке қабілеттілігіне орай дәстүрдегі оқыту үрдісінде студенттердің оқу іс-әрекетінің басқаруы үйретушілік қызметке ие болады.

Сөйтіп, кешегі 50 жылдардағы қаланған программалық оқыту бүгінгі модернизациякеңістігінде үш түрлі бөліктің басын құрап, модульдік жіктемені түзеді:

1. Білім мазмұнын немесе ғылыми-біліми ақпарат мөлшерін логикаға сәйкес құрайды.

2. Ақпаратпен іс-әрекетке түсу мақсатында арнайы тапсырмалар ұсынылады.

3. Бақылау тапсырмалар әдістемелік нұсқаулықтарымен әзірленеді.

Аталған модульдік жіктеме тұтастанып, студенттің бір блоктан меңгеруіне тиісті және игерген ғылыми-біліми нұсқалы деңгейін өзіне-өзінің басқа көзбен қарау тұрғысында бағалануына мүмкіндік береді. Программалық оқытудың нәтижесінің өзі модель құруға ықтимал жасайды. Өкінішке орай, интерактивтік технология деген ұғымда оқытушы-профессорлық құрам өкілдерінің кейбіреуі мүлдем таныс емес деген ұстанымда. Жалпы білімдену технологиясы педгогикалық технологияның іс-рәекеттегі сынақтан өтіп, әбден шираған түрі. Скинердің оқытудың тік сызықты программалық технологиясында білім мазмұны тұдғалық қабілетіне шақталып беруіне бағдарланады. Егер студент жауаптарын дұрыс беріп отырса, алға тігінен жылжи береді. Бүгінгі модергизация кеңістігінде ондай жылжымалы ілгерілеушілікті проекториялық қабылдау дегенге саяды. Скинердіңтехнологиясындағыоқыту моделітөмендегіқағидалардантұрады:

1. Білім мазмұнынкішібөдіктергежіктерберуі

2. Жауаптыңізіншеберілуінеқарайбағалау.Студентөзініңіс-әрекетініңқорытындысыншығарыпөтыруы

3. Оқытуқарқынынжекелікқағидаменесептеу.

Бәрінебірдейуақытмөлшерінбермеу.

Оқытудың тік сызықты программалық технологиясы бүгінгі күтті қажеттілігінен туған интерактивтік технологиясына негіз бола алатынына көзіміз жеткендей. Осы ойымызды тұжырымдай келсек, білім мазмұнын мемлекет стандарт шегінен кем алмай, оның ірі блоктарын кіші модульдерге жіктеп, бірақ олардан ірі модельдер шығатынын еске сақтауға студенттерді бағдарлап отырсақ, жаңа инновациялық технологияның бір нұсқасы

интерактивтік шығатыны сөзсіз. Нәтижесінде, негізін салған ғалымдардың ілімін білмей, бүгінгі модернизация кеңістігіне лайықты білімдену технологиясын қолданамындеу көкейге сыйымсыз.

Скиннердің программалық технологиясының ішкі мазмұнын бүгінгі талапқа ыңғайлайалу әр оқытушының іскерлігіне байланысты.

Интерактивтік технологияда үштүрлі парадигма негізгі қызмет атқарады. Оның біріншісі – эмпирикалық, екіншісі – алгоритмдік, үшіншісі – стохастикалық. «Парадигма» деген ұғым оқыту технологиясына жаңа философиялық пайым дегенді аңғартады. Эмпирикалық парадигма – оқытушы- профессордың бөлен жырды жинақталған тәжірибесіне сүйенуі. Алгоритмдік парадигма – ықтималдық теориясын жасауы, яғни студенттің ішкі интеллектуалды әлеуетін мөлшерлеп ықтимал жауаптарын деңгейліктерге дәлме-дәлжіктеуі. Әрине, технология дегенұғым бар жерде іс-әрекеттің баяндауыштары өзара әрекеттістікке бағыттайтын дәрежеде. Біздің жағдайымызда «сүйенуі», «алгоритмдеуі». «жіктеуі» деген баяндауыштар оқытушы-профессорлар құрамының студенттермен өзара интеллектуалды қарым-қатынасқа түсетін бірден-бір құрал ретінде қолданылып тұр. Аталған үш парадигманың екеуі кешегі күннің көрсеткішіне айналады. Атапайтсақ, олар – эмпирикалық, алгоритмдік парадигмалар. Эмпирикалық парадигма оқытушы-профессордың таза тәжірибесі дегенді білдіретіні жайлы жоғарыда айтып өттік. Дәрісте де, семинар және жұмыстың барлық түрлерінде 100% эмпирикалық парадигма негіз болса, жаңалықтың жоқтығы өз-өзінен түсінікті. Сол себепті 100% дан тек 20% қана қолданымға жарамды. 20% оқытушы – профессордың тәжірибесіне сүйену бүгінгі мемлекеттік стандарт талабы. Алгоритмдік парадигманың да 20-25% қолдану тиімді. Себебі көпдеңгейлікті студенттерге (15 студент 15 деңгей) бірдейіс-әрекет орындалымын талап ету орынсыз. Міне, студенттің өзіс-әрекетінің субъектісі болуының сыры алгоритмдік парадигманың басымдықта болмауы дегенді ұсынады. Әрине, біркезде алгоритмдік технология бастапқы орында болғаны белгілі. Бұл оқыту технологиясы да педагогикалық технологиясы іспетті өзін-өзі жоққа шығарудан аз-ақ қалған жағдайда.

Әдебиеттер

1. Жұматаева Е.. Жоғары мектеп дидактикасы. Павлодар: ЭКО, 2006 ж.
2. Педагогика. Научно-теоретический журнал. 2004, №8, с. 87-91
3. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе. Учебное пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2002. -437 с., стр. 190

ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКА – ТӘРБИЕНІҢ ҚАЙНАР КӨЗІ

Чанбаева Жанылхан Кимашовна

КМҚК №9 «Айгөлек» ясли-бақшасы Семей қ.

Мектепке дейінгі тәрбие, жалпы білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі әріалғашқы сатысы болғандықтан, оның негізгі міндеті-отбасымен тығыз байланыс жасай отырып, баланы тәрбиелеу, білім беру, олардың дербес қасиеттерінің қалыптасуына негіз қалау және мектептегі оқу ісіне дайындау. Мұндай міндетті жүзеге асыру жолдары Қазақстан Республикасының білім беру туралы Заңы мен Мектепке дейінгі білім беру тұжырымдамасында қарастырылған.

Адамгершілік тәрбиесі – тұлғаның әлеуметтік ортада тіршілік етуіне қажетті қоғам талабына сай балалар бойында тұрақты моральдық қасиеттерді, нормалар мен адамгершілік идеалдарды, жалпы адамзаттық құндылықтарды, адамгершілік қасиеттерді үйрету. Адамгершілік тәрбиенің мақсаты: жалпы адамзаттық құндылықтарға негізделген тұтас тұлғаны қалыптастыру. Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру ата-ана мен ұстаздардың басты міндеті. Адамгершілік - әр адамға тән асыл қасиеттер. Адамгершіліктің қайнар бұлағы халқында, отбасында, олардың өнерлерінде, әдет-ғұрпында

Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі – жас ұрпаққа адамгершілік тәрбие беру. Құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру оның туған кезінен басталуы керек. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, адамгершілік сияқты құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші рөл атқарады.

Мектепке дейінгі жастағы баланың рухани-адамгершілік дамуы балабақшасы мен отбасы арасындағы қарым-қатынастың тығыздығы артқан сайын ойдағыдай жүзеге асады. Мектепке дейінгі жаста балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі міндеттері мына жайлармен түйінделеді: балалар мен үлкендер арасындағы саналы қарым-қатынас, кеңпейілділік, қайырымдылық, жақын адамдарға қамқорлықпен қарау.

Ел президенті «Қазақстан - 2030» жолдауындағы «Қазақстан Миссиясы» бөлімінде былай дейді: «Ертеңгі жас ұрпақтың денсаулығын, білімі мен өмірге деген көзқарасын дұрыс қалыптастыра білсек, сонда халық та артына данагөй тәрбиелі ұрпақты қалдыра алады... Сол кезде олар қазақ тілін, орыс, ағылшын тілін бірдей жақсы меңгереді. Олар өз елінің патриоты, әлемге танылған азаматы бола алады». Бұл міндеттер «Білім туралы» Заңда белгіленіп айтылған. «Білім жүйесінің» II тарауындағы «Білім жүйесінің міндеттері» деген 8 бабында педагогтардың алдында тұрған міндет – бұл азаматтық және патриоттық тәрбие, Отанға деген сүйіспеншілік, мемлекеттік рәміздердің мәнін түсіну, халықтық ата-салтқа деген құрмет, халықтардың арасындағы достыққа тәрбиелеу, халық тарихын, мәдениеті, салт-сана мен

дәстүрлерін, басқа да Республика халықтарының салт-дәстүрлерін оқып үйрену екенін атап көрсеткен. Мектепке дейінгі тәрбие бағдарламасы балалардың жан-жақты дамуын, олардың мектепке дайындығын қалыптастырады. Баланы саналы, сергек етіп тәрбиелеу отбасы мен қатар балабақша қызметкерлерінің жауапты міндеті. Үлкенге құрмет көрсетіп, кішіге қамқор бола білетін, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруда халық педагогикасының маңызы өте зор екенін айтуға болады. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балаларды рухани адамгершілікке тәрбиелеу жұмысын халық педагогикасынан бастаған орынды. Әр халықтың өзінің өскелең ұрпағын тәрбиелейтіндей ерекшелігі бар. Біздің мақсатымыз - мектепке дейінгі мекемедегі бала тәрбиесіне халықтың тамаша дәстүрлерін, ауыз әдебиетінің үлгілерін алып, соны кеңінен пайдалану. Бұның бәрін халықтық педагогикада кеңінен пайдалану мүмкіншілігі бар. Педагогикалық ойлардың орындалуы мен үгіт негіздері қазақтың этносы, яғни, ана тілі, халықтық шығармашылық, салт, дәстүр, халықтық ойын мен балалар ойыншығы, мақал - мәтелдер, жаңылтпаштар мен жұмбақтар болып саналады.

Әр түрлі халықтың достық сүйіспеншілік қарым-қатынасын қалыптастыру да біздің құзырымызда. Бұл міндеттерді мектепке дейінгі балабақшада орыс топтарындағы қазақ тілі сабағында кеңінен халық шығармашылығын педагогикалық тұрғыда жүзеге асыруға болады. Балалар өлеңдерді, халықтық ойындарды, жұмбақтар, тақпақтарды қызығушылықпен қабылдайды. Бұл материалды алғанда әдістемелік талаптарды еске алуға болады.

Бірінші мәтін бойынша айтқызуды есте сақтау қабілеті мен сөйлеу тілі анық 2-3 баланы үйретуге болады. Бұл ретте балалар үшін тартымдысы – ойын-сахналау. Өзіндік бейнелеудің бұл қабылдауына сюжетті ертегі немесе балалардың әңгімелеуіне бөлінген рөлдер және бірізділік барлық жағыдайлар кіреді. Ойын-сахналау мазмұнына: «Ер Төстік», «Ғажап ішік», «Екі қозы», «Мақта қыз бен Мысық», «Алдар Көсе», «Шық бермес Шығайбай», «Алтын сақа» ертегілері және ұлттық ойындар «Тақия тастамақ», «Бес асық», «Қыз куу», «Бес саусак» өлең-тақпақтары жатады әрі ертегі кейіпкерлерінің іс-әрекеттерінен балалардың мінез-құлқы, ерік-жігері қалыптасып, олардың ой-қиял ұшқырлығы күшейеді. Бұдан басқа халық ауыз әдебиетінің бай шығармашылығы танымдық-рухани-адамгершілік дамуының көзі болып табылады. Мектепке дейінгі жастағы балаларды ана тілі, ақын өлеңдері, әндері, ертегілер, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар, аңыз-әңгімелер, өлең, сол сияқты басқа да халық шығармашылығы арқылы патриоттық сезімге, ұлтжандылыққа, әдептілікке, адалдыққа тәрбиелеуге болады.

Ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде көркем әдеби сөздерді қолдана отырып, балалардың өз Отанына, жеріне, халқына деген білімдері бекітіліп, адамгершілік сезімдері қалыптастырылады.

Мысалы, «Екі қозы» ертегісінде, «Туке» және «Қасеке» деген сөздерінен үлкендерге деген құрмет сезімді біледі. Ертегіден балалар жайлау, отар, қойшы, сырмақ, алаша сөзі мен нағыз қазақтың жігіті мен қызының

бейнесінің мәнін түсінеді. Сонымен бірге «Тақия тастамақ», «Бес асық» ұлттық ойындары мен қазақ халқының мақалдарының мазмұны туралы ұғым түсінік алады. «Үлкенге - құрмет, кішіге - ізет», «Қарға өз баласын аппағым дейді, ал кірпі өз баласын – менің жұмсағым», «Туған елдей ел болмас, туған жердей жер болмас», «Тіл тас жарады, тас жармаса бас жарады», «Жеті жұрттың тілін біл, жеті түрлі ілім біл», «Отан үшін отқа түс, күймейсің», «Отан оттан да ыстық» деген мақалдардың беретін тағылымдары өте мол.

Мектепке дейінгі адамгершілік тәрбие – балалардың адамгершілік сана сезімін, мінез – құлқын, қалыптастыруды қамтиды. Адалдық пен шыншылдық, адамгершілік, кішіпейілділік, үлкенді сыйлау мен ибалық адамгершілік тәрбиесінің сатылап қамтитын мәселелері. «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» дегендей ата-ананың күн сайын атқарып жүрген жұмысы балаға үлкен сабақ. Отбасында, балабақшада, қоғамдық орындарда үлкенді сыйлау дәстүрін бұзбау және оны қастерлеу әрбір адамнан талап етіледі. Халқымыздың тәлім-тәрбиесіне үңілсек, адамгершілікті, қайырымдылықты, мейірімділікті дәріптейді. Баланы кішкентайынан «Үлкенді сыйла», «Үлкенге сәлем бер», «Үлкен кісінің алдынан кесіп өтпе», «Өзіңнен үлкен адаммен жарысып сөйлем» деген ұлағатты сөздерді үнемі айтып отырса, біздің балаларымыз иманжүзді, биязы, әдепті, парасатты болары сөзсіз. «Қазақ халқының қозғаушы күші – оның ұлттық намысы» дейді Шоқан Уәлиханов. Ұлттық намыстың тірегі – ар. Арсыз адамда ұлттық намыс та болмайды. Ұлттық намыс болмаған жерде адамгершілік қасиет те болмайды. Әр баланың бойынан ұлттық ерекшеліктер көрініп тұратын болса, біздің келешек өміріміз де жарқын болмақ.

Халықтың игі мәдени дәстүрлері: ізеттілікке, мейірімділікке, қонақжайлылыққа, имандылыққа тәрбиелейтін халықтық педагогика негіздері нәрестенің сезімін ананың әуенімен оятатын бесік жырлары, даналыққа толы мақал-мәтелдер мен жұмбақ – жаңылтпаштар, қиял – ғажайып түрлі ертегілер, өлеңдер, тақпақтар, санамақтар, ұлттық ойындары арқылы тәрбиелеу адамгершілікке ниеттеуге баулиды. Олай болса, адамгершілікке тәрбиелеу кілті ұлттық педагогикаданың құндылықтарында жатқанын әбден айтуға болады.

Әдебиеттер

- 1.Әбенбаев С., Әбиев Ж. Педагогика оқу құралы. Астана, 2009ж.
2. Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім тәрбиесі. Алматы, 1995ж
- 3.«Бала мен балабақша» журналы №12,2014ж.

ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ ПӘНІН ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ ҒЫЛЫМИ- ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Жұмабекова Фатима Ниязбековна

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Дәулеткелді Бахытгүл

2 курс магистранты

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Қазақстан Республикасының Президенті – Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылдың 27 қаңтарындағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында «Адами капиталды сапалы өсіру керек» деген міндетті алға қойды. «Оқыту үдерісінің тәрбиелік құрамдасын күшейту қажет. Олар – патриотизм, мораль мен парасаттылық нормалары, ұлтаралық келісім мен толеранттылық, тәннің де, жанның да дамуы, заңға мойын ұсынушылық. Бұл құндылықтар, меншіктің қандай түріне жататынына қарамастан, барлық оқу орындарында да сіңірілуі тиіс» - деп айқын көрсетті[1].

Білім алушыларымызға сапалы, ұлттық сипатта заманауи білім береміз десек, Алаш арыстарының педагогикалық, психологиялық, әдістемелік ой-тұжырымдарын білім беру жүйесінде басшылыққа алып жұмыс жасаудың мерзімі жетті деп ойлаймыз. Оған дәлел – олардың аталған ғылым салалары бойынша қалдырған мол мұралары. Алаш арыстарының білім беру мен ұлттық тәрбие саласындағы тың ойлары бүгінгі күннің сұранысын толық қанағаттандыратындығы ешқандай күмән туғызбасы анық. Ол үшін олардың әр айтылған ой-тұжырымдарына ерекше зерделілікпен, ұқыптылықпен қарап, қажетіне қарай ұстаздарымыз іс-тәжірибесіне ықыласпен енгізе отыруы бүгінгі заманауи білім берудің басты қағидасы болуы керек.

«Өзін-өзі тану» пәнін ықпалдастыруды теориялық тұрғыдан негіздеуде тірек болар идея Ж.Аймауытовтың комплексті оқыту жүйесін басшылыққа алуға болады. Ол комплексті оқытуға былайша анықтама береді: «Өмірдегі құбылыстарды, нәрселерді бір тақырыптың, бір пікірдің төңірегіне жинап, қосып, түйдектеп, біріктіріп оқытуды комплекс деп атайды. Одан да дәлдеп айтқанда: Өмірде шын жолығатын нәрселерді, құбылыстарды байланыстырып, ол құбылыстарды байланысқан, іліктескен, бір-біріне әсер еткен қалпында араларындағы қатынасын зерттеуді комплекс дейді. Комплекстің бірден-бір мәнісі – «түйдек», «жуымық», «топ» деген сөздерге тура келеді. Ненің түйдегі, ненің жуымығы десеңіз, әр алуан нәрселердің түйдегі, жуымығы болу керек[2-Т,22-б.]. Осы кешенді оқыту идеясын жаратылыстану пәндерін ықпалдастуда басшылыққа ала отырып тәжірибелік жұмыстарда көрсеттік.

Бүгінгі таңда рухани құндылықтар қоғам талабына сай өзгерістерге ұшырап, адамдардың арасында ізгілік, әділдік, өзара көмек, төзімділік сияқты қарым-қатынастар орнатуына ықпал ететін құндылықтар мен әр жеке тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерінің ашылуы және оларды жүзеге асыруға түрткі болатын құндылықтарды зерттеу көкейкесті мәселелердің бірі

болып отыр. Осы орайда, қоғамдық мұраттар мен адамдардың тәлімдік үдерістері өзгерді, сондықтан да білім мазмұнын түбегейлі жаңғырту, әдістерді жаңарту жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру технологияларын жетілдіруде «Өзін-өзі тану» сияқты бірегей курстың шүбәсіз өзектілігі мен маңызы зор. Оның аясында жалпыадамзаттық құндылық, рухани-адамгершілік бағдарларын жоғалтқан қазіргі замандағы технократиялық өркениетті тажалдан тек адамның рухани көзінің ашылуы, оның өзінің жоғарғы рухани субстанцияға бастапқы қатынасын сезінуі ғана құтқара алуы мүмкін. Білім беру-адамды жасанды коммуникативті тораптардың мекендеушісіне айналуына, тоқтаусыз технологиялық жарысты тоқтата алатын, әлемдік тарихтың барысын өзгерте алатын қоғамдық өндірістің негізгі сферасы. «Өзін-өзі тану» пәні адамзатқа ортақ, планетарлы импульс пен бір уақытта ұлттың жалпыадамзаттық құндылықтарды жас ұрпақтың бойына сіңірудегі рухани бастаудың қайнар көзі болатын білім беру жобаларының түріне жатады.

Ежелгі дәуір философтары (Аристотель, Демокрит, Платон, Сократ, шығыстың көрнекті ойшылдары Әбу Насыр Әл-Фараби, Махмуд Қашқари, Жүсіп Баласағұн, Ибн-Сина, Қ.А.Йассауи), қазақтың ағартушылары (Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердиев, А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, М.Дулатов, Ж.Аймауытов т.б.) еңбектерінде адамның дара мүмкіндіктерін ашу, ішкі рухани күштерін дамыту мәселелеріне ерекше мән берілгені анықталды[3].

Зерттеу барысында зерделенген маңызды мәселелер: оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың өзекті бағыттары, қазақ этнопедагогикасының негізінде жеке тұлғаның жан-жақты дамуы теориялық-әдіснамалық тұрғыдан қарастырылуы (Қ.Б.Бөлеев, Ж.Асанов, С.А.Ұзақбаева, К.Ж.Қожахметова, Р.Қ.Дүйсенбінова, Қ.Б.Жарықбаев, Х.Шалғынбаева, Ә.Табылдиев т.б.) зерттеулерінің маңыздылығы жоғары [3].

Қазіргі таңда Республикада жастарды тәрбиелеу мәселесінде адамның ішкі жан дүниесін, рухани әлемін танып, дамыту, жетілдіру бағытында көптеген ғалымдар С.А.Назарбаева, психол.ғ.д Х.Т.Шеръязданова, п.ғ.к. п.ғ.д. М.Х.Балтабаев, профессор Б.Қ.Дамитов, п.ғ.к. А.А.Семченко, ф.ғ.д. Е.Е.Бурова, Р.А.Мұқажанова, Г.А.Омарова т.б. үлкен ізденіс үстінде[3].

Ықпалдастыру терминінің пайда болуына және оның қайта жаңғыруына себеп болған «Рухани-адамгершілік бағдарламасы» болатын. Бағдарламаның рухани-адамгершілік тереңдігінің ашылуы – адамзаттың ұлы ұстаздарының өмірбаяны мен шығармаларында көрсетілетін өркениеттің рухани тәжірибесіз мүмкін емес. Ұлы тұлғалардың өмірбаяны толық өмірдің, ой,сөз,іс бірлігінің мысалы, сондай-ақ әрбір жастағы оқушыларға жоғарғы құндылықтар мен шабыттың сарқылмас көзі болып табылады. Бағдарламаның тарихи-философиялық негізін даярлауда адамзаттың Сократ, Платон, Аристотель, Конфуций, Әл-Фараби, Ж.Баласағұни, М.Х. Дулати, Р.Декарт, М.Монтень, И.Кант, Л.Н. Толстой, Махатма Ганди және т.б. [4].секілді рухани ұстаздардың еңбектері маңызды рөл атқарды. Қазақтың ұлттық мәдениеті басқа кез-келген ұлттық мәдениет секілді мәңгілік рухани-адамгершілік

құндылықтарға негізделген. Қазақстанның ежелгі мәдениетінің ұлы рөлін түсіну және қазіргі өмірде оның идеалдарын қолдана білу – әрбір қазақстандықтың борышы болып табылады. Қазақстанның бай мәдени мұрасы және оның жоғарғы рухани идеалдары Асан-Қайғы, Доспамбет, Шалкиіз жырау, Шал ақын, Бұхар жырау, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А. Құнанбаев, Ш.Құдайбердиев, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, С.Торайғыров т.б.[4]. шығармаларында көрсетілген. Біздің еліміздің мәдениеті құрметке, әсіресе күнделікті өмірде іске асатын әрекеттерге негізделген. Балаларға деген махаббатымен және рухани-адамгершілік идеялармен ерекшеленетін гуманды педагогиканың бай мұрасы (Я.А.Коменский, И.Г.Песталоцци, К.Д.Ушинский, Я.Корчак, А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинский және т.б.) бағдарламаның ғылыми-педагогикалық негізін құрады. Сананың жоғарғы деңгейін қарастыратын гуманистік психологиялық зерттеулер (А.Маслоу, К.Г.Юнг, В.Франкл, К.Роджерс, Э.Фромм және т.б.) бағдарламаның психологиялық –педагогикалық негізін құрады. [4] Соңғы онжылдық XX ғасырдың соңы мен XXI ғасырдың басында адамның руханият мәселелерін даярлауға өзгеріс енгізілді. Сол ретте, рухани-материалдық өмірдің толықтығына, көпдеңгейлігіне, көпөлшемдігіне, яғни пост классикалық емес рационалдылық идеясына негізделген философиялық бағытты ерекше атап өткен жөн. Ол идеялар М.Мамардашвили, А.Н.Нысанбаев, А.А.Радугин, А.Г.Косиченко, Г.Г.Соловьев, А.А.Хамидова және т.б. еңбектерінде қарастырылған. Заманауи психологиялық-педагогикалық ғылымда рухани-адамгершілік тәрбиенің жалпы парадигмасының өзгерісі жүріп жатыр: тұлғаның биологиялық және әлеуметтік деңгейге байланысты редукциясына негізделген моделден болмыстың рухани деңгейін мойындайтын адамды толық түсіну моделіне ауысу (Ш.А.Амонашвили, А.Джумсай, В.И.Волынкин, В.П.Зинченко, Д.М.Маллаев, М.Щетинин, Е.В.Бондаревская, Т.И.Петракова және т.б.). Мәскеу қаласында «Ұстаз, мені шығармашылыққа шабыттандыр!» атты гуманды педагогика бойынша өткен 11 халықаралық педагогикалық оқуларда Ш.А. Амонашвили өзінің баяндамасында «рухани гуманизм» түсінігінің маңыздылығын ерекше атап көрсетті: «Санамызға руханилық өлшемін қабылдау және соның негізінде ойлау өте маңызды болып табылады. Материалдық философия ойлаудың негізі ретінде үш өлшемді қабылдайды уақытты, материяны, кеңістікті. Кеңейтілген сана осы өлшемдердің басына руханилық деп аталатын тағы бір өлшемді қояды. Ал оның ядросы болып Жоғары Бастамаға сену табылады. Рухани өлшем педагогиканы даналықпен толтырып, болашаққа қарай бағыттайды. Біз қол жеткізген педагогикадағы жаңашылдық бұл барлық білім беру жүйесін қамтамасыз етуге тиісті рухани гуманизм болып отыр. Руханилық, гумандылық, сүйіспеншілік, жақсылық, бейбітшілік, ынтымақтастық ұғымдарына негізделген педагогикалық сананың өзгерісі арқылы ғана білім беру негіздерін, қоғамдық адамгершілік пен руханилықтың жоқтығына алып келетін авторитаризм салдарын жеңуге болады» [4].

Қазіргі ақпараттық технология кезеңінің адамзаттың рухани құндылықтарға қарағанда материалдық құндылықтарға көбірек көңіл бөлетін болды. Осы секілді себептердің басымдылық танытуы, қоғамның рухани хал-ахуалының әлсірей бастауы жалпы білім беру ұйымдарындағы гуманитарлық пәндерді интеграциялау қажеттілігін туындатады. Алғашқы кездерде пәндерді ықпалдастыру(интеграциялау) ұғымы әдебиеттерде пәнаралық байланыс деп кездесіп жүрді. Ал кейінгі жылдары рухани-адамгершілік білім беру бағдарламасында ол ұғым қайта жаңғырып, «*интеграция*» немесе «*ықпалдастыру*» деп қолданыла бастады.

Интеграция үдерісі (латынша integration – шоғырлану, бірігу, ықпалдасу, кірігу, интеграция) дегеніміз – жүйенің әуел баста ажыратылған түрлі бөліктері мен элементтерінің өзара тәуелділік және өзара толықтыру негізінде біртұтас бірігуі. Интеграция көптеген гуманитарлық ғылымдарда: философия, әлеуметтану, педагогика, психология және т.б. қолданылатын пәнаралық күрделі ғылыми ұғым болып саналады.

«*Интеграция*» ұғымының өзі әр ғылым саласында әр түрлі анықтама бойынша ерекшеленеді.

Психологияда «интеграция – тұлғаның барлық тұлғалық ерекшеліктері, мінез-құлқы, қасиеттерінің біртұтас жай-күйі.

Әлеуметтану ғылымында «интеграция – қоғамның барлық құрылымдық, қызметтік, мәдени және ұйымдастырушылық қызметтерінің біртұтас элемент ретіндегі бірлігі [4].

Қазіргі саясаттануда интеграция соңғы онжылдықтың қоғамдағы ең өзекті мәселелерінің бірі болып саналады. Интеграция ұғымы саясаттануда саяси жүйенің құрылымдық және функционалдық сипаттамасы ретінде қолданылады.

Ал білім беру саласында интеграция термині ғаламдық мәселелерді шешу жолындағы білім мен мәдениет арасындағы өзара байланысын айтамыз. Олай дейтін болсақ, «*Интеграция* – дифференциация үдерісіндегі болып жатқан ғылымдардың арасындағы байланыс пен өзара қатынасы. Интеграция үдерісі пәндер арасындағы байланыс орнатуда білім берудің жаңа сатысындағы сапалы дамуының негізгі қозғаушы күші болып табылады».

Педагогтардың интеграциялауды жеңіл-желпі түсінуі оның дүниетанымдық көзқарасымен байланысты. Егер педагог өзі ізденіп, рухани-адамгершілік тұрғысынан дамымаса, әлемнің көпалуандылығындағы біртұтастықты көре алмаса, тек кітаптағы білімді меңгеруді қана мақсат етсе, тек қана бақылау жұмысына дайындық пен мектептің білім көрсеткішін, нарықтық экономика талаптарына қалай сай келуді ойласа, онда ондай мұғалім өзінің пәні мен рухани-адамгершілік білім беруді ықпалдастыра да, өзінің қызметін жандандыра да, рухтандыра да алмайды. Осыдан кейін ол өзін ешкімнің үйретпегенін, қажетті әдістермен қаруландырмағанын алға тартады[4].

Өзін-өзі тану пәнін гуманитарлық пәндермен интеграциялап оқыту бұл оқыту үдерісіндегі тұтастай білім беруге алып келеді.

Тұтастай білім беру сыртқы білім ішкі білімнің өзара байланысы арқылы жүзеге асады. Білім берудегі сыртқы білім мен ішкі білім дегеніміз дегеніміз және олардың айырмашылықтары қандай екендігін 1-кестеден көрулеріңізге болады.

Кесте 1. Білім берудің екі аспектісі

Интеллектуалды (сыртқы білім ақыл үшін)	Рухани-адамгершілік (ішкі білім жүрек үшін)
Сыртқы интеллектуалды	Ішкі рухани-адамгершілік
Сыртқы дүниені зерттеу	Ішкі дүниені зерттейді
Кітаби білім	Практикалық білім (тәжірибе арқылы)
Қалауларды оятады, сырттағыға таратады	Әрбір адамның жүрегінде жасырынған жалпыадамзаттық құндылықтарды айқындайды
Дүниеде күн көру қажет	Өмірлік мақсаттармен байланысты (не үшін өмір сүру керек)
Интеллектіні дамытады	Интуицияны дамытады
Ақыл мен тәнге қарасты	Жүрекке қарасты
Сыртқы білімнің мақсаты – ақпарат беру	Ішкі білімнің мақсаты – трансформация (даналықты ояту)
Интернет	Иммунитет
Аллергия болады	Энергия (күш-қуат береді)

Тұтастай білім берудің негізгі мақсаты адам тұлғасының барлық аспектілері ақыл, қол, жүректің үйлесімді дамуын қамтамасыз ету және байсалды тұлғаны дамыту болып табылады. Сонымен қоса тұтастай білім беру адамның жаратылысынан бар рухани-адамгершілік қасиеттері мен құндылықтарын анықтап, ойы, сөзі, ісі бірлікте болатын мінез-құлықты тұлға тәрбиелеуге ықпал етеді. Тұтастай білім беру үдерісінде пәндерді ықпалдастыру арқылы тиімді жүзеге асады.

Ықпалдасу ұғымы – бұл біртұтас жүйедегі оқыту және тәрбие үдерісінің байланысы. Ықпалдасу негізі – бүкіл әлемнің біртұтастығын түсіну, осы әлемдегі өзін және оның байланыстарын ұғынуы. Барлық мектеп пәндері өзіндік ықпалдасу әлеуетіне ие. Ықпалдасу білім беру үдерісінің кез келген сатысында іске асуы мүмкін:

- Педагогикалық мақсат деңгейіндегі ықпалдасу;
- Мазмұндық деңгейдегі ықпалдасу;
- Оқушылардың белсенділік ортасы деңгейінде ықпалдасу;
- Педтехнология деңгейіндегі ықпалдасу.

Ықпалдасудың деңгейі берілген тапсырмалардың көлемімен анықталады және ықпалдасу нәтижесінде ғана орындалады. Яғни ықпалдастырудың қай деңгейіне байланысты оқыту жүзеге

асырылатындығына байланысты әдістер мен тәсілдер, амалдар, бағыттар таңдап алынады.

Ықпалдастырудың екі түрі бар. Олар: сыртқы ықпалдастыру және ішкі ықпалдастыру. Сыртқы ықпалдастыру әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы жүзеге асады. Яғни өзін-өзі танудағы әңгімелеу, тыныштық сәті, шаттық шеңбері, дәйескөз, аңыз-әңгімелер, т.б. әдіс-тәсілдер жатады. Ал ішкі ықпалдастыру пәнаралық, дүниетанымдық, болмыстық ықпалдастыру болып табылады. Яғни бұл ықпалдастық пәннің өзіндік ерекшелігіне байланысты мазмұндық, болмыстық ықпалдастыру болып табылады.

Өзін-өзі тану пәні мен басқа пәндермен интеграциясы - ықпалдастық, кіріктіру, біріктіру, шоғырландыру деген мағынаны білдіреді. Өзін-өзі тану мен жаратылыстану пәндерін ықпалдастыру тұлғаны адамгершілікке тәрбиелей отырып, өз ісіне жауапкершілікпен қарайтын, адалдықпен еңбек етуге дайын үйлесімді адамды тәрбиелеуге ықпал етеді. «*Өзін-өзі тану*» мен *басқа пәндердің ықпалдастырудың жолдары* төмендегідей:

Ғылымдардың даму тарихы мен ғалымдардың өмірінен шабыттандыратын мысал келтіру;

Қазіргі ғылыми жаналықтармен таныстыру;

Әрбір оқу пәндерінің мазмұнын жалпыадамзаттық құндылықтарды анықтау[4].

Осы тұста ықпалдастырылған сабақтың басқа қарапайым сабақтардан айырмашылығы бар ма, болса қандай деген сауал туындауы мүмкін. Айырмашылығы көп, себебі ықпалдастырылған сабақта оқушымен кері байланыс орнату көбірек жүзеге асады, сондай-ақ, оқытудың кешенді әрі сапалы жүйесі қолға алынады. Төмендегі 2-кестеде дәстүрлі сабақ пен ықпалдастырылған сабақтың құрылымдық әрі мазмұндық, т.б. айырмашылықтары ашып көрсетілді.

Кесте 2. Дәстүрлі сабақ пен интеграцияланған сабаққа сипаттама

Дәстүрлі сабақ	Интеграцияланған сабақ
Мазмұндағы басымдылық: Мұғалім: түсіндіреді, тыңдайды, сұрақ қояды, көрсетеді, жазады, тексереді, бағалайды. Оқушы: кедергі келтірмей, тып-тыныш отырып тыңдайды	Мазмұндағы басымдылық: Мұғалім: мәселе қояды, ойлаудың жолдарын ашады, әрекеттің барысына бағдар береді, жетелейді. Оқушы: белсенді субъектіге айналады
Мақсаты: Оқушылардың білім, білік, дағдысын қалыптастыру	Мақсаты: Байқампаздығын, ойлаудың практикалық әрекетін дамыту
Бастапқы мазмұны: Факторлар, мысалдар, дәлелдемелер	Бастапқы мазмұны: Заңдылықтарды, теорияларды, ұғымдарды, ережелерді қорыту
Оқытудың формалары: Жеке, топтық	Оқытудың формалары: жұптық, топтық, бірлескен ұжымдық әрекет
Оқытудың әдістері: Ауызша түсіндіру, көрнекілік,	Оқытудың әдістері: Баяндау, проблемалық, ізденушілік,

практикалық жұмыстар	шығармашылық, зерттеушілік
Бақылау, бағалау: Оқытудың нәтижесін мұғалімнің бақылауы, бағалауы	Бақылау, бағалау: Оқушылар бірін-бірі, өзін-өзі бақылау, бағалау, сын, пікір айту

Өзін-өзі тану пәнін интеграциялау мәселесі қолға алынып, ең алдымен беріліп отырған білімді жандандыру, яғни оның рухани адамгершілік мән-мағынасын айқындау басты міндет болуы тиіс. Интеграция –бүгінгі таңда адамның ғылыми ойлауын және әлемдік көзқарасын анықтайды. Әр текті бөліктер мен элементтердің бірігуімен байланысты даму болып табылады[4].

Сайып келгенде, интеграция арқылы әлемді, табиғат пен адамды, жер мен космосты, онда тіршілік ететін тірі табиғат иелерін, әлем мен адамды біртұтас ретінде тануға мүмкіндік береді. Сонымен қоса, интеграция ғылымдардың жүйелілігін, өзара сабақтасуын, байланысуын қамтамасыз етеді. Ол адам мен оны қоршаған ортаның бірлігін және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаның дамуына ықпал етеді. Ұлы дидактик Ян Амос Коменскийдің «Барлық өзара байланысы бар жаратылыс сол күйінде байланыста оқытылуы керек» деп атап көрсеткендігі соның дәлелі. Білім беру ұйымдарында пәндерді ықпалдастыру оқушының жан-жақты дамуына, сондай-ақ, оның сүйіспеншілік, қайырымдылық жасау, достық қарым-қатынастарының одан әрі артуына маңызды рөл атқарады. Бұл сезімдер баланың бойында туылмай жатып-ақ пайда болады, алайда оның одан әрі дамуы айналасындағы жандарға байланысты[5].

Білім беру ұйымдарында барлық пәндерді оқытуда олардың мазмұнын рухани тәрбиемен сабақтастыра, интеграциялап оқытудың маңызы зор. Бұл пәнді оқу арқылы адам өзінің мінез-құлқы мен қоршаған ортаға қарым-қатынасын жақсы жаққа қарай өзгерте алады. Сол арқылы өзгені де өз арнасына тарта алады. Әлемде болып жатқан барлық жақсылыққа жаршы бола алады. Ал ол жақсылықты жасаған адам қалған мың адамға үлгі болады. Өзін-өзі тану пәнін жаратылыстану және гуманитарлық бағыттағы барлық пәндермен тығыз байланысты интеграциялап өткізудің тәрбиелік, тағылымдық мәні зор. Білім беру ұйымдарында өзін-өзі тану пәнін интеграциялау арқылы ақиқатқа жетуде риясыз сүйіспеншілікпен қызмет етуге, дұрыс іс-әрекет жасауға баса назар аударатын болса жас ұрпаққа тағылымды тәрбие, үлгілі өнеге беруге болатыны, өзін-өзі тәрбиелей отырып жүрегінде ішкі тыныштық орнату арқылы ешкімге, ешқашанда қиянат жасамауға үйрету басты ұстаным болып қалады[5].

Ұстаз – баланың рухани бастауын ашушы және оны одан әрі дамытушы бірден-бір жан. Сол себепті кез-келген пән мұғалімі баланың рухани-адамгершілік қасиеттерінің дамып жетілуіне ықпал етуі шарт. Осы тұста пәндердің нені оқытатындығы маңызды емес. Пәнде физикалық құбылыстар, химиялық реакциялық, тірі организмдер, т.б. жайлы айтылып қана қоймай, оның рухани-адамгершілік әлеуеті ашылуы керек. Сонда ғана оқушы мектеп қабырғасында біртұтас білімді ала алады, жаратылыстың бірлігін ұғынады.

Әдебиеттер

1. Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылдың 27 қаңтарындағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауы.
2. Аймауытов Ж. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1989. – 560б
3. Ерғалиева Г.А. Рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде студенттердің өзін-өзі тәрбиелеуінің педагогикалық шарттары: дисс... пед.ғыл.канд. Атырау, 2007. - 142 б
4. Муқажанова Р.А, Г.А.Омарова «Өзін-өзі тану» және басқа оқу пәндері: мазмұны мен әдістерін интеграциялау мүмкіндіктері. Мұғалімдерге арналған әдістемелік құрал. Алматы. «Бөбек», ҰҒПББСО, 2013.- 140 б.
5. Жұмабекова Ф.Н.: «Өзін-өзі тану» пәнін интерграциялаудың тәжірибедегі мүмкіндіктері. ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ.№3 (46). Алматы.Қазақ университеті, 2015. 139-146 б.

МЕДИА-БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МЕКТЕП

Уразбекова Данира

«Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының 2 курс магистранты

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Бүгінгі таңда елдің әлеуметтік-мәдени және экономикалық келбетінің маңызды өзгерістері кезеңінде өзгерістерді жүзеге асырушы күш ретінде білім беру сапасын арттыру туралы мәселе туындады.

Білім алу үдерісі адам өмірінде айтарлықтай тұрақты рөлге ие болды. Бұл қоғамдық және кәсіби қызметің барлық аспектілерінің күрделенуімен байланысты. Сондықтан да білімді көп және әртүрлі жоспарда игеру қажеттілігі туындайды. Әрине, мұның барлығы мектептегі білім беру жай-күйіне көрініс табады. Оқушылар жаңа білім алуға мүдделі болуға, ал біз – мұғалімдер өз кезегізде білімді қамтамасыз етуге міндеттеміз.

Мектеп алдында бүгіндері тек қана жауапты азаматты дайындау ғана емес, сонымен қатар болып жатқан жағдайларды өз бетінше бағалай алатын және өз қызметін өзін қоршаған адамдардың қызығушылығын сәйкес құра алатын азаматты даярлау міндеті тұр. Бұл міндеттің шешімі оқушының жеке басының тұрақты адамгершілік қасиеттерін қалыптастырумен байланысты.

Медиа адам өмірінің барлық саласына кіріп, қазіргі заманғы мәдениетті өндірудің негізгі құралы болды. Әсіресе бұл біздің балалардың білімен әсер етті. ақпараттық ортада Елеулі орын алған өзгерістер ақпаратты ұсынудың жаңа техникалық құралдарының пайда болуымен байланысты болды, соның арқасында кез-келген ақпарат іс жүзінде әрбір адамға қол жетімді болды. Бұл оқушылардың тәртібінің қалыптасуына өз ізін қалдырмай қоймады, себебі жасанды түрде педагогикалық мақсатта ата-аналар мен мұғалімдер құрған

кедергілер мен шектеулерді бұзды. Осылайша, арнайы ересектер үшін құрылған ақпарат, адамгершілік туралы түсінігі әлі толық қалыптаспаған, немесе жеткілікті дәрежеде қалыптасқан оқушыларға қол жетімді болды.

Мүлдем басқа ақпараттық талаптарда жеке тұлға ретінде қалыптастасқан не ата-ана, не мұғалім өзгермелі әлемде өскелең ұрпақпен жұмыс жасауға дайын болмай шықты.

Компьютер, Интернет, сандық технологиялар біздің өмірімізді қарқынды өзгертіп, жаңа серпін әкелуде. Виртуалды кеңістік баланың дамуы мен оның дүниетанымын қалыптастыру айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Проблема: балаөзіне қажетті немесе өзге де ақпараттарды алады (әдетте баланың қабілетін зақым келтіретін нысанда), ал ересектер бұл туралы ештеңе білмейді, және баланың дүние танымында қалаптасып жатқан көзқарасқа қарсы тұра алмайды және түзету енгіше алмайды. Интернет және басқа да осыған ұқсас желілер, мобильді байланыс жүйелерінің шакарасы шексіз (ақпаратты тез арада беруге және алуға барлық мүмкіндік тудыратын және ешқандай көзге көрінетін іс-әрекетсіз) және заңдарға бағынбайды. Егер бала көшеде жүрмей үйде көз алдында болса демек, оған ешқандай қауіп төніп тұрған жоқ. Интернет мектеп оқушыларына қалай әсер ететеді? Жақсы? Жаман? Біреулері компьютерді зұлымдық деп таным, жасөспірімдердің интернет-тәуелділігіне алаңдаушылық білдірсе, екіншілері компьютерлік технологияларды жаңа тілін деп біледі.

Медиа-білім беру оқушылармен және педагогтар арасындағы өзара қарым-қатынастың ерекше стилі. Ақпараттық процесстің екі негізгі қатысушылары - мұғалім мен оқушыдан басқа үшінші қатысушы пайда болады: бұқаралық коммуникация құралдары бұл жерде негізгі ақпарат көзі ретінде. Енді мұғалімнің позиция оқушының позициясына жақын болады - екеуі де медиаға қатысты реципиент болып табылады. Мұндай жағдайда мұғалімді, ең алдымен, мұғалімнің өзінің игергендігіне қатысты тұтынылған ақпараттан оқушының қандай ақпарат алғандығы қызықтырады. Егер мұғалім жай ғана «мынау» жақсы, «ал мынау» жаман деп баяндап, өз бағалау оқушыларға өз пікірік міндеттесе, онда ол осы ақпарат туралы қандай да бір ой қалыптастырған оқушылардың келіспеушілігіне тап болуы мүмкін. Осылайша, мұғалім психологиялық тұрғыдан бұқаралық ақпарат құралдарымен бәсекелестікке дайын болуы қажет.

Оқушылар оқу (мектеп) бағдарламасына карағанда, медиалық хабарлардан алатын ақпарат жасөспірім үшін өте тартымды қасиеттерге ие. Ең алдымен ол эмоциялық тұрғыдан түрленген: туралы мүлдем қызықсыз заттар туралы, жасөспірімді теледидар экранынан, монитордан, компьютерден және т. б. тұрғыза алмайтындай етіліп айтылады. назар аударуды қажет ететін екінші қасиет ол - ақпараттың өзектілігі.

Медиа жасөспірімдер тілінде сөйлейтіндігі маңызы мәнге ие. ересек адамда қырық бес жастағы әйел адамның өзін тинэйджер ретінде ұстауы күлкі тудыруы мүмкін, бірақ оның айтып тұрғанының жасөспірім үшін өте үлкен

маңызы бар, өйткені ол сабақтағы мұғалім сияқты емес, өздері сияқты айтып тұр.

Мұғалімнің басты міндеті: мектеп оқушыларын тәрбиелеу үшін жаңа ақпараттық технологиялар құралдарын қолданудың әдістерін анықтау. Енді оның міндеті - жай "хабар тарату" емес, сондай-ақ балаларға мектепте және одан тыс жерлерде де алатын ақпаратты жүйелеуге көмектесу болып табылады. Бұл тәрбиелік іс-шараларды ұйымдастырудың мүлдем өзге де принциптерін, беделділіктен сөзсіз бас тартуды, педагогикалық процестің барлық қатысушылары арасында қарым-қатынасты демократияландыру, оқушылардың қызметінің өлшемдерін және бағалау әдістерінің қайта қарауды талап етеді.

Білім мен тәрбие беру – қазіргі таңда медиалық ағынмен белсенді диалог жүргізе білу. Белсенді, өйткені ағыныннан тасалану қажет емес, керісінше одан батыл алып, сүзгіден өткізіп, мүмкіндігінше мәңгілік болмаса да, ең болмағанда ақылға қонымды, жоқ дегенде пайдалы нәрсе алу қажет. Басқа сөзбен айтқанда, осының нәтижесінде адам тәрбиесі оны қоршаған СМЖ пайдалана алатындай болуы қажет, керісінше емес.

Медиа-білім беру түсінігі астында не жатыр?

Бастапқы тұжырымдамалар қалыптасқан сәттен бастап, медиа-білім беру 1960-1970-шы жылдардың тоғысында қалыптасты. Сол кезде «мектеп» және «медиа» проблемасын көптеген адамдар қарапайым қабылдады: мектеп масс-медияны қажеттіліктері үшін *пайдалануы* тиіс, ал бұқаралық ақпарат құралдары мектеп *назар аударуға* тиіс - оқытудың техникалық құралдары (ОТҚ) көмегімен көрсетілетін оқу фильмдерін, бағдарламалар мен басқа да құралдарды құруы тиіс. Батыста "педагогикалық технология" (educational technology) деп атау алған бұл бағыт, сол кездері мәселені шешті деп саналды. Алайда, көптеген білім қайраткерлері теледидардың кері әсері мен дәстүрлі және "параллель" мектептер арасындағы бәсекелестікке шағымданды, бірақ оны мектепте медиа мәдениетті оқу қажеттігімен байланыстырмады.

Бірінші кеңінен танымал "media education" анықтамасы 1973 жылы ЮНЕСКО-ның ақпарат секторының және кино және теледидар бойынша Халықаралық кеңестің бірлескен мәжілісінде әзірленді. *Ресей педагогикалық энциклопедиясы (1993)* медиа - білім беруді «бұқаралық коммуникация (баспасөз, теледидар, радио, кино, видео және т. б.) заңдылықтарын» аудиторияда оқу үшін сөй сөйлейтін педагогикадағы бағыт.

Медиа-білім берудің негізгі міндеттері: қазіргі заманғы ақпараттық талаптарда өмір сүруге, әртүрлі ақпаратты қабылдауға үйрету, адамды түсіну, оның салдарының психикасына әсер етуін түсіну, техникалық құралдар арқылы коммуникацияның таңбалы нысаны негізінде қарым-қатынастың тәсәлдерін игеруге жаңа ұрпақты дайындау» деп түсіндірді.

Медиа-білім беру толыққұқылы және толыққанды азамат дайындайтын, коммуникациялық өзара іс-қимылды жүзеге асыра алатын, тұлғааралық деңгейде ғана емес, сонымен қатар медиа көмегімен диалог жүргізе алатын ажырамас элемент болып табылады. Осыдан медиа-білім беру СМЖ туралы

білімді қарапайым трансляциялауға тоғыспауы қажет. Маңызды міндет – медианы пайдалана отырып шығармашылық, сын тұрғысына ойлайтын білім мен дағдыларға үйрету. Медиалық тілдерді тек қана қабылдауға ғана емес, осы баспасөз тілі, радио, видео, теледидар, интернет тілі көмегімен өз ойын білдіруге оқушыларды үйрету болып табылады.

Мектеп оқушылар тәрбиелеу үшін медиа мәтіндерді қолданудың әдістемелік тәсілдерін былайшы жіктеуге болады:

-баспа медианы (газеттер, журналдар, жарнамалық кітапшалар, буклеттер және т.б.) қолданудың әдістемелік тәсілдері;

-экранды-дыбыстық бұқаралық коммуникация құралдарын (кинематография, телевидение, бейне) пайдаланудың әдістемелік тәсілдері;

-жаңа ақпараттық технологиялар құралдарын (компьютерлік бағдарламалар, интернет) пайдаланудың әдістемелік тәсілдерді.

Медиа-білім беруді ғаламдық компьютерлік желілер ұсынатын мүмкіндіктерсіз елестету қиын. Электрондық классикалық медиа үшін интернет техникалық арнаның тарату функциясын орындайды - радио және теледидарды желі арқылы қабылдауға болады. Осының барлығы оқушыларды медиасаламен таныстыруға және тәрбиелеу міндеттерін тиімді шешуге мүмкіндік береді.

Мұғалімдер сыныптан тыс жұмыс жиі тәрбие жұмысымен (күнгізбелік күндердің және дәстүрлі «мектеп» мерекелермен байланысты іс-шаралар мерекелеу кезінде; мектептік ғылыми-практикалық конференцияларды, тақырыптық кештерді, ашық сабақтарды өткізу кезінде, түрлі байқаулар, концерттер ұсынылған мектептегі «шығармашылық» істерді аясында, ағымдағы мектептік іс - шаралар, сынып сағаттарын, ата-аналар жиналысын, ашық есік күнін асында) байланысатын кештерде медиаресурстарды пайдаланады. Ең жиі компакт-дискілердегі музыкалық жазбалар, бейнефильмдер, компьютер және интернет-ресурстар пайдаланылады.

Оқушыларды сананы алдап-арбайтын масс-медиа құралдарынан өздерін қорғауды үйрете отырып, ұздардар өздерінің тәрбие жұмыстарында бірқатар қызықты әдістемелік тәсілдерді қолданады:

ақпараттық орталық ретінде бұқаралық ақпарат құралдары мен арқылы және мектеп кітапханасын қолдану арқылы оқушылардға өз бетімен ақпарат іздету;

оқушыларды алдана қою. Бұл тәсілдің мәні мынады. Әр түрлі тәсілдермен шешілетін, жасанды жағдай туғызуға (әр түрлі сыныптан тыс және мектептен тыс іс-шаралар кезінде) үйрету. Таңдау әдісі оқушыда қалады, бірақ бұл ретте ол өз іс-әрекеттерін негіздеу керек (мысалы, кештің сценарийін жазу кезінде; іс-шара жүргізілетін кабинетті безендіру; рөлдерді бөлу және өз ролін жаттау);

талқылау оқылған газеттер мен журналдарды талқылау;

әртүрлі тасымалдағыштарды пайдалана отырып жеке ақпаратты дайындау. Ақпарат тасығышты таңдау (қағаздың қарапайым бетінен бастап интернеттегі сайтқа дейін) принципі маңызды емес, дегенмен қазіргі оқушы

күрделі техникалық құралдарды: фотокамераны, бейнекамераны, компьютерді пайдалануға басымдық танытады.

Осы әдістемелік тәсілді пайдалану кезінде мұғалім оқушылар үшін пәндік оқыту мен тәрбиенің міндеттері айқын ұштасқан тапсырма дайындайды:

ақпараттық интернет ресурстарды пайдалану. Барлық медиа ішінен тек қана интернет тәрбиелеу мақсатында СМЖ қолданудың біз айқындаған әдістемелік тәсілдерін біріктіреді.

Менің ойымша, медиа білім беру артық басымдықтарға ие:

- мұғалім бір мезгілде теориялық мәліметтерді түсіндіру мен көрнекі құралдар материалдарын жоғары деңгейде көрсеу есебінен білім беру үдерісінің тиімділігін арттыру; объектілер мен құбылыстарды модельдеу мүмкіндігінің пайда болу; ескі операцияларды автоматтандыру және т. б.;
- компьютерде оқу ақпаратын тәжірибелік өңдеу есебінен оқу мен еңбек міндеттерін шешу үшін оқушыларды компьютерлік техниканы қолдана білуге үйрету;
- оқушылардың жеке жұмысын ұйымдастыру, олардың танымдық дербестігі мен шығармашылығын дамыту;
- мультимедиялық әсерлер есебінен өсетін компьютер тартымдылығы есебінен оқуға деген ынтаны жоғарлату;
- оқушылардың бойында көрнекі-бейнелі ойлауын, қозғаушы және ауызша коммуникативтік дағдыларын дамыту;
- оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға ықпал ете отырып ақпараттармен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыру (іздеу, іріктеу, қайта өңдеу, реттеу және мағыналық топтарға бөлу, логикалық байланысты құру және т. б.).

Егер медиа-білім беруді мектеп пәндерімен біріктірсе, онда ақпараттық қоғамды дамытудың жаңа белесінде оқушыны өмірге дайындау мақсатында бірегей функцияны орындауға шақырады. Қазіргі таңда Оқу процесінің тиімділігі тек қана мақсатты құрам мен білім көлемін іріктеуге ғана емес, сонымен қатар танымдық процестерін белсендіруге байланысты. Оқушының өзіндік танымдық қызметінің ставкасы мектеп қабырғасынан тыс жерде өз-өзін ақтамайды. Қазіргі заманғы мектеп оқушысы тұрақты ақпараттық жүктемелер жағдайында өмір сүреді. Кейбір мектеп оқушылары үй тапсырманың аздығына жол беріп, оны уақыттың жоқтығымен, үй жағдайында жұмыс тиімділігінің аздығымен түсіндіреді. Алайда, сабақ аясында ғана болатын қарқынды білім беру шеңберінде өзінің кемшіліктері де бар. Мұғалім сабақ барасында ақпараттың негізгі көлемін, аталған пәндік саладағы әдіснама мен ерекшелікті зерттеу проблемасын ғана бере алады, бірақ ақпаратты қабылдау мен игеру процесін уақытта соза алады. білімді толықтыру мен түзету, оларға деген қарым-қатынас, өмірлік тәжірибеде оларды қолдану тәсілдері тұрақты түрде жүріп отырады.

СМЖ ақпараттық ағымжары білім беру жүйесін қалаптастыруға және қабылдаудың эмоциональдық саласына үлкен әсер етеді, сондықтан да білім

беруде мектептен тыс ақпаратты кеңінен қолдану қажет. Бұл жағдайда - аталған пән аясында – оқушы үшін дереккөзі мен тасымалдағышқа тәуелсіз алатын барлық ақпарат базалық болады. Бұл жасөспірімде зерттеуші позициясын қалыптастыруға септігін тигізіп, жақын маңдағы даму аймағын кеңіетуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, бүкілілемдік торда балалар үшін қойылған әдемі қақпандармен көлемі мен визуальды тартымдылығы бойынша бәсекеге түсе алатын интернет-қауіпсіздікті кеңінен уағыздау қажет. Балалар-ел келешегі, біздің келешегіміздің қандай болатындығы тек бізге ғана байланысты.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Жайшылықова Әйгерім

«Бал бала Орда» балабақшасының тәрбиешісі, Қызылорда қ.

Қарым-қатынас негізінде балалардың барлық жеке басының қасиеттері дамып, психикалық қасиеттері қалыптасады. Сонымен қатар қарым-қатынас балалардың танымдық процестерінің жетілуін қамтамасыз ететін бірден-бір фактор болып табылады. Ал балалардың өзін-өзі дамытып, жетілдіруі, реттей алуы, яғни өзіндік бағаның дұрыс болуын қамтамасыз ететін де, балалардың ересектермен және басқа балалармен жасайтын өзара әрекеттестігі, өзара қатынасы және өзара ақпарат алмасуында болады. 5-6 жастағы балалардың психикалық дамуының қарым-қатынас байланысын анықтауға, балалардың қарым-қатынас қажеттілігі мен мотивтерін анықтауға баса назар аудару қажет. А.Н.Леонтев іс-әрекеттің қай түрін болмасын қарым-қатынаспен қабаттас болады деп түсіндіреді. Ол іс-әрекетті қарым-қатынастың қажетті шарты ретінде қарастырады [1].

Қарым-қатынас компоненттерінің дамуы, өзгерісі нәтижесінде интегралды, тұтас құрылым пайда болды. Ол коммуникативті іс-әрекеттің даму деңгейін анықтайды. Л.С.Выготский бұл ерекше құрылымдарды «қарым-қатынас онтогенезінің сатылары», «қарым-қатынас формалары» деп атаған [2].

Л.И.Божович қарым-қатынас барысында жеке адамның ішкі жан-дүниесі қалыптасатындығына қарым-қатынас формаларын зерттеу арқылы көз жеткізген [3]. Көп ретте қарым-қатынас жайлы қарастырғанда «қарым-қатынас стилі» - деген ұғым да анықталынады, қарым-қатынас стилі - адамдардың байланыс жасау тактикасын, не болмаса позициясын айтады [4]. В.С.Мухина қарым-қатынас стилін «әлеуметтік» психологиялық әсер етудің дара типологиялық ерекшелігі деп түсіндіреді[5].

Қарым-қатынас мәселесі жан-жақты қарастыылғанмен, оның этикалық жақтарын зерттеу теория мен тәжірибеде әлі де болса жеткіліксіз деңгейде. Ал қазақ балаларының қарым-қатынас саласын ұлттық құндылықтар негізінде жетілдіру, әлеуметтік-ортаға, статуска байланысты зерттеулер әлі күнге дейін жоқтың қасы.

Біз үшін айрықша маңызды жайт: қарым-қатынастың себептілігін (детерминттілігін), яғни адам психикасын, оның дамуын психикалық тұрғыдан дұрыс қалыптастыру, дамуды психикалық коррекциялау және реабилитациялау міндеттерін шешуде қарым-қатынастың әрі құралы, әрі мақсаты болып табылатындығы.

5-6 жастағы баллардың қарым-қатынас аймағы, екі жазықтықты қамтиды:

1. Балалардың ата-анасымен, тәрбиеші-педагогтарымен және басқа ересектермен қарым-қатынас жасауы.

2. Балалардың басқа балалармен өз қатарластарымен, өзінен кіші және ересектеу балалармен қарым-қатынас жасауы.

Ғалымдар мектеп жасына дейінгі кезең балаларының қарым-қатынасында төрт форманың бір-бірінің орнын басып отыратындығын анықтаған. 0-0,6 кезеңінде балалардың қарым-қатынасы жағдайлық – жеке бастық, 0,6-2,5 – жағдайлық – іскерлік, -2,5-5,0 – жағдайдан тыс, танымдық, 5,0-7,0 жағдайдан тыс, жеке бастық қарым-қатынас.

Бұл формалар балалардың ересек адамдармен қарым-қатынасын сипаттайды. Ал, балалардың басқа балалармен бірлескен коммуникативтік іс әрекетінде эмоциялық-тәжірибелік, жағдайлық-іскерлік және жағдайдан тыс іскерлік қарым-қатынас формалары болатындығы ғылымда белгілі.

Зерттеу концепциялары бойынша мектеп жасына дейінгі балалар қарым-қатынасының ерекше формалары болатын көрінеді. Басқаша айтқанда, балалардың ересек адаммен қарым-қатынасы коммуникативтік іс-әрекеттің әртүрлі төрт сатыларының кездесіп келуі деп қарастыруға болады. Қарастырылып отырған мәселе 5-6 жастағы балалар болғандықтан, оларға сәйкес келетін қарым-қатынас төртінші формасы.

Бұл форманы жағдайдан тыс жеке бастық - деп атаған. Бұл форма бойынша 5-6 жастағы балалардың коммуникативті іс-әрекетінде қарым-қатынастың жеке бас мотиві жетекші болады. Ересек адамды балалар тұтастай, барлық қасиеттерімен, білімі, біліктілігі, әлеуметтік ролімен, статусымен және адамгершілік-моральдық жағынан «үлкен» дос деп қабылдайды. 5-6 жастағы балалардың қарым-қатынастағы зейіні затқа емес, әлеуметтік ортасына, яғни басқа «адамдар әлеміне» аса шоғырланатындығы эмпирикалық жолмен анықталған.

Міне, сондықтан дәл осы кезеңде балалардың қарым-қатынасын жетілдіру өте тиімді болады деп санаймыз. Себебі балалар ересек адамдармен қарым-қатынас құруға психологиялық тұрғыдан даяр болса, онда психологиялық әсер ету, яғни дамыту, коррекциялау мүмкіндіктері де зор болмақ. Бұл кезде балалар ересек адамның мейірімді қатысымен ғана қанағаттанбай, олардың өзара түсінісуі мен эмпатияға ұмтылады.

Т.ДМарцинковская зерттеулерінде 5-6 жастағы балалардың өз қатарластарымен қарым-қатынас құруда белсенділік көрсетпейтіндігін сипаттайды [6]. Бұл жағдайды, зерттеуші, балалардың біріншіден, ойын ойнау

дағдыларының, біліктіліктерінің жетілуі, екіншіден, коммуникативтік мотивтердің болмауынан деп түсіндіреді. Біз балалардың қарым-қатынасын жетілдіру, коррекциялау жұмысында осы мәліметтерді басшылыққа алу қажет. Балалардың қарым-қатынасын зерттеуге арналған әдістемелер негізінен байқауға, әңгімелесуге, сауал-сұраққа, вербалды тестік әдістерге сандық, сапалық жағынан бағалауға, эксперттік бағалауға негізделген.

Сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалармен жүргізілетін диагностикалық жұмыстың коррекциялық, дамытушы әсері де оған қосымша болу керек деп санаймыз. Мәселеге қатысты психологиялық, педагогикалық зерттеулерді түпкілікті талдау балалардың ойын әрекеттерін олардың қарым-қатынас сипатын анықтауға аса тиімді екеніне көз жеткіздік. 5-6 жастағы балалардың қарым-қатынас жасауын анықтауда ұлттық ойындар - әмбебап әдіс деген болжам жасалынды. Баланың басқа балалармен қарым-қатынас құру арқылы өз-өзін тануы, бағалау мүмкіндіктері болады. Ал, мектеп жасына дейінгі кезеңдегі «бала-бала» жүйесі В.С.Мухина [5] еңбектерінде сипатталады. Баланың басқа балалармен қарым-қатынас құруы оның психикалық дамуына жағдай жасайтыны тағайындалған.

5-6 жастағы балалардың басқа балалармен қарым-қатынас мәселелерін зерттеулердегі еңбектерге сүйене отырып, 3 топқа бөліп қарастырамыз:

1- топқа қарым-қатынаста белсенді балалар жатады. Олар басқа балалармен байланыс жасағанда жағымды эмоциялы реакция, жұптасуға қызығушылық танытып, аса назар аудару, сезімталдық, көрсетуі, жұптасының қарым-қатынас құруына түрткі болу сияқты мінез-құлық, жүріс-тұрысын көрсетеді. 2- топқа қарым-қатынаста енжар балалар жатады. Олар өздерін топ ішінде ұстай алмай, беймаза күй кешеді, жағымсыз эмоция танытады. 3- топ қарым-қатынаста аумалы болатын балалармен сипатталады.

Қорытындылай келе, қарым-қатынаста әрбір баланың өзін көрсете алуы, топтық іс-әрекетті жатсынбай, белсенділік танытуы – бір жағынан, екіншіден – қандай да мәселенің әр қырын көре білу, рефлексияны дамыту үшін топтық пікір талас аса маңызды болмақ.

Әдебиеттер

1. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры //Избр.психолог.произведения в 2-х т.т., Т.1. –М., 1983. – с. 303-323
2. Выготский Л.С. «Вопросы детской психологии». С-Петербург. «Союз». 1997 г.
3. Божович Л.И. «Личность и ее формирование в детском возрасте». Москва. «Просвещение». 1996 г.
4. Репина Т.А. «Деятельность и взаимоотношения дошкольников». Москва. «Педагогика». 1987 г.
5. Мухина В.С. «Детская психология». Москва. «Просвещение». 1985 г.
6. Марцинковская Т.Д. «Детская практическая психология». Москва «Гардарика». 2004 г.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Муханбетжанова Бибигуль Туяковна

учитель начальных классов, школа-гимназия № 67, г. Астана

В Послании народу Казахстана от 27 января 2012 года «Социально-экономическая модернизация - главный вектор развития Казахстана» главой государства Н. Назарбаевым поставлена конкретная задача по принятию пятилетнего Национального плана действий по развитию функциональной грамотности школьников. В условиях решения этой стратегически важной для страны задачи главными функциональными качествами личности являются инициативность, способность творчески мыслить и находить нестандартные решения, которые формируются в условиях школы.

Традиционные методы, заключающиеся в передаче знания от учителя к ученику в процессе учебной деятельности, приводящие к усвоению материала, не прибегая к использованию диалогического метода, новым инновационным технологиям, не отвечают требованиям предъявляемым учащимся, уровень которых возрастает с каждым годом. В настоящее время в обществе сложилось новое понимание основной цели образования. Учитель в первую очередь должен заботиться о формировании у ребенка определенного набора компетенций, способности к саморазвитию, обеспечивающих интеграцию личности в национальную и мировую культуру.

Научить наблюдать, думать, читать, писать, передавать мысль словом – так В.А.Сухомлинский определил главную задачу начальной школы. Для этого необходимы устные и письменные речевые упражнения.

Многолетний опыт показал, что развитие речи и мышления у учащихся младшего школьного возраста ограничено. Для этого необходима систематическая работа, которая включает в себя индивидуальный подход, использование определенных, соответствующих возрасту, методов и приёмов работы над развитием речи, с помощью различных заданий, тренировочных упражнений, словесных игр, а также самостоятельной художественно-творческой деятельности учащихся.

Таким образом, для современного этапа развития школьного образования актуальными становятся проблемы развития интуитивного, образного мышления, а также способности мыслить творчески. Для их решения разработан дидактический материал по развитию речи и творческих способностей учащихся для 1 класса «АБВГД-ейка», составленный с учетом различного уровня сложности и предоставляющий ребенку право выбора заданий, соответствующих его индивидуальным способностям.

Продуманные творческо-аналитические задания позволяют развивать творческие способности и исследовательские умения учащихся, их воображение и речь, эмоциональную и эстетическую культуру, способствуют процессу формирования функциональной грамотности: умение сформулировать вывод, обосновать свои рассуждения, отстаивать свою точку зрения, дать ответ на проблемный вопрос. Акцент делается на способах

деятельности, и они становятся тем средством, без которого невозможно осуществить эту деятельность.

Читающие дети в букварный период могут самостоятельно прочитать и выполнить задание, обратиться за помощью к своим товарищам или учителю. В дальнейшем по этим же карточкам работают остальные дети, достигшие этого уровня. Происходит та же самая работа, но в этот период помощь учителя сводится к нулю.

Посредством выполнения заданий, включенных в данное методическое пособие, происходит не только развитие внимания ребенка, умения анализировать, делать выводы, а также знакомство с понятием ассоциация, ритм и рифма.

Например, при выполнении упражнения «Угадай букву» на уроке «Русская грамота»:

В старом дереве дупло

Ну, совсем, как буква

дети объясняют выбор буквы так: « Я думаю здесь говорится о букве О, так как дупло имеет форму овала или буквы О».

Или: «Первая строка заканчивается словом дупло, в слове дупло – последняя буква О, значит и вторая строка должна заканчиваться на букву О». Ребятам очень нравится работать с чисто говорками. Их можно сочинять на ходу. Первый вариант для ребят с низким уровнем мышления и словарным запасом:

Бы-бы-бы На дворе стоят ... (столы, столбы) Необходимо только по смыслу выбрать слово. Второй уровень:

Ру-ру-ру

Начинаем мы ... Задачей ребенка является самостоятельно дописать слово. А это значит, ребенок анализирует первую строку и понимает, что слово должно заканчиваться на слог – ру. Затем по смыслу определяет нужное слово. Это задание развивает мышление, внимание, наблюдательность.

Третий уровень – творческий. Где ребёнок сам составляет предложение а-за-за _____

Дети предлагают следующие варианты: (на горе стоит коза, начинается гроза, прилетела стрекоза).

Это задание посильно не каждому первокласснику. Поэтому, когда ребенок самостоятельно справится с этим заданием, учитель выражает свое восхищение, дети хлопают в ладоши. Этот прием позволяет повысить самооценку, уверенность в своих силах, активизирует детей в дальнейшей работе.

В дальнейшем задания усложняются. Дети сочиняют считалки, стишки, используя готовые рифмы.

Первый уровень – репродуктивно-подражательный: сочинить считалку, подобрав рифму из правого столбика:

Раз у нашего Степана

Караулил кот _____ обед

А когда настал _____ нет
Кот сидит – сметаны _____ сметану.

Это задание ребенок может выполнить самостоятельно.

Второй уровень – поисково-исполнительский. Даны рифмы, надо подобрать подходящие по смыслу слова, чтобы получилась считалка:

Раз, два, три, четыре!
Мы _____ квартире,
_____ пили,
_____ били,
_____ бить,
_____ водить.

Подобное задание дети выполняют в группах. А дальше работы анализируются и корректируются под руководством учителя. Третий уровень – инициативно-творческий: сочинить самим считалку. Как правило, это домашнее задание. В первом классе ребятам помогают выполнять творческие задания родители. В классе дети с радостью и гордостью читают свои творческие работы одноклассникам. Ребята очень любят сочинять загадки и отгадывать их. Фрагмент урока «Русская грамота» в первом классе, обучение детей отгадывать и самим сочинять загадки. Первый этап – умение находить слова – ассоциации. Детям предлагается загадка:

Стоят столбы – белые,
На них шапки – зеленые.

Выделяем ключевые слова – столбы, шапки.

Столбы → стволы → белые.

Шапки → листва → зеленые

Вывод: это береза, так как у неё ствол белый, а зеленая листва в виде шапки.

Второй этап – по опорным словам определить ключевое слово.

Глазки – сердцевина – желтая.

Реснички – лепестки – белые.

Анализ – лепестки белые, похожие на реснички. У цветка желтые сердцевинки, как глазки.

Стоят в поле сестрички Желтый глазок, белые реснички (ромашка). Третий этап: читаем рассказ «Ландыш» страница 154, «Родное слово». Используя прием «синквейн», выделяем рабочие слова, которые описывают цветок.

Ландыш Какой? Красивый, нежный, пахучий, ядовитый.

Что делает? Светятся, висят, не трогай.

На что похож? Будто колокольчики, на тонкой ножке.

Как итог у детей получились загадки:

Белые колокольчики на тонкой ножке

Создают аромат, нельзя рвать

Белые горошки,

На зеленой ножке.

Цветки, как колокольчики,
На тонком стебельке,
Пахучий и красивый
Для мамы он любимый.

Подобные задания побуждают ребенка подумать, поразмышлять, проанализировать, развивают сообразительность, речь, словарный запас. Стихотворные упражнения привлекают внимание детей к орфограмме, расширяет их представления о несоответствии написания и произношения, способствует выработке самоконтроля. Юные сочинители испытывают чувство гордости за свои творения. Загадки, сказки, истории мы используем и на уроках «Познания мира», «Русского языка» для отработки той или иной орфограммы.

Данная работа дает положительные результаты, если проводится во взаимосвязи со всеми видами речевой деятельности и строится по системе с использованием специальных заданий и упражнений. Добиться большей эффективности обучения помогут: системный подход в обучении, связь с другими предметами, учет индивидуальных особенностей младших школьников, максимальное использование инновационных технологий.

Литература

1. Национальный план действий на 2012-2016 годы по развитию функциональной грамотности школьников. Послание народу Казахстана от 27 января 2012 г. Н. А. Назарбаев.

2. Архипова Е.В. «Основы методики развития речи учащихся», М.: Вербум, 2004.- 192с.

3. Волина В.В. Занимательное азбукведение. М. Просвещение, 1994.- 400с.

4. Начальная школа: «Плюс, минус» 2003 №3 с.68; 2004 №3 с.51; 2011 №3 с.70; 2011 №4 с.55.

5. Юрова Е.В. 250 упражнений для развития устной речи. Начальное обучение. М. ООО «Издательство Астрель», 2000г. -256с.

ЖАСТАРДЫҢ КӨРКЕМДІК МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ РӨЛІ

Жиентаева Бегайым Жиентаевна

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Мәдениет дегеніміз – бүкіл адамзаттың тарихында жасалған материалдық және рухани байлықтың жиынтығы – деп бағалайды ғылым. Екінші сөзбен айтқанда – мәдениет материалдық өндіріс пен қоғамдық сананың, білім мен тәрбиенің ғылым мен қоғамның даму кезеңіндегі дәрежесін көрсетеді. Өнердің қайбір саласын алмасақ та, олар жастарға эстетикалық әсер

беріп, олардың әсемдік, әдемілікке деген сүйіспеншілігін оятып отырады. Ұлттық өнер - әр ұлттың ертеден келе жатқан мәдени талғамының бір арнаға құйылып, өрбіп, дамып отыратын көптеген ғасырлық үнінің жемісі. Өнер – адамзаттың немесе адамдар игілігіне қызмет жасайтын бүкіл өмір мен оның құбылыстарының өзара қарым-қатынаста сырласа үндесуін жеткізіп отыратын құрал деп танамыз. Жастардың эстетикалы талғамын тәрбиелеуде халықтық қолданбалы өнер және халық әндері мен күйлері халқымыздың алтын өнерінің қазынасы болып саналады.

Бүгінде, бұрынғы Ордақ көлеміндегі бүкіл жалпы білім беру жүйесі евроцентризм принциптеріне негізделіп құрылғанын мойындауымыз керек. Бұның тек қана оқу процесінің мазмұнына қана емес, сондай-ақ ең адымен оның әдіснамасына және бүкіл қоғамдағы мәдени саясатқа қатысы бар. Олай дейтініміз, Кеңестік Одақтың рухани, мәдени кеңестігі, ұлттық мінез бен дәстүрлі дүниетаным негіздері ескерілмей бір үлгі стандартқа құралған еді.

Жиырма бірінші ғасырда өмір сүретін қазақ ұлты өкілдерінің толық қанды, кемелденген дүниетанымы кең азамат болуы үшін, жас ұрпақты оқытып тәрбиелеу, ұлтжандалықты дамыту көзделіп отыр. Бүгінгі тәуелсіз еліміздің алдындағы негізгі міндеттердің бірі ол, таптаурын болған оқу және тәрбие жүйесін жаңа сапаға көтеру. Сол арқылы дәстүрлі көркем мәдениеттің барлық мүмкіндіктерін сарқа және тәрбие жүйесіне қызмет етуге жұмылдыру бүгінгі күннің тәртібіндегі ең басты мәселе. Бұл міндет, кәзіргі педагогикалық жүйелердің дамуы кезеңінде, Қазақстанның педагогикалық мектебінде дәстүрлі көркем мәдениеттен жекелеген элементтерді алу емес, керісінше оның негізгі өмір сүру принциптері мен механизмдерін пайдалану арқылы ұлттық педагогиканың жүйесін құруға тамаша мүмкіндік береді. Қазіргі таңдағы білім беру мекемелерінің алдында тұрған міндет - өз жерін сүйетін, өз халқының тарихын, тілін, дәстүрін, әдет-ғұрпын білетін азаматты тәрбиелеу. Жастардың дүниетанымы мен ұлттық санасын осыған сайкес дамыту. Эстетикалық циклдағы пәндерге қазіргі заман талабына сай Қазақстанның көркем мәдениетінің материалдарын жан-жақты еңгізу. Көркем циклдағы пәндердің дәстүрлі бағдарламаларында жеткіншек ұрпақтың көркем шығармашылық іс-әрекетінің, сезім тереңдігі мен білім жетістігінің дамуына жеке мән беріледі. Әрине, эстетикалық тәрбие мәселесі халықтың педагогикамен тығыс байланысты болуы тиіс. Бұрын төл халқымыздың мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік болмады. Шын мәнінде Европалық мәдениеттің беделін еш түсірместен, оның да мүмкіндіктерін ескере отырып, біз жастардың ұлттық тәрбиесін табиғи топырағы мен қоршаған ортасында жаңғырту арқылы қалыптастыруды ұйғарамыз. Ол үшін қазақ мәдениетінің, одан кейін Шығыс мәдениетінің мектептегі беделін көтерген жөн. Шығыс мәдениеті Батыстан бөлек екендігін ұға отырып, оның философиялық негізін түсіндіру мақсатында тәрбиелік шаралар жүргізілсе демекпіз. Көркем мәдени білім беру ісі бүкіл оқу-тәрбие жүйесінде мәнді орынға ие болуы тиіс, себебі оқыту барысында жеткіншек ұрпақты адамгершілік тұрғысынан тәрбиелеуге мүмкіндік молаяды, терең сезімді рухани мәдениет қалыптастыруға қолайлы

жағдай туады. Пәндерді оқыту барысында пән аралық байланыстардың мәні зор. Барлық бағдармалар Қазақстан халықтарының эстетикалық жүйесі мен көркемдік дәстүріне сүйенуі тиіс.

Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан өзіндік әдет-ғұрпы, салт-санасы, мәдениеті, өнері бар. Халық сол өзі туғызған өнерден эстетикалық нәр алып, тұрмыстық маңызы барларын одан әрі жетілдіріп отырған. Әрбір елдің туғызған тұрмыстық, ұлттық мәдениетін жай нәрсе деп қарауға болмайды. Онда халықтың тарихы, этнографиясы, мәдениеті берік сақталған. Халық әсемдік, жарастық дейтін ізгі сапаларды өмір салтына енгізіп, өзінің тұрмыстық эстетикасында терең талдап көрсете білген. Қазақ халқының эстетикасы оның халық ауыз әдебиетінде, музыкасында, қолөнерінде барынша айқын көрінеді. Эстетикалық тәрбие табиғаттағы, өнердегі, еңбектегі, өмірдегі ең жақсыны қабылдау, одан ләззат алу. Эстетикалық тәрбие адамды дүниедегі әдемілік атаулыны бағалауды үйретеді, өнер шығармаларын тануға, қастерлеуге баулиды, оған керісінше ұсқынсыздыққа жағымсыз көзқарасты қалыптастырады. Эстетикалық тәрбиенің өзіне тән міндеттері бар. Олардың бірі - эстетикалық сезімді және эстетикалық қабылдауды тәрбиелеу. Өмірдегі, өнердегі әдемілікті сезу және оны көру адамдарда әртүрлі болады. Біреулері әдемілекке үңіле қарап, оның сырын білуге тырысады, ал кейбіреулер оған онша мән бермейді, қалай болса солай қарап, жанынан өте шығады. Әдемілікті сезу үшін, оған түсіну үшін ең алдымен әрбір адамда тиянақты білім болуы қажет. Әрбір ұлт өзінің қайталанбас ұлттық өмірі мен тарихын айна қатесіз бейнелейтін өзіндік өнер мен мәдениетін тудырып дамып отырады. Қазақстандағы қазіргі оқыту жүйесіндегі европоцентризм осы ғылыми концепцияға сүйенеді.

Рухани дүниенің дамуы, өзін белгілі бір халықтық мәдениетің өкілі деп сезінусіз іске аспақ емес. Бұл – ежелден мәлім ақиқат.

Халықтың тарихын білмей бүгінгі тәрбие жүйесін қалыптастыру мүмкін емес. Десек те, халықтық дәстүр оқыту жүйесіне жекелеген этнографиялық элементтер күйінде өрілмеу керек. Оқыту барысы көркемдік жүйесі сол біртұтас жүйе күйінде танып – білуге тырысу керек. Ал бұл өз кезегінде жас ұрпақтың дүниетанымының ізгілік эстетикасының кемелдеуіне бірден бір себеп болады. Сондықтан, қазақтың дәстүрлі көркем мәдениеті жастарды тәрбиелеудің ең басты құралына айналмақ.

Қазақтың аяулы перзенті, ардақты азаматы Мағжан Жұмабаев: «Әрбір ұлттың бала тәрбие қылу туралы ескіден келе жатқан жеке-жеке жолы бар. Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып, көп буын қолданып келе жатқан тақпақ жол болғандықтан, әрбір тәрбиеші, сөз жоқ, ұлт баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті. Ұлт тәрбиесінің жақсылық жағы көп», – дей отырып, қазақ халқы ұлт болып қалыптасқаннан бергі ұзақ тарихында, сан алуан кезеңдерді бастан өткізіп, тар жол тайғақ кешсе де, болашақ ұрпағының бойына ұлттық тәлім-тәрбие сіңіртуді естен шығармағандығын атап көрсеткен.

Тәрбие мәселесі бүгінгі күні де аса зор мәнге ие болып отыр. Тәуелсіз еліміздің ертеңгі болашағы– жас ұрпақтың дүниеге көзқарастары мен өмірлік ұстанымдарынан көрінгендіктен, ұлт пен халықтың кемеліне келіп толысуына, рухани өсуіне, әдеби–мәдени дамуына байланысты бірден–бір ықпал жасайтын ұлттық мектептің үлесіне үлкен жауапкершілік тиіп отыр. Ұлттық мектептің басты міндеті – өз ұлтының тарихын, мәдениеті мен әдебиетін, тілін, дінін қастерлейтін ұлтжанды тұлға тәрбиелеу болып отыр, әрі ұлттық мектептің қалыптасуы мен даму үрдісі жастардың рухани құндылыққа, ізгілікке ұмтылуына, қазақ тілінің мәртебесінің өркендеуі мен Егемен еліміздің тәуелсіздігінің нығаюына әсер ететінін нақты айтып өтсек болады. Осы орайда мемлекетіміздің, халқымыздың келешегі өскелең ұрпақтың артықшылығына байланысты деп Елбасымыз ойын түйіндеген. Елбасы білім беру ісін стратегиялық дамыту бағытының негізгі міндеттерінің бірі – шығармашылық тұрғыдан ойлай білетін жеке тұлғаны мәдениетті, рухани биік деңгейде тәрбиелеу болып отырғандығына баса назар аударып, жалпы білім беретін орта мектепте білім берумен қатар адалдық, ізгілік, Отанын сүйе білу сияқты асқақ сезімдерге тәрбиелеу қажеттілігі өзекті мәселе болып отырғандығын ерекше атап көрсетті.

Қазақстан Республикасының мәдени–этникалық білім беру тұжырымдамасында «Әрбір жеке тұлға өз тарихында, мәдениетінде болған оқиғаларды білуі, қалыптасқан рухани құндылықтарға адамдық, ұлт қаһармандарын қастерлейтін біртұтас дүниетаным мен лингвистикалық, тарихи, географиялық, діни, құқықтық, көркемдік–эстетикалық сана иесі қиял мен нәзік сезімнің, әсемдікке құштарлық пен әдемілікті бағалай білетін қасиеттің, өнер туындыларын түсіне алатын қабілеті болуға тиіс. Бұл...ғылыми мағыналарды қолдана отырып қазақ ұлтының төл мәдениеті, салт дәстүрі мен әдет–ғұрпы арқылы жас жеткіншектердің ұлттық сана–сезімін, имандылық қадір–қасиетін қалыптастыру, ұлттық мәдениет пен өнер негізінде жан–жақты эстетикалық тәрбие беру, сұлулыққа, тазалыққа үйрену, адамзат қоғамында бұрын–сонды жасалған мәдени мұраны жүйелі меңгеруге, жалпы әлемдік рухани құндылықтарды бағалай білуге тәрбиелеу» деп атап көрсетілген. [4.57] Жалпы білім беретін қазақ мектептерінің оқушыларына ұлттық тәрбие беру идеялары еліміздің президенті Н.Назарбаевтың дәстүрлі халыққа Жолдауында: «Олар бабаларының игі дәстүрлерін сақтай отырып, қазіргі заманғы нарықтық экономика жағдайында жұмыс істеуге даяр болады. Олар күллі елге әйгілі, әрі сыйлы, өз елінің патриоттары болады. Олар ұрпақ тәрбиесінде дана болады: оның саулығына, біліміне және дүниеге көзқарасына қамқорлық жасайды...» деп көрсетілген.

Шешендік, өнерпаздылық тәрізді өнегелі халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан, тәлім–тәрбиелік әдеттері, әдет–ғұрыптары мен салт–дәстүрлері жас ұрпақтың жан жүйесіне әсер етіп, санасына сіңсе, онда иман жүзді, тілі мен дінін қадірлейтін инабатты ұрпақ жарыққа шығады. Жалпы қазақ халқындағы: «Балаңды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» – деген ұлағатты сөз де осыған саяды.

Ұлттық тәрбиеміз тарихтың сан ғасырлар тарихымен тығыз байланыста болып, осы уақытқа дейін дәстүрлі тәрбие құндылықтарын жоғалтпай жалғастырып келеді. Ата-әже, ата-ана, бала деп аталатын үш буыннан құралатын қазақ отбасы ұлағатты сөздер, мақал-мәтелдер мен ырым-тыйым сөздер арқылы жас ұрпақты ойшылдыққа, әдептілікке, батылдыққа баулыған.

Салт-дәстүрдің өміршендігі жөнінде В.Г. Белинский: «Әдет-ғұрып замандар бойы сыннан өтеді. Өз дәуірінде ардақталып, ата-бабадан әулетке мұра болып ауысып, рудан – руға, ұрпақтан-ұрпаққа жетеді. Олар халықтың сыртқы бейнесі болып табылады. Онсыз халық бет әлпетсіз бейне, болыпсыз тасмүсін тәрізді» деген болатын. [5;4] Осыған байланысты, әдет-ғұрпын жан сандығында сақтаған халқымыз балаға тән мен тазалық, еңбек, өнер, адамгершілік тәрізді тәрбие беруді бірінші орынға қойған. Баланың жастайынан дені сау азамат болуын аңсап, сәбиді тұзды суға шомылдырып, денесін маймен сылаған, қол-аяғын созып, «өс-өс» деп буындарын бекіткен.

Дене сұлулығына, әсіресе қонақ саналатын қыз баланың тәрбиесі мен көрікті болуына ерекше көңіл бөлген аналар, «Аттың көркі-жалы, қыздың көркі-шашы», «Адам көркі-шүберек, ағаш көркі-жапырақ», «Қыз өссе, елдің көркі» деп мақалдап, қыз балаға қынама қамзол, дүрия бешпент, кәмшәт бөрік, қос етек көйлек, биік өкше етік тіктіріп кигізген, сондай-ақ, сырға, білезік, шолпы, шашбау, жүзік сияқты әшекей заттарды тақтырған. [1.8] «Еңбек-адамның екінші анасы», «Жалқаулық аздырады, еңбек оздырады», «Еңбек түбі-береке» деп Абай атамиздың еріншектіктен қашық болуға үндеген ойын әрмен қарай жалғастырып, баланың еңбексүйгіш, өнегелі, өнерлі болып өсуіне ерекше мән берген. Қолөнерге икемі болмай, анасына ұқсап өспеген қыздарды: «өз үйінде ою оймаған, кісі үйінде тон пішер» деп келеке етіп, ойын-күлкіге айналдырған. «Білімдіден шыққан сөз, талаптыға болсын кез», – деп жастарды тапқырлыққа, әдеп-ғұрпы мен салт-санасынан туған өнер сайыстарына түсуге, жаңылтпаш, жұмбақ айтысып, ұшқыр ойын топшылауға шақырады. Сонымен қатар, қай ұлт, қай халық болмасын өзінің адамгершілік қасиеттерімен, әдептілік, инабаттылық, адалдық және әлбетте, қайырымдылық қасиеттерімен ардақталады. Біздің халқымыз да бұдан кенде емес. Мысал ретінде, осыған байланысты туған, «Адамдықтың белгісі, иіліп сәлем бергені», «Кішіпейілділіктен кішіреймейсің», «Жұпыны жұтамайды, сыпайы сүйкімді», «Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап қыз өсер», «Жақсы ай мен күндей, әлемге бірдей» және т.б. халықтың терең тұңғиығынан шыққан ұлағатты сөздер мен мақал-мәтелдерді айтып өтсек болады.

Ш. Уәлиханов: «Қазақ шешендікке құмар, ол сөз өнерін, әсіресе әзіл оспақты қатты сүйеді», – деп тегін айтпаған. Ендеше мақал-мәтелдерді, қанатты сөздерді баланың бойында патриоттық, ерлік, достық, қарапайымдылық, махаббат т.б. тәрізді қасиеттерді қалыптастыруда ұтымды пайдалануға болары хақ. Қазақстанның Егеменді ел болып жариялануы, рухани тарихқа көз жүгіртіп өткенмен, бүгінді салыстыруға, сол арқылы тәлім-тәрбие алуға мүмкіндік берді. Адам үшін ең басты қазына да осы – әдебиет пен өнердегі тағылым, тәжірибе қазақ халқының ғасырлар тұңғиығынан бері тарихымен

біте қайнасып келе жатқан ұрпақ тәрбиелеудегі тәжірибелері бізге сол рухани мәдениет, этникалық, эстетикалық құндылықтарын құрайтын ұлттық әдет ғұрып, салт–дәстүрлер, әдеби, музыкалық, кәсіби, тұрмыстық фольклорлар мазмұны арқылы жетіп отыр.

Сонымен бірге ұрпақ тәрбиесіне, жалпы халықтың рухани дамуына байланысты ұлттық тәлім–тәрбиелік ой–пікірлерді: Қорқыт ата, Әл–Фараби, Қожа Ахмет Йассауи, Мұхамед Хайдар Дулати, Жүсіп Баласағұн, Махмұт Қашқари, Асанқайғы, т.б. қазақ ақын–жырауларының мұраларынан, билер мен шешендердің тәлімдік сөздерінен көреміз.

Қазақ атымен аталатын қоғамдық ой–пікірдің басшылары болған Асанқайғы, Қазтуғандар елге ұйытқы, ақылгөй атанған, дуалы ауызды дала философтары болған. Жыраулар мораль, этика, тәлім–тәрбие жайындағы ой түйіндерін, аса мәнді қоғамдық мәселелері мен қатар әлем, болмыс, тіршілік, табиғат жайлы терең мәнді тұжырымдарды ортаға салды, ылғи халқымен кеңесіп отырды. Жыраулар поэзиясын Доспамбет пен Шалкиіз, Жиёмбет пен Үмбетей, Ақтамберді мен Бұқарлар әрмен қарай жалғастырып ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп келді. Олардың ізбасарлары ретінде кейінгі жылдары Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, С.Торайғыров т.б. туған халқының бақытты өмірге қолы жетуі үшін аянбай ат салысты, олар, әсіресе жастарға зор үміт артып, ақыл–кеңестерінің бар нәрлісін соларға бағыштады. Оқу–ағарту жолындағы ізгі ниетті істер сол кездің өзінде-ақ дала тұрғындарын қоғамдық прогреске қарай аяқ басуына ерекше ықпал жасаған болатын. Мысал ретінде айтар болсақ, Әл–Фараби «Адам дүниеге ақылды, не ақылсыз, зұлым, не ақ ниетті болып келмейді, мұның бәрі де жүре пайда болады»–дей келе, шәкірттердің білім меңгеруі, олардың жақсы әдет пен қажетті дағдыларға, икемділік пен шеберлікке машықтануы, дағдылануы біртіндеп қалыптасатындығы жөнінен құнды пікірлер айтқан. Сонымен қатар, жасөспірім не жеткіншек үшін ұстаздың дұрыс бағыт–бағдар беруі мен әсерлі, өнегелі аса қажеттігін атап көрсеткен. Ал, ел қорғаушы азаматтың бойында адамгершілік қасиетінің болуын қалаған Асан қайғы бабамыз:

Ешкіммен ұрыспа,
Жолдасыңа жау тисе,

Жаныңды аяп тұрыспа,— деп, жастарды көпшіл, кешірімді, достықты бағалай білуге үгіт насихат айтады. Сонымен қатар Доспамбет пен Шалкиіздің поэзиясында «Жаманға сырыңды айтсаң, жарға жығады», «Тақыр жерге су төксең жүруге тайғақ болар, жаманға сырыңды айтсаң, тар жерде айғақ болар»–деген сияқты мақал–мәтелдер, үгіт–насихат, үлгі–өнеге, ақыл–нақыл сөздер кең орын алады. Жиёмбет пен Ақтамберді «Халық үшін жан пида» деп жастарды ел үшін жан қиюға шақырса, «өзіне–өзің сын көзімен қарап, мінезінді, мініңді байқай біл, оны түзетуге тырыс» деп өсиет айтады. Адамгершілік қасиет отбасындағылардың бірін–бірі қадірлеуінен, әсіресе баланың қартайған әке–шешелеріне ерекше құрмет көрсетуінен көрінбек. Көпті көрген Үмбетей мен Бұқар жырау өз ұрпақтарына «Қартайсаң қарт бабаңды сыйлай бер, күндердің күні болғанда, кімдерде кімнің дейсің белі

бүгілмес»,– деп қарт атаң мен әжеңді сыйла, өзіңе дейінгіні құрметтесең, өзіңнен кейінгілер де сені сыйлайтын болады дегенді уағыздайды. Еліміздің президенті Н.Ә.Назарбаев 1999 жылдың 15 желтоқсанында «Еліміздің жаңа ғасырдағы тұрақтылығы мен қауіпсіздігі» атты халыққа Жолдауында «Жиырмамыншы ғасырдың бас жағында біздің сан ғасырлық тарихымызда тұңғыш рет халықты әлемдік айдынға алып шығуға нақты мүмкіндіктер туды. Ол мүмкіндікті тудырғандар «Алаштың» ардақты азаматтары еді»,–деп А.Байтұрсыновтың, М. Жұмабаевтың, Ж.Аймауытовтың, М.Дулатовтың, Х.Досмұхамедовтың тарихта алатын орнына әділ баға берді. Сол азаматтар ұстаздық етуде және тәлім–тәрбиелік еңбектер жазуда өз ұлтының салт–санасын үңіле зерттеп, сан ғасырлық тарихы бар ата–бабаларының халықтық педагогикасы мен психологиясына терең ғылыми талдау жасаған. [3.41] Сөйтіп олар қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан әдет–ғұрып, салт–дәстүрі мен тәлімдік мұраларын жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беруде пайдалану жолдарын көрсетті. Сол мақсатта олар қазақ мектептерінің оқушылары мен болашақ мұғалімдерге арнап оқулықтар, оқу құралдар және әдеби шығармалар жазды. Ахмет Байтұрсыновтың бүкіл өмір жолындағы басты идеясы қазақ халқының сауатын өсіру, «Маса» болып ызылдап, ұлттың санасын ояту болатын.

Осыған байланысты, ол «Педагогика», «Бастауыш мектептегі ана тілі», «Сауатты бол», «Бастауыш мектепте ана тілін оқыту жөні» атты көптеген поэтикалық шығармалар жазды. Ұлттық тәрбие туралы әдебиет, психология, педагогика саласындағы Жүсіпбек Аймауытовтың қомақты еңбектері де үлкен мұра ретінде сақталған. Кезінде Ахмет бастаған ізгі жолдың ізбасарлары ретінде, «Қазақ» атты апталық газеттің редакторы Міржақып Дулатов, оқушыларды ұяттың тәлім–тәрбиемен қаруландыру мақсатында «Қирағат», «Оян қазақ», «Есеп құралы» т.б. еңбектерін жазып шығып, барлық саналы ғұмырын білім мен ғылымға, ағартушылық істерінің жанданып кемелденуіне бағыштады. Жалпы бұл ұлтжанды азаматтардың мақсаты бір жерде тоғысады, ол баланың білім сапасын арттыру, шәкірт бойына қазақ халқының салт–дәстүрін, тарихын, өзіндік мәдениетін бойларына дарыту, отансүйгіштікке шақыру.

Қорыта келіп айтқанда, дана халқымыз «жүз жылыңды ойласаң–балаңды тәрбиеле» дейді. Қоғамның белгілі қайраткері, аяулы ақын ағамыз М. Шаханов «халықта ең бірінші ұлттық рух болуы керек»,–деп тәрбие негізгі, асыл қазына екендігін, және де ұлттық рух тек қана ұлттық тәрбиемен сусындаған ұрпақта болатындығын тағы да бір дәлелдеді. Білім әр уақытта да керек дүние, бірақ ұлтымызға одан гөрі керегі – ар–ұят, адамгершілік, имандылық қасиеттер мен құндылықтар. Ұлы ғұламалардың тәрбиеге толы өсиеттерін жастарға уағыздай отырып, үлкенді сыйлау, қыз баланы құрметтеу, жомарттыққа, ақын Шәкәрім айтқандай, имандылыққа тәрбиелеу – ұрпағының камын ойлаған әрбір жанның міндеті.

Әдебиеттер

1. Жиентаева Б.Ж. Халықтық дәстүрлі қолданбалы өнер – ұлттық тәрбие құралы. Жезқазған: ЖезУ, 2000.
2. Жарықбаев Қ., Қалиев С. «Қазақ тәлім-тәрбиесі» Алматы, «Санат» 1996, 8–220 б.
3. Айтбекова М.Ұ, «Мектептегі ұлттық тәрбие жұмысын жүзеге асыру жолдары» «Этнопедагогика» 2007, №1 қаңтар–ақпан 41–43 б.
4. Айтбаева Н., Кәріпбаева Н. «Ұлттық тәрбие–құндылығы мол дүние» «Қазақстан мектебі» 2008, №5 57–58 б.
5. Оразбекова К. «Ұлттық салт-дәстүр-ата-бабамыздың сара жолы» «Этнопедагогика» 2007, №4–5 4–5 б.
6. Бижанова Н.Қ. «Ұлттық құндылық-тәрбиенің негізі» «Білім» А, 2007 47–48 б.
7. Силыбаева О.Қ. «Қазақ мектебінің ұлттық тәрбие жүйесі». «Этнопедагогика» 2006, № 5 22–25 б.
8. Әлжанова Т. «Ұлттық тәрбие құндылықтары». «Ізденіс» 2004, №1 47–49 б.
9. Оразбекова К. «Ұлттық үлгідегі психология» «Этнопедагогика» 2007, №1 сәуір

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Калиева Б.Т., Молдашева Н.Т.
Семей қаласы «№11 ЖОББМ» КММ

Жас ұрпаққа саналы тәрбие және сапалы білім беру деңгейі ең алдымен мұғалімнің даярлығына, оның іс-тәжірибесінің қалыптасып шыңдалуына байланысты.

Бастауыш сынып - оқушыны тұлға етіп қалыптастырудың алғашқы баспалдағы. Демек, оқушының жаңа нәрсе ойлап табуға, өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі, сол арқылы қол жеткізуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек.

Бастауыш сынып ұстазының негізгі міндеті - жеке тұлғаға хат танытып, ойын дамытып, білімге деген сенімін нығайту, іскерлігі мен дүниетанымын қалыптастыру, оқуға деген қызығушылығын оятып, ынтасын арттыру болып табылады.

Оқушыларды шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыру мақсатында Сын тұрғысын ойлаудың әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Шығармашылық жұмыстар оқушыларды ойлауға жетелеп, қызығушылығын оятып, шығармашылық қабілетін арттыруға, белсенділікке ынталандырады. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың әсемдікке көзқарасы тез, үздіксіз дамиды. Оған

себеп болатын нәрсе-оқу, қоғамдық пайдалы және тұрмыстық еңбектің жаңа жүйеге түсуі. Баланың қылықтары, еңбек іс-әрекеттері, қоғамдық және күнделікті өмірдегі адамдармен қатынасы, өзінің киімі мен сыртқы түріне қатынасы адамның әсемдік тәрбиелігі дәрежесі.

Адам өзінің қабілетіне қарап әр саланы таңдайды. Ал сол саланы таңдамас бұрын оқушы оқып, жазып үйренуі керек. Сондықтан да менің пәнімнің әр бір оқушы үшін маңызы зор. Әлемнің талай қызықтарын меңгеру үшін барлығы да бастауыш білім сатысынан өтеді.

Шығыстың ғұламасы әл-Фараби: «Жас жеткіншектеріңізді көрсетіңіз, мен сіздердің болашақтарыңызды айтып берейін» - деген. Адам өмірге бәрі бірдей болып келеді, бірақ та өсе бара олардың тағдыры әртүрлі болып қалыптасады. Адамның күдіреті санасында, сондықтанда әрбір адам саналы өмір сүрсе және бәрін ақылға салып, ойлап істесе, оның алдына қойған мақсатына да, байлыққа да, бақытқа да қол жеткізуіне болады. Адамзат баласының осы кезге дейін құрған қоғамы, жасаған рухани және материалдық байлығы, осының бәрі сананың жемісі. Ендеше біз адамды адамгершілік әдетке баулығанда оның санасына, салмақ салуымыз керек. Сана арқылы адамның дүниетанымы, өмірге көзқарасы, рухани мәдениеті қалыптасады.

Ойын балалардың негізгі іс-әрекеттерінің бір түрі. Бала өмірі ойынға байланысты. Бала ойынсыз өсіп-өркендей алмайды. Бұл-өмірдің заңдылығы. Қазіргі Қазақстан мектебіндегі жаңа өзгерістер әлемдік білім беру тәжірибелерін пайдалана отырып, баланың жеке-дара күшінің дамуын қамтамасыз ететін жаңа технологияларды іздестіру және оларды қолдануға бағытталған.

Қазіргі еңбек нарығы тек қана шыдамды, өз ісіне жауапты талантты адамдарды қажет етеді. Әрбір адам өзінің іскерлігімен дараланады. Міне осындай қасиеттерді бастауыш мектеп табалдырығын аттағаннан бастап үйретіледі. Сондықтан да менің пәнімнің еңбек нарығында алатын орны ерекше деп атап өте аламын.

Жаңа ғасырға қадам басқан жас жеткіншектердің қазіргі өмірге бейімді болуына негізгі пәндерді игеріп, сапалы білім алып, сауатты да қабілетті азамат болып шығуына ұстаздар жауапты. Олай болса мұғалім үздіксіз білім жетілдіріп, ізденіспен жұмыс жасауы қажет.

Қазіргі кезде жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану адам қоғамының барлық саласына еркін кіріп, кең қолданыс табуда. Ал негізгі пәндерді сапалы, жан-жақты меңгеруіне бастауыш мектептің қосқан үлесі мол.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев өз сөзінде «Жаңа ғасыр - адамгершілік ғасыры, ал адамгершілік бастауы - мектеп. Ауыл баласының білімі мен тәрбиесі жаһандану аясында ұлтты рухани мәңгүрттіктен сақтандыру ұлттық тәрбие мен білімнің қайнар бұлағы» - деген еді.

Еліміздегі қоғам дамуының барлық саласындағы өзгерістерге орай білім саласы да жаңаруда. Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты мақсаты - ұлттық және жалпы адамзаттық мәдени құндылықтар негізінде жеке тұлғаның қалыптасуына

кажетті жағдай жасау» делінген. Осы міндеттерді жүзеге асыруда басты нысана - білім сапасы. Сапалы білім беру педагогтардың шеберлігі мен іскерлігіне байланысты. Ал педагогикалық шеберлік пен іскерлікті дамытуда жаңа технологияны қолданудың маңыздылығы зор.

Оқытудың жаңа технологиясы - оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін қолдануды, оқытудың әр түрлі әдістері мен формаларын біріктіруді, оқу материалын тиімді пайдалануды, оқудың сапасына білім мен біліктілікті жүйелеуді жүзеге асырады.

Оқытудың жаңа педагогикалық технологиясы - студенттердің кәсіби білім сапасын арттырумен бірге өз қабілетіне қарап, өзін-өзі дамыта отырып, өзіне сын көзбен қарауға мүмкіндік береді. Танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық қабілетін дамытады.

Оқытушының жеке тұлғаны зерттеуіне, оны толық танып, білуге және оқытудың мақсатына жетуге тиімді, әрі нақты жол ашады. Болашақ маман иелерінің бойында білімділік, біліктілік, саналылық, жауапкершілік қасиеттерін сіңіруде жаңа технологияны қолданудың рөлі зор. Сонымен қатар технологияны тиімді пайдалана білу оқытушының шеберлігі мен іскерлігін және кәсіби құзыреттілігін шыңдауға әсерін тигізеді.

Қазіргі таңда әрбір оқытушының алдына қойылып отырған басты міндеттердің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияны меңгеру.

Жаңа педагогикалық технологияны меңгеру барысында оқыту міндеттері төмендегідей жаңаша сипат алады:

- педагогикалық қызметтің өзекті мәселелерін білу;
- оқу бағдарламасының түрлендірілген нұсқауларын құрастыру;
- оқу моделін құрастыру;
- оқу жобаларының мазмұнын анықтау, әр оқушыға арналған тапсырмалар құрастыру;
- оқушының жаңа материалды меңгеруінде деңгейленген жаттығулар жасау;
- оқу әрекеттерінің бағалау көрсеткішін анықтау, жетіспейтін дидактикалық құралдар жүйесін қалыптастыру.

Әдебиеттер

- 1.Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы
- 2.Валиева М. «Жаңа педагогикалық технологиялар» Әдістемелік нұсқау, 2002 жыл

ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Санизова А.М, Кульжанова А.О, Токенова А.Б.

Семей қаласы «№38 мектеп-лицей» КММ

Қазіргі сабаққа қойылатын талап тұрғысынан техникалық құралдарды, кестелер, сызбалар, ұнтаспа жазбаларын пайдалану арқылы оқушылардың есту, көру сезімдеріне әсер ете отырып, олардың ойлану қабілетін дамытуға көңіл бөлінеді.

Қолданылатын көрнекіліктер оқушылардың сабаққа деген ынтасын арттырады, түсіндірілген материалдарды саналы меңгертуге ықпал жасайды. Оқушылардың білім сапасының көп жағдайларда төмен болуы, осындай түрлі ойлау әрекеттеріне бейімделмеуден, дағды бермеуден деп айтуға болады.

Қазіргі кезде қазақ тілін қандай бағытта, қандай мазмұнда оқыту керек?

Меніңше, коммуникативті функционалды бағытта болуға тиіс. Сондықтан тілдің коммуникативті механизмін ашу қажет. Яғни, оның сөйлеу процесіндегі, сөйлем құрудағы, мәтін бойынша әңгіме құрастырудағы рөлі амал - құралдар арқылы меңгертіледі.

Ең алғаш қазақ тілін үйрету барысында оқушыға айналадағы өзі қоршаған ортаны, заттарды, құбылыстарды таныстыру көзделеді. Бұлардың бәрі де оқушыға белгілі бір тақырып айналасында екінші біреудің сөзін есту арқылы, онымен өзі әңгімелесіп, сөйлеу арқылы, мәтінді оқу арқылы меңгертіледі. Яғни оқушы қазақ тілінде сөйлесу арқылы қарым-қатынас жасайды. Мысалы: «Мен қазақша сөйлеймін», «Асқар менің досым», «Мен осы үйде тұрамын» деген тақырыпта бір - бірімен танысады, әңгімелеседі.

Мұғалім - мектептегі басты тұлға. Ол өз ісімен өзгеге үлгі болып жетекші болады. Білімі терең, әдістемелік шеберлігі мол, мақсаты айқын, үнемі ізденіс үстінде жүреді. Мұғалім жұмысындағы, әсіресе, сабақ беруіндегі бір ерекшелігі- ұғымдарды белгілі бір сызбалармен түсіндіріп, соны қолдана отырып, іскелік жұмыстар жүргізіледі. Мысалы: Бір ғана ұғымды шағын көрнекілікпен жинақтап, баланың түсінуіне ынғайлы етіп ұсынады.

Орыс мектептерінде қазақ тілін үйрену, білу қазіргі таңның басты мәселесі. Сабақта бұл мәселені шешу жолдарының бірі әр түрлі әдіс-тәсілдерді тиімді қолдана отырып, жаңа технологияларды енгізу. Қазір технологиялардың түрлері өте көп. Орыс мектептерінде қазақ тілін үйрену, лексикалық және грамматикалық тақырыптарды меңгеру күрделі жұмыс. Сондықтан басқа ұлтқа қазақ тілін оқыту, ауызекі сөйлеуге үйрету қиын да, қызық жұмыс. Сол қиындықтарды жеңілдету үшін сызбаларды қолдану арқылы төмендегі әдістерді дамытуға мүмкіндік туғызамын.

Әдістер Сұрақ - Өз ойын баяндау - Сұхбат- Монолог – Аударма - Жауап айту.

Грамматикалық материалдарды және лексикалық тақырыптарды оқытуда тірек сызбалардың қолданылуы тілді дамытуға, сөздік қорды молайтуға, бір- бірімен, қарым- қатынас жасауға (сөйлеу, айту, жазу, оқу)

ойлау қабілетін дамытуға, ойын қазақша жеткізе білуге үйретеді. Морфологиядан «Сөз таптарын» оқыған кезде тірек сызбаны қолдану өте қолайлы.

Мысалы: Мына сөйлемге морфологиялық талдау жаса:

Мен кеше әжеммен және атаммен бес әдемі жейде сатып алдым.

Мен – есімдік, дара, негізгі, жіктеу есімдігі.

Кеше- үстеу, дара, негізгі, мезгіл үстеу.

әжеммен,атаммен- зат есім, дара, негізгі, жалпы, жанды.

Және- шылау, жалғаулық шылау, дара, негізгі, ыңғайластық шылау.

Бес- сан есім, дара, негізгі, есептік сан есім.

Әдемі – сын есім, дара, негізгі, сапалық жай шырай.

Жейде- зат есім, дара, негізгі, жалпы, жансыз, атау септік.

Сатып алдым- етістік, күрделі, туынды, өткен шақ, ашық рай.

Бүгінгі таңда әрбір жаңашыл ұстаз үшін, оқу және жазу арқылы сын тұрғысынан ойлау әдісі кез келген стратегияларға құнды, әрі бағалы. Бұл стратегиялар оқушылардың қызғушылығын арттыра отырып, ұстаздың тығырыққа тірелетін сәттерінен арылтады. Сұрақ қою, ой шақыру, білім көпірі, бес жолды өлең, еркін жазу, білемін, үйренгім келеді, білгім келеді, Венн диаграммасы, пікірталас, болжау, Автор орындығы, топтастыру, т.б, стратегияларын қолдану оқушылардың мотивациясын оятып, ынталандыра түсері сөзсіз. Сонымен қатар бұл стратегиялар оқушының көзқарасын, түсінігін дамыта түседі, жалықтырмайды.

Әдебиеттер

1.Артықова Т.М., Қыстаубаева Ж.Қазақ тілі Оқыту әдістемесі, Алматы, 2005 жыл.

2.Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы, оқушыны дамыту. Құрал ретінде, Алматы 2002 жыл.

3.Оралбаева Н., Жақсылықова Қ. Орыс тіліндегі мектептерде қазақ тілін оқыту әдістемесі, Алматы, 1996 жыл.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Аубакирова Н.М., Мурзабаева М.Т.

«№ 28 ЖОББМ» КММ, Семей қ.

Қазақ тілін оқытудың мақсаты - қазақ тілін қатысымдық тұрғыда меңгерту, оқушыны өз ойын айқын, түсінікті жеткізуге үйрету; тілдік қабілеті дамыған дара тұлғаның дамуына мүмкіндік жасау.

Оқу пәнінің міндеттері:

- оқушының сөйлесім әрекетінің түрлерін әлеуметтік ортада қолдана білуге үйрету;
- оқушылардың тілдік дағдысы мен ойлау қабілетін дамыту;
- қарым-қатынас әдебінің нормаларын меңгерту;

- күнделікті өмір жағдаяттарында қазақ тілін орынды қолдана білуге дағдыландыру;
- оқушыны қазақ халқының мәдениетімен, әдебиетімен, ұлттық салт-дәстүрімен таныстырып, мәдени ортада пайдалануға баулу;
- оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып, іскерлік дағдыларын жетілдіру;
- оқушылардың қазақ тіліне қызығушылығын дамыту, қазақ еліне, мемлекеттік тілге деген құрмет сезімін тәрбиелеу.

Тұлғаның қалыптасу сапасына деген талаптар өсе береді де, педагогикалық технологиялар да жаңарып, өзгеріп отырады. Маған ұнайтын әрі қолайлы технологиялардың бірі - проблемалық оқыту технологиясы. Себебі, бұл технология оқушының ақыл - ой әрекетін, психикасын дамыта оқыту технологиясы. Проблемалық оқыту мұғалімнің басшылығымен проблемалық жағдаяттар ұйымдастыруды, оны шешуде оқушылардың өз бетінше белсенді жұмысын қамтамасыз етуді көздейді.

Тұлғаны әрекетке итермелейтін, тартатын күш - мотив. Мотив «белгілі бір нәрсені үйренсем, білсем, істесем» деген сезімнен туады. Қазақ тілі сабағында өзге ұлт өкілдері балаларының мемлекеттік тілді жақсы білу мәдениеттілікке жататынына көздерін жеткізе отырып, өзінің іс - әрекеті арқылы жоғары белсенділігінің арқасында нәтижеге жететінін дәлелдеп отыру деген сөз. Мысал ретінде қазақ әдебиеті сабақтарында Шортанбай Қанайұлының «Зар заман» өлеңімен танысқаннан кейін «Бұл қай заман?» деген сұраққа ақын қалай жауап бергенін нақты түсіндірген оқушы, және де «Зар заманның белгілерін» өлеңнен тапқан, өз сөзімен әңгімелеп берсе, сол оқушы бүгін «белсенді» болады деп тапсырма беремін. Әрине, белсенді оқушының «бес» деген баға алатыны сабақта белгілі. Дей тұрғанмен, тіл үйретуде тиімділік пен нәтижеге жету көрсеткіші болып саналатын жұмыс түрі, ол - диалог (сөйлесу). Диалогтік қарым-қатынас репликалардан тұрады, олар қарым - қатынас жағдайында бір-бірінен туындап отырады. Диалогтар қызметіне қарай бірнеше типке бөлінеді: өз еркін білдіретін диалог, пікір алысатын диалог, сұрау диалогі, дискуссиялық талас диалогі, әдептілік - рәсімдік диалог.

Мен диалогты мынандай көрсеткіштерге байланысты бағалаймын, реплика санына, түрлі рөлдерде айта алуына, коммуникативтік мақсаттарды орындай білуіне (сендіру, келісу, келіспеу), грамматикалық, лексикалық жағынан дұрыстығына көңіл аудара отырып бағалаймын. Оқушының сабақта қол жеткізген нәтижесін бірлесе, ашық бағалаймыз. Бұл жұмыс түрі сараптық нәтижелікті көрсетеді.

Диалог құруға үйретудің тағы бір сатысы, өнімді (продуктивті) сатыда болады. Мәтінді 2 рет тыңдағаннан кейін оқушылар бір-біріне сұрақ қояды, сол сұрақтарға жауап алады да, диалог құрастырады.

Бұл жұмыста оқушылардың субъектілік қатысы артады. Олар субъект сипатында бір-біріне сұрақ қоюға, оған жауап құруға үйренеді, сабақ тартымды өтеді.

Сонымен оқу әдістері оқушылардың танымдық қабілеттерінің дамуына мүмкіндік туғызуы тиіс, яғни, оқушылардың ойын дамытады, өз бетінше ізденіп жаңа білімді игеруге ықпал жасайды. Оқыту әдістері ғылыми таным әдістеріне байланысты, өйткені, оқытуда ең бастысы оқушылардың танымдық іс-әрекеті. Ғылыми танымға қатысты бірсыпыра ережелер оқушылардың танымдық іс-әрекетінде қолданылатын оқыту әдістерінің ерекшелігін анықтайды. Бұл ережелер: оқыту әдістері ең анық фактілерді білуді қамтамасыз етеді; оқыту әдістері практика мен теорияны жақындастырады; оқыту әдістері шындықты тануға әрекет жасайды; идея нақты өмір мәліметтерінен қорытылады. Осы ережелердің бәрі оқушылар көзқарасының қалыптасуының, таным қабілеттерінің дамуының негізі болады. Оқыту әдісі мақсатқа жетудің саналы түрде қолданылатын тәсілі, ал мақсатқа жету мұғалімнің шеберлігіне, оның оқыту процесін тиімді ұйымдастыра білуіне, оқушылардың даярлық дәрежесіне, мұғалім мен оқушылардың белсенділік педагогикалық ынтымақтастығына байланысты. "Оқыту әдісі" және "әдістемелік тәсіл" ұғымдары бір-бірімен тікелей байланысты. Әдістемелік тәсіл оқыту әдісінің элементі (компоненті, құрамды бөлімдер). Мысалы, жеке сөздерді түсіндіру, суреттерді демонстрациялау т.б. "Әдіс" пен "тәсілдің" шекарасы өте жылжымалы, құбылмалы, сондықтан олардың шекарасын анықтау өте қиын. Өйткені, әдіс кейде тәсілге, ал әдістемелік тәсіл оқыту әдісіне айналады.

ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Жұманбаева А.М, Миятова С.А.

Семей қаласы «№ 28 мектеп ЖОББМ» КММ

Қазіргі жағдайда білім беру ісін одан әрі жетілдіру мақсатымен оқыту әдістерін бірыңғай жүйеге келтіру басты мәселелердің бірі. Бірақ бұл жөнінде ғалымдар арасында бірыңғай көзқарастардың жоқ екені байқалады. Мысалы, кейбіреулер оқыту әдістері жіктеудің негізгі етіп білім көзін, екінші біреулер дидактикалық міндеттерді, ал, қайсы біреулер оқушылардың танымдық іс-әрекетін негізге алады т.б.

Оқыту әдістері мен тәсілдерінің шекарасы жылжымалы болады деп жоғарыда айтылған. Сондықтан оқыту процесінде қазақ тілі пәнін оқытуда кейде әдіс тәсілге, ал тәсіл әдіске ауысып отырады. Бір әдіс әр түрлі дидактикалық мақсаттарға қызмет өтеді. Мысалы, әңгіме әдісі жаңа білімді меңгеру, білімді, іскерлікті дағдыны тексеру, дидактикалық міндеттерін шешуде қолданылады.

Дидактика ілімінде оқыту әдістерін топтауда бірізділік жоқ. Ғалымдар оқыту әдістерін әр түрлі топтастырады. Атап айтқанда, И.А.Каиров, Н.К.Гончаров, Б.П.Есипова, Л.В.Занковтың редакциялауымен жарияланған "Педагогика" оқулығында оқыту әдісінің мынадай 9 түрі бары айтылған:

1.Мұғалімнің баяндауы мен лекциясы; 2.Мұғалімнің оқушылармен әңгімесі; 3.Мұғалімнің тәжірибелермен оқытылатын затты көрсетуі; 4. Картиналармен, сызықпен жасалынған көрнекі құралды көрсету; 5.Экскурсия; 6. Оқулықтан және басқа да кітаптардан оқушылардың өздігінен білім алуы; 7.Оқушылардың өздігінен бақылауы, тапсырманы орындауы, лабораторияда істейтін жұмысы; 8.Жаттығулар; 9.Оқушылардың білімін тексеру методы: ауызша, жазбаша және практикада сынау.

Профессор Е.Я.Голант оқыту әдісінің 8 түрін береді:

1.Ауызша мазмұндау; 2.Әңгіме; 3.Кітапты пайдалану; 4.Көрсету; 5.Экскурсия; 6.Лаборатория жұмыстары; 7.Жазу-сызу жұмыстары; 8.Практикалық жұмыс.

П.А.Зайченко он түрін көрсетеді:

1.Педагогикалық баяндау; 2.Түсіндіру; 3.Мектеп лекциясы; 4.Әңгіме; 5.Кітапты пайдалану; 6.Байқау; 7.Көрсету; 8.Лабораторияда сабақ өткізу; 9.Экскурсия; 10.Жаттығулар орындату әдісі.

И.Я.Лернер мен М.Н.Скаткин оқыту әдісінің бес түрін көрсетеді:

1.Түсіндіру-сипаттау әдісі, әңгіме, лекция, көрсету, оқулықпен жұмыс істеу, жазба жаттығулар.

2.Қайталау - жаттығу, әңгіме, өз сөзімен қайта айту.

3.Проблемалық баяндау әдісі - оқытушының дәлелді түрде баяндауы, экскурсия.

4.Ізденіс түрлері - эвристикалық әңгіме, байқау, жоспар жасау.

5.Зерттеушілік - тәжірибе, байқау, сыныппен жұмыс. құжаттармен жұмыс, сурет салу.

Ю.К.Бабанский бірсыпыра Ресей ғалымдарының (Е.Я.Голант, Б.П.Есипов, М.Н.Скаткин, И.Я.Лернер, А.Н.Алексюк, М.И.Махмутов, С.Г.Шаповаленко т.б.) оқыту әдістері жіктеуіне сүйеніп, оларды үш топқа бөлуді ұсынды.

1.Оқу-танымды іс-әрекетін ұйымдастыру және іске асыру әдістері: сөздік әдістері (әңгіме, әңгімелеу, лекция); көрнекілік әдістері (иллюстрация, демонстрация, оқу теледидары); практикалық әдістер (жазба жаттығулар, лабораториялық, практикалық жұмыстар, тәжірибе және бақылау, оқушылардың өндірістік бригадаларында, шеберханаларда, еңбек тапсырмасын орындау, оқыту машиналарымен жұмыс, дыбыс жасап шығарушы аппаратуралар т.б.); индуктивті және дедуктивті әдістер; репродуктивті, проблемалы ішінара іздену әдістері, өз бетінше жұмыс істеу әдістері.

2.Оқу-танымдық іс-әрекетінің ынталандыру әдістері оқушылардың танымдық ықыласын қалыптастыру әдістері; оқудағы жауапкершілікті қалыптастыру әдістері; оқудағы жауапкершілік және міндетті ынталандыру әдістері; оқудың қоғамдық және жеке адамның маңыздылығын түсіндіру, оқыту талаптарын қою, мадақтау, ұялту.

3.Оқу-танымдық іс-әрекетінің тиімділігін бақылау және өзін-өзі бақылау әдістері: ауызша бақылау әдістері; жазбаша бақылау әдістері;

лабораториялық бақылау әдістері; машиналы бақылау әдістері; өзін-өзі бақылау әдістері.

Әңгімелеу әдісі. Мұғалім оқу материалын бірізділікпен баяндайды. Ол үшін материалды айқын, сенімді етіп бейнелейді. Фактыға негізделген мәліметтер әңгімелеу түрінде сөз етіледі. Әңгімелеуде талдау, жинақтау тәсілдері пайдаланылады. Әдетте, әңгімелеу, бастауыш сыныптарда 10-15, ал жоғары сыныптарда 20-25 минутқа созылады. Әңгімелеу әдісі көбінесе тіл, әдебиет, тарих, география сабақтарында қолданылады. Сабақтың қалған уақытында оқушылар мұғалімнің басшылығымен әр түрлі жұмыстарды өз бетінше орындайды.

Әңгіме әдісі сабақта сұрақ-жауап формасы түрінде қолданылады. Сондықтан мұғалім алдын-ала жоспар жасап, онда сұрақтардың жүйесін мұқият ойластырады. Бұл оқушылардың білімін тақырып бойынша логикалық бірізділікпен анықтауды қамтамасыз етеді. Әңгімені осылай өткізу оқушылардың ойлау белсенділігін арттырады. Оларды басты және өте маңызды мәселелердің мазмұнын, өзара байланысын анықтауға талаптандырады. Оқушыларды болжауға бағыттайды, өз ойларын дәлелдеуге мәжбүр етеді. Әңгіме әдісінің барлық процесі өтілген оқу материалын жүйеге келтіруге және жинақтап қорытуға мүмкіндік береді.

Түсіндіру әдісі. Мұғалім оқу материалын баяндауда оқушылардың белсенділігіне, ынтасына, білім деңгейіне сүйенеді, материалдың мазмұнын дәлелдейді, кейбір ережелердің, ұғымдардың, заңдардың мәнін ашады. Материалды түсіндіруге түрлі құралдарды, есептер шығаруды, жазып алуды кең түрде қолданады, оқушылар баяндау процесінде мұғалімнің сұрақтарына жауап береді, байымдайды, дәлелдеуге тырысады. Мұғалім түсіндіру әдісі бойынша оқушылардың іс-әрекетін басқарудың барлық мүмкіншіліктерін пайдалана білсе, онда оқушылар жаңа материалды қабылдай отырып, өткен сабақта алған білімін салыстырады, талдайды. Мұғалімнің басты міндеті оқушылардың танымдық, іс-әрекетінің ішкі процесін сезу, күдікті және қиын мәселелерді күні бұрын болжау, оларды болдырмаудың жолдарын іздестіріп, оқушыларға көмектесу.

Түсіндірме-иллюстративті әдісті ақпараттық-рецептивті әдіс деп те атайды, өйткені ол мұғалім мен оқушының іс-әрекетін бейнелейді.

Практикалық әдіс. Бұл әдіс оқушылардың әр түрлі іс-әрекеттерінде қолданылады. Практикалық сабақтар мектеп шеберханаларында, оқу-тәжірибе учаскелерінде, оқушылардың өндірістік бригадаларында, оқу-өндірістік комбинаттарында өткізіледі. Оқушылар практикалық сабақтарда оқыту машиналары ЭВМ, компьютер арқылы түрлі тапсырмаларды орындайды.

Мұғалім ауызекі сөздердің (әңгіме, лекция, түсіндіру), баспа сөзінің (оқулық, қосымша әдебиеттер), көрнекі құралдардың (суреттер, кестелер, кино-диафильмдер, натуралды объектілер), практикалық жұмыстардың (тәжірибе көрсету, станокта жұмыс істеу, есеп шығару, шығарма жазу, аннотация жазу т.б.) көмегімен сабақта балаға білім беруді іске асырады.

Сабақ үстінде оқушылар тыңдайды, көреді, оқиды, бақылайды, сабақ үстінде тапсырманы орындайды.

Репродуктивті әдіс - бұл әдістің негізгі белгісі еске түсіру және мұғалімнің тапсырмасы бойынша іс-әрекетінің тәсілін қайталау болады.

ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Мукышева Г.С., Туреханова Б.Б.

«№28 ЖББОМ» КММ, Семей қаласы

Білім беру әдістеріне педагогика теориясында: «...Білім беру әдістері оқушылардың білім мен білігін, олардың практикалық дағдысын қалыптастыру жолындағы мұғалімнің жүргізетін жұмыстарының тәсілі және оқушылар жүргізетін жұмыстың мұғалімнің басшылығымен орындалатын тәсілі» деген анықтама берілген.

Әдіс - белгіленген оқу мақсатына жету үшін мұғалім мен оқушы іс-әрекетінің үйлесу тәсілі немесе мұғалімнің оқушыларды білім және білікпен қаруландыратын құралдары мен тәсілдерінің жиынтығы, ал тәсіл - әдісті құрайтын элементтер. Оқыту әдісі - оқытудың мақсатын, міндеттерін, шет тілін оқытудың мазмұнын тудыратын және оларға жетудің оқыту кезеңдері мен шарттарына сәйкес тәсілдерін айқындайтын оқытудың бағыты. Әдіс – ілім, зерттеу жолы, көздеген мақсатқа жетудің бірыңғайланған тәсілдері, тәртіпке келтірілген қызмет жүйесі. Оқыту әдістері білімдік, тәрбиелік, дамытушылық, уәждемелік қызмет атқарады, сондықтан әдістерді сабақтың дидактикалық мақсаттарына сәйкес тиімді қолдана білудің маңызы зор.

"Балалар әдебиетінің атасы" атанған Ыбырай Алтынсарин "Қазақ хрестоматиясы" және "Қазақтарға орыс тілін оқытудың қолданбасы" деген еңбегінде әңгіме әдісін қазақ мектебінде алғаш рет қолданды. Ол тіл игертуді грамматикалық ережеден емес, сөзді үйретуден бастады. Ы.Алтынсарин мектебінің балалары жаттауды ерте бастаған. Ұстаздың "Кел, балалар, оқылық!" деген өлеңін жатқа білмеген бала болмаған. Ондағы сөздердің оралымды, рифмге құрылуы, логикалық байланысының болуынан өлеңнің әрбір жолы тілге өзі оралып жатады. Оның әңгімелерінде тарихи материалдар мен салыстыру әдісі көп. Ы.Алтынсарин қоғамды, адам мінезін оқу-білім арқылы ғана түзетуге болады деп сенеді.

А.Байтұрсынов өзінің "Қай әдіс жақсы" мақаласында: "Әдіс - керекшіліктен шығатын нәрсе. Әдістің жақсы-жаман болмағы жұмсалатын орнының керек қылуына қарай. Мәселен, сауаттау әдісін алсақ, бір жұрттың сауаттау ісіне қолайлы болған әдіс екінші жұрттың да сауаттау ісіне қолайлы, оларға тиіс деп айтуға болмайды. Екеуінің тілінің заңы, емлесінің жүйесі бірдей болса, біріне қолайлы болған әдіс екіншісіне де қолайлы болуы мүмкін. Егер де тілінің заңы, емлесінің немесе әрпінің жүйесі басқа болса, онда біріне жақсы болған сауаттау әдісі екіншісіне де жақсы болады деп ешкім айта алмайды"- дей келіп, дыбыс әдісі мен тұтас сөзді әдістің қайсысы қазақ тіліне

көбірек керек деген мәселені мысалдар келтіре отырып береді де, осы екеуінің біріншісі (дыбыс әдісі) жақсы деп қорытады. Сонымен бірге ғалым жалқылау және жалпылау әдісі туралы өз ойларын ортаға салады. Жалқылау әдісін (айырыңқы) қай елдер бірінші қолданғаны туралы мағлұмат береді.

"Жалқылаулы-жалпылау әдіс" мақаласында "Бұл әдістің өзі қолдану жүзіндегі баспалдақтарына қарай бірнеше түрге бөлінеді"- дейді де, төмендегідей түрлеріне тоқталады: Шағын сөзді түрі; "Жазу-оқу" деген түрі; Дыбысты әдіс. Дыбысты әдістің өзін өз ішінен бес түрге бөледі: Балалармен әңгімелесу; Оқу үйретуге даярлайтын жұмыс; Сөзден дыбыстарды айырып шығару; Әріптермен таныстыру; Білген әріптерінен сөз құрау, соны оқу. А.Байтұрсынов 1927-1928 жылдары "Жаңа мектеп" журналында "Ана тілінің әдісі", "Зерттеу мен сүгіретшілік әдісі туралы" деген әдістеме мәселелерін сөз ететін бірнеше мақала жариялаған. Ғалым өзінің оқулықтарында "жеңілден ауырға, оңайдан қиынға, жайдан күрделіге" деген ұстанымды ұстана отырып, тұтас-сөз, талдау, жинақтау, сұрақ-жауап ойын әдістерін қолданған.

Бала мінезінің алуан қырлары туралы үлкен еңбек қалдырған - Жүсіпбек Аймауытұлы. Педагог-ғалымның "Тәрбиеге жетекші" (Орынбор, 1924), "Психология (жан-жүйесі) мен өнер таңдау" (Мәскеу, 1926) еңбектері ұлттық тыныс-тірлік, тәрбие жұмысы мен оның шарттары жайында ой қозғайды. Ж.Аймауытұлы педагогика ғылымына қосқан елеулі еңбектерінің бірі - "Тәрбиеге жетекші". Ағартушы-психолог бұл еңбегінде тәрбие, білім жайлы негізгі ойларын ғылыми тұрғыдан тереңдетіп, дамытып, дидактика мәселелеріне ерекше ден қояды. Ағартушы-педагог мектеп ісін, білім беру жүйесін, өмір тәжірибесін өзара бірлікте қарастыра отырып, әңгімелеу, талдау, түсіндіру, салыстыру, көрнекілік әдістерін ұсынды.

Қазақтың халық ағартушы қайраткерлерінің бай әдістемелік мұраларын зерттей отырып, олардың қазақ тілін оқыту әдістемесінің негізін қалап, әдістер жүйесінің одан әрі дамуына зор үлес қосқанына көз жеткіземіз. Ғалым-әдіскерлердің оқу жүйесінде тұрақталған әдіс-тәсілдері қазіргі күнге дейін өз маңызын жойған жоқ. Олар қазіргі кездегі оқытудың жаңа талаптарына сай дамып, жалғасын тауып, жаңа мазмұндағы әдістердің тууына әсер етуде.

Жалпы тілді оқыту мен үйретуде жалаң бір ғана әдісті қолдану мүмкін емес. Бұл жөнінде К.Жақсылықова: «Қазақ тілін оқыту – көп факторлы және әр жақты құбылыс. Сондықтан тілді оқытудың жалғыз әмбебап бір ғана тірек әдісін қолдану мүмкін емес. Шынтуайтына келгенде жалпы оқытудың ешқандай да бір әмбебап әдісі жоқ және бұл да мүмкін емес екенін тәжірибе дәлелдеп тұр», - деп жазды. Соған байланысты қазақ тілін оқыту әдістемесінде ғалымдарымыз әдістердің тұтастығы, бірлігі, жиынтығы мәселесін көтере бастады. Олар тілді оқытуда бірнеше амал-тәсілдерді аралас қолдану оқу үдерісінің нәтижелілігін арттыруға, білім сапасын жоғары деңгейге көтеруге ықпал ететіндігін атап көрсетті.

Ш.Х.Сарыбаев аудару, зерттеу, сан әдістерін, С.Жиенбаев әр мұғалім өз сабағын шығармашылық жолмен, қажет деп санаған әдістерін қолданып жүргізуіне болады деп, оқыту, жазу, дағдыландыру әдістерін ұсынды.

И.Маманов көрнекілік, сөйлемді толықтыру, аудару әдістеріне талдау жасай келіп, оқытушы қазақ тілін оқытуда тұтас методты меңгергені жөн деп есептеді. “Оқушыларға қазақ тілінен өткен материалдарын берік меңгертіп, әрбір үйренген сөзін есінде сақтап, оны сөйлемде пайдалана алатын дәрежеге жеткізу үшін ең ұтымдысы – тұтас метод. Тұтас методты қолдану арқылы мұғалім оқушылардың қазақ тілі пәнінен жақсы үлгеруін қамтамасыз ету үшін мынадай мәселелерге ұдайы көңіл аударуы қажет: 1. Оқушылар әр сабақта үйренген жаңа сөзін сөздік дәптерлеріне жазып отырады; 2. Үйренген сөздерін сөйлемде пайдалана алатын болады; 3. Қазақ тіліне тән дыбысы бар сөздерді дұрыс жазып, дұрыс айтуға төселеді; 4. Оқушылардың сөйлем құрамында сөздердің орын тәртібін сақтап, сөйлемді дұрыс құруына жаттықтырады”, - деп атап көрсетті.

С.Рахметова қазақ тілін оқыту әдістерін жинақтап, жүйелей келіп, оқу-таным әрекетінің басынан бастап соңғы нәтижесіне жеткенге дейінгі аралықты толық қамтитын негізгі үш топқа бөліп қарастырды:

- 1) Оқу-таным әрекетін ұйымдастыру және оны іске асыру әдістері;
- 2) Оқу-таным әрекетіне түрткі (мотивация) жасау, әсер ету әдістері;
- 3) Оқу-таным әрекеттерінің тиімділігін тексеру әдістері».

Ә.Исабаев: «Әдіс теориялық білім берудің тәсілдерін, соған байланысты практикалық дағды мен тәлім-тәрбие берудің амалдарын саралайды, соны практика жүзінде іске асырудың тәсілі мен жолдарының дәл жүйесін көрсетеді. ...Қазақ тілінен білім беру әдістері – оқушыларға білім мен білік және дағды беру жолында жүргізілетін тәсілдердің ішкі әрекеті жиынтығы», - деп атап көрсетті.

Профессор Ф.Ш.Оразбаева сөйлеу әрекетін дамытудағы ең тиімді әдіс ретінде қатысым әдісін ұсынып, оны оқыту әдістерінің барлық түрлеріне қатысты ерекшеліктерді меңгерген деп атап көрсетті.

Осындай дәстүрлі және жаңашыл әдістердің өзара тұтастығын, байланысын берік сақтай отырып жүргізілген үздіксіз ізденістер арқылы қазақ тілін оқытуда нақты нәтижелерге жету үшін бүгінгі заманға лайық жаңа мазмұндағы әдіс-тәсілдерді айқындап, оқу үдерісіне енгізу өте маңызды.

ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Абдулфаизова М.М, Неклюдова И.В.

КГУ «Школа- гимназия №10» г. Усть-Каменогорск

Урок вносит определенную четкость, упорядоченность в работу школы, обеспечивает условия для воспитания детей в духе организованности и дисциплины. Урок стимулирует другие формы обучения: практические занятия, индивидуальную работу, домашнюю работу детей. Вместе с тем все эти формы, находясь в тесной связи с уроком, влияют на его построение и проведение.

Продолжая поиск путей совершенствования урока, советская дидактика не рассматривает его в качестве универсальной формы обучения и стремится к органическому сочетанию урока с другими формами обучения. В ходе обучения осуществляется восприятие, осмысливание, закрепление знаний и применение их на практике.

Эти звенья выступают на уроке в различных сочетаниях и определяют разнообразное построение. Различная комбинация основных звеньев процесса усвоения знаний на уроке зависит от характера учебного материала, дидактической цели урока, возрастных особенностей учащихся, а также особенностей данного класса как коллектива. Например, введение значительного теоретического материала в содержание образования начальных классов привело к изменению соотношения во времени объяснения учителя и самостоятельных занятий учащихся, что неизбежно влечет за собой изменения в построении урока. Структура урока меняется также в зависимости от характера основной его цели, определяющей соотношение различных звеньев учебной работы на уроке (сообщение новых знаний, их закрепление, упражнения учащихся), место и значение того или иного вида деятельности и их сочетание. Решающее влияние оказывают на построение урока возрастные особенности учащихся, уровень их подготовки к самостоятельным занятиям. На первых порах обучения, когда учащиеся не научились еще длительное время концентрировать свое внимание на том или ином виде деятельности, учителю приходится чаще менять виды занятий. С возрастом учащихся, с накоплением учебных умений и навыков меняется соотношение работы под руководством учителя и самостоятельных занятий учащихся на уроке. Учителю приходится считаться с особенностями класса как коллектива, его организованностью. Авторы различных пособий предлагают положить в основу классификации урока учебную цель, метод его проведения или составные звенья процесса обучения. В зависимости от этого предлагаются различные типы уроков.

Общепринятой является классификация по основной дидактической цели урока, а также месту отдельного урока в системе уроков. В связи с этим определились следующие типы уроков: комбинированный, уроки изучения нового материала, уроки закрепления знаний, уроки обобщения и систематизации изученного, выработки умений и навыков, контрольные уроки. В начальных классах широко распространен урок, на котором сообщение нового материала сочетается с упражнением и применением знаний. Такой урок строится по-разному. В одном случае главными элементами урока являются объяснение учителем нового материала и упражнения учащихся, в другом — наблюдение, сопоставление фактов, беседа, в результате чего учащиеся самостоятельно формулируют правило и упражняются в его применении. Часто используется и третий путь — изучение материала по учебнику, за ним следует фронтальная беседа с целью контроля понимания изучаемого и затем — упражнения. Возможно проведение урока, целью которого является закрепление знаний, формирование умений и

навыков. Он включает в себя сообщение цели предстоящей работы, воспроизведение теоретического материала, инструктаж о порядке выполнения заданий, проверку выполнения работы (частичную или сплошную), задание на дом. Основным видом работы - упражнения проводят в устной и письменной форме. Некоторое применение в начальных классах находят обобщающие уроки. Они проводятся как итог изучения наиболее значительных тем, по которым можно привести знания в систему, углубить основные понятия, подчеркнуть ведущие идеи предмета и подготовить учащихся к следующей теме. Такие уроки могут строиться по-разному. Обязательными элементами их является вступление и заключение учителя. Само повторение и обобщение может проводиться в форме рассказа, кратких сообщений учащихся, чтения или беседы учителя с учащимися.

Широкое распространение в начальной школе находят уроки-экскурсии, предметные уроки и контрольные. Исходя из общей теории обучения и учитывая передовой опыт работы школы, советская дидактика формулирует ряд требований к уроку:

1. Урок необходимо рассматривать как единицу, звено хорошо продуманной системы работы учителя. На уроке решаются задачи обучения, воспитания и развития учащихся. Многоплановые задачи урока могут быть решены, если тщательно продумана структура урока, степень трудности материала для учащихся, проанализирован характер нового материала, его подача в учебнике.

2. Каждый урок должен иметь четко поставленную цель, достижение которой требует решения основных задач урока. Формулировка цели и задач урока должна быть лаконичной и точно определять все виды деятельности учителя и учащихся на каждом этапе урока.

3. Хороший урок отличает плановость, четкость построения. Это означает прежде всего логически последовательное расположение учебного материала, определение последовательности действий всех учащихся или отдельных групп на каждом этапе урока, четкое планирование учителем практической деятельности детей.

4. Качество урока во многом зависит от организации учащихся и мобилизации их внутренних сил на овладение материалом урока. Это достигается путем доведения цели и плана урока до сознания школьников. Такая организация урока делает работу учащихся целеустремленной, приучает их к планированию своих действий в любой работе, формирует чувство ответственности за ход и результаты урока у каждого ученика.

5. Каждый урок должен быть для школьников шагом вперед, рождая у них ощущение нужности, необходимости хорошо знать материал урока, в должной мере овладеть рекомендуемыми способами решения задач, выполнения тех или иных видов деятельности. Возникновение ощущения постоянного движения вперед стимулирует учебную деятельность учащихся.

6. Современный урок должен строиться в соответствии с достижениями науки и требованиями программы. Необходимо, чтобы содержание урока

соответствовало содержанию той науки, предмет которой преподает учитель, а его организация — прогрессивным направлениям развития психологии, педагогики, методики преподавания предмета.

7. Уроки должны убеждать учащихся в ограниченности знаний отдельного человека, в ограниченности информации, которую дает учитель на уроке, и давать пищу для самостоятельных раздумий, постоянной работы ума.

8. Каждый урок должен быть направлен на формирование у учащихся умения учиться. Школьников необходимо учить самостоятельно находить нужную информацию в учебнике, учебных пособиях, дополнительных источниках; самостоятельно перерабатывать новую информацию с записью основных положений в виде краткого пересказа, конспекта плана, с вычерчиванием схем, таблиц, диаграмм; самостоятельно использовать полученные знания и приводить в систему старые знания; создавать на основе знаний, навыков, умений новое, необычное — творить, изобретать, исследовать.

9. Урок должен быть воспитывающим. Это достигается за счет отбора содержания материала, за счет продуманности всей организации урока. Важно использовать урок не просто для передачи знаний, а для организации труда учащихся, труда мысли, труда разума, души, физического труда.

Воспитывать на уроке, справедливо отмечал В. А. Сухомлинский, — значит возвышать человека, занятого трудом, формировать у каждого веру в свои силы, возможности, способности, воспитывать чувство гордости, чувство человеческого достоинства.

10. Так как время урока строго ограничено, оно должно быть экономно использовано. Это обеспечивается подготовленностью самого учителя и учащихся; наличием дисциплины и психологической готовности детей; оборудованием урока — техническими и другими средствами, доведением до конца замысла урока.

11. Завершенность, законченность урока — одно из требований к хорошему уроку. Подводя его итоги, лучшие учителя отмечают: достигнуты ли цели урока, решены ли поставленные задачи, доволен ли учитель работой всего класса и отдельных учащихся; на что должно быть обращено внимание при работе дома, сообщают и мотивируют оценки.

ПРИМЕНЕНИЕ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ИНФОРМАТИКИ

Калинина С.С.

СОШ им. Б.Момышулы

Восточно-Казахстанская Область, с.Урджар

Общекультурная компетенция формируется при решении текстовых задач. Учась решать текстовые задачи на математике, ребёнок может перенести это умение на другие науки — физику, химию. Здесь важным

является умение составлять математическую модель процесса, формализовать задачу, выработать. В данном случае от учителя требуется систематическая работа в этом направлении для того чтобы дети получили опыт такой работы и осмысления этого опыта. Для развития лексического запаса терминологических слов, которые способствуют развитию устной речи у детей, целесообразно проводить математические диктанты, включая в них, например, правильное написание и произношение имён числительных, а также специальных математических терминов. Не стоит забывать о проведении внеклассных мероприятий, например, предложить детям написать фантастические рассказы и сказки. Нужно подбирать для решения текстовые задачи, в которых числовые характеристики записаны в скрытом виде, например, употреблять вместо чисел слова: неделя, сутки, век и т.д. или употреблять числительные.

Полезно так же решать задачи со скрытой информативной частью. Это могут быть задачи с экологической, гигиенической, бытовой и др. подоплёками. При их решении следует обращать внимание детей на общекультурные составляющие задачи. Познавательный интерес лежит в основе позитивного отношения к жизни вообще и к учебе в частности. Если у человека сформирован такой интерес, то человек активно ищет ответы на вопросы, которые сам себе задаёт. При этом если ребёнок увлечён, то создаётся ситуация успеха, школьник испытывает эмоциональный подъём, радуется собственным познаниям и своей удаче от решения вопроса. Такой вид компетенции особо эффективно развивается, когда для решения предлагаются занимательные, нестандартные задачи, задачи – фокусы, задачи на перекладывание спичек, задачи исторического содержания. Например, дети очень любят, при изучении координат точки, строить фигуры по заданным координатам. Информационная компетенция формируется в процессе освоения учениками информационных технологий. Но при этом у ребят должно сформироваться устойчивое мнение, что информационные технологии используются не только на уроках информатики, но и на всех других. Целесообразно проводить интегрированные уроки математики и информатики. Тема «Диаграммы и графики» очень созвучна теме «Построение графиков и диаграмм в табличном процессоре». Социально-трудовая компетенция формируется при решении контрольных работ, выработке навыков устного счёта.

Компетенция личностного самосовершенствования может формироваться при решении задач влияющих на самосознание детей. Например, когда требуется сделать проверку, или если стоит условие составить задачу обратную данной. Формированию метапредметных компетенций на уроках математики способствует не только решение задач, но и следующие формы, методы и приёмы:

- интерактивные технологии;
- метод сотрудничества;
- методики проектирования;

- использование ИКТ;
- деятельностный подход;
- работа по алгоритму и др.

Следует остановиться на методе проектов, относящихся к личностно ориентированным технологиям. Это такой способ организации самостоятельной работы учеников, который собирает в себе исследовательские, рефлексивные, проблемные групповые методики работы. Проекты могут быть как небольшими, рассчитанными на один урок, так и достаточно объёмными, требующими от учащихся внеурочной подготовки. Как показывает практика, авторы наиболее интересных, неординарных проектов обладают более высокими показателями метапредметных компетенций. Как и другие методики, метод проектов создаёт сильную мотивацию к обучению, самообразованию. Обязательное включение в этот вид деятельности презентаций способствует формированию информационных компетенций. Хорошо разрабатываются проекты, связанные с историей математики «Как формировался календарь», «Системы счисления», «Золотое сечение».

Для облегчения запоминания, можно предложить использование мнемонических приёмов. Так, при изучении формул приведения, можно легко запомнить: меняется функция или нет. Нет, голова поворачивается вправо влево, углы 0 и 180 градусов, да вверх, вниз, углы 90, 270 градусов. Да, все вышеперечисленные методы и средства образовательной деятельности появились не вчера, прогрессивные, прозорливые педагоги, на протяжении последних десятилетий, фрагментарно разрабатывали и включали в свою деятельность все эти педагогические технологии. Но на сегодняшний день такая система обучения должна быть не фрагментарной, а всеобъемлющей. Чем же метапредметный урок отличается от традиционного? На что следует опираться? Предлагаем алгоритм разработки такого урока:

1. Формирование темы занятия.
2. Формирование предметных, метапредметных целей урока.
3. Выявление фундаментальных образовательных объектов, которые нужно отработать учащимся.
4. Определение способности учеников, на которые предполагается опираться.
5. Основой метапредметного урока будет какая-либо проблемная образовательная ситуация.

Ядром творческого метапредметного урока является проблемная образовательная ситуация:

1) Нужно сформулировать одну или несколько основных проблем, которые способны помочь детям проявить себя. Проблема должна быть поставлена так, чтобы ученик захотел её решить, т.е. вызвать интерес у учеников. И проблема должна носить метапредметный характер.

2) Задания для учеников должны быть чётко сформулированы на каждом этапе урока.

3) Желательно определить конкретный образовательный продукт, который в результате должен быть получен.

4) Обязательно нужно продумать рефлексию учениками своей деятельности.

5) Тщательно подобрать диагностику образовательного продукта, созданного учеником.

Очень многие составляющие учебно-познавательных компетенций были в арсенале учителя математики всегда, на протяжении десятилетий. Сама наука способствует формированию таких умений как способность к абстракции, развитию критически и алгоритмически мыслить, аналитически подходить к информации.

Подводя итоги, отметим, что ведение метапредметных компетенций в образовательный процесс, это ответ системы образования на требования времени и общества, которые требуют от школы воспитания в её питомцах умения «эффективно действовать за пределами учебных ситуаций и сюжетов» (В.А. Болотов, В.В. Сериков). Учителя информатики очень быстро подхватили эту идею. Математика – это наука о фундаментальных структурах реального мира. На протяжении веков, развитие математики способствовало развитию научно – технического прогресса всего человечества.

ПРАКТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Кожева Л.С, Аяпбергенова Г.Е.

КГУ «СОШ №28» г.Семей

Методы обучения - это способы совместной деятельности учителя и учащихся, направленные на решение задач обучения. Современная дидактика уделяет большое внимание побуждающей функции метода обучения. Назначение метода состоит не в простой передаче знаний, а в том, чтобы пробудить познавательную потребность школьника, его интерес к решению той или иной задачи. Новые аспекты открываются в развивающей и воспитывающей функции метода. Вооружение учащихся способами познавательной деятельности — важнейшая тенденция повышения развивающей функции учебного метода. Создание обстановки сотрудничества, коллективного сопереживания, отношений взаимопомощи, ответственности за самостоятельное решение задач - в этом направлении ведутся поиски дальнейшего совершенствования методов обучения. Метод обучения следует отличать от средства.

Метод тесно связан с деятельностью и вне деятельности не существует. В качестве средств обучения используются учебники, книги, справочники, пособия, технические средства, словари, наглядные пособия. Они могут использоваться для различных целей. Будучи включены в какую-либо деятельность, они дают возможность осуществлять цель деятельности. В

последнее время предложена классификация методов по характеру руководства мыслительной деятельностью учащихся: объяснительно иллюстративный, репродуктивный, проблемное изложение, частично поисковый, исследовательский метод. Наиболее принятой является классификация методов по источнику получения знаний (слово, наглядные средства, практическая деятельность). В соответствии с таким подходом методы могут быть объединены в три группы.

1. Словесные методы; рассказ, объяснение, беседа, работа с учебником и книгой.
2. Наглядные методы: наблюдение, демонстрация наглядных пособий, кинофильмов и диафильмов.
3. Практические методы: устные и письменные упражнения, графические и лабораторные работы. Словесные методы: Слово учителя — самый доступный и распространенный инструмент обучения. Научившись пользоваться словом, учитель даже самые отвлеченные понятия, идеи делает понятными детям. С помощью слова он может вызвать в сознании детей яркие картины прошлого, прекрасного будущего человечества, строения вселенной. Слово активизирует воображение, память, чувства учащихся.

На первом этапе обучения, пока дети не научились пользоваться книгой, слово является почти единственным инструментом познания мира. Рассказ учителя. Это живое, образное, эмоциональное изложение событий, содержащее преимущественно фактический материал. Учитель, хорошо владеющий мастерством рассказа, обеспечивает усвоение учащимися знаний в определенной системе, развивает их мышление, показывает учащимся, как нужно умело пользоваться словом. В зависимости от особенностей предмета характер рассказа может изменяться. Наиболее распространенными являются рассказ-повествование - изложение событий, повествование о жизни и деятельности писателей, исторических деятелей и рассказ-описание - описание структуры растений, конструкции различных приборов и аппаратов, состава веществ и пр. Для повышения качества восприятия учебного материала учитель пишет план рассказа на доске.

План записывается последовательно по мере перехода в изложении от одного вопроса к другому. Плановость, четкость построения рассказа, возможность для учащихся отделить главное от второстепенного - важные условия повышения эффективности рассказа. Непременным качеством учительского рассказа являются его эмоциональность и образность. Широкое использование средств образной речи — художественной литературы, различных средств наглядности — позволяет учителю создать у учащихся полные и многосторонние представления о событиях далекого прошлого, о различных явлениях природы, о людях, их характерах, образе жизни. Эмоциональность рассказа помогает учащимся увидеть отношение учителя к излагаемому материалу и оказывает на них большое воспитательное воздействие. В связи с этим уместно вспомнить слова А. В. Луначарского: «Не волнуя, не

затрагивая нервную систему, нельзя даже просто агитировать... Тем более, нельзя без этого воспитывать. Поэтому эмоциональной окраской учебного материала, вызвав эмоциональные порывы, вызвав эмоциями видоизменения в сознании учеников, можно придать воспитательный характер любому процессу восприятия того или другого внешнего воздействия». Сила учительского рассказа в глубокой идейной убежденности. Эмоциональное отношение учителя к излагаемому, его убеждения оказывают большое влияние на формирование убеждений учащихся. Не менее важным является умение учителя мобилизовать и удержать внимание учащихся во время рассказа. Для начальной школы характерны относительная непродолжительность рассказа (15—20 мин), его расчлененность на логически законченные части (после изложения каждой части учитель проверяет глубину и качество восприятия учениками материала), яркость, образность, эмоциональность языка, широкое использование средств наглядности.

Объяснение. Это стройное и логически последовательное изложение учителем учебного материала, сочетающееся с наблюдениями учащихся за действием приборов, опытами, необходимыми записями. В объяснении учителя всегда много суждений, умозаключений, доказательств. Наиболее важными вопросами методики объяснения являются ясная, отчетливая постановка нового вопроса перед учащимися и последовательное изложение материала. Успех объяснения во многом зависит также и от того, насколько удачно учитель сумеет привлечь конкретные данные. Объяснение всегда предполагает обращение с вопросами к детям и заставляет их следить за ходом объяснения, высказывать свои соображения, догадки, делать выводы. В конце объяснения учитель дает точную формулировку вывода, правила. Обязательным элементом урока, на котором использовалось объяснение, является проверка качества усвоения материала, анализ фактов и примеров, приведенных детьми.

Беседа. Во время беседы учитель, опираясь на имеющиеся у учащихся знания и практический опыт и пользуясь вопросами, подводит учащихся к пониманию и усвоению новых знаний. В ходе беседы открывается широкий простор для самостоятельных высказываний и рассуждений учащихся. Беседа позволяет учителю не только выявить качество подготовки и глубину усвоения учебного материала, но и изучить способности каждого ученика. Учащиеся буквально оживают, когда учитель переходит к фронтальной беседе. Быстро реагируют на вопросы сильные ученики, их пример увлекает средних и слабых, и через несколько минут в классе царит общий рабочий подъем. Беседа используется учителем для установления связи предыдущего материала с новым, сообщения новых знаний, а также закрепления и проверки их.

В зависимости от конкретных задач и содержания учебного материала могут использоваться различные виды беседы.

Широкое распространение имеет эвристическая беседа (от греческого слова *эврико* - нахожу, открываю). Она возникла в борьбе с догматизмом в преподавании и до настоящего времени используется в практике передовых

советских учителей. В ходе эвристической беседы учитель путем умело поставленных вопросов заставляет учащихся на основе имеющихся знаний, наблюдений, жизненного опыта формулировать новые понятия, выводы, правила. Учащиеся как бы сами открывают новые знания. Такая работа доставляет им большое удовлетворение и стимулирует познавательную активность.

ОСОБЕННОСТИ СОДЕРЖАНИЯ СОВРЕМЕННОГО НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Антонина Ю.С., Мукашева С.А.

г.Семей

Особенностью содержания современного начального образования является не только ответ на вопрос, что ученик должен знать, но и формирование универсальных учебных действий в личностных, коммуникативных познавательных, регулятивных сферах, обеспечивающих способность к организации самостоятельной учебной деятельности.

В младшем школьном возрасте продолжается социально-личностное развитие ребенка. Этот возрастной период характеризуется появлением достаточно осознанной системы представлений об окружающих людях, социальных и межличностных отношений о себе, о нравственно-этических нормах, на основе которых строятся взаимоотношения со сверстниками и взрослыми, близкими и чужими людьми. Самооценка ребенка, оставаясь достаточно оптимистической и высокой, становится все более объективной и самокритичной. Уровень сформированности УУД в полной мере зависит от способов организации учебной деятельности и сотрудничества, познавательной, творческой, художественно-эстетической и коммуникативной деятельности школьника.

Роль начальной школы трудно переоценить. В последние годы усилилась активность учителей начальных классов в направлении поиска путей улучшения обучения и воспитания младших школьников. Я вижу эти пути в изменении направленности учебно-воспитательного процесса, в его ориентации на создание условий для развития личности каждого ребенка, что соответствует Концепции государственных стандартов общего образования (второго поколения).

Все более значимым становится развивающий потенциал образовательных стандартов, обеспечивающий существование и развитие системы образования в условиях быстро меняющейся образовательной среды.

Личностно - ориентированный подход в образовательном процессе помогают обеспечить интерактивные методы обучения.

Применяя на уроках интерактивные методы обучения с использованием ИКТ, мы добиваемся новых возможностей, связанных, прежде всего, с налаживанием межличностного взаимодействия путем внешнего диалога в

процессе усвоения учебного материала. Действительно, между учащимися в группе неизбежно возникают определенные межличностные взаимоотношения; и от того, какими они будут, во многом зависит успешность их учебной деятельности. Умелая организация взаимодействия обучающихся на основе учебного материала становится мощным фактором повышения эффективности учебной деятельности в целом.

Применяя интерактивные формы и методы обучения, я ставлю перед собой ряд важнейших образовательных целей:

- стимулировать мотивацию и интерес в области изучаемых предметов и в общеобразовательном плане;

- повышать уровень активности и самостоятельности обучаемых;

- развивать навыки анализа, критичности мышления, взаимодействия, коммуникации;

- изменение установок (на сотрудничество, эмпатию) и социальных ценностей;

- саморазвитие и развитие благодаря активизации мыследеятельности и диалогическому взаимодействию с преподавателем и другими участниками образовательного процесса.

Технология интерактивного обучения:

Из данных схем видно, что методы обучения можно подразделить на три обобщенные группы:

1. Пассивный метод;

2. Активный метод;

3. Интерактивный метод.

Каждый из них имеет свои особенности.

Пассивный метод – это форма взаимодействия учащихся и учителя, в которой учитель является основным действующим лицом и управляющим ходом урока, а учащиеся выступают в роли пассивных слушателей, подчиненных директивам учителя. Связь учителя с учащимися в пассивных уроках осуществляется посредством опросов, контрольных работ, тестов и т. д. С точки зрения современных педагогических технологий и эффективности усвоения учащимися учебного материала пассивный метод считается самым неэффективным.

Активный метод – это форма взаимодействия учащихся и учителя, при которой учитель и учащиеся взаимодействуют друг с другом в ходе урока и учащиеся здесь не пассивные слушатели, а активные участники урока. Если в пассивном уроке основным действующим лицом и менеджером урока был учитель, то здесь учитель и учащиеся находятся на равных правах. Если пассивные методы предполагали авторитарный стиль взаимодействия, то активные больше предполагают демократический стиль.

Основные методические инновации связаны сегодня с применением интерактивных методов обучения. Слово «интерактив» пришло к нам из английского от слова «interact». «Inter» - это «взаимный», «act» - действовать.

Интерактивный - означает способность взаимодействовать или находится в режиме беседы, диалога с кем-либо (человеком) или чем-либо (например, компьютером). Следовательно, интерактивное обучение - это, прежде всего, диалоговое обучение, в ходе которого осуществляется взаимодействие преподавателя и обучаемого. Особенности этого взаимодействия состоят в следующем:

- пребывание субъектов образования в одном смысловом пространстве;
- совместное погружение в проблемное поле решаемой задачи, т. е. включение в единое творческое пространство;
- согласованность в выборе средств и методов реализации решения задачи;
- совместное вхождение в близкое эмоциональное состояние, переживание созвучных чувств, сопутствующих принятию и осуществлению решения задач.

Суть интерактивного обучения состоит в том, что учебный процесс организован таким образом, что практически все учащиеся оказываются вовлеченными в процесс познания, они имеют возможность понимать и рефлексировать по поводу того, что они знают и думают. Совместная деятельность учащихся в процессе познания, освоения учебного материала означает, что каждый вносит свой особый индивидуальный вклад, идет обмен знаниями, идеями, способами деятельности. Причем, происходит это в атмосфере доброжелательности и взаимной поддержки, что позволяет не только получать новое знание, но и развивает саму познавательную деятельность, переводит ее на более высокие формы кооперации и сотрудничества.

Интерактивные методы обучения позволяют решать следующие задачи:

- Активное включение каждого ученика в процесс усвоения учебного материала
- Повышение познавательной мотивации
- Обучение навыкам успешного общения(умения слушать и слышать друг друга, выстраивать диалог, задавать вопросы на понимание)
- Развитие навыков самостоятельной учебной деятельности: определение ведущих и промежуточных задач, умение предусматривать последствия своего выбора, его объективная оценка
- Воспитание лидерских качеств
- Умение работать с командой и в команде
- Принимать на себя ответственность за совместную и собственную деятельность по достижению результата.

Характеристика, сущностная особенность интерактивных методов - это высокий уровень взаимно направленной активности субъектов взаимодействия, эмоциональное, духовное единение участников.

При использовании интерактивных методов обучаемый становится полноправным участником процесса восприятия, его опыт служит основным

источником учебного познания. Преподаватель не даёт готовых знаний, но побуждает обучаемых к самостоятельному поиску. По сравнению с традиционными формами ведения занятий, в интерактивном обучении меняется взаимодействие преподавателя и обучаемого: активность педагога уступает место активности обучаемых, а задачей педагога становится создание условий для их инициативы. Педагог отказывается от роли своеобразного фильтра, пропускающего через себя учебную информацию, и выполняет функцию помощника в работе, одного из источников информации. Для того, чтобы освоить и применять эти методы, преподавателю необходимо знание различных методик группового взаимодействия. Интерактивное обучение обеспечивает взаимопонимание, взаимодействие, взаимообогащение. Интерактивные методики ни в коем случае не заменяют лекционный материал, но способствуют его лучшему усвоению и, что особенно важно, формируют мнения, отношения, навыки поведения.

Структура урока, проведённого в интерактивном режиме, включает 8 этапов. Остановлюсь на особенностях организации каждого из них. Мотивация. Для создания мотивации наряду с проблемными вопросами и заданиями использую сценки, чтение словарных статей, отрывков из газетных статей, заслушивание статистических данных (например, о влиянии развития навыка чтения младших школьников на их дальнейшее обучение), разные определения одного понятия. Организуя этот этап, всегда помню, что то, что одного учащегося побуждает к активным действиям, вызывает бурную реакцию, другого оставляет равнодушным либо приводит к незначительному эффекту, поэтому стараюсь от урока к уроку менять способ мотивации, разнообразить их.

Сообщение целей (целеполагание). Цели уроков интерактивного обучения отличаются от традиционных. На первое место выдвигаются цели, связанные со знаниями учащихся: назвать признаки функциональных стилей, назвать изменения, произошедшие в русской графике, дать определения понятиям орфография, орфограмма. Затем ставятся цели, связанные с формируемыми умениями: выделить написания, подчиняющиеся каждому принципу русской орфографии, определить стилистическую принадлежность текста, публично представить результаты групповой работы. На третьем месте стоят цели, называющие ценности: выразить своё отношение к необходимости существования единых норм орфоэпии, высказать своё суждение о значении грамотного письма, сделать вывод о практической значимости полученных знаний. Этот этап имеет большое значение: во-первых, позволяет всю дальнейшую деятельность учащихся сделать целенаправленной, т.е. каждый учащийся узнаёт, каким будет конечный результат, к чему ему стоит стремиться; во-вторых, на этом этапе преподаватель учит учащихся формулированию целей урока - одному из профессиональных умений учителя.

Литература

1. Бабанский Ю.К. Методы обучения в школе - М.: Просвещение 2006г.

2.Роджерс К. Вопросы, которые я бы себе задал, если бы был учителем \\ хрестоматия по педагогической психологии сост. Красило А. И. и др. - 2005г.,

3.Анисимов П.Ф. Новые информационные и образовательные технологии Как фактор модернизации учебного заведения//СПО. – 2004.- №

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИКТ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Туреханова Б.Б.,Бурашова П.В.

«СОШ №28» КГУ г.Семей

Поскольку все понятия, которые мы изучаем, в той или иной мере уже знакомы учащимся, рекомендуется начинать этот этап с мозгового штурма: «Какие ассоциации вызывает у вас слово письменность?», «Какие понятия связаны со словом орфография?» Представленные стержневые мысли я записываю на доске в столбик и нумерую. Этот вид работы помогает отобрать то, что уже известно учащимся, а что действительно непонятно, незнакомо. Эту же работу можно провести иначе: на обратной стороне доски заранее записываю ключевое слово, например, орфоэпия, а вокруг него располагаю слова: орфоэпические словари, нормы произношения, правильно писать, правильно говорить, речь, речевые ошибки. Затем предлагаю учащимся выбрать те понятия, которые, по их мнению, связаны с ключевым словом. Этот вариант работы эффективен тогда, когда у учащихся недостаточно представлений об изучаемом понятии. Третий вариант организации этой работы: предлагаю учащимся расслабиться, настроиться на тему размышления, взять ручки и записать те мысли, которые приходят в голову, при этом напоминая, что не нужно стремиться к логике, последовательности.

Интерактивные упражнения. В качестве интерактивных упражнений я практикую работу в малых группах. Проведение этого этапа вызывает наибольшее число трудностей. В группах сменного состава эти проблемы решаются с помощью ротации: из активной группы перевожу в пассивную, а из пассивной - в активную. Состав группы должен включать не более 5-6 человек, т.к. в группах большего количественного состава иногда не хватает времени всем высказаться, легче бывает «спрятаться» за спины других, что снижает активность учащихся, гасит интерес к занятию. Лучше, если в каждой группе объединяются учащиеся разного уровня информированности по данному предмету, это позволяет им взаимно дополнять и обогащать друг друга. Во избежание потери времени на уроке следует заранее планировать, как учащиеся будут разделены на группы. Для этого можно раздать карточки с буквами, которые составляют ключевое слово и предложить объединиться всем, кому достались одинаковые буквы. Размещение рабочих мест тоже нужно продумывать заранее. На перемене можно поставить столы по 2 или по 3, а стулья расположить напротив друг друга. Такая планировка не мешает

слушать, учащиеся могут видеть лица друг друга, что помогает совместному общению. Большое значение для эффективности учебного сотрудничества имеет характер его организации, в частности, внешняя регламентация деятельности участников групп. При организации первого занятия сообщаем учащимся, что при подготовке выступления следует выслушать всех участников группы, совместно попытаться разобраться в проблеме, в случае необходимости можно обратиться за помощью к преподавателю, затем выбрать выступающего. Во время работы групп необходимо следить, насколько продуктивно организуется совместная работа, помогать некоторым учащимся включиться в общение, оказывать необходимую помощь в решении проблемы. На подготовку выступления разным группам требуется разное время. Если не все группы подготовились одновременно, то выделяю для них дополнительное время. При озвучивании проблемы используются такие варианты работы: выступает один человек (по выбору группы или по желанию); выступают последовательно все члены группы. Но в том и другом случае учащиеся должны помнить, что выступать необходимо кратко и информативно.

Новый продукт. Логическим завершением работы над новыми знаниями является создание нового продукта. Учитывая большой объём информации, усваиваемой на уроке, и ограниченность времени, в качестве нового продукта я предлагаю учащимся сделать самостоятельные выводы (например, о том, могут ли оставаться производительные нормы неизменными по истечении десятилетий), высказать свою точку зрения (например, о необходимости существования единых норм орфоэпии), выполнить новое, ранее не выполнявшееся задание.

Рефлексия. Этот этап предполагает подведение итогов деятельности учащихся. Рефлексии способствуют вопросы: - Что особенно понравилось? Чему научились? Как пригодятся эти знания в будущем? Какие выводы можно сделать по сегодняшнему уроку? Данные вопросы позволяют учащимся выделить то главное, новое, что они узнали на уроке, осознать, где, каким образом и для каких целей эти знания могут быть применены. **Оценивание.** Этот вопрос является наиболее сложным для учителей, работающих в интерактивном режиме. Оценивание должно стимулировать работу учащихся на последующих занятиях. В первый раз, если все работали активно, с желанием, выставляю всем участникам группы высший балл. В дальнейшем оценивание поручаю руководителю группы. Такой способ организации оценивания имеет профессиональную направленность - приучает учащихся оценивать работу других. Можно использовать такой подход: каждый член группы оценивает каждого, т.е. выставляет отметку каждому товарищу в листок оценивания. Учитель собирает листки и выводит средний балл. Наконец, можно воспользоваться самооценкой работы учащихся.

Домашнее задание. После проведения уроков в интерактивном режиме предлагаются задания, требующие творческого переосмысления изученного материала: написать сочинение - миниатюру по теме, высказать свою точку

зрения по проблеме, провести стилистический эксперимент. Считаю, что такое задание в большей степени соответствует природе интерактивного обучения.

Следовательно, основными составляющими интерактивных уроков являются интерактивные упражнения и задания, которые выполняются учащимися. Важное отличие интерактивных упражнений и заданий от обычных в том, что выполняя, их учащиеся не только и не столько закрепляют уже изученный материал, сколько изучают новый.

Литература

- 1.Бабанский Ю.К. Методы обучения в школе - М.: Просвещение 2006г.
- 2.Ковалева Т.М. Инновационная школа: аксиомы и гипотезы. – М.: Издательский дом Российской академии образования, 2010.
- 3.Кажигалиева Г.А., Васенкова М.В. О принципах и методах технологии интерактивного обучения русскому языку в средней школе//Педагогика, 2005, №2.

ПРИМЕНЕНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Шаповалова Е.В,Культуманова Л.С.

КГУ «СОШ№1» им.Н. Чернышевского г.Семей

При активном использовании ИКТ уже в начальной школе успешнее достигаются общие цели образования, легче формируются компетенции в области коммуникации: умение собирать факты, их сопоставлять, организовывать, выражать свои мысли на бумаге и устно, логически рассуждать, слушать и понимать устную и письменную речь, открывать что-то новое, делать выбор и принимать решения.

Таким образом, использование информационных технологий в учебном процессе начальной школы позволяет не только модернизировать его, повысить эффективность, мотивировать учащихся, но и дифференцировать процесс с учётом индивидуальных особенностей каждого ученика. Учителю информатизация предоставляет возможность гибко управлять обучением и разнообразить способы предъявления учебной информации.

Поэтому представляемый педагогический опыт соответствует региональной образовательной политике, передовым идеям современной педагогики и психологии, профессиональным интересам педагогической общественности.

Развивая имеющиеся умения и навыки, учащиеся устанавливают связи между новыми и ранее приобретёнными знаниями в области разных предметов. Это даёт возможность максимального раскрытия потенциала. Такая деятельность позволит проявить себя индивидуально или в группе, попробовать свои силы, приложить свои знания, показать публично достигнутый результат.

Эти методы обучения интересны детям, так как дают им возможность раскрыть свой потенциал, проявить себя в различных видах деятельности, способствуют реализации творческих способностей, учат общаться в коллективе.

Проведение уроков в нетрадиционной форме с применением современных педагогических технологий является мощным инструментом повышения познавательной активности учащихся, приучающий их к самостоятельной познавательной деятельности.

Таким образом, представляемый педагогический опыт отвечает критерию научности, так как использует основополагающие положения современной педагогики, психологии и методики преподавания.

При помощи компьютера и мультимедийного проектора на своих уроках использую следующие компьютерные программы:

- учебные,
- контролирующие,
- демонстративные,
- справочно-информационные,
- мультимедийные.

Все эти программы обучения внедряются через учебные презентации, созданные в программе Power Point, с помощью этой программы созданные презентации оживляют урок и делают его более доступным.

Считаю, что мультимедийные презентации - это удобный и эффектный способ представления информации с помощью компьютерных программ. Он сочетает в себе динамику, звук и изображение, т.е. те факторы, которые наиболее долго удерживают внимание ребенка. Одновременное воздействие на два важнейших органа восприятия (слух и зрение) позволяют достичь гораздо большего эффекта (английская пословица гласит: «Я услышал – и забыл, я увидел – и запомнил»).

Методическая сила мультимедиа как раз и состоит в том, что ученика легче заинтересовать и обучить, когда он воспринимает согласованный поток звуковых и зрительных образов, причем на него оказывается не только информационное, но и эмоциональное воздействие. Более того, презентация дает возможность учителю самостоятельно скомпоновать учебный материал исходя из особенностей конкретного класса, темы, предмета, что позволяет построить урок так, чтобы добиться максимального учебного эффекта.

Использование программ-презентаций помогает психологически комфортно чувствовать себя учащимся на уроках. Можно неоднократно возвращаться к любому слайду презентации, вникая во все тонкости изучаемого урока. Программное обеспечение MS Power Point позволяет к каждому слайду презентации добавлять звуковые файлы.

Работа с сетью Интернет развивает уверенность, позволяет чувствовать себя частью большого реального мира, подстёгивает любознательность, развивает коммуникативные качества, создаёт элемент соревновательности, позволяет разнообразить виды деятельности на уроке.

Часто картинки из сети Интернет становятся единственным источником того, чтобы дети увидели портрет писателя, русские народные костюмы, шедевры русского деревянного зодчества. Это становится ярким наглядным пособием и источником вдохновения на уроках изобразительного искусства и технологии. Поэтому рисунки на компьютере и бумаге у всех выходят необыкновенные, неповторимые.

Современные информационные технологии использую и в работе с учащимися, мотивированными на учёбу. Это и поиск информации по теме исследовательской работы и подготовка презентации. Компьютер является мощнейшим стимулом для творчества детей, в том числе и самых инфантильных или расторможенных. При проведении динамичных учебных игр, эстафет предлагаю учащимся с заниженной скоростью мыслительных процессов выполнять аналогичные задания за компьютером. Работа в собственном скоростном режиме положительно сказывается на результате, что ведёт к росту самооценки, повышает комфортность обучения таких детей. При этом важное значение приобретает формирование психологически комфортной учебной среды, где ребенок может быстро преодолеть неуверенность в своих действиях, где создаются доверительные отношения между всеми участниками процесса и активизируется творческая учебно-познавательная деятельность.

На уроках математики при помощи компьютера решается проблема дефицита подвижной наглядности, когда дети под руководством учителя на экране монитора сравнивают способом наложения геометрические фигуры, решают задачи.

При организации учебных занятий с младшими школьниками использую видеоматериалы и звукозапись. Использование видео оказывает воздействие на качество восприятия учебной информации, служит базой данных для организации исследовательских заданий. Проверку усвоения учебной информации предлагаю в виде так называемых визуальных задач: «Посмотрите и найдите, определите, запишите, докажите...», «Дополните изображение...».

Учебная звукозапись несет в себе большой воспитательный и развивающий потенциал. Именно в начальной школе часто применяется учебная звукозапись. Учащиеся слушают фрагменты литературных произведений, выразительное чтение стихотворений, голоса птиц, шум леса. Музыкальные звукозаписи как эмоциональное сопровождение создают определенный настрой на предстоящую работу, а используемые как метод обучения – развивают творческое воображение, формируют эстетический вкус учащихся.

Широко использую в своей педагогической деятельности электронные учебные пособия. Электронное учебное пособие дополняет обычное, и особенно эффективно в тех случаях, когда оно:

- обеспечивает почти мгновенную обратную связь;
- помогает быстро найти необходимую информацию;

-существенно экономит время при многократных обращениях к гипертекстовым объяснениям;

-позволяет быстро, но в темпе наиболее подходящим для конкретного ученика, проверить знания по определённой теме.

Литература

1.Шкуричева Н. А. Зачем первоклассникам нужна парная работа на уроке в адаптационный период // Начальная школа, 2006 г., №8.

2.Никишина И. В. Интерактивные формы методического обучения. 2007 г.

3.Шпика И. В. Учебная мотивация как показатель качества обучения младших школьников // Начальная школа, 2007 г., №2.

ОРЫС МЕКТЕПТЕРІНДЕ ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Бухарбаева Л. А.

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы «Бәйтерек атындағы мектеп»
КММ

Елбасы бекіткен Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық дамытудың 2003-2015 жылдарға арналған бағдарламасы ақпараттық технологиялар саласындағы ақпараттық теңсіздікті төмендетудің және білім деңгейін арттырудың шешуші тұтқасы болып табылады.

Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңында еліміздің білім беру жүйесінің басты міндеттері атап көрсетілген. Соның бірі: «Білім беру жүйесін ақпараттандыру, оқытудың жаңа технологиясын енгізу, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу» делінген. Бұл міндеттерді шешу үшін, нәтижеге бағытталған білім берудің жаңа жүйесіне көшу үшін әр мұғалім, жеке тұлға күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен өзгерістерге батыл жол ашарлық жана тәжірибеге, жана ақпараттық технологияларға, әлеуметтік, тұлғалық және жеке құзыреттіктерге ие болуы тиіс. Бұл талаптар күнделікті әдістемелік жұмыстың жүйелі түрде ұйымдастырылуы негізінде жүзеге асырылады.

Жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, қашықтан оқыту, дара тұлғаға бағыттап, оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарылату – бүгінгі күннің басты талабы.

Орыс мектептерінде қазақ тілін, мемлекеттік тілді оқыту жүйесі қарапайым және бастапқы, негізгі, орта және ортадан жоғары деңгей бойынша базалық және пәндік құзыреттерді жүзеге асыра отырып, қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан меңгерту; сөйлесім әрекетінің түрлеріне сай оқушыны тілдік білім негізінде әдеби тілде сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету арқылы дара

тұлғаның тілдік қабілетін дамыту, бір-бірімен сабақтас, жүйелі тақырыптарды коммуникативтік тұрғыдан ұсына отырып, оқушыларға қазақша тілдік қатынасты игерту мақсатын көздейді. Осы аталған мақсатқа қол жеткізу үшін оқытудың ақпараттық технологияларын пайдаланған орынды.

Қазақ тілі сабағында оқу ақпаратын ақпараттық технология жағдайында меңгерумен байланысты оқу әрекетінің түрлері;

1) монитор экранындағы фонына назар аудару;

- фондағы жекеленген жаттығуларға зейін аудару;

- нақты жаттығуды және айрықшаланған сөздерді суреттеу;

- нақты сөйлемдерді кешенді бейнелеу;

2) жаттығуды танытуға бағытталған эвристикалық әрекет ретінде;

- жаттығуды абстрактілі ойлау;

- жаттығуды түрлендіру жолдарын іздеу;

3) жаттығуды түрлендіру мен жаңа білім алуға бағытталған репродуктивтік әрекет ретінде;

- таңдалған жаттығу бойынша сөйлемді түрлендіру;

- таныс жаттығу түрлерін жасау;

- берілген жаттығуды бағалау;

4) дағдыны қалыптастыруға арналған практикалық әрекет;

- дағдыны таныс жағдайда қолдану;

- таныс емес жағдайда дағды қалыптастыру [3].

Сабақ барысында ақпараттық-қатынастық технологияны қолданудың жақсы жақтары:

1.Түрлі – түсті иллюстрациялар, ұлттық музыка, анимациялар есте сақтау процесі үшін тиімді.

2.Әр сабақта сөйлеу әрекетінің бес түрі де қолданылады: тыңдалым, сөйлесім, оқылым, жазылым, айтылым.

3.Әр сабақ төмендегілерді қамтиды:

а) компьютермен үзіліссіз тілдік қарым – қатынас;

ә) бірнеше рет тыңдау мен оқып – білген материалды кайталаудың арқасында дағдыларды машықтандырғанға дейін меңгертіледі.

4.Компьютер оқушының өзіндік жұмысын ұйымдастырады.

5.Компьютер оқытудың аудио және бейне құралдардың мүмкіндіктерін табысты байланыстырады.

6.Компьютерлік желілермен жұмыс істеу арқылы оқушылардың тілдік сауаттылығы, шығармашылық потенциалының, тілдік құзіреттілігінің дамуына мүмкіндік туады.

Осы кезеңдер бойынша сынып оқушыларының қазақ тілі сабағында оқу әрекеті қалыптасып, белсенді қызмет етуге ұмтылады. Бұл әр оқушының дербес компьютердің және мұғалімнің көмегімен өзара түсінісу ортасында қазақ тілі сабағында жаңа білімдерді алуына, танымдық іс-әрекетін дамытуына айтарлықтай септігін тигізеді және оқушының танымын, тілдік құзіреттілігін қалыптастыруда бірігіп жұмыс жасаудың жоғары түрлеріне көтереді.

Компьютерлер мен интерактивті тақтаны оқушылардың тілдік күзiретгiлiгiн, шығармашылық потенциалын дамыту құралы ретiнде пайдалану интеллектуалдық, эстетикалық және ақпараттық сауаттылығын арттыруға көмектеседi, ал көрнекi құрал ретiнде пайдалану оқу-танымдық үрдiс тиiмдiлiгiн арттырады. Қазақ тiлi сабағында ақпараттық технология арқылы берiлетiн бiлiм оқу материалын жүйелi беруге, ақпаратты көруге, есте сақтауға, қатысымдық тұрғыдан меңгеруге, қазақша тiлдiк қатынасты игеруге мүмкiндiк бередi.

Ақпараттық технологияны қолдануда, әдетте шынайы өмiрлiк жағдайлар келтiрiлiп, бiрiгiп шешу мәселелерi ұсынылады, рольдiк ойындар пайдаланылады, бiлгiрлiгiнiң қалыптасуы барысында жеке белсендi позициясын қалыптастыруға жағдай тудырады, қарым-қатынас дағдыларын орнықтырады, сыни тұрғыдан ойлауға үйретедi. Демек, ақпаратты технологияны пайдалану оқу үрдiсiне енгiзу тiл үйретуде тиiмдi.

Тыңдап – түсiну, көрiп – байқау құралдарының концепциясында оқыту былайша орналасады: тыңдау – сөйлеу – оқу – жазу. Оның iшiнде ауызша қабылдау (тыңдау мен сөйлеу) әрдайым iлгерi шығып отырады.

Тыңдап – түсiну, көрiп – байқау құралдарының iшiнде сабақ берудiң барлық сатысында қолдануға болатын түрi – аудио құралдар, радио мен теледидардың хабарлары, сұхбаттар жазылған ұнтаспа, т.б.

Аудиоматериалдар сабақта мынадай мақсатта қолданылады: бiрiншiден, қажеттi ақпаратты күштi әсерлiлiкпен жеткiзедi; екiншiден, оқушының бақылаушылығы мен талдау дағдыларын жетiлдiредi, үшiншiден, өз пiкiрiн, ойын тұжырымдап айтуға үйретедi. Таспа арқылы тыңдалатын мәтiн оқушының тiлiн дамытады. Тiл үйренудегi тыңдау сөйлеумен тығыз байланысты. Оқушыға таспадан естiгенiн тiлiнде пайдалану қажеттiгi туады. Таспадан тыңдалған мәтiн бойынша сұрақ қою ең тиiмдi жол, өйткенi оқушы сұраққа дұрыс жауап беру үшiн мәтiндi ынтамен тыңдап, мәнiн түсiнуге тырысады.

Мысалы, оқушылардың аудиомәтiннiң жалпы мазмұнын түсiнгендiктерiн тексеру үшiн мынадай жұмыстар жүргiземiн:

а) Мәтiннiң мазмұнына байланысты сұрақ беремiн, әр сұраққа екi жауап ұсынамын;

ә) Бiрнеше сөйлем беремiн, солардың бiреуi ғана аудиомәтiннiң мазмұнына сәйкес келедi.

Орыс сыныптарында оқушылардың қазақ тiлi пәнiнен бiлiмiн бағалау негiзiнен, екi түрлi шартқа байланысты. Оның бiрi– түсiнгенiн дұрыс айта бiлу, яғни сөйлемдi дұрыс құрастыру, жеке дыбыстарды, сөз тiркестерiн дұрыс оқуы. Екiншiден, сөз тiркестерiн ауызша, жазбаша дұрыс қолданып, ерекше дыбыстарды (ы, i, ә, ө, ү, ұ, ң) меңгермейiнше, қазақша дұрыс сөйлеу, сауатты жазу мүмкiн емес. Сондықтан қазақ тiлiне тән дыбыстарды меңгерту барысында компьютерлiк ойындардың да тигiзер пайдасы зор. Компьютерлiк ойындар жаттықтыру, оқыту және дамыту сипаттарын ескере отырып

жасалынса, олардың әрбір оқушының білім сапасын арттыруға тигізер пайдасы зор.

Оқушының коммуникативтік қарым-қатынасын, тілдік құзіреттілігін, шығармашылық қабілетін дамыту мақсатында жұптық, топтық тапсырмалар беріледі. Мысалы, берілген сөздерді орыс тіліне аударып, сөйлем құрайды немесе сурет салады. Жұпта жасаған жұмыстарын ортаға салады. Мұнан оқушылардың айтылым, жазылым, тыңдалым, тілдесім әрекеттерін байқауға болады.

Қазақ тілі сабағында мынадай тапсырмаларды да орындатуға болады: компьютер экранына бір сөйлем жазылады. Ол сөйлем белгілі уақыттан соң өшеді. Экранда қандай сөйлем жазылғанын есте сақтап, қатесіз компьютерге енгізсе, онда ойлану уақыты екі есеге азайтылады. Егер дұрыс жауап берілмесе, ойлану уақыты ұзартылады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың сөйлем мағынасын түсіну, есте сақтау дағдыларын қалыптастырады. Нәтижесінде, тапсырманы қандай дәрежеде орындағандығында байланысты ұпай санын көрсету оқушының өз білім дәрежесін сезінуге мүмкіндік береді.

Қазақ тілі мұғалімінің негізгі міндеті – қазақ тілі сабақтарын мазмұны мен форма жағынан қызықты, тиімді өткізу. Қазақ тілі сабақтары тиімді өту мақсатында тәжірибеде коммуникативтік оқытудың элементтерін қолданамын. Тәжірибеде интерактивті тақтамен жұмыс жүргізуді жиі қолдану қажет. Интерактивті тақтаны орыс топтарында қазақ тілі сабақтарында көру, есте сақтау диктанттары, мазмұндама, шығарма жұмыстарының жоспарын құруда, сондай-ақ сөйлемдерді талдау жұмыстарында қолдану сабақтың тиімділігін арттырады.

Әдебиеттер

1.Қазақстан мектебі. 2008 ж. №6 «Ақпараттық технологиялардың тиімділігі».

2.Қазақстан мектебі. 2006 ж. №4 «Инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану тетіктері».

3.Қазақстан мектебі. 2008 ж. №11 «Электрондық оқулықтарды пайдаланудың педагогикалық ұстанымдары».

АҚПАРАТТЫҚ ЖӘНЕ ТЕЛЕКОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ БАСТАУЫШ СЫНЫПТЫ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНУ

Нуржанова А.

Алматы облысы, Еңбекші қазақ ауданы «Бәйтерек атындағы мектеп» КММ

Жаңа ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды білім жүйесінде пайдалағанда, есепке алынатын ең негізгі фактор адам болуы тиіс. Қоғамның қалыптасуы мен дамуы негізінде адам тұрғандықтан, білім берудің де негізгі қағидасы ретінде жеке тұлғаның, индивидтің өз потенциалын дамытуына керекті жағдай жасалуы тиіс. Жеке тұлға тіршілігінің кәсіби

жағының өзі нақты өмірде кездесетін адамзат болмысының барлық онтологиялық деңгейлерінің анологияларын қамтиды.

Шынында да, қазіргі ғылымда адам потенциалы иерархиясында, яғни даму деңгейлерінде көп көңіл бөлінеді. Осы иерархияның ең алғашқы жалпы және іргелі деңгейі болып оның биологиялық потенциалы есептеледі, ол адамның қоректену өнімдерінен алып пайдаланатын энергиясының бір бөлігі болып саналады. Екінші деңгей индивидтің психикалық потенциалы, ол оның психикалық әрекеті аймағында жүзеге асыратын биологиялық потенциалының тағы бір бөлігі болып табылады. Үшінші деңгей-адамның күннен күнге күрделеліленіп бара жатқан қоршаған ортамен өзара қарым-қатынас, яғни жеке тұлғалық потенциал ретінде қарастырылады. Ең соңғы потенциал түрі психикалық потенциалдан өз қ мен көлемі арқылы ғана өзгешелеу болады, сондықтан оны соның бір бөлшегі деп қарай аламыз.

Жеке тұлғалық потенциал адамның кәсіби өмірінде қалыптасып, жұмысында толық көріне алады. Оның мазмұндық және сапалық деңгейлері индивидтің биологиялық жағынан, жеке тұлға ретінде әлеуметтік жағынан жетілгендігін және де бұдан былай оның жеке мәдени-тарихи көзқарасынан да толық қалыптасқанын көрсете алады. «Кәсіби потенциал, - дейді И.П.Маноха - ол жеке тұлғаның өз мамандығын, әлеуметтік әрекеттерін, «өмірлік шаруасын» жүзеге асыру процесінде өзі жасайтын, болашаққа мүмкін болатын «мен» деген ұғымының әр деңгейдегі және көп қырлы түрде дамуы. Кәсіби потенциал - ол жеке тұлғаның бүкіл әлемге деген болмыстық кәсіби қозғарасының және жалпы өмірге деген қатынастарының даму деңгейі». Мұғалімдердің кәсіби потенциалын қалыптастыру мақсатында бастауыш сынып ұстаздарының кәсіптік біліктілігін интернет жүйесі және электронды оқулықтар арқылы дамыту жолдарына көшбасшылық жасап, жаңа ақпараттық технологияларға байланысты керекті бағытта бастауыш сынып бірлестігінде интернет жүйесі және электронды оқулықтарды тиімді түрде қолданудың әдіс-тәсіліне байланысты әр түрлі тақырыпта бірлестік отырысын өткізіп, семинарлар өткіземін. Мысалы: «Бастауыш сыныбында математиканы оқытуда электрондық оқулықтарды қолдану арқылы төменгі сынып оқушыларының қызығушылығын арттыру мәселелері», «Бастауыш сынып оқушыларына интернет жүйесін үйретудің алғы шарттары», «Ана тілі сабағында электрондық оқулықтардың қолдану аясы», «Бастауыш сыныптарында IQ тестерін алу жолының өзіндік ерекшеліктері», «Айналамен танысу сабақтарының зертханалық жұмыстарын орындауда компьютерлік технология тәсілі арқылы бастауыш сынып оқушыларының таным белсенділігін арттыру жолдары», «Бастауыш сынып оқушыларымен ХХІ ғ. көшбасшысы» ойынын өткізу арқылы ойлау қабілетін дамыту т.б. Осындай жұмыстарды талдау, ой бөлісу, пікір таластыру арқылы бастауыш сынып мұғалімдерінің әдістемелік деңгейін көтеріп және бастауыш сынып оқушыларының білім біліктігін, дүниетанымын кеңейтуге жоғарыдағы аталмыш бірлестігіндегі қарастырылған мәселелер өз нәтижесін беріп жүр. Мысалы, дарын орталығы ұйымдастырған «зерде» конкурсында біздің

мектептегі 4-сынып оқушылары Қаражанова, Үсөніп Тілейхандардың «Солтүстік Қазақстан өңіріндегі балық түрлерінің таралуы» атты зерттей ізденістері бойынша республикада дипломанттар болуы бұған айғақты дәлел. Әрине, мұндай интеллектуалдық конкурста нәтижеге жетуге интернет жүйесі көмектесті деп айта аламын. Интернет жүйесі оқушылардың шығармашылығын, ойлау қабілетін, өзіндік ой белсенділігін, қажетті материалды табуға қызығушылығын арттырып, білім мен біліктілікке, зерттеу ісіне құштарлығын арттыра түсері хақ. Оқушылар интернеттен алған ақпаратты сабақ барысында қолданып, өз білімдерін дамытып, жеке тұлғалық потенциалдарын кеңейтеді. Компьютер және ақпараттық технологиялар арқылы жасалып жатқан оқыту процесі бастауыш сынып мұғалімдердің кәсіптік біліктілігі интернет жүйесі және электронды оқулықтар арқылы дамып, жаңаша ойлау қабілеті қалыптасып, жүйелік байланыстар мен заңдылықтарды табуға ынталанып, нәтижесінде - кәсіби потенциалдарын қалыптасуына жол ашылады.

Бүгінгі таңдағы ақпараттық қоғам аймағында оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және компьютерлік оқыту ісін дамытатын жалпы заңдылықтардан тарайтын педагогикалық технологиялардың ішінде, бастауыш сынып мұғалімдердің кәсіптік біліктілігін интернет жүйесі және электронды оқулықтар арқылы дамыту технологиясы тиімді тәсілдердің бірі деп айтар едім.

Оқушылардың ақпараттық технологиялар көмегімен қалыптасатын және жүзеге асырылатын ойлау қабілеті бұрынғы технологиялар арқылы берілетін ойлау жүйесінен өзгеше болатындықтан, тек ойлау қабілеті түсінігі ғана емес, жаңа жағдайда психикалық функцияларын басқа жақтары да: қабылдау, есте сақтау, т.б. да қайта қарастырылуы тиіс. Осының бәрі жаңа ақпараттық және педагогикалық технологиялар жасау саласында, білім парадигмасын құруда тың инновациялық жұмыстар жүргізуді талап етеді.

Қазақстан Республикасының қазіргі білім жүйесінің стратегиялық мақсаты жоғары білімді бәсекелестік қабілеті мол шығармашыл тұлға қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасау болып табылады, қазіргі мектептерде балалар белгілі білім мен білік алып қана қоймай, алған үлгі - өнегені өмір бойы пайдалана білуі тиіс. Бастауыш сынып мұғалімдердің кәсіптік біліктілігін интернет жүйесі және электронды оқулықтар арқылы берілген дамыту жүйесі оқушының мектепте алған білімі баланың шығармашылық әлеуетін дамытып, оқушыны өнімді, шығармашыл, өзіндік ойлауға үйретеді.

Американ психологы Э.Фромм 1959 жылы шығармашылыққа мынадай ұғым береді: «Бұл тандану мен таным қабілеті болу және қалыптан тыс жағдайларда шешім таба білу және жаңалық табуды көздеп, өз тәжірибесін жете түсіну қабілеті дамиды», - дейді.

Осылайша психологияда шығармашылық адамның белсенділік және жеке қызметінің нысаны ретінде анықтап, осы процесте ол үлгі мен

стереотиптен ауытқып, эксперимент жасағанда, қоршаған ортаның түрін өзгертіп жаңа әрі бағалы нәрсе құрауға болады.

Бұл шығармашыл адамның өзі үшін де жаңалық болуы мүмкін. Мұндай жағдайда шығармашылық жеке тұлғалық болып табылады. Есепті шығарудың жаңа тәсілін тапқан мектеп оқушысы жеке тұлғалық шығармашылығын көрсетеді. Шығармашылық субъектінің жаңалығы бүкіл адамзат үшін жаңалық болып табылса, онда жеке тұлғалық шығармашылық қоғамдық маңыз алады. Нақ осы қоғамдық маңызы бар шығармашылық қоғам мен елдің алға басу прогресін айқындайды. Сөйтіп қоғамдық маңызды шығармашылық жеке шығармашылықтан туады.

Шығармашылық ақыл-ой субъективті жаңа өнім жасаумен бірге танымдық іс-әрекет барысында жаңадан пайда болған түр болып сипатталатын ақыл-ойдың бір нысаны ретінде анықталады. Бұл жаңа құрылымдар себеп, мақсат, бағалауға және мағынаға қатысты. Өнімді деп те айтылатын шығармашыл ақыл-ойдың дайын білім мен іскерлікті қолданатын репродуктивті ойдан айырмашылығы бар.

«Ақыл-ой туралы жалпы ұстанымында ең басты нәрсені, шығармашылық ақыл-ойға қадам басуды түсіну маңызды, ол басқа біреу ойлап таба алмайтын нәрсені ойлап табу болады, болмаса басқа біреу шығара алмаған есепті шығару. Осындай ақыл-ойда адам таңқаларлық нәрсе жатыр, ал бәрімізге белгілі білімді тілге тиек еткеннен қызық ештеме жоқ» қой. Шығармашылық бастаманы жас кезден бастап дамыта беру қажет. Шығармашылық ақыл-ойды дамытудың басты шарттарының бірі жаңа идеялар мен пікірлер туатындай қолайлы жағдай жасау болып табылады. Мұндай жағдайды интернет жүйесі және электрондық оқулықтар арқылы жүзеге асыруға болады.

Қазақстанның өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында, жаңа заман талаптарына сәйкес мұғалімнің инновациялық дайындығын қалыптастырудың моделін жасауда, ең алдымен, ғылымның қазіргі кезеңдегі әдіснамасына, педагогиканың әдіснамасына, әдіснамалық негіздемесіне сүйену қажет.

Білім берудің жаңа парадигмасының пайда болуы өркениеттің дамуының негізгі аспектісі болып табылады. Білім берудің жаңа парадигмасын өмірде жүзеге асыру үшін мұғалімнің инновациялық дайындығын қалыптастыру - уақыт талабы. Мұғалімнің инновациялық дайындығын қалыптастыру дегеніміз - әлемдік бәсекеге қабілетті білім беруді жүзеге асыратын жаңа парадигманың қоғамды дамытудағы үлесін арттыру; жалпы орта білім беретін мектептердегі инновациялық реформаларды жүзеге асыруды жеделдету; білім беру жүйесінде инновациялық өзгерістерді, оқу-тәрбие үрдісінде жаңа ақпараттық, коммуникациялық технологияларды кеңінен пайдалану және т.б.

Бастауыш сынып мұғалімдердің кәсіптік біліктілігін интернет жүйесі және электронды оқулықтар арқылы дамыту жолдарында көрнекі құралдарды пайдалану арқылы ғана сабақтың тиімділігін арттырамыз. Біріншіден,

материалды түсіндіруде мұғалім қатты қиналмайды. Екіншіден, оқушыға жаңа материалды меңгеруде жеңілдік туғызады. Үшіншіден, оқушының оқуға деген ынтасын, танымдық қызығуын арттырады. Төртіншіден, оқушының есте сақтау, көру сезімдерін жетілдіреді. Мұны әсіресе, қазақ тілі сабақтарында жүзеге асырып, мұғалім өз сөзі мен көрнекілікті ұштастыра білуі қазақ тілінің теориялық материалын оқушылардың сапалы да білгір меңгеруінің, өмірлік дағдыларды игерудің негізгі шарты екендігін компьютерлік көрнекілік арқылы ұғындырады.

Сонымен қатар, сабақ үстінде оқушыларды қызықтырып жүрген бар мәселелерді қамтамасыз ете алмайды, сол себепті балалардың танымдық қызығуларын арттыру мақсатын сыныптан тыс жұмыс арқылы жүзеге асыруға болады.

Әдебиеттер

1. Абдурахманова Г. Коммуникациялық технологиялардың дидактикалық мүмкіндіктері. // Қазақстан мектебі. - 2006.

2. Байғазиева Г. Педагогикалық технологияларды меңгеру - міндет Қазақстан мектебі. - 2006.

3. Ефимова О., Морозов В., Шафрин Ю., Курс компьютерной технологий.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДАМЫТА ОҚИТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Керейбаева М.М.

«Б.Тұрсынов атындағы орта мектеп» КММ
ШҚО, Жарма ауданы, Шар қ.

Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді. Сондықтан оқу-тәрбие үрдісінде жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу оқушылардың білімге деген қызығушылығын, талпынысын арттырып, өз бетімен ізденуге, шығармашылық еңбек етуге жол салу.

Бастауыш сынып оқушыларын оқытуда негізінен дамыта оқыту технологиясы басшылыққа алынады. Себебі қазіргі оқулықтар дамыта оқыту технологиясы негізінде жазылған. Сондықтан әрбір бастауыш сынып мұғалімі «Дамыта оқыту» технологиясындағы сабақтың құрылымын, әдіснамалық негіздерін толық меңгеріп, өз іс - тәжірибесінде шығармашылықпен қолдана білуі тиіс.

Оқу - адамның психикалық дамуының формасы, элементі. Кез келген оқыту белгілі бір мөлшерде адамды дамытады. «Даму» ұғымы сөздікте «... мөлшерлік өзгерістердің белгілі бір өлшем шегінен шығып, сапалық өзгерістерге айналуы» - деп түсіндіріледі. «Даму» ұғымының психологиялық анықтамасы - жаңарту үрдісі, жаңаның өмірге келіп, ескінің жоғалуы деген мағынаны береді. Барлық табиғат құбылыстары сияқты бала психикасы да

үнемі диалектикалық жолмен дамып, өзгеріп, бір деңгейден екінші деңгейге өтіп отырады. Оқыту мен дамыту арасында тығыз байланыс бар екенін психология ғылыми жеткілікті дәрежеде дәлелдеп берді деп айтуға болады. Бұл мәселені түбегейлі зерттеп, бала дамуындағы оқытудың рөлін, алар орнын анықтаған көрнекті психолог Л.С. Выготский. Ол дамуды оқытумен тең, керісінше оқу мен даму екі бөлек үрдіс деген көзқарастарды қатты сынға алды.

Ең алғаш рет бала дамуының төмендегідей екі аймағы болатындығы жайлы ілім ұсынды.

1. Бала дамуының жақын аймағы – баланың тек үлкендердің көмегі арқылы атқара алатын істері.

2. Бала дамуының қол жеткен аймағы – баланың үлкендердің көмегінсіз істей алатын істері.

Баланың дамуы бірінші аймақты меңгеру арқылы жүзеге асады. Дамудың қол жеткен аймағы жақын аймақпен өзара қызметтесе отырып, оны игерген кезде дамуға өріс ашылады. И.Я. Лернер «даму» деген ұғымды педагогикалық заңдылықтарға негіздей отырып, адамның әртүрлі қиындықтардағы мәселелерді шеше білуге дайындығы деп түсіндіреді. Мұндай анықтама интеллектуалдық іс - әрекетті жоғары орынға шығарады. Мәселе қаншалықты күрделі болса, оны шешуге жұмсалатын ақыл - ой қызметі де соншалықты кең, аумақты, демек даму деңгейі де жоғары болады.

Л.В. Занков ақыл - ой қызметінің төмендегідей көрсеткіштері дамуды іске асырады деп есептейді. Олар байқампаздық, өз ойын еркін жеткізе білу, практикалық іс - әрекеттер атқара білу. В.В. Давыдов ақыл - ойдың дамуының көрсеткіші ретінде жинақтай, қорытындылай алу дағдысын есептейді [5].

Тұтас алғанда барлық авторлардың даму туралы ойлары оқыту барысында баланың психикасының жаңа сапалық деңгейге көтерілуі дегенге келіп саяды және оның басты шарты ретінде әрекет алынады.

Мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудың негізгі факторы олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі ғана емес, сонымен бірге, баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл - ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу үрдісін жолға қою керектігі саналады. Оқушының шығармашылық қабілеті де оның ойлау мен тәжірибелік әрекеттері арқылы ғана дамиды. Ойлауға үйрететін сабақтарды дамыта оқыту сабақтары деп білеміз.

Дамыта оқытуды ұйымдастыру, балаға ақыл - ой әрекетін меңгеруге жағдай жасау деп қарастыру керек. Дамыта оқыту сабақтағы ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасындағы ерекше қарым - қатынас. Мұғалім бұл жағдайда дайын білімді түсіндіріп қоюшы, бағалаушы емес, танымдық іс - әрекетті ұйымдастыратын ұжымдық істердің ұйытқысы. Тек осындай оқыту ғана баланың ақыл - ойының көзін ашып, шығармашылығын дамытады.

«Дамыта оқыту» термині психология ғылымының қойнауында туып, баланың дамуын қарастырған (Ж. Пиаже), ойлаудың әртүрлі деңгейін, типтерін (Л.В. Выготский, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн) және басқа да психиканың қызметін зерттеген (Б.Г. Ананьев, Г.С. Костюк, А.А. Люблинская,

Н.А. Менчинская) және т.б. іс - әрекет ілімінің психологиясын жасаған (А.Н. Леонтьев, П.Я. Гальперин) еңбектерінде жан - жақты талданды. Нәтижеде дамыта оқыту мәселесіне арналған екі іргелі эксперимент жасалып, оның бірін Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов, ал екіншісін Л.В. Занков басқарады.

Кейінгі жылдары дамыта оқыту психология мен педагогика ғылымдарының келелі мәселесіне айналды. Жүйенің авторлары «дамыта оқыту деп – оқыту мақсаты, міндеттері, әдіс - тәсілдері баланың даму заңдылықтарына сәйкестендірілген оқытуды» атайды. Оқыту арқылы баланың психикасында жаңа құрылымдар пайда болуы, яғни жаңа сапалық өзгерістер болуы тиіс деп есептейді. Жүйенің басты мақсаттарының бірі – баланы оқыта отырып жалпы дамыту, оның еркіндігін қалыптастыру, өз бетінше ізденуге, шешім қабылдауға дағдыландыру, жекелік қасиеттерін ескеру, басшылыққа алу, әрі қарай ұшқырлау, тұлғалыққа бағыттау.

Дамыта оқыту - дәстүрлі оқытуға соңғы уақыттарға дейін балама жүйе деп қарастырылды. Оның нәтижесінде әр оқушы өзін - өзі өзгертуші субъект дәрежесіне көтерілуі көзделіп, соған оқыту барысында лайықты жағдайлар жасау үлкен нәтиже берді.

Дамыта оқытуда баланың ізденушілік – ойлау әрекетін ұйымдастыру басты назарда ұсталады. Ол үшін бала өзінің бұған дейінгі білетін амалдарының, тәсілдерінің жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезетіндей жағдайға түсуі керек. Содан барып оның білім алуға деген ынта-ықыласы артады, білім алуға әрекеттенеді. Сабақ мұндай жағдайда төмендегідей 3 құрамдас бөліктерден тұратын болады.

1. Оқу мақсаттарының қойылуы.
2. Оны шешудің жолын бірлесе қарастыру.
3. Шешімнің дұрыстығын дәлелдеу.

Бұл - үшеуі дамыта оқытудың Д.Б. Эльконин - В.В. Давыдов жасаған жүйесінің негізгі құрылымдары.

Оқушы алдына оқу мақсаттарын қоюда ешқандай дайын үлгі берілмейді. Мақсатты шешу іштей талқылау, сосын жинақтау арқылы жүзеге асады. Мұғалім сабақ үрдісін ұйымдастырушы, бағыттаушы адам рөлінде шешім табылған кезде әркім оның дұрыстығын өзінше дәлелдей білуге үйретіледі. Әр оқушыға өз ойын, пікірін айтуға мүмкіндік беріледі, жауаптар тыңдалады. Әрине, жауаптар барлық жағдайда дұрыс бола бермес. Дегенмен әр бала жасаған еңбегінің нәтижесімен бөлісіп, дәлелдеуге талпыныс жасайды, жеке тәжірибесін қорытындылауға үйренеді.

Дамыта оқыту жүйесінде оқушылардың ойларын жетілдірудің маңызы зор.

Біріншіден – дамыта оқытуда білім даяр күйінде берілмейді, оған оқушы өз оқу әрекеті арқылы қол жеткізеді. Сабақтың алғашқы ізденіс кезеңінде жаңа ақпарат жайлы не білетіндіктерін ортаға салып, мәселені өз беттерінше шешуге талпынады. Сөйтіп олар осы мәселе туралы өз білімдерінің жеткіліксіз, таяз екенін сезіну арқылы сабаққа деген қызығушылықтары оянады, ішкі түрткілері пайда болады.

Екіншіден - дамыта оқытуда оқушы жоғары қиындықтағы мәселелерді шеше отырып өзінің санасының саңылауларын ашады. Әр оқушының өзінің деңгейіне дейін дамуға қол жеткізе алады. «Жақсы оқушы», «Жаман оқушы» ұғымының болмауы, балаларды танымдық әрекеттерге ұмтылдырады, күштарлығын арттырады.

Үшіншіден – оқушының жеке басын дамытатын басты құрал – ол өзінің әрекеті. Сол себепті дамыта оқытудағы оқыту әдістері оқушыны белсенді жұмыс жағдайына қоя отырып, мәселелерді, қайшылықтарды шешу мақсатын қояды.

Төртіншіден – дамыта оқыту жүйесінің нәтижелі болуы оқушы мен мұғалімнің арасындағы жаңаша қарым - қатынасы арқасында ғана өз жемісін береді. Сол себепті дәстүрлі жүйедегі әміршілдік стиль бұл жерде тиімсіз, оқушы – «орындаушы», «мұғалімнің тасасындағы» объект емес. Ол өз пікірін ашық айта, ойын дәлелдей, дәйектей алатын, сонымен қатар басқаның да ойын тыңдап, көзқарасын құрметтей білуге үйренген жаңа сападағы

Дамыта оқыту технологиясының нәтижелері:

1. түрлі әдістерді пайдалану сабақтың нақты мәнін терең ашуға көмектеседі;

2. оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туады;

3. олардың әрқайсысының деңгейін анықтауға болады;

4. оқушылардың көбін бағалауға мүмкіндік бар;

5. оқушыларды ізденіске баулып, өз бетімен жұмыс істеуге үйретеді;

6. оқушылардың қабілеттері, сөз саптау еркіндігі, ұйымшылдығы, шығармашылық белсенділігі артады;

7. жеке тұлғалық сипатын дамытуға, шығармашылығын шыңдауға, өзіне деген кәсіби сенімін қалыптастырады.

Бастауыш білім беру деңгейінде қолданылатын оқыту технологиялары төмендегі негізгі талаптарға сәйкес болуы керек.

Оқу үрдісінде білім алушылардың өздерін еркін сезінуіне жағдай туғызу.

Оқушылардың оқуға деген қызығушылығын дамыту, күтілетін нәтижелерге жетуге талаптандыру.

Жеке бас дамытуға бағытталған әдіс - тәсілдерді қолдану.

Өз бетімен жұмыс істеп, шешім қабылдауға мүмкіндіктер туғызу.

Аталған талаптардың бәріне жауап бере алатын технология ретінде дамыта оқыту технологиясын таңдадым. Жалпы «дамыту», «даму» терминдеріне баланың белгілі мөлшерден шығып, саналы іс – әрекет сатыға ауысуы деп анықтама беріледі. Дамыта оқыту технологиясын көрнекті ғалымдар Л.С. Выготский, М.Я. Лернер, Л.В. Занков, В.В. Давыдов, Д.Б. Эльконин толық зерттеп, дәлелдеген.

В.В. Давыдов «Дамыта оқыту дегеніміз – ақыл - ойдың дамуының көрсеткіші ретінде жинақтай, қорытындылай алу дағдысы» - дейді. Дамыта оқытуда баланың ізденушілік - зерттеушілік әрекетін ұйымдастыру басты назарда ұсталады. Ол үшін бала өзінің осы кезге дейінгі білетін тәсілдерінің

жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезініп, содан барып оның білім алуға деген ынтасы артып, білім алуда әрекет жасайды. Дамыта оқыту жүйесіндегі сабақтардың типологиясы:

Оқу міндетін қою сабағы
модельдеу сабағы
түсінікті нақтылау сабағы
нақтылау сабағы
бағалау сабағы.

Дамыта оқыту белгілері:

1. Педагогикадағы түсіндірмелі - көрнекі әдісі алмастырады. Бұл әдіс тұлға дамуымен тығыз байланыста.

2. Дамытудың барлық заңдылықтарын ескереді, жеке бастың өзіндік деңгейі мен ерекшелігіне сәйкестендіріледі.

3. Балаға іс – әрекеттің толыққанды субъектісі болып табылады.

4. Балаға қоршаған ортамен өзара қатынасқа түсетін дербес субъект рөлі беріледі.

5. Тұлғаның барлық қасиетін тұтас дамытуға негізделген.

6. Баланың жақын даму аймағында жүзеге асады.

Осылайша, дамыта оқыту бойынша сабақ кезеңдерінде оқушылар сабақтың мақсат, міндетін өздері анықтайды

мәселені шешу жолын іздестіреді

жаңаны өздері табады

ақылдасады, кеңеседі

Аталған әрекеттері арқылы әр оқушының мәселені шешу, ақпараттық, коммуникативтік құзыреттіліктері қалыптасады. Құзыреттілік қалыптастырудың келесі міндеті әр сабақтың өмірлік жағдайлармен байланыстылығы. Бұл орайда құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағдарланған тапсырмалар қолданылады.

Дамыта оқыту жүйесі бойынша сабақтарды даярлау және өткізу этаптары

I. Әдістемелік іс – әрекет жағдайында мақсат пен міндеттерді меңгеруі

Сабақтың мазмұны

Оқу жағдайын ескеру

Әдістемелік тәсілдерді қолдану

II. Келесі сабақтың моделін жоспарлау

Сабақтың негізгі мақсаттарын анықтау (аралық міндеттер мен шешу жолдары)

Сабақтың әр кезеңіндегі оқушының негізгі әрекет түрлерін анықтау

Оқушы әрекетін ұйымдастыру әдіс - тәсілдерін таңдау.

III. Сабақты жүргізу.

Әр сабақтағы баланың іс – әрекетін ұйымдастыру

Оқушымен жанама қарым - қатынас

Жұмыс барысын бақылау жұмысы

IV. Рефлексия (Сабақтың қорытынды бағасы)

Қойылған мақсатқа жету

Тақырып бойынша өзгерістер енгізу

Оқыту нәтижесіне талдау (жетістіктер мен кемшіліктер)

Дамыта оқыту оқушылардың ізденгіштік - зерттеушілік іс - әрекетіне тән. Оған тән сипаттар:

-оқушының алдына ізденуді жүзеге асыру қажеттілігін тудыру керек;

-іс - әрекеттің бастапқы кезеңі – оқушылардың алдына олардың әрекет жағдайын жаңаша талдап, оны жаңаша түсінуді талап ететін оқу міндеттерін қою;

- осы міндеттерді шешуді, яғни іздену іс - әрекетін ұйымдастыру, мұнда үлгі көрсетуге болмайды, сондықтан мұғалім оқушыларды іздену іс - әрекетіне таратуы қажет ол үшін екі шартты орындау керек.

1)Мұғалім өзара ізденуге басқарушы болмай, шын мәнінде қатынасушы болу керек.

2)Ол оқушылар жүргізіліп жатқан ізденуді шын мәнінде жүзеге асыру керек, оларға дұрыс шешім көрсету керек.

3)Оқу міндеті шешілгеннен кейін мұғалім табылған шешімнің бағасын ұйымдастырып оның басқа міндеттерді шешу үшін қаншалықта пайдалануға болатынын түсіндіреді.

Дамыта оқытуда мұғалімнің басты міндеті:

Оқу материалдарын оқушыға дайын күйінде көрсету емес, оқушымен бірлесіп, жалпы іс – әрекетті ұйымдастыра отырып, алға қойған міндеттерді түсіндіру, оларды шешудің тәсілдерін, жолдарын іздестіру арқылы өз іс-тәжірибесінде қалай қолданады?

1) Оқу әрекетін қалыптастыру, айналадағы дүниемен белсенді әрекеттестік, этикалық, эстетикалық қарым - қатынасқа дайындау, дара тұлғалық адамгершілік қалыптарын меңгерту.

2) Оқу барысында баланың бойындағы дамытуды қалыптастыруды дағдыға айналдыру.

3) Оқу мен тілдің арасындағы байланыстылыққа аса көңіл бөлу.

4) Сөздік қоры мен тілдің арасындағы байланыстылыққа аса көңіл бөлу.

5) Оқушының сезіміне әсер етіп, логикалық ойын дамыту.

6) Жалпы оқушының жан дүниесін дамыту.

Қорыта келгенде, дамыта оқыту технологиясы оқушы құзыреттілігін дамытуда аса маңызы бар технология. Өз тәжірибем бойынша білім сапасын арттыру жолдарын қарастыратын болсам, әліппеге дейінгі кезеңнен бастап түрлі дидактикалық дамытпалы ойындар, шығармашылық тапсырмалар қолдандым. Атап айтсам, «Әріптерді сөйлет» ойынында әріптерден сөз құрау тапсырылады. «Адасқан сөздер» дидактикалық ойынында оқушылар орны ауысқан сөздерден сөйлем құрайды. «Не артық?» ойны барысында ерекшеленіп тұрған әріпті атау тапсырылады. Сондай - ақ, сөздік диктант жазғанда жұмбақтар жасырып, шешулерін жазғыздым. Сауаттылығын арттырумен бірге ой өрісін дамыту көзделіп отыр. «Жасырын дыбыс» деген ойын барысында жаңылтпаштан жиі қайталанған дыбысты табу тапсырылады.

Білімді тиянақтау кезеңінде кесте бойынша сұрақтың дұрыс жауабын табу сәйкес номерін жазу керек деп тапсырылады. Сөзжұмбақ шешу, сөзжұмбақ құрастыру, ребус шешу, құрастыру. Логогрифтер, шарада, метаграммалар, филворд, т.б.

Математика сабағында логикалық есептер, шығармашылық тапсырмалар қолданамын. Сонымен қатар оқушылар математикада басқатырғалар, ребустар, лабиринттер, сиқырлы шаршылар шешеді. Дүниетану сабағында семантикалық картамен жұмысты кеңінен пайдалануға болады.

Әдебиеттер

1. Асқарбаев А., Жазыбаев М, С. Рахметова. Бастауыш оқудың тиімділігін арттыру: Алматы-1975, 6-47 бет

2.Айдосова З. Дамыта оқыту технологиясының мәселелері //Қазақ тілі мен әдебиеті.- 2004.- 93-7 бет

3.Бастауыш мектеп методикасы. Алматы.- 1987, 6-12 бет

4.Жұмабаева Ә.Е. Бастауыш мектептегі сауат ашу кезеңінде үргізілетін тіл дамыту жұмытарының әдістемесі.- Алматы.- 1994.- 3-9 бет

5. Молдатаева М. Тілді дамыта оқыту: Бастауыш мектеп:- 2000, №3-4-9 бет

6. Рахметова С. Қазақ тілін оқыту методикасы. Алматы: Ана тілі.- 1995.- №5.- 54-59 бет

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Тунгатова Г.С.

география пәнінің мұғалімі

Жарма ауданы, Шар қ

Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңында еліміздің білім беру жүйесінің басты міндеттері атап көрсетілген. Соның бірі: «Білім беру жүйесін ақпараттандыру, оқытудың жаңа технологиясын енгізу, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу» делінген. Бұл міндеттерді шешу үшін, нәтижеге бағытталған білім берудің жаңа жүйесіне көшу үшін әр мұғалім, жеке тұлға күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа тәжірибеге, жаңа ақпараттық технологияларға, әлеуметтік, тұлғалық және жеке құзыреттіктерге ие болуы тиіс. Бұл талаптар күнделікті әдістемелік жұмыстың жүйелі түрде ұйымдастырылуы негізінде жүзеге асырылады.

Жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, қашықтан оқыту, дара тұлғаға бағыттап, оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарылату – бүгінгі күннің басты талабы.

«XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры» болғандықтан бүгінгі таңда ақпараттық-коммуникативтік технологияларды құзыреттілігін арттырып,

пайдаланудың маңызы зор. Қазіргі кезде оқушыны белгілі бір біліммен ғана қамтамасыз ету жеткіліксіз. Оқушының өз бетінше білім алуына, ізденуіне көп мән берілуі тиіс. Олардың кәсіптік білім алуымен қатар ізденімпаз, тапқыр, ой-өрісі жоғары, өз пікірін ашық білдіретін, жаңашыл ұрпақ етіп тәрбиелеу керек. Бүгінгі заман талабы – қоғамның дамуымен бірге болашақ жастарды жаңашылдыққа, іздемпаздыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу. Осы аталғандарды іске асыру үшін сабақта ақпараттық-коммуникативтік технологияларды құзыреттілігін арттырып, пайдалану маңызды болмақ.

Жалпы ақпараттық-коммуникативтік технологияға тоқталатын болсақ, коммуникация – ақпаратты тасымалдап жеткізу әдістері мен механизмдерін және оларды жазып жинақтап жеткізу құрылғыларын қамтитын жалпы ұғым, ал оқытудың ақпараттық технологиясы – қазіргі компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тасымалдау істерін қамтамасыз ету, білімді бүгінгі заман талабына сай жаңаша, ұтымды және тиімді түрде оқырманның санасына жеткізе білу, педагогикалық іс-әрекетке өзгеріс енгізу, білімді қабылдау, білім сапасын бағалау, оқу-тәрбие үрдісінде оқушының жеке тұлға ретінде жан-жақты қалыптасуы үшін жаңашылдық енгізу деп түсінуге болады. Ақпараттық-коммуникативтік технология арқылы жалпы оқыту үрдісінің функциялары: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, ақпараттық болжамдау және шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталады. Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалану арқылы мұғалім оқушының интеллектуалдық, рухани азаматтық және басқа да адами келбетінің қалыптастыруына игі әсерін тигізеді.

Ақпараттық технология - ізденімпаздыққа үйретеді. Сондықтан, бүгінгі компьютерлендірілген ғасырда ақпараттық-коммуникативтік технологиялар құзыреттілігін арттырып, пайдалану арқылы ғылымның кез-келген саласын жылдам дамытып, одан нақты тиімді нәтиже алуымызға болады. Бүгінгі заман талабына сай жаңа технологиялармен сабақ жүргізуде ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалану өте тиімді. Дәстүрлі білім берумен қатар, қазіргі білім беру және ақпараттық технологияларды негізделген дәстүрлі емес оқыту амал- тәсілдері кеңінен қолданыла бастады. Бұл технологияны пайдаланудың негізгі мақсаты:

1. Ақпараттық технологияларды қолдана отырып оқу-тәрбие процесінің барлық деңгейін жетілдіру, оқу-тәрбие жұмысына жаңашылдық енгізу:
- Ақпараттық – коммуникативтік технологиямен жұмыс істеу – компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. «Ақпараттық-коммуникативтік технологияны оқу-тәрбие үрдісіне енгізудің мұғалім үшін тиімділігі неде?» деген сұраққа тоқталатын болсам:

-Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалану – педагогикалық іс-әрекеттердің мазмұны мен формасын толықтыру негізінде оқыту үрдісін жетілдірудің бірден бір жолы. Сондықтан компьютерлік желілерді, интернет жүйесін, электрондық оқулықтарды, мультимедиалық технологияларды, қашықтан оқыту технологиясын пайдалану оқу

орындарында ақпаратты-коммуникациялық технологиялар кеңістігін құруға жағдай жасайды.

Ақпараттық технологияларды пайдалану барысында оқушылардың ақпараттық күзіреттілігі қалыптасады, қазіргі заман талабына сай интернет ресурстарды пайдаланады және білім беру үрдісінде оқушының шығармашылық қабілетінің дамытуына мүмкіндік береді. Сондықтан оқушылардың ақпараттық құзырлылығы мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыруды қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі ең көкейтесті мәселелердің бірі ретінде қарауға болады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар - жеке тұлғаның құзыреттілігін дамыту құралы. Бүгінгі таңдағы білім беру ісінің басты шарттарының бірі оқушының өзіне керекті мәліметті өзі іздеп табуына мүмкіндік беру, олардың өз оқу траекторияларын өзінің тандай білуін есепке алу. Педагогтар өз сабақтарында ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, мынадай артықшылықтарды көре алады:

1. Тақырып шеңберіндегі айтылуға тиіс мәліметтер көлемін ұлғайтады, яғни уақытты тиімді пайдалануға мүмкіндік алады; 2. Оқушылардың интернет арқылы өз бетінше ізденіп жұмыс жасауларына мүмкіндік жасалады; 3. Оқушы өзге оқушылармен топтасып бірге жұмыс істеуіне мүмкіндік туғызылады; 4. Сабақта өтілетін тақырыпқа байланысты киноларды, слайдтарды, суреттерді, кестелерді пайдалана отырып, оқушылардың сабаққа деген қызығушылықтарын арттырады т.б. 5. Электронды оқулықтарды пайдалану арқылы сабаққа жаңашылдық енгізеді.

Жоғарыда аталғандармен бірге білім беру жүйесінде электронды оқулықтарды пайдаланып, үлкен табыстарға жетуге болады. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі - пәндік білім, екіншісі – компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Тулеугазина А.А

«№9 ЖОББМ», КММ Семей қ.

Әдебиет - заманалар тарихының, ұлы оқиғалардың, адамзат тіршілігінің, таным-нанымдарының көркем шежіресі. Әдебиет адам баласымен бірге жасап, оларға рухани күш-дем беріп, бірге дамып, өсіп келе жатқан өнердің бір түрі. Орыс мектептерінде өтілетін қазақ әдебиеті сабақтарының мақсаты – оқушылардың сөздік қорын дамыту, дұрыс сөйлеуге, сауатты

жазуға үйрету, өз елінің тарихымен таныстыру, өз ұлтының ақын-жазушыларымен, олардың шығармаларымен таныстыру. Сондықтан да оқушылардың білімін арттыру үшін сабақта жаңа технологияларды қолдана білу керек.

«Технология» гректің «*teche*»- өнер, шеберлік және «*logos*»- ғылым деген сөзінен шыққан, яғни «шеберлік туралы ғылым» деген мағнаны білдіреді. Оқыту технологиясы мен әдістеме ғылымы бір-бірімен тығыз байланысты. Әдістеме ғылымы «Нені оқыту керек?», «Не үшін оқыту керек?», «Қалай оқыту керек?» деген сұрақтарға жауап іздесе, оқыту технологиясы «Қалай нәтижелі оқытуға болады?» деген мәселенің шешімін іздейді. Олардың мақсаты бір, яғни оқытудың тиімді жолдарын қарастыру. Оқытудың тиімді жолдары оқытудың әр түрлі әдістері арқылы анықталады. Көптеген жаңа технологиялармен қатар соңғы кездері қазақ әдебиеті сабақтарында ақпараттық технологиялар да жиі қолданылуда. Жаңа ақпараттық технологиялар дегеніміз – білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны білім алушыға беру процесі. Бұл процесті іске асырудың негізгі құралы компьютер болып табылады, сол себепті қазіргі мектепке шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген, мамандық шеберлігі қалыптасқан, жаңа ақпараттық технологиялардың тілін білетін мұғалім қажет. Енді, осы ақпараттық технологияларды жүзеге асырудағы жұмыс түрлеріне тоқталып өтейік:

Ақпараттық технологиялардың бірі - интерактивтік тақта, мультимедиялық және он-лайн сабақтары. Былтырғы жаңа оқу жылының ерекшелігі – республикада алғаш рет жалпы білім беретін мектептерде Елбасының он-лайн режимінде өткен интерактивтік сабағымен басталды. Бүгінгі таңда Республика көлеміндегі мектептердің 97 пайызы интернет желісіне қосылып, әр салада оқушылардың ақпарат алуын қамтамасыз етіп келеді. Мемлекет басшысының тапсырмасымен еліміздің көптеген мектептерінде интерактивтік тақта орнатылды. Мектеп кабинеттерінде интерактивтік тақта орнатылған. Сондықтан бұл тақтамен әр сабақты қызықты өткізуді ойластырып, жоспарлаймын, себебі қолда бар мүмкіндіктерді пайдалану арқылы оқушыларды жаңа заман технологиясымен жұмыс жасауға үйретеміз. Енді нақты орыс кластарындағы қазақ әдебиеті сабақтарына тоқталып өтейік. Мәселен, 5 класта әдебиетпен танысу халық ауыз әдебиетімен басталады. Бұл блокта оқушылар тұрмыс-салт жырлары, мақал-мәтелдер, ертегілер сияқты ауыз әдебиет үлгілерімен танысады. Оқушылардың мақалдарды түсініп, есте сақтауын қамтамасыз ету мақсатында интерактивті тақтаның көмегі зор. Мұғалім тақтаның сурет салу редакторы арқылы тақтада мақалдарды ребус түрінде береді, оқушылар сол ребустарды шешеді. Келесі сабаққа өздері де ребус ойлап тауып, тақтаға салып, басқа оқушылардың шешуін сұрайды. Немесе, ертегілерді басқа ұлт балалары бір оқығаннан түсіне алмайды, олар үшін интерактивті тақтаға таныс емес сөздерді жазып қойсақ, сол сөздермен сөйлем құрастырып, алдын-ала жұмыстар жүргізсек, онда ертегіні оқу барысында олар бұрын кезіккен қиындықтарға кезікпес еді. Бұл

бір жағынан оқушылардың сөздік қорын да байытады, осы тақырыпқа деген қызығушылығын арттырады. Енді, поэзияға тоқтайтын болсақ, бұнда да ақпараттық технологиялардың алар орны зор. Оқушыларды әуелі слайд көрсету арқылы өлең авторының өмір жолымен таныстырып, осы өлеңнің шығу тарихына ерекше тоқталып, өлең мазмұнын басқа ұлтты балаларға түсіндіріп, содан соң оқушыларға компьютер немесе теледидар арқылы өлеңді тыңдату оқушының жүрегінде әсер қалдыруы сөзсіз. Осындай жұмыс түрлері оқушылардың қазақ поэзиясына деген сүйіспеншілігін оятады.

Жоғары кластарда роман, әңгімелерді оқыту тіпті де үлкен қиыншылықтарға әкеп соғады, себебі балалар кітап оқып отырғаннан компьютерде көбірек отырғанын қалайды. Осы мәселенің шешуін де ақпараттық технологиялар көмегімен табуға болады. Мәселен, романды оқуға екі немесе үш сағат берілсе, оның бірінші сабағында мұғалім қысқаша роман кейіпкерлерімен, мазмұнымен слайд арқылы таныстырады. Екінші сабақта осы роман сюжеті бойынша түсірілген кинофильм болса, соны көрсету. Ал үшінші сабақта алған білімді бекіту мақсатында электрондық оқулық бойынша, немесе мұғалімнің өзінің құрастыруы бойынша тест және т.б. бақылау түрлерін өткізу, оқушылармен пікірталас жүргізуге болады. Үй тапсырмасы ретінде бір шығармашылық топ құрып, соларға осы роман немесе әңгімеден үзіндіні кино қылып түсіріп, келесі сабақта интерактивті тақта арқылы сол киноны класқа көрсету. Міне, осындай ақпарат құралдарының көмегімен сабаққа қатысу белсенділігі төмен оқушылардың да қызығушылығын арттыруға болады.

Қазақ әдебиеті сабақтарында ақпараттық технология келесі жұмыс түрінде де қолданысын табады. Бұл оқушылардың аса шығармашылығын талап ететін жоба жұмысы. Бұл жұмыс түрін жүргізгенде оқушылар техникалық құралдарды қолдану арқылы жобасын дайындайды. Мәселен, сабақта балалар Ыбырай Алтынсариннің шығармашылығымен танысады. Енді осы тақырыпта терең мағлұмат жинап, онымен бүкіл класты таныстыру мақсатында шығармашылық топ құрылады. Топ құрылған соң, олар Ыбырай Алтынсарин туралы мағлұмат жинауға кіріседі. Балалар мұражай қызметшілеріне, белгілі әдебиетші, тарихшыларға барып осы тақырып жөнінде сұхбат алып, тақырыпқа байланысты материалдарды суретке түсіріп, жалпы толық бейнематериал жинақтайды. Жиналған мағлұматтарды компьютер арқылы өңдеп, қысқаша деректі фильм етіп шығарады. Содан соң бұл фильмді сабақ үстінде класс назарына ұсынады. Осындай өзгеше жұмыс түрлерін өткізу арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың осы пәнге деген қызығушылығын оятуға, дарынды тұлғаны қалыптастыруға әбден болады. Ақпараттық технологиялардың оқу-тәрбие үрдісінде қолданылуы мұғалімдердің де, оқушылардың да мүмкіндіктерін кеңейтеді. Ендеше ақпараттық технологияларды үйлесімді пайдалану қазіргі таңда өзекті мәселелердің біріне айналып отырғаны даусыз.

Интерактивті тақтамен жұмыс барысында қолдануға болатын сызбалар Абайдың қара сөздерін өту барысында « Үшінші сөзде» айтылатын ақынның

философиялық тұжырымын сызба арқылы осылай түсіндіруге болады. Оқушы бұл сызбаны байланыстырып оқу арқылы мәтіннің мазмұны мен идеясын ашу деңгейіне жете алады. Жыраулар поэзиясынан Бұқардың «Қазақ ханы Абылай» толғауын өту барысында келесідей тапсырма беруге болады. Оқушылар интерактивті тақтада берілген диаграмманы толтырады. Бұл сызбада олар толғаудағы кейіпкерлерге бір сөзбен сипаттама береді. Ауыз әдебиеті блогында мақалды жалғастыр ойынын интерактивті түрде өткізу оқушылардың мақалдарды есте сақтап қалу қабілетін күшейтеді. Мысал ретінде мына мақалдарды алуға болады.

Өнер алды- ...

Көп түкірсе -...

Елдің көзі -...

Ер қанаты -...

Керекті сөздер: ақ тіл, қызыл тіл, өзен, көл, жүз елу, елу, ат, көлік. Осы мақалдарды ребус түрінде де беруге болады.

Қорыта айтқанда, жаңа ақпараттық технологияларды қазақ әдебиеті сабағында қолдану келесі нәтижелерге жеткізеді: 1. Оқушыларға еркін ойлауға мүмкіндік береді; 2. Тіл байлығын дамытады; 3. Өз ойын жеткізуге, жан-жақты ізденуге үйретеді; 4. Шығармашылық белсенділігін арттырып, ұжымда бірігіп жұмыс істеуге тәрбиелейді. 5. Өз бетімен білім алатын, ақпараттық технологияларды жақсы меңгерген, білімді жеке тұлғаны қалыптастырады.

Әдебиеттер

1. Мұхамбетжанова. С.Т., Жартынова Ж.Ә. Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008 ж.

2. Жұмажанова Т., С. Дүйсебаев, Ә. Мамырова, З. Көпбаева. Қазақ әдебиетінің әдістемесі. Алматы «Білім», 2003.

3. Медешева А. Компьютерлік программаларды оқу-тәрбие жұмысында қолдану. Бастауыш мектеп, №1, 2001ж.

4. Иманбаева А. Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру ділгірлігі. Қазақстан мектебі, №2, 2005ж.

5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. М.: Народное образование, 1998.

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Оспанова Г.А.

«У.Аханов атындағы орта мектеп» КММ. ШҚО, Ұлан ауданы

Оқушылардың өз ойларын ғылыми-таным әдістеріне сүйеніп дамытуы биологиялық білімнің тиянақты да терең болуын туғызады. Биологияны оқытудың ғылыми әдістерінің негізгісі- құбылысты бақылау мен эксперимент

жасау арқылы арнайы дайындалған дидактикалық материалдар көмегімен оқушылардың білім меңгеруін қарастырайын.

Оқушыларға қойылған проблема бойынша мұғалімнің жасаған тәжірибесін бақылап, ой тұжырымдауы тапсырылады. Тәжірибе орындалып болған соң, оқушылар алдында тәжірибеде пайдаланған приборлардың осы жердегі мақсаттық пайдалануы; байқалған құбылыстарды айқындау; бұл құбылыстың себептері мен салдары; құбылыстың ерекшелігі секілді бірнеше проблемалар қойылады. Бұл жұмыстар сабақтың кез-келген кезеңінде:

а) үй тапсырмасын тексергенде;

б) білімді көкейтестілендіруде;

в) жаңа материалды түсіндіруде;

г) материалды бекітуде;

д) лабораториялық эксперимент және практикум сабақтарында беріледі. Мысалы, біз оқушыға кенелердің паразиттік тіршілігіне байланысын тағайындау мақсатында мұғалімнің жасаған тәжірибесін бақылауын төмендегідей әдіспен ұйымдастырдым. Бұл үшін оқушыларға арнайы дайындалған мынандай дидактикалық парақтар үлестірілді.

Оқушының бақылау нәтижесі бойынша жұмыс парағын толтыру

1. Эксперименттің бастапқы кезінде мен не көрдім: Мұғалім жауын құрттарының әрекетінің нәтижесінде топырақ араласуын көрсететін тәжірибе жасады.

Екі шыны банка алып оларды 1, 2 деп нөмірлеп қою керек. Шамамен 1/3-індегі етіп әр банкаға қара топырақ салу керек те, үстіне қалыңдығын 2 см-дей мөлшерде құм жайып салу керек, оның үстіне тағы да қара топырақ салып үстінен су құйып, ылғалдау керек. №1 банкаға 5 құрт жіберіп, №2 банкаға бақылау банкасы ретінде құртсыз қалдыру керек.

Бұдан былайғы күндері 1-2 оқушы топырақ ылғалдылығын сақтап, болған өзгерістерді

Кезекшілер жауын құрттарын әрбір оқушыға таратып береді.

Сұрақтар мен тапсырмалар

1. Жауын құртын қарап көріп, оның дене пішінін анықтаңдар. Денесінен не көрінеді?

2. Лупаны пайдалана отырып, жауын құрты денесінің ұштарын қарап көріңдер. Оларды салыстырыңдар да, алдыңғы және артқы жағын табыңдар. Жуандаған жері қайда болады?

3. Жауын құрты денесінің жоғары және төменгі жағын қарап көріп, салыстырыңдар және құрсақ жағы мен арқа жағын табыңдар.

4. Жауын құртының қозғалуын бақылаңдар. Ол үшін оны ванночкаға салыңдар, ал одан соң:

а) денесінің ұзындығын ең көп созылған кезде және ең көп жиырылған кезде өлшеңдер, оны дәптерлеріне жазыңдар;

ә) жауын құртының шыны бетінде және қағаз бетінде қозғалуын бақылаңдар да, салыстырыңдар;

б) денесінің ұзына бойымен артқы ұшынан алдына қарай саусақтарыңмен сипаттаңдар. Не сездіңдер және қай жағында? Лупамен қараңдар.

5. Жауын құртының сыртқы ортаны бағдарлау қабілетін анықтау үшін мыналарды істендер:

а) сапталған инені жауын құртының денесіне жанастырып бақылаңдар?

ә) құрттың алдыңғы жағына бір түйір пиязды немесе сірке суына малған шыны таяқшаны денесіне тигізбей жақындатып бақылаңдар?

б) лупа көмегімен құрттың алдыңғы жағына күн сәулесін түсіріңдер?

Өздерің жасаған осы тәжірибелерден қандай құбылысты байқадыңдар?

Үйге тапсырма беру. Жауын құртының сыртқы құрылысындағы тұщы су гидрасынан ажыратуға болатын барлық ерекшеліктерін сипаттарын жазу

Кенелер және оның өзіне тән ерекшеліктері.

Сабақтың мақсаты: Кенелердің паразиттік тіршілігіне байланысты пайда болған өздеріне тән ерекшеліктерін көрсету. Оқушыларды кенеден қорғану шараларымен таныстыру.

Әдістері. Баяндау, әңгіме.

Құрал жабдықтар. Табиғи құралдар. Дәріленген кенелер. Суретпен бейнеленген құралдар. Кененің сыртқы құрылысын бейнелейтін табиғи суреттер «Кене энцефалитті тасушы» (Медицина мен гигиена мәселелері жайындағы оқу құралдары)

Сабақтың барысы.

Оқушылардың білімін тексеру. Алдымен мұғалім оқушылардың жазбаша тапсырманы қалай орындағанын тексереді. Одан кейін мына сұрақтарға жауап беруді ұсынады.

Инстинкт дегеніміз не (мысал келтіру)? Инстинктің тұқым қуалайтынын қандай фактілермен дәлелдеуге болады? Егер тіршілік әрекетінің нәтижесінде түзілген өнімдер денеден шығарылмаса, зат алмасу процесі жүзеге аса ма?

Жаңа түсінік беру. Кенелер жайында баяндап тұрып, мұғалім олардың көпшілігі өсімдіктердің, жануарлардың және адамның қауіпті паразиттері екеніне оқушылардың назарын аударады. Бұлардың көпшілігі паразиттік тіршілігіне байланысты дене құрылысы өзгерген, бас көкірегі құрсағымен бірігіп кеткен, аузындағы қосалқы мүшелер шаншып соратын немесе кеміріп соратын немесе кеміріп соратын аппаратқа айналған, шағын жәндіктер болып келеді.

Мұғалім өрмек тоқитын қызыл кене, қотыр кенесі, тайга кенесі жайында қысқаша баяндап береді. Тайга кенесі жайында баяндағанда оның зілді ауру энцефалитті таратушы екенін айтады: «энцефалит» деген сөз грек тілінен аударғанда мидың қабынуы деген мағына береді. Ауру кенеттен басталады, дененің ыстығы 38-39 - қа дейін көтеріліп, дірілдеп, бас ауырады. Адамды қалжырататын науқас 6-8 күнге дейін созылып, ақырында адам сал болып ауырады, кейде өледі.

Өздігінен істелетін жұмыстар.

Мұғалім лупамен тайга кенесінің препаратын қарап көруді және тақтадағы жазулы мына сұрақтарға жауап беруді ұсынады. Кененің денесінің мөлшері

кандай болады? Кененің сыртқы көрінісі неменеге ұқсайды? Кененің аяғын санап шығындар. Әр оқушы өзі микроскоппен тайга кенесінің ауыз аппаратын қарап көреді.

Өздігінен істелетін жұмыстардан кейін оқушылардың жауаптарын жалпы жинақтап, мұғалім қорытынды шығарады. Барлық өрмекші тәрізділердің денесі қысыңқы, бас жағына қарай сүйірленіп бітеді, бас жағына ауыз аппараты орналасқан. Сүйір тұмсығы арқылы қан сорады. Бунақты 4 жұп аяқтары болады. Оның ұшында жабысқан ілгекті тырнақтары бар. Денесі бітісіп кеткен.

Осы аталған ерекшеліктердің бәрі өрмекші тәрізділерге тән белгілері болып табылады.

Мұғалімнің баяндауы. Мұғалім кестеден кененің бірдемені күткендей қалшыып қалған кейпін көрсетеді. Кене тұрған жерге адам немесе жануар қалай жақындаса болды, солай кене оның денесіне жорғалап барып мойнынына, көкірегіне, қолтығына жабысып алып, ауыртпай қанын сорады; өйткені оның сілекейінде жараға түскенде ауыртпайтын зат болады. Осы қан сору кезінде энцефалиттің қоздырғышы адам ағзасына өтеді.

1937-1940 жылдары академик Е.Н.Павловский мен оның қол астындағы қызметкерлері энцефалиттің қоздырғышын ашты және оның таратушысын тапты; олардың биологиялық ерекшеліктері зерттелді. Ғалымның ашқан осы жаңалығына негізделе отырып, аурудың өзімен қалай күресу шаралары, сондай ақ тайга кенесінен сақтандыру шаралары белгіленді.

Мұғалім энцефалиттен сақтандыру үшін алдын ала егу шараларын қолданудың жөн екенін, одан кейін адам ағзасына энцефалит ауруына қарсы тұра алатынын баяндап береді.

Кенеден сақтану үшін мыналарды орындау ұсынылады.

Көктемде жазда энцефалит таратушы кенесі бар жерлерге бармау.

Кенені денеден алу қиынға түседі, өйткені жабысқан жерінен алып тастамақ болып жүргенде тұмсығы үзіліп кетеді де, тұмсығы қалып қойған жер іріндеп жара болып кетуі мүмкін. Кенені денеден шығарып алу үшін оның денесін пинцетпен немесе қолға дәке не шүберек орап алып, саусақпен ұстап арылы берілі баяу қозғай отырып, ақырын шығарып алу керек болады. Немесе кенені жіппен байлап, оның екі ұшын екі жаққа айырып, жоғары қарай тарту керек. Егер кененің басы жұлынып кетсе, алдын ала отқа қыздырылған инемен шұқып алып тастап, орнына йод жағып қою керек. Кенені алып тастау үшін оған май немесе вазелин жақса, онда кененің тұмсығын босатып алуға және екінші орынға ауысуына түрткі болады.

Үйге тапсырма беру. Кененің паразиттік тіршілігімен байланысты болған өзіне тән ерекшеліктерін дәптерге жазып келу.

БАЛА БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ОЙЫН ЖАТТЫҒУЛАРЫНЫҢ РӨЛІ

Төлахметова Ә.М., Нұрғалиева Ж.Б.

«№11 ЖОББМ» КММ, Семей қ.

Ойын адамның өмір танымының алғашқы қадамы. Ойын өмірде өте ерте жастан басталып, адамның кәсіпті толық мегергенінше жалғасады. Ал оқыту процесінде жаңа технологияның маңызды бөлігі.

Қазақ халқының ұлт ретінде өмір сүруіне оның тілімен қатар салт-дәстүрлерінің, әдет-ғұрыптарының маңызы айрықша. Қазақтың мақал-мәтелдері жас ұрпақты ибалы болуға, әдептілікке, мінезін жақсы қасиеттер арқылы имандылық пен инабаттылыққа тәрбиелесе, ақын-жазушылардың көркем шығармалары эстетикалық, этикалық қасиеттерге тәрбиелейді.

Абай Құнанбаевтың он тоғызыншы қара сөзінде жас кезінен жақсы сөз естіп өскен бала кейін есті адам болады: «Адам ата-анадан туғанда есті болмайды, естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе. Дүниедегі жақсы, жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады. Сондықтан балаға жас кезінен бастап ойын арқылы тәрбиелік маңызы жоғары халық ойларының кәусар бұлақтарымен сусындату қажет.

Орыс ғалымы, дәрігер, педагог К.А.Покровский «ойын-күнделікті бала еңбегі, болашақ өмірінің бастамасы. Ойын үстінде баланың ертеңгі өмірге деген қабілеті байқалады» - деген. Ойын баланы қимылға, әрекетке, денешынықтыруға төселдіреді. Сол арқылы өмір күресіне, еңбекке баулиды. Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы да жоқ. Ойын арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірмен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады. Ойындар арқылы оқушылардың интеллектуалдық қабілеттері, логикалық ойлауы, түрлі көркем шығармаларды пайдалана отырып, ізгілік, адамгершілік қасиеттерін бойына сіңіреді. Ойын екі немесе одан да көп адамдардан құрылатын топтардың өз мүдделерін іске асыру үшін күрес жүргізу процесі.

Баланың құлағына жас кезінен бастап халықтың тәрбиелік асыл маржандарын құйып отыру тек мектептегі мұғалімнің ғана жұмысы емес сонымен қатар үйдегі ата-аналардың негізгі міндеттерінің бірі болуға тиіс. Қазақ халқының өзіндік ерекшелігіне жас ұрпақты туылған кезінен бастап, халықтық педагогика негіздерімен тәрбиелеуі жатады. Бесік жырынан бастап, өскенге дейін бала тәрбиелік маңызы жоғары өсиет сөздер естіп өседі. Бірақ, қазіргі кезде ата дәстүрлері қалалық жерлерде ұмытылып жүр.

Сондықтан қазақ тілі сабағын ойындар арқылы меңгертуде халық педагогикасының тәрбиелік мәні басым элементтерін кеңінен қолдану қажет. Осы арқылы оқушылардың рухани дүниесі парасаттылық пен бауырмалдылыққа, адалдық пен кішіпейілділікке, ибалылық пен үлкенді сыйлауға тәрбиеленеді.

Қазақ тілі сабақтарында ойындарды көркем әдебиеттермен ұштастыру жұмыстары да оқушыларды тәрбиелеуде маңызы зор. Көркем әдебиеттерді оқу

арқылы оқушылардың эстетикалық адамгершілік қасиеттері дамиды. Шығармадағы кейіпкерлерді тану барысында жақсы істерге ұмтылады.

Оқушыларды ұлттық болмысқа тәрбиелеу төмендегі жұмыстар бойынша жүргізіледі:

а) дидактикалық ойындарды ұлттық тәлім-тәрбие көздерімен ұштастыруда

жұмбақтарды, мақал-мәтелдерді, халықтың даналық, өсиет сөздерін оқыту

барысында ойындар арқылы кеңінен қолдану;

ә) көркем шығармаларды дидактикалық ойын түрінде беру арқылы оқушылардың ұлттық мәдениет пен әдебиетке дұрыс көзқарасын қалыптастыру;

б) дидактикалық ойындар арқылы оқушыларға шешендік сөздерді үйретіп, олардың тіл мәдениетін жетілдіру;

Қазақ тілі сабақтарында діни нақылдар мен өнегелік өсиеттерді үйрету арқылы оқушыларды адамгершілік құндылықтарды түсініп, оны келешек өмірінде дұрыс қолдана білуге дағдыландырылады.

Мәселен, қазақ халқының киелі сандарымен таныстыру. Сабақта сандардың қасиетті екенін түсіндіріп, ұқыптылыққа, сыпайлыққа, ұжымдықпен жұмыс істеуге тәрбие беру көзделеді. Сабақ көрнекілігіне жеті басты жылан, аты жазылған карточкалар, асықтар, теңгелер, жеті жолақ, ғажайып алау барабанын, жануарлар суретін пайдалануға болады.

Мысалы: 3, 4, 5-ке немесе 7-ге байланысты ойын түрлері.

1. «Асық» ойыны. 4 санының қадір-қасиеттерін атау. Төрт мүлік, төрт тұлға, төрт құбыла, төрт маусым, төрт тоқсан, төрт бұрыш, төрт түлік, төрт күнә жөнінде.

2. «Қол күрес» білім сайысы. Сан есімді қайталауға арналған тапсырмалар. (Үш із, үш арсыз, үш байлық, үш қазына, үш мақсат, үш қадірсіз, үш көз, үш тоқтам, үш жүз, үш тәтті, үш қуат, үш жұрт жөнінде)

3. «Арқан тартыс» ойыны. (Бес қару, бес борыш, бес жаратылыс, бес қатер жөнінде)

4. «Блиц-турнир» ойыны. Тақтада үш түрлі тақырып бойынша үш деңгейлік тапсырмалар ілулі тұр. Ұлттық ойындарға, ұлттық тағамдарға, ұлттық киімдер жайлы тапсырмалар.

5. «Ғажайып алаң» ойыны. Сөз таптарына байланысты тапсырмаларды орындайды.

6. «Адасқан септіктер» ойыны. Сөздеріне қарай оқушылар қай септік екенін табады.

7.«Тапқырлар» ойыны. Қазақтың мұсылмандық заңдарымен таныстыру. Дұрыс жауабын тауып, аудармасын айту.

1) Ата-анаға тіл тигіз - ...

2) Өтірік айт - ...

3) Ұрла ...

4) Күш көрсет - ...

- 5) Өсек тасы - ...
- 6) Нанды бас - ...
- 7) Адам өлтір –
8. «Теңге алу» ойыны. Тыйым сөздерді айту.
 - 1) Ұмытып кет... есікті теп..!
 - 2) Изет танытып, әдепті сақта да, жатқан кісінің үстінен атта...!
 - 3) Құр бекерге ермекке, бос бесікті тербет...
 - 4) Шаршасаң сәл аялда, бірақ та жер таян...
 - 5) Ұлттық салттан бұлжы..., жұма күні кір жұма.
 - 6) Қашанда болсын есте, үлкеннің алдын кес...!
 - 7) Өзім құмын де..., кісі ақысын же...!
9. «Құрақ құрау» ойыны. Қазақ әліпбиіндегі әріптердің ретін білу, сол бойынша жасырылған сөзді табу.
10. «Қатеңді тап». Сөдің жазылуын, есте сақтау қабілетін дамыту.
- 11.«Көкпар» ойыны. Оқушылар сабақта, саяхатта, шеберханада көргендерін, білгендерін еске түсіріп, сөйлемдерді аяқтайды.

Менің көргенім

Менің түсінгенім ...

Менің ойымша

Демек, ұлттық педагогика негіздерімен оқушыларды оқыту арқылы олардың, өз халқын сыйлауға, туған тілін құрметтеуге үйретеді. Бұл оқушылардың бір-бірімен қарым - қатынас кезінде өзара кішіпейілділікпен қарауды, әдеп сақтауды, сыпайы сөйлесуді қалыптастырады, нәтижеде балалардың тіл мәдениеті жетіледі.

Дидактикалық ойындар баланың ынтасын сабаққа аударуға, көңіл қойғызуға, баланы пәнге қызықтыру, логикалық ойлауын дамыту, сөздерді орынды қолдану дағдыларын жетілдіре отырып, сөйлеу мәдениетіне тәрбиелеу, таным әрекетін қалыптастыру, алған білімді тексеру, тиянақтау, пысықтау, қызығушылығын ояту, белсенділігін арттыру, қабылдауын жеңілдетуге, білімді толық игеруге көмектеседі, сабаққа эмоциялық бояу береді.

Қорыта айтқанда, дидактикалық ойындар оқушыларды өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландырады, олардың ойлау қабілеттерін, ізденімпаздылығын арттырады, сөз қорын молайтуға көмектеседі, сабақта дидактикалық ойындарды пайдалануда оқушыларды әдептілікке, адамгершілікке, қамқорлыққа, қайырымдылыққа тәрбиелейді. Мектеп оқушыларының сол пәнге деген белсенділігі артады және бағдарламалық материалдарды қажет деңгейде меңгеруге ықпал етеді.

Балалар ойын барысында өздерін еркін сезінеді, ізденімпаздық, тапқырлық қасиеттері байқалады. Сезіну, қабылдау, ойлау, зейін қою, ерік арқылы түрлі психологиялық түсінікпен сезім әрекетіне сүйенеді. Ойын үстінде бала қуаныш пен реніш сезімдерін сезінеді

Әдебиеттер

1. Балтабаева Ж.Қ. Қазақ тілі (дидактикалық материалдар). Алматы кітап. - 2010

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПЕДАГОГ-ОРГАНИЗАТОРА В ШКОЛЕ

Садирова К.Л.

г.Семей НИШ

Деятельность организатора это всегда большая ответственность. Особенно если ты педагог. Это значит, что работа предстоит с детьми. Какой бы ни была деятельность учреждений специалиста - технической, художественной, туристско-краеведческой или спортивной – главное, что должен помнить педагог-организатор – это ответственность за жизнь и здоровье детей. Чтобы профессионально выполнять свою работу, педагогу-организатору необходимо знание основных законов о вопросах образования, педагогики, психологии и физиологии, методики организации творческой деятельности. Специалист должен учитывать особенности развития интересов и потребностей детей в школах или детских садах. Сотрудничество с детскими коллективами, организациями и ассоциациями поможет специалисту обмениваться опытом в творческой деятельности.

Пожалуй, главное качество, которое необходимо педагогу-организатору, это искренность и открытость. Только любовь к работе установит тёплые отношения между педагогом-организатором и детским коллективом. Успех работы этого специалиста во многом зависит от креативности, творческой натуры, коммуникабельности и ораторского мастерства. При всём при этом стоит помнить, что работа требует ответственности, дисциплинированности и стрессоустойчивости. Педагог организатор помогает личности развиваться в том направлении, чтобы раскрылись его таланты и способности. Изучает интересы и потребности детского коллектива, после чего выбирает вид творческой деятельности. Планирует работу детских кружков, секций и объединений. Занимается проведением праздников, походов или экскурсий. Каникулярный отдых обучающихся или воспитывающихся также входит в работу педагога-организатора. Кроме того, он является ответственным за здоровье в период воспитательного и образовательного процесса.

Педагог-организатор руководит работой по одному из направлений деятельности учащихся: художественному, спортивному, техническому, туристско-краеведческому, эколого-биологическому и др. Координирует работу педагогов, ведущих занятия по тому или иному направлению, помогает им в решении методических, организационных, воспитательных проблем. Содействует выявлению и развитию талантов школьников. Создает условия для появления новых творческих объединений, отвечающих интересам детей. Способствует вместе с заместителем директора профессиональному росту педагогов дополнительного образования.

Такая должность чаще встречается в тех общеобразовательных учреждениях, где дополнительное образование детей выделено в самостоятельную подсистему, охватывающую значительное число педагогов. Однако и там, где число кружков, секций и других творческих объединений невелико, необходима координация и создание условий для их развития.

приоритетные функции современного организатора детского объединения

1. Организаторская, которая предполагает:

- четкое понимание назначения своей деятельности, умение выделить в ней главное, определить необходимые условия и предпосылки, способы и ресурсы для их решения;
- умение привлечь детей к определению перспектив работы, включить их в деятельность;
- продумывание возможного содержания, способов организации конечного результата и промежуточных рубежей деятельности;
- создание условий для выбора средств и достижение цели;
- добровольное включение детей в ту или иную деятельность;
- владение основами организации коллективно-творческой, социально-значимой деятельности;
- развитие инициативы и самостоятельности детей, ребячьего самоуправления.

2. Воспитательная, реализуя которую организатор детского движения должен уметь:

- грамотно и компетентно анализировать ситуацию в контексте общих целей и задач организации;
- предвидеть воспитательные последствия предпринимаемых действий;
- предоставить возможность каждому члену организации раскрыть себя и показать на что он способен;
- готовить детей к организации в жизненных ситуациях и выбору ценностей для их разрешения;
- создать условия для того, чтобы каждый мог участвовать в значимых для себя и общества делах;
- обеспечивать сотрудничество детей и взрослых с преобладанием защиты интересов детей;
- регулировать общение, создавать атмосферу доброжелательности, доверия, взаимопонимания.

3. Представительская, которая предусматривает:

- организацию конструктивного сотрудничества с государственными и общественными учреждениями;
- защиту прав и интересов детей в школе, семье, социуме;
- включение детей в поиск, продвижение, решение своих проблем через взаимодействие с различными органами законодательной и исполнительной власти.

Определение данных функций позволяет очертить круг основных проблем организатора детского объединения и наметить пути их решения.

Специфика проблемы подготовки кадров организаторов детского движения в современных условиях заключается в том, что в отличие от предшествующих периодов содержание ее направлено не на деятельность в конкретной общественно-политической организации, а на «восхождение к

субъектности», овладение знаниями и умениями, ориентировочными основами деятельности в соответствии с принятыми или самостоятельно выбранными идеалами и установками.

Усиливающийся разрыв между запросами общественной практики на новые кадры педагогов-общественников и отсутствие системы, обеспечивающей данный социальный заказ, актуализируют разработку научно-педагогических основ модели такой подготовки.

Первая проблема, которую предстоит решить в теоретическом и практическом плане, заключается в расширении границ образовательного пространства и его структуры, обеспечивающей подготовку организаторов детского движения с различным уровнем общеобразовательной профессиональной подготовки, в том числе и не имеющих педагогического образования. При этом возникает необходимость:

- изучения возможностей использования системы непрерывного педагогического образования, включая все разнообразие форм и видов повышения квалификации: формальное (институциональное), неформальное (квазиинституциональное);
- использования возможностей некоммерческого сектора;
- использования потенциала государственных учреждений сферы молодежной политики.

Вторая проблема определяется реальным состоянием кадров для детского движения. По данным мониторинговых исследований организаторами детского общественного объединения сегодня становятся специалисты, не имеющие базового педагогического образования. Возникает вопрос о специальной подготовке этой категории. В этой связи возникает необходимость поиска той исходной базы, где возможна работа с этими специалистами как будущими воспитателями, владеющими современными социально-воспитательными технологиями.

Третья проблема связана с отсутствием разработанных вариативных программ, ориентированных на решение задач дифференцированной подготовки организаторов детского движения.

Как показал исторический опыт, комплексное решение названных проблем должно опираться на систему требований к специалисту данного профиля. Имея в виду, что при проектировании содержания подготовки исходной основой являются модель (профессиограмма) специалистов, мы сталкиваемся с **четвертой проблемой** - отсутствием такой научно обоснованной модели.

По мере изменения социально-экономических условий изменился ценностный и социальный смысл деятельности организаторов детского движения, их функции, цели, задачи, содержание, технологии, отношения с членами детского объединения. Переосмысливается само понятие «организатор детского общественного объединения» как тип педагога-воспитателя.

Таким образом, необходимо создание такой системы подготовки организаторов детского общественного объединения, в которой нашли бы отражение все тенденции времени и достижения науки, связанные с модернизацией и развитием профессионального образования, стратегиями современного воспитания.

Система подготовки педагога - организатора детского общественного объединения является подсистемой общей системы образования, поэтому принципы, на которых она строится - это конкретизация общих принципов, определяющих построение и функционирование системы образования в целом.

Воплотить эти принципы в конкретную структуру системы подготовки педагога-организатора детского общественного объединения можно в том случае, если будут реализованы организационно-педагогические принципы, включающие: **взаимодействие государственных и общественных структур** в организации системы подготовки кадров руководителей детского общественного объединения. Исторический отечественный и зарубежный опыт убеждает, что государство, являясь гарантом реализации и защиты прав детей, демонстрирует заинтересованность в развитии детского общественного движения как школы гражданского становления личности, создавая нормативно-правовую базу для деятельности детских общественных формирований, осуществляя серьезные системные мероприятия, направленные на подготовку кадров руководителей. Только с поддержкой государственных структур возможно определение приоритетных направлений в подготовке и переподготовке организаторов детских общественных объединений, разработка и внедрение новых форм и методов в современное воспитание; **принцип открытости системы**, означающий расширение сферы образовательных услуг по подготовке, переподготовке, повышению квалификации педагогов-организаторов детского движения в различных типах образовательных учреждений, с использованием электронных средств информации; **принцип преемственности**, предполагающий модернизацию и укрепление имеющихся структур по подготовке организаторов детских общественных объединений как педагогов-воспитателей наряду с созданием учреждений нового типа, реализующих потребности общества в новом типе квалифицированных кадров для детского общественного движения; **принцип комплексности и гибкости образовательного процесса**, базирующийся на большой вариативности и модульности обучения, позволяющий с учетом образовательного уровня сегментировать кадровый состав на не обходимый уровень и формы образования в соответствии с практической деятельностью; **принцип научной, методической и технологической обеспеченности всех типов учреждений**, входящих в систему подготовки, переподготовки организаторов детских общественных объединений. Как показал исторический опыт, выделение этого принципа является важным для организации и функционирования системы и требует, вместе с тем, создание в ее структуре специальных учреждений, ответственных за реализацию этого принципа на

непрерывной основе; **принцип гуманистической направленности**, означающий приоритет субъектного подхода к кадрам, воспитывающим молодое поколение в соответствии с идеалами добра, истины, справедливости; воспринимающими каждого ребенка как самоценную личность гражданского общества.

ПРАКТИЧЕСКАЯ РАБОТА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Жанузакова Ж.Н., Нурахметова А.Д., Абдрахманова Л.Т.

КГУ «СОШ №18» г. Семей

Глубокие знания появляются при системном обучении языку, постоянной работе над теоретическим материалом учебника путем постановки вариативных вопросов к его тексту, выявлении ключевых слов, свертывании и развертывании информации, построении таблиц, схем. Прочные умения и навыки закладываются при лингвистическом моделировании по орфографическому и пунктуационному правилу, оптимальном сочетании индивидуальной, групповой и коллективной деятельности учащихся при освоении правописания и овладении культурой речи.

Углубленное изучение русского языка обеспечивается такими методами, при которых обучение, где главным действующим лицом является учитель, переводится во взаимо-и самообучение учащихся. Этому способствуют такие активные формы уроков, как зачеты, тестирование, семинары, практические занятия, творческие задания. Творческие способности учащихся развиваются при решении и составлении лингвистических задач, понимании чужого текста и подтекста, создании собственных высказываний. При этом максимально учитываются интересы учащихся, возможности и способности их, индивидуальный темп продвижения, что создает условия для гуманистического управления процессом становления личности.

Самой главной целью учителя я считаю практическую работу на уроке, умение применять свои знания на практике, а не иметь заученный теоретический материал без умения применить его.

На своих уроках я стараюсь дать больше практических заданий после объяснения нового материала. Учащиеся с удовольствием выполняют такие задания, как списать упражнения, вставить пропущенные буквы, раскрыть скобки, составить предложения на заданную интересную тему, рассказ. Это обычные задания, которые дети выполняют в течение учебного процесса.

Особенно интересны для учащихся творческие практические задания. Например, как отработать навык умения писать автобиографию. Сначала разбираем теоретический материал по учебнику. Затем предлагаю написать автобиографию, представьте, что вам тридцать лет. Учащиеся с глубочайшим интересом выполняют такое задание:

Автобиография

Я, Хайдарова Азиза Халикуловна, родилась 24 августа 1996 года в городе Ташкент. Мой папа, Хайдаров Халикул Корабекович, главный специалист на гидроэлектростанции, мама, Алиева Рима Кадыровна, бухгалтер. В 2003 году поступила в РСМАЛ (Республиканский специализированный музыкальный академический лицей) имени В.А.Успенского по классу скрипки. В 2009 году моя семья переехала в Казахстан. Учебу продолжила в Академии музыки города Астаны, которую окончила в 2019 году. Профессиональная деятельность началась сразу после окончания вуза в качестве педагога в родном университете. В 2020 году я вышла замуж. Мой муж врач высшей категории, практикующий хирург. В 2021 году в связи с переводом по работе мужа, моя семья переехала в Швейцарию. Благодаря полученному мной образованию и опыту работы, я прошла кастинг и получила работу в качестве скрипачки в Королевском симфоническом оркестре. Параллельно совершенствовала знание немецкого языка, изучала французский и итальянский языки. 9 апреля 2022 года у меня родилась дочь. В 2024 году у нас было пополнение в семье – родился сын. Свой 30-летний юбилей я отметила в кругу близких и друзей.

Школьный день:

Звеня, гремя и пса пугая,
Будильник строго поднимая,
В халате, тапочках меня
С собакой рыжей на руках
Из дому гонит второпях.
Бегу, спешу я на балет,
Сказать всем девочкам: «Привет!»

Необычная работа с текстом уже всем знакомой сказки проводилась мной на уроках русского языка в классах с казахским языком обучения. Предложено было учащимся придумать свой вариант сказки «Колобок» на современный лад. Такой вариант сказки подготовили учащиеся:

Колобок

Жил был старик со старухой. Просит старик однажды:

- Испеки, старуха, колобок.
- Из чего испечь? У меня муки нет.
- А ты, старая, сходи в магазин да купи муки «Цесна».

Старуха так и сделала. Намесила тесто, скатала колобок и испекла его в микроволновке. И положила его на лоджии, на солнышке сушиться. Колобок полежал- полежал, да и покатился.

Выкатился с лоджии в комнату, с комнаты в подъезд и вдруг навстречу ему сосед в очках по фамилии Заяц.

Заяц ему говорит:

- Колобок, Колобок, я тебя съем!
- Не ешь меня косою, я тебе песенку спою:
- Я из муки Цесны мешен,
В микроволновке печен,

Я на солнышке сушен,
Я от бабушки ушел,
Я от дедушки ушел,
И от тебя Заяц
Я подавно уйду.

И покотился на следующий этаж. Навстречу другой сосед в сером костюме, на волка похожий:

- Колобок, Колобок, я тебя съем!
- Не ешь меня, я тебе песенку спою:
Я из муки Цесны мешен,
В микроволновке печен,
Я на солнышке сушен,
Я от бабушки ушел,
Я от дедушки ушел,
Я от Зайца ушел,
И от тебя, Серый, подавно уйду.

Катится вниз по лестнице, а навстречу сосед косолапый с работы возвращается по фамилии Медведь.

- Колобок, Колобок, я тебя съем!
- Не ешь меня, я тебе песенку спою:
- Я из Цесны мешен,
В микроволновке печен,
Я на солнышке стужен,
Я от бабушки ушел,
Я от дедушки ушел,
Я от Зайца ушел,
Я от Волка ушел,
И от тебя подавно.

И покотился вниз на первый этаж, а навстречу ему рыжая девчонка по имени Алиса, хитрющая первоклассница. И говорит она ему:

- Салам, Колобок. Какой ты клевый, обалденно вкусный! А Колобок запел песенку:

- Я из Цесны мешен,
В микроволновке печен,
Я на лоджии стужен,
Я от бабушки ушел,
Я от дедушки ушел,
Я от соседей ушел, а от тебя Алиса
Я подавно уйду!

- Какая славная песня! – сказала рыжая. - Ты знаешь, мне в школе песенку задали выучить. Сядь мне на ручки, и мы вместе выучим. Колобок очумел от радости, что такой девочке понравилась его песенка, и прыгнул к ней на ручки. А девочка наглая была, даже церемониться не стала. Ням! И съела Колобка!

При изучении далеко не интересной для учеников темы «Служебные части речи» предлагаю сильным учащимся найти материал о служебных частях речи, которого нет в учебнике. Затем систематизирую, выбираю и предлагаю ученикам то, что для них необходимо, познавательно, интересно и раздаю всем на каждую парту.

ХИМИЯЛЫҚ ЭЛЕМЕНТТЕРДІҢ ПЕРИОДТЫҚ ЖҮЙЕСІ

Калиева А.Н.

«№18 ЖОББМ»КММ, Семей қ.

Химиялық элементтердің периодтық жүйесі (Менделеев кестесі) - элементтердің әртүрлі қасиеттерінің атом ядросы зарядына тәуелділігін белгілейтін химиялық элементтердің жіктелу реті. Жүйе атақты орыс химигі Д. И. Менделеевтің 1869 жылы ашқан периодтық заңының графикалық түрде бейнеленуі болып табылады.

Оның бастапқы нұсқасын Д. И. Менделеев 1869-1871 жылдары шығарған еді және бұл нұсқасында элементтердің қасиеттерінің олардың атомдық салмағына (қазіргіше, атомдық массасына) тәуелділігін көрсеткен еді.

Периодтық жүйені суреттеудің (аналитикалық қисық сызықтар, кестелер, геометриялық фигуралар, және т.с.с) барлығы бірнеше жүздеген (кітабында 400-ден астам деп айтылады) нұсқасы ұсынылған. Жүйенің қазіргі кездегі нұсқасында элементтерді екіөлшемді кестеге жинақтау қарастырылады. Мұндағы әрбір бағана (периодтық жүйенің тобы) негізгі физико-химиялық қасиеттерді анықтаса, қатарлар периодтық жүйенің периодын құрайды және белгілі мөлшерде бір-біріне ұқсас боп келеді. Периодтық жүйенің бірнеше түрі бар.

Алғашқы кестеде Менделеев әлі ашылмаған бірнеше элементтер бар екенін болжап, оларға кестеде тиісті орын қалдырып, кейбір қасиеттерін күні бұрын айтып берді. Сондай болжанған “экоалюминий” (1875 ж. француз химигі П.Лекок де Буабордан ашқан қазіргі галлий Ga), “экабор” (швед ғалымы Л.Нильсон 1879 ж. ашқан скандий Sc) және “экасилиций” (1886 ж. неміс ғалымы К.Винклир ашқан германий Ge) элементтері кейін ашылды. Сонымен қатар Менделеев марганецке (қазіргі технеций Tc және рений Re), теллурге (полоний Po), йодқа (астат At), цезийге (франций Fr), барийге (радий Ra), танталға (протактиний Pa) ұқсас элементтердің бар екенін айтқан. Күні бұрын болжанған қасиеттер мен анықталған қасиеттердің дәл келуі Менделеевтің периодты заңын дүние жүзі ғалымдарына танытты. Радиоактивтік ыдыраудың (1896), рентген сәулелерінің (1895) ашылуы, неміс физигі М.Планктің сәуле шығарудың кванттық теориясын (1900), ағылшын физигі Э.Резерфордтың атомның планетарлық моделін (1911) жасауы, Н.Бордың атомның құрылыс теориясын ұсынуы (1913) атомның күрделі табиғаты мен периодтық жүйе құрылымының физ. мәнін түсіндірді. Ағылшын физигі Г.Мозли еңбектерінің нәтижесінде Менделеев ұсынған әр элементтің

рет нөмерінің оның ядро зарядымен тең болуы, сондай-ақ атомдағы электрондар санының анықталуы, олардың орналасуындағы периодтық заңның тұтастай ішкі сырын ашты. Бор теориясын әрі қарай неміс физигі А.Зоммерфельдтің дамытуы, кейін швейцариялық физик В.Паули принципінің шығуы электрондық әр қабықта орналасу заңдылығын анықтады. Қазіргі Э. п. ж.126 хим. элементті қамтиды, олардан трансурани элементтері ($Z = 93 - 110$) және кейбір элементтер $Z = 43$ (Tc), 61 (Pm), 85 (At), 87 (Fr) жасанды жолмен алынған. Менделеев периодтық жүйені жасағаннан бері оны кеңістікте немесе жазықтықта орналастырудың графиктік әр түрлі нұсқалары ұсынылғанмен, Менделеевтің ықшамды қысқа және ұзын периодты кесте түріндегі нұсқасы көбірек қолданылады. Қазіргі кездегі периодтық жүйеде барлық элементтер рет бойынша *нөмірленген*. Элементтердің нөмерін *реттік* немесе *атомдық нөмір* деп атайды. Химиялық элементтердің периодтық жүйесін құрастырудағы негізгі принцип – барлық элементтердегі периодтар мен топтарға бөліп орналастыру. Әр топ өз кезегіндегі негізгі (а) және қосымша (б) топшаларға бөлінеді (периодты кестенің ұзын түрін қара). Топшалардағы элементтер өзара химиялық қасиеттері жағынан өте ұқсас.

Периодтар: *Период* деп сілтілік металдан басталып инертті газбен аяқталатын элементтер тобын айтады. *Периодтар* горизонталь қатардан тұрады. Периодтық жүйеде 7 период бар, олар рим сандарымен белгілеген, I, II және III периодтар бір қатардан тұрады және кіші периодтар деп аталады, ал IV, V, VI, VII периодтар екі қатардан тұрады, оларды үлкен периодтар деп атайды. Бірінші периодта-2 элемент, екінші және үшіншіде - 8-ден, төртінші мен бесіншіде-18-ден, алтыншыда-32, жетіншіде(аяқталмаған) -32 элемент бар. Әрбір период, біріншіден басқасы, сілтілік металдан басталып, инертті элементпен аяқталады.

Әр периодта 2, 8, 18, 32 элемент болады.

- Бірінші периодтың ерекшелігі – онда екі элемент қана H, He орналасқан. Сутекстің сілтілік металдарға да, галогендерге де ұқсайтын ортақ қасиетіне байланысты оны көбіне Ia кейде VIҚа топшаға да орналастырады.

- Екінші периодта 8 элемент (Li – Ne) бар. Ол сілтілік металл литийден Li басталады, одан кейінгі II валентті Be металл, ал III валентті B элементтінің металдық қасиеті кеміп, IV валентті көміртектен бейметалдар басталады, олардың (N, O, F) тотығу дәрежелері теріс. Период инертті газ–неонмен (Ne) аяқталады.

- Үшінші периодта да 8 элемент орналасқан (Na – Ar). Олардың қасиеттерінің өзгеру сипаты екінші период элементтеріне ұқсас, дегенмен Mg-мен Al-дің Be-мен B-ға қарағанда металдық қасиеті басымдау, сондай-ақ бейметалдар – P, S, Cl-дың екінші периодтағы “ұқсастардан” айырмашылығы олар өздеріне тән ең жоғары оң валенттіктерін көрсете алады. Менделеев 2 және 3-период элементтерін типтік элементтер деп атаған, себебі олардың бәрі де табиғатта кең таралған.

Алғашқы 3 периодтың элементтері негізгі топшаларға (а) ғана кіреді. Қазіргі технологиялар бойынша бұл периодтардың алғашқы екі элементі

(сілтілік және сілтілік-жер металдар) Қа-, ІҚа- топшаларды құрайтын s-элементтерден тұрады (кестеден қызыл түске боялған), қалған алтауы (В – Ne, Al – Ar) ІІҚа, VІІҚа-топшаларды құрайтын p-элементтерден тұрады (кестеде сары түсті). *Кіші периодтар* деп аталған бұл үш период элементтерінің рет нөмірі артқан сайын атом радиустары кішірейіп, кейінгі атомның сыртқы қабығындағы электрондар саны көбейгенде, олардың өзара ығысуының күшеюінен атом радиустары ұлғая бастайды. Ең үлкен радиус периодтың басында орналасқан сілтілік металға тән. Осындай заңдылық иондар радиусының өзгеруінен де байқалады.

- Төртінші периодта 18 элемент бар (К – Kr), ол – үлкен периодтардың алғашқысы. Мұнда сілтілік және сілтілік-жер металдардан кейін ауыспалы деп аталатын 10 элемент (Sc – Zn) орналасады. Бұларды d – элементтер деп атайды (кестеде көк түсті), олар да қосымша топшаларға кіреді. Ауыспалы элементтер түгелдей металдар, Fe – Co – Ni триадасынан басқасы өздеріне тән ең жоғары валенттіктерін көрсетеді. Соңғы алты p-элементтер (Ga – Kr) негізгі топшаға (a) кіреді, қасиеттерінің өзгеруі бұрын айтқан II және III период элементтеріне ұқсас.

- Бесінші периодта 18 элемент (Rb – Xe) бар, құрылысы төртінші периодқа ұқсас. Одан айырмашылығы ауыспалы элементтер де, ксенон да (Xe) өзіне тән ең жоғары оң валенттіктерін көрсете алады. Соңғы галоген – иодта аздаған металдық қасиет пайда болады.

- Алтыншы периодта 32 (Cs – Rn) элемент бар. Онда ауыспалы 10 элементпен (La, Hf – Hg) қатар 14 f – элементтер, лантаноидтар (кестеде жасыл түсті) орналасқан.

- Жетінші периодта да францийден (Fr) басталатын 32 элемент болуға тиісті, бірақ ол әлі аяқталмаған (12 элемент әлі табылған жоқ).

- Мұнда да алтыншы периодтағыдай 89-элементтен кейін 14 f – элементтер – *актиноидтар* орналасқан (Th – Lr). Олардың тотығу дәрежесі лантаноидтардан де жоғары болады (III – VII). Лантаноидтар мен актиноидтар кестенің түрі ықшамды болу үшін төменірек жеке екі қатар етіп орналастырылған. Оларды кестедегі өздерінің заңды орнына қойып горизонталь периодтарды ұзартсақ периодтық түр шығады. Онда атомдардың электрондық құрылымына сай ұқсастығын анығырақ байқауға болады. Қысқа кестедегі топ нөмірі, жалпы алғанда, ондағы элементтердің валенттігі электрондар санына сай келеді. Бір топшадағы элементтердің ұқсастығы олардың валенттік қабаттарының электрондық конфигурациясының периодты түрде қайталанып келіп отырғандығымен түсіндіріледі. Элементтер қасиеттерінің периодты түрде қайталануы олардың электрондық құрылымының периодты қайталануымен сай келетіні де осыдан. Атомдардағы электрондық конфигурацияның қалыптасуын жалпы былай көрсетуге болады:

Қатарлар: Периодтарда араб сандарымен белгіленген 10 *қатар* кіреді. Үлкен периодтардың жұп қатарларында (төртінші, алтыншы, сегізінші және оныншы) тек металдар тұр және бұл қатарлардағы элементтердің қасиеттері аздап қана өзгереді. Үлкен периодтардың тақ қатарларындағы (бесінші,

жетінші, тоғызыншы) элементтің қасиеттері қатардағы типтік элементтердегі сияқты солдан оңға қарай өзгереді.

Менделеев ІІ және ІІІ период элементтерін типтік деп атады. Бұл элементтердің қасиеттері типтік металдан екідайлы элементтерге одан бейметалл мен инертті газға қарай заңдылықпен өзгереді. Сонымен қатар периодтарда элемент қосылыстарының қасиеттері және формалары да заңдылықпен өзгереді.

Үлкен периодтардың элементтері тотығу дәрежелері бойынша (Менделеевтің кезінде-валенттілік бойынша) екі қатарға бөлінген. Мысалы ІV периодтағы элементтердің тотығу дәрежелері жұп) екі қатарға бөлінген. Мысалы ІV периодтағы элементтердің тотығу дәрежелері жұп қатарда К-ден Мп-ке қарай +1 –ден +7-ге дейін артады, оған жалғасып сегізінші топта Fe, Со, Ni триадасы келеді, содан соң қайтадан тотығу дәрежелерінің артуы тақ қатардағы Си-тан Вг-ға дейінгі элементтерде байқалады. Қалған үлкен периодтарда да дәл осылай болады. VI периодта лантаннан кейін реттік нөмерлері 58-71-ге тең 14 элементтері лантаноидтар деп атайды (лантанға ұқсастар). Лантаноидтар кестенің төменгі жағында жеке орналастырылған, олардың жүйеде орналастыру кезектестігі ұяшықта былайша көрсетілген La-Lu. Лантаноидтардың химиялық қасиеттері өте ұқсас.

VII периодта реттік нөмерлері 90-103-ке дейін 14 элементті актиноидтар деп атайды. Оларды лантаноидтардың төменгі жағынан жеке орналастырады, ал сәйкес ұяшықта олардың жүйеде орналасу кезектестігі көрсетілген: Ac-Lr. Көптеген актиноидтар радиоактивті.

Топтар: Тігінен орналасқан элементтердің қатарын топтар деп атайды. Периодтық жүйеде сегіз топ бар, олардың нөмері рим сандарымен белгіленген. Топ нөмері элементтің ең жоғарғы тотығу дәрежесіне сәйкес келеді. Фтордың тотығу дәрежесі әрқашан -1-ге тең, мыс, күміс, алтынның тотығу дәрежелері +1,+2,+3-ке тең, ал VIII топ элементтерінен +8 тотығу дәрежесі тек осмий, рутений, ксенонға тән. Әрбір топ-негізгі(А) және қосымша (Б) деп екі топшаға бөлінеді. Негізгі топшаны табиғи ұялас элементтер құрайды; оған типтік элементтер (II және III период элементтері) және химиялық қасиеттері соларға ұқсас үлкен периодтардың элементтері кіреді. Қосымша топшаны үлкен периодтың элементтері –металдар ғана құрайды.

VIII топ қалған топтардан ерекшеленеді. Инертті газдардың негізгі топшасынан басқа, онда үш қосымша топша бар: темір топшасы, кобальт топшасы, никель топшасы, оларда көлденінінен алғанда триада деп атайды, мәселен, темір триадасы: Fe, Со, Ni. Негізгі және қосымша топша элементтері химиялық қасиеттерімен ерекшеленеді. Мысалы, VII топтың негізгі топшасын бейметалл галогендер: F, Cl, Br, I, At, ал қосымша топшасын металдар: Mn, Tc, Re. Топшалар өзара ұқсас элементтерді біріктіреді. Бір топта орналасқан элементтер ұқсас оттектері қосылыстар түзеді. Периодтық жүйеде әрбір топтың астында элементтердің жоғарғы оксидтерінің жалпы формуласы берілген: $R_2O, RO, R_2O_3, RO_2, R_2O_5, RO_3, R_2O_7, RO_4$ мұндағы R сол топтың элементі. Жоғарғы оксидтерінің формулалары топтың барлық элементтеріне қатысты,

тек қана элемент топтың нөмеріне тең тотығу дәрежесін көрсетпейтін кезде ғана бұл формула сәйкес келмейді.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ ТІЛ ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Ахметкалиева Г.Б., Жақупова Б.А.
№18 ЖОББМ»КММ

Адамзат баласының өз ұрпағын оқыту мен тәрбиелеудегі ең озық, тиімді әдістерін тәжірибелерін жалғастырып тың жаңалықтар іздеу, классикалық педагогиканың озық үлгілерін жаңашылдықпен дамыту қашанда жалғаса бермек. Қазіргі таңда жеке тұлғаны қалыптастыру оқушының өзі арқылы, оның іс - әрекетін ұйымдастыру арқылы ойлау дағдыларын дамыта отырып жүзеге асырылады. Білім - жолы қиында қастерлі жол. Болашақ жастарды оқыту, тәрбие беру, қазіргі өмір ағысына бейімдеу ұстаз алдында тұрған ең басты міндет. Қазіргі заманғы білім беру жүйесі оқытудың инновациялық нысандары мен әдістерін енгізу педагог қызметкерлердің тұлғасына кәсіби құзыреттілігіне жоғары талаптар қоюда.

Білім берудегі мақсат тек білімді кәсіби мамандандырылған адам дайындау ғана емес, рухани дүниесі бай және адамгершілігі зор, қоғамдық өмірдің барлық аясында ұлттық құндылықтарды бағалауға және дамытуға қабілетті тұлғаны қалыптастыру керек екенін баса айтқан жөн. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев 29 қаңтар 2011 жыл Қазақстан халқына жолдауында «Мен қазіргі заманғы қазақстандықтар үшін үш тілді білу әркімнің дербес табыстылығының міндетті шарты екендігін айтып келемін. Сондықтан 2020 жылға қарай ағылшын тілін білетін тұрғындар саны кемінде 20 пайызды құрауы тиіс деп есептеймін»- деді. Олай болса, оқушыны ағылшын пәніне қызығушылығын тудырып дамытуды және жемістің нәтижесін көруді мақсат тұтқан әрбір мұғалім жолдауға жедел үн қосу керек деп білемін. Шетел тілін үйрету қиын да, қызықты жұмыс. Қазіргі кезде ұстаздарға қойылып отырған талап жаңа технологиялық әдістерді қолдана отырып сапалы терең білім беру, оқушылардың ойлау, есте сақтау көру қабілеттерін жетілдіру. Мектептерде жаңа технологиялар арқылы оқыту шет тілін үйренудің сапасы мен маңызын арттырады. Шет тілін оқыту процесінде тілді дұрыс үйрету ауызша сөйлеу, сауатты жазу, мәнерлеп оқыту өте маңызды. Қазіргі кезеңде мектептерде ағылшын тілін оқыту дұрыс жолға қойылған. Оқушылардың ағылшын тілін біліп ғана қоймай, оның тарихын, ұлттық мәдениетін білуге көп көңіл бөлінеді. Шетел тілін оқытудағы білімділік мақсаты - шетел тілінде сөйлеуді үйрету, байланыста бола алу мен ортақ тіл табысып, қарым - қатынасты нығайтуға ұмтылу болса, тәрбиелік мақсаты - өзге адамдарды тыңдау мәдениетін қалыптастыру негізінде өз пікірін айта алу және қорғауға үйрету.

Ұстаз шеберлігінің өзегі – тіл байлығымызды дәлірек айтсақ, ойды жүйелеуге қажет сөздік қорының деңгейімен және сөйлеу мәдениетіміз бен сабақтас екендігін байқар едік. Ол үшін ұстаз біріншіден, өзі еркін білетін тілде дәріс беру шарт. Екінші шарт - шәкірт түсінікті тілде сабақ алуы қажет. Демек түсінікті тілде білім беру кәсіби біліктілікті қалыптастырудың қағидалық аксиомасы екендігін әр кез басшылыққа алуға тиістіміз. Шетел тілдері сөздерінің мағынасын түсіндіру мәселесі туралы ғалымдар пікірі 2 топқа бөлінеді.

Бірі ана тілін мүлде қолданбау керек (И. Е. Аничков), олар шетел тілін оқытуды ана тіліне сүйеніп, шетел тілінде сөйлеу дағдыларына нұқсан келтіреді десе, енді біреулері (Л. В. Щерба, Т. Ф. Лапангова) керісінше ана тілінің интерференциясын азайтуға болатынын дәлелдеген. Шетел тілін меңгеру дағдысын қалыптастыруда ана тілін мүлде аластау арқылы емес, ана тілінің интервенциялық ықпалы арнайы әдіс - тәсілдердің көмегі мен жеңген дұрыс, деген пікір айтады.

Ағылшын тілін үйрету мынадай тіл дамыту жұмыстары бойынша жүзеге асады.

1. Лексикалық жұмыс.
2. Грамматикалық жұмыс.
3. Фонетикалық жұмыс.

Тілді меңгеруде ең маңыздысы – лексика. Басқа білім салаларының ішінде лексиканың бірінші орын алу себебі мынада кейбір сөйлеушінің сөзінде грамматикалық қателер кездескенімен адамдар арасында қатынас болуы мүмкін. Айтушының не айтқысы келгенін тыңдаушы түсінеді. Лексиканы меңгеру үшін түрлі әдіс - тәсілдер пайдаланылады. Нақты мағыналы сөздерді суреттер, зат, макет арқылы түсіндірген жөн. Абстрактілі мағыналы сөзді түсіндіру үшін аударманы қолдану және тіл көрнекілігі арқылы түсіндіру қажет. Ал тіл көрнекілігі дегеніміз – сөздің мағынасын контекст арқылы, синонимдер мен антонимдер, сөздің құрамдас бөліктерін талдау арқылы түсіндіру. Контексттерде грамматикалық құрылым, ондағы жаңа сөзбен басқа сөздердің барлығы оқушыларға бұрыннан таныс болуы қажет. Сонда оқушының назары жаңа сөздерге аударылады.

Яғни грамматикалық материалды түсіндіруде қазақша мысал келтіріп, берілген мысалды ағылшынға аударып, екі тілдегі ұқсастық пен айырмашылықтарға тоқталамын. Содан кейін ағылшын тілінде жасалу жолын (ерекшелігін түсіндіріп өтетін грамматикалық материалды бекіту үшін, практикалық жаттығулар көп жасалу керек, мүмкін болса, көбіне оқушылардың өз өміріне байланысты мысалдар келтірген жөн. Оқушыларды міндетті түрде сұрақ қоюға, сұраққа жауап беруге үйрету керек, бірақ ол жаттанды түрде болмауы тиіс. Әсіресе, төменгі сынып оқушыларына сұрақ қою кезінде өзімнің қолданатын әдісіме тоқтала кетейін: Who? What do(ing)? Where? When? Мысал: The children are playing in the yard now. – деген сөйлемді алатын болсақ, сөйлемдегі әр сөзге қойылатын арнаулы сұрақтарын анықтап алған жөн. Сонда оқушылар сөйлемдегі артикльдің, жалғаудың көмекші

етістіктің орнын ауыстырып алмайды. Қысқасы, грамматикалық материалды өткенде, негізінен, ана тілімен салыстыра түсіндірген тиімді, оның ана тіліндегі біліміне сүйенген жөн. Оқушы бұл тілдердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын жете білгенде ғана, ол тілді дұрыс та, тез игере алады. Демек шетел тілін оқыту барысында оқушыларды тілдік материалмен таныстырып қана қою жеткіліксіз, оларға оның қалай қолданылатынын көрсетіп, дұрыс айтуға, жазуға, оқуға дағдыландырып төселдіру керек. Ол үшін мен оқушыларға фонетикалық жаттығулар жасатамын. Фонетикалық материалды меңгерту үшін, фонетикалық дағдыларды қалыптастыру және жетілдіру үшін жаңылтпаштар, тақпақтар, өлеңдер жаттатамын. Алғашқы кезде кейбір ұқсастау дыбыстардың айтылуына мән беремін Мысалы, know - білу. now - қазір mouth - ауыз. mouse - тышқан.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында еліміздің білім беру жүйесінің басты міндеттемелері атап көрсетілген. Соның бірі - білім беру жүйесіне оқытудың жаңа технологиясын енгізу. Осы бағытта оқушылардың ой - өрісі мен дүние танымын кеңейтіп, білім аясының мейлінше өсуіне оқушылардың қабілетіне қарай саралап оқытудың ықпалы зор. Мен өз тәжірибем арқылы сыныптағы оқушылардың білім дәрежесіне қарай топтап оқытудың нәтижелі болатындығына, балалардың сабаққа деген ынтасы, белсенділігі арта түсетініне анық көзім жетіп келеді. Ол үшін сыныптағы оқушыларды білім дәрежесіне қарай 3 топқа бөлемін. Яғни білім толық беске оқитындар – үздік топ, екінші топ - төрттіктер, үшінші топ - үштіктер.

Топқа бөлмес бұрын оқушылардың білім дәрежесі қалай бағалануы керек екендігін түсіндіремін. Яғни «5» бағасын алатын оқушылар өз бетінше ізденіп, оқулық пен қатар қосымша әдебиеттер мен жұмыс істеуі керек, ал төрттіктер газет, журнал материалдары мен өз білімін ұштастыра отырып оқулықпен сабақтастыруы шарт, ал оқулық материалын толық меңгеріп, ойын толық жеткізуге шамасы келмесе, қосымша материалдармен ұштастыра алмаса, онда ол оқушы «үштіктер» тобына кіреді. Мұндай саралап оқытудың көп пайдасы бар. Әр бала қысқа да нұсқа сөйлеуге үйренеді. Әрбір топтағы бала білуге құмарта түседі, төменгі топтар жоғары топқа өтуге, жоғарғы топ төменгі топқа түсіп қалмауға талпынады. Топқа бөлу кезінде менің оқушыларым алғашқыда өз еркімен бөлінді. Сонан соң оларға білім дәрежесін тексертетін сайыс ұйымдастырдым. Ең жоғары балл алғандар - I, онан төмен жинағандар II және III топқа кіргізілді. Әр топтың өз басшысы болады, олардың қолында баға қойылатын өз журналы да болады. Ол әр топтағы оқушының білім дәрежесін, әр сабаққа дайындығын көрсететін айна іспетті. Нәтижесінде оқушылардың табиғи қабілеттеріне қызметтеріне сәйкес жоғары деңгейге көтерілуіне дарындылық қасиеттерінің ашылуына толық жағдай жасалады. Әр оқушы ұстаздың басқаруы мен дұрыс тапсырмаларды + белгісімен өзі белгілеп отырады. Оқушы өз қызметін ең төменгі деңгейдегі тапсырмаларды орындаудан бастайды. Оларды толық орындап болғаннан кейін ғана келесі деңгейге көшеді. Бұл оқушылар арасында белсенділік

туғызады және оқушының мемлекеттік стандарт деңгейінде білім алуына кепілдік береді.

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Серік Жаннұр Серікқызы

«К.Нұрбаев атындағы Ақсуат орта мектебі» КММ

Математиканың оқыту әдістемесі соңғы жылдары қарқынды дамып мазмұны жағынан да, ғылыми әдіс-тәсілдері жағынан да кемелденген педагогиканың бір саласы. Болашақ математика мұғалімі математиканы оқытудың жалпы заңдылықтарын, мақсат-мазмұнын, әдіс-тәсілдерін, методикалық зерттеулерді, есеп шығаруды және оларды оқушыларға түсіндірудің жолдарын оқытудың техникалық және көрнекі құралдарын оқу процесінде пайдалану әдістемесін, оқушыларды оқу-ісіне жұмылдыру тәсілдерін, педагогика ғылымы мен озат тәжірибе жетістіктерін мектеп практикасына батыл енгізу тәсілдерін жоғары мектеп қабырғасында жүргенде игеруі тиіс.

Математиканы оқыту әдістемесі математика пәнінің ерекшеліктеріне негізделген оқу-тәрбие жүйесі жайындағы ғылым. Бұл жүйені меңгеру математиканы оқыту мен математика пәні арқылы оқушыларды тәрбиелеу ісін ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Математиканы оқыту әдістемесі педагогикалық ғылым сондықтан да ол қазіргі қоғамның талаптарына сай педагогика ғылымы анықтап берген жалпы білім беру мен тәрбиелеудің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес құрылады. Математиканы оқыту әдістемесі мұғалімнің оқу материалдарын беру, оқушылардың математикалық білімді саналы меңгеру және алған білімін практикада қолдану іскерліктерін шыңдау әдістері мен құралдарын тағайындайды.

1. Математиканы не үшін оқыту керек?
2. Нені оқыту керек? Қандай тәртіппен, ретпен оқыту керек?
3. Математиканы қалай оқыту керек?

Математиканы оқыту әдістемесі шартты түрде үш салаға бөлінеді:

1. Математиканы оқытудың жалпы әдістемесі.
2. Математиканы оқытудың арнайы әдістемесі.
3. Математиканы оқытудың нақты әдістемесі.

Математиканы оқытудың жалпы әдістемесі мектеп математикасының бүкіл курсына қарастырады және оқытудың идеология бағытын, оқыту мазмұны мен әдістерінің бірлігін, оқыту түрлерінің арасындағы байланыстарды, әртүрлі курстардың (алгебра, геометрия, анализ бастамалары) арасындағы сабақтастықтарды оқу процесіндегі тәрбие жұмысы элементтерінің тұтастығын қамтиды. Оқушылар бөлімінің саналығы мен баяндылығы қамтамасыз етеді.

Математиканы оқытудың арнайы әдістемесі оқушылардың жасына оқу материалы мазмұнының ерекшеліктерінен сәйкес курсты оқытудың дербес мәселелерін қарастырады. Арнайы әдістеме белгілі-бір тақырыпты немесе бағдарламаның бір тарауын оқытудың реті жайында нұсқау береді. Оқу құралдарын қалай қолдану жөнінде ұсыныс жасап оқушылар өздігінен орындайтын жұмыстар мен жаттығуларға арналған тапсырмалар үлгісін көрсетеді.

Математиканы оқытудың нақты әдістемесі 1) жалпы әдістеменің жеке мәселелері мысалы, математика сабақтарында және сыныптан тыс жұмыстарда эстетикалық тәрбие беру белгілі-бір сыныптың математика сабақтарын жоспарлау;

2) Арнайы әдістеменің жеке мәселелері мысалы, «үшбұрыштар» тақырыбын оқытуда оқушылардың есептеу шеберліктерін шыңдау қарастырылады.

Математиканың даму тарихын төрт кезеңге бөледі:

1. *Математиканың тууы.* Бұл кезең тарихқа дейінгі өте ерте дәуірден басталып, б.з.д. 4-5 ғасырға дейін созылады. Бұл аралықта математикалық білім дағдылар молайып, қорланады, математиканың алғашқы да негізгі ұғымдары (сан, фигура т.б) қалыптасты.

2. *Тұрақты шамалар және элементар математика.* Б.з.д 6-5 ғасырдан бастап б.з 17 ғасырға дейін созылған. Бұл аралықта тұрақты шамалардың қасиеттеріне зерттеулер ашылады. Арифметика, геометрия, алгебра, тригонометрия ұғымдары дербес салалар болып бөлініп шығады.

3. *Айнымалы шамалар және жоғары математика.* XVII ғ. Бастап XIX ортасына дейін созылған бұл дәуір жоғары математиканың білім негізін қалайтын математика салалары бар. Олар Декарт (1596-1650) еңбектерінде жасалынған аналитикалық геометрия Ньютон (1642-1727) және Лейбниц (1646-1716) негізін құрған дифференциалдық және интегралдық есептеулер, ықтималдықтар теориясы.

4. *Қазіргі математика.* Бұл дәуір XIX ғ. Ортасынан басталады. Мұнда математика пәні мен қолданылу облыстары мейлінше көбейіп көптеген математикалық жаңа теориялар т.б.

Математиканы оқыту мектепке тән үш жалпы мақсатты көздейді:

1) Білім беру; 2) Тәрбиелеу; 3) Өмірлік практикалық білім дағды дарыту немесе дамытушылық;

Математиканы оқытудың білімдік мақсаты барлық оқушыларды математика ғылыми негіздері туралы жүйелі білімдермен және оларды толық сапалы да берік игеруге қажетті біліктіліктермен дағдылармен қаруландыру болып табылады. Осындай білім алу нәтижесінде оқушылардың ақыл-ойы дамиды. Оқушыларға математикалық білім дағдылар жүйесін берумен қатар математика пәні мектепке басқа да білім беру міндетін атқарады. Олар:

1. Оқушылардың бізді қоршаған ақиқат болмысты танып білудің математикалық әдістерін игеруіне жәрдемдесу;

2. Оқушыларды ауызша және жазбаша математика тіліне үйрету (қарапайым, анықтық, қысқа да нұсқалық, толықтық);

3. Оқушыларды математика бойынша алған білім дағдыларын оқу және өз бетімен білім алу барысында белсенді түрде пайдалана білуге үйрету;

2. Дидактикалық талабы бойынша математиканы тәрбиелікке үйретеміз. Жалаң білім жүйесін берумен ғана шектеліп қоймай, тәрбиелік оқу болуы шарт. Математиканы оқытудағы тәрбиелік мақсат математиканы үйрету барысында оқушыларды жан-жақты тәрбиелеуге мүмкіндік беретін барлық қолайлы мезеттерді пайдалану болып табылады. Тәрбиенің негізгі түрлеріне тоқталайық. Олар: 1) Оқушыларда ғылыми дүние-танымын қалыптастыру. Бұл тағы да тарихи математикалық мағлұматтардың берері мол екенін атап кеткен жөн. 2) Шәкірттерде озық моральдық қасиеттер қалыптастыру. Математиканы оқыту үрдісінде мұғалім оқушыларды саналы тәртіпке, белсенділікке, қиындықты жеңе білуге, бастаған істі аяғына дейін жеткізе білуге, табандылыққа, адалдыққа, жауапкершілікке, адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеу үшін жан-жақты жұмыс жүргізуге міндетті. 3) Эстетикалық тәрбие. Математиканың табиғатының өзі оқушыларды әдемілікке тәрбиелеуге бай мүмкіндік туғызады. Мысалы: математикалық объектілердегі дұрыс көпбұрыштың, симметрия, дұрыс көпжақтардың қасиеттері, фигуралардағы гармоникалық қатынастар олардың бойында туа бітті эстетикалық сезімді оятады. Тек мұғалім мүмкін жағдайда бұған дер кезінде оқушылардың назарын аударып отыру керек.

3. Математиканы оқытудың бір мақсаты өмірлік-практикалық мақсат болып табылады. Ол мынадай міндеттерді жүзеге асыруға бағытталған: 1) Математика пәнін оқыту барысында алған білімдерді өмірлік практиканың қарапайым есептерін шешуге физика, химия, сызу, ақпараттану және есептеу техникасы негіздері пәндерін оқып үйренуге пайдалана білу; 2) Математикалық құралдармен аспаптарды қолдана алу немесе пайдалана білу; 3) Шәкірттердің өз бетінше білім алуын қамтамасыз ету. (оқулық, ғылыми көпшілік әдебиеттермен жұмыс істей алу);

Математиканы оқыту процесін ұйымдастыруда оқушыларға білім беру мен тәрбиенің мақсаттарына сай оқыту заңдарын пайдалану тәсілдерін сипаттайтын дидактикалық категорияларды – дидактикалық принциптерді басшылыққа алады. Дидактикалық принциптер оқу мен тәрбиенің жұмысын қалай ұйымдастыруды және жетілдіруді қамтамасыз ететін нұсқауларды қамтиды. Педагогикада мынадай дидактикалық принциптер тағайындалған:

1. Оқу мен тәрбиенің бірлігі.
2. Оқытудың ғылымилығы.
4. Жүйелілік бірізділік.
5. Түсініктілік.
6. Көрнекілік.
7. Білімнің баяндылығы.

Бұл принциптер өзара тығыз байланысты. Әрбір принциптің математиканы оқыту процесінде қолданыс табатын маңызды қырларына тоқталайық.

1. Оқу мен тәрбиенің бірлігі принцип математиканы оқыту өз бетінше жеке - дара жүргізілмей, шәкірттерге жан-жақты тәрбие беру функцияларын қатар атқаруға міндетті. Бұл туралы жоғарыда математиканы оқытудың мақсаттарын баяндау кезінде толық айтылады.

2. Оқытудың ғылымилық принципі ең алдымен оқу программасында оқушыларда және мұғалімдерге арналған методикалық құралдарда жүзеге асырылатын бұл принциптің басты шарттары:

а) Білімнің мазмұны, ғылымның қазіргі деңгейге сай болуы;

б) Ғылыми танымның жалпы әдістері жайындағы оқушыларда дұрыс түсініктер қалыптастыру;

в) Таным процесінің маңызды заңдылықтарын оқушыларға көрсету болып табылады;

Бұл шарттар өзара тығыз байланысты, әрқайсысының алдыңғысы келесісінің қажетті шарты болып табылады.

Бірінші шарты мектеп математикасының мазмұнын анықтайтын материалдың математика ғылымының бүгінгі деңгейіне барынша сай болса, ұғымдардың анықталуы мен сөйлемдердің тұжырымдалуы олардың мазмұнын дәл толық және дұрыс ашып беретіндей болса, алдәлелдеу үрдісі баянды және жүйелі жүргізілсе сонда ғана ғылымилық принцип орындалады.

Екінші шарт бойынша оқытудың ғылымилық принципі ғылыми таным жөніндегі білім талап етіледі және оқып үйренетін құбылыстарды математикалық модельдерін жасауды міндеттейді.

Үшінші шарт математика сабақтарында абстракциялау, нақтылау, анализ, синтез, индукция және дедукция, аксиоматикалық әдіс және таным заңдарын жүзеге асыруды жүктейді. Бұл шартты жүзеге асыруға математика пәнінің мүмкіндігі мол.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қасенова Қ.Қ.

«№2 Ақсуат орта мектебі жанындағы интернат»

Мектепке дейінгі балаларды оқыту және тәрбиелеу, дамытуды одан әрі жетілдіру жолдары қазіргі кезде мектепке дейінгі білім беру заңдарында айқындалып берілген. Бұрынғы қалыптасқан концепциялар, оның өзгешелігі тек оқыту, білім, білік дағдыларын қалыптастыру ғана емес, бүкіл оқыту үрдісін жан-жақты ұйымдастыру мақсатын көздейтіндігінде және баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуы мен дамуына бағытталады.

Мектепке дейінгі математиканың негізі бастауыш мектептің математика курсының ажырамас бөлігі болып табылады. Математика сабағы балалардың танымдық, шығармашылық қабілеттерін, интеллекттісін қалыптастырып

дамытуды, математикалық тілдің элементтерін меңгеруді, «математикалық сауаттандыруды» басты мақсат етіп қояды. Осыдан қарапайым математиканы оқытудың мынандай мақсаттарға жетуді көздейтіндігі туындайды: Бағдарлама талаптарына сай мөлшер мен деңгейде білім, білік және дағдыларды игеру; баланың ақыл-ойының математикалық стилін, интеллектуалдық және ерік пен сезімге қатысты сапаларын дамыта түсу; меңгерген қарапайым математикалық білімдерін өмірде қолдануға жан-жақты дайындауды жүзеге асыру.

Қазақстан Республикасында қазіргі мектепке дейінгі мекемеде жаңа өзгерістер мен әлемдік білім беру тәжірибелерін пайдалана отырып, баланың жеке дара күшінің дамуын қамтамасыз ететін жаңа бағыттағы жобаны іздестіру және қолдануға арналған Республиканың «Білім туралы» Заңында «Әр баланың қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның дарындылығын дамыту» сияқты мәселелер мемлекеттің білім саясатының басты ұстанымында атап көрсетілген. Әр елдің болашағы сол халықтың білім, ғылым деңгейімен анықталатындықтан, оқу жүйесін неғұрлым тиімді құра білу қажеттілігі қай кезде де өзекті мәселе болмақ. Танымдық қызығушылық оқу-тәрбие үрдісінің барлық саласында көрініс табады. Қазіргі тәрбиелеп оқытудың ең көкейкесті проблемалары танымдық қызығушылық мәселелерін қарастырады. Бала өмірінде қызығушылықтың әр түрі (эстетикалық, көркемдік, музыкалық, т.б.) көрініс табады. Өскелең ұрпақ үшін танымдық қызығушылықтың маңызы өте жоғары. Танымдық қызығушылықты арттыру, дамыту туралы, бұдан басқа оның қоршаған ортамен тәрбиеге тәуелділігін Гельвеций атап көрсеткен болатын. Сондай-ақ дамыта оқытудың әдістемесіндегі ең басты нәрсе мектепке дейінгі балалардың танымдық қызығушылық әрекетін арттыру. Мұның өзі эвристикалық және зерттеу әдістеріне ерекше мән берілетінін көрсетеді. Бұл әдістер тәрбиешінің «дәстүрлі емес тапсырма түрлерін ізденудің объектісі» ретінде қоюы, «жекеліктен жалпыны тауып шығару» тағы басқа сияқты мектепке дейінгі балалардың шығармашылық ізденісіне, танымдық қызығушылығына жетелейтін, іс-әрекетке қосатын, баланы «іс-әрекет біліктері мен дағдыларының шебері», «белсенді ізденгіш» ететін әдістемелік тәсілдер арқылы жүзеге асады.

Математика сабақтарында шығармашылық тапсырмаларды шешуге ерекше мән беріледі. Өйткені мұнда шығармашылық тапсырмалар өзінің мазмұнымен балалардың логикалық ойлауын және сөйлеуін дамытуға ықпал етіп, өз ойларын қысқаша әрі түсінікті етіп жеткізуге тәрбиелейді. Мектепке дейінгі балаларды оқытуда балаларың ақыл-ой белсенділігін жан-жақты етіп көрсететін, шығармашылық қабілеттерін дамытып отыруда оларды қызықтыратындай тапсырмалардың алатын орны ерекше. Қызықты тапсырмаларды орындауда мектепке дейінгі балалардың өз бетімен жұмыс жасай білуін дамыту, танымдық қызығушылығын арттыру қазіргі кезде еліміздегі оқыту әдістерінің ең бір өзекті проблемасына айналды.

Математика сабағында ертегілерді пайдаланып, балалардың өз бетімен жұмыс жасай білуін, ақыл-ой, логикалық ойлау қабілеттерін дамытудың

маңызы зор. Бұл проблемалардың аспектілері қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру әдістемесінің жұмыстары қатарында және мектепке дейінгі балаларды оқыту әдістемесі жұмыстарында зерттеліп жүр. Мектепке дейінгі балаларға өз бетінше қызықты тапсырмаларды орындау үшін жасалған жұмыстардың ғылыми маңыздылығы жоғары болса да, зерттелетін проблеманың бірқатар аспектілерінің әлі де болса әрі қарай зерттеуді қажет ететіндігі көрінеді.

Ертегілер – бұл мектепке дейінгі балалардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру механизмі, яғни жағымды эмоциялық көзқарас - ертегіге әуестік, мазмұнды эмоциялық көзқарас - ертегімен әуестену, тұрақты танымдық қызығушылық - ертегіге деген қызығушылық. Математика сабағында ертегілер элементтерін пайдалану арқылы балалардың танымдық жан қуаттарының оянуына ықпал ету, білім деңгейін жетілдіру жүйелі жүргізілетін жұмыстардың нәтижесінде қалыптасады.

Балалардың математика сабағында танымдық қызығушылығын қалыптастыру үшін: 1) Математика сабағында қарапайым математикалық ұғымдарды қалыптастыра отырып, ертегілер мазмұнын балалармен бірге талдау; 2) Сюжеттік - рөлдік, дидактикалық ойындар ұйымдастыру; 3) Тиімді әдіс-тәсілдерді таңдау; 4) Ертегілерді балалардың жас және дара ерекшеліктерін ескере отырып талдау қажет, сонымен қатар ертегілерді математика сабағымен байланыстыра отырып өткізу керек.

Мектепке дейінгі балалардың танымдық қызығушылығының өзіндік ерекшелігіне психологиялық - педагогикалық тұрғыда мынандай мазмұндық сипаттама береміз. 1.Ертегілер мектепке дейінгі балалардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру механизмі. Бұл механизм психологтар белгілеген теория негізінде бірізділікте құрылған және сатылап жүзеге асады: Жағымды эмоциялық көзқарас (ертегіге әуестік) → мазмұнды эмоциялық көзқарас (ертегімен әуестенуі) → тұрақты танымдық қызығушылық (ертегіге деген); 2. Ертегілердің педагогикалық жіктемесі. Бұл біріншіден, мектепке дейінгі балалардың танымдық қызығушылығын қалыптастырудағы мүмкіндіктерін анықтауға ықпал етеді; екіншіден, ертегілерді нақты өлшемдер бойынша сұрыптауға көмектеседі; үшіншіден, ертегілер құндылық көзқарасын бағдарлайды. 3. Мектепке дейінгі балалардың ертегіге деген қызығушылығын қалыптастыру моделі және оны жүзеге асыруда ықпал ететін педагогикалық шарттар. Модель құрылымы эмоционалдық, интеллектуалдық, еріктік компоненттер бірлігінде байқалады және нақты көрсеткіштер мен өлшемдер арқылы сипатталады.

Мектепке дейінгі балаларды тәрбиеші ертегі мазмұнын қай сабақпен байланыстырмасын оны саналы оймен түсіне білуге баулау қажет. Балада саналы ой түсінігі болу үшін оның белгілі бір деңгейде ертегілердің кейбір түрлерін білуі тиіс. Ертегіні саналы түсіну үшін:

- Математика сабағында ертегілердің балалардың жас шамасына сай түсіндірілуі керек;

- Математика сабағында ертегілерді қолдану барысында көрнекі құралдарды дұрыс пайдалана білу керек;

Қызығушылық - танымдық іс-әрекеттің қозғаушы күші. Балалардың танымдық қызығушылықтың көмегімен оқып үйрену барысында қабілеті ашылып, дарыны ұшталады, өз күшіне, мүмкіндігіне сенім артады, дара тұлғалық сипаттарға ие бола бастайды.

Математика сабағындағы балалардың бойына қалыптастырудағы танымдық қызығушылық оқу-тәрбие үрдісінің барлық саласында көрініс табады. Қазіргі тәрбиелеп оқыту – ең көкейкесті проблемаларды, танымдық қызығушылық мәселелерін қарастырады. Оқу үрдісін белсенді түрде өткізу жолдары балалардың математика сабағына деген қызығушылығын, сол арқылы танымдық қызығушылықты дамытуды көздейді, сабақтың қай түрі болмасын қызығушылық пен уәждемелерге, яғни (мотивация) бағытталады. Танымдық қызығушылық мәселесі қазақ ойшылдары мен ағартушы педагогтардың да назарынан тыс қалмаған. Әл-Фараби: «Баланың рухани негізі түзу болса, оның тілегі, қалауы дұрыс болады. Оқып-үйрену нәтижесі шәкірттің ниетіне әсер етеді, көңіл қалауы болмақ» - деген екен.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2030» бағдарламасында жан-жақты білімі бар, тез дамыған, дүние жүзіне әйгілі және сыйлы мемлекеттің патриоттарын тәрбиелеу ісін педагогтар қауымына жүктеген. Сол ауырда, жауапты істердің нәтижелі болуы әрине біздерге байланысты, сондықтан да әр педагог балаға білімді беріп қана қоймай, сол білімді баланың бойына сіңіру жолында, баланың білімге деген қызығушылықтарын оята отырып, оның бойындағы қабілеттерін аша білу керек деген екен.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ

Искакова А.Р.,¹ Сентаева Ж.И.²

КГУ «СОШ №18» г.Семей,¹ Школа-гимназия №22 г.Астана²

Использование информационных технологий в процессе преподавания математики даёт то, что учебник дать не может; компьютер на уроке является средством, позволяющим обучающимся лучше познать самих себя, индивидуальные особенности своего учения, способствуя развитию самостоятельности.

Главной же задачей использования компьютерных технологий, на мой взгляд, является расширение интеллектуальных возможностей человека, с одной стороны, и умение пользоваться информацией, получать ее с помощью компьютера, с другой. И это немаловажно в наш информатизационный век!

Использование компьютерных технологий изменяет цели и содержание обучения: появляются новые методы и организационные формы обучения. Мы рассмотрим следующие варианты использования средств ИКТ в образовательном процессе:

- урок с мультимедийной поддержкой – в классе стоит один компьютер, им пользуется не только учитель в качестве “электронной доски” (демонстрация рисунков, опытов, виртуальные экскурсии), но и ученики для защиты проектов;
- урок проходит с компьютерной поддержкой – несколько компьютеров (обычно, в компьютерном классе), за ними работают все ученики одновременно или по очереди выполняют лабораторные работы, тесты, тренировочные упражнения;
- урок, интегрированный с информатикой, проходит в компьютерном классе и преследует следующие задачи: во-первых, отработать учебный материал, используя ПК для создания кроссвордов, графиков, игр, таблиц и схем; во-вторых, изучить возможности различных компьютерных программ;
- работа с электронным учебником (возможно дистанционное) с помощью специальных обучающих систем, где традиционные уроки по предмету заменяются самостоятельной работой учащихся с электронными информационными ресурсами.

Математика в курсе средней школы является довольно сложным предметом. Поэтому для обеспечения максимальной эффективности обучения учителю необходимо найти наилучшее сочетание средств, методов обучения и технологий.

Все педагогические технологии по существу являются информационными, так как учебный процесс невозможен без обмена информацией. Сегодня под термином "информационные технологии" понимаются процессы накопления, обработки, представления и использования информации с помощью электронных средств.

К.Г. Кречетников, И.В. Роберт, Н.В. Софронова, исследователи в области реализации педагогических технологий с помощью ИКТ, выделяют такие дидактические принципы обучения, как:

- принцип адаптивности;
- принцип интерактивности;
- принцип индивидуальности.

Так, *принцип адаптивности* возможен для реализации на различных уровнях (базовом и профильном) со средствами наглядности, дифференциацией учебного материала по сложности, объему и содержанию.

Принцип интерактивности выражается в активном взаимодействии пользователя с компьютером в форме диалога педагогической направленности и предполагает сознательную активность обучаемого, подкрепляемую управляющей деятельностью компьютера и реализуемую на различных уровнях.

Принцип же индивидуальности предполагает создание условий для самостоятельной работы обучаемых за счет снабжения их индивидуальными заданиями и проверки результатов их выполнения, способствуя активизации учебной деятельности и повышая прочность усвоения учебного материала.

Так же информационные технологии характеризуются средой, в которой осуществляются, и компонентами, которые они содержат:

- техническая среда (вид используемой техники для решения основных задач);
- программная среда (набор программных средств);
- предметная среда (содержание конкретной предметной области науки, техники, знания);
- методическая среда (инструкции, порядок пользования, оценка эффективности и др.).

Исходя из выше сказанного, применение информационных технологий при изучении математики в первую очередь требует высокой подготовки учителя-профессионала, который не только знаком с этими программами и умеет с ними работать, но и должен обучить своих учеников владеть ими.

Информационные технологии на уроках математики привлекательны тем, что направлены на развитие коммуникативных способностей учащихся, делая при этом работу учителя более продуктивной.

Так, компьютерные технологии на уроке математики: экономят время, повышают мотивацию, позволяют провести многостороннюю и комплексную проверку знаний, умений, усиливают интерес к уроку, к предмету, наглядно и красочно представляют материал.

Существуют различные типы уроков с применением информационных технологий: урок-лекция; урок постановки и решения задачи; урок введения нового материала; интегрированные уроки и т.д.

На мой взгляд, наиболее эффективно применять на уроках математики информационные технологии при мотивации введения нового понятия, демонстрации моделей, моделировании, отработке определенных навыков и умений, контроле знаний. С этой целью применяю информационный интегрированный продукт “КМ - Школа”, созданный на основе Интернет/Интранет технологий.

Продукт “КМ-Школа” полностью соответствует современным образовательным стандартам. Он позволяет в процессе обучения использовать как разнообразные методы обучения (информационно-рецептивный, репродуктивный, проблемный, эвристический, исследовательский), так и все формы обучения.

Структура интегрированного информационного продукта (ИИП “КМ-Школа”) не ограничивает учителя в выборе собственного метода обучения. Он может использовать ИИП “КМ-Школа” как в традиционных методах – объяснительно-иллюстративном и репродуктивном, так и в инновационных – проблемном, исследовательском и эвристическом.[1]

Использование “КМ-школы” позволяет мне создавать свои продукты с разной степенью творческой свободы. Так, уроки, созданные в среде “КМ-Школы”, представляют собой наборы тематически организованных слайдов, на которых наглядно излагается учебный материал, что сближает их с уроком-презентацией, где каждый слайд — это фрагмент урока, представляющий

собой электронный документ, предназначенный для просмотра на экране монитора или проецирования на экран с помощью мультимедиа-проектора. Привлекателен урок-презентация тем, что обеспечивает получение большего объема информации и заданий за короткий период. Всегда можно вернуться к предыдущему слайду.

Но отличием работы в “КМ-школе” заключается в том, что это система включает в себя автоматизированное рабочее место учителя, ученика, администратора, что позволяет объединить всех участников образовательного процесса, так как у преподавателя есть возможность не только создавать уроки, но и осуществлять мониторинг успеваемости каждого учащегося; у ученика – использовать данные уроки в виде электронных учебников для индивидуального прохождения программы или для ликвидации пробелов в знаниях, а также пользоваться Базой Знаний (электронные энциклопедии и т.д) “КМ-Школы”, помимо этого он может проследивать собственные результаты обучения. Администратор же осуществляет контроль деятельности как учителя, так и ученика.

Кроме того База знаний (160 Гигабайт уникального образовательного мультимедийного контента в цифровом формате), входящая в состав продукта “КМ-Школа”, позволяет мне, как преподавателю, дополнить собственные презентации интересными динамическими информационными объектами. Широкий же спектр наглядных мультимедийных объектов, на мой взгляд, особо интересен на уроках геометрии и стереометрии, позволяя представить пространственные фигуры в трехмерном измерении, рассмотреть их сечения и т.д.

Данные уроки эффективны не только своей эстетической привлекательностью, но и способствуют активизации разных каналов восприятия учащихся, реализуя тем самым принципы доступности и наглядности (использование анимации, звукового сопровождения, видеосюжетов и гиперссылок).

Конструируя уроки с применением ИКТ-технологий, реализую условия дифференцированного обучения различными способами: свободный выбор, как темпа изучения материала, так и глубины и разнообразия его. Так, И. М. Осмоловская утверждает, что “учёт индивидуальных особенностей, присущих группам учеников, и организация вариативного учебного процесса в этих группах – это дифференцированное обучение. А индивидуализация – это предельный вариант дифференциации, когда учебный процесс строится с учетом особенностей не групп, а каждого отдельно взятого ученика”. Таким образом, важной задачей для педагогов является реализация дифференциации в школе. Этот принцип же лежит и в основе каждого урока в системе “КМ-Школы”, чем и привлекателен для меня.

Так, сначала излагается материал всем. Затем ученикам с высокими учебными возможностями предлагается поработать на ПК, отрабатывая навыки решения задач на тренажёре, а с остальными разбирается материал

вторично, уточняются отдельные моменты, еще раз аргументируются основные положения.

На этом этапе ученики со средними и низкими учебными возможностями, отвечая на вопросы, обобщают и систематизируют знания. Учащиеся с высокими учебными возможностями, отличающиеся познавательной самостоятельностью, расширяют и углубляют знания.

Помимо этого на каждом уроке имеется возможность провести тестирование по полученным знаниям, так как структура математического материала представляет собой взаимосвязанную цепь понятий и овладение ими требует множества контрольных мероприятий.

Оперативный контроль осуществляется с помощью методов взаимоконтроля, самоконтроля, тестирования.

В рамках традиционной организации урока учителю трудно выявить пробелы и недостатки в знаниях, объективно оценить полученные знания каждого из учеников. При использовании же компьютерного тестирования существенно уменьшается время на проверку и анализ выполненной работы, при этом повышается объективность оценивания учащихся за счет того, что результаты теста обрабатывается программой. И ученик, и учитель видят, на каком этапе возникло непонимание, и планируют дальнейшую деятельность по устранению ошибок. После выполнения заданий тестов автоматически выставляется отметка, которая заносится в электронный журнал, что позволяет предметнику существенно экономить время.

Об уровне усвоения знаний и способов деятельности можно судить по качеству выполнения учащимися тестовых заданий вариативного и эвристических типов. Успешное выполнение тестовых заданий указанных типов позволяет судить об оперативности и осознанности знаний не только в сходных ситуациях, но и в изменённых. Поэтому на уроках выявления уровня усвоения знаний и умений по теме можно включать задания, которые требуют применения знаний в изменённых условиях, позволяя осуществлять подготовку учащихся к ЕНТ.

Опыт использования ИКТ на уроках математики показал, что наиболее эффективно проходят уроки геометрии, стереометрии, уроки алгебры при изучении функций и графиков, а также занятия, посвящённые материалу, выходящему за рамки школьных учебников. Использование же *компьютерного класса и интерактивной доски* повышает эффективность уроков во много раз, так как, на мой взгляд, мультимедиа-средства по своей природе интерактивны, поэтому ученик не может быть только пассивным зрителем или слушателем, а активно принимает участие в процессе обучения.

Работа с мультимедийным и интерактивным оборудованием повышает у школьников интерес к предмету, даёт возможность создания интересного урока с компьютерной поддержкой, повышает наглядность и динамику процессов подачи и усвоения материала, а самое главное, позволяет установить мгновенную обратную связь - результат виден сразу, усвоен материал или нет.

Помимо этого создать на уроке ситуацию успеха, при которой любой ученик (вне зависимости от своих учебных способностей) смог бы проявить себя, свои силы и возможности, показав одноклассникам, что и он владеет определёнными навыками и творческим потенциалом, можно через участие в проектной деятельности [2].

Чем привлекателен этот метод? Во-первых, тем, что представляет собой развитие идей проблемного обучения и всегда ориентирован на самостоятельную деятельность школьников (индивидуальную, парную, групповую, выполняемую учащимися в течение определённого времени) и направлен на умение управлять своей деятельностью, т.е. самостоятельно намечать цели, выбирать партнёров, планировать свои действия, представлять результаты своей деятельности, обсуждать их. Во-вторых, тем, что способствует воспитанию *культуры сотрудничества* (субъект-субъектные отношения), а также *культуры умственного, учебно-продуктивного и творческого труда* (субъект-объектных отношений).

Применяя же ИКТ-технологии, учитель не только даёт знания, но еще и показывает их границы, обучает школьников приёмам обработки информации, разным видам деятельности; сталкивает ученика с проблемами, решения которых лежат за пределами изучаемого курса, что нацеливает их на поиски нестандартных решений, на самообразование; благодаря такой работе ученик сможет максимально раскрыться, показать все свои возможности и способности, проявить и развить свои таланты.

Литература

- 1.<http://km-school.ru> ООО “Кирилл и Мефодий” КМ-Школа - образовательная среда для комплексной информатизации школы
- 2.Величко М.В. Математика. 9-11 классы: проектная деятельность учащихся.- Волгоград: Учитель, 2007.- 123с.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИКТ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Ташимова А.А.

КГУ «СШ №30» г.Семей

В условиях изменения содержания образования информационно-коммуникативные технологии играют приоритетную роль в учебно-воспитательном процессе.

Использование ИКТ на уроках повышает эффективность решения коммуникативных задач, развивает разные виды речевой деятельности учащихся, формирует устойчивую мотивацию иноязычной деятельности учащихся на уроке.

Современность предъявляет все более высокие требования к обучению практическому владению иностранным языком в повседневном общении и профессиональной сфере. Объемы информации растут, и часто рутинные способы ее передачи, хранения и обработки являются неэффективными.

Использование информационных технологий раскрывает огромные возможности компьютера как средства обучения.

Преимуществом использования компьютерных технологий и Интернет – ресурсов является перенос центра тяжести с вербальных методов обучения на методы поисковой и творческой деятельности учителя и учащегося. Следовательно, меняется и роль учителя в образовательном процессе. Он перестает быть источником информации, а становится соучастником, помощником.

В своей работе я часто использую презентации. Вещь хорошая, но требует больших временных затрат на подготовку. Не все учителя хорошо владеют компьютером и имеют навыки работы с различными программами (в частности Microsoft PowerPoint для создания презентаций), поэтому, я считаю, целесообразнее скачивать готовые презентации и на их основе создавать свои, что-то изменяя, добавляя или вовсе удаляя. А если вы хотите сделать исключительно авторский продукт – берите в руки фотоаппарат и видеокамеру и творите. По опыту могу сказать, что я «заразила» своих учеников фотографированием и последующей обработкой фотоматериала. Теперь мы можем создать любую презентацию или видеofilm, воспользовавшись своими собственными фотографиями. Помимо вышеназванной программы для создания презентации я советую использовать такие программы: FastStone Image Viewer (для создания слайд-шоу с музыкальным сопровождением), Photodex ProShow Producer, Photodex ProShow Gold (для создания профессиональных презентаций в формате HD с использованием не только фотографий, музыки, анимированных подписей, но и видео).

Помимо презентаций я использую видеоматериалы (видеофрагменты, видеоролики и целые фильмы на английском языке с субтитрами и без субтитров), которые можно включать в любые уроки, а особенно, связанные с изучением страноведческого материала. В американском фильме «Сокровища нации» ребята могут увидеть города США, их достопримечательности. Сериал BBC «Мерлин» знакомит учащихся не только с историей Британии, традициями, обычаями прошлого, но предоставляет им отличную возможность услышать британский английский. Видеосюжеты об известных исполнителях и группах, деятелях театра и кино дают возможность учащимся подробно узнать о знаменитостях, окунуться в эпоху, когда они жили (если речь идёт о людях прошлого века). Уроки стараюсь строить с упором не только на сильных учеников, но и на весь класс. Иногда не лишним будет показ видеоклипов. Я считаю большим достижением, что слабые ребята, которые не хотят усваивать материал по причине собственной лени или не в состоянии из-за низкого уровня интеллекта, могут запомнить и узнать: «Вот это - Элвис», «А это – ливерпульская четвёрка». Ученикам стараюсь прививать вкус и культуру в выборе музыки и фильмов, часто показываю им отрывки из мюзиклов. На занятиях кружка разучиваю с ребятами как современные хиты на английском языке, так и всемирно известные песни легендарных исполнителей прошлого.

В старших классах я использую видеоуроки Oxford University Press (Oxford English Video), которые разбиты на уровни: Beginner, Elementary, Pre-Intermediate, Intermediate. К видео урокам я скачала книгу Джона Мёрфи с заданиями для учащихся.

Все видеоматериалы можно найти на видеохостинге YouTube и скачать с помощью программы YouTubeDownloader.

Используя фотографии видов и достопримечательностей Соединённого Королевства и США, скачанные из Интернета, я оформила кабинет (большое спасибо обычным туристам и фотолюбителям, путешествующим по разным странам и безвозмездно делящимся своими работами в Интернете). Теперь мои ученики могут более детально рассмотреть особенности ландшафта, растительного и животного мира изучаемых стран, познакомиться с малознакомыми или неизвестными местами, изучить объекты, которые стали символами этих стран, окунуться в атмосферу других культур.

Для различных викторин и конкурсов по предмету, проводимых в школе, в качестве подсчёта баллов (или очков) я использую распечатанные картинки (фотографии) американских и английских денежных банкнот разного достоинства. Ребятам предоставляется хорошая возможность рассмотреть их, узнать, что и кто на них изображён, по желанию они могут найти дополнительную информацию по интересующим их вопросам. Но, к сожалению, не у всех детей есть дома компьютер и доступ в Интернет. А школьный Интернет обладает маленькой скоростью, да и программа контент-фильтрации NetPolice часто блокирует даже «безопасные» сайты. Поэтому мы выходим из положения, как можем.

Для экономии времени на уроке (ведь хочется очень многое показать детям, со многим познакомить) я отправляю ссылки на видео и другие файлы через социальную сеть В Контакте тем ребятам, у кого есть полноценный доступ в Интернет (имею в виду высокоскоростное подключение через модем или оптоволокно). После просмотра видеоматериалов, на следующем уроке мы можем обсудить поставленные проблемы, обменяться мнениями и т.д.

Для раскрытия творческих способностей своих учащихся, расширению их кругозора, углублению знаний по предмету предлагаю им участвовать в дистанционных олимпиадах и конкурсах. Участие в таких мероприятиях помогает ребятам попробовать свои силы в соревнованиях международного и всероссийского уровня, обрести веру в себя, свои возможности, увидеть свой креативный потенциал, а также учит ребят оформлять работы (бланки ответов) в формате документа Microsoft Word. Мои ученики принимают активное участие в таких дистанционных олимпиадах и конкурсах: общероссийской предметной олимпиаде «Олимпус», всероссийском дистанционном конкурсе «Мир Знаний», международном конкурсе «Английский в школе», игровом конкурсе «BritishBulldog».

Подводя итог, хочется отметить, что Интернет – неиссякаемый источник, в наши дни в нём можно найти всё, что необходимо - любую программу, презентацию, видеоролик, текстовую информацию. Главное,

уметь правильно и разумно пользоваться глобальной сетью, отсекая ненужную, а иногда даже опасную информацию. Существует большое количество сайтов для учителей, учащихся и их родителей с интересными видеосюжетами и презентациями, с обучающими играми, дистанционными олимпиадами и конкурсами, с информацией, дающей толчок к творчеству.

ҮШ ТІЛДІ ОҚЫТУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Алпысбаева А.К., Тлеужанова Н.Б.

«№13 ЖОББМ» КММ Семей қ.

Шыңғыс Айтматовтың: «Тіл – халықтың автопортреті. Әр тіл - өз орнында ұлы, әр тіл - бүкіл адамзат қазынасының ортақ палитрасындағы өз өрнегімен қымбат», - деп ана тілінің ұлылығын дәлелдей түседі [1, 20]. Ана тілінің құдіреті жайлы қаншама ойшылдарымыз, ақын-жазушыларымыз құнды пікірлер қалдырды. Осынау бабаларымыз сөйлеп, даналарымыз толғап, аналарымыз әлдилеп өскен қазақ тілінің еліміздің болашағының көркеюіне зор ықпал етуде.

«Қазақ тілі – біздің рухани негізіміз», «Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде. Қазақ тілі 2025 жылға қарай өмірдің барлық саласында үстемдік етіп, кез-келген ортада күнделікті қатынас тіліне айналады. Осылай тәуелсіздігіміз бүкіл ұлтты ұйымдастыратын ең басты құндылығымыз – туған тіліміздің мерейін үстем ете түседі» [2, 5].

Қазіргі жаһанданған, ақпараттың дамыған ғасырында болып жатқан түрлі өзгерістер мен жаңашылдықтар еліміздің экономика саласына да, білім беру жүйесіне де тың ізденістерді енгізіп отыр. «Жаһандық дағдарыстың жалғасуының әсерінен әлемде болып жатқан өзгерістер бізді үрейлендірмейді. Біз оларға дайынбыз. Біздің ендігі міндетіміз – егемендік жылдары қол жеткізгеннің барлығын сақтай отырып, ХХІ ғасырда орнықты дамуды жалғастыру», - деп Елбасымыздың Жолдауында айтылғандай, еліміз қай салада болмасын қарқынды дамып, әлемдік кеңістікке қарыштай қадам басып, еркін канат сермеуде.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың салиқалы саясатының арқасында еліміз береке мен бірліктің, ынтымақ пен достықтың, татулықтың өлкесі болып, көпұлтты мемлекетке айналып отыр. Осы орайда елбасымыз Н.Ә.Назарбаев атап өткендей: «Біз - көпұлтты қоғамбыз. Қазақстанда тұратын барлық ұлттар мен ұлыстардың тілін, мәдениетін және салт-дәстүрін дамытуға барынша жағдай жасауды алдыңғы уақытта да жалғастыра беретін боламыз» [2, 24], - деген еді. Елбасымыз Қазақстан халқы ассамблеясының ХҮІІ сессия отырысында Қазақстан аймағында тұрып жатқан халықтардың басын қосатын тіл қазақ тілі болуы керек деп анық атап айтты: «Қазақстанды, қазақты достықтың киелі шаңырағына теңесек, түрлі этностар оның алтын арайлы шуақтары іспетті. Бұл ретте байтақ мекенде баршамызды біріктіре түсетін

ортақ құндылықтар бар. Ол – біздің талайлы тағдырымызды тұтастыратын шежірелі тарихымыз.

Ол – біздің байтақ мәдени мұрамыз бен қазығы берік мемлекеттік тіліміз» [3, 7].

Бүгінгі білім беру жүйесі модернизацияланған заманда көп тілді меңгертуге аса назар аударылып, жан-жақты жол ашылған. «Келешекке кемел біліммен», - деп Елбасы Н.Ә.Назарбаев ұстаным еткендей, келешекке терең біліммен қадам басып, әлемдік білім кеңістігінің құпияларына үңіліп, қоғамға бейім, өз қабілетін таныта алатын, жан-жақты дамыған, бірнеше тілді меңгерген құзіретті тұлғаны қалыптастыру басты мақсаттардың бірегейі болып отыр.

Үштілді оқыту – заман талабы. Үштілділік – бәсекеге қабілетті елдер қатарына апарар басты баспалдақтардың бірі.

«Үштұғырлы тіл» туралы идеяны мемлекет басшысы 2006 жылдың қазанында өткен Қазақстан халқы ассамблеясының XII құрылтайында жария етті. Ал 2007 жылғы “Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан” атты халыққа Жолдауында “Тілдердің үштұғырлылығы” атты мәдени жобаны кезең-кезеңмен іске асыруды ұсынды.

Елбасымыздың «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Халқына Жолдауында: “Тілдердің үштұғырлылығы мәдени жобасын кезеңдеп жүзеге асыруды қолға алуды ұсынамын. Қазақстан бүкіл әлемге халқы үш тілді пайдаланатын мәдениетті ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар - қазақ тілі - мемлекеттік тіл, орыс тілі - ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі - жаһандық экономикаға ойдағыдай кіру тілі” деген салиқалы үндеуінде айтқандай, әлемдік кеңістікке енуде ағылшын тілінің маңызы зор. [4, 41].

Ағылшын тілі - әлемдік бизнес тілі, оны меңгеру – жастарға әлем танудың кілті болмақ. Ағылшын тілін білу біздің жастарға шексіз мүмкіндіктер ашады. Ол – жаһанданудың кепілі. «Ақпараттық технология дамыған қазіргі дәуірде күн сайын дерлік ағылшын тілі дүние жүзі халықтарының тілдеріне жаңа сөздер мен ұғымдар арқылы батыл ену үстінде. Бұл үдерістен біз де тыс қалмауымыз керек» [4, 49].

«Үштілділік - нақты тұлға, ұжым, халықтың белгілі бір қоғамда қарым-қатынас үдерісінде қажет болған жағдайда үш түрлі тілді алма-кезек қолдану құбылысы», - Б. Хасанұлы анықтама бергендей [5, 4], бүгінде оны қолдануға жан-жақты күш салынууда.

Осы орайда құрылған «Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының» басты мақсаты:

- қазақ тілінің мәртебесін көтеру;
- мемлекеттік мекемелерде іс-қағаздарды қазақ тілінде жүргізу;
- ағылшын тілін меңгерту;
- орыс тілін жетік білу;
- әр ұлттың тілдерін дамыту, оларды сақтап қалуға мүмкіндік жасау;
- тілдер гармониясының бірлігіне жол ашу.

Елбасының үштұғырлы саясаты аясында шетел тілін үйрену, оның қолданыс аясын кеңейту бүгінде кезек күттірмейтін өзекті де келелі мәселелердің бірі болып отыр. Алайда «Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте»,-деп ақын жырлағандай, өз тілінде еркін сөйлеп, өз тілін құрметтейтін тұлғаны баулысақ, өзге тілді қадірлейтін тұлғаны баулитынымызға көз жеткіземіз. Сондықтан да «Мемлекеттік тілді үйрету балабақшадан басталуы тиіс. Бұл - заман талабы»,- деген елбасының қағидасына сүйене отырып, қазіргі таңда балабақшадан бастап мектеп табалдырығын аттаған сәттен ана тілін меңгертуге, сауаттылыққа күш салынууда. Осы орайда ауыр жүк артылып отырған мұғалімдер мен тәрбиеші-ұстаздардың бәсекеге қабілетті тұлғаны тәрбиелеудегі еңбегі зор. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан - 2050» стратегиясында мұғалімдерге сенім арта отырып, жастарымыздан үміттенеді. «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі мектеп оқушылары, мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан да сол деңгейде болады. Сондықтан да ұстазға жүктелетін міндет ауыр» - делінгендей [4,3], жастарды сауатты баулысақ болашағымыздың жарқын болатыны белгілі. «Мен сөзімді, әсіресе, жастарымызға арнағым келеді. Мен сіздерге – жаңа буын қазақстандықтарға сенім артамын. Сіздер Жаңа бағыттың қозғаушы күшіне айналуға тиіссіздер. Ал кейінгі толқын жастарға айтарым: Сендер – болашаққа деген үкілі үмітіміздің тірегісіңдер»,-деген жолдарда жастарымызға деген үміт пен сенім жатыр [2,57]. Сондықтан да жастарымыздың болашағы үшін әлемдік деңгейдегі зияткерлік мектептер мен кәсіптік-техникалық колледждер ашылып, «Болашақ» бағдарламасының негізінде олардың шетелге шығып білім алуына жан-жақты жол ашылған. Үштілділіктің маңызын түсіне білген жанның еліміз үшін болашақтағы алары да, берері де мол. «Біз ағылшын тілін игеруде серпіліс жасауымыз керек. Қазіргі әлемнің осы «лингва франкасын» меңгеру біздің еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерді ашады» [2,51]. Осынау мүмкіндіктерді игеру мақсатында бүгінгі білім ордалары үштілділікті енгізудің, оны тиімді жүргізудің тың жолдарынан ізденіс табуда.

Мектепте қазақ тілін оқыту барысында орыс тілі, ағылшын тілі пәндерін бірлікте алу мұғалімнің шеберлігіне байланысты жүргізіліп жүр. Бұл жерде өтіліп отырған бағдарламаға сай үш пәнді бірлікте ала отырып, пәнаралық байланысты жүзеге асыруға болады. Алайда дәстүрлі оқытуда тек аударма жасатумен ғана шектеліп отырсақ, қазіргі оқыту технологиясында түрлі шығармашылық бағыттағы тапсырмалар бере отырып, оқушы-субъектінің ізденісіне, яғни, жеке тұлғаның әрекетін дамытуды мақсат етудеміз.

Өз іс-тәжірибемізде оқушылардың интеллектуалдық қабілетіне түрткі болатын ойын технологиясын қолдана отырып сабақты үш тілде жүргізудің тиімділігі зор. Өнімді нәтиже беріп жүрген іскерлік ойындары: «Полиглот», «Кім тапқыр?», «Үздік тілші», «Кел, сайысайық!», «Тілдер сөйлейді» сынды тағы басқа ойындарды өткізудің үштілді меңгертудегі маңызы айрықша. Оқушыларды ойната отырып, үш тілде жүргізілген сөзжұмбақтар,

анаграммалар олардың коммуникативтік құзыреттіліктері мен функционалдық сауаттылықтарын арттыруға негіз болды. Сондай-ақ, ақпараттық технологияны: электрондық оқулықтар, презентациялар, тест т.б түрлері оқушылардың қызығушылығын оятып, уақыттарын үнемдеуге, қосымша деректерді тиімді қолдануға түрткі болды. Шығармашылық жұмыстарға жетелейтін тапсырмаларды да оқушылар қызыға орындап, еркін аударма жұмыстарын жасауға дағдыланды. Мәселен, «Мақал-мәтелдердің үндестігі» салыстыру жұмысы оқушылардың жас ерекшелігіне байланысты ұсынылып, сыныбына орай күрделеніліп отырады. Бұл тапсырмада мақал-мәтелдерді тақырып бойынша табу, үш тілде аудармасын ұсыну, үндестігін табу.

Мақал-мәтелдер тақырыбы

қазақша

орысша

ағылшынша

Бұл жерде оқушылардың сөйлеу тілдері мен сауаттылықтарына назар аударылады. Ал осы тақырып бойынша қабілеті жоғары оқушыларға шығармашылық бағыттағы тапсырма «Мақал-мәтелдердің баламасын жаз» ұсынуға болады. Бұл жерде оқушылар өздері таңдаған тақырыпта үш-тілде мақал-мәтел ойлап, баламасын жазуға талаптанады. Шығармашылық бағыттағы тапсырманың бір түрі: «Тіл тағдыры ақындар жырында».

Қазақша

Орысша

Ағылшын

Үндестігі

Ерекшелігі

Бұл тапсырмалар оқушылардың ізденушілік әрекеттеріне, өз беттерімен білім алып, алған білімдерін ортаға салып, дәлелдеу дағдыларына түрткі болды. Ауызша, жазбаша сөйлеу тілдерін дамытты. Пәнаралық байланыстың негізінде оқушылар әр пәннен алған білімдерін тоғыстыра отырып, өз мақсаттарына жете білуге дағдыланды. Үштілділікті әдебиет сабағында да жүйелі түрде қолданып келеміз. Мәселен, әдебиет сабағында 1-курсқа «Ертегілер» тақырыбын өткенде іздендіру-зерттеу бағытындағы тапсырма ұсынуға болады. Яғни, «қазақ ертегілері мен әлем халық ертегілерінің үндестігі» тақырыбы бойынша оқушылар салыстыру жұмысын жасап, тапқан деректерін топпен бірлесе отырып, үш тілде еркін баяндап беруге талаптанады. Үлгі:

Әдебиет пен тіл – рухани егіз пәндер болғандықтан, оларды бірлікте ала отырып жүргізген сабақтарда үштілділікті қолдану аясында оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін, зерттеушілік әрекеттерін дамытып, салыстыру, талдау, дәлелдеу сынды дағдыларын қалыптастыруға түрткі болдық. Сондай-ақ, үндестіктерін табу, салыстыру жұмыстары оқушылардың қызығушылығын оятты. Шығармашылық бағыттағы тапсырмалар: модель, презентация, жоба құру сынды бағытта да ұсынылып отырды

Қорытындылай келгенде, болашақ жастарымыз өз тілін ардақтай отырып, заман талабы тудырып отырған үш тілде еркін сөйлеп, әлемнің кез-келген жерімен еркін байланысқа түсіп жатса еліміздің ертеңінің көркейте түсері сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Жарықбаев Қ. Аталы сөз.– Алматы: Жалын, 1980.
2. Ақиқат. 2013 жыл, №1. «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы.
3. Ақиқат. 2011 жыл, №5. «Қазақ тілін білу - әншейін бір ұран емес», Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқы ассамблеясының ХҮІІ сессиясында сөйлеген сөзі
4. Назарбаев Н.Ә. (Қазақстан халқына жолдауы). Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Астана, 2007

ХИМИЯ ПӘНІН ДЕҢГЕЙЛЕП ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Камиева К.С.

«Қ.Қайсенов атындағы орта мектеп» КММ, ШҚО, Тарбағатай ауданы

Қазіргі таңдағы білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуына ықпал етуге бағытталған. Себебі, қоғамның дамуына қызмет ететін - Адам. Қазақстан Республикасының “Білім туралы” заңында білім беру жүйесінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдаудағы орнын атап көрсете келіп, “жеке адамның қабілетін шыңдауда білім, білік, дағдыны қамтамасыз ету үшін білім берудегі негізгі буын – мектеп екені анық көрсетілген”. Ал бүгінгі мектеп - орта білім беру ұстаханасы

екендігін ескерсек, ол уақыт талабына сай болуы үшін білім саласындағы инновациялық процестер барынша дамытылуы тиіс. Адамгершілік құндылықтарға негізделген жаңа білім парадигмасының қалыптасуы жағдайындағы инновациялық процестердің күрделілігі мен түрлі қарама-қайшылықтар өз бетінше дами алатын, ізденімпаз тұлға даярлау бағытында білім жүйесін реформалау, оқу процесінің мүмкіндігінше ғылыми ізденіске жақындату мәселесін алға тартуда. Осы мәселенің шешілуінде орта мектепте білім беру процесінің, оның ішінде химиялық білім беру мен оның мазмұндық болмысына жаңа әдіснамалық тұрғыдан келуді талап етеді [1].

Оқыту процесі әрқашан мұғалімнің басшылығымен өтеді. Білім алу, біліктену және дағдылану процесі. Оны «оқыту» деп атап жүрміз. Ал “оқыту” ұғымы оқушылардың жүйелі білімі мен білігін, дағдысын қалыптастыруға, таным және ізденушілік қабілетін дамытуға бағытталған педагогикалық процесс. Олай болса, оқытып үйрету мен оқып үйрену оқыту процесінің екі ерекше қыры. Оқытудың сапалы нәтижесі мұғалім мен оқушының белсенді әрекетіне (оқыту және оқу) тығыз байланысты [2,3].

Әлемдік әдістеме тарихында оқытуды ұйымдастырудың бірнеше жүйесі мәлім. Оқытудың анағұрлым ерте, тарихи қалыптасқан ұйымдастыру жүйесі – оқытудың жеке дара – топтық жүйесі. Кейін оның орнына 17-ғасырда чехтың ұлы ағартушысы Ян Амос Коменский ұсынған оқытуды ұйымдастырудың жаңа жүйесі келді. Ол – оқытудың сыныптық – сабақтық жүйесі болатын. Аталған жүйе дамып жетіле бастағанда Англияда негіз алған оқытуды ұйымдастырудың белль-ланкастер жүйесі пайда болды. 19 және 20-ғасырлардың шебінде Еуропа елдерінде оқытуды ұйымдастырудың лангеймдік жүйе деп аталатын формасы бой көтерді. 20 ғасырдан басында АҚШ-та тұңғыш рет дальтон – жоспар деген атпен мәлім болған оқытуды ұйымдастыру жүйесі кең тарады. Аталғандардан басқа, бригадалық- лабораториялық жүйесінің бағыттары айқындалып, тәжірибеге енгізілді.

Сөйтіп, ұйымдастыру сөзі, 20-ғасырдың аса маңызды ұғым ретінде танылса, 21- ғасырда қолданбалы құралға айналмақ. Бұл айтылған тезисті терең түсініп, дұрыс жолға қоймайынша, тіпті адамзат қауымының үндесе жетілген өркенін көз алдыға елестету қиын. Өйткені, әрбір жеке тұлғаның іс-әрекеттерінен бастап, мемлекеттің басқару жүйелеріне дейін, тіпті келешекте дүниенің тұтқасы болмақ ғылым мен білімнің жемістілігіне, тек дұрыс ұйымдастыру шеберлігін жете игергенде ғана қолымыз жетпек. Ендеше, бүгінгі таңда пәнді оқытудың жаңа технологиясын іздестіріп жатқан кезде мынадай мәселелерді қайта қараудың мезгілі жетті деуге болады: алдымен пәннің мазмұны мен құрылымын ғылыми тұрғыда сұрыптау және сабақты оқытуды ұтымды ұйымдастыру [4].

Әлемдік модульдік оқыту тәжірибесінде оқытудың мынадай жүйелері қолданылуда: алгоритмдік, оқытуда өзін-өзі басқару, аудиовизуальды, автоматталған басқару және бағдарламалық.

Демек, әдістерді таңдау және оны қолданудың қарапайым жолын ғана игеруге болмайды. Ол үшін әрқашан нақты жағдайларды ескеру қажеттігі туралы диалектикалық қағиданы ескеру керек.

Нақты педагогикалық жағдайда мұғалімнің өзі ғана тиімді әдіс таңдай алады. Бірақ бұл әдістерді сұрыптаудың нақты өлшемі жоқ дегенді білдірмейді. Әдістерді сұрыптау барысында жеке тұлғаның даму мақсаттары мен міндеттерін ескерген өте маңызды. Модульдік бағдарламалада білімді жүйеге келтіру және қорытындылауда рольдік ойын, сынақ түріндегі өткізілетін сабақтар да қарастырылған. Оқушылардың білімін, білігін және дағдысын қорытынды тексеру сынақ түрінде жүзеге асырылады. Сынақ кезінде белгіленген сұрақтар бойынша жауап береді немесе эксперимент және сан есептерін шығарады. Оқушыларды толық қамту үшін жартылай жазбаша (химиялық диктант, бақылау жұмысы), жартылай әңгімелесу түрінде өткізілуі мүмкін. Химияны модульдік оқытуда мектеп бағдарламасы бойынша өткізілген сабақтар санымен салыстырғанда сағат саны ұтымды пайдаланылады. Оқушының танымдық іс-әрекеті тиімді ұйымдастырылады. Ұсынылған оқу материалын оқушылар толық игеруге мүмкіндігі болады. 9-сынып химия пәнінен модуль арқылы өткізген сабағымда оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастырып, бірлескен іздену іс-әрекетінің мүшесі қызметін атқарып қана қоймай, модуль арқылы өткізген сабақтар құрылымын ойластырғанда оның барлық бөлімдері арасындағы сабақтастық пен оған бөлінетін уақыттың сәйкестігін ескерген жөн. Орындалатын жұмыстарға уақытты тиімді бөлу – педагогикалық еңбектің ең негізгі элементі. Үнемделген сағаттарды теориялық білімді пайдалана отырып, эксперименттік есептер шығаруға жіберіледі. Оқушылардың модуль оқу мазмұнын толық игергендігін білу үшін деңгейлік тапсырмалар орындалады, бұл кезде әр оқушының өзінің білімінің олқы жақтары анықталынып, түзету, толықтыру мүмкіндігі болады.

Оқушылардың материалды толық игеруге:

- ондағы материалды бірнеше рет салыстырмалы түрде қайталануынан;
- әр сабақта барлық оқушыдан іс-әрекет кезінде еске түсіру мүмкіндігінің болуынан;
- эксперименттік есептер шығару арқылы теориялық материалдарды қайталау мүмкіндігінің болуынан барлық жағдай жасалған.

Сондықтан да мұндай жағдайда мұғалім алдына қойған мақсатқа толық жете алды деп айта аламыз. Мақсаттың анық болуы, білік пен дағдының көрсетілуі, оқушыға да өз бетінше білім алу мен уақтылы толықтырулар жасауға мүмкіндік береді.

Химия пәнін 9-сыныпта модульдік оқытуда деңгейлік тапсырмаларды дайындау – бұл оқу процесінің негізгі жетістіктері мен олардың арасындағы байланыстарды жүзеге асыру болып табылады.

Оқыту тапсырмаларының проблемасының түрлі аспектісін зерттеген М.А. Ушакова тапсырмаларды білімді жүйелі меңгеру құралы ретінде қарастырады. Н.А. Гузиктің айтуынша тапсырма оқушылардың ойлау

кабілетін арттыру, ал П.П. Воронина тапсырма – алынған білімінің сапасын бақылау және бағалау деп түсіндіреді [5].

Оқушылардың оқу материалын қайта жаңғырту деңгейін, қарапайым білік пен дағдыларды және білімін іс жүзінде бірнеше рет қайта қолдануы сабақтың негізгі бөлімінде жүзеге асырылады. Тақырып мазмұнына «өсу бағытымен – қарапайымнан күрделіге, репродуктивтік тапсырмалардан продуктивтік сипаттағы тапсырмаларға, зерттеушілік қызмет элементтеріне қарай бірнеше мәрте қайта оралып отыру әр оқушыға оқу материалымен жұмыс істей отырып, өз қабілетін, жадын, ынтасын, ойлауын дамытуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

- 1.Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. -Алматы, 1999, - 96 б.
- 2.Нұрахметов Н.Н, Досанова Б.Б. Химияны модульдік оқыту әдістемесі // Ізденіс. №3, 2004, 187 - 190 бб.
- 3.Нұрахметов Н.Н, Досанова Б.Б. Химияны оқыту білігі деңгейін анықтауда тапсырмалардың ерекшеліктері // Ізденіс. №2, 2004, 144-147 бб.
- 4.Верховский В.Н., Гольдфарб Я.Л.,Сморгонский Л.М. Методика преподавания химии в средней школе . Москва, 1996, - 371 с.
- 5.Гузик Н.В. Инновации в мировой педагогике. Рига, 1995, - 97 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Мадиева Г.М., Нурсапинова Ж.С.

«19 ЖОББМ»КММ, Семей қ.

Оқу-тәрбие үрдісін ізгілендіру - жеке тұлғаның еркін дамуы үшін оның бойында жалпы азаматтық құндылықтардың қалыптасуын қамтамасыз ететін дидактикалық ұстаным ретінде басшылыққа алынуы тиіс.

Бастауыш мектеп- бұл оқушы тұлғасымен санасының дамуы қуатты жүретін ерекше құнды, қайталанбайтын кезеңі. Сондықтан да бастауыш білім-үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы. Оқу тәрбие процесінде мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастың атқаратын рөлі ерек.

Бүгінгі білім беру сапасы- бұл біздің қоғамымыздың ертеңі. Сондықтан да біздің еліміздің болашағы, бәрінен де әрқайсымызға, соның ішінде мұғалімге, біздің азаматтық көқарасымызға байланысты!"Неге оқыту керек?", "Қалай оқыту керек?", "Кімді оқыту керек?" деген бұрынғы шешілетін теориялық-практикалық міндеттер бірігіп кеткен тәрізді. Мен кешегі күннің атақты ойшыл – педагог Ф.Бэконның ойына:"Оқытудың ақиқатты мақсаты білім емес, іс-әрекет" деген тұжырымымен толықтай келісемін.

Менің ойымша, оқушы қабілеті дегеніміз - оның педагогикалық ықпал аясында білім алу әрекеті, жеке тұлғаны дамыта оқыту әдістері, оның шығармашылық қабілетінің дамуына әсерін тигізеді.

Қай салада болмасын, ондағы жұмыстың нәтижесі сапасымен өлшенеді. Мектептегі сан-саналы жұмыстың құйылатын арнасы да білімнің сапасында болатыны даусыз. Білім қоғамды тұрақтандыратын, рухани мұраны сақтайтын, ұрпақты ұрпаққа сабақтастыратын құрал. Сондықтан алға басқан сайын біз халқымыздың тарихи құндылықтар, ұлттық тіл қазынасын, яғни халық қазынасының бағалы жақтарын келешекке өзімізбен бірге индустриясы дамыған, толық техникаланған болашаққа ала баруымыз керек, сонда ғана біздің ұрпақ өз тілегін, өз тілін, сабаққа деген қызығушылығын, танымдық қабілетін дамытады.

Менің ұстаздық тәжірибемде, оқыту-тәрбиелеу барысында алдыма қойған мақсатым – әлемнің бүтіндей бейнесін қабылдай алатын, шығармашылық таныммен тікелей қатынас жасайтын жаңаша, тәуелсіз ойлай алатын шығармашыл тұлға қалыптастыру.

Оқу тәрбие процесінде мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастың атқаратын рөлі ерекше. Педагогикалық психология бастауыш сатыда оқушының эмпирикалық (көрнекі-бейнелі және көрнекі әрекеттің) ойлау түрлерінің деңгейі жоғары болса, осыны тірек ете отырып логикалық (теориялық) ойлауы да тиімді дамиды деп есептейді. Осы саладан түйгенім-оқушылардың оқу материалымен белсенді түрде жұмыс істеуі, өздігінен жасайтын жұмыстары олардың белсенділігін арттырады, оқу мен ойлау әрекетінің тиімді амалдарын қалыптастырады.

Бастауыш сынып оқушыларының білім сапасын арттыруда жаңа технологияны тиімді пайдалана білу үлкен рөл атқарады. Оқушыларға білім жүйесін терең әрі тиянақты беру үшін оқыту әдісін жетілдіру-әр ұстаздың негізгі міндеті.

Мұғалім бұрын жаңалықтың жаршысы, білім нәрін өзі айтып қана жеткізуші, ал оқушы тыңдаушы, дайын білімді тыңдап қайталаушы болды. Қазір бәрі өзгерді. Оқушы – өздігінен ізденетін, шығармашылық әрекеттер жасайтын жеке тұлға. Мұғалім – нақты бағыт сілтеп, оқушы еңбегін ұйымдастырушы, бақылаушы. Қай технологияны қолдансақ та естен шығармайтын нәрсе – оқушының өзіне деген құштарлығын, қызығушылығын жоғалтып алмау.

В.Сухомлинский «Бала бойындағы білімге деген құштарлық, талап, ынта отын сөндіріп алмаңдар... Партадағы жұмыссыздық – аса қатерлі қауіп» деген екен.

Мен өзімнің сабақтарымда дамыта оқыту теориясын басшылыққа аламын. Дамыта оқытуда баланың ізденушілік-зерттеушілік әрекетін ұйымдастыру басты назарда ұсталады. Ол үшін бала өзінің осы кезге дейінгі білетін тәсілдерінің жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезініп, содан барып оның білім алуға әрекеттенеді. Сабақ мұндай жағдайда төмендегідей құрамдас бөліктерден тұратын болады:

1. Оқу мақсаттарының нақты қойылуы.
2. Оны шешудің жолын бірге қарастыру.
3. Шешімнің дұрыстығын дәлелдеу.

Дәстүрлі оқыту жаттауға, мұғалімнің айтқанын бұлжытпай қайталап беруге дағдыландырса, дамыта оқыту шығармашылық ізденістерін, өз ойларын айта алу, дербес жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Дамыта оқытуды жүзеге асыру барысында әр түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалануға болады. Деңгейлеп оқыту, ойын-сабақтар т.б.

Мысалы: Деңгейлеп оқыту ол негізінен 3 деңгейден тұрады.

I. Міндетті: оқушылардың міндетті түрде игеруге, білуге және үйренуге тиіс жаттығулары қамтылады.

II. Алгоритмдік деңгей: жаттығулары күрделірек, оқушылардың білімділік дағдыларын жетілдіретін жаттығулар.

III. Эвристикалық деңгей: оқушылардың терең ойлауға жетелейтін сұрақтар мен тапсырмалар.

Осы 3 деңгей бойынша жұмыстың мақсатын 4 жүйеге бөліп қарастыруға болады:

1. Байқампаздық, зейінін қалыптастыру мақсатында;

2. Іскерлігін, білімділігін қалыптастыру мақсатында (қабылдаған ұғымды, жаттаған ережені тәжірибеде қолданып, орындаудың оңай жолдарын іздестіреді).

3. Өз бетіндік жұмысын қалыптастыру мақсатында(схемалық есептер шығару, тест тапсырмаларын орындау, сызба бойынша сөйлемдер құрастыру т.б.)

4. Шығармашылық жұмысты қалыптастыру мақсатында (логикалық есептер, сөзжұмбақтар шешу, жұмбақ, өлең т.б. құрастыру.)

Сондай-ақ ана тілі сабақтарында кез келген мәтіннің мазмұнын ғана меңгертумен ғана шектелмей, түрлі шығармашылық ізденістерді талап етуін, ойлауын, салыстыруын, бағалауың жетілдіретін жұмыстарды көп ұйымдастыру керек.

Мысалы: 2 мәтінді салыстыру, кейіпкерге мінездеме бергізу, мәтінді өз бетімен аяқтату, ертегі құрату, ұйқас бойынша өлең құрату, ребус, сөзжұмбақ, жаңа тақырыптың мазмұнына байланысты мақал, жұмбақтар құрату сияқты түрлендіріп қолданылатын әдістер.

Дамыта оқыту технологиясының кезеңдерінен өту арқылы оқушының танымдық қабілетін және сабаққа деген қызығушылығы арта түседі. Оқушылардың танымдық қабілеттерін арттыру жолдары: Мәтінмен жұмыс; Тіл дамыту жұмыстары; Өзіндік жұмыс; Ізденімпаздық жұмыстары;

Мәтінмен жұмыс: шығарманың кейіпкеріне талдау; мәтіннің тақырыбын талдау; сөздік жұмыс; өз бетінше тақырып бойынша мәлімет алу; мәтін бойынша сурет салу.

Тіл дамыту жұмыстары: Шығарма; Мазмұндама; Мәтінді аяқтау; Әңгімені, ойды жалғастару; Ертегі ойлау, өлең шығару;

Өзіндік жұмыс: Тірек-сызба толтыру; Кестелер толтыру; Жағдайлардың шешімдерін табу; Салыстыру жасау.

Мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудың негізгі факторы олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі ғана емес, сонымен

бірге, баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл-ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесін жолға қою керектігі саналады. Оқушының шығармашылық қабілеті де оның ойлау мен

практикалық әрекеттері арқылы ғана дамиды. Ойлауға үйрететін сабақтарды дамыта оқыту сабақтары деп білемін. Мен әр сабағымда оқушының алдына проблема қоюға, және сол проблемаларды тікелей қазіргі өмірмен байланыстыруға тырысамын. Дамыта оқыту жүйесінде менің байқағаным мұнда:

Біріншіден – дамыта оқытуда білім даяр күйінде берілмейді, оған оқушы өз оқу әрекеті арқылы қол жеткізеді. Сабақтың алғашқы ізденіс кезеңінде жаңа ақпарат жайлы не білетіндіктерін ортаға салып, мәселені өз беттерінше шешуге талпынады. Сөйтіп олар осы мәселе туралы өз білімдерінің жеткіліксіз, таяз екенін сезіну арқылы сабаққа деген қызығушылықтары оянады, ішкі түрткілері пайда болады.

Екіншіден – дамыта оқытуда оқушы жоғары қиындықтағы мәселелерді шеше отырып өзінің санасының саңылауларын ашады. Әр оқушының өзінің деңгейіне дейін дамуға қол жеткізе алады. "Жақсы оқушы", "Жаман оқушы" ұғымының болмауы, балаларды танымдық әрекеттерге ұмтылдырады, құштарлығын арттырады.

Үшіншіден – оқушының жеке басын дамытатын басты құрал – ол өзінің әрекеті. Сол себепті дамыта оқытудағы оқыту әдістері оқушыны белсенді жұмыс жағдайына қоя отырып, мәселелерді, қайшылықтарды шешу мақсатын қояды.

Төртіншіден – дамыта оқыту жүйесінің нәтижелі болуы оқушы мен мұғалімнің арасындағы жаңаша қарым-қатынасы арқасында ғана өз жемісін береді. Сол себепті дәстүрлі жүйедегі әміршілдік стиль бұл жерде тиімсіз, оқушы – "орындаушы", "мұғалімнің тасасындағы" объект емес. Ол өз пікірін ашық айта, ойын дәлелдей, дәйектей алатын, сонымен қатар басқаның да ойын тыңдап, көзқарасын құрметтей білуге үйренген жаңа сападағы білімге ие болады.

Ана тілі пәнінде әр тақырыптың өзі бүгінгі күні проблема болып отырғаны хақ емеспе? Оқушының оқырман ретінде автордың көзқарасымен келісе ме, әлде... бүгінде сондай дәстүр сақтала ма, жоқ па неліктен деп ойлайсың? Бұл кімнің кінәсі, әлде...

Дүниетану пәнін алсам да толып тұрған экололиялық проблема. Мұнда да мен әр түрлі әдіс-тәсілдермен қызықты сабақ өткіздім. Мәселен,

-Неге? Неге?; Сараптама; Тоқтам; Бір ауыз сөз; Тірек; Даналық ағашы;

-Хат т.б оқушының коммуникативтік, ақпараттық, проблеманы шешу құзыреттілігін арттыру мақсатында мен көптеген ізденімдік тапсырмалар, әдіс-тәсілдерді тиімді қолдануға тырысамын.

Математика пәнінен мәселе есептерді талдауға да ерекше назар аударамын. Мысалы: - Бұрын мұндай есептер кездесіп пе еді? - Бірден орындай аламыз ба? - Өрнек құрып шығаруға бола ма? - Мына сан нені білдіреді? деген сұрақтар арқылы талдаймыз.

Әдістемелік тақырыбымды жүзеге асыруда оқушының субъектілік позициясын қалыптастыруға маған көп мүмкіндік береді.

Дамыта оқытуды ұйымдастыру, балаға ақыл-ой әрекетін меңгеруге жағдай жасау деп қарастыру керек. Дамыта оқыту сабақтағы ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасындағы ерекше қарым-қатынас. Мұғалім бұл жағдайда дайын білімді түсіндіріп қоюшы, бағалаушы емес, танымдық іс-әрекетті ұйымдастыратын ұжымдық істердің ұйытқысы. Тек осындай оқыту ғана баланың интеллектісінің көзін ашып, шығармашылығын дамытады.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ӘДІСКЕР ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚЫЗМЕТ

Сармаева Махпал Адилханқызы, әдіскер.

«Ақ бұлақ» балабақшасы, Семей қ.

«Тәрбие – өмірдің өзекті мәселесі» екенін есімізге сала отырып, біз өз - өзімізді ізгілікке, имандылыққа, ұлтжандылыққа, адамгершілікке, еңбексүйгіштікке тәрбиелесең ғана, баланы дұрыс баулығаның! Сонда ғана балаларымыздың болашағына, тәрбиесіне жауапты жандармыз. Балабақшаның әрбір күнін қызықты да тартымды, мәнді де мағыналы өткізуді жоспарлаған тәрбиешінің мақсаты – бала тағдырына жауапты екенін естен шығармау. Сол себептен өз ісімді балабақшамыздағы тәрбиешілердің заман талабына сай білімдерін жетілдіріп, шығармашылықпен жұмыс жасауына бағыт бағдар беріп қолымнан келгенше көмектесуге тырысамын. Мектепке дейінгі ұйымдардағы жұмыстардың басты бағыты оқу тәрбие процесін жүйелі жоспарлау, жаңа технологияларды дамыта отырып балаларды дамытудың тиімді жолдарын қарастыру мақсатында балабақша педагогтарын жаңа технологияларды меңгерту курстарына қатысып білімдерін жетілдіріп отыруда. Біздің балабақшамызда мамандардың өз шеберлігін арттыру мақсатында төмендегідей формада жоспарға сәйкес жұмыстары жүргізіледі.

Біріншіден педагогтарымызды міндетті түрде біліктілікті арттыру курстарына жіберіп, білімдерін жетілдіру.

Екіншіден педагогтарды көптеген Республикалық, Қалалық семинарларға жіберіп тәжірибе алмасу жұмыстары.

Үшіншіден балабақшамызда ата-аналармен ынтымақтаста жұмыс жүргізу мақсатында «ашық есік» күндері, сонымен қатар «Жігіт сұлтаны», «Қош келдің, әз Наурыз!» «Әжелер сайысы», «Аналар сайысы», спорттық «Толағай сайысы» атты байқаулар, конкурстар, ертеңгіліктер дәстүрімізге айналдырып, балаларды қуанышқа бөлеу.

Төртіншіден инновациялық ізденіс, түрлі тақырыптарда тәжірибе алмасу мақсатында семинар кеңестер өткізіп отыру. Жас мамандарға аға тәрбиешілер бекітіліп, білікті педагогтармен бірлесе отырып жас мамандармен де жұмыстар жүргізу жүйелі жолға қойылған. Әдіскердің яғни менің ұстанымын өзімнің айналамдағы тәрбиешілеріме кеңес беруге, барынша жан

жақты ізденіп ақпараттар алып, балабақша тәжірибесінде кадрларымның қолдану жолдарын іздестіріп ұсынамын. Менің әдістемелік қызметімнің жетістігі өз педагогтарымның өзін - өзін тануға ықпал жасау. Әрбір педагог маман шеберлігін, шығармашылығын, талантын жаңғыртып, өз ісінің шебері атанса мен үшін үлкен мәртебе. Балабақша тәрбиешілері барлық балабақшалар секілді келешек ұрпақтың тәрбиелі болып өсуіне барынша қызмет етуде.

Балалар еліміздің болашағы қоғамымыздың өрлеп дамуы өсіп келе жатқан жеткіншектердің ой - өрісіне рухани адамгершілік тәрбие бере білуімізге байланысты. Сол келешек өсіп келе жатқан жас ұрпақтың иелерін жан - жақты ой - өрісін, өмірге бейімділігін, ақыл парасаты мол, халқын, салт - дәстүрін сүйетін бүлдіршін бала тәрбиелесек нұр үстіне нұр болады.

Еліміздің тәуелсіздік алған жылдар ішінде егемен еліміздің, қоғамымыздың әлеуметтік-саяси және басқа да салаларында түбегейлі өзгерістер болып жатыр. Соның бірі-білім беру саласы. Қай кезеңде болмасын жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру қоғам алдындағы ең жауапты, маңызды іс болып қала береді. Сондықтан мемлекетіміздің даму, жаңару жолындағы жаңалықтар мен түрлі өзгерістер еліміздің білім беру саласында да өз әсерін тигізуде.

Бүкіл әлемдік білім беру кеңістігіне ұмтылыстар, қоғам дамуында қалыптасып отырған жаңа жағдаяттар, тыңнан туындаған мәселелер, өзгеріп жатқан өмірге бейімделу қажеттілігі туындап отыр. Осыған мемлекетімізде білім беру мен жас ұрпақты тәрбиелеуге ерекше көңіл бөлінуде. Соның бірі – Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасының жариялануы болса, Президентіміз Н. Назарбаевтың «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» атты Қазақстан халқына жолдауында да білім беруге үлкен мән беріліп отыр. Мемлекетіміздің тек саясат пен экономика емес, білім беру жүйесінде де үнемі назар аударуы еліміздің болашағы жайындағы кемел ойлардан туындап отырғаны түсінікті. Өйткені, ел байлығы тек мұнай мен газ емес, адам екені белгілі. Қай қоғамда болмасын шешуші фактор – адам және жеке тұлға болып қала бермек

Ғылым мен техника аршындап алға басқан, қарыштап қадам басқан ХХІ ғасырда бүкіл әлемді шарпып келе жатқан жаһандану процесі, ғылым мен білімді игерудегі бәсекелестіктер т.б. дүние өзгерістері бізді де толғандырады. Болашақта тек білімді ел ғана қандайда болмасын бәсекелестікке төтеп бере алып, өзін -өзі сақтап қалатыны сөзсіз. Ел болашағы – білімді ұрпақта. Сондықтан білім беру саласында жасалып жатқан жаңа реформаларды жүзеге асыру білім беру мекемелеріне ортақ іс.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында «Мектепке дейінгі тәрбие – үздіксіз білім берудің алғашқы сатысы. Ол баланың жеке бас ерекшелігін ескере отырып дамытатын орталық» делінген.

Әлемдік білім кеңістігінде мектепке дейінгі педагогиканың мәселелерін шешуде тәрбиелеу мен білім берудің жаңаша жетілдірілген әдіс-тәсілдерін

іздістіру, үнемі жаңалыққа жол ашу бағыттары қарастырылуда. Ғасырдан астам тарихы бар және әлемдік қоғамдастықта балаларға мектепке дейінгі тәрбие мен білім берудің негізгі нысаны ретінде сыннан өткен балабақша бүгінгі де үздіксіз білім берудің алғашқы баспалдағының үлгісі болып қалып отыр.

Мектепке дейінгі білім мекемелері басшылары алдында тәрбие мен білім беру ісінің мазмұнын серпінді түрде дамыта отырып, тиімділігі мен сапасын арттыру міндеті тұр. Осы заманғы басшы мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту, тәрбие және дамыту әдістемелері, сонымен қатар әдістемелік қызметті басқару мәселелерінде білікті болуы тиіс.

ЖЫРАУЛАР ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ЕЛДІК МӘСЕЛЕЛЕР

Ерубәева Айтжамал Рамазанқызы

ЖШС «Каспий өңірі, «Болашақ» колледжі, магистр оқытушы

Елбасы Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына арналған дәстүрлі Жолдауын жариялап отырады. Жалпы тәуелсіздігіне жиырма бес жыл уақыт болған ел егемендігінің тарихына үнілсек, мемлекетіміздің алуан бағыттағы тыныс - тіршілігінің дамуына бірден - бір ықпал еткен фактор - бұл Елбасымыздың халыққа арнаған Жолдауы.

- Мәңгілік ел ата-бабаларымыздың сан мың жылдан бергі асыл арманы.
- Ол арман – әлем елдерімен терезесі тең қатынас құратын, әлем картасынан ойып тұрып орын алатын тәуелсіз мемлекет атану еді.

- Ол арман – тұрмысы байқуатты, түтіні түзу ұшқан, ұрпағы ертеңіне сеніммен қарайтын бақытты ел болу еді.

- Біз армандарды ақиқатқа айналдырдық. мәңгілік елдің іргетасын қаладық.

-Біз үшін болашағымызға бағдар ететін, ұлтты ұйыстырып, ұлы мақсаттарға жетелейтін идея бар.

-Ол – Мәңгілік ел идеясы.

-Тәуелсіздікпен бірге халқымыз мәңгілік мұраттарына қол жеткізді. -Біз еліміздің жүрегі, тәуелсіздігіміздің тірегі – мәңгілік елордамызды тұрғыздық. - Қазақтың мәңгілік ғұмыры ұрпақтың мәңгілік болашағын баянды етуге арналады.

- Ендігі ұрпақ – мәңгілік қазақтың перзенті.

- Ендеше, қазақ елінің ұлттық идеясы – мәңгілік ел!

Мәңгілік ел ұғымын ұлтымыздың ұлы бағдары – «Қазақстан 2050» стратегиясының түп қазығы.- «Қазақстан 2050» – мәңгілік елге бастайтын ең абыройлы, ең мәртебелі жол.

- Мәңгілік Ел болу біздің өз қолымызда.

«Мәңгілік Ел» идеясының бастауы тым тереңде жатыр. Осыдан 13 ғасыр бұрын Тоныкөк абыз «Түркі жұртының мұраты - Мәңгілік Ел» деп өсиет қалдырған. Бұл біздің жалпыұлттық идеямыз мемлекеттігіміздің тамыры

сияқты көне тарихтан бастау алатынын көрсетеді. Ел тағдырының мәні азаттықтыққа қол жеткізіп, тәуелсіз мемлекеттілікті сақтау болса, осы жолда қаншама алаш зиялылары тәуелсіздік үшін күрес жолын жалғастырды. Қазақ халқының тарихында ғұндардан бастау алатын «Мәңгілік ел» идеясын тасқа қашалған Орхон-Енисей жазбаларынан бастап қайда барса көрге кезіккен Қорқыт ата мен өмір бойы жерұйықты іздеп өткен Асан қайғы бабамыздан кездестіруге болады. Олардың әрекеттерінің негізінде де осы мәңгілік ел болуға ұмтылған, мәңгілік елді орнатуға деген құштарлық жатты. Солардың бірі де бірегейі Қашаған Күржіманұлы (1841–1929). Қашаған Күржіманұлы – қазақ жырының кәусар бұлағы. Оның жырларынан халқымыздың салт-дәстүрі, тарихы, арман-мұны, мәңгілік ел идеясының құндылығы, адамгершілік пен бауырмалдықты ту етіп, татулықта ұйысып өмір сүретін ұрпаққа арнаған. Сондықтанда бүгінгі конференциядағы тақырыбымыз «Қашаған жырларындағы мәңгілік ел идеясы» деп алуды жөн көрдім. Мақсатымыз Қашаған жырларындағы мәңгілік ел идеясының насихатталуын өскелең ұрпаққа жеткізу.

Қашағанның азаматтық-отаншылдық сарынды лирикалық өлеңдері ақынның дәстүрлі ақын-жыраулар поэзиясындағы көркемдік-эстетикалық көзқарас ұстанымы тағылымын танытады. Ақынның осы сарынды өлеңдерінде («Жұттан кейін», «Замана халі», т.б.) халық тұрмысындағы әлеуметтік шындық қайшылықтары салыстыру-шендестіру жағдайымен жырланған. Қазақ халқының ғасырлар белестерінде өсіп-өркендеу жолымен жалғасқан материалдық және рухани мәдениеттері байлығы тұтасқан байырғы сән-салтанаты қазіргі және болашақ ұрпақтарға өнеге ұлағаты сипатымен жырланған. Қазақ тұрмысының негізгі сәні ауылды-аймақты, сол арқылы байтақ дала кеңістігіндегі ұлттық тұтастық дәнекері нағыз байлар және ауылдар екендігі даралана бейнеленген: Бұл – біздің мыңжылдықтар белестерінде қалыптасып, қазіргі заманымызға жеткен, енді тәуелсіз Қазақстанның мәңгі дамудағы жаңа тарихында жаңғыра назарға алынып отырылатын ұлттық көркемдік ойлау көрсеткіші: ...

Жағалай теңіз кепірен,
Қисапсыз түйе мал еді.
Қабырғасы кемедей,
Дулығасы биік төбедей
Төрт аяғы дередей,
Кірпіктері жебедей
Түйесінің көркі нар еді.
Құмырсадай қой, жылқы,
Кең бауыр жатқан сала еді.
Кең кереге, сырлы уық,
Келіншек пен қыз тіккен
Мырзалардың сәнді үйі
Ақтөбедей бар еді.

Қазақ ауылы – жер бетіндегі адамзат ұрпақтары арасында қонақжайлылық, қайырымдылық, жомарттық, мырзалық, кішіпейілділік, т.б. жалпы адамгершілік-имандылық қасиеттер кешенді тұтасқан айрықша дара мекен. «Замана халі» өлеңіндегі ақынның идеясы - халық тағдырының қамқоры, тұрмыстық қарым- қатынастар мәдениеті дәстүрлерін сақтауды қадағалаушы.

Тілінде бар жақсының
Діні кеткенге ұқсайды.
Өтірік сөздер көбейіп,
Шыны кеткен секілді.
Әкімнен кетіп әділдік,
Бай қайырсыз секілді.
Бай бермеске бекінді.
Қатындардың ұятын
Қыз, жігіттің ибасын
Шайтан алған секілді
Байлар жұтқа жолықса
Пақырды қуып қорлаған,
Зілден тапқан секілді.
Батыр оққа жолықса,
Әруағы кеткен секілді.
...Ай менен Күн қауысып,
Күн орнынан ауысып,
Қаңбақтай қара жер зыңырап,
Болмағай-дағы еді бір қауіп

Қашағанның «Бұл өмірдің мысалы» нақыл өлеңінде адамдардың қарым-қатынастарындағы, тұрмыс, тіршілік қозғалысындағы шындық пен жалғандық, уақыт өзгерістерін мойындау тағылымы, философиялық тұжырымды тіркестермен («Өпірем болу не керек, бақ-базарың ауған соң, бәсеке ету не керек, бастан билік кеткен соң», т.б.) бейнелейді, уақыт шындығын дәлелдей жырлайды:

Әділдіктің белгісі
- Расын айтып сардифан.
Пітне көңіл белгісі
– Құпия сөйлеп ыржиған.
...Бұл өмірдің мысалы:
Кешегі көрген бүгін жоқ,
Ұшып кеткен көбелек

«Бұл дүниеде не жетім?» философиялық өлеңінде тіршіліктегі жетім ұғымының сан алуан мағыналық сипаттары сараланған. Тіршілікке қажетсіз болып қалудың, ащы суын ешкім ішпейтін көлдің, қартайғанда балалары, келіндері, халқы құрметтемеген ердің, тақтан түскен ханның, басшысыз қалған шаһардың, отбасылық басшылығынан айрылған шал мен кемпірдің – бәрінің жетім тағдырдың қатал шындығы екендігі жүйеленеді. Ақын тіршілік ағысындағы ұрпақтардың бұрынғы-соңғы назарына халықтың,

атамекендердің, байтақ туған Отанның, ел абыздары би-шешендердің, қазақ отбасыларының, құлдыққа түскен адамның, отарлық бұғауға түскен елдің, т.б. әлеуметтік шындығын түсіндіреді. Сол арқылы Отанын, туған жерін, отбасыларды, жеке адамдарды жетімдік қасіретіне ұшыратпау ұлағатын түсінуге үндейді.

Қашаған ақынның дастандарында халық тарихын құрайтын аңыздық сюжеттер де, кезеңдердің нақты деректері де, белгілі тұлғалар есімдері де, атамекендердің географиялық-топономикалық атаулары да және т.б. мол дерекнамалық құрылым жүйесі қамтылады. Өлеңмен жырланған шежірелік шығармалар қазақ поэзиясындағы халық тарихының көп ғасырлық қалыптасу, даму кезеңдерін дәйектейді. Қашағанның «Адай тегі» шежірелік дастанының. Дастанның негізгі көркемдік түйіні – ежелгі замандардан қазіргі кезеңге дейін кең-байтақ даламызды жаулардан тазартып, қорғап, сақтап келген халық қаһармандығын, батырлар ұлағатын дәріптеу. Эпикалық шығарманың идеялық-композициялық желісінде ақынның лирикалық толғаныстарымен ататек-әулетке тән қаһармандық-жауынгерлік, асқақ рух айбыны дәріптеледі:

Адай деген ел едік,
Абайсыз өскен алшаңым,
Тәксіз өскен тарпаңым,
Ерлерім өрдей қасарып,
Жаратып сұлу ат мінген,
Ебейдей төсі салынған.
Егеудей тісі жанылған,
Шеңбердей белі бүгілген,
Еңіреудей көзі үңілген,
Қоғадай жалын төгілтіп,
Шортандай баурын жаратып,
Жорық пен тойда жасанып

«Топан» дастаны да Қазақ тарихының Алтын орда, Ноғайлы дәуіріндегі тарихи шындық деректері негізінде жырланған эпикалық туынды. Дастанның тақырыбы – Атырау (Каспий) теңізінің тасқынынан апатты жағдайға тап болған халық қасіреті, идеясы – фәнидің барлық кезеңдерінде де барды қанағат ету мен болашақтың бақытынан, тіршіліктің жалғасуынан үміт үзбеуді уағыздау. Дастаның көркемдік түйіні – халықтың құтты қоныстарын, ел тарихын, тұлғалар өнегесін құрметтеу, ұрпақтарды сенімді үмітке, игілік салтанат құратын жарқын болашаққа үндейді. Дастан соңындағы автордың оқырмандарына адресаттық арнауымен («Кейіндегі бозбалалар, налымаңыз, шырағым!») де бүгінгі және болашақ ұрпақтардың адал еңбекпен, ізгі талаппен берекелі ел болып кете алатынына сенім білдіріледі:

...Күндердің күні болғанда,
Көк дария көл болса,
Бай мен жарлы тең болса,
Суда – балық, қырда – егін,

Бәле-бәтер жоқ болса,
Диқаншылық көп болса,
Талаптың күші сел болып
Кетерсіздағы ел болып

Қашаған ақынның эпик жыршы-ақындық шығармашылығының көрнекті көрсеткіштерінің бірі – «Қарасай, Қазі» дастаны. Дастанның көркемдік түйіні – асыл текті аналар мен әкелерден туған азамат ұрпақтардың туған жерді, халықты, Отанды қорғап сақтайтын ұлағат жолының мәңгілігін дәлелдеу.

Қорыта айтқанда, Қашаған ақын Күржіманұлының әдеби мұрасы – Тәуелсіз Қазақстанның қазіргі және болашақтағы жаңа тарихын жасаушы ұрпақтарымен бірге ақынның да мұрасы мәңгі ұмытылмайды, ұлттық рухани құндылықтарымен оқыту мен зерттеу жұмыстары арқылы өскелең ұрпақты елін, жерін, Отанын сүюді, батылдыққа тәрбиелеуді көруге болады.

Әдебиеттер

1. Абай (Ибраһим Құнанбаев). Екі томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Жазушы, 1986. – Т. 1: Өлеңдер мен поэмалар. – 304 б.
2. Күржіманұлы Қашаған. Топан: Шығармалары. – Алматы: Жалын, 1991. – 176 б.
3. Қазақстан: Ұлттық энциклопедия /Бас ред. Б.Аяған. Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, 2003. – 5-т. – 720 б.
4. Ақын-жыраулар: Қысқаша өмірбаяндық мәліметтер мен библиографиялық деректер. – Алматы: Ғылым, 1979. – 184 б.
5. ХІХ ғасырдағы қазақ ақындары. – Алматы: Ғылым, 1988. – 352 б.
6. Исмайылов Е. Ақындар: Жамбыл және халық ақындарының творчествосы туралы монография. – Алматы: ҚМКӘБ, 1956. – 340 б.
7. Құран хикаялары. – Алматы: Жалын, 1991. – 224 б.

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ЭЛЕКТРОНДЫ ОҚУ БАСЫЛЫМЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Бласпаева Галия Кайроллаевна

«М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледж»КМҚК
Семей қ.

Қазіргі заман талабына сай, әр оқытушы, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен.

“Инновация” сөзі латын тіліндегі in (ішіне) novus (жаңа) сөздерінен құралып, жаңару, жаңалық, өзгеру деген мағынаны білдіреді.

Қазақстанда ең алғаш “инновация” ұғымын қазақ тілінде анықтаған ғалым, профессор Н.Нұрахметов. Ол “Инновация, инновациялық үдеріс деп отырғанымыз білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызмет” деп көрсетеді.

Инновациялық технология – білім сапасын арттыру кепілі. Электронды оқу басылымдарын, жаңа ақпараттық технологияларды пайдаланудың басты мақсаты- білім алушынылардың оқу материалдарын толық меңгеруі үшін оқу материалдарының практикалық жағынан тиімді ұсынылуына мүмкіндік беру. Білім саласында компьютер білім алушыны үшін оқу басылымы болып табылады.

Қазіргі заман талабының өзі білім алушыныны 1-орынға қою, яғни оқытушы сабаққа бағыт беруші болып, білім алушыны алдын-ала берілген тапсырмалар арқылы сабақ түсіндіріп, өздік, өзіндік талдау жасап, бірін-бірі бағалап, өз ойларын толық жеткізіп, білім беруші рөлін алады.

Ақпараттық – коммуникациялық технологияның жан-жақты дамуына байланысты, оқып үйрену құралдарына жататын электронды оқу басылымы қазіргі таңда жиі қолдануда. Электронды оқу басылымы дегеніміз – мультимедиялық оқулық. Бұл дидактикалық әдіс-тәсілдер мен ақпараттық технологияны қолдануға негізделген түбегейлі жүйе.

Электронды оқу басылымы мен оқытудың негізгі мақсаты: «Оқыту процесін үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық ізденіс қабілетін дамыту.» Білім берудің кез келген саласында электрондық оқулықтарды пайдалану білім алушынылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен жұмыс істеуге жағдай жасайды.

Осы уақытқа дейінгі білім беру саласында тек оқытушының айтқандарын немесе оқулықты пайдалану қазіргі заман талабын қанағаттандырмайды. Сондықтан қазіргі ақпараттандыру қоғамында бұл оқулықтарды пайдаланбай алға жылжу мүмкін емес, сондықтан электронды оқу басылымының құрылымы сапалы жаңа деңгейде болуы тиіс.

Электронды оқу басылымы жай оқулықтарға өте тиімді қосымша мүмкіндіктер береді. Оқу үрдісін дәстүрлі және электронды оқытуды кіріктіру арқылы жүргізу, білім алушынының пәнге деген қызығушылықтарын арттырып, оқыту сапасын жетілдіруге, белсенділіктері, ынталары артуына көмектеседі, білім сапалары тереңдейді. Электрондық материалдарды сабақта пайдалану кезінде о білім алушынылар бұрын алған білімдерін кеңейтіп өз бетімен практикалық тапсырмалар орындай отырып, мәселені түсінеді. Электронды оқу басылымы арқылы түрлі суреттер, бейне көріністер, дыбыс пен музыка тыңдатып көрсетуге болады. Бұрын оқытушы тақтаға бормен жазып түсіндірсе, қазір электрондық оқулық арқылы білім алушыныларға әлдеқайда тиімді, әрі түсінікті. Меңгерілуі қиын тақырыптарды электронды оқу басылымының көмегімен түсіндірсе жаңа тақырыпқа деген білім

алушынының құштарлығы оянады деп ойлаймыз. Білім алушыны бұрын алған білімдерін қолданады, түрлі білім көздерінен жаңа білім алады, тұлға баға жетпес тәжірибе жинайды, «мәселелерді шешу» құзыреттілік деңгейі жетіледі. Электрондық оқу басылымын сабақтарда пайдалану білім алушыға:

- Уақытты үнемдеуге, оқулық материалын іздеп отырмай, өтілген және ұмытып қалған материалдарын еске түсіруге;
- Оқулықтағы кездеспейтін қосымша материалдарды қысқа уақытта табуға;
- Түсінбеген материалды шексіз қайталауға;
- Өз бетінше оқу қызметін жүзеге асырып, жұмыстың барлық кезеңінде өзін-өзі тексеруге;
- Өз деңгейінде тапсырмаларды таңдауға көмектеседі.

Электронды оқулықты пайдаланудың мақсаты: білім беру, білімді бекіту, дағды мен іскерліктер қалыптастыру, меңгеру деңгейін бақылау, ақпараттық ізденіс қабілетін дамыту.

- Білім алушыны мақсатын нақты анықтай білу керек;
- Ақпаратты жинақтап, жүйелеу қабілетін қалыптастыру;
- Шығармашылық ғылыми ізденіске;
- Білім алушынының өз бетінше әрекет етуіне мүмкіндік беру.

Осы мақсат пен міндеттерді жүзеге асыруда оқу – тәрбие үдерісі жүзеге асырылады. Мақсатты айқындауда білім алушыны жаңа ақпаратпен таңысады [2].

Электронды оқу басылымын қолдана отырып, білім алушынымен төмендегідей жұмыс жасауға мүмкіншілігі болады.

- Өтілетін материалдарды дұрыс әрі жеңіл түрде түсінуге;
- білім алушынының өздігінен дайындап, жұмыстың барлық кезеңдерінде өзін-өзі тексеруге;
- жұмысты тиянақты түрде орындап, оқытушыға файл түрінде тапсыруға;
- өз деңгейінде тапсырмаларды таңдауға;
- қажетті материалдарды жылдам іздеп табуға;

Мұның өзі ізденімпаздыққа, дербес ойлауға, өзіндік қорытынды жасауға жетелейді [3].

Электронды оқулықты информатика сабағында қолданғанда күтілетін нәтижелер.

- Үлгерімі төмен білім алушыларға көмектеседі;
- Білім алушылардың сабаққа деген қызығушылықтарын арттырады;
- Сабақта пайдаланылатын көрнекіліктердің санын арттырады;
- Білім алушының шығармашылықтарын арттырады;
- Білім алушыны жеке жұмыс істеуге үйретеді;
- Білім алушының есте сақтау, есту, көру, сөйлеу, ойлау қабілеттерін дамытады;
- Пікірталас, талдау, анализ жасау мүмкіндіктерін арттырады.

• Сабақта техникалық құралдарды, дидактикалық материалдарды қолдану жолдары:

- Оқытушының ақпараттық-коммуникациялық технологияны меңгеруі;
- Алынған білім дағды деңгейі жоғарылады;
- Білімдері тереңдеді;
- Тексеру түрлері бағаланды;
- Практикалық дағдыларды игеру мүмкіндігі артты.

Қорыта айтарымыз меңгерілуі қиын тақырыптарды электронды оқулықтың көмегімен түсіндірсе, жаңа тақырыпқа деген баланың құштарлығы оянады, одан әрі артады. Еліміздің әр аймағындағы мектептерде электронды оқулық үнемі қолданыста болса, оқу сапасы әрі қарай алға жылжи отырып артады, толыққанды жеке тұлға қалыптасады деп ойлаймыз.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» (Ел президентінің халыққа жолдауы) Астана, 2007 ж.
2. «Қазақстан өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында». Ел президентінің халыққа жолдауы , Астана – 2006 ж.
3. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін 2010 жылға дейін дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы.
4. Соболева Н.Н. и.др. Электронный учебник нового поколения. «Информатика и образования» №6
5. Соловев А.В. Дидактика и технология электронного обучения в системе Кадис / Сборник статей «Индустрия образования». Выпуск 6. М., МГиУ, 2002
6. Кирмайер М. Мультимедиа: Пер. С нем. СПб.: ВHV – Санкт-Петербург, 1994г.
7. Түсіпова А.Ж. Компьютер – оқытудың жаңа ақпараттық технологиясы // Қазақстан мектебі. 2004 №7
8. Соболева Н.Н. и.др. Электронный учебник нового поколения. «Информатика и образования» №6
9. Әбдиев Қ.С. Бейсик программалау тілі. Алматы, АлМУ, 1993.
10. Қараев Ж.А. Активация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии. А., 1994

АҚПАРАТТЫҚ –КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІ

Құрманғалиева Ә.Б.
информатика пәні мұғалімі
«№9 орта мектеп» КММ, Зырян қ.

Елімізде бүгінгі таңда білім беру жүйесін ақпараттандырудың мақсаты -дүниежүзінің дамыған елдері сияқты орта білім беру жүйесінен ақпараттандырудың жолына түсу, яғни бірыңғай ақпараттық білім беретін желіге негізделген оқыту жүйесін жасау.

XXI ғасыр ақпараттық қоғам табалдырығына аяқ басқан сәтте-ақ республикалық білім берудің жаңа жүйесі, яғни білім беру жүйесін ақпараттандыру ісі қолға алына бастады. Заман талабы оқу үрдісінде компьютерлік технологияны енгізуді, оны кең көлемде қолдануды қажет етеді. Электронды оқыту интерактивті жүйе болып табылады. Электрондық оқулық «оқушы-компьютер-мұғалім» жүйесін қалыптастырады, яғни оқушы жаңа тақырыпты ақпарат көзі – компьютерден оқып қажетті мәліметтерді алып, мұғалімге түсіндіріп бере алатындай болуы керек.

Білім беруді ақпараттандыру – жаңа технологияны пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асырады. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, Ел басы атап көрсеткендей жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны яғни компьютерді оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор.

Әр мұғалім сабақ өткізген кезде оқушыларға сапалы білім беру үшін жаңа технологияларды пайдалана отырып, сонымен қатар компьютерді, интерактивті тақтаны қолдану арқылы білім берсе, оқушылардың қызығушылығы арта түсері анық. Сабақтың қызықты да түсінікті болуы мұғалімнің шеберлігі мен ізденімпаздығына тікелей байланысты.

Интернет желісінде жұмыс істеу де оқушыларымызға әлемдік білім мен ғылым жетістігінен хабардар болып, оны игеруіне шексіз мүмкіндіктер ашатыны хақ. Қазіргі заманғы дамудың талаптарына лайық ақпараттық – компьютерлік технологияларсыз жоғарыда айтылғандарды шешу мүмкін емес.

Білім беруді ақпараттандыру жағдайында пән мұғалімдерінің біліктілігін көтеру мектебіміздің негізгі міндеттерінің бірі. Пән мұғалімдерінің де қызығушылығы артуда, өз ашық сабақтарына интерактивті тақтаны пайдалану, компьютерді пайдалану арқылы сабақтарын тиімді өткізеді. Әсіресе, ағылшын тілі, орыс тілі мұғалімдері мультимедиа кабинетінде сабақ өткізгенді жөн санайды. Оқушылардың қызығушылығының артуына ықпал жасайды.

Жоғарыда айтылған ой-пікірлерді тұжырымдай келе компьютерді қолдану негізінде мектеп пәндерін оқыту сапасын арттырып, білім беруді ақпараттандыру жүйелі түрде іске асады деуге болады.

«Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, Ел басы атап көрсеткендей жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор.

Осы тақырыпты қорытындылай келе ұсынысымды айта кеткенді жөн көрдім: қазір техниканың дамыған заманы, интерактивті тақтаны пайдалану көп мектепте жүзеге асырылған, соның негізінде мұғалімдерге әдістемелік көмек әлі де көбірек көрсетіліп, пән бойынша өтетін білім жетілдіру курстары да нақтылы әрі жан-жақты қлоға алынса даеймін.

Ақпараттық –коммуникациялық технологияны оқу тәрбие үрдісіндегі қолдану оқушының өз мамандығына қызығушылығын арттырып, шығармашылық шабытын шыңдап, ғылыми көзқарасын қалыптастырып, мамандық сапасын арттырып, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетті мамандар даярлауда үлесі мол.

Заман ағымына қарай ақпараттық технологияларды қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде. Кез келген сабақта электрондық оқулықты пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды.

Ақпараттық –коммуникациялық технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану жөніндегі қызметтің мақсаты:

- үйренушінің шығармашылық әлеуетін дамыту; коммуникативтік әрекеттерге қабілетті болуды дамыту; сараптамалық-зерттеу қызметі дағдыларын дамыту; оқу қызметі мәдениетін дамыту;

- оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерін қарқындандыру, оның тиімділігі мен сапасын арттыру;

- қазіргі қоғамның ақпараттануымен байланысты пайда болатын әлеуметтік тапсырысты өткізу.

Мұғалімнің АКТ пайдалану жөніндегі қызметі табиғатының, оның мақсаттарының уәжінің өзінің сапалық өзгеруі оқыту мақсатында АКТ пайдалану дағдысына әсер ету жолымен болуы мүмкін.

АКТ пайдаланудың мәні компьютерлік техниканың мүмкіндіктерін баланың жеке тұлғасын дамыту проблемасының маңына топтасқан дидактикалық -әдістемелік проблемалық міндеттерді шешуге бағындыру болып табылатындай. Сондай-ақ педагогтың компьютерік сауаттылығы АКТ пайдаланудағы жеке тәжірибесін тұжырымдау есебінен сапалы түрде артады. Қазіргі жағдайда педагогтардың ақпараттық-коммуникациялық құзырлылығы кәсіби мамандықтың құрамды бөліктері болып табылады.

ДАРЫНДЫ ҰСТАЗДАН ДАРЫНДЫ ШӘКІРТ ШЫҒАДЫ

Абламбаева Б.Ү., Жүнісов Д.Қ.

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдері

№56 Мектеп-лицей, Астана қ.

Дарынды балаларды оқыту мен тәрбиелеу мәселесі қазіргі қоғам үшін өзекті болып отыр. Дарынды бала – белгілі бір әрекетте өте жоғары жетістіктерімен (немесе осындай жетістікке ішкі қабілеті жететін) ерекшеленетін бала. Жас жеткіншектің бойындағы табиғат берген ерекше қабілетті, дарындылықты тани білу,оның одан әрі дамуына бағыт бағдар бере білу- мұғалімнің алдындағы ең қиын іс. Демек,оқушылардың ғылыми зерттеу жұмыстарына қызығуын қалыптастыру, шығармашылық қабілетін дамыту, қазіргі техниканы пайдалану мәдениетіне тәрбиелеу ұстаздарға көп міндет жүктейді.

«Сенің елдігің тарихыңды зерттеуден басталады» - деп Қадыр Мырзалиев айтқандай, шәкірттерімізді тарихи саналы, құқықтық тәрбиелі азамат етіп тәрбиелеу, шығармашылыққа шыңдау міндетіміз. Ол үшін оқушы бойындағы табиғат берген қабілетті дамыту, дарындылықтың көзін ашу-қасиетті парызымыз. Дарындылық- бала бойындағы асқан алғырлық, зеректік. Табиғи дарынды бала алдымызға қашан келеді деп күту керек пе, әлде көгенкөз балалардың бойындағы қабілетті ашып,болашақ қоғамның бір-екі, одан да көп тұлғасын дайындау жолында еңбек етуді алдымызға міндет етіп қоямыз ба? Әрине, дарынды балаларды іздеу, оларды тәрбиелеу мен оқыту қоғам үшін бүгінгі таңда ауадай қажет.

Дарынды балалармен жұмыс істеуде мұғалім өзі бірінші болып ізденеді. Өйткені, өзі шабан ойлайтын мұғалімнің дарынды оқушылармен шынайы жұмыс істеуі екіталай. Ал шығармашыл ұстаз бала бойындағы бейімділікті алдымен байқайды. Дарынды баланы байқамау мүмкін емес, көпшіліктің ортасында ол өзінің іс-әрекетімен, бейімділігімен, қабілеттілігімен ерекше көзге түседі. Жалпы дарындылық балаға табиғатпен берілетін ерекше қабілет деп қарастырсақ, жеке тұлғаның дарындылығын, талантын, қабілетін дамыту-дарынды баламен жұмыста басты нысана болмақ. Сонымен қатар өскелең ұрпақтың дамып жетілуін зерттеп-зерделеген жөн.

Мектеп қабырғасында кемеңгерлер жақсы да, жаман да оқиды. Ал адам бойындағы дарындылықты нағыз данышпандыққа айналдырудың бір ғана шарты- табиғи талантпен шектеліп қалмай, табандылықпен еңбектену. Демек, табиғи таланттарды ашу жас талапкердің жарқырап көрінуі үшін ұстазға жүктелер міндет не? Ол міндет-оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту үшін жан аянбай еңбек ету. Осы жағдайға жеткен оқушы әрқашан да ұстаз сенімін ақтайды.

Оқушының өзіне деген сенімін арттырып және іс-әрекетін демеп, қабілетін дамытып, оның ары қарай дамуына бағыт-бағдар бере білу қиын да күрделі іс. Алайда әр баланың жеке қабілетін танып, оны сол бағытта жетелеуде ұстаздың атқаратын рөлі зор.

Дарынды балаларды іздеу, оларды оларды оқыту мен тәрбиелеу қоғам үшін бүгін ауадай қажет, себебі дарынды адам басқаларға қарағанда қоғамға көп пайда әкелетіні анық. Баланың ерекше қабілетін күнделікті сабақта, тәрбие жұмысында, үйірме жұмысында оқушыны үзбей бақылап, рейтинг жүйесімен білімін бағалай отырып анықтауға болады.

Оқытудың мәңгілік сауалы: нені оқыту керек, қалай оқыту керек? Себебі, білім ауқымы адам айтқысыз кеңейді. Таланттылық пен дарындылықты дамыту үшін жаңа ұтымды әдістерді іздеу қажет. Ол әдістердің оқушылардың белсенділігіне, ізденімпаздығына, оқиғаны сын көзбен қарауға негізделген. Осындай әдістердің негізі деп:

1. М. Жанпейісованың «Модульдік оқыту технологиясын»;
2. Н.А. Оразахынованың «Сатылай кешенді талдау технологиясын»;
3. Қ.О.Бітібаеваның «Конструкциялық жобалау технологиясын»;
4. Ж.Қараевтың «Оқытудың үшөлшемді әдістемелік жүйесін»,
5. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясын атар едім

Қабілетті, дарынды оқушыларға жеке тұлға ретінде қарап, олардың өздеріне деген сенімдерін арттырып, ата – ана – мектеп – оқушы – ұстаз байланысын жоғары ұстау қажет. Ең бастысы, табиғаттың адамзатқа берген тамаша сыйын одан әрі дамытып, ерекше қабілетті оқушыны дарынға айналдыра білу керек.

Дарынды баламен жұмыс сыныпта сабақ берумен шектелмеуі керек. Ол жұмыс- мұғалімнің қажырлы еңбегін, көп уақытын, педагогикалық шеберлігін қажет етеді.

Сондай-ақ дарынды оқушымен нәтижелі жұмыс жасайтын мұғалімнің кәсіби «бейнесі» мынадай қасиеттерден тұрады: Жоғары кәсіби біліктілік, даралық қасиет, білімпаздық, ойлап табуға және ғылыми-зерттеу жұмысына қабілеттілік, кәсіби қызметін өздігінен жетілдіруге ұмтылушылық. Дарынды оқушымен жұмыс мұғалімнің өзіне, қызметіне және кәсіби біліктілігіне жаңа талаптар қояды. Тіпті оның кәсіби жетілуіне өзгеше емтихан болып табылады. Мұғалімнің дарынды оқушымен жұмыстарының тәрбиелік мәні зор. Осындай жұмыстарды орындау барысында оқушылар ізденеді, еңбектенеді, шығармашылықпен жұмыс жасауға дайындалады.

XXI ғасыр- білімділер ғасыры. Ендеше бізге ой-өрісі жоғары дамыған, зерделі, жан-жақты, парасатты ұрпақ керек екенін бір сәт те естен шығармағанымыз жөн деп есептейміз.

ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ РОЛІ

Алдабергенова М.Т.

балабақша әдіскері, Құрманғазы ауданы, Сүйіндік ауылы, Атырау облысы

Бүгінгі таңдағы өзекті мәселенің бірі – жас ұрпақ бойына құнды қасиеттер сіңіріп, адамгершілік тәрбие беру. В.А.Сухомлинский «Біз балалық

шақты уайымсыз-қайғысыз, қуаныш пен ойынның, ертегілердің шағы деп есептейміз. Бірақ бұл – өмір ағымы. Адамгершіліктің тамыры тура осы уақытта жинақталады» деп айтқандай балалардың жан-жақты дамуын, мектепке дайындығын қалыптастыру мектепке дейінгі тәрбие бағдарламасында, яғни балабақша тәрбиесінде бастау алуы қажет.

Елбасы «Қазақстан - 2030» жолдауындағы «Қазақстан Миссиясы» бөлімінде: «Ертеңгі жас ұрпақтың денсаулығын, білімі мен өмірге деген көзқарасын дұрыс қалыптастыра білсек, сонда халық та артына данагөй тәрбиелі ұрпақты қалдыра алады... Сол кезде олар қазақ тілін, орыс, ағылшын тілін бірдей жақсы меңгереді. Олар өз елінің патриоты, әлемге танылған азаматы бола алады» деп атап көрсеткен. Бұл міндеттер «Білім туралы» Заңда белгіленіп айтылған. «Білім жүйесінің» II тарауындағы «Білім жүйесінің міндеттері» деген 8 бабында педагогтардың алдында тұрған міндет – бұл азаматтық және патриоттық тәрбие, Отанға деген сүйіспеншілік, мемлекеттік рәміздердің мәнін түсіну, халықтық ата-салтқа деген құрмет, халықтардың арасындағы достыққа тәрбиелеу, халық тарихын, мәдениеті, салт-сана мен дәстүрлерін, басқа да Республика халықтарының салт-дәстүрлерін оқып үйрену екенін атап көрсеткен. Баланы саналы, сергек етіп тәрбиелеу отбасы мен қатар балабақша қызметкерлерінің жауапты міндеті

Мектепке дейінгі жастағы баланың рухани-адамгершілік дамуы балабақшасы мен отбасы арасындағы қарым-қатынастың тығыздығы артқан сайын ойдағыдай жүзеге асады. Мектепке дейінгі жаста балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі міндеттері мына жайлармен түйінделеді: балалар мен үлкендер арасындағы саналы қарым-қатынас, кеңпейілділік, қайырымдылық, жақын адамдарға қамқорлықпен қарау.

Сондықтан мектеп жасына дейінгі балаларды рухани адамгершілікке тәрбиелеу жұмысын халық педагогикасынан бастаған орынды. Әр халықтың өзінің өскелең ұрпағын тәрбиелейтіндей ерекшелігі бар. Біздің мақсатымыз - мектепке дейінгі мекемедегі бала тәрбиесіне халықтың тамаша дәстүрлерін, ауыз әдебиетінің үлгілерін алып, соны кеңінен пайдалану. Бұның бәрін халықтық педагогикада кеңінен пайдалану мүмкіншілігі бар. Педагогикалық ойлардың орындалуы мен үгіт негіздері қазақтың этносы, яғни, ана тілі, халықтық шығармашылық, салт, дәстүр, халықтық ойын мен балалар ойыншығы, мақал - мәтелдер, жаңылтпаштар мен жұмбақтар болып саналады.

Әр түрлі халықтың достық сүйіспеншілік қарым-қатынасын қалыптастыру да біздің құзырымызда. Бұл міндеттерді мектепке дейінгі балабақшада жоғарғы топтардағы қазақ тілі сабағында кеңінен халық шығармашылығын педагогикалық тұрғыда жүзеге асыруға болады. Балалар өлеңдерді, халықтық ойындарды, жұмбақтар, тақпақтарды қызығушылықпен қабылдайды. Бұл материалды алғанда әдістемелік талаптарды еске алуға болады.

Бірінші мәтін бойынша айтқызуды есте сақтау қабілеті мен сөйлеу тілі анық 2-3 баланы үйретуге болады. Бұл ретте балалар үшін тартымдысы – ойын-сахналау. Өзіндік бейнелеудің бұл қабылдауына сюжетті ертегі немесе

балалардың әнгімелеуіне бөлінген рөлдер және бірізділік барлық жағдайлар кіреді. Ойын-сахналау мазмұнына: «Шалқан», «Бауырсақ», «Екі қозы», «Мақта қыз бен Мысық» және ұлттық ойындар «Тақия тастамақ», «Бес асық», «Қыз қуу» «Бессаусақ» өлең-тақпақтары жатады. Бұдан басқа халық ауыз әдебиетінің бай шығармашылығы танымдық-рухани-адамгершілік дамуының көзі болып табылады.

Мысалы, «Екі қозы» ертегісінде, «Туке» және «Қасеке» деген сөздерінен үлкендерге деген құрмет сезімді біледі. Ертегіден балалар жайлау, отар, қойшы, сырмақ, алаша сөзі мен нағыз қазақтың жігіті мен қызының бейнесінің мәнін түсінеді. Сонымен бірге «Тақия тастамақ», «Бес асық» ұлттық ойындары мен қазақ халқының мақалдарының мазмұны туралы ұғым түсінік алады. Мысалы: «Үлкенге - құрмет, кішіге - ізет», «Қарға өз баласын аппағым дейді, ал кірпі өз баласын – менің жұмсағым» дейді. Мектепке дейінгі адамгершілік тәрбие – балалардың адамгершілік сана – сезімін, мінез – құлқын, қалыптастыруды қамтиды. Адалдық пен шыншылдық, адамгершілік, кішіпейілділік, үлкенді сыйлау мен ибалық адамгершілік тәрбиесінің сатылап қамтитын мәселелері. «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» дегендей ата-ананың күн сайын атқарып жүрген жұмысы балаға үлкен сабақ. Отбасында, балабақшада, қоғамдық орындарда үлкенді сыйлау дәстүрін бұзбау және оны қастерлеу әрбір адамнан талап етіледі. Халқымыздың тәлім-тәрбиесіне үнілсек, адамгершілікті, қайырымдылықты, мейірімділікті дәріптейді. Баланы кішкентайынан «Үлкенді сыйла», «Үлкенге сәлем бер», «Үлкен кісінің алдынан кесіп өтпе», «Өзіңнен үлкен адаммен жарысып сөйлеме» деген ұлағатты сөздерді үнемі айтып отырса, біздің балаларымыз иманжүзді, биязы, әдепті, парасатты болары сөзсіз. Үлкенге құрмет көрсетіп, кішіге қамқор бола білетін, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруда халық педагогикасының маңызы өте зор екенін айтуға болады. Сонымен қатар халықтық педагогиканы адамгершілікке тәрбие беру кілті деуге болады.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Амирханова Г.Н., Сандыбаева Ш.Т.

бастауыш сынып мұғалімдері

«Абай ат.орта мектеп - бақша» КММ, ШҚО, Үржар ауданы

Білім жүйесінің жаңаруы жағдайында жас ұрпаққа білім беру оның жеке даралық ерекшеліктеріне мән беріп, оқушылардың мектепте алған білімдері бүкіл өмірлік азығы болатындай етіп білім беру, оны өмірге дайындау, мамандық таңдауға бағыттау мәселесі жаңа қоғамның білім саласындағы негізгі мәселенің бірі болып табылады. Сондықтан заман талабына сай ұрпақ тәрбиелеу үшін баланың бастауыш сыныптан бастап шығармашылық қабілеттерін дамытуға үлкен мән беру керек деп ойлаймыз.

Қазіргі уақыттың негізгі талаптарының бірі – өркениетке жету жолындағы тұғыр боларлықтай ұрпақ оқыту, тәрбиелеу ісін жаңа сапалық өзгерістер деңгейіне көтеру, білімді, жаңаша ойлай алатын шығармашыл адам тәрбиелеу. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Республика білім және ғылым қызметкерлеріне ІІ съезінде сөйлеген сөзінде білім беру ісін реформалауда стратегиялық міндеттердің бірі шығармашылық тұрғыдан ойлай білетін жеке тұлғаны қалыптастыру мен тәрбиелеу екендігіне баса назар аударып, жалпы білім беретін орта мектепте білім берумен қатар адалдық, адамдық, Отан сүйе білу сияқты гумандық сезімдерге тәрбиелеу қажеттігі өзекті мәселе болып отырғандығын ерекше атап өтті. Осы бағытта мектеп құрылымында болып жатқан өзгерістер, білім беру мақсаттарының алмасуы, оның дамытушылық сипаттарының бекітілуі, көпнұсқалық оқытуға көшу сияқты мәселелер ұстаздардан шығармашылық бастамалық, жұмыстың жоғары сапасын және кәсібилікті талап етеді.

Шығармашылық - бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу, оның рухани күшін нығайтып, өмірден өз орнын табуға көмектеседі. Өйткені адам туынды ғана емес жаратушы да. Бұл үлкен жауапкершілік артатын күрделі мақсат. Оны шешу үшін ең алдымен оқыту мазмұны жаңартылып, әдіс-тәсілдің озығы өмірге келуі, олар әрбір азаматтың жеке басының қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, шығармашылығын, талантын ұштайтындай болып ұйымдастырылуы қажет. Сонда ғана мектептерден өз өміріне өзгеріс енгізе алатын, өз бетінше өмір сүру жолдарын таңдай алатын азаматтар тәрбиеленіп шығады. Баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдарын көрсету керек.

Шығармашылық - бүкіл тірішіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкілхалықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жана ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс-әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді. Ал бүгінгі күрделі әлеуметтік-экономикалық жаңарулар тұсында шығармашылық қабілеттер басты нысана болып, керісінше, оқушыда шығармашылық қабілеттің болмауы үлкен проблема саналып, ойландыруы тиісті деп ойлаймыз. Себебі өмірдегі сан алуан қиыншылықтарды шешу тек шығармашыл адамдар ғана қолынан келеді. Тек шығармашылық қана қандай түрде, қандай деңгейде болмасын адамға өмірдің мәнін түсінуге, бақытын сезінуге мүмкіндік әпереді. Мұндай күрделі мәселені шешуде үздіксіз білім беру ісінің алғашқы сатылары болып саналатын бастауыш мектептің орны ерекше.

Баланың шығармашылық қабілеттерін дамытудың жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдарында өте ертеден зерттеліп келеді. Шығармашылық әлемдік мәдениеттің барлық дәуіріндегі ойшылдардың назарында болғандығын «шығармашылық теориясын» жасауға деген көптеген ізденістердің болғандығынан байқауға болады. Бұл әрекеттер өзінің логикалық шегіне жеткен деп айтуға болмайды. Сондықтан шығармашылық педагогикасының негізгі мақсаты - бүгінгі күн талаптарынан туындаған, озық қоғамға лайықты жаңа сана, рухани сапа қалыптастыру және дамытуда тың жолдар мен соны шешімдер іздестіру болып табылады. Баланың шығармашылық қабілетін дамыту мәселесін талдау ең алдымен «қабілет» ұғымының мәнін терең түсініп алуды қажет етеді. Философияда «қабілеттерді» тұлғаның белгілі бір әрекеті орындауға жағдай жасайтын жеке еркешеліктері дей келе, олар қоғамдық - тарихи іс-әрекеттердің нәтижесінде қалыптасып, әрі қарай дамып отыратындығын атап көрсеткен.

«Шығармашылық» сөзінің төркіні этимологиясы «шығару», «ойлап табу» дегенге келіп саяды. Демек жаңа нәрсе ойлап табу, сол арқылы жетістікке қол жеткізу деп түсіну керек. Философиялық сөздікте «шығармашылық қайталанбайтын тарихи-қоғамдық мәні бар, жоғары сападағы жаңалық ашатын іс-әрекет», - деп түсіндіріледі.

Бастауыш сынып оқушыларының қабілеттері екі түрлі әрекетте дамиды. Біріншіден, кез келген бала оқу әрекетінде адамзат баласының осы кезге дейінгі жинақталған тәжірибесін меңгерсе екіншіден, кез келген оқушы шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады. Оқу әрекетінен шығармашылық әрекеттің айырмашылығы—ол баланың өзін-өзі қалып тастыруына өз идеясын жүзеге асыруына бағытталған жаңа әдіс-тәсілдерді іздейді. Проблеманы өзінше, жаңаша шешуге талпыныс жасайды. Менің ойымша, бүгінгі бастауыш сынып оқушыларының кез келгені шығармашылық тапсырмалар шешуді табыспен меңгере алады. Тек ол жұмысқа дұрыс басшылық, шебер ұйымдастырушылық қажет. Осыған орай, ғалымдар жүргізілген тәжірибе барысында, барлық пәндердегі білім мазмұнында оқушының шығармашылық қабілеттерінің дамуы басты нысана болып алынуымен байланысты, оқулықтарда берілген тапсырмалардан басқа өздігінен бақылау жүргізу, қарапайым тәжірибе, эксперимент қою, мәтінмен, сызбамен, суретпен, диаграммамен жұмыс істеу, жекеден жалпыны шығару, жалпыны жекелей қолдану т.б. сияқты оқушыны іскерлікке, дербестікке баулитын, ойына түрткі болып, шығармашылыққа жетелейтін, өздігінен ізденіске салатын, айналадағы дүниемен қарым-қатынысқа түсіретін, «жаңалық ашып», оның нәтижесінің «қызығына» бөлейтін әдіс-тәсілдер мен мазмұндық ойындар, қызықты тапсырмалар тұрақты жүргізіліп отырылса оқушының шығармашылық қабілетін дамытуда нәтижеге жетуге болады.

Оқушының шығармашылық іс - әрекетіне жағдай туғызу дегеніміз - оқушыны ойлай білуге үйрету екені сөзсіз. Мектеп табалдырығын жаңа аттаған бүлдіршіннен шығармашылық қабілетті талап етпес бұрын, оны соған үйреткен жөн деп ойлаймыз.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ

Атыгаева Бактыбала Жуматовна

Специализированная школа-интернат для одаренных детей, КазНУИ
г. Астана

Анализ структуры урока показывает, что ведущую роль в ней играет цель урока: именно цель урока определяет его структуру, задает отношение между этапами урока, соподчиняет их и объединяет в единое целое.

Итак, одно из главных требований к уроку - его целенаправленность.

В литературе по методике преподавания математики можно найти конкретные рекомендации по постановке общей цели урока, суть которой сводится к следующему: вначале выделяется основная дидактическая (учебная) цель, исходя из которой выявляются возможности для установления целей воспитания и развития учащихся на уроке математики через его математическое содержание.

Целенаправленно и планомерно должно осуществляться не только обучение математике, но и воспитание на уроках математики.

Для практики обучения очень важно, чтобы цель урока, поставленная учителем, была понята учеником. Осознанные учеником цель, учебная познавательная задача помогают ему действовать активно и ускоряют процесс получения результата своих действий.

Очевидно, что одна структура урока может обеспечить более интересную и активную деятельность учащихся, чем другая. И надо стремиться к тому, чтобы урок оптимально обеспечивал активную познавательную деятельность учащихся.

Общая цель урока (единство обучения, воспитания и развития) порождает новые по содержанию и структуре уроки математики. Кратко опишем структуру двух уроков, проводимых с целью «учить учиться».

Пример 1. Учитель Х. в системе уроков, проводимых в младших классах с целью «учить учиться», предусматривает специальные уроки: «Как я учу уроки по математике».

В один день недели у пятиклассников было запланировано провести два урока математики. На первом уроке вводилось новое для учащихся правило сложения рациональных чисел с разными знаками и делались первые шаги по выработке умений применять полученное правило на практике. В конце первого урока пятиклассники получили задание на дом: проработать текст учебника, выполнить упражнения. Учащиеся выполняли его не дома, а на следующем уроке математики.

Учитель дает целевую установку: «Ребята, сейчас мы будем вместе выполнять домашнее задание».

Договорились о последовательности его выполнения: прежде всего необходимо проработать текст из учебного пособия, затем выучить правило сложения, но не путем многократного повторения его, а в процессе

выполнения упражнений, проговаривая правило вначале вслух, а потом про себя.

Учащиеся с IV класса учатся читать учебную книгу по специальному образцу, подробное описание которого можно найти в книге Н. И. Борисова [6].

Каждый ученик имеет в учебнике закладки - чистые полоски бумаги, длины которых совпадают с длиной страницы, а ширина - с шириной ее поля. Одна такая полоска совмещается с полем читаемой страницы. Чтение текста ведется с карандашом в руках. При первом чтении на пронумерованной полоске делаются разметки прочитанного: главная мысль, например, отмечается круглыми скобками, особо важные места - восклицательным знаком или двумя вертикальными чертами и т. п. При повторном чтении ученик стремится разобрать трудные места в тексте, перечитать главные мысли, сформулировать основные вопросы и записать ответы на них в рабочей тетради и т. д.

В работе над текстом прошлого урока учащиеся отметили самое главное - правило сложения и образцы выполнения действия. Затем в соответствии с образцами, проговаривая шаги, указанные в правиле, они выполняют сложение.

Так постепенно учащиеся приобретают умения «учить уроки».

Пример 2. В старших классах возможно, исходя из допущения, что ученики умеют извлекать новые знания из математической книги, построить урок так, что на первый план выступает обсуждение нового материала, который изучался учениками самостоятельно дома. Учащиеся вначале задают вопросы по самостоятельно проработанному новому материалу, показывают, как они выделяли главное, делали выводы и т. д.

Второе важное требование к уроку математики - это рациональное построение его содержания. Бесспорно, что на уроке математики главным является его математическое содержание, которое должно глубоко отражать логику данного учебного предмета и быть определяющим во всем, что делается на уроке. Именно на базе математического содержания урока формируются у учащихся три вида умений и навыков: математические, общеинтеллектуальные (приемы умственной деятельности), умения и навыки учебной деятельности.

Важно обучать учащихся не столько математическим фактам самим по себе, а приобщать учащихся к методам математики, развивать у них мышление.

Если, например, планируется познакомить учащихся на уроке с новой теоремой и ее доказательством, то на все содержание урока надо посмотреть с точки зрения обучения дедуктивным умозаключениям, общим методам доказательства и т. п. Это же математическое содержание учитель анализирует и с точки зрения возможностей продвижения учащихся в овладении учебными действиями, например действиями «получение следствий» и «подведение под понятие».

Обучение всем видам содержания, умений и навыков должно вестись планомерно, в определенной системе.

В каждом уроке важно выделить стержневую идею его математического содержания и вокруг нее сгруппировать все остальное.

Третье требование к уроку - это оптимальный выбор средств, методов и приемов обучения и воспитания на уроке.

Большая роль в отборе средств, методов и приемов работы на уроке отводится учителю. Успех дела зависит здесь во многом от того, насколько глубоко проникает учитель в специфику учебного материала, насколько умело ставит учебные познавательные задачи, учитывая при этом уровень общей и математической подготовки учащихся, их личностные качества и прогнозируя результаты использования того или иного средства, метода или приема.

Выбирая средства, методы и приемы обучения, необходимо помнить, что нельзя их универсализировать. Ни одно из средств, ни один из методов, взятых изолированно, не смогут обеспечить достижения целен обучения.

Специфика самого предмета «математика» такова, что основным в обучении являются наглядно-вербальные средства в различных сочетаниях. Урок математики характеризуется комплексным применением наглядных и технических средств обучения.

Насущные задачи самообразования усилили роль печатных средств на уроках математики. В частности, усилено внимание к работе с учебной книгой непосредственно на уроке. Об этом уже шла речь выше.

Абстрактный характер математических понятий затрудняет восприятие их учащимися. Одним из средств преодоления затруднений такого рода является моделирование.'

В школьном курсе математики для раскрытия сущности понятий и отношений между ними используются модели различного вида: предметные, графические, знаковые и др. Среди разнообразия их важно уметь выделять главные, основные. К таким можно отнести координатную прямую, координатную плоскость и др.

В методической литературе нередко встречается термин «опора», который трактуется как вспомогательное средство обучения. Так, вышеупомянутые модели по сути своей есть также своеобразные опоры. В каждой теме школьного курса математики можно выделить различного рода опоры (наглядно-образные, условно-символические и др.), назначения которых весьма разнообразны. На уроках математики каждый раз, когда встает проблема рассказать просто о сложном, используются наглядно-образные опоры (рисунки, чертежи, подчеркивающие самое главное, характерное для данного явления или понятия).

Опоры различного рода могут строить сами учащиеся. Например, они могут дать схему доказательства теоремы или решения задач какого-то вида.

Урок математики характеризуется разнообразием форм организации учебной деятельности учащихся.

Задачи самообразования, самоконтроля и самооценки своего труда требуют развития индивидуальных форм организации учебной деятельности.

Берутся на вооружение и групповые формы работы учащихся на уроках- Правильно организовать работу учащихся в группах - серьезная методическая проблема. Недопустимо, чтобы активными в неоднородных группах были только более сильные учащиеся, чтобы они навязывали другим членам группы свои мнения, решения проблем, давали списывать готовые решения задач и т. п. Непродуманная групповая работа может нанести большой вред обучению и воспитанию. Хорошо, если сильные направляют работу более слабых учащихся данной группы, помогают им продвигаться вперед, следят за успехами других.

В зависимости от поставленной цели группы могут формироваться весьма различными способами:

1. Наличие на уроке основной дидактической (учебной) цели. В подавляющем большинстве случаев на уроке математики в различных сочетаниях решается не одна, а несколько учебных задач: проверяются знания, умения и навыки учащихся (по материалу прошлых или текущего уроков);

-познается новое (формируются понятия, устанавливаются и обосновываются закономерности или алгоритмы);

-происходит закрепление изученного (повторением, применением в решении различных задач).

Среди всей совокупности учебных целей, реализуемых на уроке, всегда можно (и необходимо) усмотреть основную и ей подчинить все другие цели. Заметим, что выделенное нами требование - правильно определить основную цель предстоящего урока - можно реализовать лишь при построении системы уроков по очередной учебной теме. Лишь построив такую систему, можно определить примерные цели и содержание каждого урока темы.

Итак, к моменту подготовки очередного урока учитель знает его примерные цели и содержание. На основе результатов проведения предыдущего урока они в этот момент подвергаются дальнейшему уточнению. Тем самым реализуется сформулированное выше основное требование. Заметим еще, что цель урока уточняет его тему, отвечает на вопрос, что надо сделать на уроке. Пусть речь идет об уроке на тему «Формула корней приведенного квадратного уравнения». При этом ранее с учащимися решались неполные квадратные уравнения и выделялся квадрат двучлена из квадратного трехчлена.

Цель этого урока можно сформулировать так: ознакомить учащихся с алгоритмом решения приведенных квадратных уравнений. Эта основная цель предполагает постановку и реализацию и таких подчиненных целей: проверить умение решать неполные квадратные уравнения, умение выделять квадрат двучлена из квадратного трехчлена, упражнять учащихся в применении найденного на уроке алгоритма.

Мало того, что учитель на уроке имеет перед собой определенную цель, надо, чтобы основная цель урока стала целью и самих учащихся. В

подходящий момент учитель говорит учащимся, что они должны узнать на уроке, чему научиться и зачем это нужно.

По этому поводу на упомянутом уроке учитель сообщает учащимся, что многие практические задачи приводят к необходимости решить уравнение. Полученное при этом уравнение может оказаться квадратным (делается ссылка на конкретную задачу). Его надо решить, чего мы пока не умеем делать. Зададимся целью научиться решать такие уравнения.

Иными словами, в определенный момент на уроке создается проблемная ситуация, на языке учащихся формулируется соответствующая проблема. И только после этого происходит поиск решения проблемы и само решение. Вполне естественно, что в завершение урока дается оценка деятельности учащихся по достижению намеченной цели. В соответствии с основной и подчиненными целями обсуждаемого урока содержание его выглядит так:

1. Решение уравнений вида $ax^2 + bx = 0$ и $ax^2 + c = 0$ в порядке повторения и проверки. Замечание о методе их решения. Последний состоит в том, что разложением левой части решение исходного уравнения сводится к решению совокупности двух линейных уравнений.

2. Выделение квадрата двучлена из трехчленов:
 $x^2 - 8x - 33$ и $x^2 + 14x + 24$.

3. Постановка новой задачи. Составление плана ее решения применение уже известного метода к новому случаю.

4. Разложение на множители трехчленов (выделением квадрата двучлена):

$x^2 - 8x - 20$, $x^2 + 12x + 35$ и $x^2 + 3x - 28$.

5. Решение уравнений (разложением левой части):

$x^2 - 4x - 45 = 0$, $x^2 - x - 20 = 0$ и $x^2 + 11x - 60 = 0$.

Констатация факта - один из алгоритмов решения **квадратных Уравнений** найден.

6. Применение найденного алгоритма к случаю уравнения
 $x^2 + px + q = 0$.

Найден второй алгоритм (в виде формулы для вычисления корней)

7. Решение уравнений по второму алгоритму:

$x^2 - 4x - 45 = 0$, $x^2 + 11x - 60 = 0$ и $x^2 - 5,6x + 6,4 = 0$

8. Сравнение алгоритмов, заключение о преимуществах второго для решения массовых задач.

9. Подведение итогов урока. Постановка задания на домашнюю работу: выучить вывод формулы корней уравнения, решить уравнение ... двумя способами, решить уравнение ... по формуле (предварительно привести к нормальному виду) и решить задачу (на составление уравнения).

В данном случае, как видим, все элементу урока, его частные учебные задачи подчинены основной цели. Совокупность этих элементов и цель урока взаимно определяют друг друга.

Решение на уроке наряду с образовательными задачами и определенных воспитательных задач. Обучение воспитывает, прежде всего, своим содержанием - фактами и их истолкованием. Наряду с этим успех воспитания во многом зависит от того, как ставятся перед учащимися очередные учебные цели и организуется работа коллектива по их реализации. Задача состоит в том, чтобы планомерно использовать изучаемый материал и сам процесс учения для воспитания у учащихся коммунистических взглядов и убеждений.

Эта общая цель воспитания реализуется на уроке через решение многих взаимосвязанных частных воспитательных задач.

Наиболее актуальными из них для нас являются такие задачи: возбуждение и поддержание интереса к предмету; воспитание у учащихся ответственного отношения к учению; воспитание потребности и умений учиться математике. Соответствующие свойства личности обучаемых не возникают стихийно. Они являются результатом планомерной и длительной работы учителя.

Изучаемые на уроке конкретные факты или задачи в конечном счете важны не сами по себе. Они могут быть со временем забыты. Однако изучение всех таких фактов должно оставлять определенный след в сознании обучаемого - знание того, как вообще человек добывает факты или решения возникающих задач и фиксирует в мышлении результаты познания. Обучение математическим понятиям, суждениям и доказательству или решению задач на уроке должно строиться с учетом этой необходимости.

Конкретное математическое понятие, например, можно считать усвоенным, если ученик верно, пусть своими словами, формулирует его определение, безошибочно выделяет в нем определяемое и определяющее понятие, не испытывает затруднений в распознавании понятия по его определению. Применительно к изучаемой на уроке теореме (или аксиоме) достижение знаний высокого уровня, отвечающих целям воспитания, характеризуется, как известно, такими признаками: ученик верно формулирует теорему, умеет выделить в ней субъект и предикат (или объекты и отношение между ними), безошибочно выделяет в теореме условие и заключение (основание и следствие), умеет сформулировать теорему на языке необходимости и достаточности и, наконец, умеет применить теорему в подходящем случае - распространить заключение теоремы на объект, относительно которого выполняется ее условие. Наконец, изучение конкретного доказательства отвечает нашим целям, если в результате ученик понимает его необходимость, умеет воспроизвести доказательство самостоятельно, указать его аргументы (посылки), сознает правило, согласно которому из таких-то посылок следует такое-то заключение, умеет самостоятельно доказать аналогичную теорему. Понимание учеником того, что он в каждом конкретном случае должен знать и уметь, дисциплинирует его, заставляет быть внимательным, проявлять упорство в достижении

цели. Заметим еще, что проводимая в наше время реформа содержания обучения предполагает усиление внимания к развитию мышления учащихся.

Новые учебники по математике, алгебре и геометрии представляют для этого хорошие возможности, учение по ним становится более интересным.

Литература

1. Алексеев В., Бородин П., Галкин В., Панферов В., Сергеев И., Тарасов В. Разные стандартные и нестандартные задачи // Математика, 2002. №36. – С. 24-27.

2. Генкин Г.З., Глейзер Л.П. Преподавание в классе с углубленным изучением математики // Математика в школе, 1991. №1. – С. 20-22.

3. Евсеева А.И. Уравнения с параметрами // Математика, 1998. №2. – С. 10-14.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЮ РЕШЕНИЮ ЗАДАЧ

Ахметова Анар Талгатбековна

«СОШ №41» КГУ, г.Астана

Основной задачей обучения математике в школе является развитие математического мышления через обучение общим способам действий с математическими моделями реальной действительности и способам построения этих моделей.

Обучение построениям моделей в основном осуществляется при решении математических задач. Решение задач включается практически в каждый урок математики, поэтому очень важно правильно организовать и спланировать урок математики.

Усвоение учениками математических знаний зависит не только от правильного выбора методов работы, но и от формы организации учебного процесса и умелого его осуществления. Урок – основное звено учебно-воспитательного процесса. Планируя урок, определяя его задачи, необходимо учитывать, что он всегда является лишь частью, одним звеном более или менее длинной цепочки уроков, реализующих тему, раздел, учебный предмет в целом. Поэтому должен быть связан со всеми предшествующими и последующими уроками [1].

По новому определению, знания представляются не как обладание какой-либо информацией, а как умение и способность найти нужную информацию и правильно применять ее на практике. Поэтому важнейшей задачей школы является не формирование носителя определенной суммы знаний, а содействие становлению личности, ориентирующейся в потоке новой информации и умеющей ее творчески переработать, а это значит, что современной системе школьного образования соответствует лишь такая теория, которая учитывает развивающую роль обучения и воспитания в

становлении личности ребенка. Школа должна готовить не только знающего, но и умеющего ученика.

При решении так называемых «развивающих задач» прививаются «привычки ума», учителя учат тому, как думать, а не тому, что думать. Дети сами могут постигать смысл узнаваемого с помощью умения размышлять, задавать вопросы по существу, улавливать взаимосвязи, выявлять модели, решать проблемы, принимать правильные решения, понимать и ценить разнообразие, работать совместно с другими людьми, рисковать и управлять ситуацией. Акцент делается не на запоминание фактов, а на умение критически и творчески думать.

Основополагающими работами по теории развивающего обучения являются труды Л.С. Выготского, П.Я. Гальперина, В.В. Давыдова, Л.В. Занкова, Е.И. Кабановой-Меллер, А.Н. Леонтьева, Н.А. Менчинской, С.Л. Рубинштейна, Н.Ф. Талызиной, Д.Б. Эльконина, И.С. Якиманской и др. В области педагогики в теории развивающего обучения существенный вклад внесли Ю.К. Бабанский, Л.я. Зорина, И.Я. Лернер, М.И. Махмутов и др.

Разработке теоретических основ развивающего обучения математике посвящены специальные исследования Х.Ж. Ганеева, Н.Б. Истоминой, Л.Г. Петерсон, З.И. Слепкань и др. Большое внимание в работах по развивающему обучению уделяется математическому мышлению.

Формирование математического стиля мышления является важным для жизни в современном обществе. Объекты математических умозаключений и правила их конструирования должны вырабатывать умения формулировать, обосновывать и доказывать суждения, то есть развивать логическое мышление.

Известный математик – педагог Д. Пойа в книге «Как решать задачу?» писал: «Что значит владение математикой? Это есть умение решать задачи, причем не только стандартные, но и требующие известной независимости мышления, здравого смысла, оригинальности, изобретательности». Поэтому важнейшей задачей школы является не формирование носителя определенной суммы знаний, а содействие становлению личности, ориентирующейся в потоке новой информации и умеющей ее творчески переработать. Основы такого умения необходимо заложить в начальной школе, где огромная роль, естественно, принадлежит учителю.

Учебные математические задачи являются очень эффективным и часто незаменимым средством усвоения учащимися понятий и методов школьного курса математики. Велика роль задач в развитии математического мышления и в математическом воспитании учащихся, в формировании у них умений и навыков в практическом применении математики. Решение задач служит достижению всех тех целей, которые ставятся перед обучением математике.

Каждая конкретная учебная математическая задача предназначается для достижения чаще всего не одной, а нескольких педагогических, дидактических, учебных целей. И эти цели характеризуются как содержанием задачи, так и назначением, которое придает задаче учитель. Дидактические

цели определяют роль задач в обучении математике. В зависимости от содержания задачи и дидактических целей ее применения из всех ролей, которые отводятся конкретной задаче, можно выделить ее ведущую роль.

Обучающая роль математических задач. Эту роль математические задачи выполняют при формировании у учащихся системы знаний, умений и навыков по математике и ее конкретным дисциплинам. Следует выделить несколько видов задач по их обучающей роли:

- задачи для усвоения математических понятий,
- задачи для овладения математической символикой,
- задачи для обучения доказательствам,
- задачи для формирования математических умений и навыков,
- задачи, предваряющие изучение новых математических фактов, создающие проблемную ситуацию.

Развивающая роль задач. Одно из основных назначений задач заключается в том, чтобы активизировать мыслительную деятельность учеников на уроке математические задачи должны, прежде всего, будить мысль учеников, заставлять ее работать, развиваться, совершенствоваться. Говоря об активизации мышления учеников, нельзя забывать, что при решении математических задач учащиеся не только выполняют построения, преобразования, запоминают формулировки, но и обучаются четкому мышлению, умению рассуждать, сопоставлять и противопоставлять факты, находить в них общее и различное, делать правильные умозаключения.

Перечислим виды задач, активизирующие и развивающие мышление учащихся:

- задачи и упражнения, включающие элементы исследования,
- задачи на доказательство,
- задачи и упражнения на отыскание ошибок,
- занимательные задачи,
- отыскание различных вариантов решения и выбор лучшего из них,
- составление задач учащимися.

Воспитательная роль задач заключается в формировании личностных качеств: силы воли, аккуратности и т.п.

Задача - это вопрос, требующий решения на основании определенных знаний и размышления. Процесс решения задачи представляет собой поиск выхода из затруднения или пути обхода препятствия, - это процесс достижения цели, которая первоначально не кажется сразу доступной. Задача предполагает необходимость сознательного поиска соответствующего средства для достижения ясно видимой, но непосредственно недоступной цели.

Найти решение задачи это значит установить связь между заранее дифференцированными объектами или идеями (объектами, которые у нас имеются, и объектами, которые нам требуется отыскать, данными и неизвестным, предпосылкой и заключением).

Задачи с дидактическими функциями (вводные, тренировочные) предназначаются преимущественно для облегчения введения или закрепления изучаемых теоретических сведений. Это задачи на непосредственное применение изучаемой теории, закрепление основных понятий и фактов. Задачи с познавательными функциями (теоретические, практические) содержат новую для учащихся учебную информацию. Они ориентированы на более глубокое усвоение основного материала школьного курса, в процессе их решения учащиеся знакомятся с новыми в познавательном отношении теоретическими сведениями: новыми понятиями, фактами, методами решения задач. К задачам с развивающими функциями относятся задачи, содержание которых несколько отходит от основного курса, сильно осложняет вопросы программы. Это задачи на сообразительность, развитие числовой и геометрической интуиции, пространственного представления и воображения, логического мышления. Часто одна и та же задача выполняет в обучении несколько функций одновременно.

Литература

- 1.Рогановский Н.М. Методика преподавания математики в средней школе. – Минск: Высшая школа, 1990. – 267 с.
- 2.Руководство к решению задач по математике: Справ. пособ. для поступающих в вузы / В.А. Протасеня, Л.А. Залетаева, Г.Т. Пушкина-Варчук, Т.Н. Чуракова; Под общ. ред. В.А. Протасени. – Минск: Высш. шк., 1991. – 350 с.
- 3.Сборник задач по математике для поступающих в вузы. В 2-х кн. Кн.1. Алгебра: Учеб.пособие / В.К.Егорьев, В.В.Зайцев, Б.А. Кордемский и др.; под ред. М.И.Сканави. – М.: Высшая школа, 1998. – 528 с.
- 4.Столяр А.А. Педагогика математики: Учебное пособие для физико-математических факультетов пед. ин-ов. – Минск.: Высшая школа, 1986. – 414 с.
- 5.Фридман Л.М. Теоретические основы методики обучения математике: Пособие для учителей, методистов и педагогических высших учебных заведений. – М.: Флинта, 1998. – 224 с.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Ашикова М.А.

ҚазҰӨУ дарынды балаларға арналғанмамандандырылған мектеп-интернат
Астана қ.

Бүгінгі мемлекет алдындағы басты міндет – білім беру жүйесін жаңарту болып отыр. Білім саласындағы түбегейлі өзгерістер ұстаздан үлкен жауапкершілікті талап етеді. Бұл өзгерістерді енгізу дұрыс па? Өздігінен білім алатын, жан-жақты ізденетін, талпынатын, алдағы өмір жолын өзі болжай алатын тұлға тәрбиелеу - ұстаздың қолында. Ал қоғамдағы жаңа өзгерістер

ұстаздардың кәсіби біліміндегі жаңашылдықты талап етеді. Атап айтқанда, Білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер, сыни тұрғыдан ойлауға үйрету білім беру үшін бағалау және оқытуды бағалау, білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, талантты және дарынды балаларды оқыту, оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және оқыту, білім берудегі басқару және көшбасшылық.

Сыни ойлау - оқушылардың қай нәрсеге болса да терең оймен қарап, салыстыра талдау жасап, көзқарасын білдіру, өзіндік менін қалыптастыру, өз ойын тұжырымды жеткізе білуі деп ойлаймын. Жалпы айтатын болсақ сыни ойлау дегеніміз – баланы ойлауға үйрету! Ойлау арқылы бала көп нәрсеге қол жеткізуі мүмкін! Сыни ойлауға оқыту – жеңіл міндет емес. Оны белгілі кезеңде орындап, кейін ұмытып кетуге болмайды. Сыни ойлау, бұл – американдық көптеген ғалымдардың алдыңғы қатарлы идеялар негізінде құрылған жоба. Шығыс даналығы былай дейді: «Маған айтсаң, ұмытып қалам, көрсетсең есімде қалады. Ал,өзім істесем, үйреніп алам». Яғни, баланың ынтасын жетелеу қызығушылығын ояту арқылы оқыту, үйрету қажет деген сөз. Сыни ойлауға апаратын қатаң реттелген қадамдар тізімі жоқ. Дегенмен сыни ойлауды дамытатын оқу шарттарын, яғни оқушыларға ойланып-толғануға, ойын ашық айтуға рұқсат беру, әр түрлі идеялар мен пікірлерді қабылдау, оқушылардың оқу үрдісіндегі белсенділіктерін мадақтау, оқушыларға мысқылсыз еркін атмосферада жұмыс істейтіндіктеріне кепілдік беру, сыни ойлау тәжірибесі үшін уақыт пен мүмкіндіктер қамтамасыз ету, кез-келген оқушының сыни шешімді қабылдай алатын қабілетіне сенімділік білдіру, сыни ойлауды бағалау, оқыту үрдісіне белсенді қатысуға, басқалардың пікірлерін сыйлауға мүмкіндік беру. Сыни тұрғыдан ойлауда ең басты нерсе - сұрақтың дұрыс қойылуы. Сыни тұрғыдан ойлау-технология емес, ол - терең философия. Болашақ үшін қызмет етіп жатырмыз деп, бүгінгі қызметін атқармайтын адамдар көп. Сыни тұрғыдан ойлауға жүгінсек алынбайтын қамалдарды аламыз деп ойлаймын. Ең бастысы – Біз осы мақсатты оқушының қажеттілігі мен қабілетіне сәйкестендіріп шеше алдық па? Осы жағын дұрыс ойланып жасасақ, өзіміздің дұрыс жолда екенімізді білеміз. Оқушылардың сыни ойлау қабілеттерімен қатар, сөздік қоры артады. Ынтымақтастық атмосферасы орнап, оқушылар бірін-бірі тыңдауға, өзіндік пікірін ашық айтуға дағдыланады.Топтық жұмыста оқушылар бір-бірімен сыйластықта болып, жауапкершіліктері артады, топта барлық мүшелерінің бір- бірін тыңдау, күту шыдамдылығы, сөйлеу дағдылары қалыптасады, мұғалімнің, оқушылардың топ ішінде сөйлеуін бақылау және қажет кезде кірісіп сөйлеп кету еркіндігі тең дәрежеде болады, терең түсінік пен ойлаудың дамуы арқылы оқушының сөйлеу дағдылары дамиды, жұмыс жасау кезінде топ мүшелерінің қабілетіне, олардың бір-біріне дұрыс көзқараспен қарап, ойларын құрметтеуге машықтанады, бір- біріне көмектесіп, ойларын ортаға салып, өздерінің білім алуын көтермелейді. Осындай сабақтарда мұғалім тек ұйымдастырушы, бағыттаушы, сараптаушы ретінде көрініп, бар жауапкершілікті оқушылардың өз тізгіндеріне беріп, үлкен жауапкершілікті сезінтеді.

Білім беруде ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдаланудың тиімділігі: оқушының өз бетімен жұмысы, аз уақытта көп білім алып, уақытты үнемдеу, білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексеру, қашықтықтан білім алу мүмкіндігінің туындауы, қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкіндігі, іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйрену, оқушының ой-өрісін дүниетанымын кеңейтуге де ықпалы зор.

Бағалау – оқытудың құрамдас бөлігі және қорытындылау сатысы. Бағалау, бір нәрсенің деңгейін, сапасын, дәрежесін белгілеу. Оны оқушының оқу-таным әрекетінде қарастырсақ оқыту процесінің міндеттерін оқушылардың қандай дәрежеде меңгеруі, дайындық деңгейі мен дамуын, білімдерінің сапасын, білік пен дағды көлемін анықтайтын құрал. Оқушы үлгерімін қалыптастыруда бағалаудың маңызы өте зор. Өзіміз бағалаудың тиімді әдісін таңдап алсақ, оқушыларда жауапкершілік қалыптасады.

Дарынды балалардың ойлау ерекшеліктері: көп көлемде берілген білімді ұмытпауы, шапшаң ойлау, тез нәтижеге жету, өзіндік пікірі, шешімдер шығара алуы, тыныш отыра алмау, пысықтық, ізденімпаздық. Мұғалімнің мақсаты: әрбір оқушының дарындылығын табиғи саласын анықтап, оның өсіп-жетілуіне қолайлы жағдай жасау. Дарынды балаларды оқытудың басты мақсаты – әрбір шәкірттің жеке дара ерекше қабілеттерін ілгері дамыту, дарындылығы анықталған оқушыны қабілетіне сай шығармашылықпен ойлай алатын азамат етіп қалыптастыруға жағдайлар жасау аясында жұмыстар жүргізу.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев өз Жолдауында айтқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін басты орынға қойылып отыр. Жаһандану үрдісінде, шығармашылық ізденісте, әр баланың ақыл-ой еңбегінің дамуына ықпал жасайтын негізгі тұлғаның бірі – оқушының ұстазы. Жеке тұлғаны қалыптастыру ұстаздың ең басты парызы деп есептеймін. Педагогикалық қызметімде теориялық білімді тәжірибемен байланыстыра отырып, оқушыларды жан-жақты зерттеп, мүмкіндіктерін ашуды алдыма үлкен мақсат етіп қоямын.

ОҚЫТУДЫҢ ҮШӨЛШЕМДІ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Бекишева Г.Е.

ҚазҰӨУ дарынды балаларға арналған мамандандырылған мектеп-интернат
Астана қ.

Мектептің педагогикалық құрылымының негізгі құндылығы оқушы десек, оған жеке тұлға ретінде қарау – міндетіміз. Қазір заман өзгерді. Соған

байланысты мұғалімдерге жаңа талаптар қойылуда. Мен өз іс-тәжірибемде педагогика ғылымының докторы, профессор Ж.Қараевтың деңгейлік оқыту жүйесі туралы іліміне сүйеніп, сабақ жүргіземін. Өйткені барлық пәндер бойынша деңгейлік тапсырмалар беру арқылы дамыта оқытуға әбден болады. Өйткені деңгейлік тапсырмалар беру арқылы оқушылардың пәнге қызығушылығын дамытып, өткен материалды меңгертуге мүмкіндік бар. Оқытудың үшөлшемді әдістемелік жүйесі технологиясының ерекшелігі: оқушылардың сабақ үрдісінде бірнеше деңгейде жұмыс жасай алатындығында.

«Оқытудың үшөлшемді әдістемелік жүйесі(ҮӘЖ)» отандық технологиялардың ішінен жоғары сұранысқа ие болып жүрген технологиялардың бірі. Оқытудың «Үшөлшемді әдістемелік жүйесі» педагогикалық технологиясын Қазақстан Республикасындағы үздіксіз білім беру жүйесінің барлық сатысындағы оқыту үрдісіне енгізу арқылы білім беру жүйесін 2015 жылға дейін дамыту Мемлекеттік Тұжырымдамасы мен 2010-2020 жылдарға дейінгі Бағдарламаларын жүзеге асыру барысында күтілетін нәтижелерге қол жеткізуге болады. Сонда: 1) нәтижеге бағытталған бәсекеге қабілетті сапалы білім алуға жағдай жасалады; 2) білім беру жүйесінің дамуын болжауға және қадағалауға (мониторинг жүргізуге) қолайлы жағдай туады; 3) білім беру жүйесінің сапасын әділ бағалайтын Ұлттық бағалау жүйесі құрылады.

«Оқыту технологиясы» – негізінен тоғыз компоненттен тұратын ұғым: 1) үрдістің мақсаты; 2) мазмұны; 3) әдіс-тәсілдері; 4) оқыту формасы(жекеше, жұптық, топтық, фронтальды, ұжымдық); 5) құралы, соның ішінде ақпараттық коммуникациялық технологиялар (e-learning және онлайн оқытулары). Жоспарды тиімді түрде жүзеге асыру үшін: 6) үрдістің барысында басқарушы (мұғалім) және орындаушы (оқушы) қызығушылығын тудыратын әрекеттер қолданылады; 7) *басқарушының* басқару функциялары жүзеге асырылады); 8) *орындаушының* өз бетімен танымдық қызметінің әрекеттері орындалады; 9) нәтиже (егер әр оқушы әр тақырып бойынша баға алса, сабақ технологиялық амал негізінде өткізілген болып саналады).

ҮӘЖ технолоиясы неізінде тақырыпты меңгеру екі бөлімнен тұрады: Бірінші бөлім-синектикалық бөлім және ол екі кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңде: а) ұйымдастыру жұмыстары жүргізіледі; б) үй жұмысы тексеріледі; в) жаңа тақырыпқа көшу үшін проблемалық ситуация анықталады («көпір» тапсырмаларын орындату арқылы). Екінші кезең - жаңа тақырып бойынша анықталған проблеманы шешуге арналады. Бұл кезеңде оқушылар топтық жұмыс барысында түрлі интербелсенді әдіс-тәсілдер немесе зерттеушілік әдіс арқылы тақырыпты өз бетімен меңгереді.

Тақырыпты бағалау меңгерудің екінші бөлімі – нәтижеге бағыттылған бөлім немесе III кезең – кері байланыс кезеңі деп аталады. Бұл кезеңде жоғарыда меңгерілген білім (төрт қадам арқылы) және біліктілік (соңғы екі қадам арқылы) тапсырмалары олардың күрделілік дәрежесіне сәйкес үш деңгейге іріктелініп орындатылады. Осыған орай, туындайтын мәселе: дұрыс орындалған тапсырмалар, олардың күрделілік критерийіне сәйкес бағалану

қажет, яғни тапсырманың сапасы өлшенеді (квалиметриялық амал негізінде). Үш деңгейлік тапсырмаларды біртіндеп орындау барысында ұпай жиналады. Сол арқылы критериалды бағалау жүйесі енізіледі. Оқушының оқу жетістіктері оның алған тек білім сапасымен ғана өлшенбейді. Әр деңгейдің нәтижесіне сәйкес, оқушының білім, біліктілігі және оларды күнделікті өмірде кездесетін проблемалық жағдаяттарды шешуде қолдана білу құзіреттілік дәрежесі немесе функционалдық сауаттылық деңгейі өлшенеді.

Тәжірибе жүзінде байқағаным, оқушы өзінің жылжу динамикасын басқалардың жылжу динамикасымен салыстыра отырып, жетістікке жеткен оқушылардан қалыспауға тырысады, өзін тек жақсы жағынан ғана көрсетуге деген ықыласы оянады және сабақ ойын сипатында өтеді. Осындай әдіспен бағалаудың ұмтылыс тәсілі оқу үдерісінде барлығын қозғалтуға әкеледі, соның арқасында оқушы «даму баспалдағы» бойынша жоғары көтерілуге ынталанады. Нәтижесінде мұндай бағалау оқытудың сапасын арттырудың нағыз тетігі болып қалады. Әртүрлі тапсырмалар жүйесі түріндегі мазмұнды анықтау сондай-ақ бағалаудың критериалдық жүйесін енгізуге мүмкіндік береді. Оқушының қызметі көптеген тұлғалық қасиеттеріне қарай бағаланады (интеллектуалды дамуы, тіл мәдениеті, дербестігі, инициативасы, жауапкершілігі т.б) Әрбір оқушының дамуы басқа оқушымен емес, өзімен салыстырады. Оқушыға өзін-өзі бағалауға мүмкіндік береді. Ал мұғалім сабақта басқарушылық міндеттер атқарады, оқушыға бағыт-бағдар беріп тұрады. Негізгі көңілді әрбір оқушының жеке мүмкіндіктерін, қабілеттерін, қызығушылықтарын анықтауға бөледі.

Қорыты айтқанда, «Оқытудың үш өлшемді әдістемелік жүйесі» педогогикалық технологиясы оқушылардың математика және информатика пәндері бойынша міндетті дайындық деңгейіне қойылатын талаптарды орындап шығуға толық кепілдік бере отырып, одан да жоғары деңгейлерді (екінші, үшінші) орындауға мүмкіндік береді. Оқушылардың сабақ барысында белсенді қатысып, шығармашылықпен жұмыс жасауына көмегі көп екеніне тәжірибемде көз жеткіздім.

ОҚУШЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ДАМУ

Картаева О.С., Жанбекова Г.С.

№56 Мектеп-лицей, Астана қ.

Қазақстан қоғамындағы өзекті мәселелердің бірі - өзгермелі әлеуметтік және экономикалық жағдайда өмір сүруге дайын ғана емес, айналасындағы шынайы өмірге белсенді қатынасын байқатып, оны жақсартуға ықпал ете алатын, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында мемлекеттік саясат негізінде ең алғаш рет «Әр баланың жеке қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның дарындылығын дамыту» сияқты өзекті мәселелер енгізіліп отыр. Осыған байланысты жеке тұлғаға қойылған мынадай талаптар

алдыңғы орынға шығады: креативтілік, төзімділік, әлеуметтік жауапкершілік, ой-өрісінің кеңдігі. Ол туындаған проблеманы жеке және топтарда (коммуникативтік) шеше алуға, өмірде және жұмыс орнында үнемі жаңашылдыққа ұмтылуға қабілетті болуы тиіс, өз бетімен және басқаның көмегімен қажетті ақпаратты іздестіріп, қолдана алады. Осы аталған сапалар мен қасиеттер кез-келген адамға, кез-келген кәсіби іс-әрекетте қажет. Содан да олар негізгі құзіреттіліктер деп аталады.

Білімділік процестегі негізгі құзіреттіліктер төмендегі жағдайлар жасалған кезде көрінеді:

- оқытудың іс-әрекеттік сипаты, яғни оқытындарды қандай-да бір іс-әрекетке араластырғанда: зерттеу, жобалау, басшылық;
- оқу процесін оқушы дербестігі мен өз іс-әрекетінің нәтижесіне деген жауапкершілікке бағдарлау;
- өнімді топтық жұмысты ұйымдастыру;
- мұғалімнің құзіретті мінез-құлық танытуы.

Ғылым мен техниканы, өндірісті қазіргідей әлемдік деңгейде дамыту үшін елімізге шығармашылықпен жұмыс жасайтын білімді, жоғары дайындығы бар білікті мамандар дарынды балалар ішінен шығады. Дарындылық пен шығармашылықты, жобалау – зерттеу іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру арқылы тиімді дамытуға болады.

Сондықтан педагогтың басты міндеті:

- Оқушының жеке ерекшелігі мен қабілетін зерттеп, зерделеу;
- Шығармашылық ғылыми ізденіске өзіндік интелектісінің дамуын назарда ұстау;
- Оқушының өз бетінше әрекет етуіне мүмкіндік беру;

Оқушының зерттеушілік іс-әрекеті деп, негізгі кезеңдері бар екендігін болжамдайтын, алдын ала шешуі белгісіз шығармашылық және зерттеушілік есептерге жауап іздеумен байланысты іс-әрекет.

Жобалау іс-әрекеті деп, нәтижесі міндетті түрде таныстырылатын жүйелі іс-қимыл орындау арқылы саналы қойылған мақсатқа мотивациялық жағынан жетуге негізделген оқушының оқу-танымдық белсенділігін түсінеміз.

Оқушының танымдық өзгертушілік әрекеті зерттеушілік деп аталатын әдістің көмегімен жүзеге асырылады. Интеллектуалдық, шығармашылық қабілеті жоғары оқушыға өз бетімен білім алуына жағдай жасалуы тиіс.

Зерттеуші – оқушы өзінің табиғатынан зерттеуге бейім келеді. Білімге құмарлық, бақылау жасауға талпыныс, өзінше эксперимент жүргізу баланың балалығымен бірге жүретін процесс. Оқушының өз бетінше зерттеу жүргізуі оның жеке талабын қанағаттандыруға және көкейінде жүрген сұрақтарға жауаптар табуға үлкен ықпал етеді. Одан басқа, зерттеу жүргізу интеллектуалдық және шығармашылық қабілеті мен ойлау, зерттеу білігінің дамуына мүмкіндік туғызады.

Зерттеушілікке оқыту – баланың қоршаған ортасын өз бетінше танып білуге деген табиғи ынтасы негізінде құрылған оқытудың негізгі тәсілі.

Зерттеудің жобалаудан айырмашылығы мынада. Зерттеу алдын ала жоспарланған нысанды көздемейді. Ол – белгісізді іздеу, жаңа білімді іздеу процесі. Бұл адамның танымдық әрекеттерінің бірі. Зерттеушілік оқыту әдісін негізгі іске асырушы – мұғалімнің ролі қандай болуы керек?

Оқу-зерттеушілік іс-әрекет оқушылардың ғана емес, педагогтің де дайындығын талап етеді. Бұл жұмыстың жетістікке жетуі қатысушының әрқайсысының дайындығына байланысты. Оқушының іс-әрекетін белгісізді іздеп табуға дұрыс бағыт беру мұғалім үшін ең маңызды мәселе.

Зерттеушілік іс-әрекет оқушылардың бұрын белгісіз болған зерттеушілік міндеттерді шешетін жұмыс формасы ұғымымен байланысты.

Оқушылардың меңгеріліп отырған материалға оң эмоциялық қарым-қатынасын және оны талдауға ішкі сұранысты тудыратын әдістемелік тәсілдер тиімді болып табылады. Бұл кезеңде оқушылар аталған тақырыпты неліктен және не үшін оқып үйренетінін ұғынуы, алдағы жұмыстың ең негізгі міндеті қандай екендігін қарастыруы тиіс.

Тәсілдер игерілген математикалық деректерді байланыстыруы, білімді бір жүйеге әкелуі, оқушылардың өздігінен білімін жетілдіруін басқаруды жүзеге асыруы қажет.

Осының нәтижесінде оқушылардың белсенділігі артады, себебі оларды жұмыстың нәтижесі қызықтырады. Сонымен қатар оқушылар проблеманы көру, айқындау, нақтылау, шешу жолдарын қарастыруға ұмтылады, мұғалімнің нұсқауын күтпей, өз инициативасымен жұмыс істеп үйренеді.

Жобалау-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында мұғалімнің де ролі өзгеріп, ол тек дайын білімді, ақпаратты жеткізуші ғана емес, оқушының танымдық, зерттеушілік іс-әрекетін ұйымдастырушы қызметін атқарады.

Егемен Қазақстанның келешегі, бүгінгі оқушылар, дүниежүзілік білім деңгейінде қалыптасқан азамат, білімді, жан-жақты тұлға біздің болашағымыздың жарқын кепілі.

«Ұлт болашағы дарындылардың қолында» деген Елбасының сөзі дарынды балалармен жұмыс істейтін әрбір педагогтың кәсіби іс-әрекетіндегі басты бағыттың бірі болып қала береді.

Қорыта айтқанда, бүгінгі еліміздің білім жүйесінде оқыту үрдісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнмен қамтамасыз ету міндеті тұр. Жалпы орта білім берудің жалпы ұлттық деңгейдегі мақсаты – Қазақстан Республикасының әлеуметтік, экономикалық, қоғамдық саяси өміріне белсенді араласуға дайын, күзінетті тұлғаны қалыптастыруға ықпал ету.

**ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯ-МҰҒАЛІМНІҢ МҮМКІНДІГІН
ҚУАТТАНДЫРАТЫН ҚҰРАЛ**
Жүнісов Д.Қ., Жанбекова Г.С.

Педагогикалық қоғамдастықтағы көшбасшы мұғалімдер, №56 Мектеп-лицей,
Астана қ.

Бүгінгі таңда ұстаздар алдында тұрған келелі міндет-оқытудың жаңа технологияларын қолдана отырып, саналы, рухани бай, салауатты, жан-жақты дамыған жеке тұлға даярлау. Қазақтың кемеңгер ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы *«Елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастау керек»* деген болатын. Сондықтан да, қазіргі кезде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру деңгейіне жетуге ат салысуда, ертеңгі болашағымыздың сапалы білім, саналы тәрбие алуы-қазіргі қоғамдағы ұстаздарға байланысты.

Қазіргі заман мұғалімінен тек өз пәнінің терең білгірі болу емес, педагогикалық-психологиялық сауаттылық, жан-жақты тарихи таным, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылық талап етілуде. Ол заманына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген жан болғанда ғана білігі мен білімі жоғары тұлға ретінде ұлағатты саналады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында мемлекеттік саясат негізінде ең алғаш рет әр баланың қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы жеке адамның дарындылығын таныту сияқты өзекті мәселелер енгізіліп отырғаны белгілі. ХХІ ғасыр - бәсеке ғасыры, бұл бәсеке енжарлықты, керіартпалықты көтермейді. Еліміз егемендігін алып, өзін бүкіл әлемге мойындата бастаған осы кезеңде біздің қоғам дарынды, қабілетті, жан-жақты жетілген адамдарды қажет етеді. Сондықтан да еліміздің білім берудегі ұлттық жүйесі өте қарқынды өзгерістер сатысында тұр. Бүгінгі таңдағы негізгі мақсат - ұлттық құндылықты әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті, өзіндік жеке көзқарасы қалыптасқан тұлға тәрбиелеу. Ол үшін оқушылардың белсенділігін арттыру, ізденімпаздыққа үйрету және білімді өз бетінше алуы мен қолдана білетін дарын иесін тәрбиелеу керек. Оның ішінде бізге да байланысты деп ойлаймыз. Олай болса, өзімізді -өзіміз танып, үздіксіз ізденіп, тынымсыз еңбектенуіміз керек деген мақсатпен бүгінде танысып, үйреніп жатқан Кембриждік жоба үлгісіндегі ұстаздар біліктілігін арттыру курсына тыңдаушының бірі болып, үйрендік. Кембридж университетінің жобасы бойынша бағдарламада жеті модуль берілген. Осы жеті модульде қарастырылған идеялар сабақта жекеленген стратегиялар мен тәсілдер өзара байланыста болады. Бұл бағдарламаны оқи отырсаң, оқушымен тікелей жұмыс істеудегі іс- әрекетті үйретеді. Алғашқы күндері бәрімізге беймәлім сияқты көрінген жоба, күн сайын ұстаздар арасында өзіндік қолдауын тауып келеді. Міне, курсты аяқтап, осы үйренгенімізді мектепте өз іс-тәжірибемізде байқаудан өткіздік. Әріптестер арасына келгенде біз нені үйренгенімізді олармен ынтымақтастықпен жүзеге асыруға тырыстық. Ие, әркімнің санасында өткен күндер бізге не берді, алдағы күндерден не күтеміз деген

ойлар мазалары сөзсіз. Міне, біз осының барлығына сыни көзқараспен қарауды үйрендік. Біздің басты көңілге түйгеніміз-сабақты оқушының қызығушылығын оятатындай етіп ұйымдастыру. Яғни, сабақ үстінде оқушының рөлін көтеру көзделіп отырады, білімді дайын күйде алмай, өзі ізденіп табуды үйренеді. Мұғалім тек оларға бағыт - бағдар беріп, оқыту барысын ұйымдастырады. Оқушылардың білімді өзі алуына итермелейді. Сабақтар барысында көптеген сауалды ойлар да, кейбір қиындықтар да туындағаны жасырын емес. Дегенмен, әр ұстаздың шеберлігі, шығармашылық ізденісі бұл тығырықтан шығуына да қол жеткізеді екен. Біздің мақсатымыз-өзімізде бар бұрынғы педагогикалық құндылықтарымызды, жанамен толықтыра отырып, жаңа белестерге көтерілу. Бүгінгі таңдағы білім беру – өсіп келе жатқан ұрпақтың ақыл-ойы мен дамуының, мәдениетінің деңгейін анықтаушы фактор.

Мемлекетіміздің елбасы Н.Ә. Назарбаев айтқандай: *«Экономиканың қарқынды дамуы үшін қазіргі нарық қатынасы талаптарына жауап бере алатын, сыни ойлана алатын, шығармашыл адамдар қажет»*. Сонымен бірге, курста алған *«Оқытуда кездесетін кедергілер, оны жою жолдары»*, *«Мұғалім мен оқушы қарым-қатынасы»*, *«Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау»*, *«Сыныптағы оқушылар үшін оқу үдерісін жақсарту жолдары»*, *«Сыни тұрғыдан ойлау стратегиялары»*, *«Көшбасшылық»* және тағы басқа тақырыптағы алған білімдеріміз-келешек жұмысымыздың басты көмекшісі болды десек артық айтпаған болар едік. Ұлыларымыздың бірі Ж.Аймауытов *«Сабақ беру-үйреншікті жай шеберлік емес, ол-үнемі жаңадан жаңаны табатын өнер»*-деп айтқандай, үйренген жаңалығымызды қолдана білуіміз – ол әр ұстаздың өз еншісінде.

Дәстүрлі оқытуда мұғалім оқушыға дайын, дұрыс ақпарат береміз. Ал оқушы сол ақпаратты қабылдап отырады. Енді жүзеге асырып жатқан технологияларымызда оқушының қызметі көптеген тұлғалық қызметтеріне қарай бағаланады (ойдың дамуы, тіл мәдениеті, сабаққа деген ынталылығы, өз ісіне жауапкершілігі, дербестігі, т.б.) Әрбір оқушының дамуы басқа оқушымен емес, өзімен салыстырылады, оқушыға өз сыныптасын, өзін-өзі бағалауға мүмкіндік беріледі.

Кез-келген ұстаз алдымен сабақ жоспарын құрарда өздері сабақ беретін сыныптардағы оқу бағдарламасына сәйкес білім беру мен білім алудағы әдіс-тәсілдерді таңдайды, яғни түрлі интерактивті оқыту формаларын қарастырады. Сабақтың оқушыны жалықтыратындай бір сарынды болып кетпеуі үшін шағын топтар жұмыстарын, жұптық жұмыс, жарыстарын, тренингтер саяхат сабақтар ұйымдастыруы керек. Мұндай әрекетте жұмыссыз отыратын оқушы аз болады, тіпті болмайды да. Өз тобындағы балалармен қарым-қатынасқа түсе отырып, өзіндік пікірі қалыптасады, даму динамикасы жетіледі, құрдастарымен ынтымақтастыққа, бірлесіп жұмыс істеуге үйренеді. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы бойынша алдымен *«ой қозғау»* стратегиясы жүзеге асады. Оқушының зейінін сабақтың негізгі идеясын табуға ұйымдастыруды шешетін бұл стратегияның дұрыс қойыла берілуі – ұстаз

еңбегінің шеберлігін көрсетеді. Немесе «миға шабуыл» деп жүрген бұл тәсіл сабақтың кіріспе бөліміне сәйкес келеді. Көп жағдайда оны мұғалім мен оқушы арасындағы қолданылатын диалог түрінде көреміз. Сабақтағы оқушының келесі іс-әрекетке көшуіне дұрыс қойылған сұрақтар өте ықпал етеді. СТО технологиясының «кубизм», «сен-маған, мен-саған», «сұқ-саусақ» стратегиялары арқылы оқушылардың сұрақтар қойып, оған мағыналы жауаптар қайтаруына жол ашамыз. Бір қарағанда, ойын түрінде көрінген бұл әдістер жалпы оқушының сөйлеу мәдениетін, өзіндік ой-пікірлерінің қалыптасып, өзін-өзі, бірін-бірі оқытуына белсенді ықпал етті. Сабақтардағы топтық жұмыстарда балалардың қызығушылығының, пәнге деген ынтасының артқанын сабақ соңында смайликтер арқылы, басқа да сұрақ-жауап әдістері арқылы байқадық. Жалпы, алғанда сұрақ – ол білімді тексеру құралы емес, тереңдету құралы екенін ойға түйдік. Пәннің ерекшелігін, сыныптың жағдайына, оқушылардың білім деңгейлеріне, жас ерекшеліктеріне, оқу материалдарының жоспарына қарай іс-әрекеттер ұйымдастыруды жоспарладық. Қайталау, жинақтау сабақтары болғандықтан, оқушылардың өзін бағалай білуіне ықпал ететін «Семантикалық карта» бойынша жұмыстарды орындаттық. Топтық, жұптық, сыныптық жұмыс ретінде өткілген тақырыптарға ассоциация құру, сызбалар сызу, Венн диаграммасын салу сияқты тапсырмаларды оқушылар қызыға орындады. Тапсырмаларды орындау барысында міндеттерді шешуге, игерілген білімін, іскерлік дағдыларын жұмылдырады, басқалармен өзін салыстыру арқылы өзін-өзі реттей білуге машықтанады, белсенділік ұстанымының пайда болуына жәрдемдеседі. Бұдан әр оқушының дербестілігі, яғни ынталықпен, бастамашылықпен кейбір мәселелерді үлкендердің (мұғалімдердің) көмегінсіз шешудің жолдарын іздестірумен тікелей байланыстылығы шығады. Оқушы өзінің мүмкіндіктерін түсінуі, оның іс-әрекетті орындаудағы дербестігіне тәуелді деп есептеймін. Талданып отырған сұраққа, мәселеге, есепке белсенді пікір білдіру, жолдастарының жауабын толықтыруға бағытталған ұмтылыс, қателіктерді жөндеу- осының бәрі белсенділік пен дербестіктің айқын көрсеткіші. Осыдан топ ішінде пікірі құнды, алға ұмтылған, көшбасшы ретінде жан-жақты жетілген, озық ойлы оқушының дараланып шығары сөзсіз.

Бұрынғы қалыптасқан әдет немесе іс- тәжірибеге байланысты көптеген мұғалімдер, ата- аналар, оқушылар бағалауды оқыту және білім беруден кейінгі болатын нәрсе ретінде түсінеді. Бағалау білім беру мен оқытудың тығыз байланыста болуы мүмкін деген ой біздің түсінігіміздегі едәуір өзгерісті талап етеді.

Жаңа технология - мұғалімнің мүмкіндігін қуаттандыратын құрал. Жаңа ақпараттық технологияны сабақ барысында қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады және оның бірнеше артықшылықтары бар. Осы артықшылықтарды мектепте сабақ беру барысында да, сабақ нәтижелерінен де көруге болады.

Жалпы алғанда, заман талабына сай білім беруде маңызды жақтары өте көп. Білім-теңіз, оның тереңін жетік білетін, қыр-сырын меңгерген, құпиясын

аша алатындар ғана бойлай алады. Мұндай адамдарды мұғалімдер ғана тәрбиелеп, дайындайды. Мұғалім білімді оқушы санасына сабақ арқылы жеткізеді, ал сабақ сапасын арттыру – барлық мұғалімдерді толғандыратын маңызды мәселе.

ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Койбагарова Р.А.

ҚазҰӨУ дарынды балаларға арналған мамандандырылған мектеп-интернат
Астана қ.

Қазіргі таңда Қазақстанда білім беру жүйесін дамыту стратегиясының мақсаттары мен міндеттері 2020 жылға дейін білімді дамыту стратегиясының негізгі қағидаларына байланысты іске асырылуда. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев кезекті Қазақстан халқына Жолдауында республикадағы әлеуметтік, саяси-мәдени жағдайларға кеңінен талдау жасап, елдің негізгі даму басымдықтарын атап көрсетті. Қол жеткен нәтижелер –Жолдауда: «Білім беру реформасының ойдағыдай жүргізілуінің басты өлшемі – тиісті білім мен білік алған еліміздің әрбір азаматы әлемнің кез-келген елінде қажетке жарайтын маман болатындай деңгейге көтерілу»- деп атап көрсетілген. Мектептегі оқу үрдісінің жаңа даму кезеңі оқушының білімінің, дағдысының деңгейін көтеру қажеттілігімен ғана емес, оқушылардың танымдық мүмкіндіктерін өзіндік әрекет арқылы көтерумен тығыз байланысты. Сабаққа қойылатын қазіргі талаптар мұғалімнен зор шеберлікті талап етеді.Мұғалім сабақ үрдісінде материалды дайын күйінде бермей, оқушы ізденісіне жол ашатындай әдіс-тәсілдерді таңдап алуы қажет. Химияны меңгеруде химиялық эксперимент оқу процесінің құрамды бөлігі болып табылады.

Химия сабағында жүйелі түрде химиялық эксперимент өткізу арқылы оқушылардың білімге қызығуын, ізденісін тудыруға болады.Химиялық эксперимент негізінде оқушы химия пәнін оқып-зерттеудің ауқымын терең және саналы түрде түсіне біледі. Мектеп бағдарламасында өткізілетін химиялық эксперимент маңызды функцияларды атқарады:

1.Тәрбиенің қалыптасуына көмектеседі (еңбектік, мәдениеттілік, үнемшілдік, этикалық, эстетикалық, шыдамдылық);

2.Дамытушылыққа үйретеді (есте сақтау, ойлау, елестету, сезіну, қажеттілік);

3.Оқушылардың танымдық қасиетін дамытады: зерттеушілік, салыстыру, қорытындылау.

Оқушылардың танымдық іс-әрекет арқылы дүниеге ғылыми көзқарастары қалыптасып, қоршаған ортадағы, тұрмыстағы, бірсөзбен айтқанда адам өмірінде пайдаланатын немесе тікелей қарым-қатынаста болатын әр-түрлі химиялық заттардың қасиеттерін және техникалық

қауіпсіздік ережелері жөнінде теориялық біліммен бірге практикалық білікті меңгереді, яғни химиялық қосылыстарды өмірде дұрыс пайдалану дағдылары қалыптасады.

Эксперименттік жұмыстар әртүрлі ұйымдасқан түрде: топтық, жұппен, жеке түрде жүргізілуі мүмкін. Осы заманғы инновациялардың және технологиялардың бәрінің негізіне оқушылардың белсенді өзіндік жұмыстары жатады.

Химиялық эксперименттің түрлеріне тоқталатын болсақ, мұғалімнің жаңа материалды түсіндіру барысында өзі көрсететін демонстрациялық эксперимент. Демонстрациялық эксперимент сабақтың тақырыбына сәйкес келіп, сабақтың мазмұнын аша түсуі қажет. Мұғалім эксперименттің мақсатын, оның жүргізу техникасын оқушыларға түсіндіріп, эксперименттің сәтті өтуіне көп көңіл бөлгені дұрыс. Демонстрациялық эксперимент аяқталған соң оқушылармен мұғалім біріге отырып, талдап, қорытынды жасайды.

Мектепте химия сабағында өткізілетін эксперименттің бір түрі - зертханалық жұмыстар. Зертханалық жұмыстарды жаңа материалды бекіткен кезде яғни теориялық ұғымдарды, ережелер және кейбір түсініктерді түсіну үшін мұғалімнің басшылығымен оқушылардың өздері жасайтын эксперимент Зертханалық жұмыс жаңа материалды практикалық тұрғыдан толықтырушы. Ал практикалық жұмыстар үлкен тақырыптың соңында алған білімдері мен біліктерін бекіту, жетілдіру, нақтылау, практикалық біліктерін қалыптастыру және оқушыларда бұрыннан бар білікпен дағдыны жетілдіру мұғалімнің басшылығымен жүргізіледі. Практикалық жұмыстың мазмұнымен танысып, талдап келу оқушыларға үй тапсырмасы түрінде беріледі. Практикалық жұмысты оқушылар толық түсініп, қауіпсіздік техникасы ережелерін қайталап, жұмыстың жасалу жоспарын жасағаннан кейін ғана жүргізу қажет. Практикалық сабақ кезіндегі оқушының іс – әрекетін және әрбір тәжірибені қатесіз, ұқыпты орындауы, реактивтермен, құралдармен жұмыс жасай білуі, сабақ барысындағы тәртібі және техника қауіпсіздігін сақтауы мұғалімнің бақылауында болады.

Жұмысты орындап болғаннан кейін оқушылар дәптерлеріне қолданылған реактивтерді, жұмыстың мақсатын, жұмыс барысын, реакция теңдеулерін жазып, қорытынды жасайды. Практикалық жұмыстар мен зертханалық тәжірибелерден эксперименттік есептердің айырмашылығы: эксперименттік есептерге тәжірибені жасаудың арнайы нұсқаулары жоқ. Сондықтан экспериментті есептерді шешу оқушының біліміне, экспериментті орындау дағдысына байланысты, бірақ мұғалімнің тікелей басшылығымен орындалады.

Эксперименттік есептерді шешу тәжірибелері оқушылардың материалды қаншалықты меңгергендігін тексеру, бағалау мақсатында жүргізіледі. Химиялық эксперимент есептерін шығарту жолдарының негізгі кезеңдері: 1-кезеңде берілген есеп теория жүзінде талқыланады; 2-кезеңде есепті шығару жоспары жасалынады; 3-кезеңде оқушылар эксперименттік есептерді шешу мақсатында химиялық экспериментті жоспарға сай іске асырады.

Білім саласының алдында тұрған міндеттері шешудің маңызды шарттарына оқушылардың толыққанды оқу әрекеті арқылы өз оқу үрдісін жетілдіру жатады. Осыған байланысты өзіндік жұмыстарды орындау аса маңызды рөл атқарады. Оқушының үй жағдайында жасайтын химиялық эксперименттері оның өзіндік әрекетіне негізделеді. Үй жағдайында жасалатын химиялық эксперимент жұмыстары ата-ананың қадағалауымен жүргізіледі. Үй жағдайында жүргізілетін тәжірибелердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін мұғалім техникалық қауіпсіздік ережелерін арнайы тест көмегімен тексеріп, оқушының оны игергендігіне көзі жеткенде ғана рұқсат береді.

Оқушы үй жағдайында жасайтын экспериментінің орындалуы оқу үрдісі тұрғысынан 7 кезеңге бөлінеді:

- 1) тәжірибенің мақсатын түсіну;
- 2) заттарды зерттеу;
- 3) дайын құрылғыны пайдалану немесе қолдан құрастыру;
- 4) тәжірибенің орындалуы;
- 5) алынған нәтижелерді талдау және қорытынды жасау;
- 6) алынған нәтижелерді түсіндіру және химиялық теңдеулер құрастыру.

ҰЛТТЫҚ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕНІҢ НЕГІЗДЕРІ

Лұқпанова Г.М.

балабақша меңгерушісі

Атырау облысы, Құрманғазы ауданы, Сүйіндік ауылы

Ұлттық тәлім-тәрбиенің, яғни халықтың сан ғасырлық педагогикасының жас жеткіншектерді тәрбиелеудегі алатын орны ерекше. Ұлы ойшыл ғалым, ұстаз Әл-Фараби «Адамға ең бірінші білімнен бұрын тәрбие беру керек, тәрбиесіз берген білім адамзаттың жауы» деген екен. Сондықтан, ұлттық тәлім-тәрбие, халықтың сан ғасырлық педагогикасы, тағлымы, жас жеткіншектерді тәрбиелеуде маңызы зор. Ендеше, халық педагогикасы деген ұғымға нені сыйдыруға болады?

Халық педагогикасы дегеніміз - ұлттар мен ұлыстардың әлденеше ғасырға созылған ұрпақ тәрбиесіндегі ұлттық салт-дәстүрлері мен мәдени ойлау үрдісінің озық үлгілерінің жиынтығы. Халық педагогикасының негізгі түйіні – еңбек тәрбиесін және өндірістік білімді, дағдыны, шеберліктерді жас ұрпақтың бойына дарытып, адамгершілік, имандылық рухында тәрбие беру. Ол - ұлттың ұлт болып қалыптасуымен бірге туып, бірге дамып келе жатқан тарихи және көне үрдіс.

М. Жұмабаев: "Әрбір тәрбиешінің қолданатын жолы - ұлт тәрбиесі, әрбір ұлттың бала тәрбиесі туралы ескіден келе жатқан жеке-жеке жолы бар....",- деген. Т.Тәжібаев: "...Қазақтың мәдени өмірінде фокльклор, музыка, қол өнері және халықтың тәрбиелік дәстүрлері басты рөл атқарған...",- деді.

Халық қаһарманы Бауыржан Момышұлының "Ұшқан ұя" кітабын (1975) қазақ халық педагогикасының әліппесі деп айтуымызға болады.

Қоғамның барлық тарихи даму кезеңдерінде халық педагогикасы жайлы ұғымды анықтау, әр түрлі ғылыми-педагогикалық көзқарастарды қалыптастыру проблемаларына көптеген ғалымдар, педагогтар көңіл аударып, құнды пікірлер айтып, ұрпақ үшін баға жетпес өмірлік мұралар қалдырды. Атап айтсақ, орыс педагогтары К.Д.Ушинский, Н.К.Крупская, А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинский, В.И.Водовозов, Г.С.Виноградов, қазақтың көрнекті жаңашыл педагогы Ы.Алтынсарин, қазақтың асқан ақыны, қазақ тіліндегі ең алғашқы педагогика оқулығының авторы М.Жұмабаев және т.б.

Қазақ педагогтарының ішінде Ыбырай халықты оқуға, оқу ағарту ісіне шақырса, Ұлы Абай өзінің қара сөздерімен тыңдаушы жадына адамгершілік қасиеттерді сіңіре білді. Мағжан Жұмабаев педагогика деген ғылымды бөлек ғылым етіп, зерттеуді қажет ететінін дәлелдеді. Ж. Аймауытов педагогика мен психология адамзат тәрбиесінің ажырамас бөлігі екенін білді.

Орыс ғалымдарға сүйенетін болсақ, К.Д.Ушинский әрбір елде халықтың мүддесіне, мұқтажына сәйкес өзіндік білім және тәрбие беру жүйесінің қажет екендігін айтқан. Ол өзінің педагогикалық теориясында тәрбиенің ұлыстық принципіне сүйеніп, тәрбиенің халықтық идеясын дәлелдеді. Халық дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын, салт-санасын жақсы білген ол: «дерексіздік идеяларға сүйеніп жазылған ең жақсы тәрбие жүйесін, халықтың мол тәрбиесіне негізделген тәрбиеге еш уақытта тең бола алмайды» - деп тұжырымдаған.

Сондай-ақ К.Д.Ушинский халық педагогикасының тәрбиелік мәнін өте жоғары бағалаған. Оның пікірі бойынша халық - бірінші тәрбиеші, ал халық ертегілері - халық педагогикасын жасаудың бірінші және жарқын әрекеті.

Біз тәрбие ісінде халықтың тәжірибесіне сүйенеміз» - деп Аристотель айтқандай, жалпы педагогиканың түп негізі ұлттың тәжірибесіне байланысты екені белгілі.

Әл Фарабидың тәрбие теориясына қатысты мәселелердің тек қана баланың жан-жақты дамуына тірек болатын тәрбие тәжірибелерін қалыптастырумен шектелмей, оның жалпы адам тәрбиелеу ізгіліктерінің құралы болу керек деген ғибраттарын кездестіреміз. Оның осы мәселеге қатысты терең мән берген тәлімдік алғышарты – біріншіден, әр адам өзін-өзі тануға ерте бастап назар аударып, сол мәселеге байланысты табиғат пен адам ілімдерін үйренуге; екіншіден, аталған қасиеттердің аса жауапты және кез келген адамның қолынан келе бермейтін қиын іс екенін атай отыра, ол үшін ұстаз бен жол көрсетуші тәлімгердің қажеттігін ескертеді.

Халықтық педагогика халық тәжірибесі арқылы тарихи қалыптасқан тәрбие құндылықтарын жаңғырта, жаңаша өмірмен байланыстырып пайдалану жолдарын айқындап көрсетеді.

Халық педагогикасы халықтардың ғасырлар бойы ұрпақ тәрбиелеу тәсілдеріне негізделген тағылымдарының бай тәжірибесінің эмприкалық жиынтығы.

Ұлттық тәлім-тәрбиені (халықтық педагогиканы) іске асыратын ұлттық тіл (этнолингвистика) екені даусыз. Сондықтан халықтың төл тілі қолданылып, мемлекеттік тілде тәрбиенің сіңірілуі басты қағида. Мектептерде ұлттық тәрбиені мемлекеттік тілдің негізінде оқытудың жандана бастауы - қуанарлық жай.

Халықтық педагогиканы пәндерде қолдану әдістері:

Бұл әдістерді тек қазақ тілінде ғана емес басқа да салаларда қолдануға болады. Біздің мақсат - халықтық педагогикаға, ұлт тәжірибесіне сүйене отырып, керегінше пайданып, білімді, тәрбиелі және алымды ұрпақ тәрбиелеу.

Әдебиеттер

1. Ахметов Ш. Қазақ балаларын халық дәстүрлері арқылы тәрбиелеу / Алматы: 1966ж.
2. Әлімбаев М. Халық - ғажап тәлімгер. – Алматы. – Рауан, 1994ж
3. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. Алматы: Рауан, 1998.
4. Наурызбаева Р. Бастауыш мектепте халықтық тәлім-тәрбие берудің шығармашылық жолдары. – Алматы: Білім, 2006ж
5. Алтынсарин Ы. Таңдамалы педагогикалық мұралары / Алматы: 1991ж

ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БАҒЫТТА ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Маселова М.Е.

«Тоғас батыр атындағы орта мектеп» КММ
ШҚО, Тарбағатай ауданы

Заман талабына сай қазіргі білім беру үрдісінде түбірлі өзгерістер болып жтқаны белгілі. Әр педагогтың басты міндеті – рухани бай, жан-жақты дамыған, дарынды, бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу. Оқу үрдісі уақыт талабымен қаншама өзгермесін, тек ұстаз ғана оның мазмұнын оқушы санасына сіңіре алады.

Мектеп пен мұғалімнің міндеті оқушыларды оқыту ғана емес, сондай-ақ олардың қабілеттерін дамыту болып табылады. Қабілеттілікті дамытуда оқу жұмыстарының зор маңызы бар. Дегенмен қабілеттілікті дамытуда оқыту әр түрлі дәрежеде ықпал жасайды, ал қиынсыз методтар (мысалы, түсінбей жаттап алу) бұл дамытуға кедергі келтіруі мүмкін.

Мектептерде оқытудың актив методтары қолданылады, мұнда оқушы есте сақтап қана қоймайды, сондай-ақ көп ойлайды, бұл оның қабілеттерінің дамуына көп көмегін тигізеді. Оқушы мұғалімнің басшылығымен жиі-жиі орыс тілі мен математиканың ережелерін талдауы, оны жасауы, оқығандарын қорытып және айтып беруі, өз бетінше математикалық есептер ойлап, оны шығаруы, шығармашылық шығармалар жазуы өте пайдалы. Мұғалім жұмыстың кез келген түрінде баланың творчествосы мен белсенділігін құптап,

мадақтап отыруы қажет. Оқушыға қиыншылықтар кездескен жағдайға көмек беруге асықпауы тиіс. Дұрысы оның өзіне ойлануға жағдай туғызып, ал қажет болса, оған жетекші сұрақтар берген жөн.

Қиындықты бірте-бірте көбейте түсудің зор мәні бар. Оқушыға берілген тапсырмалар біраз ақыл-ой жұмсауды талап еткені дұрыс. Мектеп оқушысына жекелеп қатынас жасай білу қажет, олардың ерекшеліктерін ескеріп, соған сай тапсырмалар берген жөн. Күшті оқушыларға, сабақта зерігіп кетпес үшін және үйде орындауға жетерліктей, қосымша жұмыстар беру керек. Нашар оқитындарға, шамасы келетіндей талаптар қойып, бала нәтижелі орындай алатындай жеңілдеу тапсырмалар беріп, көбірек көмектесуге тура келеді. Мұнадай оқушыларды жиі мадақтап, жұмыс орындаудағы кішкене жетістіктерін байқау керек, бұл оларда өз күшіне деген сенім туғабызады, оқуға талаптандырады. Әлсіз оқушыларға жүйелі түрде көмек көрсетуге ата-аналар мен ересек баларды тартқан жөн. Әдетте мұндай шаралардың бәрі көмегін тигізеді.

Өкінішке орай, жақсы оқуға мүмкіншілігі толық жететін оқушыны, оның кейбір ақыл-ой енжарлығына қарап, қабілетсіз деп есептейтін жағдайлар да кездеседі. Бұл оқуға қызығушылықтың жоқтығынан, ақыл-ой жұмсаудан қашу ниетінен, онда қалыптасқан сенімнен, яғни ілім – баланың қабілеті жетпейтін, өте қиын нәрсе дегеннен келіп пайда болады. Мұндай балаларға қозғау салып, оны белсенділікке бастап, бейімділік көрсеткен нәрселерінен мағлұматтар беріп қызықтыру қажет. Оған қосымша қызықтыратын материал беріп, білім алудың қуанышын бастан кешруге (мысалы, бұрын оған қиын көрінген, есепті дұрыс шығару кезі) жағдай туғызған пайдалы. Бұл мектеп оқушысының өз күшіне деген сенімін туғызады, сөйтіп басқалардан қалыспай тәуір оқи алатындығына көзін жеткізеді. Мұғалімнің, ойлы, қабілетті балаларға төнген қауіпті де ұмытуына болмайды. Олар оқуды жеңіл меңгереді, сондықтан да олар еңбектенуге дағдыланбаған және қажетті ықыласы жоқ. Ақыл-ой күшін жұмсаудың болмауы мынандай жағдайға әкелуі мүмкін: мұндай балалардың бірте-бірте қабілеттіліктері жойылады, талантты мектеп оқушысынан еңбекке жарамсыз, орта, тіпті нашар жұмыскерлерге де айналып кетеді.

В.А. Сухомлинский: «Егер баланың оқуда бәріне де жеңіл қолы жетсе, онда біртіндеп адамды аздыратын ой самарқаулығы пайда болады. Ой самарқаулығы бәрінен бұрын төменгі кластарда өріс алады, егер басқа балалардың белгілі бір дәрежеде ақыл-ой жұмсауын қажет ететін жұмысты жеңіл игеретін қабілетті бала бостан-босқа ерігуге айналады. Оқушылардың бостан-босқа құр жүруін болдырмау – белгілі бір тәрбие міндетті», - деп жазады. Оқушыларды жұмыста тыңғылықтылыққа, дербестікке, еңбек сүйгіштікке тәрбиелей отырып, мұғалім сонысымен оларда еңбекке қабілеттілік деп аталатын маңызды сапаның дамуына көмегін тигізеді.

Талантты оқушылармен қарым-қатынаста сақтық жасау керек: оларды шектен тыс мадақтамау керек, оларды бәрін білемін, басқалардан артықпын дегендей сезімге негізделген көкіректікке тәрбиелемес үшін, бұл балалардың

ерекше екендігіне сонша мән беріп айтпау қажет. Талантты бала, әдетте өзінің басқалардан қабілеттірек екенін түсінеді, бірақ сонымен бірге онда жұмысқа деген жоғары жауапкершілік сезімі де болуы тиіс.

Кейбір төменгі класс оқушылары іс-әрекеттің қандай да бір түріне қабілеттілігін көрсетеді. Мысалы, суретке, музыкаға. Бұл қабілеттіліктердің одан әрі жетіле түсуіне көмектесу қажет.

Мектептің алдында тұрған міндет – баланың жан дүниесі мен дене күшін жан-жақты дамыту екенін есте ұстауымыз керек. Еліміздің болашақ елеулі азаматын, кәсіби шығармашылық тұрғыда жан-жақты жетілген жеке адамды даярлауда – кіші мектеп кезіндегі оқу үрдісін тиімді ұйымдастырудың алатын орны ерекше екені даусыз. Сондықтан бала бойындағы шығармашылық қабілеттің жандануына жол ашу, жағдай жасау керектігі жайында ғұлама психолог – педагог ғалымдардың еңбектерінде ерте кезден-ақ баяндалып жүр.

Білім негізі бастауышта қаланатын болғандықтан, ендігі кезекте бастауыш мектеп кезеңінде ұлттық ерекшеліктерді, бастауыш мектептің оқу бағдарламасына енгізіліп отырған жыл сайынғы өзгерістерді, баланың тұрғылықты мекен-жайының өзгешеліктерін, баланың жеке даралық психологиялық қасиеттерін ескере отырып, оқу үрдісінде нақты пәндер бойынша белгілі бір саладағы шығармашылық қабілеттілікті дамытуға тиімді әдістемелік жолды теориялық және практикалық тұрғыда ашып беру керек деп ойлаймын.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Оразова К.Ж.

балабақшаның ортаңғы топ тәрбиешісі
Атырау облысы, Құрманғазы ауданы, Сүйіндік ауылы

Баланың бірінші әрекеті-ойын, сондықтан да ойын-адамның өмірге басардағы алғашқы қадамы. Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?», - деп айтқандай, баланың өмірінде ойын ерекше орын алады.

Әлем бала өміріне біртіндеп кіреді. Бала ең алдымен оны үйде, балабақшада не қоршап тұрғанын ұғынады. Біртіндеп өмірден алған тәжірибесі көбейеді. Мектеп жасына дейінгі балалар өзінің айналасындағы қоршаған ортамен танысуға өте құштар. Бұл баланың бірнеше сұрақтар қоюына әкеліп соғады. Яғни, балаға әлем аздап ғана сырын ашса, онда баланың білуге деген құштарлығы арта түседі. Сондықтан Дидактикалық ойындардың баланың тілін дамытудағы мән-мағынасы ерекше. Мектеп жасына дейінгі балалар көргендерін, байқағандарын, айналасынан естігендерін ойын кезінде қолданатын байқауға болады. Ойын айналадағы болмысты бейнелейді. Ойын барысында балалар дүниені тани бастайды, өзінің күш

жігерін жұмсап, сезімін білдіруге мүмкіндік алады, адамдармен араласуға үйренеді. Сондықтан да ойшыл ұлы адамдар балаларды ойын арқылы оқыту, тілін дамыту керек деген ойға келді. Ойын арқылы оқыту, бұл ой көптеген оқытушылар мен тәрбиешілерді қызықтырды. Грузин педагогы Ш.А.Амонашвили ойын арқылы балаларға өте қиын әлемдік танымды түсіндіре білді. Ш.А.Амонашвили өз оқушыларымен ойын ойнағанда өзін балалармен бірдей қоя отырып, олардың көңіліне, ойына, санасына пайдалы ұғымды беріп, өз ісіне сенімді болып, қиындықтарды жеңе білуге үйретті—баланың көздерінде білімге деген құштарлықты байқады. Ойын арқылы оқытудың арқасында дидактикалық ойын пайда болды. Берілген ойындарды қолдану іс-әрекеттің әсерлігін арттырып, балалардың логикалық ойлауын, математикалық қабілеттерін дамытады. Бұл ойындарды тәрбиешінің шығармашылықпен түрлендіре отырып, балалардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеріп, жаңа тақырыпты өткенде, өтілген материалды қайталағанда, білімді тиянақтау кезінде іс-әрекеттің мазмұнына сай пайдалануға болады. Сондықтан, мұндай ойындар ойнау балалардың ойлау, қабылдау, еліктеу қабілеті және заттардың түрін, түсін, көлемін ажырата білуін дамыта түсу үшін өте қажет.

Дидактикалық ойындарда міндетті түрде екі бала қатысатын ойындар түрін пайдаланған тиімді. Ойын арқылы оқыту үшін дидактикалық ойындар құрылған. Балаларға тапсырмалар ойын түрінде беріледі, бұл дидактикалық ойындардың негізгі ерекшеліктері. Балалар ойнау арқылы белгілі бір білім, білік, дағдыларды және ойын әрекеттерін меңгереді. Әр дидактикалық ойынның танымдылық және тәрбиелік мазмұны болады. Дидактикалық ойындар; қазақ ақын—жазушыларының санға байланысты санамақтар, жаңылтпаштар; сергіту сәттері; іс-әрекеттің конспектісі берілген, не үшін ойынды ұйымдастыру керек және тәрбиешінің алға қойған мақсатына қалай жету деген сұрақтардың негізінде құрастырылған. Ойындардың тиімділігі көп жағдайда тәрбиешінің көңіл—күйіне де байланысты болады. Әр ойынды өткізген кезде тәрбиешіге шығармашылық қажет.

Мектеп жасына дейінгі балалар мекемелерінде балаларлардың тілдік қорын дамытуда санға байланысты санамақ, жаңылтпаштар, жұмбақтар, тілдерін жаттықтыру, есте сақтауын, ойлау қабілеттерін дамыту ойынның түрлерін пайдалануға болады. Атап айтсақ, геометриялық пішіндерге арналған дидактикалық ойындар «Дәл осындай пішінді тап», заттарды өлшемі бойынша салыстыруға, жуан және жіңішке заттарды ажыратуға жаттықтыруға арналған «Үйдің есігін жабайық», түстерді ажыратуға жаттықтыру бағытталған «Өз үйіңді тап» сияқты көптеген ойындарды пайдалануға болады. Сонымен қатар, «Бес саусақ», «Топ, топ, добым», «Бір апта», «Беске дейін санау» сияқты жиі айтылатын санамақтар мен «Ұшып кетті үш құс, ұшып келді ұшқыш», «Пеш үстінде бес мысық, пеш ішінде бес мысық, бес күзетші бес пысық» сияқты жаңылтпаштар және "Жаңылмастан жетеуі, кезек қызмет етеді» (Аптаның 7 күні) сияқты жұмбақтар.

Балалардың тілдік қорын қалыптастыруда дидактикалық ойындардың алатын орны ерекше, өйткені ойын балалардың негізгі іс әрекеті. Мектепке дейінгі балалар тәрбиесіндегі дидактикалық ойындарды нәтижелі қолданудағы негізгі шарты: ол ойын таңдаудағы бірізділікті сақтау, келесі дидактикалық принциптер міндетті түрде ескеруі керек; түсініктілік, қайталанылуы, тапсырмаларды біртіндеп орындау. Баламен іс әрекет түрінде өткізілсе, тапсырмалар оңай орындалып, алға қойған межеге жету оңай болады. Ертегі кейіпкерлеріне, ойыншық кейіпкерге көмектесу баланың қызығушылығын оятып, бәсекелестігін арттырады. Сондай-ақ, тілдік қорымен қатар ойлау, тапқырлық қабілетін дамытып, адамгершілік, мейірімділік қасиеттерін оятады. Іс-әрекетке Дымбілместі қатыстыру баланың алған білімін еске түсіріп, сол Дымбілмеске үйрету арқылы қабілетін арттырады. Дымбілмеске қарай отырып өз жұмыстарын бақылай білуге, қате жіберіп алмауға деген қырағылықтарын арттырады.

Ойын арқылы балалардың сөйлеу мәдениеті мен тілдік қорын дамытудың алғашқы қадамдарын қалыптастырамыз. Мысалы, уақытты бағдарлауға үйрету үшін тәулік бөліктері, апта күндері, жыл мезгілдері және айлары туралы санамақтар, жаңылтпаштар, жұмбақтарды кеңінен пайдаланамыз. Бұл арқылы баланың ойлау, есте сақтау қабілеттері мен тілін дамытуды көздейміз. Ойын ойнату кезінде мына кеңестерді естеріңізде ұстаңыздар:

1. Ойын балаға да, үлкендерге де қуаныш әкелуі қажет.
2. Баланы ойынмен қызықтырыңыз, бірақ оны ойнауға мұқтаждамаңыз, ойын тапсырмаларымен ашуға дейін қысым көрсетпеңіз. Ойын кезінде баланы ренжітіп алмаңыз.
3. Баланың қызығулары «толқынмен» өтеді. Сондықтан, балада ойынға қызығушылығы басылғанда, ол ойын туралы екі айға, тіпті көпке дейін «ұмытыңыз», сосын оны бала «кездейсоқ» есіне түсірсін.
4. Ойын кезінде күштеу жағдайын болдырмау керек. Баланың белсенді қимылдарын тоқтатпаңыз.

Әдебиеттер

1. Артемова Л.В. Дидактикалық ойындар. Москва, 1992.
2. Богуславская З.М., Смирнова Е.О. Мектепке дейінгі жастағы балаларға арналған дамыту ойындары. Москва, 1991.
3. Дүйсенбай Е. Санамақ. Алматы, «Ана тілі», 1996.
4. Никитин Б.П. Дамытушы ойындар. Москва, 1994.
5. Отер Е. Білікті жетекшілік қажет //Қазақстан мектебі. 2002.-№3.-36 б.
6. Сансызбайқызы М. Балдырғандарға арналған қызықты математикалық тапсырмалар. Алматы, «Рауан», 1993.

БАЛАБАҚШАДА МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҰҒЫМДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕРІ

Сұлтанова Айдана

балабақшаның кіші топ тәрбиешісі

Атырау облысы, Құрманғазы ауданы, Сүйіндік ауылы

XXI- ғасыр білімділер ғасыры болғандықтан бүгінгі таңда заманымызға сай зерделі, ой-өрісі жоғары, жан- жақты дамыған ұрпақ қалыптастыру мемлекетіміздің алға қойған аса маңызды міндеті болып тұр. Тәрбие мен білімнің алғашқы дәні – мектепке дейінгі тәрбие ошағында беріледі.

Балабақшаның міндеті - оқыту-тәрбиелеу жұмысында балаларды дамыту, сөздік қорларын молайту, ақыл-ойын толық дамыту. Ақыл-ойы толық дамыған мектеп жасына дейінгі бала сабақты жақсы оқиды, берілген материалды тез қабылдайды, өзінің күшіне сенімді, жаңа ортада өзін жақсы сезінеді. Сол себепті білім беру әрекетін ұйымдастыру барысында зейін, есте сақтау, ойлау қабілеті, елестету, сөздік қорын дамыту және жаттықтыруға көп көңіл бөлінеді. Біздің балабақшада мектепке дейінгі баланың зияткерлі дамуына ерекше көңіл бөлінеді. Сабақ - әр мұғалімнің шығармашылық жұмысы. Мұғалімнің кәсіби білімі қаншалықты жоғары болса, ол оқытып, тәрбиелеген тәрбиеленуші де соншалықты ақыл-ойы дамыған ,сауатты болады. Көп іздену, дайындалу, көрнекіліктер, қосымша әдебиеттерді орынды қолдана білу – тәрбиешінің негізгі мақсаты.

Топқа баланы қабылдап бастаған кезде олардың физиологиясына назар аудару керек. Мысалы мен жылда 2-3 жас балаларды қабылдағанда балалар аса сергек болады, айналадағы заттарды тыным таппай түсінгісі келеді, айналамен қатынас жасап талпынады, қиялдары - қызық, тілдері бал десе де болады. Он екі мүшесі толық жетіліп, мың бұралып қозғалысқа келгенін былай қойғанда, өздері тоқтамай жүгіреді ,билеп беруге бар. Бұл жастағы сәбилердің де жүріс-тұрысының бәрі де сән! Айналадағы табиғатты тануы — қандай тамаша болса, көрген-білгендерін айтып берер тілі де - сондай шұрайлы бастайды. Оның психологиясындағы аңғарғыштығы мен сезінгіштігі соншама нәзік күйіне ауысады. Тәрбие үстінде сонау бір ғажайып қасиетті барынша сәтті пайдаланса, оның берер жақсылығы көп.

Мен тәрбиеші ретінде өзімнің тәжірибемде байқағаным кіші топтағы тәрбиелеп отырған балалармен жұмыс жүргізетін кезде пайдаланатын көрнекіліктерім неғұрлым тиімді болғаны жақсы, ал ол болса, балалардың қиялдауы мен ойлауын дамытады. Мысалы математикалық алғашқы ұғым қалыптастыруда геометриялық фигураларды пайдаланудың маңызы зор. Атап айтқанда әртүрлі математикалық ұғым қалыптастыру үшін соған сай тақырыпта ойын түрінде ұйымдастырған жөн. Мысалы:

Пішіндер әлемі

Геометриялық фигуралар дайындағанда көлемдері бойынша әртүрлі етіп дайындау қажет,соның негізінде балаларда көлем, пішін, саны жайында түсінік қалыптасады.Бала сипаттағанда :

«Үлкен – үлкенірек – ең үлкен», «кішкентай – кішірек – ең кішкентай», «биік – биігірек – ең биік», «ауыр – ауырырақ – ең ауыр», «жеңіл – жеңілірек – ең жеңіл», «терең – тереңірек – ең терең», «жарық – жарығырақ – ең жарық», «қараңғы – қараңғырақ – ең қараңғы» және т.б. тиісті салыстырмалы және таңдаулы шырайдағы салыстырмалы сын есімдерді дұрыс өзіндік дербес қолдануға үйрету керек..

Ортақ бір белгісіне қарай айыра біл

Сабакқа қажетті карточкаларды немесе заттарды топтауға арналған қатты қағаздан кесілген және түрлі түсті сымнан жасалған әр түсті үш шеңбер баулар дайындау қажет.

Жіктеудің ең қарапайым түріне нақты заттардың атаулары бойынша жіктеу жатады: мысалы, балалар ойыншық топтарының ішінен көліктерді, аңдарды, қуаршақтарды, доптарды және т.б. таңдай алады. Кіші топ жасының ерекшелігін ескере отырып ең оңай түрі – жалпы ойыншықтардың іштерінен көліктерді таңдап алу, ойыншықтарды көлеміне, ақшыл түстісінен қоңырқай түстісіне қарай бөлу, яғни түс ажырата білу.

Санына қарай салыстырайық ойыны

Бастапқыда балаларға қай жерде ойыншықтың көптігін, ал қай жерде аздығын көзбен анықтауды ұсынамыз, яғни, үзіліссіз мөлшерлерді салыстыра бастаймыз. Алғашқы мысалдардың жауаптары көзге көрініп тұруы қажет.

Қорыта айтқанда, тәрбиелеу-оқыту үдерісінде бала педагогтың тығыз байланысы нәтижесінде мектепке дейінгі бала адамгершілік тәрбие алады, зияткерлігі, құзыреттілігі дамиды, зейіні, байқағыштығы шоғырланып, тіл байлығы, сөздік қоры дамиды, жеке тұлға болып дамиды, ой-өрісі кеңейеді, жан-жақты дамиды.

Балабақшаның басты міндеттерінің бірі бүлдіршіндердің ой-өрісін, іс-қимылын жан-жақты дамыту. Бұл кезең баланың іс әрекетінің қалыптасуымен дамуы қуаттылықпен жүретін ерекше құнды, қайталанбайтын мезгіл. Бұл мезгілде балаларға берілетін білім ең алдымен тәрбие мазмұны әлеуметтік сұранысқа сай жүзеге асырылуы тиіс. Таным ең алдымен сезім арқылы қабылдауы, бала өз тәжірибесінен бақылап, көріп тануынан тұрады. Сезіну үдерісі кезінде бала бір нәрсені немесе заттың қасиетін, құрылымын таниды, Баланың логикалық ойлау түсігіні ең алдымен оның сезінуімен байланысты. Баланың математикалық түсініктерді дұрыс меңгеруі, баланың дамуы жас ерекшеліктеріне байланысты, бала заттың санын, затты салыстыру (көлемін) теңістіру, орналасуын, саны мен сыңарын белгілеріне қарай табу тәсілдерін меңгереді.

Қорыта айтқанда, әр баланың жеке қабілетін анықтап, оны белгілі бір бағытқа жетелеу, әр тәрбиешінің парызы. Шығармашылық жаттығулар балалардан тек қана математикадан білім емес күнделікті өмірде кездесетін әртүрлі жағдайға байланысты білімді талап ететін тапсырмалар. Балалардың байқағыштығын дамытуға негізделген логикалық ойлауды дамыта оқытуды негіздеу үшін логикалық ойлау ұғымын терең түсіну керек.

Әдебиеттер

1. Мектепке дейінгі кіші жастағы (3 жастан бастап 5 жасқа дейінгі) балаларды тәрбиелеу мен оқытуға арналған «зерек бала» Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. «1 жастан 6 жасқа дейінгі балаларды мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпы білім беру бағдарламасының мазмұнының базалық минимумы». – Астана қ., 2004.
2. «Балбөбек» бағдарламасы. Ы. Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясының республикалық баспа бөлмесі. – Алматы қ., 1999.
3. Детская практическая психология. / Под редакцией проф. Т.Д. Марцинковской. М.: Гардарики, 2003. – 350 бет
4. Интернет материалдары

ТЕХНОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУ

Санқайбаев Б.Б.

технология пәні мұғалімі

"Әлкей Марғұлан атындағы №40 орта мектеп" ММ Астана қ.

Мектептегі оқу тәрбие жұмыстарының бір саласы оқушыларға эстетикалық тәрбие беруге бағытталады. Эстетикалық тәрбиенің ең алғаш адымы жанұяда басталып, мектепте оқу тәрбие жұмыстары үстінде ілгері дамытылады. Мектепте айналадағы тұрмыстағы көркем шығармалар мен өнер туындыларындағы әдемілікті дұрыс көруге, қабылдауға, түсінуге үйрету мұғалімге жүктеледі. Мұғалімдердің әр сабақта балаларға өздігінен жұмыс істетіп, олардың интеллектуалдық белсенділігін, еңбексүйгіштігін және адамгершілік қасиеттерін тәрбиелейтіндей жұмыс жүргізуге мүмкіндіктері бар. Осы талап, мүмкіндік тұрғысынан алғанда, оқу тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі әдіс тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияларды тиімді пайдаланудың маңызы ерекше. Бір технологияның өзі әртүрлі атқарушылардың шеберлігіне байланысты әрқилы жүзеге асырылуы мүмкін. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Оқытудың жаңаша әдіс-тәсілдерін қолдану арқылы баланың кішкентай кезінен дүниеге өзіндік көзқарасының қалыптасуына, сауатты сурет салуға деген білім дағдыларын меңгертіп, ойын тұжырымдап, еркін қарым-қатынас жасауына жол ашу. Осы орайда өнерге деген қызығушылықты тудыруда оқушылардың практикалық жұмыс істеу мүмкіндіктерін дамыту.

Әр түрлі қызықты тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың пәнге деген қызығушылықтары артады. Оқушылар сызбада

күнделікті қолданып немесе көріп жүрген заттарын көретін болса өтетін тақырыптарды жақсы түсініп игереді, оған мен өз тәжірибемде көзім жетті. Олар сызбаны тез және жеңіл түсінеді, сызбаға және сабаққа қызығушылықтары артады, білімдері мен логикалық қабілеттері тез дамиды. Технология пәнінде әрқашан жаңа сабақты қысқа, түсінікті және логикалық құрылымды жеткізуге тырысамын. Басында оқытылатын материалдағы бастыны хабарлап, оқушымен бірге шешім жасау, артық ұсақ-түйекті сөз қылмау. жаңа материалға 7-10 минут жеткілікті. Қалған уақыт жаңа сабақты бекітуге жұмсалады. Әр сабақ мақсатын сабақ басында жеткізіп айту. «Қима», «Тілік» сияқты күрделі тақырыптар қайталанып түсіндірілуге тиіс. Технология пәні оқушыларға дайын мәліметтер ұсынбайды, оларды ойлауға, әр нәрсеге сын көзбен, салыстыра қарауға, есептердің шешудін мүмкін жолдарын табуға, ішінен тиімдісін табуға ұмтылдырады, ғылыми ізденістерге жетелейді. Өз іс-тәжірибемде оқытудың техникалық және басқа әр түрлі көрнекі құралдарын мүмкіндігімше пайдаланып, сабақта берілген сұраққа оқушылардың нақты жауаптарына және сол жауаптарын біртіндеп практика жүзінде дәлелдеп шығу білігіне негіздеймін. Оқушылардың техникалық бөлшектерді дұрыс оқуы және олардың сызбаларын сапалы орындауына бұл әдіс тиімділігін көрсетті.

Технология пәні сабағы оқушыларды тапқырлыққа, өз бетімен жұмыс жасай беруді үйретеді, модель жасау барысында баланың психологиясы жайлап өзгереді, мысалы, оқушы ойлау арқылы заттың моделін жасағанда, пәнге деген өзіндік жауапты сезінеді. Жұмыстың бұл түрі оқушының шығармашылық қабілетін дамытады. Технология пәнінің ұлттық бағытта өткізілуі, оқушылардың қоршаған ортаға, салт дәстүрге деген көзқарастарын оны эстетикалық тұрғыдан қабылдауларын қалыптастырады. Мысалы ою-өрнек тақырыбын өткенде ең алдымен өрнектердің пайда болғанынан бастап айтылады сонымен қатар жеке оюдың атауымен, түстердің сәйкестігімен, композиция негіздерімен танысады. Тағы бір оқушыларды сабаққа қызықтыратын әдіс-тәсіл тақтаға суретін салу немесе сызу, оқушылар өздері салған суреттерді дәл мұғалімдікіндей қылып салуға тырысады, тақтаға салынған суреттің негізінде жасатын заттың моделі құрастырылады.

Технология сабағы басталар алдында оқушылардың көңіл күйлерін білу үшін мынадай ойын жүргіземін. Бұл ойынға таза қағаз бен гуашь болуы қажет. Оқушылар қағаздың жарты бетіне қылқаламмен кез келген дақ салады содан кейін қағазды бүктеп екінші жартысына жабыстырады. Сонсын қағазды ашып пайда болған дақтан қандай бейне шыққанын айтады.

1. Көңіл күйлері төмен оқушылар дақтан нашар нәрселерді көреді, олар көк немесе сиякөк түстерді таңдайды. Ондай оқушыларды сабырлы оқушылармен отырғызған жөн.
2. Сабырлы бала ашық түстен дақ жасайды және шыққан суретінен

жақсы нәрселерді көреді.

3. Ашуланшақ балалар қызыл немесе қара түстерді таңдайды. Оқушылардың логикалық ойларын дамытуға тағы мынандай ойындарды қолдануға болады. Оқушыларды кез келген түсті айтып, сол түсті бес нәрсені тез арада айтуларын талап ету. Бір минуттың ішінде бес нәрсені атай алмаған бала ойыннан шығады. Аталған нәрселерді қайталауға болмайды. Бала тез ойланған арқылы түстерді қайталайды.

Оқушылар тақырыптар бойынша жасаған жұмыстарды ұнатады. Ақын жазушылардың шығармалары оқылады, олар оның қандай жанрға жататынын тауып, суретін салады.

Қорыта келе, білім саласындағы кез келген пән-қандай ортада болмасын өзінің айтар ойы, өмірге деген көзқарасы, нақты жеке тұлғаны қалыптастыруға өзіндік үлес қосары анық. Технология пәнінің басты мақсаты-оқушылардың шығармашылықпен жұмыс жасауына ықпал ете отырып, қазіргі заманның технологиялық мәдениетіне, яғни бұйымдарды көркем жобалауға, өңдеп, өндіруге бейімдеу болып табылады. Сондай-ақ оқушылардың техника мен технология әлемін зерттеп, зерделеуін, кәсіптік іс-әрекет элементтерінен практикалық тәжірибе алуын қарастырады. Технология атты жаңа интегративті білім саласын меңгеру оқушылардың жалпы білім мен дағдыны меңгеруіне мүмкіндік береді, интеллектуалдық, тұлғалық, этикалық дамуын, өзіндік, кәсіптік айқындалуын, қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделуін қамтамасыз етеді.

Қазіргі таңда жеке тұлғаны қалыптастыру технология пәні мұғалімдерінің алдарына қоятын мақсаттар мен міндеттеріне өте жауапкершілікпен қарауды талап етеді. Оқушыларға білім, білік және кәсіптік бағдар беру барысында мұғалім әр оқушының алдында оның келешегіне шын мәнінде жауапты екендігін сезіну қажет. Осы үлкен міндетті атқару үшін технология пәнінің мұғалімінің өзі білімді, мәдениетті, жаңашыл болуы қажет деп ойлаймын.

СОДЕРЖАНИЕ И МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ КУРСОВ МАТЕМАТИКИ В ШКОЛЕ

Секенова Сауле Амангельдықызы

Специализированная школа-интернат для одаренных детей

КазНУИ, г. Астана

Математика - это наука о количественных отношениях и пространственных формах действительного мира. Развитие науки и техники заставляет математику непрерывно расширять представления о пространственных формах и количественных отношениях.

Математика изучает математические модели — логические структуры, у которых описан ряд отношений между их элементами. Понятия математики отвлечены от конкретных явлений и предметов; они получены в результате абстрагирования от качественных особенностей, специфических для данного круга явлений и предметов. Математика возникла из практических нужд

людей, ее связи с практикой становятся все более и более многообразными и глубокими. Особенно велико значение математики в развитии современной физики, астрономии, химии. Значительное место занимает математика и в таких науках, как экономика, биология, медицина.

Математика как учебный предмет. В школьный курс математики должна быть отобрана та часть математических знаний (обязательная), которая даст общее представление о науке, поможет овладеть математическими методами и будет способствовать необходимому развитию математического мышления у школьников. Содержание учебного предмета математики меняется со временем в связи с расширением целей образования, появлением новых требований к школьной подготовке, изменением стандартов образования.

Математика как учебный предмет в школе представляет собой элементы арифметики, алгебры, начал математического анализа, евклидовой геометрии плоскости и пространства, аналитической геометрии, тригонометрии.

Обучение учащихся математике направлено: на овладение ими системой математических знаний, умений и навыков, необходимых для дальнейшего изучения математики и смежных учебных предметов решения практических задач; на развитие логического мышления пространственного воображения, устной и письменной математической речи; на формирование навыков вычислений, алгебраических преобразований, решения уравнений и неравенств, а также инструментальных и графических навыков. От математики как науки математика как учебный предмет отличается не только объемом, системой и глубиной изложения, но и прикладной направленностью изучаемых вопросов.

Учебный курс математики постоянно оказывается перед необходимостью преодолевать противоречие между математикой — развивающейся наукой — и стабильным ядром математики — учебным предметом. Развитие науки требует непрерывного обновления содержания математического образования, сближения учебного предмета с наукой, соответствия его содержания социальному заказу общества.

Для современного этапа развития математики как учебного предмета характерны:

- жесткий отбор основ содержания;
- четкое определение конкретных целей обучения, межпредметных связей, требований к математической подготовке учащихся на каждом этапе обучения;
- усиление воспитывающей и развивающей роли математики, ее связи с жизнью;
- систематическое формирование интереса учащихся к предмету и его приложениям.

Дальнейшее совершенствование содержания школьного математического образования связано с требованиями, которые предъявляет к

математическим знаниям учащихся практика, — промышленность, производство, военное дело, сельское хозяйство, социальное переустройство.

Предмет методики преподавания математики. Слово методика в переводе с древнегреческого означает способ познания, путь исследования. Метод - это путь достижения какой-либо цели, решения конкретной учебной задачи.

Существуют разные точки зрения на содержание понятия методика. Приведем несколько определений:

- методика преподавания математики - наука о математике как учебном предмете и закономерностях процесса обучения математике учащихся различных возрастных групп и способностей;

- методика обучения математике - это педагогическая наука о задачах, содержании и методах обучения математике. Она изучает и исследует процесс обучения математике в целях повышения его эффективности и качества. Методика обучения математике рассматривает вопрос о том, как надо преподавать математику;

- методика преподавания математики - раздел педагогики, исследующий закономерности обучения математике на определенном уровне ее развития в соответствии с целями обучения подрастающего поколения, поставленными обществом. Методика обучения математике призвана исследовать проблемы математического образования, обучения математике и математического воспитания.

Цель методики обучения математике заключается в исследовании основных компонентов системы обучения математике в школе и связей между ними. Под основными компонентами понимают цели, содержание, методы, формы и средства обучения математике.

Предметом методики обучения математике являются цели и содержание математического образования, методы, средства и формы обучения математике.

На функционирование системы обучения математике оказывает влияние ряд факторов: общие цели образования, гуманизация и гуманитаризация образования, развитие математики как науки, прикладная и практическая направленность математики, новые образовательные идеи и технологии, результаты исследований в психологии, дидактике, логике и т.д.

Основными задачами методики преподавания математики являются:

- определение конкретных целей изучения математики по классам, темам, урокам;

- отбор содержания учебного предмета в соответствии с целями и познавательными возможностями учащихся;

- разработка наиболее рациональных методов и организационных форм обучения, направленных на достижение поставленных целей;

- выбор необходимых средств обучения и разработка методики их применения в практике работы учителя математики.

Методика преподавания математики призвана дать ответы на три вопроса: Зачем надо учить математике? Что надо изучать? Как надо обучать математике?

Предусмотренное программой содержание школьного математического образования, несмотря на происходящие в нем изменения, в течение достаточно длительного времени сохраняет свое основное ядро. Такая устойчивость основного содержания программы объясняется тем, что математика, приобретая в своем развитии много нового, сохраняет и все ранее накопленные научные знания, не отбрасывая их как устаревшие и ставшие ненужными. Каждый раздел, вошедший в это ядро, имеет свою историю развития как предмет изучения в средней школе. Вопросы изучения подробно рассматриваются в специальной методике преподавания математики.

Выделенное ядро школьного курса математики составляет основу его базисной программы, которая является исходным документом для разработки тематических программ. В тематической программе для средней школы, кроме распределения учебного материала по классам, излагаются требования к знаниям, умениям и навыкам учащихся, раскрываются межпредметные связи, даются примерные нормы оценок.

Взаимосвязь методики преподавания математики и других областей знаний. Методика обучения математике связана с такими науками, как философия, психология, педагогика, логика, информатика, история математики и математического образования, физиология человека, и прежде всего с математикой - ее базовой дисциплиной. Цель методики - отобрать основные данные математической науки и, дидактически обработав и адаптировав их, включить в содержание школьных курсов математики.

Философия разрабатывает методы познания, которые используются в педагогических, методических исследованиях и в обучении математике: системный подход (компоненты методики преподавания математики и их взаимосвязь); методы научного познания (аналогия, обобщение, конкретизация, абстрагирование и т. д.); философские законы; диалектический метод познания.

Логика исследует законы «правильного» мышления. Такие понятия, как выражение, теорема, доказательство, уравнение, правило вывода, являются логическими понятиями. Доказательства математических утверждений базируются на логических действиях. Формирование математических понятий осуществляется на основе логических законов.

Методика преподавания математики тесно связана с педагогикой, в частности с дидактикой. В дидактике основным отношением, характеризующим обучение, является «преподавание - учение», в методике - «преподавание - учебный материал - учение». Педагогика определяет методы обучения, цели воспитания, методы научного исследования. Взяв за основу эти методы и цели из педагогики, методика вносит как в учебный процесс, так и в научные исследования свое конкретное математическое содержание.

Методика обучения математике ориентируется на особенности учащихся определенных возрастных групп с использованием закономерностей индивидуальных особенностей школьников в определенном возрасте (память, мышление, внимание и т. д.). Влияние психологии на методику обучения математике усиливается в связи с внедрением личностно ориентированного образования, характеризующегося усилением внимания к ученику, его саморазвитию, самопознанию, к воспитанию умения искать и находить свое место в жизни.

Методика обучения математике связана с историей математики. Она обращает внимание учителя на трудности, с которыми он может встретиться при изучении школьного курса математики, придает математическим знаниям личностно значимый характер.

Информатика - наука, изучающая проблемы получения, хранения, преобразования, передачи и использования информации. В последнее время, в связи с развитием информатики, усиливается ее влияние на методику обучения математике: формируется определенный стиль мышления, связанный с использованием компьютера, кодированием информации; применяются информационные технологии, ориентированные на повышение эффективности обучения математике.

Методика обучения математике не может не учитывать данных физиологии, особенно в исследованиях, например, при изучении рефлексов, связанных с сигналами, поступающими как от материальных предметов и явлений, так и от слов, символов, знаков.

Методы методики обучения математики. Для решения проблем методического характера используют следующие методы: эксперимент; изучение и использование отечественного и зарубежного опыта обучения учащихся; анкетирование, беседы с учителями и учащимися; анализ; синтез, моделирование, ранжирование, шкалирование и т.д.

Для доказательства предполагаемых суждений в методике обучения математике используют эксперимент — организуемое обучение с целью проверки гипотезы, фиксации реального уровня знаний, умений, навыков, развития ученика, сравнения результативности предлагаемых методик и традиционно используемых, обоснования различных утверждений. На этапе обоснования гипотезы используют констатирующий эксперимент, позволяющий выявить состояние объекта исследования или проверить предположение, а также уточнить отдельные факты. В процессе проверки гипотезы проводят обучающий (поисковый, формирующий) эксперимент, который проводится с целью выявить эффективность разработанной методики. Отбираются экспериментальные и контрольные классы. В контрольных классах обучение ведется по традиционной схеме, а в экспериментальных — по разработанной исследователем модели или схеме. В организации эксперимента используются: наблюдение, анкетирование, качественный и количественный анализ результатов обучения.

Качественный анализ результатов исследования осуществляется с помощью контрольных работ, тестирования школьников, а количественный — по результатам статистической обработки контрольных работ, тестов.

Литература

- 1 Давыдов, В. В. Обучение математике, 1 класс / В. В. Давыдов, С. Ф. Горбов, Г. Г. Микулина, О. В. Савельева. – М. : Просвещение, 1995. – 242 с.
- 2 Иншакова, О. Б. Развитие и коррекция графо-моторных навыков у детей 5-7 лет : пособие для логопеда: В 2 ч. / О. Б. Иншакова. – М. : Аркти, 2008. – 122 с.
- 3 Истомина, Н. Б. Методика обучения математике в начальных классах : учебное пособие / Н. Б. Истомина. – М. : ВЛАДОС, 2005. – 234 с.
- 4 Квач, Н. В. Развитие образного мышления и графических навыков детей 5-7 лет / Н. В. Квач. – М. : Аркти, 2002. – 232 с.
- 5 Кремьянская, К. А. Оценка математической подготовки школьников / К. А. Кремьянская, Л. В. Кузнецова. – М. : ВЛАДОС, 2005. – 122 с.
- 5 Матушкина, З. П. Приемы обучения учащихся решению математических задач : учебное пособие / З. П. Матушкина. – Курган : КГПУ, 2003. – 128 с.

ПРИНЦИПЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

Тастекеев Кайрат Кулбаевич

кандидат юридических наук, профессор

Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет
г. Семей

Под принципами гражданского права следует понимать его основные начала, т.е. основополагающие идеи, сформулированные законом или вытекающие из смысла его предписаний, содействующие правильному пониманию содержания и текстуального выражения гражданско-правовых норм, их адекватному толкованию, разрешению противоречий между ними, помогающие восполнять пробелы законодательства.

Принципы гражданского права Республики Казахстан коренным образом отличаются от принципов, на которых строилось советское гражданское право. Выражая характер существовавших тогда общественных отношений и ориентируясь на их укрепление и защиту, гражданское право советского периода было построено на таких принципах, как верховенство государственной собственности перед всеми ее негосударственными видами и формами, обязательность подчинения спускаемому сверху плановому заданию при заключении, толковании и исполнении гражданско-правового договора, недопустимость конкуренции в экономических отношениях и т.п. Все эти принципы отражали централизованную, командно-приказную систему регулирования экономикой и ушли в прошлое вместе с этой системой.

Сегодня уже можно назвать такие принципы гражданского права, как: равенство правового статуса субъектов гражданско-правовых отношений;

неприкосновенность собственности;

свобода гражданско-правового договора;

невмешательство государства и всех третьих лиц в частные дела и личную жизнь;

защита предпринимателей и потребителей как основных субъектов гражданско-правовых отношений;

защита прав и правомерных интересов кредитора;

защищенность гражданских прав.

Указанным принципам соответствуют (должны соответствовать) все гражданско-правовые нормативные акты, прежде всего — Гражданский кодекс Республики Казахстан. Перечисление большинства из них содержится в ст. 2 ГК, которая так и называется «Основные начала гражданского законодательства». Все эти принципы неразрывно связаны между собой, дополняют друг друга и представляют единую органическую систему.

Рассмотрим их. Равенство субъектов гражданско-правовых отношений обусловлено общеметодологической предпосылкой: субъектами гражданских правоотношений становятся неподчиненные друг другу субъекты, которые законом признаются равными и в приобретении, и в осуществлении, и в защите гражданских прав, равными в обязанностях и в ответственности за их нарушение. Никто из субъектов гражданского права не вправе приказывать друг другу и потому в основе их отношений лежит взаимное соглашение. Более конкретно равенство субъектов означает:

-государство или его административно-территориальные единицы, вступая в гражданские правоотношения, не имеют каких-либо преимуществ либо привилегий перед своими гражданско-правовыми партнерами — гражданином или юридическим лицом;

-юридические лица в любой их организационной форме приравниваются в качестве субъектов гражданских правоотношений к физическим лицам;

-иностранные граждане и иностранные юридические лица приобретают такие же гражданские права и обязанности и в таком же порядке, что и казахстанские граждане и юридические лица.

Некоторые исключения из такого равенства возможны лишь в силу прямых предписаний законодательных актов (см., например Указ Президента Республики Казахстан, имеющий силу Закона, «О правовом положении иностранных граждан в Республике Казахстан» от 19 июня 1995 г.)³.

Неприкосновенность собственности. Важность данного принципа вытекает из того, что собственность является фундаментом всей экономической системы страны. Данный принцип подчеркивает отказ от прежних установлений, позволявших государству вмешиваться во все отношения, связанные с негосударственной собственностью. Поэтому

принцип неприкосновенности нашел закрепление и в Конституции Республики Казахстан (ст. ст. 6 и 26).

Неприкосновенность собственности означает прежде всего признание за собственником возможности использовать свое имущество по личному свободному усмотрению для достижения любой, не запрещенной законом, цели (ст. 188 ГК). Это также означает недопустимость принудительного прекращения права собственности независимо от того, выплачивается или не выплачивается собственнику какая-либо компенсация. Должно действовать неременное правило: принудительное прекращение собственности допустимо лишь при наличии на это оснований, непосредственно предусмотренных законом (см., например, ст. 249). Недостаточно поэтому ссылки на то, что прекращение права собственности допустимо лишь по решению суда. Само решение должно опираться на точное законное основание.

Возможности собственника, конечно, не беспредельны, но пределы четко ограничиваются законом: законодательные запреты (например, при использовании собственного оружия либо опасных веществ), недопустимость использования собственности, ведущей к нарушению прав и законных интересов других лиц, ограничения прав собственника распоряжаться некоторыми принадлежащими ему вещами (исторические и культурные ценности, иностранная валюта и т.п.). Но подобные запреты и ограничения применимы только в качестве мер защиты публичных интересов.

Помимо права собственности гражданское законодательство предусматривает некоторые другие вещные права, позволяющие их обладателю непосредственно использовать предоставленное ему имущество в своих интересах: право землепользования (Указ о земле), право хозяйственного ведения (ст. ст. 195 - 201 ГК), право оперативного управления (ст. ст. 202 - 208), право на жилище (ст. 194 ГК; Закон о жилищных отношениях и др.). Такие права, в отличие от прав собственности, всегда производны, над обладателями подобных вещных прав стоит собственник имущества. Границы правомочий таких вещных прав устанавливаются, как правило, не только законодательством, но и волей собственника.

Одним из важнейших принципов гражданского права является свобода договора (кроме ст. 2 см. также ст. 380 ГК). Это означает, что любое лицо по своему усмотрению и без принуждения вправе:

- заключать (или не заключать) тот или иной договор;
- выбирать партнера, с которым он желает заключить договор;
- выбирать вид договора;
- определять условия договора.

При этом, конечно, следует учитывать, что и договорный партнер обладает такими же правами. Поэтому подлинно гражданско-правовым договором может признаваться лишь добровольное и взаимно принятое соглашение. С принципом свободы договора нельзя смешивать ограничения, которые возложили на себя сами участники договора, вступая в него. Подобные самоограничения становятся обязательными, и односторонний

отказ от них недопустим. Свобода договора, но не свобода от договора. *Pacta sunt servanda.*— Договоры должны исполняться. Продавец какого-либо товара, например, как правило, вправе вступать в договор с покупателем, по своей воле соглашаться или не соглашаться с условиями договора при его заключении. Никто не вправе принудить продавца к принятию того или иного решения. Но если решение принято и продавец заключил договор на определенных условиях, то они становятся для него обязательными, и в дальнейшем он не вправе, ссылаясь на свободу договора, односторонне отказаться от его выполнения, изменять его условия и т.п. Об этом прямо говорится в ст. 401 ГК.

Свобода договора имеет еще одну границу в форме законодательных запретов либо императивных предписаний правовых норм.

Если законом запрещено совершать какие-либо действия (например, продажу оружия или наркотиков), то, разумеется, такие действия нельзя включать в договор в качестве его условия, хотя бы обе стороны были на него согласны. Договоры, содержащие подобные условия, должны признаваться недействительными по ст. 158 ГК.

Известно, что некоторые нормы гражданского законодательства носят императивный характер, т.е. должны применяться в обязательном порядке. Среди них могут быть нормы, ограничивающие свободу договора для защиты более слабой стороны, ограничения монополизма, борьбы с недобросовестной конкуренцией, защиты потребителей и т.п. Условия, предусмотренные императивными законодательными нормами для данного вида договоров, обязательно входят в содержание каждого конкретного договора данного вида, независимо от того, включили или не включили стороны эти условия в текст своего договора.

Свобода договора заключается также в возможности заключать любые по содержанию договоры, независимо от того, предусмотрены они законодательством или не предусмотрены. Возможны также договоры, содержание которых охватывает элементы нескольких договорных видов (ст. ст. 7 и 380 ГК). Важно лишь, чтобы все условия договоров не нарушали запретов и ограничений, установленных законодательством (ст. 381 ГК).

Необходимость защиты публичных интересов также вносит поправку в пределы применения принципа свободы договора: подконтрольность совершения валютных операций, запреты отказывать в заключении публичных договоров либо неравным образом определять их условия для разных клиентов (ст. 387 ГК), лицензирование некоторых видов деятельности.

Следующим принципом гражданского законодательства можно назвать недопустимость вмешательства кого-либо в частные дела и личную жизнь. Этот принцип распространяется на гражданские правоотношения в той мере, в какой они носят личный имущественный или неимущественный характер. В ранее действовавшем Гражданском кодексе он (принцип) был отражен весьма слабо и касался лишь защиты чести и достоинства, тайны личных записей, дневников и писем. В действующем казахстанском гражданском праве этот

принцип получил значительное развитие. Он закреплен также Конституцией Республики Казахстан (ст. 18 ГК).

Недопустимость произвольного вмешательства кого-либо в частные дела означает запрет органам власти и управления, родителям, служебным руководителям и другим лицам влиять на то, как дееспособные граждане или юридические лица распоряжаются своим имуществом, делят свою прибыль, используют доходы. Не требуется получения чьих-либо разрешений, выяснения согласия, предоставления информации, если подобного рода требования не установлены законом. Запрещено требовать предоставления сведений, составляющих личную, семейную и коммерческую тайну.

Недопустимость вмешательства кого-либо в частные дела означает также запрет на вторжение в чужую личную жизнь, в чужие отношения. Об этом говорят многие статьи ГК, прежде всего ст. ст. 2, 115, 125, 144, 146 и др.

К числу принципов гражданского права можно отнести защиту прав предпринимателей и потребителей. На первый взгляд между названными субъектами гражданских правоотношений существует полярная противоположность интересов, и потому защита одних не совпадает с защитой других — напротив, одних (потребителей) нужно защищать от других (предпринимателей). Но это — сугубо поверхностное суждение. При бесспорных отдельных расхождениях защищенность подлинных интересов и предпринимателей, и потребителей ведет к одной конечной цели — развитию предпринимательства, которое не может осуществляться иначе, чем через все более полное удовлетворение интересов и нужд потребителей. Это — полное удовлетворение интересов потребителей — как раз и составляет главную задачу цивилизованной экономики. Но, конечно, конкретные средства непосредственной защиты интересов предпринимателей, с одной стороны, и потребителей — с другой, во многом различны.

Предприниматели нуждаются в упрощении порядка образования предпринимательских структур, свободе предпринимательской деятельности, недопустимости необоснованных проверок и ненужного государственного контроля, сохранении коммерческой тайны, справедливом налогообложении. Именно на это направлена ст. 10 ГК, иные Законы, содержащие гражданско-правовые нормы: от 11 декабря 1990 г. «О свободе хозяйственной деятельности и развитии предпринимательства»; от 4 июля 1992 г. «О защите и поддержке частного предпринимательства»; от 19 июня 1997 г. «О государственной поддержке малого предпринимательства»; от 19 июня 1997 г. «Об индивидуальном предпринимательстве»; от 31 марта 1998 г. «О крестьянском (фермерском) хозяйстве»; Указы Президента Республики Казахстан от 14 июня 1996 г. «О дополнительных мерах по реализации государственных гарантий свободы предпринимательской деятельности»; от 6 марта 1997 г. «О мерах по усилению государственной поддержки и активизации развития малого предпринимательства»; от 27 апреля 1998 г. «О защите прав граждан и юридических лиц на свободу предпринимательской деятельности» и др.

Однако свобода предпринимательства без государственного регулирования может привести к монопольному положению некоторых из предпринимателей и их объединений, к ограничению конкуренции и к другим негативным последствиям, нарушающим в итоге интересы потребителей. Поэтому законодательством, в т.ч. гражданским, вводятся меры, направляющие развитие предпринимательства в нужное для общества русло, даже если это ограничивает их свободу (особенно свободу, переходящую в произвол). Здесь можно назвать ст. ст. 11, 387, 389 ГК, Законы: от 11 июня 1991 г. «О развитии конкуренции и ограничении монополистической деятельности», от 9 июля 1998 г. «О естественных монополиях» и другие нормативные акты. Закон запрещает под видом коммерческой тайны скрывать информацию по вопросам, имеющим важный публичный интерес (например, п. 7 ст. 41 ГК, ст. 23 Закона «О защите и поддержке частного предпринимательства»).

Закон возлагает на предпринимателя риск убытков, могущих возникнуть в ходе предпринимательства даже без вины предпринимателя (например, п. 1 ст. 10, п. 2 ст. 359, ст. 360 ГК, ст. 1 Закона о защите и поддержке частного предпринимательства). Не менее полно гражданское законодательство защищает интересы потребителей. Здесь можно назвать множество гражданско-правовых норм, например, ст. ст. 10, 358, 387 и 389 ГК. Сохраняет полную силу Закон «О защите прав потребителей», принятый еще 5 июня 1991 г. Если интересы потребителей очень часто грубо нарушаются, то вина тому — не отсутствие законодательных средств защиты, а то, что они на практике применяются недостаточно.

К принципам гражданского права с полным основанием следует отнести принцип защиты прав и правомерных интересов кредиторов. Кредитор — необходимая фигура всякого гражданского обязательства и, как правило, потерпевшая сторона при всяком его нарушении. Пренебрежение интересами кредитора и защитой его интересов неизбежно ведет к ослаблению гражданско-правового оборота, ибо гасится инициативное стремление к вступлению в обязательство и его надлежащему исполнению.

Литература

1. Сулейменов М.К. Гражданское право. Учебник. - Алматы: 2015
2. Закон об индивидуальном предпринимательстве — Закон РК от 19 июня 1997 г. «Об индивидуальном предпринимательстве» (Ведомости Парламента РК, 1997, № 12, ст. 185);
3. Закон об иностранных инвестициях — Закон РК от 27 декабря 1994 г. «Об иностранных инвестициях» (Ведомости Верховного Совета РК, 1994 г., № 23—24, ст. 280; «Советы Казахстана», 20 января 1995 г.);
4. Закон об общественных объединениях — Закон РК от 31 мая 1996 г. «Об общественных объединениях» (Ведомости Парламента РК, 1996 г., № 8—9, ст. 234);

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО КАК ОТРАСЛЬ ПРАВА

Дюсембаева М.Е.

магистрант 1 курса специальности 6М 030100 – «Юриспруденция», г.Омск

Гражданское право Республики Казахстан в полной мере опирается на основные принципы частного права, хотя и отличается своими особенностями, отражающими современное общественное и экономическое состояние страны, ее исторический опыт и национальные традиции.

В существующей правовой системе (совокупности всех юридических норм) Республики Казахстан гражданское право - одно из основных и ведущих звеньев, именуемых отраслями права. Как и другие отрасли, гражданское право опирается на Конституцию Республики Казахстан, ст.1 которой провозглашает, что высшими ценностями нашего государства являются человек, его жизнь, права и свободы.

Значение гражданского права в системе всех отраслей права республики определяется, во-первых, ключевой ролью тех отношений, которые являются предметом его регулирования; во-вторых, широкой сферой его применения; в-третьих, его неразрывной связью с защитой имущественных и неимущественных прав и интересов личности.

В общую систему права Республики Казахстан входят, помимо гражданского, иные отрасли права - государственное, уголовное, административное и другие. Гражданское право отличается от них своими особыми признаками, характеризующими предмет и метод регулирования, а также основополагающими принципами.

Под предметом гражданского права понимается круг общественных отношений, регулируемых гражданско-правовыми нормами. Первый пункт ст.1 Гражданского кодекса Республики Казахстан определяет: «Гражданским законодательством регулируются товарно-денежные и иные основанные на равенстве участников имущественные отношения, а также связанные с имущественными личные неимущественные отношения». И п.2 этой же статьи: «Личные неимущественные отношения, не связанные с имущественными, регулируются гражданским законодательством, поскольку иное не предусмотрено законодательными актами либо не вытекает из существа личного неимущественного отношения».

Для гражданских имущественных отношений, регулируемых гражданским правом, характерно то, что они возникают между имущественно обособленными субъектами, не связанными взаимными правами и обязанностями властно-подчиненного характера, каждый из которых обладает собственными частными интересами (так называемые горизонтальные имущественные отношения).

Под **имущественными отношениями** понимаются отношения по приобретению и использованию имущества: вещей, прав и обязанностей по поводу вещей и иных материальных благ. Как правило, предмету имущественных отношений можно дать денежную оценку.

Первыми среди имущественных отношений Гражданским кодексом названы товарно-денежные отношения, составляющие основу рыночной экономики, основу предпринимательской деятельности, ибо рыночная экономика без гражданского права невозможна; гражданское право без рыночной экономики во многом беспредметно. Даже в советские годы, когда экономика управлялась в командно-приказном вертикальном порядке, гражданское право охватывало лишь допускавшиеся в те годы товарно-денежные отношения (т.е. те группы рыночных отношений, которые разрешались в советском обществе). Недаром в теорию и практику регулирования экономики активно внедрялась концепция, исключавшая даже применение термина «гражданское право» для плановой экономики. Была выдумана даже особая правовая отрасль - «хозяйственное право», о чем будет сказано далее.

Но предметом гражданского права служат и те горизонтальные имущественные отношения, которые по сути своей не являются товарно-денежными, например, наследование, оказание бескорыстных имущественных бытовых услуг и некоторые другие. Объем их по сравнению с товарно-денежными отношениями незначителен, но в повседневной жизни они весьма ощутимы.

Статья 1 ГК называет также личные неимущественные отношения, связанные с имущественными. Прежде всего это - отношения, вытекающие из создания объектов интеллектуальной собственности - произведений науки, искусства, технического творчества, средств индивидуализации участников гражданского оборота и т.п. Сами по себе эти объекты и права на них не имеют непосредственного имущественного содержания и денежной оценки. Но они, эти личные неимущественные отношения, тесно связаны с имущественными и потому попадают в сферу гражданско-правового регулирования, охраняясь средствами защиты гражданских прав.

К примеру, один из двух авторов изданной книги вновь опубликовал ее в другом издательстве под иным названием, и соавтором было обозначено другое лицо. Прежний соавтор предъявил иск о признании его соавтором переизданной книги и о лишении авторских прав вновь появившегося соавтора. Дело неоднократно рассматривалось в суде с привлечением нескольких экспертиз. Иск был удовлетворен. Следует отметить, что ни в исковом заявлении, ни в заключениях экспертов, ни в одном из судебных решений ни слова не говорилось о нарушении имущественных прав истца. Предмет спора был один: кто автор (соавтор) книги. Это право авторства было подтверждено и защищено. Однако, нет сомнений, что получивший судебное подтверждение своих авторских прав истец также с полным основанием может требовать от издательства свою долю гонорара за второе издание книги, а издательство вправе требовать от ложного соавтора возврата выплаченных ему денег. Ведь связь права считаться автором и права на авторский гонорар неразрывна.

Статья 1 ГК среди отношений, являющихся предметом гражданского права, называет также **личные отношения, не связанные с имущественными**. Например, отношения по поводу имени гражданина, его чести и достоинства, возможности выбора места жительства, неразглашения личных записей (дневники, письма), неприкосновенности изображения, телесной неприкосновенности и т.п. Подобные отношения регулируются гражданским правом при соблюдении некоторых условий: если они не регулируются другими отраслями права (например, уголовным правом), если это не противоречит существу личных неимущественных отношений (например, в сфере интимной близости).

Отнесение многих личных неимущественных отношений к предмету гражданско-правового регулирования объясняется и некоторыми дополнительными соображениями. Во-первых, без применения к ним гражданского права значительная часть таких отношений оказалась бы вообще без правового регулирования.

Во-вторых, граница между личными отношениями, связанными или не связанными с отношениями имущественными, весьма условна (к примеру, и право на имя, и право на собственное изображение передаются иногда другим лицам за плату, как правило, в рекламных целях).

В-третьих, наконец, личные права, даже не связанные с имущественными, в случае их нарушения могут, как правило, защищаться гражданско-правовыми средствами путем предоставления потерпевшему возможности требовать денежной компенсации за причиненные страдания и переживания, прекращения нарушений либо ликвидации их последствий.

Литература

1. Закон об индивидуальном предпринимательстве. - Закон РК от 19 июня 1997 г. «Об индивидуальном предпринимательстве» (Ведомости Парламента РК, 1997, № 12, ст. 185);

2. Закон об иностранных инвестициях.- Закон РК от 27 декабря 1994 г. «Об иностранных инвестициях» (Ведомости Верховного Совета РК, 1994 г., № 23-24, ст. 280; «Советы Казахстана», 20 января 1995 г.);

3. Закон об общественных объединениях- Закон РК от 31 мая 1996 г. «Об общественных объединениях» (Ведомости Парламента РК, 1996 г., № 8-9, ст. 234);

4. Закон о бюджетной системе -Закон РК от 1 апреля 1999 г. «О бюджетной системе» («Казахстанская правда», 2 апреля 1999 г.);

5. Закон о жилищных отношениях, Жилищный закон - Закон РК от 16 апреля 1997 г. «О жилищных отношениях» (Ведомости Парламента РК, 1997, № 8, ст. 84; «Казахстанская правда», 10 июня 1997 г.);

6. Закон о ТОО - Закон РК от 22 апреля 1998 г. «О товариществах с ограниченной и дополнительной ответственностью» («Казахстанская правда», 30 апреля 1998 г.);

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ІЗДЕНІСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Толеубекова Р.К.

педагогика ғылымдарының докторы, профессор

Мұстафа Ж.К.

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану»

мамандығының магистранты, Астана қ.

“Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасының “басты мақсаты оқушылардың талдау, синтездеу, әрі логикалық ойлау қабілеттерін дамыту, яғни оқушылардың сабақ бойы ой еңбегімен шұғылдануын қамтамасыз ету, оқушының қызығушылығын арттыра отырып ізденуге, өз бетімен зерттеп қорытынды жасауға үйрету, сондай-ақ оны ұтымды пайдалана білетін жылдам өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеге лайықты өмір сүріп, қызмет жасауға қабілетті тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру болып отыр [1].

XXI ғасырдың басынан зерттеушілік ізденіс біліктері мен дағдылары тек ғалымдарға ғана емес, ол барша адамға сөзсіз қажеттігі белгілі. Оқытуды зерттеушілік бағытта ұйымдастыру, оның теориялық идеясы мен практикасын біріктіру, баланы зерттеу жолымен оқыту – қоршаған әлемді тануға мүмкіндік беретін ең тиімді әдістердің бірі.

Қоғамның деңгейі қандай болса, мектептердегі білім беру сапасы да соған лайық болмақ. Қоғамның алдына қойылған мақсаттарға сәйкес оқушының жеке тұлғасын қалыптастырудың мақсаты анықталатыны, соған лайықты білім беру жүйесі құрылатыны, мақсат өзгерсе білім беру жүйесінің де өзгертіні педагогикалық ғылымдар тарихынан белгілі. Өйткені, қоғам - тапсырыс беруші, ал мектеп - сол тапсырысты жүзеге асырушы педагогикалық жүйе. Олай болса, еліміздегі нарықтық қатынастардың орнығуы жүріп жатқан жағдайда мектептегі оқушының жеке тұлғасын қалыптастыру мақсаттарының өзгеруі де заңды құбылыс.

Адамға қажетті білімдеркөлемі тез кеңейе бастаған жағдайда, оқушылардың белгілі - бір деректердің жиынтығын ғана меңгеруіне ден қоюына болмайды. Сондықтан субъектінің өзбетінше ізденіп білімін толтыру ғылыми және саяси информациялардың ағынында бағдар ұстай білу біліктілігіне, зерттей білуге дағдыландыру қазіргі кездегі аса маңызды іс.

Педагогикалық теорияда зерттеушілік әрекеттердің көптеген ғалымдардың еңбектерінде орын алғандығын көруге болады. Оның әдістерін Сократтан бастап осы күнге дейінгі ғалымдар оқушының зерттеушілік әрекеттерін ұйымдастырудың, оның өздігінен білім алу мүмкіндіктерін дамытуға жасайтын мол ықпалын атап өтеді.

Зерттеушілік әрекеттер туралы ой-пікірлер XVII-XIX ғғ. классикалық философтар (Дж.Локк, Б.Спиноза, И.Фихте, Ф.Шеллинг, И.Кант, Г.Гегель) еңбектерінде орын алғаны белгілі. Зерттеушілікті қалыптастыруды дамыту мәселесі сана мен өзіндік сана тұрғысынан (С.Л.Рубенштейн, А.И.Леонтьев,

Л.И.Божович, И.И.Чеснокова, Н.И.Чуприкова, В.И.Слободчиков, Е.И.Исаев, Г.В.Акопов) зерттеген [9].

Ресейде зерттеушілік әрекеттерді дамыту идеясы XVIII ғасырдың екінші жартысынан басталып, теориялық және практикалық түрде жүзеге асырылуы оқытудың жаңа жүйесіне жол салды. Мысалы, К.Д.Ушинский оқушының өзіндік танымын дамытудың бастапқы кезеңі оның өзіндік бақылауын жүргізу дағдысын қалыптастыру болып табылатынын айтады. Ол «...оқушыларға белгілі бір затты көрсетумен бірге, ұстаз сол туралы білетіндерін еске түсіріп айтуды, бақылауды және одан түйгендерін саралап, ең соңында, ой қорытындылауға мүмкіндік тудыруы керек» деп атап көрсетті.[4].

П.П.Блонский зерттеушілік әдістің бірнеше түрін айқындайды, мысалы, белгілі бір мәселені шешудегі эксперимент, оқушының қоғамдық немесе табиғи құбылыстарды жүйелі бақылауы, танымдық, пәндік зерттеу жұмыстары. Кеңестік педагогикада ғалым дидактиктер В.В. Мерцалов, И.Я.Лернер, М.Н.Скаткин, Н.А.Сорокин, М.И. Сорокин, М.И.Махмутов, Г.И.Щукина еңбектерінде зерттеушілікті дамыту әдісін жан-жақты қарастырған[8].

Қазақстандық ғалымдар тарапынан зерттеушілік әрекетті мектептегі педагогикалық процесті ұйымдастыру тұрғысынан Н.Д.Хмель, Г.К.Байдильдинова, Н.Н.Тригубова студенттердің танымдық әрекеттерін дамыту бағытында Қ.Қ.Жампеисова, Н.Н.Хан, С.Т.Каргин, Ж.С.Хасанова, гуманистік, тұлғалық-бағдарлы, өзіндік дамыту жүйесі тұрғысынан А.А.Бейсенбаева, Ә.М.Мұханбетжанова, педагогикалық, инновациялық технологиялар тұрғысынан Ж.А.Қараев, Г.Қ.Нұрғалиева, мұғалімдердің зерттеушілік мәдениетін дамыту тұрғысынан Ш.Т.Таубаева, С.Н.Лактионова, т.б. еңбектерде қарастырылған.

Елбасының соңғы жолдауындағы төртінші міндеті де осы заманғы білім беру мен кәсіптік қайта даярлауды «парасатты экономиканың» негіздерін қалыптастыруды, жаңа технологияларды, идеялар мен көзқарастарды пайдалануды, білім беру әдістемелерін жаңғырту, инновациялық экономиканы дамытуды қарастырады.

Осы орайда ғылымның жедел түрде дамуы, техникалық прогресс, қазіргі заман талабы бастауыш сынып оқушыларының жан-жақты терең ойлау қабілеттіктерін арттырып отыр. Сондықтан бәсекеге қабілетті шығармашыл тұлғаны қалыптастыру үшін зерттеу- ізденушілік жұмыстары бастауыш сыныптан бастау алуы қажет.

Соған байланысты мақаламызға тірек болып отырған «ғылым», «зерттеу», «ізденіс» «зерттеушілік, ізденіс», ұғымдарының мәнін ашып алуды жөн көрдік.

Әлемге жаңалық әкелетін ғалымның ақыл-ой әрекеті мен жананы тануға талпынатын баланың ақыл-ой әрекеті арасындағы ерекшелік бұрыннан танылған. Сондықтан да жоғарыда аталған терминдердің мәні, ғылым, зерттеу, ғылыми зерттеу сияқты базалық түсініктерді қалыптастырады.

«Энциклопедиялық сөздікте» *ғылым* тарихи қалыптасқан және табиғат, қоғам, ойлау, олардың даму заңдылықтары туралы қоғамдық тәжірибе негізінде үздіксіз дамытын білім жүйесі ретінде анықталған. Ғылыми әлемді өз қажетіне қарай өзгертуге белсенді адамзат таным қызметінің көпғасырлық дамуының нәтижесі болып табылады.

“*Ғылым*” деген сөздің мағынасы ежелден “ұйымдастырылған білім ” деп түсіндірілген. Жас жеткіншек байқау жүргізу немесе тәжірибелеу нәтижесінде алынған деректері, болжамдарды, топтастыру схемалары, тіпті айқындалған заңдары – ғылым материалдары екендігін жете түсіну керек. Бұларды ғылым ретінде ұйымдастыратын-теория. Мектеп қабырғасында зерттеумен айналысқан бала жаңа ақпараттар жинақтау арқылы ғылымға алғашқы қадамын жасайды. Орыс және әлемдік ғылымның классигі В.И.Вернадский: «Ғылым әдебиет пен өнерге қарағанда үлкен, бірегей, ешнәрсемен салыстыруға болмайтын адамзаттың күрделі әлеуметтік туындысы, ол бүкіләлемдік сипат алып тұр ... Бұл әлеуметтік жалпы адами білім, өйткені оның негізінде барлығы үшін тең міндетті ғылыми фактілер мен жалпы қорытындысы жатыр» деп тұжырымдаған.

Ал «*зерттеу*» түсінігі «Қазақстан» энциклопедиясында «жаңа білімді өңдеу процесі және таным қызметінің бір түрі болып есептеледі», – деп түсіндіріледі. Зерттеу – риясыз шындықты іздену, ал жобалау туындаған мәселені саналы түрде шешу. Зерттеу үнемі ізденіс пен шығармашылықты қажет етеді. Себебі ол - белгісіз, тың жол. Зерттеуші белгісіздіктің шешіміне жету немесе құпияның сырын ашу үшін толығымен шығармашылықты қажет етеді. Олай болса, зерттеу - шексіз түбірге жету қозғалысы. Зерттеп оқу жұмыстарының барлық кезеңдерінде негізгі күтілетін нәтиже – баланың танымдық қажеттіліктері мен қабілеттерінің дамуы екенін анық ұғыну керек [5].

Зерттеу ісі қазіргі кезде ғылыми қызметкерлердің белгілі топтарына ғана тән емес, сондай-ақ бүгінгі заман адамының өмір сүру тәсіліне енген, кәсіби шеберлігін танытуда өзіндік көзқарасына сәйкес қызмет болып табылады. Зерттеу білігі мен дағдысы тек ғылыммен айналысатын адамға ғана емес, сондай-ақ әр адамның түрлі саладағы қызметіне қажет. Оқушының өзіндік зерттеу әрекеті оның өзіндік талабын қанағаттандыруға ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушылары қоршаған ортамен таныса отырып өзіндік зерттеу әрекетінің көмегімен жаңа білімді дайын күйде емес, өзі ашады.

«*Ізденіс*»–шығармашылық кілті. Ізденіс – табыс кепілі.

«*Зерттеушілік, ізденушілік*» – танымдық әрекеттің мамандандырылған формасы ретінде ғылымға тән жаңа білімді өндіру тәсілі. Тікелей қабылдау, ұғыну, ойлану және т.б. зерттеушілік танымның мақсаты мен құралын анық бекітуді болжайды, нәтижелерді қайта өндірудің, олардың дәлелділігі мен шынайылығының әдістемелік формаларымен бағыт алады.

Бастауыш сынып оқушылары деп 6-7 жас пен 10-11 жас аралығын қамтитын балаларды айтамыз. Бастауыш сынып жасындағы баланың салмағы

бір жылда 2-2,7 кг өседі. 6 жастан 12 жасқа дейінгі аралықта бала денесінің салмағы екі есе артып, 18 килограммнан 36 килограмға дейін артады. Осы жаста бала миының көлемі де ұлғаяды, яғни, ол 5 жаста үлкен адам миының 90 пайызындай болса, 10 жаста 95 пайызына тең болады.

Нерв жүйесінің жетілуі де жалғасады. Нерв клеткалары арасында жаңа байланыстар түзіліп, мидың жарты шарында икемділік күшейеді. 7-8 жаста жарты шарды жалғап тұрған нерв талшықтары жетіле түседі және олардың өзара қарым — қатынасының арта түсуін қамтамасыз етеді. Нерв жүйесіндегі бұл өзгешеліктер баланың ақыл — ойы дамуының келесі кезеңінің ірге тасы қалануына негіз болады. Баланың білім алуудағы іс-әрекеті де, бұған дейінгі барлық іс-әрекеттер (манипуляциялық, пәндік, ойын арқылы) сияқты, оған ену тәжірибесі арқылы бірте-бірте дамиды. Зейіні бастапқы кезде шашыраңқы болса, өсе келе тұрақталады.

Зерттеушілік, ізденушілік – бала табиғатына тән құбылыс. Білуге деген құштарлық, бақылауға тырысушылық тәжірибеден өткізуге дайын тұру, әлем туралы жаңа мәлімет жинауға талпынушылық қасиеттер балаға тән дәстүрлі мінез. Бұл пікірді Абайдың жетінші қара сөзіндегі « Жас бала анадан туғанда екі түрлі мінезбен туады. Біріншісі – ішсем, жесем, ұйықтасам деп тұрады. Екіншісі – көрсем, білсем деп, ер жетіңкірегенде ит үрсе де, мал шуласа да, «ол неге өйтеді?», « бұл неге бүйтеді?» деп көзі көрген, құлағы естігеннің бәрін сұрап, тыныштық көрмейді», - деген ой-тұжырымы растайды. Биік танымдық қабілет, тұрмыс-тіршіліктің сырын ұғуға талпыныс баланың ерте жасынан туындайды екен. Сондықтан оқушыны ізденушілікке, зерттеушілікке баулу бастауыш сыныптан бастау алуы тиіс[10].

Себебі бастауыш сынып оқушысының түрлі сөздіктер мен қызықты әдебиеттерді іздеп табуға, оқып танысуға деген құштарлығы басым болады. Баланы ізденушілікке баулу, оған зерттеу дағдысы мен білігін игерту бүгінгі білім беру саласының маңызды міндеті болып саналады.

Неміс педагогі А Дистервергтің «Жаман мұғалім ақиқатты өзі айтып береді, жақсы мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді, ойға үйретеді» дегені мәлім. Жеке тұлғаны дамытып қалыптастыру үшін олардың өзгермелі әрекеттерін айналадағы нақты құбылыстар мен таныс объектілерді зерттеумен байланыстырудың маңызы зор. Тақырыпты таңдағанда «мені не қызықтырады?» - деген сұраққа жауап беру керек. Тек мұғалім оқушыға жоба жаза алатынын және жақсы идеялардың барлығы да жазу кезінде болатынын түсіндіріп, оқушының жазуға деген қызығушылығын арттырса ғана бала зерттеу жұмысын жазуға талпынады. Зерттеу жұмысымен айналысу, шығармашылық жоба жазу оқушының аналитикалық ойлау қабілетін дамытады, шешім қабылдай алу қабілетін қалыптастырады. Оқушыны ізденушілікке баули отырып, ғылым мен техниканың жетістігіне сәйкес армандарына жетуге, өз жолдарын дәл табуға көмектеседі [6].

Төменгі сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетіне баулу үшін, біздің ойымызша, білімді менгеру механизмінің өзгерісі қажет: жаңа білім оқушыға дайын үлгі түрінде берілмей, оны өзіндік іздену әрекеті үрдісінде

жасайды. Осы тұрғыдан келгенде оқу тапсырмаларын логикалық және практикалық шешу үшін тиімді жағдай жасауда оқушыларды зерттеушілік іс - әрекетін қалыптастыру үшін төмендегідей шарттарды ұсынамыз:

- ізденіс сипатындағы тапсырмаларды оқушыларға ұдайы ұсыну және шығарту;

- оқу бағдарламасынан тыс эксперименттік, зерттеушілік сипаттағы тапсырмаларды орындату;

- түрлі оқу, ғылыми ақпараттарды салыстыру, талдау жасату және іздестірту;

- оқу материалдарын жалпылау және жүйелеу, талдау жасауға берілетін тапсырмалар орындату;

- сабақ барысында логикалық ойлау жүйесінде ізденіске байланысты ойындар өткізу т.с.с.

Бұл шарттар негізінде әрине оқушының сабаққа деген біріншіден қызығушылығы артса, екіншіден білім алу ізденіс көзі екенін түсінеді.

Оқушыны ғылыми-зерттеу жұмысына қатыстыру үшін оны қызықтыра отырып, зерттеу талабын қалыптастыру керек. Яғни оқушыға ақпаратты ала білуге, оны басқаларға хабарлай білуге, жеткізе білуге үйрету қажет. Қазіргі білім мен тәрбиенің негізгі бағыты-жан-жақты дамыған тұлға қалыптастыру, тұлғаның «Мен» менталитетін қалыптастыру, өзін-өзі тану, өзін-өзі дамыту мәселесінің айналасында болып отыр [11].

Расында да, тұлғаға дұрыс бағыт-бағдар беру, қалыптастыру, дамыту аймағына енгізу, өз қызығушылығын туғызу, өзін-өзі тәрбиелеу, өзіндік белсенділігін туғызу іс-әрекеттеріне ықпал ету-ұстаздар алдына қойылатын жауапты міндет. Осы үрдістегі мұғалімнің ролін төмендегідей саралауға болады:

- диагностикалық жұмыстар арқылы психологпен бірлесе отырып, ғылымға икемді, дарынды балаларды анықтау;

- оқу-тәрбие жұмыстары арқылы оқушылардың ғылымға деген жағымды көзқарасын қалыптастыруға түрткі жасау;

- танымдық белсенділіктерін дамыту үрдісінен іздену.

Демек, оқушылардың танымдық белсенділіктерін қалыптастыру – оларды ғылыми-ізденіс аймағына енгізудің басты жолы екендігін мұғалім әр уақытта тұтас педагогикалық процесс барысында ескеру қажет.

Бүгінгі таңда әрбір мектепте ғылыми жұмыстарға жауап беретін директор орынбасарлары бар. Олардың ең басты жұмысы оқушыларды ғылыми ізденіс жұмыстарымен айналысуға көмектесу. Мектептерде оқушылардың ғылыми қоғамы бар. Ол қоғам мұғалімдермен бірлесе отырып, балалардың ынтасы, қабілеттерін ескеріп, өз қалауларына жол ашып, іздену, зерттеу тақырыптарын алуды ұйымдастыру, ғалымдармен тікелей байланыса отырып, ғылыми-зерттеу жобалар жазуға, оған қатысуға үйретеді. Оқушыларды ғылыми ізденіске баулу мақсатында «Мен-зерттеушімін», «Мен - жобалаушымын» деген дәптер арнату. Дәптерге оқушылар ғылым әлеміне енудің түрлі жолдарын жазады, ұлы ғалымдар еңбегі, өмірінен мәліметтер

береді. Оның маңызы оқушыларға практикалық та, теориялық та көмек бере алатынында. Ол әр баланың алдында жатады. «Мен-зерттеушімін» тақырыбында оқушылармен «дөңгелек стол», әңгімелер өткізуге болады. Алғашқы әңгімелерде «ғылыми жұмыстардың түрлері» сөз болады. Бұл жұмыстың тиімділігі оқушылардың ғылым туралы ұғымдарын кеңейтуге ықпал етіп, іздену, зерттеу жұмыстарының түрлерімен таныстырады.

Ғылыми ізденісте, жоба жазудың өзіндік ерекшелігі, талабы болады. Мәселен: тақырыптың ғылыми құндылығы; таңдаған тақырыпты ашудағы оқушы еңбегінің сипаты, қосқан үлесі; көрнекілігі мен ұсынылған материалдың сапалылығы; өз ойын ұтымды, жағымды жеткізе алуы, сөйлеу мәнері, өзін ұстауы, аудиторияны тартуы; жұмыстың көркем безендірілуі.

12 жылдық білім беру жағдайында жалпы орта мектеп бағдарламасында «Зерттеу негіздері» курсы қарастырылған. Курстың мақсаты оқушыларды зерттеу әрекетіне ендіру арқылы негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыру. «Негізгі материалдарды өздігінен ізденуге мүмкіндік берген жағдайда ғана оқушылардың білімі жоғары болады» (Питер Клайн) [3].

Баланың ойлау тәсілдеріне үйрету және зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру үшін зерттеумен оқытуды бастауыш мектептен бастау керек. Себебі, бастауыш мектеп баласының санасы қарқынды дамуы маңызды, қайталанбас кезең. Бастауыш мектепте бала белгілі бір білім алып қана қоймай, ол жалпы даму, сөйлеу, оқу, қоршаған орта жөнінде дұрыс көзқарас қалыптастыру, жағдайларды объективті түрде бақылау, ойын дұрыс жеткізу, салыстыра білу, сөйлеу мәдениетіне үйренеді. Зерттеушілік жұмыстар мен тапсырмалар оқушылардың танымдық және эстетикалық қажеттіліктерін бір мезгілде ғана қанағаттандыруға септігін тигізеді. Зерттеушілік қабілеттің бірден қалыптаспайтындығы белгілі. Оқытудың алғашқы күнінен-ақ бұл мәселе педагогикалық ұжымның назарында болуы тиіс. Мектеп курсының әрбір пәні оқушының ізденіс дағдыларын қалыптастыруға үлес қоса алады. Әсіресе математика, еңбек, бейнелеу өнері, дүниетану, әдебиет пәндерінің қосар үлесі мол. Оқушылардың зерттеушілік ізденіс жұмысын қалыптастырудың жолдары мектептің оқу-тәрбие үдерісінде жүзеге асырылады. Стандартты емес тапсырмаларды шешімдерін іздестіру, пайымдаудағы қателіктерді табу, теория мазмұнына талдау жасау, белгілі ғалымдардың шығармашылық қызметтері жайлы әңгіме өткізу - мұның барлығы да зерттеушілік іс-әрекетке баулу жолы. Әрине бастауыш сынып оқушылары білуге, тануға ерекше құмар болатын, өзіне тән психологиялық даму ерекшелігі бар кезең. Сондықтан ізденіске талпыныс жасатып, дүниетанымға өзіндік үлес қостыра білу үшін зерттеушілік оқытуда қалыпты сабақтан дербес арнайы тренингтер, ойындар ұйымдастырылады. Бұл оқушыларға зерттеу біліктері мен дағдыларын меңгерудің тиімді жолы болып табылады.

Әдебиеттер

1. ҚР Білім туралы заңы 2007 жылы

2.Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2015 жылғы 30 қараша.

3.Қазақстан Республикасында 12 жылдық жалпы орта білім беру тұжырымдамасы

4.Тұрғанбаева Б.А., Шабденов Б.Ш. Шығармашылық баспалдақтары. Алматы,2003 «Қазақстан» энциклопедиясы

5.Алпысова Г.Т. Оқушыларды шығармашылыққа баулу. Бастауыш сынып 2012ж. №3 4-5 бет

6.Өтеғұлова Г.Қ. Инновациялық технологиялардың тиімділігі Бастауыш сынып әдістемесі 2011ж. №5 35-36 бет

7.Есболова А.А. «Мектептің бастауыш сатысында оқушыларды ғылыми – зерттеу жұмысына бейімдеудің педагогикалық шарттары» авторефераты

8.Амирова А.С. «Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастырудың теориясы мен практикасы» авторефераты

9.Абайдың қара сөздері. Алматы, 2009

10.Бекова Г. Шығармашылық ізденістер Бастауыш мектеп 1998 ж. № 2 24-28 бет

ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГ ЖӘНЕ ӨЗІН- ӨЗІ ТАНУ МАМАНЫН ТҰЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ- ҚАТЫНАСҚА ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Байділда Диана Тұрсынбекқызы

«Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының магистранты

Ғылыми жетекшісі - п.ғ.к., профессор м.а., Албытова Н.П.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Қазіргі нарық заманы қойып отырған талаптардың бірі- жан-жақты үйлесімді дамыған тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Бұл күндердегі өтіп жатқан еліміздегі түбегейлі өзгерістер тұлға құрылымының дамуына жаңы сипатта қарауды қажет етіп отыр.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында: «Әлеуметтік педагогтың кәсіби іс-әрекет пәні болып балалар мен оқушы жастардың әлеуметтенуі мен тұлғалық дамуы, оның құндылық-мақсаттық бағдарлары, міндеттері, әдістері мен нәтижелері бірлігіндегі толыққанды процесі; жалпы білім беретін және арнайы білім беру ұйымдарындағы түземе-педагогикалық және тәрбиелік іс-әрекеттерді ұйымдастыру; балалар мен оқушы жастардың толыққанды әлеуметтенуі мен тұлғалық дамуының әлеуеттік мүмкіндіктерін зерттеу; өскелең ұрпақтың әлеуметтік және тұлғалық дамуында барынша жан-жақты қолдау көрсету болып табылады», - делінген [1]. Сондықтан әлеуметтік педагогпедагогикалық қызметте балаларға тұлғааралық қарым-қатынасқа түсудің белгілі бір заңдылықтар мен әдістерді меңгеру қажет.

Осыған орай әлеуметтік, мәдени өркендеу заманында, әсіресе, педагогика, білім беру саласындағы мамандарға ерекше талаптар қойылады.

Расында, педагогтардың адамгершілік, коммуникациялық, еріктік, зияттылық сияқты кәсіби маңызды қасиеттері жоғары деңгейде қалыптасуы олардың нәтижелі іс-әрекеттің кепілі болмақ.

Дүние жүзіндегі өркениетті мемлекеттерде тәрбиенің теориясы мен практикасындағы жетекші тенденция – әлеуметтік педагогика рөлінің артып отыратындығын көрсетіп отыр. Қоғамдық өмірдің жан-жақты демократияландыруы мен гуманизациялау процесінде сонымен қатар Қазақстан Республикасының білім жүйесінде адами-тұлғалық қатынастың атмосферасын объективті тұрғыдан жасалуын талап етеді. Бұл өз кезегінде кәсіби мемлекеттік – қоғамдық тәрбиелеу құрылымдарының өмірден, отбасынан, әлеуметтік-мәдени ортадан алшақтауын жою арқылы балалар мен жастарды әлеуметтік тәрбиелеу жүйесін өзгерту жолдарын іздестіруді қажет етеді.

Біздің елімізде әлеуметтік педагог және өзін-өзі тану маманының енгізілуінің өзіндік мәні бар. Елімізде әлеуметтік жұмыстың кәсіптік деңгейге көтерілуі-маңызды мәселе. Бұл мамандықтың болашағына, мемлекеттің әлеуметтік саясатының жастар саясатының өзекті проблемаларының шешілуіне сапалы дайындалған мамандардың тигізер әсері мол. Білім беру мекемелерінде әлеуметтік педагог мамандығының енгізілуі, бүгінгі таңдағы оқушылардың қоғамға әлеуметтік ортаға бейімделуі, әлеуметтенуіндегі қиыншылықтар, оның тұлғалық қасиеттерін зерттеуге, зерттеу нәтижесінде түзету жұмыстарын жүргізуге, өмірдің қиын жағдайынан шыға білуге ықпал етуге қажеттіліктерінен туындап отыр. Бұл жұмыстарын жүргізуге өмірдің қиын жағдайынан шыға білуге ықпал етуге қажеттігінен туындап отыр. Бұл жұмыс мамандық қана емес, сонымен қатар, бұл біз қол ұшын беретін, адами проблемаларын бірге шешетін, проблемаларды тиімді, дұрыс шешілу жолдарын табатын адамдар тағдыры. Осындай жауапты жұмысты атқара отырып, біз оның табысына барлық қоғам мүдделі екенін түсінген абзал. Әлеуметтік педагог және өзін-өзі тану мамандығы мұғалім мен медицина қызметкерлері секілді бұқаралық сипатқа ие болып келеді.

Әлеуметтік педагог және өзін-өзі тану маманы жалпы педагогикалық мәселелерді ғана емес, қоғамдағы болып жатқан өзгерістерге байланысты белгілі бір ауытқуларға ұшыраған, адамның басына түскен күйзелістен шығу жолдарын қарастыратын маман. Бұл жұмыстарды орындау үшін алдымен әлеуметтік педагог және өзін-өзі тану маманы адамдармен тұлғаралық қарым-қатынасқа түсе білуі керек [2].

Тұлғааралық қарым-қатынас адамдардың өзара әрекеттестік және өзара қарым-қатынас жасауының ерекше формасы. Қазіргі кезде қарым-қатынас мәселесін психология, философия, педагогика, әлеуметтану сияқты әр саладағы ғалымдар жан-жақты зерттейді. Мысалы, Б.Д. Парыгин [3] қарым-қатынасты әлеуметтік психология зерттейтін бірден-бір пән ретінде бөліп қарастырады. Сондықтан қарым-қатынас психологиялық құбылыс, күрделі және көп қырлы үрдіс сияқты талданады.

Тұлғаралық қарым-қатынас бұл тұлғаның қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік процесс. Қарым-қатынасты кез-келген адам қызметінің шарты ретінде қарастыру әділетті. Басқа да қарым-қатынасты кез-келген адам қызметінің шарты ретінде қарастыру әділетті. Басқа да қарым-қатынасты түсіндіретін «Психологиялық байланыстың туындауына әкелетін тең әсерлі адамдар арасындағы қарым-қатынасқызметінің формасы», «тең құқықты субъектілердің өзара әрекеті еңбектер бар. Бұл жерден қарым-қатынас түсінігін тар мағынада түсіндіргенін көруге болады.

Аса танымал неміс-американдық психолог К. Левин [4] адамдардың даму жағдайындағы өзгерістерге топ арқылы әсер етудің дұрыс болатындығын психологиялық әсер етудің тәжірибелерімен дәлелдеген. Алайда, бұл жайдың тиімділігі ертеден халыққа белгілі болған. Мысалы, бақсылық көріністер науқасқа әсер етудің ритуалдық жолдары көпшілік топ ішінде эмоциялардың қозуды күшейтіп, оның бір адамнан екіншіге, одан басқаларға берілу, таралу өрісін кеңейту арқылы психологиялық әсер ету басты мақсат болды. Иландыру, сендіру әрекетінің топ арасында еселеніп, күшейетіндігін бақсылық ұстаушылар жақсы игерген. Соның арқасында бақсылық ұстаушылар әрекеттері топта санасыз қабылданып, түсінік қылықтарға илану, психологиялық әсердің нәтижелі болуын қамтамасыз етеді. Сонымен бірге, тренингтік топтардың жетіліп, дамуы К. Левин есімімен байланысты. Сондықтан ол АҚШ-та 1993 жылы топтық динамика әлеуметтік әрекет және басқа да топтық феномендер мәселесін шешумен айналысқан. Осыған қатысты К. Левин өзінің өрістер теориясын индивидтің мінез-құлқын анықтайтын бірлескен және байланысқан факторлар жиынтығы ретінде құрастырған. Бұл факторлар жиынтығы жеке адамдарды, оның ортасын қамтып, бір психологиялық өріс болды. Топтық динамика ұғымын да алғаш қолданған осы ғалым болған.

Тұлғааралық қарым-қатынас мәселелері А.А.Леонтьевтің, А.В.Мудриктің, В.А.Кан-Каликтің, Ш.А.Амонашвилидің, И.А.Зимняның т.б. ғалымдардың еңбектерінде жан-жақты қарастырылған.

И.А.Зимняя педагогикалық қарым - қатынас оқудағы ынтымақтастықтың формасы ретінде білім алушылардың оқушылардың тұлғасын дамыту және оқытуды оңтайландыру шарты ретіндегі қырына назар аударады [5].

Ал, отандық ғалым С.М.Жақыпов бүтіндей оқу-тәрбие үрдісінің тиімділігін анықтайтын факторлардың бірі және оқытушы мен оқушының арасындағы өзара әрекеттестік деп бірлескен диалогтық танымдық іс-әрекетті тиімділік критерийі деп көрсетті. Мұнда өзара әрекеттестік, қарым-қатынас мәселесі шешілгенде танымдық іс-әрекетті қалыптастыру үрдісіне жетекшілік жасау мүмкіндігі пайда болғандығы дәлелденді [6].

А.Н.Леонтьев тұлғааралық қарым-қатынас жайлы психологиялық ахуалды қалыптастыруға, сондай - ақ оқушылар ұжымының ішінде педагог пен оқушының арасындағы оқу іс - әрекеті мен қатынастарын психологиялық оңтайландыруға бағытталған (толыққанды және оптималды болса) және нақты педагогикалық қызметтері бар оқытушының оқушылармен сабақ барысында

және одан тыс (оқыту мен тәрбиелеудің барысында) кәсіби қарым - қатынасы ретінде анықтайды [7].

Сонымен қатар қарым-қатынас мәселесін В.В.Давыдов көтергенді. Г.М.Андреева, П.Яноушек зерттеулерінде қарым-қатынасты мақсат-бағдарлы, индивидтердің бір-бірін қабылдай алуы, түсіне алуы, өзара бірлесіп іс-әрекет жасауы және ақпарат алмасу үрдісі деп қарастырды.

Баланың ересектермен және басқа балалармен қарым-қатынас жасауы әр түрлі ғылыми позициядан түсіндіріледі. Қарым-қатынасты зерттеуде ең алдымен, оның құрылымдық компоненттерін анықтау қажет. Осыған орай зерттеу барысында Г.М.Андрееваның қарым-қатынастың құрылымын талдау нәтижесіне жүгіндік. Ол қарым-қатынасты бір-бірімен өзара байланысты 3 жағынан қарастырды: коммуникативтілік, интерактивтік және перцептивтілік. Коммуникативті жағы мәлімет беру, алмасу, мәселесімен анықталады. Интерактивті жақтың мәні – қарым-қатынас жасаушы жұптастардың өзара әрекеттестігінде болады. Ал, перцептивті компонент – адамның бірін-бірі қабылдауы, өзара түсінісушіліктері. Ғалым бұлай жіктеп, бөлудің шартты ғана екендігін, қарым-қатынас үрдісінде оның 3 жағы да көрінетіндігін дәлелдеді [8].

Оқытудың қолайлылығы мен қолжетімдігі, қарым-қатынастың жеңілдігі мен конструктивті тұрғы, позитивтілік пен толеранттылық педагог тұлғасының басты артықшылықтары ретінде анықталуда. Педагогтар үшін ғана емес, сонымен қатар жалпы қатынасу немесе тұлғааралық өзара әрекеттестікке тікелей байланысты мамандық өкілдері үшін де имиджді қалыптастыру өзін-өзі анықтаушы қағидалардың бірі және табыстың кілті болып табылады

Демек, қазіргі кезде әлеуметтік педагогтарды дайындағанда, ең алдымен тұлғааралық қарым-қатынасқа түсуге дайындау қажеттілігі туындап отыр.

Әдебиеттер:

- 1 Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. 01.09.2010 жыл.
- 2 Қасымова Р.С. «Әлеуметтік педагогика» пәнінен оқу-әдістемелік құралы. Алматы, 2014.- 48 бет.
- 3 Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории. - М., 1971.- С.178.
- 4 Левин К. Конфликт между аристотелевским и галилеевским способами мышления в современной психологии. //Психол. журн. 1990. №5.
- 5 Зимняя И.А. Педагогическая психология. М.: Лотос.- 1999. –Б.312
- 6 Жақыпов С.М. Жалпы психология негіздері. Оқулық – Алматы 2012. – 207 б
- 7 Леонтьев.А.Н. Избранные психологические произведения. В 2-х т.под. ред. В.В. Давыдова и др. М.: Педагогика, 1983.-318с.
- 8 Андреева Г.М. Социальная психология. – М., 1997.

ПСИХОЛОГО–ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОФИЛАКТИКА ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Акимова Айсулу Нурахметовна

социальный педагог

КГУ «Кокпектинская СОШ» Карагандинская область,
Бухар-Жырауский район, с. Кокпекты

Поведение является совокупностью конкретных в данный момент протекающих деятельностей. Оно может быть названо адаптивным, если посредством его получен целесообразный, полезный результат. Достижение такого результата становится возможным, если составляющие поведения деятельности соответствуют условиям, в которых данное поведение осуществляется.

Отклоняющимся (девиантным) поведением принято называть социальное поведение, не соответствующее установившимся в данном обществе нормам (И.А.Невский). Известный социолог И.С.Кон уточняет определение девиантного поведения, рассматривая его как систему поступков, отклоняющихся от общепринятой или подразумеваемой нормы, будь то нормы психического здоровья, права, культуры и морали. В соответствии с концепцией адаптивного поведения любая девиация приводит к нарушениям адаптации (психической, социальной, социально-психологической, средовой).

Девиантное поведение подразделяется на две большие категории. Во-первых, это, поведение, отклоняющееся от норм психического здоровья, подразумевающее наличие явной или скрытой психопатологии (патологическое). Во-вторых, это антисоциальное поведение, нарушающее какие-то социальные, культурные и особенно правовые нормы. Когда такие поступки незначительны, их называют правонарушениями, а когда серьезные и наказываются в уголовном порядке – преступлениями. Соответственно говорят о делинквентном (противоправном) и криминальном (преступном) поведении.

С.А. Беличева классифицирует социальные отклонения в девиантном поведении следующим образом.

Социальные отклонения:

Корыстной ориентации: правонарушения, проступки, связанные со стремлением получить материальную, денежную, имущественную выгоду (хищения, кражи, спекуляция, протекция, мошенничество и др.) ;

Агрессивной ориентации: Действия, направленные против личности (оскорбление, хулиганство, побои, убийства, изнасилования);

Социально-пассивного типа: стремление уйти от активного образа жизни, уклониться о гражданских обязанностей, нежелание решать личные и социальные проблемы (уклонение о работы, учебы, бродяжничество, алкоголизм, Наркомания, токсикомания, суицид)\

Таким образом, асоциальное поведение, различающееся и содержанием, и целевой направленностью, может проявляться в различных социальных отклонениях: от нарушений норм морали до правонарушений и преступлений.

Антисоциальные проявления выражаются не только во внешней поведенческой стороне, но и в деформации внутренней регуляции поведения: социальных нравственных ориентаций и представлений.

Под отклонениями в поведении детей и подростков понимаются такие его особенности, которые не только обращают на себя внимание, но и настораживают воспитателей (родителей, учителей, общественность). Эти особенности поведения не только свидетельствуют об отклонении от общепринятых норм, требований, но и несут в себе зачатки, истоки будущих проступков, нарушений нравственных, социальных, правовых норм, требований закона, представляют собой потенциальную угрозу субъекту поведения, развитию его личности, окружающим его людям, обществу в целом.

Отдельные поступки значимы не сами по себе, а лишь в связи с тем, какие особенности личности, тенденции их развития за ними скрываются.

Следовательно, придавая поступкам, поведению ребенка, подростка ту или иную направленность, содержание, значимость, мы тем самым оказываем произвольное, целенаправленное влияние на развитие этих процессов или механизмов, лежащих в основе нравственных и иных свойств и качеств ребенка. Или наоборот, препятствуя тем или иным поступкам, поведению, мы создаем помеху, задерживаем развитие соответствующих свойств и качеств личности ребенка, подростка (И.А. Невский, 1993).

Таким образом, отклоняющееся поведение детей и подростков, с одной стороны, может рассматриваться как симптом, сигнал, признак зарождения и развития (тенденция) соответствующих особенностей личности, с другой стороны, выступать в качестве проводника воспитательного влияния на развитие личности, средства ее формирования или целенаправленного воздействия на ее формирование (т.е. воспитательного средства).

Предупреждение отклонений в развитии личности и поведении детей и подростков требует их психологической иммунизации, т.е. обучения психогигиеническим навыкам поведения, умению делать здоровый выбор, чтобы стать социально-компетентными людьми. Для решения этих задач необходима выработка школьной политики, направленной на создание социально-педагогических условий, нейтрализующих и корректирующих негативные воздействия общественного кризиса. Она может включать следующие направления:

выявление распространенности различных типов и форм отклоняющегося поведения детей и подростков, провоцирующих их факторов, а также изучении потребностей учащихся и их родителей в образовании и воспитании;

анализ результатов изучения мнений учеников, родителей и разработка на их основе программ по профилактике и коррекции отклонений в развитии личности и поведении учащихся с учетом выявленной специфики;

подготовка педагогических кадров, владеющих методами предупреждения и коррекции отклонений в развитии личности и поведении учащихся, психотехническим приемам, направленным на формирование у

детей способности эффективно общаться, принимать ответственные решения, решать конфликты, преодолевать стрессы и развивать позитивную, адекватную «Я - концепцию», вести здоровый образ жизни.

Создание в школе психолого-педагогических условий, свободных от внешних факторов риска, отчасти может решиться посредством ряда компетентных управленческих решений, развития эффективного взаимодействия с семьей ученика.

Формирование личностной и социальной компетентности подростков, коррекцию их негативных поведенческих проявлений важно начинать с развития у них позитивного образа «Я», чувства самоуважения, развития способности критически мыслить, умения ставить социально значимые цели и принимать ответственные решения. Для того чтобы подросток умел делать здоровый выбор, его следует обучить умению владеть эмоциями, справляться со стрессами, тревожностью, конфликтами; научить неагрессивным способам реагирования на критику, самозащиты, сопротивления давлению со стороны других людей, умению противостоять вредным привычкам, одновременно формируя у него ценности, позволяющие делать здоровый выбор и решать возникающие проблемы социально-позитивными средствами.

Работа по профилактике отклонений в развитии личности и поведении детей и подростков эффективна лишь в том случае, если осуществляется на основе:

- успешности учебной деятельности (учения);

- эмоционально положительной, удовлетворяющей учащихся системы их взаимоотношений (со сверстниками, учителями, родителями);

- психологической защищенности.

Последнее обстоятельство самым непосредственным образом связано с гарантированной социальной защищенностью, включающей в себя:

- знание учащимися своих прав и обязанностей;

- неукоснительное соблюдение учителями и другими субъектами учебного и воспитательного процессов;

- психологическое и социальное равенство учащихся, исключаящее какую-либо дискриминацию их по любому признаку;

- соблюдение прав учащихся на индивидуальное своеобразие и самоопределение.

Выполнение этих требований позволяет вести учебно-воспитательную работу со всеми группами и типами подростков путем дифференциации педагогического подхода и требований к ним в условиях интеграции, не выделяя каких-либо учеников или группы той или иной оценки, знаком или оценочным суждением (слабые, отстающие, запущенные, нуждающиеся в особой помощи и внимании, относящиеся к группе риска и др.).

В совокупности оказываемая подросткам помощь при соблюдении названных выше требований и условий позволяет обеспечить равномерное гармоничное развитие личности, ее базисных структур и их проявлений в

деятельности, поведении с учетом индивидуальных темпов и вариантов личного развития.

Наиболее успешное и полноценное проведение этой работы предполагает разработку методов выявления подростков, нуждающихся в тех или иных видах общей и специализированной помощи.

В практике школьной работы диагностика девиантного поведения чаще всего носит симптоматический характер (по запросам и жалобам). Гораздо реже исследуются причины и условия формирования этих девиаций, используя этимологический подход. Расширение области диагностики (объекты, предметы) влечет за собой определенные трудности при создании универсальных методик, способных отвечать сразу на все вопросы: имеет ли место девиация? Какой тип девиантного поведения диагностируется? Каковы причины его вызывающие? В каких ситуациях оно проявляется? Носит ли оно ситуативный характер или уже является личностной характеристикой подростка? И др.

Набор психодиагностического инструментария по рассматриваемой проблеме достаточно разнообразен.

Для диагностических целей могут быть использованы и общие методики, и специальные тесты, и их сочетание в виде батареи тестов. Предлагаются и различные модели диагностики. Весьма продуктивной представляется модель, включающая скрининг - направленное выделение групп риска и последующую дифференциальную диагностику этих групп с привлечением специалистов – смежников для уточнения этиологии отклонений (И.В. Кузнецов, Г.К. Сергеев 1994)

В диагностической работе с подростками и старшеклассниками психологическая информация о видах девиантного поведения может быть получена при использовании опросника Р. Кеттела, патохарактерологического опросника А.Е. Личко и проективного теста М. Люшера.

Универсальной методикой выявления предрасположенности к тем или иным девиациям в поведении подростков представляется «Методика диагностики склонности к отклоняющемуся поведению» (разработана Вологодским центром гуманитарных исследований и консультирования «Развитие» в 1992г.). Она содержит 7 шкал:

Шкала установки на социальную жизнедеятельность – 15 пунктов

Шкала склонности на социальную желательность – 17 пунктов

Шкала склонности к аддиктивному поведению – 20 пунктов

Шкала склонности к самоповреждающему и саморазрушающему поведению – 21 пункт

Шкала склонности к агрессии и насилию – 26 пунктов

Шкала волевого контроля эмоциональных реакций – 15 пунктов

Шкала склонности к делинквентному поведению – 20 пунктов.

В целом опросник включает в себя 98 неповторяющихся пунктов-утверждений.

Итак, девиантное поведение детей и подростков – явление комплексное и сложное. Оно может иметь внешние и внутренние причины. Девиантное поведение связано с индивидуальными-типологическими особенностями личности, которые создают благоприятную либо неблагоприятную основу для воздействия негативных внешних (природных, климатических, экологических и др.), социальных (социокультурные нормы, традиции) и внутренние (ценностные ориентации, установки, потребности и т.д.) факторов. Возникшая на уровне ситуативных поведенческих реакций при определенном сочетании указанных факторов, девиантное поведение, закрепляясь, приводит к устойчивым формам отклонений в поведении. При этом складывается дезадаптивное поведение детей и подростков, которое осложняет их социализацию в обществе в целом.

Работа социального педагога с девиантными детьми и подростками должна основываться как на симптоматическом подходе (снятие причин, факторов и условий, их провоцирующих).

Особое значение в силу негативной возрастной динамики девиантного поведения приобретает ранняя профилактика отклонений в поведении детей и подростков.

Установление контакта с девиантными подростками

Дети подростки с отклоняющимся поведением, как правило, оказываются трудными в общении. Чтобы установить с ними контакт для любой последующей работы, социальному педагогу требуется приложить довольно много усилий, которые могут оказаться бесплодными.

Профессиональную помощь специалисту поможет оказать методика контактного взаимодействия Л.Б. Филонова (1985).

Контактное взаимодействие – это такая модель поведения инициатора контакта, вызывающая и усиливающая у другого человека потребность в контакте, продолжении общения, потребность в высказываниях и сообщениях. Автор методики понимает контакт как доверительные отношения, положительно переживаемое психическое состояние, как инструмент исследования, изучения и коррекции.

Целью применения методики является сокращение дистанции между людьми и самораскрытие личности в процессе общения.

Взаимодействие социального педагога с девиантными подростками разворачивается в шести стадиях:

Расположение к общению

Поиск общего интереса

Выявление предполагаемых положительных для общения и демонстрируемых качеств

Выяснение опасных для общения и демонстрируемых качеств

Адаптивное поведение партнеров

Установление оптимальных отношений

На каждой стадии используется специфическая тактика взаимодействия и решаются конкретные задачи. Методику можно использовать в

диагностических целях для налаживания постоянных отношений с девиантными подростками.

В целях профилактики отклоняющегося поведения социальный педагог ведет картотеку трудных подростков, в которой отражены те личностные особенности, которые требуют индивидуальной работы.

Известно, что любую болезнь легче предупредить, чем лечить. Эта истина касается и отклонений в развитии личности. Поэтому профилактика является наиболее гуманным и эффективным видом профессиональной деятельности социального педагога.

Литература:

1. Овчарова Р. «Справочная книга социального педагога» - Москва 2001г.
2. Лодкина Т. «Взаимодействие семьи и школы в работе с трудными детьми»- Вологда 1998г.
3. Иванова И. «Социально педагогическая работа в школе» - Москва 2005г.
4. Семенов Г. «Методика работы социального педагога» - Москва 2003г.
5. Мархадаев Л.В. Словарь по социальной педагогике – Москва, 2002.
6. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога. Москва. 2000

ХИМИЯ САБАҒЫНДА СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Жұмағұл Меруерт Асериятқызы

«Көкпекті ЖББОМ» КММ химия пәні мұғалімі

Бұқар Жырау ауданы, Қарағанды облысы

Муканова Айгуль Асериятовна

«Бүркітті ауылы ЖББ №20 ОМ» КММ химия пәні мұғалімі

Қарқаралы ауданы, Қарағанды облысы

Сыни тұрғыдан ойлау «ойлау туралы ойлану» деп сипатталған. Ол маңызды мәселелерді талқылауды және тәжірибені ой елегінен өткізуді қамтиды. *Сыни тұрғыдан ойлау* – бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде алынған ақпаратты ойлауға, бағалауға, талдауға және синтездеуге бағытталған пәндік шешім. Сыни тұрғыдан ойлау көбінесе қарсы пікір айтуға, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және іс-әрекетімізге жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерді енгізуге дайын болуға, ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге және басқаларды сыни тұрғыдан ойлауға баулуды білдіреді. Мәселен, химия пәні оқытуда қолданылатын үдерістер мен дағдылар:

- суреттер, фотосуреттер, химиялық реакцияларды жинақтау және топтастыруды;
- негізгі дерек көздерді бағалауды және соларға сәйкес сұрақтар қоюды;
- негізгі дерек көздерді жағдаяттық қорытындылармен және уақытша жинақтаулармен салыстыру және талқылауды;
- анағұрлым кең тәжірибе негізінде болжамдар мен ұсыныстарды қайтақарауды қамтуы мүмкін.

Сыныптағы қарым-қатынасты зерттеуді көздеген еңбектер белгілі бір өзара әрекеттестікүлгілері – зерттеушілік әңгіме, дәйек пен диалогтің мұғалімдер мен оқушыларды мағынамен білімді игерудегі бірлескен іс-әрекетке тартылуымен қатар, жоғары деңгейдегі ойлау қабілеттері өрістеуіне және зияткерлік қырларының дамуына ықпалын тигізетіндігін көрсетті.

Балаларды диалог пен дәйектер, талқылауға тарту белсенді жүргізілген жағдайда олардың оқуы тиімдірек және зиятты жетістіктері жоғары болатынын дәлелдейтін зерттеулер де көбейе түсуде. Осылайша балаларды ХХІ ғасырда және кейінгі ғасырларда да өмір сүру үшін қажетті дағдылармен және қасиеттермен қаруландыру – мұғалімдер үшін ынталандырушы күш болып табылады. Балалар күннен-күнге қолжетімділік артып келе жатқан анағұрлым кең коммуникациялық үдерістерге тиімді және ойдағыдай қатысуға мүмкіндік беретін сыни тұрғыдан ойлау мен зерттеудағыларын дамытуы керек.

Балалардың **сыни тұрғыдан ойлау** қабілеттерінен табуды қажет ететін негізгі **ерекшеліктер**: **Ұтқырлық**: ең жақсы түсініктемені табуға ұмтылу; үзілді-кесілді жауаптарды іздеудің орнына сұрақтар қою; дәлелдерді талап етіп, кез келген дәлелді есепке алып отыру; эмоцияға емес, себепке негізделу (бірақ төменде айтылатын өзін-өзі тануға қатысты эмоция да болуы ықтимал).

Сыңаржақтылықтың болмауы: барлық қорытындыларды бағалау; болжамды көзқарастар мен мүмкіндіктердің барлығын қарастыру; баламалы интерпретацияларға ашық болуға ұмтылу. **Пайым**: дәлелдердің деңгейі мен маңызын мойындау; балама жорамалдар мен мүмкіндіктердің орынды екендігін немесе артықшылығын мойындау.

Тәртіп: тиянақты, нақты және жан-жақты болу (барлық дәлелдерді есепке алып, барлық көзқарастарға көңіл бөлу). **Өзіндік сана сезім**: өзіміздің эмоциямыз бен көзқарасымызды, сеніміміз бен болжамдарымыздың субъективті екенін сезіну. Жалпы сыни тұрғыдан ойлайтын оқушылар **белсенді** болады, олар сұрақтар қойып, дәлелдерді талдайды, мағынаны анықтау үшін саналы түрде стратегиялар қолданады; олар ауызша, жазбаша, көзбен шолу дәлелдеріне сенімсіздікпен қарай отырып, ештеңеге **сенбейді**, мұндай адамдар жаңашыл идеялар мен келешекке **ашық болады**.

Оқушыларды сыни ойлануға үйрету мақсатында «Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету» модулі бойынша жаңа әдіс-тәсілдерді сабақтарымызда қолдана отырып, оқушылардың сыни ойлануына үнемі ықпал етеміз. Сыни тұрғыдан ойлауға үйретуді жүзеге асыру үшін әр сабаққа арналған сабақ міндеттерін Блум таксономиясына сәйкестендіріп құрастырудан басталады. Себебі сол арқылы

материал бойынша сұрақтар дайындап және бақылау кезінде оқушылар сапалы баға қоя білуі үшін маңызды деп санаймын. Ол үшін әр сабаққа қолданылған әдіс-тәсілдерді тиімді таңдау қажет. Жалпы оқушы бойындағы сенімсіздік, өз дәлелін нанымды жеткізбеу, еркіндіктің болмауы сияқты кедергілер де аз емес. Осы орайда сыни тұрғыдан ойлауды дамытудың бір жолы сыныпта тиімді оқу ортасын қалыптастыру болып табылады және оқушыларға үнемі қолдау көрсету қажет. Сонымен қатар сыныпта оқушылар әр жұмысты орындау кезінде өздерін еркін ұстайтын орта қалыптастыруға көп көңіл бөлемін. Сабақтарда сыни ойлануды дамыту үшін әрбір сабақта түрткі, ашық, жоғары деңгейлі сұрақтар, топтық таныстырылым жасау, жұптық жұмыстар, диалог, сыни бағалау жұмыстары арқылы әсер етуге болады. Мәселен, «Сутектің қасиеттері, алынуы, қолданылуы» тақырыбында топтық жұмыс кезінде оқушыларға топ бойынша бірінші сутек туралы өздері білетін мағлұматтар бойынша «Кластер» құрастыруды тапсырдым. Оқушылар жаңа тақырып бойынша «сутектің қасиеттері», «сутектің алынуы мен қолданылуына» байланысты өз ойларын біріктіре отырып флипчартқа сызба түрінде түсірді. Бұл жұмыс барысында оқушылар арасында зерттеушілік әңгіме жүзеге асырылды (Мерсер, 2000). Олар өздерінің білімдерін пайдалана отырып, құрттардың мекен ортасын, құрылыс-ерекшеліктерін айта білді. Әрбір жасаған жұмысқа рефлексия жасауға дағдыландырамын. «БҮБ» әдісін қолданғанда, оқушылар: *«сутек судың құрамына кіретінін білемін, пікір алмасуды үйрендім, сутек барлық газдардың ішіндегі ең жеңілі екенін білдім»*-деген жауабын тыңдап, басқа оқушылар жауабымен салыстырып басқа оқушылардың «Үйрену» бөліміне әдіс-тәсілдермен жұмыс жасауы туралы жазбағандарын байқалады. Осыдан оқушылардың сыни ойлана алатын, әр ісіне рефлексия жасай алатын, өзін-өзі реттей алатынын көрсете біледі. Сабақ барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға баса назар аударып отырамыз. Есептер шығару, құрастыру кезінде ойлану, ізденушілік қабілеттерін дамытуға арналған есептер жиі қолданылады. Мәселен:

- өмірден алынған қандай да бір ситуацияның жазбасы;
- не есептің шарты, не сұрақтың мазмұны нақты бір пәндік білімге сүйенбейді;
- есептің шарты тұлғалық тәжірибемен сәйкестендірілген – ашық;
- әрбір есеп немесе тапсырма өзіндік шешімді талап ететін қандай да бір ситуация болып табылады.
- Қиындығы жоғары есептерді шығару қабілеттері дамиды;
- Оқушының дүниетанымы кеңейеді, зерттеушілік, ізденушілік қасиеттері қалыптасады.

Әр сабақта оқушылардың сыни ойлануына жағдай жасап, үнемі дамытып отыру мұғалімнің міндеті. Қандай да бір әдіс-тәсілді қолдану кезінде бақылау жасап, оны талдап, кемшіліктерді анықтау арқылы дамыту жұмыстарын жүргізу керек. Оқытуды жақсартудың негізгі көзі білім беру ортасы, серіктестік қарым-қатынас, мұғалім мен оқушының белсенді әрекеттері.

Сонымен СТО, технологиясының мақсаты:

- оқырмандығын күшейту;
- шығармашылық ойлауды, сын тұрғысынан ойлауды дамыту.
- рухани дүниесін байыту ;
- ауызша – жазбаша тіл мәдениетін дамыту;
- ойлау, елестете алу қаблетін қалыптастыру;
- көзқарасын тереңдету;
- өзінше бағалап, ой түйуге баулу;
- ойын жеткізе алу, ой түйуге баулу;
- танымдық оқу ауқымын кеңейту;
- шығармашылық ізденісіне жол ашу.

Әр технологияны қолдану арқылы белгілі бір жетістіктерге жетеміз. Мұндай технологияларды қолдану-біріншіден оқытушы ұтады, яғни ол сабақты тиімді ұйымдастыруға көмектеседі, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады, екіншіден оқушы ұтады, себебі оның тақырып бойынша танымы кеңеді. Осылайша білім берудің қалыптасқан әдістемесіне оқытудың жаңа технологиясы тұрғысынан өзгерістер енгізілсе, білім сапасы арта түспек .

ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Искакова Бакытжан Октябровна
Тарих пәні мұғалімі, Көкпекті ЖББОМ
Бұқар жырау ауданы, Қарағанды облысы

Қоғам барған сайын күрделене түсуде. Жаңа ғасырға сай өзгеше қабілет, қасиетке ие ұрпақ қалыптасып келеді. Ал осының барлығы тікелей білім-ғылым саласына байланысты. Сондықтан білім беруді жетілдіру, ақпараттандыру, білім алушылардың танымдық, шығармашылық қабілетін арттыру, оқу дағдысын жетілдіру мәселелері көтерілуде.

Қазіргі кезеңде білім берудің сапасын жақсарту, әдістемелік негізін өзгерту заман талабына сәйкес туындап отырған қажеттілік. Өйткені, мектептің әр күні көптеген ғылыми жаңалықтарға, терең әлеуметтік өзгерістерге толы. Бұрын оқу үрдісінде мұғалім басты роль атқарған болса, қазір оқушының белсенділік көрсететін кезі туды. Сабақ мұғалімнің емес, оқушының іс-әрекетімен бағаланады. Қазіргі заманда нені оқыту емес, қалай оқыту маңыздырақ болып отыр. «Маған айтсаң - ұмытып қаламын, көрсетсең - есімде қалады, өзіме істетсең- сонда мен түсінемін» деген қытай даналығын басшылыққа ала отырып, оқушылардың өз беттерімен ізденіп, жұмыс жасауларына бағыттауымыз қажет. Себебі, өзін-өзі реттеген, өзіне-өзі сенген адам алға ұмтылады, алға ұмтылуына мақсат қоя алады. Нақты мақсат қойып, сол мақсатты көре алған адам нәтижеге жетеді. Сабақ басында жағымды психологиялық ахуал қалыптастыруда оқушылардың көңілін көтеріп, назарын

сабаққа аудару мен жұмысқа ынталандыру мақсатында сергіту сәттерін өткізу тиімді. Әр сабақта әртүрлі сергіту сәттерін өткізіп, топта бірлесіп топ ережесіне құру кезінде оқушылар қызығушылық танытады, себебі, бұрынғы сабақтарда топ ережесін құрып көрмегендіктен, басқаша көзқарас пайда болғанын аңғаруға болады. Сабақта топтарды ауыстыру сыныптастарын әбден танып білуге, кез келген ортада үйлесімділік тауып, кез келген жағдайда тығырықтан шыға алатындай қабілеттерді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сабақ барысында оқушының ізденуі мен зерттеу дағдыларын қалыптастыра отырып, пәнге деген қызығушылықтарын арттыру мақсатында әртүрлі жаңа әдіс-тәсілдер қолданамыз. Тарих сабақтарында «Блум таксономиясын» кеңірек қолдануға тырысамын себебі «Блум таксономиясы» ең төменгі үдерістерден жоғарыға қарай кезең-кезеңмен қозғалуды көздейтін алты кезеңді қамтиды. «Блум таксономиясын» қолдана отырып оқушыларды сын тұрғысынан ойлауға үйретемін. Сыни тұрғыдан ойлау-білім жүйесінде білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын қазіргі ең басты педагогикалық түсінік [1]. Сондықтан сабақта оқушыларға ұсынатын тапсырмаларды олардың сыни тұрғыдан ойлауын дамытуға бағыттадым.

Сабақта сыни тұрғыдан ойлауды дамыту оқушылардың ізденушілік, зерттеушілік әрекетін ұйымдастыруға жол ашады. Сонымен қатар сабақтарда «кубизм», «топтастыру», «бес жолды өлең», «түртіп алу жүйесі», «венн диаграммасы» стратегияларын пайдалану барысында оқушылар өз ойларын ашық айтып, өзін еркін ұстап, өз білімін өзі талқылау барысында басқа қырларынан көріне бастайды. Сабақта әртүрлі тәсілдермен оқушыларды топтарға бөлу тиімді, себебі топтық жұмыс диалогтік әңгіменің орнауына, ауызбіршілікке, ынтымақтастыққа әкеледі. Оқушылар топтарда жұмыс істегенде өз ойларын еркін жеткізуге, пікірлерін дәлелдеуге, бір-бірлерін тыңдап, керек жағдайда көмекке келуге, қойылған сұрақтарға нақты жауап беруге, ортақ шешімге келуге үйренеді.

8 сыныпта «XVII ғасырдың соңы мен XVIII ғасырдың бірінші ширегіндегі қазақ-жоңғар соғысы» тақырыбындағы сабағымда «оқыту мен оқудағы жаңа технологиялар модулін» басшылыққа алдым, себебі «мен саған, сен маған» әдісі бойынша оқушыларға бір-біріне сұрақтар қойғыза отырып, диалогтық оқыту арқылы ойларын жинақтап сұрақты дұрыс қоя білуге, сұрақ қойған оқушыны басқа оқушылар тыңдай білуге, айтылған жауаптың дұрыстығын ажырата білуге үйренеді. Әр топқа «ойлан, бөліс, талда» әдісі бойынша «Жоңғар хандығының қазақ жеріне жорық жасауының басты себептері», «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама» оқиғасы, жеңілу себебі» туралы тапсырмаларды беру арқылы зерттеушілік әңгімеге баса назар аудара отырып, оқушылардың бәрі бірігіп оқып, ойлануын, талқылауын және бірін-бірі тыңдай отырып, ойларын ортаға салып, осыдан бір нәтижелі қорытынды шығаруға жетелеп отырдым.

«Кіші жүздің Ресейге қосылуы» тақырыбындағы сабағымда оқушылардың қажеттіліктерін ескеріп, ақпараттық-коммуникативтік технологияны пайдалану тиімді болды. Себебі электронды оқулықты тыңдай

отырып, әр топқа кіші жүздегі жер дауының шиленісіп кету себептерін, салдарын анықтап, оқушылар сын тұрғысынан ойлана отырып, тақырыпты талдайды, бір-бірінің пікірлерін бағалап, проблеманы шешуге ұмтылады. Қолданылған әр тәсіл оқушыға берілген материалды жүйелеуіне, еске түсіре отырып, мысалдар арқылы сөздік қорларын дамытуға әсер етеді. Алған білімдерін жүйелеу үшін де үнемі кері байланыс жасалып, қорытындыланды.

«Қазақ халқының жоңғар шапқыншылығына қарсы күресі» тақырыбында өткен сабағымда «Миға шабуыл» әдісі бойынша «Жоңғарлардың әскери күш-қуатының арту себебі?», «Жоңғарлар қазақ жеріне не себепті жорық жасады» деген түрткі болу, қайта бағыттау сұрақтарын қоя отырып, сыни тұрғыдан ойлануға бағыттадым. Бұл оқушылардың еркін, ашық түрде өз ойларын жеткізулеріне, сыныптастарына ашық, жабық сұрақтарды дұрыс қоя білуге бағыттады. Айтылым, тыңдалым дағдыларына байланысты оқушылар бір-бірінің пікірін тыңдап, ойын толықтырып, құрмет көрсете отырып, білімдерін жетілдіреді. Оқушылармен тиімді кері байланыс орнату, оларды өздерінің оқу үдерісіне қызу араластыру, оқыту мен бағалау нәтижелері арасында байланыс орнату- бағалау арқылы оқу үдерісін жақсартуға ықпал ететін қарапайым факторлар.

«Аңырақай шайқасы» мен «Бұланты шайқасын» салыстыра талдау үшін «Венн диаграммасын», «Фишбоун» кестелерін толтыра отырып, ірі тарихи оқиғаларды бір-бірінен ажыратып, ортақ ұқсастықтарын тауып ойларын жүйелеу кезінде, «РАФТ» әдісі арқылы сахналық қойылым көрсету барысында оқушылардың бойынан актерлік шеберлік пен көшбасшылық қасиеттерін анықтауға мүмкіндік береді.

Мектептегі білім сапасын көтеретін нақты механизмдер, ол- оқыту процесіне жаңа технологияларды кеңінен енгізу.

Қазіргі кезде республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Сондықтан әрбір педагог сапалы білім беру үшін сабақты үнемі қалыптасқан формада өткізуден көрі оқытудың жаңа технологиясын, жаңа әдіс-тәсілдерін және дәстүрлі емес сабақ түрлерін өткізу тиімді. Бұл бағытта білім берудің әртүрлілігі, нұсқадағы мазмұны, құрылымы ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялар, жаңа технологиялар бар. Сондықтан оқыту үрдісіндегі жаңа әдіс-тәсілдер оқу мазмұны мен оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай тандап алудың маңызы зор. Қазіргі таңда оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Сабақта қолданылған жаңа технологиялардың өзі әрбір мұғалімнің шеберлігіне байланысты әрқалай жүзеге асырылуы мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Төлеубаев. Г. Тарихты оқытудағы әдістемелік технологиялары. Қазақ тарихы, № 5, 2013 ж.
2. Жолдасов. Б. Инновациялық технологияларды білім беруде қолдану. Білім, №5, 2015ж.

3. Көнеев Қ, Калыкова.Г. Оқыту үрдісінде педагогикалық технологияларды ұтымды пайдалану. Білім, № 3, 2010 ж.

4. Ақпанбетова Г. Сабақта жаңа технологияны қолдану. Қазақ тарихы, №3, 2014ж.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Калкеева Галияш Райханкызы

учитель русского языка и литературы, КГУ «Кокпектинская СОШ»
Бухар-жырауский район, с.Кокпекты, Карагандинская область

В современном мире возрастают требования к развитию творческой личности, которая должна обладать гибким продуктивным мышлением, развитым активным воображением для решения сложнейших задач, которые выдвигает жизнь. В соответствии с этим необходимы выбор и разработка адекватных средств формирования творческого продуктивного мышления, т.к. прежние не отвечают образовательной парадигме нового тысячелетия оригинальных продуктов, имеющих общественное значение. Сущность творчества – предугадывание результата, правильно поставившего опыт, в создании усилием мысли рабочей гипотезы, близкой к действительности.

Люди совершают каждый день массу дел: маленьких и больших, простых и сложных. И каждое дело – задача, то более, то менее трудная. При решении задач происходит акт творчества, находится новый путь или создается нечто новое. Вот здесь-то и требуются особые качества ума, такие как наблюдательность, умение сопоставлять и анализировать, находить связи и зависимости - все то, что в совокупности и составляет творческие способности. Нормальные дети обладают разнообразными потенциальными способностями. Наиболее эффективный путь развития индивидуальных способностей лежит через приобщение школьников к продуктивной творческой деятельности с 1-го класса в процессе школьного обучения.

Поэтому постепенно изменяются методы преподавания с целью интенсификации процесса обучения, повышения мотивации к учению.

В настоящее время при решении всевозможного рода задач творческий подход их решения все более вытесняет стандартные методы. Ведь безусловно нужные, но все же «постные» методы стандартных подходов, ограниченные рамками определенных правил, не дают возможность учащимся в полной мере выходить на широкие просторы познавательной деятельности.

В современной психолого-педагогической литературе (В.И. Андреев, М.И. Махмутов, Т.В. Кудрявцев, и др.) акцентируется внимание на определении средств повышения продуктивности познавательной деятельности учащихся, организации их совместной творческой деятельности, рассматриваются вопросы организации творческой деятельности учащихся с помощью создания проблемных ситуаций, развития методологической

культуры школьников в процессе выполнения творческих заданий. На сегодняшний день одним из основополагающих принципов обновления содержания образования становится личностная ориентация, предполагающая развитие креативных способностей учеников, индивидуализацию их образования с учетом интересов и склонностей к творческой деятельности.

Под творческими (креативными) способностями учащихся понимают комплексные возможности ученика в совершении деятельности и действий, направленных на созидание им новых образовательных продуктов.

Творческий подход к детям поможет решить ряд задач, а именно: развить самостоятельное мышление, воображение, речь, поможет установить доверительные отношения между обучающим и обучающимся, позволит ребятам свободно общаться друг с другом, проявлять критичность и самокритичность, свободно выражать своё мнение.

Особое место в учебном процессе занимают сочинения, так как прекрасно формируют творческое мышление, эмоциональную и волевую сферы ребенка. При работе над сочинением важно не давать детям готового образца, сочинения у всех детей должны быть разные. При анализе важно акцентировать внимание детей на лучших работах, на ярких выражениях, сравнениях. Перед написанием творческого сочинения нужно начинать подготовку заранее. После сообщения темы сочинения дети собирают иллюстрации, наблюдают, идут в библиотеку и ищут нужные статьи. На уроке каждый старается поделиться знаниями, которые он добыл. Такое направление работы развивает у школьников умение отбирать нужный материал к уроку, самостоятельно добывать знания. Параллельно с изучаемой темой проводится большая лексическая работа по подготовке к сочинению. Виды упражнений могут быть разнообразными. Лучше использовать такие, которые заставляют детей логически мыслить, сравнивать, анализировать, обобщать. Нужно научить детей правильно и толково излагать свои мысли, спорить и доказывать, отстаивать свое мнение в различных жизненных ситуациях. Тематика сочинений должна быть разнообразной и близка детям. Например, «Путешествие кленового листика», «Приключения снежинки», «Если бы я был волшебником» и др.

Таким образом, процесс обучения творчеству нужно строить так, чтобы каждый ученик мог выявить и развить свой комплекс способностей, развивать на определённом уровне творческое мышление, фантазию, воображение. А для этого он должен чувствовать уверенность в своих силах, верить, что всё у него получится. Большую роль в развитии способностей играет психологический климат в классе. Учитель должен поощрять и стимулировать возникновение у ребёнка творческих способностей.

Творческие способности в коллективной деятельности помогают сформулировать собственную точку зрения, воспитывать в детях доверие к собственным силам и интерес к другому мнению, учат культуре общения, развивают организаторские, коммуникативные, конструктивные,

аналитические умения, формируют у детей ответственность, инициативность, самостоятельность.

У каждого ребенка есть способности и таланты. Дети от природы любознательны и полны желаний учиться. Для того чтобы они могли проявить свои дарования нужно правильное руководство их деятельности на уроках.

Особенностью творческой деятельности школьников является то, что в результате этой деятельности они создают новые для себя ценности, важные для формирования личности как общественного субъекта. Обучение творчеству детей главным образом осуществляется на проблемах, уже решенных обществом.

В своей работе я использую следующие методы для развития творческих способностей учащихся:

- эвристический;
- проблемный;
- модельный.

При разработке методики формирования творческих способностей учитель должен учитывать:

- а) общий уровень развития ученического коллектива;
- б) возрастные особенности формирования креативной сферы;
- в) личностные особенности учащихся;
- г) специфические черты и особенности учебного предмета.

Условия формирования творческих способностей:

- а) положительные мотивы учения;
- б) интерес учащихся;
- в) творческая активность;
- г) положительный микроклимат в коллективе;
- д) сильные эмоции;

Теперь мы считаем, что урок, где не было места творчеству – потерянный урок. Учёные отмечают, что развить сразу весь комплекс свойств, входящих в понятие «творческие способности», невозможно. Это длительная, целенаправленная работа, поэтому эпизодическое использование творческих задач не принесёт желаемого результата. Я стараюсь систематически, из урока в урок, использовать задания, позволяющие формировать и развивать всё многообразие интеллектуальной и творческой деятельности.

Список литературы

1. Ашевская Л.А. Развитие творческих способностей и личности учащихся. // Русский язык в школе, №6, 2001г.
2. Винокурова Н.К. Развитие творческих способностей учащихся.
3. Коротаева Е.В. Стимулирование творческой деятельности учащихся. // Русский язык в школе, № 5, 1995 г.

ОРГАНИЗАЦИЯ ГРУППОВЫХ ФОРМ РАБОТЫ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Касанова Ботагоз Амангалиевна

учитель географии КГУ «Кокпектинская СОШ»,
Карагандинская область, Бухар-Жырауский район, с.Кокпекты

Современный урок направлен, прежде всего, на воспитание самостоятельности, инициативы, активности учащихся. Именно поэтому главной задачей учителя становится не передача знаний в готовом виде, а организация учебной деятельности учащихся таким образом, чтобы значительную часть они приобрели самостоятельно, в ходе выполнения поисковых заданий, решения проблемных ситуаций, проектной деятельности.

Основной целью групповых технологий является обеспечение активности в деятельности учащихся и достижение высокого уровня в освоении содержания обучения, что определяет актуальность, значимость и эффективность использования этих технологий.

Под групповой формой обучения понимают такую форму организации деятельности, при которой на базе коллектива (класса):

Создаются небольшие рабочие группы (5-7 учащихся) для совместного выполнения учебного задания.

Организуется межгрупповое взаимодействие по достижению одной общей для всех цели.

При групповых формах обучения учитель управляет учебно-познавательной деятельностью групп учащихся класса. Их можно подразделить на звеньевые, бригадные, кооперировано-групповые. Звеньевые формы обучения предполагают организацию учебной деятельности постоянных групп учащихся. При бригадной форме организуется деятельность специально сформированных для выполнения определенных заданий временных групп учащихся. Кооперировано-групповая форма предполагает деление класса на группы, каждая из которых выполняет лишь часть общего, как правило, объемного задания. Дифференцированно - групповая форма обучения имеет ту особенность, что как постоянные, так и временные группы объединяют учащихся с одинаковыми учебными возможностями и уровнем сформированности учебных умений и навыков. К групповым относят также парную работу учащихся. Деятельностью учебных групп учитель руководит как непосредственно, так и опосредованно через своих помощников-звеньевых и бригадиров, которых он назначает с учетом мнения учащихся. **Групповые технологии как коллективная деятельность предполагают:**

Взаимное обогащение учащихся в группе;

Активизацию учебно-познавательной деятельности через организацию совместных действий;

Распределение действий, операций, формирующее кооперативную компетенцию школьников;

Необходимую и адекватную коммуникацию для планирования деятельности и выбора способов действия;

Обмен способами деятельности для получения совокупного продукта-решения проблемы;

Рефлексию для формирования отношения к своему действию и коррекции этого действия.

Функции учителя, использующего эти технологии разнообразны: координация и контроль, ответы на вопросы и помощь по запросу школьников. Главное, что он – не явный лидер – единственный носитель знания, а сопровождающий процесс освоения учащимися нового знания.

Порядок работы на уроке.

1. Организационный момент. Постановка целей и задач на урок.

2. Создание групп учащихся.

3. Определение содержания, этапов и времени групповой работы.

4. Выполнение работы в группе.

5. Самоконтроль и взаимоконтроль в группе.

6. Подведение итогов на уроке. Рефлексия.

Оценка работы группы.

Существует несколько способов оценивания работы учащихся в группе. Возможно выставления всем членам группы одинаковых оценок за общий суммарный результат работы без учета личного вклада каждого. Можно оставить право выставить оценки за членами группы. Тогда группе в зависимости от общего итога работы начисляется определенное количество баллов, например 20, а распределяют их внутри группы без участия учителя, выставив каждому оценку соответственно вкладу в общую работу. Тогда кто-то может получить «отлично», а кто-то «удовлетворительно». Такой вариант можно использовать только тогда, когда есть уверенность в том, что оценки ребятами будут выставлены объективно.

Тема урока: **«Топливо — энергетический комплекс Казахстана».**

Цели урока: Установить основные нефтяные, газовые, угольные бассейны и объяснить принципы их размещения. Продолжить обучение учащихся коллективной работе на уроке. Продолжить формирование умения работать со статистическим материалом учебника и составление на его основе кардиограмм и диаграмм.

Совершенствовать умения учащихся давать четкие ответы, осуществляя отбор самого главного, подкрепляя и иллюстрируя цифровым и картографическим материалом. Способствовать экономическому воспитанию учащихся.

Оборудование урока: Физическая карта Казахстана, атласы, контурная карта, карточки для групповой работы.

Тип урока: Комбинированный.

Ход работы:

Организационный момент.

2. Опрос домашнего задания. Беседа с учащимися по вопросам.

В чем главное отличие рыночной экономики от плановой? Какие недостатки имеет рыночная экономика?

Какие сферы экономической жизни страны при рыночной системе остаются в ведении государства?

Что называется отраслью экономики?

Раскройте содержание понятия «межотраслевой производственный комплекс». Чем вызвано формирование межотраслевых комплексов?

Назовите ведущий межотраслевой комплекс в нашей стране. Как вы думаете, какова его главная задача в хозяйстве страны?

Изучение новой темы.

На интерактивной доске схема топливно - энергетического комплекса.

Класс разбивается на группы.

Учитель проводит инструктаж группы о предстоящей работе. Раздает группам карточки с заданиями (на работу отводится 10-15 минут).

После проделанной работы в группах, один ученик из группы дает ответы, члены группы дополняют его ответы.

В ходе ответов на интерактивной доске — таблицы; которые надо заполнить. Характеристика угольных бассейнов.

План сравнения	Карагандинский	Экибастузский
1. Общие запасы угля 2. Качество угля 3. Толщина пластов 4. Глубина залегания 5. Способ добычи 6. Себестоимость 7. Основные потребители		

Какая угольная база является главной в Казахстане. Почему?

Перспективные месторождения угля.

Ежегодная добыча нефти.

Планируемая добыча нефти к 2015 году.

Развитие отрасли.

Год начало добычи	Месторождения	Области Казахстана
1911г		
1963г		
1980-90гг		
Перспектива к 2005г		

Нефтеперерабатывающие заводы:

1. _____
2. _____
3. _____

Газоперерабатывающие заводы:

1. _____
2. _____

Протяженность трубопроводного транспорта

Основные линии трубопровода:

Планируемые трубопроводы:

Работа по контурной карте.

На контурную карту наносятся крупные месторождения угля, нефти, газа, нефтепроводы.

Закрепление нового материала проводится по вопросам:

Какие отрасли включает ТЭК? В чем его главная хозяйственная задача?

Назовите основные особенности ТЭК.

На чем базируется развитие ТЭК Казахстана?

Как обеспечена наша страна топливными ресурсами?

Назовите крупнейшие месторождения угля, нефти, газа Казахстана.

Итог урока

Карточки с заданием №1.

Что такое топливно-энергетический комплекс? Из каких отраслей он состоит?

Каковы общие запасы угля, ежегодная добыча и ресурсообеспеченность в Казахстане?

Почему угольная база Казахстана имеет межгосударственное значение?

Карточки с заданием №2.

Как изменилась добыча угля в Казахстане на протяжении XX века? Какое событие и когда явилось решающим для бурного развития угледобывающей промышленности в Казахстане?

Дайте характеристику Карагандинского каменноугольного бассейна по плану:

1. Общие запасы угля

2. Качество угля

3. Толщина пластов

4. Глубина залегания

5. Способ добычи

6. Себестоимость

7. Основные потребители

Карточки с заданием №3.

Какова ежегодная и планируемая добыча нефти в Казахстане.

Где и на каких месторождениях нефти и газа началась добыча в период с 1911-1963 год?

Карточки с заданием №4.

К эксплуатации каких месторождений газа и нефти приступили за период 1980-2000год?

Перечислите нефте и гозоперерабатывающие заводы. Откуда на них поступает сырье?

Карточки с заданием №5.

Перечислите основные действующие и планируемые линии трубопроводов.

Охарактеризуйте перспективы развития нефтяной и газовой промышленности Казахстана.

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА МОДЕЛИРОВАНИЯ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Тофан Марина Владимировна

Учитель математики, информатики, КГУ «Кокпектинская СОШ»
Карагандинская область, Бухар Жырауский район с.Кокпекты

Цель среднего образования: заключается в обеспечении развития у учащихся способностей к познанию, творческому использованию полученных знаний в любой учебной и жизненной ситуации, готовности к саморазвитию и самоуправлению посредством развития ключевых и предметных компетенций.

Общие ориентиры развития функциональной грамотности определены в Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы, одной из целей которой являются формирование в общеобразовательных школах интеллектуального, физически и духовно развитого гражданина Республики Казахстан, удовлетворение его потребности в получении образования, обеспечивающего успех и социальную адаптацию в быстро меняющемся мире.

Национальный план действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012-2016 годы включает комплекс мероприятий по содержательному, учебно-методическому, материально-техническому обеспечению процесса развития функциональной грамотности школьников. Национальный план призван обеспечить целенаправленность, целостность и системность действий по развитию функциональной грамотности школьников как ключевого ориентира для совершенствования качества образования Республики Казахстан.

О математическом моделировании

Применение математики для решения жизненных задач состоит в выделении существенных характеристик реальных объектов и отношений между ними, игнорировании несущественных и их замене математическими объектами и связями между ними. Процесс такого замещения называют математическим моделированием. Математическими моделями называют приближенные описания какого-то класса явлений внешнего мира с помощью математических объектов и отношений между ними и задач, с ними связанных.

Процесс математического моделирования состоит из трех этапов:

1. выбор или построение математической модели, соответствующей данной задаче;
2. исследование построенной модели, то есть решение математической задачи;

3. содержательное толкование результатов исследования, установление соответствия полученного результата целям исследований.

Построение математической модели основывается на абстрагировании от всех свойств объекта познания, кроме количественных и пространственных. При построении математической модели всегда возникает необходимость пренебрегать теми или иными сторонами реальности, делать определённые допущения, упрощающие реальную ситуацию.

Построение математической модели является первым этапом применения метода математического моделирования. Он является одним из наиболее сложных и наиболее ответственных этапов исследования, так как от него зависит успешность исследования в целом. Во многих случаях правильный выбор модели означает решение задачи наполовину.

Сложность построения математической модели связана со многими факторами. Среди них особенно значимыми является:

- владение знаниями и опытом в той сфере, которая моделируется;
- владение математическими знаниями и умениями, которые могут быть применены для построения математической модели и ее исследования.

Построение математической модели основывается на пренебрежении всеми свойствами и отношениями объекта познания, кроме тех, которые связаны с количественными отношениями и пространственными формами. Более того, при этом рассматриваются наиболее существенные из них, определяющие сущность объекта или процесса.

Для построения математических моделей используют разнообразные математические объекты и отношения между ними: числа, фигуры, функции, уравнения, неравенства, отношения подобия и т. п.

Результатом первого этапа математического моделирования при решении прикладной задачи является построение математической модели, то есть формирование математической задачи. Ее решение составляет второй этап применения метода математического моделирования.

Решение математических задач в прикладных исследованиях имеет свою специфику. Эта специфика связана с тем, что основной целью такого исследования является получение результата, который можно использовать на практике, причем, желательно с наименьшими расходами и достаточным качеством. Таким образом, решение математической задачи не является самоцелью. Оно является средством и подчинено общим целям прикладного исследования. Поэтому в исследовании математической модели главным является принцип соответствия внешней и внутренней правдоподобности.

Выбор методов исследования математической модели, точность приближений и вычислений в процессе решения математической задачи должны отвечать как сущности математической модели (внутренняя правдоподобность), так и качеству математической модели (внешняя правдоподобность).

Третий этап применения метода математического моделирования является наиболее сложным и ответственным. Именно на этом этапе

выявляется эффективность проведенной работы и возможность использования результатов исследования математической модели.

Первый шаг этого этапа заключается в переводе результатов решения математической задачи на язык исходной прикладной задачи. Этот перевод состоит из декодирования знаков, их значений, формул и т. п. В процессе такого перевода выясняется соответствие результатов исследования содержанию исходной прикладной задачи. Результаты, не отвечающие этому требованию, тщательным образом анализируются.

Результаты, которые получены на основе исследования математической модели, всегда имеют приближенный характер. Их точность определяется, в главном, степенью адекватности (соответствия) математической модели сущности исследуемого объекта. И этот вопрос является самым сложным в применении метода математического моделирования.

Исследование адекватности модели объекта состоит из нескольких мероприятий:

1. установление непротиворечивости математической модели;
2. априорной проверки адекватности на основе знаний законов и опыта их применения;
3. экспериментальной проверки адекватности;
4. установление количественной точности результата.

На третьем этапе в построенную модель могут вноситься изменения, делающие ее реальнее, совершенней, хотя, как правило, и более сложной. Необходимость в уточнении математических моделей определяется требованиями практики.

О моделировании в области информатики

Человечество в своей деятельности (научной, образовательной, технологической, художественной) постоянно создает и использует модели окружающего мира. Строгие правила построения моделей сформулировать невозможно, однако человечество накопило богатый опыт моделирования различных объектов и процессов.

Модели позволяют представить *в наглядной форме* объекты и процессы, недоступные для непосредственного восприятия (очень большие или очень маленькие объекты, очень быстрые или очень медленные процессы и др.). Наглядные модели часто используются в процессе обучения. В курсе географии первые представления о нашей планете Земля мы получаем, изучая ее модель - глобус, в курсе физики изучаем работу двигателя внутреннего сгорания по его модели, в химии при изучении строения вещества используем модели молекул и кристаллических решеток, в биологии изучаем строение человека по анатомическим муляжам и др.

Модели играют чрезвычайно важную роль *в проектировании* и создании различных технических устройств, машин и механизмов, зданий, электрических цепей и т.д. Без предварительного создания чертежа невозможно изготовить даже простую деталь, не говоря уже о сложном механизме.

В процессе проектирования зданий и сооружений кроме чертежей часто изготавливают макеты. В процессе разработки летательных аппаратов поведение их моделей в воздушных потоках исследуют в аэродинамической трубе.

Разработка электрической схемы обязательно предшествует созданию электрических цепей и так далее.

Развитие науки невозможно без создания *теоретических моделей* (теорий, законов, гипотез и пр.), отражающих строение, свойства и поведение реальных объектов. Создание новых теоретических моделей иногда коренным образом меняет представление человечества об окружающем мире (гелиоцентрическая система мира Коперника, модель атома Резерфорда-Бора, модель расширяющейся Вселенной, модель генома человека и пр.). Адекватность теоретических моделей законам реального мира проверяется с помощью опытов и экспериментов.

Все *художественное творчество* фактически является процессом создания моделей. Например, такой литературный жанр, как басня, переносит реальные отношения между людьми на отношения между животными и фактически создает модели человеческих отношений. Более того, практически любое литературное произведение может рассматриваться как модель реальной человеческой жизни. Моделями, в художественной форме отражающими реальную действительность, являются также живописные полотна, скульптуры, театральные постановки и пр.

Моделирование - это метод познания, состоящий в создании и исследовании моделей.

Каждый объект имеет большое количество различных свойств. В процессе построения модели выделяются: главные, наиболее существенные для проводимого исследования свойства. В процессе исследования аэродинамических качеств модели самолета в аэродинамической трубе важно, чтобы модель имела геометрическое подобие оригинала. Неважен, например, ее цвет. При построении электрических схем — моделей электрических цепей - необходимо учитывать порядок подключения элементов цепи друг другу, но не важно их геометрическое расположение друг относительно друга и так далее.

Разные науки исследуют объекты и процессы под разными углами зрения и строят различные типы моделей.

Модель - это некий новый объект, который отражает существенные особенности изучаемого объекта, явления или процесса.

Никакая модель не может заменить сам объект. Но при решении конкретной задачи, когда нас интересуют определенные свойства изучаемого объекта, модель оказывается полезным, а подчас и единственным инструментом исследования.

Использование компьютера на уроках информатики позволяет широко использовать моделирование для создания и исследования моделей.

Существуют различные пути построения компьютерных моделей, в том числе:

- создание компьютерной модели в форме проекта на одном из языков программирования;

- построение компьютерной модели с использованием электронных таблиц или других приложений: систем компьютерного черчения, систем управления базами данных и т. д.

Освоение моделирования как основного инструмента познания и практической деятельности человека - одна из стратегических целей образования.

Согласно государственному стандарту образования Республики Казахстан изучение информатики и информационных технологий должно быть направлено на достижение следующих целей:

В основной школе - освоение знаний, составляющих основу научных представлений об информации, информационных процессах, системах, технологиях и моделях;

В старшей школе на базовом уровне - овладение умениями применять, анализировать, преобразовывать информационные модели реальных объектов и процессов, используя при этом информационные и коммуникационные технологии (ИКТ), в том числе при изучении других школьных дисциплин;

В старшей школе на профильном уровне - освоение и систематизация знаний, относящихся к математическим объектам информатики; построению описаний объектов и процессов, позволяющих осуществлять их компьютерное моделирование; средствам моделирования; информационным процессам в биологических, технологических и социальных системах.

Использовать приобретенные знания и умения в практической деятельности и повседневной жизни для:

- создания простейших моделей объектов и процессов в виде изображений и чертежей, динамических (электронных) таблиц, программ (в том числе – в форме блок-схем);

- проведения компьютерных экспериментов с использованием готовых моделей объектов и процессов.

Используемая литература:

1. Государственная программа развития образования РК на 2011-2020 годы/ Указ Президента Республики Казахстан №1118. – Астана: Акорда, 7 декабря 2010 года

2. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Национального плана действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012-2016 годы» от 25 июня 2012 года № 832

3. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 27 января 2012 года «Социально-экономическая модернизация - главный вектор развития Казахстана»

4. Государственному стандарту образования Республики Казахстан

5. Целищева И.И. Использование моделирования в процессе работы с текстовой задачей в 1 классе. // Начальная школа, №1, 2008г.
6. Целищева И.И., С.А. Зайцева. Моделирование простых текстовых задач. Учебное пособие «Чистые пруды», 2006г.
7. Ратникова А.А. Развитие логического мышления младших школьников при обучении построению вспомогательных моделей в процессе решения текстовых задач. //Начальная школа, №1, 2009 г.
8. Степанов В.Д. Активизация внеурочной работы по математике в средней школе. М.: «Просвещение», 1991г.
9. Приёмы педагогической техники А.Гин, Луганск, Учебная книга, 2003 год.

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ ПӘНІНДЕ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Хасенова Ардақ Қалижановна
Көкпекті жалпы білім беретін орта мектебі

«Еліміздің болашағы - білімді ұрпақ» деп Елбасының айтқанындай қазіргі күннің ең басты мәселесі – оқушылардың білім дәрежесін жетілдіру. Оның басты мақсаты – оқушының пәнге деген қызығушылығын тудыру, шығармашылық белсенділігін арттыру, ойлау қабілетін тереңдету. Әдебиеттік оқу пәні арнайы білім ғана емес, оқушының ойлау, сөйлеу, жүйелеу жүйесін шындайтын, шығармашылығын ретке келтіретін пән. Ұлы ғұлама Гете «Біліп қана қою аз, сол білгендеріңді жұмыста қолдана білуің керек.

Ниеттену ғана аз, сол ниетіңді іске асыруын керек» деген болатын. Қазіргі заман талабына сай оқушыларды жеке тұлға ретінде қалыптастыруда дәстүрлі тәсілдермен қатар, жаңа бағыттағы технологияларды қолдануды, сын тұрғысынан ойлау, модульдік жобалау, деңгейлік тапсырмалар орындау, пікірталас, тренинг, іскерлік ойындар өткізуді ойластырдым.

«Білім негізі – бастауышта» деген сөздің үлкен мәні бар, себебі мектеп өмірі бастауыш сынып оқушысына жаңа әлемнің есігін ашып, рухани адамгершілік дүниесінің қалыптасып дамуына ықпал етеді. Жоғары сынып оқушыларымен салыстырғанда бастауыш сынып оқушылары үшін мұғалімнің рөлі ерекше және мұғалім олар үшін үлгі ететін, еліктейтін тұлға. Бастауыш сынып оқушылары ұстазының іс-қимылына, жүріс-тұрысына, сөйлеу мәнеріне, ересектермен қарым-қатынасына да еліктейді. Сондықтан да бастауыш сынып мұғалімінің қызметінің жауапкершілігі мол.

Кембридж университеті білім беру факультеті мен «Назарбаев зиткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курсының екінші деңгейі бойынша білім алып, үйренгенімді сабақ барысында қолдануды және тәлімалушымның сабақтарына қатыса отырып үйретуді бастадым. Әрине алғашқы қадамдарымда жақсы нәтижеге жеттім деп айту әрине артық. Бірақ ең бастысы

жаңа бағдарлама технологияларының қажеттігін бар болмысыммен түсіндім. Сабақты жоспарлау кезінде деңгейлі курс барысында үйренгендерім мен «Мұғалімге арналған нұсқаулықты» басшылыққа ала отырып, оқып отырдым.

Сабақ – мұғалімнің шығармашылық еңбегінің нәтижесі. Сабақтың өз мәнінде өтуі ұстаздың біліміне, ұйымдастыру қабілеттілігіне, шеберлігіне байланысты. Елімізде болып жатқан өзгерістерден білім беру саласы шет қала алмайды. Сондықтан қазіргі уақытта оқытудың жаңа тәсілдері қарастырылып, енгізілуде. Оның мақсаты:

- Оқушыларды өздігінен жұмыс істеуге үйрету;
- Бір-бірінің білімдерін дұрыс бағалауға дағдыландыру;
- Жетістіктерін өмірде қолдан білуге тәрбиелеу;
- Жұптық, топтық жұмыс жасай білуге үйрету;
- Оқушыларды ұйымшылдыққа, сыйластыққа баулу;
- өздерінің нәтижесін көре білуге, оны дұрыс бағалай білуге дағдыландыру;
- дұрыс шешім қабылдай алуға дағдыландыру;
- алған білімдерін пайдалана отырып жаңа қорытынды жасау дағдыларын қалыптастыру;

Дайын білім беруге негізделген дәстүрлі білім беру оқушылардың жинақтаған ойлары өзге білімдермен тиімді әрекет ете алмайды, сондықтан механикалық есте сақтау, үстірт білім алу жағдайлары орын алады. Дәстүрлі оқытудан алған механикалық түрде есте сақтаған мәліметтерді емтихан, тест кездерінде ұтымды пайдалануға болады. Бірақ мән-мағынасы терең меңгерілмейді, жай ғана жатталғандықтан тақырыпты оқыту немесе емтихан аяқталған соң керексіз болып қалады және оқушы оны өмірде тиімді пайдалана алмайды. Мен өз сабағымда «сыңдарлы оқытудың мақсаты-оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сыныптан тыс жерде, кез-келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету» деп көрсетілген қағиданы басшылыққа ала отырып өткіздім (Мұғалімге арналған нұсқаулық 2013, 6-бет).

Сабақтың тақырыбы: Абай Құнанбаев «Қыс». Балалармен амандасқаннан кейін сабақтың жақсы өтілуіне тілек білдіріп, топтың атын шығару үшін және топқа бөлу үшін кесілген қиындыларды алу арқылы әр қайсысы түстер бойынша топтарға барып, топтың атын шығарды. Түстерге қарай топтарға бөлініп отырған соң, көңіл-күйлерін ретке келтіру, өзін-өзі реттеу және қоңақтарға сәлем беру үшін тілек сөздерін айтты.

I. Ұйымдастыру кезеңі

**Үлкенге де сіз,
Кішіге де сіз.
Баршаңызды құрметтеп,
Бас иеміз біз де.**

Әр топтан бір оқушы сабақтың жақсы өтуіне тілек білдірді.

Нені біліп келдім? Үй тапсырмасын сұрау кезінде диалог арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту мақсатында диалогтік қарым-қатынасты жандандыруға тырыстым. Үй тапсырмасына жауап бергенде топ басшылары бағалау парағына балл қойып отырды.

Оқушылардың қызығушылығын ояту мақсатында тапсырмалар дайындап, сол тапсырмалар бойынша өзіне ұнаған түстерді алып сұрақтарға жауап берді. Сұрақтар инетбелсенді тақтадан көрініп тұрды. Сұрақтарға жауап беру нәтежиесінде оқушылардың өтілген сабақтарды қаншалықты деңгейде меңгергенін анықтадым. Бұрын сабаққа мүлдем жауап бермейтін оқушылар да жауап беріп, қызығушылықтары артып келе жатқанын байқатты. Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдердің бірі - миға шабуыл. Күлегештер арқылы әр топ оқушылары бірлесіп өз алдарындағы стикерлер арқылы құрастырып, теңсіздік құрап жазды.

Келесі тапсырма да интербелсенді тақтада визуалды түрде көрініп тұрады. Әдебиеттік оқу пәні оқушылардың ойлау, сөйлеу, өз ойларын еркін жеткізетін пән болғандықтан тақырыптан ауытқымау, жас ерекшеліктерін ескеру керек. Сыни тұрғыдан ойлана отырып, 2-тапсырма бойынша «Қыс», «Боран», «Аяз» тақырыптарында сөзжұмбақтар шешу арқылы топтарының аттарын және үй тапсырмасын қайталап еске түсіру арқылы жұмыстар жасалды.

Төменде орналасқан сурет бойынша неге? деген сұрақ туындады. Осы сұрақ қойылып сурет бойынша Ернұр дәлелдеп шешімін тауып берді. Тапсырма интербелсенді тақта да көрсетіліп, «Қыс» өлеңінде қысты адам бейнесінде елестете отырып сурет салып, сөйлемдер құрастырып жазды.

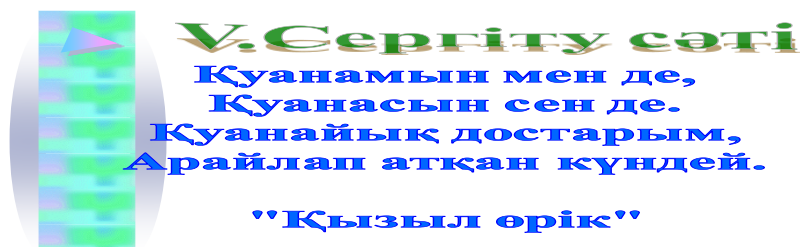
Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға көп көңіл бөлемін. Шығармашылық қабілетті дамытуда оқушылардың жадында сақтаған білімін ғана емес, олардың көзқарасын, қызығушылығын, бейімділігін ескеру қажет. Осыған байланысты шығармашылық тапсырмаларды сабақта көбірек қолданған дұрыс. Оқушылардың оқулықта берілген мәтін бойынша қыстың қатал, әрі суық екендігін ескере отырып өз беттерінше шағын көріністер құрастыруына арналған тапсырмалар да шығармашылық тапсырмаларға жатады. Көріністер құрастырған кезде оқушы шарттарға талдау жасайды, оларды өзгертеді, мәліметтердің арасында әр түрлі байланыстарды анықтайды, өзі жауабын іздеп табатын сұрақтар дайындайды, сол арқылы оқушының ойлау өрісін дамуына жетелейді.

Сыныпта әдетте оқу шапшандығын арттыруда, даму деңгейі әр түрлі балалар оқиды. Мәселен 5 минуттық оқу, оқы және айт, есте сақтау диктанттары мен жаңылпаштар мен мақал-мәтелдер айту, жаттау арқылы әр алуан жаттығуларды пайдалану оқушылардың шығармашылық ойлауының, сөздік қорлары мен тіл байлықтарын дамуына саралау тұрғысынан келуге жол ашады.

Әр топ бір сандықты таңдай отырып сол сандыққа сай тапсырманы орындайды. Оқушылар сыни тұрғыдан ойлай отырып, өз бетінше дамытуға

мүмкіндік туғызатын тапсырма шартына өз бетінше талдау жасап, тақтада дәлелдеп көрсетті. Бірқатар оқушылар білімдерін көрсете отырып, топтағы оқушыларға көмек беріп отырғандарын байқадым.

Берілген тапсырма бойынша оқушылар топта жұмыс жасады, «жоғалған сандар» жүйесін құра отырып тапсырманы орындады. 1- топтан Аяжан, 2- топтан Сағыныш, 3- топтан Ернұр тақтаға шығып дәлелдеп берді.

Сергіту сәтін жас ерекшеліктеріне сәйкес таңдап алдым, сергіту сәтін сабақтарға үнемі қолданып отыру, олардың сабаққа деген ынтасын күшейтеді, шаршағандықтарын басады. Сергіту сәттерін олар бар ынтасымен орындайды., қызығады.

Әр түрлі әдіс-тәсілдер, ойындар қолдана отырып өткізгенде оқушылардың қызығушылығы оянады сабақ өз нәтежиесін береді. Мен бүгін сабақтағы мақсаттарыма жеттім, сабақ өз дәрежесінде, жақсы өтті деп ойлаймын. Сабақтың жақсы өткендігін кері байланыс арқылы да білдім. Оқушылардың көңіл күйлерінен, стикерге жазылған пікірлерін де көріп көңілім толды.

Қорыта айтқанда бағдарламаның модульдерін сабақта тиімді қолданысқа енгізсек баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға шығармашылығын қалыптастыруға ықпал ететіндігін, топта бірлесіп жұмыс жасауда білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артатындығын білдім. Оқушы өз ой пікірін ашық, еркін айтады, бірін-бірі тыңдауға үйренеді. Сондықтан басқа пәндер де осындай әдіспен оқытылса, оқушылар үшін де мұғалімдер үшін де тиімді болар еді.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық 2013 ж.
2. Әбдікәрімова Т.М. Әдебиеттік оқу 3- сынып. Оқулық. Алматы кітап баспасы 2014ж.
3. Жақсылықова К.З. Тренингтік ойындар мен жаттығулар. Алматы 2014 ж.
4. Орақова А.Ш. Интерактивтік оқыту әдісін қолданып сабақты жоспарлау және басқару Алматы 2014 ж.

ТРУДНОСТИ ПОДРОСТКОВОГО ПЕРИОДА РОДИТЕЛЬСКИЙ ЛЕКТОРИЙ

Оспанова Динара Маулитовна

Педагог – психолог, КГУ «Кокпектинская СОШ»
с. Кокпекты, Карагандинская область, Бухар-Жырауский район

Подростковый возраст - трудный период полового созревания и психологического взросления. В это время в самосознании происходят значительные изменения: появляется чувство взрослости, ощущение себя взрослым человеком; оно становится центральным новообразованием младшего подросткового возраста. Возникает страстное желание если не быть, то хотя бы казаться и считаться взрослым. Отстаивая свои новые права, подросток ограждает многие сферы своей жизни от контроля родителей и часто идет на конфликты с ними.

Сложность отношений между молодыми людьми и их родителями во многом определяется своеобразной асимметричностью интересов детей и родителей. Последние интересуются всеми сторонами жизни их детей, в то время как подростки, в силу отсутствия у них жизненного опыта и вследствие возрастного эгоцентризма, мало интересуются теми аспектами жизни родителей, которые выходят за пределы жизни семьи.

Конфликты в семье

Наиболее частыми причинами конфликтов являются: выбор друзей и партнеров, частота посещений школьных вечеров и свиданий, занятия подростка, отход ко сну, укоренившиеся убеждения, выбор одежды, прически, необходимость работы по дому.

Конфликты с родителями возрастают при инфантильном поведении подростка, его демонстративном неуважении к ним, ссорах с братьями и сестрами, сложных отношениях с родственниками, несовпадении типов личностей подростка и кого-то из родителей. Но несмотря на случающиеся конфликты, большинство подростков все же характеризуют отношения в семье как теплые, гибкие, связанные с переживанием положительных эмоций. Вообще представления о серьезной конфликтности отношений между подростками и родителями, по-видимому, сильно преувеличены.

По мнению И. Ю. Кулагиной, многие родители с замиранием сердца ждут так называемого переходного возраста у своих детей. У кого-то этот переход от детства к взрослению проходит совершенно незаметно, для кого-то становится настоящей катастрофой. Еще недавно послушный и спокойный ребенок вдруг становится "колючим", раздражительным, он то и дело вступает в конфликт с окружающими. Это нередко вызывает непродуманную отрицательную реакцию родителей, учителей. Их ошибка состоит в том, что они пытаются подчинить подростка своей воле, а это только ожесточает, отталкивает его от взрослых. И это самое страшное – ломает растущего человека, делая его неискренним приспособленцем или по-прежнему

послушным вплоть до полной потери своего "Я". У девочек, вследствие их более раннего развития, этот период часто бывает сопряжен с переживаниями первой любви. Если эта любовь не взаимна, и вдобавок отсутствует понимание со стороны родителей, то душевные травмы, нанесенные в этот период, могут изломать всю дальнейшую судьбу девушки. Родители всегда должны помнить, что их девочка – уже не ребенок, но еще и не взрослый человек. Хотя сама 13-14-летняя девочка, уже считает себя взрослой и претендует на соответствующее отношение, на независимость и самостоятельность.

Подростковая самостоятельность выражается, в основном, в стремлении к эмансипации от взрослых, освобождение от их опеки, контроля. Нуждаясь в родителях, в их любви и заботе, в их мнении, они испытывают сильное желание быть самостоятельными, равными с ними в правах. То, как сложатся отношения в этот трудный для обеих сторон период, зависит, главным образом, от стиля воспитания, сложившегося в семье, и возможностей родителей перестроиться – принять чувство взрослости своего ребенка.

После относительно спокойного младшего школьного возраста подростковый кажется бурным и сложным. Развитие на этом этапе, действительно, идет быстрыми темпами, особенно много изменений наблюдается в плане формирования личности. И, пожалуй, главная особенность подростка – личностная нестабильность. Противоположные черты, стремления, тенденции сосуществуют и борются друг с другом, определяя противоречивость характера и поведения взрослеющего ребенка.

Основные сложности в общении, конфликты возникают из-за родительского контроля за поведением, учебной подростка, его выбором друзей и т.д. крайние, самые неблагоприятные для развития ребенка случаи – жесткий, тотальный контроль при авторитарном воспитании и почти полное отсутствие контроля, когда подросток оказывается предоставленным самому себе, безнадзорным. Существует много промежуточных вариантов:

Родители регулярно указывают детям, что им делать;

- Ребенок может высказать свое мнение, но родители принимая решение, к его голосу не прислушиваются;
- Ребенок может принимать отдельные решения сам, но должен получить одобрение родителей, родители и ребенок имеют почти равные права, принимая решение;
- Решение часто принимает сам ребенок;
- Ребенок сам решает подчиняться ему родительским решениям или нет.

Для конструктивного разрешения конфликтных ситуаций крайне важным является умение ими управлять. Для этого можно использовать ряд правил, которые мы использовали в работе со старшеклассниками:

1. Дайте партнеру "выпустить пар". Если он раздражен и агрессивен, то нужно помочь ему снизить внутреннее напряжение. Пока это не случится, договориться с ним трудно или невозможно.

Во время его "взрыва" следует вести себя спокойно, уверенно, но не высокомерно. Он – страдающий человек независимо от того, кто он. Если

человек агрессивен, значит, он переполнен отрицательными эмоциями. В хорошем настроении люди не кидаются друг на друга.

2. Потребуйте от него спокойно обосновать претензии. Скажите, что будете учитывать только факты и объективные доказательства. Людям свойственно путать факты и эмоции. Поэтому эмоции отмечайте вопросами: "То, что ты говоришь, относится к фактам или мнению, догадке?".

3. Сбивайте агрессию неожиданными приемами. Например, попросите доверительно у конфликтующего партнера совета. Задайте неожиданный вопрос, совсем о другом, но значимом для него. Напомните о том, что вас связывало в прошлом и было очень приятным. Главное, чтобы ваши просьбы, воспоминания, комплименты переключали сознание разъяренного партнера с отрицательных эмоций на положительные.

4. Не давайте ему отрицательных оценок, а говорите о своих чувствах. Не говорите: "Ты меня обманываешь", лучше звучит: "Я чувствую себя обманутым".

Не говорите: "Ты грубый человек", лучше скажите: "Я очень огорчен тем, как ты со мной разговариваешь".

5. Попросите сформулировать желаемый конечный результат и проблему как цепь препятствий.

Проблема – это то, что надо решать. Отношение к человеку – это фон или условия, в которых приходится решать. Неприязненное отношение к человеку может заставить вас не захотеть решать. А вот этого делать нельзя! Не позволяйте эмоциям управлять вами! Определите вместе с ним проблему и сосредоточьтесь на ней.

6. Предложите ребенку высказать свои соображения по разрешению возникшей проблемы и свои варианты решения. Не ищите виновных и не объясняйте создавшееся положение, ищите выход из него. Не останавливайтесь на первом приемлемом варианте, а создавайте спектр вариантов; потом из него выберите лучший.

При поиске путей решения помните, что следует искать взаимоприемлемые варианты решения. Вы и ребёнок должны быть удовлетворены взаимно. И вы оба должны стать победителями, а не победителем и побежденным.

Если не можете договориться о чем-то, то ищите объективную меру для соглашения (нормативы, закон, факты, существующие положения, инструкции и т. д.).

7. В любом случае дайте подростку "сохранить свое лицо". Не позволяйте себе распускаться и отвечать агрессией на агрессию. Не задевайте его достоинства. Он этого не простит, даже если и уступит нажиму. Не затрагивайте его личности. Давайте оценку только его действиям и поступкам. Можно сказать: "Ты уже дважды не выполнил свое обещание", но нельзя говорить: "Ты – необязательный человек".

8. Отражайте как эхо смысл его высказываний и претензий.

Кажется, что все понятно, и все же: "Правильно ли я тебя понял?", "Ты хотел сказать...?", "Позволь я перескажу, чтобы убедиться, правильно ли я тебя понял или нет". Эта тактика устраняет недоразумения, и, кроме того, она демонстрирует внимание к подростку. А это тоже уменьшает его агрессию.

9. Держитесь как на острие ножа в позиции "на равных". Большинство людей, когда на них кричат или их обвиняют, тоже кричат в ответ или стараются уступить, промолчать, чтобы погасить гнев другого. Обе эти позиции (сверху – "родительская" или снизу – "детская") неэффективны. Держитесь твердо в позиции спокойной уверенности (позиция на равных – "взрослая"). Она удерживает и ребёнка от агрессии, помогает обоим не "потерять свое лицо".

10. Не бойтесь извиниться, если чувствуете свою вину.

Во-первых, это обезоруживает подростка, во-вторых, вызывает у него уважение. Ведь способны к извинению только уверенные и зрелые личности.

11. Ничего не надо доказывать.

В любых конфликтных ситуациях никто никогда и никому ничего не может доказать. Даже силой. Отрицательные эмоциональные воздействия блокируют способность понимать, учитывать и соглашаться с "врагом". Работа мысли останавливается. Если человек не думает, рациональная часть мозга выключается, незачем и пытаться что-то доказывать. Это – бесполезное, пустое занятие.

12. Замолчите первым.

Если так уж получилось, что вы потеряли контроль над собой и не заметили, как вас втянули в конфликт, попытайтесь сделать единственное – замолчите. Не от ребёнка требуйте: "Замолчи!... Прекрати!", а от себя! Добиться этого легче всего. Ваше молчание позволяет выйти из ссоры и прекратить ее. В любом конфликте участвуют обычно две стороны, а если одна исчезла – с кем ссориться?

Если же ни один из участников не склонен замолчать, то обоих очень быстро захватывает отрицательное эмоциональное возбуждение. Напряжение стремительно возрастает. В таком "диалоге" взаимные реакции участников только подливают масла в огонь. Чтобы погасить это возбуждение, нужно убрать то, что его разжигает. Молчание не должно быть обидным для партнера. Если же оно окрашено издевкой, злорадством или вызовом, оно может подействовать как красная тряпка на быка. Чтобы скандал прекратился, нужно молчанием игнорировать сам факт ссоры, отрицательное возбуждение партнера, как если бы ничего этого не было.

13. Не характеризуйте состояние оппонента. Всячески избегайте словесной констатации отрицательного эмоционального состояния партнера: "Ну вот, полез в бутылку! ... А чего ты нервничаешь, чего злишься?... Чего ты бесишься?". Подобные "успокаивающие" слова только укрепляют и усиливают развитие конфликта.

14. Уходя, не хлопайте дверью.

Ссору можно прекратить, если спокойно и без всяких слов выйти из комнаты. Но если при этом хлопнуть дверью или перед уходом сказать что-то обидное, можно вызвать эффект страшной, разрушительной силы. Известны трагические случаи, вызванные именно оскорбительным словом "под занавес".

15. Говори, когда партнер остыл.

Если вы замолчали, и подросток расценил отказ от ссоры как капитуляцию, лучше не опровергать этого. Держите паузу, пока он не остынет. Позиция отказавшегося от ссоры должна исключать полностью что бы то ни было обидное и оскорбительное для партнера. Побеждает не тот, кто оставляет за собой последний разящий выпад, а тот, кто сумеет остановить конфликт вначале, не даст ему разгона.

Проблема взаимоотношений родителей и детей существовала во все времена. Но наиболее напряженные отношения присущи именно подростковому возрасту, когда ребенок переживает пубертатный кризис, связанный с половым созреванием и психологическим взрослением. В этот период подросток стремится быть независимым от взрослых, освободиться от их опеки, контроля.

Поэтому для подростка характерна конфликтность взаимоотношений с родителями. Но, несмотря на случающиеся конфликты, большинство подростков все же характеризуют отношения в семье как теплые, гибкие, связанные с переживанием положительных эмоций. Вообще представления о серьезной конфликтности отношений между подростками и родителями, по-видимому, сильно преувеличены. Больше всего старшеклассникам хотелось бы видеть в родителях друзей и советчиков. К сожалению, далеко не всегда эти их желания сбываются, а ожидания – подкрепляются реальным поведением родителей.

Список литературы

1. Божович Л.И. Особенности самосознания подростков. // Вопросы психологии, 1955г., №1.
2. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология. – М., 2001.
3. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М., 1982.
4. Мухина В.С. "Возрастная психология". – М., 1999.
5. Психологические особенности подростка. / Под ред. Д.И. Фельдштейна. - М., 1987.
6. Психология человека от рождения до смерти. / Под ред. А.А. Реана. – М., Спб., 2001.

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Такуова Раушан Сунгатулловна

КГУ «Кокпектинская СОШ», учитель начальных классов Карагандинская область, Бухар-жырауский район. с.Кокпекты

Сегодня важным компонентом обучения является развитие функциональной грамотности. На это обратил внимание Глава государства Нурсултан Назарбаев в своём Послании народу Казахстана от 27 января 2012 года «Социально-экономическая модернизация - главный вектор развития Казахстана». Главой государства Н.Назарбаевым поставлена конкретная задача по принятию пятилетнего Национального плана действий по развитию функциональной грамотности школьников. В условиях решения этой стратегически важной для страны задачи главными функциональными качествами личности являются инициативность, способность творчески мыслить и находить нестандартные решения, которые формируются в условиях школы.

Традиционные методы, заключающиеся в передаче знания от учителя к ученику в процессе учебной деятельности, приводящие к усвоению материала, не прибегая к использованию диалогического метода, новым инновационным технологиям, не отвечают требованиям предъявляемым учащимся, уровень которых возрастает с каждым годом. В настоящее время в обществе сложилось новое понимание основной цели образования. Учитель в первую очередь должен заботиться о формировании у ребенка определенного набора компетенций, способности к саморазвитию, обеспечивающих интеграцию личности в национальную и мировую культуру.

Многолетний опыт показал, что развитие речи и мышления у учащихся младшего школьного возраста ограничено. Для этого необходима систематическая работа. На протяжении двух лет я работаю по определенному плану работы. В план работы по повышению функциональной грамотности через читательскую грамотность были включены следующие пункты:

1. Заведение читательских дневников.
2. Частое посещение школьной библиотеки.
3. Обмен книгами.
4. Участие в библиотечных часах, олимпиадах.
5. Применение всех видов чтения на всех уроках.
6. Публикация статей в газетах.
7. Участие в конкурсе «Читающая семья».
8. Участие в акции «Книжный мир глазами детей».
9. Постоянное отслеживание результатов техники чтения.

Читательская компетентность учащихся начальной школы – это сформированная у детей способность к целенаправленному индивидуальному осмыслению книг до чтения, по мере чтения и после прочтения книги. Для

полноценного развития читательской деятельности ученик должен уметь работать с книгой, произведением. Эти умения, сформированные в начальной школе, будут необходимы и достаточны для того, чтобы в основной школе учащиеся умели полноценно читать, понимать разные жанры литературы, удовлетворять познавательный интерес, осваивать и использовать информацию.

На уроках литературы, дети научились анализировать прочитанные произведения. Прочитав произведение, они запоминали авторов и название произведения, определяли его жанр, основную мысль, выписывали понравившиеся строчки и рисовали рисунок к определенному эпизоду. Учителя предложили завести читательские дневники, где можно проанализировать любое произведение. В читательских дневниках у них уже больше двадцати анализов произведений. Им эта работа понравилась. Стало интересно поделиться своими мнениями друг с другом. Постоянно посещали нашу школьную библиотеку, где им рады и могут предложить разные книги. Также провели акцию "Книжный мир глазами детей". Каждый ученик определенного класса принял участие, предоставив один анализ произведения. Учащиеся оценивали друг друга смайликами, тем самым оказывались справедливыми и независимыми экспертами данной акции. Самые лучшие работы были поощрены грамотами. Также дети постоянно обмениваются книгами. Активно участвовали в библиотечных часах. На всех уроках учителя применяют все виды чтения и продуманные творческо–аналитические задания, которые позволили развивать творческие способности и исследовательские умения учащихся, их воображение и речь, эмоциональную и эстетическую культуру, способствующие процессу формирования функциональной грамотности: умение сформулировать вывод, обосновать свои рассуждения, отстаивать свою точку зрения, дать ответ на проблемный вопрос. Акцент делается на способах деятельности, и они становятся тем средством, без которого невозможно осуществить эту деятельность. Имеем несколько публикации в газетах. Родители не оставались в стороне, принимали участие в конкурсе «Читающая семья».

Только такого рода комплексная работа по формированию функциональной грамотности даст необходимые результаты.

На данный момент имеем следующие результаты, у учащихся:

- улучшается устойчивость внимания;
- увеличивается словарный запас;
- у учащихся идёт стабильный рост темпа чтения;
- уровень понимания текста – высокий;
- чтение выразительное;
- уменьшается количество учащихся, допускающих ошибки при чтении.

Сформированность навыка чтения в свою очередь повлияла на: общее развитие речи, учащиеся всё чаще используют в своей речи распространенные предложения, эпитеты, сравнения; на повышение качества

успеваемости; на сохранение качественной успеваемости при переходе на вторую ступень обучения.

Данные результаты свидетельствуют о целесообразности использования в практике системы по работе над совершенствованием навыка чтения. Когда дети стали с **интересом читать**, появилась беглость и осмысленность чтения, заметно **повысилась успеваемость и по русскому языку и по математике**. Такая комплексная работа значительно улучшает процесс обучения чтению, повышает к нему интерес учащихся, что отражается на конечных результатах.

Использованная литература

1. Дусавицкий А.К. Урок в начальной школе: Реализация системно-деятельностного подхода к обучению: кн. для учителя / А.К. Дусавицкий – 4-е изд. – М. : Вита-пресс, 2012.
2. Лавлинский С.П. Технология литературного образования: Коммуникативно-деятельностный подход. – М. : Процесс – Традиция, 2003.
3. Матвеева Е.И. Деятельностный подход к обучению в начальной школе : урок литературного чтения (из опыта работы) /Е.И.Матвеева, И.Е. Патрикеева. – 3-е изд. – М. : Вита-пресс, 2012.
4. Сосновская О.В. Концептуальные основы литературоведческой подготовки современного учителя / О.В. Сосновская. – М., 2004.
5. Интернет – ресурсы: - <http://mcbs.ru/chtenie/>; <http://www.openclass.ru/>

Мазмұны
Содержание
Пленарлық мәжіліс
Пленарное заседание

1.Шалғынбаева Қ.Қ. Педагогика ғылымдарының докторы, профессор Кертәева Қалиябану Махметқызының Қазақстандық ғылымның дамуына қосқан үлесі.....	3
2. Мағауова А.С. Женщина. Педагог. Ученая.....	5
3.Мардахәев Л.В. Деонтологические основы социальной педагогики.....	8
4.АганинаК.Ж. Подготовка менеджеров сферы образованияс учетом основ педагогической деонтологии.....	17
5.Мағауова А.С. Деонтологические кодексы госслужащего как нормативно-ориентирующий социальный институт.....	22
4.Меңлібекова Г.Ж. Жоғары білім беру жүйесіндегі деонтологиялық мәселелер.....	30
5.Кертәева К.М. Презентация концепции деонтологического воспитания в системе профессионального образования.....	33

1-СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДЕОНТОЛОГИЯ: ЖЕТІСТІКТЕРІ
МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАСЫ

1-СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕОНТОЛОГИЯ: ДОСТИЖЕНИЯ И
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

1.Молдажанова А.А.,Сулейменов И.Э., Копишев Э.Е., Ниязова Г.Б., Аманова А.К. Принципы функционирования центров развития инноваций в современных условиях.....	72
2.Егорычев А.М. Историческая преемственность в развитии педагогических знаний: деонтологические аспекты в профессиональной подготовке педагога.....	77
3.Додуева С.Ж. Модернизация механизма анализа внешней среды общеобразовательной организации.....	83
4.Таубаева Ш.Т. Методика конструирования содержания дисциплины «Философия и методология педагогики».....	87
5.Шалғынбаева Қ.Қ., Кажимова К.Р. Болашақ педагогтерді кәсіби құндылыққа баулу.....	95
6.Тесленко А.Н. Педагогика и психология социализации личности: презентация нового курса.....	100
7.Исмуратова Ж. И. Жеке тұлғаны әлеуметтендірудегі әлеуметтік ортаның орны.....	104
8.Есимова Д.Д. Сущность деонтологической готовности будущих педагогов к профессиональной деятельности.....	111
9.Аубакирова С.Д. Проблема деонтологической подготовки будущих педагогов к работе в условиях инклюзивного образования.....	122

10.Кудерина А.Е. Роль педагогической деонтологии в профессиональной подготовке учителя.....	127
11.Махадиева Б.О. Білім берудегі топтық жұмыстың тиімділігі.....	133
12.Оразаева Б.К., Жидких Г.Г. Педагогическое творчество: общие представления.....	136
13.Сағалиева Ж.К. Подготовка образовательных программ для реализации индустриально-инновационного развития Республики Казахстан в условиях трансформации в исследовательский университет.....	142
14.Есімсейтов Б.Р., Калмурзина З.Ж. Педагогикалық деонтология – кәсіби деонтологияның негізі ретінде.....	146
15.Сарсенбаева Б.Г, Аплашова А.Ж., Демиденко Р.Н. Значимость деонтологической подготовки в педагогическом вузе.....	150
16.Votalova O.V. Deontological preparedness in the structure of an activity scientific position of future teachers.....	154
17.Жажыбаева Н.К. Инновациялық технологияны қолдану-заман талабы.....	157
18.Саипов А.А., Байсарина С.С. Профессиональная компетентность преподавателя высшей школы.....	159
19.Жұмабекова Ф.Н. Болашақ мамандардың өзін-өзі танудағы деонтологиялық даярлығы.....	164
20.Рахимжанова М.М. Роль этнокультурных традиций народов в воспитательном процессе подрастающего поколения, молодежи.....	170
21. Бекова Ж.К., Мандыкаева А. Р. Деонтология в практике службы скорой медицинской помощи.....	176
22.Васильева Л.Н., Бурдесбекова У.И. Возможности педагогической валеологии в воспитании валеологической культуры студентов.....	180
23.Исмуратова Ш.И. Болашақ мамандардың педагогикалық шығармашылық үйірмесі.....	185
24.Балчих Б. Деонтология - дәрігер мен науқас қарым-қатынасының негізі	190
25.Сарбасова С.Б., Абдигалиева Д.К. Особенности современной казахстанской молодой семьи и их социальные проблемы.....	194
26.Ботабаева Ә.Е., Хайрат Э. Студенттердің әлеуметтік құндылық бағдарын анықтаудың маңыздылығы.....	202
27.Бекбердиева Г.Т., Абдрасилова Д. Т. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» оқу бағарламасындағы басымдылықтар.....	205
28.Байгулина Э.А., Сатылганова К.А. Жеке тұлғаның бойында рухани-адамгершілік қасиеттерді қалыптастырудың маңыздылығы.....	208
29.Маманова А., Аюпова Г. Болашақ әлеуметтік педагогтің деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастыру.....	212
30.Бибекөв Қ. Т. Мұғалім көшбасшылығын дамыту.....	217
31.Оразғалиева Л. М. Бірлескен топтық жұмысты сабақта қолдану ерекшелігі.....	221

**2 - СЕКЦИЯ: АДАМНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ТАЛУЫНЫҢ
ДЕОНТОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ**
**2 - СЕКЦИЯ: ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ САМОПОЗНАНИЯ
ЧЕЛОВЕКА**

1.Байлук В.В. Свобода, ответственность и социальная ответственность студентов.....	225
2.Толеубекова Р.К. Жалпыадамзаттық құндылықтарға тәрбиелеудегі адамгершілік мәселесі.....	232
3.Абдрахманова К.М., Наурызбекова А.Ж., Жуманова Г.Ж. Тілдік толеранттылықтың саяси дискурстағы көрінісі.....	236
4.Каирбекова Б.Д., Иқсат Ә., Кулибанова А.Е., Кусаинова Т.У., Куанышбаева А., Толеутай Г. Психолого-педагогические и теоретические основы формирования деонтологических качеств.....	241
5.Кариев А.Д. Профессиональные качества современного учителя.....	246
6.Жұрымбаева А.Т. Жеке тұлғаның өзін-өзі тану үдерісінің маңызы.....	249
7.Омарбекова А.И.,Өтегенова Э.Ж. Адамгершілік-рухани тәрбиені білім беру үдерісінде ізгіліктік-жеке тұлғалық тұрғыдан келудің негіздері.....	254
8.Мандыкаева А.Р., Бекова Ж.К. Медицина қызметкерлер қызметінің деонтологиялық және қарым-қатынас аспектілері.....	259
9.Тлеубаева Ж.А. Деонтологический аспект реализации полиязычия.....	264
10.Орынбекова А.С. Менеджменттің білім беру жүйесіндегі маңызы.....	268
11.Есекешова М. Д. Кәсіби білім беру мекемелеріндегі басқаруға жүйелі көзқарастар.....	274
12.Байсарина С.С., Әмірхан Ә. Жастармен жүргізілетін әлеуметтік-педагогикалық жұмыстардың маңызы.....	279

**3 - СЕКЦИЯ: ЖЕКЕ ТҰЛҒА ДАМУЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАСЫ МЕН
ПСИХОЛОГИЯСЫ**

3-СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

1.Оспанова Б.А.,Рысбекова А.К., Кобекова Ж.С. Основные факторы личностно-профессионального развития востребованного специалиста.....	284
2.Рысбекова А.К., Оспанова Б.А., Асанова М.Ш. Жаңа инновациялық технология арқылы тұлғаның шығармашылық іс-әрекетін дамыту мәселелері.....	289
3.Абыкенова Д.Б. Информационно-коммуникационная компетентность магистранта как будущего научно-педагогического работника.....	294
4. Albytova N., SlambekovaT., MeirkulovaA. Critical thinking as pedagogical technology.....	299
5.Иргебаева Н.М. Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарына талапкерледі педагогикалық мамандықтар бойынша қабылдаудағы ізденістер.....	304

6.Толеубекова Р. К., Саржанова Ғ.Б. Жоғары оқу орындарында студенттердің ақпараттық технологияларды пайдалану тенденциялары.....	309
7.Сламбекова С.Т., Нығыманбекова Қ.М. Әлем мен қазақ ойшылдары дарындылық туралы.....	314
8.Аумагамбетова Р. Н.,Абибулаева А.В. Tendencies and features of development of the media educational environmenin Kazakhstan.....	319
9.Түлеубекова М.К., Жундибаева Р.К. Білім алушылардың функционалдық сауаттылығының мәні.....	324
10.Телегенова Г.Т. Студенттердің кәсіби дамуы мен кәсіби бейімделу мәселелері.....	329
11.Асылбекова М.П. Балалар үйі жағдайында тәрбиеленген балалардың элеуметтену ерекшеліктері.....	334
12.Мамбеталина А.С.,Сороко Е.Н. Нравственно – половое воспитание и профилактика ранней беременности среди подростков и девушек.....	338
13.Айтышева А.М. Әлеуметтік интеллект психологиялық төзімділіктің шарты ретінде.....	341
14.Есимова Д.Д. Содержание экологического образования и его основные компоненты.....	347
15.Шолпанқұлова Г.К. Білім мен ғылым интеграциясының мәні.....	364
16.Рыскулова М.М., Жуламанова Т.К. Когнитивное оценивание тяжелых жизненных ситуаций.....	369
17.Курманғалиева Ж.К. Особенности клипового мышления в развитии человека	373
18.Әбілдина С.Қ., Белгібаева Г.Қ. Мектеп жасына дейінгі балаларға ауыз әдебиеті үлгілері арқылы элеуметтік тәрбие берудің маңызы.....	378
19.Кудышева А.А. Особенности инклюзивного образования для детей аутистов в Казахстане.....	389
20.Тұрғанбаева Б.Ш. Қазіргі білім беру жүйесінде рухани – адамгершілік тәрбиені жүзеге асыру – қоғам қажеттілігі.....	391
21.Калимжанова Р.Л. Ретроспективный анализ развития речевой культуры социального педагога как педагогическая проблема.....	394
22.Тенгебаева А.,Есимова Д. Модернизация социального обеспечения одиноких пожилых людей через акторный подход к социальной работе.....	399
23.Жолдасқалиева А.Ж. Студенттерді кәсіби элеуметтендірудің кезеңдері мен факторлары.....	404
24.Каирбекова Б.Д., Емцова А.В., АхметоваЕ.С., Мағашев М. И., Бозжигитова Д.Е., Садыкова М. Г., Хамзина С. Психолого-педагогические основы формирования диалогической речи – специфические признаки.....	413
25.Рахимжанова А.А., Абжанова Ж.М., Секетаева Т.М. Отбасы – бала тәрбиесіндегі басты құндылық ретінде.....	417
25.Байменова Б.С., Шауғабаева А.Ш. Болашақ элеуметтік педагогерді инклюзивті білім беруге даярлаудың ерекшеліктері.....	421
26.Жұманбай М.Н. Балалар үйінде тәрбиеленуші жетім балалардың	

**4 - СЕКЦИЯ: ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУДЕГІ МЕКТЕП
4-СЕКЦИЯ: ШКОЛА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ
ОБРАЗОВАНИЯ**

- 1. Новикова Г.П.** Школа на современном этапе развития образования теоретико-методологические основы инновационных процессов в школе на современном этапе развития образования.....431
- 2. Мусафиров М.К.** История, особенности, значение и развитие системы внешкольного воспитания в оренбургской области во второй половине XX века.....437
- 3. Шукаева Т.М.** Повышения качества инновационной деятельности в учреждениях общего образования.....443
- 4. Сейітқазы П.Б.** Роль главы государства в модернизации среднего образования.....450
- 5. Какенова К.К.** Методы обучения чтению на уроке английского языка.....459
- 6. Байсарина Н.С.** Қазақстан республикасының білім беру жүйесіндегі тың өзгерістер мен жаңғыртулар.....463
- 7. Айтказина К.М.** Жалпы білім беретін ұйымдарда оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері.....467
- 8. Каирбекова Б.Д., Жетписова Д. Ж., Никитина Е. С., Гордеева Е. С., Сушко Н.Н., Главицкая А.А., Әпсалық К.** Педагогические и психолого – лингвистические аспекты речевой коммуникации у учащихся современной школы.....470
- 9. Батешов Е.А., Шаукерова З.М., Субачев С.В.** О реформировании единого национального тестирования и внешней оценки учебных достижений.....474
- 10. Есина Л.В., Миняева Л.А.** Формирование функциональной грамотности у учащихся начальных классов.....479
- 11. Жайлаубаева И.Ж., Абишева Р.Ж.** Білім беру кеңістігінде құзыреттілік терминінің мәні, қолданылу аясы.....483
- 12. Жалмагамбетова Б.Ч.** Корпоративная система обучения в современной школе: от исследования к практике.....486
- 13. Жұмабаева З.Е.** Ойландырту мүмкіншілігін туғыза оқытудың таксономиясы.....490
- 14. Каирбекова Б. Д., Кусаинова Т.У., Хамзина С., Толеутай Г., Куаншбаева А., Әпсалық К., Каримова Д.Т., Жанабаева М.К., Главацкая А.А.** Особенности физического воспитания в общеобразовательной школе и роль учителя в этом процессе.....493
- 15. Калмурзина З.Ж.** Оқу-тәрбие процесінде білім алушылардың бойында патриоттық тәрбиені қалыптастыру мәселелері.....498
- 16. Қанғабыл І.К.** Техникалық және кәсіптік білім беру саласында тарих пәнін оқыту маңыздылығы.....502

17.Құдайбергенова А.Қ. Жаңа технологиялар негізінде қазақ тілін оқытудың ерекшеліктері.....	506
18.Кунанбаева М.Ш. Система организации непрерывного образования.....	509
19.Нәби Ы.А.,Ібішев Ө.Ш. Электрондық әдістемелік жүйедегі графикалық пәндер оқытушысының электрондық офисі моделін зерттеу.....	514
20.Нұрмағамбетов Б.Ғ. Білім беру үрдісінде инновациялық технологияларды қолданудың тиімділігі мен мәселелері.....	521
21.Сапабеков Д.Қ., Жұмабаева З.Е. Жоғары мектеп дидактикасының теориялық негізі.....	525
22.Чанбаева Ж.К. Ұлттық педагогика – тәрбиенің қайнар көзі.....	530
23.Жұмабекова Ф.Н., Дәулеткелді Б. «Өзін-өзі тану пәнін интеграциялаудың ғылыми-теориялық негіздері.....	533
24.Уразбекова Д. Медиа-білім беру және қазіргі заманғы мектеп.....	540
25.Жайшылықова Ә. Мектеп жасына дейінгі балалардың дамуындағы қарым-қатынас ерекшеліктері.....	545
26. Муханбетжанова Б.Т. Функциональная грамотность младших школьников.....	548
27. Жиентаева Б. Ж. Жастардың көркемдік мәдениетін қалыптастыруда ұлттық тәрбиенің рөлі.....	551
28. Калиева Б.Т., Молдашева Н.Т. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту.....	558
29. Санизова А.М, Кульжанова А.О, Токенова А.Б. Қазақ тілі пәнін оқытудың ерекшеліктері.....	561
30. Аубакирова Н.М., Мурзабаева М.Т. Қазақ тілін оқытудың тиімді жолдары.....	562
31. Жұманбаева А.М, Миятова С.А. Қазақ тілі пәнін оқытуда инновациялық технологияларды қолдану.....	564
32. Муқышева Г.С.,Туреханова Б.Б. Қазақ тілі пәнін оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер.....	567
33. Абдулфаизова М.М, Неклюдова И.В. Формы организации учебного процесса в начальных классах.....	569
34. Калинина С.С. Применение новых технологий на уроках информатики.....	572
35. Кожева Л.С, Аяпбергенова Г.Е. Практические методы обучения в начальной школе.....	575
36. Антонина Ю.С., Мукашева С.А. Особенности содержания современного начального образования.....	578
37. Туреханова Б.Б.,Бурашова П.В. Использование икт в учебном процессе начальной школе.....	582
38. Шаповалова Е.В., Культуманова Л.С. Применение компьютерных технологий в начальной школе.....	584
39. Бухарбаева Л.А. Орыс мектептерінде қазақ тілі пәнін оқытуда ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану.....	587

40.Нуржанова А. Ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды бастауыш сыныпты оқытуда қолдану.....	590
41.Керейбаева М.М. Бастауыш сыныпта дамыта оқыту технологиясын қолдану.....	594
42.Тунгатова Г.С. География сабағында ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану.....	600
43.Тулеуғазина А.А. Қазақ тілі мен әдебиет сабағында ақпараттық технологияларды қолдану.....	602
44.Оспанова Г.А. Биология сабағында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.....	605
45. Төлахметова Ә.М., Нұрғалиева Ж.Б. Бала белсенділігін арттырудағы ойын жаттығуларының рөлі.....	609
46.Садирова К.Л. Деятельность педагог-организатора в школе.....	612
47.Жанузакова Ж.Н., Нурахметова А.Д., Абдрахманова Л.Т. Практическая работа на уроках русского языка.....	616
48.Калиева А.Н. Химиялық элементтердің периодтық жүйесі.....	619
49.Ахметкалиева Г.Б., Жакупова Б.А. Ағылшын тілін үйретуде тіл дамыту жұмыстарын ұйымдастыру.....	623
50.Серік Ж.С. Математиканы оқыту әдістемесі.....	626
51.Қасенова Қ.Қ. Мектепке дейінгі балалардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру.....	629
52.Искакова А.Р., Сентаева Ж.И. Использование информационных технологий в процессе преподавания математики.....	632
53.Ташимова А.А. Использование икт на уроках английского языка.....	637
54.Алпысбаева А.К.,Тлеужанова Н.Б. Үш тілді оқыту-заман талабы.....	640
55.Камиева К.С. Химия пәнін деңгейлеп оқыту әдістемесі.....	644
56.Мадиева Г.М., Нурсапинова Ж.С. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін дамыту.....	647
57.Сармаева М. А. Мектепке дейінгі әдіскер және әдістемелік қызмет.....	651
58.Ерубаета А.Р. Жыраулар шығармашылығындағы елдік мәселелер.....	653
59.Бласпаева Г. К. Информатика сабағында электронды оқу басылымын пайдаланудың тиімділігі.....	657
60.Құрманғалиева Ә.Б. Ақпараттық –коммуникациялық технологияларды пайдалану тиімділігі	661
61.Абламбаева Б.Ү., Жүнісов Д.Қ. Дарынды ұстаздан дарынды шәкірт шығады.....	663
62.Алдабергенова М.Т. Ұлттық педагогиканың бала тәрбиесіндегі рөлі.....	664
63.Амирханова Г.Н., Сандыбаева Ш.Т. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту.....	666
64.Атығаева Б. Ж. Методика преподавания математики.....	669
65.Ахметова А. Т. Теоретические основы обучению решению задач.....	675
66. Ашикова М.А. Жеке тұлғаны қалыптастыру әдістері.....	678
67.Бекишева Г.Е. Оқытудың үш өлшемді әдістемелік жүйесі технологиясының тиімділігі.....	680

68. Картаева О.С., Жанбекова Г.С. Оқушының шығармашылық іс-әрекетін дамыту.....	682
69. Жүнісов Д.Қ., Жанбекова Г.С. Жаңа технология-мұғалімнің мүмкіндігін қуаттандыратын құрал.....	685
70.Койбагарова Р.А. Химия сабақтарындағы оқушылардың шығармашылығын дамыту жолдары.....	688
71. Лұқпанова Г.М. Ұлттық тәлім-тәрбиенің негіздері.....	690
72. Маселова М.Е. Оқушыларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту жолдары.....	692
73.Оразова К.Ж. Мектеп жасына дейінгі балаларды ойын арқылы дамыту	694
74.Сұлтанова А. Балабақшада математикалық ұғымды қалыптастырудың әдістері.....	697
75.Санқайбаев Б.Б. Технология сабағында оқушылардың қызығушылықтарын арттыру.....	699
76. Секенова С. А. Содержание и методика преподавания курсов математики в школе.....	701
77. Тастекеев К. К. Принципы гражданского права.....	706
78. Дюсембаева М.Е. Гражданское право как отрасль права.....	712
79. Толеубекова Р.К., Мұстафа Ж.К. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік ізденісін қалыптастыру.....	715
80. Байділда Д.Т. Әлеуметтік педагог және өзін-өзі тану маманын тұлғааралық қарым- қатынасқа даярлау мәселелері.....	721
81. Акимова А. Н. Психолого-педагогическая профилактика девиантного поведения.....	725
82.Жұмағұл М. А., Муканова А. А. Химия сабағында сын тұрғысынан ойлау технологиясын пайдаланудың тиімділігі.....	730
83.Искакова Б.О. Тарих сабақтарында жаңа әдіс-тәсілдерді пайдаланудың тиімділігі.....	733
84.Калкеева Г.Р. Развитие творческих способностей учащихся на уроках русского языка.....	736
85.Касанова Б. А. Организация групповых форм работы на уроках географии.....	739
86.Тофан М. В. Применение метода моделирования при формировании математической грамотности учащихся.....	743
87. Хасенова А. Қ. Жаңа технология элементтерін әдебиеттік оқу пәнінде қолданудың тиімділігі.....	748
88.Оспанова Д.М. Трудности подросткового периода родительский лекторий.....	752
89.Такуова Р.С. Развитие читательской грамотности младших школьников.....	757

